

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

**Οι Οικογενειακές Σχέσεις σε Δύο Ελληνίδες Μητέρες:
Πώς τις Αντιλαμβάνονται, Βιώνουν, Αναπαριστούν –
Μελέτη Περίπτωσης**

**ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Μάριος Α. Πουρκός
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Ιφιγένεια Κρεμμύδα
Α.Μ: 45**

ΡΕΘΥΜΝΟ 2010

*Η εργασία αυτή αφιερώνεται στα παιδιά μου,
τις δύο κόρες μου,
αστείρευτη πηγή ζωής, αγάπης και δύναμης,
όνειρο που πήρε μορφή...*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	13

ΜΕΡΟΣ Ι: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η εξέλιξη της οικογένειας, ως έννοιας και θεσμού – κοινωνικές, ανθρωπολογικές και ιστορικές προοπτικές

1.1. Εισαγωγή.....	15
1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή της οικογένειας.....	16
1.3. Σύντομη ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικογένειας.....	18
1.4. Θεωρητικές παράμετροι αναφορικά με την οικογένεια.....	21
1.4.1. Η οικογένεια από κοινωνιολογική άποψη.....	21
1.4.2. Η οικογένεια από ψυχοπαιδαγωγική άποψη.....	22
1.4.3. Η οικογένεια από κοινωνικοψυχολογική άποψη.....	25
1.5. Οι λειτουργίες της οικογένειας.....	26
1.6. Μεταβολές στη δομή της οικογένεια.....	28
1.7. Σύγχρονες μορφές οικογένειας.....	30
1.8. Συρρίκνωση της οικογενειακής ομάδας.....	34
1.9. Δημογραφικά δεδομένα σε Ελλάδα και Ευρώπη.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οικο-συστημικές προσεγγίσεις της ελληνικής οικογένειας

2.1. Εισαγωγή.....	37
2.2. Ιστορική εξέλιξη της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων.....	38
2.3. Ορισμός του συστήματος και θεραπεία νθρωπίνων συστημάτων.....	40
2.4. Βασικές αρχές της γενικής θεωρίας συστημάτων και η εφαρμογή τους στη λειτουργία της οικογένειας.....	43
2.5. Θεωρία και θεραπεία οικογενειακών συστημάτων – Διαγενεακή θεωρία.....	50
2.5.1. Επιδράσεις.....	51
2.5.2. Βασικές θεωρητικές θέσεις.....	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Θεωρητικές προσεγγίσεις της οικογένειας από την προοπτική της Αλλαγής και της Θεραπείας.

3.1. Εισαγωγή.....	58
3.2. Επικοινωνιακή οικογενειακή προσέγγιση (Virginia Satir).....	59
3.3. Δομική οικογενειακή προσέγγιση (Salvador Minuchin).....	64
3.4. Εστιασμένη στη λύση οικογενειακή προσέγγιση (De Shazer και Berg).....	72
3.5. Συμβολική Βιωματική προσέγγιση (Carl Whitaker).....	77
3.6. Αντικειμενότροπες σχέσεις και οικογένεια καταγωγής (James Framo).....	77
3.7. Στρατηγική οικογενειακή θεραπεία (Jay Haley & Cloe Madanes).....	78
3.8. Αφηγηματική οικογενειακή θεραπεία (Michael White).....	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Οικογένεια και διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης του παιδιού

4.1. Εισαγωγή.....	80
4.2. Η έννοια της αγωγής.....	80

4.2.1. Χαρακτηριστικά της αγωγής.....	81
4.2.2. Σκοποί της αγωγής	81
4.3. Η έννοια της ανάπτυξης.....	81
4.4. Οικογένεια – Ο ρόλος των γονιών.....	82
4.4.1. Σχήματα γονεϊκού τύπου.....	84
4.4.2. Τύποι γονέων.....	86
4.4.3. Λάθη των παιδιών στην αγωγή.....	88
4.4.4.Ο ρόλος του πατέρα.....	89
4.4.5. Τα χαρακτηριστικά του πατέρα.....	91
4.4.6.Ο ρόλος του πατέρα εκτός πλαισίων οικογένειας.....	93
4.4.6.1. Μητρική επιμέλεια.....	93
4.4.6.2. Πατρική επιμέλεια.....	94
4.4.6.3. Πατριός	94
4.4.7. Ο ρόλος της μητέρας	94
4.4.7.1. Η μέλλουσα μητέρα	95
4.4.7.2. Η εργαζόμενη μητέρα.....	96
4.4.8. Ο ρόλος των αδερφών.....	102
4.5. Οικογενειακή Πολιτική.....	102

ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Θεωρητική Θεμελίωση της Ποιοτικής μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα.....	106
5.1. Εισαγωγή.....	106
5.2. Μέθοδοι Ποιοτικής Έρευνας.....	107
5.3. Μελέτη Περίπτωσης	108
5.3.1. Η μελέτη Περίπτωσης ως μία Ποιοτική Μέθοδος έρευνας	108
5.4. Η Βιογραφική Μέθοδος	113
5.4.1. Η Βιογραφική Αφηγηματική Συνέντευξη.....	114
5.4.1.1. Η «αφηγηματική-Δομική» ανάλυση	115
5.4.1.2. Οι τρεις δεσμεύσεις του υποκειμένου.....	115
5.4.1.3. Τα βήματα της επεξεργασίας Βιογραφικών-Αφηγηματικών κειμένων...116	
5.5. Το γενεόγραμμα ως εργαλείο μελέτης της οικογένειας.....	119
5.5.1. Σύμβολα απεικόνισης	121
5.5.2. Διαδικασία διαμόρφωσης του Γενεογράμματος	121
5.5.3. Ερμηνεία	121
5.6. Το Ιχνογράφημα, ως εργαλείο μελέτης της οικογένειας	123
5.7. Το Μεταφορικό έργο, ως εργαλείο μελέτης της οικογένειας	124
5.8. Δεοντολογία-Ηθικά Διλήμματα κατά τη διάρκεια της ποιοτικής έρευνας	124
5.9. Ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας	125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ερευνητικός σχεδιασμός

6.1. Εισαγωγή.....	127
6.2. Στόχοι Έρευνας	128
6.3. Μέθοδος Έρευνας.....	129
6.4. Δείγμα Έρευνας	129
6.5. Εργαλεία και διαδικασία της έρευνας	130
6.5.1. Πρώτη Φάση της έρευνας	130
6.5.2. Δεύτερη Φάση της έρευνας	132
6.5.3. Τρίτη Φάση της έρευνας	134
6.5.4. Τέταρτη Φάση της έρευνας	141

6.5.5. Πέμπτη φάση της έρευνας	142
--------------------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ψυχολογικό προφίλ των δύο μητέρων μέσα από το γενεόγραμμα και τη βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

7.1. Εισαγωγή.....	145
7.2. Αποτελέσματα σε σχέση με το Γενεόγραμμα.....	146
7.2.1. Καταγραφή οικογενειακών πληροφοριών.....	146
7.2.2. Ανάλυση Γενεογράμματος	151
7.2.3. Ημιδομημένη Κλινική Συνέντευξη σχετικά με το Γενεόγραμμα	155
7.3. Αποτελέσματα σε σχέση με τη Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη.....	270
7.3.1. Η Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά.....	270
7.3.2. Αποτελέσματα σε σχέση με τα Κεφάλαι Ζωής των δύο μητέρων	275
7.3.3. Αποτελέσματα σε σχέση με ξεχωριστές εμπειρίες, πρόσωπα, κλπ.....	294
7.4. Συμπεράσματα.....	329

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Πώς οι δύο μητέρες κατανοούν και αναπαριστούν την οικογένεια γενικά

8.1. Εισαγωγή.....	335
8.2. Αποτελέσματα σε σχέση με τις συνεντεύξεις.....	335
8.2.1. Σκέψεις για την οικογένεια.....	335
8.2.2. Ορισμός της οικογένειας.....	337
8.2.3. Ο ρόλος της οικογένειας.....	339
8.2.4. Ο θεσμός της οικογένειας.....	341
8.3. Αποτελέσματα σε σχέση με το Ιχνογράφημα.....	420
8.4. Αποτελέσματα σε σχέση με το Μεταφορικό έργο.....	422
8.5. Συμπεράσματα.....	425

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Πώς οι δύο μητέρες κατανοούν και αναπαριστούν τη δική τους οικογένεια

9.1. Εισαγωγή.....	442
9.2. Αποτελέσματα σε σχέση με τις συνεντεύξεις.....	442
9.2.1. Εικόνες και συνειρμοί για την οικογένεια.....	442
9.2.2. Λόγοι γάμου.....	445
9.2.3. Ο ρόλος της οικογένειας.....	446
9.3. Αποτελέσματα σε σχέση με τα Ιχνογραφήματα.....	517
9.4. Αποτελέσματα σε σχέση με το Μεταφορικό Έργο.....	529
9.5. Συμπεράσματα.....	532

ΜΕΡΟΣ ΙV: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Σύνοψη αποτελεσμάτων, συζήτηση, συμπεράσματα από την ανάλυση των δύο μητέρων

10.1. Εισαγωγή.....	549
10.2. Βασικά συμπεράσματα (Ομοιότητες –Διαφορές).....	549
10.3. Γενικά συμπεράσματα.....	557
10.4. Συζήτηση.....	559

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: Περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	563
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	566
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	567
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Παράρτημα 1: Τα σύμβολα του Γενογράμματος (Πηγή: McGoldrick, 1985).....	574
Παράρτημα 2: Πρότυπα οικογενειακής αλληλόδρασης (Πηγή: McGoldrick, 1985).....	575
Παράρτημα 3: Χαρτογράφηση οικογενειακής δομής Μαρίας.....	576
Παράρτημα 4: Οικογενειακές σχέσεις Μαρίας.....	577
Παράρτημα 5: Χαρτογράφηση οικογενειακής δομής Ευαγγελίας.....	578
Παράρτημα 6: Οικογενειακές σχέσεις Ευαγγελίας.....	579

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Βασικός στόχος της έρευνας αυτής είναι να μελετήσουμε την πορεία ζωής δύο Ελληνίδων μητέρων και το πώς αυτές βιώνουν, αντιλαμβάνονται και κατανοούν την οικογένεια γενικά και τις οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο, στο οποίο ζουν. Η προσέγγιση που ακολουθήσαμε στην παρούσα έρευνα συνιστά μέρος μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την οικογένεια, τις σχέσεις μέσα σ' αυτήν και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης των παιδιών σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο και την πολυτροπική τους αναπαράσταση. Για να εξετάσουμε τις σχέσεις των δύο μητέρων, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς τους λάβαμε υπόψην μας επίσης, την Οικο-Συστημική προσέγγιση της οικογένειας και την εφαρμογή της στη λειτουργία της (Bowen, 1978).

Το δείγμα της έρευνας μας είναι δύο ελληνίδες μητέρες που ζουν μόνιμα στο νησί της Κρήτης. Η διαδικασία της έρευνας, είναι απλή και ίδια και για τα δύο υποκείμενα. Συνίσταται σε μία ατομική συμμετοχή του υποκειμένου (προσωπική συνάντηση με τον ερευνητή-τρια), για όσες φορές χρειάζεται και σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει πέντε φάσεις (γενεόγραμμα, βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, κλινική συνέντευξη, ιχνογραφικό έργο και μεταφορικό έργο).

Μεταξύ των δύο μητέρων υπήρξαν ομοιότητες και διαφορές. Οι κυριότερες ομοιότητες μεταξύ τους συνοψίζονται στα παρακάτω βασικά αποτελέσματα της έρευνάς μας. Με λίγα λόγια, διαπιστώνεται η εμφάνιση νέων οικογενειακών σχημάτων, ως χαρακτηριστικό της σύγχρονης νεωτερικής κοινωνίας. Βρέθηκε επίσης, ότι η μορφή της σημερινής οικογένειας είναι παιδοκεντρική. Εντοπίστηκαν οι πολλαπλοί ρόλοι της γυναίκας και το άγχος από το οποίο διακατέχεται, προκειμένου να ανταποκριθεί σε όλους επιτυχώς. Τονίστηκε η ανάγκη της μεγαλύτερης εμπλοκής του άντρα στον οικογενειακό και πατρικό ρόλο. Επισημάνθηκε ιδιαίτερα η σημασία της ρομαντικής αγάπης που κυριαρχεί στην εποχή μας, έναντι του προξενιού που ίσχυε παλαιότερα. Τονίζεται ιδιαίτερα ο συναισθηματικός και ψυχικός ρόλος της οικογένειας στη σύγχρονη εποχή.

Ωστόσο, υπήρξαν και διαφορές μεταξύ τους, οι οποίες εμπεριέχονται στην έννοια που αντιλαμβάνονται την οικογένεια, αλλά και στο λόγο που οδηγήθηκαν στο ιερό μυστήριο του γάμου.

Ανάμεσα στα άλλα ευρήματα της έρευνας παρατηρήθηκε, ότι όσο περισσότερα παραδοσιακά στοιχεία έχει η οικογένεια, τόσο περισσότερο ο άντρας είναι απών από την οικογενειακή ζωή και η γυναίκα έχει μεγαλύτερη ευθύνη ανατροφής των παιδιών. Φαίνεται επίσης, ότι η γυναίκα προχωρά και συμβαδίζει με τις αλλαγές που έχει υποστεί το γενικότερο πλαίσιο της κοινωνίας της, ενώ ο άντρας επιθυμεί ο ρόλος του να περιέχει περισσότερα παραδοσιακά στοιχεία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι ευρέως γνωστό, ότι η οικογένεια αποτελεί την πρώτη ομάδα, μέσα στην οποία ανθίζει και οικοδομείται η ανθρώπινη ζωή. Μέσα στην οικογένεια ο άνθρωπος γεννιέται, κάνει τα πρώτα του βήματα, αναπτύσσεται, μαθαίνει, ικανοποιεί βασικές βιολογικές και κοινωνικές του ανάγκες και προχωρεί σταθερά για την κατάκτηση της ζωής. Μέσα στα πλαίσια της οικογένειας γνωρίζει τις πρώτες χαρές και τις λύπες, την αισιοδοξία και την ελπίδα, την αγάπη και την αλληλοβοήθεια, τη στοργή, το γέλιο, τη δικαιοσύνη, τη συνεργασία, την ασφάλεια και κάνει τα πρώτα του όνειρα για τη ζωή. Με λίγα λόγια η επίδραση της οικογένειας είναι αναμφίβολα μεγάλη, αφού καθίσταται ικανή να επηρεάσει την ολόπλευρη εξέλιξη των παιδιών, έμμεσα ή άμεσα, θετικά ή αρνητικά, και θεωρείται αποφασιστική για την υπόλοιπη ζωή του (Μουδατσάκης, 1995, σ. 11, 57).

Μέσα στην οικογένεια θεωρείται, ότι υπάρχουν οι καλύτερες συνθήκες και προϋποθέσεις για την υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων, καθώς μέσα σε αυτήν διαπλάθονται και μεταβιβάζονται στο παιδί τα ήθη, τα έθιμα, οι θεσμοί και οι αξίες, όλα, δηλαδή τα πολιτισμικά στοιχεία της εκάστοτε κοινωνίας (Michel, 1993).

Ωστόσο, στο πλαίσιο των γενικότερων μεταβολών που υφίσταται η σύγχρονη κοινωνία, ο θεσμός της οικογένειας, ως παραδοσιακό πρότυπο, περνά περίοδο κρίσης και συρρίκνωσης του ρόλου, τον οποίο διαδραμάτιζε μέχρι πρότινος (Κοντιάδη, 2001, σ. 215). Η βιομηχανοποίηση, η αστικοποίηση και τελευταία η πληροφορική έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της αυτονομίας του ατόμου, επιφέροντας αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας. Η αύξηση των διαζυγίων, ο πολλαπλασιασμός του αριθμού των δεύτερων γάμων, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι γάμοι που πραγματοποιούνται μεταξύ ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων, οι μητέρες που μεγαλώνουν τα παιδιά εκτός γάμου, όλα αυτά είναι ζητήματα που δεν αφήνουν ασυγκίνητη την έννοια, τη δομή και τη λειτουργία της ελληνικής οικογένειας (Ρήγα, 2008).

Μέσα λοιπόν σε αυτό το πλαίσιο των γενικότερων αναδιαρθρώσεων της σημερινής ελληνικής κοινωνίας, και γνωρίζοντας την σημασία της οικογένειας στη ζωή του ατόμου, θελήσαμε να μελετήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις δύο ελληνίδων μητέρων μέσα στο πλαίσιο που ζουν οι ίδιες και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς τους. Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε στην παρούσα εργασία συνιστά μέρος μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την οικογένεια, τις σχέσεις μέσα σ' αυτήν και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης των παιδιών σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο και την πολυτροπική τους αναπαράσταση που διεξάγεται στο *Εργαστήριο Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιοματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής*. Για να εξετάσουμε τις σχέσεις των δύο μητέρων, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς τους μελετήσαμε την Οικο-Συστημική προσέγγιση της οικογένειας και την εφαρμογή της στη λειτουργία της (Bowen, 1978). Η προσέγγιση αυτή εξετάζει τα φαινόμενα, όχι μεμονωμένα, αλλά μέσα στο δυναμικό πλαίσιο, στο οποίο ανήκουν (Παπαδιώτη, 2000). Καθίσταται ιδιαίτερη χρήσιμη η παρουσία της στη συγκεκριμένη έρευνα, αφού σκοπός μας ήταν να μελετήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις δύο μητέρων, έτσι, όπως αναπτύσσονται μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο, αλλά και έτσι, όπως επηρεάζονται και εν τέλει διαμορφώνονται από τα ευρύτερα πλαίσια, που τις περιβάλλουν (κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό). Μας βοήθησε ιδιαίτερα να κατανοήσουμε τις σχέσεις που τα δύο υποκείμενά της έρευνάς μας αναπτύσσουν με κάθε μέλος της οικογένειάς τους ξεχωριστά. Ως προσανατολισμός της έρευνας επιλέχθηκε η φαινομενολογικά προσανατολισμένη βιογραφική-αφηγηματική μέθοδος ή προσέγγιση (βλ. Πουρκός, 2010· Τσιώλης, 2006).

Οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας, οι οποίες επιλέχθηκαν μας βοήθησαν ιδιαίτερα σε αυτή την εργασία, αφού έδωσαν στα υπό έρευνα υποκείμενα τον χρόνο που είχαν ανάγκη, προκειμένου να αποδώσουν με το δικό τους λόγο, το πώς αντιλαμβάνονται, βιώνουν και αναπαριστούν τις οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στο περιβάλλον τους. Παρουσιάστηκε από τα υποκείμενα η δική

τους «αλήθεια», ανακαλώντας στην μνήμη τους τα βιώματα και τις εμπειρίες τους, μέσα από τις δικές τους αφηγήσεις.

Για το δείγμα της έρευνάς μας, απευθυνθήκαμε σε δύο ελληνίδες μητέρες. Από τα άτομα αυτά πήραμε βιογραφικές-αφηγηματικές, αλλά και ημιδομημένες κλινικές συνεντεύξεις, καθώς επίσης, και μεταφορικά και ιχνογραφικά έργα. παράλληλα, κάναμε χρήση του γενεογράμματος, ώστε να αντλήσουμε στοιχεία τόσο για τις ίδιες, όσο και για το γενεαλογικό τους δέντρο γενικότερα. Όλα τα παραπάνω έργα που χρησιμοποιήθηκαν, αποσκοπούσαν, στο να αποδοθεί από τις δύο μητέρες ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται και κατανοούν την οικογένεια γενικά και την οικογένεια ειδικά στην προσωπική τους ζωή.

Αναλυτικότερα, η ανά χειράς εργασία περιλαμβάνει τρία μέρη: το θεωρητικό μέρος, το μεθοδολογικό-ερευνητικό μέρος και το μέρος με τα αποτελέσματα της έρευνας. Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, το μεθοδολογικό-ερευνητικό μέρος από δύο κεφάλαια και το τρίτο μέρος από τέσσερα κεφάλαια. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε συνοπτικά το τι περιλαμβάνει το κάθε κεφάλαιο.

Το πρώτο κεφάλαιο που ονομάζεται *Η εξέλιξη της οικογένειας ως έννοιας και θεσμού: Κοινωνικές – Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προοπτικές* περιλαμβάνει την σύντομη ιστορική αναδρομή της οικογένειας, η οποία εστιάζει κυρίως στην ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικογένειας. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αναδείξει την σημασία και τη θέση της οικογένειας στο κάθε κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικό πλαίσιο (προνεωτερική, νεωτερική και μετανεωτερική εποχή), ώστε να μπορέσουμε να συγκρίνουμε και τα σχετικά με την οικογένεια δεδομένα που παράγονται από τα δύο υποκείμενα στη σύγχρονη εποχή. Επιπλέον, αναφερόμαστε στη σημασία της οικογένειας από κοινωνιολογική, ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνικοψυχολογική άποψη. Ακόμη, στις λειτουργίες της και τις αλλαγές που αυτές έχουν υποστεί, ως αποτέλεσμα εκσυγχρονισμού και αλλαγών στη σύγχρονη εποχή. Θίγονται επίσης και οι μεταβολές στη δομή της οικογένειας, όπως είναι στο ρόλο των συζύγων – γονέων, των γυναικών, των αντρών, αλλά και των παιδιών, ως αποτέλεσμα της πίεσης των νέων οικονομικό – κοινωνικών δεδομένων. Αναφερόμαστε στην ποικιλία βιώσιμων οικογενειακών σχημάτων, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών αλλαγών που έχει υποστεί η κοινωνία κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Και τέλος παραθέτουμε κάποια δημογραφικά δεδομένα που αναφέρονται στη δομή που έχει υποστεί η ελληνική οικογένεια, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά αφορά την οικο-συστημική προσέγγιση, η οποία μας βοήθησε ιδιαίτερα να κατανοήσουμε τις σχέσεις που τα δύο υποκείμενά της έρευνάς μας αναπτύσσουν με κάθε μέλος της οικογένειάς τους ξεχωριστά. Ορίζουμε το «σύστημα» και αναφερόμαστε στις γενικές αρχές της συστημικής θεώρησης. Ειδικότερα δίνεται έμφαση στην έννοια του πλαισίου και στον τρόπο που αυτό επηρεάζει τις οικογενειακές σχέσεις, αφού κανένα φαινόμενο της οικογενειακής ζωής δεν μπορεί να εξετασθεί ως μοναδικό, αλλά πάντοτε σε συνάρτηση με το όλο οικογενειακό σύστημα (Κυριακίδης, 2000, σ. 144). Εστιάζουμε στην εφαρμογή των γενικών αυτών αρχών στη λειτουργία της οικογένειας, όπως είναι η «έννοια του όλου» η έννοια του «συστήματος», η έννοια της «κυκλικής σχέσης», η έννοια της «ουδετερότητας», η «έννοια της επικοινωνίας», αλλά και η έννοια της «διεργασίας», η έννοια της «δυναμικής ισορροπίας», η έννοια της «οργάνωσης», αλλά και η έννοια «του σκοπού». Αυτές οι έννοιες με τη σειρά τους μας βοήθησαν να εμβαθύνουμε στις αλληλεπιδράσεις των σχέσεων των δύο υποκειμένων μας και να κατανοήσουμε σε μεγαλύτερο βαθμό τις συγγενικές τους σχέσεις. Επιπλέον, μιλήσαμε για τον Murray Bowen (1978) και τη διαγενεακή οικογενειακή θεραπεία (1978), η οποία βασίζεται στην υπόθεση, ότι για να κατανοηθούν τα τωρινά προβλήματα, πρέπει να εξεταστεί η δυναμική των προηγούμενων γενεών (Παπαδιώτη & Nail, 2006, σ. 79). Αναφέρθηκαν επίσης οι οχτώ βασικές έννοιες της προσέγγισής του, που δεν είναι άλλες από «το συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας», τη «διαφοροποίηση», την «τριγωνοποίηση», τη «διαγενεακή μεταβίβαση», τη «διαδικασία προβολής της οικογένειας», τη «σειρά γέννησης», αλλά και την «κοινωνικής οπισθοδρόμησης» Όλες οι παραπάνω έννοιες μας βοήθησαν να κατανοήσουμε καλύτερα τις σχέσεις των δύο μητέρων με την οικογένειά τους. Τέλος, αναφερόμαστε στο γενεόγραμμα, το οποίο

αποτελεί το κύριο εργαλείο, με το οποίο συγκεντρώνονται με συνοπτικό τρόπο πληροφορίες για σημαντικά γεγονότα της ιστορίας της οικογένειας και περιλαμβάνει τρεις με τέσσερις γενεές.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφερόμαστε από την προοπτική της αλλαγής και της θεραπείας, σε εκείνες τις προσεγγίσεις της οικογένειας που έχουν ως στόχο την κατανόηση των ανθρωπίνων σχέσεων και προβλημάτων. Οι προσεγγίσεις αυτές δίνουν έμφαση στη δυναμική των σχέσεων και το ευρύτερο πλαίσιο των ανθρώπων. Ειδικότερα, μιλήσαμε για την «επικοινωνιακή προσέγγιση της Virginia Satir», τη «δομική προσέγγιση» του Salvador Minuchin, την «εστιασμένη στη λύση προσέγγιση» των De Shazer και Berg, τη «συμβολική βιοματική προσέγγιση» του Whitaker. Παράλληλα, σχολιάσαμε τις «αντικειμενότερες σχέσεις και την οικογένεια καταγωγής» του Framo και προβάλλαμε τη «στρατηγική προσέγγιση» των Madanes και Haley. Τέλος, ασχοληθήκαμε με την «αφηγηματική προσέγγιση» του White.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την οικογένεια και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης του παιδιού που επιτελούνται μέσα σε αυτήν. Ειδικότερα, μιλάμε για την έννοια της αγωγής, τα χαρακτηριστικά της, αλλά και τους σκοπούς της. Κατόπιν, αναφερόμαστε στην έννοια της ανάπτυξης και στα κύρια γνωρίσματά της. Μιλάμε για το ρόλο των γονέων μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, αλλά και για τα σχήματα γονεϊκού τύπου του Baumrind (1978). Μιλάμε επιπλέον για τις διαζευγμένες οικογένειες με παιδιά. Έπειτα, επικεντρώναμε στην μητέρα και ειδικότερα στην περίπτωση της εργαζόμενης μητέρας και τις εναλλακτικές λύσεις που υπάρχουν για τη φροντίδα των παιδιών, όταν εκείνες εργάζονται. Τέλος αναφερόμαστε στο ρόλο της πολιτείας σχετικά με τα μέτρα που παίρνει, προκειμένου να βοηθήσει την οικογένεια και στην περίπτωση μας, την Ελληνίδα μητέρα.

Με το κεφάλαιο αυτό κλείνουμε και το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας.

Το δεύτερο μέρος, το μεθοδολογικό-ερευνητικό, περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, (το πέμπτο και το έκτο της εργασίας). Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνάς μας. Προκειμένου να προσδιορίσουμε το επιστημολογικό πλαίσιο της έρευνάς μας, καθώς και τους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε τα σχετικά ερευνητικά εργαλεία, αναφερόμαστε στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας, στην μελέτη περίπτωσης και στην βιογραφική-αφηγηματική μέθοδο, καθώς και στην βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη. Ακόμη, κάνουμε αναφορά στο ιχνογράφημα και το μεταφορικό έργο, ως εργαλεία μελέτης της οικογένειας.

Στο έκτο κεφάλαιο, παρατίθεται ο ερευνητικός σχεδιασμός της συγκεκριμένης μελέτης. Στον ερευνητικό σχεδιασμό, αναφέρονται οι στόχοι της έρευνας, το δείγμα, καθώς και ο χώρος και ο χρόνος της έρευνας, και τα εργαλεία και η διαδικασία της.

Το έβδομο κεφάλαιο, που ανοίγει και το τρίτο μέρος της εργασίας, αυτό της παρουσίασης των αποτελεσμάτων της έρευνας, περιλαμβάνει το ψυχολογικό προφίλ των δύο υποκειμένων της έρευνάς μας, όπως προέκυψε μέσα από τις βιογραφικές-αφηγηματικές συνεντεύξεις, αλλά και μέσα από τη χρήση του γενεογράμματος, ως εργαλείο μελέτης. Στο τέλος διατυπώνονται σχετικά συμπεράσματα.

Στο επόμενο κεφάλαιο, το όγδοο, παρουσιάζουμε αναλυτικά τις κατηγορίες που προέκυψαν από το πλούσιο υλικό της έρευνάς μας, σε σχέση με τον τρόπο που τα υποκείμενα κατανοούν και αντιλαμβάνονται την έννοια της οικογένειας γενικά. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται μέσα από τη χρήση κλινικής συνέντευξης, καθώς και από τη χρήση ιχνογραφήματος και μεταφορικού έργου. Στο τέλος διατυπώνονται σχετικά συμπεράσματα για τα δύο υποκείμενα, αναφορικά με τη συνέντευξη, το ιχνογράφημα, αλλά και το μεταφορικό έργο.

Στο ένατο κεφάλαιο, παραθέτουμε αναλυτικά τις κατηγορίες που προέκυψαν μέσα από το πλούσιο υλικό της έρευνάς μας σχετικά, με το πώς τα δύο υποκείμενα αντιλαμβάνονται και κατανοούν τη δική τους οικογένεια, μέσα από τη χρήση κλινικής συνέντευξης. Επίσης, παρουσιάζουμε, τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον οικογενειακό τους εαυτό, μέσα από τη χρήση δύο ιχνογραφικών έργων (εαυτός και στάδια εαυτού), αλλά και ενός μεταφορικού έργου. Στο τέλος του κεφαλαίου διατυπώνονται συμπεράσματα

Στο δέκατο κεφάλαιο κάνουμε μια σύνοψη των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας, εξάγοντας από αυτήν τα σχετικά συμπεράσματα.

Στο ενδέκατο, το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας αναφερόμαστε στους περιορισμούς της έρευνας, κάνοντας κάποιες προτάσεις για τη μελλοντική έρευνα σχετικά με τις οικογενειακές σχέσεις.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται ο Επίλογος και η Βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνά μας. Επίσης, με την μορφή παραρτημάτων παρατίθενται τα γενεογράμματα των δύο μητέρων, αλλά και η χαρτογράφηση των οικογενειακών τους σχέσεων.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες, σε όλους όσους βοήθησαν στην εκπόνηση αυτής της μελέτης. Στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Μάριο Πουρκό, για την αμέριστη συμπαράσταση, την κατανόηση, αλλά και τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχε, κατά τη διάρκεια της πορείας της μελέτης. Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε στην παρούσα εργασία συνιστά μέρος μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την οικογένεια, τις σχέσεις μέσα σ' αυτήν και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης των παιδιών σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο και την πολυτροπική τους αναπαράσταση που διεξάγεται στο *Εργαστήριο Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής* κάτω από την εποπτεία του καθηγητή κ. Μάριου Πουρκού. Το όλο σκεπτικό και τα εργαλεία (βιογραφικές-αφηγηματικές και κλινικές συνεντεύξεις, ιχογραφικά και μεταφορικά έργα) που χρησιμοποίησα στην διπλωματική μου εργασία ανήκουν στον ίδιο, και τον ευχαριστώ θερμά, για τη δυνατότητα που μου έδωσε να τα χρησιμοποιήσω. Κυρίως, όμως τον ευχαριστώ για το «Θάρρος» που είχε να μας μεταβιβάσει τις «Αλήθειες» του, μέσα στις «Αναλήθειες» που συναντάμε, δυστυχώς, συχνά στη ζωή μας.

Παράλληλα, οφείλω να ευχαριστήσω τις δύο μητέρες, την Ευαγγελία και την Μαρία, για τις συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν και το χρόνο που μου αφιέρωσαν. Για τις δικές τους «Αλήθειες» που μου εμπιστεύτηκαν. Χωρίς τη δική τους συμμετοχή, δεν θα ήταν δυνατή η πραγματοποίηση αυτής της εργασίας.

Θέλω, επίσης να ευχαριστήσω τον Επόπτη Καθηγητή μου, αλλά κυρίως τον «Άνθρωπο Μάριο», καθώς και τις δύο συμφοιτήτριες μου, Σοφία και Ιουλία, για όλα αυτά τα συναισθήματα που αναδύθηκαν και μοιραστήκαμε κατά τη διάρκεια των βιωματικών μας μαθημάτων στα πλαίσια των μεταπτυχιακών μας σεμιναρίων. Η επαφή μαζί τους άγγιξαν τη ψυχή μου και τις δικές μου ερμητικά κλεισμένες, «Αλήθειες». Με ψυχικό σθένος, συναισθηματική δύναμη και υπερπήδηση πολλών εμποδίων φτάσαμε στην ολοκλήρωση του Μεταπτυχιακού μας Προγράμματος, καταθέτοντας αυτή την εργασία.

Τις μεγαλύτερες όμως ευχαριστίες νιώθω, ότι θέλω να δώσω ολόψυχα στην οικογένειά μου για το σεβασμό που έδειξαν στην απόφασή μου να παρακολουθήσω το συγκεκριμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα και την αντοχή που απέδειξαν μέχρι να φτάσω στην ολοκλήρωσή του. Ειδικότερα, το σύζυγο μου για την αμέριστη κατανόηση και συμπαράστασή του, και τα παιδιά μου, για το χρόνο που τους «έκλεψα», αλλά και για αυτόν που μου «επέτρεψαν» να έχω στη διάθεσή μου, προκειμένου να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία. Χωρίς την αγάπη τους και τη κατανόησή τους, το όνειρο θα έμενε απραγματοποίητο.

Α΄ ΜΕΡΟΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η Εξέλιξη της Οικογένειας ως Έννοιας και Θεσμού: Κοινωνικές – Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προοπτικές

1.1. Εισαγωγή

Έρευνες έχουν επισημάνει, ότι η λειτουργία και η αξία της οικογένειας δεν είναι ανεξάρτητη από τις κυριαρχούσες ιδεολογικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές παραμέτρους της κάθε εποχής (Πρεσβέλου, 2008). Επειδή, λοιπόν, ο άνθρωπος ζει μέσα σε διάφορα συστήματα (κοινωνικό, πολιτικό, φιλοσοφικό, κλπ.), εξαρτάται και επηρεάζεται από αυτά άμεσα και έμμεσα. Το σύστημα από το οποίο επηρεάζεται περισσότερο από τη γέννηση μέχρι τα βαθιά του γεράματα είναι η οικογένεια του. (Κυριακίδης, 2000, σ. 142). Η αναφορά στην οικογένεια, αλλά και στις αλλαγές που αυτή έχει υποστεί, έχει ιδιαίτερη σημασία για την εργασία μας, αφού θέλουμε να ερευνήσουμε τον τρόπο που δύο ελληνίδες μητέρες βιώνουν και κατανοούν τις οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στο πλαίσιο, το οποίο ζουν.

Σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν, αρχικά επιχειρείται μία σύντομη ιστορική αναδρομή της οικογένειας, όπως επικράτησε στο δυτικό κόσμο, επηρεασμένη από τις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων – Εβραίων, Ελλήνων, Ρωμαίων και αργότερα του Χριστιανισμού. Περισσότερο, όμως επικεντρωνόμαστε σε μία σύντομη ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικογένειας. Ειδικότερα, εμβαθύνουμε στις τρεις φάσεις εξέλιξης της ελληνικής οικογένειας: την προνεωτερική, την νεωτερική και την μετανεωτερική. Εστιάζουμε στις σχέσεις ανδρών – γυναικών, στην μορφή – δομή της ελληνικής κοινωνίας, το θεσμό του γάμου, το γονικό ρόλο. Το σημαντικό για την έρευνα μας είναι, ότι οι παραπάνω αλλαγές συνδέονται με το γενικότερο πλαίσιο της ζωής του ατόμου, με τον κοινωνικοοικονομικό του περίγυρο.

Στη συνέχεια εστιάζουμε στις θεωρητικές παραμέτρους αναφορικά με την οικογένεια και ειδικότερα σε ορισμούς του ερευνητικού χώρου που υπογραμμίζουν την ψυχοπαιδαγωγική, κοινωνιολογική και κοινωνικοψυχολογική σημασία της.

Κατόπιν, αναφερόμαστε στις λειτουργίες της οικογένειας και πιο συγκεκριμένα στις μεταβολές που έχουν υποστεί αυτές οι λειτουργίες από την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της κοινωνίας, αλλά και ως απόρροια της ύστερης νεωτερικότητας. Αυτές οι λειτουργίες της οικογένειας είναι η αναπαραγωγική - απαραίτητη για τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, αλλά και τη δημιουργία της οικογένειας - η εκπαιδευτική – απαραίτητη για την πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας - , η οικονομική - αποβλέπει στην επιβίωση της οικογένειας, αλλά και στην εξασφάλιση ή τη βελτίωση της κοινωνικής της θέσης. Ακόμη, ιδιαίτερα σημαντικές λειτουργίες της οικογένειας είναι η ψυχολογική – μέσω της οποίας εξασφαλίζεται σε όλα τα μέλη της οικογένειας η βεβαιότητα της αποδοχής και της στοργής των άλλων - αλλά και οι λειτουργίες μέριμνας και πρόνοιας - η οποία εξασφαλίζει στα μέλη της οικογένειας φροντίδα, όταν τη χρειάζονται.

Έπειτα, εστιάζουμε στις μεταβολές που έχει υποστεί η δομή της οικογένειας και ειδικότερα ο ρόλος των συζύγων – γονέων, ο ρόλος των γυναικών, των αντρών, αλλά και των παιδιών, ως αποτέλεσμα της πίεσης των νέων οικονομικό – κοινωνικών δεδομένων. Οι μεταβολές αυτές που κυριαρχούν στην οικογένεια με την πάροδο του χρόνου δημιουργούν μια καινούρια οικογενειακή πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από συνεχείς μετασχηματισμούς, μεταβολές, δηλαδή, των ρόλων: συζύγων-γονέων-παιδιών-ηλικιωμένων.

Παρακάτω αναφερόμαστε στην ποικιλία βιώσιμων οικογενειακών σχημάτων, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών αλλαγών που έχει υποστεί η κοινωνία κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Πιο συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τη «διευρυμένη» οικογένεια (γονείς, παιδιά και άλλοι συγγενείς), την «πυρηνική» (γονείς και παιδιά), την «μονογονεϊκή» (παιδί και ένας γονέας), την «ανασυσταμένη» (οικογένεια από δεύτερο γάμο), τις «ανάδοχες ή θετές οικογένειες» (παρέχεται στο παιδί βοήθεια από μη βιολογικούς γονείς), τις «κοινοβιακές ή ομαδικές» (περιλαμβάνουν περισσότερους από δύο γονείς - πολυγαμία. Επιπλέον, γίνεται αναφορά και σε άλλους τύπους οικογένειας, όπως είναι η «χωλή» (ένας από τους δύο γονείς απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα από το σπίτι), η «διεθνική» (γονείς από διαφορετική φυλή και θρησκεία) και η «ομοφυλοφιλική» (γάμος μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου).

Τέλος παραθέτουμε κάποια δημογραφικά δεδομένα που αναφέρονται στη δομή που έχει υποστεί η ελληνική οικογένεια, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή της οικογένειας

Η μορφή της οικογένειας που επικράτησε στο δυτικό κόσμο είναι επηρεασμένη από τις αντιλήψεις των αρχαίων ελλήνων γι' αυτήν: Εβραίων, Ελλήνων, Ρωμαίων και αργότερα του Χριστιανισμού (Παπακωνσταντίνου, 2005, σσ. 27-28).

Πιο συγκεκριμένα, η εβραϊκή οικογένεια είχε πατριαρχικό χαρακτήρα και οι γυναίκες ήταν πλήρως υποταγμένες στον άντρα, αλλά ως πρόσωπα εισέπρατταν τιμή και σεβασμό. Η νομοθεσία των Εβραίων, που τη ρυθμίζει η Γραφή στα διάφορα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, συνιστά το γάμο εντός των μελών της φυλής ή του γένους. Η πολυγαμία επιτρεπόταν, και σε περίπτωση θανάτου του αδερφού χωρίς απογόνους, ο επιζών υποχρεούνταν να νυμφευθεί τη γυναίκα του αδερφού του. Η πατριαρχική εξουσία ήταν απόλυτη.

Η αρχαιοελληνική οικογένεια ήταν και αυτή πατριαρχική, αλλά οι γυναίκες βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση. Το πατριαρχικό σύστημα επικρατούσε ανέκαθεν στη Ελλάδα με μικρές παραλλαγές κατά τόπους και εποχές (Σπάρτη, Λέσβος, Μινωική Κρήτη). Όχι μόνο οι Δωριείς και οι Αχαιοί είχαν τέτοιους πατριαρχικούς δεσμούς, αλλά και οι Προέλληνες του Αιγιακού πολιτισμού. Οι Αρχαίοι Έλληνες ήταν διηρημένοι σε γένη, από τα οποία συγκροτούνταν οι φυλές και οι φατρίες. Το γένος ήταν το κύτταρο της ελληνικής κοινωνίας. Μεταξύ των μελών του γένους υπήρχαν δεσμοί με θρησκευτικό χαρακτήρα.

Εδώ και πολλούς αιώνες η οργανωμένη κοινωνία στηρίζει τις βάσεις της στο κύτταρό της, στο θεσμό της οικογένειας. Έναν θεσμό, που με το πέρασμα του χρόνου δέχτηκε διάφορες τροποποιήσεις στη δομή του, μέχρι να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας και να λάβει την μορφή της πυρηνικής οικογένειας.

Αρχικά η γυναίκα κατείχε κυρίαρχο ρόλο μέσα στην οικογένεια, παίρνοντας αποφάσεις για όλα τα σημαντικά ζητήματα. Ωστόσο, με την εξέλιξη του ανθρώπου η ζωή διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε ο άνδρας απέκτησε την κυρίαρχη θέση, τόσο στην οικογένεια, όσο και την κοινωνία. Αναπτύχθηκε με αυτόν τον τρόπο η μορφή της πατριαρχικής οικογένειας, η οποία απλώθηκε σε όλους σχεδόν τους πολιτισμούς (Ρώμη, Αρχαία Ελλάδα, κλπ.) και με σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με την εποχή. Σε όλες τις πατριαρχικές οικογένειες κοινό χαρακτηριστικό υπήρξε η κυρίαρχη δύναμη του πατέρα – γενάρχη, γύρω από τον οποίο συγκεντρώθηκε και οργανώθηκε η οικογένεια και η συμμόρφωση στο πρόσωπό του θεωρήθηκε αυτονόητη. Η αυστηρή τήρηση των ηθών και εθίμων ήταν απαραίτητη. Το συναίσθημα της τιμής αποτέλεσε ρυθμιστικό παράγοντα για τις πράξεις των ατόμων – μελών της οικογένειας.

Οι πατριαρχικές οικογένειες ήταν ταυτόχρονα εκτεταμένες οικογένειες πολλών γενεών και αποτέλεσμα αυτού υπήρξε ο μεγάλος αριθμός των μελών της. Η κατανομή των ρόλων είχε ως βασικό κριτήριο την ηλικία και ρυθμίζονταν σύμφωνα με την παράδοση, στην οποία αντανάκλωνταν οι ρυθμιστικοί μηχανισμοί της ευρύτερης κοινωνίας. Οι οικογένειες αυτές λειτουργούσαν ως μονάδες παραγωγής και κατανάλωσης, κατέχοντας πλήρη αυτάρκεια, αφού είχαν τη δυνατότητα να παράγουν, ό, τι είχαν ανάγκη, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες τους. Συνήθιζαν να καταναλώνουν μόνο ό, τι υπήρχε στη δική τους παραγωγή.

Τα παιδιά μέσα σε ένα κλίμα φυσιολογικού προβληματισμού με ασυνείδητη προσπάθεια βίωναν σε καθημερινή βάση τον μόχθο και τις αγωνίες των γονιών τους, αποκτούσαν πείρα και ικανότητες και μέσω αυτού του τρόπου ωριμάζαν, αποκτώντας τον δικό τους ρόλο στη ζωή. Σταδιακά, λοιπόν συντελούνταν η κοινωνικοποίηση των παιδιών, χωρίς οι γονείς να ακολουθούν συγκεκριμένες παιδαγωγικές πρακτικές.

Μετά τη Γαλλική επανάσταση (1789) και την απελευθέρωση της Αμερικής από την αγγλική κυριαρχία (1776), το πατριαρχικό στοιχείο φαίνεται πως άρχισε να υποχωρεί. Στη συνέχεια, η βιομηχανική επανάσταση επέφερε μεγάλες ανακατατάξεις. Με την εκβιομηχάνιση της παραγωγής τα εργατικά χέρια έπαψαν πλέον να παράγουν μέσα στην οικογένεια και συγκεντρώθηκαν στα εργοστάσια, που είχαν τη δυνατότητα να τελειοποιούν τα προϊόντα τους, αλλά και να πολλαπλασιάζουν την ποσότητά τους.

Στις θέσεις, όπου υπήρχε μεγάλη πηγή ενέργειας ιδρύθηκαν μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, οι οποίες ευνοούσαν την διακίνηση των καταναλωτικών αγαθών και της πρώτης ύλης. Η ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων είχε ως αποτέλεσμα την μετακίνηση του πληθυσμού, αφού οι μονάδες παραγωγής είχαν ανάγκη από όλο και περισσότερο εργατικό δυναμικό.

Εύλογο λοιπόν ήταν οι νέες αυτές συνθήκες να μην αφήσουν ανεπηρέαστη την οικογένεια, αφού τώρα όφειλε να είναι περισσότερο ευέλικτη και γενικώς να μετακινείται πιο εύκολα. Οι ηλικιωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι φυσιολογικά παρουσιάζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στις μετακινήσεις τους, δεν ακολουθούσαν την οικογένεια στους νέους τόπους διαμονής και εργασίας τους. Αυτό είχε ως συνέπεια την αναγκαστική μείωση των μελών της οικογένειας στις βιομηχανικές κοινωνίες.

Παράλληλα, όμως με το παραπάνω, ο τόπος κατοικίας έπαψε να είναι και τόπος εργασίας, όπως ακριβώς συνέβαινε με τις προηγούμενες μορφές παραγωγής που είχαν ως επίκεντρο την οικογένεια. Συνέπεια αυτού ήταν η απομάκρυνση των γονέων από το παιδί – πρώτα του πατέρα και αργότερα της μητέρας – και καθιστούσε προβληματική την επίβλεψη και την ανατροφή τους. Έτσι, ακόμη και το παιδί αποκλείστηκε από τη διαδικασία αναπαραγωγής, στην οποία λάμβανε μέρος από πολύ νωρίς μέσα στα πλαίσια της εκτεταμένης πατριαρχικής οικογένειας. Με αυτόν τον τρόπο, το παιδί, αντί να συμβάλλει στην οικονομική ενίσχυση της οικογένειας, όπως συνέβαινε έως εκείνη τη στιγμή, μετατράπηκε για την οικογένεια σε οικονομική δαπάνη.

Όλα αυτά τα αίτια σε συνδυασμό με ποικίλους άλλους παράγοντες (αναθεώρηση του γυναικείου ρόλου, νέα αντίληψη στο ρόλο της οικογένειας, γυναικείο κίνημα, νέες αντιλήψεις για το παιδί και τα δικαιώματά του), οδήγησαν σταδιακά στον περιορισμό των γεννήσεων και την μείωση των μελών της οικογένειας.

Μέσω των παραπάνω συνθηκών, που αναγκαστικά παρουσιάστηκαν εδώ απλουστευμένα, οι βιομηχανικές κοινωνίες οδηγήθηκαν στην επικράτηση της πυρηνικής οικογένειας (Πυργιωτάκης, 2000, σσ. 37-42).

Σε ό, τι αφορά στην Ελλάδα ο όρος «οικογένεια» δεν απαντάται στην κλασική και στην ελληνιστική περίοδο. Για πρώτη φορά αυτός απαντάται σε μεσαιωνικά (βυζαντινά) κείμενα. Ως εκ τούτου είναι ένας όρος νεότερος, ο οποίος αποτελείται από δύο συνθετικά: «οίκος» και «γένος». Η αντίστοιχη αρχαιοελληνική λέξη είναι ο όρος «οίκος» που σήμερα χρησιμοποιείται επίσημα μόνο για Βασιλικές Οικογένειες ενώ στην σύγχρονη ελληνική λαϊκή γλώσσα οι όροι που χρησιμοποιούνται είναι: «φαμελιά» (από το γαλλικό όρο), «φαμίλια» (από τον αγγλικό όρο), «ασκέρι» (από τον τουρκικό όρο), «σειργιά», «φάρα» (που ταυτίζεται και με το γένος) ως και «τζάκι» (από το τουρκικό οτζάκ) (βλ. <http://el.wikipedia.org/wiki/Οικογένεια>).

Στη νεότερη Ελλάδα χρησιμοποιούμε τον όρο «οικογένεια» υπό την ευρεία και στενή σημασία της, εννοώντας αφενός το γένος, τη γενιά, τους συγγενείς, αφετέρου τα συγγενικά πρόσωπα που βρίσκονται κάτω από μία στέγη, ή τους συγγενείς οι οποίοι κατοικούν σε περισσότερα οικήματα, θεωρούμενα ως ενιαίο αρχιτεκτονικό σύνολο (οικία). Βασική προϋπόθεση της οικογένειας με τη στενή έννοια είναι η ανταλλαγή οικιακών υπηρεσιών. Αυτή η μορφή οικογένειας αναδεικνύει χαρακτηριστικά, όπως η κοινή οικονομία (συνεργασία, ιδιοκτησία) και η κοινή κατανάλωση, (κοινό μαγειρείο). Τα χαρακτηριστικά αυτά μας οδηγούν και στους όρους «νοικοκυριό», «σπίτι», «σπιτικό». Ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται συνήθως από τους δημοσιογράφους και τους στατιστικούς, οι δύο άλλοι χρησιμοποιούνται γενικότερα στην ανθρωπολογική, εθνολογική και

λαογραφική έρευνα, διατηρώντας παράλληλα πολλά κοινά σημεία με την έννοια του αρχαίου «οίκου». Σε ορισμένα κράτη σήμερα, η έννοια της οικογένειας έχει αρχίσει να περιλαμβάνει και σύνδεσμο ατόμων του ίδιου φύλου, με τη θεσμοθέτηση του γάμου των ομοφυλοφίλων και υιοθεσίας τέκνων (ό. π.)

1.3. Σύντομη ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικογένειας

Στη διαδρομή, από την προνεωτερική στη σύγχρονη μορφή της, η ελληνική οικογένεια έχει περάσει από τρεις φάσεις εξέλιξης, οι οποίες είναι:

1.3.1. Η προνεωτερική οικογένεια

Στην πρώτη φάση, η οποία συνδέεται με το αγροτικό πολιτισμικό πλαίσιο, η κύρια μορφή της οικογενειακής ομάδας ήταν σε μεγάλο βαθμό ταυτόχρονα μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, και ο γάμος στηριζόταν στην οικογένεια που προϋπήρχε και συνέχιζε να υπάρχει μετά από αυτόν. Στην παραδοσιακή κοινωνία, της οποίας η οικογένεια αποτελούσε το βασικό οικονομικό κύτταρο, ο σκοπός για την ύπαρξή της ήταν η οικονομική και βιολογική επιβίωση της ευρείας οικογένειας (Κατάκη, όπως αναφέρεται στο Καλαντζή-Αζίζι, Παρίσης, 1990, σ. 112).

Η οικογενειακή δομή δεν διαχωριζόταν σαφώς από την ευρύτερη κοινότητα. Ατομικές ανάγκες και συμφέροντα ταυτιζόνταν με τα συμφέροντα και τις ανάγκες της ομάδας. Τα άτομα δεν αναζητούσαν τη συναισθηματική εγγύτητα με την οποία συνδέουμε σήμερα τις οικογενειακές σχέσεις και οι ερωτικές σχέσεις δεν θεωρούνταν πηγή απόλαυσης, αλλά αναγκαιότητα για την ύπαρξη των παιδιών. Σε μία κατεξοχήν οικογενειοκρατική κοινωνία ο ρόλος της μάνας αποκτά ύψιστη σημασία και καθιστά τη γυναίκα πρόσωπο σεβαστό. Ο θρησκευτικός γάμος ορίζεται ως ο μοναδικός τύπος γάμου.

Επιπλέον, ο διαχωρισμός αντρών και γυναικών, τόσο στο χώρο, όσο και στις δραστηριότητες, είναι έντονα καθορισμένος. Οι άντρες κινούνται στη «δημόσια σφαίρα» και η γυναίκες στην «οικιακή». Η παραδοσιακή δομή της οικογένειας αντικατοπτρίζει τους κοινωνικά προσδιορισμένους ρόλους και τις αντίστοιχες ιεραρχίες, ώστε οι άντρες να φαίνεται, ότι έχουν εξουσία πάνω στις γυναίκες. Ωστόσο, οι ρόλοι που υιοθετούνται από το συζυγικό ζευγάρι χαρακτηρίζονται μάλλον από συμπληρωματικότητα, που φαίνεται να εξασφαλίζει, με τους όρους του συγκεκριμένου πλαισίου, λειτουργικότητα και ισορροπία.

Η γυναίκα βρίσκεται αποκομμένη από το περιβάλλον της οικογένειας καταγωγής της, στερημένη από τους φυσικούς της συμμαχούς, με την πεθερά να καταλαμβάνει κυρίαρχο ρόλο του οίκου και εκείνη να περιορίζεται στο ρόλο της φροντίδας του νοικοκυριού και της παραγωγής αρσενικών απογόνων. Οι δουλειές του σπιτιού ανατίθενται αποκλειστικά στη γυναίκα, ενώ υποχρεώνεται να δίνει προίκα στον άντρα που θα την παντρευτεί.

Αναφορικά με το παιδί, μέσα στα πλαίσια της διευρυμένης οικογένειας, ήταν εκτεθειμένο σε πολλαπλά μητρικά πρότυπα, και η μητέρα είχε πάντα κάποιον δίπλα της να της προσφέρει βοήθεια. Γείτονες και φίλοι σχημάτιζαν γύρω από το παιδί, για τα πρώτα τέσσερα χρόνια της ζωής του, έναν κοινωνικό περίγυρο, που ήταν ταυτόχρονα προστατευτικός κι εκπαιδευτικός. Τα παιδιά είναι απαραίτητα για την παραδοσιακή γεωργική οικονομία και έχουν ενεργό οικονομικό ρόλο από πολύ νωρίς. Αγόρια και κορίτσια μάθαιναν από νωρίς, ότι ανήκουν σε χωριστούς και ιεραρχημένους κόσμους: στον κόσμο των αντρών, όπου επικρατούσε σχετικά ελευθερία κινήσεων και η παρέκκλιση από τους κανόνες επιτρεπόταν με σχετική επιείκεια και στον κόσμο των γυναικών, όπου οι υποχρεώσεις ήταν αυτονόητα περισσότερες από τα δικαιώματα. Η παρέκκλιση από τα συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς ήταν αδιανόητη (Muncie & συνερ. 2009, σσ. 119-128).

1.3.2. Η νεωτερική οικογένεια

Στη βιομηχανική εποχή ο σκοπός της οικογένειας, λόγω της αλλαγής του τρόπου παραγωγής των αγαθών, περιορίζεται στη βιολογική και οικονομική επιβίωση, όχι πλέον της ευρείας οικογένειας,

αλλά της πυρηνικής. Η δομή, δηλαδή της οικογένειας άλλαξε. Δεν αποτελείται μόνο από τον κύκλο των δικών τους ανθρώπων, που ζούσαν σε παραδοσιακό πλαίσιο ή που κουβαλούσαν ακόμη τα παραδοσιακά πρότυπα οικογένειας. Για τον άνθρωπο της βιομηχανικής εποχής η οικογένεια είναι οι γονείς και τα παιδιά τους. Η ύπαρξη της οικογένειας στη βιομηχανική εποχή, ταυτίζεται, δηλαδή, με την ύπαρξη των παιδιών και ο σκοπός της οικογένειας γίνεται το μέλλον του παιδιού. Η έννοια της οικογένειας ταυτίζεται με τον παιδοκεντρικό της ρόλο. Η οικογένεια μεγαλώνει τα παιδιά και τα δίνει στην παραγωγή. (Κατάκη, 1990, σσ. 112-113).

Στη δεύτερη φάση, η οποία συνδέεται με την αστική-βιομηχανική οργάνωση της κοινωνίας, η οικογένεια αποκτά πυρηνική μορφή, απομονώνεται από την κοινότητα και αποκτά χαρακτηριστικά που συνοδεύουν τη νεωτερικότητα. Οι ρόλοι των φύλων εξακολουθούν να είναι αυστηρά προσδιοριζόμενοι από το φύλο, η εξουσία του πατέρα είναι αυταρχική, οι ατομικές επιλογές περιορισμένες και η οικογένεια είναι απορροφημένη με την ανατροφή των παιδιών (Muncie & συνερ. 2009, σ. 120).

Σε αυτή τη φάση ο δημόσιος βίος διαχωρίζεται αυστηρά από τον ιδιωτικό και η δομή της οικογένειας αλλάζει. Οι μεταβολές είναι πολλές: η μετατροπή της από πλήρη οικονομική μονάδα σε μονάδα κατανάλωσης, η συρρίκνωσή της, λόγω της οικογένειας που μειώνεται, αλλά και της γεωγραφική της κινητικότητας, η εμφάνιση της εξωοικιακής απασχόλησης των γυναικών, αλλά και η καινούρια ανάγκη συμβιβασμού της εργασίας με την οικογένεια για έναν αριθμό γυναικών.

Οι αντρικοί ρόλοι σε αυτή τη φάση αλλάζουν λιγότερο από των γυναικών. Τόσο οι άντρες, όσο και οι γυναίκες αναγκάζονται να ανακατανεύμουν τους μεταξύ τους ρόλους, και κυρίως την εξουσία που μέχρι τότε κατείχαν οι άντρες και τη δύναμη που παραδοσιακά είχαν οι γυναίκες. Επιπλέον, επισημαίνεται, ότι οι εργαζόμενες γυναίκες αναγκάζονται σε μεγαλύτερη εξάρτηση από τα πεθερικά και τη γονική τους οικογένεια. Η γυναικεία απασχόληση σε μεγάλο βαθμό είναι συνεπικουρική στο οικογενειακό εισόδημα, διότι ο άντρας θεωρείται ως υπεύθυνος να συντηρεί την οικογένεια και να καλύπτει τις στοιχειώδεις ανάγκες της.

Στην οικογένεια της νεωτερικότητας τα παιδιά δεν έχουν πλέον ενεργό οικονομικό ρόλο και δεν είναι πια τα εργατικά χέρια που συμβάλλουν στη γεωργική οικονομία. Αντίθετα, οικονομικά είναι παθητικά και αποτελούν οικονομικό βάρος για την οικογένεια. Η οικογένεια αποκτά πλέον λιγότερα παιδιά. Βασικός σκοπός της οικογένειας είναι η ανατροφή των παιδιών και η εκπαίδευσή τους. Η οικογένεια γίνεται όλο και πιο παιδοκεντρική.

Επίσης, κυριαρχεί η προνομιακή μεταχείριση του γιου από την μητέρα και η γυναικεία δύναμη στον οικιακό χώρο, ενώ ο πατέρας παραμένει απόμακρος και δεσποτικός, καλλιεργώντας το αντρικό κύρος αποκλειστικά στις δημόσιες ανταλλαγές του. Επιπλέον, κατοχυρώνεται νομικά η ισότητα των δύο φύλων, επιχειρώντας την ανατροπή του πατριαρχικού και θρησκευτικού χαρακτήρα των προγενέστερων διατάξεων του Αστικού Κώδικα. Όλοι οι εργαζόμενοι πλέον, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας. Όμως, κατοχυρώνεται και συνταγματικά η προστασία της οικογένειας, του γάμου, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας. Ο γάμος μεταξύ των γονιών δεν ορίζεται πλέον ως προϋπόθεση για την ύπαρξη οικογένειας. Ο πολιτικός γάμος θεωρείται πλέον ισότιμος με τον θρησκευτικό, κι έτσι περιορίζεται το θρησκευτικό στοιχείο, μέσω της μείωσης της κυριαρχίας του θρησκευτικού-εκκλησιαστικού παράγοντα στη νομική θέσπιση της οικογένειας.

Ακόμη, καταργήθηκε το αρχηγικό δικαίωμα του συζύγου και η υποχρέωση του να είναι ο αποκλειστικός υπεύθυνος για τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς του. Οι δύο σύζυγοι πλέον συμβάλλουν από κοινού στην ικανοποίηση των αναγκών της οικογένειας, ο καθένας με τις δικές του δυνάμεις. Καταργείται, επίσης ο θεσμός της προίκας και η θέσπιση του εναλλακτικού συστήματος της διατήρησης της αρχικής, ατομικής περιουσίας των δύο συζύγων ή της συμφωνημένης, ενώπιον συμβολαιογράφου, κοινοκτημοσύνης.

Παράλληλα, καταργείται ο θεσμός της «πατρικής εξουσίας» και αντικαθιστάται από το θεσμό της «γονικής μέριμνας». Και οι δύο γονείς καλούνται να αναλάβουν από κοινού τη φροντίδα του παιδιού και ορίζεται, ότι οι δύο σύζυγοι, θα πρέπει να συναποφασίσουν για το επώνυμο του παιδιού (του ενός, του άλλου ή και των δύο). Καταργείται η διαφοροποίηση των παιδιών, που έχουν

γεννηθεί μέσα στα πλαίσια του γάμου και έξω από αυτά και ενισχύεται νομικά η θέση της ανύπαντρης μητέρας.

Θεσμοθετούνται δύο τύποι διαζυγίων (το συναινετικό και το διαζύγιο κατ' αντιδικία) και έτσι διευκολύνεται η λύση του γάμου, αφού υποχωρεί η σταθερότητα της οικογένειας μέσα στο χρόνο. Επιπλέον, θεσπίζεται η υποχρέωση για διατροφή ανεξάρτητα από το φύλο (Muncie & συνερ. 2009, σσ. 128-142).

1.3.3. Η μετανεωτερική οικογένεια

Καθώς περνάμε από τη βιομηχανική στην μεταβιομηχανική φάση της ανθρωπότητας, ο σκοπός της οικογένειας αναθεωρείται. Ο σκοπός της οικογένειας, δηλαδή, αποσυνδέεται από την βιολογική και την οικονομική επιβίωση. Οι νέες οικονομικές δομές της κοινωνίας της αφθονίας επιτρέπουν στα άτομα να επιβιώνουν οικονομικά και κοινωνικά μόνα τους. Το άτομο γίνεται το βασικό κοινωνικό κύτταρο και οι πολλές πλέον κοινωνικές ομάδες, στις οποίες εντάσσεται το άτομο, διαδραματίζουν πολλές από τις λειτουργίες που ανήκαν ως πρόσφατα στην οικογένεια. Ο σκοπός της μελλοντικής οικογένειας αποσυνδεδεμένος από την οικονομική και τη βιολογική επιβίωση των μελών της, αρχίζει να συνδέεται όλο και περισσότερο με την ψυχοκοινωνική τους επιβίωση. Ο ρόλος της οικογένειας είναι να βοηθάει τα μέλη της να οργανώσουν τις πληροφορίες που αφορούν την ταυτότητά τους και να διαμορφώσουν τους στόχους τους ως μέλη της κοινωνίας έτσι, ώστε να μπορούν να χειριστούν την πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει την σύγχρονη ζωή. Η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας γίνεται πλέον πιο σημαντική από των ανταλλαγή των υλικών αγαθών ανάμεσά τους (Κατάκη, 1990, σσ. 113-114).

Σε αυτήν την τρίτη φάση, η οικογένεια ακολουθεί τους μετασχηματισμούς της ύστερης νεωτερικότητας και της επικράτησης της ρευστότητας και της αβεβαιότητας που τη συνοδεύουν. Ας δούμε παρακάτω τις βασικότερες αλλαγές:

Στην οργάνωση της οικογενειακής ζωής αποκτούν προτεραιότητα έννοιες, όπως είναι η εξατομίκευση και η ανάγκη για προσωπικές επιλογές. Το σύγχρονο πλαίσιο χαρακτηρίζεται από αυξημένη πολυπλοκότητα, ρευστότητα και αντιφάσεις. Η ασφάλεια, απαραίτητο συστατικό της παράδοσης, έχει χαθεί οριστικά.

Αυτό που χαρακτηρίζει την οικογένεια είναι η εμφάνιση του συναισθηματικού ατομισμού. Το άτομο αποδεσμεύεται από την παραδοσιακή ομάδα που το στήριζε και η ισορροπία αλλάζει. Αυτό που τον απασχολεί πλέον, είναι τα ατομικά δικαιώματα, και όχι οι υποχρεώσεις απέναντι στην οικογενειακή ομάδα. Η διεργασία λήψης αποφάσεων καθίστανται ατομική υπόθεση.

Πρώτη φορά στην ιστορία οι γυναίκες μαζικά απαιτούν ισότητα με τους άντρες. Και στην φάση της νεωτερικότητας οι γυναίκες διεκδικούν ισότητα, αλλά το φαινόμενο χαρακτηρίζεται κυρίως από αγωνιστικές φεμινιστικές ομάδες, ενώ στην ύστερη νεωτερικότητα το αίτημα γενικεύεται.

Ο γάμος αποκτά πλέον τη δική του αυτοτέλεια. Επιχειρούνται εναλλακτικές μορφές γάμου και οικογένειας, όπως είναι οι ανασυστημένες οικογένειες, η συγκατοίκηση ή ακόμη και οι οικογένειες ομοφυλόφιλων γονέων. Η δημιουργία δεσμών γάμου καθοδηγείται με βάση την προσωπική επιλογή που διαμορφώνεται από την σεξουαλική έλξη ή τον ρομαντικό έρωτα. Αυτό το τελευταίο προϋποθέτει, ότι συνάπτεται μία σχέση ανθεκτική στο χρόνο, με βάση τα χαρακτηριστικά και τις επιλογές των δύο ατόμων, και όχι εξωτερικές επιταγές (Giddens, 1992). Επιπλέον, το αίτημα για σεξουαλική απόλαυση είναι συστατικό της γυναικείας χειραφέτησης, διότι αποσυνδέει τη σεξουαλικότητα από την αναπαραγωγή. Ο ρόλος του άντρα προϋποθέτει πλέον μεγαλύτερη ένταξη στον οικιακό χώρο και μεγαλύτερη εμπλοκή στον ρόλο του πατέρα (Muncie & συνερ. 2009, σσ. 142-168).

Η έμφαση στην ικανοποίηση από τη σχέση δημιουργεί προσδοκίες, που μερικές φορές δεν ικανοποιούνται, κατάσταση που ίσως ευθύνεται για την αύξηση των διαζυγίων. Καθώς αυξάνονται τα διαζύγια, αυξάνονται και οι δεύτεροι γάμοι, χωρίς αυτός να σημαίνει, ότι δεν υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός διαζευγμένων που δεν προβαίνει σε επόμενο γάμο (Μουσουρού, 2005). Ο γάμος πλέον, δεν είναι η μοναδική μορφή συμβίωσης δύο ατόμων. Η συχνότητα του γάμου

μειώνεται. Η Μουσουρού (2005) την μείωση αυτή την συνδέει περισσότερο με αναβολή του γάμου, παρά με άρνησή του.

Ωστόσο, στη σημερινή εποχή το διαζύγιο δεν αποτελεί κοινωνικό στίγμα, όπως συνέβαινε κατά την προηγούμενη φάση. Σε περίπτωση διαζυγίου σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει στη ζωή του παιδιού, ο κοινωνικός γονιός που αναλαμβάνει τη φροντίδα του. Το καινούριο ζευγάρι είναι πιθανό να αποκτήσει δικά του παιδιά. Με αυτόν τον τρόπο, νέοι συνδυασμοί δημιουργούν τη νέα ανασυστημένη οικογένεια. Η συγκατοίκηση / ελεύθερη συμβίωση γίνεται όλο και συχνότερη. Έχει αυξηθεί επίσης, και η δημιουργία μονογονεϊκών οικογενειών. Οι μόνες μητέρες δεν ανήκουν μόνο σε μια κοινωνική κατηγορία και τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που έχουν να χειριστούν εξαρτώνται από το πόσο ηθελημένη υπήρξε η απόκτηση του παιδιού, αλλά και από την αδυναμία της οικογενειακής και κοινωνικής πολιτικής να αντιμετωπίσει οικονομικές και άλλες δυσκολίες, που συναρτώνται με τις ιδιαιτερότητες αυτού του σχήματος (Κογκίδου, 1995, Μουσουρού, 2005). Παράλληλα, συναντάται ολοένα και συχνότερα το φαινόμενο της οικογένειας που προκύπτει με την ένωση συντρόφων διαφορετικής εθνικής και πολιτισμικής καταγωγής.

Οι στάσεις των αντρών απέναντι στη φροντίδα των παιδιών γίνεται προοδευτικότερη, ενώ διατηρούνται αρκετά παραδοσιακά πρότυπα στην καθημερινή οικογενειακή ζωή. Η γυναίκα είναι αυτή που αναλαμβάνει το κύριο βάρος των οικιακών εργασιών. Οι μόνες δουλειές, στις οποίες αφιερώνουν χρόνο οι άντρες είναι εκτός σπιτιού, όπως ψώνια ή πληρωμή λογαριασμών (ΚΕΘΙ, 2007). Αντίστοιχα ήταν και τα ευρήματα παλαιότερης έρευνας της Μαράτου – Αλιμπράντη (1995) για τα οικογένεια και τις συζυγικές πρακτικές. Στην κατάταξη των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 σχετικά με τη διαφορά μεταξύ γυναικών και αντρών ως προς την ώρα που διαθέτουν οι πρώτες για οικιακές εργασίες και απασχόληση με την οικογένεια, η Ελλάδα είναι στην 24^η θέση, με την Κύπρο στην τελευταία (Report from the Commission of the European Parliament, 2009).

Ο Τσονίδης (1998) μελέτησε τις επιπτώσεις της ανάληψης πολλαπλών κοινωνικών ρόλων (εργασιακού, συζυγικού, μητέρας, νοικοκυράς) στην ψυχική υγεία και ειδικότερα στην εκδήλωση κατάθλιψης μικρού δείγματος ελληνίδων γυναικών. Σύμφωνα με την έρευνα δεν είναι η ανάληψη των πολλαπλών ρόλων που επιβαρύνει την ψυχική υγεία των γυναικών, όπως αρχικά είχε τεθεί από προηγούμενες έρευνες, αλλά ο βαθμός ικανοποίησης ή όχι από τον συγκεκριμένο ρόλο και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των ρόλων, ιδιαίτερα του συζυγικού.

Άξιο αναφοράς είναι επίσης, και το γεγονός, ότι στον ορισμό των νομοθετικών κειμένων για τη συγγένεια αντιπαρατέθηκε μια νέα έννοια, που χαρακτηρίστηκε ως κοινωνικοσυναισθηματική. Πρόκειται για τη συγγένεια που στηρίζεται σε συναισθηματικούς και όχι βιολογικούς δεσμούς (Στουφή, 2006, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 1998β).

Αναφορικά με τις οικογενειακές αξίες, γονείς και έφηβοι απορρίπτουν συνολικά μόνο τις αξίες που σχετίζονται με την ιεράρχηση των ρόλων του πατέρα και της μητέρας, και συγκεκριμένα τα αξίες που σχετίζονται με την νόμιμη δύναμη του πατέρα – άντρα πάνω στην μητέρα – γυναίκα (Γεώργας, 1998).

1.4. Θεωρητικές παράμετροι αναφορικά με την οικογένεια

1.4.1. Η οικογένεια από ψυχοπαιδαγωγική άποψη

Η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό κύτταρο από ψυχολογική πλευρά. Ο Maurice Porot στο βιβλίο του “Relations Familiales” γράφει: «Καλά είναι να υπάρχει στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα, μα αυτό που δίνει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί» (Χουρδάκη, 1995, σ. 337).

Επίσης, έχει αναφερθεί, ότι:

Στον παιδαγωγικό τομέα η οικογένεια ως “ πρωτογενής ομάδα” διατηρεί, χωρίς αμφιβολία τον πρώτο ρόλο απέναντι στις άλλες κοινωνικές ομάδες. Θεωρείται “μαία” της δεύτερης “κοινωνικοπολιτιστικής γέννησης” του ανθρώπου, γιατί θέτει τις βάσεις για την κοινωνικοποίηση και εκπολιτίζει τους

απογόνους της. Κατά τον R. Spitz, η γεμάτη εμπιστοσύνη συναισθηματική επαφή με την μητέρα ή με άλλο πρόσωπο του στενού περιβάλλοντος έχει μεγάλη σημασία για την ψυχική ανάπτυξη του μικρού παιδιού (Milhoffer & Poggeler, 1991, σ. 3412).

Επιπροσθέτως, ο Νικολάου (2000) τονίζει, ότι:

[...] ένα καλό παιδαγωγικό κλίμα στην οικογένεια παίζει αναμφίβολα θετικό ρόλο στην πιο ισορροπημένη προσωπικότητα του παιδιού, γεγονός που ευνοεί μια καλύτερη διαδικασία πνευματικής ολοκλήρωσης. [...] Όσο για την ψυχογλωσσική ανάπτυξη ορισμένοι ερευνητές αναφέρονται στην έννοια του «επεξεργασμένου λόγου», για να δείξουν, πόσο το γλωσσικό περιβάλλον του παιδιού οριοθετεί από πολύ νωρίς την προσαρμογή του στη γλώσσα του σχολείου. Μέσα σ' έναν κύκλο «κοινωνικοπολιτισμικά στερημένο» το παιδί δέχεται έναν «κώδικα περιορισμένο», αποτέλεσμα άμεσων ανταλλαγών, συγκεκριμένων, δίχως ίχνος έκφρασης. Ο λόγος θα λειτουργήσει εφεξής σαν ένα κριτήριο επιλογής (2000, σ. 91-92).

Ωστόσο, αναφορικά με την οικογένεια έχει γραφτεί και ο ακόλουθος ορισμός:

[...] Η οικογένεια είναι μια αρένα μέσα στην οποία εκφράζονται όλα τα ανθρώπινα συναισθήματα και καταστάσεις. Σύγκρουση, αγάπη, βία, τρυφερότητα, εντιμότητα, προδοσία, ιδιωτική περιουσία, κοινοκτημοσύνη, επιβολή εξουσίας, συναίνεση, ιεραρχική κλίμακα, κοινή λήψη αποφάσεων – όλα μπορεί να υπάρξουν μέσα σε μια οικογένεια (Sayres, 2000, σ. 131).

1.4.2. Η οικογένεια από κοινωνιολογική άποψη

Ο Poggeler (1991) τονίζει και επισημαίνει, ότι:

[...] οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ οικογένειας και κοινωνίας στο σύνολό της μπορούν να αναλυθούν κάτω από διάφορες οπτικές γωνίες. Σ' όλους τους γνωστούς πολιτισμούς η πρωτογενής λειτουργία της ανανέωσης του πληθυσμού και η κοινωνικοποίηση της επερχόμενης γενιάς ανατέθηκε στην οικογένεια. Κατά τα άλλα ο συγκεκριμένος προσδιορισμός των κοινωνικών λειτουργιών της οικογένειας και της διάρθρωσής της είναι ευμετάβλητος και εξαρτάται κατά πολύ από την εκάστοτε κοινωνική δομή» (1991, σ. 3414) .

Από την άλλη πλευρά, ο Μισέλ (1993, σ. 107) προσθέτει, ότι «για τον Πάρσονς είναι δεδομένο πως η οικογένεια μεταδίδει στα παιδιά και τους νέους τις αξίες της κοινωνίας – ιδιαίτερα τις αξίες του επιτεύγματος, που χαρακτηρίζουν την αναπτυγμένη κοινωνία. Επίσης, τα παιδιά μαθαίνουν αυτές τις αξίες κυρίως μέσα από τους ρόλους που οι γονείς τους διαδραματίζουν στην οικογενειακή ομάδα και στην κοινωνία».

Ο Μπαμπινιώτης (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 1998, όπως παρατίθεται στο Τάνταρος, 2004, σ. 19) ορίζει την «οικογένεια» ως εξής:

[...] 1. Ομάδα ατόμων, που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος, γάμου ή υιοθεσίας και διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη. 2. Σύνολο ατόμων που έχουν κοινή καταγωγή, το σύνολο των συγγενών. 3. Η καταγωγή από υψηλή κοινωνική τάξη. 4. Ομάδα ανθρώπων με κοινούς στόχους, κοινή ενασχόληση.

Επιπλέον, ο Τσαρδάκης (1993) υποστήριξε, ότι

Η οικογένεια είναι μία αναγνωρισμένη και παραδοσιακά καθιερωμένη μορφή συμβίωσης των μελών της κοινωνίας. Αποτελεί την αρχική βιολογική και κοινωνική κοινότητα, της οποίας βασικός σκοπός είναι η διατήρηση του ανθρώπινου είδους μέσω της αναπαραγωγής των μελών της κοινωνίας (1993, σ. 33).

Είναι ευρέως γνωστό, ότι «η οικογένεια είναι ο σπουδαιότερος θεσμός κοινωνικοποίησης. Στο πλαίσιο της οικογένειας πραγματοποιούνται διαδικασίες, οι οποίες είναι πολύ μεγάλης σημασίας

για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και την μετέπειτα εξέλιξη του παιδιού. Με την αλληλεπίδραση με τα πρώτα πρόσωπα αναφοράς, τους γονείς, τα παιδιά αποκτούν τις αξίες, τους κανόνες και τα πρότυπα συμπεριφοράς της κοινωνίας, στην οποία κοινωνικοποιούνται» (Ζωγράφου, 1997, σ. 33).

Όπως υποστηρίζει ο Τσαούσης:

Μπορεί κανείς να πει, ότι η συγγένεια, με τους συγγενικούς κύκλους που διαμορφώνει ή με τις συμμαχίες που δημιουργεί, διευρύνει τον κύκλο προστασίας και υποστήριξης του ατόμου, που αντιπροσωπεύει η οικογένεια. Μπορεί, όμως και αντίστροφα να υποστηρίξει, πως η οικογένεια αποτελεί τη συλλογική μονάδα, μέσα από την οποία ασκείται η εξουσία που συνενώνει τη συγγενική ομάδα, ιδιαίτερα την ομάδα καταγωγής και τη διαφοροποιεί από τις άλλες. Και οι δύο απόψεις είναι σωστές. Η πρώτη βρίσκει την εμπειρική της θεμελίωση σε κοινωνίες που έχουν μια ατομοκεντρική μορφή οργάνωσης, η δεύτερη σε κοινωνίες με κοινωνιοκεντρική οργάνωση, κοινωνίες που δίνουν την έμφαση στο σύνολο και όχι στη διαφοροποιημένη μονάδα. (1995, σ. 129).

Παράλληλα, ο Τσαούσης (1984) αναφέρει, ότι κατά τον Charles Horton Cooley που εισήγαγε τον όρο «πρωτογενής ομάδα» και ανέφερε την οικογένεια ως χαρακτηριστική τέτοια ομάδα, αυτή είναι πρωτογενής κατά δύο έννοιες: α) γιατί απαντάται σε όλες τις κοινωνίες και β) γιατί το άτομο διαμορφώνεται στο πλαίσιο της, τόσο ως πρόσωπο, όσο και ως κοινωνικό άτομο (1984, σ. 203).

Αναφορικά τώρα με τις πλέον σημαντικότερες κοινωνικές λειτουργίες της οικογένειας, έχει ειπωθεί από τον Roggeler (1991):

[...] είναι αφ' ενός η αναπαραγωγή της κοινωνίας κι αφ' ετέρου η μέριμνα, η κοινωνικοποίηση και η εξασφάλιση μιας κοινωνικής θέσης στην επερχόμενη γενιά. Η οικογένεια ενσαρκώνει σε όλες τις κοινωνίες τον κοινωνικό σχηματισμό, μέσα στον οποίο επιτελείται η αναπαραγωγή του πληθυσμού. Γι' αυτό και ο οικογενειακός πυρήνας που συνίσταται από τους γονείς και τα παιδιά, αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Ο οικογενειακός αυτός πυρήνας μπορεί να ανήκει σε μια διευρυμένη οικογένεια ή να σχηματίζει μια ανεξάρτητη πρωτογενή ομάδα.

[...] Επειδή η κοινωνία ενδιαφέρεται και για τη δομική αναπαραγωγή της, ανατίθεται στην οικογένεια το έργο της εξοικείωσης της επερχόμενης γενιάς με τα θεσμοθετημένα συστήματα αξιών και τους τρόπους συμπεριφοράς. Σ' αυτήν όμως την κοινωνικοποίηση δεν μετέχει μόνο η οικογένεια, αλλά και άλλα κοινωνικά μορφώματα, όπως ομάδες, παιδικές, παρέες, νηπιαγωγεία, σχολεία. Εκκλησία και εργασιακός χώρος. Από την άλλη, η οικογένεια προσφέρει το έδαφος, όπου συντελείται η πρώτη φάση της κοινωνικοποίησης, που είναι καθοριστική, τόσο για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, όσο και για την κοινωνική ένταξη του ατόμου. Νεότερες έρευνες κατέδειξαν, ότι το κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον της οικογένειας και η απ' αυτό προσδιοριζόμενη ποιότητα της πρώιμης κοινωνικοποίησης επηρεάζουν τη σχολική σταδιοδρομία και τις ευκαιρίες των παιδιών για κοινωνική ανέλιξη ((Roggeler, 1991, σ. 3414).

Επιπλέον, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε, ότι για την Μουσούρου (1989):

[...] Ως κοινωνικός θεσμός η οικογένεια έχει κοινωνικά σημαντικούς σκοπούς που συνοψίζονται στην εξασφάλιση της συνέχειας της κοινωνίας και που αναλύονται στην μεταβίβαση από την μια γενιά στην άλλη του πολιτισμού ως τρόπου ζωής και τρόπου ύπαρξης, των (υλικών) πραγμάτων και των κοινωνικών θέσεων. Η συνειδητοποίηση του νοήματος και της σημασίας της συνέχειας και της εξασφάλισής της αποτελεί την προϋπόθεση κοινωνικής συνοχής στο επίπεδο της κοινωνίας και κοινωνικής ταυτότητας στο επίπεδο του ατόμου. Η οικογένεια συμβάλλει στη δημιουργία και στη διατήρηση της προϋπόθεσης αυτής με τις λειτουργίες που επιτελεί και αποβλέπουν στον έλεγχο των τρόπων ζωής και ύπαρξης (με την μεταβίβαση του συστήματος αξιών), των πραγμάτων (με το σύστημα κληρονομιάς) και των κοινωνικών θέσεων (με το σύστημα διαδοχής) (1989, σ. 15).

Η οικογένεια είναι μία διαρκής οργάνωση συγγενικών σχέσεων αίματος ή σχέσεων γονέων – παιδιού με σκοπό την κοινή διαβίωση και τη διατήρηση του είδους, και προκύπτει φυσιολογικά από τις ειδικές βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου. Η ανάγκη για τη φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών ανατίθεται στην μητέρα, ενώ στον πατέρα ανατίθεται η ανάγκη για προστασία:

[...] Στα βιομηχανικά έθνη με τις απώλειες που υπέστη ο λειτουργικός ρόλος της οικογένειας επικράτησε η μικρή οικογένεια (οικογένεια – πυρήνας). Μεγάλες οικογένειες τριών γενεών συναντά κανείς σε γεωργικές κοινωνίες κυρίως. Σημαντικές οικονομικοκοινωνικές εξελίξεις όπως ο χωρισμός του τόπου κατοικίας από τον τόπο εργασίας, η ανάληψη από το κράτος και την αγορά (οικονομία) διάφορων λειτουργιών στους τομείς της αρωγής, της μέριμνας, της εκπαίδευσης και της παραγωγής, έφεραν αλλαγές στο ρόλο της οικογένειας. Εκείνο που παρέμεινε είναι ο γνωστός καταμερισμός εργασίας στα δύο φύλα: στη γυναίκα η διεκπεραίωση της οικιακής και παιδαγωγικής εργασίας, στον άντρα η εξασφάλιση των προς το ζην έξω από το σπίτι». Αργότερα (μετά την εκβιομηχάνιση), και κυρίως στις κατώτερες τάξεις, η γυναίκα άρχισε να εργάζεται και έξω από το σπίτι, με αποτέλεσμα τη «συνεταιρική, συντροφική» πλέον θεωρία του γάμου. «Για τους εργαζομένους η οικογένεια αποτελεί έναν παροδικό θεσμό της ζωής ή ακόμα ένα “καταναλωτικό κύτταρο”, το οποίο με την ενηλικίωση των παιδιών έχει επιτελέσει το σκοπό του και αφήνει πίσω του ένα ηλικιωμένο ζευγάρι γονέων. Παρ’ όλα αυτά, η οικογένεια θεωρείται χώρος θαλπωρής, κοινωνικής σιγουριάς και ελεύθερης διαμόρφωσης της ζωής. Γι’ αυτό οι κοινωνιολόγοι προτιμούν να μιλούν για λειτουργική αλλαγή της οικογένειας και όχι για απώλεια των λειτουργιών της (Milhoffer & Poggeler, 1991, σ. 3412).

Ο όρος οικογένεια έχει πολλές σημασίες, του αποδίδονται πολλές ερμηνείες και κατά συνέπεια παραπέμπει σε αρκετές σημασίες και άλλους τόσους ορισμούς. Ο όρος οικογένεια εκφράζει τόσα πολλά πράγματα, ώστε στο τέλος καταλήγει να μην εκφράζει τίποτα συγκεκριμένο. Μερικοί από τους πιο διαδεδομένους όρους για την οικογένεια είναι οι εξής (Μουσούρου, 2005)

α. Η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός, δηλαδή είναι ένα παγιωμένο πλέγμα κοινωνικών σχέσεων και παγιωμένοι και κοινωνικά αποδεκτοί τρόποι ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης με στόχο την επίτευξη ενός –τουλάχιστον- κοινωνικά σημαντικού σκοπού. Η οικογένεια είναι ένας πολύσκοπος θεσμός και ένας από αυτούς τους σκοπούς είναι η βιολογική και η κοινωνική αναπαραγωγή.

β. Η οικογένεια είναι ένας νομικός θεσμός, ένα σύνολο, δηλαδή, διατάξεων που περιγράφουν τις νομικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας. Το σύνολο αυτών των διατάξεων προσδιορίζουν τα όρια της ευελιξίας τους και προβλέπουν τις συνέπειες της παράβασης του θεσμού, αλλά και της υπέρβασης των παραπάνω ορίων ευελιξίας.

γ. Η οικογένεια είναι μία πρωτογενής κοινωνική ομάδα, με λειτουργίες που περιλαμβάνουν την αναπαραγωγή, την κοινωνικοποίηση, την μέριμνα και προστασία των μελών της, λειτουργίες οικονομικές, ψυχολογικές, εκπαιδευτικές και άλλες. Καμία άλλη κοινωνική ομάδα ή θεσμός δεν έχει τη δύναμη να καλύψει το σύνολο των λειτουργιών που είναι ικανή να καλύψει η οικογένεια. Χαρακτηριστικά ο Τσαούσης (1984: 203) αναφέρει: «η οικογένεια είναι ένα ολιγοπρόσωπο και πολυλειτουργικό κοινωνικό σύνολο, στο οποίο τα άτομα μετέχουν με άμεσες και προσωπικές σχέσεις και συνδέονται με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς».

δ. Η οικογένεια είναι το σύνολο των συγγενών εξ αίματος ή εξ αγχιστείας που συγκατοικούν. Υπό αυτήν την έννοια ο όρος «οικογένεια» συχνά αντικαθίσταται από τους όρους «οικιακή ομάδα» ή «νοικοκυριό», που όμως δεν είναι ταυτόσημοι με εκείνον της οικογένειας, γιατί τόσο στην οικιακή ομάδα όσο και στο νοικοκυριό ενδέχεται να περιλαμβάνονται άτομα, τα οποία δεν είναι συγγενείς (υπηρέτες, οικότροφοι κ.λ.π.).

ε. Η οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων που αισθάνονται ισχυρούς δεσμούς αμοιβαίων υποχρεώσεων, γιατί είναι συγγενείς.

στ. Η οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων που έχουν ένα κοινό πρόγονο.

ζ. Η οικογένεια είναι το σύνολο των συγγενών εξ αίματος και εξ αγχιστείας ενός προσώπου – είτε συνδέεται μαζί τους, είτε όχι, ενδεχομένως, είτε τους γνωρίζει, είτε όχι.

η. Η οικογένεια είναι μία κοινωνική ομάδα που στις σύγχρονες (αστεακές – βιομηχανικές) κοινωνίες την αποτελούν οι σύζυγοι και τα παιδιά τους, αλλά όλο και συχνότερα, και ένας γονέας και παιδιά. Η οικογένεια που την αποτελούν οι σύζυγοι και τα παιδιά είναι γνωστή ως «πυρηνική οικογένεια» (nuclear family) και πολλοί προτιμούν να αποκαλούν «συζυγική οικογένεια» (conjugal family).

θ. Η οικογένεια είναι μια μονάδα ανάλυσης της κοινωνικής πολιτικής που, στην διεθνή πρακτική (π. χ. στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και, ιδιαίτερα, του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τις Εθνικές Οικογενειακές πολιτικές) θεωρείται, ότι περιλαμβάνει δύο ενήλικες (ενωμένους ή όχι με

τα δεσμά του γάμου) ή έναν ενήλικα και ένα ή περισσότερα παιδιά. Το πιο σημαντικό σε αυτό τον ορισμό είναι η ύπαρξη παιδιού και δεν έχει σημασία, ούτε η σχέση του παιδιού με τους ενήλικες, ούτε η σχέση των ενηλίκων μεταξύ τους. Ο ορισμός αυτός εν αντιθέσει με όλους τους προηγούμενους δεν περιλαμβάνει, ούτε υπονοεί συγκεκριμένες σχέσεις, αλλά καλύπτει την ποικιλία σύνθεσης της οικογένειας, χαρακτηριστική της σύγχρονης νεωτερικής κοινωνίας(2005, σ. 16):

Κατά την Μαράτου – Αλιμπράντη, η οικογένεια είναι (1995):

η οικογένεια ως θεσμός δεν αποτελεί μια ανεξάρτητη κοινωνική ομάδα. Αντίθετα, θεωρείται ένα υποσύστημα που επηρεάζεται άμεσα από τον κοινωνικό περίγυρο, όπως αυτός διαμορφώνεται, ανάλογα με τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Οι δομές της κοινωνίας επηρεάζουν, δηλαδή, και κατευθύνουν τις συμπεριφορές των ατόμων και, γενικότερα, την οργάνωση του ιδιωτικού βίου (1995, σ. 15):

Τέλος, ο όρος «Οικογένεια» αντιπροσωπεύει «οικιακές μονάδες που αποτελούνται από γονείς και παιδιά ή και χωρίς, καθώς και οικογένειες με έναν μόνο γονέα, που προκύπτουν από τη διάσπαση των σχέσεων (γάμου ή απλής συμβίωσης), το θάνατο ή το διαζύγιο» (Θεοδωροπούλου, 2003, σ. 11).

1.4.3. Η οικογένεια από κοινωνικοψυχολογική άποψη

Η προσφορά της οικογένειας είναι πολύ σημαντική. Είναι το περιβάλλον, στο οποίο ζει και μεγαλώνει το παιδί, από τη γέννησή του, έως ότου νιώσει, ότι είναι βιολογικά, κοινωνικά, ψυχολογικά, οικονομικά, έτοιμο να φύγει από τους κόλπους της, να κάνει τη δική του οικογένεια ή να ζήσει ανεξάρτητος. Η οικογένεια λοιπόν:

- Μερικά για την ικανοποίηση μιας πυραμίδας αναγκών, όπως βιολογικές, γλωσσικές, γνωστικές, συναισθηματικές, κοινωνικές, κλπ.
- Παρέχει στο παιδί ένα πλούσιο μορφωτικό κεφάλαιο, δημιουργεί, δηλαδή, κίνητρα, προσδοκίες, ενθαρρύνει, προτρέπει, στηρίζει, κλπ, το παιδί, για συνεχή πρόοδο, επιτυχία και δημιουργία, τόσο κατά τη σχολική, όσο και κατά τη μετασχολική του σταδιοδρομία.
- Ενημερώνει τα νεαρά μέλη τους, ότι στη ζωή δεν έχουν μόνο δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις απέναντι στον εαυτό τους, στους γονείς, στο σχολείο και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. (Αθανασίου & Κωστούλα, 2005, σ. 161).

Σύμφωνα με τον Γκιζέλη (1991):

η οικογένεια διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην επιβίωση του ανθρώπου και της κοινωνίας του. αυτό γίνεται με δύο τρόπους: 1) ρυθμίζει τις κοινωνικές συμμαχίες ανάμεσα στις οικογένειες και 2) ενεργεί ως διάμεσο στην κοινωνική τοποθέτηση του νέου μέλους. Η πρώτη λειτουργία είναι γνωστή ως «αρχή της αμοιβαιότητας», ενώ η δεύτερη ως «αρχή της νομιμότητας» (1991, σ. 3417).

Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί (Milhoffer & Poggeler (1991), ότι:

το καλύτερο έργο, το οποίο μπορούν να προσφέρουν οι γονείς και γενικότερα η οικογένεια στα πλαίσια της κοινής αγωγής, είναι, κατά την οικογενειακή αγωγή τα εξής: α) να ασκούν τα παιδιά τους στη στοιχειώδη κοινωνική συμπεριφορά και να τα εξοικειώνουν με βασικές κοινωνικές αρετές (εμπιστοσύνη, αλtruισμό, συντροφικότητα, πίστη, υπευθυνότητα), β) να χαράσσουν το πνευματικό υπόβαθρο για την ανεύρεση του νοήματος της ζωής, γ) να ξυπνούν στα παιδιά το συναισθηματισμό, την πρωτοβουλία, τη φαντασία, το ενδιαφέρον και την προσοχή, δ) να καλλιεργούν το παιχνίδι και τις παιδικές δραστηριότητες. [...] Κανένα παιδαγωγικό ίδρυμα δεν μπορεί να μεταδώσει τόσο αυθεντικά τις βασικές έννοιες, όσο η οικογένεια (1991, σ. 3414).

Επιπλέον, έχει διατυπωθεί, ότι η «Οικογένεια είναι μία μικρή μονάδα, που προκύπτει από τη σχέση ενός άντρα και μιας γυναίκας που μέσω του γάμου συνδέονται νόμιμα μεταξύ τους ως σύζυγοι. Η πυρηνική οικογένεια δημιουργείται, όταν το ζευγάρι γεννάει ένα παιδί. Η μονάδα αυτή μοιράζεται

από κοινού μια κατοικία και ενώνεται με συναισθηματικούς δεσμούς, με μια αίσθηση κοινής ταυτότητας και με σχέσεις υποστήριξης» (Muncie & συνερ., 2009, σ. 25).

Άξια αναφοράς είναι επίσης, και η άποψη του Thomas (1991), ο οποίος υπογραμμίζει, ότι:

[...] στην οικογένεια όπως και σε κάθε οργανισμό, υπάρχουν εξουσίες – μια αναγνωρισμένη δομή σχετικά με το ποιος έχει εξουσία πάνω σε ποιον. Ο όρος “πατριαρχική οικογένεια” ορίζει ένα σύστημα, όπου ο πατέρας έχει την απόλυτη εξουσία. Αντίστοιχα, στην μητριαρχική οικογένεια κεφαλή είναι η μητέρα. Αυτοί οι όροι, όμως, δεν προσδιορίζουν ακριβώς τη διοικητική δομή της οικογένειας. Θεωρητικά, η δημιουργία κανόνων και η εξουσία κατανέμεται ανάμεσα στα μέλη ανάλογα με τα καθήκοντα του καθενός. Σε μια πατριαρχική οικογένεια, ο πατέρας είναι υπεύθυνος για την εξασφάλιση του εισοδήματος, για την κατανομή των εξόδων, για την πειθαρχία των μεγαλύτερων παιδιών, για την επαγγελματική τους καθοδήγηση, και για την συζυγική τους κατάσταση. Η μητέρα είναι υπεύθυνη για την ετοιμασία του φαγητού, για το ρουχισμό, για όλες τις οικιακές ασχολίες, για την ανατροφή των μικρότερων παιδιών και για την παρακολούθηση των παιδιών στο σχολείο. Στα μεγαλύτερα κορίτσια της οικογένειας ανατίθεται η ευθύνη της ανατροφής των μικρών τους αδερφών. Στην πραγματικότητα, η ιεράρχηση των εξουσιών δεν είναι τόσο ξεκάθαρη, είναι πιο σύνθετη και διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία (1991, σ. 3425).

Ο Τάνταρος (2004) υποστηρίζει, ότι από τη φύση της η οικογένεια αποτελεί το πρώτο πλαίσιο ανάπτυξης ενός ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για το πλαίσιο εκείνο, μέσα στο οποίο το άτομο θα αναπτυχθεί βιολογικά, συναισθηματικά και γνωστικά, ενώ παράλληλα θα κοινωνικοποιηθεί κατά έναν σημαντικό – αν όχι καθοριστικό για την μετέπειτα ζωή του – βαθμό. Παράλληλα αναφέρει, ότι «η οικογένεια θεωρείται σήμερα ένας φορέας ισχυρότατων επιδράσεων στην ανάπτυξη του ανθρώπου (σσ. 12-15).

Ο Toman (1991) από την πλευρά του τονίζει, ότι:

η ψυχολογική σημασία της οικογένειας και των μελών της για ένα άτομο αναγνωρίστηκε πρώτα από τον S. Freud και μετά από τον A. Adler και τον C. G. Jung. Βασισμένος στους ελεύθερους συνειρμούς των υπό ανάλυση ασθενών του, ο Freud περιέγραψε τους ρόλους της μητέρας και του πατέρα σε σχέση με το παιδί και επίσης του παιδιού σε σχέση με τους γονείς στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του. Στα πλαίσια παρόμοιων παρατηρήσεων ο Adler ανέλυσε τις τυπικές συμπεριφορικές τάσεις ενός αριθμού αδερφών και παρατήρησε, ότι ο χαρακτηρισμός του Freud για την οικογενειακή κατάσταση στα πρώτα χρόνια ανάπτυξης ήταν έγκυρος όχι μόνο για τα μοναχοπαιδιά. Ο Jung ανέπτυξε τη θεωρία του των αρχετύπων, συμπεριλαμβάνοντας έμφυτες εικόνες του πατέρα και της μητέρας, οι οποίες δεν συμπίπτουν πάντα με τα χαρακτηριστικά της πραγματικής μητέρας ή του πραγματικού πατέρα. Γι' αυτούς τους λόγους, ο W. Toman χρησιμοποίησε απλούς κανόνες συνδυασμού για την ανάπτυξη ενός μοντέλου επιδράσεων των οικογενειακών δομών. Το μοντέλο του έχει το πλεονέκτημα, ότι μπορεί να εξεταστεί στη σκληρή πραγματικότητα της κοινωνικής συμπεριφοράς στην καθημερινή ζωή. Επίσης, έγιναν και στατιστικά τεστ. Στο μοντέλο του, οι ψυχολογικές και συμπεριφορικές επιδράσεις των μελών της οικογένειας αλληλοεξαρτώνται, όπως επίσης εξαρτώνται και από τα άτομα που αποτελούν τις οικογένειες. Γενικά χαρακτηριστικά των ατόμων της οικογένειας παρέχονται από τον αριθμό των ατόμων στην οικογένεια και την ηλικία και το φύλο τους. Περαιτέρω χαρακτηριστικά είναι η διάρκεια της ζωής στο σπίτι και η λήξη αυτής της μορφής ομαδικής ζωής με την απώλεια μελών της οικογένειας. [...] Ο άντρας είναι συνηθισμένος να καθοδηγεί και να έχει ευθύνη, ενώ η γυναίκα είναι συνηθισμένη να καθοδηγείται και να αφήνει την ευθύνη στο σύντροφό της (1991, σ. 3416).

1.5. Οι λειτουργίες της οικογένειας

Η οικογένεια είναι ένας πολύπλοκος και πολυλειτουργικός θεσμός. Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο πολυλειτουργική είναι μια οικογένεια (Μουσούρου, 2005, σ. 56). Η κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη επηρεάζει σημαντικά τις λειτουργίες της οικογένειας. Καθώς η κοινωνία εξελίσσεται από παραδοσιακή αγροτική – γεωργική σε σύγχρονη αστική – βιομηχανική, όλο και περισσότερες λειτουργίες των πολυλειτουργικών θεσμών καλύπτονται από εξειδικευμένους, ολιγολειτουργικούς, θεσμούς. Η οικογένεια δεν αποτελεί εξαίρεση στον κανόνα

αυτό. Πλέον, άλλοι θεσμοί επιτελούν κάποιες από τις λειτουργίες της οικογένειας και όσες λειτουργίες τους απομένουν, έχουν υποστεί βαθύτατες μεταβολές. Η επιβολή της οικογένειας στα μέλη της μειώνεται κυρίως, όσον αφορά την μεταβίβαση αξιών, αλλά και τον έλεγχο που ασκεί μέσω αυτής της μεταβίβασης.

Οι λειτουργίες της οικογένειας, αλλά και οι μεταβολές, τις οποίες έχει υποστεί, συνοψίζονται ως εξής (Μουσούρου, 2005, σ. 56-62):

1.5.1. Αναπαραγωγική λειτουργία

Η αναπαραγωγική λειτουργία είναι απαραίτητη για τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, αλλά και της δημιουργίας οικογένειας. Οι μεταβολές που έχει υποστεί η λειτουργία αυτή είναι πολλές και σημαντικές. Οι κυριότερες από αυτές είναι εκείνες που προέκυψαν από: (α) Την ανάπτυξη της «τεχνολογίας αναπαραγωγής» που επανέφερε τη διάταξη μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού πατέρα, αλλά και δημιουργεί μια πρωτοφανή διάκριση της βιολογικής μητέρας σε δότρια και δότρια μήτρας (δηλαδή κυοφορούσα). Με αυτόν τον τρόπο, ένα παιδί δύναται να έχει πέντε γονείς: έναν βιολογικό και έναν κοινωνικό πατέρα, δυο βιολογικές και μια κοινωνική μητέρα. Οι συνδυασμοί των πέντε αυτών γονέων, όπως και οι ποικίλες δυνατότητες προέλευσής τους, αλλοιώνουν και μπορεί να καταστήσουν ασαφείς τις συγγενικές σχέσεις, και επομένως να διαταράξουν την οικογενειακή τάξη. (β) την δυνατότητα δημιουργίας οικογένειας από κατηγορίες του πληθυσμού που χωρίς την σύγχρονη τεχνολογία αναπαραγωγής δεν θα είχαν αυτή τη δυνατότητα. Όπως είναι για παράδειγμα, άτομα που δεν επιθυμούν ετερόφυλη σχέση. Στις περιπτώσεις αυτές δημιουργείται ουσιαστικά μία άλλη οικογένεια. (γ) Την ανάπτυξη της ιδέας του οικογενειακού προγραμματισμού, αλλά και των μεθόδων ικανοποιητικού ελέγχου των γεννήσεων που στηρίζεται στην επικράτηση της σημασίας της υπεύθυνης επιλογής, αλλά και της αξίας του παιδιού και που έχουν οδηγήσει αφενός στην παιδοκεντρικότητα της οικογένειας και αφετέρου στην επικίνδυνη υπογεννητικότητα του ελληνικού πληθυσμού.

1.5.2. Εκπαιδευτική λειτουργία

Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες είναι απαραίτητες για την πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Αυτές περιλαμβάνουν: (α) Λειτουργίες που αποσκοπούν στην απόκτηση γνώσεων, τεχνογνωσίας και ικανοτήτων που είναι χρήσιμες για την ένταξη των νεότερων μελών της οικογένειας στην παραγωγή. Οι λειτουργίες αυτές της οικογένειας υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές στις παραδοσιακές αγροτικές – γεωργικές κοινωνίες. Αλλά και στις σύγχρονες βιομηχανικές επιτελούνται από εξειδικευμένους θεσμούς, όπως το σχολείο. Αν και έχει ουσιαστικά χάσει τις λειτουργίες αυτές, η οικογένεια έχει αναπτύξει στρατηγικές για την εκπαίδευση των παιδιών της και επιδρά αποφασιστικά στην εκπαίδευση αυτή. Οι εκπαιδευτικές λειτουργίες περιλαμβάνουν επίσης, (β) την σημαντική λειτουργία της κοινωνικοποίησης, η οποία, παρά τις μεταβολές που έχει υποστεί, παραμένει μεταξύ των κυρίων λειτουργιών της οικογένειας. Οι μεταβολές συνίστανται κυρίως στις επιπτώσεις που έχει η αντικατάσταση της κοινωνικοποίησης της νέας γενιάς από τη διά βίου κοινωνικοποίηση. Σ' αυτήν την νέα αντίληψη κοινωνικοποίησης δεν είναι μόνο τα μεγαλύτερης ηλικίας μέλη της οικογένειας που μισούν τα νεότερα σε αξίες, κανόνες και τρόπους δράσης, αλλά και τα νεότερα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά, εισάγουν και εξοικειώνουν τα μεγαλύτερα στις καινούριες κοινωνικές συνθήκες που καθιστούν αναπόφευκτες μεταβολές αξιών και τρόπων δράσης. Έτσι, στο πλαίσιο της οικογένειας, η διά βίου κοινωνικοποίηση βασίζεται στις σχέσεις προσώπων και γενεών και λειτουργεί και ως παράγοντας σύσφιξης των σχέσεων αυτών. Τα μέλη που δεν έχουν οικονομική δραστηριότητα είναι εξαρτώμενα. Η μεταβολή είναι μεγάλη και έχει σημαντικότερες επιπτώσεις στο ρόλο των γυναικών, τη θέση των εξαρτημένων παιδιών και ηλικιωμένων, αλλά και την ικανότητα της οικογένειας να εξασφαλίζει την οικονομική ένταξη των νεότερων μελών της.

1.5.3. Οικονομική λειτουργία

Οι οικονομικές λειτουργίες αποβλέπουν στην επιβίωση της οικογένειας, όπως και στην εξασφάλιση της διατήρησης ή και της βελτίωσης της κοινωνικής της θέσης. Είναι οι λειτουργίες που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την κοινωνική μεταβολή. Στην παραδοσιακή γεωργική – αγροτική κοινωνία, οι λειτουργίες αυτές οδηγούν σε διάφορες δραστηριότητες, στις οποίες εμπλέκονται όλα τα μέλη της οικογένειας και οι οποίες καθιστούν την οικογένεια μία πλήρη οικονομική μονάδα, δηλαδή, μια μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης. Στις σύγχρονες βιομηχανικές – αστικές κοινωνίες, η οικογένεια είναι μια μονάδα κατανάλωσης που συνδέεται με την παραγωγή μέσω της οικονομικής δραστηριότητας κάποιων από τα μέλη της.

1.5.4. Ψυχολογική λειτουργία

Οι ψυχολογικές λειτουργίες εξασφαλίζουν σε όλα τα μέλη της οικογένειας τη βεβαιότητα της αποδοχής και της στοργής των άλλων. Στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου οι ταχείες μεταβολές δημιουργούν σύγχυση, ενώ η απροσωποποίηση των σχέσεων αυξάνει την ανάγκη του ανθρώπου για συντροφικότητα και στοργή, οι ψυχολογικές λειτουργίες της οικογένειας έχουν αποκτήσει τεράστια σημασία. Είναι οι μόνες οικογενειακές λειτουργίες που έγιναν σημαντικότερες και οι προσδοκίες των μελών της οικογένειας από αυτές αυξήθηκαν και αυξάνουν. Οι αυξημένες αυτές προσδοκίες προϋποθέτουν, ότι το καθένα από τα μέλη της οικογένειας διαθέτει την ωριμότητα, τις ικανότητες και την επιθυμία να προσφέρει στα άλλα την στήριξη που και το ίδιο προσδοκά από αυτά.

1.5.5. Λειτουργίες μέριμνας και πρόνοιας

Οι λειτουργίες μέριμνας και πρόνοιας εξασφαλίζουν στα μέλη της οικογένειας φροντίδα, εφόσον τη χρειάζονται, επειδή π.χ. είναι ασθενείς, παιδιά, ηλικιωμένοι, άνεργοι, άποροι κλπ. Η εξασφάλιση αυτή συνδέεται με τις ψυχολογικές λειτουργίες και αποτελεί σημαντικότατο παράγοντα κοινωνικής συνοχής. Η σύγχρονη οικογένεια έχει χάσει ένα σημαντικό τμήμα των λειτουργιών αυτών, λόγω εξειδικευμένων φορέων, όπως νοσοκομεία και ιδρύματα, που έχουν αναλάβει την παροχή της απαραίτητης συναισθηματικής στήριξης. Η σημασία των θεσμών και των φορέων κοινωνικής πρόνοιας, που όσο πάει και αυξάνεται, αντιστοιχεί προς τη σταδιακή απώλεια της δυνατότητας της οικογένειας να παράσχει πρόνοια.

1.6. Μεταβολές στη δομή της οικογένειας

1.6.1. Στο ρόλο των συζύγων – γονέων

Η παραδοσιακή δομή της οικογένειας αντικατοπτρίζει τον παραδοσιακό πάγιο προσδιορισμό των ρόλων ανάλογα με το φύλο και την ηλικία, αλλά και την ιεράρχηση των προσδιοριζόμενων ρόλων, ώστε οι άντρες να έχουν εξουσία πάνω στις γυναίκες και οι γεροντότεροι πάνω στους νεότερους.

Στο μέτρο που η δομή είναι στοιχείο του θεσμού της οικογένειας, ο θεσμός αλλάζει καθώς μεταβάλλονται οι οικογενειακοί ρόλοι και η ιεράρχησή τους. οι μεταβολές αυτές οφείλονται σε πολλούς παράγοντες, όπως είναι: η μεταβολή της κοινωνικής θέσης των γυναικών και του ρόλου της συζύγου – μητέρας υπό την πίεση νέων οικονομικό-κοινωνικών δεδομένων, αλλά και των φεμινιστικών διεκδικήσεων, η μεταβολή της κοινωνικής θέσης των παιδιών, κυρίως λόγω της μειωμένης γεννητικότητας, αλλά και της εκπαιδευτικής έκρηξης, και τέλος, η μεταβολή της ίδιας της έννοιας της εξουσίας που δημιουργεί ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός.

Οι σύγχρονοι άντρες και οι γυναίκες είναι υποχρεωμένοι να ανακατανομίσουν τους μεταξύ τους ρόλους, και ιδιαίτερα την εξουσία, που παραδοσιακά έχουν οι άντρες, αλλά και τη δύναμη, που παραδοσιακά έχουν οι γυναίκες. Η ανακατανομή αυτή είναι απαραίτητη, ώστε να διαμορφωθεί μια

καινούρια ισορροπία ρόλων που να αντικαταστήσει την παραδοσιακή ισορροπία, η οποία θεωρείται ως σήμερα δεδομένη, στα πλαίσια του θεσμού της οικογένειας. Χωρίς μια τέτοια διαμόρφωση και χωρίς μεταβολές, ρόλων, στάσεων και συμπεριφορών που αυτή προϋποθέτει, τόσο η οικογενειακή ζωή, όσο και οι σχέσεις των φύλων, καθίστανται δύσκολες και προβληματικές.

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων έχει κι αυτό τη σημασία του. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 υποστηρίχθηκε, ότι στην Ελλάδα (σε αντίθεση προς άλλες σύγχρονες χώρες) η εκπαίδευση συνδέεται πολιτιστικά με συμπεριφορές που είναι νεωτερικές και φιλελεύθερες – συμπεριφορές που ευνοούν σχέσεις συντροφικότητας ανάμεσα στο ζευγάρι (Μουσούρου, 2005, σ. 68). Αυτό αφορά κυρίως το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου, αφού η οικογένεια μεριμνά κυρίως για την εκπαίδευση των αγοριών. Για τα κορίτσια προορίζεται η προϊκα, ώστε να έχουν ένα καλό «γάμο». Από τη δεκαετία του 1970 και μετά, όμως η σύζυγος είναι υψηλότερης μόρφωσης από το σύζυγο και επομένως, εκείνη είναι περισσότερο νεωτερική και φιλελεύθερη (ό. π. σ. 69).

Στο παραδοσιακό σχήμα, η οικονομική δραστηριότητα, χαρακτηρίζει τον ανδρικό ρόλο. Η άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών δημιούργησε άλλες προϋποθέσεις απασχόλησής τους και αυτές με τη σειρά τους επηρέασαν αρνητικά το παραδοσιακό σχήμα. Ωστόσο, σε αυτό έπαιξαν σημαντικό ρόλο και οι οικονομικές αναγκαιότητες προκειμένου να έχει η οικογένεια μια (πιο) άνετη ζωή, αλλά και τη δυνατότητα επένδυσης σε καλή εκπαίδευση των παιδιών, πρέπει να εργάζονται και οι δύο σύζυγοι. Επιπλέον, με την είσοδο και την παραμονή των γυναικών στην αγορά εργασίας, οι ρόλοι και η κατανομή της εξουσίας προσδιορίζονται περισσότερο από τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων και λιγότερο από το ύψος του εισοδήματος του συζύγου. Όμως, ακόμη και σήμερα, ανεξάρτητα από το ποιος είναι υπεύθυνος για τη φροντίδα των παιδιών, η ευθύνη για την ανατροφή τους φαίνεται, ότι είναι κυρίως της μητέρας, ακόμη και όταν ο πατέρας συμμετέχει πολύ ενεργά στη φροντίδα του παιδιού – συμμετοχή που εξαρτάται από το κατά πόσον η μητέρα εργάζεται (ό. π. σ. 73).

1.6.2. Στο ρόλο των γυναικών

Σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες οι γυναίκες μορφώνονται περισσότερο και είναι σταδιακά, όλο και συχνότερα οικονομικά ενεργές. Η αλλαγή αυτή, ενδεικτική πολυσήμαντων θεσμικών μεταβολών, επιτρέπει στις γυναίκες να λαμβάνουν μέρος στις κοινωνικό-οικονομικές εξελίξεις, ενώ ταυτόχρονα μετατρέπει τη «λογική» της παραδοσιακής δομής της οικογένειας (Μουσούρου, 1993β, σ. 36 και 168). Επίσης, έχει τη δύναμη να ελέγξει τη γονιμότητά της και να λάβει αντισυλληπτικά μέτρα προφύλαξης.

1.6.3. Στο ρόλο των ανδρών

Ο ανδρικός ρόλος δε φαίνεται να έχει μεταβληθεί, τόσο, όσο ο γυναικείος. Οι άντρες φαίνεται να ακολουθούν τις γυναίκες και να δυσκολεύονται να προσαρμοσθούν στις καινούριες κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις με το άλλο φύλο (Μουσούρου, 2005, σ. 76). Χωρίς να έχει για τους άντρες την σημασία που παραδοσιακά έχει η μητρότητα στην διαμόρφωση της ταυτότητας και του ρόλου των γυναικών, ο σύγχρονος ρόλος του άντρα ως πατέρας είναι αποδεσμευμένος από τον αυταρχικό ανδρισμό του παρελθόντος και καθιστά την τρυφερότητα ως αναμενόμενο χαρακτηριστικό του πατέρα και γενικότερα του άντρα. Οι σημερινοί άντρες – σύζυγοι – πατέρες απομακρύνονται, έστω και με δυσκολία, από τα πρότυπα, στα οποία κοινωνικοποιήθηκαν.

Ο Daly (1993) αναφέρει σχετικά:

[...] Τείνουν να αποβλέπουν στο να γίνουν πρότυπο για τα δικά τους παιδιά, να διαμορφώσουν ένα καινούριο σύνολο χαρακτηριστικών της πατρότητας. Αποβλέπουν να καλύψουν το κενό που άφησαν οι δικοί τους πατέρες με μια παρουσία πιο πλήρη και πιο ολόψυχη, την οποία ελπίζουν, ότι τα παιδιά τους θα βιώσουν και θα θυμούνται. Στην εκκωφαντική σιγή των πατέρων τους αποβλέπουν να αντιπαραθέσουν την διεκδίκηση μιας καινούριας έκφρασης της πατρότητας (1993, σ. 527).

1.6.4. Στο ρόλο των παιδιών

Η μείωση του αριθμού της απόκτησης παιδιών από κάθε οικογένεια καθιστά την παιδική ηλικία, ως περίοδο ζωής, περισσότερο σημαντική. Στην παραδοσιακή κοινωνία και ευρεία οικογένεια το παιδί ήταν μέσο για την κοινωνική ένταξη των γονιών του: ενήλικες χωρίς παιδιά δεν είχαν «πραγματική» θέση στην κοινότητα και, κατά κάποιο τρόπο, δεν υπήρχαν (Roussel, 1989: 194-194, όπως παρατίθεται στο Μουσουρού, 2005, σ. 78). Τα παιδιά επομένως ήταν σημαντικά για την κοινωνική θέση και ένταξη των γονέων του. Στην σημερινή εποχή δεν υπάρχουν ενδείξεις, για το αν οι ελληνικές οικογένειες διατηρούν στοιχεία του παραδοσιακού αυτού προτύπου.

Χαρακτηριστικό σημείο της ελληνικής οικογένειας σήμερα είναι η παιδοκεντρικότητά της, η οποία επενδύει κατά προτεραιότητα στα παιδιά της στοργή και χρήματα. Στην Ελλάδα, επίσης, τα τελευταία χρόνια, πραγματοποιήθηκε μια «εκπαιδευτική έκρηξη». Μια έκρηξη που σημαίνει, ότι η νέα γενιά είναι πολύ περισσότερο μορφωμένη από τη γενιά των γονιών της και, ιδίως, εκείνη των παππούδων της. Η διαφορά μορφωτικού επιπέδου μεταξύ γονέων και παιδιών είχε δύο αντικρουόμενες συνέπειες: από την μια μεριά «αναβάθμισε» τη θέση του παιδιού, αλλά, από την άλλη, εξασθένησε περισσότερο την οικογενειακή συνοχή, αποσαθρώνοντας το παραδοσιακό σχήμα και πρότυπο ιεραρχίας (Μουσουρού, 2005, σ. 79).

Ειδικότερα, έχει επισημανθεί, ότι όσο περισσότερα τα παιδιά και όσο μικρότερη η ηλικία τους, τόσο «παραδοσιακότεροι οι ρόλοι των συζύγων – γονέων – και ιδιαίτερα της συζύγου – μητέρας. Ο περιορισμός του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια και η μείωση της γονιμότητας συνδέονται με την μεταβολή του γυναικείου ρόλου. Καθώς η οικογένεια αποκτά λιγότερα παιδιά από επιλογή και μόνον, η οικογένεια γίνεται όλο και πιο παιδοκεντρική. Από την άλλη μεριά, εφόσον το παιδί έγινε το επίκεντρο της ζωής και των προσδοκιών της οικογένειας, το παιδί κέρδισε σε στοργή, ό, τι έχασε σε οικονομική χρησιμότητα.

Αξιόλογες μεταβολές έγιναν και ως προς την σημασία της ηλικίας και της γενεάς. Η μετατροπή της οικογένειας από πλήρη οικονομική μονάδα, δηλαδή, μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης, σε μονάδα κατανάλωσης, συνδέεται και με την ουσιαστική μεταβολή του οικονομικού ρόλου των παιδιών. Τα παιδιά μεταβλήθηκαν από οικονομικά ενεργητικό σε οικονομικά παθητικό παράγοντα. Έπαψαν να είναι εργατικά χέρια και έγιναν οικονομικό βάρος. Το βάρος αυτό γίνεται υπερβολικό για την οικογένεια, όταν οι φιλοδοξίες των γονιών για το παιδί είναι υπέρμετρες και όσον αφορά στην εκπαίδευσή του.

Η οικογένεια όμως δεν αποτελείται μόνο από συζύγους / γονείς και παιδιά. Οι παππούδες, έχουν επίσης θέση στην οικογένεια. Αλλά και αυτή η θέση έχει επίσης, αλλάξει. Η σημασία των αλλαγών συνήθως υποβαθμίζεται. Προβάλλονται έτσι ιδιαιτέρως τα προβλήματα που η γήρανση του πληθυσμού δημιουργεί στην κοινωνία. Η αύξηση των γενεών και ο καινούριος τρόπος συνύπαρξής τους, δημιουργούν μια καινούρια οικογενειακή πραγματικότητα. Ο ρόλος των ηλικιωμένων στη σύγχρονη οικογένεια δεν είναι θεσμοθετημένος, καθώς επικράτησε το πρότυπο της ανεξάρτητης συζυγικής οικογένειας.

Οι μεταβολές αυτές που κυριαρχούν στην οικογένεια με την πάροδο του χρόνου δημιουργούν μια καινούρια οικογενειακή πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από συνεχείς μετασχηματισμούς, μεταβολές, δηλαδή, των ρόλων: συζύγων-γονέων-παιδιών-ηλικιωμένων (ό.π., σ. 63-67).

1.7. Σύγχρονες μορφές οικογένειας

Η Πρεσβέλου (2003) αναφέρει, ότι η οικογένεια από αδιάβλητη και συμπαγής ομάδα ατόμων που προέρχονταν από κοινούς γονείς και προγόνους, χωρίς διακοπή, λόγω διαζυγίου, με καθαρά προβλεπόμενο μέλλον για τα νεότερα μέλη του – σε επαγγελματικό, οικονομικό, πολιτικό και προσωπικό επίπεδο – διαμορφώνεται πλέον σαν μια πολυσύνθετη πραγματικότητα, διαφοροποιημένη αναφορικά με τις μορφές που παίρνει στην πορεία της, και με πολυσυλλεκτικό παρελθόν, αλλά και σχετικά αβέβαιο μέλλον για το κάθε άτομο που την απαρτίζει (2003, σ. 17).

Παράλληλα, η Πρεσβέλου, (2003) υπογραμμίζει την εμφάνιση νέων οικογενειακών σχημάτων, προσηλωμένα, ωστόσο, στα βασικά χαρακτηριστικά της οικογένειας, όπως είναι η κοινή διαβίωση,

η αμοιβαία οικονομική βοήθεια, η φροντίδα των παιδιών. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες δεκαετίες του 20ού αιώνα οι αλλαγές δηλώνουν:

- Αύξηση του αριθμού των διαζυγίων σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και ανεξάρτητα της διάρκειας του γάμου (και κατά συνέπεια την απομυθοποίηση της σταθερής διαπροσωπικής σχέσης).
- Αύξηση τέλεσης δεύτερου (ή τρίτου) γάμου (διάλυση του δόγματος του γάμου που είχε θεσπίσει η καθολική εκκλησία).
- Αύξηση οικογενειών με παιδιά προερχόμενα από προηγούμενους γάμους ή συμβιώσεις των δύο συντρόφων (διάσπαση της σχέσης μεταξύ φυσικού γονέα και παιδιού και εισαγωγή του κοινωνιολογικού γονέα).
- Σημαντική αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών οφειλόμενη στο διαζύγιο ή στην εκτός γάμου τεκνογονία, και όχι στο θάνατο του ενός γονέα.
- Αύξηση έως και γενίκευση της προγαμιαίας συμβίωσης με πλήρη γονεϊκή αποδοχή ή και συναίνεση (εγκατάλειψη της τέλεσης γάμου ως απαραίτητης προϋπόθεσης συμβίωσης και γενίκευση του όρου «σύντροφος» σε αντικατάσταση του όρου «σύζυγος».
- Αποσταθεροποίηση της σταθερής συμβίωσης χωρίς γάμο που οφείλεται στην αλλαγή (προγαμιαίων ή μη) συντρόφων.
- Αύξηση μητρότητας ανήλικων γυναικών.
- Πτώση γαμηλιότητας και τέλεση γάμων σε μεγαλύτερη χρονικά ηλικία.
- Μείωση των γεννήσεων, πτώση της γονιμότητας, αύξηση των χρηστών αντισυλληπτικών μέσων και υιοθέτηση της επιλογής των αμβλώσεων.
- Τεχνητή γονιμοποίηση (επέμβαση της ιατρικής και δημιουργία νέων τύπων και δομών οικογένειας (2003, σ.σ. 21-22).

Εν τούτοις, οι παραπάνω ποιοτικές αλλαγές επιφέρουν, όπως είναι εύκολα αντιληπτό, στην δομή και τη λειτουργία της οικογένειας και ποιοτικές αλλαγές. Μερικές από αυτές είναι οι εξής: η θέσπιση νόμων που αποσκοπούν στην ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, τα θέματα κυοφορίας και η αλλαγή συμπεριφοράς των μητέρων (αποκτούν λιγότερα παιδιά και εκτός πλαισίου γάμου, συγκατοικούν ευκολότερα και χωρίζουν ευκολότερα), η καλύτερη προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, ανεξάρτητα από το νομικό πλαίσιο της σύλληψης και κυοφορίας, ή και ανεξάρτητα από την τέλεση γάμου των φυσικών γονέων (ό. π. σ.22).

Ας δούμε τώρα πώς διαμορφώνεται η ποικιλία των νέων οικογενειακών σχημάτων, υιοθετώντας νέα ορολογία, η οποία περιγράφει τα νέα αυτά μοντέλα οικογενειακής οργάνωσης.

Ο William Sayres (2000) αναφέρει τους κύριους τύπους οικογένειας (2000, σσ. 133-140):

1.7.1. Η διευρυμένη οικογένεια

Αποτελείται από γονείς, παιδιά και άλλους συγγενείς – παππούδες, γιαγιάδες, θείες, θείοι – και είναι η συνηθέστερη μορφή οικογένειας. Έχει τις ρίζες του στα πολύ παλιά χρόνια, όταν οι οικογένειες ήταν σχεδόν αυτόνομες, οικονομικές μονάδες, όπου όλα τα μέλη φρόντιζαν για την τροφή, τα ρούχα, τη στέγαση και άλλες ανάγκες. Η πολυμελής οικογένεια πρόσφερε μεγαλύτερη βοήθεια και αποτελούσε πλεονέκτημα άλλα μέλη της οικογένειας να φροντίζουν τα νεότερα μέλη, όταν οι γονείς και τα μεγαλύτερα παιδιά απασχολούνταν με το κνήγι της τροφής και όχι μόνο.

Σήμερα, οι διευρυμένες οικογένειες εξακολουθούν να είναι διαδεδομένες στις μη δυτικές χώρες, ενώ στην Ευρώπη και τη Βόρειο Αμερική αποτελούν ένα μικρό μέρος των νοικοκυριών. Κύριο πλεονέκτημα των διευρυμένων οικογενειών, από την πλευρά των γονέων, αποτελεί η βοήθεια στα θέματα του νοικοκυριού και της φροντίδας των παιδιών. Το κύριο μειονέκτημα είναι η πιθανή έλλειψη ή εξασθένιση του γονικού ελέγχου και της επιρροής πάνω στο παιδί.

1.7.2. Η πυρηνική οικογένεια

Ο τύπος της οικογένειας που αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά, δεν είναι πρόσφατος. Επικρατεί στις δυτικές κοινωνίες εδώ και τρεις αιώνες. Στις πυρηνικές οικογένειες δίνεται μεγάλη έμφαση στο συζυγικό δεσμό μεταξύ του άντρα και της γυναίκας.

Από την πλευρά των γονιών, ίσως αποτελεί πλεονέκτημα η ατομική ελευθερία και ανεξαρτησία, που παρέχει αυτός ο τύπος οικογένειας, αλλά με κάποιο τίμημα. Πιο συγκεκριμένα, ο αριθμός των παντρεμένων γυναικών, που εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό έχει αυξηθεί σημαντικά, με το πέρασμα των χρόνων και πάνω από τις μισές εργάζονται έξω από το σπίτι. Αφενός, αυτή η τάση εξασφαλίζει μεγαλύτερη ελευθερία, περισσότερες επιλογές και δυνατότητες, αλλά από την άλλη, δημιουργεί μεγαλύτερες οικονομικές ανάγκες και αυξάνει την ένταση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, δυσκολεύοντας την εξεύρεση ποιοτικού χρόνου και επιβάλλοντας τη λύση του παιδικού σταθμού για τα παιδιά.

1.7.3. Η μονογονεϊκή οικογένεια

Στις δυτικές κοινωνίες ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Αν και πολλές μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν απόρροια διαλυμένων γάμων, πολλές άλλες οφείλονται στη γέννηση παιδιών από ανύπαντρες μητέρες, κυρίως έφηβες. Σχεδόν το ¼ του συνόλου των παιδιών των επόμενων χρόνων θα γεννηθούν εκτός γάμου, από τα οποία πάνω από τα μισά θα προέρχονται από μειονοτικές πληθυσμιακές ομάδες. Ακόμη πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός, ότι πάνω απ' το 30% των παιδιών που γεννιούνται από κάθε χρόνο από ανύπαντρες έφηβες, είναι τα δεύτερα ή τρίτα παιδιά τους.

Σε γενικές γραμμές η μονογονεϊκή οικογένεια δεν αποτελεί την καλύτερη επιλογή. Τα μέλη των μονογονεϊκών οικογενειών, τα παιδιά, όπως και οι γονείς, συνήθως υποφέρουν κοινωνικά, οικονομικά και ψυχολογικά. Ωστόσο, για πολλούς μόνους γονείς, αυτός ο τύπος οικογένειας προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα: αποφεύγονται οι συζυγικοί καβγάδες και οι συγκρούσεις, ο γονιός και το παιδί μπορούν να είναι πιο κοντά και διευκολύνεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

Εκτός από τους παραπάνω τρεις τύπους οικογένειας, υπάρχουν αρκετοί άλλοι τύποι, που μπορεί να σχετίζονται ή να συνδυάζονται με αυτές. Μια διευρυμένη οικογένεια, για παράδειγμα, μπορεί να περιλαμβάνει ένα υιοθετημένο άτομο, μια πυρηνική οικογένεια ενδέχεται να αποτελεί τμήμα μιας θετής οικογένειας και μια μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να γίνει μέρος μιας κοινοβιακής ή ομαδικής οικογένειας. Ειδικότερα:

1.7.4. Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο (ή ανασυσταμένες)

Οι οικογένειες από δεύτερο γάμο σχηματίζονται, όταν ο γονείς ξαναπαντρεύονται. Οι περισσότεροι μάλιστα από αυτούς έχουν παιδιά.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύζυγοι σε δεύτερο γάμο, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα εμπόδια οικοδόμησης σωστών σχέσεων με τα παιδιά από προηγούμενο γάμο, καθώς και από τη δυσκολία να κατακτηθεί η αποδοχή, η εμπιστοσύνη τους και η αγάπη, χωρίς τον κίνδυνο οι πιθανές απογοητεύσεις και αποτυχίες να διασπάρουν τις άλλες σχέσεις της οικογένειας. Ωστόσο, έρευνες έχουν αποδείξει, ότι με υπομονή, επιμονή και με τον καθορισμό εφικτών προσδοκιών, το αποτέλεσμα δύναται να είναι ευεργετικό για τους συζύγους από δεύτερο γάμο, αλλά και για τα παιδιά από προηγούμενους γάμους.

1.7.5. Ανάδοχες και θετές οικογένειες

Οι δύο αυτοί τύποι οικογενειών ίσως φαίνονται να έχουν μια μεγάλη ομοιότητα, με την έννοια, ότι και στις δύο η φροντίδα του παιδιού παρέχεται από μια οικογένεια που δεν αποτελείται από τους βιολογικούς γονείς. Υπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις, όπου οι ανάδοχοι γονείς γίνονται θετοί γονείς. Εν τούτοις, οι δύο αυτές μορφές οικογένειας εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς. Ειδικότερα, από νομική, αλλά και εθιμική σκοπιά, η ανάδοχη οικογένεια αποτελεί μια προσωρινή λύση, κατά την οποία, συνήθως, μια οικογένεια αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα παιδιών που βρίσκονται σε «κίνδυνο», μέχρι αυτά να επιστρέψουν στους γονείς τους ή κάποιος άλλος ενήλικος αναλάβει τη

φροντίδα τους. Από την άλλη, η θετή οικογένεια, έχει την ίδια νομική και κοινωνική μονιμότητα με τη βιολογική οικογένεια.

Οι ανάδοχοι γονείς αποκομίζουν πολύ λιγότερα οφέλη (εκτός από την οικονομική ενίσχυση) σε σχέση με τους θετούς γονείς. Δεν ενδιαφέρονται να αναπτύξουν πολύ στενούς δεσμούς με τα παιδιά για τα παιδιά. Συχνά, δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν τα ιδιαίτερα προβλήματα που μπορεί να έχουν τα παιδιά και έχουν μειωμένα νομικά δικαιώματα.

Η βασικότερη ανταμοιβή για τους θετούς γονείς είναι το γεγονός, ότι προσφέρεται η δυνατότητα σε ζευγάρια που δεν μπορούν να αποκτήσουν δικά τους παιδιά, να γίνουν γονείς. Οι θετοί γονείς διακρίνονται για κάποια ιδιαίτερα προτερήματα, αφού η απόφασή τους αποτελεί συνειδητή επιλογή. Σύνηθες φαινόμενο είναι η καταβολή μακροχρόνιων προσπαθειών, μέχρι να είναι σε θέση να προσφέρουν ένα σπιτικό, σε όσα παιδιά δεν έχουν.

Ενώ τα θετικά στοιχεία μιας υιοθεσίας εστιάζονται κυρίως στην πολύ στενή σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ ενός γονέα που επιλέγει κι ενός παιδιού που επιλέγεται, τα αρνητικά σχετίζονται με τη διατήρηση αυτής της σχέσης στην περίπτωση που το παιδί που μεγαλώνει εμφανίσει προβλήματα ταυτότητας σε σχέση με την υιοθεσία του. ενδέχεται, δηλαδή, να συμπεριφερθεί με τέτοιο τρόπο, που οι θετοί γονείς θα οδηγηθούν, στο να προβληματιστούν σχετικά με την πιθανή αρνητική επιρροή της κληρονομιάς του. ή μπορεί το ίδιο το παιδί να χρησιμοποιεί τους βιολογικούς γονείς του εναντίον των θετών γονέων του.

1.7.6. Κοινοβιακές και ομαδικές οικογένειες

Τέλος, υπάρχουν τύποι οικογένειας που περιλαμβάνουν περισσότερους από δύο γονείς. Πρόκειται για τα κοινόβια και τις ομαδικές οικογένειες. Ειδικότερα, στα κοινόβια η βασική υποχρέωση είναι απέναντι στην ομάδα, ως σύνολο, αν και στις ομαδικές οικογένειες ο κυρίαρχος δεσμός είναι αυτός μεταξύ των πολλαπλών συντρόφων. Μια παραλλαγή της ομαδικής οικογένειας αποτελεί η οικογένεια που βασίζεται στην πολυγαμία, όπου ένας άντρας έχει περισσότερες από μία γυναίκες ή μία γυναίκα έχει περισσότερους από έναν άντρες. Για έναν τέτοιο «γάμο», μπορεί να μην υφίσταται νομική ρύθμιση ή να είναι απόλυτα νόμιμος, όπως στους ισλαμιστές, όπου ένας άντρας μπορεί να παντρευτεί μέχρι και τέσσερις γυναίκες. Τα περισσότερα κοινόβια είναι ασταθή και έχουν σχετικά μικρή διάρκεια ζωής.

Πολλοί γονείς βρίσκουν στο κοινόβιο αυτό που ψάχνουν, ενώ άλλες έρευνες διαπιστώνουν απογοήτευση μεταξύ των γονέων και αρνητικές επιρροές στα παιδιά που έχουν μεγαλώσει σε κοινόβια. Προφανώς αυτές οι επιρροές σχετίζονται με την απώλεια του ελέγχου των γονέων πάνω στα παιδιά τους και με τις δυσκολίες που παρουσιάζει η υποταγή της ατομικής θέλησης στους κανόνες της ομάδας.

1.7.7. Άλλοι τύποι οικογένειας

Παράλληλα, αναφέρεται η «**χωλή οικογένεια**» (Γιώτσα, 2005, σ. 84· Μουσούρου, 1985, σ. 20), όπου ο πατέρας (συνηθέστερα) ή η μητέρα απουσιάζουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι, λόγω εργασίας, χωρίς αυτό να είναι αποτέλεσμα και στοιχείο διάσπασης της συναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας.

Επιπλέον, υποστηρίζεται η «**διεθνική οικογένεια**» (γονείς από διαφορετική φυλή και θρησκεία), αλλά και η **ομοφυλοφιλική σχέση**, με τελετή γάμου σε μερικές χώρες (Παπακωνσταντίνου, 2005, σ. 30).

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω η ετερογένεια των πολλών διαφορετικών συνόλων που θεωρούνται οικογένεια μας οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδώσει κάποιος έναν ορισμό που να καλύπτει όλα τα είδη και τις μορφές της οικογένειας. Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί από κανέναν, ότι, όποια κι αν είναι η μορφή της, η οικογένεια ως ιδέα και μόνο είναι ιδιαίτερα δυνατή και η πλέον αξιόπιστη σε ό, τι αφορά τους δεσμούς μας με τους άλλους ανθρώπους.

1.8. Συρρίκνωση της οικογενειακής ομάδας

Η συρρίκνωση της οικογενειακής ομάδας οφείλεται σε δύο κυρίως παράγοντες: (α) στην μείωση του αριθμού των παιδιών, αλλά και την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, και (β) στη χαλάρωση των στενών σχέσεων που προσδιορίζουν τα όρια της οικογενειακής ομάδας. Η χαλάρωση αυτή έχει αποδοθεί στην ανεξαρτητοποίηση της συζυγικής οικογένειας από το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον, στις συνθήκες, αλλά και τις απαιτήσεις του σύγχρονου τρόπου ζωής, στην ανάληψη της φροντίδας και της προστασίας μελών της οικογένειας από εξειδικευμένους φορείς. Στις σύγχρονες κοινωνίες δυτικού προσανατολισμού η οικογένεια έχει υποστεί αλλαγές και διαφοροποιήσεις που έχουν άμεση σχέση με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, ηθικές και πολιτιστικές εξελίξεις της ανθρωπότητας γενικά και της κάθε χώρας πιο συγκεκριμένα. Από την εποχή που η Ελλάδα ανεξαρτητοποιήθηκε, η οικογένεια στηρίχθηκε στο θεσμό του γάμου και κατά συνέπεια διατηρεί στοιχεία και αξίες παραδοσιακές. Ωστόσο, στην «παραδοσιακή» δομή (η συζυγική σταθερή οικογένεια) της οικογένειας προστέθηκαν πολλές νέες μορφές, που διατηρούν ορισμένα από τα δομικά χαρακτηριστικά της οικογένειας: η μονογονεϊκή οικογένεια, η συμβίωση με τα παιδιά άνευ γάμου, η διεθνική οικογένεια, η ομοφυλοφιλική σχέση (Μουσούρου, 2005).

Η Ελλάδα, όπως όλες οι σύγχρονες κοινωνίες, παρατηρεί αύξηση των νέων οικογενειακών σχημάτων, αλλά ο ρυθμός αύξησης είναι πολύ αργός σε σχέση με την κατάσταση που επικρατεί σε άλλες χώρες (Παπακωνσταντίνου, 2005, σσ. 27-28). Πιο συγκεκριμένα, στις μέρες μας, ο «παραδοσιακός» ορισμός της οικογένειας τείνει να αλλάξει, ως αποτέλεσμα των σημαντικών κοινωνικών αλλαγών, που έχουν επέλθει στο σημερινό δυτικό κόσμο.

Σύμφωνα με τον Ζαφείρη (Ζαφείρης και συνεργάτες, 1999), ο θεσμός της παραδοσιακής οικογένειας έχει υποστεί μια σειρά μεταβολών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι εξής:

- Η αντικατάσταση της διευρυμένης οικογένειας από την πυρηνική οικογένεια.
- Η αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών.
- Η αύξηση του αριθμού των ατόμων «που συζούν, χωρίς να έχουν δημιουργήσει οικογένεια, ή είχαν οικογένεια στο παρελθόν, ή έχουν χωρίσει και έχουν παντρευτεί ξανά, ή των οποίων η οικογένεια αποτελείται από θετούς γονείς και ετεροθαλή ή αμφιθαλή αδέρφια, ή έχουν χηρέψει, ή ζουν σε ομάδες ανύπαντρων ατόμων (κοινοβιακή ζωή), ή δημιουργούν ομοφυλόφιλα ζευγάρια, ή παντρεύονται με πολιτικό γάμο».
- Η μεταβολή των σχέσεων των δύο φύλων, η μείωση των μελών της οικογένειας (αναφορικά με τον αριθμό), η συνεχής μεταβολή της φύσης της εργασίας.
- Η συρρίκνωση και η μεταφορά στο σχολείο, στο κράτος και την κοινωνία πολλών λειτουργιών, που παραδοσιακά ανήκαν στην οικογένεια.
- Η αλλαγή των αντιλήψεων για την μητρότητα και τις οικιακές ασχολίες.
- Οι επιστημονικές επεμβάσεις στην αναπαραγωγική διαδικασία (τράπεζες σπέρματος, τεχνητή γονιμοποίηση, βρέφη του «σωλήνα», κλωνοποίηση, αντικαταστάτριες μητέρες), οι οποίες μοιάζει να επιδρούν στην σημασία της μητρότητας και της αναπαραγωγής.
- Το φαινόμενο της μερικά και φαινομενικά οργανωμένης οικογενειακής ζωής (στρατιωτικοί, πιλότοι, ναυτικοί, εμπορικοί αντιπρόσωποι, κλπ.) με συνεχή, αρκετές φορές, απουσία, κυρίως του πατέρα (1999, σ. 17-18).

1.9. Δημογραφικά δεδομένα σε Ελλάδα και Ευρώπη

Σύμφωνα με τις σχετικές εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών η δομή της οικογένειας και τα νοικοκυριά έχουν διαφοροποιηθεί. Πιο συγκεκριμένα, έχουν εμφανιστεί διαφορετικές μορφές οικογένειας, ενώ περισσότερα άτομα κατοικούν μόνα τους. Παράλληλα, έχει παρατηρηθεί μεγάλη αύξηση του αριθμού των διαζυγίων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση τον ακαθόριστο δείκτη διαζυγίου (αναλογία διαζυγίων σε 1000 άτομα), από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον υψηλότερο δείκτη έχει η Μεγάλη Βρετανία (3,0) και ακολουθούν με υψηλούς δείκτες η Φινλανδία (2,7), η Δανία (2,6), η Σουηδία (2,5), η Νορβηγία (2,5), η Ολλανδία (2,4) και το Βέλγιο (2,2). Σε σύγκριση με όλα τα

Ευρωπαϊκά κράτη, οι Η.Π.Α. (4,6) παρουσιάζουν τον υψηλότερο δείκτη διαζυγίων. Ο Καναδάς έχει επίσης, υψηλό δείκτη διαζυγίου (2,7), που φτάνει αντίστοιχα τους υψηλότερους δείκτες των ευρωπαϊκών κρατών. Οι χαμηλότεροι δείκτες διαζυγίου των ευρωπαϊκών κρατών παρουσιάζονται στην Ιταλία (0,5) και στην Ελλάδα (0,7), παρά τη συνεχή αύξηση του αριθμού των διαζυγίων. Στη χώρα μας, παρά το χαμηλό δείκτη διαζυγίου που παρουσιάζει, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, έχει παρατηρηθεί μία σταθερή αύξηση της συχνότητας των διαζυγίων παρόμοια με αυτήν άλλων χωρών, ο αριθμός των οποίων υπερτριπλασιάστηκε κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών (Χατζηχρήστου, 1998, 1999, όπως παρατίθενται στο Τάνταρος, 2004, σ.59).

Ο ρυθμός αύξησης των διαζυγίων στην Ελλάδα, είναι χαμηλότερος από άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, αλλά παρ' όλα αυτά είναι σταθερός. Το ποσοστό των γάμων που κατέληξαν στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 σε διαζύγιο ήταν 6% για τους γάμους που τελέστηκαν το 1960, 8% για αυτούς που έγιναν το 1970 και 13% για αυτούς που έγιναν το 1983. Η μέση διάρκεια γάμου μειώθηκε από 14,6 χρόνια για τους γάμους που έγιναν το 1960 σε 14,3 χρόνια το 1970 και σε 12,1 το 1983. Σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα, η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση από το τέλος, με την Ιρλανδία και την Ιταλία να έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά διαζυγίου Στην Ευρώπη των 25 σχεδόν ένας στους δύο γάμους καταλήγει σε διαζύγιο. Στην Ελλάδα το 2004 το ποσοστό των διαζυγίων ήταν 1,1 ανά χίλιους κατοίκους (Muncie & συνερ. σ. 144-145).

Η αύξηση του ποσοστού των διαζυγίων κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει αποδοθεί στην οικονομική ανεξαρτησία που απέκτησαν οι γυναίκες εξαιτίας της έναρξης της επαγγελματικής τους ζωής, αλλά και τη βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου (Γκιζέλης και συν. 1984, όπως παρατίθεται στο Τάνταρος, 2004, σ. 60). Διεθνώς, η αύξηση της συχνότητας των διαζυγίων συνδέεται με την επιθυμία των ατόμων για προσωπική ανάπτυξη και τις αλλαγές των αντιλήψεων για τη συζυγική – συντροφική ζωή, με βάση την ικανοποίηση των συντρόφων από τη συναισθηματική, την ερωτική και την κοινωνική τους ζωή (Τάνταρος, 2004, σ. 60).

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει παρατηρηθεί αύξηση του αριθμού των διαζυγίων και κατ' επέκταση των μονογονεϊκών οικογενειών σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες παρά τις ιδιαίτερες ιστορικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες κάθε χώρας. Η χρησιμοποίηση του όρου «οικογένεια με έναν γονέα» ή «μονογονεϊκή οικογένεια» έχει πλέον καθιερωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, παρά τις επικρίσεις, ότι, αν και αντανάκλα την αλλαγή των αρνητικών στερεοτύπων γύρω από το διαζύγιο, ίσως δημιουργεί εσφαλμένη εντύπωση σχετικά με το σημαντικό ρόλο που έχει και ο άλλος γονέας (Τάνταρος, 2004, σ. 55).

Οι έρευνες τα τελευταία χρόνια δείχνουν, ότι η ελληνική οικογένεια (Τάνταρος, 2004, σ. 29), τουλάχιστον του αστικού περιβάλλοντος, αποκτά όλο και περισσότερο τα χαρακτηριστικά των δυτικό-ευρωπαϊκών οικογενειών, ενώ τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, δεν διαφέρουν από τα αντίστοιχα που επισημαίνονται στον δυτικό κόσμο. Ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της ελληνικής οικογένειας, για παράδειγμα, αποτελεί το συμπέρασμα, ότι φαίνεται να αστικοποιείται διατηρώντας τη λειτουργία της ως εκτεταμένη οικογένεια (Georgas, 1991, όπως παρατίθεται στο Τάνταρος, 2004, σ. 30).

Το φαινόμενο της γαμηλιότητας μειώνεται. Στην Ελλάδα η κατάσταση είναι λιγότερο έντονη απ' ότι σε χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Η μείωση αυτή συνδέεται περισσότερο με αναβολή του γάμου, παρά με άρνησή του. Η ηλικία που προβαίνουν σε γάμο οι νέοι άνθρωποι έχει αυξηθεί σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Ο μέσος όρος ηλικίας του πρώτου γάμου στην Ελλάδα το 2000 ήταν 27 για τις γυναίκες και 30,8 για τους άντρες, ενώ το 2006 ανέβηκε στα 28,3 για τις γυναίκες και 31,9 για τους άντρες. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 ο μέσος όρος το ίδιο έτος ήταν 28,1 και 30,6 αντίστοιχα, με χώρες, όπως η Σουηδία να ανέρχεται στα 31,3 για τις γυναίκες και 33,9 για τους άντρες. Επίσης, έχει ανέβει και η ηλικία απόκτησης του πρώτου παιδιού. Στην Ελλάδα ο μέσος όρος ηλικίας της γυναίκας κατά την απόκτηση του πρώτου παιδιού το 2000 ήταν 28 και πέντε χρόνια αργότερα, το 2005, ήταν 28,5, ενώ για παράδειγμα, στην Μεγάλη Βρετανία ήταν 29,1 και ανέβηκε στα 30 (Eurostat, 2008).

Η συγκατοίκηση / ελεύθερη συμβίωση γίνεται όλο και συχνότερη. Στην Ελλάδα 8% ζευγαριών ηλικίας 16-29 ετών συγκατοικούν εκτός γάμου, ενώ για παράδειγμα, στη Φινλανδία, ο αριθμός τους ανέρχεται σε 61%. Ο Ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι 33% (European Commission, 2003). Ακόμη,

αξίζει να σημειωθεί, ότι ο θρησκευτικός γάμος στην Ελλάδα συνεχίζει να «κυριαρχεί» απέναντι στον πολιτικό. Το 1991, σχεδόν δέκα χρόνια μετά την αλλαγή του νόμου, τον πολιτικό γάμο επέλεξαν ένας στους δέκα, ενώ το 2005, το ποσοστό ανέβηκε στους τρεις στους δέκα, ακόμη, όμως αρκετά χαμηλό (Κέζα, 2009).

Έχει αυξηθεί επίσης, και η δημιουργία μονογονεϊκών οικογενειών. Στην Ελλάδα 9,6 του συνόλου των νοικοκυριών είναι μονογονικές οικογένειες. Ο μόνος γονιός είναι, είτε διαζευγμένος, είτε άγαμος και στην πλειονότητά τους είναι γυναίκες. Μεταξύ των ετών 1970 και 2000 οι γεννήσεις εκτός γάμου από 1,1% ανήλθαν σε 4,1. Τα ποσοστά αυτά είναι αρκετά χαμηλότερα απ' ό, τι σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Κογκίδου, 1995, Μουσούρου, 1995).

Επιπροσθέτως, μια έρευνα του Ευρωβαρομέτρου, αποκάλυψε, ότι το 95, 7% των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το 99,4% των Ελλήνων θεωρούν την οικογένεια, ως το σημαντικότερο πράγμα στη ζωή τους (Eurobarometer, 39.0/1993).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Οικο- Συστημικές Προσεγγίσεις της Οικογένειας

2.1 Εισαγωγή

Όπως είπαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο άνθρωπος ζει μέσα σε διάφορα συστήματα. Ένα από τα συστήματα αυτά είναι και η οικογένεια αφού γι' αυτήν ισχύει η αρχή, με την οποία «το όλον δεν περιλαμβάνει απλώς τα μέλη, αλλά και τις αλληλεπιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της» (Κυριακίδης, 2000). Αυτό σημαίνει, δηλαδή, ότι η οικογένεια δεν αποτελείται μόνο από πρόσωπα – μητέρα, πατέρα, παιδιά – ως άθροισμα, δηλαδή, από ενότητες, αλλά περιλαμβάνει και τη δυναμική οργάνωση και αλληλοσυσχέτιση που αναπτύσσεται ανάμεσα σε αυτά τα άτομα.

Αυτή ακριβώς η οργάνωση και η αλληλοσυσχέτιση μελετάται και από την συστημική προσέγγιση, η οποία εξετάζει μάλιστα τα φαινόμενα, όχι μεμονωμένα, αλλά μέσα στο δυναμικό πλαίσιο, στο οποίο ανήκουν (Παπαδιώτη, 2000). Καθίσταται ιδιαίτερη χρήσιμη η παρουσία της στη συγκεκριμένη έρευνα, αφού σκοπός μας ήταν να μελετήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις δύο μητέρων, έτσι, όπως αναπτύσσονται μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο, αλλά και έτσι, όπως επηρεάζονται και εν τέλει διαμορφώνονται από τα ευρύτερα πλαίσια, που τις περιβάλλουν. Μας βοήθησε ιδιαίτερα να κατανοήσουμε τις σχέσεις που τα δύο υποκείμενά της έρευνάς μας αναπτύσσουν με κάθε μέλος της οικογένειάς τους ξεχωριστά (βλ. κεφ. 7). Αυτό είναι εύλογο, αν αναλογιστούμε, ότι η οικογένεια είναι το πιο κοντινό πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνει τη συμπεριφορά του παιδιού. Αποτελεί λοιπόν, ένα ψυχοκοινωνικό σύστημα, για τη λειτουργία του οποίου ισχύουν οι γενικές αρχές που ισχύουν για τη λειτουργία των συστημάτων (ό. π. σ. 16).

Ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην ιστορική εξέλιξη της γενικής θεωρίας συστημάτων, όπως αυτή διαμορφώθηκε από την παρουσία της κυβερνητικής και της πληροφορικής, αλλά και από το χώρο της φυσικής και της βιολογίας.

Κατόπιν, ορίζουμε το «σύστημα» και αναφερόμαστε στις γενικές αρχές της συστημικής θεώρησης. Ειδικότερα δίνεται έμφαση στην έννοια του πλαισίου, που όπως θα δούμε εκτενέστερα παρακάτω αποτελεί τη βασική έννοια της προσέγγισης αυτής, και τον τρόπο που αυτό επηρεάζει τις οικογενειακές σχέσεις, αφού κανένα φαινόμενο της οικογενειακής ζωής δεν μπορεί να εξετασθεί ως μοναδικό, αλλά πάντοτε σε συνάρτηση με το όλο οικογενειακό σύστημα (Κυριακίδης, 2000, σ. 144). Κατά τον Πουρκό (1997), το πλαίσιο έχει ιδιαίτερη δυναμική, αφού αναφέρει, ότι σε αυτό ασκείται αγωγή, νοσηματοδοτούνται η συμπεριφορά και οι επικοινωνιακές πράξεις, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη γνώση, είναι συζευγμένο με την ψυχολογική γνώση και μέσα σε αυτό βρίσκεται η αλήθεια και η δύναμη της ψυχολογίας, ο πολιτισμός (1997, σ.27). Οπότε, γίνεται κατανοητό, ότι είναι πολύ σημαντικό να το αντιληφθούμε, προκειμένου να κατανοήσουμε στον μέγιστο δυνατό βαθμό τις οικογενειακές σχέσεις των υποκειμένων της έρευνάς μας, με τα υπόλοιπα συστήματα, αλλά και με τους ανθρώπους που τα απαρτίζουν. Η έννοια του «συστήματος» μας βοήθησε ιδιαίτερα να κατανοήσουμε τις σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στα υποκείμενα μας και τα μέλη που απαρτίζουν την οικογένειά τους (γονείς, αδέρφια, παππούς, γιαγιά), αλλά και τα γενικότερα συστήματα που τα περιβάλλουν – κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό.

Στη συνέχεια εστιάζουμε στις γενικές αρχές θεωρίας συστημάτων και στην εφαρμογή τους στη λειτουργία της οικογένειας, όπως είναι η «έννοια του όλου» (το σύνολο δεν αποτελείται μόνο από το άθροισμα των ενοτήτων, αλλά και από τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις) σε αντιδιαστολή με το παραδοσιακό αναλυτικό μοντέλο (ανάλυση ενός φαινομένου στα μικρότερα του τμήματα με στόχο την ανακάλυψη των νόμων που διέπουν τη λειτουργία του φαινομένου αυτού), η έννοια του

«συστήματος» (οργάνωση από αλληλεξαρτώμενες ενότητες, στην οποία η συμπεριφορά ενός στοιχείου επηρεάζεται από τη συμπεριφορά των άλλων. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην έννοια της «κυκλικής σχέσης» (μια δράση προκαλεί μια αντίδραση, η οποία με τη σειρά της προκαλεί μια άλλη αντίδραση) σε αντιδιαστολή με τη «γραμμική» (οι σχέσεις ερμηνεύονται με βάση χαρακτηριστικά των μελών), στην «ουδετερότητα» (αρχή της απόδοσης συνυπευθυνότητας για το πρόβλημα, το οποίο παρουσιάζει ένα σύστημα), αλλά και στην «επικοινωνία» (η συμπεριφορά διαμορφώνεται με βάση τη συνεχή επικοινωνία). Τέλος σχολιάζεται η έννοια της «διεργασίας» στο σύστημα της οικογένειας (η διαρκής πορεία μετακίνησης των ζωντανών συστημάτων), η έννοια της «δυναμικής ισορροπίας» (η τάση των ζωντανών συστημάτων να διατηρούν μια σταθερή κατάσταση ισορροπίας), η έννοια της «οργάνωσης» (η σύνδεση των συστημάτων), αλλά και η έννοια «του σκοπού» (τα ζωντανά συστήματα έχουν όλα τα συστατικά που χρειάζονται, για να διατηρήσουν την πορεία προς τον σκοπό, που έχουν θέσει· Dallos, 1997) του συστήματος της οικογένειας (Παπαδιώτη, 2000, σσ. 15-84). Αυτές οι έννοιες με τη σειρά τους μας βοήθησαν να εμβαθύνουμε στις αλληλεπιδράσεις των σχέσεων των δύο υποκειμένων μας και να κατανοήσουμε σε μεγαλύτερο βαθμό τις συγγενικές τους σχέσεις, αλλά και τον τρόπο που έχουν επηρεάσει τις σημερινές τους οικογένειες.

Επιπλέον, μιλήσαμε για τον Murray Bowen (1978) και τη διαγενεακή οικογενειακή θεραπεία (1978), η οποία βασίζεται στην υπόθεση, ότι για να κατανοηθούν τα τωρινά προβλήματα, πρέπει να εξεταστεί η δυναμική των προηγούμενων γενεών (Παπαδιώτη & Nail, 2006, σ. 79). Τέλος, αναφερθήκαμε στις βασικές θεωρητικές του θέσεις, οι οποίες συνοψίζονται σε οκτώ βασικές έννοιες: «το συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας» (τα πρότυπα της συναισθηματικής λειτουργίας), τη «διαφοροποίηση» (η τάση του ατόμου για συναισθηματική εγγύτητα, αλλά και η ικανότητά του να διακρίνει τη συναισθηματική από τη νοητική λειτουργία), αλλά και την «τριγωνοποίηση» (όταν ανάμεσα σε δύο άτομα υπάρχει ένταση, εμπλέκεται ένα τρίτο μέλος ή μια κατάσταση). Επιπλέον, μιλήσαμε για τη «διαγενεακή μεταβίβαση» (η διαδικασία κατά την οποία οι γονείς μεταβιβάζουν στις επόμενες γενεές τα δικά τους ανεπαρκή σχήματα συναισθηματικής διαχείρισης και συμπεριφοράς και το επίπεδο διαφοροποίησης που έχουν οι ίδιοι), τη «διαδικασία προβολής της οικογένειας» (τα παιδιά αναπτύσσουν πρόβλημα, όταν υπάρχει ένταση στο γονεϊκό υποσύστημα) και τη «σειρά γέννησης» (η οποία συνδέεται με την απόκτηση συγκεκριμένων ρόλων). Τέλος αναφερθήκαμε στην έννοια της «συναισθηματικής αποκοπής» (όταν το μέλος μίας οικογένειας βρίσκεται σε πολύ αδιαφοροποίητη κατάσταση, ενδέχεται να αποστασιοποιηθούν συναισθηματικά από την οικογένεια) και της «κοινωνικής οπισθοδρόμησης» (το έντονο άγχος της κοινωνίας επηρεάζει και το άτομο), (ό. π. σ. 84-92). Όλες οι παραπάνω έννοιες μας βοήθησαν να κατανοήσουμε καλύτερα τις σχέσεις των δύο μητέρων με την οικογένειά τους.

Η διαγενεακή θεραπεία, υποστηρίζει, ότι για να κατανοηθούν τα τωρινά προβλήματα, πρέπει να εξεταστεί η δυναμική των προηγούμενων γενεών. Προκειμένου λοιπόν, κι εμείς να κατανοήσουμε την υπάρχουσα δυναμική των σχέσεων στα υποκείμενα της έρευνάς μας, χρησιμοποιήσαμε το γενεόγραμμα, το οποίο αναλύεται στο τέλος αυτού του κεφαλαίου. Το γενεόγραμμα αποτελεί το κύριο εργαλείο, με το οποίο συγκεντρώνονται με συνοπτικό τρόπο πληροφορίες για σημαντικά γεγονότα της ιστορίας της οικογένειας και περιλαμβάνει τρεις με τέσσερις γενεές (Mc Goldrick & Gerson, 1985). Παρουσιάσαμε επίσης, τα σύμβολα για την απεικόνιση του γενεογράμματος, τη διαδικασία διαμόρφωσής του, αλλά και την ερμηνεία που χρησιμοποιείται συχνά στο διαγενεακό μοντέλο (Παπαδιώτη & Σόφτα – Nail, 2006).

2.2. Ιστορική εξέλιξη της Γενικής Θεωρίας συστημάτων

Συνοπτικά, θα επιχειρήσουμε να δούμε την ιστορική εξέλιξη της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων (Παπαδιώτη, 2000). Στις αρχές λοιπόν, του 17^{ου} αιώνα αναπτύχθηκε μια νέα μηχανιστική προσέγγιση, για την ερμηνεία των φυσικών φαινομένων - έως τότε επικρατούσε η τελολογική αντίληψη του Αριστοτέλη, με βάση την οποία όλα τα φαινόμενα και κάθε συμπεριφορά τείνουν σε κάποιο σκοπό. Η νέα αυτή προσέγγιση συνδέθηκε με τα ονόματα του Γαλιλαίου, του Καρτέσιου και

του Νεύτωνα και υποστήριξε, ότι τα πάντα συνδέονται μεταξύ τους με μια γραμμική, αιτιοκρατική σχέση. Η ανακάλυψη αυτή επί τρεις περίπου αιώνες αποτέλεσε τον μόνο τρόπο για τη διερεύνηση της αλήθειας. Το νέο μηχανιστικό μοντέλο εφαρμόστηκε πρώτα στη φυσική και γι' αυτό το λόγο η τελευταία αποτέλεσε τη βάση όλων των επιστημών.

Η γραμμική και αναλυτική μέθοδος αναδείχθηκε σε κυρίαρχη επιστημονική μέθοδο προσέγγισης. Η επιστημονική διερεύνηση των φαινομένων γινόταν με την ανάλυσή τους στα μικρότερα τμήματά τους, προκειμένου να καθοριστεί η σύσταση και η αιτία των φαινομένων. Η κατανόηση των κανόνων που ρυθμίζουν τα μέρη θα οδηγήσουν στην κατανόηση του όλου. Βασική αρχή στον αναλυτικό τρόπο σκέψης ήταν, ότι το όλο δεν είναι τίποτε περισσότερο από το άθροισμα των μερών του.

Ωστόσο, τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα νέες θέσεις και δεδομένα – ψυχολογία, ψυχοθεραπεία, βιολογία, κυβερνητική - καθιστούν σαφές, ότι η εφαρμογή του προγενέστερου μηχανιστικού μοντέλου δε δύναται να ερμηνεύσει όλα τα φαινόμενα. Ειδικότερα, η βιολογία επισήμανε, ότι οι ιδιότητες του όλου είναι διαφορετικές από τις ιδιότητες των επιμέρους τμημάτων. Έτσι, δημιουργήθηκε μία νέα προσέγγιση: η ολιστική ή συστατική προσέγγιση, κατά την οποία δίνεται έμφαση περισσότερο στην οργάνωση παρά στην ανάλυση. Το όλο είναι διαφορετικό από το άθροισμα των μερών του. προκειμένου να κατανοηθεί το όλο, θα πρέπει να εξεταστεί, ως ένα ενιαίο σύστημα, και όχι ως σύνολο από επιμέρους τμήματα. Οι βασικές αρχές της νέας αυτής επιστημονικής προσέγγισης εκφράζονται στη Γενική Θεωρία Συστημάτων (ΓΘΣ). Στη διαμόρφωσή της συνέβαλαν άτομα από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του βιολόγου Ludwing Von Bertalanffy και του μαθηματικού και μηχανικού Norbert Wiener. Η κυβερνητική επηρέασε σε σημαντικό βαθμό, την συστημική σκέψη και την εφαρμογή της στον οικογενειακό χώρο.

Ο Von Bertalanffy υποστήριξε, ότι η ανάλυση ενός ζωντανού οργανισμού, όπως είναι το ανθρώπινο σώμα στα συστατικά του στοιχεία και τις επιμέρους λειτουργίες του δεν μπορεί να ερμηνεύσει επαρκώς την ικανότητά του να διατηρεί την ισορροπία του μέσα από τις συνεχείς αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στον οργανισμό του ανθρώπου. Η εξασφάλιση αυτής της ισορροπίας επιτυγχάνεται, διότι τα επιμέρους στοιχεία λειτουργούν ως ένα όλο, με λειτουργίες που συντονίζονται μεταξύ τους. Σκοπός της θεωρίας του ήταν η επισήμανση των γενικών αρχών που μπορεί να εφαρμοστούν σε όλα τα συστήματα, τεχνητά και ζωντανά. Επίσης, υποστήριξε, ότι γενικές αρχές που εκφράζονται με το όρους, όπως ολότητα, διαφοροποίηση, ιεραρχική ταξινόμηση, σκοπιμότητα, όρια, μπορούν να εφαρμοστούν σε όλες τις επιστήμες που αναφέρονται σε συστήματα.

Και η κυβερνητική επιστήμη, όμως που αναπτύχθηκε το ίδιο περίπου διάστημα, επηρέασε σημαντικά τη διαμόρφωση της συστημικής σκέψης, βασικές έννοιες, της οποίας ήταν το «σύστημα ανατροφοδότησης» και η επικοινωνία. Ο Wiener και οι συνεργάτες του θεώρησαν, ότι το μοντέλο που εφηύραν για τη λειτουργία των μηχανών, θα μπορούσε να έχει εφαρμογή και σε άλλους επιστημονικούς χώρους. Οι αρχές της ανατροφοδότησης, της αυτοοργάνωσης και της πληροφορίας, πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η λειτουργία των μηχανικών συστημάτων που είχαν κατασκευάσει, μπορούσαν να εφαρμοστούν εξίσου στον ανθρώπινο εγκέφαλο, όπως και στα ηλεκτρονικά συστήματα ελέγχου.

Επιπλέον, ο Lewin ένας από τους θεμελιωτές της μορφολογικής ψυχολογίας, στη θεωρία του για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας είχε συμπεριλάβει την έννοια του «πλαισίου» και της «ανατροφοδότησης» για την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Θεωρούσε, ότι η προσωπικότητα και η συμπεριφορά του ατόμου δεν είναι αποτέλεσμα βιολογικών καταβολών (ψυχαναλυτική προσέγγιση), ούτε μαθημένες αντιδράσεις (συμπεριφοριστική προσέγγιση). Τα ανθρώπινα συστήματα θέτουν σκοπούς και η συμπεριφορά τους ενεργοποιείται για την εκπλήρωση των σκοπών αυτών (βασική αρχή της κυβερνητικής επιστήμης). Νεότερες έρευνες της ψυχανάλυσης και του συμπεριφορισμού έδειξαν, ότι για να κατανοήσουμε τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του παιδιού, δεν μπορούμε να εστιάσουμε την προσοχή μας σε παράγοντες ή χαρακτηριστικά που προέρχονται μόνο από την πλευρά των γονέων (π.χ. ενίσχυση) ή μόνο από την πλευρά των παιδιών (π.χ. ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά), αλλά στην

μεταξύ τους, και σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, δυναμική αλληλεπίδραση, στην αμοιβαία κατανόηση και στο συνταίριασμα των μεταξύ τους συναισθημάτων και επιδιώξεων.

Επιπροσθέτως, το ευρύτερο πολιτισμικό, οικονομικό, και κοινωνικό πλαίσιο επηρεάζει άμεσα και έμμεσα (κυρίως μέσα από την επίδραση στην οικογένεια) την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Η αναφορά, δηλαδή, γίνεται σε πλαίσια και αλληλεπιδράσεις, και όχι σε μεμονωμένους παράγοντες και χαρακτηριστικά.

Ο ανθρωπολόγος και φιλόσοφος, Gregory Bateson, προσάρμοσε τις αρχές της επικοινωνίας και της κυβερνητικής και την έννοια της ανατροφοδότησης, όπως αυτές εκφράστηκαν από τον Wiener, στα ανθρώπινα συστήματα. Οι απόψεις του αναφέρονται στις βασικές αρχές της επικοινωνίας, όπως αυτές εκφράστηκαν στην κυβερνητική, και όπως οι ίδιοι τις εφάρμοσαν στην ψυχιατρική πρακτική. Είναι λοιπόν εμφανές, ότι ο Bateson, ο οποίος θεμελίωσε τη συστατική σκέψη στο χώρο της ψυχολογίας και ιδιαίτερα της ψυχοθεραπείας, δέχτηκε επιδράσεις από έναν ευρύτερο επιστημονικό χώρο.

Ως θεωρία η ΓΘΣ ανήκει στον επιστημονικό χώρο των μαθηματικών. Η εφαρμογή της όμως στο χώρο της λειτουργίας της οικογένειας και της θεραπείας οικογένειας δεν μπορούσε να περιλάβει τους μαθηματικούς τύπους, γιατί οι αρχές λειτουργίας της οικογένειας δεν μπορούν να αναχθούν σε μαθηματικούς τύπους. Για τον λόγο αυτό, με τον τρόπο που εφαρμόζεται στην οικογενειακή θεραπεία η ΓΘΣ, εκφράζεται καλύτερα με τον όρο «συστημική σκέψη» και όχι «συστημική θεωρία».

Οι γνωστικές επιστήμες, και ιδίως η γλωσσολογία, οι εξελίξεις στη φυσική και τη βιολογία, η υπαρξιακή θεωρία και οι ευρύτερες θέσεις του μεταμοντερνισμού, και ιδιαίτερα του κονστρουκτιονισμού, και του κοινωνικού κονστρουκτιονισμού, μεταξύ άλλων επηρέασαν τις εξελίξεις στο χώρο της συστημικής σκέψης. Η επίγνωσή της, στο ότι η γνώση που έχουμε για τον κόσμο είναι περιορισμένη και ότι η γνώση προέρχεται από όλους τους επιστημονικούς χώρους, αποτελούν βασικές αρχές της συστημικής σκέψης. Η αντίληψη αυτή την ωθεί σε συνεχή συνεργασία με τις άλλες επιστήμες και σε μια συνθετική θεώρηση. Κατά συνέπεια την οδηγεί και σε μια συνεχή εξέλιξη, ως αποτέλεσμα της προόδου στον επιστημονικό χώρο (Παπαδιώτη, 2000, σσ. 20-29).

2.3. Ορισμός του συστήματος και θεραπεία ανθρωπίνων συστημάτων

Η οικογενειακή θεραπεία αποτελεί ένα παράδειγμα εξέλιξης της συστημικής θεώρησης στο χώρο της ψυχοθεραπείας. Οι θέσεις το κονστρουκτιονισμού και του κοινωνικού κονστρουκτιονισμού, όπως και η επικράτηση του ευρύτερου μεταμοντερνισμού στον επιστημολογικό χώρο, θα οδηγήσουν τη θεραπεία οικογένειας στη λεγόμενη «δεύτερης τάξης κυβερνητική περίοδο» (Παπαδιώτη, 2000, σ. 29). Πατά τις εξελίξεις, η συστημική θεώρηση έχει τις δικές της γενικές αρχές, οι οποίες εφαρμόζονται σε έναν ευρύ επιστημονικό χώρο.

Στο χώρο της ψυχολογίας η συστημική προσέγγιση έχει εφαρμογή στην έρευνα και στην μεθοδολογία προσέγγισης των ψυχολογικών φαινομένων, καθώς και στην ψυχοθεραπεία. Ωστόσο, πέρα από τη ψυχολογία, οι βασικές της αρχές εφαρμόστηκαν και σε άλλους χώρους, όπως η λειτουργία των σχολείων, η εκπαίδευση ατόμων σε ειδικότητες που ασχολούνται με τον άνθρωπο (κοινωνικοί λειτουργοί, γιατροί, κλπ.), στην εκπαίδευση δικαστών, στις οικογενειακές σχέσεις που επιδιώκουν την αλλαγή, κ.α. (ό. π. σ.31).

Με την επίδραση της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων δημιουργήθηκε η θεραπεία οικογένειας (ή συστημική θεραπεία), η οποία εφήρμοσε τις βασικές αρχές της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων στην κλινική πράξη. Η προσέγγιση της θεωρίας των συστημάτων είναι κατάλληλη για την κατανόηση των οικογενειακών σχέσεων, αφού λαμβάνει υπόψη της το σύνολο των σχέσεων που αναπτύσσονται στο οικογενειακό πλαίσιο. Κατά συνέπεια, η οικογένεια γίνεται αντιληπτή ως μία οντότητα, ως ένα σύστημα ανθρώπων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους στο πλαίσιο μίας διακριτής οικογενειακής «κουλτούρας» (Τάνταρος, 2004, σ. 22). Κάθε οικογένεια θεωρείται μονάδα με δικούς της κανόνες λειτουργίας:

[...] Αυτή η οικογενειακή κουλτούρα καθορίζει τον τρόπο, με τον οποίο τα μέλη σχετίζονται μεταξύ τους, διαμορφώνουν τις προσδοκίες τους, διανέμουν τους ρόλους τους και νοηματοδοτούν τις σχέσεις τους. Έτσι, το αν οι συγκρούσεις σε μια οικογένεια αποτελούν «καθημερινότητα» ή αν σηματοδοτούν την αρχή διάλυσης της οικογένειας, αυτό είναι κάτι που διαφοροποιείται, ανάλογα με το νόημα που αποδίδουν τα μέλη της οικογένειας σε αυτές τις συγκρούσεις (Τάνταρος, 20004, σ. 22).

Επιπλέον, ο Muncie (2008) αναφέρει:

[...] Σύστημα είναι ένα σύνολο από «αντικείμενα» καθώς και οι σχέσεις μεταξύ αυτών των αντικειμένων και των χαρακτηριστικών τους. [...] Κάθε μέρος ενός συστήματος συσχετίζεται τόσο στενά με τα άλλα μέρη, που μια αλλαγή σε ένα μέρος του, θα προκαλέσει αλλαγή στα υπόλοιπα μέρη και σε όλο το σύστημα συνολικά. Το σύστημα δεν αποτελεί μια σύνθεση ανεξάρτητων επιμέρους τμημάτων, αλλά ένα συνεκτικό και αδιαχώριστο όλο (Muncie, και συνερ., 2008, σ. 193).

Βασικό λοιπόν χαρακτηριστικό της οικοσυστημικής προσέγγισης είναι, ότι ο ερευνητής θεωρεί τη συμπεριφορά αποτέλεσμα ενός ευρύτερου πλαισίου (Παπαδιώτη, 2000, σ. 33). Η διεύρυνση του πλαισίου αποτελεί βασική έννοια στην συστημική προσέγγιση. Η έννοια του πλαισίου περιλαμβάνει όλες τις αλληλεπιδράσεις που πραγματοποιούνται ανάμεσα στις ενότητες ενός συστήματος, όπως και ανάμεσα στο συγκεκριμένο σύστημα και στο υπερσύστημα ή υποσύστημα, με το οποίο επικοινωνεί. Από αυτές τις αλληλεπιδράσεις οι διαπροσωπικές σχέσεις, και ειδικότερα οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια, αποτελούν το βασικό μηχανισμό, για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και κατ' επέκταση το βασικό μηχανισμό για την αλλαγή της προβληματικής συμπεριφοράς.

Ο Πουρκός (1997, σ. 27) σε αυτό το σημείο αναφέρει, ότι στο πλαίσιο ασκείται αγωγή, νοηματοδοτούνται η συμπεριφορά και οι επικοινωνιακές πράξεις, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη γνώση, είναι συζευγμένο με την ψυχολογική γνώση, μέσα σε αυτό βρίσκεται η αλήθεια και η δύναμη της ψυχολογίας, ο πολιτισμός. Επιπλέον, μέσα σε αυτό θεμελιώνεται η μοναδικότητα του προσώπου, αλλά και αναπτύσσεται και το δημιουργικό δυναμικό. Ο Πουρκός (ό. π. σ. 399) το κύριο ενδιαφέρον του για το ρόλο του πλαισίου το επικεντρώνει, «τόσο σε σχέση με την ερμηνεία και κατανόηση των επικοινωνιακών πράξεων, όσο και σε σχέση με τη διαμόρφωση της κοινωνικό-ηθικής συνείδησης και συμπεριφοράς, την έννοια του εαυτού, το διαπροσωπικό στυλ συμπεριφοράς, τις διαδικασίες απόκτησης της γνώσης, τις διαδικασίες εκπαίδευσης και μάθησης και τις λειτουργικές συζεύξεις μεταξύ του εγκεφάλου και του περιβάλλοντος». Η κατανόηση λοιπόν, του ρόλου του πλαισίου μάς προσφέρει τη δυνατότητα να σκεφτούμε για τον άνθρωπο μ' ένα διαφορετικό τρόπο, απ' ότι έχουμε συνηθίσει μέχρι τώρα και μας δίνει τη δυνατότητα να έρθουμε πιο κοντά στην «αλήθεια» των καθημερινών μας πράξεων, αλλά και των αλληλεπιδράσεων διαφόρων συστημάτων (οικογένεια, σχολείο, εργασία). Καταλήγει, λοιπόν, ο Πουρκός (1997) λέγοντας, ότι:

[...] εφόσον η γνώμη που έχουμε για τον εαυτό μας και τον κόσμο αναδύεται μέσα από την αμοιβαία αλληλεπίδραση την ενεργητικής δεκτικότητας των συστημάτων του εγκεφάλου μας με το ιστορικό και κοινωνικό-πολιτιστικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο ζούμε και δρούμε, και εφόσον τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νευρικών διαδικασιών, εξαρτώνται με έναν ιδιαίτερο τρόπο για το κάθε άτομο ξεχωριστά, τόσο από το πλαίσιο και το είδος των ερεθισμάτων που εφαρμόζονται, όσο και από το σε ποιο επίπεδο των νευρικών κέντρων (σε ποιο νευρικό υποσύστημα) μελετούμε αυτά, αλλά και από το είδος της αντίδρασης που καταγράφουμε, και εφόσον όλα αυτά σε συνάρτηση μεταξύ τους δημιουργούν έναν ανεπανάληπτο συνδυασμό δομικών και λειτουργικών συζεύξεων, τότε έχουμε μια βάση για τη θεμελίωση της ιδιαιτερότητας και μοναδικότητας κάθε ατομικής περίπτωσης, βάζοντας όρια στις γενικεύσεις των νομοθετικών νομοτελειών, που μ' έναν πληθωρικό τρόπο αναζητούνται και διατυπώνονται από την πλειοψηφία των ψυχολόγων, όσον αφορά τη συμπεριφορά του ανθρώπου, τους μηχανισμούς και τον τρόπο λειτουργίας της προσωπικότητάς του (Πουρκός, 1997, σ. 20).

Από την παραπάνω λογική, δημιουργήθηκε (ό.π. σ. 27) μία γενικότερη εναλλακτική ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση που ονομάζεται «Βιωματική, Ευρετική και Επικοινωνιακή Ψυχοπαιδαγωγική» και μέσα σε αυτήν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση, τόσο στα άδηλα μηνύματα του

πλαisiού και στο ψυχοπαιδαγωγικό κλίμα της όλης διαδικασίας, όσο και στη διαπροσωπική διάσταση της επικοινωνίας, της δημιουργικότητας, της μάθησης, της κοινωνικό-ηθικής συμπεριφοράς, των διαδικασιών απόκτησης της γνώσης και των διαδικασιών ανάπτυξης και διαμόρφωσης της προσωπικής ταυτότητας και του εαυτού γενικότερα.

Αν και έχουν δημιουργηθεί διάφορες σχολές οικογενειακής θεραπείας κοινό βασικό χαρακτηριστικό όλων των σχολών είναι, ότι η συμπεριφορά και το πρόβλημα δεν θεωρούνται προσωπική υπόθεση του ατόμου που παρουσιάζει το πρόβλημα, αλλά αποτέλεσμα του όλου πλαισιού, στο οποίο ανήκει το άτομο, και κυρίως του πλαισιού της οικογένειας που είναι το πιο σημαντικό. Άρα λοιπόν, στόχος της οικογενειακής θεραπείας δεν είναι το άτομο, αλλά οι σχέσεις.

«Σχέση» σε ένα σύστημα μπορεί να είναι σχέση με ένα πρόσωπο ή σχέση με μια άλλη κατάσταση. Για το άτομο, για παράδειγμα, που έχει δημιουργήσει έναν μύθο για την συμπεριφορά του στην οικογένεια, η έμφαση δεν δίνεται στον μύθο, ούτε θεωρείται πρόβλημα κάτι τέτοιο (Παπαδιώτη, σσ. 34-36). Πρόβλημα αποτελεί, το πώς αυτός ο μύθος μπορεί να επηρεάσει το άτομο και να δημιουργήσει πρόβλημα στον ίδιο και στην οικογένειά του. Η αναπλαισίωση κατά τη θεραπεία έχει σκοπό να καταρρίψει αυτούς τους μύθους.

Ο μύθος με τη σειρά του αποτελεί πολύ σημαντική έννοια στην συστημική θεραπεία. Οι μύθοι είναι καλά οργανωμένα «πιστεύω» που όλα τα μέλη της οικογένειας μοιράζονται σχετικά με τους ρόλους τους στην οικογένεια και τη φύση των σχέσεών τους (ό.π. σσ. 34-35). Αν και στα άτομα που βρίσκονται έξω από την οικογένεια, είναι φανερό, ότι αυτοί οι μύθοι αποτελούν διαστρέβλωση των γεγονότων, από όλα τα μέλη της οικογένειας υποστηρίζονται σαν να πρόκειται για απόλυτη αλήθεια πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Οι μύθοι διαμορφώνονται με απώτερο σκοπό να εξασφαλιστεί η συνοχή της οικογένειας.

Στη συστημική θεραπεία γίνεται προσπάθεια να αποκαλυφθούν οι ιστορίες που κρύβονται πίσω από τους μύθους, καθώς και οι καταστάσεις που οι μύθοι προσπαθούν να καλύψουν, για να απελευθερωθεί η οικογένεια και τα μέλη της από το βάρος των οδυνηρών ιστοριών που τα ενώνουν με ένα μυστηριώδη τρόπο και τα εμποδίζει να επικοινωνούν ανοιχτά τις σκέψεις και τις ανάγκες τους και να αντιμετωπίζουν τα πραγματικά προβλήματα. Ένα πολύ συχνό παράδειγμα μύθου στις οικογένειες είναι να ορίζουν ένα παιδί ως «αποδιοπομπαίο τράγο» και να θεωρούν, ότι δεν θα είχαν πρόβλημα, αν δεν αντιμετώπιζαν το συγκεκριμένο πρόβλημα με το παιδί τους.

Με βάση τη συστημική προσέγγιση, η εκδηλούμενη προβληματική συμπεριφορά θεωρείται αποτέλεσμα δυσλειτουργίας του όλου συστήματος. Με βάση την αρχή, ότι τα συστήματα εξασφαλίζουν την ισορροπία τους μέσα από τη συνεχή επικοινωνία και αλληλοαντίδραση των ενοτήτων τους και τη λειτουργία τους ως ένα όλο, θεωρείται, ότι είναι απαραίτητο να υπάρχει το πρόβλημα, για να εξυπηρετήσει τη λειτουργία του συγκεκριμένου συστήματος. Για αυτόν ακριβώς το λόγο στη θεραπεία οικογένειας δεν δίνεται τόση σημασία στο σύμπτωμα, στην εκδηλούμενη, δηλαδή, συμπεριφορά, αλλά στις διεργασίες μέσα στην οικογένεια, που καθιστούν απαραίτητη την παρουσία του. Η εκδηλούμενη προβληματική συμπεριφορά θεωρείται, ότι αποτελεί το τελευταίο στάδιο σε μια σειρά από ενδιάμεσες, ηπιότερες, αρνητικές καταστάσεις και είναι απαραίτητη, για να συνεχίσει η λειτουργία του συγκεκριμένου συστήματος.

Συνηθέστερα τα παιδιά, τα οποία είναι πολύ ευαίσθητα στα προβλήματα της οικογένειας, είναι τα πρώτα που εκδηλώνουν κάποιο σύμπτωμα, όταν παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα μέσα στα πλαίσια της οικογένειας.

Στη θεραπεία οικογένειας λοιπόν, ο στόχος είναι να αλλάξει ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα επικοινωνούν και δημιουργούν σχέσεις, όπως οι σχέσεις τους με διάφορες ιδέες και καταστάσεις. Η αλλαγή αυτή θα επιφέρει αλλαγή και στο άτομο, το οποίο εμφανίζει το πρόβλημα. Άρα λοιπόν καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια του πλαισιού και των σχέσεων στη συμπεριφορά του ατόμου.

2.4. Βασικές αρχές της ΓΘΣ και η εφαρμογή τους στη λειτουργία της οικογένειας

Οι βασικές αρχές της Γενικής Θεωρίας Συστημάτων είναι (Παπαδιώτη, 2000, σσ. 37-84): α) η έννοια του «όλου» (ό.π. σσ. 37-40), β) η έννοια του συστήματος (ό.π. σσ. 40-42), γ) η κυκλική σχέση ό.π. σσ. 42-50), δ) η ουδετερότητα (ό.π. σσ. 50-52), ε) η επικοινωνία (ό.π. σσ. 52-69), στ) η έννοια της «διεργασίας» (ό.π. σσ. 69-73), ζ) η δυναμική ισορροπία (ό.π. σσ. 73-76), η) η οργάνωση (ό.π. σσ. 76-81), θ) ο σκοπός (ό.π. σ. 81-84). Ας δούμε τώρα αυτές τις βασικές αρχές αναλυτικότερα:

2.4.1. Η έννοια του «όλου» σε αντιδιαστολή με το παραδοσιακό αναλυτικό μοντέλο

Η έννοια «όλο» σημαίνει, ότι το σύνολο είναι περισσότερο από το άθροισμα των μερών του. Το σύστημα δεν αποτελείται μόνο από το άθροισμα των ενοτήτων, αλλά και από τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις των ενοτήτων αυτών (Παπαδιώτη, 2000). Σύμφωνα με τις θέσεις του Bertalanffy (1968):

[...] η αναλυτική διαδικασία, η οποία έγκειται στην ανάλυση του όλου στα μέρη που το συνιστούν... και στην μελέτη των μερών για την κατανόηση του όλου, αποτελεί τη βασική αρχή της κλασικής επιστήμης. Η πρόοδος με βάση την αρχή αυτή της κλασικής επιστήμης, που εκφράστηκε αρχικά από τον Γαλιλαίο και τον Καρτέσιο, ήταν πολύ μεγάλη για ένα ευρύ φάσμα φαινομένων. Οι αρχές όμως αυτές δεν ισχύουν για ενότητες που αποτελούν συστήματα, ενότητες, δηλαδή, που απαρτίζονται από μέρη, τα οποία αλληλεπιδρούν Bertalanffy (1968, σ. 18-19):

Επιπλέον, στο ίδιο σημείο αναφέρει, ότι για να δούμε, πώς «δουλεύει» το σύστημα, πρέπει να μελετήσουμε τη διαδικασία συναλλαγής μεταξύ των συστατικών στοιχείων του συστήματος και όχι να προσθέσουμε, ό, τι συνεισφέρει κάθε μέρος. Η παραδοσιακή προσέγγιση, έως τώρα, προερχόμενη από τις φυσικές επιστήμες, εξηγεί τα φαινόμενα συμπλεγμάτων επιμερίζοντάς τα σε σειρές λιγότερο σύνθετων αντιδράσεων αιτίου – αποτελέσματος και αναλύοντας με γραμμικό τρόπο, πώς το Α προκαλεί το Β, το Β προκαλεί το Γ κ. ο. κ. Αντιθέτως, η ΓΘΣ υιοθετεί μια νέα στάση, σύμφωνα με την οποία δεν ορίζει η δομή ένα φαινόμενο, αλλά η οργάνωσή του, όπως ορίζεται από το πρότυπο διάδρασης των μελών του. το Α, δηλαδή, επηρεάζει το Β, αλλά και το Β το Α, με έναν κυκλικό τρόπο (Goldenberg & Goldenberg, 1991, όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 40).

2.4.2. Έννοια του συστήματος

Στη Γενική Θεωρία Συστημάτων το σύστημα ορίζεται ως μία «ομάδα από ενότητες και οι μεταξύ τους σχέσεις» (Miller, 1965, σ. 200). Οι Hall και Fagan (1956) ορίζουν το σύστημα ως ένα σύνολο από αντικείμενα και τις σχέσεις μεταξύ των αντικειμένων και μεταξύ των χαρακτηριστικών τους. Επιπλέον, υποστηρίζουν, ότι τα αντικείμενα είναι τα δομικά στοιχεία του συστήματος, τα χαρακτηριστικά είναι οι ιδιότητες των αντικειμένων, και οι σχέσεις συνδέουν το σύστημα. Τέλος, αναφέρουν, ότι ένα σύστημα δεν είναι συλλογή από στοιχεία, αλλά μια οργάνωση από αλληλοεξαρτώμενες ενότητες, στην οποία η συμπεριφορά ενός στοιχείου επηρεάζεται από τη συμπεριφορά των άλλων (Hall και Fagan, 1956, όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 40).

Ο Dallos (1997, σ. 14) σε μία παρουσίαση της συστημικής προσέγγισης παρομοιάζει τη λειτουργία του συστήματος με την μουσική. Υποστηρίζει, δηλαδή, ότι οι νότες που απαρτίζουν την μουσική, ακούγονται πολύ διαφορετικά, αν τις ακούσουμε μεμονωμένα. Αυτό που οδηγεί στο τελικό αποτέλεσμα είναι ο μεταξύ τους συνδυασμός ή η οργάνωσή τους. Η Virginia Satir από την άλλη πλευρά (1988, σ. 159) τονίζει την σημασία της οργάνωσης με το παράδειγμα της δημιουργίας του ψωμιού. Τα υλικά που απαρτίζουν το ψωμί – το νερό, η ζάχαρη, το αλεύρι - είναι πολύ

διαφορετικά από το ψωμί, το αποτέλεσμα, δηλαδή, που προκύπτει από τον μεταξύ τους συνδυασμό και την επεξεργασία.

Η Γενική Θεωρία Συστημάτων δίνει έμφαση στις διεργασίες επικοινωνίας και αλληλοαντιδράσης που συμβαίνουν ανάμεσα στα στοιχεία ενός συστήματος και στα χαρακτηριστικά των στοιχείων αυτών. Ο Skinner αναφέρει (1986), ότι για να κατανοήσεις ένα σύστημα, δεν αρκεί να παρατηρήσεις μόνο τα μέρη του:

Δεν είναι δυνατόν να καταλάβεις το σκάκι, παρατηρώντας μόνο τα κομμάτια του. Θα πρέπει να εξετάσεις το παιχνίδι ως όλο και να δεις πώς οι κινήσεις των μερών επηρεάζουν τη θέση και τις κινήσεις των άλλων τμημάτων στο όλο πλαίσιο (1986, σ. 12).

Πιο συγκεκριμένα, στην αντιμετώπιση της οικογένειας με την συστημική προσέγγιση το όλο δεν περιλαμβάνει μόνο τα μέλη, αλλά και τις αλληλοαντιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι οποίες ξεπερνούν τη δραστηριότητα του κάθε μέλους χωριστά. Μια οικογένεια, δηλαδή, δεν περιλαμβάνει τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά, ως άθροισμα από ενότητες. Περιλαμβάνει και την δυναμική οργάνωση, αλλά και την μεταξύ τους συσχέτιση. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται, ο τρόπος επικοινωνίας και ο ρόλος που το κάθε μέλος ή ενότητα μελών κατέχει στην οικογένεια είναι ουσιώδη στοιχεία που καθορίζουν το όλο. Τα παραπάνω δυναμικά στοιχεία που καθορίζουν το δυναμικό πλαίσιο της οικογένειας δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά, αν τα μέλη εξεταστούν μεμονωμένα. Για παράδειγμα, όταν ένα νέο μέλος προστίθεται στην οικογένεια, αυτό σημαίνει επερχόμενες αλλαγές στην οργάνωση και τη λειτουργία του όλου συστήματος, και όχι απλώς μία προσθήκη ενός νέου μέλους.

2.4.3. Κυκλική σχέση σε αντιδιαστολή με τη γραμμική

Το σχήμα, το οποίο εκφράζει την συστημική προσέγγιση είναι ο κύκλος. Η κυκλικότητα είναι μία από τις βασικότερες έννοιες της συστημικής προσέγγισης. Στο σύστημα της οικογένειας δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην συνεξάρτηση των συμπεριφορών ανάμεσα στα μέλη. Η συμπεριφορά του κάθε προσώπου, δηλαδή, επηρεάζει τη συμπεριφορά του άλλου, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει το πρώτο πρόσωπο κ.ο.κ.

Με βάση την κυκλικότητα του συστημικού μοντέλου, η συμπεριφορά ενός μέλους διατηρείται από την συμπεριφορά του άλλου μέλους. Από αυτό προκύπτει, ότι για την κατανόηση μιας σχέσης, δεν εξετάζεται ξεχωριστά η συμπεριφορά του κάθε μέλους, αλλά ο κύκλος της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης. Στις οικογενειακές συγκρούσεις, για παράδειγμα, παρουσιάζονται οι λεγόμενοι «φαύλοι κύκλοι», οι οποίοι διατηρούν τα προβλήματα. Η σύζυγος, για παράδειγμα, παραπονιέται, ότι ο σύζυγος λείπει πολλές ώρες από το σπίτι. Ο σύζυγος, από την άλλη πλευρά, παραπονιέται, ότι φεύγει, γιατί η σύζυγος γκρινιάζει. Αντιθέτως, στο γραμμικό μοντέλο, οι σχέσεις των ανθρώπων ερμηνεύονται με βάση χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των μελών, όπως είναι η επιθετική συμπεριφορά κάποιου ή η εξαρτημένη προσωπικότητα του συζύγου – εάν πρόκειται για οικογενειακή σχέση.

Η κυκλικότητα μέσα στο σύστημα της οικογένειας είναι πιο έντονη συγκριτικά με άλλα συστήματα. Αυτό συμβαίνει, διότι η αλληλεπίδραση στην οικογένεια περιλαμβάνει, όχι μόνο τα μέλη της πυρηνικής, αλλά και τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας. Από πολύ νωρίς μέσα στην οικογένεια και με βάση τις επαναλαμβανόμενες στάσεις, στάσεις και συγκεκριμένες συμπεριφορές κατά την αλληλεπίδραση των μελών, τα άτομα μαθαίνουν τη συμπεριφορά τους και την εκτελούν. Αυτές οι συμπεριφορές διατηρούνται από γενεά σε γενεά, γιατί τα μέλη της οικογένειας δεν αναγνωρίζουν άλλους τρόπους δράσης, εκτός από αυτούς που έχουν μάθει και τους είναι οικείοι.

Στην έννοια του όλου και της κυκλικότητας βασίζονται δύο σημαντικές αρχές των συστημάτων:

α. Σε οποιοδήποτε σημείο του συστήματος και αν παρέμβουμε, θα επιφέρουμε αλλαγή στο όλο σύστημα.

Με βάση αυτή την αρχή, αν θέλουμε να αλλάξουμε ένα υποσύστημα, μπορούμε να επιτύχουμε την αλλαγή, χωρίς να παρέμβουμε άμεσα στο ίδιο το άτομο, αλλά παρεμβαίνοντας στα άλλα μέλη ή και σε άλλες καταστάσεις του όλου πλαισίου. Για παράδειγμα, όταν εκδηλώνεται από το παιδί προβληματική συμπεριφορά, η προσοχή δεν εστιάζεται στο ίδιο, αλλά στους γονείς. Η αλλαγή που επιτυγχάνεται στην στάση και τη συμπεριφορά των γονέων ή στην μεταξύ τους σχέση, έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή στη συμπεριφορά του παιδιού.

β. Καταργείται η αναζήτηση της αιτίας ή της αρχής μιας συμπεριφοράς.

Με βάση αυτή την αρχή, η συμπεριφορά κάθε ενότητας – μέλους σε ένα σύστημα, είναι αποτέλεσμα της συμπεριφοράς και των άλλων μελών του συστήματος. Λαμβάνοντας υπόψη την έμφαση που δίνεται στην κυκλική αλληλεπίδραση και στο όλο πλαίσιο από τη συστημική προσέγγιση, δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί μία και μόνη αιτία για μια κατάσταση. Κατά συνέπεια, δίνεται μεγαλύτερη σημασία, στις διεργασίες που οδήγησε ένα σύστημα να λειτουργεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο, και όχι στην ανεύρεση της αιτίας. Αυτό που ενδιαφέρει, δηλαδή, είναι το «πώς» και όχι το «γιατί». Συνεπώς, με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η ενοχοποίηση ορισμένων μόνο ατόμων και η απόδοση κατηγοριών σε συγκεκριμένα πρόσωπα.

2.4.4. Ουδετερότητα

Ο όρος «ουδετερότητα» εκφράζει την αρχή της απόδοσης συνυπευθυνότητας για το πρόβλημα, το οποίο παρουσιάζει ένα σύστημα. Από την εφαρμογή της αρχής της συνυπευθυνότητας στη λειτουργία των συστημάτων εκείνο που φαίνεται να ισχύει είναι, ότι τα συστήματα είναι οργανωμένα σε διάφορες ενότητες, οι οποίες βρίσκονται σε συνεχή αλληλεξάρτηση. Ωστόσο, υπάρχει διαφορετικός βαθμός άσκησης ελέγχου και ευθύνης στην αλληλεπίδραση αυτή. Για παράδειγμα, στο σύστημα της οικογένειας, οι γονείς κατέχουν υψηλότερη θέση στην ιεραρχία, ασκούν μεγαλύτερο έλεγχο στο σύστημα και επομένως έχουν μεγαλύτερη ευθύνη, συγκριτικά με τα παιδιά, για τα προβλήματα που ενδέχεται να δημιουργηθούν σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας και ιδιαίτερα στα παιδιά (Dallos, 1997, σ. 25).

2.4.5. Επικοινωνία

Η επικοινωνία αποτελεί την βασική διεργασία, τόσο για τη διαμόρφωση της θεωρίας της συστημικής προσέγγισης, όσο και για την πρακτική της εφαρμογή. Το «κλειδί» στον ορισμό του συστήματος είναι η συνεχής επικοινωνία μεταξύ των ενοτήτων του. Η συστημική θεωρία είναι κυρίως μία θεωρία επικοινωνίας και θεωρεί, ότι όλη η συμπεριφορά διαμορφώνεται με βάση τη συνεχή επικοινωνία.

Μερικές από τις βασικές αρχές επικοινωνίας, κατά την συστημική προσέγγιση, είναι οι ακόλουθες:

2.4.5.1. Δεν υπάρχει μη επικοινωνία

Όλη η συμπεριφορά, δηλαδή, είναι μία συνεχής επικοινωνία. Ο Watzlawick (1967) αναφέρει:

Δράση ή μη δράση, λέξεις ή σιωπή, όλα έχουν νοήματα... το να μην μιλήσεις ή να μην δώσεις σημασία σε κάποιον, δεν αποτελεί εξαίρεση... Ένας άνθρωπος στο πλήθος που κοιτάζει μόνο μπροστά ή κάποιος που κάθεται στο αεροπλάνο με κλειστά τα μάτια, δίνουν το μήνυμα, ότι δεν θέλουν επικοινωνία. Αφού δεν μπορούμε, να μην συμπεριφερόμαστε, δεν μπορούμε και να μην επικοινωνούμε (1967, σ. 49).

2.4.5.2. Γραμμική και αναλογική επικοινωνία

Ως γραμμική επικοινωνία ορίζεται η λεκτική και ως αναλογική, η μη λεκτική. Ως μη λεκτική επικοινωνία ορίζονται οι κινήσεις, η στάση του σώματος, η έκφραση του βλέμματος, οι μορφασμοί, οι χειρονομίες, ο τόνος και η ακολουθία της φωνής

Ο Watzlawick (1967) αναφέρει πως τα δύο είδη επικοινωνίας διαφέρουν, ως προς τις πληροφορίες που μπορεί να μεταφέρουν. Η γραμμική επικοινωνία μπορεί να μεταφέρει όλες τις πληροφορίες που αναφέρονται στο συναισθηματικό ή στο γνωστικό περιεχόμενο, γιατί έχει μια πολύπλοκη και πλούσια σύνταξη. Υπολείπεται, όμως έναντι της αναλογικής ως προς την έκφραση της ακρίβειας των σχέσεων.

Στην συστημική προσέγγιση αποδίδεται μεγάλη σημασία στην αντιστοιχία ανάμεσα στο λεκτικό και το μη λεκτικό επίπεδο του νοήματος. Σε μια «σαφή» επικοινωνία το λεκτικό μήνυμα βρίσκεται σε συμφωνία με το μη λεκτικό.

2.4.5.3. Περιεχόμενο και σχέση στην επικοινωνία

Ο Watzlawick (1967) επίσης, ισχυρίζεται, ότι στην επικοινωνία υπάρχουν δύο επίπεδα: το επίπεδο του περιεχομένου και το επίπεδο της σχέσης. Το πρώτο επίπεδο αναφέρεται στο περιεχόμενο αυτού που μεταφέρεται και αφορά την πληροφορία. Είναι οποιαδήποτε πληροφορία επικοινωνείται, ανεξάρτητα από το αν είναι αληθής ή εσφαλμένη, έγκυρη ή μη. Το δεύτερο επίπεδο αναφέρεται στο είδος της σχέσης που υπάρχει μεταξύ των επικοινωνούντων. Η διασαφήνιση των δύο επιπέδων επικοινωνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ερμηνεία των συγκρούσεων.

Στην ανθρώπινη επικοινωνία παρατηρούνται συχνά συγκρούσεις στο επίπεδο του περιεχομένου του μηνύματος, γιατί υπάρχουν προβλήματα στο επίπεδο της σχέσης (1967, σ. 80).

2.4.5.4. Μεταεπικοινωνία

Όπως είδαμε παραπάνω, υπάρχουν δύο είδη επικοινωνίας. Το πρώτο αναφέρεται στο περιεχόμενο, το οποίο δηλώνεται, και το δεύτερο στον προσδιορισμό, αυτού που δηλώνεται. Κατά συνέπεια, το δεύτερο επίπεδο αποτελεί πληροφορία για την επεξεργασία της πληροφορίας του πρώτου επιπέδου. Έτσι, η δεύτερη πληροφορία αποτελεί το επίπεδο της μεταεπικοινωνίας και προσδιορίζει αυτό που δηλώνεται σε πρώτο επίπεδο. Ο Watzlawick (1967) χαρακτηρίζει την μεταεπικοινωνία ως «πληροφορία για την πληροφορία». Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, η μεταεπικοινωνία συμπίπτει με το επίπεδο της εντολής, που εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη σχέση των επικοινωνούντων. Επομένως, προσφέρονται πληροφορίες για την σχέση των επικοινωνούντων και για τον εαυτό.

Με την μεταεπικοινωνία δίνονται πληροφορίες και για τα δύο επίπεδα της επικοινωνίας: το περιεχόμενο και τη σχέση. Επομένως, δύναται να επιλυθούν παρεξηγήσεις και να συνειδητοποιηθούν προβλήματα, τα οποία δεν είναι δυνατόν να δηλωθούν σε επίπεδο απλής επικοινωνίας.

2.4.5.5. Συμμετρικές και συμπληρωματικές σχέσεις στην επικοινωνία

Σύμφωνα με τον Watzlawick (1967), ο τρόπος, με τον οποίο δύο άνθρωποι επικοινωνούν είναι ή συμπληρωματικός ή συμμετρικός. Ο συμπληρωματικός τρόπος επικοινωνίας βασίζεται στη διαφορά, ενώ ο συμμετρικός στην ισότητα. Στις συμμετρικές σχέσεις υπάρχει ισότητα μεταξύ των μελών που επικοινωνούν. Για παράδειγμα, οι σύντροφοι σε ένα ζευγάρι έχουν ισότιμους ρόλους, οι οποίοι μπορεί να εναλλάσσονται. Αντίθετα, οι συμπληρωματικές σχέσεις βασίζονται στη διαφορά. Η συμπεριφορά του ενός συντρόφου συμπληρώνει τη συμπεριφορά του άλλου.

Όταν η ισορροπία διαταράσσεται, ο κάθε τύπος επικοινωνίας οδηγεί σε διαφορετικό είδος προβλημάτων. Όταν παρουσιαστούν προβλήματα στο συμμετρικό τύπο, οδηγούν σε ανταγωνισμό

και σύγκρουση, ενώ προβλήματα στον συμπληρωματικό τύπο επικοινωνίας οδηγούν σε υποβιβασμό της θέσης του ενός έναντι του άλλου και αποξένωση.

Στις υγιείς συμμετρικές σχέσεις οι επικοινωνούντες αποδέχονται ο ένας τον άλλον σε σχέση με τους ρόλους τους, και αυτό οδηγεί σε αμοιβαίο σεβασμό και εμπιστοσύνη. Εν συνεχεία, αυτός ο τρόπος επικοινωνίας οδηγεί σε μία συνεχή ενίσχυση του εαυτού του καθενός από τους συμμετέχοντες.

2.4.5.6. Παράδοξη επικοινωνία

Σε παγκόσμια κλίμακα έχει διατυπωθεί η άποψη (Watzlawick, 1967), ότι η σχιζοφρένεια αναπτύσσεται σε πλαίσια, όπου οι ακολουθίες των συμβάντων είναι τέτοιες, ώστε ο δικός τους ασυνήθιστος τρόπος επικοινωνίας – σχιζοφρένεια – να είναι κατά κάποιο τρόπο κατάλληλος. Σε τέτοιες καταστάσεις αναφέρουν, ότι υπάρχει η επικοινωνία του διπλού δεσμού. Ο διπλός δεσμός είναι μία μορφή παράδοξης επικοινωνίας. Παράδοξη επικοινωνία υπάρχει, όταν το μήνυμα που μεταδίδεται σε ένα πρώτο επίπεδο, αναιρείται από ένα συνεχόμενο μήνυμα, το οποίο δίνεται σε ένα άλλο επίπεδο. Στο παράδοξο, δηλαδή, υπάρχει λογική αντίφαση. Έχει παρατηρηθεί, ότι στις οικογένειες των σχιζοφρενών μεταδίδονται τέτοιου είδους αντιφατικά μηνύματα, κυρίως αναφορικά με τα συναισθήματα (1967, σσ. 211-212) .

2.4.5.7. Σχετικότητα της πραγματικότητας και επικοινωνία

Στη συστημική προσέγγιση της επικοινωνίας ήταν σημαντική η συμβολή της υποκειμενικότητας στην διαμόρφωση της πραγματικότητας. Ο Watzlawick (1986) στο βιβλίο του *Η Γλώσσα της Αλλαγής*, γράφει:

Ωστε βρισκόμαστε μπροστά σε δύο πραγματικότητες: μία που έχει γίνει δεκτό, ότι υπάρχει αντικειμενικά, 'έξω από μας' και ανεξάρτητα από μας και που θα την αναφέρουμε ως πρωτογενή. Και μια δεύτερη που διαμορφώνεται από τις γνώμες μας και το στοχασμό μας, και αποτελεί την εικόνα, την οποία εμείς έχουμε σχηματίσει για την πρώτη και μπορούμε να την ονομάσουμε δευτερογενή πραγματικότητα (1986, σ. 65)

Από τους πρώτους που υποστήριξαν, ότι δεν μπορεί να διαχωριστεί το υποκειμενικό – ό, τι, δηλαδή, το άτομο αναπαριστά - από το αντικειμενικό – από ό, τι, δηλαδή, αναπαριστάται – είναι ο William James (1912), ο οποίος βάσει της θέσης αυτής αντιτάχθηκε στο δυϊσμό υποκειμένου – αντικειμένου και οδήγησε την γνώση στη σύνθεση και των δύο (Πουρκός, 1997, σ. 30).

2.4.5.8. Ιεραρχία και επικοινωνία

Η μεταφορά μηνυμάτων από ένα άτομο σε ένα άλλο παρέχει πληροφορίες για την ιεραρχία στη σχέση τους. Ο Haley (όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 68) αναφέρει, ότι όλα τα δημιουργήματα που οργανώνονται σε ένα σύστημα έχουν ιεραρχική σχέση μεταξύ τους. Όταν η ιεραρχία διαταραχθεί, δημιουργείται πρόβλημα στη σχέση. Σε κάθε επικοινωνία υπάρχει προσπάθεια να οριστεί η σχέση. Ένας από τους βασικότερους λόγους για την αντιδραστική – εναντιωτική συμπεριφορά των μικρών παιδιών είναι, ότι οι γονείς τους δεν μπορούν να διατηρήσουν την ιεραρχία της θέσης τους στην οικογένεια. Υποχωρούν στις απαιτήσεις και τις πιέσεις των παιδιών, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην έχουν όρια και η κατάσταση αυτή να τους δημιουργεί ανασφάλεια και να τα οδηγεί σε επιθετικότητα.

Λόγω της μεγάλης σημασίας, με την οποία επιφορτίζεται η επικοινωνία στην επίλυση των συγκρούσεων και στον εμπλουτισμό των σχέσεων, η συστημική προσέγγιση αποδίδει εξέχουσα σημασία – τόσο για την αξιολόγηση, όσο και για τη θεραπευτική παρέμβαση – στη διερεύνηση του τρόπου επικοινωνίας μεταξύ των μελών ενός δυσλειτουργικού συστήματος.

2.4.6. Η έννοια της «διεργασίας» στο σύστημα της οικογένειας

Τα ζωντανά συστήματα βρίσκονται σε συνεχή μετακίνηση και αλλαγή. Αυτή η διαρκής πορεία μετακίνησης αποτελεί τη διεργασία του συστήματος. Ο Buckley (1967) ορίζει ως διεργασία τις «δράσεις και αντιδράσεις των στοιχείων των ανοιχτών συστημάτων, έτσι ώστε διαφορετικές κάθε φορά δομές σχηματίζονται, αλλάζουν και διαλύονται». Η έννοια, δηλαδή, της διεργασίας αναφέρεται στην πορεία αλλαγής και εξέλιξης του συστήματος (1967, σ. 18).

Η εξέλιξη αποτελεί μία από τις βασικότερες αρχές των συστημάτων. Η εξέλιξη στα συστήματα είναι αποτέλεσμα των αλλαγών που γίνονται στο εσωτερικό του συστήματος, στις ενότητες, δηλαδή, που το απαρτίζουν, όπως και των αλλαγών που συμβαίνουν στο ευρύτερο σύστημα, στο υπερσύστημα, δηλαδή, του συγκεκριμένου συστήματος. Για παράδειγμα, το σύστημα της οικογένειας μεταβάλλεται, καθώς αλλάζουν οι ανάγκες των βασικών μελών της, και καθώς αλλάζει η ευρύτερη κοινωνία. Τα μέλη της οικογένειας υφίστανται βιολογικές αλλαγές, καθώς περνούν από τα διάφορα εξελικτικά στάδια προς την ωρίμανση και την ανέλιξη, με επερχόμενες αλλαγές των βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών τους αναγκών. Αλλαγές, επίσης συμβαίνουν στο δίκτυο των άλλων συστημάτων, με τα οποία η οικογένεια συναλλάσσεται, όπως είναι η είσοδος των παιδιών στο σχολείο ή η αποφοίτησή τους, αλλαγές στο χώρο της εργασίας στο συγγενικό δίκτυο, κλπ. Αλλαγές, επιπλέον, και στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα, όπως είναι, για παράδειγμα, νομικές και οικονομικές αλλαγές (διευκόλυνση σε ρυθμίσεις που αφορούν την ανατροφή των παιδιών και πρόσβαση στην εργασία), οι οποίες επιφέρουν αλλαγές στο όλο πλαίσιο της οικογένειας.

2.4.7. Δυναμική ισορροπία

Η «διεργασία» έρχεται σε αντίθεση με μία άλλη βασική αρχή των συστημάτων, την αρχή της ομοιόστασης. Η αρχή αυτή αναφέρεται στην τάση των ζωντανών συστημάτων να διατηρούν μια σταθερή κατάσταση ισορροπίας. Δεν πρόκειται για αντίθεση, αλλά για συνδυασμό των δύο τάσεων στα συστήματα. Τα ζωντανά συστήματα μετακινούνται συνεχώς από καταστάσεις ισορροπίας σε καταστάσεις αλλαγής και διατάραξης της ισορροπίας τους. Η ισορροπία που παρουσιάζει ένα σύστημα δεν είναι στατική, αλλά δυναμική. Οι αλλαγές οφείλονται στην προσαρμογή, στην οποία προβαίνει ένα ζωντανό σύστημα, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αλλαγές που συμβαίνουν μέσα στο ίδιο το σύστημα, όπως και αυτές που συμβαίνουν στο ευρύτερο περιβάλλον του.

Με βάση την αρχή της εξέλιξης των συστημάτων, η προβληματική συμπεριφορά θεωρήθηκε μια προσπάθεια που κάνει το άτομο, το οποίο εκδηλώνει το σύμπτωμα να επιφέρει αλλαγές σε ένα στατικό σύστημα οικογένειας. Με βάση την αρχή της ομοιόστασης και της εξέλιξης στην θεραπευτική πράξη γίνονται συχνά υποθέσεις, ιδιαίτερα, όταν πρόκειται για παιδιά. Το πρόβλημα, δηλαδή, μπορεί να ερμηνευτεί και να πλαισιωθεί, είτε ως σύμπτωμα που σκοπό έχει να επιφέρει στατικότητα στο σύστημα (ομοιοστατική λειτουργία του συμπτώματος), είτε ως σύμπτωμα που θέλει να «ωθήσει» το σύμπτωμα σε αλλαγή (εξελικτική λειτουργία του συμπτώματος).

Ο Miller (1965) υπογράμμισε, ότι τα ζωντανά συστήματα βρίσκονται σε συνεχή αλλαγή και εξέλιξη. Για αυτόν ακριβώς το λόγο δεν μπορούν να παραμείνουν στην ίδια κατάσταση, ούτε να επιστρέψουν σε μια προηγούμενη όμοια κατάσταση. Βάσει αυτής της αρχής, είναι αδύνατον να εμποδίσουμε τις αλλαγές που συμβαίνουν σε ψυχοκοινωνικά συστήματα, όπως ακριβώς είναι η οικογένεια ή το πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας. Ούτε όμως μπορούν τα συστήματα αυτά να επιστρέψουν σε προηγούμενες μορφές ή τρόπους λειτουργίας, γιατί η πορεία τους είναι μη αναστρέψιμη (1965, σ. 75).

2.4.8. Οργάνωση

Η οργάνωση των συστημάτων γίνεται σε διάφορα επίπεδα. Σε κάθετο επίπεδο, η παγκοσμιότητα αποτελεί ένα υπερσύστημα με επιμέρους υποσυστήματα, τα οποία έχουν ιεραρχική σχέση μεταξύ τους. Ο Miller (1965, όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 76) προέβαλλε επτά επίπεδα οργάνωσης των ζωντανών συστημάτων: κύτταρα, όργανα, οργανισμοί, οργανώσεις (πανεπιστήμια,

σωματεία, πόλεις), κοινωνίες, έθνη και υπερεθνικά συστήματα. Παρατηρούμε μία κάθετη οργάνωση συστημάτων στο σχήμα

Συγκεκριμένα, παρατηρείται, ότι το σύστημα – άτομο αποτελεί υποσύστημα του ευρύτερου συστήματος της οικογένειας, το οποίο είναι υποσύστημα του ευρύτερου συστήματος της πολιτισμικής ομάδας, που είναι υποσύστημα του ευρύτερου συστήματος της οικογένειας κ.ο.κ. (Κατάκη, 1996, σ. 71). Καθένα από αυτά τα συστήματα έχει το δικό του Γνωστικό Σύστημα Αυτοαναφοράς (ΓΣΑ).

Κατά συνέπεια, τα συστήματα συνδέονται με άλλα συστήματα. Το σύστημα της οικογένειας, για παράδειγμα, συνδέεται με το σύστημα του σχολείου, των συγγενών, των φίλων, της εργασίας. Στην κάθετη οργάνωση των συστημάτων υπάρχει ιεραρχία στον τρόπο, με τον οποίο τα συστήματα επηρεάζουν το ένα το άλλο. τα συστήματα που είναι ανώτερα στην ιεραρχία ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στα κατώτερα. Για παράδειγμα, οι ευρύτερες αντιλήψεις και η ιδεολογία μιας κοινωνίας επηρεάζουν τις αντιλήψεις μιας οικογένειας, οι οποίες με τη σειρά τους ασκούν επιρροή στις αντίστοιχες αντιλήψεις των ατόμων – μελών της (Dallos, 1997, σ. 25). Όπως είναι ευρέως γνωστό, από τις αντιλήψεις της ευρύτερης κοινωνίας καθορίζεται, το ποιος είναι ο κατάλληλος τρόπος ζωής για την οικογένεια, ποιοι είναι οι κατάλληλοι ρόλοι για το κάθε φύλο, ποια είναι η ηλικία που τα παιδιά οδηγούνται στο γάμο κ.ο.κ. Η διατήρηση και η σταθερότητα μιας κοινωνίας εξαρτώνται από τη διατήρηση των αρχών συμπεριφοράς και της ιδεολογίας της από τις οικογένειες.

Σε οριζόντιο επίπεδο η οργάνωση των συστημάτων καθορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι επιμέρους ενότητες τους. Οι ενότητες, μέσω των οποίων συγκροτείται ένα σύστημα, αλληλεπιδρούν με έναν ορισμένο και επαναλαμβανόμενο τρόπο, ο οποίος με τη σειρά του ορίζει τους κανόνες με βάση τους οποίους είναι οργανωμένο ένα σύστημα. Για παράδειγμα, στο σύστημα της οικογένειας ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούν τα μέλη, ορίζει τους κανόνες βάσει των οποίων είναι οργανωμένη η συγκεκριμένη οικογένεια.

Επιπλέον, οι κανόνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία του συστήματος της οικογένειας είναι και αυτοί ιεραρχικά οργανωμένοι. Για παράδειγμα, σε κατώτερο επίπεδο υπάρχουν κανόνες που ρυθμίζουν απλές συμπεριφορές, όπως το ποιος είναι υπεύθυνος για την αγορά των ψώνιων του σπιτιού. Σε ανώτερο επίπεδο υφίστανται κανόνες, οι οποίοι ορίζουν τους κανόνες στο κατώτερο επίπεδο. Λόγου χάρη, οι αντιλήψεις της οικογένειας για το ρόλο των δύο φύλων καθορίζουν και τους κανόνες που αυτή επιβάλλει για συγκεκριμένες συμπεριφορές του αγοριού και του κοριτσιού. Στο τελευταίο επίπεδο της ιεραρχίας τοποθετείται η βασική φιλοσοφία της οικογένειας για η ζωή και το ρόλο της που καθορίζει τις επιλογές της.

Η Χάρις Κατάκη έχει δημιουργήσει ένα θεωρητικό μοντέλο για την ιεραρχική οργάνωση των κανόνων που αφορούν το σύστημα της οικογένειας. Σε αυτό διατύπωσε την έννοια του Γνωστικού Συστήματος Αυτοαναφοράς (ΓΣΑ) και το ορίζει ως εξής (1996):

[...] το ΓΣΑ αποτελεί το σύνολο των αντιλήψεων και των πεποιθήσεων που έχει ένα ζωντανό σύστημα (άτομο, οικογένεια, οποιαδήποτε κοινωνική οντότητα) για τον εαυτό του σε σχέση με το έμφυχο και το άψυχο περιβάλλον και τη ζωή γενικά (1996, σ. 64).

Το σύνολο των πεποιθήσεων και στάσεων που έχει μια οικογένεια για το σκοπό της, για το λόγο που είναι μαζί, αλλά και οι αξίες και οι ρόλοι που υπάρχουν στα πλαίσια της οικογένειας αποτελούν την οικοθεωρία της.

Οι αλλαγές στα ανώτερα ιεραρχικά επίπεδα έχουν μεγαλύτερες επιπτώσεις στη λειτουργία του συστήματος, επειδή αυτά τα επίπεδα είναι περισσότερο περιεκτικά. Οι αλλαγές που έχει υποστεί τα τελευταία χρόνια ο σκοπός για τη δημιουργία οικογένειας, αλλά και οι αξίες της θεωρούνται, ότι ευθύνονται κατά κύριο λόγο για τις σημαντικές αλλαγές, που έχει υποστεί ο τρόπος λειτουργίας και η μορφή της οικογένειας. Για παράδειγμα, ένας από τους βασικούς σκοπούς της παραδοσιακής οικογένειας ήταν η γέννηση και η ανατροφή των παιδιών. Αντιθέτως, σήμερα, βασικός σκοπός της οικογένειας φαίνεται να είναι η ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών του ζευγαριού (Κατάκη, 1996, Παπαδιώτη - Αθανασίου, 1995, Rappoport, 1989, όπως παρατίθενται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 80). Αυτή η διαφοροποίηση στο βασικό σκοπό της οικογένειας συνδέεται με την αύξηση των διαζυγίων και με την ποικιλία των μορφών οικογένειας που υπάρχει σήμερα. Στην σημερινή εποχή,

οι σύζυγοι – γονείς μέσα από τον γάμο και την οικογένεια επιζητούν να καλύψουν προσωπικές τους ανάγκες. Όταν όμως δεν υπάρχει κάλυψη αυτών των αναγκών, τότε οι άνθρωποι οδηγούνται στο διαζύγιο πιο εύκολα, συγκριτικά με τους συζύγους – γονείς που θεωρούν, ότι βασικός σκοπός της οικογένειας και του ζευγαριού είναι η ανατροφή και η ζωή των παιδιών τους (Einzenberg, 1994, όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 81).

2.4.9. Σκοπός: σκοπός του συστήματος της οικογένειας

Μια βασική αρχή, σύμφωνα με την οποία τα ζωντανά συστήματα, όπως είναι η οικογένεια πετυχαίνουν τους στόχους τους, είναι η αυτοοργάνωση. Σύμφωνα με την αρχή της αυτοοργάνωσης, όταν ένα ζωντανό σύστημα αποκλίνει από την εκπλήρωση του σκοπού, αυτόματα αναπτύσσει μηχανισμούς για τη διόρθωση της πορείας του. Ο κύριος μηχανισμός με τον οποίο διατηρείται η πορεία προς το σκοπό ενός ζωντανού συστήματος είναι η διεργασία της επανατροφοδότησης.

Ο σκοπός για τον οποίο ένα ζευγάρι είναι μαζί, αλλάζει από εποχή σε εποχή, αλλά και κατά τη διάρκεια της ζωής της οικογένειας. Ο σκοπός και οι στόχοι της οικογένειας αλλάζουν, επίσης, κατά τα διάφορα στάδια της εξελικτικής της πορείας, αλλά και εξαιτίας άλλων σημαντικών αλλαγών ή ενδεχόμενων κρίσεων. Για παράδειγμα, ο κύριος σκοπός της οικογένειας για μεγάλο χρονικό διάστημα είναι να μεγαλώσει τα παιδιά της. Σε κάποια άλλη χρονική περίοδο δύναται να είναι η επαγγελματική σταδιοδρομία κάποιου μέλους, η φροντίδα ενός ηλικιωμένου, κλπ.

Παράλληλα, οι οικογένειες διαφοροποιούνται ως προς το βαθμό, τον οποίο όλα τα μέλη έχουν κοινούς στόχους. Σε κάποιες οικογένειες τα μέλη μοιράζονται κοινούς στόχους, ενώ σε άλλες δεν ισχύει αυτό. Σε ό, τι αφορά το σύστημα της οικογένειας, στην κορυφή της πυραμίδας υπάρχουν οι πιο βασικοί στόχοι, που μπορεί να είναι η υγεία, η οικονομική επάρκεια και η καλή σχέση των μελών μεταξύ τους, ενώ στο κατώτερο σημείο βρίσκονται οι στόχοι, οι οποίοι δεν είναι τόσο σημαντικοί για την οικογένεια. Όταν οι βασικοί σκοποί της οικογένειας βρίσκονται σε κίνδυνο, τα μέλη ενεργοποιούνται για την επίτευξή τους.

Βάσει της ιεραρχικής οργάνωσης των συστημάτων ο Measaronic (1970, όπως παρατίθεται στο Παπαδιώτη, 2000, σ. 83) παρατήρησε, ότι οι ενότητες που βρίσκονται στο ανώτερο επίπεδο της πυραμίδας, αλλάζουν πιο δύσκολα, λόγω της σημαντικότητάς τους για τη διατήρηση του συστήματος, συγκριτικά με τις ενότητες που βρίσκονται στο κατώτερο επίπεδο. Στην αρχή αυτή στηρίζεται και η ερμηνεία πολλών «προβληματικών» συμπεριφορών που εκδηλώνονται στις οικογένειες, σύμφωνα με τη συστημική προσέγγιση. Για παράδειγμα, όταν μία οικογένεια απειλείται με διάλυση, όπως στην περίπτωση έντονων συγκρούσεων, που μπορεί να οδηγήσουν τους γονείς σε χωρισμό, κάποιο μέλος αναπτύσσει ένα πρόβλημα, κι αυτό συνήθως είναι ένα παιδί. Η ανάπτυξη προβλήματος απειλεί βασικούς στόχους του συστήματος, όπως είναι η υγεία. Γι' αυτό και το σύστημα παραμένει μαζί, προκειμένου να «αντιμετωπίσει» το πρόβλημα.

Πολλές φορές τα μέλη της οικογένειας θεωρούν, ότι η οικογένειά τους έχει κάποιους στόχους, οι οποίοι δεν ταυτίζονται με αυτούς που μπορεί να αναφέρει ένας παρατηρητής ή τα άλλα μέλη.

2.5. Θεωρία και θεραπεία οικογενειακών συστημάτων – Διαγενεακή θεωρία

Στη θεραπεία οικογενειακών συστημάτων η θεραπεία που είναι ευρέως γνωστή είναι η διαγενεακή. Κύριος εκπρόσωπος της διαγενεακής οικογενειακής θεραπείας είναι ο Murray Bowen (1913-1990). Η διαγενεακή οικογενειακή θεραπεία στηρίζεται στην πεποίθηση, ότι για να κατανεμηθούν τα τωρινά προβλήματα επιβάλλεται να εξεταστεί η δυναμική των προηγούμενων γενεών (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σ. 79).

Ο Bowen(1978) έδινε ιδιαίτερη σημασία στη θεωρία και πίστευε ότι αυτή καθορίζει την σκέψη για την φύση και την αρχή του προβλήματος. Συγκεκριμένα υποστήριζε ότι:

[...] Η θεωρία είναι πολύ πιο σημαντική, από όσο αναγνωρίζεται. Υπήρξε περίοδος που οι πρώτοι γιατροί θεωρούσαν, ότι τα προβλήματα ήταν αποτέλεσμα κακών πνευμάτων. Όσο υπήρχε αυτή η αντίληψη, η θεραπευτική πρακτική αποσκοπούσε να ελευθερώσει τα άτομα από τα πνεύματα αυτά. Η

ίδια αρχή ισχύει και σήμερα. Η θεωρία ορίζει τη σκέψη για τη φύση και την αρχή του προβλήματος. Αν και ο θεραπευτής μπορεί να χάσει την επαφή με τη βασική θεωρία, αυτή καθορίζει ακόμη την επιλογή της θεραπευτικής μεθόδου και των προσπαθειών του να θεραπεύσει το πρόβλημα (1978, σελ. 393).

Ο Bowen υποστηρίζει (ό. π. σελ. 81) πως ο Freud συνέβαλε ιδιαίτερα στα πιο σημαντικά επιτεύγματα του 20^{ου} αιώνα με δύο κυρίως θέσεις του: πρώτον θεωρούσε πως η ψυχική αρρώστια είναι απόρροια δυσλειτουργικών σχέσεων στην παιδική ηλικία και δεύτερον, όρισε ως ξεχωριστή έννοια τη θεραπευτική σχέση και την σημασία της. Συνδύασε, λοιπόν, αυτές τις θέσεις του Freud με τη λειτουργία της οικογένειας ως συστήματος και προσπάθησε να συγκροτήσει μία συγκεκριμένη θεωρία (1954-1956), χωρίς να ενδιαφέρεται άμεσα για την εφαρμογή της στην θεραπευτική πρακτική, αλλά γενικότερα στην ανθρώπινη επικοινωνία και σχέση (όπως, για παράδειγμα, είναι οι οικογενειακές).

2.5.1. Επιδράσεις

Ο Bowen επηρεάστηκε, εκτός από τη θεωρία του Freud, από το χώρο των φυσικών επιστημών και την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου. Πίστευε, δηλαδή, ότι οι άνθρωποι έχουν κληρονομημένα χαρακτηριστικά, κοινά σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, όπως οι αντανακλαστικές και οι συναισθηματικές αντιδράσεις. Το συναισθηματικό σύστημα είναι ένα κληρονομημένο φυλογενετικό χαρακτηριστικό του ανθρώπου και ισχύει για όλα τα ζωικά είδη.

Το συναισθηματικό σύστημα της οικογένειας περιλαμβάνει την πυρηνική, αλλά και την εκτεταμένη οικογένεια, που αποτελείται από τα ζώντα και μη ζώντα μέλη. Όλα αυτά τα άτομα, ζωντανά και μη, έχουν εισχωρήσει στο συναισθηματικό σύστημα της παρούσας πυρηνικής οικογένειας μέσω διαδικασιών που καθορίζουν την μοναδικότητα καθεμιάς από αυτές. Συνεπάγεται λοιπόν, ότι το συναισθηματικό σύστημα από προηγούμενες γενεές είναι ζωντανό και αποτελεί μέρος της τωρινής οικογένειας, άρα και της θεραπευτικής διαδικασίας. Μέσω, δηλαδή, συνεχών διεργασιών αλληλοαντίδρασης στο οικογενειακό σύστημα, τα μέλη της διαμορφώνουν σταθερά πρότυπα συναισθηματικής αντίδρασης και συμπεριφοράς, τα οποία συνεχίζονται και έξω από τον οικογενειακό χώρο και τα οποία μεταφέρονται από γενιά σε γενιά.

Παράλληλα, οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει και ένα διανοητικό-λογικό σύστημα (εγκεφαλικός φλοιός). Όταν υπάρχει αρμονία μεταξύ συναισθηματικού και διανοητικού-λογικού συστήματος, τότε ο άνθρωπος λειτουργεί αποτελεσματικά, είτε με το ένα, είτε με το άλλο σύστημα, ανάλογα με τις καταστάσεις. Όσο πιο αδιαφοροποίητα είναι τα δύο αυτά συστήματα και εμπλέκονται μεταξύ τους, τόσο πιο συναισθηματικά, και όχι λογικά, λειτουργεί το άτομο.

Κατά τον Bowen, σε κάθε άτομο και σε κάθε οικογένεια, υπάρχουν δύο ενστικτώδεις τάσεις. Μία τάση για αυτονομία και μία τάση για σύνδεση με άλλα άτομα και ομάδες. Η λειτουργικότητα ή μη της οικογένειας, καθορίζεται από τη ρύθμιση των συναισθηματικών διαδικασιών και από την ισορροπία ανάμεσα στην ανάγκη των μελών για αυτονομία από την μία και για αποδοχή και σχέση με την οικογένεια από την άλλη. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, στις δυσλειτουργικές οικογένειες υπάρχει συναισθηματική ένταση, αλλά και απόλυτη και περιοριστική σχέση. Για παράδειγμα ενδέχεται να υπάρχει εξάρτηση ή απομόνωση, όπου μπορεί να εμποδίζει την διαφοροποίηση των μελών της και να οδηγεί στην εκδήλωση συμπτωμάτων από ένα ή περισσότερα μέλη (Bowen, 1978, σ. 82-84).

2.5.2. Βασικές θεωρητικές θέσεις

Οι βασικές θεωρητικές θέσεις του Bowen εντοπίζονται σε οκτώ βασικές έννοιες: «συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας», «διαφοροποίηση», «τριγωνοποίηση», «διαγενεακή μεταβίβαση», «διαδικασία προβολής της οικογένειας», «σειρά γέννησης», «συναισθηματική αποκοπή» και «κοινωνική οπισθοδρόμηση» (ή «κοινωνική συναισθηματική διαδικασία»). Στη συνέχεια εξετάζουμε αυτές τις έννοιες:

2.5.2.1. «Συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας»

Το «συναισθηματικό σύστημα» είναι το πρότυπο της συναισθηματικής λειτουργίας που υπάρχει σε μία πυρηνική οικογένεια, το οποίο μπορεί εύκολα να παρατηρηθεί, καθώς υπάρχουν αρκετά επαναλαμβανόμενα πρότυπα σε κάθε οικογένεια και τα οποία μεταφέρονται στις επόμενες γενιές (Bowen, 1978).

Κατά τον Bowen, τα άτομα που παντρεύονται, ξεκινούν την δική τους οικογένεια με τα ίδια συναισθηματικά πρότυπα και το ίδιο επίπεδο διαφοροποίησης (βλ. παρακάτω) που υπήρχε στην δική τους οικογένεια καταγωγής. Συνεπάγεται λοιπόν, ότι δημιουργείται ένα νέο οικογενειακό συναισθηματικό σύστημα παρόμοιο με το προηγούμενο.

2.5.2.2. «Διαφοροποίηση»

Η έννοια διαφοροποίηση εννοείται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αναφέρεται στην τάση του ατόμου για συναισθηματική εγγύτητα, αλλά και για αυτονομία και «ορισμό» του εαυτού. Μέσω αυτής της διαδικασίας ο κάθε άνθρωπος ορίζεται αυτόνομος, αλλά διατηρεί ταυτόχρονα και μία συναισθηματική επαφή με την οικογένειά του. Το δεύτερο επίπεδο αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να μπορεί να ξεχωρίζει τη συναισθηματική από τη νοητική λειτουργία. Η συναισθηματική λειτουργία αναφέρεται στις αυτόματες και ενστικτώδεις αντιδράσεις, ενώ η νοητική στην ικανότητα του ατόμου να ελέγχει τις αντιδράσεις του και να μην παρασύρεται από το συναίσθημά του.

Ο Bowen (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008) δημιούργησε μία κλίμακα, για να μπορεί να αξιολογήσει το βαθμό διαφοροποίησης των ατόμων. Σύμφωνα με αυτήν την κλίμακα υποστήριξε, ότι τα άτομα, τα οποία παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό διαφοροποίησης, έχουν συνήθως τα εξής χαρακτηριστικά:

- Δυσκολεύονται να διαχωρίσουν το συναίσθημα από τα γεγονότα και είναι εξολοκλήρου προσκολλημένα σε διαπροσωπικές σχέσεις.
- Αφιερώνουν μεγάλο κομμάτι της ενέργειας στη ζωή τους για τη διατήρηση των σχέσεων αποδοχής και αγάπης από τους άλλους.
- Δεν μπορούν να θέσουν μία διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο συναισθηματικό σύστημα και το νοητικό, και
- Ενεργούν στη ζωή τους με βάση, το πώς νιώθουν, και όχι με το πώς σκέφτονται.
- Αναζητούν στη ζωή τους σχέσεις εξάρτησης, αφού έχουν γαλουχηθεί να είναι εξαρτημένα άτομα από τους γονείς τους.

Εν αντιθέσει, τα άτομα, τα οποία παρουσιάζουν υψηλό βαθμό διαφοροποίησης:

- Είναι προσανατολισμένα σε συγκεκριμένους σκοπούς και ορίζονται, ως άτομα, από τον ίδιο τους τον εαυτό.
- Είναι σίγουρα για τα πιστεύω και τις πεποιθήσεις τους, αλλά όχι απόλυτα στις θέσεις τους.
- Έχουν εμπιστοσύνη και σεβασμό πρώτα στον εαυτό τους, κι έπειτα στους άλλους.
- Είναι υπεύθυνα απέναντι στον εαυτό τους, την οικογένεια και την κοινωνία.
- Είναι αυτόνομα, αλλά ταυτόχρονα εμπλέκονται σε έντονες συναισθηματικές σχέσεις (2008, σ. 85).

Τα άτομα συνήθως επιλέγουν συντρόφους με το ίδιο επίπεδο διαφοροποίησης (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σ. 87). Όταν οι σύντροφοι παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο διαφοροποίησης, έχουν την ικανότητα να επιτύχουν την αυτονομία τους και ταυτόχρονα να διατηρήσουν μία ώριμη και μη απειλητική συναισθηματική εγγύτητα. Και αυτό γιατί, όταν οι σύντροφοι επιτυγχάνουν να διαχωρίζουν τη σκέψη από τα συναίσθημα, έχουν την αίσθηση της ιδιαιτερότητάς και της ξεχωριστής οντότητας μέσα στην στενή σχέση. Οι σύντροφοι με χαμηλό βαθμό διαφοροποίησης, δεν έχουν μεταξύ τους αντίστοιχη σχέση, γιατί δεν είναι αυθεντικοί.

Σύμφωνα με τον Bowen (1975, σ. 80), τα ζευγάρια που παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό διαφοροποίησης, παρουσιάζουν και συναισθηματική ένταση στη σχέση τους, η οποία εκφράζεται με τρεις βασικούς μηχανισμούς:

- Σύγκρουση μεταξύ των συντρόφων.

- Δυσλειτουργία του ενός συντρόφου.
- Ανάπτυξη προβλήματος σε ένα ή περισσότερα παιδιά.

2.5.2.3. «Τριγωνοποίηση»

Τριγωνοποίηση ονομάζεται η διαδικασία κατά την οποία, όταν δύο άτομα έχουν ένταση, εμπλέκουν ένα τρίτο μέλος ή μία κατάσταση (λ.χ. ένα παιδί, το ποτό, μία εξωσυζυγική σχέση, η εργασία), προκειμένου να αποφευχθεί ή να μειωθεί η ένταση (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σ. 88).

Όταν απουσιάζει η ένταση, τα εν δυνάμει τρίγωνα είναι ανενεργά στην οικογένεια. Μόλις εμφανιστεί μία κατάσταση αγχωτική στο οικογενειακό πλαίσιο, ενεργοποιούνται αμέσως οι τριγωνικές σχέσεις, προς επίλυση, τις περισσότερες φορές των συζυγικών συγκρούσεων. Το άτομο που εισέρχεται σε αυτή τη διαδικασία της τριγωνοποίησης είναι συνήθως, το λιγότερο διαφοροποιημένο μέλος της οικογένειας. Για παράδειγμα, όταν η σχέση μεταξύ των γονέων αντιμετωπίσει μία στρεσογόνο κατάσταση, τότε οι γονείς ενδέχεται να «τριγωνοποιήσουν» ένα παιδί, το οποίο είναι πολύ πιθανό να αναπτύξει κάποιο ψυχολογικό ή οργανικό πρόβλημα.

Σε άλλες περιπτώσεις, τριγωνοποίηση συντελείται μέσω της δημιουργίας συμμαχίας του παιδιού με έναν από τους δύο γονείς, με τον ορισμό του ενός παιδιού ως «καλού» και του άλλου ως «κακού», του ενός ως «έξυπνου» και του άλλου ως «κουτού». Επιπλέον, μπορεί να πραγματοποιηθεί και με έναν εξ αγχιστείας συγγενή, με έναν φίλο, τον εραστή ή την ερωμένη, ακόμη και με την εργασία ή επίσης, με εκπροσώπους από τρεις διαφορετικές γενεές, όπου συνήθως, σε αυτές τις περιπτώσεις, ο γονέας ονομάζεται «παρακατιανός», «άρρωστος» ή «κακός» και γίνεται συμμαχία ανάμεσα στους παππούδες και στα εγγόνια (McGoldrick, 2002, σ. 163).

Συγκεκριμένα η McGoldrick (2002), αναφέρει:

Τρίγωνα παρουσιάζονται σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις: σε εργατικά συστήματα, σε δίκτυα φιλικών σχέσεων και, φυσικά, στις διεθνείς πολιτικές σχέσεις. Ειδικά στις οικογενειακές σχέσεις τα τρίγωνα μπορούν να πάρουν ιδιαίτερα σκληρό και οδυνηρό χαρακτήρα. Αυτό οφείλεται στο ότι τα μέλη της οικογένειας εξαρτώνται υπερβολικά για όλη τους τη ζωή το ένα από το άλλο, τόσο σε θέματα υποστήριξης, όσο και σε θέματα αυτοεπιβεβαίωσης (McGoldrick, 2002, σελ. 164).

2.5.2.4. «Διαγενεακή μεταβίβαση»

Ο Bowen ονομάζει «διαγενεακή μεταβίβαση» την διαδικασία, κατά την οποία οι γονείς μεταβιβάζουν στις επόμενες γενεές τα δικά τους ανεπαρκή σχήματα συναισθηματικής διαχείρισης και συμπεριφοράς και το επίπεδο διαφοροποίησης που έχουν οι ίδιοι (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σ. 89). Η μεταβίβαση του χαμηλού βαθμού διαφοροποίησης στις επόμενες γενιές είναι σωρευτική, με αποτέλεσμα κάποιοι από τους απογόνους να εμφανίζουν ακόμη χαμηλότερο βαθμό διαφοροποίησης. Η μεταβίβαση σε όλα τα παιδιά της οικογένειας δεν είναι ίδια. Ένα παιδί, λ. χ., μπορεί να έχει υψηλό βαθμό διαφοροποίησης, ενώ ένα άλλο χαμηλό.

2.5.2.5. «Διαδικασία προβολής της οικογένειας»

Συνήθως, όταν υπάρχει ένταση στο οικογενειακό σύστημα, εμφανίζεται με την μορφή προβλήματος σε ένα ή περισσότερα παιδιά της οικογένειας, κι αυτό μπορεί να είναι από ήπιο έως σοβαρό. Αυτό γίνεται, γιατί τα παιδιά είναι τα πιο ευαίσθητα μέλη στο σύστημα της οικογένειας και έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν πρόβλημα, όταν υπάρχει ένταση ανάμεσα στους γονείς. Ωστόσο, όταν δεν παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες διαφοροποίησης μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, τότε δεν αναπτύσσονται σοβαρά προβλήματα (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σ. 90). Η «διαδικασία της προβολής» παρουσιάζεται σε όλες τις οικογένειες. Όταν, όμως δεν αντιμετωπίζονται μεγάλες δυσκολίες διαφοροποίησης, τότε δεν αναπτύσσονται σοβαρά προβλήματα.

2.5.2.6. Σειρά γέννησης

Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο, η θέση που έχουν τα παιδιά στην οικογένεια, ορίζει και τους ρόλους που θα αναλάβουν στην πορεία της ζωής τους. Για παράδειγμα, το πρώτο παιδί στην οικογένεια έχει την τάση να περιποιείται και να προσφέρει. Το τελευταίο παιδί έχει την τάση να δέχεται βοήθεια και να είναι περισσότερο εξαρτημένο. Γι' αυτόν τον λόγο, οι γάμοι μεταξύ συντρόφων με συμπληρωματικούς ρόλους είναι περισσότερο πετυχημένοι. Κι αυτό, γιατί, εάν οι δύο σύντροφοι είναι πρωτότοκα παιδιά, δύναται να υπάρξει ανταγωνισμός μεταξύ τους, για το ποιος θα έχει το ρόλο του αρχηγού.

2.5.2.7. «Συναισθηματική αποκοπή»

«Συναισθηματική αποκοπή» ενδέχεται να εκδηλωθεί, είτε, όταν το άτομο παραμένει στην οικογένεια, είτε, όταν απομακρυνθεί από αυτήν. Στην πρώτη περίπτωση μπορεί να παραμείνει κοντά στην οικογένεια, αλλά χαρακτηρίζεται από απομόνωση και άρνηση του εαυτού του, ενώ στη δεύτερη διακόπτεται η επικοινωνία με την οικογένεια και δείχνει αδιαφορία. Και στις δύο περιπτώσεις, όμως η απομάκρυνση δεν είναι πραγματική διαφοροποίηση. Το άτομο παρουσιάζει απόλυτη εξάρτηση από την οικογένειά του, και στην πρώτη και στη δεύτερη περίπτωση. Στις ακραίες περιπτώσεις, μάλιστα «συναισθηματικής αποκοπής» ανήκει η εκδήλωση «ψύχωσης», κατά την οποία το άτομο απομονώνεται από την οικογένειά του, ενώ ζει μέσα σ' αυτήν.

2.5.2.8. «Κοινωνική οπισθοδρόμηση» (ή «κοινωνική συναισθηματική διαδικασία»)

Κάποιες από τις διαδικασίες που παρατηρούνται στην κοινωνία, συμβαίνουν και στα μέλη των οικογενειών. Όταν μία κοινωνία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα που δημιουργούν άγχος, όπως είναι η ανεργία, η μετανάστευση ή ο πόλεμος, τότε υπάρχει έντονος συναισθηματισμός, που εμποδίζει τη διαδικασία της διαφοροποίησης σε αυτές τις περιπτώσεις. Τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες λειτουργούν περισσότερο συναισθηματικά, γεγονός που δυσκολεύει το να σκεφτούν τις καταστάσεις λογικά εκ μέρους τους. Αυτή η συνθήκη ονομάζεται «κοινωνική συναισθηματική διαδικασία» ή «κοινωνική οπισθοδρόμηση». Και σε μικρότερες ομάδες, διαπιστώνεται η ίδια ακριβώς διαδικασία. Μια οικογένεια, δηλαδή, όπου συμπίπτει η ανάγκη αυτονομίας των παιδιών με μετανάστευση, εμφανίζει καθυστέρηση στη διαφοροποίηση των μελών της.

2.5.3. Διάγνωση

Η συλλογή στοιχείων από το ιστορικό της οικογένειας αποτελεί κεντρική διεργασία στην αξιολόγηση και τη διάγνωση στη διαγενεακή προσέγγιση. Σαν πρώτο βήμα συγκεντρώνονται πληροφορίες σχετικά με το πρόβλημα της οικογένειας και στη συνέχεια κι έπειτα στοιχεία για την ιστορική διαδρομή, τόσο της πυρηνικής, όσο και της εκτεταμένης οικογένειας και των δύο γονέων. Τις πληροφορίες αυτές ο θεραπευτής τις συλλέγει με την μέθοδο του γενεογράμματος και αφορούν ημερομηνίες σημαντικών γεγονότων στην οικογένεια, όπως είναι οι μεταναστεύσεις, οι γεννήσεις, τα διαζύγια, οι θάνατοι.

Οι πληροφορίες που ζητά να μάθει ο θεραπευτής από την οικογένεια διευρύνουν τις γνώσεις της ίδιας για τη λειτουργία και τα προβλήματά της. Ο Bowen (1978) αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Όσο περισσότερα μαθαίνει ο θεραπευτής για την οικογένεια, τόσο περισσότερα μαθαίνει και η οικογένεια για τον εαυτό της. Και όσο περισσότερο μαθαίνει η οικογένεια για τον εαυτό της, τόσο περισσότερα μαθαίνει και ο θεραπευτής, σε μια κυκλική σχέση που συνεχίζεται»* (Bowen, 1978, σ. 156).

Δεν εξετάζεται μόνο το άτομο, το οποίο φέρεται, ότι έχει το πρόβλημα, διότι υποστηρίζει, ότι το πρόβλημα αποτελεί σύμπτωμα δυσλειτουργίας όλου του οικογενειακού συστήματος. Έτσι, λοιπόν η οικογένεια στο σύνολό της, παίρνει το μήνυμα, ότι είναι όλοι συνυπεύθυνοι για τη διαμόρφωση του προβλήματος, και το άτομο που φέρεται ως ασθενής παίρνει θάρρος και ελπίζει, ότι θα απαλλαγεί από το πρόβλημα.

2.5.4. Σκοπός της θεραπείας

Αρχικός σκοπός της θεραπείας είναι η μείωση των συμπτωμάτων και του άγχους, κι έπειτα η αύξηση του βαθμού διαφοροποίησης του κάθε μέλους, προκειμένου να υπάρξει μία ωριμότητα στην αντιμετώπιση των καταστάσεων και των πραγμάτων. Ο ίδιος ο Bowen (1978) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο σκοπός της θεραπείας οικογένειας είναι να μειωθεί το άγχος, να βελτιωθεί το επίπεδο υπεύθυνης και ανοιχτής επικοινωνίας μέσα στην οικογένεια και να μειωθεί η ανεύθυνη, κρυφή επικοινωνία μυστικών και κουτσομπολιού για τους άλλους» (Bowen, 1978, σ. 291). Η επίτευξη διαφοροποίησης είναι μία πολύπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία και σε αυτήν τα άτομα οδηγούνται μέσω της ανοιχτής, πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνίας.

2.5.5. Θεραπευτική διαδικασία

Τα βασικά σημεία της θεραπευτικής διαδικασίας του Bowen βρίσκονται στο βιβλίο του «Τρίγωνα στην οικογένεια» (1998). Αναφέρει χαρακτηριστικά:

- Το πρώτο είναι να διατηρήσω το μεταξύ τους συναισθηματικό σύστημα αρκετά ενεργό, ώστε να αντανakλά σημαντικά γι' αυτούς πράγματα, και αρκετά 'χαμηλών τόνων', ώστε να το διαπραγματευτούν αντικειμενικά, χωρίς περιττή συναισθηματική αντιδραστικότητα. Ο θεραπευτής παραμένει ενεργός, με διαρκείς ερωτήσεις, πρώτα στον ένα σύζυγο, και έπειτα στον άλλον, συσχετίζοντας τις σκέψεις του ενός, με αυτά που ο άλλος έφερε στο θεραπευτή. Αυτό εμποδίζει τις συναισθηματικές αλλαγές μεταξύ των συζύγων και διευκολύνει τον καθένα να «ακούσει» τον άλλο χωρίς την παρεμβολή στείρων συναισθηματικών αντιδράσεων που εμφανίζονται αυτόματα στις μεταξύ τους συναλλαγές.
- Μια δεύτερη λειτουργία είναι να παραμείνω «αποτριγωνοποιημένος» από τη συναισθηματική διαδικασία που διαδραματίζεται μεταξύ των μελών της οικογένειας. Υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες σε σχέση με αυτό.
- Η τρίτη λειτουργία είναι η εγκαθίδρυση της θέσης που έχω ονομάσει «θέση – εγώ», η οποία αποτελεί μέρος της διαφοροποίησης του εαυτού. Ο θεραπευτής τηρεί ενεργό θετική στάση απέναντι στους συζύγους, κάτι που στη συνέχεια τους επιτρέπει να κάνουν το ίδιο μεταξύ τους.
- Η τέταρτη λειτουργία είναι να τους διδάξω, πώς λειτουργούν τα συναισθηματικά συστήματα και να τους ενθαρρύνω να εργαστεί ο καθένας τους προς τη διαφοροποίηση του εαυτού του σε σχέση με την πατρική του οικογένεια (Bowen, 1998, σ. 45).

Ο ίδιος ο Bowen (1978) αναφέρει σχετικά με το ζευγάρι ότι, όταν η θεραπεία με τους δύο δεν είναι παραγωγική «δεν θέλω να χάνω το χρόνο και να επιλέγω να βλέπω τον υγιέστερο και περισσότερο ολοκληρωμένο για ένα διάστημα και να τον βοηθήσω να αποκτήσει αντικειμενικότητα και συναισθηματικό έλεγχο» (1978, σσ. 178-180). Το άτομο που είναι αποδέκτης αυτής της βοήθειας δέχεται τις λεκτικές επιθέσεις του άλλου χωρίς να αντιδρά, ορίζει τις πεποιθήσεις του, χωρίς να επιτίθεται στις πεποιθήσεις του άλλου, και παρατηρεί το ρόλο που παίζει το ίδιο στην όλη κατάσταση. Η όλη αυτή διαδικασία έχει ως στόχο τον ορισμό από το ίδιο το υποκείμενο του εαυτού του, αλλά και την έκφραση των θέσεών του, ενώ βρίσκεται μέσα σε αυτή τη σχέση. Όταν αλλάζει ο τρόπος συμπεριφοράς του ενός, στη συνέχεια αλλάζει και ο τρόπος συμπεριφοράς του άλλου, και στο τέλος και των δύο μαζί.

2.5.6. Ο θεραπευτής

Προκειμένου να εκπληρωθούν οι στόχοι της θεραπευτικής παρέμβασης, ο θεραπευτής λειτουργεί ως σύμβουλος, ως ουδέτερος παρατηρητής και ως εκπαιδευτής. Παρατηρεί προσεκτικά την επικοινωνία των μελών και προσπαθεί να καταλάβει με ποιο τρόπο πραγματοποιείται αυτή μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Είναι σημαντικό να μην παρασυρθεί, από το πώς λειτουργεί συναισθηματικά η οικογένεια. Εντούτοις, αν συμβεί κάτι τέτοιο να έχει επίγνωση της κατάστασης.

Ο θεραπευτής παραμένοντας ουδέτερος, εμπνέει εμπιστοσύνη στα μέλη, τα οποία βοηθούνται στο να εκφράζονται περισσότερο άνετα, κι έτσι οδηγούνται στη σταδιακή διαφοροποίησή τους.

Παράλληλα, το να είναι ο θεραπευτής ουδέτερος, δεν σημαίνει, ότι πρέπει να είναι ψυχρός και να βρίσκεται σε απόσταση. Απλώς, πρέπει να παρατηρεί την οικογένεια ως φαινόμενο, χωρίς να εμπλέκεται στο συναισθηματικό της σύστημα, και να είναι σε θέση να σχετίζεται ελεύθερα με κάθε μέλος της.

2.5.7. Θεραπευτικές μέθοδοι και τεχνικές

2.5.7.1. Χρήση ερωτήσεων

Ο θεραπευτής χρησιμοποιεί τις ερωτήσεις, προκειμένου να συλλέξει σημαντικές πληροφορίες για την οικογένεια και τις προηγούμενες γενιές. Οι ερωτήσεις θεωρούνται το πιο βασικό εργαλείο της συγκεκριμένης προσέγγισης, μέσω των οποίων μαθαίνει γεγονότα σημαντικά που έχουν συμβεί στην οικογένεια, όπως είναι οι γεννήσεις, ο θάνατος, τα διαζύγια, η μετανάστευση, κ.λπ.

2.5.7.3. Εκπαίδευση

Μία από τις πρώτες ενέργειες του θεραπευτή στη διαγενεακή προσέγγιση είναι να διδάξει στα μέλη της οικογένειας τις βασικές αρχές που διέπουν τη συμπεριφορά και τις σχέσεις των ανθρώπων. Η εκπαίδευση κάθε φορά γίνεται με αφορμή τις καταστάσεις που προκύπτουν.

2.5.7.4. Παίξιμο ρόλων

Η συγκεκριμένη τεχνική χρησιμοποιείται και σε πολλά άλλα μοντέλα και εφαρμόζεται κυρίως με στόχο να αναδείξει άμεσα τις συμπεριφορές που συντελούν στην διαφοροποίηση του ατόμου.

2.5.7.5. Άδεια καρέκλα

Η τεχνική της άδειας καρέκλας προέρχεται από το ψυχοδυναμικό μοντέλο και έχει ως στόχο την βοήθεια των μελών, ώστε να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα, για ένα άτομο που απουσιάζει. Τοποθετείται λοιπόν, στο χώρο μία καρέκλα, η οποία υπονοεί την παρουσία του θεραπευτή, και είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αποκατάσταση προβλημάτων, που συνδέονται με την συναισθηματική αποκοπή.

2.5.7.6. Συμμετοχή της εκτεταμένης οικογένειας

Στο διαγενεακό μοντέλο η παρέμβαση γίνεται αρχικά με το ζευγάρι ή τα άτομα που πηγαίνουν για βοήθεια στον ειδικό και στη συνέχεια επεκτείνεται στην οικογένεια καταγωγής. Επιπλέον, καλούνται να συμμετάσχουν σε κάποιες συνεδρίες και τα μέλη των προηγούμενων γενεών.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε, ότι ο Bowen στο πεδίο της οικογενειακής θεραπείας ερμήνευσε την οικογένεια ως ένα σύστημα συναισθηματικών σχέσεων και προέβαλλε την σημασία οκτώ εννοιών, προκειμένου να εξηγήσει τις συναισθηματικές διαδικασίες, που αναπτύσσονται στις πυρηνικές και τις διευρυμένες οικογένειες σε όλες τις γενιές: το συναισθηματικό σύστημα της πυρηνικής οικογένειας, τη διαφοροποίηση, την τριγωνοποίηση, τη διαγενεακή μεταβίβαση, τη διαδικασία προβολής, τη συναισθηματική αποκοπή, τη θέση των αδερφιών στη σειρά γέννησης και την κοινωνική συναισθηματική διαδικασία.

Ο τρόπος που αντιμετωπίζονται οι αγχογόνες καταστάσεις μεταφέρεται από γενεά σε γενεά. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της πυρηνικής οικογένειας εξετάζεται η ιστορία της ευρύτερης οικογένειας. Κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας ο θεραπευτής παρατηρεί προσεκτικά την επικοινωνία των μελών και προσπαθεί να κατανοήσει τα

δυναμικά της οικογένειας. Φροντίζει, επίσης, να παραμείνει ουδέτερος και να μην παρασύρεται από το συναισθηματικό σύστημα της οικογένειας. Με το να διαφοροποιείται ο ίδιος, οδηγεί και τα μέλη της οικογένειας να διαφοροποιηθούν. Στο διαγενεακό μοντέλο λοιπόν, ο θεραπευτής λειτουργεί ως σύμβουλος, ως ουδέτερος παρατηρητής και ως εκπαιδευτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Οικογένειας από την Προοπτική της Αλλαγής και της Θεραπείας

3.1. Εισαγωγή

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της σημερινής εποχής είναι η κρίση που παρατηρείται στο θεσμό της οικογένειας. Σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες τα οικογενειακά παραδοσιακά σχήματα φαίνεται να απειλούνται, αν όχι και να ανατρέπονται. Τα φαινόμενα που εκφράζουν αυτή την κρίση είναι η αυξανόμενη συχνότητα διάλυσης της οικογένειας, η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, η μείωση του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια, η αυξανόμενη μείωση της γεννητικότητας, αλλά και της γονιμότητας. Επιπλέον, άξιο αναφοράς είναι και το γεγονός των μεταβολών της οικογενειακής ομάδας, ειδικότερα της οικογενειακής δομής, λόγω των μεταβολών των ρόλων των φύλων και των γενεών (Μουσουρού, 1999).

Οι κυριότεροι παράγοντες που συντέλεσαν στην εμφάνιση των παραπάνω σχετίζονται κυρίως με τις κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές εξελίξεις και μεταρρυθμίσεις. Στο πλαίσιο αυτών των αλλαγών της οικογένειας χρειάζεται να αναπτυχθούν νέες πρακτικές αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής, κοινωνικής, οικονομικής πολιτικής των προβλημάτων που θα προκύψουν, όχι μόνο στη δομή της κοινωνίας και του πολιτισμού, αλλά – κυρίως – στους κόλπους της οικογένειας (Ρήγα, 2008, σ. 239). Μέσα λοιπόν, στα πλαίσια της σημερινής κοινωνίας με όλες τις ραγδαίες εξελίξεις που αντιμετωπίζει η καθημερινότητα, η συμπεριφορά του ανθρώπου και πολλές φορές το πρόβλημα - ανησυχία, δεν είναι προσωπική υπόθεση του ατόμου, αλλά αποτέλεσμα του όλου πλαισίου της οικογένειας, και όχι μόνο. Από αυτές τις αλληλεπιδράσεις μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, οι διαπροσωπικές σχέσεις, και ειδικότερα οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια, αποτελούν το βασικό μηχανισμό, για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και κατ' επέκταση το βασικό μηχανισμό για την αλλαγή της προβληματικής – ανησυχητικής συμπεριφοράς (Παπαδιώτη, 2000). Με αυτή τη λογική αναφέρονται οι παρακάτω θεωρητικές προσεγγίσεις της οικογένειας.

Στην παρούσα έρευνα εστίασαμε στα μοντέλα που σχετίζονται με την αλλαγή της οικογένειας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα σύγχρονα ζητήματα που τίθενται σήμερα για την οικογένεια και τους ρόλους των μελών που την αποτελούν. Επομένως, παρακάτω θα αναφερθούμε, από την προοπτική της αλλαγής και της θεραπείας, σε εκείνες τις προσεγγίσεις της οικογένειας που έχουν ως στόχο την κατανόηση των ανθρωπίνων σχέσεων και προβλημάτων. Οι προσεγγίσεις αυτές δίνουν έμφαση στη δυναμική των σχέσεων και το ευρύτερο πλαίσιο των ανθρώπων, αφού υποστηρίζουν, ότι τα προβλήματα που παρουσιάζει ένα άτομο δεν είναι αποτέλεσμα ενδοψυχικών συγκρούσεων και ατομικών χαρακτηριστικών, αλλά προϊόν αλληλεπιδράσεων με το ευρύτερο πλαίσιο – σύστημα (Παπαδιώτη & Σόφτα – Nail, 2006, σ. 17).

Πιο συγκεκριμένα, παρακάτω παρουσιάζονται οι σημαντικότερες προσεγγίσεις της οικογενειακής θεραπείας. Περιγράφονται οι θεωρητικές αρχές, η θεραπευτική διεργασία, αλλά και οι θεραπευτικές τεχνικές της κάθε προσέγγισης.

Ειδικότερα, μιλήσαμε για την «επικοινωνιακή προσέγγιση της Virginia Satir» και τις βασικές της θέσεις, οι οποίες αναφέρονται στη ολοκλήρωση του ατόμου, στην αυτοεκτίμηση και στην επικοινωνία. Κινούνται στο πλαίσιο της συστημικής προσέγγισης και παρουσιάζουν την οικογένεια

ως ανοιχτό και κλειστό σύστημα (Παπαδιώτη-Αθανασίου & Σοφτά-Nail, 2008, σσ. 111-126). Στη συνέχεια αναφερθήκαμε στη «δομική προσέγγιση» του Salvador Minuchin και στη βασική του έννοια σχετικά με τη δομή και την οργάνωση της οικογένειας (ό.π. σσ. 127-151). Έπειτα, εστίασαμε στην «εστιασμένη στη λύση προσέγγιση» των De Shazer και Berg, οι οποίοι υποστηρίζουν, ότι τα μέλη της οικογένειας συνεχίζουν να χρησιμοποιούν μη αποτελεσματικές λύσεις, γι' αυτό και δεν επιτρέπεται η επίλυση των δυσκολιών. Γι' αυτό και προτρέπουν το άτομο να κάνει κάτι διαφορετικό (ό.π. σσ. 153-170). Εστίασαμε, επίσης στη «συμβολική βιωματική προσέγγιση» του Whitaker, ο οποίος υποστήριζε την ύπαρξη μιας συναισθηματικής υποδομής από ορμές και παρορμητικούς συμβολισμούς, που επηρεάζουν τη λειτουργία του ατόμου και κατ' επέκταση της οικογένειας (ό.π. σσ. 171-173). Σχολιάσαμε τις «αντικειμενότερες σχέσεις και την οικογένεια καταγωγής» του Framo, ο οποίος είχε την πεποίθηση, ότι οι ενδοπροσωπικές συγκρούσεις που δημιουργούνται με την οικογένεια καταγωγής, αναπαράγονται στην μετέπειτα οικογένεια με τους συζύγους και τα παιδιά. (ό.π., σσ. 173). Παράλληλα, προβάλλαμε τη «στρατηγική προσέγγιση» των Madanes και Haley, οι οποίοι εξετάζουν τους τρόπους, με τους οποίους το πρόβλημα συνεχίζει να υπάρχει και ο θεραπευτής δημιουργεί στρατηγικές, για να αλλάξει την σειρά των διαπροσωπικών διαδικασιών, που έχουν σχέση με το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η οικογένεια (ό.π., σσ. 174-175). Τέλος, ασχοληθήκαμε με την «αφηγηματική προσέγγιση» του White, ο οποίος υποστήριζε, ότι οι αφηγήσεις αποτελούν τον τρόπο, με τον οποίο οι άνθρωποι δηλώνουν τον εαυτό τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αναδιαμορφώνεται ο εαυτός (ό.π. σσ. 175-177).

Ας δούμε παρακάτω τις προσεγγίσεις αυτές αναλυτικότερα:

3.2. Επικοινωνιακή Οικογενειακή προσέγγιση (Virginia Satir, 1916 - 1988)

Η κυριότερη εκπρόσωπος του μοντέλου της επικοινωνιακής οικογενειακής θεραπείας θεωρείται η Virginia Satir, η οποία θεμελίωσε τη θεραπεία οικογένειας βασισμένη στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και στη θεωρία της επικοινωνίας. Πίστευε, δηλαδή, ότι κάθε οικογένεια δύναται να αναπτύξει καλύτερους τρόπους επικοινωνίας, προκειμένου να αυξήσει την αυτοεκτίμηση των μελών της.

3.2.1. Επιδράσεις

Οι θέσεις της Satir έχουν επηρεαστεί από την αρχική της εκπαίδευση στην ψυχαναλυτική θεωρία του Freud. Παράλληλα, επηρεάστηκε από τις θέσεις του Adler και του Jung, για τη δυνατότητα της προσωπικής ολοκλήρωσης. Η Satir άρχισε την οικογενειακή θεραπεία αρχικά βασιζόμενη στις θέσεις των Bateson και Watzlawick για τις αρχές της επικοινωνίας. Στη συνέχεια εμπλούτισε τις θέσεις της με αρχές και τεχνικές από άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις, κυρίως από τη θεωρία και το μοντέλο της προσωποκεντρικής και φαινομενολογικής προσέγγισης του Rogers (Rogers & Sanford, 1989).

3.2.2. Βασικές θεωρητικές θέσεις

Οι βασικές θέσεις της Satir είναι η εξέλιξη και ολοκλήρωση του ατόμου, η αυτοεκτίμηση και η επικοινωνία. Οι παραπάνω έννοιες παρουσιάζουν την οικογένεια ως ανοιχτό και ως κλειστό σύστημα.

3.2.2.1. Εξέλιξη και ολοκλήρωση του ατόμου

Η Satir υποστηρίζει, ότι όλοι οι άνθρωποι κατέχουν τη δυνατότητα για εξέλιξη και ολοκλήρωση και ότι μέσα σε όλους υπάρχει η δύναμη της ζωής. Ο θεραπευτής έχει ως σκοπό να φέρει στην επιφάνεια τη δύναμη αυτή που βρίσκεται στους ανθρώπους που εμφανίζουν προβλήματα, καθώς

όλοι έχουν τη δυνατότητα να είναι ολοκληρωμένες προσωπικότητες, αλλά δεν την αξιοποιούν πάντα.

Σύμφωνα με τη Satir σε κάθε άτομο υπάρχουν οκτώ στοιχεία ή επίπεδα, τα οποία αλληλοεπηρεάζονται και στο τέλος διαμορφώνουν την ψυχική υγεία: το σώμα και η νόηση (σκέψη και λογική), το συναίσθημα, η αλληλεπίδραση, η επικοινωνία, οι αισθητηριακές δίοδοι, το πλαίσιο (χρώματα, ήχοι, φως, θερμοκρασία, κίνηση, χρόνος), η τροφή και το πνεύμα (η σχέση με το νόημα της ζωής, την ψυχή) (Goldenberg &Goldenberg, 2004, σ. 171).

3.2.2.2. Αυτοεκτίμηση και επικοινωνία

Η Satir ισχυριζόταν, ότι ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνούμε είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει τις σχέσεις μας με τους άλλους, την οικογένεια και τον εαυτό μας. Η άποψη που έχει το άτομο για τον εαυτό του και η αντίληψή του, για το πώς το βλέπουν οι άλλοι, καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό, τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνεί. Όταν ο άνθρωπος έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση, τότε συναντά και προβλήματα στη επικοινωνία του με τους άλλους ανθρώπους.

Τα μέλη της οικογένειας βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία. Αυτή, όμως η επικοινωνία πολύ συχνά δεν είναι αποτελεσματική, αν και στην πραγματικότητα οι άνθρωποι βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία.

3.2.2.2.1. Αρνητικοί επικοινωνιακοί ρόλοι

Η Satir ισχυριζόταν, ότι οι άνθρωποι σε καταστάσεις που νιώθουν ιδιαίτερο άγχος, χρησιμοποιούν ιδιαίτερους επικοινωνιακούς ρόλους. Μέσα στα πλαίσια της οικογένειας η αγάπη είναι ένα σημαντικό συναίσθημα, και όταν το άτομο δεν νιώθει αυτή την αγάπη, τότε χάνει την εμπιστοσύνη στον εαυτό του και αισθάνεται αγχωμένο. Τότε τα άτομα χρησιμοποιούν εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, για να επιβιώσουν συναισθηματικά. Η Satir διέκρινε τέσσερις τύπους δυσλειτουργικής επικοινωνίας: τον συγκαταβατικό, τον επικριτικό, τον υπερλογικό και τον ασυνάρτητο. Στους παραπάνω τύπους αντιπαραθέτει έναν λειτουργικό και υγιή τύπο επικοινωνίας, τον οποίο ονομάζει «εναρμονισμένο».

Ας δούμε στη συνέχεια τον κάθε τύπο ξεχωριστά:

- Ο **συγκαταβατικός** τύπος: ένας τρόπος επικοινωνίας που βοηθάει το άτομο να επιβιώνει σε δυσλειτουργικές σχέσεις, είναι η συμφωνία του με ό, τι γίνεται ή λέγεται και η διάθεσή του να ευχαριστεί τους άλλους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση διαγράφει τον εαυτό του, για να επιβιώσει συναισθηματικά, πιστεύοντας, ότι έτσι θα γίνει αποδεκτό ή ότι βοηθά την οικογένεια.
- Ο **επικριτικός** τύπος: αυτός ο τρόπος δυσλειτουργικής επικοινωνίας είναι η άσκηση κριτικής και κατηγοριών, για να αποκτήσει δύναμη το άτομο και να φαίνεται, ότι είναι το αφεντικό. Περιμένει οι υπόλοιποι να το υπακούουν και να εκτελούν τις εντολές τους. Το άτομο με κριτικό τρόπο επικοινωνίας διαγράφει και υποτιμά τους γύρω του και υπερεκτιμά τον εαυτό του.
- Ο **υπερλογικός** τύπος: σε αυτόν τον τρόπο επικοινωνίας το άτομο αντιδρά ψυχρά και λογικά, χωρίς να εκφράζει συναίσθημα. Κάνει πολλές επεξηγήσεις και υπολογιστικές ερμηνείες, παραμένοντας αποκομμένος από τους άλλους, αλλά και από τον εαυτό του.
- Ο **ασυνάρτητος** τύπος: σε αυτόν τον τρόπο επικοινωνίας, όσα λέγονται και γίνονται είναι ασυνάρτητα και δεν έχουν σχέση με την κατάσταση. Το σώμα βρίσκεται σε συνεχή κίνηση, με αποτέλεσμα να αποσπάται η προσοχή.
- Ο **εναρμονισμένος** τύπος: στους παραπάνω αρνητικούς τύπους επικοινωνίας η Satir αντιπαραθέτει τον τύπο του εναρμονισμένου, ο οποίος έχει σε συμφωνία τα λόγια και το συναίσθημα. Δεν διαγράφει κανέναν και τίποτα. Ο εαυτός, οι άλλοι και η κατάσταση βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους.

3.2.2.3. Η οικογένεια ως ανοικτό και ως κλειστό σύστημα

Μία από τις κυριότερες θέσεις της προσέγγισης της Satir είναι η λειτουργία της οικογένειας ως ανοιχτού και κλειστού συστήματος. Η οικογένεια που λειτουργεί ως κλειστό σύστημα έχει άκαμπτους, απόλυτους και αναχρονιστικούς κανόνες, που εφαρμόζονται, ανεξάρτητα, αν είναι λειτουργικοί, αφού η τήρησή τους φαίνεται σημαντικότερη από τις ανάγκες των μελών. Χαρακτηρίζεται από άσκηση δύναμης, νευρωτική εξάρτηση, υπακοή, στέρηση και ενοχή.

Αντιθέτως, το βασικότερο σημείο των ανοιχτών συστημάτων είναι η δυνατότητα επιλογών και η ευελιξία. Στα οικογενειακά πλαίσια που λειτουργούν ως ανοιχτά συστήματα, δίνεται αξία στον εαυτό και κάθε μέλος αισθάνεται, ότι ελέγχει και εξουσιάζει τη ζωή του. στο ανοιχτό σύστημα το άτομο μπορεί ελεύθερα να εκφράσει τα συναισθήματά του, και να νιώθει, ότι γίνεται αποδεκτό, χωρίς να φοβάται την απόρριψη ή τη γελοιοποίηση.

3.2.2.4. Η σημασία του συμπτώματος

Κεντρική θέση στο μοντέλο της Satir έχει η άποψη, ότι κάθε άνθρωπος είναι προσανατολισμένος στην επιβίωση, στην ανάπτυξη και στις στενές σχέσεις με τους άλλους. Οποιαδήποτε συμπεριφορά εκφράζει αυτούς τους στόχους, ακόμη κι όταν εμφανίζεται ως προβληματική. Οι προβληματικές καταστάσεις που παρουσιάζονται στην οικογένεια είναι στην ουσία ένα μήνυμα που υποδηλώνει την ύπαρξη δυσκολιών και καλεί σε βοήθεια, το οποίο θα ξεπεραστεί μόνο, όταν θα αποκατασταθούν οι συνθήκες που διασφαλίζουν την υγεία.

Όταν οι κανόνες και οι ρόλοι μέσα στα οικογενειακά πλαίσια γίνονται άκαμπτοι, η οικογένεια μετατρέπεται σε κλειστό κύκλωμα και εμποδίζεται η εξέλιξη των μελών της. Σε αυτές τις περιπτώσεις ενδέχεται ένα μέλος της οικογένειας να παρουσιάσει κάποιο σύμπτωμα.

3.2.3. Επιμέρους αρχές που εφαρμόζονται στο θεραπευτικό μοντέλο της Satir

Οι κυριότερες από τις επιμέρους αρχές, που απορρέουν από τις θεωρητικές θέσεις της Satir είναι οι εξής (Satir, Banomen, Gerber, Gomori, 1991):

- Ακόμη και αν η εξωτερική αλλαγή είναι περιορισμένη, η εσωτερική αλλαγή είναι εφικτή.
- Οι γονείς πράττουν το καλύτερο που μπορούν σε κάθε χρονική στιγμή.
- Όλοι έχουμε τα εσωτερικά εφόδια, για να ανταπεξέλθουμε επιτυχώς και να αναπτυχθούμε.
- Έχουμε, επιλογές, ιδιαίτερα, όταν πρέπει να αντιδράσουμε στο άγχος.
- Η θεραπεία οφείλει να επικεντρωθεί στην υγεία και όχι στην παθολογία.
- Η ελπίδα είναι σημαντικό στοιχείο για αλλαγή.
- Οι άνθρωποι συνδέονται με βάση τα παρόμοια στοιχεία που έχουν και αναπτύσσονται βάσει των διαφορών τους.
- Ο κύριος σκοπός της θεραπείας είναι να στηρίξει τα άτομα, προκειμένου να κάνουν τις προσωπικές τους επιλογές.
- Οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν να είναι μαζί, παρά να απομονώνονται, ιδιαίτερα σε στρεσογόνες καταστάσεις.
- Πρόβλημα δεν αποτελεί αυτό καθεαυτό το πρόβλημα, αλλά η αντιμετώπισή του.
- Είναι σημαντικό να αποδεχόμαστε τα συναισθήματά μας, γιατί μας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες.
- Οι άνθρωποι, προκειμένου να ενισχύσουν την αυτοεκτίμησή τους, χρειάζεται να ανακαλύψουν το δικό τους εσωτερικό κόσμο.
- Οι γονείς επαναλαμβάνουν γνωστά πρότυπα από τις δικές τους εμπειρίες ζωής, έστω κι αν αυτά είναι δυσλειτουργικά.
- Τα γεγονότα του παρελθόντος δεν μπορούν να αλλαχθούν. Το μόνο που μπορεί να αλλαχθεί, είναι η επιρροή που ασκούν επάνω μας Η εκτίμηση και η αποδοχή του παρελθόντος ενισχύουν την ικανότητά μας να διευκολύνουμε το παρόν.

- Αποδεχόμαστε τους γονείς μας, όχι μέσα από τους ρόλους τους, αλλά ως ανθρώπους, και τους αντιμετωπίζουμε ως πρόσωπα.
- Ο τρόπος που προσαρμόζομαστε εξαρτάται από το επίπεδο της αυτοεκτίμησής μας. Όσο πιο υψηλή είναι, τόσο πιο μεγάλη και υγιής είναι η ικανότητά μας να αντιμετωπίζουμε τον κόσμο.
- Οι υγιείς σχέσεις χτίζονται με βάση την ισότητα (Satir, Banomen, Gerber, Gomori, 1991, σσ. 16-18)..

3.2.4. Σκοπός της θεραπείας

Σκοπός της θεραπείας είναι να αποκαλυφθούν οι αυστηροί και άκαμπτοι νόμοι και ρόλοι που καθορίζουν την επικοινωνία και ο τρόπος λειτουργίας της οικογένειας, και να βοηθηθούν τα μέλη της να διαμορφώσουν περισσότερο εύκαμπτους και ευέλικτους κανόνες και ρόλους.

Ως γενικός στόχος θεωρείται η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης, διότι μαζί με την επικοινωνία αποτελούν τη βάση για ένα λειτουργικό σύστημα και βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση.

3.2.5. Θεραπευτική διαδικασία

Η συγκεκριμένη προσέγγιση δίνει έμφαση στο παρόν, και όχι στο παρελθόν. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας λαμβάνονται πληροφορίες για χρονολογίες που συνδέονται με σημαντικά οικογενειακά γεγονότα. Το υποστηρικτικό περιβάλλον κατέχει σημαντική θέση στο συγκεκριμένο μοντέλο. Ο θεραπευτής φροντίζει να δημιουργήσει στενή σχέση με την οικογένεια και να συνδεθεί προσωπικά με αυτήν.

3.2.5.1. Κεντρικά σημεία της θεραπευτικής διαδικασίας

Κατά την θεραπευτική διαδικασία υπάρχουν τρία βασικά σημεία, στα οποία ο θεραπευτής επικεντρώνεται και τα οποία είναι τα εξής:

3.2.5.1.1. Δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης

Ο θεραπευτής, πριν από οτιδήποτε άλλο, οφείλει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των μελών της οικογένειας, ανεξαρτήτως του χρόνου που θα χρειαστεί γι' αυτό. Κι αυτό επιτυγχάνεται με την ειλικρινή και γεμάτο ενδιαφέρον επικοινωνία με την οικογένεια.

3.2.5.1.2. Συνειδητοποίηση

Ο θεραπευτής αναθέτει στα μέλη διάφορες δραστηριότητες, όπως παίξιμο ρόλων, παρακολούθηση των βιντεοσκοπήσεων των συνεδριών και μέσω της προσωπικής του εμπειρίας κατανοεί τη συμπεριφορά του.

3.2.5.1.3. Εφαρμογή στην πράξη

Δίνεται στο άτομο, αλλά και στην οικογένεια η δυνατότητα να εφαρμόσουν στην πράξη, όλα όσα έμαθαν. Αυτό αποσκοπεί, στο να αποκτήσουν σαφή τρόπο επικοινωνίας, ο οποίος ενισχύει την αυτοεκτίμηση και την αλληλοεκτίμηση.

3.2.5.2. Στάδια της θεραπευτικής διαδικασίας

Διακρίνονται συγκεκριμένα στάδια κατά την πορεία της θεραπευτικής διαδικασίας, τα οποία είναι τα εξής:

3.2.5.2.1. Εισαγωγικό στάδιο

Κατά τη διάρκεια αυτού διαμορφώνονται οι συνθήκες μέσω των οποίων ο θεραπευόμενος αποκτά εμπιστοσύνη στο θεραπευτή και στο θεραπευτικό πλαίσιο.

3.2.5.2.2. Στάδιο του χάους

Με την εξέλιξη της θεραπευτικής διαδικασίας το χάος και η αταξία επικρατούν. Τα μέλη της οικογένειας συζητούν μεταξύ τους, ρισκάρουν, «ανοίγονται» συναισθηματικά, μοιράζονται τον πόνο τους και τα παράπονά τους, συμμετέχουν στη συζήτηση, αλλά και στις διάφορες ασκήσεις.

3.2.5.2.3. Στάδιο της σύνθεσης

Στο τελευταίο στάδιο γίνεται η σύνθεση των θεμάτων που συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας στο δεύτερο στάδιο. Τα μέλη κατανοούν, με τη λογική και το συναίσθημα, τον εαυτό τους και τους άλλους. Εκφράζονται με ειλικρίνεια σε ό, τι νιώθουν, είτε συμφωνούν, είτε διαφωνούν και αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις πράξεις τους.

3.2.6. Ο θεραπευτής

Στη συγκεκριμένη προσέγγιση η προσωπικότητα του θεραπευτή κατέχει σημαντική θέση στην όλη θεραπεία. Ο θεραπευτής είναι πρωταρχικά υπεύθυνος για την αλλαγή της οικογένειας και τη θεραπευτική διαδικασία.

Ωστόσο, μεγάλο μερίδιο για την θεραπευτική εξέλιξη της οικογένειας κατέχει κι αυτή η ίδια, αφού η ειλικρίνεια και η ανοικτή επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη είναι απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να επιτευχθεί αλλαγή.

Ο θεραπευτής διδάσκει κυρίως στα μέλη πώς να έχουν επαφή με τα συναισθήματά τους, με ποιο τρόπο να τα εκφράζουν, και πώς να επικοινωνούν με έναν περισσότερο αποτελεσματικό τρόπο. Η μη λεκτική επικοινωνία και η χρήση των αισθήσεων κατέχουν σημαντική θέση στην επικοινωνιακή προσέγγιση.

3.2.7. Θεραπευτικές μέθοδοι και τεχνικές

Οι βασικές τεχνικές παρέμβασης που χρησιμοποιεί η Satir είναι η βιωματική μάθηση της επικοινωνίας και το οικογενειακό γλυπτό.

3.2.7.1. Βιωματική μάθηση της επικοινωνίας

Ο θεραπευτής διδάσκει στα μέλη της οικογένειας με ποιον τρόπο να επικοινωνούν αποτελεσματικά, χρησιμοποιώντας τον εαυτό του ως μοντέλο επικοινωνίας. Ο τρόπος με τον οποίο επικοινωνεί είναι άμεσος και χρησιμοποιεί τρίτο πρόσωπο. Ο θεραπευτής είναι ανοιχτός στην ύπαρξη διαφορετικών αντιλήψεων, διότι το κάθε μέλος βιώνει διαφορετικά την ίδια κατάσταση.

Η διδασκαλία της επικοινωνίας διέπεται από δύο βασικές αρχές. Η πρώτη είναι, ότι το κάθε μέλος απευθύνεται στο άλλο σε πρώτο πρόσωπο, έτσι ώστε να γνωστοποιείται πώς νιώθει το κάθε άτομο μέσα στην οικογένεια. Η δεύτερη αρχή συνίσταται στο ότι σε μια αποτελεσματική επικοινωνία όλα τα μέρη του μηνύματος συμφωνούν: τα λόγια, ο τόνος της φωνής, η έκφραση του προσώπου, καθώς και η στάση του σώματος βρίσκονται στην ίδια κατεύθυνση.

3.2.7.2. Οικογενειακό γλυπτό

Σε αυτήν την τεχνική ο θεραπευτής λειτουργεί ως «σκηνοθέτης» και τοποθετεί τα μέλη της οικογένειας σε διάφορες στάσεις, έτσι ώστε να εκφράζεται από αυτά συμβολικά η θέση τους μέσα

στην οικογένεια. Μέσω αυτής της αναπαράστασης το μέλος συνειδητοποιεί πώς βιώνει την οικογένειά του, αλλά και τον εαυτό του μέσα σε αυτήν. Στην συνέχεια ακολουθεί συζήτηση ανάμεσα στο θεραπευτή και τα μέλη της ομάδας.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε, ότι η Virginia Satir είναι η βασικότερη εκπρόσωπος της επικοινωνιακής προσέγγισης. Κύριο σημείο του μοντέλου της στην οικογενειακή θεραπεία είναι η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και η διαμόρφωση λειτουργικής επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη. Η Satir πρέσβευε, ότι κάθε οικογένεια δύναται να αξιοποιήσει καλύτερους τρόπους επικοινωνίας, προκειμένου να αυξήσει την αυτοεκτίμηση των μελών και όλης της οικογένειας. Ο θεραπευτής έχει ως στόχο να βοηθήσει τα άτομα να κατανοήσουν τις δυνατότητες που έχουν και να μάθουν να τις χρησιμοποιούν αποτελεσματικά.

3.3. Δομική οικογενειακή προσέγγιση (Salvador Minuchin, 1921 -)

Ιδρυτής του μοντέλου της δομικής οικογενειακής θεραπείας θεωρείται ο Salvador Minuchin. Ξεκίνησε τη θεραπευτική του εργασία με την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς μιας ομάδας αγοριών, τα οποία ανήκαν σε οικογένειες Πορτορικανών και Αφροαμερικανών και κατοικούσαν στις φτωχογειτονιές της περιοχής. Παρατήρησε λοιπόν η θεραπευτική ομάδα του Minuchin, ότι η ψυχαναλυτική προσέγγιση δεν είχε ιδιαίτερα θεραπευτικά αποτελέσματα σε αυτά τα παιδιά.

Έτσι, λοιπόν, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα, ο Minuchin και οι συνεργάτες του προσπάθησαν να βρουν άλλες προσεγγίσεις και τεχνικές, που θα λάμβαναν υπόψη τους το κοινωνικό περιβάλλον της οικογένειας – αφού οι συγκεκριμένες οικογένειες αγωνίζονταν για την καθημερινή επιβίωση και αναζητούσαν άμεσες και συγκεκριμένες λύσεις στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Ερευνώντας, λοιπόν για μία αποτελεσματική παρέμβαση, προσέγγισαν την οικογενειακή θεραπεία. Η πρώτη επαφή έγινε με το μοντέλο της Satir στο Πάλο Άλτο.

3.3.1. Επιδράσεις

Οι απόψεις του Minuchin για τις οικογένειες και την ανάπτυξη προβλημάτων επηρεάστηκαν από τις βασικές σπουδές του στην ιατρική, αλλά και από την κλινική του εμπειρία. Η κοινωνική επανάσταση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 1960 άσκησε επιρροή στην ενασχόληση του Minuchin με τα ευρύτερα πλαίσια, τα οποία καθορίζουν την ανάπτυξη προβλημάτων στις φτωχές οικογένειες (Aronte & Van Deusin, 1981, σ. 310).

Από τις πρώτες έννοιες που χρησιμοποίησε ο Minuchin (1993) ήταν η «δομή της οικογένειας». Όπως αναφέρει και ο ίδιος:

[...] Δουλεύοντας με τις οικογένειες και έχοντας την ανάγκη να συλλάβω τη λειτουργία τους, άρχισα να παρατηρώ, ότι η συμπεριφορά τους, είχε ένα μοτίβο – ότι τα μέλη της οικογένειας αντιδρούσαν με έναν τρόπο που μπορούσε να προβλεφθεί. Ένα από τα πρώτα πράγματα που είχα μάθει ως φυσικός, ήταν να επικεντρώνομαι στις φυσικές δομές, που υπάρχουν κάτω από τις βιολογικές λειτουργίες του οργανισμού. Έτσι, άρχισα να σκέφτομαι, ότι η οικογένεια, όπως και το σώμα, έχει μια βασική δομή»(Minuchin & Nichols, 1993, σ. 40).

Όταν ο Minuchin το 1965 ήταν διευθυντής στο Κέντρο Καθοδήγηση Παιδιών σε κλινική της Φιλαδέλφεια, η μεγαλύτερη προσφορά του ήταν η ενασχόλησή του με τις οικογένειες παιδιών που παρουσίαζαν ψυχοσωματικά προβλήματα και κυρίως ανορεξία. Παρατήρησε, λοιπόν, ότι τα παιδιά που είχαν εισαχτεί με άσθμα ή διαβήτη, χειρότερευαν, όταν οι οικογένειές τους αντιμετώπιζαν δυσκολίες στον τρόπο οργάνωσης και στην επικοινωνία των μελών τους.

3.3.2. Βασικές θεωρητικές θέσεις

Οι βασικές θεωρητικές θέσεις του Salvador Minuchin σχετικά με την δομική οικογενειακή θεραπεία είναι οι εξής:

3.3.2.1. Δομή και οργάνωση της οικογένειας

Η βασική έννοια της συγκεκριμένης προσέγγισης, από την οποία πήρε και τον τίτλο το θεραπευτικό μοντέλο του Minuchin, είναι η έννοια της «δομής και οργάνωσης της οικογένειας». Λέγοντας «δομή» εννοεί το σύνολο των λειτουργικών απαιτήσεων που οργανώνουν τους τρόπους, με τους οποίους τα μέλη της οικογένειας συναλλάσσονται μεταξύ τους, και οι οποίοι δεν δηλώνονται φανερά. Κάθε οικογένεια καθορίζει τους βασικούς κανόνες, με τους οποίους λειτουργούν τα μέλη της μέσα από άρρητα επαναλαμβανόμενα πρότυπα συναλλαγών. Ο ίδιος ο Minuchin (1974) αναφέρει:

[...] η οικογένεια αποτελεί ένα σύστημα, το οποίο λειτουργεί μέσα από πρότυπα συναλλαγών των μελών της. Οι επαναλαμβανόμενες συναλλαγές καθορίζουν για τα μέλη τα πρότυπα, για το πώς, πότε και με ποιον να συνδέονται, και αυτά τα πρότυπα καθορίζουν το σύστημα (1974, σ. 51).

Με αυτό τον τρόπο καθορίζονται οι κανόνες λειτουργίας της οικογένειας, με βάση τους οποίους τα μέλη της επικοινωνούν μεταξύ τους και αναλαμβάνουν ρόλους στα πλαίσια αυτής.

3.3.2.1.1. Παράγοντες και διαδικασίες που καθορίζουν τη δομή της οικογένειας

Οι συναλλαγές ανάμεσα στα μέλη καθορίζονται από γενικότερους κανόνες, οι οποίοι ισχύουν για όλες τις οικογένειες, καθώς και από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της. Σε άλλες οικογένειες υπάρχει μια ιεραρχία δύναμης από την οποία καθορίζεται η άσκηση εξουσίας και η λήψη αποφάσεων, ενώ σε άλλες οικογένειες, οι οποίες διαθέτουν λιγότερο οργανωμένη δομή, είναι ελάχιστοι οι κανόνες που ακολουθούν τα μέλη, για να συναλλάσσονται.

Σε όλες σχεδόν τις οικογένειες ορισμένοι παράγοντες και κάποια γεγονότα ζωής αυξάνουν το άγχος και τη δυσλειτουργικότητα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία κρίσης. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, οι οικογένειες που έχουν ανοιχτή και προσαρμόσιμη δομή ξεπερνούν πιο εύκολα την κρίση και λειτουργούν καλύτερα μακροπρόθεσμα σε σύγκριση με τις οικογένειες που δεν είναι τόσο ευέλικτες.

3.3.2.2. Υποδεικνυόμενος ασθενής

Η οικογένεια συνήθως οδηγείται στη θεραπεία από τα συμπτώματα κάποιου μέλους της. Σύμφωνα με τον Minuchin, το μέλος αυτό είναι το άτομο, στο οποίο η οικογένεια «δίνει την ταμπέλα» του ασθενή (Minuchin, 2000, σ. 211).

Η διαμορφωμένη δομή κάθε οικογένειας έχει την τάση να παραμένει σταθερή και να αντιστέκεται στην αλλαγή. Εν τούτοις, κάθε οικογένεια διαθέτει τους μηχανισμούς, με τους οποίους μεταβάλλει τον τρόπο λειτουργίας των μελών της, για να προσαρμοστεί στις αλλαγές που φυσιολογικά συμβαίνουν στην εξελικτική της πορεία. Όταν χρειάζεται να κάνει μεγάλες αλλαγές ή όταν δεν διαθέτει την ευελιξία να προσαρμοστεί ακόμη και σε μικρές αλλαγές, τότε δύναται να εμφανιστεί κάποιο σύμπτωμα σε ένα ή περισσότερα μέλη της.

3.3.2.3. Συμπληρωματικότητα και αμοιβαιότητα των λειτουργιών

Η συμπληρωματικότητα – αμοιβαιότητα των λειτουργιών στην οικογένεια απορρέει από την οργάνωση των συστημάτων. Η διενέργεια αυτή ορίζει τους ρόλους και τη λειτουργία των μελών της. Για παράδειγμα, όταν ένας γονέας ασχολείται πάρα πολύ με το παιδί του, ο άλλος γονέας

δείχνει να λειτουργεί περιφερειακά. Όταν ο ένας είναι καλός, ο άλλος είναι κακός. Με την ανάληψη συμπληρωματικών ρόλων εξασφαλίζεται η ισορροπία της οικογένειας.

Ο Minuchin επισημαίνει, ότι στο ρόλο του ζευγαριού, μπορεί και οι δύο τύποι να είναι λειτουργικοί. Ο ίδιος υποστηρίζει επιπλέον, ότι αυτοί οι ρόλοι δεν είναι αμιγείς. Σε κάθε ζευγάρι παρουσιάζεται ένα μείγμα αυτονομίας και συμπληρωματικότητας των ατόμων. Πάντως, και οι δύο σύζυγοι πρέπει να αναπτύξουν πρότυπα συμπληρωματικότητας, ώστε καθένας να υποχωρεί, όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο, χωρίς να αισθάνεται, ότι είναι νικημένος.

3.3.2.4. Όρια

«Όρια» είναι ο νοητός κύκλος που οριοθετεί άτομα και υποσυστήματα και καθορίζει το είδος της συναλλαγής ανάμεσα στα μέλη και ανάμεσα στην οικογένεια ως σύνολο με τον έξω κόσμο. Ο Minuchin υποστηρίζει, ότι τα όρια του υποσυστήματος είναι οι κανόνες που καθορίζουν τη συμπεριφορά του.

Τα όρια προϋποθέτουν την ύπαρξη κανόνων και ορισμένα πρότυπα σχέσεων ανάμεσα στα μέλη. Αυτά τα πρότυπα σχέσεων φαίνονται στα επιμέρους συστήματα της οικογένειας στα υποσυστήματα, όπως για παράδειγμα στο υποσύστημα των συζύγων – γονέων και των παιδιών – αδελφών. Στις οικογένειες που χαρακτηρίζονται από λειτουργικότητα, καθένα από αυτά επιτελεί και διαφορετικό ρόλο. Σκοπός των ορίων είναι να προστατεύσουν την διαφοροποίηση του κάθε υποσυστήματος.

Οι τύποι ορίων που διακρίνονται στις οικογένειες είναι: τα σαφή, τα άκαμπτα και τα συγκεχυμένα.

3.3.2.4.1. Σαφή όρια

Ο Minuchin υποστηρίζει, ότι η δομή των ορίων είναι ελαστική, για να προσαρμόζεται στα στάδια ανάπτυξης της οικογένειας και στις κρίσεις που δύναται να αντιμετωπίσει. Στις λειτουργικές οικογένειες τα όρια είναι σαφώς καθορισμένα, σταθερά, αλλά και ελαστικά. Όταν υπάρχουν σαφή όρια, τα μέλη νιώθουν, ότι έχουν υποστήριξη, αλλά συγχρόνως είναι και αυτόνομα ως άτομα. Σε αυτές τις οικογένειες υπάρχει μεγαλύτερη συχνότητα επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη και διευκολύνονται και διευκολύνονται οι διαπραγματεύσεις, έτσι ώστε να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες αλλαγές, ενώ η οικογένεια παραμένει σταθερή. Ο Minuchin αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Η σύνθεση των υποσυστημάτων που οργανώνονται γύρω από τις οικογενειακές λειτουργίες, δεν είναι τόσο σημαντική, όσο η σαφήνεια των ορίων του κάθε υποσυστήματος»* (Minuchin, 2000, σ. 118).

3.3.2.4.2. Άκαμπτα όρια

Χαρακτηριστικό των άκαμπτων ορίων είναι η έλλειψη ευελιξίας, η οποία κρατά τα μέλη της οικογένειας σε απόσταση. Στις οικογένειες που παρατηρείται αυτό το είδος ορίων τα μέλη αντιμετωπίζουν δυσκολία στο να σχετιστούν μεταξύ τους με οικείο τρόπο και είναι συναισθηματικά απομακρυσμένα ή και αποκομμένα. Σε συστήματα με άκαμπτα όρια τα μέλη λειτουργούν αυτόνομα και διακρίνονται από έλλειψη συναισθημάτων, όπως είναι για παράδειγμα, η αφοσίωση και το συναίσθημα του «ανήκειν».

3.3.2.4.3. Συγκεχυμένα όρια

Στην αντίθετη πλευρά της οικογένειας με άκαμπτα όρια βρίσκεται εκείνη με συγκεχυμένα όρια. Σε αυτές τις οικογένειες το κάθε μέλος της γνωρίζει και μπλέκεται στις υποθέσεις του άλλου και προσφέρει στήριξη, ακόμη κι όταν δεν χρειάζεται. Δεν υπάρχει καμία διάκριση ανάμεσα στα υποσυστήματα. Αντιθέτως, υπάρχει κόστος, τόσο για τους γονείς, όσο και για τα παιδιά. Και οι δύο, δηλαδή, χάνουν την ανεξαρτησία, την αυτονομία και τη δυνατότητά τους να κάνουν καινούρια

πράγματα. Οι σύζυγοι αφιερώνουν όλο το χρόνο τους σχεδόν σε γονεϊκές λειτουργίες και κάνουν πολλά για τα παιδιά τους σε βάρος της συζυγικής τους σχέσης. Τα παιδιά μέσα σε αυτήν την οικογένεια, επειδή μαθαίνουν να στηρίζονται περισσότερο στους γονείς τους, παρά στις δικές τους δυνάμεις, συχνά δυσκολεύονται να δημιουργήσουν σχέσεις εκτός οικογενειακού πλαισίου.

3.3.2.5. Υποσυστήματα

Τα υποσυστήματα της οικογένειας διαμορφώνονται με βάση τα πρότυπα των σχέσεων που υπάρχουν σε αυτήν. Τα κυριότερα είναι αυτά των συζύγων, των γονέων και των παιδιών. Υποσυστήματα δημιουργούνται, επίσης, με дуάδες, όπως, για παράδειγμα, μητέρας – παιδιού, αλλά και με βάση το φύλο, τα ενδιαφέροντα, κ. λ. π.

3.3.2.5.1. Το συζυγικό υποσύστημα

Το υποσύστημα των συζύγων οφείλει να εκπληρώσει ζωτικά καθήκοντα για τη λειτουργικότητα της οικογένειας. Ο Minuchin (2000) υποστηρίζει, ότι *«τόσο ο άντρας, όσο και η γυναίκα πρέπει να εκχωρήσουν ένα μέρος της διαφορετικότητάς τους, για να κερδίσουν την αίσθηση του «ανήκειν»* (2000, σ.122). Το υποσύστημα των συζύγων ενδέχεται να προσφέρει ανακούφιση και συντροφικότητα για την αντιμετώπιση εξωτερικών στρεσογόνων καταστάσεων.

Ο κάθε σύζυγος δύναται να ενεργοποιήσει αφενός μεν, τις δημιουργικές και καλές πλευρές του άλλου, αφετέρου δε, τις αρνητικές. Για να λειτουργεί χωρίς προβλήματα το υποσύστημα, χρειάζεται να θέτει όρια, τα οποία το προστατεύουν από απαιτήσεις άλλων, ειδικά, όταν υπάρχουν παιδιά. Τα όρια, ωστόσο δεν είναι θετικό να είναι άκαμπτα, γιατί τότε το ζευγάρι απομονώνεται.

3.3.2.5.2. Το γονεϊκό υποσύστημα

Όταν μέσα στο ζευγάρι υπάρχουν παιδιά, τότε οφείλει να εκπληρώσει τα γονεϊκά του καθήκοντα, χωρίς να χάσει την μεταξύ του υποστήριξη. Στην ζωή των παιδιών και άλλες ομάδες, όπως είναι το σχολείο ή οι φίλοι αναλαμβάνουν από κοινού, μαζί με τους γονείς, την κοινωνικοποίησή τους, καθώς αυτά μεγαλώνουν. Κι εκείνη τη στιγμή το γονεϊκό υποσύστημα οφείλει να δείξει ευελιξία και να προσαρμοστεί στις νέες απαιτήσεις που ενδέχεται να συγκρούονται με τους δικούς του κανόνες κοινωνικοποίησης. Ο Minuchin (2000) αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι *«το να είσαι γονιός, είναι η απόλυτη εκπαίδευση στην ταπείνωση* (2000, σ. 33).

Οι γονείς οφείλουν να προσαρμόζονται στις εξελικτικές ανάγκες των παιδιών τους. Όταν ο θεραπευτής διακρίνει δυσλειτουργικές διαδικασίες ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, οφείλει να δείχνει κατανόηση και να υποστηρίζει όλους τους συμμετέχοντες, έτσι ώστε να αποκτήσει την εμπιστοσύνη τους και να προχωρήσουν έπειτα σε αλλαγές. Ο Minuchin υποστηρίζει (2000), ότι *«έργο του θεραπευτή είναι να βοηθά τα υποσυστήματα να διαπραγματεύονται μεταξύ τους και να προσαρμόζονται το ένα στο άλλο»* (2000, σ. 126).

3.3.2.5.3. Το αδελφικό υποσύστημα

Οι αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών σε κάθε ηλικία πρέπει να είναι γνωστές στον θεραπευτή, καθώς και οι ιδιαιτερότητες των αδερφικών υποσυστημάτων. Τα αδέρφια μαθαίνουν τρόπους διαπραγματεύσεως, συνεργασίας, συναγωνισμού. Μαθαίνουν όμως, και να ελίσσονται, να επιτυγχάνουν και να υποχωρούν. Τα μοναχοπαιδιά συχνά δυσκολεύονται να μοιραστούν και να συναγωνιστούν τους άλλους, και μαθαίνουν γρήγορα, πώς να προσαρμόζονται στον κόσμο των ενηλίκων, αφού συναναστρέφονται μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο μόνο με τους γονείς τους που είναι ενήλικοι. Κρίνεται λοιπόν αναγκαίο, ο θεραπευτής να εξηγήσει τον κόσμο των παιδιών στους ενηλίκους και το αντίστροφο.

Παράλληλα, ο θεραπευτής οφείλει να θέσει και τα όρια του αδελφικού υποσυστήματος, και να προστατεύσει τα παιδιά και την αδερφική σχέση από τις παρεμβάσεις των ενηλίκων. Ακόμη, όμως,

και όταν οι γονείς είναι υπερπροστατευτικοί απέναντι στα παιδιά, ο ειδικός βοηθάει τα αδέρφια να μάθουν να επικοινωνούν με εξωοικογενειακές ομάδες.

3.3.2.6. Συνασπισμοί, συμμαχίες

Όταν χρησιμοποιείται ο όρος «συνασπισμός», αναφέρεται σε μία διαδικασία, κατά την οποία, όταν σε μια ομάδα, υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα σε δύο μέλη, προστίθεται ένα τρίτο μέλος, προκειμένου να μειωθεί η μεταξύ τους ένταση. Ο «συνασπισμός» δημιουργεί τριγωνοποιήσεις, όπως είδαμε στην διαγενεακή θεωρητική προσέγγιση του Bowen παραπάνω. Η τριγωνοποίηση αυτή ενδέχεται να εκφραστεί με δύο τρόπους:

- Με την μορφή του συνασπισμού δύο μελών εναντίον ενός τρίτου (για παράδειγμα, ο πατέρας μπορεί να συμμαχήσει με ένα από τα παιδιά της οικογένειας εναντίον της μητέρας).
- Με την ανάπτυξη κάποιου προβλήματος σε ένα μέλος της οικογένειας σε αυτήν την περίπτωση ένα δυσλειτουργικό σύστημα οικογένειας ή ζευγαριού ισορροπεί με την εμφάνιση του προβλήματος σε ένα μέλος του.

3.3.3. Σκοπός της θεραπείας

Κατά την δομική θεραπεία, τα προβλήματα που εμφανίζονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας συνδέονται με προβλήματα στη δομή της, στην ιεραρχία, στο είδος των ορίων, αλλά και στη δημιουργία συνασπισμών. Η θεραπεία λοιπόν, έχει ως στόχο να βοηθήσει την οικογένεια να καθορίσει περισσότερο σαφή όρια, να αυξήσει την ευελιξία της, ιδιαίτερα κατά τις μεταβατικές καταστάσεις της οικογενειακής ζωής, και κυρίως να αλλάξει τη δυσλειτουργική δομή της. Ο Minuchin (2000) αναφέρει χαρακτηριστικά:

Η αλλαγή θεωρείται, ότι συμβαίνει μέσω της διαδικασίας της σύνδεσης του θεραπευτή με την οικογένεια και της αναδόμησης που αυτός επιφέρει στην οικογένεια κατά προσεκτικά σχεδιασμένο τρόπο, έτσι ώστε να μετασχηματίσει τα δυσλειτουργικά πρότυπα συναλλαγής (2000, σ. 180).

3.3.4. Θεραπευτική διαδικασία

Σύμφωνα με τις θέσεις της δομικής θεωρητικής προσέγγισης η προσοχή του θεραπευτή εστιάζεται κυρίως στα παρακάτω σημεία:

- Η ιεραρχική δομή της οικογένειας χρειάζεται να είναι λειτουργική. Οι γονείς οφείλουν να έχουν την ευθύνη για την οικογενειακή λειτουργία και τα παιδιά να λειτουργούν ως αδέρφια και να μην αναλαμβάνουν άλλους ρόλους (λ. χ. γονεϊκούς).
- Όταν τα μέλη της οικογένειας είναι απομακρυσμένα μεταξύ τους, τότε στόχος του θεραπευτή είναι να αυξηθεί η συναλλαγή τους και τα όρια ανάμεσά τους να γίνουν σαφή και λιγότερα κλειστά, να αυξηθεί, δηλαδή, η συντροφικότητα και η υποστήριξη μεταξύ των μελών.
- Όταν τα μέλη της οικογένειας είναι πολύ δεμένα μεταξύ τους, κύριος στόχος της θεραπευτικής διαδικασίας είναι η αυτονόμησή τους, αλλά και η αυτονόμηση των διαφόρων υποσυστημάτων. Ενισχύεται, δηλαδή, η αυτονομία των παιδιών, ανάλογα με την ηλικία τους, αλλά και η ανεξαρτησία του υποσυστήματος των συζύγων.
- Η θεραπεία στοχεύει στη διαφοροποίηση, όταν τα όρια είναι συγκεχυμένα. Κατά βάση επιδιώκεται η διαφοροποίηση του συζυγικού υποσυστήματος από το γονεϊκό. Οι σύζυγοι είναι σημαντικό να διαθέτουν χρόνο για τη σχέση τους ως ζευγάρι.

Βέβαια, γίνεται κατανοητό, ότι οι παραπάνω στόχοι προσαρμόζονται ανάλογα με την μορφή της οικογένειας. Η μονογονεϊκή οικογένεια, για παράδειγμα, έχει διαφορετικές ανάγκες αναφορικά με την οριοθέτηση. Σύμφωνα με τη δομική προσέγγιση, η δομή της οικογένειας και η οργάνωσή της, καθορίζονται και από το εξελικτικό στάδιο, στο οποίο βρίσκεται η οικογένεια, αλλά και από τις ανάγκες των μελών που έχει να καλύψει.

3.3.5. Ο θεραπευτής

Βάσει της κατηγοριοποίησης των θεραπευτών, σχετικά με το βαθμό παρέμβασής του στη θεραπευτική διαδικασία, ο Minuchin ανήκει στην κατηγορία των «παρεμβατικών». Πότε είναι παρεισφρυτικός και φορτικός, πότε τρυφερός και με ενσυναίσθηση, άλλοτε πάλι προκλητικός. Πάντα όμως δείχνει σεβασμό και πίστη στις δυνατότητες των ατόμων και των οικογενειών να εξελίσσονται (Minuchin, 2000, σ. 33).

Η δομική θεραπεία είναι θεραπεία δράσης και αναφέρεται στο παρόν. Βασικός της στόχος είναι να αλλάξει την παρούσα κατάσταση της οικογένειας, και όχι να ερευνήσει το παρελθόν. Η συγκεκριμένη προσέγγιση υποστηρίζει, ότι με την παρέμβαση στο πλαίσιο μπορούν να επέλθουν αλλαγές, τόσο ενδοψυχικές, όσο και στη συμπεριφορά του ατόμου. Έργο λοιπόν του θεραπευτή είναι να βοηθήσει τον ασθενή και την οικογένειά του στο σχηματισμό του οικογενειακού του πλαισίου.

Υπάρχει συγκεκριμένη πορεία, την οποία ακολουθεί ο θεραπευτής κατά τη διάρκεια της παρέμβασης και είναι η ακόλουθη:

- Πρώτον, συνδέεται με την οικογένεια καταλαμβάνοντας τη θέση του συντονιστή.
- Δεύτερον, φέρνει στην επιφάνεια και αξιολογεί την οικογενειακή δομή.
- Τρίτον, δημιουργεί συνθήκες, οι οποίες επιτρέπουν το μετασχηματισμό αυτής της δομής.

3.3.6. Θεραπευτικές μέθοδοι και τεχνικές

Οι βασικότερες τεχνικές που χρησιμοποιούνται στη δομική προσέγγιση είναι οι τεχνικές σύμπραξης και οι τεχνικές αναδόμησης. Και οι δύο τεχνικές εσωκλείουν επιμέρους τεχνικές.

3.3.6.1. Τεχνικές σύμπραξης

Οι τεχνικές σύμπραξης στοχεύουν στη σύνδεση του θεραπευτή με το σύστημα της οικογένειας. Αυτό πραγματοποιείται από την πρώτη συνεδρία, για να μπορέσει έπειτα να την οδηγήσει σε αλλαγές. Η τεχνική της σύμπραξης αποτελεί κεντρικό σημείο στη θεραπευτική παρέμβαση. Ο ίδιος ο Minuchin (1974) υπογραμμίζει:

Αν ο θεραπευτής δεν συνδεθεί με την οικογένεια και δεν δημιουργήσει ένα θεραπευτικό σύστημα, δεν μπορεί να την οδηγήσει σε αναδόμηση, ούτε να πετύχει τους θεραπευτικούς του στόχους (1974, σ. 123).

Ο θεραπευτής προκειμένου να επιτύχει τη σύμπραξη, προσαρμόζεται στην οργάνωση και στον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας και γίνεται μέλος της. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, πρέπει ο ίδιος να βιώσει τα πρότυπα συναλλαγών της οικογένειας και τη δύναμή τους. Να βιώσει, δηλαδή, την ευχαρίστηση του να τον αγαπούν, την δυσαρέσκεια να τον θεωρούν προβληματικό, να τον εμπιστεύονται, να τον ενισχύουν. Παράλληλα, οφείλει να προσαρμόζεται απέναντι στα παιδιά και να μιλά τη γλώσσα τους. ο ίδιος αναφέρει:

Τείνω να υιοθετώ τη γλώσσα των οικογενειών, με τις οποίες εργάζομαι. Χρησιμοποιώ πολυσύλλαβες λέξεις με τους διανοούμενους, γίνομαι ρομαντικός με τους Νοτιοαμερικανούς, ιδεολόγος με τους εφήβους. Προσπαθώ να τους μοιάσω. Μπορεί να γίνω Νοτιοαμερικανός, Εβραίος ή Ιταλός. Γίνομαι ραββίνος ή υπουργός, όταν η οικογένεια το έχει ανάγκη (1974, σ. 41).

3.3.6.1.1. Επιμέρους τεχνικές σύμπραξης

Η σύνδεση του θεραπευτή με την οικογένεια πραγματοποιείται με κάποιους τρόπους που περιγράφονται παρακάτω:

3.3.6.1.1.1. Προσαρμογή

Η «προσαρμογή» στοχεύει στη συμπόρευση του θεραπευτή με την υπάρχουσα κατάσταση. ο θεραπευτής κατανοεί τις συμπεριφορές των μελών της οικογένειας και τις θέσεις τους. κατανοεί, για παράδειγμα, την συμπληρωματικότητα των σχέσεων σε ένα ζευγάρι ή την ανάγκη της οικογένειας για τη δημιουργία ενός «ασθενή». Ο θεραπευτής δείχνει τις καταστάσεις αυτές με διάφορους τρόπους και δείχνει κατανόηση.

3.3.6.1.1.2. Διατήρηση

Κατά τη διαδικασία της «διατήρησης» ο θεραπευτής υποστηρίζει, όσα λέει το κάθε μέλος, προκειμένου να ενισχυθεί η ανεξαρτησία των ατόμων, και των υποσυστημάτων. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Οι διαδικασίες διατήρησης εμπεριέχουν συχνά την ενεργό επιβεβαίωση και υποστήριξη των οικογενειακών υποσυστημάτων»* (Minuchin, 2000, σ. 238).

3.3.6.1.1.3. Ανίχνευση

Στην «ανίχνευση» ο θεραπευτής διερευνά, διευκρινίζει και επιδοκιμάζει, αυτά που λέει η οικογένεια, ανάλογα με την περίπτωση. Ο θεραπευτής ακολουθεί τον τρόπο, με τον οποίο η οικογένεια μιλά και επικοινωνεί και ενθαρρύνει τα μέλη να συνεχίσουν. Προβάλλει έναν άνθρωπο, ο οποίος ενδιαφέρεται να μάθει, χωρίς να ασκεί κριτική, σε όσα λέγονται.

3.3.6.1.1.4. Μίμηση

Ο θεραπευτής μιμείται τον τρόπο, το στυλ, και το συναισθηματικό επίπεδο της επικοινωνίας της οικογένειας. Στα πλαίσια μίας ευχάριστης οικογένειας γίνεται ευχάριστος και στα πλαίσια μίας αυστηρής οικογένειας παρουσιάζεται απόμακρος. Μέσω αυτού του τρόπου αποκτιέται η εμπιστοσύνη της οικογένειας και έπειτα μπορεί να την οδηγήσει σε αναδόμηση.

3.3.6.2. Τεχνικές αναδόμησης

Οι τεχνικές αναδόμησης έχουν ως στόχο τη θεραπευτική αλλαγή. Οι τεχνικές της σύνδεσης, όπως έχουμε ήδη πει, αποσκοπούν στην μείωση της απόστασης ανάμεσα στο θεραπευτή και την οικογένεια και την είσοδο του πρώτου στο σύστημα της δεύτερης, ώστε να υπάρξουν στη συνέχεια αλλαγές. Τα δύο είδη των τεχνικών είναι αλληλοεξαρτώμενα: *«Η θεραπεία δεν μπορεί να γίνει χωρίς σύνδεση, αλλά δεν μπορεί να είναι επιτυχημένη χωρίς αναδόμηση»* (Minuchin, 2000, σ. 138).

Οι βασικότερες τεχνικές αναδόμησης είναι οι εξής:

3.3.6.2.1. Παράσταση ή αναπαράσταση

Σκοπός της «παράστασης» ή «αναπαράστασης» είναι να διερευνηθεί η οικογενειακή δομή και να αυξηθεί η ένταση στην οικογένεια, προκειμένου να προχωρήσει στη συνέχεια σε αναδόμηση. Η οικογένεια αναπαριστά κάτι που της έχει συμβεί και ο θεραπευτής βοηθάει τα μέλη να βρουν καλύτερο τρόπο συμπεριφοράς, ώστε να έχουν καλύτερο αποτέλεσμα.

3.3.6.2.2. Οριοθέτηση

Κατά την οριοθέτηση ο θεραπευτής βοηθάει την οικογένεια να διαμορφώσει νέους κανόνες και δομές, που να έχουν λειτουργικό αποτέλεσμα. Σε οικογένειες, δηλαδή, με κλειστά όρια ο θεραπευτής φροντίζει να τα κάνει περισσότερο ανοιχτά, ενώ σε οικογένειες με συγκεχυμένα όρια επιδιώκει να τα κάνει περισσότερο σαφή και κλειστά. Ο θεραπευτής την θέσπιση ορίων την επιδεικνύει με λεκτικούς ή μη λεκτικούς τρόπους.

3.3.6.2.3. Μετακίνηση στο χώρο

Όταν τα παιδιά κάθονται ανάμεσα στο ζευγάρι κατά τη διάρκεια των συνεδριών, ο Minuchin αλλάζει τη θέση των μελών, τοποθετώντας το ζευγάρι μαζί και τα παιδιά σε κάποια απόσταση από τους γονείς τους. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται στους γονείς το λεκτικό μήνυμα, ότι ο ρόλος τους ως ζευγαριού και ως γονέων διαφέρει από τη θέση και το ρόλο των παιδιών.

3.3.6.2.4. Κλιμάκωση της έντασης

Ο θεραπευτής προκειμένου να προκαλέσει τα μέλη της οικογένειας, ώστε να δεχτούν αυτά την αναδόμηση, αυξάνει την ένταση στην οικογένεια. Αυτό το κατορθώνει ενθαρρύνοντας μία σύγκρουση ή δημιουργώντας συνασπισμό με κάποια μέλη εναντίων άλλων ή ακόμη και ανατρέποντας δυσλειτουργικά πρότυπα συναλλαγής που χρησιμεύουν στην μείωση της έντασης.

3.3.6.2.5. Αξιοποίηση του συμπτώματος

Το σύμπτωμα μέσα στα πλαίσια της οικογένειας αποτελεί έκφραση ενός υπάρχοντος προβλήματος. Ο θεραπευτής οφείλει να βρει κάποιους τρόπους, ώστε να αποφευχθεί η τάση της οικογένειας να επικεντρώνεται στο σύμπτωμα και σε αυτόν που το εκδηλώνει. Όταν το πρόβλημα χαρακτηρίζεται οδυνηρό ή επικίνδυνο, (φοβία, κλινική ανορεξία, κ. λ. π.) ο θεραπευτής εστιάζει την προσοχή του σε αυτό.

3.3.6.2.6. Αναπλαισίωση

Η συγκεκριμένη τεχνική αντιμετώπισης εφαρμόζεται σε όλα τα μοντέλα συστημικής προσέγγισης και σκοπός της είναι να αλλάξει την έννοια που έχει το σύμπτωμα ως εκείνη τη στιγμή. Οι δύο κύριες μορφές «αναπλαισίωσης» είναι οι εξής:

- Η αναδιαμόρφωση του προβλήματος. Με αυτόν τον τρόπο θα φαίνεται, ότι το σύμπτωμα ανήκει στο όλο πλαίσιο και όχι στο άτομο. Αντιθέτως, θα τονιστούν τα θετικά στοιχεία που ενδεχομένως υπάρχουν στο άτομο.

- Η αναδιαμόρφωση στον τρόπο παρουσίασης των προβληματικών αντιδράσεων. Για παράδειγμα, η συμπεριφορά του ατόμου, που θεωρείται προβληματική, μπορεί να οριστεί ως «συμπεριφορά που θέλει να προκαλέσει». Έτσι, λ. χ. η κλινική ανορεξία ενός μικρού παιδιού, δύναται να οριστεί ως ανυπακοή ή ως ένας τρόπος για να δείξει στους γονείς του, ότι τους θεωρεί ανίκανους (Minuchin, 1974, σ. 155).

Το πρώτο πράγμα που προσπαθεί να κάνει ο θεραπευτής στη δομική προσέγγιση, όπως και σε κάθε μοντέλο συστημικής προσέγγισης, είναι η ευαισθητοποίηση της οικογένειας, ώστε να αντιληφθεί, ότι το πρόβλημα αφορά όλα τα μέλη, και όχι μεμονωμένα το άτομο που το εμφανίζει. Έτσι, ο θεραπευτής χρησιμοποιεί στρατηγικές, για να διευρύνει το πλαίσιο εστίασης του προβλήματος. Με αυτόν τον τρόπο τα μέλη κατανοούν, ότι το πρόβλημα είναι οικογενειακό και όχι ατομικό. Η συνειδητοποίηση αυτή μπορεί να προκαλεί άγχος, γεννά όμως και ελπίδα στην οικογένεια για απαλλαγή από το πρόβλημα.

3.3.6.2.7. Υποστήριξη, εκπαίδευση και καθοδήγηση

Τα παραπάνω ανήκουν στις τεχνικές σύμπραξης, αλλά χρησιμοποιούνται και στην αναδόμηση. Αν οι γονείς δεν μπορούν να υποστηρίξουν ο ένας τον άλλον και δεν μπορούν να συμπεριφερθούν διαφορετικά στα παιδιά τους, ανάλογα με την ηλικία τους, τότε ο θεραπευτής πρέπει να τους το

δείξει. Παίρνει λοιπόν, το ρόλο τους, κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής συνεδρίας, για να τους δείξει, τι ακριβώς πρέπει να κάνουν.

3.3.6.2.8. Οικογενειακός χάρτης

Ο οικογενειακός χάρτης είναι ένα συνοπτικό διάγραμμα της οικογένειας. Το πρώτο πράγμα που κάνει ο θεραπευτής είναι η γραφική απεικόνιση του χάρτη της οικογενειακής δομής και των προτύπων επικοινωνία των μελών. Τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στον οικογενειακό χάρτη απεικονίζουν το είδος των ορίων της οικογένειας κατά τον Minuchin (σαφή, συγκεχυμένα ή άκαμπτα). Τέλος, στο χάρτη δηλώνονται οι συνασπισμοί και οι συγκρούσεις.

3.3.6.2.9. Ασκήσεις

Πολύ συχνά ο θεραπευτής δίνει στα μέλη ή στο υποσύστημα κάποιες εργασίες / ασκήσεις, τις οποίες οφείλουν τα μέλη της οικογένειας να κάνουν, κατά τη διάρκεια των θεραπευτικών συνεδριών, είτε αργότερα στο σπίτι. Για παράδειγμα, σε ένα οικογενειακό σύστημα, όπου ο γονέας έχει δημιουργήσει συνασπισμό με ένα παιδί, μπορεί να δοθεί ως άσκηση να κάνουν οι γονείς κάποια πράγματα μαζί.

Συμπερασματικά θα λέγαμε, ότι η δομική προσέγγιση στη θεραπεία οικογένειας έχει μία συγκροτημένη θεωρία, η οποία συνδέεται άμεσα με τη διάγνωση και την παρέμβαση. Όπως όλες οι συστημικές προσεγγίσεις, έτσι και η συγκεκριμένη, εστιάζει, στον τρόπο με τον οποίο τα διάφορα μέρη του συστήματος αλληλεπιδρούν, με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η ομοιοστατική ισορροπία και πώς δημιουργούνται τα δυσλειτουργικά πρότυπα σχέσεων και επικοινωνίας. Το βασικό χαρακτηριστικό της δομικής προσέγγισης είναι η έμφαση που δίνει στην οργάνωση του οικογενειακού συστήματος, στο συζυγικό, στο γονεϊκό και στο αδελφικό υποσύστημα, όπως και στη σαφήνεια των μεταξύ τους ορίων. Κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας ο θεραπευτής έχει ενεργό μέρος και δουλεύει με δυναμικό τρόπο με την οικογένεια. Αναλαμβάνει πρωτοβουλίες που θα φέρουν αλλαγή στο οικογενειακό σύστημα, και χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές για το σκοπό αυτό. Η δομική προσέγγιση έδωσε στη θεραπεία της οικογένειας σημαντικές έννοιες και τεχνικές, όπως, για παράδειγμα, είναι η δομή, η σύμπραξη, η αναδόμηση, η διαμόρφωση ορίων και ο χάρτης οικογένειας. Παράλληλα προέβαλε ένα νέο τρόπο θεώρησης της θεραπευτικής διαδικασίας, όπου σημαντική θέση κατέχουν η προσωπικότητα και η δυναμική παρουσία του θεραπευτή.

3.4. Εστιασμένη στη λύση οικογενειακή προσέγγιση (Steve de Shazer (1940 – 2005 & Insoo Kim Berg)

Η εστιασμένη στη λύση θεραπευτική προσέγγιση ανήκει στα μοντέλα οικογενειακής θεραπείας που αναπτύχθηκαν μετά το 1980 και έχουν επηρεαστεί από το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουξιονισμού. Όπως αναφέραμε παραπάνω οι προσεγγίσεις οικογενειακής θεραπείας αυτής της περιόδου ρίχνουν βάρος στη χρήση του λόγου κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας κι αυτό, γιατί πιστεύουν, ότι η γλώσσα αποδίδει μία πραγματικότητα, που είναι πολιτισμικά και ιστορικά καθορισμένα και επιπλέον δημιουργεί μια πραγματικότητα, αφού οι άνθρωποι μέσω αυτής, δίνουν νόημα στη ζωή τους. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ο θεραπευτής στρέφει την προσοχή του στις ιστορίες και τις ερμηνείες που αποδίδονται από τα μέλη της οικογένειας αναφορικά με το πρόβλημα και τη ζωή τους.

3.4.1. Βασικές θεωρητικές θέσεις

Σύμφωνα με τον De Shazer, στα μέλη της οικογένειας δεν επιτρέπεται η επίλυση των δυσκολιών, διότι συνεχίζουν να χρησιμοποιούν μη αποτελεσματικές λύσεις. Κι όταν γίνεται αυτό, όταν, δηλαδή, χρησιμοποιούνται από τα άτομα διάφοροι τρόποι επίλυσης των προβλημάτων τους, αλλά

δεν οδηγούνται σε λύσεις, τότε τείνουν τα άτομα να γίνονται απαισιόδοξα. Γι' αυτό το λόγο μία από τις βασικές θέσεις της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι η ενθάρρυνση των ατόμων να κάνουν κάτι διαφορετικό.

Βασική θέση στην εστιασμένη στη λύση προσέγγιση αποτελεί η επικέντρωση, όχι στο πρόβλημα, αλλά στη λύση αυτού. Έτσι, ο θεραπευτής δεν ασχολείται με το πρόβλημα, αλλά διερευνά τις δυνατότητες και τις ικανότητες των ατόμων που ζητούν βοήθεια. Κι αυτό, γιατί πιστεύει, ότι ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να βρει λύση στο πρόβλημά του, αρκεί κάποιος να του υποδείξει τις δυνατότητές του, αλλά και να του προβάλλει τις καταστάσεις στη ζωή του που δεν αποτελούν πρόβλημα.

Παράλληλα, μία άλλη κεντρική θέση της συγκεκριμένης προσέγγισης αποτελεί και το γεγονός, ότι οι άνθρωποι που αναζητούν βοήθεια στον ειδικό, θέλουν να αλλάξουν, οπότε ο θεραπευτής πιστεύει, ότι το υποκείμενο δεν προβάλλει αντίσταση κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας. Επιπλέον ο θεραπευτής δεν εστιάζει στο πρόβλημα, οπότε δεν έχει συγκεκριμένες θέσεις, για το ποια οικογένεια είναι υγιής και ποια όχι.

Κατά τη διάρκεια της προσπάθειας ανάδειξης των θετικών στοιχείων, ο θεραπευτής εστιάζει την προσοχή του στις εξαιρέσεις, στο πότε, δηλαδή, το πρόβλημα δεν παρουσιάζεται. Οι εξαιρέσεις θεωρείται, ότι αποτελούν επιτυχημένες προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος, στις οποίες όμως το άτομο δεν έχει δώσει την πρέπουσα σημασία. Όταν τα άτομα δουν αυτές τις εξαιρέσεις, τότε θα αποκτήσουν ελπίδα και ενθάρρυνση, ώστε να αναζητήσουν λύσεις.

Οι θεραπευτές υποστηρίζουν, ότι είναι αναγκαίο να γίνονται μόνο μικρές αλλαγές. Μέσω αυτών το άτομο αποκτά αισιοδοξία και εμπιστοσύνη, ώστε να συνεχίσει να ανακαλύπτει λύσεις στα προβλήματα οι αλλαγές ενδέχεται να επέλθουν σε οποιοδήποτε σημείο υπάρχει δυνατότητα αλλαγής. Βασική αρχή λοιπόν, της εστιασμένης στη λύση προσέγγισης είναι, ότι μία μικρή αλλαγή σε ένα μέρος του συστήματος, οδηγεί σε πολλαπλές αλλαγές σε ολόκληρο το σύστημα. Γι' αυτό το λόγο και δεν χρειάζονται πολλές θεραπευτικές συνεδρίες, παρά μόνο τέσσερις με πέντε συναντήσεις.

Ο προσανατολισμός της θεραπείας δεν είναι το παρελθόν, αλλά το μέλλον. Δεν δίνεται λοιπόν, σημασία στο ιστορικό, αλλά στο τι μπορεί και τι είναι πιθανό να αλλάξει.

3.4.2. Σκοπός της θεραπείας

Σκοπός της θεραπείας της εστιασμένης στη λύση προσέγγισης είναι η επίλυση των προβλημάτων μέσω της ενίσχυσης των θετικών στοιχείων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των μελών της οικογένειας που προσέρχονται για βοήθεια. Ο θεραπευτής ζητά από τα άτομα να του περιγράψουν τους στόχους τους, οι οποίοι στη συνέχεια ορίζονται στη βάση συγκεκριμένων συμπεριφορών. Ο θεραπευτής βοηθά τα άτομα, προκειμένου να συγκεκριμενοποιηθούν οι στόχοι και να γίνουν εφικτοί στα πλαίσια της θεραπευτικής διαδικασίας. Οι στόχοι αυτοί τοποθετούνται σε ιεραρχική σειρά, με πρώτους, όσους μπορούν να επιτευχθούν ευκολότερα. Κατόπιν ο θεραπευτής ζητά από τους θεραπευόμενους, να σκεφτούν, πώς θα είναι το μέλλον τους, όταν πραγματοποιηθούν οι παραπάνω στόχοι. Τους ζητά, δηλαδή, να φανταστούν τη ζωή τους, όταν τα προβλήματα εκλείψουν. Συμπερασματικά, οι πληροφορίες για μελλοντικές καταστάσεις, τον τρόπο που θέλει το υποκείμενο να είναι η ζωή του στο μέλλον, αλλά και η υπογράμμιση των εξαιρέσεων, απασχολούν ιδιαίτερα την εστιασμένη στη λύση θεραπεία.

3.4.3. Ο θεραπευτής

Το πρώτο πράγμα που έχει να κάνει ο θεραπευτής είναι το να αξιολογήσει, το πόσο δραστηριοποιημένη είναι η οικογένεια, προκειμένου να υποστεί αλλαγές. Οι κατηγορίες των μελών της οικογένειας είναι συνήθως οι εξής:

- Οι «επισκέπτες», οι οποίοι θεωρούν, ότι δεν έχουν μεγάλη σχέση, ούτε με το πρόβλημα, ούτε με την επίλυσή του.

- Οι «παραπονούμενοι», οι οποίοι παραπονιούνται για το σύνολο της κατάστασης και αναφέρονται στο πρόβλημα, αλλά δεν είναι έτοιμοι για την επίλυση των προβλημάτων που απασχολούν την οικογένεια.

- Οι «πελάτες», οι οποίοι χαρακτηρίζονται από προθυμία και να περιγράψουν το πρόβλημα, αλλά και να προσπαθήσουν για την επίλυσή του.

Κατά τις συνεδρίες ο θεραπευτής βοηθάει την οικογένεια να ενεργοποιηθεί, να προσπαθήσει να κάνει αλλαγές, αλλά και να αξιοποιήσει τα εφόδια και τις δυνάμεις που διαθέτει, και ίσως δεν γνωρίζει καν, ότι είναι κάτοχος τους. Όσο σημαντική είναι η χρήση της γλώσσας, το ίδιο σημαντική είναι και η σωστή εφαρμογή των θεραπευτικών μεθόδων και τεχνικών. Ο de Shazer υπογραμμίζει, ότι η πρόταση, η οποία πρόκειται να επιλύσει το οικογενειακό πρόβλημα, δεν χρειάζεται να είναι τόσο περίπλοκη, όσο και το πρόβλημα, ούτε να συμπεριλαμβάνει όλα τα μέλη της οικογένειας.

Ο θεραπευτής, ως επαγγελματίας οφείλει να δεχτεί, ότι η οικογένεια είναι αυτή που ορίζει τους στόχους και το τι επιθυμεί να κατορθώσει κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας. Ο ειδικός, αφενός μεν, πρέπει να βοηθήσει, ώστε αυτοί οι στόχοι να συγκεκριμενοποιηθούν, αφετέρου δε, είναι σημαντικό να ενθαρρύνει τις μικρές αλλαγές που γίνονται και να παρέχει βοήθεια στα μέλη της οικογένειας, ώστε να τις κατανοούν, και να τις αντιλαμβάνονται, όταν αυτές συμβαίνουν.

3.4.4. Θεραπευτική διαδικασία

Η θεραπευτική διαδικασία ξεκινά με την διαπραγμάτευση ενός στόχου, που μπορεί να επιτευχθεί. Κατά τη διάρκεια ορισμού των στόχων, ο θεραπευτής μεταφέρει την προσοχή του, από το τι δεν πάει καλά, στο τι πάει. Με αυτόν τον τρόπο τα άτομα αντιλαμβάνονται τις δυνατότητες και τις ικανότητες που ήδη διαθέτουν και ανασύρονται στην επιφάνεια τα θετικά στοιχεία της οικογένειας ή των μελών. Έτσι, είναι πιο εύκολο τα άτομα να βρουν λύση στο πρόβλημά τους, αφού συζητούν, για τις ικανότητες που διαθέτουν, αλλά και για όσα έκαναν σε παρελθοντικό χρόνο και είχαν αποτέλεσμα.

3.4.4.1. Στάδια της θεραπευτικής διαδικασίας

Η θεραπευτική διαδικασία στα πλαίσια της συνεδρίας ακολουθεί μία συγκεκριμένη πορεία, η οποία είναι η εξής:

3.4.4.1.1. Πρώτο μέρος

Σε κάθε συνάντηση αρχικά υπάρχει ένα πεντάλεπτο κοινωνικής συναλλαγής. Ειδικότερα, στην πρώτη συνεδρία ο θεραπευτής ρωτάει τα μέλη της οικογένειας τι θα ήθελαν να αλλάξουν στη οικογένειά τους. Δίνεται έμφαση στα εφόδια, στις εξαιρέσεις και στα θετικά σημεία. Κατά τη διάρκεια του πρώτου μέρους της συνεδρίας τίθενται από τα μέλη της οικογένειας οι στόχοι για αλλαγή. Αυτό καθίσταται εφικτό μέσω ερωτήσεων που δείχνουν, ότι οι αλλαγές είναι πιθανές, αλλά και με την επισήμανση των ενδεχόμενων μικρών αλλαγών.

3.4.4.1.2. Θεραπευτικό διάλειμμα

Μετά από ένα διάστημα τριών τετάρτων περίπου ο θεραπευτής κάνει διάλειμμα, προκειμένου να συναντήσει τους συνθεραπευτές πίσω από το μονόδρομο καθρέφτη (εάν υπάρχει) ή να συγκεντρωθεί, για να σκεφτεί, τα όσα συζητήθηκαν. Αυτή η διαδικασία έχει ως σκοπό, με βάση τα όσα ακούστηκαν κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, να προετοιμαστούν τα θετικά σχόλια για τα εφόδια της οικογένειας ή του ατόμου, στο οποίο θα τα απευθύνει ο θεραπευτής, όταν επιστρέψει. Επιπλέον, επισημαίνονται οι ασκήσεις, οι οποίες θα δοθούν στην οικογένεια, έως την επόμενη συνάντηση.

3.4.4.1.3. Επιστροφή στο χώρο της συνεδρίας

Επιστρέφοντας στο χώρο της θεραπευτικής διαδικασίας, ο θεραπευτής αφιερώνει περίπου δέκα λεπτά, προκειμένου να μεταφέρει στην οικογένεια τα θετικά σχόλια και να δώσει τις ασκήσεις στα μέλη.

3.4.5. Θεραπευτικές μέθοδοι και τεχνικές

3.4.5.1. Γενικές αρχές

Προκειμένου οι θεραπευτές να επιτύχουν τους στόχους τους, έχουν αναπτύξει ορισμένες τεχνικές, οι οποίες είναι οι εξής:

- Οι αλλαγές στη ζωή είναι αναπόφευκτες.
- Αυτό που χρειάζεται είναι η κινητοποίηση μικρών αλλαγών. Κι αυτό ακριβώς κάνει ο θεραπευτής. Δίνει το έναυσμα, για να αρχίσουν αυτές οι αλλαγές, οι οποίες θα συνεχιστούν από το οικογενειακό σύστημα.
- Μια αλλαγή σε ένα μέλος ή σε μια σχέση επηρεάζει αναπόφευκτα και τα υπόλοιπα μέλη και τις σχέσεις στην οικογένεια.
- Οι άνθρωποι έχουν τις ικανότητες και τα εφόδια για αλλαγή.
- Για να επιτευχθεί η επίλυση του προβλήματος, δεν απαιτείται η εκμάθηση πολλών πληροφοριών σχετικά με αυτό.
- Η πραγματικότητα μπορεί να ειπωθεί μέσα από πολλές οπτικές γωνίες.

3.4.5.2. Επιμέρους τεχνικές

3.4.5.2.1. Εστίαση στη λύση

Ο θεραπευτής έχει ως στόχο να δείξει άλλες όψεις της πραγματικότητας, μη προβληματικές. Για να το πετύχουν αυτό, δεν έχουν παρά να βοηθήσουν τα άτομα να αλλάξουν τον τρόπο, με τον οποίο μιλούν για τα προβλήματά τους. Οι Berg και de Shezar (1993) αναφέρουν σχετικά:

[...] Καθώς ο ασθενής και ο θεραπευτής μιλούν όλο και περισσότερο για τις λύσεις που προσπαθούν να βρουν, φτάνουν στο σημείο να πιστεύουν στην αλήθεια της πραγματικότητας, για την οποία συζητούν. Αυτός φυσικά είναι ο τρόπος, με τον οποίο λειτουργεί η γλώσσα (1993, σ. 9) .

3.4.5.2.2. Ερωτήσεις

Ο de Shazer και οι συνεργάτες του προκειμένου να βοηθήσουν την οικογένεια και τα άτομα αυτής να παρατηρήσουν τα θετικά στοιχεία που υπάρχουν σε αυτή και να οδηγηθούν στην επίλυση των προβλημάτων τους, ανέπτυξαν ορισμένες κατηγορίες ερωτήσεων, όπως:

3.4.5.2.2.1. Ερωτήσεις που ανασύρουν πληροφορίες για τα εφόδια και τα δυνατά σημεία της οικογένειας

Μία τέτοια ερώτηση παρουσιάζουν οι O' Hanlon & Weiner – Davis (1989): «Ποια είναι τα εφόδια και τα δυνατά στοιχεία στην οικογένειά σου; Εξήγησε πώς ένα ή περισσότερα από αυτά τα στοιχεία που ανέφερες, βοήθησε εσένα και την οικογένειά σου σε δύσκολες στιγμές» (1989, σ. 211).

3.4.5.2.2.2. Υποθετικές ερωτήσεις

Με τις υποθετικές ερωτήσεις τα άτομα μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν διαφορετικά τα προβλήματά τους και μέσω της διαδικασίας απάντησης αρχίζουν να αντιλαμβάνονται, ότι η αλλαγή

είναι δυνατή. Οι κυριότερες υποθετικές ερωτήσεις είναι του θαύματος (τα υποκείμενα σκέφτονται την απάντηση στο ερώτημα και διακρίνουν πιθανότητες για μία καλύτερη ζωή) και της εξαίρεσης (εξαιρέσεις θεωρούνται οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες χειρίστηκαν καλύτερα το πρόβλημα ή οι περιπτώσεις κατά τις οποίες το πρόβλημα τους δημιουργούσε λιγότερες δυσκολίες).

3.4.5.2.2.3. Ερωτήσεις για βαθμολόγηση σε κλίμακα

Σε αυτές τις κατηγορίες ερωτήσεων το κάθε μέλος της οικογένειας βαθμολογεί το πρόβλημα, χρησιμοποιώντας μία κλίμακα, που ξεκινά από το 1 (αρχική κατάσταση) και φτάνει έως το 10 (όχι τέλεια, αλλά όσο το δυνατόν πιο καλή). Από την πρώτη συνάντηση ο θεραπευτής επικεντρώνεται στην δυνατότητα των μελών της οικογένειας να αλλάξουν και τους δραστηριοποιεί, προκειμένου να προσέξουν τις σχετικές αλλαγές.

Κατά κανόνα, τα μέλη της οικογένειας δεν δίνουν ίδιες βαθμολογίες και ο θεραπευτής αξιοποιεί αυτές τις διαφορές. Για παράδειγμα, αν ο πατέρας σημειώσει το σημείο 2, η μητέρα το 4 και το παιδί το 6, τότε ο θεραπευτής ρωτά, πώς η μητέρα και το παιδί θα συνεχίζουν να βρίσκονται στα σημεία 5 και 7, τι βλέπουν αυτοί περισσότερο από τον πατέρα, καθώς και ποιες είναι για τον πατέρα οι πρώτες ενδείξεις, για να μετακινηθεί από το 2 στο 3. Ο τρόπος αυτός, ειδικά για τους ανθρώπους που συναντούν δυσκολίες, στο να εκφραστούν λεκτικά, αλλά και τα μικρά παιδιά, που κατανοούν τους αριθμούς, είναι απλός και γρήγορος και τους βοηθά να δηλώσουν με μεγαλύτερη σαφήνεια σε ποιο σημείο βρίσκονται οι ίδιοι στις προσπάθειες που κάνει η οικογένεια για καλύτερη ζωή.

3.4.5.2.3. Φιλοφρονήσεις – κομπλιμέντα

Όπως έχει επισημανθεί αρκετές φορές, ο θεραπευτής αναζητά τα θετικά στοιχεία της οικογένειας και τα ανακοινώνει με λόγια. Επαινεί, δηλαδή, τα μέλη, για τις προσπάθειες που κάνουν για αλλαγή και για τα εφόδια που διαθέτουν.

3.4.5.2.4. Ομαλοποίηση – εξομάλυνση

Ένας από τους πρώτους στόχους στην εστιασμένη στη λύση προσέγγιση είναι και η εξομάλυνση της κατάστασης. Κι αυτό, γιατί οι άνθρωποι που πηγαίνουν για βοήθεια, αισθάνονται συχνά προβληματικοί, επειδή δεν καταφέρνουν από μόνοι τους να επιλύσουν τα προβλήματά τους. ο θεραπευτής λοιπόν, φροντίζει να δείξει, ότι οι καταστάσεις αυτές δεν είναι παθολογικές και αποτελούν κομμάτι των καθημερινών δυσκολιών της ζωής, μέρος των καθημερινών αγχογόνων γεγονότων.

3.4.5.2.5. Θεραπευτικές ασκήσεις

Στο τέλος της συνεδρίας ο θεραπευτής δίνει στους θεραπευόμενους ορισμένες ασκήσεις, τις οποίες πρέπει να κάνουν μέχρι την επόμενη συνάντησή τους. Οι ασκήσεις έχουν ως στόχο να βοηθηθεί η οικογένεια, προκειμένου να βρει λύσεις, αλλά και να εστιάσει σε θετικά στοιχεία της. Οι θεραπευτές επικεντρώνουν την προσοχή τους ακόμη και στις μικρότερες αλλαγές, και ζητούν από τους θεραπευόμενους να τους δηλώσουν με ποιο τρόπο έφτασαν σε αυτές.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα λέγαμε, ότι η εστιασμένη στη λύση προσέγγιση δίνει έμφαση στα υγιή στοιχεία και όχι στην παθολογία. Σέβεται τις υπάρχουσες ικανότητες των μελών της και προσπαθεί να της φέρει στην επιφάνεια. Έχει κυρίως βραχεία διάρκεια και εστιάζει τη προσοχή στις συμπεριφορές που έχουν θετικά αποτελέσματα. Βασική θέση της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι, ότι οι άνθρωποι φτάνουν στο σημείο να έχουν προβλήματα, όταν, στην προσπάθειά τους να αλλάξουν την κατάσταση, επαναλαμβάνουν τα ίδια πράγματα, ακόμη και όταν βλέπουν, ότι δεν έχουν θετικά αποτελέσματα. Όταν αρχίσουν να σκέφτονται διαφορετικά για την κατάστασή τους

και να ενεργούν με διαφορετικό τρόπο, τότε κάνουν την εμφάνισή τους οι λύσεις των προβληματικών καταστάσεων.

3.5. Συμβολική βιωματική προσέγγιση (Carl Whitaker, 1912 – 1995)

Ο Carl Whitaker υπήρξε ψυχίατρος και έδινε ιδιαίτερη σημασία στη συνθεραπεία, διότι πίστευε, ότι ο οικογενειακός θεραπευτής, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της σταδιοδρομίας του, χρειάζεται οπωσδήποτε συνθεραπευτή, προκειμένου να αντιμετωπίσει μία οικογένεια θεραπευτικά. Υποστήριζε, επιπλέον, ότι μόνο μετά από αρκετά χρόνια κλινικής εμπειρίας ο θεραπευτής θα αποκτήσει τα αναγκαία προσόντα, για να ασκεί θεραπεία και να αντιμετωπίζει χωρίς βοήθεια την ποιότητα και την ένταση των οικογενειακών συναλλαγών. Παράλληλα, θεωρούσε, ότι για την άσκηση θεραπείας, επιβάλλεται η ανάπτυξη της προσωπικότητας του θεραπευτή, αφού είναι δύσκολο να διαχωριστεί η θεραπευτική του παρέμβαση από την προσωπικότητά του.

Ο Whitaker ήταν επιπλέον γνωστός και για τις πρωτότυπες τεχνικές που χρησιμοποιούσε, προκειμένου να προκαλέσει τα μέλη της οικογένειας. Ως θεραπευτής χαρακτηριζόταν από μεγάλη διαίσθηση, αυθορμητισμό και απουσία κάποιας συγκεκριμένης δομής στη θεραπευτική του διαδικασία. Υποστήριζε ακόμη, ότι υπάρχει μια συναισθηματική υποδομή από ορμές και παρορμητικούς συμβολισμούς, που επηρεάζουν τη λειτουργία του ατόμου και της οικογένειας.

Ο Whitaker χρησιμοποιούσε το συναισθηματισμό, προκειμένου να έρθει η οικογένεια με συμβολικό τρόπο σε επαφή με το πρόβλημα. Κι αυτό, γιατί πρέσβευε, ότι παρορμήσεις υπάρχουν στο ασυνείδητο όλων των ανθρώπων κι έχουν σχέση με την αντιμετώπιση βασικών αναγκών, όπως είναι η αντιμετώπιση της μοναξιάς, του φόβου του θανάτου κ. λ. π. Με την ανάπτυξη λοιπόν, της συναισθηματικής διεργασίας, τα μέλη της οικογένειας έρχονται σε επαφή με το ασυνείδητο και το παράλογο, κι έτσι αρχίζει μεταξύ τους μία νέα και δημιουργική διαπραγμάτευση.

Έπειτα από αυτά, γίνεται κατανοητό, ότι σκοπός της θεραπείας του μοντέλου του Whitaker είναι η συμβολική αποκάλυψη της παρορμητικής πλευράς της οικογενειακής ζωής και μέσω αυτής, να βοηθηθεί η οικογένεια να ζήσει δημιουργικά στο παρόν. Βασική του θέση αποτελεί και το γεγονός, ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν μέσα από την εμπειρία τους. Κατά τη διάρκεια λοιπόν, της θεραπευτικής συνεδρίας θα πρέπει οι άνθρωποι, όχι μόνο να αντιλαμβάνονται τις καταστάσεις νοητικά, αλλά και να τις βιώνουν. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ονόμασε και το μοντέλο του «συμβολικό βιωματικό».

3.6. Αντικειμενότροπες σχέσεις και οικογένεια καταγωγής (James Framo, 1922 – 2001)

Ο Framo ήταν ψυχολόγος και ασχολήθηκε κυρίως με ζευγάρια. Υποστήριζε, ότι οι ενδοπροσωπικές συγκρούσεις που δημιουργούνται με την οικογένεια καταγωγής, αναπαράγονται στην μετέπειτα οικογένεια με το σύζυγο και τα παιδιά. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είχε την πεποίθηση, ότι οι άνθρωποι δεν παντρεύονται το σύντροφο που επιθυμούν, αλλά αυτόν που χρειάζονται ψυχολογικά, για να επεξεργαστούν τις σχέσεις τους με την οικογένεια καταγωγής τους. Παράλληλα, ο Framo ανέπτυξε ορισμένες τεχνικές, οι οποίες βοηθούν τα ζευγάρια να επιλύσουν τις άλλτες συγκρούσεις, που ο κάθε σύντροφος φέρει μέσα στα πλαίσια της σχέσης από την οικογένεια καταγωγής του.

Κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας τώρα, ο Framo, ακολουθεί συγκεκριμένα στάδια. Πρωτίστως, ξεκινά τη θεραπεία του με το ζευγάρι, το οποίο το βλέπει, είτε μόνο του, είτε σε ομάδα ζευγαριών. Κάποια στιγμή συναντιέται μόνο με τον έναν σύντροφο και την οικογένεια καταγωγής του (γονείς και αδέρφια), οι οποίοι διευκρινίζουν τυχόν παρεξηγήσεις του παρελθόντος και συζητούν τυχόν παράπονα και παρερμηνείες. Η συνεδρία αυτή διαρκεί περίπου τέσσερις ώρες και πραγματοποιείται μία φορά. Σκοπός της είναι να αποκαλυφθούν θέματα από τη οικογένεια καταγωγής, τα οποία προβάλλονται στο ζευγάρι, και ενδέχεται να προκύψουν και παρεμβατικές

διορθώσεις. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, ο Framo υποστήριξε, ότι αν επιλυθούν τα προβλήματα με την οικογένεια καταγωγής, θα παρουσιαστούν σημαντικές αλλαγές στο ζευγάρι.

3.7. Στρατηγική οικογενειακή θεραπεία (Jay Haley και Cloe Madanes)

Βασικότεροι εκπρόσωποι του μοντέλου της οικογενειακής θεραπείας είναι οι Jay Halley και Cloe Madanes. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, οι παρεμβάσεις που κάνει ο θεραπευτής, κατευθύνονται στο συγκεκριμένο πρόβλημα, που αντιμετωπίζει η οικογένεια. Διερευνώνται οι τρόποι, με τους οποίους το πρόβλημα συνεχίζει να υφίσταται και ο θεραπευτής δημιουργεί «στρατηγικές», για να αλλάξει την ακολουθία των διαπροσωπικών διαδικασιών, που σχετίζονται με το πρόβλημα.

Ο Haley υπογράμμισε, ότι στις δυσλειτουργικές οικογένειες τα προβλήματα υπάρχουν, γιατί χρησιμοποιούνται λύσεις που δεν είναι κατάλληλες. Πιο συγκεκριμένα:

- Η λύση του προβλήματος γίνεται σε λανθασμένο ιεραρχικό επίπεδο (π.χ. στο παιδί έχει τεθεί η ευθύνη της λύσης των προβλημάτων, και όχι στους γονείς).
- Η οικογένεια αρνείται, ότι υπάρχει πρόβλημα ή δημιουργεί πρόβλημα, εκεί, όπου δεν υπάρχει.
- Η ιεραρχική δομή της οικογένειας χαρακτηρίζεται από ασάφεια.

Σύμφωνα με μια σημαντική θέση του Halley, όταν η οικογένεια δεν είναι ευέλικτη στην μετάβαση και βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο εξέλιξης, τότε είναι πολύ πιθανό, ένα μέλος της να εμφανίσει κάποιο σύμπτωμα. Σκοπός της θεραπείας είναι η επίλυση του προβλήματος της οικογένειας. Στα πλαίσια της θεραπευτικής διαδικασίας ο ειδικός, αφού πρώτα εντοπίσει το προς επίλυση πρόβλημα, αξιολογεί την επικοινωνία και τη δομή της οικογένειας και δημιουργεί με αυτόν τον τρόπο ένα σχέδιο παρέμβασης. Έπειτα, δίνονται στην οικογένεια κάποιες «εντολές», με τέτοιο τρόπο, ώστε, είτε τις ακολουθήσει, είτε δεν τις ακολουθήσει, να οδηγούν στην επίλυση του υπάρχοντος προβλήματος της οικογένειας.

3.8. Αφηγηματική οικογενειακή θεραπεία (Michael White)

Κύριος εκπρόσωπος της αφηγηματικής οικογενειακής θεραπείας θεωρείται ο Michael White, ο οποίος επηρεάστηκε αρχικά από τις θέσεις του Bateson για τη λειτουργία των συστημάτων, αλλά και στη συνέχεια από τις θέσεις του J. Bruner, του M. Foucault και της φεμινιστικής θεωρίας (Παπαδιώτη - Αθανασίου & Σοφτά - Nail, 2008, σ. 175). Η βασική θέση του Bruner, από την οποία επηρεάστηκε ο White είναι, ότι οι ιστορίες που αφηγούνται οι άνθρωποι πλάθονται από τους ίδιους, και δεν αποτελούν απλές και μόνο περιγραφές. Ο Foucault στη θεωρία του για τη γνώση τόνισε την κοινωνική προέλευση του εαυτού, το ότι οι άνθρωποι, δηλαδή, εκτιμούν την αξία τους, με βάση τις αξίες και τις νόρμες που επικρατούν στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Ο White, κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας, έδινε ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο με τον οποίο τα προβλήματα επηρεάζουν τα άτομα και γενικότερα τις οικογένειες. Βασική υπόθεση αυτής της αντιμετώπισης αποτελεί το γεγονός, ότι οι άνθρωποι πλάθουν ιστορίες για τη ζωή τους και μέσα σε αυτές βλέπουν τον εαυτό τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αναδιαμορφώνεται ο εαυτός. Εν τούτοις, τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα στη ζωή τους, στις αφηγήσεις τους δεν βλέπουν εφικτές τις αλλαγές. Χαρακτηριστικά είναι η αναφορά των Goolishian και Anderson (1987): «*Τα προβλήματα δεν είναι, παρά μια πραγματικότητα, που δομήθηκε από την κοινωνία και διατηρούνται με τη συμπεριφορά, η οποία οργανώνεται με τη γλώσσα*» (1987, σ. 532). Άρα λοιπόν, τα προβλήματα στη ζωή αποτελούν κατασκευή, και όχι μία αντικειμενική πραγματικότητα. Γι' αυτό το λόγο σε αυτήν τη προσέγγιση, ο θεραπευτής έχει το ρόλο του συνεργάτη και του βοηθού, αφού μαζί με την οικογένεια φτιάχνουν νέες ιστορίες, οι οποίες έχουν τη δύναμη να «λύσουν» τα προβλήματα.

Εξαιτίας λοιπόν, της κυριαρχίας του προβλήματος στη ζωή του ατόμου και της αφήγησης αρνητικών ιστοριών, ο ειδικός κάνει προσπάθεια να διαχωρίσει το πρόβλημα από το άτομο. Και γι' αυτόν τον λόγο διοργανώνει συζητήσεις, οι οποίες στοχεύουν στην ανεξαρτητοποίηση του ατόμου

από το πρόβλημα με αποτέλεσμα, αφενός μεν το πρόβλημα να γίνεται λιγότερο απειλητικό, αφετέρου δε το άτομο να καθίσταται περισσότερο πρόθυμο να συνεργαστεί με τον θεραπευτή και την οικογένεια με στόχο τη βελτίωση ή την αλλαγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Οικογένεια και Διαδικασίες Αγωγής και Ανάπτυξης του Παιδιού

4.1. Εισαγωγή

Η ποιοτική σχέση γονέων – παιδιών είναι θεμελιακής σημασίας για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, των στάσεων, και των ιδεών των παιδιών. Τα στοιχεία αυτά ενδέχεται να τους ακολουθούν για την υπόλοιπη ζωή τους και προκειμένου το παιδί να κοινωνικοποιηθεί ομαλά έχει ανάγκη απαραίτητως τους γονείς του. Η διάπλαση ισορροπημένων ανθρώπων είναι ένα από τα πιο δύσκολα θέματα που έχουν να αντιμετωπίσουν οι γονείς. Από αυτούς μαθαίνει, τι περιμένουν οι άλλοι από το ίδιο, αλλά και έξω από τα πλαίσια αυτής (Κυριακίδης, 2000, σ. 106).

Είναι αλήθεια, ότι ο σύγχρονος τρόπος ζωής αποσπά τους γονείς από τον οικογενειακό και ειδικά από τον γονεϊκό τους ρόλο, προσφέροντας άφθονες ευκαιρίες εξωοικογενειακής απασχόλησης, όχι μόνο για εργασία, αλλά και για άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο λοιπόν θα μιλήσουμε για την έννοια της αγωγής, τα χαρακτηριστικά της, αλλά και τους σκοπούς της. Κατόπιν, θα αναφερθούμε στην έννοια της ανάπτυξης και στα κύρια γνωρίσματά της. Έπειτα, θα μιλήσουμε για το ρόλο των γονέων μέσα στα πλαίσια της οικογένειας, αλλά και για τα σχήματα γονεϊκού τύπου (Darling & Steinberg, 1993). Στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στη συμβολή του πατέρα και της μητέρας σε όλες τις αναπτυξιακές φάσεις του παιδιού. Μιλάμε ειδικότερα για τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του πατέρα, όπως είναι ο τροφέας, ο παιδαγωγός, ο προστάτης, ο απών πατέρας, κ.ά. Αναφερόμαστε μάλιστα στην περίπτωση που η οικογένεια διασπαστεί και αναλάβει την επιμέλεια, είτε ο πατέρας, είτε η μητέρα, είτε η μητέρα ξαναπαντρευτεί και εισέλθει στη ζωή του παιδιού ένα νέο γι' αυτό πρόσωπο, ο πατριός. Έπειτα, επικεντρωνόμαστε στην μητέρα και ειδικότερα στην περίπτωση της εργαζόμενης μητέρας και τις εναλλακτικές λύσεις που υπάρχουν για τη φροντίδα των παιδιών, όταν εκείνες εργάζονται. Τέλος αναφερόμαστε στο ρόλο της πολιτείας σχετικά με τα μέτρα που παίρνει, προκειμένου να βοηθήσει την οικογένεια και στην περίπτωση μας, την Ελληνίδα μητέρα.

4.2. Η έννοια της αγωγής

Το φαινόμενο της αγωγής είναι πανάρχαιο και πανανθρώπινο, αν και αλλάζει από εποχή σε εποχή. Συγκεκριμένα ο Ηλιόπουλος υποστηρίζει, ότι «αγωγή» είναι το σύνολο των επιδράσεων που ασκούνται στο άτομο από το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον από τη στιγμή της γέννησης και κατά τη διάρκεια της όλης ζωής του. Ειδικότερα, είναι η σκόπιμη και συστηματική επίδραση του ώριμου ανθρώπου πάνω στον νέο και η συμβολή στην ψυχοσωματική ανάπτυξή του, καθώς και στην προσαρμογή του στα δεδομένα και τις απαιτήσεις της εποχής του (Ηλιόπουλος, σσ. 11-13).

Με λίγα λόγια είναι η προσπάθεια να μεταδοθούν από τους μεγάλους στους μικρότερους, ή από έμπειρους σε άπειρους, γνώσεις, δεξιότητες, εμπειρίες, συνήθειες και βασικά στοιχεία για την αντιμετώπιση της ζωής και των αναγκών του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και την ιδιοσυγκρασία του. Πρέπει να ασκείται πάντα με βάση τις ικανότητες του παιδιού με αλληλεπίδραση και ποτέ με εξαναγκασμό (Δρόσου, 1985, σ. 12).

Ένας σύντομος ορισμός για τον όρο αγωγή γενικά είναι η «σκόπιμη ενέργεια των ενήλικων προς τα αναπτυσσόμενα άτομα για ν' αναπτύξει τη σωματική, πνευματική, κοινωνική, ηθική και αισθητική όψη της προσωπικότητάς τους και να τα βοηθήσει να αυτοπραγματωθούν και να ενταχθούν αρμονικά στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον όπου θα ζούσαν» (www. Wikipedia.org).

Ο καθένας συναντά καθημερινά πολλά προβλήματα αγωγής στην οικογένεια, στο σχολείο, στις διάφορες ομάδες. Το έργο λοιπόν της αγωγής συναντάται σε καθημερινή βάση, αλλά και είναι πολύ σημαντικό για τον νέο ειδικά άνθρωπο. Όλοι σε κάποια ηλικία δέχονται από τους γονείς, τους δασκάλους, τους καθηγητές, επιδράσεις. Όλοι σε κάποια ωριμότερη ηλικία συμμετέχουν με υπευθυνότητα στην αγωγή των νεότερων, γνωρίζοντας τα μέσα αγωγής, τις συνέπειές της και τα αποτελέσματά της. Ο άνθρωπος χρειάζεται μια εκπαίδευση και μια πολύπλευρη και διαρκή βοήθεια. Όταν αυτά δεν προσφέρονται, δημιουργούν στο παιδί δυσμενή συμπτώματα.

4.2.1. Χαρακτηριστικά της αγωγής:

Η αγωγή μπορεί να οριστεί σαν:

- εκμάθηση κοινωνικών ρόλων
- διαδικασία κοινωνικοποίησης
- προσπάθεια προσαρμογής
- σχέση αλληλεπίδρασης
- διαπαιδαγώγηση
- μηχανισμός καθοδήγησης
- σχεδιασμένη ενέργεια
- επίδραση του ενήλικα στον ανήλικο
- εγχάραξη γνώσεων και αξιών (www. Wikipedia.org).

4.2.2. Σκοποί της Αγωγής

Οι σκοποί της αγωγής διαφοροποιούνται από εποχή σε εποχή κι εξαρτώνται από τις απαιτήσεις και τα πρότυπα της κοινωνίας. Υπάρχουν όμως κάποια βασικά χαρακτηριστικά της οικογενειακής αγωγής που είναι σταθερά σε γενικές γραμμές και αυτά επιδιώκουν οι γονείς να προβάλλουν στα παιδιά τους όπως:

α. Οι καλές συνήθειες των παιδιών, είτε αφορούν προσωπικά στοιχεία είτε αφορούν την κοινωνικότητα των παιδιών.

β. Η ανάπτυξη της αίσθησης της ευθύνης και του καθήκοντος στα παιδιά, δίνοντάς τους να καταλάβουν πως στη ζωή δεν πρέπει να τα περιμένουμε όλα από τους άλλους.

γ. Η ανάπτυξη βιολογικών συνηθειών και καθαριότητας.

δ. Τέλος η οικογενειακή αγωγή, αποβλέπει στην δημιουργία ψυχολογικών και σωματικών δυνατοτήτων στα παιδιά δίνοντάς τους τα κατάλληλα εφόδια για την αντιμετώπιση της ζωής. Τα στοιχεία αυτά επιδιώκουν οι γονείς να τα δώσουν στα παιδιά ανεξαρτήτως εποχής και χρονολογίας (Μουδατσάκης, 1995, σ. 57)

4.3. Η έννοια της ανάπτυξης

Ως ανάπτυξη νοείται «η διαδοχή των σωματικών, ψυχολογικών, και κοινωνικών αλλαγών που μετέρχονται τα ανθρώπινα όντα, καθώς μεγαλώνουν» (Cole, M., & Cole, S. R., 2001a, σ. 35). Από τον ορισμό αυτό γίνεται κατανοητό, ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη περνά από ποικίλα και διαφορετικά επιστημονικά πεδία. Έτσι, λοιπόν, αν κάποιος αναφέρεται σε σωματικές αλλαγές, τότε κάνει λόγο για Βιολογία, αν αναφέρεται σε ψυχολογικές αλλαγές, κάνει λόγο για Ψυχολογία, και αν εστιάζει σε κοινωνικές αλλαγές, τότε μιλάμε για τις κοινωνικές επιστήμες.

Οι Bronfenbrenner (1977, 1979) και Garbarino (1992, όπως παρατίθενται στο Τάνταρος, 2004, σ. 77) στην οικοσυστημική προσέγγιση για την ανάπτυξη του ατόμου υποστηρίζουν, ότι «η

ανάπτυξη» είναι αποτέλεσμα πολλαπλών, αμφίδρομων και πολύπλοκων συναλλαγών, οι οποίες συντελούνται σε όλη τη διάρκεια της ζωής μεταξύ των βιολογικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών του αναπτυσσόμενου οργανισμού και των κοινωνικό – πολιτισμικών παραμέτρων που χαρακτηρίζουν τα μεταβαλλόμενα κοινωνικά περιβάλλοντα, στα οποία ζει, αναπτύσσεται και συναλλάσσεται το άτομο».

4.3.1. Κύρια γνωρίσματα της ανάπτυξης

- Η ανάπτυξη της προσωπικότητας τόσο στο σύνολό της, όσο και στις επιμέρους εξελίξεις της (κοινωνική, γλωσσική, κινητική) ακολουθεί ορισμένο σχέδιο, οικείο προς το είδος, ελάχιστα μεταβαλλόμενο από την εμπειρία.

- Η ανάπτυξη προχωράει από τη γενική προς τις ειδικές εκδηλώσεις της, δηλαδή από τη μαζική ανάπτυξη με συνολικές κινήσεις επέρχεται με την πάροδο του χρόνου η διαφοροποίηση στην ανάπτυξη με τις επιμέρους κινήσεις. Βασικός νόμος της ανάπτυξης: πορεία εκ των άνω (κεφαλή) προς τα κάτω(πόδια), και από το κέντρο(σπονδυλική στήλη), προς τα άκρα(χέρια).

- Οι ψυχικές δεξιότητες, οι οποίες εμφανίζονται αλληλοδιαδόχως κι όχι ταυτόχρονα, άλλες νωρίτερα κι άλλες πιο αργά. Ο καθορισμός της εμφάνισής τους εξαρτάται από βιολογικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα η χρονική περίοδος της ανάγκης χρησιμοποίησής τους.

- Η ανάπτυξη, φυσιολογική και ψυχική, είναι σταθερή στα διάφορα άτομα. Ενώ όμως η ανάπτυξη στο σύνολό της παραμένει σταθερή, η πορεία της ανάπτυξης γίνεται με εναλλασσόμενο ρυθμό, πραγματοποιείται δηλαδή με διακυμάνσεις. Για παράδειγμα, μια λειτουργία του ατόμου μπορεί να προχωράει κανονικά, έπειτα να αναστέλλεται και μετά να αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό.

- Πολλά χαρακτηριστικά του αναπτυσσόμενου ανθρώπου βρίσκονται σε συνάφεια. Αυτό οφείλεται στη συλλειτουργικότητα των πτυχών της προσωπικότητας του κάθε ανθρώπου (www. Wikipedia.org).

Γίνεται λοιπόν εύκολα αντιληπτό, ότι η ανθρώπινη ανάπτυξη είναι μία πολύπλοκη διαδικασία με πολλές και ποικίλες αλλαγές, σε όλα τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου, είτε σωματικά, είτε νοητικά, η οποία επηρεάζεται, τόσο από το γονότυπο του ατόμου, όσο και από τις περιβαλλοντικές επιδράσεις που εισπράττει ο καθένας. Η οικογένεια αποτελεί τον πυρήνα, μέσα στα πλαίσια του οποίου αναπτύσσεται φυσιολογικά ένα άτομο, και αποτελεί με τη σειρά της ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο σύστημα σχέσεων, οι οποίες συμβάλλουν στην ανθρώπινη ανάπτυξη σε πολύ μεγάλο βαθμό (Τάνταρος, 2004, σ. 18).

4.4. Οικογένεια - Ο ρόλος των γονιών

Ο ρόλος των γονιών είναι ιδιόμορφος και απαιτητικός, αφού ιδιόμορφη είναι και η ηλικία των μικρών παιδιών. Ο ρόλος που έχει ένα άτομο του δίνει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Οι ρόλοι πρέπει να είναι καθορισμένοι και οριοθετημένοι ώστε να σταθεροποιούνται οι διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων, δηλαδή, οι σχέσεις πομπού και δέκτη. Ο Parsons πιστεύει ότι για κάθε πρόσωπο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, τις προσδοκίες και τα γνωρίσματα που έχει και που του έχει δώσει ο κοινωνικός περίγυρός του, αντιστοιχεί και ένας συγκεκριμένος ρόλος (Helmut, 1989, σσ.133-138).

Οι γονείς οφείλουν (Μουδατσάκης, 1995) να αποκτήσουν γνώσεις για την ανατροφή των παιδιών τους, να προετοιμαστούν για τις ευθύνες που θα αναλάβουν και να αντιμετωπίζουν τα ενδεχόμενα προβλήματα με υπομονή, επιμονή, θετική ψυχολογία και διάθεση. Το χρέος που πρέπει να εκπληρώσουν είναι τριπλό - Να φροντίσουν για την καλή υγεία των παιδιών τους.

- Να μορφώσουν τα παιδιά τους με εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, αλλά και με γνώσεις που προέρχονται από την εμπειρία και τα βιώματα της ζωής.

- Να τα διαπαιδαγωγήσουν με τον πιο συμφέροντα τρόπο για τα ίδια τα παιδιά και να τα κοινωνικοποιήσουν από μικρή ηλικία (1995, σσ. 12-15)

Σε ό, τι αφορά την προσαρμοστικότητα των γονέων και την ανταπόκρισή τους στις ανάγκες των παιδιών, πλήθος ερευνών δείχνουν, ότι η ευαισθησία, η απαντητικότητα και η παιδοκεντρική

διάθεση των γονέων, μαζί με το σεβασμό των συναισθημάτων και της ατονικότητας του παιδιού, επηρεάζουν τη συναισθηματική και τη γνωστική ανάπτυξη (Dunn, et al., 1991· Oppenheim et al., 1997· Tizard & Hughes, 1984· όπως παρατίθενται στο Τάνταρος, 2004, σ. 28).

Οι γονείς ανάλογα με τα πρότυπα με τα οποία έχουν μεγαλώσει, τις προσδοκίες τους και τις προτιμήσεις τους, διαμορφώνουν την συμπεριφορά τους και τον ρόλο τους απέναντι στα παιδιά.

Ο ρόλος τους είναι πολύ σημαντικός, για την ανάπτυξη του χαρακτήρα του παιδιού και την κοινωνικοποίησή του, γιατί δημιουργούνται ισχυροί φυσικοί και ψυχικοί δεσμοί. Η επίδραση του ρόλου αυτού έχει μεγάλη χρονική διάρκεια και είναι φυσική αβίαστη και αυθόρμητη (Ηλιόπουλος, 1983, σσ. 21-22).

Όπως μαθαίνει να ζει κανείς σε νέα δεδομένα στη ζωή του, έτσι μαθαίνει να είναι και γονέας, αφού, στην ουσία, μέσω του γονεϊκού ρόλου το άτομο, ανακαλύπτοντας τις δικές του δυνατότητες, καλείται να διαδραματίσει έναν ρόλο που επηρεάζει κατά κύριο λόγο τον ίδιο (Τάνταρος, 2004, σ. 24). Οι γονείς, λοιπόν οφείλουν να ανταποκριθούν στις καθημερινές ανάγκες των παιδιών για:

- Ασφάλεια.
- Φροντίδα.
- Έλεγχο.
- Νοητικά ερεθίσματα (Carr, 2000, όπως παρατίθεται στον Τάνταρο, 2004, σ. 25).

Προκειμένου οι γονείς να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις όλων αυτών των στόχων:

1. Παρατηρούν τη φυσιολογική ωρίμανση του παιδιού, όπως αυτή εκδηλώνεται στην εικόνα του σώματος και στα επιτεύγματα κάθε αναπτυξιακού σταδίου, από το οποίο περνά το παιδί.

2. Ακολουθούν τις τεχνικές που επικρατούν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για την ανατροφή του παιδιού (για παράδειγμα, σε σχέση με τον απογαλακτισμό, με τον έλεγχο των σφιγκτήρων, την είσοδο στο σχολείο, κλπ.).

3. Ακολουθούν τους ρόλους των δικών τους γονέων. Όσο μικρότερο, δηλαδή, είναι το παιδί, τόσο περισσότερο οι γονείς στηρίζονται στην ταύτιση του ρόλου τους με αυτόν των δικών τους γονέων και στη διαίσθηση για το γονεϊκό τους ρόλο (Kestenberg, 1975, όπως παρατίθεται στην Παπαδιώτη, 2000, σ. 179).

Για να μπορέσει ο γονιός να ανταποκριθεί στον γονεϊκό του ρόλο, δεν θα πρέπει να ταυτιστεί απόλυτα μαζί του, παραγκωνίζοντας εντελώς τους άλλους ρόλους που πρέπει να διεκπεραιώσει. Φυσικό, λοιπόν, είναι να υπάρχουν συγκρούσεις στον γονεϊκό ρόλο, γιατί οι προσδοκίες των γονιών ίσως να διαφέρουν από τις προσδοκίες και απαιτήσεις των παιδιών τους και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν. Όχι μόνο ατομικά οι γονείς, αλλά και το στενό ή ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον ασκεί επιρροές, οι οποίες συνιστούν την αφετηρία για τη διάπλαση της προσωπικότητάς του παιδιού.

Ο άνθρωπος έχει την ανάγκη για σύντροφο, όχι μόνο για αναπαραγωγή, αλλά για ψυχική, νοητική και συναισθηματική ολοκλήρωση. Η ένωση αυτή βοηθάει στην εξάλειψη των λαθών, των σφαλμάτων του ατόμου, συντελεί στην ανάπτυξη της συζήτησης, συνεργασίας, επικοινωνιακού διαλόγου και στοχεύει στην συναισθηματική ολοκλήρωση (Λυκιαρδοπούλου, 1985, σσ. 67-69).

Αντρόγυνο, λοιπόν είναι μια ενωμένη συνύπαρξη με στόχο την ολοκλήρωση της ζωής σε όλες τις εκδηλώσεις της, καθώς την αλληλοσυμπλήρωση και την αλληλοϋποστήριξη των ατόμων που το αποτελούν. Μαζί δημιουργούν ένα σύνολο, εργάζονται συνειδητά και δημιουργούν ένα νέο ενωμένο σύνολο, την οικογένειά τους. Μέσα από αυτή τη σχέση δημιουργείται η εσωτερική πραγμάτωση και εξελίσσονται ομαλά. Η ένωση αυτή έχει δύο σκοπούς: την δόμηση οικογένειας και την εσωτερική εξέλιξη των ατόμων (ό.π. σσ. 10-12)

Επίσης, κάποιες βασικές λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια είναι οι εξής (Helmut, 1989):

α) Αναπαραγωγή

β) Διαμόρφωση κατάλληλων περιβαλλοντικών όρων για τη διαβίωση των νέων και την ανάπτυξή τους

γ) Μετάδοση του πολιτισμού, παροχή των αναγκαίων μορφωτικών αγαθών, κατάλληλη συμπεριφορά για να μπορούν οι νέοι να συναναστρέφονται με τον κοινωνικό τους περίγυρο και εκμάθηση της γλώσσας(1989, σ. 103):

Όλα τα παραπάνω εξαρτώνται από την κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονται οι γονείς και τις προσδοκίες τους για την ανάπτυξη και το μέλλον των παιδιών τους. Έτσι, στην εργατική τάξη, κυρίαρχη ιδέα αγωγής είναι η υπόληψη και η τιμή για τα παιδιά, ενώ για την μεσαία και την ανώτερη κοινωνική τάξη κυρίαρχη ιδέα για την ανατροφή των παιδιών είναι ο αυτοέλεγχος και ο αυτοσεβασμός (ό. π. σ. 103).

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την ανάπτυξη των παιδιών, το οποίο οφείλει να το διεκπεραιώσει η οικογένεια, είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού, η ομαλή δηλ. ένταξη στην κοινωνία και στους κανόνες της. Αυτή την τόσο σημαντική λειτουργία της οικογένειας δεν την αναλαμβάνει ο ένας από τους δύο γονείς, αλλά και οι δύο πρέπει να βοηθήσουν στην κοινωνική τοποθέτηση του παιδιού τους, μιας και οι δύο είναι συνυπεύθυνοι για ένα τόσο μεγάλο έργο.

Γεγονός όμως είναι ότι από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης έχουν χαθεί κάποιες σημαντικές λειτουργίες που επιτελούσε η οικογένεια.

Σύμφωνα με τον Ackerman (1958), η οικογένεια δείχνει να χαρακτηρίζεται από μία «διαχρονικότητα στους ρόλους της, οφείλει, δηλαδή, να επιτελεί τις ακόλουθες λειτουργίες:

- Να παρέχει, τροφή, κατοικία και υλικά αγαθά, για την επιβίωση και την προστασία όλων των μελών της από εξωτερικούς κινδύνους.
- Να παρέχει κοινωνική συντροφικότητα, υπόβαθρο για τις συναισθηματικές σχέσεις των μελών της.
- Να παρέχει δυνατότητες για την ανάπτυξη προσωπικής ταυτότητας, που θα συνδέεται με την οικογενειακή ταυτότητα.
- Να δημιουργεί σεξουαλικά πρότυπα και ρόλους που θα προετοιμάζουν τον δρόμο για την σεξουαλική ωρίμανση και ικανοποίηση.
- Να κοινωνικοποιεί τα παιδιά με την εκπαίδευσή τους σε κοινωνικούς ρόλους και την προετοιμασία τους για την αποδοχή κοινωνικών ευθυνών.
- Να καλλιεργεί γνώσεις και να υποστηρίζει την δημιουργικότητα και τις πρωτοβουλίες κάθε μέλους (Ackerman, 1958, όπως παρατίθεται στον Γιωσαφάτ, 1987, σσ. 98-99),

Σε γενικότερα πλαίσια, ο Robert Le Vine (1988) υποστηρίζει, ότι οι γονείς σε όλο τον κόσμο έχουν τρεις κύριους στόχους:

- Το στόχο της επιβίωσης. Καλούνται να εξασφαλίσουν την επιβίωση των παιδιών τους, φροντίζοντας την υγεία και την ασφάλειά τους.
- Τον οικονομικό στόχο. Έχουν χρέος να εξασφαλίσουν στα παιδιά τους την δυνατότητα απόκτησης δεξιοτήτων και άλλων προσόντων, που τους χρειάζονται, ώστε να γίνουν οικονομικά παραγωγικοί ως ενήλικοι.
- Τον πολιτισμικό στόχο. Καλούνται να εξασφαλίσουν στα παιδιά τους την δυνατότητα απόκτησης των βασικών πολιτισμικών αξιών της ομάδας, στην οποία ανήκουν (Robert Le Vine, 1988, όπως παρατίθεται στους Cole, M., & Cole, S. R., 2001 β, σ. 263) .

4.4.1. Σχήματα γονεϊκού τύπου

Επιπλέον, έχει αναφερθεί (Darling & Steinberg, 1993), ότι υπάρχουν τρία κύρια σχήματα γονεϊκού τύπου: το «αυθεντικό», το «τυραννικό» και το «ανεκτικό». Έτσι, λοιπόν:

1. Αυθεντικοί γονείς είναι εκείνοι που ενθαρρύνουν τα παιδιά να συζητούν, ενώ παράλληλα ερμηνεύουν και αναλύουν τα επιχειρήματα που εκφέρουν στα παιδιά. Ζητούν από τα παιδιά να έχουν ώριμη συμπεριφορά, ενώ δεν διστάζουν να τους αρνηθούν πράγματα. Δείχνουν στα παιδιά την αγάπη τους, τα υποστηρίζουν και τα κάνουν να αισθάνονται πως έχουν ένα στήριγμα, ενώ παράλληλα τους παρέχεται ένα περιβάλλον με ερεθίσματα, δημιουργώντας συνεχώς νέα ενδιαφέροντα. Ενισχύουν την πρωτοβουλία και το αίσθημα ευθύνης των παιδιών τους.

2. Τυραννικοί γονείς είναι εκείνοι που υιοθετούν την εφαρμογή μέτρων άσκησης ελέγχου (τιμωρία). Πρόκειται για τους γονείς που δίνουν έμφαση στην υπακοή και το σεβασμό προς κάθε μορφή εξουσίας. Οι γονείς αυτοί δεν ενθαρρύνουν τις συζητήσεις, αφού θεωρούν πως τα παιδιά πρέπει να κάνουν πάντοτε αυτό που τους λένε.

3. Ανεκτικοί γονείς είναι εκείνοι που αποφεύγουν την άσκηση ελέγχου, αφήνοντας τα παιδιά ελεύθερα στην εκδήλωση της συμπεριφοράς τους. Αν και δείχνουν στα παιδιά, ότι τα υποστηρίζουν, ωστόσο δεν κάνουν τίποτα που να διαμορφώνει τη συμπεριφορά τους. Τα παιδιά ρυθμίζουν μόνα τους τις δραστηριότητές τους και δεν αντιμετωπίζουν σχεδόν ποτέ το θυμό των γονέων τους ή, γενικότερα, τα συναισθήματά τους.

Από τα παραπάνω γονεϊκά σχήματα της Baumrind εκείνο που συνίσταται για την υγιή ανάπτυξη των παιδιών είναι το «αυθεντικό». Τα παιδιά που μεγαλώνουν με αυτό το σχήμα έχουν την καλύτερη ανάπτυξη σε γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο. Αντιθέτως, τα παιδιά που μεγαλώνουν με το «τυραννικό» σχήμα, τείνουν να μην είναι αυτόνομα, δεν έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ενώ η γνωστική και η συναισθηματική τους ανάπτυξη υπολείπεται των υπολοίπων παιδιών. Τέλος, τα παιδιά που μεγαλώνουν στο ανεκτικό σχήμα παρουσιάζουν έλλειψη στόχων και μικρότερο αίσθημα εμπιστοσύνης στον εαυτό τους, σε ό, τι αφορά την υιοθέτηση κοινωνικών ρόλων (Darling & Steinberg, 1993, όπως παρατίθεται στο Τάνταρος, 2004, σ. 27).

Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι φορές που υπάρχουν συγκρούσεις στο γονεϊκό ρόλο, οι οποίοι παρατηρούνται κυρίως, γιατί (Ξωχέλλη, 1984):

1. Δεν είναι σαφώς οριοθετημένος ο ρόλος, μιας και δεν υπάρχουν ρητοί κανόνες εφαρμογής του και μέθοδοι για την επιτυχία του.

2. Έχει μεσολαβητικό χαρακτήρα, δηλαδή ενώνει το παρόν και το παρελθόν, τη νέα γενιά με την παλιά κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα τις διαφορές απόψεων και τις συγκρούσεις.

3. Γίνεται συνεχής «έλεγχος» από τα παιδιά, τα οποία επικρίνουν και καταδικάζουν τους γονείς τους, όταν πέφτουν σε λάθη και σφάλματα.

4. Τέλος, οι συγκρούσεις μπορούν να υπάρξουν κυρίως στα πρωτότοκα παιδιά, στα οποία οι γονείς εξ αιτίας της άγνοιάς τους, δεν ξέρουν πώς να εφαρμόσουν το ρόλο, γιατί είναι κάτι το πρωτόγνωρο και δεν υπάρχουν «συνταγές» για σίγουρη επιτυχία (1984, σσ. 25-26).

Είναι επίσης, αισθητή η διαφορά ανάμεσα στο ρόλο του πατέρα και αυτόν της μητέρας μέσα στην οικογένεια, χωρίς όμως να τους αντιλαμβανόμαστε ξεχωριστά, αλλά μέσα στα πλαίσια της συνεργασίας και του διαλόγου για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος.

Εν τούτοις, οι ιδεολογικές και κοινωνικές αλλαγές της σημερινής κοινωνίας, έχουν επιφέρει αλλαγές και στην αγωγή των παιδιών. Σήμερα και οι δύο γονείς προσπαθούν να προσφέρουν την καλύτερη διαπαιδαγώγηση στα παιδιά, χωρίς να χωρίζονται οι ρόλοι σύμφωνα με παρωχημένες αντιλήψεις, ότι π.χ. μόνο η μητέρα είναι υπεύθυνη. Η βιομηχανική επανάσταση και το φεμινιστικό κίνημα συνέβαλλαν στο να περάσει η μητέρα στον παραγωγικό χώρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καταρριφθεί ο παραδοσιακός ρόλος του πατέρα και ο ίδιος να συμμετάσχει ενεργά στην ανατροφή των παιδιών. Υπάρχει όμως και η περίπτωση, κατά την οποία συγκεκριμένες συνθήκες εργασίας απομακρύνουν τον πατέρα από τα παιδιά, πιστεύοντας ότι είναι υπεύθυνος μόνο για την παροχή υλικών αγαθών στην οικογενειακή του εστία.

Η σημερινή αγωγή που προσφέρουν οι γονείς, εμπνέεται από τον σεβασμό στην προσωπικότητα του παιδιού και προσπαθούν να διαμορφώσουν μια προσωπικότητα με εσωτερική και εξωτερική ελευθερία και αυτονομία και κυρίως μια προσωπικότητα με αγάπη για τον συνάνθρωπο. Οι Έλληνες γονείς προσπαθούν να δώσουν στα παιδιά τους μέσω της αγωγής τα αγαθά του πολιτισμού μας. Τους δίνουν πνευματικά, ηθικά και υλικά εφόδια για την αντιμετώπιση της ζωής και προσπαθούν να αναπτύξουν τις ατομικές δυνατότητες και ικανότητες, για να ανταπεξέλθουν τα ίδια στις μελλοντικές δυσκολίες και τα προβλήματα που θα τους παρουσιαστούν (Ηλιόπουλος, 1983, σ. 11-13).

Ωστόσο, οφείλουμε να αναφέρουμε, ότι οι γονείς στην Ελλάδα μεγάλωσαν κάτω από αυστηρή αγωγή και διαπαιδαγώγηση και πολύ συχνά εφαρμόζουν αυτήν την αυστηρή αγωγή στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να γίνονται αυταρχικοί, να μη δίνουν αυτονομία και ελευθερίες, να πιστεύουν ότι τα παιδιά είναι ανώριμα για να πάρουν κάποια απόφαση, μεγιστοποιώντας μάλιστα τη διαφορά των φύλων (Τσαρδάκης, 1984, σ. 84). Το πιο σημαντικό όμως με τους νέους γονείς είναι ότι προσπαθούν να πλησιάσουν τα παιδιά τους, να επικοινωνήσουν μαζί τους, χωρίς να υπάρχουν οι τεράστιες προκαταλήψεις των παλαιότερων ετών για το ποιός είναι υπεύθυνος από τους γονείς για την αγωγή των παιδιών και την ανατροφή τους.

4.4.2. Τύποι γονιών

Όπως είναι φυσικό όλοι οι γονείς δεν έχουν την ίδια στάση προς τα παιδιά τους ούτε έχουν την ίδια αντιμετώπιση στα προβλήματα της αγωγής τους, και αυτή η συμπεριφορά, εξαρτάται από τον τρόπο που έχουν μεγαλώσει οι ίδιοι, τι είδους αγωγή έχουν πάρει από τους δικούς τους γονείς, από το περιβάλλον που έχουν ζήσει και μεγαλώσει και από την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους. ο κάθε γονιός αντιμετωπίζει με τον δικό του τρόπο την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του και στέκεται δίπλα του με μοναδικό και ιδιαίτερο τρόπο. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποια εσωτερικά χαρακτηριστικά στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου που καθορίζουν την συμπεριφορά των γονιών και διαμορφώνουν τον τύπο τους (Τσαρδάκης, 1984).

Παρακάτω αναφέρονται κάποιοι συγκεκριμένοι τύποι γονέων, οι οποίοι διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους ανάλογα με τον χαρακτήρα τους, και οι οποίοι είναι οι εξής:

4.4.2.1. Οι αυστηροί γονείς

Αυστηροί είναι οι γονείς οι οποίοι δεν είναι ήπιοι στις κρίσεις τους για την συμπεριφορά των άλλων και ιδιαίτερα των παιδιών τους. Χαρακτηρίζονται από υπερβολικό συναίσθημα αγάπης και φροντίδας για τα παιδιά, αλλά και από άγχος για την εικόνα που θέλουν να δείχνει η οικογένειά τους στην κοινωνία. Όλα αυτά τα αισθήματα προσπαθούν να τα κρύψουν επιμελώς πίσω από την αυστηρότητά τους.

Αναμένουν πάντα την τέλεια συμπεριφορά και την πρωτιά σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής στους οποίους επιδίδονται τα παιδιά.

Για να πετύχουν τους παραπάνω στόχους, είναι πολλές φορές αμείλικτοι στις τιμωρίες, περιορίζοντας τις ελευθερίες των παιδιών, θέλουν να χαράζουν και να διαμορφώνουν την πορεία στις οποιοσδήποτε επιλογές των παιδιών και γενικά, γίνονται απαιτητικοί, υπερβολικοί και ανυποχώρητοι.

Παλιότερα, η αυστηρότητα των γονιών, ήταν συνυφασμένη κυρίως με τη σωματική βία. Τα τελευταία χρόνια, στη νεότερη δηλαδή γενιά, έχει περιοριστεί η σωματική βία αλλά ασκείται κυρίως η ψυχολογική πίεση (Τσαρδάκης, 1984, σ. 84).

4.4.2.2. Οι επιεικείς γονείς

Είναι οι γονείς που είναι ήπιοι και συγκαταβατικοί στις κρίσεις τους. Είναι αντίθετοι των αυστηρών γονιών. Συγχωρούν εύκολα τα παιδιά τους, όταν σφάλουν και προσπαθούν να τα καταλαβαίνουν και να έχουν καλή επαφή μαζί τους.

Και αυτοί οι γονείς, όπως οι αυστηροί παρακινούνται από την υπερβολική τους αγάπη για τα παιδιά. Η διαφορά έγκειται στο ότι οι αυστηροί γονείς προσπαθούν να την κρύψουν όσο πιο καλά μπορούν, ενώ οι επιεικείς γονείς την διαλαλούν με τις πράξεις τους και την προσφέρουν απλόχερα στα παιδιά τους, χωρίς να τα τιμωρούν και να τα πικραίνουν καθόλου. Αυτού του είδους οι γονείς έχουν δώσει την εντύπωση στα παιδιά τους ότι ζουν σε ένα τέλειο και ονειρικό κόσμο, όπου όλα μπορούν να συγχωρεθούν. Γι' αυτό κι έχουν χαρακτηριστεί αρνητικά από τους ψυχολόγους, γιατί παραχαϊδεύοντας τα παιδιά, τα βλάπτουν αντί να τα ωφελούν.

Ένας λόγος που θα μπορούσαμε να σκεφτούμε για να δικαιολογήσουμε αυτούς τους γονείς, είναι ότι προσπαθούν να τηρήσουν μια διαφορετική στάση, από αυτή που τηρούσαν οι δικοί τους γονείς. Έτσι όμως δεν γίνονται παιδαγωγοί, γιατί καταλήγουν στο αντίθετο άκρο, κάτι που είναι υπερβολικό και άωφο. (Ντράικωρς, 1976, σ. 12).

4.4.2.3. Οι απόντες γονείς

Απόντες, χαρακτηρίζονται οι γονείς που είναι αμέτοχοι στις υποχρεώσεις τους προς την οικογένεια και τα παιδιά. Είναι οι γονείς που δεν μπορούν να ανταποκριθούν σωστά στα

καθήκοντά τους, φύσει ή θέσει. Όταν μιλάμε για απουσία κυρίως αναφερόμαστε στη απουσία του πατέρα. Η απουσία αυτή χωρίζεται σε δύο μορφές: στην φυσική και στην ψυχολογική απουσία.

- Φυσική απουσία έχουμε μικρής και μεγάλης διάρκειας. Μικρής διάρκειας είναι η απουσία κατά την οποία ο πατέρας λείπει καθημερινά από το σπίτι για πολλές ώρες εξαιτίας της εργασίας του.

Μεγάλης διάρκειας είναι η απουσία κατά την οποία ο πατέρας λείπει από το σπίτι για εβδομάδες ή μήνες εξ αιτίας της δουλειάς του ή λόγω θανάτου ή χωρισμού ή ακόμα και εργασίας. Η μητέρα σ' αυτές τις περιπτώσεις αναγκάζεται να παίξει διπλό ρόλο, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που είναι συνυφασμένες με αυτή την κατάσταση, γιατί επηρεάζεται άμεσα η νοητική, συναισθηματική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού.

- Ψυχολογική απουσία έχουμε όταν οι γονείς είναι σωματικά στο χώρο του σπιτιού, όμως πνευματικά και ψυχικά δεν ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους. Είναι τόσο απορροφημένοι από τα δικά τους προβλήματα ή δεν έχουν διάθεση να ασχοληθούν με τίποτα ούτε και με την αγωγή των παιδιών τους. Η βοήθειά τους, αρκείται στην παροχή υλικών αγαθών. Τα παιδιά παίρνουν αρνητικά μηνύματα για τη στάση που θα κρατήσουν στα δικά τους παιδιά. Συγκρούσεις, αντιθέσεις και κυρίως απομόνωση είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που βιώνουν τα συγκεκριμένα παιδιά (ό.π. σσ. 80-82).

4.4.2.4. Ο πατρικός Τύπος

Αναφέρεται αποκλειστικά στον πατέρα. Αγαπάει και σέβεται τα παιδιά, προσπαθεί να τα καταλάβει, τα βοηθά όποτε έχουν ανάγκη και τους δίνει τη ευκαιρία και την ελευθερία να εκφραστούν.

Έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το πατρικό αίσθημα, κρατώντας πάντα μια σχετική απόσταση, ώστε τα παιδιά να μην ξεχνούν ότι πάνω απ' όλα είναι ο πατέρας τους.

Είναι ο τύπος που τα παιδιά μπορούν να βασιστούν, να συζητούν τα προβλήματά τους, αλλά του είναι δύσκολο να παίξει μαζί τους, ή να διασκεδάσει γιατί το θεωρεί ως καθήκον της μητέρας (Μισέλ, 1981, σσ. 175-176).

4.4.2.5. Ο πατριαρχικός τύπος

Κι αυτό το χαρακτηριστικό αναφέρεται κυρίως στον πατέρα. Θεωρεί τον εαυτό του ως αρχηγό και εξουσιαστή, έχει δύναμη και εξουσιάζει τα παιδιά να εφαρμόζουν ότι διατάζει αυτός. Πιέζει τα παιδιά, -ακόμα και με σωματική βία- να δεχθούν τις απόψεις του, χωρίς συζητήσεις αλλά γιατί έτσι θέλει και έτσι είναι το σωστό (για τον ίδιο).

Η στάση αυτή έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να φοβούνται τον πατέρα, να μην υπάρχει ουσιαστική επαφή και διάλογος, να μην μπορούν να πάρουν πρωτοβουλίες, να γίνονται υποτελή, εξαρτημένα και να καταπιέζονται. Επίσης δεν μπορούν να αναπτύξουν συζήτηση με ολοκληρωμένα επιχειρήματα, μιας και δεν έχουν το σωστό πρότυπο (Canitz, 1981, σσ. 92-94).

4.4.2.6. Οι δημοκρατικοί γονείς

Είναι αντίθετοι των αυταρχικών γονιών. Προσπαθούν πάντα να αποδίδουν δικαιοσύνη και ισομερή αγάπη προς όλα τα παιδιά τους. Είναι δημοκρατικοί και στην μεταξύ τους σχέση ως ανδρόγυνο και έχουν μοιράσει ισότιμα τους ρόλους τους στην οικογένεια. Όταν βλέπουν κάποιο λάθος ή παράπτωμα των παιδιών το συζητάνε μαζί τους και τους δίνουν την ευκαιρία να το επανορθώσουν. Πιστεύουν στην θετική επίδραση του διαλόγου και της συζήτησης, γιατί βοηθάει στην διαμόρφωση ισορροπημένων και ολοκληρωμένων χαρακτήρων. Είναι φιλελεύθεροι στις απόψεις τους και με τον ίδιο τρόπο ανατρέφουν τα παιδιά τους (ό.π. σσ. 130-131).

4.4.2.7. Οι ιδανικοί Γονείς

Είναι αρκετά δύσκολο και σχετικό να χαρακτηρίσουμε έναν γονιό ως ιδανικό, μιας και οι γονείς είναι και αυτοί άνθρωποι και είναι φυσικό να κάνουν λάθη στην αγωγή των παιδιών. Εξ άλλου η έννοια του ιδανικού δεν είναι σταθερή και απόλυτη, αλλά είναι σχετική και διαφοροποιείται από άνθρωπο σε άνθρωπο. Παρά ταύτα, υπάρχουν κάποια στοιχεία που ενδεχομένως καθιστούν έναν γονιό ιδανικό.

Οι γονείς αυτοί πιστεύουν ότι η μητρότητα και η πατρότητα δεν είναι ένα απλό βιολογικό γεγονός αλλά είναι κυρίως κοινωνικό και ψυχολογικό. Δεν θεωρούν τα παιδιά ως κτήμα τους, αλλά σαν ξεχωριστές προσωπικότητες και πιστεύουν ότι μπορούν να διδαχθούν από αυτά.

Ο ιδανικός γονιός είναι ο φίλος για τα παιδιά, το πρότυπο, ο παιδαγωγός, ο προστάτης, ο τροφέας, αλλά κυρίως είναι αυτός που τα παιδιά μπορούν να στηριχτούν πάνω του και να υπολογίζουν στη βοήθειά του.

Αγαπά και καταλαβαίνει, γνωρίζει τις ικανότητες και τις ανάγκες των παιδιών, τα οποία δεν θέλει να τελειοποιήσει αλλά να τα βοηθήσει να μην επαναλάβουν τα ίδια λάθη (Parke, 1987, σσ. 146-147).

4.4.3. Λάθη των γονιών στην Αγωγή των παιδιών

Ο Gauntrip (2008) παρατηρεί πως ένα παιδί που δεν μπορεί να αναπτύξει ικανοποιητική σχέση με έναν γονέα που είναι πολύ ψυχρός, απόμακρος, επιθετικός ή αυταρχικός, τείνει να αναπληρώνει αυτή την απώλεια ταυτιζόμενο με αυτόν τον γονέα ή μοιάζοντας σε αυτόν, ή ακόμα ταυτιζόμενο έντονα με άλλους ανθρώπους που διαθέτουν τα χαρακτηριστικά που λείπουν από τον γονέα.

Το πρώτο και σημαντικότερο λάθος, που διαπράττουν οι γονείς είναι το ότι ξεχνούν πάνω από όλα ότι είναι άνθρωποι με αδυναμίες, ελαττώματα, δεν είναι παντογνώστες και σίγουρα κάνουν λάθη στην αγωγή των παιδιών τους. ωστόσο, τα λάθη αυτά μπορούν να τα συνειδητοποιήσουν και να μην τα επαναλάβουν.

Αναφέρει, επίσης, ότι οι γονείς πρέπει να αποκτήσουν γνώσεις για την ανατροφή των παιδιών, να προετοιμάζονται για τα ενδεχόμενα μελλοντικά προβλήματα και να δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες και προϋποθέσεις για αρμονική συνεργασία, τόσο μεταξύ τους, ως ζευγάρι, όσο και με τα παιδιά. Η συμπεριφορά τους προς τα παιδιά, επηρεάζει, όχι μόνο την σχέση που θα έχουν με τα παιδιά αλλά και ολόκληρη τη διαμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών (Gauntrip, όπως παρατίθεται στο Muncie και συνεργ., 2008, σ.280) .

Ας δούμε όμως κάποια λάθη, τα οποία κάνουν οι γονείς, χωρίς να τα συνειδητοποιούν:

α) Πολλοί γονείς στην προσπάθειά τους να καθοδηγήσουν, να συμβουλέψουν και να προστατέψουν τα παιδιά, με σκοπό να τα κάνουν ευτυχισμένα κι επιτυχημένα στη ζωή, τα καταπιέζουν, καταπνίγουν τις επιθυμίες τους και δεν τους δίνουν περιθώρια για πρωτοβουλίες και αυτονομία. Τα παιδιά, νιώθουν ανίκανα να κάνουν κάτι μόνο τους και πιστεύουν ότι είναι κλεισμένα σε χρυσό κλουβί. Πρέπει να δίνουν κάποιες ελευθερίες στα παιδιά, όχι όμως να καταλήγουν στην ασυδοσία (Ντράικωρς, 1976, σσ. 10-16).

β) Οι γονείς με την καταπιεστική και αποκλειστική αγάπη που δείχνουν στα παιδιά (και την ίδια αγάπη προσδοκούν να εισπράξουν) τα αποξενώνουν από τον έξω κόσμο, τα εμποδίζουν στο να κάνουν φιλίες και γνωριμίες και τέλος τα παιδιά αυτά γίνονται ενήλικες μοναχικοί, εσωστρεφείς, με προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς και συναναστροφής. Το κάθε παιδί έχει ανάγκη από την απεριόριστη αγάπη των γονιών του, αλλά αυτή η αγάπη δεν πρέπει να τα κάνει να εξαρτώνται από τους γονείς και να μην μπορούν να αποκολληθούν από αυτούς (ό.π. σ. 17).

γ) Από την άλλη, οι εντελώς αδιάφοροι γονείς, οι γονείς δηλ. που δεν δίνουν σημασία στα προβλήματα και στις ανάγκες των παιδιών, δεν τους προσφέρουν αγάπη και φροντίδα, δημιουργούν ψυχολογικές διαταραχές και νοητική καθυστέρηση στα παιδιά. Τότε αυτά νιώθουν μόνο, εγκαταλελειμμένα και αποξενωμένα. Κι αυτό, γιατί η ψυχολογική ανάγκη του παιδιού να αγαπά και να αγαπιέται, να φροντίζεται, να νιώθει ασφαλές, δεν ικανοποιείται κι έτσι δημιουργούνται ανεπανόρθωτες ψυχικές βλάβες και τραύματα (ό.π., σ. 18).

δ) Πολλές φορές οι γονείς δεν αφιερώνουν χρόνο στα παιδιά τους. Για να παίξουν μαζί τους, να προσπαθούν να σκέπτονται όπως τα παιδιά, ώστε να καταλαβαίνουν τον τρόπο και την αιτία των πράξεών τους, ώστε να μην απαιτούν από τα παιδιά να φέρονται, να σκέφτονται και να ενεργούν όπως οι μεγάλοι, κάτι που είναι αρκετά δύσκολο. Οι γονείς απαιτούν την τελειότητα από τα παιδιά στην συμπεριφορά τους και τυφλή υπακοή στο πρόσωπό τους, έχοντας βέβαια, τις περισσότερες φορές, καλό κίνητρο. Ο τρόπος όμως που εκφράζουν την απαίτηση αυτή είναι αυταρχικός και βίαιος (Χριστοδουλίδης, 1980, σσ. 133-136).

ε) Πολλά λάθη γίνονται από τους γονείς ανάλογα με σειρά της γέννησης των παιδιών. Τα περισσότερα λάθη γίνονται κυρίως στο πρωτότοκο παιδί από άγνοια και από έλλειψη εμπειρίας. Οι γονείς φτάνουν σε υπερβολές και παραφέρονται, όσον αφορά την διαπαιδαγώγησή του. Με την γέννηση των υπολοίπων παιδιών της οικογένειας, οι γονείς κάνουν συγκρίσεις με το πρωτότοκο και ίσως να αδιαφορήσουν και να το παραμερίσουν με τον ερχομό του δεύτερου παιδιού, δίνοντας περισσότερη προσοχή στο νέο μέλος της οικογενείας.

Στο τελευταίο παιδί, οι φροντίδες και η προσοχή που του δίνουν είναι μερικές φορές υπερβολικές και καταπιεστικές με αποτέλεσμα το παιδί να εξαρτάται αποκλειστικά από τους γονείς, να μην έχει δική του πρωτοβουλία και γνώμη, να μην είναι αυτόνομο και να νιώθει καταπίεση και ασφυκτική αγάπη. Τα μεγαλύτερα αδέρφια του, βλέποντας την ιδιαίτερη προσοχή και αγάπη που του δείχνουν οι γονείς, υπάρχει περίπτωση να ζηλέψουν και να του κρατήσουν κακία, μιας και συγκεντρώνει όλα τα προνόμια των γονιών του.

Το μεσαίο παιδί, συγκεντρώνει τα λιγότερα προνόμια και τη λιγότερη προσοχή των γονιών και ίσως και κάποια αδιαφορία εκ μέρους τους, αφού νιώθει το ίδιο, ότι αφιερώνουν την περισσότερη φροντίδα τους στο τελευταίο παιδί τους.

Το μοναχοπαιδί, αν κι έχει την αποκλειστική φροντίδα και μέριμνα των γονιών του, αφού μεγαλώνει σε κλίμα υπερπροστατευτικό και σε περιβάλλον μεγάλων, νιώθει ανασφάλεια στην επαφή του με τα άλλα παιδιά, γίνεται απαιτητικό, ανυπόμονο και επίμονο στις απαιτήσεις του, τις οποίες συνήθως τις πραγματοποιούν οι γονείς του και δυσκολεύεται στις σχέσεις του, μιας και έχει μάθει να τα έχει όλα δικά του και δεν γνωρίζει την άρνηση. Οι γονείς για να αποφύγουν την διαμόρφωση ενός δύστροπου χαρακτήρα και την προσκόλληση μαζί τους, πρέπει να το προτρέπουν να κάνει παρέα και με άλλα παιδιά, να μην είναι συνέχεια μαζί τους, να μην του δείχνουν υπερβολική αδυναμία και να πηγαίνει από μικρό στο σχολείο, προκειμένου να έρθει σε επαφή με άλλα παιδιά και να κοινωνικοποιηθεί σωστά (Ηλιόπουλος, 1983, σσ. 25-29).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούν συνοπτικά και κάποια σημαντικά λάθη που κάνουν οι γονείς:

- Ασέβεια προς την προσωπικότητα του παιδιού. Το θεωρούν «κτήμα» τους.
- Τρομοκράτηση με σωματικές ποινές και ψυχολογική βία
- Υπερβολική επίβλεψη και αφαίρεση δικαιωμάτων με αποτέλεσμα το παιδί να νιώθει ανίκανο να κάνει οτιδήποτε
- Συνεχής γκρίνια, μαλώματα και τιμωρίες για μη ουσιαστικά προβλήματα, με παράλληλη ταπείνωση του εγωισμού του παιδιού.
- Αδιαφορία και έλλειψη τρυφερότητας και αγάπης.
- Δημιουργία καταστάσεων που ευνοούν την ανισότητα των δύο φύλων (Ντράικωρς, 1976, σσ. 121-136)

4.4.4. Ο ρόλος του πατέρα

Ο πατέρας μαζί με τη σύζυγο οφείλει να συμβάλλει στο μέγιστο στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Προκειμένου να εκπληρώσει αυτόν τον σκοπό, οφείλει να είναι παρών σε όλες τις αναπτυξιακές φάσεις του παιδιού του από την στιγμή μάλιστα της γέννησής του. Ειδικότερα:

4.4.4.1. Η βρεφική ηλικία

Η πρώτη επαφή του πατέρα με το βρέφος γίνεται στο νοσοκομείο πια και όχι στο σπίτι. νιώθει περήφανος, γι' αυτό που κατάφερε να δημιουργήσει. Μέσα στο μαιευτήριο η μητέρα το ταΐζει, το

φροντίζει, το καθαρίζει, ενώ ο πατέρας παίζει μαζί του, του χαμογελά, το κουνά στην αγκαλιά του. Αυτή η περιποίηση, η στοργή και η αγάπη ωφελεί τα βρέφη, γιατί παίρνουν θετικά μηνύματα για το πρόσωπο του πατέρα και αρχίζουν σιγά-σιγά να συνειδητοποιούν, ότι εκτός από το κυρίαρχο πρόσωπο της μητέρας, υπάρχει και κάποιος άλλος άνθρωπος που ασχολείται μαζί τους. Η ενασχόληση του πατέρα με το βρέφος συντελεί στην ψυχική και σωματική πλήρωσή του, ενώ παράλληλα το ίδιο παίρνει στοιχεία από την προσωπικότητα του πατέρα του. Το παιδί έχει ανάγκη και τους δύο. Έρευνες έχουν δείξει ότι όταν ο πατέρας ταΐζει το βρέφος, είναι το ίδιο ευαίσθητος στο κλάμα του, στον βήχα και στο φτέρνισμά του όσο είναι και η μητέρα.

Αυτό αποδεικνύει, ότι ο πατέρας είναι εξίσου ικανός να κατανοήσει και να εκπληρώσει τις ανάγκες του βρέφους, γεγονός που από την μια βοηθάει να αντιληφθεί από νωρίς τον πατρικό ρόλο του, κι από την άλλη μέσω της συχνής επαφής του με το βρέφος, βελτιώνεται η ψυχική επικοινωνία τους. Τέλος προσφέρει και ηθική συμπαράσταση στη μητέρα-σύζυγο (Parke, 1987, σσ. 58-65).

4.4.4.2. Η νηπιακή ηλικία

Η νηπιακή ηλικία επεκτείνεται από τα τρία μέχρι τα έξι χρόνια του παιδιού περίπου. Η επίδραση του πατέρα στην αγωγή του παιδιού τώρα γίνεται πιο άμεση. Το παιδί συνειδητοποιεί ότι εκτός από την μητέρα υπάρχει και το πρόσωπο του πατέρα στη ζωή του. Για το παιδί της ηλικίας αυτής, ο πατέρας είναι ο σύνδεσμος με τον έξω κόσμο, ο φορέας δύναμης και εξουσίας.

Στην ηλικία αυτή, το παιδί ερευνά το σώμα του κι αρχίζει να ενδιαφέρεται για την σεξουαλικότητά του. Οι γονείς δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν αυτό το ενδιαφέρον του, ούτε να απωθήσουν την σεξουαλικότητα του, δείχνοντάς του με αυτόν τον τρόπο, ότι είναι ένας απαγορευμένος. Επίσης οι γονείς οφείλουν με ειλικρίνεια και με απλά λόγια να απαντούν στις όποιες ερωτήσεις των παιδιών τους που αφορούν το συγκεκριμένο θέμα.

Ο πατέρας γίνεται σεξουαλικό πρότυπο για τ' αγόρια και βοηθάει στην ανεύρεση του φύλου για τα κορίτσια. Έχει παρατηρηθεί, ότι σε παιδιά που ο πατέρας τους ήταν απών (φυσική ή ψυχολογική απουσία), τα αγόρια αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην ανεύρεση του ανδρισμού τους, ενώ τα κορίτσια δεν είχαν αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στο άλλο φύλο. Έτσι, ένας πατέρας δεν μπορεί να διαπαιδαγωγήσει σωστά τα παιδιά του, αν και ο ίδιος δεν έχει ξεκαθαρίσει τη στάση του προς τις γυναίκες, τους άντρες και κυρίως προς τον εαυτό του.

Την περίοδο αυτή, εμφανίζεται το «Οιδιπόδειο σύμπλεγμα» και το «σύμπλεγμα της Ηλέκτρας». Στο πρώτο, το αγόρι της ηλικίας αυτής έχει ως ίνδαλμα τον πατέρα, ταυτόχρονα όμως τον μισεί και τον ζηλεύει και θέλει να πάρει τη θέση του μιας και θεωρεί ότι παίρνει την μητέρα του από κοντά του. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το «σύμπλεγμα της Ηλέκτρας»: το κορίτσι εκδηλώνει μίσος και θαυμασμό προς την μητέρα του.

Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι:

- α) Ο πατέρας παίζει περισσότερο σωματικό παιχνίδι, ενώ η μητέρα λεκτικό.
- β) Ο πατέρας δίνει περισσότερη σημασία στην αγωγή των αγοριών
- γ) Και τέλος κυρίως ο πατέρας κάνει διάκριση στα παιχνίδια των παιδιών, κάτι που οδηγεί στη διάκριση των φύλων.

Γενικά, στην ηλικία αυτή, ο ρόλος του πατέρα γίνεται πιο αισθητός και το νήπιο αντιλαμβάνεται ότι παράλληλα με τη μητέρα του κι αυτό το πρόσωπο παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του (ό. π. σ. 22-23).

4.4.4.3. Η παιδική ηλικία

Στην ηλικία αυτή στα σεξουαλικά συμπλέγματα των προηγούμενων χρόνων εξαλείφονται. Το παιδί θέλει να 'χει αρμονικές σχέσεις και με τους δύο γονείς. Ο πατέρας συμβάλλει στην πνευματική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού με τη συμπεριφορά του. Το παιδί τον έχει ως πρότυπο και φορέα δύναμης κι εξουσίας (ό. π. σ. 23-24)

Δεν πρέπει να γίνεται κατάχρηση της εξουσίας, γιατί το παιδί θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από αυτόν, χωρίς να έχει αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Η θετική αντιμετώπιση του πατέρα απέναντι στις ανάγκες, στις απαιτήσεις και στα ερωτήματα του παιδιού συμβάλλουν στην αρμονική ανάπτυξή του.

Το παιδί της ηλικίας αυτής, που θέλει να είναι αρεστό και αγαπητό σε όλους, έχει ως ίνδαλμά του τον πατέρα του, τον μιμείται στις κινήσεις, στα λόγια και τον θεωρεί ως κρίκο με την κοινωνία, δηλ. φορέα κοινωνικοποίησης.

Τέλος, στην ηλικία αυτή, ο πατέρας πρέπει να δίνει μια ειλικρινή και σωστή σεξουαλική, οικονομική, θρησκευτική και ηθική διαπαιδαγώγηση (Φάρος & Κοφινάς, 1993, σ. 150).

4.4.4.4. Η εφηβική ηλικία

Την περίοδο αυτή ο ρόλος του πατέρα -και γενικά των γονιών- κλυδωνίζεται και δοκιμάζεται αρκετά και γίνεται πολύ πιο δύσκολος και ιδιόμορφος από όλες τις προηγούμενες περιόδους. Ο πατέρας προσπαθεί να εμποδίσει το παιδί από τις παγίδες της ζωής ή να το συμβουλέψει για τις σωστές στάσεις και συμπεριφορές που πρέπει να υιοθετήσει στις διάφορες περιστάσεις που θα αντιμετωπίσει.

Τώρα όμως τα παιδιά, και κυρίως τα αγόρια, υιοθετούν μια κριτική - αντιδραστική στάση απέναντι στους γονείς, αρχίζουν να αμφισβητούν τις αντιλήψεις και τις ιδέες του πατέρα τους και αναθεωρούν τις απόψεις που είχαν παλιότερα.

Στην εφηβική ηλικία, εμφανίζεται στα παιδιά μια τάση αυτονομίας, η οποία έρχεται σε σύγκρουση με τον υπερπροστατευτικό πατέρα. Το πρόβλημα αυτής της αντιδραστικής συμπεριφοράς παρατηρείται πιο έντονα στα αγόρια· το αγόρι προσπαθεί να σπάσει τα δεσμά του με την οικογένεια, να ελευθερωθεί από την καταπίεση που μπορεί να νιώθει και να ζήσει κάθε στιγμή που περνάει όσο πιο έντονα μπορεί, ενώ από την άλλη ο πατέρας προσπαθεί να το προστατέψει από τον έξω κόσμο, να το παρεμποδίσει να πέσει στις κακοτοπιές και στις παγίδες του. Αναπόφευκτα λοιπόν, δημιουργείται σύγκρουση.

Στην περίοδο της εφηβείας, τα παιδιά βλέπουν τους γονείς τους ρεαλιστικά και καταρρίπτονται τα πρότυπα μίμησης και τα ιδάλματα που είχαν όταν ήταν μικρότερα. Το κορίτσι από την άλλη πλευρά, την τάση αυτονομίας που νιώθει, την εκδηλώνει κυρίως μέσα στο σπίτι. Θέλει να εκφράζει τις απόψεις και τα συναισθήματά του ελεύθερα και δημοκρατικά και να αντιμετωπίζεται, ως ενήλικας, με απόψεις και συναισθήματα (Κακαβούλης, 1990, σσ. 142-143).

4.4.5. Τα χαρακτηριστικά του πατέρα

Ο κάθε πατέρας για τον ρόλο που ασκεί χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες λειτουργίες, οι οποίες καθιστούν την παρουσία του υπαρκτή και ζωτικής σημασίας για την οικογένεια του.

Ας δούμε λοιπόν τα χαρακτηριστικά αυτά:

4.4.5.1. Ο τροφίας

Είναι ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του πατρικού ρόλου. Ο πατέρας είναι αυτός που κυρίως φροντίζει για τα υλικά αγαθά της οικογένειάς του, έχοντας μερικές φορές βοηθή τη σύζυγό του. Οι υλικές ανάγκες ενός παιδιού από την γέννησή του ως τη στιγμή της ενηλικίωσης του, είναι τεράστιες. Βέβαια, όταν λέμε υλικές ανάγκες, δεν εννοούμε μόνο την παροχή τροφής, σ' αυτές συνυπολογίζεται η ένδυση, η αγορά παιχνιδιών, σπουδές κ.ά.

Όλα αυτά τα υλικά αγαθά πρέπει να παρέχονται με μέτρο κι όχι με ασυδοσία ή περίσσια φειδώ, πρέπει να κυριαρχεί σύνεση, έτσι ώστε το παιδί να μάθει να μην έχει παράλογες απαιτήσεις από τους άλλους. Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να αποκτά με πλάγιους τρόπους (πχ. κλεψιά) τα αγαθά που του είναι απαραίτητα και δεν του παρέχονται για να ικανοποιήσει βασικές ανάγκες του.

Τα τελευταία χρόνια, βέβαια, ο πατέρας δεν αποτελεί τον αποκλειστικό τροφέα της οικογενείας του. Σε αυτό το δύσκολο έργο έχει πολλές φορές βοηθή το τη σύζυγό του, η οποία έχει βγει από

το σπίτι για να εργαστεί κι έτσι συμβάλλει κι αυτή οικονομικά στην ανατροφή των παιδιών (Canitz, 1981, σσ. 32-33)

4.4.5.2. Ο παραγωγός

Είναι ο καθαρά βιολογικός ρόλος του πατέρα, από τη στιγμή της σύλληψης του παιδιού του. Ο ρόλος αυτός αρχίζει από πολύ νωρίς, δηλ. από τη στιγμή που το ζευγάρι αποφασίζει να κάνει παιδί. Βέβαια όποιος κάνει ένα παιδί, δεν αποκαλείται γονιός, αν η συμπεριφορά του διαψεύδει το ρόλο αυτό.

Ως γεννήτορας, λοιπόν, έχει μεγάλη ευθύνη προς το παιδί του, ακόμα και πριν τη γέννησή του. Κατ' αρχήν πρέπει να κάνει τις απαραίτητες εξετάσεις προκειμένου να αποφευχθούν δυσάρεστες συνέπειες (προγεννητικός έλεγχος).

Επίσης πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι θα φέρει στον κόσμο μια νέα ύπαρξη, για την οποία έχει πολλές και μεγάλες ευθύνες.

Το παιδί δεν πρέπει να μεγαλώνει μόνο με την μητέρα, γιατί και ο ρόλος του πατέρα είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην ανάπτυξή του. Πρέπει να δεχτεί την ιδέα ότι θα προστεθεί ένα νέο μέλος στην οικογένεια, για το οποίο είναι υπεύθυνος, τουλάχιστον ώσπου να ενηλικιωθεί. Ο ρόλος του δεν τελειώνει στην παραγωγή. Οι προσφορές του γεννήτορα-πατέρα είναι και υλικές και πνευματικές (ό.π. σσ.38-40).

4.4.5.3. Ο παιδαγωγός

Ο πατέρας ως παιδαγωγός, διαπαιδαγωγεί ικανούς ανθρώπους να αντιμετωπίσουν τη ζωή και την κοινωνία με θάρρος και με τα αναγκαία εφόδια, για την αντιμετώπιση των δυσκολιών. Είναι ιδιαίτερα δύσκολος και σημαντικός ρόλος, μιας και λίγοι γονείς διαπαιδαγωγούν σωστά τα παιδιά τους. Ένας πατέρας που ασχολείται με τα παιδιά του μόνο το Σαββατοκύριακο, δεν θα πρέπει να αισθάνεται ικανοποιημένος από αυτά που προσφέρει. Υπάρχουν πολλά πράγματα που πρέπει να κάνει ένας πατέρας για να διαπαιδαγωγήσει τα παιδιά του.

Ας αρχίσουμε με το πιο απλό, το παιχνίδι. Για να παίξει με το παιδί του, πρέπει να ξέρει τις ικανότητες και τις επιθυμίες του παιδιού, δίνοντάς του ευκαιρίες να αναπτύξει πρωτοβουλίες και την δημιουργικότητα του. Πρέπει να απαντά στις ερωτήσεις του με προθυμία και ειλικρίνεια, γιατί αυτό που έχει σημασία είναι η ποιότητα των απαντήσεων. Επίσης, έχει ευθύνη για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα, για την ανάπτυξη σωστής προσωπικότητας, δείχνοντας ευαισθησία, κατανόηση και ανεκτικότητα πρωτοβουλιών, μιας και μόνο έτσι τα παιδιά νιώθουν ασφάλεια, επάρκεια και δημιουργική διάθεση και κυρίως ικανοποίηση και υπερηφάνεια για το πρότυπο του πατέρα τους.

Τέλος, ο συγκεκριμένος αυτός ρόλος του πατέρα, είναι το κλειδί για την κοινωνικοποίηση του παιδιού (ό.π. σσ. 3-40).

4.4.5.4. Ο προστάτης

Κάποια άλλη εξίσου σημαντική λειτουργία του πατέρα είναι του προστάτη των παιδιών του. Από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, τα παιδιά πρέπει να δέχονται την καθοδήγηση του πατέρα και την προστασία του από τις κακοτοπιές.

Η προστασία αρχίζει από τους κινδύνους του σπιτιού κι επεκτείνεται έξω από αυτό. Στην αρχή ο πατέρας θα προστατέψει το παιδί από τις κακοτοπιές του σπιτιού (δηλ. πρίζες, σπέρτα, ηλεκτρικές συσκευές, κ.ά.). Στη συνέχεια θα το προστατέψει από τις κακοτοπιές της κοινωνίας (δηλ. κακές παρέες, ναρκωτικά, αλκοόλ κ. ά.).

Το σημαντικό είναι ο πατέρας να μη χρησιμοποιεί σωματική και ψυχολογική βία, για να προστατέψει τα παιδιά, από ότι νομίζει αυτός λάθος κι επικίνδυνο.

Αρκεί ο σωστός λόγος και διάλογος, καθώς και η δική του σωστή στάση απέναντι στα προβλήματα της ζωής (ό.π. σσ. 34-35).

4.4.5.5. Πρότυπο ταύτισης

Το παιδί επιβάλλεται να έχει ένα πρότυπο ταύτισης για να λειτουργεί με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του φύλου του. Θέλει να έχει ένα καθοδηγητή ή αλλιώς ένα ίνδαλμα για να προχωρεί σωστά. Ο πατέρας πρέπει να προσφέρει το σωστό στήριγμα στο παιδί για να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες της ζωής.

Το σωστό πρότυπο, βοηθάει στη σωστή ανάπτυξη της νοημοσύνης, της ταυτότητας του φόβου και της αυτονομίας του παιδιού. Αυτά όμως συμβαίνουν όταν το πρότυπο ενεργεί με τρόπο που δεν ευνοεί την προσκόλληση στο πρόσωπό του. Ο πατέρας επομένως πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός ως προς την ταυτότητα του φύλου του παιδιού. Δεν πρέπει για παράδειγμα να ξεχωρίζει τα παιδιά ως προς το φύλο τους για τις εργασίες ή το παιχνίδι που θα κάνουν, δηλ. να μην αποτρέπει τα αγόρια από τις λεγόμενες "γυναικείες" δουλειές, και τα κορίτσια από τις "αντρικές".

Αυτή η στάση είναι λανθασμένη γιατί ενισχύει και ενθαρρύνει τα στερεότυπα των φύλων, τα οποία διαιωνίζονται και είναι ανώφελα και πολλές φορές αποβαίνουν επικίνδυνα για τις διαπροσωπικές σχέσεις των φύλων (Μισέλ, 1981, σ. 225).

4.4.6. Ο ρόλος του πατέρα εκτός πλαισίων οικογένειας

Ας δούμε τώρα το ρόλο του πατέρα σε περίπτωση που η οικογένεια διασπαστεί. Πιο συγκεκριμένα, όταν η μητέρα έχει την επιμέλεια, όταν ο ίδιος την κατέχει – σπανιότερα – και όταν η μητέρα ξαναπαντρεύεται:

4.4.6.1. Μητρική επιμέλεια

Μετά από ένα διαζύγιο και όταν η επιμέλεια έχει δοθεί στην μητέρα, ο ρόλος του πατέρα είναι και πρέπει να είναι ουσιαστικός και σημαντικός, με την συχνή και εποικοδομητική επαφή με τα παιδιά του.

Δυστυχώς όμως, αυτό δεν συμβαίνει συχνά, είτε γιατί ο πατέρας λόγω ειδικών συνθηκών αποφεύγει να δει το παιδί, είτε γιατί η μητέρα προσπαθεί με έμμεσο ή και άμεσο τρόπο να το απομακρύνει από τον πατέρα.

Εξετάζοντας την περίπτωση που ο πατέρας δεν αδιαφορεί και δεν παραγκωνίζεται μετά το διαζύγιο, βλέπουμε ότι επιδρά θετικά και έντονα στην συναισθηματική και κοινωνική ζωή και ανάπτυξη των παιδιών του. Ιδιαίτερα ευεργετική είναι η κατάσταση κατά την οποία η μητέρα συνεργάζεται με τον πατέρα για την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών· έτσι το παιδί δεν αισθάνεται παραμελημένο.

Πέρα όμως από αυτή την τέλεια -και σπάνια- περίπτωση επικοινωνίας, έχουμε και κάποιους άλλους τύπους. Ο ένας είναι όταν ο πατέρας παίρνει το παιδί στο σπίτι για το Σαββατοκύριακο, τις διακοπές, τις αργίες κτλ. Έτσι ο πατέρας επιτρέπει στο παιδί να "εισβάλλει" στη νέα του ζωή. Το παιδί αισθάνεται σαν να βρίσκεται στο σπίτι του, με το ν' ασχολείται με διάφορες δουλειές στο σπίτι του πατέρα. Επιπλέον, σ' αυτή την περίπτωση ο πατέρας συζητά με το παιδί, λύνουν τα υπάρχοντα προβλήματα κι έτσι, με το να υπάρχει φιλική ατμόσφαιρα, το παιδί δεν νιώθει άβολα και αμήχανα κοντά σε αυτόν.

Μια άλλη περίπτωση επικοινωνίας είναι όταν ο πατέρας βλέπει μεν το παιδί, αλλά δεν είναι μια από τις κυριότερες μέριμνες του. Σε αυτή την περίπτωση, ο πατέρας παίρνει το παιδί για βόλτα, τρώνε σε κάποιο εστιατόριο, πάνε κινηματογράφο ή στο λούνα πάρκ κι έπειτα το επιστρέφει στην μητέρα του. Έτσι, δεν το αφήνει να πάρει μέρος στην καινούρια προσωπική ζωή του. Οι πατέρες αυτού του τύπου λέγονται «πατέρες της Disneyland».

Η τελευταία και χειρότερη περίπτωση είναι αυτή κατά την οποία ο πατέρας εκμεταλλεύεται την παρουσία του παιδιού για να εκτοξεύσει τα βέλη του προς την μητέρα, να την μειώσει, να την υποβιάσει και να κάνει το παιδί να πιστέψει ότι αυτή είναι υπεύθυνη για το διαζύγιο. Έτσι, η συνάντησή αυτή δεν βοηθάει το παιδί να ξεπεράσει την ιδέα του διαζυγίου, αντίθετα οξύνει το

πρόβλημα με προφανείς επιπτώσεις στην ομαλή ανάπτυξη του παιδιού, το οποίο αισθάνεται πικρία και φοβάται ότι ο πατέρας επιδιώκει συναντήσεις όχι από αγάπη αλλά από σκοπιμότητα, για να το στρέψει αρνητικά προς την μητέρα του (Parke, 1987, σσ. 113-119).

4.4.6.2. Πατρική επιμέλεια

Είναι ένα νέο σχεδόν φαινόμενο, γι' αυτό οι γνώσεις των ερευνητών ως προς τα αποτελέσματα για τα παιδιά, είναι περιορισμένες. Θα σκεφτόταν κανείς, πως ο πατέρας στον οποίο δίνεται η επιμέλεια των παιδιών μετά από ένα διαζύγιο, είναι κάποιος ριζοσπαστικός τύπος, μικρής ηλικίας. Δεν είναι όμως έτσι τα πράγματα· αντίθετα είναι μεσήλικας και κατέχει αρκετά υψηλές κοινωνικοοικονομικές θέσεις.

Επιπλέον, όταν έχει την επιμέλεια, δέχεται απλόχερα την βοήθεια από τον περίγυρό του: από γονείς, συγγενείς, γείτονες κι επαινείται γι' αυτό το τόλμημα που επιχειρεί να διεκπεραιώσει.

Όλα αυτά, βέβαια, έρχονται σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί στην μητρική επιμέλεια, όπου θεωρείται κάτι φυσιολογικό, ο ρόλος της δεν αναγνωρίζεται όσο πρέπει και δεν επαινείται γι' αυτό το δύσκολο έργο που καλείται να επιτελέσει.

Ο πατέρας δεν είναι ανίκανος στο να αναθρέψει τα παιδιά του σωστά. Σε μερικούς τομείς βέβαια υστερεί σε σχέση με τη σύζυγό του, όμως προσπαθεί φιλότιμα να υπερπηδήσει κάποια εμπόδια. Γενικά καταβάλλει προσπάθειες ώστε να μην γίνεται αδέξιος και επιπόλαιος.

Παρ' όλα αυτά, κατά την πατρική επιμέλεια, τα παιδιά μένουν τις περισσότερες ώρες σε παιδικούς σταθμούς ή με διάφορα πρόσωπα που προσφέρουν βοήθεια. Το θετικό είναι σ' αυτή την περίπτωση, ότι τα παιδιά συναντώνται συχνά με την μητέρα τους, σ' αντίθεση με την μητρική επιμέλεια (ό.π., σσ. 119-125).

4.4.6.3. Ο πατριός

Θα ήταν σωστό να κάνουμε μια μικρή αναφορά και στον πατριό. Είναι ένας νέος -σχετικά- ρόλος, που μοιάζει με αυτόν του πατέρα κι έχει ξεπηδήσει μέσα από τις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες.

Το παιδί αποδέχεται τον πατριό ανάλογα με την ηλικία του. Έτσι, τα πολύ μικρά παιδιά και οι μετα-εφηβοί, τον αποδέχονται ευκολότερα σε σχέση με τους εφήβους.

Όπως και να είναι όμως, τα παιδιά βρίσκονται σε δύσκολη θέση όταν πρέπει να διατηρούν φιλικές σχέσεις και με τον πατέρα και με τον πατριό.

Σε αυτή την περίπτωση, ο πατριός πρέπει να επιτρέπει τις συναντήσεις και να ενθαρρύνει την αγάπη του παιδιού προς τον φυσικό του πατέρα και να μην το επηρεάζει αρνητικά απέναντί του. (ό.π., σσ. 125-128)

4.4.7. Ο ρόλος της μητέρας

Ο ρόλος της μητέρας στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι άμεσος και σημαντικός. Η μητέρα είναι το πρώτο πρόσωπο που θα αντικρύσει το νεογέννητο βρέφος και το ίδιο αυτό πρόσωπο θα καταβάλει τα μέγιστα στην αγωγή και κοινωνικοποίησή του. Είναι ο πρωταρχικός φορέας για να αναπτυχθεί, να ολοκληρωθεί και κατά συνέπεια να προσαρμοστεί στην κοινωνία. Δέχεται την επίδρασή της, δημιουργεί την εικόνα κάποιας συμπεριφοράς κι ανάλογα ενεργεί. Έτσι, λοιπόν, η μητέρα έχει υποχρέωση να δώσει στο παιδί τα κατάλληλα ερεθίσματα και τις ευνοϊκές εκείνες συνθήκες που είναι απαραίτητες για να μπορέσει να προσαρμοστεί στο κοινωνικό περιβάλλον.

Μια μητέρα θεωρείται καλή και ότι έχει επιτύχει στον ρόλο της, όταν δεν περιμένει ανταπόδοση στα μητρικά ένστικτά της, όταν στην άπλετη και αγνή αγάπη προς το παιδί της, δεν υπάρχουν κερδοσκοπικά στοιχεία και η ίδια δεν αποβλέπει σε τίποτα, παρά μόνο στο καλύτερο για τα παιδιά της

4.4.7.1. Η μέλλουσα μητέρα

Πολλοί υποστηρίζουν ότι η περίοδος της εγκυμοσύνης είναι η πιο όμορφη αλλά και η πιο αγχωτική περίοδος στη ζωή της γυναίκας.

Η αίσθηση ότι μέσα στο σώμα της η γυναίκα φέρει ένα νέο πλάσμα, τον καρπό της αγάπης – συνήθως - με το «σύζυγό» της, την κάνει να νιώθει περήφανη, ικανοποιημένη αλλά ταυτόχρονα να ανησυχεί για το αν θα το διαπαιδαγωγήσει σωστά αν θα εκτελέσει σωστά το ρόλο της. Στην περίοδο της εγκυμοσύνης αναπτύσσεται το μητρικό συναίσθημα, η λεγόμενη μητρότητα κάτι που ενυπάρχει σε όλες τις γυναίκες, αλλά εκείνη την περίοδο αρχίζει και διαφαίνεται έντονα.

Βέβαια η μητρότητα δεν υπάρχει σε όλες τις γυναίκες στον ίδιο βαθμό, γιατί εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες. Ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι η ωριμότητα, (ψυχολογική και σωματική) της γυναίκας. Η γυναίκα που έχει ωριμάσει πνευματικά, ηθικά και σωματικά, αντιλαμβάνεται πιο βαθιά και ουσιαστικά την έννοια της μητρότητας, από κάποια άλλη που είναι ανώριμη στην ηλικία ή στον τρόπο σκέψης.

Ένας άλλος παράγοντας είναι η στάση που έχει υιοθετήσει η μέλλουσα μητέρα απέναντι στο βρέφος που θα φέρει στον κόσμο. Δηλαδή, αν το παιδί είναι επιθυμητό και από τους δύο γονείς, ή αν η ίδια δεν ήθελε να μείνει έγκυος για ποικίλους λόγους. Μεγάλη σημασία, επίσης, έχει το πώς αντιμετωπίζει την φάση της εγκυμοσύνης, την στιγμή του τοκετού και τον θηλασμό. Πιο συγκεκριμένα, αν πιστεύει, δηλαδή, ότι η διάρκεια της εγκυμοσύνης είναι μια όμορφη περίοδος της ζωής της ή αν έχει προκαταλήψεις αισθητικού χαρακτήρα (πάχος, ή ότι δεν είναι αρεστή), αν φοβάται τους πόνους και την ταλαιπωρία του τοκετού και τέλος αν έχει αποφασίσει να θηλάσει το παιδί της ή όχι.

Σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη της μητρότητας, είναι οι σχέσεις που έχει η γυναίκα με τον σύζυγό της, αν δηλαδή της συμπαραστέκεται, αν την αγαπά και αν ο ίδιος επιθυμεί το παιδί. Ας σημειωθεί, ότι την περίοδο αυτή η γυναίκα έχει αυξημένες απαιτήσεις και ανάγκες· ανάγκες για φροντίδα, ενδιαφέρον, αγάπη, επιβεβαίωση και συνεχή προσοχή, ιδιαιτέρως μάλιστα από το σύζυγό της.

Κάποια επιπλέον στοιχεία τα οποία παίζουν θετικό ρόλο στην ανάπτυξη της μητρότητας είναι τα εξής:

- α) Να αγαπά το σύζυγό της και να έχουν μια αρμονική σχέση συμβίωσης.
- β) Να έχει καλές σχέσεις με την μητέρα της, γιατί παίρνει η ίδια θετικά μηνύματα και πρότυπα για την σχέση που θα έχει με το παιδί της και
- γ) Το πόσο επιθυμεί η ίδια το παιδί και κατά πόσο το βλέπει ως ευτυχές γεγονός ή ως εμπόδιο στη ζωή της.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι μια γυναίκα γίνεται μητέρα, όταν συνειδητοποιήσει τις ευθύνες που θα έχει για το παιδί της. Η κρίση της πρέπει να είναι τόσο αναπτυγμένη, ώστε να μπορεί η ίδια να την εμπιστεύεται και να πιστεύει ότι η κάθε της ενέργεια αποβαίνει για το καλό του. Απαραίτητος είναι ο προγεννητικός έλεγχος της μητέρας, αλλά και η υιοθέτηση καλών συνηθειών εκ μέρους της, όπως να προσέχει ιδιαίτερα την διατροφή της, να μην καπνίζει, να μην πίνει αλκοόλ και αν έχει τη δυνατότητα, και δεν παρουσιάζει προβλήματα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, να γυμνάζεται. Επιπλέον, οφείλει να είναι χαρούμενη και ευδιάθετη, να νιώθει περήφανη για το παιδί της, να μην αγχώνεται και να μην εκνευρίζεται γιατί κάθε συναισθηματική φόρτιση έχει επιβλαβείς επιδράσεις στο έμβρυο. Αδιαμφισβήτητα, η επιρροή της μητέρας σε κάθε αναπτυξιακή φάση του παιδιού είναι μεγάλη (Μαρκαντώνης & Ρήγα, 1991, σσ. 31-101).

4.4.7.2. Η εργαζόμενη μητέρα

Η βιομηχανική επανάσταση η οποία συνέβαλε στην αναθεώρηση και κατάρριψη πολλών οικογενειακών θεσμών και ιδεών, και το φεμινιστικό κίνημα της δεκαετίας του '70, συντετέλεσαν στην έξοδο της γυναίκας στον εργασιακό χώρο. Οι απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και οι αυξημένες οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οικογένεια, επέβαλαν την εργασία στην μητέρα.

Έτσι η γυναίκα της σημερινής εποχής θα πρέπει να επιτελέσει πολλούς ρόλους: Είναι γυναίκα, είναι σύζυγος, νοικοκυρά, μητέρα και υπάλληλος. Λογικό, λοιπόν είναι, κάποιοι ρόλοι να αποδυναμώνονται ή να μην εφαρμόζονται πολύ σωστά. Ωστόσο φαίνεται αναπόφευκτη η παρουσία προβλημάτων στη ζωή της γυναίκας από την ύπαρξη τόσων ρόλων στη ζωή της. Μερικά από τα προβλήματα αυτά είναι τα εξής:

1. Η αρμονική συνύπαρξη των ρόλων.
2. Η ταυτόχρονη επιτέλεση αυτών των ρόλων. Στην προσπάθειά της να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της, συναντά εμπόδια από το περιβάλλον που ζει, είτε αυτό είναι το οικογενειακό είτε το εργασιακό
3. Πρέπει ακόμα να αντιμετωπίσει και ίσως να πολεμήσει τις αντιλήψεις που συνεχίζουν να θέλουν τη γυναίκα στο σπίτι κοντά στα παιδιά της
4. Και τέλος, πρέπει η ίδια να θεωρεί τον εαυτό της ικανό και σθεναρό, για να αντιμετωπίσει ενδεχόμενα προβλήματα και συγκρούσεις.

Επιπλέον, είναι πολλοί οι λόγοι που μια έγγαμη γυναίκα αποφασίζει σήμερα να εργαστεί. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς είναι:

1. Η επιθυμία να βοηθήσει οικονομικά την οικογένειά της
2. Η επιθυμία να νιώσει χειραφετημένη και ανεξάρτητη, διαχειριζόμενη η ίδια τα χρήματά της.
3. Η επιβολή από το καθήκον, το οποίο συνίσταται στην υποχρέωση της συντήρησης της οικογένειάς της από την ίδια, αν είναι διαζευγμένη ή χήρα.

Αν ο σύζυγος είναι για αρκετό χρόνο άνεργος, τότε αναγκάζεται να βρει η ίδια εργασία (Clarke – Steward, 1998, σσ. 7-10).

4.4.7.2.1. Ο ρόλος της εργαζόμενης μητέρας απέναντι στο παιδί

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι εργαζόμενες μητέρες ασχολούνται 40 ώρες με την εργασία και 36 ώρες ασχολούνται με τις δουλειές του νοικοκυριού, με τα παιδιά και τον σύζυγο μέσα στην εβδομάδα.

Οι γυναίκες με τέτοιο ωράριο προσπαθούν να ισορροπήσουν τους ρόλους τους και τις καταστάσεις. Λίγες όμως είναι αυτές που καταφέρνουν να κρατήσουν τις ισορροπίες. Αν δεν είναι ικανοποιημένες από τον ένα ή τον άλλο ρόλο, φαίνεται στην προσωπική τους ευτυχία και στην συμπεριφορά τους απέναντι στην οικογένεια.

Για να καταφέρουν να αποδίδουν καλά στον επαγγελματικό και στον οικογενειακό χώρο, αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο για την περιποίηση του εαυτού τους και στο να κάνουν πράγματα που τις ευχαριστούν, αισθάνονται μονίμως κουρασμένες, νιώθουν μόνες από κοινωνικής πλευράς και πιστεύουν ότι όλα τα βάρη πέφτουν πάνω της, με αποτέλεσμα να γίνονται ευέξαπτες και νευρικές. Επίσης, έχοντας πιεσμένο πρόγραμμα, αγχώνονται και δεν απολαμβάνουν τις στιγμές που αφιερώνουν στα παιδιά τους.

Τα παιδιά από την πλευρά τους νιώθουν παραμελημένα και μόνα, κι έχουν έντονη την ανάγκη να επικοινωνήσουν και να βελτιώσουν τη σχέση που έχουν μαζί τους.

Πολλές είναι αυτές που νιώθουν ένοχές και ότι δεν είναι καλές μητέρες μιας και δεν περνούν πολύ χρόνο με τα παιδιά τους. Βέβαια λύσεις για την αναπλήρωση της επικοινωνίας υπάρχουν, όπως η ενασχόληση κατά το υπόλοιπο της ημέρας εποικοδομητικά με τα παιδιά, το να πηγαίνουν βόλτες, η συζήτηση όλων των προβλημάτων των παιδιών και η παροχή συμβουλών και λύσεων, η βοήθεια στα μαθήματα, η ανάγνωση παραμυθιών και το παίξιμο με τα μικρότερα παιδιά. Εν ολίγοις πρέπει να δείχνουν τεράστιο ενδιαφέρον για τον τρόπο ζωής του παιδιού τους και να ασχολούνται συνέχεια μαζί του, όσο βέβαια τους επιτρέπουν οι δυνάμεις και η αντοχή τους (Clarke – Steward, 1998, σσ. 11-13).

4.4.7.2.2. Εναλλακτικές λύσεις για την φροντίδα των παιδιών όταν η μητέρα εργάζεται.

Με την έξοδο της γυναίκας στον εργασιακό τομέα άλλαξαν πολλά πράγματα στην φροντίδα του παιδιού. Ο πατέρας έχει την δουλειά του σε απόλυτη προτεραιότητα και πολλοί πιστεύουν ότι ίσως να μην τα καταφέρνει εξίσου καλά με την μητέρα στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Μειώθηκε η επιθυμία των συγγενών για την φύλαξη των παιδιών, ενώ παλιότερα τα παιδιά, όταν δούλευαν οι γονείς, τα πρόσεχαν κυρίως οι παππούδες. Τέλος, οι γονείς πλέον δεν θυσιάζουν την προσωπική τους ζωή ή ακόμα και την επαγγελματική καριέρα τους για τα παιδιά (ό.π. σσ. 24-26). Έτσι, η εργαζόμενη μητέρα αναγκάζεται να βρει εναλλακτικές λύσεις για την φύλαξη των παιδιών, όταν εκείνη εργάζεται.

Δύο είναι οι βασικοί τύποι φροντίδας του παιδιού, όταν εργάζεται η μητέρα.

4.4.7.2.2.1. Η φροντίδα του παιδιού στο σπίτι

Η μητέρα νιώθει ικανοποιημένη και σίγουρη όταν γνωρίζει την επίβλεψη που έχει το παιδί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όταν αυτή απουσιάζει. Ειδικότερα, η φροντίδα αυτού του τύπου, μπορεί να γίνει από τον πατέρα, τα αδέρφια, τη γιαγιά ή άλλους συγγενείς και τέλος από παραμάνες - νταντάδες. Το να παραμένει το παιδί στο σπίτι, όταν η μητέρα εργάζεται, έχει τα εξής πλεονεκτήματα:

- Οι ώρες είναι ευέλικτες.
- Το περιβάλλον είναι γνωστό και οικείο στο παιδί.
- Το παιδί δεν χρειάζεται να μετακινηθεί, για να πάει σε κάποιον άλλο χώρο (στην περίπτωση που μένει στο δικό του σπίτι).
- Από οικονομικής πλευράς είναι ευνοϊκότερα, όταν το προσέχει η γιαγιά ή κάποιος άλλος συγγενής.

Υπάρχουν όμως και μειονεκτήματα, τα οποία είναι:

- Η νταντά ίσως είναι ανειδίκευτη και συνεπώς δεν έχει κατάλληλες γνώσεις για την παιδική ψυχολογία.
- Αν η μητέρα έχει αναθέσει την φύλαξη του παιδιού σε συγγενικό ή σε φιλικό της πρόσωπο, ίσως την συγκεκριμένη στιγμή να μην είναι κανείς διαθέσιμος και να αναγκάζεται να δίνει το παιδί σε διαφορετικά πρόσωπα.
- Υπάρχει η περίπτωση η μητέρα να μην μένει ικανοποιημένη με τις παραμάνες που προσλαμβάνει κι έτσι θα πρέπει να τις αλλάξει, κάτι που είναι ιδιαίτερα αρνητικό για το παιδί, το οποίο δεν μπορεί να συνηθίσει και να εμπιστευτεί αυτές τις γυναίκες που εισβάλλουν κατά διαστήματα στη ζωή του.
- Το πιο σημαντικό μειονέκτημα είναι ότι το παιδί, μιας και δεν συναναστρέφεται με ομηλικούς του, δεν κοινωνικοποιείται σωστά, δεν μορφώνεται όπως τα παιδιά που πηγαίνουν σε νηπιαγωγεία και παρατηρείται ακόμα καθυστέρηση στην γλωσσική ικανότητά του, μιας και η επαφή που έχει με τα μεγαλύτερα παιδιά, είναι διαφορετική από αυτή που έχει με τα παιδιά της ηλικίας του.

4.4.7.2.2.2. Η φροντίδα του παιδιού σε νηπιαγωγείο ή παιδικούς σταθμούς

Τα νηπιαγωγεία και οι βρεφικοί σταθμοί είναι ο άλλος τύπος φροντίδας των παιδιών με εργαζόμενες μητέρες. Τα πλεονεκτήματα αυτού του θεσμού είναι:

- Υπάρχει σταθερό ωράριο, κάτι που ευνοεί τις μητέρες, γιατί γνωρίζουν και μένουν καθησυχασμένες ότι ως μια συγκεκριμένη ώρα το παιδί θα μένει στο νηπιαγωγείο.
- Το προσωπικό είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο, γνωρίζει καλά την ψυχολογία του παιδιού και το φροντίζει.
- Το περιβάλλον είναι συνήθως όπως το σπίτι του παιδιού, με τα παιχνίδια και τα παραμύθια και έτσι τα παιδιά νιώθουν ασφάλεια και οικειότητα.

- Το προσωπικό είναι κάθε στιγμή ελεγχόμενο από την μητέρα και δημοσίως υπόλογο, οπότε δεν επιτρέπονται λάθη και ανευθυνότητες.

- Τέλος, το παιδί κοινωνικοποιείται, δημιουργεί φίλους, αναπτύσσεται η ομιλία και η φαντασία του μέσα από το ομαδικό παιχνίδι και η εκπαίδευση που λαμβάνει είναι ωφέλιμη για την πρόοδό του.

Βέβαια, κι αυτός ο τύπος έχει τα μειονεκτήματά του:

- Συνήθως το νηπιαγωγείο είναι μακριά από το σπίτι και το παιδί πρέπει να φεύγει νωρίς, ενώ αν δεν συμβαδίζει το ωράριο του νηπιαγωγείου με το ωράριο της εργασίας της μητέρας του, δημιουργείται πρόβλημα στην μεταφορά του.

- Ο οικονομικός παράγοντας, σε περίπτωση που το νηπιαγωγείο ανήκει σε ιδιώτη, δεν είναι ευνοϊκός για τους γονείς.

- Αν το παιδί αντιμετωπίζει ψυχολογικά προβλήματα ή αν η οικογένεια αντιμετωπίζει προβλήματα, η κατάσταση του παιδιού ίσως επιδεινωθεί στα κέντρα ημερήσιας φροντίδας, γιατί τα παιδιά αυτά χρειάζονται ειδική φροντίδα και προσοχή, κάτι που μόνο οι γονείς μπορούν και πρέπει να αντιμετωπίσουν.

Τα κριτήρια που πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν η μητέρα ώστε να μπορέσει να εμπιστευτεί ένα κέντρο ημερήσιας φροντίδας είναι τα εξής:

- Να έχει επαρκή και θρεπτικά γεύματα.
- Να προσφέρει υγιεινές συνθήκες για όλα τα παιδιά
- Να συμβάλλει θετικά στην αρμονική πνευματική, κοινωνική, συναισθηματική και σωματική ανάπτυξη του παιδιού.
- Το προσωπικό πρέπει να είναι εκπαιδευμένο και να γνωρίζει τις ανάγκες των παιδιών και
- Να μπορεί η ίδια να συνεργάζεται με το προσωπικό του νηπιαγωγείου προς όφελος του παιδιού και να μπορεί να επιβλέπει όποτε θέλει (ό. π. σσ.129-135).

4.4.7.3. Ας αναφερθούμε με σύντομο λόγο στην επιρροή της μητέρας σε κάθε αναπτυξιακή φάση του παιδιού:

4.4.7.3.1. Η βρεφική ηλικία

Η βρεφική ηλικία του ανθρώπου παίζει σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα εξέλιξή του. Έχει παρατηρηθεί από έρευνες, ότι βρέφη που μεγάλωσαν μακριά από την οικογένειά τους και έζησαν στο απρόσωπο κλίμα ενός ιδρύματος, είχαν καθυστέρηση στην νοητική τους ανάπτυξη και η συμπεριφορά τους ήταν περίεργη και αλλοπρόσαλλη σε σχέση με τα παιδιά που μεγάλωναν κοντά στους γονείς τους, ακόμα και κάτω από άσχημες συνθήκες (πχ. παιδιά που γεννιούνται σε φυλακές).

Τα βρέφη που δεν έχουν κοντά τους τη μητέρα τους – κυρίως - δεν κοινωνικοποιούνται σωστά. Ας μην ξεχνάμε ότι κανένας άνθρωπος δεν γεννιέται κοινωνικός αλλά γίνεται, γιατί δεν υπάρχουν κοινωνικά ένστικτα, με την έννοια της κληρονομικής υποδομής.

Κάθε βρέφος είναι ένα ξεχωριστό πρόσωπο, το οποίο δεν το γνωρίζει άλλος κανείς καλύτερα από την μητέρα του, η οποία προσαρμόζει τον εαυτό της για να το κατανοήσει και να το πλησιάσει.

Η αγάπη της μητέρας είναι αγνή, πρωτόγνωρη, ακατέργαστη, μεγαλόψυχη, διακατέχεται από τρυφερότητα, στοργή και αυθορμητισμό. Όλα αυτά τα επιζητά το βρέφος, ως εκπλήρωση της ανάγκης να νιώθει σιγουριά και ασφάλεια και να νιώθει ότι αγαπιέται.

Ο ρόλος της μητέρας προς το βρέφος είναι σημαντικός για την κοινωνικοποίησή του. Δεν πρέπει να αφήνει την ανατροφή του σε τρίτα πρόσωπα όπως σε παραμάνες, σε παιδικούς σταθμούς κτλ., αλλά η ίδια πρέπει να ασχολείται μαζί του, να του μιλάει συνέχεια και να το παίζει. Το βρέφος από την πλευρά του, ανταποδίδει όλη αυτή την στοργή της μητέρας του με το χαμόγελό του, το οποίο είναι και το πρώτο δείγμα κοινωνικής συμπεριφοράς.

Πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση του βρέφους και την ομαλή εξέλιξη της ανάπτυξής του, παίζει ο θηλασμός. Με τον θηλασμό, δημιουργείται ψυχικός δεσμός ανάμεσα στο βρέφος και στην μητέρα και είναι το πρώτο στάδιο της κοινωνικοποίησής του.

Η καλή ψυχολογία του βρέφους, εξαρτάται από την ψυχολογία της μητέρας, η οποία οφείλει να το έχει καθαρό, ευτυχισμένο και να προσέχει όλες τις αντιδράσεις του, γιατί μέσα σ' αυτές κρύβονται πολλά μηνύματα που δεν μπορεί να τα πει λεκτικά (Χουρδάκη, 1982, σσ. 15-24).

4.4.7.3.2. Η Νηπιακή Ηλικία

Η νηπιακή ηλικία ενός παιδιού αρχίζει στα 3 και τελειώνει στα 5,5-6 χρόνια.

Στην περίοδο αυτή το παιδί αρχίζει να εξερευνά τον κόσμο γύρω του, τη φύση και το σώμα του. Τότε θα αρχίσει η διαμόρφωση του χαρακτήρα του, η κατανόηση ηθικών και πολιτιστικών ιδεών και η κοινωνικοποίησή του.

Ο ρόλος της μητέρας στην ηλικία αυτή είναι αποφασιστικός κυρίως για την διάπλαση της προσωπικότητας του παιδιού. Ο γιατρός Srock, θεωρεί ότι ως τα τρία πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού η μητέρα πρέπει να του δείχνει αποκλειστική φροντίδα και αφοσιωμένη αγάπη κι ως τα έξι χρόνια του θα έχει συμπληρωθεί η ηθική αγωγή του, θα έχει πάρει δηλ. τις βασικές ηθικές αρχές που θα εφαρμόσει στη ζωή του.

Η μητέρα λοιπόν, στην διάρκεια των νηπιακών χρόνων του παιδιού της, οφείλει να του μάθει κάποιες βασικές αρχές συμπεριφοράς, τις οποίες θα τις εφαρμόζει σε όλη του τη ζωή. Συγκεκριμένα το παιδί πρέπει να μάθει τις καθημερινές ενέργειες καθαριότητας, να πηγαίνει μόνο του στην τουαλέτα και να τρώει επίσης μόνο του.

Θα προσπαθήσει επίσης να μειώσει την αυθόρμητη επιθετικότητα και το έμμοιο πείσμα που κυριαρχεί στα παιδιά της ηλικίας αυτής, με τον διάλογο και όχι με τη βία ή με τιμωρίες (Helmut, 1989, σ. 84).

Στην ηλικία αυτή τα παιδιά αρχίζοντας να ανακαλύπτουν το σώμα τους, και την διαφορά των φύλων, βλέποντας τα άλλα παιδιά, αρχίζουν να ρωτούν για σεξουαλικά θέματα, για το πώς έρχονται τα παιδιά στον κόσμο, πώς μπαίνουν στην κοιλιά της μητέρας κ. ά. Η μητέρα οφείλει να απαντάει στις ερωτήσεις αυτές με ειλικρίνεια, με απλά και κατανοητά λόγια, χωρίς ενδοιασμούς και ντροπές και χωρίς ποτέ να μαλώσει το παιδί, γιατί έτσι θα το κάνει να πιστέψει ότι οτιδήποτε έχει σχέση με σεξουαλικά θέματα είναι κακό, πονηρό, δεν είναι σωστό να συζητιέται. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πρέπει να αρχίζει από τη στιγμή που το παιδί αρχίζει τις ερωτήσεις γι' αυτό το θέμα κι ανάλογα με την ωριμότητά του πρέπει η μητέρα να τις απαντάει με ειλικρίνεια

Κάποια άλλα ειδικά προβλήματα αγωγής της χρονικής αυτής περιόδου καλείται να επιλύσει η μητέρα, όπως ονυχοφαγία, η οποία προκαλείται κυρίως από ψυχολογικά αίτια ή από αντίδραση σε πιέσεις που δέχεται το παιδί από το περιβάλλον. Η μητέρα πρέπει να του δώσει να καταλάβει ότι δεν είναι σωστό για το ίδιο και κατόπιν με την βοήθεια ειδικού γιατρού να προσπαθήσει να βρει την αιτία του προβλήματος και να σταματήσει τις πιέσεις προς το παιδί. Ένα σημαντικό επίσης πρόβλημα που υπάρχει σε μερικά παιδιά της περιόδου αυτής, είναι η νυχτερινή ενούριση, η οποία δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με τιμωρίες και ποινές.

Η μητέρα δεν πρέπει να φέρεται αυστηρά και να το μαλώνει και να μην αγχώνει το παιδί με την ανυπομονησία της να ξεπεραστεί το πρόβλημα. Αν όμως η κατάσταση αυτή διαρκεί πάνω από τα τρία χρόνια του παιδιού, θα πρέπει να ζητήσει βοήθεια από ψυχολόγο. Την ίδια αντίδραση πρέπει να έχει η μητέρα και στο πιπίλισμα του δαχτύλου, αν συνεχίζεται πάνω από τα τρία χρόνια του παιδιού (Ηλιόπουλος, 1983, σσ. 117-121).

Η μητέρα, επίσης, στην ηλικία αυτή, ανάλογα με τις δυνατότητες και την ωριμότητά του πρέπει να μάθει στο παιδί βασικά στοιχεία γραφής και ανάγνωσης. Το παιδί που ως τα πέντε χρόνια ξέρει κάπως να διαβάξει και να γράφει έχει καλύτερες σχολικές επιδόσεις στο μέλλον. Η γνώση που του παρέχει η μητέρα πρέπει να αποσκοπεί στην πνευματική καλλιέργεια του παιδιού κι όχι σε άλλους ηθικούς ή πολιτιστικούς στόχους (σ' αυτή την ηλικία). Ποτέ όμως η μητέρα δεν θα πρέπει να επιμένει στο να μάθει στο παιδί αυτά που θεωρεί αναγκαία, ενώ το ίδιο το παιδί έχει την ανάγκη να

παίζει. Το παιχνίδι στην ηλικία αυτή είναι ζωτικής σημασίας, βοηθάει στην ανάπτυξη της φαντασίας και η επαφή με άλλα παιδιά ευνοεί την κοινωνικοποίησή του.

4.4.7.3.3. Η παιδική Ηλικία

Η παιδική ηλικία αρχίζει με την εισαγωγή του παιδιού στο δημοτικό σχολείο και τελειώνει με την έξοδό του από αυτό. Την περίοδο αυτή, το παιδί έχει ξεπεράσει τον εγωκεντρισμό της προηγούμενης περιόδου κι έχει αναπτυχθεί έντονα η συντροφικότητά του και έχει αρχίσει ήδη η κοινωνικοποίησή του.

Σε αυτό το μεγάλο και σημαντικό κεφάλαιο της ζωής του, συμβάλλει θετικά η ομαλή ένταξή του στο σχολικό περιβάλλον και η μετέπειτα σχολική ζωή του. Έτσι η μητέρα οφείλει πριν το παιδί πάει σχολείο να το προετοιμάσει με τα καλύτερα λόγια γι' αυτό το καινούριο του ξεκίνημα. Ποτέ δεν πρέπει να τρομοκρατήσει το παιδί για το σχολείο ή για τον δάσκαλο, αντιθέτως θα πρέπει να του δώσει να καταλάβει ότι είναι ένα μέρος όπου θα μορφωθεί και θα αναπτυχθεί πνευματικά και θα κάνει φίλιες, θα γνωρίσει παιδιά, ώστε να μην μένει το παιδί προσκολλημένο πάνω της. Η ίδια πρέπει να έχει συχνές επαφές με το δάσκαλο και διάλογο μαζί του για την προσαρμογή του παιδιού της στο σχολείο και την πρόοδό του στα μαθήματα. Το παιδί πρέπει να έχει σημαντική βοήθεια στο σπίτι για τα μαθήματα ή τις δυσκολίες που μπορεί να συναντήσει στην ανάγνωση ή την γραφή (Ηλιόπουλος, 1983, σσ. 117-121).

Στην ηλικία αυτή το παιδί έχει διαμορφώσει τις ηθικές αρχές που θα εφαρμόζει στην υπόλοιπη ζωή του. Η μητέρα με τον ουσιαστικό διάλογο βελτιώνει πολλές πτυχές της προσωπικότητάς του που δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως. Μία από αυτές τις πτυχές είναι, η ανάπτυξη και η βελτίωση της γλώσσας και ομιλίας που χρησιμοποιεί το παιδί. Με το να παροτρύνει το παιδί να βγει από το σπίτι και να παίζει με άλλα ομήλικά του παιδιά, βοηθά στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και στην εξάλειψη του εγωκεντρισμού του. Ανάλογα με το πιστεύω της μητέρας πρέπει να του δώσει θρησκευτική αγωγή και διαπαιδαγώγηση (ό.π. σ. 102)

Υπάρχουν όμως και προβλήματα στη συμπεριφορά του παιδιού, τα οποία πρέπει να αντιμετωπίσει η μητέρα. Η χειρότερη αντιμετώπιση στα ελαττώματα των παιδιών, είναι η επίπληξη, οι καυγάδες και οι τιμωρίες. Η μητέρα πρέπει να διατηρεί την ψυχραιμία της, να έχει επιμονή και υπομονή και κυρίως να συζητάει με το παιδί για να καταλάβει για ποιο λόγο συμπεριφέρεται με αυτό τον τρόπο. Ένα σημαντικό λάθος των γονέων είναι ότι απαιτούν από τα παιδιά να φέρονται σαν μεγάλοι, απαιτούν τυφλή υποταγή και τελειότητα από τα παιδιά, ενώ οι ίδιοι δεν προσπαθούν να φέρονται σαν παιδιά.

Η αποφυγή των συγκρούσεων μπορεί να γίνει όταν η μητέρα σκέφτεται και παρατηρεί τις ενέργειες του παιδιού, που την δυσαρεστούν, όταν αντιμετωπίζει την κακή συμπεριφορά με ελαστικότητα και αυτοσυγκράτηση, όταν προσπαθεί με πολλούς τρόπους να κερδίσει την εμπιστοσύνη του παιδιού, κάνοντάς του συστάσεις, παραινέσεις και καθοδηγώντας το προς τη σωστή συμπεριφορά. Γιατί, ας μην ξεχνάμε ότι η εικόνα του παιδιού για τον εαυτό του και η εικόνα που βγάζει προς τα έξω, είναι αυτή που του διοχετεύει ο περίγυρός του (Ντράικωρς, 1976, σσ. 76-78)

Βέβαια, η μητέρα στην αγωγή του παιδιού της, οφείλει να συμπεριλάβει και την ποινή προς αποφυγή της επανάληψης της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Η ποινή που θα εφαρμόζει η μητέρα πρέπει να επιβάλλεται πάντα, αφού έχει προηγηθεί μια συζήτηση για το λόγο που η μητέρα θα τιμωρήσει το παιδί. Οι λόγοι εφαρμογής της πρέπει να είναι συγκεκριμένοι κι όχι αόριστοι ή κάποιο παράπτωμα που πριν καιρό είχε κάνει το παιδί. Πρέπει να εμπεριέχει δηλ. το στοιχείο της αμεσότητας και της δικαιοσύνης. Δεν πρέπει να εφαρμόζει πολύ αυστηρές ποινές ή ποινές που προσβάλλουν και ταπεινώνουν το παιδί. Αλλά και από την άλλη όποια ποινή πει η μητέρα ότι θα εφαρμόσει πρέπει να την πραγματοποιήσει, γιατί το παιδί θα επαναλάβει την άσχημη συμπεριφορά του μιας και δεν θα έχει εμπιστοσύνη και πίστη στα λόγια της μητέρας του. Τέλος οι ποινές πρέπει να εφαρμόζονται με μέτρο και όχι πολύ συχνά, γιατί τότε δεν θα έχουν αποτέλεσμα. Αυτό που δεν πρέπει να ξεχνάει η μητέρα είναι ότι εφαρμόζει την ποινή όχι για προσωπικούς λόγους της, αλλά για ωφέλεια του παιδιού και για την καλύτερευση της ζωής του (Χουρδάκη, 1982, σ. 97)

Τέλος η μητέρα δεν πρέπει να ξεχνάει ότι εκτός από τις ποινές που εφαρμόζει για το σταμάτημα μιας άσχημης συμπεριφοράς του παιδιού, πρέπει να αμείβει - πάντα με μέτρο - υλικά και ηθικά το παιδί για την ενίσχυση της καλής αγωγής που έδειξε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή με σκοπό την επανάληψή της.

4.4.7.3.4. Η εφηβική Ηλικία

Τα παιδιά της ηλικίας αυτής, νιώθουν όλο τον εσωτερικό τους κόσμο να συνταράσσεται, οι ηθικές αξίες που μέχρι τώρα πίστευαν και εφαρμόζαν, ανατρέπονται, αναθεωρούνται και γενικά υπάρχει μια εσωτερική αναστάτωση, η οποία εκφράζεται στο περιβάλλον τους με επιθετικότητα, τάση αυτονομίας και ανεξαρτησίας.

Σημαντικό για τους γονείς, είναι να καταλάβουν ότι τα παιδιά επαναστατούν όχι προς αυτούς, αλλά προς την κακή αγωγή τους και τα λάθη που κάνουν. Τα λάθη αυτά μπορούν τώρα πια οι έφηβοι να τα αναγνωρίσουν και να αξιολογήσουν την αγωγή και τη συμπεριφορά των γονιών τους αντικειμενικά μιας και τώρα δεν υπάρχει το στοιχείο της θεοποίησης τους.

Η μητέρα που θα προσπαθήσει με βίαιο τρόπο να καταπνίξει αυτή την "επανάσταση", το μόνο που θα καταφέρει είναι να δημιουργήσει μεγαλύτερο πρόβλημα, γιατί οι αντιδράσεις ενός παιδιού απέναντι στην δύναμη επιβολής που ίσως θελήσει να δείξει η μητέρα είναι θυμός, επιθετικότητα, ψέματα, εκδίκηση, περισσότερη επανάσταση.

Το καλύτερο για να προληφθούν οι συγκρούσεις από το μέρος της μητέρας είναι η αποδοχή των παιδιών ως έχουν και ο συνεχής διάλογος για τα προβλήματα της περιόδου αυτής (Gordon, 1994, σσ. 213-225).

Από την πλευρά του, ο έφηβος, ιδιαίτερα από την μητέρα του, απαιτεί καθοδήγηση, διάλογο δημοκρατικό, κατανόηση και κυρίως εμπιστοσύνη και εκτίμηση. Οι παράγοντες για τους οποίους ο έφηβος επαναστατεί είναι ότι θέλει να αποκολληθεί από τους γονείς, θέλει να νιώθει ανεξάρτητος, να τον βλέπουν οι άλλοι ως μεγάλο και να μην τον απορρίπτουν.

Ο ρόλος της μητέρας στην εφηβεία εξαρτάται κυρίως από τις πράξεις και από την συμπεριφορά της προς το παιδί. Η ίδια πρέπει να μάθει στον έφηβο να αξιολογεί κριτικά και αντικειμενικά, να δώσει να καταλάβει ότι και οι γονείς είναι και αυτοί άνθρωποι και κάνουν και αυτοί λάθη, γεγονός το οποίο πρέπει να συνειδητοποιούν και να το δικαιολογούν τα παιδιά. Σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να αδιαφορούν ή να αψηφούν τις απόψεις και τα επιχειρήματα του παιδιού, γιατί έτσι το μειώνουν. Η υπερπροστασία της καμιά φορά καταπιέζει το παιδί, το οποίο νιώθει ότι δεν μπορεί να κάνει πράγματα που το ευχαριστούν. Πρέπει να του δίνει αυτονομία να κάνει τις επιλογές που θέλει και να χειραφετηθεί με τον ανάλογο σεβασμό, που δείχνει στην προσωπικότητά του (Ηλιόπουλος, 1983, σ. 201).

Ένα σημαντικό κεφάλαιο της αγωγής, το οποίο επιτελεί η μητέρα στην εφηβική ηλικία, είναι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Πρέπει να απαντάει σε όλες τις ερωτήσεις ευθέως και ειλικρινά, χωρίς προκαταλήψεις και ενδοιασμούς και να επισημαίνει όλους τους κινδύνους της ερωτικής πράξεως, όπως νοσήματα, ασθένειες, ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες καθώς και κανόνες υγιεινής.

Το πιο σωστό, βέβαια, θα ήταν η μητέρα να μιλάγε στην κόρη της και ο πατέρας στο γιο, γιατί έτσι θα ένιωθαν πιο άνετα και οι δύο. Και οι δύο γονείς όμως, πρέπει να τονίζουν τη συναισθηματική άποψη της ερωτικής πράξεως και να μην γελοιοποιούν ή εκχυδαίζουν το όλο θέμα.

Τέλος, η μητέρα οφείλει να βοηθά τον έφηβο να προσαρμοστεί στις εσωτερικές εξελίξεις που του συμβαίνουν και να τις δέχεται πιο ομαλά, γιατί αυτή ακριβώς είναι η ανάγκη του νέου: να κυριαρχήσει και να προσαρμοστεί στις αλλαγές αυτές και να καλύψει το χάσμα των γενεών που δημιουργείται στην ηλικία αυτή, από την υπερβολική ανησυχία και υπέρμετρη αγάπη των γονιών καθώς και από τις αδικαιολόγητες προσδοκίες και απαιτήσεις που έχουν για τα παιδιά τους. Απαιτήσεις που αφορούν και το επαγγελματικό μέλλον των παιδιών• η μητέρα θα πρέπει να συζητήσει για το τι αρέσει στο παιδί να ασκήσει ως επάγγελμα στο μέλλον και σύμφωνα με τις δυνατότητες και ικανότητές του, να το συμβουλέψει ανάλογα (Δρόσος, 1985, σ. 125).

4.4.8. Ο ρόλος των αδερφών

Από ψυχοδυναμική σκοπιά, έχει διατυπωθεί η άποψη πως τα αδέρφια αποτελούν ένα υποσύστημα του οικογενειακού συστήματος, το οποίο είναι σημαντικό για την συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου (Τάνταρος, 2004, σ. 28), αφού «αποτελεί την πρώτη ομάδα, στην οποία το παιδί θα μάθει να συναλλάσσεται με τους συνομηλίκους και με την ευρύτερη κοινωνική ομάδα αργότερα», ενώ εκεί μαθαίνει «να υποχωρεί, να υποστηρίζει, να ανταγωνίζεται και να ασκεί δεξιότητες που απαιτούνται για την εκτέλεση των διεργασιών αυτών» (Παπαδιώτη, 2000, σ. 184). Οι σχέσεις που διαμορφώνουν τα αδέρφια μεταξύ τους, είναι ποικίλες, καλύπτουν μία ευρύτατη γκάμα και φαίνεται πως είναι πάντοτε σχεδόν επηρεασμένες από τη σχέση τους με τους γονείς, ιδιαίτερα δε με την μητέρα. Έτσι, διαπιστώνεται, για άλλη μία φορά η σπουδαιότητα της βασικής δυάδας των γονέων, στο οικογενειακό πλαίσιο (Τάνταρος, 2004, σ. 29). Αν και οι γονείς κατέχουν πρωταρχικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των παιδιών τους, τα αδέρφια παίζουν εξίσου τον ίδιο σημαντικό ρόλο. Η γέννηση ενός δεύτερου παιδιού αναστατώνει τα πρωτότοκα, ιδιαίτερα όταν είναι μικρότερα των τεσσάρων ετών. Κι αυτό, γιατί το πρώτο παιδί δεν ένιωθε καθόλου ανταγωνισμό, μέχρι να γεννηθεί το δεύτερο. Η μητέρα πολλές φορές με τη γέννηση του δεύτερου παιδιού και τις αυξανόμενες απαιτήσεις που συνεπάγεται από αυτό, μειώνει το χρόνο που αφιερώνει στο πρώτο της παιδί. Τότε, αυτό μπορεί να αντιδράσει στην μείωση της μητρικής προσοχής, με το να γίνει απαιτητικό και το να παρουσιάζει περισσότερη αρνητική συμπεριφορά, με το να ανεξαρτητοποιηθεί, με το να απομακρυνθεί περισσότερο από την μητέρα ή τέλος, με το να αναλάβει μεγαλύτερες πρωτοβουλίες στις συζητήσεις και στο παιχνίδι (Cole, M. & Cole, S., 2002, σ. 266).

4.5. Οικογενειακή πολιτική

Σε πολλές χώρες έχουν θεσμοθετηθεί νόμοι, οι οποίοι συμβάλλουν θετικά στην περισσότερη επαφή των γονιών με το παιδί και αφορούν κυρίως τους εργαζόμενους γονείς, οι οποίοι εξ αιτίας της ώρας που απουσιάζουν από το σπίτι δεν μπορούν να ασχοληθούν αποκλειστικά με τα παιδιά και αν θελήσουν να ασχοληθούν τα παιδιά με αυτούς τους βρίσκουν αδιάφορους και κουρασμένους.

Ας δούμε λοιπόν, κάποιες καινοτομίες που ευνοούν τους γονείς που αναγκάζονται να μένουν πολλές ώρες εκτός σπιτιού.

4.5.1. Άδεια γονεϊκότητας

Σε κάποιες χώρες, όπως στην Σουηδία και στην Αμερική – τώρα και στην Ελλάδα, ένας εκ των δύο - όταν οι γονείς αποκτούν παιδί, παίρνουν και οι δύο άδεια από την εργασία τους, για να τους δοθεί η ευκαιρία να γνωρίσουν το νεογέννητο παιδί τους και να ασχοληθούν περισσότερες ώρες μαζί του. Με την άδεια πατρότητας, ο πατέρας εκτός του ότι γνωρίζει το παιδί στα αρχικά στάδια της ζωής του, πράγμα που είναι σημαντικό για τις μετέπειτα σχέσεις τους, ταυτόχρονα φροντίζει και ξεκουράζει την σύζυγό του η οποία αναρρώνει (Parke, 1987, σσ. 130-131).

4.5.2. Διαφορετικές ώρες απασχόλησης των γονιών έξω από το σπίτι

Από πολλά νέα εργαζόμενα ζευγάρια έχει βρεθεί μια λύση, ώστε τα παιδιά να μην μένουν χωρίς την παρουσία του ενός από τους γονείς. Έχουν αποφασίσει, δηλαδή, να δουλεύουν διαφορετικές ώρες, ώστε να βρίσκονται τότε ο ένας και τότε ο άλλος στο σπίτι και έτσι τα παιδιά να μην μένουν μόνα τους. Η καινοτομία αυτή δίνει την ευκαιρία στους εργαζόμενους γονείς να ασχοληθούν περισσότερο με τα παιδιά τους, να παίξουν μαζί τους, να συζητήσουν, να βγουν για διασκέδαση. Αλλά και τα παιδιά ευχαριστιούνται με το να βλέπουν ότι οι γονείς τους ασχολούνται μαζί τους καθημερινά και όχι μόνο το Σαββατοκύριακο (Parke, 1987, σσ. 254-257).

Ωστόσο, πολλές φορές δεν υφίσταται η παραπάνω κατάσταση με αποτέλεσμα την πολύωρη απουσία του γονέα από το σπίτι – ή ακόμα και των γονέων.

4.5.3. Ο ρόλος της πολιτείας

Πολλές φορές οι γονείς αισθάνονται ότι είναι μόνοι, ανυποστήρικτοι. Είναι ανάγκη η πολιτεία να παίξει το ρόλο της. Να οργανώσει υποστηρικτικές υπηρεσίες σε επίπεδο περιφερειών, στελεχωμένες με ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και άλλους ειδικούς. Οι υπηρεσίες αυτές θα υποστηρίζουν συστηματικά και υπεύθυνα τα παιδιά και τους γονείς τους όταν και όσο χρειάζεται. Ευχής έργο θα είναι να γίνει αποτελεσματική η λειτουργία των σχολών γονέων, όπου υπεύθυνα και συστηματικά θα επιμορφώνονται οι γονείς, για να μπορούν να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στο ρόλο τους. Ένα ρόλο που επηρεάζει σημαντικά το μέλλον των παιδιών τους και της κοινωνίας.

4.5.4. Καταμερισμός εργασιών στο σπίτι

Σωστό είναι οι εργασίες και οι ρόλοι να μοιράζονται ισόνομα και ισότιμα ανάμεσα στο ζευγάρι, ώστε και η εργαζόμενη μητέρα να έχει βοήθεια στις οικιακές δουλειές, αλλά και ο πατέρας να ασχολείται περισσότερο με την αγωγή των παιδιών του.

Τα παιδιά τότε, βλέποντας την αρμονική συνεργασία, την αλληλοϋποστήριξη και τον ισότιμο καταμερισμό των εργασιών ανάμεσα στους γονείς, θα έχουν την ευκαιρία να μάθουν την έννοια της αλληλεγγύης, της συνεργασίας. Επίσης, να μην κάνουν διακρίσεις ανάμεσα σε γυναίκες και αντρικές δουλειές. Τέλος, να αρχίσουν από μικρή ηλικία να πιστεύουν στην ισότητα των φύλων και να μεγαλώνουν με πρότυπα εργασίας και αλληλοκατανόησης (Parke, 1987, σσ. 132-135).

4.5.5. Φροντίδα μητέρας και νεογνού

Ο ρόλος του πατέρα μόλις γεννήσει η γυναίκα του, είναι σημαντικός και καθοριστικός για τις μετέπειτα σχέσεις του με το παιδί. Θεωρείται ξεπερασμένη πια η άποψη ότι ο άντρας μένει αμέτοχος στον τοκετό και την αγωγή του παιδιού, αφού πολλοί είναι εκείνοι που είναι παρόντες ακόμη και τη στιγμή του τοκετού. Ήδη πολλοί πατέρες, παίρνουν μαθήματα τοκετού, συμπαραστέκονται στις συζύγους τους, είναι μέσα στο χειρουργείο, όταν γεννάει η γυναίκα και τώρα τελευταία αρκετοί είναι αυτοί που έχουν βοηθήσει στην γέννηση του παιδιού τους. Έτσι λοιπόν διαμορφώνεται ένας νέας κοινωνικός ρόλος για εκείνον.

Έχει παρατηρηθεί, πως όσο περισσότερο οι γονείς αγαπούν τον γάμο τους, όσο πιο πολύ αγαπιούνται οι ίδιοι και νιώθουν ευτυχισμένοι, τόσο πιο αρμονικά αναπτύσσεται το παιδί και τόσο πιο φυσιολογική είναι η διαπαιδαγώγησή του. Ο πατέρας που ασχολείται, φροντίζει και συζητάει με το παιδί, το βοηθάει πολύ στην μετέπειτα κοινωνικοποίησή του και στην ανάπτυξη των πνευματικών ιδιοτήτων του και από την άλλη δένεται ψυχικά πιο πολύ με την σύζυγό του (Parke, 1987, σσ.43-46 & 58-62).

4.5.6. Μερική απασχόληση για τους γονείς.

Σε μερικά κράτη έχουν ψηφιστεί νόμοι οι οποίοι υποχρεώνουν τους εργοδότες να μειώνουν το ωράριο των εργαζομένων συζύγων όταν αποκτούν παιδί, ώστε να γυρνούν νωρίτερα σπίτι, να ασχολούνται πιο πολύ χρόνο με τα παιδιά, ώστε να μη δημιουργείται αποξένωση μεταξύ γονιών και παιδιών. Η καινοτομία αυτή δημιούργησε καλύτερες προϋποθέσεις για καλύτερη επαφή και ουσιαστικό δέσιμο των εργαζόμενων γονιών με το παιδί (Parke, 1987, σσ. 137-138). Ωστόσο οι γονείς έχουν μικρότερες οικονομικές απολαβές. Οι γονείς πρέπει πάντα να έχουν υπόψη τους ότι τα παιδιά έχουν δική τους προσωπικότητα, δικές τους απόψεις και ιδέες και υποχρέωσή τους είναι να τους δίνουν την ανάλογη ελευθερία και πρωτοβουλία για να εκφράζονται. Τα παιδιά δεν είναι μικρογραφία των μεγάλων κι έτσι πρέπει να αντιμετωπίζονται, με σεβασμό και με την ανάλογη προσοχή από τους μεγάλους, βοηθώντας τα να αναπτυχθούν ομαλά μέσα σε κλίμα μιας ήρεμης και

ευτυχισμένης οικογενειακής ατμόσφαιρας, όπου επικρατεί η αγάπη, η συνεργασία, η ομόνοια και ο διάλογος.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Θεωρητική Θεμελίωση της Ποιοτικής Μεθοδολογίας που Χρησιμοποιήθηκε στην Παρούσα Έρευνα

5.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας μας, τα οποία χρησιμοποιήσαμε προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο που βιώνουν, αντιλαμβάνονται και αναπαριστούν τα δύο υποκείμενα της έρευνας τις οικογενειακές τους σχέσεις. Επειδή η έρευνά μας είναι ποιοτικού τύπου, αφού εστιάζουμε στη ζωή δύο Ελληνίδων μητέρων, και προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή η έρευνά μας, πριν παρουσιάσουμε τον ερευνητικό σχεδιασμό, θεωρούμε απαραίτητο να μιλήσουμε για τις μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε.

Προκειμένου να προσδιορίσουμε το επιστημολογικό πλαίσιο της έρευνάς μας, καθώς και τους λόγους για τους οποίους επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε τα σχετικά ερευνητικά εργαλεία, αναφερόμαστε στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας, και ειδικότερα στην μελέτη περίπτωση, καθώς και στην βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη. Μιλήσαμε με λίγα λίγα για τις ποιοτικές μεθόδους γενικά και για το τι είναι μία ποιοτική έρευνα.

Στη συνέχεια επικεντρωθήκαμε στην μελέτη περίπτωσης, ως ποιοτικού τύπου μέθοδο έρευνας. Χρησιμοποιήθηκε λοιπόν, ως ερευνητικό εργαλείο η συγκεκριμένη μέθοδος, αφού αυτό που μας ενδιέφερε ήταν να ακουστούν οι «αλήθειες» των υποκειμένων, όπως τα ίδια τις βιώνουν στο χρόνο που χρειάζονται. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήσαμε την περιπτωσιολογική μελέτη (ή μελέτη περίπτωσης), αφού έχει τη δύναμη να μελετήσει εις βάθος και ολιστικά τα θέματά της, και να προσφέρει στον ερευνητή λεπτομερείς πληροφορίες για το φαινόμενο που μελετά (Στάλικας, 2005), και αναφορικά με τη δική μας έρευνα για τις οικογενειακές σχέσεις των δυο μητέρων. Μέσω της συγκεκριμένης μεθόδου ποιοτικής έρευνας δεχτήκαμε το νόημα που δίνουν τα ίδια τα υποκείμενα στη συμπεριφορά τους και στη ζωή τους, ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται.

Στη συνέχεια μιλάμε για τις βασικές παραδοχές, αλλά και τα στάδια και τη διαδικασία διεξαγωγής της. Επιχειρούμε μία σύντομη αναφορά στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της, αλλά αναφερθήκαμε και στα ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητάς της.

Κατόπιν, κάνουμε λόγο για τη βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, την πιο γνωστή και επεξεργασμένη μέθοδο βιογραφικής συνέντευξης, όπως την παρουσιάζει ο Τσιώλης (2006). Είναι ένα είδος «ανοικτής» συνέντευξης, στην οποία ο ερωτώμενος καλείται, χωρίς να έχει προσχεδιάσει, να αφηγηθεί την ιστορία της ζωής του, συνολικά ή κάποια περίοδό της, ανακαλώντας στην μνήμη του προσωπικές εμπειρίες και αναμνήσεις, καταστάσεις, στις οποίες ο ίδιος είχε προσωπική ανάμειξη. Αναφερόμαστε στις δύο θεωρητικές προτάσεις της βιογραφικής έρευνας: στην «αφηγηματική δομική ανάλυση» (Fritz Schütze) και στην «αντικειμενική ερμηνευτική» (Ulrich Oevermann), αλλά εστιάζουμε στην πρώτη. Η πρόταση της αφηγηματικής ανάλυσης του Schütze ενδείκνυται για την μελέτη του τρόπου, με τον οποίο τα υποκείμενα βιώνουν, επεξεργάζονται και αντιμετωπίζουν μεταβολές της κατάστασής τους ως δυναμικές διαδικασίες. Έμφαση δίνεται στη συγκεκριμένη πρόταση στα φαινόμενα που βιώνονται από τα εμπλεκόμενα υποκείμενα ως διαδικασίες κοινωνικής ή προσωπικής αποδιοργάνωσης. Μας βοήθησαν να εμβαθύνουμε περισσότερο στην μελέτη μας για την κατανόηση των οικογενειακών σχέσεων των δύο μητέρων.

Επισημάναμε τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνονται από το υποκείμενο κατά τη διάρκεια της αφήγησης κατά την «αντικειμενική ερμηνευτική», δηλαδή, αυτή της ολοκλήρωσης της μορφής, την υποχρέωση συμπύκνωσης και εστίασης στα σημαντικά στοιχεία, αλλά και της παράθεσης των

αναγκαίων λεπτομερειών (Τσιώλης, 2006). Στη συνέχεια παρουσιάσαμε τα βήματα επεξεργασίας βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων, αλλά και την διαδικασία παραγωγής βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων μέσω της βιογραφικής-αφηγηματικής συνέντευξης. Μας βοήθησαν ιδιαίτερα στο να κατανοήσουμε εις βάθος τις οικογενειακές σχέσεις των δύο υποκειμένων της έρευνάς μας. Επιπροσθέτως αναφερθήκαμε στις ενέργειες που οφείλει να κάνει ο ερευνητής, προκειμένου να προχωρήσει σε μία διαδικασία διεξαγωγής μιας βιογραφικής-αφηγηματικής συνέντευξης. Και τέλος μιλήσαμε για τα κριτήρια με τα οποία ο ερευνητής επιλέγει τον ερευνώμενο, αλλά και την σημασία της αμοιβαίας σχέσης εμπιστοσύνης.

Θα ήταν παράλειψή μας, αν δεν αναφερόμασταν στο τέλος αυτού του κεφαλαίου στην δεοντολογία που πρέπει να διακρίνει έναν ερευνητικό σχεδιασμό, αλλά και τα ηθικά θέματα που αφορούν τον ερευνητή, όπως είναι το ζήτημα της εχεμύθειας και της ειλικρίνειας που πρέπει να υπάρχει μεταξύ ερευνητή και ερευνώμενου. Ζητήματα που απασχόλησαν και την γράφουσα κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Ακόμη, αναφερθήκαμε στα ζητήματα εγκυρότητας και της αξιοπιστίας μιας έρευνας που βασίζεται στη χρήση ποιοτικών μεθόδων. Οι δύο αυτές έννοιες προέρχονται κυρίως από τις στατιστικές και ποσοτικές μεθόδους, αλλά είναι χρήσιμες και έχουν αξία και για τις ποιοτικές μεθόδους, αφού ο χαρακτήρας τους διαφέρει σημαντικά από αυτόν που παίρνουν στις ποσοτικές μεθόδους (Ιωσηφίδης, 2003, σ. 128).

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου μιλάμε για τα άλλα δύο μεθοδολογικά εργαλεία μας που μας βοήθησαν να κατανοήσουμε εις βάθος τις οικογενειακές σχέσεις των δύο Ελληνίδων μητέρων. Γίνεται αναφορά για το ιχνογράφημα, ως εργαλείο μελέτης των σχέσεων μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, αφού με τη βοήθειά του αντλούμε πληροφορίες για τη δυναμική της οικογένειας και την αυτοανάπτυξη του παιδιού στο οικογενειακό σύστημα (Malchiodi, 2001).

Χρησιμοποιούμε επίσης, ως ερευνητικό εργαλείο, το μεταφορικό έργο, προκειμένου να προσεγγίσουμε καλύτερα κάθε υποκείμενο ως ετερότητα, αποκαλύπτοντας πολλαπλές και διαφορετικές όψεις της βιωματικής τους πραγματικότητας.

5.2. Μέθοδοι ποιοτικής έρευνας

5.2.1. Γενικά για τις ποιοτικές μεθόδους

Οι ποιοτικές μέθοδοι καθιερώθηκαν σχετικά πρόσφατα στην κοινωνική επιστήμη και ασχολούνται με αληθινά υποκείμενα, αντί για τα «αντικείμενα έρευνας» των ποσοτικών μεθόδων (Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006, σ.11). Οι ποιοτικές μέθοδοι υποστηρίζουν την εξερευνητική διερεύνηση και την ερμηνεία κοινωνικών κατασκευών και πολιτισμικών ταυτοτήτων, αντίθετα με τις ποσοτικές μεθόδους, στις οποίες οι υποθέσεις είναι συγκεκριμένες και δεν είναι ανοικτές στον αναστοχασμό και την απόρριψη, ή στην αντικατάσταση από άλλες υποθέσεις που εγείρονται κατά τη διαδικασία της έρευνας.

Κάποτε οι ποιοτικές μέθοδοι περιορίζονταν στις εθνογραφικές αναλύσεις παραδοσιακών πολιτισμών και στις έρευνες που έκαναν οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι, ενώ σήμερα τις συναντάμε και στις έρευνες της σύγχρονης κοινωνίας, όπως είναι για παράδειγμα η κριτική γεωπολιτική ή η κοινωνική ή χωρική πολιτική, που είχαν παραδοσιακά μία «σκληρότητα», συγκριτικά με τις άλλες επιστήμες (ό.π. σ. 12).

5.2.2. Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας – Τι είναι η ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα συσχετίζεται ίσως πολύ συχνά με ορισμένες σχολές σκέψης, οι οποίες εμπίπτουν γενικότερα στο χώρο της ερμηνευτικής κοινωνιολογικής παράδοσης, και πιο συγκεκριμένα της φαινομενολογίας, της εθνομεθοδολογίας και της συμβολικής διάδρασης (Mason, 2003). Πιο πρόσφατα, οι μεταμοντερνιστές έχουν αρχίσει να δείχνουν ενδιαφέρον στην εμπειρική έρευνα και στις ποιοτικές μεθόδους. Ωστόσο, υπάρχει μια μακρά ανθρωπολογική παράδοση άσκησης της ποιοτικής έρευνας, όπως και ένα πιο πρόσφατο ενδιαφέρον στα πλαίσια της

γλωσσολογίας, με τη μορφή ανάλυσης του λόγου, η οποία έχει τις ρίζες της στην παράδοση της σημειωτικής. Η ψυχολογία, έχει πρόσφατα αναπτύξει στους κόλπους της μια περισσότερο κριτική σχολή σκέψης που ευνοεί τις ποιοτικές προσεγγίσεις στην έρευνα, ιδιαίτερα εκείνες που θεμελιώνονται στην ανάλυση του λόγου και του περιεχομένου.

Άλλοι επιστημονικοί χώροι, όπως αυτοί της ανθρωπογεωγραφίας και της εκπαίδευσης, έχουν χρησιμοποιήσει συμβατικά τις μεθόδους της μελέτης περιπτώσεων, ενώ οι ιστορικοί έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερη προσέγγιση στη χρήση των ποιοτικών ιστορικών αφηγήσεων. Οι «νεότεροι» επιστημονικοί χώροι των μέσων επικοινωνίας και των πολιτισμικών σπουδών στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στους ποιοτικούς τρόπους δημιουργίας της γνώσης, όπως συμβαίνει και σε πεδία που στηρίζονται πολύ στη διεπιστημονική ανάλυση, όπως είναι οι σπουδές αναφορικά με την υγεία και αυτές που εστιάζονται σε θέματα φύλου.

Το γεγονός ότι η ποιοτική έρευνα δεν μπορεί να αρχειοθετηθεί και να περιοριστεί σε ένα σύνολο απλών ρυθμιστικών κανόνων και αρχών, αποτελεί ένα ισχυρό σημείο της, και είναι συναρπαστικό, το ότι τόσοι πολλοί ερευνητές, από τόσους πολλούς επιστημονικούς χώρους και παραδόσεις, ενδιαφέρονται να πραγματοποιούν έρευνα, η οποία έχει ποιοτικό χαρακτήρα (ό.π. σ. 19).

Η διατύπωση του παρακάτω χαλαρού, λειτουργικού ορισμού (Mason, 2003), μας δείχνει τι είναι η ποιοτική έρευνα:

1. Θεμελιώνεται σε μια φιλοσοφική θέση η οποία είναι σε γενικές γραμμές «ερμηνευτική», με την έννοια ότι την απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται, γίνεται κατανοητός, βιώνεται και παράγεται ο κοινωνικός κόσμος.

2. Βασίζεται σε μεθόδους παραγωγής δεδομένων, οι οποίες είναι ελαστικές και ευαίσθητες απέναντι στο κοινωνικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγονται αυτά τα δεδομένα (αντί να είναι αυστηρά τυποποιημένες ή δομημένες, ή και απομακρυσμένες από την «πραγματική ζωή» ή το «φυσικό» κοινωνικό περιβάλλον, όπως συμβαίνει με κάποιες μορφές πειραματικών μεθόδων).

3. Βασίζεται σε μεθόδους ανάλυσης και επεξηγηματικής δόμησης, οι οποίες προϋποθέτουν την κατανόηση της πολυπλοκότητας, της λεπτομέρειας και του πλαισίου. Η ποιοτική έρευνα αποσκοπεί στην παραγωγή σφαιρικής αντίληψης, επί τη βάση πλούσιων και λεπτομερών στοιχείων, όπως αυτά εμφανίζονται στο φυσικό κοινωνικό τους πλαίσιο. Με την έννοια αυτή δίνεται μεγαλύτερη έμφαση σε «ολιστικές» μορφές ανάλυσης και επεξήγησης παρά στην αποτύπωση επιφανειακών μοντέλων, τάσεων και συσχετισμών. Αν και η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιεί συνήθως κάποια είδη ποσοτικοποίησης, οι στατιστικές μορφές ανάλυσης δεν έχουν εδώ κεντρική σημασία.

Ούτε οι «ποσοτικές» ούτε οι «ποιοτικές» μέθοδοι αποτελούν πράγματι ένα ενιαίο σύνολο φιλοσοφίας, μεθόδου και τεχνικής, όπως συχνά εμφανίζονται να είναι. Αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητές, θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί με το θέμα της συνδυαστικής χρήσης διαφορετικών μεθόδων, ανεξάρτητα από το αν οι ίδιοι επιδιώκουν το συνδυασμό ποσοτικών με ποιοτικές μεθόδους, ή ποιοτικών με ποσοτικές, ή και ποσοτικών με άλλες ποσοτικές.

Το κλειδί για την συνδυαστική χρήση μεθόδων οποιουδήποτε είδους είναι να γνωρίζουμε τι ακριβώς επιδιώκουμε μέσα από αυτήν, όπως και να κατανοούμε τις επιπτώσεις που συνεπάγεται ο συνδυασμός προσεγγίσεων οι οποίες είναι πιθανό να διέπονται από διαφορετικές λογικές και να υποδεικνύουν διαφορετικές μορφές ανάλυσης και διαφορετικούς τρόπους δόμησης εξηγήσεων που αφορούν κοινωνικά φαινόμενα (Mason, 2003, σελ. 20-21).

Στην έρευνά μας ασχοληθήκαμε με την μελέτη περίπτωσης. Ας αναφερθούμε λίγο, στο τι είναι αυτή η μέθοδος:

5.3. Μελέτη περίπτωσης (case study)

5.3.1. Η Μελέτη Περίπτωσης ως μία Ποιοτική Μέθοδος Έρευνας – Ιστορική αναδρομή

Η περιπτώσιολογική μελέτη ή μελέτη περίπτωσης φαίνεται να ξεκίνησε ως εργαλείο έρευνας για την Ιστορική επιστήμη και στη συνέχεια υιοθετήθηκε από πολλές άλλες επιστήμες, όπως η κοινωνιολογία, οι πολιτικές επιστήμες, η ψυχολογία, η παιδαγωγική, η ψυχομετρία, η ιατρική κ.α.

(Riga, 1993, σ. 215). Τα πρώτα βήματα της μεθόδου αυτής έγιναν στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου.

Ο J. Hamel υποστηρίζει, ότι τα πρώτα εργαλεία αυτής της μεθόδου φαίνεται να έρχονται από τον ανθρωπολόγο Bronislaw Malinowski, τον γάλλο κοινωνιολόγο Frederic Le Play και από μέλη της κοινωνιολογικής Σχολής του Σικάγου (Hamel, 1993, σσ. 2-18).

Ο Bronislaw Malinowski (1922), εφάρμοσε τη συμμετοχική παρατήρηση μελετώντας για τρία χρόνια την καθημερινότητα των ντόπιων στα νησιά Trobriand της Μελανησίας. Με αυτόν τον τρόπο εμπλούτισε τις ανθρωπολογικές μελέτες περίπτωσης με την πεποίθηση, ότι υπάρχει μια ομοιογένεια, η οποία προκύπτει από τις αλληλεπιδράσεις των ατόμων της μικροκοινωνίας, αλλά και ότι τα φαινόμενα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με έναν τρόπο ολιστικό (ό.π. σσ. 2-5).

Ο κοινωνιολόγος Frederic Le Play (1839), διαπίστωσε ότι η επιτυχία της μελέτης του βρίσκεται σε μικρότερες κοινωνικές ομάδες. Μελέτησε εις βάθος περιπτώσεις οικογενειών, αφού θεωρούσε, ότι η οικογένεια συντελεί στην δομή της κοινωνίας, και μελετώντας την μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα κάποια συγκεκριμένα γνωρίσματα της κοινωνίας ως ολότητα. Βασικά εργαλεία του ήταν η παρατήρηση, η συζήτηση και η συλλογή πληροφοριών από άτομα που γνωρίζουν αρκετά την οικογένεια (ό.π. σσ.5-13).

Κυριότερη και ουσιαστικότερη θεωρείται η συμβολή της Σχολής του Σικάγου, η οποία εισήγαγε αυτήν μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας στην επιστήμη της κοινωνιολογίας στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, μέσα από μια σειρά παρατηρήσεων που πραγματοποίησαν πολλοί μελετητές όπως οι Robert Park, George H. Mead, Ernest W. Burgess, Herbert Blumer, Robert Redfield κ.α. (ό.π. σσ.13-17).

Έτσι, μέχρι το 1935 η μελέτη περίπτωσης ήταν μια ιδιαίτερα διαδεδομένη ποιοτική μέθοδος έρευνας για τους κοινωνιολόγους της Αμερικής. Παράλληλα, είχαν αρχίσει να γίνονται ευρέως γνωστές και οι ποσοτικές μέθοδοι έρευνας. Έτσι, τόσο στο Columbia University της Νέας Υόρκης, όσο και στη Σχολή του Σικάγου άρχισαν να εμπλουτίζονται οι περιπτώσιολογικές μελέτες με στατικές μεθόδους, θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο η έρευνα γίνεται περισσότερο επιστημονική. Μέχρι τη δεκαετία του 1960, όπου και επανήλθε στο προσκήνιο το ενδιαφέρον για τις ποιοτικές μεθόδους έρευνας, η μελέτη περίπτωσης είχε μεταμορφωθεί σε ποσοτική μέθοδο που εξυπηρετούσε το παράδειγμα του θετικισμού (ό.π. σσ.18-28).

Όμως, η μελέτη περίπτωσης είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε από τα πρώτα της κιόλας βήματα, σε ευρεία κλίμακα και στην επιστήμη της ψυχολογίας Συγκεκριμένα, τα πειράματα του Pavlov, αλλά και του Skinner, μελέτησαν παρεμβάσεις σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Επιπλέον, διαδεδομένες είναι οι ατομικές μελέτες περίπτωσης που έκαναν ο Watson και ο Freud, οι οποίες κατέληξαν στη διαμόρφωση των θεωριών του Συμπεριφορισμού και της Ψυχανάλυσης. Από τα μέσα του 20ου αιώνα η ψυχολογική έρευνα αρχίζει να στρέφεται σε άλλες περισσότερο ποσοτικές μεθόδους έρευνας (Σταλίκας, 2005, σσ.150-151).

Σήμερα, η περιπτώσιολογική μελέτη μπορεί, είτε να πάρει μια περισσότερο ποιοτική μορφή, νατουραλιστική, περιγραφική, λιγότερο σχεδιασμένη και μη ελεγχόμενη, είτε, βασιζόμενη στα παράδειγμα του θετικισμού, να είναι περισσότερο ποσοτική, προσχεδιασμένη και να αποσκοπεί στη στατιστική γενίκευση των αποτελεσμάτων της.

5.3.2. Βασικές Παραδοχές της Μελέτης Περίπτωσης

Ο R. Stake υπογραμμίζει, ότι η μελέτη περίπτωσης είναι από τις πιο διαδεδομένες μορφές ποιοτικής έρευνας, παρόλο που δεν είναι, ούτε νέα, ούτε απαραίτητα ποιοτική. Επίσης, μας διευκρινίζει, ότι δεν είναι απλά μια μεθοδολογική επιλογή, αλλά μια επιλογή για το «τι πρέπει να μελετηθεί». Επιλέγουμε λοιπόν μια περίπτωση, την οποία μπορούμε να μελετήσουμε αναλυτικά ή ολιστικά, μέσα από επαναλαμβανόμενες μετρήσεις ή ερμηνευτικά, οργανικά ή πολιτισμικά, και μέσα από διάφορες μεθόδους, χωρίς ωστόσο να αποκλίνουμε από την περίπτωση (Stake, 2000, σ. 435).

Ο Α. Παπαδόπουλος (2006) μας παραθέτει τον ορισμό που έδωσε ο Yin (1984) για την μελέτη περίπτωσης, λέγοντάς μας ότι:

είναι μια μορφή εμπειρικής διερεύνησης που μελετά ένα σύγχρονο φαινόμενο μέσα στο πλαίσιο της πραγματικής ζωής, όταν τα όρια ανάμεσα στο φαινόμενο και στο πλαίσιό του δεν είναι ευδιάκριτα και με την οποία γίνεται χρήση διαφορετικών πηγών δεδομένων (2006, σ.233).

Χαρακτηριστικό λοιπόν, είναι ότι η ανάλυση αυτού του γενικού φαινομένου γίνεται μέσα από μια συγκεκριμένη μορφή εκδήλωσής του, δηλαδή μέσα από μια συγκεκριμένη περίπτωση (Ιωσηφίδης, 2003, σ.64).

Μια περίπτωση μπορεί να είναι απλή ή περίπλοκη. Μπορεί να αφορά ένα παιδί ή μια τάξη παιδιών ή ένα γεγονός. Όμως, ο Stake επισημαίνει ότι δεν μπορούμε να θεωρήσουμε οτιδήποτε ως περίπτωση. Για παράδειγμα, ένα παιδί μπορεί να είναι μια περίπτωση, όμως οι λόγοι μιας παιδικής εγκατάλειψης ή οι τρόποι συνδιαλλαγής με αδιάφορους γονείς σπάνια θα εξετάσουν μονάχα μια περίπτωση (Stake, 2000, σ. 436).

Ο ίδιος, κάνει αναφορά σε τρία είδη μελέτης περίπτωσης: 1. την Ενδογενή Περιπτώσιολογική Μελέτη (Intrinsic Case Study), 2. την Συντελεστική Περιπτώσιολογική Μελέτη (Instrumental Case Study) και 3. την Συγκεντρωτική Περιπτώσιολογική Μελέτη (Collective Case Study) (Stake, 2000, σ. 437- 1995, σσ. 3-4).

Στην Ενδογενή μελέτη περίπτωσης, ο ερευνητής αποσκοπεί στην καλύτερη κατανόηση μιας μεμονωμένης περίπτωσης. Για παράδειγμα, όταν ένας δάσκαλος αποφασίζει να μελετήσει για έναν μαθητή με δυσκολίες. Εδώ, στόχος δεν είναι η γενίκευση. Η μεμονωμένη περίπτωση δεν αντιπροσωπεύει άλλες περιπτώσεις, ούτε ερμηνεύει ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή πρόβλημα, διότι από μόνη της έχει ενδιαφέρον. Επίσης, δεν αποσκοπεί στην κατανόηση κάποιου αφηρημένου δημιουργήματος ή γενικού φαινομένου (π.χ. λογοτεχνία, χρήση ναρκωτικών από εφήβους, λειτουργίες του σχολείου). Τέλος, δεν έχει ως άμεσο στόχο την κατασκευή μιας θεωρίας, η μελέτη ηγάζει από ένα εσωτερικό ενδιαφέρον για μια συγκεκριμένη περίπτωση.

Η μελέτη περίπτωσης είναι Συντελεστική, όταν έχει υποστηρικτικό ρόλο σε μια ευρύτερη έρευνα και διευκολύνει ώστε να κατανοηθεί καλύτερα κάποιο άλλο θέμα. Βοηθάει δηλαδή στη γενίκευση κάποιου θέματος, έχοντας παράλληλα η ίδια έναν δευτερεύον ενδιαφέρον. Με άλλα λόγια, αποτελεί το κομμάτι ενός παζλ, συντελώντας στην ολοκλήρωση της κατανόησης του φαινομένου.

Τέλος, η Συγκεντρωτική μελέτη περίπτωσης φαίνεται να εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό με τη Συντελεστική, με τη διαφορά όμως, ότι επεκτείνεται σε αρκετές περιπτώσεις. Συλλέγονται ατομικές περιπτώσεις για να γίνει μια προκαταβολική εξέταση πάνω στα όμοια ή ανόμοια, σημαντικά ή ασήμαντα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν. Επιπλέον, πιστεύεται ότι η κατανόησή τους θα οδηγήσει στην καλύτερη κατανόηση μεγαλύτερων ομάδων περιπτώσεων.

Ας σημειώσουμε εδώ, ότι έχουν γίνει διάφοροι διαχωρισμοί στα είδη και τους τύπους της περιπτώσιολογικής μελέτης. Αυτό εν τέλει, διαπιστώνουμε ότι σχετίζεται με το επιστημολογικό ρεύμα που υποστηρίζει ο κάθε μελετητής και τον τρόπο που αντιμετωπίζει την ευέλικτη αυτή μέθοδο. Έτσι βλέπουμε παρόμοιες κατηγοριοποιήσεις από τους (Hakim, 1987• Whyte, 1984• Yin, 1984, όπως παρατίθενται στο Robson, 2007, σ.215).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε σχέση με την διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας, παρουσιάζουν οι έξι τύποι περιπτώσιολογικής μελέτης που εντοπίζει ο Hakim, και οι οποίοι είναι: 1. Η Μεμονωμένη Μελέτη Περίπτωσης, όπου γίνεται λεπτομερής αναφορά σε ένα πρόσωπο, 2. Ένα Σύνολο από Μεμονωμένες περιπτώσεις, όπου μελετάτε ένας μικρός αριθμός ατόμων με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, 3. Μελέτη μιας ή περισσότερων τοπικών Κοινοτήτων, είναι συνήθως περιγραφική και αναλύει το πρότυπο και τις σχέσεις στη ζωή της κοινότητας, 4. Μελέτη Κοινωνικής Ομάδας, για παράδειγμα περιγράφει και αναλύει τις σχέσεις σε μια οικογένεια ή σε μια επαγγελματική ομάδα, 5. Μελέτες Οργανισμών και Θεσμών, 6. Μελέτες Γεγονότων, Ρόλων και Σχέσεων (Robson, 2007, σ.215).

Ο Α. Σταλίκας, υποστηρίζει ότι μια ποιοτική μελέτη περίπτωσης συνήθως είναι μη ελεγχόμενη, και περιλαμβάνει νατουραλιστικά και φαινομενολογικά στοιχεία που συντελούν στην εις βάθος περιγραφή και κατανόηση του φαινομένου. Εδώ, όπως και στην εθνογραφική μέθοδο έρευνας, ο

ερευνητής αφιερώνει πολύ χρόνο για να συλλέξει τις λεπτομερές πληροφορίες που θα αποτελέσουν τα δεδομένα της έρευνας (Σταλίκας, 2005, σσ.154-155).

Η μελέτη περίπτωσης χαρακτηρίζεται ως στρατηγική μέθοδος, διότι είναι μια πολυμεθοδολογική διαδικασία έρευνας (Robson, 2007, σ.210). Βασικά εργαλεία, αυτής της πολυμεθοδολογικής στρατηγικής, είναι η παρατήρηση και η συνέντευξη. Όμως αυτό, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλες μέθοδοι που εξυπηρετούν την συγκεκριμένη μελέτη (Bell, 2001, σ.32). Άλλες πηγές πληροφοριών που συχνά εμπλουτίζουν τα δεδομένα αυτής της μεθόδου έρευνας είναι διάφορες πηγές, όπως τεκμήρια, αρχεία, και φυσικά τεχνουργήματα (Robson, 2007, σ.195).

5.3.3. Στάδια και διαδικασία διεξαγωγής

Τα στάδια και η διαδικασία διεξαγωγής μιας μελέτης περίπτωσης, διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με το επιστημονικό παράδειγμα στο οποίο στηρίζεται η έρευνα.

Ο Stake, μας λέει ότι συχνά οι πηγές των δεδομένων είναι τυχαίες, πάραυτα ο ερευνητής θα πρέπει να αναγνωρίζει τα πρόσωπα, τα μέρη και τις καταστάσεις που θα τον βοηθήσουν να κατανοήσει την περίπτωση. Επιπλέον αναφέρει, ότι αρχικά ο ερευνητής θα πρέπει να οργανώσει ένα «πλάνο συλλογής δεδομένων». Τα βασικά μέρη που περιλαμβάνει αυτό το πλάνο είναι: 1ον Προσδιορισμός της περίπτωσης, 2ον Λίστα των ερευνητικών ερωτήσεων, 3ον Προσδιορισμός των υποκειμένων, 4ον Προέλευση των δεδομένων, 5ον Καταμερισμός του Χρόνου, 6ον Δαπάνες και 7ον Προσδοκώμενες πληροφορίες (Stake, 1995, σσ. 51-56).

Επίσης ο Α. Παπαδόπουλος, φαίνεται να υποστηρίζει τις θέσεις του Yin για έναν συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων στην περιπτωσιολογική έρευνα και μας παραθέτει τα εξής στάδια διεξαγωγής της: 1ον γίνονται κάποιες θεωρητικές υποθέσεις ώστε να κριθεί η καταλληλότητα των μελετών περίπτωσης, 2ον γίνεται η επιλογή της περίπτωσης ή των περιπτώσεων, στηριζόμενοι στο θεωρητικό υπόβαθρο, 3ον οργανώνεται η συλλογή των δεδομένων οι οποίες καλούνται να απαντήσουν στα θεωρητικά ερωτήματα (Παπαδόπουλος, 2006, σσ. 236-237).

Εδώ, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι κάποιες μελέτες περίπτωσης αποτελούνται από έναν αυστηρό σχεδιασμό που καθορίζει συγκεκριμένα στάδια για τη διεξαγωγή της έρευνας, ενώ κάποιες άλλες επιλέγεται να είναι εντελώς αδόμητες και η διαδικασία διεξαγωγής τους διαφέρει ελάχιστα από αυτήν που περιγράψαμε για τις εθνογραφικές μεθόδους έρευνας (Cohen & Manion, 1994, σσ. 152-179).

Στην περιπτωσιολογική μελέτη, ο ερευνητής αρχικά επιλέγει είτε το πεδίο, είτε το/τα υποκείμενο/α, είτε το γεγονός που θέλει να μελετήσει. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα είτε να καθορίσει εξ' αρχής τα ερευνητικά ερωτήματα και τις υποθέσεις του, είτε να τα διαμορφώσει κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων στο πεδίο. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και με το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας. Ο ερευνητής μπορεί, είτε να ξεκινήσει τη διερεύνηση βασιζόμενος σε μια θεωρία αποδεικνύοντας την αξία της στην περίπτωση, είτε μέσα από την ερευνητική διαδικασία να καταλήξει στη θεμελίωση μιας θεωρίας. Στη συνέχεια, θα πρέπει να αξιολογήσει τις μεθόδους που θα τον βοηθήσουν να συγκεντρώσει ένα πλούσιο όγκο δεδομένων. Η παρατήρηση, συμμετοχή ή μη, αποτελεί την κυρίαρχη μέθοδο, ακολουθούν οι συνεντεύξεις, δομημένες ή άτυπες, και άλλες μέθοδοι όπου η χρησιμότητά τους κρίνεται από τον ερευνητή. Ας σημειώσουμε εδώ, ότι ο ερευνητής θα πρέπει να γίνει αποδεκτός στο πεδίο, και συγκεκριμένα στην περίπτωση της συμμετοχικής παρατήρησης ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων θα πρέπει να καλλιεργηθεί ένα επίπεδο εμπιστοσύνης (Σταλίκας, 2005, σ. 154).

Ουσιαστικά, στα πλαίσια μιας ποιοτικής περιπτωσιολογικής μελέτης, ο ερευνητής (Stake, 2000) θα πρέπει:

1. να οριοθετήσει την περίπτωση και να αντιληφθεί το αντικείμενο της μελέτης,
2. να συλλέξει φαινόμενα, θέματα ή προβληματισμούς, δηλαδή ερευνητικά ερωτήματα που καθορίζουν την πορεία της έρευνας,
3. να αναζητήσει δείγματα δεδομένων που αναπτύσσουν τους προβληματισμούς,

4. να κάνει χρήση της μεθόδου του Τριγωνισμού στις παρατηρήσεις και στις βάσεις για ερμηνεία,
5. να επιλέγει εναλλακτικές ερμηνείες για τις αναζητήσεις του και
6. να αναπτύσσει ισχυρισμούς ή γενικεύσεις για την περίπτωση (2000, σ.443).

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η μελέτη περίπτωσης είναι μια ιδιαίτερα ευέλικτη μέθοδος έρευνας, που ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να οργανώσει τη διαδικασία διεξαγωγής της ανάλογα με τις ανάγκες της στο πεδίο. Όμως, αν επιλέξει να οργανώσει μια απόλυτα δομημένη μελέτη περίπτωσης, η οποία θα στηριχθεί σε ένα μη εξελισσόμενο σχέδιο, τότε η ευελιξία της μεθόδου μειώνεται.

5.3.4. Ζητήματα Αξιοπιστίας και Εγκυρότητας της Μελέτης Περίπτωσης

Η βασικότερη μέθοδος που φαίνεται να χρησιμοποιείται από τη Μελέτη Περίπτωσης είναι ο Τριγωνισμός. Ο Τριγωνισμός βέβαια μπορεί να πάρει πολλές διαστάσεις, αφού σύμφωνα με τον Denzin (1978a), υπάρχουν τέσσερα είδη τριγωνισμού που αφορούν: 1. τα δεδομένα, 2. τις μεθόδους, 3. τον ερευνητή-παρατηρητή και 4. τη θεωρία (Πηγάκη, 1988, σ.156· Παπαδόπουλος, 2006, σ.239· Robson, 2007, σ.207). Η μελέτη Περίπτωσης έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει αρκετές ποιοτικές μεθόδους (π.χ. συνέντευξη, παρατήρηση κ.α.), ώστε να ελέγξουν την τα ερευνητικά τους δεδομένα.

Η παρατεταμένη εμπλοκή του ερευνητή στο πεδίο, είναι ένα ακόμα χαρακτηριστικό στοιχείο της μεθόδου που ενισχύει την εγκυρότητα τους. Με αυτόν τον τρόπο, ο ερευνητής που περνάει πολύ χρόνο στο πεδίο γίνεται αποδεκτός από τα υποκείμενα ή το υποκείμενο και αναπτύσσει σχέσεις εμπιστοσύνης ξεπερνώντας τις πιθανές αντιδράσεις και τις μεροληπτικές απόψεις που πιθανότατα να υπάρχουν στην αρχή μιας έρευνας (Robson, 2007, σ.204).

Επιπλέον, μέσα απ' αυτή τη μεγάλη χρονική διάρκεια εμπλοκής στο πεδίο, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να επαληθεύσει τα δεδομένα του. Σε αυτό, συνεισφέρουν σημαντικά οι σημειώσεις και οι παρατηρήσεις του ερευνητή στο πεδίο, που του επιτρέπουν να κάνει μια πλήρη καταγραφή και να βρίσκεται σε ένα συνεχή διάλογο με τα δεδομένα του. Με αυτόν τον τρόπο ελέγχει και διαπιστώνει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των πληροφοριών που συλλέγει (Πηγάκη, 1988, σ.158).

Μια ακόμα μέθοδος που ενισχύει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της μεθόδου είναι η πλήρης καταγραφή των δραστηριοτήτων του ερευνητή κατά τη διεξαγωγή της έρευνας αλλά και μετά την αποχώρηση από το πεδίο, με την καταγραφή αναστοχαστικών σκέψεων και διευκρινίσεων σχετικά με τις κωδικοποιήσεις και τις αναλύσεις των δεδομένων (Robson, 2007, σσ.208-209).

Η μεροληψία του ερευνητή, συχνά μειώνει την εγκυρότητα αυτών των ευέλικτων και ποιοτικών μεθόδων. Γι αυτό το λόγο, συχνά χρησιμοποιούνται επιπλέον ερευνητές, οι οποίοι παρατηρούν τη συμπεριφορά του ερευνητή στο πεδίο και τον ενημερώνουν, ώστε να την αναδιαμορφώσει κατάλληλα, αποφεύγοντας προκαταλήψεις και προσωπικές ιδεολογίες που πιθανότατα επηρεάζουν τα υποκείμενα και κατά συνέπεια τα ερευνητικά αποτελέσματα (Robson, 2007, σσ.203,207).

Ένας άλλος τρόπος ενίσχυσης της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας της έρευνας, είναι να επιστρέψει ο μελετητής στο πεδίο της έρευνας, με σκοπό να ενημερώσει το υποκείμενο ή τα υποκείμενα με τις ερμηνείες του και να τους ζητήσει να τοποθετηθούν πάνω σε αυτές. Αυτή η διαδικασία από τη μια μειώνει την μεροληψία του ερευνητή και από την άλλη ενισχύει τα αποτελέσματα της έρευνας (Robson, 2007, σσ.207-208). Όμως, το αν μπορεί ή όχι να χρησιμοποιηθεί, έχει να κάνει με το περιεχόμενο της μελέτης και δεν μπορεί να αξιοποιηθεί σε όλες τις περιπτώσεις (π.χ. όταν τα υποκείμενα είναι μικρά παιδιά ή άτομα με νοητική ανεπάρκεια).

Η εγκυρότητα παρατηρούμε να διαχωρίζεται σε εσωτερική και εξωτερική. Η εσωτερική εγκυρότητα, αφορά τη δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων στο πλαίσιο του πεδίου που μελετήθηκε. Ενώ η εξωτερική εγκυρότητα, αφορά τη δυνατότητα γενίκευσης πέρα από το συγκεκριμένο πεδίο. Η κριτική λοιπόν που ασκείται αφορά την αδυναμία των μεθόδων αυτών για εξωτερική εγκυρότητα (Robson, 2007, σ.209-210· Bell, 2001, σ.32· Παπαδόπουλος, 2006, σσ. 233,241). Στην ουσία όμως, αυτό το είδος εγκυρότητας δεν ενδιαφέρει τον ποιοτικό ερευνητή, αφού

δεν επιδιώκει την ευρύτερη γενίκευση των αποτελεσμάτων του (Stake, 2000, σ.439). Ξέρει ότι κάθε περίπτωση είναι μοναδική και σχετίζεται με το παρόν ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο, τις κοινωνικές δομές, τις προσωπικές τάσεις και αλληλεπιδράσεις των υποκειμένων που μελετά.

Με άλλα λόγια το, ζήτημα της γενίκευσης των συμπερασμάτων, βασίζεται στην αναλυτική ή λογική επαγωγική και όχι στην στατιστική επαγωγική που βασίζονται οι ποσοτικές μέθοδοι έρευνας (Πηγιάκη, 1988,σ.157-158· Παπαδόπουλος, 2006, σ.236). Οι υποστηρικτές του Θετικιστικού παραδείγματος, θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο δεν μπορεί να εξασφαλιστεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων αυτών των ερευνών. Στην ενότητα που ακολουθεί θα αναφερθούμε λεπτομερέστερα στα μειονεκτήματα αλλά και τα πλεονεκτήματα που καταλογίζονται σε αυτή την ποιοτική μέθοδο.

5.3.5. Πλεονέκτημα - Μειονέκτημα

Κυρίως οι υποστηρικτές των ποσοτικών μεθόδων έρευνας, κατηγορούν τις ποιοτικές μεθόδους όπως η μελέτη περίπτωσης, λέγοντας ότι στερούνται πειραματικού ελέγχου και ότι αδυνατούν να ελέγξουν τις μεταβλητές και τις μεταξύ τους επιρροές. Ακόμα θεωρούν, ότι ο μη συστηματικός τρόπος συλλογής των δεδομένων και οι ανασκοπικές μέθοδοι, δεν μπορούν να εγγυηθούν την εγκυρότητα των δεδομένων. Τέλος, πιστεύουν ότι η ανάλυση των αποτελεσμάτων με την «οπτική εξέταση», η οποία ουσιαστικά δεν στηρίζεται σε κανόνες, δεν μπορεί να δώσει αξιόπιστα αποτελέσματα (Σταλίκας, 2005, σσ.160-162).

Από την άλλη όμως, η περιπτωσιολογική μελέτη, εκτιμάται ως ιδιαίτερα αξιόλογη ποιοτική μέθοδος, η οποία μπορεί να προσφέρει πολλές και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με το φαινόμενο που μελετά (Σταλίκας, 2005, σσ.159-160). Θεωρείται στρατηγική μέθοδος που μπορεί να μελετήσει ολιστικά και εις βάθος τα θέματά της.

Αποτελεί τρόπο προσέγγισης της πραγματικότητας των κοινωνικών φαινομένων, χωρίς να τα αντιμετωπίζει μονάχα από την αντικειμενική ή την υποκειμενική τους όψη. Ο ερευνητής έχει την δυνατότητα να δει τα υποκείμενα στο φυσικό τους περιβάλλον. Έτσι, αυτά έχουν ενεργητικό ρόλο στην ερευνητική διαδικασία, συμμετέχοντας στην ερμηνεία των πράξεών τους. Επιπλέον, χρησιμοποιείται ο αναστοχασμός του ερευνητή, το οποίο κρίνεται ως ένα ιδιαίτερα αξιόλογο μεθοδολογικό εργαλείο, που μπορεί να εμπλουτίσει την έρευνα με νέες κρίσεις και πληροφορίες (Αυγητίδου, 2006, σσ.33-34).

Τέλος, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την μέθοδο αυτή, ως ποιοτική, καθαρή και αληθινή. Αυτό, διότι, ο ερευνητής ψάχνει το «τι πραγματικά συμβαίνει» και το «πώς συμβαίνει». Δεν δέχεται τις απόψεις που θέλουν τα φαινόμενα να υπακούουν σε γενικούς κανόνες. Δέχεται το νόημα που δίνουν τα ίδια τα υποκείμενα στη συμπεριφορά τους και στη ζωή τους, ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Είναι λοιπόν μία πολυμεθοδολογική προσέγγιση, που επιδιώκει να μελετήσει ολιστικά τα θέματά της. Έχει ως βασικό εργαλείο ποιοτικές μεθόδους, και κυρίως την συμμετοχική ή επιτόπια παρατήρηση. Αποσκοπεί στη συλλογή σημειώσεων πεδίου και στον αναστοχασμό του ερευνητή μέσα από αυτές, εμπλουτίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα ερευνητικά δεδομένα.

Τέλος, αυτή η μέθοδος βασίζεται στη λογική ή αναλυτική επαγωγική και όχι στη στατιστική επαγωγική, διότι δεν έχει ως άμεσο στόχο την ευρύτερη γενίκευση των αποτελεσμάτων της. Αποσκοπεί σε ποιοτικά, καθαρά και αληθινά δεδομένα, θεωρώντας ότι τα φαινόμενα που μελετά, δεν υπακούν σε γενικούς κανόνες.

5.4.Η Βιογραφική μέθοδος

Μέχρι την αυγή του Διαφωτισμού, τα τεκμήρια ζωής ήταν κυρίως τεκμήρια αξιομνημόνευτων γεγονότων (απομνημονεύματα), σπουδαίων κατορθωμάτων ή καταγραφές βίων φιλοσόφων. Μόνο σε μερικές περιπτώσεις συμπεριλάμβαναν στοχασμούς γύρω από τη φύση του βαθύτερου εαυτού, ενώ για τους περισσότερο ειδικούς του βιογραφικού τύπου αυτός ο στοχασμός αποτελεί σφραγίδα, με την έννοια ότι υπάρχουν ορισμένες μορφές που σηματοδοτούν το σύγχρονο προσωπικό τεκμήριο.

Η βιογραφία στερείται την μοναδική έννοια της βαθύτερης αξίας, έχει όμως την ιστορία της. Οι ρίζες της ανατρέχουν στην Αναγέννηση (Thomas More), αλλά δεν κατάφερε να αναπτύξει μια ξεχωριστή μορφή, παρά μόνο κατά τη Βικτοριανή εποχή με τα γραπτά του Carlyle, της Mrs Gaskell και του Lytton Strachey. Αυτή τη φορά, η στροφή σημειώθηκε με την μείωση του ενδιαφέροντος για τον εκθειασμό μεγάλων ανδρών και την προσήλωση στην έρευνα ακριβείας: ο βιογράφος τώρα έχει ένα θησαυρό διαθέσιμων στοιχείων, τα οποία εξετάζει εξονυχιστικά, τα διαμορφώνει σε θεωρία και τέλος τα διασταυρώνει.

Στις δεκαετίες του '20 και του '30, οι βιογραφίες χρησιμοποιήθηκαν ως «προσωπικά τεκμήρια» που έδιναν τη δυνατότητα στον ερευνητή για εύκολη πρόσβαση στην υποκειμενική πλευρά των κοινωνικών φαινομένων. Αυτή η προοπτική υιοθετήθηκε από τους κοινωνιολόγους της σχολής του Σικάγου και αφετηρία της αποτέλεσε η κοινωνιολογική μελέτη των Thomas και Znaniecki για τους Πολωνούς μετανάστες.

Από την αρχή, η χρήση της μεθόδου της βιογραφίας συνδέθηκε με την μελέτη της διαλεκτικής σχέσης ατόμου – κοινωνίας, καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο τα σχετιζόμενα υποκείμενα προσλαμβάνουν την κοινωνική μεταβολή και την συνδέουν με τις ατομικές, προσωπικές ιστορίες της ζωής τους. Έδωσε, επίσης, φωνή στους απλούς ανθρώπους να φωτιστούν οι τρόποι ζωής και δράσης τους.

Από τη δεκαετία του '40 η χρήση βιογραφικού υλικού παραμερίζεται σημαντικά (απουσία συστηματικού μεθοδολογικού στοχασμού, όσον αφορά στους τρόπους παραγωγής και ανάλυσης βιογραφικών κειμένων) και παρατηρείται γενικότερα υποχώρηση των ποιοτικών μεθόδων και επικράτηση του θετικισμού των ποσοτικών μεθόδων έρευνας

Το ενδιαφέρον για τις βιογραφικές αφηγήσεις και τις ιστορίες ζωής επιστρέφει στα μέσα της δεκαετίας του '70. Έναντι του «κανονιστικού» παραδείγματος αντιτάσσεται το «ερευνητικό» και έναντι των θετικιστικών ποσοτικών μεθόδων, αντιπροτείνονται οι ποιοτικές μέθοδοι. Η επιστροφή αυτή οφείλεται στη δυνατότητα της βιογραφικής μεθόδου να μελετά τα κοινωνικά φαινόμενα στην ιστορική τους διαμόρφωση, καθώς επίσης και στην ευκαιρία που παρέχει στον ερευνητή να μπορεί να μελετήσει τον βιωματικό κόσμο των υποκειμένων

Μετά τη δεκαετία του '70 (σε αντίθεση με τις δεκαετίες του '20 και του '30) αναπτύσσεται ένα έντονο ενδιαφέρον να υποστηριχτούν μεθοδολογικά τα βιογραφικά κείμενα, όσον αφορά στους τρόπους παραγωγής και ανάλυσής τους και προτείνονται σημεία για τη σχέση θεωρίας και εμπειρικής ανάλυσης της βιογραφικής έρευνας (Plumer, 2000, σσ. 19-30 & Τσιώλης, 2006, σ. 18)

5.4.1. Η Βιογραφική – Αφηγηματική συνέντευξη

Η πιο γνωστή και επεξεργασμένη μέθοδος βιογραφικής συνέντευξης είναι η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, που εισηγήθηκε ο Fritz Schutze. Είναι ένα είδος «ανοικτής» συνέντευξης, στην οποία ο ερωτώμενος καλείται, χωρίς να έχει προσχεδιάσει, να αφηγηθεί την ιστορία της ζωής του, συνολικά ή κάποια περίοδό της, ανακαλώντας στην μνήμη του προσωπικές εμπειρίες και αναμνήσεις, καταστάσεις, στις οποίες ο ίδιος είχε προσωπική ανάμειξη.

Κατά την διαδικασία της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης, ο ερωτώμενος καλείται να ενεργοποιήσει ως κύριο τρόπο παρουσίασης την αφήγηση, η οποία ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες μορφές παρουσίασης καταστάσεων και γεγονότων – όπως η περιγραφή, η αξιολόγηση, η επιχειρηματολογία, ο απολογισμός, κλπ. Ο αφηγητής μεταφέρεται νοητικά στη θέση του δρώντος προσώπου, έστω και από τη φιλτραρισμένη παροντική σκοπιά, μέσω της μεταγενέστερης γνώσης του. Ανασυνθέτει την αφηγούμενη δράση και πολλές φορές τα συναισθήματα του δρώντος υποκειμένου ή του προσώπου που συμμετέχει. Στη βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, μεγαλύτερη έκταση οφείλουν να έχουν οι αφηγήσεις. Εν αντιθέσει, στην «περιγραφή» τα γεγονότα παρουσιάζονται από μία απόσταση, χωρίς να χρωματίζονται από τη βιωματική δράση του υποκειμένου. Από την άλλη πλευρά, στην «επιχειρηματολογία» υπερισχύει μία «θεωρητική» στάση απέναντι στα γεγονότα, η οποία ενδέχεται να απέχει, τόσο από τη βιωματική δράση, όσο και από την καθημερινή πρακτική (Τσιώλης, 2006, σ. 170).

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 κάνουν την εμφάνισή τους στον ερευνητικό χώρο της Γερμανίας δύο σημαντικές προτάσεις στη βιογραφική έρευνα:

- η «αφηγηματική δομική ανάλυση» (Fritz Schütze) και
- η «αντικειμενική ερμηνευτική» (Ulrich Oevermann).

5.4.1.1. Η «Αφηγηματική δομική ανάλυση»

Η πρόταση της αφηγηματικής ανάλυσης του Schütze ενδείκνυται για την μελέτη του τρόπου, με τον οποίο τα υποκείμενα βιώνουν, επεξεργάζονται και αντιμετωπίζουν μεταβολές της κατάστασής τους ως δυναμικές διαδικασίες. Έμφαση δίνεται στα φαινόμενα που βιώνονται από τα εμπλεκόμενα υποκείμενα ως διαδικασίες κοινωνικής ή προσωπικής αποδιοργάνωσης.

Ο Schütze ήταν μέλος της Ομάδας Εργασίας των Κοινωνιολόγων του Bielefeld, μιας ομάδας νέων κοινωνιολόγων, η οποία δέχθηκε σημαντικές επιρροές από τη Φαινομενολογική Κοινωνιολογία, την Εθνομεθοδολογία, την Εθνογραφία, τη θεωρία της Συμβολικής Διάδρασης και την παράδοση του Πραγματισμού, καθώς και από την Κοινωνιογλωσσολογία.

Αφετηρία για τον Schütze αποτέλεσε η διαπίστωση, πως ενώ η Κοινωνιολογία δίνει βάρος στο επίπεδο της δράσης, δεν δίνει τη δέουσα προσοχή στο επίπεδο της βίωσης, και συγκεκριμένα στο επίπεδο της αρνητικής βίωσης, σε καταστάσεις, δηλαδή, στις οποίες τα υποκείμενα της έρευνας υποφέρουν και βιώνουν προσωπική αποδιοργάνωση. Ερευνητικός του στόχος ήταν η μελέτη του τρόπου με τον οποίο συγκροτείται το βιογραφικό βίωμα, καθώς και του τρόπου με τον οποίο συνανθρώνεται και ταξινομείται η βιογραφική εμπειρία εντός των διαφορετικών περιόδων της ιστορίας ζωής.

Ο Schütze οριοθετεί τη δική του ερευνητική προσέγγιση έναντι στην κυρίαρχη ποσοτική έρευνα, που χρησιμοποιεί, ως επί το πλείστον τυποποιημένα ερωτηματολόγια, όσο και έναντι στην ποιοτική έρευνα, που αναζητά ερμηνευτικά σχήματα, χωρίς να τα συσχετίζει με τη δομή της βιογραφικής εμπειρίας των υποκειμένων.

Ο Schütze προσπάθησε να διαμορφώσει και να καθιερώσει μία ερευνητική πρακτική, που αφενός μεν θα βασίζεται σε μορφές επικοινωνίας και τρόπους έκφρασης, οι οποίοι θα προσομοιάζουν στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων της έρευνας, και αφετέρου δε, θα επιτρέπει την εξέταση του αποθέματος της βιογραφικής εμπειρίας.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ανέπτυξε την μέθοδο της «βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης», η οποία βασίζεται στον τρόπο έκφρασης που είναι οικείος στα μέλη της κοινωνίας από την καθημερινότητά τους, καθώς και τη διαδικασία της «αφηγηματικής ανάλυσης» (Γ. Τσιώλης, 2006, σς. 58- 62). Ο ίδιος (2006) αναφέρει χαρακτηριστικά:

Οι ιστορίες αποτελούν στην καθημερινότητα ένα καθολικό, οικείο μέσο, που χρησιμοποιούμε για να κοινοποιήσουμε σε κάποιον κάτι που μας αφορά ή κάτι το οποίο έχουμε βιώσει. Οι αφηγήσεις αποτελούν έκφραση εμπειριών που έχουμε βιώσει οι ίδιοι. Καταφεύγουμε, δηλαδή, σε αυτές, ως μέσο κοινοποίησης, όταν πρόκειται να γνωστοποιήσουμε σε κάποιον ένα προσωπικό μας βίωμα. Ως εκ τούτου, μπορούμε να μιλάμε για την αφήγηση, ως ένα στοιχειώδη θεσμό της ανθρώπινης επικοινωνίας, ως μορφή επικοινωνίας που λαμβάνει χώρα καθημερινά (2006, σ. 62).

5.4.1.2. Οι τρεις δεσμεύσεις του υποκειμένου κατά τη διάρκεια της αφήγησης

Ο Schütze υποστηρίζει πως μόλις το υποκείμενο αρχίζει να αφηγείται οικειοθελώς μία ιστορία που ο ίδιος έζησε, αναλαμβάνει κάποιες δεσμεύσεις, οι οποίες εμφανίζονται με την μορφή των παρακάτω υποχρεώσεων.

1. Η υποχρέωση της ολοκλήρωσης της μορφής. Πρέπει, δηλαδή, να ολοκληρώσει την ιστορία που έχει αρχίσει να αφηγείται, καθώς, επίσης και να συνδέσει κατά κάποιο τρόπο τα μεμονωμένα γεγονότα και τα πρόσωπα που αναφέρει, ώστε να επιτευχθεί μία ενιαία μορφή.

2. Η υποχρέωση συμπύκνωσης και εστίασης στα σημαντικά στοιχεία. Λόγω περιορισμένου χρόνου, πρέπει να εστιάζει στα πολύ σημαντικά γεγονότα, συμπυκνώνοντας με αυτό τον τρόπο την αφήγηση.

3. Η υποχρέωση παράθεσης των αναγκαίων λεπτομερειών. Το υποκείμενο της έρευνας οφείλει να αφηγηθεί με αρκετές λεπτομέρειες ό, τι αφορά στις συνθήκες, τους πρωταγωνιστές και τους συμμετέχοντες στα γεγονότα (Τσιώλης, 2006, σελ. 62).

5.4.1.3. Τα βήματα της επεξεργασίας βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων

Τα έξι βήματα που ακολουθούνται για την επεξεργασία βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων είναι τα εξής:

5.4.1.3.1. Μορφολογική Ανάλυση Κειμένου:

Η επεξεργασία ξεκινά με το διαχωρισμό των αφηγηματικών από τα μη αφηγηματικά μέρη. Στη συνέχεια γίνεται μία διαίρεση των αφηγηματικών μερών σε ενότητες και υποενότητες και δίνεται έμφαση στον τρόπο σύνδεσης των μερών του κειμένου και στην αλληλουχία τους.

5.4.1.3.2. Δομική περιγραφή:

Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει μία λεπτομερή ανάλυση και ειδικότερα εξετάζει τη θέση του υποκειμένου απέναντι στις εξελίξεις των γεγονότων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το άτομο βιώνει αυτή την εξέλιξη.

5.4.1.3.3. Αναλυτική Αφαίρεση:

Στο σημείο αυτό επιδιώκεται η αποδέσμευση της οπτικής του ερευνητή από τις λεπτομέρειες των γεγονότων και η εστίαση στα δομικά χαρακτηριστικά των επιμέρους ενοτήτων, αλλά και η αποκάλυψη της συνολικής ιστορίας μέσω της αλληλοσυσχέτισης των ενοτήτων αυτών.

5.4.1.3.4. Γνωστική Ανάλυση:

Πραγματοποιείται μία ανάλυση των τρόπων με τους οποίους ο αφηγητής θα προσεγγίζει θεωρητικά και ερμηνεύει τα μεμονωμένα γεγονότα και τις περιόδους της ζωής του ή και την ιστορία της ζωής του συνολικά.

5.4.1.3.5. Συγκριτική Ανάλυση:

Ξεκινά, όταν ολοκληρώνεται η επεξεργασία της συνολικής μορφής της εργασίας. Αναζητούνται οι ομοιότητες με τις άλλες περιπτώσεις που υπάγονται στο δείγμα, με σκοπό την λεπτομερέστερη εξέταση των χαρακτηριστικών αυτών και την αναζήτηση ομοιοτήτων ως προς τα κεντρικά χαρακτηριστικά των περιπτώσεων.

5.4.1.3.6. Συγκρότηση ενός θεωρητικού μοντέλου:

Το τελευταίο στάδιο της αναλυτικής διαδικασίας στοχεύει στην κατασκευή ενός θεωρητικού μοντέλου που θα συσχετίζει με συστηματικό τρόπο τις διαφορετικές θεωρητικές κατηγορίες που έχουν αναδυθεί από τα προηγούμενα στάδια της αναλυτικής διαδικασίας (ό.π. σ. 71).

5.4.1.4. Η διαδικασία παραγωγής βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων μέσω της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης

Η *βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη* είναι ένα είδος «ανοικτής» συνέντευξης στην οποία ο ερωτώμενος καλείται να αφηγηθεί την ιστορία της ζωής του συνολικά, ή κάποια περίοδό της, προσπαθώντας να θυμηθεί προσωπικές εμπειρίες και βιώματα, γεγονότα στα οποία ο ίδιος είχε προσωπική ανάμειξη (ό.π. σελ. 170).

5.4.1.5. Χαρακτηριστικά βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης

- Αποτελεί έναν τύπο ανοικτής συνέντευξης. Ο αφηγητής έχει την ελευθερία να μορφοποιήσει ο ίδιος την αφήγησή του μέσα από μία μεγάλη θεματική.

- Παράγονται κείμενα στα οποία εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα ο αφηγηματικός λόγος, γιατί ο ερωτώμενος ενεργοποιεί τον αφηγηματικό τρόπο έκθεσης των γεγονότων.

- Έχει βιογραφικό χαρακτήρα κι αν ο ερευνητής δεν ενδιαφέρεται για τις λεπτομέρειες ζωής του υποκειμένου μπορεί κάλλιστα να τις διαγράψει (ό.π. 171-172).

Αφού είδαμε τα χαρακτηριστικά της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης, θα προχωρήσουμε με τη διαδικασία της, η οποία αποτελείται από τρεις φάσεις (ό. π. σελ. 174):

1. Τη φάση της κύριας αφήγησης, όπου ο συνεντευκτής προτρέπει τον ερωτώμενο να αφηγηθεί την ιστορία της ζωής του, χωρίς να ιεραρχεί θεματικές ενότητες.

2. Τη δεύτερη φάση, όπου είναι αυτή των παρεπόμενων ερωτήσεων, κατά την οποία ο συνεντευκτής υποβάλλει ερωτήσεις στον αφηγητή, που ανέκυψαν από την ίδια την αφήγηση του τελευταίου.

3. Και τέλος, η φάση των ερωτήσεων απολογισμού και των ελεύθερων ερωτήσεων, όπου ο συνεντευκτής, έχει τη δυνατότητα να θέσει όλων των ειδών τις ερωτήσεις, καθώς και να ζητήσει από τον αφηγητή εκτιμήσεις και αξιολογήσεις για όλα τα ζητήματα που ενδιαφέρουν τον τελευταίο.

Σύμφωνα με την G. Rosenthal (1995) η στάση του συνεντευκτή κατά τη διάρκεια της συνέντευξης πρέπει να είναι τέτοια, ώστε:

α) Να παραχωρείται στον αφηγητή η δυνατότητα να οργανώσει την μορφή της αφήγησής του σύμφωνα με τις δικές του επιλογές,

β) Να υποβοηθούνται οι διαδικασίες ενεργοποίησης της μνήμης.

γ) Να αισθανθεί ο αφηγητής άνετα, ώστε να αναφερθεί ακόμα και σε δυσάρεστες θεματικές περιοχές

δ) Να διασφαλίζεται η δυνατότητα στον αφηγητή να αναφερθεί σε θέματα και πτυχές της ζωής του, ακόμη κι αν αυτές υπερβαίνουν μία στενή κατανόηση του εξεταζόμενου θέματος

ε) Να τηρεί ο ίδιος τη στάση της προσεκτικής κι ενεργητικής ακρόασης

στ) Να ενισχύει τη σκηνική ανάκληση στην μνήμη (σελ. 186).

5.4.1.6. Η διαδικασία διεξαγωγής μιας βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης

Ο ερευνητής πριν προχωρήσει στη διεξαγωγή της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης, οφείλει να κάνει πρώτα κάποιες ενέργειες, όπως:

5.4.1.6.1. Έλεγχος συμβατότητας της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης με τους στόχους της έρευνας

Οφείλει, δηλαδή, ο ερευνητής να κοιτάξει κατά πόσον το συγκεκριμένο είδος της συνέντευξης, με τα χαρακτηριστικά που τη συνοδεύει, συμβαδίζει με τους στόχους του ερευνητικού προγράμματος. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα ακόλουθα:

- Η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη αποτελεί ένα είδος ανοικτής συνέντευξης. Για αυτόν ακριβώς το λόγο, ο αφηγητής θα πρέπει να έχει την ικανότητα να μορφοποιήσει ο ίδιος την αφήγησή του, εντός μιας ευρείας θεματικής. Αντιθέτως, η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη δεν είναι η κατάλληλη μέθοδος για την έρευνα του, αν ενδιαφέρεται για συγκεκριμένα ζητήματα ή αποσκοπεί στο να λάβει συγκεκριμένες και περιορισμένες απαντήσεις.

- Στη βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη παράγονται κείμενα, στα οποία κυρίως εμφανίζεται ο αφηγηματικός λόγος, αφού ο ερωτώμενος ενεργοποιεί, ως επί το πλείστον, τον αφηγηματικό τρόπο έκθεσης των γεγονότων. Συνέπεια αυτού είναι η παραγωγή κειμένων, στα οποία εμφανίζεται ο αφηγηματικός λόγος, ο οποίος είναι χρονικά διατεταγμένος και θέτει στο επίκεντρο τα δρώντα υποκείμενα, δίνοντας έμφαση στην αλληλοδιαδοχή και την εξέλιξη των

γεγονότων, αλλά και στις μεταβολές της πραγματικότητας στο πέρασμα του χρόνου. Ο αφηγηματικός τρόπος έκθεσης των γεγονότων είναι κατάλληλος για την διαχρονική προσέγγιση των φαινομένων, αλλά και για την εξέταση της στάσης των υποκειμένων απέναντι στα γεγονότα, τόσο όσο αφορά τα χρόνια της βίωσης, όσο και από μία μεταγενέστερη οπτική γωνία. Αν ο ερευνητής ενδιαφέρεται για την καταγραφή των απόψεων των υποκειμένων σε συγκεκριμένα θέματα, η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη αποτελεί χρονοβόρα διαδικασία με ιδιαίτερα αμφίβολη αποτελεσματικότητα.

- Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης είναι ο βιογραφικός χαρακτήρας της. Το υποκείμενο αφηγείται την ιστορία της ζωής του συνολικά ή κομμάτι αυτής φέρνοντας στην μνήμη του εμπειρίες και βιώματα, στα οποία το ίδιο είχε προσωπική ανάμειξη. Η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη θα πρέπει να αποκλειστεί, στην περίπτωση που ο ερευνητής δεν ενδιαφέρεται για το βιοματικό παρελθόν του υποκειμένου, αλλά μόνο για τις θεωρητικές του τοποθετήσεις.

- Επιπλέον, ο ερευνητής οφείλει να αποφασίσει, κατά πόσο, εν όψει των ερωτημάτων και των θεματικών της έρευνας, υπάρχει ενδιαφέρον για την παραγωγή αφηγηματικών κειμένων με βιογραφικό περιεχόμενο, αλλά και το θεματικό εύρος της αφήγησης – αν, δηλαδή, θα ζητήσει από το υποκείμενο να θεματοποιήσει την ιστορία της ζωής του στο σύνολό της, ή κάποιες περιόδους αυτής, ή ορισμένες πτυχές της βιογραφίας του (Τσιώλης, 2006, σ. 171).

5.4.1.6.2. Γνωστική προετοιμασία και σχεδιασμός του θεματικού σκελετού της συνέντευξης

Ο ερευνητής οφείλει να έχει αποκτήσει ένα υπόβαθρο γενικών γνώσεων σχετικά με το ερευνώμενο θέμα, το πλαίσιο, αλλά και τον τόπο (Thompson, 2002, σ. 273). Οι γνώσεις αυτές ενδέχεται να προκύψουν από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας με το θέμα, την εξέταση των ιστορικό-κοινωνικών του χαρακτηριστικών, την αναζήτηση στοιχείων για την ιστορία του τόπου ή του πεδίου, την έρευνα στον Τύπο, αλλά και την επίσκεψη στο χώρο, την παρατήρηση, αλλά και από συνεντεύξεις με ειδικούς ή «ανθρώπους – κλειδιά».

Ανάλογα με την θεματική ενότητα της συνέντευξης, ο ερευνητής είναι υποχρεωμένος να ετοιμάσει: α) μια εναρκτήρια πρόταση ή ερώτηση που θα αποτελέσει το έναυσμα για την αφήγηση, β) εναλλακτικές προτάσεις και παρεμβάσεις, για να τις χρησιμοποιήσει σε περίπτωση που το υποκείμενο δεν δύναται να επαληθεύσει τις υποθέσεις του, γ) έναν κατάλογο θεμάτων, που θα πρέπει να έχει καλυφθεί με το τέλος της συνέντευξης, δ) ερωτήσεις αιτιολόγησης, έκφρασης απόψεων και τοποθετήσεων, ε) μια λίστα επαλήθευσης, για να ελέγξει, εάν έμαθε σημαντικά στοιχεία για τον ερωτώμενο, όπως είναι για παράδειγμα, η ηλικία του, ο τόπος γέννησης, το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα του ίδιου και των γονιών του, η οικογενειακή του κατάσταση, η πιθανή ύπαρξη αδερφών, κ. ά.

5.4.1.6.3. Αναζήτηση του ερευνώμενου – Οικοδόμηση αμοιβαίας σχέσης εμπιστοσύνης

Το να πραγματοποιήσει ένας ερευνητής μία βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, αποτελεί, τόσο για τον ίδιο, όσο και για το υποκείμενο, μία εμπειρία έντονης συναισθηματικής ανταλλαγής. Επομένως, πρέπει να πραγματοποιηθεί υπό τις κατάλληλες συνθήκες και μόνο με ανθρώπους, των οποίων τα χαρακτηριστικά της κατάστασής τους ή ιδιαιτερότητα της περιπτώσής τους, κεντρίζουν πραγματικά το ενδιαφέρον του ερευνητή.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιλογή ενός υποκειμένου είναι, από την μία να έχει το ίδιο το υποκείμενο βιοματική εμπλοκή στα ζητήματα, με τα οποία ενδιαφέρεται ο ερευνητής να καταπιαστεί, και από την άλλη να έχει την ικανότητα να ανταποκριθεί στο σύνολο της αφηγηματικής διαδικασίας σε ικανό βαθμό. Δύσκολα θα μπορούσε, για παράδειγμα, να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του συγκεκριμένου είδους συνέντευξης, κάποιος που δεν γνωρίζει καλά την γλώσσα ή ένα μικρό παιδί. Παράλληλα, όταν ο συνεντευκτής και ο πληροφορητής έχουν μία στενή σχέση οικειότητας, η διαδικασία της βιογραφικής αφηγηματικής συνέντευξης καθίσταται δυσχερής. Σε αυτή την περίπτωση η στενή προσωπική σχέση, ενδέχεται να λειτουργήσει ως ισχυρό

φίλτρο, σχετικά με το τι μπορεί να θεματοποιηθεί και τι όχι στα πλαίσια της συνέντευξης. Ακόμη, αν ο αφηγητής γνωρίζει ή νομίζει ότι ο συνεντευκτής έχει γνώση των εξιστορούμενων γεγονότων, ενδέχεται να παραλείψει γεγονότα σημαντικά για την έκβαση της έρευνας ή να θεωρήσει περιττό να ανασυγκροτήσει όλο το πλαίσιο των ενδεικτικότητων.

Προκειμένου η συνέντευξη να είναι επιτυχής, πρέπει να οικοδομηθεί ανάμεσα στον ερευνητή και τον ερευνώμενο μία σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης, η οποία ξεκινά ήδη από την πρώτη επαφή. Για να επιτευχθεί αυτό, αλλά και για να τηρήσουμε επίσης, τους κανόνες της ερευνητικής δεοντολογίας, θα πρέπει να γίνουν κάποιες ενέργειες, όπως:

- Να γνωστοποιηθεί στον ερευνώμενο το θέμα της έρευνας, ο σκοπός της, αλλά και ο φορέας που την υλοποιεί (για παράδειγμα, ερευνητικό κέντρο, ινστιτούτο έρευνας, κ.λ.π.) ή το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται (για παράδειγμα, έρευνα στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικής διατριβής, ερευνητικό πρόγραμμα κ. ά).

- Ακόμη θα πρέπει να ενημερωθεί ο πληροφορητής, για τον λόγο, τον οποίο επελέχθη ο ίδιος, προκειμένου να συμμετάσχει στην έρευνα, αλλά και το πώς ο ερευνητής έφτασε σε αυτόν.

- Ο ερευνητής οφείλει να βεβαιώσει τον ερευνώμενο αναφορικά με τη διαφύλαξη της ανωνυμίας του, αλλά και την προστασία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων του. Από την άλλη, ο πληροφορητής δικαιούται να ενημερωθεί, σχετικά με την αξιοποίηση του υλικού, που θα παραχθεί από τη συνέντευξη, αλλά και να του γνωστοποιηθεί πως σε μία ενδεχόμενη δημοσίευση κομματιών της συνέντευξης, όλα τα στοιχεία, τα οποία ενδέχεται να μαρτυρούν την δική του ταυτότητα ή την ταυτότητα των άλλων προσώπων που αναφέρονται στη συνέντευξη, θα τροποποιηθούν. Για τον λόγο αυτό γίνεται συνήθως χρήση ψευδωνύμων (Τσιώλης, 2006, σ. 185).

5.5. Το Γενεόγραμμα, ως εργαλείο μελέτης της οικογένειας

Τα γενεογράμματα σχετίζονται κατά κανόνα με τη συστημική θεωρία οικογένειας του Bowen (Γκόλντρικ & Γκέρσον, 1985) Η οικογένεια είναι το πρωταρχικό και, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις, το ισχυρότερο σύστημα, το οποίο μπορεί να ανήκει ένα άτομο. Σε αυτό το πλαίσιο, η οικογένεια αποτελείται από συγγενείς τουλάχιστον τριών γενεών, έτσι όπως υπάρχουν την παρούσα στιγμή, αλλά και έτσι όπως έχουν εξελιχθεί μέσα στο χρόνο. Οι λειτουργίες των μελών της οικογένειας, φυσικές, συναισθηματικές και κοινωνικές, βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση και οποιαδήποτε αλλαγή σε ένα μέρος του συστήματος της οικογένειας, έχει αντίκτυπο και στα υπόλοιπα μέρη του. οι οικογενειακές αλληλοδράσεις τείνουν να είναι σε μεγάλο βαθμό αμοιβαίες, να ακολουθούν συγκεκριμένη πορεία και να επαναλαμβάνονται στο χρόνο. Αυτό, ίσως είναι που βοηθάει τον ειδικό να κάνει από το γενεόγραμμα προσωρινές προβλέψεις.

Το γενεόγραμμα αποτελεί το βασικό εργαλείο, με τη βοήθεια του οποίου συγκεντρώνονται πληροφορίες και σημαντικά γεγονότα, τόσο για την τωρινή κατάσταση της οικογένειας, αλλά και των προηγούμενων γενεών Σχηματίζεται, δηλαδή, το οικογενειακό δέντρο της οικογένειας, που περιλαμβάνει τρεις με τέσσερις γενεές. Μέσω αυτού δίνονται πολλές πληροφορίες με συνοπτικό τρόπο για σημαντικά γεγονότα της ιστορίας της οικογένειας. Εκτός από γεγονότα μπορούν να καταγραφούν και συναισθηματικές εμπειρίες.

Το γενεόγραμμα ή γενεαλογικό διάγραμμα είναι το οικογενειακό (ή γενεαλογικό) δέντρο, το οποίο καταγράφει πληροφορίες για τα μέλη της οικογένειας και τις σχέσεις τους, τουλάχιστον για τρεις γενεές. Αποτελεί έναν χάρτη, ο οποίος ανά πάσα στιγμή μπορεί να δώσει πληροφορίες στον ειδικό για την οικογένεια, της οποίας κάνει την χαρτογράφηση. Για αυτόν ακριβώς το λόγο αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο πληροφόρησης, αλλά και θεραπευτικής παρέμβασης για τον ειδικό που θα το εντάξει στα εργαλεία αξιολόγησης και θεραπευτικών στρατηγικών. Μέσω αυτού ο ειδικός έχει τη δυνατότητα να συγκεντρώσει και να ταξινομήσει πληροφορίες για την οικογένεια που του δίνουν μια σαφή εικόνα για τις καταστάσεις που σηματοδοτούν και δίνουν νόημα σε συμπεριφορές, στάσεις ζωής, απόψεις, αποφάσεις, επιλογές και κυρίως ενέχουν την δυνατότητα ερμηνείας, κατανόησης και επομένως επίλυσης αυτών των καταστάσεων.

Το γενεόγραμμα παρουσιάζει τις πληροφορίες για την οικογένεια υπό μορφή γραφικής παράστασης, έτσι ώστε να παρέχεται συνοπτική γενική εικόνα των σύνθετων οικογενειακών

προτύπων πλέγματος και μια πλούσια πηγή υποθέσεων για την πιθανή σύνδεση μεταξύ (κλινικού) προβλήματος και οικογενειακών στοιχείων, καθώς και για την εξέλιξή τους στον χρόνο. Το κυριότερο όμως είναι το γεγονός, ότι το γενεόγραμμα αποτελεί μία προκαθορισμένη δομή, η οποία υποχρεώνει τον αφηγητή να ακολουθήσει συγκεκριμένη διαδρομή στην αφήγησή του. Το αφήγημα αυτό αποτελεί μία πραγματικότητα, την πραγματικότητα του αφηγητή, του οποίου και καταγράφει την προσωπική κοσμοθεωρία του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το γενεόγραμμα μπορεί να αποτελέσει εργαλείο καταγραφής προσωπικών ιστοριών και αφηγήσεων στο χώρο της κοινωνικής ανθρωπολογίας, αλλά και της κοινωνιολογίας.

Παράλληλα, ανάλογα με τις πληροφορίες που θα συλλέξει ο ειδικός και τα επίπεδα ερμηνείας, στα οποία θα κινηθεί, ενδέχεται να καταγραφεί όλο το ιστορικό των ασθενειών που εμφανίζεται σε μία οικογένεια και μέσω αυτού να παρατηρηθούν οι μεταμορφώσεις του οικογενειακού συμπτώματος, οι μεταλλάξεις της ασθένειας ή ακόμα ο συνδυασμός των δεδομένων με αλλαγές στον κοινωνικό ή επιστημονικό χώρο (καλύτερη διατροφή, καινούρια φάρμακα, κ.λ.π.).

Επίσης, ο ειδικός έχει τη δυνατότητα να καταγράψει την ιστορία της οικογένειας, όπως την αφηγούνται τα μέλη της και να προχωρήσει σε αναγωγές στην ιστορία της κοινωνικής ομάδας ή σε κοινωνικές δομές, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από την ιστορία της οικογένειας. Επιτρέπει τη σαφή χαρτογράφηση της οικογενειακής δομής, την καταγραφή και την ενημέρωση της εικόνας της οικογένειας, όπως αυτή σταδιακά αναδύεται. Για τον ειδικό που ασχολείται με κλινικά προβλήματα το γενεόγραμμα παρέχει μία συνοπτική, κλινική εικόνα, η οποία του δίνει τη δυνατότητα να πάρει πληροφορίες σε σύντομο χρονικό διάστημα και να σχηματίσει μία εικόνα για τα πιθανά προβλήματα άμεσα.

Το γενεόγραμμα, το οποίο κατασκευάζεται στην πρώτη συνεδρία και αναθεωρείται, καθώς εισρέουν νέες πληροφορίες, διευκολύνει τον ειδικό να θυμάται τα μέλη της οικογένειας, πλέγματα σχέσεων και γεγονότα με σημαντική περιοδικότητα και τον βοηθά να σκεφτεί συστημικά για το αν και κατά πόσο περιστατικά και γεγονότα στη ζωή των πελατών του συνδέονται με μορφές υγείας ή νοσηρότητας.

Οι πληροφορίες του γενεογράμματος γίνονται καλύτερα κατανοητές, όταν τις βλέπει κανείς από συστημική άποψη. Επειδή η γενεογραμματική συνέντευξη θεωρείται μέρος μιας περιεκτικής, συστημικής, κλινικής γνωμάτευσης, το γενεόγραμμα αποτελεί μάλλον υποκειμενικό, ερευνητικό εργαλείο, απαραίτητο για την δημιουργία δοκιμαστικών υποθέσεων για περαιτέρω συστημική αξιολόγηση.

Επιπροσθέτως, βοηθά τα μέλη της οικογένειας να δουν με νέο τρόπο τον εαυτό τους, συντελεί, δηλαδή, σημαντικά στη «συνεργασία» με την οικογένεια κατά τη διάρκεια της θεραπείας. Δίνει τη δυνατότητα στο συνεντευκτή να αναπλαισιώσει θέματα συναισθηματικά φορτισμένα, να τα ρυθμίσει σε φυσιολογικά επίπεδα και να συντελέσει στη δημιουργία τέτοιων συνθηκών, ώστε να προσφέρει πολύτιμη αρωγή στα οικογενειακά προβλήματα στο χώρο και το χρόνο. Το γενεόγραμμα βοηθάει τον ειδικό και την οικογένεια να δουν τις πληροφορίες για τη δομή, τις σχέσεις και τη λειτουργία της οικογένειας, αποτυπωμένες σε ένα γενεόγραμμα, τόσο οριζόντια, μέσω του οικογενειακού πλέγματος, όσο και κάθετα, διά μέσου των γενεών.

Το γενεόγραμμα περιέχει όλα τα μέλη της πυρηνικής και της διευρυμένης οικογένειας, αλλά και τα εκτός οικογένειας σημαντικά άτομα, που έμειναν κάποτε με αυτήν ή έπαιζαν κύριο ρόλο στη ζωή της. Έτσι, τώρα η τρέχουσα συμπεριφορά και τα προβλήματα των μελών της οικογένειας θα ειδωθούν, μέσω του γενεογράμματος από πολλές προοπτικές και θα εξεταστούν διάφορες σχέσεις, όπως αδέρφια, τρίγωνα, σχέσεις συμπληρωματικές ή σε σχέση με ευρύτερα μετασυστήματα, όπως η κοινότητα, οι κοινωνικοί θεσμοί (σχολεία, δικαστήρια, κ.λ.π.) και το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον.

Το γενεόγραμμα, λοιπόν, περιέχει συνήθως τρεις τουλάχιστον γενιές μελών της οικογένειας, καθώς και σημαντικά γεγονότα στην ιστορία της οικογένειας. Όταν ρωτηθούν τα μέλη της οικογένειας για την παρούσα κατάσταση σε σχέση με θέματα, μύθους, κανόνες και συγκινησιακά φορτισμένα ζητήματα προηγούμενων γενεών, είναι φανερό, ότι προβάλλονται καθαρά τα επαναληπτικά οικογενειακά πρότυπα (Γκόλντρικ & Γκέρσον, 1985, σσ. 14-25).

5.5.1. Σύμβολα για την απεικόνιση του γενεογράμματος

Η απεικόνιση του γενεογράμματος γίνεται με τη χρήση γραμμών και γεωμετρικών σχημάτων (Στο Παράρτημα 1. παρουσιάζονται τα σύμβολα, τα οποία χρησιμοποιούνται συνήθως στην κατασκευή του γενεογράμματος και στο Παράρτημα 2, ο τρόπος που συμβολίζονται οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας).

Οι γυναίκες συμβολίζονται με κύκλο και οι άντρες με τετράγωνο. Αρχικά, σχηματίζεται ένα διάγραμμα με όλα τα μέλη τριών ή τεσσάρων γενεών, είτε είναι εν ζωή, είτε είναι πεθαμένα. Στη συνέχεια, απεικονίζεται η γενιά, στην οποία ανήκει το μέλος με το σύμπτωμα και τα αδέρφια του, αρχίζοντας από το μεγαλύτερο αριστερά και συνεχίζοντας προς το μικρότερο δεξιά. Έπειτα, απεικονίζονται οι γονείς και τα αδέρφια των γονέων και στο τέλος, οι γονείς των γονέων.

5.5.2. Διαδικασία διαμόρφωσης του γενεογράμματος

Το γενεόγραμμα γενικά κατασκευάζεται στην πρώτη συνεδρία και κατά τη διάρκεια της θεραπείας προστίθενται νέες πληροφορίες. Μέσω της απεικόνισης του γενεογράμματος δημιουργείται επαφή μεταξύ της οικογένειας και του θεραπευτή, και μάλιστα από την πρώτη συνάντηση ο θεραπευτής βοηθιέται, στο να κατανοήσει τα θέματα της οικογένειας στην πορεία του χρόνου και του χώρου.

Οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται με τη βοήθεια του γενεογράμματος, σχετίζονται με τους ακόλουθους τομείς:

- Δημογραφικά στοιχεία, όπως είναι το μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο των μελών της οικογένειας και τομείς εργασίας.
- Σημαντικές ασθένειες, όπως καρκίνος, καρδιά ή άλλες σοβαρές παθήσεις.
- Μετακινήσεις και μεταναστεύσεις.
- Θάνατοι και αιτίες θανάτων.
- Προβλήματα αλκοολισμού και χρήσης ουσιών.

Παράλληλα, με την συγκέντρωση αυτών των πληροφοριών εξετάζονται και οι επιπτώσεις των συμβάντων στα μέλη. Από τις πληροφορίες που παίρνει ο θεραπευτής, γίνονται οι συνδέσεις με το υπάρχον πρόβλημα της οικογένειας.

Σύμφωνα με τους McGoldrick και Gerson (1985) οι ερμηνείες που δίνει ο θεραπευτής στο γενεόγραμμα συνδέονται με:

- Την οικογενειακή δομή (πυρηνική / διαζευγμένη οικογένεια, σειρά γέννησης, κ.λπ.).
- Το πόσο καλά προσαρμοσμένη είναι η οικογένεια στο στάδιο, στο οποίο βρίσκεται.
- Τα επαναλαμβανόμενα πρότυπα σχέσεων στις διαδοχικές γενιές (χωρισμοί και διαζύγια).
- Τα συμβάντα ζωής σε σχέση με τη λειτουργικότητα της οικογένειας (επιπτώσεις μεταβατικών ή κρίσιμων γεγονότων, επέτειοι, κ.λπ.).
- Τα πρότυπα σχέσεων και τα τρίγωνα.
- Τα στοιχεία που αφορούν την ισορροπία της οικογένειας (1985, σ. 159).

Τέλος, οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται μέσω του γενεογράμματος, αναφέρονται σε διάφορους τομείς και διαστάσεις της ζωής των μελών των οικογενειών, ανάλογα με τη φύση του προβλήματος που παρουσιάζει η οικογένεια ή το άτομο.

5.5.3. Ερμηνεία

Στο διαγενεακό μοντέλο χρησιμοποιείται αρκετά συχνά η ερμηνεία, που βασίζεται, είτε στην ψυχοδυναμική, είτε στη συστημική θεωρία, είτε και στην προσωπική εμπειρία του θεραπευτή. Οι Brown και Christensen (1999, σ. 126) αναφέρουν, ότι οι ερμηνείες που δίνονται από το θεραπευτή, επηρεάζουν τη θεραπεία με ποικίλους τρόπους. Κατά πρώτον έχουν άμεση επιρροή στην μείωση της συναισθηματικής αντίδρασης, γιατί τα μέλη κάνουν προσπάθεια να παρακολουθήσουν, το τι τους λέει ο θεραπευτής αναφορικά με την κατάσταση που αντιμετωπίζουν. Κατά δεύτερον, η

ερμηνεία βοηθάει τα άτομα να μειώσουν τους φόβους τους, αφού, όταν λαμβάνουν μία εξήγηση για ό, τι συμβαίνει, τότε το άγχος και η αγωνία για το μέλλον, μειώνονται.

Τα γενεογράμματα έχουν χρησιμοποιηθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, όπου τέσσερις από αυτούς είναι οι εξής (Γκόλντρικ & Γκέρσον, 1985, σ. 197): α) η επιστράτευση όλης της οικογένειας, β) η απεμπλοκή του συστήματος, γ) η αποσαφήνιση των οικογενειακών προτύπων και δ) η επαναπλαισίωση των οικογενειακών ζητημάτων και η εξάλειψη κάθε στοιχείου που δηλητηριάζει το σύστημα. Η αποσαφήνιση των οικογενειακών σχημάτων εκπαιδεύει την οικογένεια και επιτρέπει στα μέλη της να δει την συμπεριφορά της συνδέοντάς την και τοποθετώντας την εντός του οικογενειακού πλαισίου.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, το γενεόγραμμα αναπτύχθηκε αρχικά από τη συστημική θεωρία του Bowen (1978) και για αυτόν το λόγο βασίστηκε στις δικές του ιδέες το εννοιολογικό πλαίσιο για την ανάλυση των γενεογραμματικών τύπων. Η ένταξη του ατόμου σε ορισμένο σημείο του οικογενειακού συστήματος – σύμφωνα με τη γενεά, την ηλικία και το φύλο, επηρεάζει τη λειτουργία του, τις σχέσεις των μελών μεταξύ τους, αλλά και τον τύπο της οικογένειας που θα σχηματίσει το άτομο στην επόμενη γενεά. Είναι πολύ σημαντικό, δηλαδή, το φύλο και η σειρά γέννησης στη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ αδελφών και των χαρακτηριστικών τους. Οι σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των μελών του οικογενειακού συστήματος, φαίνεται ότι μπορούν να παράγουν πιθανά πρότυπα λειτουργίας για την οικογένεια στην επόμενη γενεά. Είναι, δηλαδή, πολύ πιθανό, ότι συμβαίνει στην μία γενεά, να επαναλαμβάνεται και στην επόμενη, μόνο που ενδέχεται η πραγματική συμπεριφορά να εκδηλωθεί με διάφορες μορφές.

Σύμφωνα με τον Κάρτερ (Carter 1978) η «ροή άγχους» μέσα σε ένα οικογενειακό σύστημα εμφανίζεται και καθέτως και οριζοντίως. Η «κάθετη» ροή προέρχεται από σχέσεις και λειτουργίες που μεταβιβάζονται προς τα κάτω, με το πέρασμα του χρόνου, στις γενεές, μέσω της διεργασίας του συναισθηματικού τριγωνισμού. Η «οριζόντια» ροή άγχους βρίσκεται στις τρέχουσες εντάσεις της οικογένειας, καθώς αυτή προχωρά στο χρόνο, αντιμετωπίζοντας τις αλλαγές και τις μεταβάσεις στον κύκλο της οικογένειας. Όταν η ένταση αυξάνεται στον οριζόντιο άξονα, η οικογένεια υφίσταται δυσλειτουργία. Ακόμη, παράγοντες που δημιουργούν άγχος στον κάθετο άξονα, ενδέχεται να δημιουργήσουν επιπλέον προβλήματα, οπότε και η ελάχιστη πίεση στον οριζόντιο άξονα ίσως να δημιουργήσει σοβαρό αντίκτυπο στο σύστημα. Για παράδειγμα, μία νεαρή κοπέλα αν αντιμετωπίζει προβλήματα με τους γονείς της (κάθετο άγχος), είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσει ιδιαίτερα προβλήματα στο γονεϊκό της ρόλο (οριζόντιο άγχος).

Τα περιστατικά λοιπόν που συμβαίνουν σε διάφορα τμήματα της οικογένειας δεν θεωρούνται τυχαία συμβάντα, αλλά συνδέονται αλληλένδετα με τρόπο συστημικό. Επιπλέον, τα κρίσιμα περιστατικά και τα μεταβατικά σημεία στον κύκλο ζωής είναι πιθανότερο να συμβούν σε ορισμένες περιόδους της οικογενειακής ιστορίας. Τα συμπτώματα έχουν την τάση να συγκεντρώνονται κατά τη διάρκεια των μεταβάσεων αυτών στον οικογενειακό κύκλο ζωής, όταν τα μέλη έχουν την ανάγκη να αναδιοργανώσουν τις σχέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να προχωρήσουν στην επόμενη φάση. Οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, παρουσιάζονται ανίκανες να ξεφύγουν από το αδιέξοδο και να προχωρήσουν. Το ιστορικό των σχέσεων που αποκαλύπτεται μέσω του γενεογράμματος παρέχει σημαντικές πληροφορίες για το είδος αυτού του αδιεξόδου.

Τα πρότυπα σχέσεων μέσα στην οικογένεια εμφανίζονται με πολλούς τρόπους. Όσον αφορά στα πρότυπα αποστάσεων των σχέσεων, τα άτομα μπορεί να συνδέονται στενά ή να κρατούν μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο ή να διατηρούν κάποια ενδιάμεση κατάσταση. Στο ένα άκρο βρίσκονται τα οικογενειακά μέλη που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση ή σύγκρουση μεταξύ τους και ίσως η οικογένεια κινδυνεύει να διαλυθεί, και στο άλλο άκρο υπάρχει η συναισθηματική «συγχώνευση» ή «αμοιβαία προσκόλληση» των ατόμων μέσα στο οικογενειακό σύστημα. Όταν υπάρχει συγχώνευση, υπάρχει κίνδυνος δυσλειτουργίας, που παρουσιάζεται, όταν ο βαθμός έντασης ή άγχους υπερβαίνει την ικανότητα του συστήματος να τα αντιμετωπίσει. Τα μέλη της οικογένειας όταν βρίσκονται σε ένα κλειστό, συγχωνευμένο σύστημα σχέσεων, αντιδρούν αυτόματα το ένα στο άλλο, παραμένοντας ουσιαστικά ανεπηρέαστα από περιστατικά εκτός του συστήματος που απαιτούν την προσαρμογή σε νέες συνθήκες. Η συγχώνευση συνεπάγεται, όχι μόνο αρνητικές, αλλά και θετικές σχέσεις. Τα μέλη, δηλαδή, της οικογένειας μπορεί, είτε να έχουν

πολύ καλά αισθήματα μεταξύ τους, είτε να νιώθουν εχθρότητα και σύγκρουση. Και στις δύο περιπτώσεις η οικογένεια συνδέεται με έναν δεσμό υπερεξάρτησης. Το γενεόγραμμα σε αυτό το σημείο βοηθάει να προσδιοριστούν τα οικογενειακά όρια και υποδεικνύει ποια οικογενειακά υποσυστήματα παρουσιάζουν συγχώνευση, άρα και μεγαλύτερες πιθανότητες να μείνουν κλειστά στην είσοδο νέων πληροφοριών συνδεόμενες με μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Οι διάφοροι τύποι συμπεριφοράς των μελών του οικογενειακού συστήματος είναι ή συμπληρωματικοί ή αμοιβαίοι). Με βάση αυτό αναμένουμε την ύπαρξη κάποιου αλληλεξαρτώμενου συνδυασμού ή την ισορροπία στις οικογένειες, που να συνεπάγεται δράση και αντίδραση. Για παράδειγμα, κάποια έλλειψη αυστηρότητας σε ένα τμήμα της οικογένειας ενδέχεται να συμπληρώνεται με πλεόνασμα (υπέρ – αυστηρότητα) σε ένα άλλο τμήμα της.

Τέλος, οι σχέσεις των δύο ατόμων τείνουν προς την αστάθεια. Όταν δύο άτομα μέσα σε ένα οικογενειακό σύστημα βρίσκονται σε ένταση, τείνουν να συμπαρασύρουν μέσα στο σύστημα ένα τρίτο, προσπαθώντας να σταθεροποιηθεί το σύστημα με το σχηματισμό μιας ομάδας, όπου τα δύο συνάπτονται σε σχέση προς το τρίτο. Όπως φαίνεται, το τρίγωνο αποτελεί τη βασική μονάδα ενός συναισθηματικού συστήματος και αυτό ο ειδικός μπορεί να το διακρίνει μέσα στο γενεόγραμμα, να δει πώς επαναλαμβάνεται από την μία γενεά στην άλλη και να σκεφτεί αλλαγές για την πιθανή αλλαγή τους (Γκόλντρικ & Γκέρσον, 1985, σ. 27-30).

5.6. Το ιχνογράφημα, ως εργαλείο μελέτης

Κατά τη δεκαετία του 1940 εμφανίστηκε ο όρος «προβολικό σχέδιο» και άρχισε να αποκτά ισχύ η άποψη, ότι η ζωγραφική των παιδιών μπορεί να αναπαριστά την εσωτερική ψυχολογική πραγματικότητά τους και τον υποκειμενικό κόσμο, με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις εμπειρίες τους (Γιώτσα, 2005, σ. 74). Τα παιδιά μέσω της ζωγραφικής μπορούν αδιαμφισβήτητα να εκφράσουν συναισθήματα και στοιχεία της προσωπικότητάς τους. Η ζωγραφική αποτελεί έναν διαφορετικό τρόπο έκφρασης, πέρα από το λεκτικό. Σύμφωνα με τον Freud, οι εικόνες αντιπροσωπεύουν ξεχασμένες ή απωθημένες αναμνήσεις, οι οποίες αποκαλύπτονται μέσα από τα όνειρα ή μέσα από την εικαστική δημιουργία (ό.π. σ. 73).

Από το 1930 ο Appel και αργότερα ο Wolff (1942) εξέφρασαν την άποψη, ότι οι ζωγραφιές των παιδιών για την οικογένειά τους, μπορούν να συμβάλλουν στην εκτίμηση της προσωπικότητάς τους. Το 1952 ο Hulse παρατήρησε, ότι τα παιδιά προβάλλουν μέσα από τα ιχνογραφήματά τους βαθιά συναισθήματα για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τη δυναμική που αναπτύσσεται μέσα στο σπίτι. σύμφωνα με τον Rogot (1952) η απλή παρατήρηση του σχεδίου οικογένειας μας επιτρέπει να γνωρίσουμε τα αισθήματα που τρέφει το παιδί για τους δικούς του και τη θέση που τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στην οικογένεια. Μαθαίνουμε, με λίγα λόγια, την οικογένεια του παιδιού μέσα από τα δικά του μάτια. Προσφάτως (1985) ο Corman πρόσθεσε, μια διαφορετική άποψη αναφορικά με την εντολή που δίνεται στο παιδί για το σχέδιο της οικογένειας. Δεν δίνεται πλέον η εντολή «σχεδιάσε την οικογένειά σου», αλλά «σχεδιάσε μία οικογένεια», γιατί με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται τυχόν αναπαραστάσεις της οικογένειας με τρόπο που να αντικατοπτρίζει την αντικειμενική πραγματικότητα (Γιώτσα, 2005, σ. 75).

Η ζωγραφική των παιδιών για την οικογένεια περιέχει διαπροσωπικές διαστάσεις που αναφέρονται στις αλληλεπιδράσεις του ατόμου με άλλα πρόσωπα. Τονίζεται, όχι μόνο ο τρόπος που αντιλαμβάνεται το παιδί τον εαυτό του, αλλά οι αμοιβαίες επιδράσεις μεταξύ των ατόμων. Λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της συστημικής θεωρίας, ότι δηλαδή, «το όλο είναι διαφορετικό από το άθροισμα των μερών», το άτομο τοποθετείται μέσα στο δυναμικό πλαίσιο που ανήκει, δηλαδή, την οικογένεια και γίνεται εστίαση στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών του οικογενειακού συστήματος (Γιώτσα, 2003).

Μέσα από το σχέδιο οικογένειας αντλούμε ποικίλες πληροφορίες σχετικά με τη δυναμική της οικογένειας, τις σχέσεις και την αλληλεπίδραση με τους σημαντικούς άλλους, καθώς και την ύπαρξη οικογενειακών συγκρούσεων. Τα παιδιά επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό, από τις διαπροσωπικές σχέσεις που συνάπτουν με τους γονείς, τα αδέρφια, τους συγγενείς, τους φίλους, τους δασκάλους. Οι ζωγραφιές των παιδιών για την οικογένειά τους αντανακλούν τον εαυτό τους,

το τι βλέπουν, τι νιώθουν, τι βιώνουν και πώς σκέφτονται για τους άλλους και το περιβάλλον τους. Οι ζωγραφιές τους πέρα από το συναισθηματικό περιεχόμενο καθρεφτίζουν την αντίληψη του εαυτού τους σε σχέση με τους άλλους.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, συμπεραίνουμε, ότι το σχέδιο οικογένειας μας παρέχει πληροφορίες, για το πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά την ιεραρχία, τα υποσυστήματα, τα όρια μέσα στην οικογένεια, τις κοινωνικές και οικογενειακές αξίες, αλλά και τις απόψεις των παιδιών για τον κόσμο (Γιώτσα, 2003). Τα παιδιά – και γενικότερα θα λέγαμε εμείς, οι άνθρωποι – επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις διαπροσωπικές σχέσεις που συνάπτουν με τους γονείς, τα αδέρφια, τους συγγενείς, τους φίλους και τους καθηγητές τους (Χουρδάκη, 1999). Μέσω των ιχνογραφημάτων αντλούμε πληροφορίες για τη δυναμική της οικογένειας και την αυτοανάπτυξη του παιδιού στο οικογενειακό σύστημα (Malchiodi, 2001).

5.7 Το μεταφορικό έργο, ως εργαλείο μελέτης.

Σύμφωνα με τον Πουρκό (1997) η λειτουργία της «μεταφοράς» είναι η νοητική διαδικασία που εκφράζεται με λειτουργικές εναρμονίσεις που διατρέχουν, τόσο την καθημερινή, όσο και την επιστημονική σκέψη και λόγο, αλλά και την κάθε καλλιτεχνική δημιουργία και έκφραση (ποιητική ή λογοτεχνική γενικότερα, μουσική, ζωγραφική, κλπ.) (1997, σ. 423). Ειδικότερα, αναφέρεται στο σύνολο των νοητικών διαδικασιών, βάσει των οποίων κάποιες όψεις ή πτυχές ενός συστήματος μεταφέρονται ή μεταβιβάζονται σ' ένα άλλο σύστημα. Ανάλογα με τη φύση των δομικών στοιχείων που εκφράζεται μια μεταφορά διακρίνουμε διάφορα είδη ή τύπους μεταφορών: ποιητικές μουσικές, ζωγραφικές, κινητικές, φωνητικές, αφηγηματικές, λογικές, κλπ. Άξιο αναφοράς, επίσης είναι, ότι η μεταφορά είναι πάντα μια μορφή κατανόησης που βασίζεται στη βιωματική εμπειρία ή έκφραση κάποιων πτυχών ενός συστήματος με τους όρους ή τις κατηγορίες ενός άλλου. Οι μεταφορές, αναλογίες, εικόνες και στίχοι που χρησιμοποιούνται φαίνεται να συμπυκνώνουν με ιδιαίτερα ευρηματικό και αποκαλυπτικό τρόπο τα βιώματα των ατόμων μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς τους. Η θέση αυτή ενισχύεται επιστημονικά από τις πρόσφατες έρευνες, πάνω στην εικονική και την μεταφορική σκέψη και λόγο, οι οποίες μαρτυρούν, ότι η μεταφορά δεν είναι ένα γλωσσικό διακοσμητικό στοιχείο, αλλά αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τρόπους γνώσης, μία γνωστική ικανότητα του αντιλαμβανόμενου υποκειμένου, να προσεγγίζει και να κατανοεί καινούριες και άγνωστες πτυχές του κόσμου, με κατηγορίες ή όρους οικείων σε αυτό εμπειριών (Πουρκός & Κοντοπόδης, 2005, σ. 267).

Μέσα από τους διαφορετικούς ευρετικούς και επικοινωνιακούς τρόπους συλλογής δεδομένων θεωρούμε, ότι εκτός του ότι προσεγγίσαμε καλύτερα κάθε υποκείμενο ως ετερότητα, που ενδεχομένως προτιμά κάποιον τρόπο έκφρασης από έναν άλλον, εργαζόμενοι στο πνεύμα του Vygotsky (1988, 1997) σχετικά με τη ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης των υποκειμένων, είχαμε επιπλέον, τη δυνατότητα να αποκαλύψουμε διαφορετικές όψεις της βιωματικής τους πραγματικότητας. Όπως αναφέρει και ο Denzin (1978a):

[...] Επειδή κάθε μέθοδος αποκαλύπτει διαφορετικές όψεις της εμπειρικής πραγματικότητας, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται πολλαπλές μέθοδοι παρατήρησης. Αυτός ορίζεται ως τριγωνισμός. Ως τελευταίο κανόνα μεθοδολογίας αναφέρω την αρχή, ότι σε κάθε έρευνα θα πρέπει να χρησιμοποιούνται πολλαπλές μέθοδοι (1978, σ. 28).

5.8. Δεοντολογία - Ηθικά διλήμματα κατά τη διάρκεια της Ποιοτικής Έρευνας

Υποστηρίχτηκαν δυο θέσεις σε σχέση με τα θέματα ηθικής: η απολυτοκρατική ηθική στάση και η σχετική συγκυριακή στάση. Η πρώτη προτείνει την εδραίωση σταθερών αρχών που πρέπει να διέπουν κάθε κοινωνική έρευνα και η δεύτερη θέση υποστηρίζει πως τα ηθικά διλήμματα του κοινωνικού ερευνητή δεν είναι «ειδικά» αλλά σχετίζονται με τις συγκυρίες της καθημερινής ζωής και έτσι δεν μπορούν να υπάρχουν απόλυτες κατευθυντήριες γραμμές.

Έπειτα, εντοπίζονται κάποια ηθικά διλήμματα τα οποία είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσει όποιο επιχειρήσει μία έρευνα ιστοριών ζωής:

- **Το ζήτημα της εχεμύθειας**, για αυτό και οι ερευνητές αλλάζουν τα πραγματικά ονόματα και τους τόπους και ορισμένες φορές προσθέτουν μερικά φανταστικά ονόματα, για να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητα του υποδηλούμενου υποκειμένου. Παραδόξως, η πληροφορία της συμμετοχής του υποκειμένου στην έρευνα διαρρέει από το ίδιο το υποκείμενο. Έτσι, και στη συγκεκριμένη έρευνα τα ονόματα των δύο μητέρων έχουν αλλαχθεί.

- **Το ζήτημα της ειλικρίνειας**, το οποίο συνδέεται στενά με το παραπάνω ζήτημα. Θεωρείται στοιχειώδης κανόνας της βιογραφικής έρευνας, ότι ο ερευνητής πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο ακριβής σχολαστικός και ειλικρινής. Δεν πρέπει να «κατασκευάζει» την ιστορία ζωής, αλλά να έχει την ικανότητα να περιγράψει με ακρίβεια μια πραγματική ζωή.

- **Το ζήτημα της εξαπάτησης**. Συχνά ο ερευνητής συγκαλύπτει την ταυτότητα του, καθώς και την ένταξή του σε μία νέα ομάδα. Βέβαια, στην έρευνα «ιστοριών ζωής» δεν είναι συχνό αυτό το φαινόμενο, γιατί είναι δύσκολο ένα ερευνώμενο υποκείμενο να πεισθεί να δώσει στον ερευνητή τις επιστολές, τα ημερολόγια του, ή να αποκαλύψει λεπτομέρειες της προσωπικής του ζωής, αν δεν του το έχει ζητήσει ο ερευνητής με κάποιο τρόπο. Απάτες, βέβαια, ενδέχεται να συμβαίνουν, όπως για παράδειγμα, η γενική περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας από τον ερευνητή, ίσως αφήσει απ' έξω κάποια ζητήματα – κλειδιά (αν για παράδειγμα πούμε στο υποκείμενο της έρευνας, τι αναζητάμε, ίσως αυτό προκαταλάβει σοβαρά το αποτέλεσμα).

- **Το ζήτημα της εκμετάλλευσης**, είναι ίσως το πιο κρίσιμο ηθικό πρόβλημα στην έρευνα ιστοριών ζωής. Αντίθετα με τους ερευνητές, εκείνοι που συμμετέχουν στην έρευνα δεν αντλούν πάντα κύρος ή γόητρο από την ιστορία τους. Κι αυτό, γιατί η ιστορία συνήθως δημοσιεύεται ανώνυμα., αν και το υποκείμενο έχει αφιερώσει αρκετές ώρες από τη ζωή του, ίσως και χιλιάδες, για να αφηγηθεί την ιστορία του. Στη φωτογραφία και το φιλμ το δικαίωμα στη συναίνεση θα πρέπει να θεωρείται μείζονος σημασίας, γιατί εδώ οι συμμετέχοντες είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι και για αυτό η ζημιά θα μπορούσε να είναι ανεπανόρθωτη.

- **Το ζήτημα της προδοσίας**. Όταν μιλάμε για προδοσία στην έρευνα ιστοριών ζωής δεν αναφερόμαστε μόνο στην εξαπάτηση ή στην παραβίαση της εχεμύθειας, αλλά περισσότερο στην πράξη της «δόλιας εγκατάλειψης» ή της «δόλιας αποκάλυψης». Γιατί στο βαθμό που η έρευνα ιστοριών ζωής θεμελιώνεται σε ανθρωπιστικές αρχές, η πιθανή παραβίαση των υποκειμένων της έρευνας και η συνακόλουθη βλάβη που προκαλείται, θίγει αυτές τις αρχές (Plummer, 2000, σ. 242).

5.9. Ζητήματα εγκυρότητας και αξιοπιστίας

Οι έννοιες της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας αν και προέρχονται κυρίως από τις στατιστικές και ποσοτικές μεθόδους, είναι χρήσιμες και έχουν αξία και για τις ποιοτικές μεθόδους, αλλά ο χαρακτήρας τους διαφέρει σημαντικά από αυτόν που παίρνουν στις ποσοτικές μεθόδους (Ιωσηφίδης, 2003, σ. 128).

Στην ποιοτική έρευνα η έννοια της ερευνητικής εγκυρότητας αναφέρεται στο βαθμό αντιστοίχισης των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας (Θ. Ιωσηφίδης, 2003, σελ. 128). Αναφέρεται, δηλαδή, στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το πεδίο, καθώς και η ανάλυση και η ερμηνεία τους ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα.

Σύμφωνα με τον Winter (όπως παρατύθεται στο, Ιωσηφίδης, 2003) διακρίνονται μία σειρά από ερευνητικούς τύπους εγκυρότητας, οι οποίοι σχετίζονται μεταξύ τους και είναι οι ακόλουθοι:

Περιγραφική εγκυρότητα: σχετίζεται περισσότερο με τα αρχικά στάδια της ερευνητικής διαδικασίας και κυρίως με το στάδιο της συλλογής δεδομένων. Σχετίζεται με την ακρίβεια κατά τη διαδικασία της συλλογής των δεδομένων και με εσκεμμένα λάθη ή προκαταλήψεις του ερευνητή. Για παράδειγμα, εάν ο ερευνητής καθοδηγεί τους συμμετέχοντες σε μία έρευνα με συνεντεύξεις, χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές, ώστε αυτοί να τους δώσουν τις επιθυμητές απαντήσεις, τότε σε αυτή την περίπτωση απουσιάζει το στοιχείο της περιγραφικής εγκυρότητας.

Ερμηνευτική εγκυρότητα: αναφέρεται στο βαθμό αντιστοίχισης των ποιοτικών δεδομένων με τις ερμηνείες και τις αναπαραστάσεις που προκύπτουν από αυτά. Αναφέρεται, δηλαδή, στη

διάκριση έγκυρων, λιγότερο έγκυρων και καθόλου έγκυρων ερμηνειών της κοινωνικής πραγματικότητας, με βάση τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το ερευνητικό πεδίο.

Θεωρητική εγκυρότητα: Αναφέρεται σε πιο αφηρημένα επίπεδα ανάλυσης και στη διαδικασία σχηματισμού και διατύπωσης θεωρητικών θέσεων που έχουν ευρύτερη απήχηση, πέρα, δηλαδή, από τα στενά πλαίσια της συγκεκριμένης έρευνας.

Αξιολογική εγκυρότητα: Η έννοια αυτή σχετίζεται με τρόπους και τεχνικές αξιολόγησης της ύπαρξης εγκυρότητας ή όχι στην ερευνητική διαδικασία.

Υπάρχουν, ωστόσο κάποιοι τρόποι και πρακτικές, οι οποίοι βοηθούν στον έλεγχο και την ενίσχυση της εγκυρότητας της ποιοτικής έρευνας. Οι βασικότεροι από αυτούς είναι οι εξής (Θ. Ιωσηφίδης, 2003, σελ. 129):

Τριγωνισμός: Η μέθοδος και η πρακτική του τριγωνισμού, αν και είναι μια επίπονη και δύσκολη πρακτική, μπορεί να οδηγήσει σε ενίσχυση της εγκυρότητας της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας.

Επικύρωση από τους συμμετέχοντες: Η διαδικασία αυτή σχετίζεται με την επιβεβαίωση των ευρημάτων και των ερμηνειών της έρευνας από τους ίδιους τους συμμετέχοντες σε αυτήν.

Η αρχή της διάφευσης: Αναφέρεται στην προσπάθεια των ποιοτικών ερευνητών για διάφευση των αρχικών τους υποθέσεων και συμπερασμάτων, λαμβάνοντας υπόψη νέα δεδομένα ερευνών. Μέσω αυτής της διαδικασίας ενισχύεται η εγκυρότητα της έρευνας, επειδή συνήθως οδηγεί σε αναδιατύπωση των ερευνητικών υποθέσεων και των ερμηνειών με στόχο την όσο το δυνατόν καλύτερη αντιστοίχιση με το εμπειρικό υλικό.

Συνεχής σύγκριση: Εφαρμόζεται, συνήθως, σε συνδυασμό με την προηγούμενη και αποσκοπεί στην επιβεβαίωση των ερευνητικών υποθέσεων και ερμηνειών μέσα από νέες περιπτώσεις.

Περιεκτική επεξεργασία των δεδομένων: Η πρακτική αυτή αναφέρεται στην συμπερίληψη του συνόλου των ποιοτικών δεδομένων στην ανάλυση και όχι μόνο αυτών που οδηγούν σε επιθυμητές ερμηνείες και συμπεράσματα.

Ανάλυση εξαιρετικών περιπτώσεων: Αναφέρεται στην μελέτη περιπτώσεων, οι οποίες είναι διαφορετικές από τις άλλες, και στην προσπάθεια ερμηνείας και ανάλυσης αυτής της διαφορετικότητας. Και αυτό γιατί, πολύ συχνά, οι εξαιρετικές περιπτώσεις δεν λαμβάνονται υπόψη στην ανάλυση, γιατί δυσκολεύουν το σχηματισμό του ερμηνευτικού και θεωρητικού μοντέλου. Αυτό, όμως έχει ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της ερευνητικής και αναλυτικής διαδικασίας από την πλευρά της εγκυρότητας.

Έλεγχος από άλλους ερευνητές: Η πρακτική αυτή ενισχύει την ερευνητική εγκυρότητα και αφορά τον έλεγχο, τόσο των μεθόδων, όσο και της ανάλυσης των δεδομένων από άλλους ανεξάρτητους ερευνητές και ειδικούς.

Συμμετοχική ή ομαδική έρευνα και ανάλυση: Αυτή η έρευνα και η ανάλυση των δεδομένων της παρέχει τη δυνατότητα συνεχούς εσωτερικού ελέγχου και αξιολόγησης των σχετικών διαδικασιών και οδηγεί στην αλληλοενίσχυση της εγκυρότητας των ερευνητικών και αναλυτικών μεθόδων κάθε μέλους της ερευνητικής ομάδας.

Έλεγχος των αδυναμιών και των προκαταλήψεων του ερευνητή: Οι προκαταλήψεις του ερευνητή παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαστρέβλωση της πραγματικότητας και στην εξαγωγή μη ικανοποιητικών ερμηνειών και συμπερασμάτων. Η γνώση πιθανών προκαταλήψεων, καθώς και οι συνεχείς προσπάθειες εξάλειψής τους, ενισχύουν τη συνολική εγκυρότητα της ερευνητικής διαδικασίας (Winter, όπως παρατίθεται στο, Ιωσηφίδης, 2003, σ. 128).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ερευνητικός Σχεδιασμός

6.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο αναφερόμαστε στη διαδικασία του ερευνητικού σχεδιασμού, που ακολουθήσαμε κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, προκειμένου να μελετήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις σε δύο ελληνίδες μητέρες, με τον τρόπο που οι ίδιες τις αντιλαμβάνονται, βιώνουν και αναπαριστούν. Για να επιτευχθεί αυτό, ακολουθήσαμε έρευνα ποιοτικού τύπου, αφού στόχος μας δεν ήταν η ποσοτική μέτρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αλλά η ανάλυση και η ερμηνεία των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στο υποκείμενο και τα υπόλοιπα μέλη του οικογενειακού του πλαισίου, αλλά και ανάμεσα στο ευρύτερο περιβάλλον του. Παράλληλα, μέσω του συγκεκριμένου τύπου έρευνας είχαμε τη δυνατότητα να μελετήσουμε φαινόμενα και διαδικασίες, που δεν είχαν αρχικά προβλεφθεί (όπως, για παράδειγμα αναφέρθηκε από τα υποκείμενα το θέμα του λιγοστού ελεύθερου χρόνου στη ζωή τους, αλλά και το άγχος που επικρατεί σε αυτήν).

Στην αρχή της έρευνάς διατυπώθηκαν συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα, οι στόχοι της έρευνας, βάσει των οποίων κινηθήκαμε και οι οποίοι μας βοήθησαν στην κατανόηση των οικογενειακών σχέσεων των δύο μητέρων, τόσο με λεκτικό τρόπο, όσο και με ιχνογραφικές αναπαραστάσεις και μεταφορικά έργα.

Έπειτα, αναφερθήκαμε στην μέθοδο της έρευνας μας, η οποία στηρίζεται σε μία προσέγγιση μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την οικογένεια, τις σχέσεις μέσα σ' αυτήν και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης των παιδιών σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο και την πολυτροπική τους αναπαράσταση. Παράλληλα, προκειμένου να κατανοήσουμε εις βάθος τις οικογενειακές σχέσεις των δύο ελληνίδων μητέρων, ακολουθήσαμε την οικο-συστατική προσέγγιση, η οποία αντιμετωπίζει την οικογένεια ως σύστημα και υποστηρίζει, ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε αυτό το σύστημα είναι αλληλοεπηρεαζόμενες και αλληλοεξαρτώμενες (Κυριακίδης, 2000· Παπαδιώτη, 2000). Κατόπιν παρουσιάσαμε το δείγμα της έρευνάς μας, τις δύο ελληνίδες μητέρες.

Τέλος, αναφερθήκαμε στα εργαλεία και τη διαδικασία της έρευνας, η οποία είναι απλή και ίδια και για τις δύο ελληνίδες μητέρες. Συνίσταται σε μια ατομική συμμετοχή του υποκειμένου (προσωπική συνάντηση με τον ερευνητή-τρια), για όσες φορές χρειάζεται, σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει πέντε φάσεις (γενεόγραμμα, βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, κλινική συνέντευξη, ιχνογραφικό έργο και μεταφορικό έργο).

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι το υλικό που παρήχθη από την έρευνά μας για λόγους χώρου, αλλά και επειδή έχει αναλυθεί επαρκώς δεν καταχωρείται στο Παράρτημα αυτής της εργασίας. Ωστόσο, βρίσκεται στο *Εργαστήριο Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιοματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής*, υπό την εποπτεία του κ. Πουρκού.

Το βασικότερο αποτέλεσμα που εξήχθη από την παρούσα έρευνα είναι η έννοια της παιδοκεντρικότητας που χαρακτηρίζει την ελληνική οικογένεια σήμερα, ως σύμπτωμα της μετανεωτερικής εποχής. Το κέντρο βάρους της οικογένειας το αποτελεί το παιδί και ιδιαίτερα η εκπαίδευσή του. Επιπλέον, υποστηρίχθηκε, ότι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή του ατόμου είναι η οικογένειά του, αλλά και αυτό που του εξασφαλίζει ευτυχία και δύναμη. Υποστηρίχθηκε, ότι η ύπαρξη των παιδιών στην οικογένεια επιφέρει μεγάλη χαρά και ικανοποίηση μέσα στα πλαίσιά της. Ακούστηκε, επίσης, ότι μία από τις σημαντικότερες αξίες της ζωής είναι η οικογένεια.

Ας δούμε τώρα αναλυτικότερα το όλο σκεπτικό του ερευνητικού μας σχεδιασμού:

6.2. Στόχοι της έρευνας

Βασικός στόχος της έρευνας αυτής είναι να μελετήσουμε την πορεία ζωής δύο Ελληνίδων μητέρων και το πώς αυτές αντιλαμβάνονται και βιώνουν την οικογένεια γενικά και τις οικογενειακές τους σχέσεις ιδιαίτερα στις γλωσσικές (βιογραφικές-αφηγηματικές) και ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις. Συγκεκριμένα θέλουμε να δώσουμε κάποιες απαντήσεις στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται ή κατανοούν την «οικογένεια» γενικά;
2. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται την «μητέρα» γενικά;
3. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται τον «πατέρα» γενικά;
4. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται τα «αδέρφια» γενικά;
5. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται και βιώνουν το ρόλο της μητέρας συγκριτικά με το ρόλο του πατέρα στη ζωή τους;
6. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του τρόπου που οι άνθρωποι βίωναν την οικογένεια σε παλαιότερες εποχές και του τρόπου που την βιώνουν τώρα;
7. Ποια θεωρούν οι δύο Ελληνίδες μητέρες, ότι ήταν η θέση του πατέρα στην οικογένεια παλαιότερα και ποια σήμερα;
8. Ποια θεωρούν οι δύο Ελληνίδες μητέρες, ότι ήταν η θέση της μητέρας στην οικογένεια παλαιότερα και ποια σήμερα;
9. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται ή κατανοούν τον γάμο γενικά;
10. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται το ρόλο των παιδιών στην οικογένεια σήμερα;
11. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται το ρόλο που παίζουν οι γονείς σήμερα στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών μέσω της διαδικασίας ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους;
12. Θεωρούν οι δύο Ελληνίδες μητέρες, ότι η οικογένεια σήμερα περνάει κρίση;
13. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται το ρόλο της οικογένειας στην καθημερινή τους ζωή ιδιαίτερα;
14. Για ποιο λόγο οι δύο Ελληνίδες μητέρες οδηγήθηκαν στο γάμο;
15. Για ποιο λόγο οι δύο Ελληνίδες μητέρες απέκτησαν παιδιά;
16. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται και βιώνουν το ρόλο της μητέρας στη ζωή τους;
17. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται και βιώνουν το ρόλο του πατέρα στη ζωή τους;
18. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αντιλαμβάνονται και βιώνουν την ευτυχία στην καθημερινή τους ζωή;
19. Ποια είναι τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή των δύο Ελληνίδων μητέρων;
20. Ποια θα περιέγραφαν οι δύο Ελληνίδες μητέρες, ως την πιο όμορφη στιγμή της ζωής τους;
21. Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή των δύο Ελληνίδων μητέρων;
22. Τι είναι αυτό που προκαλεί άγχος και ανησυχία στη ζωή των δύο Ελληνίδων μητέρων;
23. Ποιο θέμα θεωρούν οι δύο Ελληνίδες μητέρες ότι είναι το σημαντικότερο/σπουδαιότερο στη ζωή τους;
24. Τι θα ήθελαν να αλλάξουν οι δύο Ελληνίδες μητέρες στη ζωή τους, προκειμένου αυτή να είναι γεμάτη ή πλήρη νοήματος;
25. Ποια είναι κατά τη γνώμη των δύο Ελληνίδων μητέρων η πιο σημαντική αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη;
26. Πώς οι δύο Ελληνίδες μητέρες αναπαριστούν τα στάδια της ζωής τους (παρελθόν-παρόν-μέλλον), όσον αφορά τον οικογενειακό τους εαυτό, χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (χρήση συνέντευξης, ιχνογραφημάτων, μεταφορών, αναλογιών, στίχων και μαντινάδων).

6.3. Μέθοδος έρευνας

Η προσέγγιση που ακολουθήσαμε στην παρούσα έρευνα συνιστά μέρος μιας ευρύτερης πολυμεθοδολογικής έρευνας σχετικά με την οικογένεια, τις σχέσεις μέσα σ' αυτήν και τις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης των παιδιών σ' ένα μεταβαλλόμενο κόσμο και την πολυτροπική τους αναπαράσταση που διεξάγεται στο *Εργαστήριο Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Διαλογικής/Επικοινωνιακής Ψυχοπαιδαγωγικής* κάτω από την εποπτεία του καθηγητή κ. Μάριου Πουρκού. Το όλο σκεπτικό και τα εργαλεία (βιογραφικές-αφηγηματικές και κλινικές συνεντεύξεις, ιχνογραφικά και μεταφορικά έργα) που χρησιμοποίησα στην διπλωματική μου εργασία ανήκουν στον επόπτη καθηγητή Μάριο Πουρκό, τον οποίο ευχαριστώ θερμά, για τη δυνατότητα που μου έδωσε να τα χρησιμοποιήσω.

Στη συλλογή και την ανάλυση δεδομένων, θεωρήσαμε αναγκαίο να ακολουθήσουμε την ποιοτική προσέγγιση για τους εξής λόγους:

1. Θελήσαμε να μελετήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις των δύο Ελληνίδων μητέρων, όπως τις αντιλαμβάνονται, βιώνουν και αναπαριστούν μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο, χωρίς να μας ενδιαφέρει, αν τα αποτελέσματά μας μπορούν να ποσοτικοποιηθούν ή και να γενικευτούν.
2. Βασικός στόχος της έρευνας μας ήταν τα κύρια θέματα της ανάλυσης να προκύψουν βάσει των δεδομένων της συζήτησης, χωρίς να επιβάλλουμε προκαθορισμένες κατηγορίες. Στόχος μας ήταν να κατανοήσουμε με ποιο τρόπο τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται, βιώνουν και αναπαριστούν τις οικογενειακές τους σχέσεις σε σχέση με το ευρύτερο πλαίσιο της οικογένειάς τους, αλλά και της κοινωνίας τους.
3. Η φύση του ερευνητικού μας θέματος απαιτούσε μία εναλλακτική προσέγγιση, όσον αφορά τη σχέση του ερευνητή με τα υποκείμενα της έρευνας. Ήταν εύλογο, ότι για να μπορέσουν οι μητέρες να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις, τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους, έπρεπε να δημιουργηθεί μία ατμόσφαιρα οικειότητας. Γι' αυτό το λόγο, ένα ερωτηματολόγιο με κλειστές ερωτήσεις, δεν θα ήταν ο καλύτερος τρόπος συγκέντρωσης τέτοιων πληροφοριών. Η μέθοδος της συνέντευξης που χρησιμοποιήσαμε (βιογραφική – αφηγηματική) απαιτούσε αυξημένα επικοινωνιακά προσόντα από την πλευρά του ερευνητή, αλλά και ευαισθησία, ενδιαφέρον και ευελιξία, προκειμένου να αποφευχθούν πολλαπλοί κίνδυνοι, που πολλές φορές σε τέτοιου είδους έρευνες καταλήγουν στην διαστρέβλωση των δεδομένων (π.χ. έμμεση καθοδήγηση των ερωτώμενων από τον ερευνητή).

6.4. Δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας μας είναι δύο ελληνίδες μητέρες, η «Μαρία» και η Ευαγγελία». Και οι δύο μητέρες ήταν ελληνικής καταγωγής και ζούσαν στην πόλη του Ηρακλείου (Κρήτη). Για δεοντολογικούς λόγους τα ονόματα, τόσο τα δικά τους, όσο και του ευρύτερου οικογενειακού τους πλαισίου έχουν τροποποιηθεί. Και οι δύο μητέρες ζούνε στην Κρήτη και έχουν περίπου την ίδια ηλικία (30 και 31 ετών αντίστοιχα). Η Μαρία είναι παντρεμένη εφτά χρόνια, έχει αποκτήσει τρία παιδιά (5, 4 και 2 ετών) και περιμένει το τέταρτο. Η Ευαγγελία απέκτησε ένα παιδί εκτός γάμου (4 ετών) και στη συνέχεια παντρεύτηκε κάποιον άλλον σύντροφο, δημιουργώντας έτσι μία ανασυσταμένη οικογένεια. Είναι παντρεμένη τα τελευταία δύομισι χρόνια και έχει αποκτήσει ένα παιδί ακόμα (έξι μηνών).

Η πραγματοποίηση της έρευνας έγινε κατά τη διάρκεια των μηνών Νοέμβριος και Δεκέμβριος του 2008. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και γινόταν σε χώρο που επέλεγε το ίδιο το υποκείμενο (στο σπίτι του ή στο σπίτι του ερευνητή). Βασική προϋπόθεση ήταν να υπάρχει ένας απαραίτητος ελεύθερος χρόνος, καθώς επίσης ο χώρος να είναι ήσυχος ώστε να μπορεί να πραγματοποιηθεί απερίσπαστα όλη η διαδικασία. Η διαδικασία συλλογής των δεδομένων κράτησε περίπου δύο μήνες.

6.5. Εργαλεία και διαδικασία της έρευνας

Η διαδικασία της έρευνας είναι απλή και ίδια και για τις δύο Ελληνίδες μητέρες. Συνίσταται σε μια ατομική συμμετοχή του υποκειμένου (προσωπική συνάντηση με τον ερευνητή-τρια), για όσες φορές χρειάζεται, σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει πέντε φάσεις (γενεόγραμμα, βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, κλινική συνέντευξη, ιχνογραφικό έργο και μεταφορικό έργο). Στην αρχή της διαδικασίας γίνεται η γνωριμία με το υποκείμενο και η εξοικείωση του με τον ερευνητή-τρια. Στην πρώτη φάση γίνεται μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη σχετικά με: (α) τα κεφάλαια της ζωής των μητέρων, (β) τις ξεχωριστές εμπειρίες της ζωής τους, (γ) τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους, (δ) τα σχέδια και τα όνειρα για το μέλλον τους, (ε) τις περιοχές της ζωής που προκαλούν ανησυχία και άγχος, (στ) τα πιστεύω και τις αξίες τους, (ζ) το σπουδαιότερο θέμα της ζωής τους. Στη δεύτερη φάση της έρευνας γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη και ένα ιχνογραφικό έργο προς τις μητέρες σχετικά με το πώς κατανοούν και αναπαριστάνουν μεταφορικά την οικογένεια γενικά. Στην τρίτη φάση της έρευνας γίνεται το γενεόγραμμα της κάθε μητέρας κάνοντας χρήση της μεθόδου της κλινικής συνέντευξης, σχετικά με: (α) τις σχέσεις του υποκειμένου με την μητέρα του, (β) τις σχέσεις του υποκειμένου με τον πατέρα του, (γ) τις σχέσεις του υποκειμένου με τα αδέρφια του, (ε) τις σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια του πατέρα του και (στ) τις σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια της μητέρας του. Παράλληλα, πραγματοποιείται ένα ιχνογραφικό και ένα μεταφορικό έργο, συμπληρωματικά μεταξύ τους, σχετικά με το πώς τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται την εικόνα της οικογένειάς τους. Στην τέταρτη φάση γίνεται πάλι μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το πώς οι μητέρες βιώνουν, αναπαριστούν και προσεγγίζουν τη δική τους οικογένεια στη ζωή τους. Η φάση αυτή συμπληρώνεται και από μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη. Στην πέμπτη φάση γίνονται τρία συμπληρωματικά μεταξύ τους μεταφορικά έργα σχετικά με το πώς οι μητέρες βιώνουν τον οικογενειακό τους εαυτό.

Στην αρχή της διαδικασίας έγινε η γνωριμία με το υποκείμενο και η εξοικείωσή του με τον ερευνητή. Στη συνέχεια διεξάγονταν οι ίδιες φάσεις με την ίδια σειρά ερωτήσεων και έργων και για τα δύο υποκείμενα, χωρίς να υφίσταται περιορισμός χρόνου. Πριν την αρχή της συνέντευξης δίνεται η εξήγηση ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις, αλλά εκείνο που ενδιαφέρει είναι η προσωπική εμπειρία του ερωτώμενου. Οι παρεμβάσεις του ερευνητή-τριας, πέρα από τα πλαίσια των βασικών ερωτήσεων, είναι κυρίως για διευκρίνιση των όσων λέει το υποκείμενο με ερωτήσεις του τύπου: «Γιατί; Τι εννοείς; Πες μου ένα παράδειγμα; Πότε συμβαίνει αυτό;» Η συνέντευξη προχωρεί σε επόμενο ερώτημα, όταν υπάρχει η αίσθηση, τόσο από τον ερευνητή όσο και από το υποκείμενο, ότι δεν υπάρχει τίποτα άλλο να ειπωθεί. Και η συνέντευξη και όλη η διαδικασία είναι ευρετική και επικοινωνιακή από την πλευρά του ερευνητή-τριας με στόχο την βαθιά κατανόηση της βιωματικής πραγματικότητας του υποκειμένου στη βάση του σεβασμού και της αξιοποίησης του ιδιαίτερου τρόπου έκφρασης και της γενικότερης του συμπεριφοράς που τυγχάνει αυτό να έχει.

Η χρήση στην έρευνα αυτή διαφορετικών μεταξύ τους τρόπων συλλογής δεδομένων βασίστηκε στην αρχή του τριγωνισμού (triangulation) του Denzin (1978), προκειμένου να εξασφαλίσουμε για την ποιοτική και ερμηνευτική μας προσέγγιση μια καλύτερη αξιοπιστία και εγκυρότητα.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται στην έρευνα αποτελείται από τις ακόλουθες πέντε, συμπληρωματικές μεταξύ τους, φάσεις:

6.5.1. Πρώτη φάση της έρευνας: Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη

Στη φάση αυτή γίνεται μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη προς τις μητέρες (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια, προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικό άξονα προβληματισμού τα πιο κάτω ζητήματα:

6.5.1.1. Βιογραφική – αφηγηματική συνέντευξη: Η ζωή ως ένα βιβλίο

«Ας υποθέσουμε ότι η ζωή σου είναι ένα βιβλίο, το οποίο ξεκίνησε να γράφεται από τότε που γεννήθηκες και συνεχίζει να γράφεται μέχρι σήμερα. Κάθε κομμάτι της ζωής σου αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο σ' αυτό το βιβλίο. Ένα βιβλίο που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Περιέχει όμως ήδη κάποια ενδιαφέροντα και ολοκληρωμένα κεφάλαια. Ανάφερε και περιέγραφέ μου, σε παρακαλώ, αναλυτικά όλα τα κεφάλαια της ζωής σου, όπως εσύ τα βιώνεις. Ανάφερε μου επίσης τα κεφάλαια που φαντάζεσαι ότι θα γραφτούν για σένα στο μέλλον».

6.5.1.2. Ξεχωριστές εμπειρίες ζωής

1. Ποια θα περιέγραφες ως την πιο όμορφη στιγμή της ζωής σου; Τι έγινε, που ήσουν, ποιος/οι ενεπλάκησαν, ποιες οι σκέψεις και συναισθήματά σου κατά το γεγονός...
2. Ποια θα περιέγραφες ως τη χειρότερη στιγμή στη ζωή σου;
3. Ποια στιγμή στη ζωή σου, ή περιστατικό θα έλεγες ότι είναι εκείνο που σε έκανε να αλλάξεις τον τρόπο που βλέπεις τον εαυτό σου;
4. Ποια είναι η πιο παλιά σου ανάμνηση;
5. Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την παιδική σου ζωή;
6. Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την περίοδο της εφηβείας;
7. Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την ενήλικη ζωή σου;
8. Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την μετέπειτα-μετά τα 21 χρόνια- ζωή σου;
9. Υπάρχει κάποια άλλη ανάμνηση που θα ήθελες να αναφέρεις;

6.5.1.3. Τέσσερα από τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή σου

1. Θα ήθελα να μου αναφέρεις τα τέσσερα από τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή σου;
2. Ποια η σχέση σου με αυτά;
3. Με ποιο συγκεκριμένα τρόπο επέδρασαν στη ζωή σου;
4. Έχεις κάποιο ήρωα ή ηρωίδα;

6.5.1.4. Σχέδια και όνειρα για το μέλλον

1. Θα ήθελα να μου περιγράψεις πως βλέπεις τον εαυτό σου στο μέλλον, ποια είναι τα σχέδια ή όνειρα σου για το μέλλον;
2. Φαντάζεσαι τον εαυτό σου πιο δημιουργικό στο μέλλον;
3. Φαντάζεσαι τον εαυτό σου να συνεισφέρει περισσότερο στους άλλους;

6.5.1.5. Περιοχές στη ζωή που προκαλούν ανησυχία και άγχος

1. Ποιες είναι οι δύο εκείνες περιοχές στη ζωή σου που θα χαρακτήριζες προβληματικές, θέματα που σε δυσκολεύουν, σου προκαλούν ανησυχία και θεωρείς ότι πρέπει με κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσεις;
2. Ποια είναι η φύση του άγχους;
3. Ποια η φύση του προβλήματος ή της σύγκρουσης;
4. Ποια η πηγή της ανησυχίας;
5. Ποιο το ιστορικό της ανάπτυξής της;
6. Ποιο το σχέδιο, αν υπάρχει, για την αντιμετώπισή της στο μέλλον;

6.5.1.6. Πιστεύω και αξίες

1. Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου;

2. Από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου;
3. Τι είναι η ευτυχία για σένα;
4. Είσαι ευτυχισμένος-η; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
5. Τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος;
6. Πιστεύεις στην ύπαρξη θεού ή άλλης δύναμης που επηρεάζει τη ζωή μας;
7. Τι αντιπροσωπεύει για σένα η θρησκεία;
8. Πιστεύεις ότι οι αξίες σου διαφέρουν από τους περισσότερους ανθρώπους που γνωρίζεις;
9. Έχουν αλλάξει στην πορεία της ζωής σου οι θρησκευτικές σου πεποιθήσεις;
10. Διαπίστωσες κάποια ξαφνική αλλαγή στις θρησκευτικές σου πεποιθήσεις;
11. Έχεις κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό;
12. Ποια είναι κατά τη γνώμη σου η πιο σημαντική αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη; Περιέγραψε.
13. Τι άλλο θα συμπλήρωνες που θα με βοηθούσε να καταλάβω καλύτερα τα βασικά σου πιστεύω και αξίες για τη ζωή και τον κόσμο;

6.5.1.7. Σπουδαιότερο θέμα της ζωής

«Κοιτώντας προς τα πίσω ολόκληρη την ιστορία της ζωής σου σαν ένα βιβλίο με σημαντικά κεφάλαια, γεμάτα επεισόδια και χαρακτήρες, μπορείς να διακρίνεις κάποιο κεντρικό θέμα, κάποιο μήνυμα ή ιδέα που διαπερνά ολόκληρη την ιστορία; Ποιο είναι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής σου;»

6.5.1.8. Επίλογος

1. Πως σου φάνηκε όλο αυτό;
2. Υπάρχει κάτι που δεν σε ρώτησα, κάτι που θα ήθελες να συμπληρώσεις;
3. Έχεις κάτι να παρατηρήσεις, κάποια υπόδειξη ίσως για τις συνεντεύξεις;

6.5.2. Δεύτερη φάση της έρευνας: *Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με την οικογένεια γενικά*

Στη φάση αυτή γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

1. Τι σκέφτεσαι όταν ακούς τη λέξη οικογένεια; Περιέγραφέ μου.
2. Τι θεωρείς οικογένεια; Δώσε μου έναν δικό σου ορισμό.
3. Τι ρόλο παίζει (τι σημαίνει) η οικογένεια για σένα;
4. Τι άποψη έχεις για το θεσμό της οικογένειας σήμερα; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
5. Η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή ενός ανθρώπου; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
6. Πώς ήταν η οικογένεια όταν εσύ ήσουν νέος/α και πως τώρα; Τι διαφορές δηλαδή βλέπεις ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειας όπως ήταν στην εποχή σου και της οικογένειας όπως είναι σήμερα όσον αφορά τη δομή της, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών της στο πλαίσιο της οικογένειας;
7. Γιατί η οικογένεια σήμερα διαφέρει από την οικογένεια της δικής σου εποχής; Πού δηλαδή νομίζεις ότι οφείλονται οι διαφορές που μου περιέγραψες;
8. Γιατί οι άνθρωποι παντρεύονταν τότε και για ποιούς λόγους οδηγούνται στο γάμο σήμερα;
9. Θεωρείς πως σκοπός του ανθρώπου είναι να παντρεύεται και να κάνει οικογένεια; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
10. Με ποιο τρόπο επέλεξαν στην εποχή σου συζύγους και με ποιον σήμερα;
11. Ποιά ήταν η θέση της γυναίκας στην εποχή σου και ποια σήμερα;
12. Ποιος ήταν ο ρόλος του άντρα στην εποχή σου και ποιος είναι σήμερα;

13. Θεωρείς ότι ο γάμος από έρωτα είναι καλύτερος από το γάμο με προξενιό και γιατί;
14. Τι κοινό υπάρχει μεταξύ της οικογένειας της εποχής σου και της οικογένειας σήμερα; Περιέγραφέ μου αναλυτικά (δομή, συνοχή, βιοτικό επίπεδο, προτεραιότητες κτλ).
15. Τι δυσκολίες και ανησυχίες είχαν οι άνθρωποι της εποχής σου και τι οι άνθρωποι σήμερα όταν αποφασίζουν να παντρευτούν; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
16. Για ποιούς λόγους οι άνθρωποι έκαναν παιδιά τότε και τι συμβαίνει σήμερα όσον αφορά την τεκνοποίηση και γενικότερα την αναπαραγωγή;
17. Τι δυσκολίες και ανησυχίες είχαν οι άνθρωποι της εποχής σου και τι οι άνθρωποι σήμερα όταν αποφασίζουν να δημιουργήσουν οικογένεια και να κάνουν παιδιά; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
18. Ποιός γενικά θεωρείς ότι είναι ο ρόλος των παιδιών μέσα στην οικογένεια;
19. Θεωρείς ότι ο θεσμός της οικογένειας περνάει σήμερα κρίση; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
20. Για ποιους λόγους φθάνουν οι άνθρωποι σήμερα στο διαζύγιο; Τι νομίζεις ότι φταίει για την αύξηση των διαζυγίων σήμερα;
21. Θεωρείς ότι σήμερα οι άνθρωποι προχωρούν πιο εύκολα στη διάλυση της οικογένειας και αν ναι που νομίζεις ότι οφείλεται αυτό;
22. Είναι σωστό οι άνθρωποι να συζούν μαζί πριν παντρευτούν και γιατί;
23. Τι γνώμη έχεις για τις απελευθερωμένες και τις ελεύθερες σχέσεις;
24. Τι άποψη έχεις για τις νέες μορφές οικογένειας που έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια (μονογονεϊκές οικογένειες, ανάδοχη οικογένεια, οικογένεια με παιδιά από συζύγους που έχουν ξαναπαντρευτεί πολλές φορές, κ.ά.);
25. Τι άποψη έχεις για τις περιπτώσεις που ένα παιδί μεγαλώνει σε μια οικογένεια με γονείς ομοφυλόφιλους;
26. Γιατί η οικογένεια αλλάζει μορφή σήμερα; Ποιοί παράγοντες την επηρεάζουν;
27. Αν σύγκρινες το πλαίσιο της δικής σου οικογένειας (παππούδων) με αυτή της επόμενης γενιάς (γονιών) και της μεθεπόμενης (δική μου), τι παρατηρήσεις θα έκανες όσον αφορά:
 - 27α. τη διαμόρφωση της κοινωνίας (δομές, πολιτειακό σύστημα, κράτος πρόνοιας),
 - 27β. την οικονομική κατάσταση,
 - 27γ. το ποιες προτεραιότητες τίθενται στην καθημερινότητα,
 - 27δ. τις αξίες των μελών της οικογένειας,
 - 27ε. τα συναισθήματα των μελών της οικογένειας και
 - 27στ. τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις τους;
28. Πως φαντάζεσαι ότι θα είναι η οικογένεια στο μέλλον;
29. Περιέγραφέ μου την ιδανική οικογένεια για σένα. Ποια θα είναι τα χαρακτηριστικά της, ποιες οι συμπεριφορές των μελών της και ποιες οι αντιλήψεις τους;
30. Αν είχες τη δυνατότητα να ανήκεις σε άλλη οικογένεια τι οικογένεια θα διάλεγες; Περιέγραψε αναλυτικά.
31. Θεωρείς ότι ανάμεσα σε γονείς και παιδιά υπάρχει σήμερα χάσμα γενεών; Γιατί ναι ή γιατί όχι; (Αν το άτομο θεωρεί ότι υπάρχει χάσμα γενεών) Πως κατά τη γνώμη σου μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα αυτό;
32. Τι καλύτερο και τι χειρότερο έχουν οι γονείς σήμερα που δεν είχαν οι γονείς της εποχής σου;
33. Είσαι ευχαριστημένος/η από τη συμπεριφορά των γονέων σήμερα; Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στους γονείς σήμερα;
34. Γιατί ναι ή γιατί όχι; Γιατί αυτό που είπες σου αρέσει ή δεν σου αρέσει;
35. Τι ρόλο παίζουν οι γονείς και οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών;
36. Ποια θεωρείς πιο κατάλληλη ηλικία για να προχωρήσει κάποιος στην δημιουργία οικογένειας και γιατί;
37. Μερικοί θεωρούν ότι η επαγγελματική αποκατάσταση είναι πιο σημαντική από τη δημιουργία οικογένειας. Τι άποψη έχεις εσύ για αυτό και γιατί;
38. Πιστεύεις πως μια γυναίκα ολοκληρώνεται όταν κάνει παιδιά και γιατί;
39. Περιέγραφέ μου τα ιδανικά παιδιά για σένα.

40. Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν στην εποχή σου να βρεις έναν σύντροφο για να τον παντρευτείς και να δημιουργήσεις μια οικογένεια και πως είναι σήμερα; Γιατί ήταν ή είναι εύκολο ή δύσκολο;
41. Θεωρείς πως για κάθε άνθρωπο υπάρχει το άλλο του μισό και θα πρέπει να περιμένει να το βρει για να κάνει οικογένεια;
42. Ποιός είναι ο σημαντικότερος λόγος σύμφωνα με την άποψή σου για να παντρευτεί κάποιος;
43. Θα μπορούσες να φτάσει κανείς σε έναν γάμο μόνο από οικονομικό συμφέρον ή τα αισθήματα θα είναι αυτά που θα τον οδηγήσουν σε κάτι τέτοιο;
44. Πρέπει να εργάζεται η μητέρα;
45. Θα μπορούσες να σκεφτείς τον εαυτό σου να έχει ένα παιδί εκτός γάμου και γιατί;
46. Τι θα ήταν αυτό που θα έκανε να διαλύσεις την οικογένειά σου αμέσως;
47. Τι είναι αυτό που φέρνει μια οικογένεια πιο κοντά;
48. Τι είναι αυτό που κάνει τα μέλη μιας οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους;
49. Πότε τελειώνει η «αποστολή» της οικογένειας και οι ευθύνες των γονιών απέναντι στα παιδιά;
50. Πιστεύεις, ότι θα μπορούσες να ζήσεις χωρίς οικογένεια;

6.5.2.2. *Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)*

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την γραπτή οδηγία (σε μία λευκή κόλλα μεγέθους Α4): «*Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά την οικογένεια*». Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση, ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς, αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω, και η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται, του δίνεται η επόμενη οδηγία, γραμμένη στο πίσω μέρος της κόλλας που έχει ζωγραφίσει: «*Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά και κάνε αν κρίνεις ότι είναι απαραίτητο κάποια σχόλια*». Ακολουθεί συνομιλία με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του.

6.5.3. Τρίτη φάση της έρευνας: Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το γενεόγραμμα.

6.5.3.1 *Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη*

6.5.3.1.1. *Σχετικά με το υποκείμενο προσωπικά*

Στη φάση αυτή γίνεται μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια, προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

1. Ποιο είναι το όνομά σου;
2. Ποια είναι η ακριβής ημερομηνία γέννησής σου;
3. Ποιο είναι το επάγγελμά σου;
4. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασες;
5. Είσαι παντρεμένη; Αν ναι, ανάφερέ μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με τον κάθε σύζυγο.
6. Έχεις κάνει ποτέ αποβολή; Αν ναι, για ποιο λόγο;
7. Έχεις κάνει ποτέ έκτρωση; Αν ναι, για ποιο λόγο;
8. Έχεις γεννήσει παιδί πεθαμένο; Αν ναι, για ποιο λόγο;
9. Έχεις υιοθετήσει ποτέ παιδί; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσες ποτέ;

10. Έχεις δώσει ποτέ δικό σου παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδινες ποτέ;
11. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του γάμου σου;
12. Έχεις χωρίσει; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού σου;
13. Έχεις πάρει διαζύγιο; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου σου;
14. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό σου τώρα;
15. Ποια είναι η θρησκευτική προέλευση των μελών της οικογένειάς σου και ποιες οι γλώσσες που μιλούσαν, αν δεν ήταν η ελληνική;
16. Υπήρξαν κάποιες σημαντικές μετακινήσεις και μεταναστεύσεις της οικογένειάς σου;
17. Υπήρξαν κάποια σοβαρά ιατρικά ή συναισθηματικά προβλήματα ή προβλήματα συμπεριφοράς στην οικογένεια σου;
18. Αντιμετώπισαν ποτέ οι γονείς σου επαγγελματικά προβλήματα;
19. Υπήρξε κάποιο πρόβλημα ναρκωτικών ή αλκοολισμού στην οικογένειά σου;
20. Αντιμετώπισε ποτέ η οικογένειά σου σοβαρά προβλήματα με το νόμο;

6.5.3.1.2 Σχέσεις του υποκειμένου με την μητέρα

1. Ποιο είναι το όνομά της;
2. Ποια είναι η ακριβής ημερομηνία γεννήσεως της;
3. Ποια είναι η σειρά γέννησής της και ανάμεσα σε πόσα αδέρφια; Να δοθούν τα ονόματα και το γένος του κάθε αδελφού. Να συμπεριληφθούν όλες οι πιθανές αποβολές, τα θνησιγενή τέκνα, τα υιοθετημένα και τα θετά παιδιά σε ανάδοχες οικογένειες αυτών (αν υπάρχουν).
4. Να αναφέρεις (πιθανές) ημερομηνίες γάμων, χωρισμών και διαζυγίων των αδελφών της μητέρας σου.
5. Να αναφέρεις τα επαγγέλματα και τις σπουδές για καθένα από τα αδέρφια της μητέρας σου.
6. Ποιος ζούσε στο νοικοκυριό, όσο η μητέρα σου και τα αδέρφια της μεγάλωναν;
7. Ποιο είναι το επάγγελμά της;
8. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασε;
9. Είναι στη ζωή τώρα; Αν όχι, ποια είναι η ημερομηνία θανάτου της και τα αίτια αυτού;
10. Είναι παντρεμένη τώρα; Αν ναι, ανάφερε μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με τον κάθε σύζυγο.
11. Έχει κάνει ποτέ αποβολή; Αν ναι, για ποιο λόγο;
12. Έχει κάνει ποτέ έκτρωση; Αν ναι, για ποιο λόγο;
13. Έχει γεννήσει παιδί πεθαμένο; Αν ναι, για ποιο λόγο;
14. Έχει υιοθετήσει ποτέ παιδί; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσε ποτέ;
15. Έχει δώσει ποτέ δικό της παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδινε ποτέ;
16. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του / -ων γάμου / -ων της;
17. Έχει χωρίσει; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού της;
18. Έχει πάρει διαζύγιο; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου της;
19. Η μητέρα σου υπήρξε πιστή στον πατέρα σου;
20. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό της τώρα;
21. Ποιες είναι οι σχέσεις σου με την μητέρα σου;
22. Πόσο ευχαριστημένη είσαι από τον τρόπο που επικοινωνείς με την μητέρα σου και γιατί;
23. Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίζεις συνήθως στην επαφή σου με την μητέρα σου;
24. Πόσο συχνά επικοινωνείς μαζί της και με ποιο τρόπο συνήθως προτιμάς να το κάνεις αυτό (μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή επισκέψεων) και γιατί;
25. Ποιο είναι το περιεχόμενο των διαλόγων που συνήθως ανταλλάσσεις με την μητέρα σου; Ανάφερε μερικούς τυπικούς διαλόγους με όση περισσότερη ακρίβεια μπορείς. Τι είδους συμβουλές, οδηγίες σου δίνει συνήθως και πώς συνήθως αισθάνεσαι σχετικά με αυτές;
26. Γιατί δεν σου αρέσει η μητέρα σου;
27. Γιατί σου αρέσει η μητέρα σου;

23 Κατά πόσο η προσωπικότητά σου διαφέρει από την προσωπικότητα της μητέρας σου; Σε ποια σημεία βλέπεις ότι η προσωπικότητά σου και ο τρόπος που αντιδράς προς τα πράγματα μοιάζουν με την προσωπικότητα της μητέρας σου; Πόσο ευχαριστημένος είσαι από αυτό; Τι θα ήθελες να αλλάξεις στον εαυτό σου;

24 Κατά πόσο νιώθεις ότι έχεις ή δεν έχεις ανάγκη την μητέρα σου;

25 Κατά πόσο η μητέρα σου αποτελεί εμπόδιο στην πραγματοποίηση των μελλοντικών σου σχεδίων; Τι άλλο νιώθεις ότι μπαίνει εμπόδιο στην πραγματοποίηση των μελλοντικών σου σχεδίων; Τι σκέφτεσαι να κάνεις γι' αυτό το θέμα;

26 Κατά πόσο νιώθεις ότι η μητέρα σου πραγματικά ανησυχεί και νοιάζεται για σένα, για τη ζωή σου, για τα προβλήματά σου; Κατά πόσο είναι διακριτική στη ζωή που κάνεις;

27 Πόσο πραγματικά είσαι ευχαριστημένη και επιθυμείς να είσαι με την μητέρα σου κατά τη διάρκεια των διακοπών (γιορτές, καλοκαιρινές διακοπές κλπ.); Τι θα προτιμούσες να έκανες σε αυτό το χρονικό διάστημα; Τι πραγματικά κάνεις σε αυτό το χρονικό διάστημα;

28 Τι συνήθως κάνεις για να ευχαριστήσεις την μητέρα σου;

29 Τι συνήθως κάνεις, όταν νιώθεις δυσαρεστημένος με την μητέρα σου;

30 Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά της μητέρας σου στην μάθηση σου (κίνητρα, απόδοση, ευχαρίστηση από την μάθηση κλπ.);

31 Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά της μητέρας σου σε διάφορους άλλους τομείς της ζωής σου; Περιέγραψε.

32 Τι είναι γενικά «η μητέρα» για σένα; Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε στην όλη σου πνευματική ανάπτυξη; Τι άλλο νομίζεις ότι είναι σημαντικό σχετικά με την μητέρα σου και εσένα;

33 Αν σου δινόταν η ευκαιρία να εκπληρώσεις την επιθυμία σου να έχεις την μητέρα που πραγματικά επιθυμείς να έχεις, πώς θα την περιέγραφες (συμπεριφορές, ρόλοι, επάγγελμα, κλπ.);

6.5.3.1.3 Σχέσεις του υποκειμένου με τον πατέρα

1. Ποιο είναι το όνομά του;

2. Ποια είναι η ακριβής ημερομηνία γεννήσεως του;

3. Ποια είναι η σειρά γέννησής του και ανάμεσα σε πόσα αδέλφια; Να δοθούν τα ονόματα και το γένος του κάθε αδελφού. Να συμπεριληφθούν όλες οι πιθανές αποβολές, τα θνησιγενή τέκνα, τα υιοθετημένα και τα θετά παιδιά σε ανάδοχες οικογένειες αυτών(αν υπάρχουν).

4. Να αναφέρεις (πιθανές) ημερομηνίες γάμων, χωρισμών και διαζυγίων των αδελφιών της μητέρας σου.

5. Να αναφέρεις τα επαγγέλματα και τις σπουδές για καθένα από τα αδέλφια του πατέρα σου.

6. Ποιος ζούσε στο νοικοκυριό, όσο ο πατέρας σου και τα αδέλφια του μεγάλωναν;

7. Ποιο είναι το επάγγελμά του;

8. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασε;

9. Είναι στη ζωή τώρα; Αν όχι, ποια είναι η ημερομηνία θανάτου του και τα αίτια αυτού;

10. Είναι παντρεμένος τώρα; Αν ναι, ανάφερέ μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με τον κάθε σύζυγο.

11. Έχει υιοθετήσει ποτέ παιδί; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσε ποτέ;

12. Έχει δώσει ποτέ δικό του παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδινε ποτέ;

13. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του / -ων γάμου / -ων του;

14. Έχει χωρίσει; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού του;

15. Έχει πάρει διαζύγιο; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου του;

16. Ο πατέρας σου υπήρξε πιστός στην μητέρα σου;

17. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό του τώρα;

18. Ποιες είναι οι σχέσεις σου με τον πατέρα σου;

19. Πόσο ευχαριστημένη είσαι από τον τρόπο που επικοινωνείς με τον πατέρα σου και γιατί;

20. Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίζεις συνήθως στην επαφή σου με τον πατέρα σου;

21. Πόσο συχνά επικοινωνείς μαζί του και με ποιο τρόπο συνήθως προτιμάς να το κάνεις αυτό (μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή επισκέψεων) και γιατί;

22. Ποιο είναι το περιεχόμενο των διαλόγων που συνήθως ανταλλάσσεις με τον πατέρα σου; Ανάφερε μερικούς τυπικούς διαλόγους, με όση περισσότερη ακρίβεια μπορείς. Τι είδους συμβουλές, οδηγίες σου δίνει συνήθως και πώς συνήθως αισθάνεσαι σχετικά με αυτές;

23. Γιατί δεν σου αρέσει ο πατέρας σου;

24. Γιατί σου αρέσει ο πατέρας σου;

25. Κατά πόσο η προσωπικότητά σου διαφέρει από την προσωπικότητα του πατέρα σου; Σε ποια σημεία βλέπεις ότι η προσωπικότητά σου και ο τρόπος που αντιδράς προς τα πράγματα μοιάζουν με την προσωπικότητα του πατέρα σου; Πόσο ευχαριστημένη είσαι από αυτό; Τι θα ήθελες να αλλάξεις στον εαυτό σου;

26. Κατά πόσο νιώθεις ότι έχεις ή δεν έχεις ανάγκη τον πατέρα σου;

27. Κατά πόσο ο πατέρας σου αποτελεί εμπόδιο στην πραγματοποίηση των μελλοντικών σου σχεδίων; Τι άλλο νιώθεις ότι μπαίνει εμπόδιο στην πραγματοποίηση των μελλοντικών σου σχεδίων; Τι σκέφτεσαι να κάνεις γι' αυτό το θέμα;

28. Κατά πόσο νιώθεις ότι ο πατέρας σου πραγματικά ανησυχεί και νοιάζεται για σένα, για τη ζωή σου, για τα προβλήματά σου; Κατά πόσο είναι διακριτικός στη ζωή που κάνεις;

29. Πόσο πραγματικά είσαι ευχαριστημένη και επιθυμείς να είσαι με τον πατέρα σου κατά τη διάρκεια των διακοπών (γιορτές, καλοκαιρινές διακοπές κλπ.); Τι θα προτιμούσες να έκανες σε αυτό το χρονικό διάστημα; Τι πραγματικά κάνεις σε αυτό το χρονικό διάστημα;

30. Τι συνήθως κάνεις για να ευχαριστήσεις τον πατέρα σου;

31. Τι συνήθως κάνεις, όταν νιώθεις δυσαρεστημένη με τον πατέρα σου;

32. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του πατέρα σου στην μάθηση σου (κίνητρα, απόδοση, ευχαρίστηση από την μάθηση κ.λ.π.);

33. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του πατέρα σου σε διάφορους άλλους τομείς της ζωής σου; Περιέγραψε.

34. Τι είναι γενικά «ο πατέρας» για σένα; Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξε στην όλη σου πνευματική ανάπτυξη; Τι άλλο νομίζεις ότι είναι σημαντικό σχετικά με τον πατέρα σου και εσένα;

35. Αν σου δινόταν η ευκαιρία να εκπληρώσεις την επιθυμία σου, να έχεις τον πατέρα που πραγματικά επιθυμείς να έχεις, πώς θα τον περιέγραφες (συμπεριφορές, ρόλοι, επάγγελμα, κλπ.);

6.5.3.1.4. Σχέσεις του υποκειμένου με τα αδέρφια του

1. Έχεις αδέρφια;

2. Ποιο είναι το φύλο και τα ονόματά τους;

3. Ποια είναι η σειρά γέννησής τους;

4. Ποια είναι η διαφορά ηλικίας ανάμεσα σε σένα και τα αδέρφια σου;

5. Υπήρξε κάποιο τρίγωνο ανάμεσα στους γονείς σου, εσένα και τα αδέρφια σου;

6. Να αναφέρεις (πιθανές) ημερομηνίες γάμων, χωρισμών και διαζυγίων των αδελφιών σου.

7. Ποιος ζούσε στο νοικοκυριό, όσο εσύ και τα αδέρφια σου μεγαλώνατε;

8. Ποιο είναι το επάγγελμά καθενός από αυτά;

9. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασε καθένα από αυτά;

10. Είναι στη ζωή τώρα; Αν όχι, ποια είναι η ημερομηνία θανάτου του και τα αίτια αυτού;

11. Είναι παντρεμένα τώρα τα αδέρφια σου; Αν ναι, ανάφερε μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με τον κάθε σύζυγο.

12. Έχει υιοθετήσει ποτέ παιδί κάποιο από τα αδέρφια σου; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσε ποτέ;

13. Έχει δώσει ποτέ κάποιο από τα αδέρφια σου δικό του παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδινε ποτέ;

14. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του / -ων γάμου / -ων των αδελφών σου;

15. Έχει χωρίσει κάποιο από τα αδέρφια σου; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού του;

16. Έχει πάρει διαζύγιο κάποιο από τα αδέρφια σου; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου του;

17. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό των αδερφών σου τώρα;
18. Ποιες είναι οι σχέσεις των αδερφών σου με τον πατέρα σου;
19. Πόσο ευχαριστημένη είσαι από τον τρόπο που επικοινωνείς με τα αδέρφια σου και γιατί;
20. Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίζεις συνήθως στην επαφή σου με τα αδέρφια σου;
21. Πόσο συχνά επικοινωνείς μαζί τους και με ποιο τρόπο συνήθως προτιμάς να το κάνεις αυτό (μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή επισκέψεων) και γιατί;
22. Γιατί δεν σου αρέσουν τα αδέρφια σου;
23. Γιατί σου αρέσουν τα αδέρφια σου;
24. Κατά πόσο η προσωπικότητά σου διαφέρει από την προσωπικότητα των αδερφών σου;
25. Κατά πόσο νιώθεις ότι έχεις ή δεν έχεις ανάγκη τα αδέρφια σου;
26. Τι είναι γενικά «τα αδέρφια» για σένα; Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξαν στην όλη σου κοινωνική ανάπτυξη; Τι άλλο νομίζεις ότι είναι σημαντικό σχετικά με τα αδέρφια σου και εσένα;
27. Αν σου δινόταν η ευκαιρία να εκπληρώσεις την επιθυμία σου να έχεις τα αδέρφια που πραγματικά επιθυμείς να έχεις, πώς θα τα περιέγραφες (συμπεριφορές, ρόλοι, επαγγέλματα, κλπ.);

6.5.3.1.5. Σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια του πατέρα του

1. Ποιο είναι το όνομα της γιαγιάς σου;
2. Ποιο είναι το όνομα του του παππού σου;
3. Ποια είναι η σειρά γέννησής του παππού σου και της γιαγιάς σου και ανάμεσα σε πόσα αδέρφια; Να δοθούν τα ονόματα και το γένος του κάθε αδελφιού. Να συμπεριληφθούν όλες οι πιθανές αποβολές, τα θνησιγενή τέκνα, τα υιοθετημένα και τα θετά παιδιά σε ανάδοχες οικογένειες αυτών (αν υπάρχουν).
4. Να αναφέρεις (πιθανές) ημερομηνίες γάμων, χωρισμών και διαζυγίων των αδερφών του παππού και της γιαγιάς σου.
5. Να αναφέρεις τα επαγγέλματα και τις σπουδές για καθένα από τα αδέρφια του παππού και της γιαγιάς σου.
6. Ποιος ζούσε στο νοικοκυριό, όσο ο παππούς και η γιαγιά σου και τα αδέρφια τους μεγάλωναν;
7. Ποιο είναι το επάγγελμά τους;
8. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασαν;
9. Είναι στη ζωή τώρα; Αν όχι, ποια είναι η ημερομηνία θανάτου τους και τα αίτια αυτού;
10. Είναι παντρεμένοι τώρα; Αν ναι, ανάφερέ μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με την κάθε σύζυγο.
11. Έχουν υιοθετήσει ποτέ παιδί; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσαν ποτέ;
12. Έχουν δώσει ποτέ δικό τους παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδιναν ποτέ;
13. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του / -ων γάμου / -ων τους;
14. Έχουν χωρίσει; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού τους;
15. Έχουν πάρει διαζύγιο; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου τους;
16. Ο παππούς σου υπήρξε πιστός στη γιαγιά σου και η γιαγιά σου στον παππού σου;
17. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό τους τώρα;
18. Ποιες είναι οι σχέσεις σου με τον παππού σου και την γιαγιά σου;
19. Πόσο ευχαριστημένη είσαι από τον τρόπο που επικοινωνείς με τον παππού σου και τη γιαγιά σου και γιατί;
20. Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίζεις συνήθως στην επαφή σου με τον παππού σου και τη γιαγιά σου;
21. Πόσο συχνά επικοινωνείς μαζί τους και με ποιο τρόπο συνήθως προτιμάς να το κάνεις αυτό (μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή επισκέψεων) και γιατί;
22. Γιατί δεν σου αρέσει ο παππούς σου και η γιαγιά σου;
23. Γιατί σου αρέσει ο παππούς σου και η γιαγιά σου;

24. Κατά πόσο η προσωπικότητά του πατέρα σου διαφέρει από την προσωπικότητα των γονιών του; Σε ποια σημεία βλέπεις ότι η προσωπικότητά του πατέρα σου και ο τρόπος που αντιδρά προς τα πράγματα μοιάζουν με την προσωπικότητα του παππού σου και της γιαγιάς σου;

25. Κατά πόσο νιώθεις ότι έχεις ή δεν έχεις ανάγκη τον παππού σου και τη γιαγιά σου;

26. Κατά πόσο νιώθεις ότι ο παππούς σου και η γιαγιά σου πραγματικά ανησυχούν και νοιάζονται για σένα, για τη ζωή σου, για τα προβλήματά σου; Κατά πόσο είναι διακριτικοί στη ζωή που κάνεις;

27. Πόσο πραγματικά είσαι ευχαριστημένη και επιθυμείς να είσαι με τον παππού σου και τη γιαγιά σου κατά τη διάρκεια των διακοπών (γιορτές, καλοκαιρινές διακοπές κλπ.); Τι θα προτιμούσες να έκανες σε αυτό το χρονικό διάστημα; Τι πραγματικά κάνεις σε αυτό το χρονικό διάστημα;

28. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του παππού και της γιαγιάς σου στην μάθηση σου (κίνητρα, απόδοση, ευχαρίστηση από την μάθηση κ.λ.π.);

29. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του παππού και της γιαγιάς σου σε διάφορους άλλους τομείς της ζωής σου; Περιέγραψε.

30. Τι είναι γενικά «ο παππούς και η γιαγιά» για σένα; Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξαν στην όλη σου πνευματική ανάπτυξη; Τι άλλο νομίζεις ότι είναι σημαντικό σχετικά με τον παππού και τη γιαγιά σου και εσένα;

6.5.3.1.6. Σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια της μητέρας του

1. Ποιο είναι το όνομα της γιαγιάς σου;

2. Ποιο είναι το όνομα του παππού σου;

3. Ποια είναι η σειρά γέννησής του παππού σου και της γιαγιάς σου και ανάμεσα σε πόσα αδέρφια; Να δοθούν τα ονόματα και το γένος του κάθε αδελφιού. Να συμπεριληφθούν όλες οι πιθανές αποβολές, τα θνησιγενή τέκνα, τα υιοθετημένα και τα θετά παιδιά σε ανάδοχες οικογένειες αυτών (αν υπάρχουν).

4. Να αναφέρεις (πιθανές) ημερομηνίες γάμων, χωρισμών και διαζυγίων των αδερφών του παππού και της γιαγιάς σου.

5. Να αναφέρεις τα επαγγέλματα και τις σπουδές για καθένα από τα αδέρφια του παππού και της γιαγιάς σου.

6. Ποιος ζούσε στο νοικοκυριό, όσο ο παππούς και η γιαγιά σου και τα αδέρφια τους μεγάλωναν;

7. Ποιο είναι το επάγγελμά τους;

8. Μέχρι ποια εκπαιδευτική βαθμίδα έφτασαν;

9. Είναι στη ζωή τώρα; Αν όχι, ποια είναι η ημερομηνία θανάτου τους και τα αίτια αυτού;

10. Είναι παντρεμένοι τώρα; Αν ναι, ανάφερε μου το όνομα του / -ων συζύγου / -ων και το όνομα και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί με την κάθε σύζυγο.

11. Έχουν υιοθετήσει ποτέ παιδί; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα υιοθετούσαν ποτέ;

12. Έχουν δώσει ποτέ δικό τους παιδί σε ανάδοχη οικογένεια; Αν ναι, για ποιο λόγο; Αν όχι, θα έδιναν ποτέ;

13. Ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του / -ων γάμου / -ων τους;

14. Έχουν χωρίσει; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του χωρισμού τους;

15. Έχουν πάρει διαζύγιο; Αν ναι, ποια είναι η ακριβή ημερομηνία του διαζυγίου τους;

16. Ο παππούς σου υπήρξε πιστός στη γιαγιά σου και η γιαγιά σου στον παππού σου;

17. Ποια είναι τα μέλη που απαρτίζουν το νοικοκυριό τους τώρα;

18. Ποιες είναι οι σχέσεις σου με τον παππού σου και την γιαγιά σου;

19. Πόσο ευχαριστημένη είσαι από τον τρόπο που επικοινωνείς με τον παππού σου και τη γιαγιά σου και γιατί;

20. Τι προβλήματα ή εμπόδια αντιμετωπίζεις συνήθως στην επαφή σου με τον παππού σου και τη γιαγιά σου;

21. Πόσο συχνά επικοινωνείς μαζί τους και με ποιο τρόπο συνήθως προτιμάς να το κάνεις αυτό (μέσω τηλεφώνου, αλληλογραφίας ή επισκέψεων) και γιατί;
22. Γιατί δεν σου αρέσει ο παππούς σου και η γιαγιά σου;
23. Γιατί σου αρέσει ο παππούς σου και η γιαγιά σου;
24. Κατά πόσο η προσωπικότητά της μητέρας σου διαφέρει από την προσωπικότητα των γονιών της; Σε ποια σημεία βλέπεις ότι η προσωπικότητά της μητέρας σου και ο τρόπος που αντιδρά προς τα πράγματα μοιάζουν με την προσωπικότητα του παππού σου και της γιαγιάς σου;
25. Κατά πόσο νιώθεις ότι έχεις ή δεν έχεις ανάγκη τον παππού σου και τη γιαγιά σου;
26. Κατά πόσο νιώθεις ότι ο παππούς σου και η γιαγιά σου πραγματικά ανησυχούν και νοιάζονται για σένα, για τη ζωή σου, για τα προβλήματά σου; Κατά πόσο είναι διακριτικοί στη ζωή που κάνεις;
27. Πόσο πραγματικά είσαι ευχαριστημένη και επιθυμείς να είσαι με τον παππού σου και τη γιαγιά σου κατά τη διάρκεια των διακοπών (γιορτές, καλοκαιρινές διακοπές κλπ.); Τι θα προτιμούσες να έκανες σε αυτό το χρονικό διάστημα; Τι πραγματικά κάνεις σε αυτό το χρονικό διάστημα;
28. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του παππού και της γιαγιάς σου στην μάθηση σου (κίνητρα, απόδοση, ευχαρίστηση από την μάθηση κ.λ.π.);
29. Τι επιπτώσεις νιώθεις, ότι έχει η συμπεριφορά του παππού και της γιαγιάς σου σε διάφορους άλλους τομείς της ζωής σου; Περιέγραψε.
30. Τι είναι γενικά «ο παππούς και η γιαγιά» για σένα; Πόσο σημαντικό ρόλο έπαιξαν στην όλη σου πνευματική ανάπτυξη; Τι άλλο νομίζεις ότι είναι σημαντικό σχετικά με τον παππού και τη γιαγιά σου και εσένα;

6.5.3.2. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την γραπτή οδηγία (σε μία λευκή κόλλα μεγέθους A4): *«Κάνε μία ζωγραφιά που να αναπαριστά την οικογένειά σου χρησιμοποιώντας διάφορα χρώματα με την μορφή ζώων»*. Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς, αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω και η δυνατότητα στο υποκείμενο, αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία γραμμένη στο πίσω μέρος της κόλλας που έχει ζωγραφίσει: *«Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά και κάνε, αν κρίνεις, ότι είναι απαραίτητο, κάποια σχόλια»*. Ακολουθεί συνομιλία με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του.

6.5.3.3. Μεταφορικό έργο

Στη φάση αυτή γίνεται ένα μεταφορικό έργο προς τα υποκείμενα, το οποίο γίνεται ως εξής:

Μετά την συνέντευξη δίνεται στο υποκείμενο μια κόλλα μεγέθους A4 με την οδηγία: *«Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια είναι σαν ... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)»*. Και πάλι το υποκείμενο αφήνεται να έχει, όσο χρόνο κρίνει το ίδιο, ότι είναι απαραίτητο. Σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει την οδηγία δίνονται προφορικά τα εξής παραδείγματα μεταφορών: *«Όταν είμαι χαρούμενος είναι σαν να πετάω στα σύννεφα. Ή όταν με μαλώνουν οι γονείς μου είναι σαν να είμαι σε δικαστήριο.»* Τέλος δίνεται η οδηγία: *«Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με την οικογένεια»*, γραμμένη επίσης σε μια λευκή κόλλα μεγέθους A4.

6.5.4. Τέταρτη φάση της έρευνας: Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά

6.5.4.1. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά

Στη φάση αυτή γίνεται πάλι μια ημιδομημένη κλινική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού τα πιο κάτω ερωτήματα:

1. Τι εικόνες και συνειρμοί σου έρχονται στο μυαλό όταν σκέφτεσαι την οικογένειά σου; Περιέγραφέ μου.
2. Γιατί παντρεύτηκες;
3. Πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η οικογένειά σου στη ζωή σου; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
4. Τι δυσκολίες και εμπόδια είχες συναντήσει, όταν σκέφτηκες να δημιουργήσεις δική σου οικογένεια;
5. Τι δυσκολίες και ανησυχίες αντιμετωπίζεις σήμερα σε σχέση με την οικογένειά σου; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
6. Τι είδους σχέση έχεις σε σχέση με τον σύζυγο και τα παιδιά σου;
7. Γιατί έκανες παιδιά;
8. Ποιος θεωρείς ότι είναι ο ρόλος των αδελφών μέσα στην οικογένεια;
9. Πέρασες κάποιες εντάσεις και κρίσεις στην οικογένειά σου; Γιατί ναι ή γιατί όχι; Περιέγραψε αναλυτικά.
10. Πώς φαντάζεσαι ότι θα είναι η οικογένειά σου στο μέλλον;
11. Τι διαφορές βλέπεις ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειάς σου και της οικογένειας όπως λειτουργούσε σε παλαιότερες εποχές όσον αφορά: (α) την οργάνωση (δομή), (β) τις αξίες, (γ) τα συναισθήματα, (δ) τις συμπεριφορές και (ε) τις αντιλήψεις;
12. Τι διαφορές βλέπεις ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειάς σου και της οικογένειας άλλων όπως λειτουργούν στη σημερινή εποχή όσον αφορά: (α) την οργάνωση (δομή), (β) τις αξίες, (γ) τα συναισθήματα, (δ) τις συμπεριφορές και (ε) τις αντιλήψεις;
13. Θεωρείς ότι ανάμεσα σε σένα και στα παιδιά σου υπάρχει χάσμα γενεών; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
14. Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στην οικογένειά σου και γιατί;
15. Τι δυσκολίες και ανησυχίες έχουν οι γονείς σου; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
16. Τι δυσκολίες και ανησυχίες έχουν τα πεθερικά σου; Περιέγραφέ μου αναλυτικά.
17. Είσαι ευχαριστημένη από τη συμπεριφορά των γονέων σου και γιατί; Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στους γονείς σου και γιατί;
18. Τι παράπονα έχεις από τη συμπεριφορά των γονέων σου και γιατί;
19. Τι θεωρείς ως πιο σημαντικό από αυτά που σου έχει μεταδώσει η οικογένειά σου;
20. Είσαι προσκολλημένη στην οικογένειά σου ή πιο ανεξάρτητη;
21. Αν είχες τη δυνατότητα να ανήκεις σε άλλη οικογένεια τι οικογένεια θα διάλεγες; Περιέγραψε αναλυτικά.
22. Τι ρόλο έπαιζαν οι γονείς και οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών σου;
23. Σε αγχώνει το γεγονός ότι τα παιδιά σου μεγαλώνουν και κάποια στιγμή θα πρέπει να αυτονομηθούν και γιατί;
24. Πως φαντάζεσαι τον εαυτό σου σε δέκα χρόνια από σήμερα;
25. Η επαγγελματική αποκατάστασή σου είναι πιο σημαντική από τη δημιουργία οικογένειας και γιατί;
26. Πως φαντάζεσαι την οικογένεια που θέλεις να δημιουργήσεις στο μέλλον; Θα διαφέρει από την οικογένεια στην οποία μεγάλωσες και αν ναι σε τι;
27. Πόσα ακόμη παιδιά θα ήθελες να κάνεις και γιατί;

28. Πιστεύεις πως μια γυναίκα ολοκληρώνεται όταν κάνει παιδιά και γιατί;
29. Περιέγραφέ μου τα ιδανικά παιδιά για σένα.
30. Ο σύντροφος που έχεις είναι ο ιδανικός σύντροφος για σένα όσον αφορά τη δημιουργία οικογένειας μαζί του; Περιέγραφέ μου;
31. Πώς φαντάζεσαι τον ιδανικό γάμο;
32. Γιατί οι άνθρωποι τυγχάνει να αγαπούν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή πρόσωπα (για ένα χρονικό τουλάχιστον διάστημα) και όχι ένα άλλο;
33. Τι άποψη έχεις για τον σύντροφό σου; Σε ποιο βαθμό ταιριάζετε;
34. Τι άποψη νομίζεις, ότι έχει ο σύντροφός σου για σένα;
35. Υπήρξες πιστή στις σχέσεις σου;
36. Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που παντρεύτηκες;
37. Τι ρόλο παίζει η αγάπη στην καθημερινή σου ζωή;
38. Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνεις την αγάπη τώρα;
39. Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς αγάπη;
40. Πιστεύεις, ότι μπορεί να αλλάξει κανείς τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του προς τον σύντροφό του και τα παιδιά του;
- 40.α. Γιατί ναι ή γιατί όχι;
- 40.β. Αν ναι με ποιο τρόπο ή τρόπους μπορεί να αλλάξει;
41. Πώς θα ήσουν εσύ ως γονέας;
42. Ποιο νομίζεις ότι είναι το καλύτερο πράγμα που οφείλεις να κάνεις για τα παιδιά σου και γιατί;
43. Ο σύντροφός σου και εσύ έχετε τις ίδιες αντιλήψεις και πεποιθήσεις αναφορικά με το μέγιστο και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών;
44. Τι συμβουλές θα έδινες στους νέους σήμερα, όσον αφορά στο ζήτημα του γάμου;

6.5.4.2. Βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά

Στη φάση αυτή γίνεται πάλι μια βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη προς τα υποκείμενα (η οποία ολόκληρη μαγνητοφωνείται και στη συνέχεια απομαγνητοφωνείται αυτούσια προκειμένου να εφαρμόσουμε τη μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου) με βασικούς άξονες προβληματισμού το πιο κάτω ερώτημα:

«Αν χώριζες τη ζωή σου, σε σχέση με την οικογένεια, σε στάδια, ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις, ότι θα είναι στο μέλλον; Για κάθε στάδιο δώσε μια ονομασία και περιέγραφέ το».

6.5.5. Πέμπτη φάση της έρευνας: Πώς βιώνεται ο εαυτός σε σχέση με την οικογένεια

6.5.5.1. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στη φάση αυτή γίνεται ένα ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την γραπτή οδηγία (σε μία λευκή κόλλα μεγέθους A4): *«Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο που βιώνεις τον εαυτό σου μέσα στην οικογένειά σου».* Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται, όπως περιγράψαμε πιο πάνω, η δυνατότητα στο υποκείμενο αν δεν μπορεί να ζωγραφίσει κάτι να το γράψει ή να το πει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που αυτό χρειάζεται, του δίνεται η επόμενη οδηγία γραμμένη στο πίσω μέρος της κόλλας που έχει ζωγραφίσει: *«Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά και κάνε αν κρίνεις ότι είναι απαραίτητο κάποια σχόλια».* Ακολουθεί συνομιλία με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις

από την πλευρά του/της ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο ερμηνεύει ή κατανοεί την ζωγραφιά του.

6.5.5.2. Μεταφορικό έργο

Μετά την συνέντευξη δίνεται στο υποκείμενο μια κόλλα μεγέθους Α4 με την οδηγία «*Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια είναι σαν ... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)*». Και πάλι το υποκείμενο αφήνεται να έχει, όσο χρόνο κρίνει το ίδιο, ότι είναι απαραίτητος. Σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει την οδηγία, δίνονται προφορικά τα εξής παραδείγματα μεταφορών: «*Όταν είμαι χαρούμενος είναι σαν να πετάω στα σύννεφα. Ή όταν με μαλώνουν οι γονείς μου είναι σαν να είμαι σε δικαστήριο.*» Τέλος δίνεται η οδηγία: «*Γράψε όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με την οικογένεια*», γραμμένη επίσης σε μια λευκή κόλλα μεγέθους Α4.

6.5.5.3. Ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση)

Στο τέλος γίνεται ένα ακόμη ιχνογραφικό έργο (εικαστική έκφραση) προς τα υποκείμενα με την γραπτή οδηγία (σε μία λευκή κόλλα μεγέθους Α4): «*Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον) όσο αφορά τον οικογενειακό σου εαυτό*». Οι προφορικές οδηγίες αφορούν την δυνατότητα της χρήσης μολυβιού και χρωμάτων (τα οποία δίνονται) και περιέχουν την εξήγηση ότι δεν πρόκειται για δραστηριότητα με καλλιτεχνικούς σκοπούς, αλλά αυτό που ενδιαφέρει είναι η ιδέα και ο τρόπος σκέψης. Για αυτό δίνεται και η δυνατότητα στο υποκείμενο να γράψει ή να πει ό,τι τυχόν δεν μπορεί να ζωγραφίσει. Αφού το υποκείμενο ολοκληρώσει την ζωγραφιά στον χρόνο που εκείνο χρειάζεται του δίνεται η επόμενη οδηγία γραμμένη στο πίσω μέρος της κόλλας που έχει ζωγραφίσει: «*Τώρα δώσε τίτλο στην ζωγραφιά και κάνε αν κρίνεις ότι είναι απαραίτητο κάποια σχόλια*». Ακολουθεί συνομιλία με το υποκείμενο, με διευκρινιστικές ερωτήσεις από την πλευρά του ερευνητή-τριας, με στόχο την ανάδειξη του πώς το ίδιο το υποκείμενο κατανοεί και ερμηνεύει την ζωγραφιά του.

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ψυχολογικό Προφίλ των Δύο Μητέρων μέσα από το Γενεόγραμμα και τη Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη

7.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας μας σχετικά με το ψυχολογικό προφίλ του κάθε υποκειμένου. Θεωρούμε, ότι αυτό είναι αναγκαίο, προκειμένου να γίνει μία πρώτη γνωριμία με τα δύο υποκείμενα, τις δύο ελληνίδες μητέρες, ώστε να γνωρίσουμε τις αντιλήψεις που έχουν για τον εαυτό τους, και κατόπιν να μπορέσουμε να συνδέσουμε τις αντιλήψεις αυτές, αλλά και να εμβαθύνουμε περισσότερο, αναφορικά με τον τρόπο τον οποίο αντιλαμβάνονται και βιώνουν την οικογένεια γενικά (κεφάλαιο 8), αλλά και τις οικογενειακές τους σχέσεις προσωπικά (κεφάλαιο 9). Γι' αυτόν τον λόγο υιοθετήθηκε η ποιοτική έρευνα στην εργασία μας, για να μπορέσουμε, δηλαδή, να κατανοήσουμε τα υποκείμενα σε βάθος και να μπορέσουμε να διαφωτίσουμε, όσο το δυνατόν περισσότερο τις πτυχές του χαρακτήρα τους και της προσωπικότητάς τους, και μέσω αυτών να κατανοήσουμε τις προσωπικές, οικογενειακές τους σχέσεις, αλλά και τον τρόπο που γενικότερα αντιλαμβάνονται και βιώνουν την οικογένεια.

Προκειμένου λοιπόν να δημιουργηθεί το ψυχολογικό προφίλ των υποκειμένων, το κεφάλαιο αυτό αποτελείται κατά πρώτον από την χρήση του γενεογράμματος, από το οποίο αντλούμε πληροφορίες σχετικά με την καταγραφή των σημαντικών ημερομηνιών της κάθε οικογένειας, την χαρτογράφηση της οικογενειακής τους δομής, αλλά και την απεικόνιση των οικογενειακών τους σχέσεων.

Επιπλέον, σε αυτό το σημείο παραθέτουμε την «ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το γενεόγραμμα», που υποβάλλαμε σε κάθε μητέρα και η οποία αποτελείται από τα εξής θέματα: (α) πληροφορίες σχετικά με το υποκείμενο προσωπικά, (β) τις σχέσεις του υποκειμένου με την μητέρα του, (γ) τις σχέσεις του υποκειμένου με τον πατέρα του, (δ) τις σχέσεις του υποκειμένου με τα αδέρφια του, (ε) τις σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια του πατέρα του και (στ) τις σχέσεις του υποκειμένου με την οικογένεια της μητέρας του. αυτή η κλινική συνέντευξη περιέχεται στην τρίτη φάση της έρευνας.

Στη συνέχεια, το κεφάλαιο αυτό συμπληρώνεται και από μια «βιογραφική - αφηγηματική συνέντευξη σχετικά με την οικογένεια προσωπικά», που βρίσκεται στην τέταρτη φάση της έρευνας, με κεντρικό άξονα προβληματισμού το πιο κάτω ερώτημα: «*Αν χώριζες τη ζωή σου σε σχέση με την οικογένεια σου σε στάδια ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις ότι θα είναι στο μέλλον; Για κάθε στάδιο δώσε μια ονομασία και περιέγραψε το*».

Τέλος, το κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με την πρώτη φάση της έρευνας, η οποία περιλαμβάνει μία «βιογραφική - αφηγηματική συνέντευξη» του υποκειμένου, και μας παρέχει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε σε βάθος τις δύο μητέρες, αλλά και τις σχέσεις που έχουν διαμορφώσει με τα μέλη της οικογένειάς τους. Πιο συγκεκριμένα, η βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη που υποβλήθηκε στα υποκείμενα, περιείχε τα παρακάτω υποερωτήματα: (α) τα κεφάλαια της ζωής των μητέρων, (β) τις ξεχωριστές εμπειρίες της ζωής τους, (γ) τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους, (δ) τα σχέδια και τα όνειρα για το μέλλον τους, (ε) τις περιοχές της ζωής που προκαλούν ανησυχία και άγχος, (στ) τα πιστεύω και τις αξίες τους, (ζ) το σπουδαιότερο θέμα της ζωής τους.

Πιο συγκεκριμένα, σε αυτό το κεφάλαιο, γίνεται ανάλυση και συσχέτιση των ψυχολογικών προφίλ των δύο μητέρων της πρώτης φάσης της έρευνας. Αναλύονται τα γενεογράμματά τους, με όλες τις πληροφορίες που αντλούμε από αυτά. Έπειτα, παρουσιάζεται και συγκρίνεται ο τρόπος, με τον οποίο τα δύο υποκείμενα χωρίζουν τη ζωή τους σε στάδια, αναφορικά με την οικογένειά τους, αλλά παραθέτονται και τα στάδια που πιστεύουν, ότι θα υπάρξουν στο μέλλον. Στη συνέχεια τα δύο υποκείμενα χωρίζουν τη ζωή τους με βάση τα σημαντικά κεφάλαια από αυτήν.

Τέλος, παρουσιάζονται και συγκρίνονται τα ερευνητικά αποτελέσματα από τις ξεχωριστές εμπειρίες της ζωής τους, τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους, τα σχέδια και τα όνειρα για το μέλλον τους, τις περιοχές της ζωής που προκαλούν ανησυχία και άγχος, τα πιστεύω και τις αξίες τους, και τέλος, το σπουδαιότερο θέμα της ζωής τους.

7.2. Αποτελέσματα σε σχέση με το Γενεόγραμμα

Αρχικά θα εστιάσουμε στην «καταγραφή των οικογενειακών πληροφοριών» του κάθε υποκειμένου, αλλά και στην «χαρτογράφηση της οικογενειακής δομής» του. Θα αναλύσουμε, δηλαδή, το προσωπικό του γενεόγραμμα.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στις ίδιες ερωτήσεις της τρίτης φάσης της έρευνας, και συγκεκριμένα σε μία «ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το γενεόγραμμα». Μέσω αυτής της διαδικασίας αντήσαμε πληροφορίες σχετικά με το υποκείμενο προσωπικά, σχετικά με τις σχέσεις του με την μητέρα του, με τον πατέρα του, με τα αδέρφια του, με την οικογένειά του πατέρα του, αλλά και με την οικογένεια της μητέρας του. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε ομοιότητες και διαφορές, σχετικά με τις πληροφορίες που αντήσαμε από τα ίδια τα υποκείμενα για τον προσωπικό τους εαυτό, αλλά και για τις σχέσεις τους με το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον. Επιπλέον, θα επιχειρήσουμε τη διατύπωση ανάλογων συμπερασμάτων. Στο τέλος θα παραθέσουμε και μία σύγκριση των σχέσεων αυτών, έτσι, όπως βιώνονται από τα υποκείμενα.

Ας αρχίσουμε με την καταγραφή των οικογενειακών πληροφοριών τους.

7.2.1. Καταγραφή οικογενειακών πληροφοριών

7.2.1.1. Μαρία

1977:	Παντρεύονται οι γονείς της Μαρίας.
5/11/1978:	Γεννιέται η Μαρία στο Ηράκλειο.
11/1979:	Γεννιέται η αδερφή της Κατερίνα
1982:	Γεννιέται η αδερφή της Εμμανουέλλα.
1982:	Μετακομίζουν στην Αγιά – Μαρίνα στα Χανιά, λόγω διορισμού του μπαμπά της.
1984:	Πηγαίνουν στο Εμπρόσνερο λόγω διορισμού του μπαμπά της.
1988:	Επιστροφή στο Κοκκίνη Χάνι, λόγω μετάθεσης του μπαμπά της.
1991:	Σοβαρό ατύχημα της Μαρίας στη θάλασσα.
1994:	Σοβαρό τροχαίο ατύχημα με την οικογένειά της.
7/1994:	Μένει πρώτη φορά μόνη της, για να κάνει φροντιστήρια για τη δέσμη.
1999:	Περνάει στο Πανεπιστήμιο στο Ρέθυμνο.
12/2002:	Γνωρίζει το σύζυγό της μετά από προξενικό.
16/2/2003:	«Δίνει λόγο» με το σύζυγό της.
23/2/2003:	Αρραβωνιάζεται.
5/2003:	Παντρεύεται.
17/1/2004:	Γεννάει το πρώτο της παιδί.
6/2005:	Γεννάει το δεύτερο παιδί της.
28/2/2007:	Γεννάει το τρίτο παιδί της.

5/2009: Μένει έγκυος στο τέταρτο παιδί της.

Η Μαρία γεννήθηκε στις πέντε Νοεμβρίου του 1978 στο Ηράκλειο της Κρήτης. Είναι αναπληρώτρια νηπιαγωγός τα τελευταία δύο χρόνια και εργάζεται σε δημόσιο νηπιαγωγείο του νομού. Προέρχεται από μία ελληνική αγροτική οικογένεια, που έζησε σ' ένα χωριό του νομού Ηρακλείου. Είναι το πρωτότοκο κορίτσι μιας πενταμελούς οικογένειας, με άλλες δύο κόρες. Την Κατερίνα, η οποία είναι έντεκα μήνες μικρότερη από την Μαρία και την Εμμανουέλλα, η οποία είναι τέσσερα χρόνια της. Ο πατέρας της κατάγεται από ένα χωριό του Ηρακλείου και είναι ενεργειακός ιερέας και δάσκαλος και η μητέρα της κατάγεται και αυτή από ένα άλλο χωριό του Ηρακλείου. Παλαιότερα ασκούσε το επάγγελμα της κομμώτριας, όμως τώρα εργάζεται ως ξενοδοχοϋπάλληλος.

Ο πατέρας της Μαρίας ήταν ιερέας και δάσκαλος και οι μετακομίσεις λόγω μεταθέσεων του πατέρα της σε μερικά χωριά της Κρήτης ήταν συχνές στη ζωή της Μαρίας. Τα πρώτα χρόνια της ζωής της τα πέρασε στο Εμπρόσνερο, ένα χωριό έξω από τα Χανιά της Κρήτης, στο οποίο ο πατέρας της διορίστηκε ως δάσκαλος. Ήταν ένα μικρό χωριουδάκι και το σπίτι τους ήταν δίπλα ακριβώς στο σχολείο που τοποθετήθηκε ο πατέρας της, αλλά και που φοιτούσε και η ίδια. Της αρέσει πολύ η ζωή στο χωριό, η ελευθερία, ο χώρος, οι δραστηριότητες που είχε τη δυνατότητα να κάνει στη φύση. Της δινόταν η δυνατότητα να «γεύεται» τις οσμές και τα χρώματα της φύσης, αλλά είχε και μεγάλη ελευθερία κινήσεων. Η Μαρία χαρακτηρίζεται από βαθιά πίστη στην ορθόδοξη εκκλησία, αφού προέρχεται από οικογένεια ιερέων (παππούδες, πατέρας, θείοι και σύζυγος τώρα). Με νοσταλγία αναφέρεται στα παιδικά της χρόνια. Ανεξίτηλα στην μνήμη της χαραγμένα τα ταξίδια που έκαναν και οι όμορφες στιγμές που περνούσε σε αυτά με την οικογένειά της. Η παιδική της ηλικία είναι γεμάτη από αναμνήσεις με τον πατέρα της και την μητέρα της.

Θυμάται τα παιδικά της χρόνια με ιδιαίτερη αγάπη και σεβασμό, αν και δεν έλειπαν οι μικροσυγκρούσεις της με τον πατέρα της, οι οποίες, κατά την Μαρία, οφείλονται στο γεγονός, ότι ο πατέρας της είχε περισσότερες απαιτήσεις από εκείνη. Ως πρωτότοκη που ήταν, θεωρούσε, ότι αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τις αδερφές της. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αρκετές φορές ένιωθε πίεση από τον πατέρα της, όχι τόσο σχετικά με τον γνωστικό τομέα, όσο με στοιχεία του χαρακτήρα της. Πίστευε, δηλαδή, ότι η Μαρία, δεν ήταν τόσο δραστήρια και δυναμική, όσο θα έπρεπε να είναι, για να ανταπεξέλθει στις δυσκολίες της ζωής. Παρ' όλα αυτά, πολλές φορές είχε αισθανθεί άσχημα λόγω αυτών των συγκρούσεων. Ωστόσο, συγκρίσεις μεταξύ των παιδιών του δεν έκανε. Αγαπούσε και τις τρεις κόρες του εξίσου, αλλά ήταν λίγο πιο κοντά με την μεσαία. Είναι πολύ διακριτικός στη ζωή τους και τα βοηθάει, όπως και όσο μπορεί. Η μητέρα της ήταν ο άνθρωπος που έπαιρνε τις περισσότερες αποφάσεις στο σπίτι τους και ουσιαστικά ήταν υπεύθυνη για την ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Σε αντίθεση με τον πατέρα, που είχε αναλάβει τη ψυχαγωγία και τη διασκέδαση τους. Η Μαρία είχε και έχει μία πολύ καλή σχέση μαζί της, αφού αυτή η σχέση στηρίζεται στην επικοινωνία και το διάλογο. Και με τις αδερφές της, και ειδικά με τη δεύτερη, που είναι και πιο κοντά στη δική της ηλικία η Μαρία είχε πολύ καλή σχέση. Θυμάται με αγάπη τα παιδικά τους χρόνια και τις ατέλειωτες ώρες παιχνιδιού. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας δέθηκαν ακόμη περισσότερο. Δεν θυμάται ποτέ να έχουν έρθει σε σύγκρουση και είναι ακόμη πολύ αγαπημένες. Με τους παππούδες και τις γιαγιάδες της η Μαρία είχε μία καλή, τυπική σχέση. Περισσότερο όμως με τους γονείς της μητέρας της. Δεν θα μπορούσε ποτέ να φανταστεί, ότι θα μεγάλωνε μαζί τους, μακριά από τους γονείς και τα αδέρφια της. Υπογραμμίζει, ότι η οικογένειά της, της έδωσε πολύτιμα εφόδια – συναισθήματα και στοιχεία προσωπικότητας – για να μπορέσει να «σταθεί» στη ζωή της ως γυναίκα και ως μητέρα.

Σε ηλικία 21 έτους, και μετά από δύο αποτυχημένες προσπάθειες – εξαιτίας των οποίων απέκτησε βουλιμικές διατροφικές συνήθειες - πέρασε στο Πανεπιστήμιο του νησιού της, στην Παιδαγωγική σχολή, και συγκεκριμένα στο τμήμα νηπιαγωγών. Πριν από την επιτυχή εισαγωγή της στο Πανεπιστήμιο φοίτησε για δύο ακαδημαϊκά έτη σε ένα δημόσιο ΙΕΚ στον τόπο κατοικίας της, μετά από παρότρυνση του πατέρα της. Ήθελε πολύ να γίνει νηπιαγωγός, γιατί ήθελε από μικρή να ακολουθήσει επαγγελματικά τον κλάδο του πατέρα της. Στο Πανεπιστήμιο πέρασε ήσυχη φοιτητική

ζωή, χωρίς πολλές φιλίες και χωρίς, κατόπιν δικής της επιλογής, σχέσης με αγόρια σε ερωτικό επίπεδο. Ωστόσο, θα ήθελε να σπουδάσει σε κάποια άλλη πόλη, μακριά από το νησί της, για να γνωρίσει νέα μέρη και ξένες νοοτροπίες.

Τον άντρα της τον γνώρισε με προξενιό, στα τέλη του τέταρτου έτους του Πανεπιστημίου, και μέσα σε έξι μήνες έγινε γνωριμία, λόγος, αρραβώνας και γάμος. Μάλιστα, η Μαρία την ημέρα του γάμου της ήταν και τριών μηνών έγκυος. Με τον άντρα της, ο οποίος είναι και ο ίδιος ιερέας, μένουν στο Ηράκλειο και έχουν αποκτήσει τρία παιδιά: τον Αντώνη (πέντε ετών) την Ελευθερία (τεσσάρων ετών) και την Ευαγγελία (δύο ετών). Η Μαρία νιώθει να κουράζεται ιδιαίτερα με τις υποχρεώσεις της οικογένειας. Ένα από τα παράπονα της είναι, ότι θέλει περισσότερο ελεύθερο χρόνο στη ζωή της. Πολλές φορές δεν έχουν το χρόνο, ούτε να συζητήσουν. Επίσης, διαμαρτύρεται, ότι ο σύζυγός της δεν τη βοηθάει καθόλου στο σπίτι, αλλά ούτε αφιερώνει χρόνο στα παιδιά, με αποτέλεσμα την εργασία του. Η Μαρία στις βρισιές της πασάλει και σταίγει αγνώστους και από μήνα και η κερμάνη το τέταρτο παιδί της.

- Τέλη 1976: Η μητέρα της αποβάλλει έμβρυο επτά μηνών.
 Μέσα του 1977: Η μητέρα της αποβάλλει έμβρυο επτά μηνών.
 30/5/1978: Γεννιέται η αδερφή της Μαρία.
 8/1978: Πεθαίνει ο παππούς της Βαγγέλης.
 5/9/1979: Γεννιέται η Ευαγγελία στην Αθήνα.
 4/1980: Η Ευαγγελία φεύγει με την γιαγιά της για την Κρήτη.
 ;84: Επιστρέφει στην Αθήνα.
 2/10/1085: Γεννιέται ο αδερφός της Βαγγέλης.
 9/1998: Περνάει η Ευαγγελία στο Πανεπιστήμιο και φεύγει από το πατρικό της.
 Περνάει επίσης, η αδερφή της Μαρία, αλλά σε Πανεπιστήμιο του τόπου διαμονής τους και παραμένει στο πατρικό τους.
 7/2002: Τελειώνει το Πανεπιστήμιο και επιστρέφει στο πατρικό της.
 9/2002: Περνάει ο Βαγγέλης στο πανεπιστήμιο και φεύγει από το πατρικό.
 9/2003: Διορίζεται στην Κρήτη μετά από επιτυχείς εξετάσεις στον ΑΣΕΠ και φεύγει από το πατρικό της.
 4/3/2005: **Ευαγγελία** πεθαίνει, ότι είναι έγκυος.
 15/8/2005: Εισάγεται εσπευσμένα στο νοσοκομείο με πρόωρες συσπάσεις και παραμένει μέχρι τη γέννηση του παιδιού της.
 2/10/2005: Γεννιέται η πρώτη κόρη της εφταμηνίτικη.
 22/11/2005: Πραγματοποιεί τον πρώτο της γάμο.
 21/6/2006: Υπογράφει ιδιωτικό συμφωνητικό και χωρίζει με το πρώτο της σύζυγο.
 7/2007: Μένει έγκυος η αδερφή της, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος.
 21/11/2007: Παντρεύεται η αδερφή της με πολιτικό γάμο.
 19/3/2008: Γεννάει η αδερφή της την κόρη της.
 30/4/2009: Πραγματοποιεί τον δεύτερο γάμο της (πολιτικό).
 29/11/2008: Πραγματοποιεί τον δεύτερο γάμο της (θρησκευτικό).
 4/7/2009: Γεννιέται η δεύτερη κόρη της.

Η Ευαγγελία γεννήθηκε στις πέντε Σεπτεμβρίου του 1979 στο Μαρούσι Αττικής. Είναι μόνιμη νηπιαγωγός, διορισμένη σε δημόσιο σχολείο του Ηρακλείου, τα τελευταία επτά χρόνια. Προέρχεται από μία ελληνική αστική, χωλή, οικογένεια που έζησε σ' ένα δυτικό προάστιο των Αθηνών. Είναι το δεύτερο παιδί μιας πενταμελούς οικογένειας. Προηγείται η αδερφή της, η Μαρία, με την οποία

έχουν δεκαέξι μήνες διαφορά και έπεται ο αδερφός της, Ανδρέας, οποίος είναι εξήμισι χρόνια μικρότερος από την Ευαγγελία. Ο πατέρας της κατάγεται από ένα χωριό της Καρδίτσας και ασκεί το επάγγελμα του ναυτικού και η μητέρα της από ένα χωριό του Ρεθύμνου της Κρήτης και εργαζόταν ως υπεύθυνη στην καθαριότητα σε μία δημόσια υπηρεσία. Ο πατέρας της, αν και είναι συνταξιούχος, ασκεί ακόμα το επάγγελμά του, ενώ η μητέρα της βγήκε πρόωρα σε σύνταξη σε ηλικία 38 ετών – λόγω της ύπαρξης τριών ανηλίκων τέκνων. Σε ηλικία οχτώ μηνών δόθηκε από τους γονείς της, στον παππού της και τη γιαγιά της, στους γονείς της μητέρας της, σε ένα ορεινό χωριό στο Ρέθυμνο της Κρήτης, για να μεγαλώσει μαζί τους. Εκεί έμεινε μέχρι την ηλικία των πέντε ετών περίπου, μέχρι δηλαδή, που άρχισε το σχολείο. Τα χρόνια αυτά στο χωριό τα θυμάται με μεγάλη νοσταλγία και αγάπη. Ωστόσο φαίνεται να έχει πληγωθεί ιδιαίτερα από το γεγονός, ότι δόθηκε για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα στα παππούδια της και πέρασε ουσιαστικά όλη την παιδική της ηλικία μακριά από τους γονείς και τα αδέρφια της. Ένωθε απόρριψη, ειδικά από την μητέρα της. Μάλιστα θεωρεί αυτό το γεγονός, ταυτόχρονα με την άσχημη συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, και τη σύγκριση που έκανε εκείνος ανάμεσα στις δύο αδερφές, ως την μεγαλύτερη αιτία για την άσχημη σχέση που είχε και έχει μέχρι σήμερα με την αδερφή της (η σχέση πλέον είναι ανύπαρκτη).

Σε ηλικία πεντέμισι ετών και με αφορμή την έναρξη της σχολικής διαδρομής της πήγε στην Αθήνα, όπου βρίσκονταν ήδη οι γονείς της με την μεγαλύτερη αδερφή της, η οποία ήταν τότε περίπου εξήμισι ετών. Καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής της Ευαγγελίας στο χωριό, είχε πολύ μικρή επαφή με τους γονείς και την αδερφή της, αφού αυτή περιοριζόταν στις λίγες επισκέψεις που της έκαναν κάθε δεύτερο καλοκαίρι. Συνολικά, δηλαδή, σε όλο το διάστημα που μεγάλωνε με τον παππού και τη γιαγιά της στο χωριό, η μητέρα της και η αδερφή της, την είχαν επισκεφτεί γύρω στις τρεις με τέσσερις φορές. Με τη γιαγιά της διατηρεί ακόμα μία πολύ καλή σχέση (ο παππούς της έχει φύγει από τη ζωή). Την ονομάζει μάλιστα «η κολλητή μου».

Η προσαρμογή της Ευαγγελίας στην Αθήνα, στο πατρικό της σπίτι, ήταν ιδιαίτερα δύσκολη. Αφενός μεν, βίωνε πολύ άσχημα την απουσία του παππού και της γιαγιάς, που μέχρι την ηλικία των πεντέμισι ετών, τους θεωρούσε γονείς της, και αφετέρου δε, είχε πολύ άσχημη σχέση με την αδερφή της, η οποία την έδιωχνε συνέχεια από το σπίτι, και της έδειχνε με κάθε τρόπο, ότι δεν ανήκε εκεί. Η Ευαγγελία λοιπόν, είχε τάσεις φυγής από το σπίτι της, και στην αρχή μάλιστα της διαμονής της στην Αθήνα είχε διατροφικά προβλήματα, όπου χρειάστηκε να νοσηλευτεί και στο νοσοκομείο για μία εβδομάδα περίπου. Πολύ δυνατή, επίσης, ήταν η αίσθηση της απουσίας του πατέρα της, αφού εκείνος εργαζόταν ως ναυτικός και έλειπε για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι (τουλάχιστον ενός έτους). Αλλά και όταν βρισκόταν στην Αθήνα, τροφοδοτούσε συνέχεια την άσχημη σχέση της Ευαγγελίας με την αδερφή της, με συγκρίσεις και αντιζηλίες. Η Ευαγγελία περιγράφει με πολύ δυσάρεστα συναισθήματα τα χρόνια της στην Αθήνα. Θυμάται πάντα καβγάδες και φασαρίες. Είχε δεχθεί μεγάλη επιθετικότητα – λεκτική και σωματική – από τον πατέρα της. Χρησιμοποιούσε μάλιστα προσβλητικά, αποθαρρυντικά και υποτιμητικά σχόλια, προκειμένου να απευθυνθεί στην Ευαγγελία. Το ίδιο ακριβώς έκανε και η αδερφή της απέναντί της. Υπογραμμίζει μάλιστα, ότι η αδερφή της μέσα στο σπίτι είχε την προστασία του πατέρα της. Η τελευταία ήταν ιδιαίτερα επιθετική – λεκτικά και σωματικά – προς όλους και ιδιαίτερα προς την μητέρα της.

Χαρμόσυνο γεγονός για την Ευαγγελία αποτέλεσε η γέννηση του αδερφού της ένα χρόνο μετά, αφού πήγε στην Αθήνα. Με τον αδερφό της είχε και έχει μία πολύ καλή και στενή σχέση, ακόμη και σήμερα. Ήταν ο μοναδικός λόγος που έκανε λίγο καλύτερη την παραμονή της στην Αθήνα. Ωστόσο πάντοτε θυμάται τον εαυτό της να έχει τάσεις φυγής από το σπίτι και επιθυμία επιστροφής στον παππού και τη γιαγιά.

Σε ηλικία δεκαοχτώ ετών πέρασε στο Πανεπιστήμιο, στην παιδαγωγική σχολή, και συγκεκριμένα στο τμήμα νηπιαγωγών, και έφυγε μακριά από το σπίτι της, για να σπουδάσει. Πέρασε όμορφα φοιτητικά χρόνια, χωρίς ιδιαίτερες εντάσεις, με αρκετό διάβασμα και προσπάθεια εκ μέρους της, και με αρκετή επιμέλεια και απόδοση στα μαθήματα, όπως και κατά τη διάρκεια των μαθητικών της χρόνων. Δεν χαρακτηριζόταν από ιδιαίτερη ευφυΐα, αλλά από υπερβολική επιμονή και προσπάθεια. Τα άσχημα λόγια του πατέρα της και η υποτίμηση προς το πρόσωπό της την έκανε να προσπαθεί όλο και περισσότερο. Ήθελε να τον διαψεύσει, να του αποδείξει, ότι αξίζει κι εκείνη.

Μάλιστα σε κάποιο σημείο η Ευαγγελία μας ανέφερε, ότι ο πατέρας της, της μιλούσε πάντοτε με τόσο άσχημο τρόπο, που νόμιζε, ότι νιώθει απέχθεια για εκείνη. Κατά τη διάρκεια των φοιτητικών της χρόνων έκανε και την πρώτη της σχέση, με ένα φοιτητή, η οποία διήρκεσε ενάμισι έτος περίπου και τερματίστηκε μετά από επιθυμία του συντρόφου. Η σχέση αυτή την στιγμάτισε ιδιαίτερα. Στη συνέχεια η Ευαγγελία προχώρησε σε μία σχέση με έναν άνθρωπο, που θεωρούσε, ότι ήταν μεγαλύτερος από εκείνη είκοσι χρόνια. Μετά όμως από έξι χρόνια σχέσης, έμαθε, ότι εκείνος δεν ήταν ειλικρινής μαζί της και τον χώρισε αμέσως. Όταν τελείωσε το Πανεπιστήμιο, έψαξε να βρει δουλειά να μείνει στην πόλη που σπούδασε, αλλά αυτό ήταν ιδιαίτερα δύσκολο. Λόγω οικονομικών αιτιών, επέστρεψε πάλι στο πατρικό της, όπου και εργαζόταν, στο επάγγελμα, που είχε σπουδάσει, αλλά και μελετούσε, προκειμένου να δώσει εξετάσεις στον ΑΣΕΠ, και να διοριστεί ως εκπαιδευτικός. Έδωσε εξετάσεις και διορίστηκε μετά από ένα χρόνο παραμονής της στην Αθήνα, σε έναν νομό της Κρήτης. Στα 23 της υπηρετεί σε ένα ορεινό χωριό, και εκεί γνωρίζει και τον πατέρα του πρώτου της παιδιού. Έκαναν παρέα ένα χρόνο, είχαν σχέση ενάμισι χρόνο περίπου και τυγχάνει μία εγκυμοσύνη. Η Ευαγγελία είναι θετική στην εγκυμοσύνη και «κρατάει» το παιδί, αν και δεν φαίνεται να έχει στήριξη από πουθενά. Οι γονείς της αντέδρασαν πολύ άσχημα και οι σχέσεις τους διακόπηκαν τελείως. Γάμος δεν υπήρξε, παρά μόνο, όταν γεννήθηκε το παιδί, και αφού υποχρεώθηκε από τον πατέρα του τελευταίου να προβεί σε εξέταση ταυτοποίησης της πατρότητας. Η πράξη αυτή έκανε την Ευαγγελία να νιώσει αηδία για τον πατέρα του παιδιού της. Χωρίζει μετά από έξι μήνες συμβίωσης και παραμένει μαζί με το παιδί της στην πόλη του πρώην συζύγου της, για ένα χρόνο ακόμα, αφού επαγγελματικοί λόγοι την υποχρέωναν. Η ζωή της εκεί ήταν πολύ δύσκολη, χωρίς να έχει έναν άνθρωπο να μιλήσει, κάποιον να της συμπαρασταθεί. Όταν το παιδί ήταν είκοσι μηνών περίπου παίρνει μετάθεση για άλλο νομό της Κρήτης και φεύγει μαζί με το παιδί. Εκεί μένει για δύο χρόνια. Η παρουσία του πατέρα στη ζωή του παιδιού ήταν και είναι ανύπαρκτη, ακόμη και σήμερα. Δεν γνωρίζει, ούτε την εξωτερική εμφάνιση του παιδιού του. Ωστόσο, βρίσκεται στη ζωή της μητέρας με συχνές δικαστικές διαμάχες, οι οποίες άρχισαν από την στιγμή που η Ευαγγελία αποφάσισε να φτιάξει τη ζωή της ξανά και να προχωρήσει σε ένα δεύτερο γάμο. Στην κόρη της έχει ιδιαίτερη αδυναμία. Με τον δεύτερο σύζυγό της έχει μία πολύ όμορφη σχέση, γεμάτη αγάπη και επικοινωνία. Ήταν ο μοναδικός άνθρωπος που της συμπαραστάθηκε, όταν χώρισε. Διαμένουν τον τελευταίο χρόνο στο Ηράκλειο της Κρήτης και έχουν ένα ακόμη παιδάκι, ένα κοριτσάκι, το οποίο είναι σήμερα έξι μηνών. Νιώθε περήφανη για τα παιδιά της και θέλει να βρίσκεται κοντά τους συναισθηματικά και ψυχικά – αυτό, δηλαδή, που έλειψε στην ίδια. Με τον σύζυγό της φαίνεται να περνά όμορφα και να έχει βρει την γαλήνη και την ηρεμία που οφείλει κάθε μητέρα να εξασφαλίζει πρώτα στον εαυτό της και μετά στα παιδιά της. Ωστόσο, αναφέρει, ότι πολλές φορές αναζητά την φασαρία και τους τσακωμούς που είχε μάθει να βιώνει στην πατρική της οικογένεια.

7.2.2. Ανάλυση Γενογράμματος και οικογενειακές σχέσεις των δύο μητέρων

Ας εξετάσουμε τώρα τα γενογράμματα των δύο μητέρων, έτσι, όπως διαμορφώθηκαν από τα στοιχεία που μας παρέθεσαν. Τα γενογράματά τους βρίσκονται στο Παράρτημα για αισθητικούς λόγους (Παρ. 3: Χαρτογράφηση οικογενειακής δομής Μαρίας, Παρ. 4: Οικογενειακές σχέσεις Μαρίας, Παρ. 5: Χαρτογράφηση οικογενειακής δομής Ευαγγελίας, Παρ.6: Οικογενειακές σχέσεις Ευαγγελίας).

7.2.2.1. Μαρία

Οι γονείς της Μαρίας είναι ο Αντώνης (1956) και η Ευαγγελία (1947). Ο πατέρας της είναι δάσκαλος και ιερέας και η μητέρα της κομμώτρια. Η Μαρία (1978) είναι το πρώτο κατά σειρά γέννησης παιδί. Ακολουθεί η Κατερίνα (1979) και η Εμμανουέλλα (1982). Η Μαρία έχει παντρευτεί τον Κωνσταντίνο και έχουν αποκτήσει τρία παιδιά: τον Αντώνη (2004), την Ελευθερία (2005), την Εύα (2007). Η Μαρία είναι έγκυος – 6 μηνών - και περιμένει το τέταρτο παιδί της και το δεύτερο γιο της. Η αδερφή της η Κατερίνα είναι και αυτή παντρεμένη και έχει ένα κοριτσάκι (2007).

Ο πατέρας της Μαρίας είναι το τρίτο από τα τέσσερα παιδιά των γονιών του. Ο πατέρας του – Μανόλης - έχει κάνει δύο γάμους, από τον οποίο ο Αντώνης έχει μία αδερφή, τη Βασιλεία. Με την μητέρα του – Μαρία – ο πατέρας του απέκτησε τρία παιδιά: την Γεωργία, τον ίδιο και τον Δημήτρη. Η αδερφή του η Βασιλεία από τον πρώτο γάμο του πατέρα του, έχει παντρευτεί το Γρηγόρη και έχουν αποκτήσει τρία παιδιά: την Μαρία, την Τασούλα και το Σταύρο. Η αδερφή του, η Γεωργία έχει παντρευτεί το Θανάση και έχουν αποκτήσει την Μαρία, τον Μανόλη, την Πόπη και τον Μάνθο, ενώ ο αδερφός του, Δημήτρης, έχει παντρευτεί τη Βιολέτα και έχουν αποκτήσει την Μαριάνθη και την Εμμανουέλλα.

Αναφορικά με τον παππού της τον Μανόλη και τη γιαγιά της την Μαρία, δεν μας δίνει πολλά στοιχεία. Ο παππούς της είναι εν ζωή, αλλά δεν γνωρίζει τα ονόματα των γονιών του, ούτε αν είχε αδέρφια και πόσα. Η γιαγιά της έχει πεθάνει – 2005-, αλλά ούτε εκείνης γνωρίζει τα ονόματα των γονιών της. Δεν ξέρει τον ακριβή αριθμό των αδερφιών της, αλλά κάνει αναφορά για έναν αδερφό και δύο αδερφές πριν τη γέννηση της γιαγιάς της.

Η μητέρα της Μαρίας, η Ευαγγελία, είναι το τελευταίο από έξι παιδιά. Γονείς της ήταν ο Σπύρος και η Μαρία και έχουν πεθάνει και δύο (1986 και 1990 αντίστοιχα). Πρώτος κατά σειρά γέννησης είναι ο Κωστής, η Γαρρυφαλιώ, ο Γιώργος, ο Νίκος και ο Μανόλης. Ο Κωστής παντρεύτηκε την Ιουλία και έχουν αποκτήσει τον Σπύρο, την Μαρία και τον Μανόλη. Η Γαρρυφαλιώ παντρεύτηκε τον Νίκο και απέκτησαν τον Γιώργο, τον Μηνά και την Μαρία. Ο Γιώργος παντρεύτηκε τη Σοφία και έκαναν το Σπύρο και την Μαρία. Ο Νίκος παντρεύτηκε την Αρετή και έκαναν τον Κωνσταντίνο, μετά από πολλές αποτυχημένες εξωσωματικές γονιμοποιήσεις. Και τέλος, ο Μανόλης παντρεύτηκε την Ανδριανή και απέκτησαν τον Σπύρο και τη Δόξα.

Για τον παππού της τον Σπύρο η Μαρία δεν θυμάται, ούτε τα ονόματα των γονιών του, αλλά ούτε και τον ακριβή αριθμό και φύλο των αδερφών του. Κάνει λόγο μόνο για δύο μεγαλύτερους αδερφούς από τον παππού της, οι οποίοι έχουν φύγει από τη ζωή.

Εξετάζοντας το γενεόγραμμα της Μαρίας συνειδητοποιούμε, ότι το επάγγελμα του κληρικού και γενικά του προτύπου του άντρα που ασχολείται με τα Θεία, εντοπίζεται σε κάθε γενεά. Και οι δύο παππούδες της Μαρίας ήταν ψάλτες. Ο πατέρας της ήταν ιερέας και δάσκαλος και ο αδερφός του Θεολόγος. Ο αδερφός της μητέρας της είναι κι αυτός ιερέας. Ο σύζυγος της Μαρίας είναι ιερέας και Θεολόγος.

Σύμφωνα με τη γραμμική απεικόνιση των σχέσεων των μελών της οικογένειας ανάμεσά τους, βλέπουμε, ότι η Μαρία έχει πολύ στενή σχέση με την μητέρα της και στενή, αλλά και λίγο άσχημη με τον πατέρα της. Κι αυτό, γιατί πολλές φορές ο πατέρας της προκειμένου να την αναγκάσει να αποκτήσει περισσότερη αυτοπεποίθηση και μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, τις έκανε προσβλητικά σχόλια και η Μαρία ένιωθε να την μειώνει. Είχε μεγάλες προσδοκίες από την Μαρία, ίσως γιατί έβλεπε στο πρόσωπό της τον γιο, που ποτέ δεν απέκτησε. Με τις δύο αδερφές της έχει πολύ καλή

και στενή σχέση. Ο πατέρας της έχει πολύ στενή σχέση με την μεσαία αδερφή της, η οποία είναι η περισσότερο δυναμική και δραστήρια ανάμεσα στις αδερφές. Ο χαρακτήρας της Μαρίας και της μικρής της αδερφής μοιάζουν αρκετά.

Ο πατέρας της Μαρίας είχε στενή σχέση με τους γονείς του, αλλά και η μητέρα τους το ίδιο. Και οι γονείς της Μαρίας μεταξύ τους έχουν μία στενή και φυσιολογική σχέση, χωρίς ιδιαίτερες εντάσεις. Δεν εντοπίζονται τρίγωνα ή επανάληψη άσχημων σχεσιακών προτύπων.

7.2.2.2. Ευαγγελία

Ας δούμε τώρα αναλυτικά την χαρτογράφηση της οικογενειακής δομής της Ευαγγελίας, αλλά και τις οικογενειακές της σχέσης (Παρ. 3 και 4). Γονείς λοιπόν της Ευαγγελίας είναι ο Κυριάκος (το τελευταίο παιδί από τέσσερα αδέρφια από ανασυσταμένη οικογένεια) που έχει γεννηθεί το 1950 σε ένα ορεινό χωριό της Καρδίτσας και η Δέσποινα που έχει γεννηθεί κι εκείνη το 1950 σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης (το πρώτο παιδί από πέντε αδέρφια). Απέκτησαν τρία παιδιά: Την Μαρία (1978), την Ευαγγελία (1979) και τον Ανδρέα (1985). Η οικογένειά τους θα χαρακτηρίζονταν «χωλή», αφού ο πατέρας λείπει για μεγάλα χρονικά διαστήματα από την οικογενειακή τους εστία. Πριν από την Μαρία και σε ηλικία είκοσι ετών, η μητέρα της Ευαγγελίας είχε κάνει άμβλωση – ούσα ανύπαντρη – όπως και μετά την γέννηση του πρώτου παιδιού της, της Μαρίας. Μετά την πρώτη της άμβλωση, γέννησε ένα παιδί, το οποίο την δεύτερη μέρα της ζωής του πέθανε και έκανε δύο αποβολές. Το πρώτο παιδί τους, η Μαρία έχει παντρευτεί τον Γρηγόρη (1979) και έχουν αποκτήσει ένα παιδί, τη Δέσποινα (2007). Η Ευαγγελία έχει κάνει δύο γάμους: ο πρώτος ήταν πολιτικός και κοινωνικά επιβληθείς, αφού συνέβη μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη σε ηλικία είκοσι πέντε ετών. Μετά από έξι μήνες χώρισε. Ο δεύτερος τελέστηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα και πιο συγκεκριμένα, μετά από ένα διάστημα δυόμισι ετών από τον πρώτο χωρισμό. Η Ευαγγελία με τον δεύτερο σύζυγό της απέκτησε ένα κοριτσάκι – 6 μηνών. Πριν την απόκτηση αυτού του μωρού είχε κάνει και η ίδια μία αποβολή. Ο αδερφός της ο Ανδρέας είναι ανύπαντρος και έχει την ίδια ημερομηνία γενεθλίων με το πρώτο παιδί της Ευαγγελίας.

Η μητέρα της Ευαγγελίας, η Δέσποινα, κατάγεται από μία οικογένεια με πέντε παιδιά. Γονείς της είναι ο Ιωάννης (1921-2007) και η Ευαγγελία (1932). Η Δέσποινα είναι η πρώτη σε σειρά γέννησης. Στη συνέχεια βρίσκεται η Κυριακή (1952), ο Αριστοτέλης (1954), η Μαρία (1956) και τέλος ο Κωνσταντίνος, ο οποίος έχει δολοφονηθεί (1958-2003). Η Κυριακή απέκτησε με τον Γιώργο (1927) – με τον οποίο βρίσκεται σε διάσταση - οχτώ παιδιά: τον Νεκτάριο (ο οποίος παντρεύτηκε την Πόπη – μετά από έναν αποτυχημένο αρραβώνα - και απέκτησε τον Σίσσυ και το Γιώργο και βρίσκονται τώρα σε διάσταση), τον Σπύρο (που παντρεύτηκε τη Δέσποινα και μετά από δέκα χρόνια απέκτησαν με εξωσωματική γονιμοποίηση δίδυμα), την Ελένη – η οποία έχει χωρίσει - (που παντρεύτηκε τον Κώστα και απέκτησε τη Θεώνη), την Ευαγγελία (που παντρεύτηκε τον Σπύρο και έχουν αποκτήσει, κατόπιν εξωσωματικής γονιμοποίησης, τον Νίκο και το Γιώργο), τον Αριστείδη – ο οποίος έχει κάνει έναν αποτυχημένο γάμο – που παντρεύτηκε την Ιωάννα, αλλά δεν μπορούν να αποκτήσουν παιδιά, τη Βασιλεία, η οποία παντρεύτηκε τον Κωστή – τώρα βρίσκεται σε διάσταση – και έχει τρία παιδιά: τον Γιώργο, τον Μαρίνο και την Μαρία. Επίσης, την Ανδριανή, η οποία έχει παντρευτεί τον Νίκο και έχουν αποκτήσει τη Σοφία και έναν μπέμπη, και τέλος, η Μαρία, η οποία είναι ανύπαντρη.

Ο Αριστοτέλης, ο αδερφός της Δέσποινας, της μητέρας της Ευαγγελίας έχει παντρευτεί την Αρετή – βρίσκονται σε διάσταση – και έχουν αποκτήσει τρία παιδιά: την Ευαγγελία που έχει παντρευτεί τον Αποστόλη – βρίσκονται σε διάσταση τώρα - και έχουν αποκτήσει δύο παιδιά, τον Γιάννη και τον Μανόλη. Επίσης, τον Γιάννη, που έχει παντρευτεί την Σοφία – βρίσκονται σε διάσταση τώρα – και έχουν αποκτήσει τον Μανόλη και μία μπέμπα, και τον Δημήτρη, που είναι ανύπαντρος.

Η Μαρία, η αδερφή της Δέσποινας, έχει παντρευτεί τον Φίλιππα – βρίσκεται σε διάσταση τώρα – και έχουν αποκτήσει δύο παιδιά, την Πόπη και την Ιωάννα.

Τέλος, ο δολοφονημένος αδερφός της Δέσποινας έχει παντρευτεί δύο φορές: με την πρώτη γυναίκα του, την Πόπη, έχει αποκτήσει την Ελένη, την Εύα και την Μαρία. Εκτός από την Ελένη, η

οποία έχει παντρευτεί δύο φορές και έχει χωρίσει και τις δύο, οι υπόλοιπες είναι ανύπαντρες. Με τη δεύτερη γυναίκα του, την Κατερίνα, έχει αποκτήσει την Ελπίδα και τη Στέλλα, αλλά πριν την απόκτηση των παιδιών, έχασαν ένα παιδί – αγόρι.

Η Ευαγγελία επιπλέον, μας δίνει την πληροφορία, ότι και οι δύο θείες της, και η Κυριακή και η Μαρία έχουν κάνει αμβλώσεις και αποβολές, αλλά χωρίς να αναφέρεται στη χρονική σειρά και τον αριθμό αυτών.

Η Ευαγγελία μας δίνει επίσης, πληροφορίες και για τον παππού της και τη γιαγιά της, τους γονείς της μητέρας της. Τους γονείς της γιαγιάς της Ευαγγελίας τους έλεγαν Χαράλαμπο και Δέσποινα και είχαν αποκτήσει την Μαρία, τον Μιχάλη, την Ελένη, τον Μόσχο, την Κατερίνα, την Ευαγγελία, το Βασίλη και τον Δημήτρη.

Από την άλλη πλευρά γονείς του παππού της του Γιάννη ήταν ο Χαράλαμπος και η Μαρία και είχαν αποκτήσει, την Παγόνα, το Γιώργο, το Γιάννη, τη Δέσποινα, το Στέλιο, το Χρήστο και τον Σπύρο.

Η Ευαγγελία λοιπόν μας παρέχει αρκετές πληροφορίες για τους συγγενείς της από την πλευρά της μητέρας της. Ας δούμε τώρα τι γίνεται με τους συγγενείς από την πλευρά του πατέρα της.

Οι γονείς λοιπόν του πατέρα της λέγονταν Ανδρέας και Μαρία. Τον παππού της τον Ανδρέα δεν τον είχε γνωρίσει καθόλου, αφού πέθανε πριν γεννηθεί εκείνη και τη γιαγιά της την Μαρία τη θυμάται αμυδρά, αφού έφυγε από τη ζωή, όταν η Ευαγγελία ήταν εννέα ετών. Ο πατέρας της είναι το τελευταίο σε σειρά γέννησης, παιδί, με μεγάλη διαφορά ηλικίας από τις αδερφές του – από την μικρότερη δεκαπέντε χρόνια. Ο παππούς της ο Ανδρέας, όταν γεννήθηκε ο πατέρας της ήταν πενήντα πέντε ετών και η γιαγιά της η Μαρία πενήντα ετών. Από την οικογένεια του πατέρα της δεν γνωρίζει κανέναν άλλον απολύτως. Μόνο ονομαστικά γνωρίζει, ότι ο πατέρας της είχε μία αδερφή από τον πρώτο γάμο του πατέρα του που λεγόταν Ελένη, και η οποία απέκτησε ένα αγοράκι – τώρα είναι διαζευγμένη. Επίσης, έχει μία αδερφή, την Δήμητρα, η οποία έχει κάνει δύο γάμους και έχει χωρίσει και από τους δύο. Από αυτούς τους δύο γάμους έχει αποκτήσει τρία παιδιά, όπου το καθένα από αυτά έχει παντρευτεί δύο φορές και έχει χωρίσει. Ωστόσο, δεν μας αναφέρονται ονόματα, ούτε αριθμός και φύλο των παιδιών που έχει αποκτηθεί. Γίνεται αναφορά και για άλλη μία αδερφή του πατέρα της, χωρίς όμως να διευκρινίζεται το όνομά της. Εκείνη έχει παντρευτεί και έχει χωρίσει και τις δύο φορές. Έχει αποκτήσει δύο παιδιά, τα οποία έχουν παντρευτεί και έχουν χωρίσει κι αυτά από δύο φορές. Ωστόσο, δεν γνωρίζει ονόματα, ή αριθμό και φύλο των παιδιών που έχουν αποκτηθεί.

Η Ευαγγελία λοιπόν μας παραθέτει πολύ λίγα στοιχεία αναφορικά με την οικογένεια του πατέρα της και κυριολεκτικά δεν γνώρισε κανέναν – παππού, θείες, ξαδέρφια, κλπ. Ο πατέρας της ανέκαθεν προφασιζόταν ως δικαιολογία την εργασία του. Ήταν, δηλαδή, συνεχώς μακριά, και γι' αυτόν τον λόγο δεν είχε επαφή με κανέναν από τους συγγενείς του.

Όπως φαίνεται και από το γενεόγραμμα της Ευαγγελίας, μας δίνονται πολλές πληροφορίες για τους συγγενείς της μητέρας της. Γνωρίζει ακόμα και τα ονόματα και μάλιστα κατά σειρά γεννήσεως των αδερφών του παππού της και της γιαγιάς της. Από την άλλη πλευρά, τους συγγενείς του πατέρα της, δεν τους ξέρει σχεδόν καθόλου. Δεν τους έχει γνωρίσει ποτέ, ούτε καν τις αδερφές του πατέρα της και τα παιδιά αυτών, τα πρώτα ξαδέρφια της, δηλαδή. Μας πληροφορεί, ωστόσο για την οικογενειακή τους κατάσταση, χωρίς βέβαια να μας αναφέρει, ούτε τα ονόματά τους. η χαρτογράφηση των συγγενών από την πλευρά της μητέρας της καταλαμβάνει όλο σχεδόν το χώρο της σελίδας.

Στο συγκεκριμένο γενεόγραμμα πολύ συχνό επίσης, είναι και το φαινόμενο των αμβλώσεων και των αποβολών. Η μητέρα της Ευαγγελίας αναφέρεται, ότι έχει κάνει δύο εκτρώσεις και δύο αποβολές, αλλά και οι αδερφές της, Κυριακή και Μαρία, το ίδιο. Η Ευαγγελία επίσης, έχει κάνει μία αποβολή, στα πλαίσια του δεύτερου γάμου της και πριν αποκτήσει το δεύτερο παιδί της. Η γιαγιά της επίσης, η Ευαγγελία, έχει κάνει αρκετές αποβολές – όπως επίσης, η μητέρα της γιαγιάς της, αλλά και η μητέρα του πατέρα της - λόγω ελλιπούς ιατρικής μέριμνας εκείνα τα χρόνια, αλλά και μία έκτρωση μέσα στα πλαίσια της εξωσυζυγική της σχέσης. Επίσης, η γυναίκα του δολοφονημένου αδερφού της μητέρας της έκανε μία αποβολή, πριν αποκτήσουν τα παιδιά τους. συνειδητοποιούμε λοιπόν, ότι το φαινόμενο των αμβλώσεων ή απότομων διακοπών κνήσεως επαναλαμβάνεται από

γενεά σε γενεά. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι μπορεί το φαινόμενο των αποβολών να εμφανιστεί και στα παιδιά της Ευαγγελίας, αφού βλέπουμε, ότι έχει ισχύ από γενεά σε γενεά.

Ωστόσο, και από την πλευρά του πατέρα της είναι πολύ συχνό το φαινόμενο των αμβλώσεων, και αναφορικά με τις θείες της, αλλά και με τις ξαδέρφες της. Χωρίς όμως να γνωρίζει την χρονική τους σειρά ή την περίοδο πραγματοποίησής τους, είναι πληροφορίες που τις έχει ακούσει από την μητέρα της στα πλαίσια τηλεφωνικών της συνομιλιών.

Τέλος, εντύπωση στο γενεόγραμμα της Ευαγγελίας μας προκαλεί η συχνότητα των διαζυγίων και των σχέσεων σε διάσταση. Πιο συγκεκριμένα, από την πλευρά του πατέρα της ο παππούς της ο Ανδρέας είχε παντρευτεί δύο φορές. Από δύο φορές έχουν παντρευτεί και οι τρεις αδερφές του πατέρα της και έχουν χωρίσει. Και από δύο επίσης φορές έχουν παντρευτεί όλα τα άγνωστα για την Ευαγγελία ξαδέρφια της, κι έχουν χωρίσει κι εκείνα. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, ότι και αυτό είναι ένα στοιχείο που αναβιώνει από γενεά σε γενεά. Με τον ίδιο τρόπο μπορεί να επαναληφθεί και στα παιδιά της Ευαγγελίας.

Παράλληλα, και η ίδια έχει παντρευτεί δύο φορές. Η Ευαγγελία μας ανέφερε στις συνεντεύξεις, ότι πολύ συχνά άκουγε τους γονείς της στο σπίτι να λένε, ότι αν δεν ήταν ο πατέρας της ναυτικός και αν δεν έλειπε μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι, θα ήταν τώρα χωρισμένοι. Κι αυτό, γιατί η σχέση τους ήταν συγκρουσιακή, αλλά περισσότερο απόμακρη, θα λέγαμε.

Η αδερφή, επίσης, της μητέρας της, η Κυριακή, είναι σε διάσταση με το σύζυγό της, αλλά και τέσσερα από τα επτά παντρεμένα παιδιά της: ο Νεκτάριος – ο οποίος είχε αρραβωνιαστεί ξανά - και η Βασιλεία που είναι σε διάσταση με τους συζύγους τους, η Ελένη που έχει πάρει διαζύγιο, ο Αριστείδης που έχει χωρίσει κι έχει ξαναπαντρευτεί. Και ο αδερφός της μητέρας της είναι σε διάσταση, αλλά και τα δύο παντρεμένα παιδιά του – Ευαγγελία και Γιάννης. Επιπλέον, και η μικρή αδερφή της μητέρας της, Μαρία, είναι σε διάσταση με τον σύζυγό της. Ο δολοφονημένος αδερφός της μητέρας της, είχε κάνει δύο γάμους. Η πρώτη κόρη του από τον πρώτο γάμο έχει παντρευτεί και έχει χωρίσει δύο φορές.

Ας δούμε τώρα την γραμμική απεικόνιση των σχέσεων των μελών της οικογένειας της Ευαγγελίας. Καταρχήν, για την οικογένεια καταγωγής του πατέρα της γνωρίζει πολύ λίγα στοιχεία. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει, όσα μας είπε και κατά τη διάρκεια της βιογραφικής – αφηγηματικής συνέντευξης. Ο πατέρας λοιπόν της Ευαγγελίας με τους γονείς του είχε μία απόμακρη σχέση, αλλά και με τους γονείς της γυναίκας του. Η ίδια απόμακρη σχέση επαναλαμβάνεται και με την σύζυγό του, αλλά και με τον γιο του. Επίσης, και με τις τρεις αδερφές του είχε συγκρουσιακή και απόμακρη σχέση, όπως και η γυναίκα του με τα τρία αδέρφια της. Με τον δολοφονημένο αδερφό της, η σχέση της ήταν απόμακρη, αφού εκείνος έμενε στην Αυστραλία. Η Ευαγγελία από την πλευρά της έχει συγκρουσιακή και τώρα πλέον αποξενωμένη σχέση με την αδερφή της, ενώ με τον αδερφό της στενή. Στενή σχέση είχε και με την μητέρα της, αλλά μετά την πρώτη της εγκυμοσύνη η σχέση τους έγινε αποξενωμένη. Με τον πατέρα της η Ευαγγελία είχε ανέκαθεν συγκρουσιακή σχέση, ο οποίος με την αδερφή της είχε στενή και συγκρουσιακή σχέση. Η Ευαγγελία με τον παππού της και τη γιαγιά της έχει πολύ στενή σχέση, αλλά και εκείνοι μεταξύ τους.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η απόμακρη σχέση που είχε ο πατέρας της Ευαγγελίας με τους γονείς του επαναλαμβάνεται με την σύζυγο του, με τους γονείς της, αλλά και με το γιο του. Η μητέρα της Ευαγγελίας επαναλαμβάνει την στενή σχέση που είχε με τον πατέρα της με τη σχέση που έχει με το γιο της, αλλά και την συγκρουσιακή σχέση που είχε με την μητέρα της με την σχέση που έχει με την πρώτη της κόρη. Διαπιστώνουμε, επίσης, ότι η σχέση της με την Ευαγγελία ήταν στενή, μέχρι που η τελευταία αποφάσισε να μην κάνει άμβλωση, να αντισταθεί, δηλαδή, στην μητέρα της. Από εκείνη τη στιγμή, οι σχέσεις τους είναι απόμακρες. Φαίνεται επίσης, ότι και ο πατέρας και η μητέρα της Ευαγγελίας έχουν συγκρουσιακές και απόμακρες σχέσεις με όλα τα αδέρφια τους, κατάσταση που επαναλαμβάνεται ανάμεσα στην Ευαγγελία και την αδερφή της. Ο πατέρας της Ευαγγελίας και η μητέρα της είναι οι μοναδικοί ανάμεσα στα αδέρφια τους που δεν έχουν χωρίσει. Ίσως σε αυτό έχει συντελέσει και το επάγγελμα του πατέρα της. Το να λείπει, δηλαδή, για μεγάλα χρονικά διαστήματα από την οικογενειακή του στέγη.

7.2.3. Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το γενεόγραμμα

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στις ίδιες ερωτήσεις της τρίτης φάσης της έρευνας, και συγκεκριμένα σε μία «ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με το γενεόγραμμα». Μέσω αυτής της διαδικασίας αντλήσαμε πληροφορίες σχετικά με το υποκείμενο προσωπικά, σχετικά με τις σχέσεις του με την μητέρα του, με τον πατέρα του, με τα αδέρφια του, με την οικογένειά του πατέρα του, αλλά και με την οικογένεια της μητέρας του. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε ομοιότητες και διαφορές, σχετικά με τις πληροφορίες που αντλήσαμε από τα ίδια τα υποκείμενα για τον προσωπικό τους εαυτό, αλλά και για τις σχέσεις τους με το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον. Επιπλέον, θα επιχειρήσουμε τη διατύπωση ανάλογων συμπερασμάτων.

7.2.3.1. Μαρία

Ας ερευνήσουμε πρώτα τις σχέσεις της Μαρίας με τα μέλη της υπόλοιπης οικογένειάς της. Ας αρχίσουμε πρώτα με την σχέση της μητέρας της:

7.2.3.1.1. Σχέσεις της Μαρίας με την μητέρα της

Οι σχέσεις της Μαρίας με την μητέρα της χαρακτηρίζονται από αγάπη κι επικοινωνία. Μιλούν στο τηλέφωνο, αλλά και συναντιούνται μία φορά τη βδομάδα, Κυριακή, συνήθως, στο σπίτι των γονιών της. Συζητούν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Μαρία, τις ανησυχίες της, αλλά και την κατάσταση της υγείας της μητέρας της. Η Μαρία αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] Καλές, αγαπητικές, ε... μιλάμε στο τηλέφωνο. Την επισκέπτομαι κάθε Κυριακή. Έχουμε επικοινωνία, δηλαδή, λέμε τα προβλήματά μου, τα συζητάμε. Και αυτή μου λέει για την υγεία της.

Η Μαρία θεωρεί, ότι η σχέση με την μητέρα της δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες και προβλήματα, αλλά και οι συγκρίσεις και οι φασαρίες γενικά είναι ανύπαρκτες. Τα Σαββατοκύριακα συνήθως ο μεγάλος της ο γιος επισκέπτεται τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό. Επισημαίνει χαρακτηριστικά:

[...] δεν έχουμε προβλήματα, δόξα το Θεό. Δεν έχουμε συγκρίσεις και... φασαρίες και αυτά. Μιλάμε, άμα μπορεί να μου κρατήσει τα παιδιά, μου τα κρατάει. Αν έχει... να, Σαββατοκύριακα, μέχρι και πριν κάνει την εγχείριση, μου τον έπαιρνε τον Αντώνη Σαββατοκύριακα, Παρασκευοσαββατοκύριακα και τον έπαιρνα εγώ την Κυριακή και... με βοηθούσε πάρα πολύ σε αυτό.

Ωστόσο, η Μαρία αισθάνεται μερικές φορές, ότι η μητέρα της επεμβαίνει στα οικογενειακά της θέματα. Για παράδειγμα επισημαίνει συχνά στην Μαρία, ότι ο σύζυγός της δεν θα έπρεπε να εργάζεται τόσες πολλές ώρες, με αντίτιμο την συχνή και πολύωρη απουσία του από την οικογενειακή τους εστία. Η Μαρία νιώθει, ότι επηρεάζεται από αυτήν την παρέμβαση της μητέρας της και λέει συγκεκριμένα:

[...] καμιά φορά θα μου πει ξέρω 'γω, α, ο σύζυγος σου, αργεί, γιατί αργεί και δεν τον βλέπουν τα παιδιά, και είναι σωστό; Και είναι τόσο πολύ αφιερωμένος στην εκκλησία... κι αυτά. Δηλαδή, θα μου γκρινιάζει λίγο για το σύζυγο... Θα της πω, μαμά τώρα μην μιλάς, γιατί... Τώρα λέω με τσουρουφλίζεις. Τι μου τα λες... και καθόλου; Αφού... Μπορείς να κάνεις κάτι;

Περισσότερο η μητέρα της Μαρίας κάνει λόγο για την πατρική έλλειψη που θα αισθάνονται τα παιδιά, λόγω της συχνής απουσίας του από το σπίτι. Θεωρεί, ότι δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο στα παιδιά του, ούτε καν για να παίζει μαζί τους. Όπως λέει η ίδια:

[...] Και λέει, καλά ο σύζυγος πού είναι; Πούν' τος τώρα να παίξει με τα παιδιά; Και τ' απόγευμα θα πάει και την Κυριακή τ' απόγευμα, θα πάει μου λέει; Σιγά, μου λέει, ξέρεις, μ' αυτήν την έννοια καμιά φορά, έτσι.

Εν τούτοις, η μητέρα της Μαρίας δεν έχει αναφερθεί ποτέ προσωπικά στον ίδιο, ποτέ δεν του έχει εκφράσει κάποιο παράπονό της ή κάποιο σχόλιο της. Ό, τι έχει να πει, το λέει στην κόρη της. Όπως μας λέει η Μαρία:

[...] Όχι, ναι, παρεμβαίνει, αλλά μόνο με μένα. Δεν προ... δεν του λέει καμιά κουβέντα. Ή καμιά φορά μου λέει, μα καλά, τι μακριά μαλλιά είναι αυτά που έχει; Γιατί δεν του λες να τα κόψει; Έχει μακρὸ μαλλί, έχει αφήσει μακριά μαλλιά, με κότσο.

Όμως, είναι αληθοφανές, ότι η Μαρία επηρεάζεται από την μητέρα της και τα σχόλια της. Αυτή η επιρροή ωστόσο, είναι προσωρινή, αφού την ωθεί σε μία συζήτηση με το σύζυγο, χωρίς αποτέλεσμα. Κι αυτό, γιατί ο σύζυγος δεν φαίνεται να έχει τη διάθεση να κατανοήσει κάποια πράγματα ή να περιορίσει τον χρόνο που αφιερώνει στην εργασία του και να ασχοληθεί περισσότερο με την οικογένειά του. αυτό αποτελεί και ένα από τα παράπονα της Μαρίας. Το γεγονός, δηλαδή, ότι ο σύζυγος δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο, ούτε στην ίδια, αλλά ούτε και στα παιδιά. Όπως αναφέρει και η ίδια:

[...] Δηλαδή, όπως μου το λέει, το... το πράγμα, ότι... κοίταξε να δεις, που δεν σε κάνει, δεν σε βοηθάει, αυτά, το ένα το άλλο, δεν πρέπει κάτι να κάνετε, κι αυτά. Ναι με επηρεάζει λίγο, ναι, να πω καμιά κουβέντα. Δηλαδή, μπορεί να συζητήσω, να επηρεαστώ, δηλαδή, μέχρι και τα απόγευμα, το βράδυ να του πω κάτι, αλλά μετά βλέπω, ότι δεν... δώρο, άδωρο, οπότε, λέω εντάξει, πάει κι αυτό. Μ' επηρεάζει, δηλαδή, προσωρινά, κι εκείνη την ώρα που το λέει, και τ' απογευματάκι και το βραδάκι, θα το πω στο σύζυγο, όχι, ότι μου το 'πε η μαμά μου....

Με τους γονείς της έρχεται σε επαφή κάθε εβδομάδα, αφού η Κυριακή είναι η μέρα που συγκεντρώνονται όλα τα αδέρφια μαζί στο σπίτι των γονιών τους. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η Μαρία τηρεί τις πατροπαράδοτες οικογενειακές συγκεντρώσεις, όπου όλα τα μέλη της οικογένειας μαζεύονται μαζί με τις δικές τους οικογένειες και περνούν χρόνο μαζί. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής από την Μαρία:

[...] Ναι, όπο... ε... από την αρχή του γάμου μου, το 'χα πει στο σύζυγο, μία φορά τη βδομάδα, ας είναι αυτή η Κυριακή, θα πηγαίνουμε στους γονείς μου, και το 'χω κρατήσει. Μόνο, αν έχουμε κάποιο γάμο ή βάφτιση, που έχουμε κάποια υποχρέωση το μεσημέρι, δεν πάμε. Αλλά όλες τις άλλες φορές, πάμε.

Η μητέρα της Μαρίας αρέσει πολύ στην ίδια ως άνθρωπος, αφού νιώθει, ότι την συμβουλεύει, ότι την αγαπάει, ότι την νοιάζεται. Πιστεύει, ότι πάντοτε της λέει την αλήθεια, χωρίς να προσπαθεί να ωραιοποιήσει τα πράγματα ή να της αποκρύψει κάποια στοιχεία. Η ίδια αναφέρει τα εξής:

[...] γιατί θα με συμβουλεύσει, θα μου πει τον καλό τον λόγο, θα μ' αρμηνεύσει, ε... θα... μου πει την καθαρή αλήθεια. Δηλαδή, δεν θα κρυφτεί να μου πει... να μου τα ωραιοποιήσει τα πράγματα... και μας αγαπάει, μας συμπονάει, μας νοιάζεται. Γι' αυτό....

Πιστεύει, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι κι εκείνη φώναζε στην ίδια και στις αδερφές της, όπως κάνει τώρα και η Μαρία στα παιδιά της. Χρησιμοποιεί μάλιστα, ως μέσο εκφοβισμού τους «το ξύλο», όπως ακριβώς έκανε και η μητέρα της. Η ίδια μας ομολογεί:

[...] όταν φωνάζω στα παιδιά μου, καμιά φορά μου θυμίζει την μαμά μου... - Ας πούμε, τους λέω, κάτσετε καλά, γιατί θα σας δείρω. Η μαμά μου έλεγε, κάτσετε καλά, γιατί θα φέρω το παλαμάκι.

Παράλληλα, στη σύγκριση με την μητέρα της δεν εντοπίζει μόνο ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Υποστηρίζει, ότι πολλές φορές, όταν δεν της αρέσει κάτι σε κάποιον, δεν θα του το πει, κι ας την ενοχλεί. Θα προτιμήσει να σιωπήσει και να «δώσει τόπο στην οργή», όπως λέμε. Αντιθέτως, η μητέρα της θεωρεί, ότι θα πει στον άλλον τον λόγο που ενοχλείται από κάτι, χωρίς να νιώθει άσχημα γι' αυτό. Θα το πει με τέτοιο τρόπο, ώστε να το επισημάνει στον άλλον και όχι να τον προσβάλλει. Συγκεκριμένα είπε:

[...] εγώ, ας πούμε, είμαι χαλί να με πατήσεις. Όπως το είπες κι εσύ, όταν ο άλλος έχει ανάγκη. Ε... πολλές φορές, ας πούμε... και κάτι να μην μ' αρέσει, κι αυτά, θα το πνίξω μέσα μου, δεν θα το πω, ενώ η μαμά... μου, ε... μπορεί να το πει, αλλά με όμορφο τρόπο, δεν θα προσβάλλει τον άλλον. Εγώ μπορεί να μην το πω στον άλλον.

Επιπλέον, άλλη μία διαφορά που εντοπίζει η Μαρία ανάμεσα στην ίδια και την μητέρα της είναι, ότι η ίδια πολλές φορές, όταν νιώθει τον εαυτό της εκτός ορίων, μπορεί να πει άσχημες κουβέντες, ενώ την μητέρα της δεν την έχει ακούσει ποτέ να κάνει κάτι παρόμοιο. Θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι πιο ήρεμη και κατέχει σε μεγαλύτερο βαθμό την δυνατότητα ελέγχου του εαυτού της. Όπως μας είπε και η ίδια:

[...] διαφέρουμε, ε... ναι, η μαμά μου, ας πούμε, δεν θα βρίσει. Με τίποτα. Ποτέ δεν έχει βρίσει, και δεν το έχει κάνει ποτέ αυτό. Εγώ καμιά φορά, ας πούμε, θα παρεκτραπάω. Ε... Αλλά κι εγώ πάλι το, το ελέγχω αυτό. Δηλαδή, ξέρω, ή θα... δεν ξέρω... κακιά συνήθεια. Ε... ας πούμε, ε... δε, δεν ξεθυμαίνει η μαμά μου σε, με άσχημες κουβέντες, ενώ εγώ καμιά φορά το θεωρώ αυτό, ότι με ηρεμεί. Όχι, ότι θα πω βαριές κουβέντες, προς Θεού. Ήπιες, αλλά... προσβλητικές. Αλλά όχι στον άλλον. Πάντα, όταν είμαι... μόνη.

Τέλος, η Μαρία πρεσβεύει, ότι η μητέρα της, σε αντίθεση με εκείνη έχει δείγματα υπομονής. Θεωρεί, ότι είναι εξαιρετικά ισορροπημένο άτομο, γνωρίζοντας πότε πρέπει να υψώσει τον τόνο της φωνής της και πότε πρέπει να παραμείνει ήρεμη. Ειδικότερα, η Μαρία μας είπε:

[...] Και... η μαμά μου τώρα... έχει και δείγματα υπομονής. Δηλαδή, υπομονεύεται... δεν είναι, ότι είναι άνθρωπος ε... νευρικός, κι αυτά. Όχι, μας φώναζε, όταν έπρεπε να μας φωνάξει. Δηλαδή θεωρώ, ότι είναι ισορροπημένο, ισορροπημένο άτομο. Ε... Κι έχει, έχει υπομονή. Αυτό... Εγώ πότε – πότε, δεν έχω υπομονή.

Επιπλέον, η Μαρία μας δηλώνει, ότι στην συμπεριφορά της δεν της αρέσει καθόλου που αρκετές φορές χάνει την ψυχραιμία της και φωνάζει στα παιδιά. Θεωρεί, ότι είναι ένα στοιχείο του χαρακτήρα της, που πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξει. Και η μητέρα της σε αυτό το σημείο είχε την ίδια συμπεριφορά με την Μαρία, αλλά πιστεύει, ότι κι εκείνη θα ήθελε να αλλάξει αυτήν την κατάσταση. Χαρακτηριστικά λοιπόν, αναφέρει:

[...] Α, ας πούμε, πότε – πότε που φωνάζω στα παιδιά, αυτό θα ήθελα να τ' αλλάξω. Όπως πιστεύω και η μαμά μου, μια δυο φορές, ας πούμε, που μας έχει φωνάξει κι αυτά, ε... πιστεύω, ότι θα 'θελε κι αυτή να το αλλάξει... Και πολλές φορές, μετά από... ξέρω 'γω, έντονη λογομαχία, σαν παιδιά, ξέρω 'γω, ε... μετά.. αλληλοσυγχωριόμαστε. Πέφταμε στην αγκαλιά της και ζητούσαμε ο ένας συγγνώμη στον άλλον. Αυτό πιστεύω.

Επιπλέον, επιθυμεί διακαώς να γίνει περισσότερο υπομονετική και να μην διακατέχεται από άγχος για τα πάντα. Σε αντίθεση με όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους που την περιβάλλουν, η ίδια θεωρεί, ότι το στοιχείο της υπομονής δεν υπάρχει καθόλου στην προσωπικότητά της. Όπως μας λέει η ίδια:

[...] Ίσως... να έχω περισσότερο υπομονή. Εγώ πάντα πιστεύω, ότι δεν έχω υπομονή. Δεν ξέρω, γιατί το πιστεύω αυτό. Ενώ όλοι οι άλλοι θεωρούν, ότι είμαι το άκρον άωτον της υπομονής, εγώ τον εαυτό μου δεν τον βλέπω έτσι. Εγώ, θέλω να 'μαι... ξέρεις, χαλαρή πάντα. Ούτε άγχος, ούτε τίποτα. Ξέρεις.

Μας δηλώνει, ότι την μητέρα της νιώθει, ότι την έχει ανάγκη, αφού μαζί της μπορεί να συζητήσει και να βρει λύσεις σε θέματα που την απασχολούν. Περνάει καλά μαζί της και αυτό της αρέσει ιδιαίτερα. Η μητέρα της ασχολείται με τα παιδιά της κάθε Κυριακή που την επισκέπτεται, κι αυτό της δίνει τη δυνατότητα της χαλάρωσης, κατά το διάστημα τουλάχιστον που παραμένει στο πατρικό της. Θεωρεί, ότι, όταν η μητέρα της θα φύγει από τη ζωή η απώλεια θα είναι μεγάλη, αλλά μετά από τον πόνο της απώλειας, η ζωή της θα συνεχιστεί κανονικά. Η Μαρία λοιπόν υποστηρίζει τα εξής:

[...] Εγώ πιστεύω, ότι... την έχω ανάγκη, με την έννοια, ότι... συζητάμε... περνάμε καλά... μου βλέπει τα παιδιά μου, μου κάνουνε... πηγαίνουμε τις Κυριακές και πραγματικά νιώθω, ότι δεν έχω παιδί. Και θα μου τα ταΐσει, και θα μου τα κοιμίσει, και θα μου τα... πάει έτσι, μία βόλτα στην παιδική χαρά, κι εγώ θα ξεκουραστώ, λίγο, μέσα. Δηλαδή με, με βοηθάει από αυτή την άποψη. Και την έχω ανάγκη, δηλαδή, 'ντάξει, όχι, σαν παιδί, 'ντάξει. Αν πεθάνει θα στενοχωρηθώ, αλλά όχι, ότι δεν θα μπορέσω να συνεχίσω, έτσι πιστεύω.

Η μητέρα της Μαρίας μέσα στο σπίτι τους ήταν ουσιαστικά το άτομο που κινούσε τα νήματα, ήταν εκείνη που επέβαλλε τους κανόνες μέσα στα οικογενειακά πλαίσια, που ήταν υπεύθυνη για την πειθαρχία των παιδιών. Ο πατέρας της αντιθέτως, ήταν εκείνος που φρόντιζε να παίζει με τα παιδιά, να ασχολείται με την ψυχαγωγία και τη διασκέδασή τους. Είχε αναλάβει έναν βοηθητικό ρόλο, όπου κύριο μέλημά του, ήταν η υποστήριξη των όσων υπαγόρευε η μητέρα. Όπως η ίδια η Μαρία μας δηλώνει:

[...] Εγώ πιστεύω, ότι η μαμά μου ήταν, έτσι, το άτομο που θα μας, ε... Ξέρεις... πειθαρχία. Κι ο μπαμπάς μου έπαιρνε βοηθητικό ρόλο. Δηλαδή, υποστήριζε την μαμά μου... Υποστήριζε την μαμά μου, άμα τέτοιο. Την υποστήριζε. Δηλαδή, μας έβαζε τιμωρία, λέει, τώρα δεν θα βγείτε από το δωμάτιο, θα κάσετε εδω πέρα, δεν θα... τέτοιο, δεν θα πάτε πουθενά. Δηλαδή, τέτοια... τέτοιο στυλ. Αλλά όχι, να τσιρίζει, να φωνάζει..

Η Μαρία χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένα μελλοντικά όνειρα προς πραγματοποίηση θεωρεί, ότι τα παιδιά της μερικές φορές αποτελούν εμπόδιο για εκείνη. Κι αυτό, γιατί ορισμένες φορές θέλει να πάει μία βόλτα, για παράδειγμα, ή μία εκδρομή, και δυσκολεύεται, αφού πρέπει να πάρει μαζί της και τα τέσσερα παιδιά. Ωστόσο, δεν σκέφτεται να κάνει κάτι, για ν' αλλάξει αυτή η κατάσταση, παρά μόνο να περιμένει να μεγαλώσουν, για να γίνουν οι μετακινήσεις της ευκολότερες. Η ίδια επισημαίνει:

[...] Εμπόδιο... Δεν ξέρω, ίσως λίγο τα παιδιά. Ε... νιώθω λίγη ανελευθερία πότε – πότε. Αυτό. Αλλά όχι, ότι έχω κάποια όνειρα.

Της αρέσει ιδιαίτερα της Μαρίας να επισκέπτεται το πατρικό της σπίτι κατά τη διάρκεια των διακοπών – Χριστούγεννα, Πάσχα, καλοκαίρι – γιατί νιώθει, ότι με αυτόν τον τρόπο χαλαρώνει. Κι αυτό, γιατί οι ευθύνες των παιδιών, αλλά και του σπιτιού – μαγειρέμα, ψώνια, κλπ. – αναλαμβάνονται από την μητέρα της. Ωστόσο, εκφράζει για άλλη μία φορά το παράπονο, ότι ο σύζυγός της ούτε στο διάστημα των εορτών δεν αφιερώνει χρόνο στην οικογένειά του, αφού οι υποχρεώσεις προς την εκκλησία είναι πολλές. Η μητέρα της Μαρίας και γενικότερα οι γονείς της αρέσκονται πολύ από αυτήν την επίσκεψη των εγγονιών ή των παιδιών τους. Επιπροσθέτως, ο πρώτος γιος της Μαρίας φαίνεται να περνάει αρκετά Σαββατοκύριακα με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, και αυτό αρέσει ιδιαίτερα στην μητέρα της. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] Μ' αρέσει να πηγαίνω εγώ, γιατί... χαλαρώνω πραγματικά, ξεκουράζομαι... το πατρικό, είναι αλλιώς, πάλι... Γιατί δεν έχεις ούτε τη φροντίδα του μαγειρέματος, ούτε τη φροντίδα του ξεσκονίσματος, του συγυρίσματος. Ε... Χαλαρώνεις πραγματικά, νιώθεις διακοπές, ότι πας διακοπές. Δηλαδή, εγώ που έμεινα πέρυσι το Πάσχα, δεκαπέντε μέρες με τα παιδιά... και το σύζυγο πότε – πότε που ερχότανε, γιατί είχε πολλές υποχρεώσεις στην εκκλησία, θα έλεγα, ότι ήμουν διακοπές. Δεν είχα το άγχος, τι θα φάμε, τι θα μαγειρέψουμε, πότε θα ψωνίσουμε. Κι αυτά. Ήμουν διακοπές και μ' αρέσει αυτό. Χαλαρώνω, δηλαδή.

Σε γενικές γραμμές η σχέση της Μαρίας με την μητέρα της δεν στηρίζεται σε τσακωμούς ή ανιμαχίες. Σπάνια, όταν συμβαίνει αυτό, η Μαρία απλώς δεν μιλάει και περιμένει να φύγει η ένταση της στιγμής και να ηρεμήσουν και οι δύο πλευρές. Η ίδια αναφέρει το εξής:

[...] Απλά, δεν μιλάω.

Ωστόσο, αισθάνεται, ότι η μητέρα της είναι ένας άνθρωπος στη ζωή της που την επηρεάζει. Θεωρεί, όμως, ότι δεν μπορεί να την συμβουλευτεί σε όλους τους τομείς, αφού το μορφωτικό της επίπεδο είναι χαμηλό. Παρ' όλα αυτά τις απόψεις της πολλές φορές τις υιοθετεί, κι αυτό φαίνεται να την ευχαριστεί. Η ίδια το επιβεβαιώνει, λέγοντας:

[...] 'Ντάξει, με... με επηρεάζει, με ευχαριστεί... Αν μου πει κάτι θα το... υιοθετήσω. Αν δω, ότι είναι κάτι στραβό, δεν θα το υιοθετήσω. Γιατί και η μαμά μου, μέχρι εκεί που φτάνει η γνώση της, παραπάνω δεν μπορεί. Δηλαδή... μέχρι εκεί που φτάνει, με συμβουλεύει. Παραπάνω δεν ξέρει να μου πει κάτι.

Όταν, για παράδειγμα, η Μαρία πληροφόρησε την μητέρα της σχετικά με την εγκυμοσύνη της, αν και η ίδια δεν ήταν ιδιαίτερα χαρούμενη με το γεγονός αυτό, μετά την επιβράβευση και την συναισθηματική, αλλά και ψυχική ενίσχυση της μητέρας της, άρχισε να νιώθει καλύτερα και να αποδέχεται το γεγονός ομαλότερα. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Ναι. Ας πούμε, όταν της είπα, ότι είμαι... έγκυος στο τέταρτο, μου λέει, να 'ναι ευλογημένο. Δηλαδή, μου είπε μπράβο. Ενώ εγώ... όταν το έμαθα, ρε παιδί μου, ο Θεός να με συγχωρέσει, λέω Θεέ μου... τι, τι, τι να, τι θα κάνω τώρα; Πώς θα αντέξω; Δηλαδή, μ' έπιασε. Όχι, ότι είχα σκοπό να το σκοτώσω το έμβρυο, αλλά... λίγο στενοχωρήθηκα. Γιατί είχα πει στο σύζυγο να περιμένουμε, να μην βιαστούμε.

Παράλληλα, όταν η Μαρία προχώρησε σε μία συγκεκριμένη μορφή αντισύλληψης – τοποθέτηση σπιράλ - , για να αποφευχθεί μία ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, όταν το έμαθε η μητέρα της, ήταν εντελώς αρνητική με αυτό, λέγοντάς της, ότι διαπράττει αμαρτία. Η Μαρία επηρεάστηκε πολύ, με αποτέλεσμα την επόμενη μέρα να επισκεφτεί τον γιατρό της και να το αφαιρέσει. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Γιατί μ' έπιασε μετά και η μάνα μου. Της το 'πα της μάνας μου, λέω τι ήθελα να της το πω; Κι αυτά που κάνεις δεν είναι σωστά, και μην έχεις προβλήματα αργότερα, και μην πάθεις καμιά μόλυνση αργότερα και είναι αμαρτία.

Η μητέρα της Μαρίας πάντοτε την συμβούλευε να κάνουν οικονομία και να προσπαθούν να αποθηκεύουν κάποια χρήματα για ώρες δύσκολες που μπορεί να έρχονταν μελλοντικά. Ήθελε η κόρη της να προνοεί σε αυτόν τον τομέα, για να μην βρεθεί ποτέ στη δύσκολη θέση να μην μπορεί να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς της. Ειδικότερα, η Μαρία αναφέρει:

[...] να... να έχουμε χρήματα στην άκρη. Αυτό μου έλεγε η μαμά μου και να μη τα τρώμε όλα.

Επιπροσθέτως, η Μαρία στην ερώτηση που της θέσαμε «τι είναι μητέρα για εκείνη», μας απάντησε ότι η «μητέρα» είναι το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του ανθρώπου. Είναι αγάπη, θαλπωρή, ζεστασιά, είναι μία αγκαλιά μεγάλη, που σε κάνει να λησμονείς όλα σου τα προβλήματα». Για την Μαρία, η «μητέρα» είναι τα πάντα, ό, τι έχει αξία στη ζωή. Συγκεκριμένα μας δηλώνει:

[...] Η μητέρα είναι αγάπη, είναι θαλπωρή, ζεστασιά, αγκαλιά... ε... είναι τα πάντα, πιστεύω. Είναι πολύ σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μας, στη ζωή μου τουλάχιστον.

Αυτό που αρέσει περισσότερο στην Μαρία σχετικά με την μητέρα της είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Αυτή η επικοινωνία συνίσταται στο ότι μεταξύ τους συζητούν, αλλά και στο γεγονός, ότι η μία συμπονάει την άλλη. Επιπλέον, δεν λείπουν και οι συμβουλές που συχνά η μητέρα της, της απευθύνει. Όπως λέει και η ίδια η Μαρία:

[...] Σημαντικό είναι η επικοινωνία, γιατί επικοινωνούμε, μιλάμε, δεν είμαστε κλεισμένες η καθεμιά στο σπίτι της και να μην μιλάμε. Δηλαδή, κάτι που θα της πω θα με συμπονέσει, θα με συμβουλευσει, κι αυτή το ίδιο. 'Ντάξει, αυτή μάλλον δεν μου λέει τίποτα, γιατί... περιμένει ν' ακούσει τα δικά μου και δεν μιλάει. Ακούει εμένα.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ιδανική μητέρα για εκείνη είναι αυτή που διαθέτει υπομονή, που δείχνει αγάπη και φροντίδα στα παιδιά της. Επιπλέον, θεωρεί, ότι η ιδανική μητέρα οφείλει να συζητάει τα πάντα με το παιδί της, χωρίς προκαταλήψεις και φόβους. Γιατί μόνο οι γονείς και ειδικότερα η μητέρα, μπορεί να συμβουλευσει τις κόρες της σωστά, χωρίς οι συμβουλές της να εγκυμονούν κινδύνους για τις ίδιες. Αυτό είναι και ένα παράπονο της Μαρίας, απέναντι στην μητέρα της. Το γεγονός, δηλαδή, ότι δεν ήταν «ανοιχτή», στο να συζητήσουν όλα τα θέματα που απασχολούσαν την Μαρία και τις αδερφές της κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους, όπως για παράδειγμα, είναι το σεξουαλικό ή το ενδιαφέρον για το άλλο φύλο, και γενικότερα τις πρώτες απορίες των κοριτσιών κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους. Έτσι, λοιπόν, αναφέρει το εξής:

[...] Η ιδανική μητέρα για μένα... να είναι υπομονετική πάλι, ναι... να μας αγαπάει, να μας φροντίζει, ε... να μπορούμε να της εκμυστηρευτούμε οτιδήποτε και να μην έχουμε ταμπού, να μην έχει αυτή ταμπού. Ε... να μας καθοδηγεί σωστά... Ας πούμε, για τα αγόρια, ας πούμε, εγώ συζητούσα με την αδερφή μου. Δεν μπορούσα με τ' αγόρια να της πω κάτι. Με τ' αγόρια δεν μπορούσα να συζητήσω κάτι.

Την Μαρία δεν την είχε απασχολήσει ποτέ το επάγγελμα της μητέρας της (καμαριέρα), αφού θεωρεί, ότι όλα τα επαγγέλματα είναι θεμιτά, αρκεί να είναι τίμια. Ωστόσο, θα ήθελε από την μητέρα της, να έχει κάποιες γνώσεις παραπάνω, να έχει κάποια επιπλέον μόρφωση, ώστε να μπορούσε να τη βοηθάει στα μαθήματα του σχολείου. Όπως αναφέρει και η ίδια:

[...] Το επάγγελμά της... δεν είχα πρόβλημα με το επάγγελμά της, ποτέ. Με κανένα επάγγελμα. Όλα τα επαγγέλματα τα θεωρώ ωραία και τίμια. Όχι, ίσως να 'χε, ίσως, ίσως όμως να ήθελα να έχει κάποιες παραπάνω γνώσεις. Δηλαδή, αργότερα, ας πούμε, που ζοριζόμουνα στην άλγεβρα και στη γεωμετρία, αν μπορούσε να με βοηθούσε.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι οι σχέσεις της Μαρίας με την μητέρα της χαρακτηρίζονται από αγάπη κι επικοινωνία. Συζητούν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Μαρία, τις ανησυχίες της, αλλά και την κατάσταση της υγείας της μητέρας της – λόγω κάποιων προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζει την τελευταία χρονική περίοδο. Η Μαρία θεωρεί, ότι η σχέση με την μητέρα της δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες και προβλήματα, αλλά και οι συγκρίσεις και οι φασαρίες γενικά είναι ανύπαρκτες. Η μητέρα της Μαρίας μέσα στο σπίτι τους ήταν ουσιαστικά το άτομο που κινούσε τα νήματα, ήταν εκείνη που επέβαλλε τους κανόνες μέσα στα οικογενειακά πλαίσια, που ήταν υπεύθυνη για την πειθαρχία των παιδιών. Ο

πατέρας της αντιθέτως, ήταν εκείνος που φρόντιζε να παίζει με τα παιδιά, να ασχολείται με την ψυχαγωγία και τη διασκέδασή τους. Είχε αναλάβει έναν βοηθητικό ρόλο, όπου κύριο μέλημά του, ήταν η υποστήριξη των όσων υπαγόρευε η μητέρα.

Ωστόσο, η Μαρία αισθάνεται μερικές φορές, ότι η μητέρα της επεμβαίνει στα οικογενειακά της θέματα. Για παράδειγμα επισημαίνει συχνά στην Μαρία, ότι ο σύζυγός της δεν θα έπρεπε να εργάζεται τόσες πολλές ώρες, με αντίτιμο την συχνή και πολύωρη απουσία του από την οικογενειακή τους εστία. Η Μαρία νιώθει, ότι επηρεάζεται από αυτήν την παρέμβαση της μητέρας της. Περισσότερο η μητέρα της Μαρίας κάνει λόγο για την πατρική έλλειψη που θα αισθάνονταν τα παιδιά, λόγω της συχνής απουσίας του από το σπίτι. Θεωρεί, ότι δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο στα παιδιά του, ούτε για παιχνίδι.

Ωστόσο, ο σύζυγος δεν φαίνεται να έχει τη διάθεση να κατανοήσει κάποια πράγματα ή να περιορίσει τον χρόνο που αφιερώνει στην εργασία του και να ασχοληθεί περισσότερο με την οικογένειά του, με αποτέλεσμα να μην αφιερώνει καθόλου χρόνο, ούτε στην ίδια, αλλά και ούτε στα παιδιά.

Με τους γονείς της έρχεται σε επαφή κάθε εβδομάδα, αφού η Κυριακή είναι η μέρα που συγκεντρώνονται όλα τα αδέρφια μαζί στο σπίτι των γονιών τους. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η Μαρία τηρεί τις πατροπαράδοτες οικογενειακές συγκεντρώσεις, όπου όλα τα μέλη της οικογένειας μαζεύονται μαζί με τις δικές τους οικογένειες και περνούν χρόνο μαζί.

Η μητέρα της Μαρίας αρέσει πολύ στην ίδια ως άνθρωπος, αφού νιώθει, ότι την συμβουλεύει, ότι την αγαπάει, ότι την νοιάζεται. Πιστεύει, ότι πάντοτε της λέει την αλήθεια, χωρίς να προσπαθεί να ωραιοποιήσει τα πράγματα ή να της αποκρύψει κάποια στοιχεία. Πιστεύει, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι κι εκείνη φώναζε στην ίδια και στις αδερφές της, όπως κάνει τώρα και η Μαρία στα παιδιά της. Χρησιμοποιεί μάλιστα, ως μέσο εκφοβισμού τους «το ξύλο», όπως ακριβώς έκανε και η μητέρα της.

Παράλληλα, στη σύγκριση με την μητέρα της δεν εντοπίζει μόνο ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Υποστηρίζει, ότι πολλές φορές, όταν δεν της αρέσει κάτι σε κάποιον, δεν θα μιλήσει. Θα προτιμήσει να σιωπήσει και να πιστέψει, ότι το πλήρωμα του χρόνου θα διορθώσει την κατάσταση. Αντιθέτως, η μητέρα της θεωρεί, ότι θα πει στον άλλον τον λόγο που ενοχλείται από κάτι, χωρίς να νιώθει άσχημα γι' αυτό. Θα το πει με τέτοιο τρόπο, ώστε να το επισημάνει στον άλλον και όχι να τον προσβάλλει. Επιπλέον, άλλη μία διαφορά που εντοπίζει η Μαρία ανάμεσα στην ίδια και την μητέρα της είναι, ότι η ίδια πολλές φορές, όταν νιώθει τον εαυτό της εκτός ορίων, μπορεί να πει άσχημες κουβέντες, ενώ την μητέρα της δεν την έχει ακούσει ποτέ να κάνει κάτι παρόμοιο. Θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι πιο ήρεμη και κατέχει σε μεγαλύτερο βαθμό την δυνατότητα ελέγχου του εαυτού της. Δεν την έχει ακούσει ποτέ να χρησιμοποιεί αισχρά λόγια, ούτε προς τους άλλους, αλλά και ούτε μονολογώντας μόνη της. Τέλος, η Μαρία πρεσβεύει, ότι η μητέρα της, σε αντίθεση με εκείνη έχει δείγματα υπομονής. Θεωρεί, ότι είναι εξαιρετικά ισορροπημένο άτομο, γνωρίζοντας πότε πρέπει να υψώσει τον τόνο της φωνής της και πότε πρέπει να παραμείνει ήρεμη.

Επιπλέον, η Μαρία μας δηλώνει, ότι στην συμπεριφορά της δεν της αρέσει καθόλου που αρκετές φορές χάνει την ψυχραιμία της και φωνάζει στα παιδιά. Θεωρεί, ότι είναι ένα στοιχείο του χαρακτήρα της, που πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξει. Και η μητέρα της σε αυτό το σημείο είχε την ίδια συμπεριφορά με την Μαρία, αλλά πιστεύει, ότι κι εκείνη θα ήθελε να αλλάξει αυτήν την κατάσταση. Επιπλέον, επιθυμεί διακαώς να γίνει περισσότερο υπομονετική και να μην διακατέχεται από άγχος για τα πάντα. Σε αντίθεση με όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους που την περιβάλλουν, η ίδια θεωρεί, ότι το στοιχείο της υπομονής δεν υπάρχει καθόλου στην προσωπικότητά της.

Μας δηλώνει, ότι την μητέρα της νιώθει, ότι την έχει ανάγκη, αφού μαζί της μπορεί να συζητήσει και να βρει λύσεις σε θέματα που την απασχολούν. Περνάει καλά μαζί της και αυτό της αρέσει ιδιαίτερα. Η μητέρα της ασχολείται με τα παιδιά της κάθε Κυριακή που την επισκέπτεται, κι αυτό της δίνει τη δυνατότητα της χαλάρωσης, κατά το διάστημα τουλάχιστον που παραμένει στο πατρικό της. Θεωρεί, ότι, όταν η μητέρα της θα φύγει από τη ζωή η απώλεια θα είναι μεγάλη.

Η Μαρία χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένα μελλοντικά όνειρα προς πραγματοποίηση θεωρεί, ότι τα παιδιά της μερικές φορές αποτελούν εμπόδιο για εκείνη. Κι αυτό, γιατί ορισμένες

φορές θέλει να πάει μία βόλτα, για παράδειγμα, ή μία εκδρομή, και δυσκολεύεται, αφού πρέπει να πάρει μαζί της και τα τέσσερα παιδιά. Και μάλιστα μόνη της, αφού ο σύζυγος είναι πάντοτε απασχολημένος με την εργασία του. Ωστόσο, δεν σκέφτεται να κάνει κάτι, για ν' αλλάξει αυτή η κατάσταση, παρά μόνο να περιμένει να μεγαλώσουν τα παιδιά της, για να γίνουν οι μετακινήσεις της ευκολότερες.

Της αρέσει ιδιαίτερα της Μαρίας να επισκέπτεται το πατρικό της σπίτι κατά τη διάρκεια των διακοπών – Χριστούγεννα, Πάσχα, καλοκαίρι – γιατί νιώθει, ότι με αυτόν τον τρόπο χαλαρώνει. Κι αυτό, γιατί οι ευθύνες των παιδιών, αλλά και του σπιτιού – μαγειρέμα, ψώνια, κλπ. – αναλαμβάνονται από την μητέρα της. Ωστόσο, εκφράζει για άλλη μία φορά το παράπονο, ότι ο σύζυγός της ούτε στο διάστημα των εορτών δεν αφιερώνει χρόνο στην οικογένειά του, αφού οι υποχρεώσεις προς την εκκλησία είναι πολλές. Η μητέρα της Μαρίας και γενικότερα οι γονείς της αρέσκονται πολύ από αυτήν την επίσκεψη των εγγονιών ή των παιδιών τους. Επιπροσθέτως, ο πρώτος γιος της Μαρίας φαίνεται να περνάει αρκετά Σαββατοκύριακα με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, και αυτό αρέσει ιδιαίτερα στους γονείς της Μαρίας και ειδικότερα της μητέρα της. Να συγκεντρώνονται, δηλαδή, παιδιά κι εγγόνια στο σπίτι

Αυτό που αρέσει περισσότερο στην Μαρία σχετικά με την μητέρα της είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Αυτή η επικοινωνία συνίσταται στο ότι μεταξύ τους συζητούν, αλλά και στο γεγονός, ότι η μία συμπονάει την άλλη.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ιδανική μητέρα για εκείνη είναι αυτή που διαθέτει υπομονή, που δείχνει αγάπη και φροντίδα στα παιδιά της. Επιπλέον, θεωρεί, ότι η ιδανική μητέρα οφείλει να συζητάει τα πάντα με το παιδί της, χωρίς προκαταλήψεις και φόβους. Γιατί μόνο οι γονείς και ειδικότερα η μητέρα, μπορεί να συμβουλευσει τις κόρες της σωστά – και γενικότερα τα παιδιά της - χωρίς οι συμβουλές της να εγκυμονούν κινδύνους για τις ίδιες. Αυτό είναι και ένα παράπονο της Μαρίας, απέναντι στην μητέρα της. Το γεγονός, δηλαδή, ότι δεν ήταν διαθέσιμη, στο να συζητήσουν όλα τα θέματα που απασχολούσαν την Μαρία και τις αδερφές της κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους, όπως για παράδειγμα, είναι το σεξουαλικό ή το ενδιαφέρον για το άλλο φύλο, και γενικότερα τις πρώτες απορίες των κοριτσιών κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους, ήταν από τα λίγα θέματα, ίσως και το μοναδικό, που δεν μπορούσαν να συζητήσουν με την μητέρα τους. Δεν την είχε απασχολήσει ποτέ το επάγγελμα της μητέρας της (καμαριέρα), αφού θεωρεί, ότι όλα τα επαγγέλματα είναι θεμιτά, αρκεί να είναι τίμια. Ωστόσο, θα ήθελε από την μητέρα της, να έχει κάποιες γνώσεις παραπάνω, να έχει κάποια επιπλέον μόρφωση, ώστε να μπορούσε να τη βοηθάει στα μαθήματα του σχολείου.

Σε γενικές γραμμές η σχέση της Μαρίας με την μητέρα της δεν στηρίζεται σε τσακωμούς ή αψιμαχίες. Σπάνια, όταν συμβαίνει αυτό, η Μαρία απλώς δεν μιλάει και περιμένει να φύγει η ένταση της στιγμής και να ηρεμήσουν και οι δύο πλευρές. Κατόπιν, είναι και οι δύο διαθέσιμες να συζητήσουν, ώστε να εντοπιστεί το πρόβλημα της κατάστασης. Ωστόσο, αισθάνεται, ότι η μητέρα της είναι ένας άνθρωπος στη ζωή της που την επηρεάζει. Θεωρεί, όμως, ότι δεν μπορεί να την συμβουλευσει σε όλους τους τομείς, αφού το μορφωτικό της επίπεδο είναι χαμηλό. Παρ' όλα αυτά τις απόψεις της πολλές φορές τις υιοθετεί, κι αυτό φαίνεται να την ευχαριστεί. Πάντοτε την συμβούλευε να κάνουν οικονομία και να προσπαθούν να αποθηκεύουν κάποια χρήματα για ώρες δύσκολες που μπορεί να έρχονταν μελλοντικά. Ήθελε η κόρη της να προνοεί σε αυτόν τον τομέα, για να μην βρεθεί ποτέ στη δύσκολη θέση να μην μπορεί να καλύψει τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς της.

Επιπροσθέτως, η Μαρία στην ερώτηση που της θέσαμε «τι είναι μητέρα για εκείνη», μας απάντησε ότι η «μητέρα» είναι το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του ανθρώπου. Είναι αγάπη, θालπωρή, ζεστασιά, είναι μία αγκαλιά μεγάλη, που σε κάνει να λησμονείς όλα σου τα προβλήματα». Για την Μαρία, η «μητέρα» είναι τα πάντα, ό, τι έχει αξία στη ζωή.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Μαρίας με τον πατέρα της:

7.2.3.1.2. Σχέσεις του υποκειμένου με τον πατέρα

Η Μαρία θυμάται τον πατέρα της πολύ έντονα και ευχάριστα στην διάρκεια των παιδικών της χρόνων. Αφιέρωνε πολύ χρόνο και σ' εκείνη, αλλά και στ' αδέρφια της. Έπαιζαν μαζί και πήγαιναν πολλές εκδρομές, αφού ο πατέρας της ήταν πολύ δραστήριος άνθρωπος και του άρεσε ιδιαίτερα η φύση και το να μοιράζεται όμορφες στιγμές με την οικογένειά του σε αυτήν. Ειδικότερα η Μαρία μας είπε:

[...] με τον μπαμπά μου παίζαμε πάρα πολύ... είχαμε πάει πάρα πολλές εκδρομές... είχαμε γυρίσει όλη την Κρήτη, με τον μπαμπά μου, την μαμά μου και τις αδερφές μου... ο μπαμπάς μου ήταν του να παίζουμε, να φύγουμε από το σπίτι, να πάμε στην εξοχή.

Τον πατέρα της, όμως η Μαρία θυμάται, ότι τον είχε και δάσκαλο στο σχολείο, και όπως χαρακτηριστικά λέει και η ίδια, τότε τον έλεγε μπαμπά, τότε κύριο. Ο πατέρας της ωστόσο δεν ήθελε να διαβάσει την ίδια και τις αδερφές της. Αυτό το καθήκον το είχε αναλάβει η μητέρα τους. Ο ίδιος προτιμούσε εκείνη την ώρα να ξεκουράζεται, αφού ήταν ιδιαίτερα κουρασμένος από το σχολείο. Στο μάθημα των μαθηματικών όμως, βοηθούσε τα παιδιά του, αφού η μητέρα τους δεν είχε γνώσεις σε αυτόν τον τομέα. Διατυπώθηκαν τα εξής:

[...] Μου έκανε μάθημα και ο μπαμπάς μου, μου άρεσε, τότε τον έλεγα μπαμπά, τότε κύριο... δεν ήθελε να μας διαβάσει ο μπαμπάς μου... όταν είχα απορίες στα μαθηματικά, πάντα μου έλεγε, τι να κάνω.

Η γνώμη του πατέρα της μετρούσε ιδιαίτερα για εκείνη. Συμβούλευε τα παιδιά του, χωρίς να τα πιέζει ή να τα εξαναγκάζει - Αφιέρωνε χρόνο στα παιδιά του και έπαιζε μαζί τους, αν και ο καημός του ήταν να αποκτήσει ένα γιο. Γι' αυτό και στις κόρες του έπαιρνε αγορίστικα παιχνίδια. Έπαιζαν μαζί στην ταράτσα του σπιτιού, λόγω έλλειψης χώρου, με την Μαρία, αλλά και τις αδερφές της. Μας αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] και τότε ο μπαμπάς μου πρότεινε να πάω στα δημόσια ΙΕΚ... μας έπαιρνε αγορίστικα παιχνίδια, γιατί ήθελε αγοράκια... μου αφιέρωνε χρόνο... παίζαμε... ανεβαίναμε θυμάμαι στην ταράτσα... είχαμε κάνει τέρματα.

Όσον αφορά τώρα τις σχέσεις της με τον πατέρα της, η Μαρία αναφέρει, ότι είναι καλές και χαρακτηρίζονται από υπομονή και χαλαρότητα. Δεν είχε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιο πρόβλημα στη σχέση της με τον πατέρα της, παρά μόνο, όταν ένιωθε, ότι την μείωνε. Πολλές φορές, δηλαδή, ο πατέρας της, της έλεγε, ότι δεν θα καταφέρει να ανταπεξέλθει σε συγκεκριμένα γεγονότα και καταστάσεις. Η ίδια αναφέρει:

[...] Καλές... ήρεμες, υπομονετικές, χαλαρές... ίσως αυτό που ώρες – ώρες με μείωνε. Δηλαδή... ε... μου 'λεγε, ξέρω 'γω, δεν θα τα καταφέρεις ή πώς είσαι έτσι, ξέρω 'γω... κάτι πρέπει να....

Ο πατέρα της Μαρίας ήταν πολύ δραστήριος, και, όπως λέει και η ίδια, «ήταν ένας άνθρωπος που δεν μπορούσε να κάτσει». Η Μαρία θυμάται με ιδιαίτερη ευτυχία και χαρά τα παιδικά της χρόνια, αφού αυτά πλημμύριζαν από το χρόνο που της αφιέρωνε ο πατέρας της και γενικότερα σε όλα του τα παιδιά, προκειμένου να παίξουν μαζί, να διασκεδάσουν και να μοιραστούν από κοινού στιγμές της καθημερινότητάς τους. Τους έπαιρνε μάλιστα και αγορίστικα παιχνίδια, αφού είχε πάντοτε την επιθυμία να αποκτήσει ένα γιο. Διατυπώνει σχετικά η Μαρία:

[...] ανεβαίναμε θυμάμαι στην ταράτσα ε... και είχε τοιχία γύρω – γύρω και είχαμε κάνει τέρματα. Του μπαμπά μου του άρεσε πολύ η μπάλα. Και γενικά μας έπαιρνε και αγορίστικα παιχνίδια, γιατί ήθελε αγοράκια... Και έπαιζα αυτοκινητάκια, έπαιζα αεροπλανάκια, τηλεκατευθυνόμενα αυτοκινητάκια. Τα πάντα είχα. Μπάλες παίζαμε, ρακέτες, βόλει... Ανεβαίναμε στην ταράτσα, επειδή εκεί είχαμε χώρο και παίζαμε μπα... ε... ποδόσφαιρο. Είχαμε κάνει δυο τέρματα. Ε, καθόταν η αδερφή

μου από την μια μεριά, α άλλη μου αδερφή στην άλλη, και έπαιζα εγώ με τον μπαμπά μου στην μέση. Και μετά αλλάζαμε πάλι.

Πολλές φορές η Μαρία ένιωθε προσβεβλημένη από τον πατέρα της, ένιωθε, ότι δεν της έδινε καθόλου δύναμη. Ουσιαστικά την αποθάρρυνε εντελώς, χωρίς να της δίνει ενισχύσεις, για να συνεχίσει, αυτό που ήθελε να καταφέρει. Ένιωθε αποδυναμωμένη από τα ειρωνικά σχόλια του πατέρα της. Μας λέει το εξής:

[...] Και αυτό μου το έκανε και από μικρή. Δηλαδή, μου 'λεγε, ω, με τέτοιους βαθμούς θα περάσεις εσύ; Μωρέ δεν περνάς! Και τότε αυτό μ' έκανε να, να βάλω περισσότερη δύναμη, και τότε αυτό μ' έριχνε κάτω.

Δεν της έδινε λοιπόν καθόλου αυτοπεποίθηση, δεν την έκανε να νιώθει αυτοεκτίμηση, με αποτέλεσμα η Μαρία να νιώθει μειωμένη, να αισθάνεται απογοητευμένη. Όπως λέει και η ίδια:

[...] Ναι, δεν μου έδινε αυτοπεποίθηση. Αλλά πολλές φορές, μ' αυτό το πράγμα με μείωνε, εντός εισαγωγικών, που μου λέει, ω!.

Την συμπεριφορά αυτή ο πατέρας της την εκδήλωνε και απέναντι στις αδερφές της, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό. Ουσιαστικά, εκείνη ήταν που μείωνε και αποθάρρυνε, αφού, σύμφωνα με τα λεγόμενα της Μαρίας, ήταν η πρωτότοκη και έπρεπε να αποτελεί το καλό παράδειγμα για τις αδερφές της. Μερικές φορές η συμπεριφορά του πατέρα της την έκανε να πεισμώνει και να προσπαθεί ακόμη περισσότερο, ώστε να του αποδεικνύει, ότι τα καταφέρνει, και άλλες φορές την αποθάρρυνε και την αποδυνάμωνε εντελώς. Ο πατέρας της, της έκανε αρνητικά σχόλια, όχι μόνο για τις γνωστικές της ικανότητες, αλλά και για την εμφάνισή της, και ιδιαίτερα την περίοδο που την προβλημάτιζε έντονα η ακμή της. Αυτό που της ανέφερε συχνότερα, είναι, ότι δεν θα έβρισκε κάποιον να την παντρευτεί. Πιο συγκεκριμένα:

[...] το έκανε και στις αδερφές μου, αλλά πιστεύω εμένα πιο πολύ, γιατί ήμουν η πρώτη και έπρεπε να 'μουν και το καλό παράδειγμα. Κι αυτό με, ε... με πείσμωνε. Να φανώ ακόμα καλύτερη, να γίνω ακόμα καλύτερη. Δεν ξέρω, ίσως, ίσως για εκεί να στόχευε πάντοτε ο μπαμπάς μου. Αλλά ώρες – ώρες, ας πούμε, στενοχωριόμουν. Έκλαιγα καμιά φορά. Λέω, δε θα περάσω, δε θα τα καταφέρω ή δεν θα δω κανένα σύζυγο. Ή όταν το πρόσωπό μου είχε γίνει έτσι, ξέρω 'γω, όχι να με κοροϊδένει, μου λέει, ρε παιδί μου, κάνε κάτι, γιατί... δεν θα σε πλησιάζει κανείς. Ξέρεις, και πώς θα παντρευτείς και θα μείνεις στο ράφι και τι θα γίνεις;.

Τον πατέρα της η Μαρία τον θαύμαζε για το επάγγελμα του, την ενθουσίαζε η ικανότητα του να διδάσκει τα παιδιά. Ουσιαστικά το επάγγελμα του πατέρα της την επηρέασε στην δική της επαγγελματική επιλογή και την έκανε να στραφεί προς τις παιδαγωγικές επιστήμες, και συγκεκριμένα να ακολουθήσει το επάγγελμα του νηπιαγωγού. Ειδικότερα:

[...] Ναι, όταν πραγματικά μ' έπαιρνε στο σχολείο, και έβλεπα κι αυτά, λέω, πω, πω, τι ωραία, πού είναι! Ναι, μου άρεσε έτσι που, να διδάσκει κάποιος, να μιλάει, να τέτοιο στα παιδιά. Ναι, με, μου άρεσε.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας της είναι διακριτικός άνθρωπος. Γνωρίζει, ότι έχουν ανάγκη οικονομική και προσπαθεί να τους βοηθήσει σε αυτόν τον τομέα, χωρίς όμως να τους κάνει να αισθανθούν μειονεκτικά γι' αυτό. Βρίσκει διάφορες προφάσεις, προκειμένου να τους ενισχύει οικονομικά, όπως είναι η γέννηση ή τα βαφτίσια των εγγονιών του ή οι ονομαστικές εορτές παιδιών ή εγγονιών. Πιο ειδικά αναφέρει:

[...] Ξέρεις τι κάνει; Είναι τόσο διακριτικός άνθρωπος, που, ό, τι κάνει, ε... από τη στιγμή που παντρευτήκαμε, εγώ και η αδερφή μου, δίνει σε κάθε γιορτή, δηλαδή, τώρα στη γιορτή μου έδωσε χίλια ευρώ, στη γιορτή του παπιά – Κωστή, άλλα χίλια ευρώ. Πούλησε το λάδι και μοίρασε το λάδι από χίλια ευρώ στην καθεμιά. Όταν γεννήσω του κάθε παιδιού του βάζει χίλια ευρώ. Όταν είναι κοντά στα βαφτίσια άλλα χίλια ευρώ. Δηλαδή, κατά διαστήματα βλέπω, ότι μας δίνει οικονομική βοήθεια με το πρόσχημα, ότι γιορτάζετε... Ή στα παιδιά, ας πούμε, δίνει από εκατό ευρώ στη γιορτή τους.

Ωστόσο, δεν ξεχωρίζει τα παιδιά του. Την βοήθεια που θα παράσχει στην Μαρία, θα δώσει ακριβώς την ίδια και στις αδερφές της, χωρίς να κάνει εξαιρέσεις. Η Μαρία δεν ένιωσε ποτέ μέσα στο σπίτι της παραγκωνισμένη ή σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με τις αδερφές της. Μας λέει συγκεκριμένα:

[...] Αυτό θα το κάνει τώρα και με τον γαμπρό μου, και με την αδερφή μου και με την άλλη μου αδερφή. Δηλαδή, ό, τι κάνει σε μένα στη γιορτή, και στη γέννα της αδερφής μου το ίδιο έκανε. Ό, τι κάνει τώρα εμένα, σαν να τα σημειώνει κάπου, και κάνει τα ίδια ακριβώς. Η μοιρασιά είναι η ίδια.

Ο τομέας, στον οποίο η Μαρία έχει δεχθεί την μεγαλύτερη βοήθεια από τον πατέρα της είναι οι σπουδές της. Οι γονείς της την επισκέπτονταν στην πόλη που σπούδαζε και ο πατέρας της, όταν την έβλεπε αγχωμένη ή να μελετάει πολλές ώρες, την προέτρεπε να σταματήσει να το κάνει. Αυτό έκανε την Μαρία να αισθάνεται συναισθηματική και ψυχική ενίσχυση. Η ίδια εξομολογείται:

[...] Πιστεύω στις σπουδές. Δηλαδή, το ότι ερχότανε με την μαμά μου, όποτε εγώ δεν πήγαινα ή μεσοβδόμαδα, και μου ‘λεγε, έλα μωρέ διαβάζεις, κλείσ’ τα μωρέ, ‘ντάξει, πήγαινε έξω. Πήγαινε μια βόλτα. Που εγώ ήμουνα στρεσαρισμένη και λέω, ρε παιδιά, ωχ, και πώς θα τα καταφέρω. Γιατί, ώρες – ώρες πραγματικά αγχωνόμουνα, σόπα μου λέει καθημένη, κι εσύ, ρίξ’ το λίγο έξω, φοιτή, φοιτήτρια είσαι εδώ, ακόμα θα διαβάζεις; Ακόμα δεν τα ‘μαθες, μου λέει; Μου ‘δινε κουράγιο, μ’ αυτήν την έννοια.

Ένα από τα στοιχεία που δεν της άρεσε στην προσωπικότητα του πατέρα της είναι, ότι πάντοτε της παρουσίαζε τα αρνητικά στοιχεία μίας κατάστασης σε υπερβολικό βαθμό, ανέφερε υπερβολικά πράγματα, προκειμένου, όπως μας λέει η Μαρία, να την αφυπνίσει, να την αναγκάσει να δει μια κατάσταση με διαφορετικό μάτι:

[...] πάντα ο μπαμπάς μου τα ‘λεγε υπερβολικά. Δηλαδή, αυτό το πράγμα, το θυμάμαι. Και τώρα, και τώρα να του μιλήσω, ας πούμε με τον Αντώνη, μου τα παρουσίαζε τραγικά τα πράγματα, μας και με συνεφέρει, ξέρεις. Να ξυπνήσω, γιατί πολλές φορές θεωρεί, ότι πρέπει να μου τα πει έτσι, ε... αυστηρά... απόλυτα, τραγικά, μήπως μπορέσω και σώσω κάτι.

Αυτό που πάντα την συμβούλευε ο πατέρας της είναι να δείχνει προσοχή στις παρέες της, αλλά και την προέτρεπε, στο να δημιουργήσει μία σχέση, η οποία θα καταλήξει στο γάμο. Αυτό ήταν κάτι, για το οποίο αγχωνόταν ιδιαίτερα ο πατέρας της. Το να μπορέσει, δηλαδή, η Μαρία να παντρευτεί, προκειμένου να κάνουν το ίδιο και οι αδερφές της. Ειδικότερα:

[...] Μου έλεγε να προσέχω τις παρέες μου, γενικά και αόριστα. Δεν μου έλεγε για τους άντρες. Αυτά. Μου λέει να γνωρίσω ένα καλό παιδί απ’ το Ρέθυμνο, μου έλεγε. Να γνωρίσεις ένα καλό παιδί να παντρευτείτε, να νοικοκυρευτείς... από ενδιαφέρον, ότι είχε την αγωνία να παντρευτώ. Ήθελε να παντρευτώ, για να μπορέσουν και οι υπόλοιποι να συνεχίσουν, να μην μείνω στο ράφι εγώ. Είχε την αγωνία.

Ωστόσο, και η μητέρα της εξέφραζε αυτήν την αγωνία, αλλά όχι τόσο έντονα, όσο ο πατέρας της. Η έγνοια του τελευταίου δεν ήταν μόνο η μόρφωση του παιδιού, αλλά και η απόκτηση οικογένειας εκ μέρους του. Συγκεκριμένα, η Μαρία αναφέρει:

[...] Και η μητέρα μου την είχε, ναι, αλλά δεν με πολυρωτούσε, ο μπαμπάς μου με ρωτούσε πιο συχνά. Με την έννοια, ότι, ε... τι θα κάνεις, δηλαδή, δεν είναι μόνο σπουδές.

Ο πατέρας της Μαρίας συνέχισα την προέτρεπε να μην διαβάζει πολύ κατά τη διάρκεια των φοιτητικών της χρόνων. Αυτό που ήθελε για εκείνη, ήταν να μελετάει λίγο χρονικά, αλλά να αποδίδει τα μέγιστα. Με λίγα λόγια, λίγος κόπος, αλλά πολλή απόδοση. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

[...] Ο μπαμπάς μου έλεγε συνέχεια, μην διαβάζω... Ήθελε με το λίγο να αποδίδω... Ο μπαμπάς μου δεν ήθελε να κυνηγάω τους βαθμούς. Ήθελε να... να ζω. Να μην είμαι φυτό. Μ' έλεγε φυτό. Μου λέει, είσαι φυτό. Ναι. Ήθελε να περάσω καλά φοιτητικά χρόνια.

Του πατέρα της του άρεσε ιδιαίτερα να βοηθάει την μητέρα της στην μαγειρική, αλλά και να ασχολείται με τις γεωργικές δουλειές της οικογένειας. Στις δουλειές του σπιτιού, βέβαια, δεν βοηθούσε, αφού θεωρούσε, ότι αυτές είναι υποχρέωση της συζύγου και καθαρά γυναικείες δουλειές. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

[...] Ναι, βοηθούσε, βοηθούσε την μάνα μου, πάρα πολύ. Δηλαδή, ο μπαμπάς μου και στην μαγειρική βοηθάει. Δηλαδή, να κόψει πατάτα, να κόψει κρεμμύδι, να ξεφλουδίσει, να, να... κόψει φρούτο, του άρεσε, το έκανε αυτό. Στα συμμαζέματα, αυτά, όχι. Και επίσης του άρεσε να ανάβει τη φωτιά στην παρασιά ή στον ξυλόφουρνο, του άρεσε αυτό. Κότες, κουνέλια να ταΐσει, δεν πάει. Πάει, έξω πάει να ραβδίσει, κι αυτά.

Ανατρέχοντας πίσω στα παιδικά της χρόνια και θυμούμενη τον πατέρα της, νιώθει χαρά και ευτυχία. Πιστεύει, ότι αυτά που της έλεγε τότε και την έκαναν να αισθάνεται άσχημα και μειονεκτικά, της τα έλεγε, για να ενισχύσει την προσωπικότητά της, αλλά και για να την κάνει περισσότερο δυναμική, θαρραλέα και δραστήρια. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

[...] Πιστεύω, ότι υπερισχύει, ότι... η χαρά και το γέλιο. Και ότι αυτά μου τα έλεγε, τότε μπορεί να με πληγώνανε και να με στενοχωρούσαν, αλλά μου τα λέγανε, για να ξυπνήσω και να γίνω πιο θαρραλέα και πιο δυναμική στη ζωή μου. Να μην είμαι το παιδί που σ' όλα λέω, ναι, και... σκύβω το κεφάλι.

Ο πατέρας της την συμβουλεύει, να προσέχει στο σχολείο, ειδικά τώρα που είναι σε κατάσταση εγκυμοσύνης και να μην αφήνει τα παιδιά να την κάνουν, ό, τι θέλουν. Θεωρεί, ότι δεν πρέπει να είναι τόσο πολύ υποχωρητική, αλλά θα πρέπει να υποστηρίζει τις απόψεις και τις πράξεις της με περισσότερο σθένος. Αναφέρει λοιπόν:

[...] Δηλαδή, αυτό μου λέει, μην πολυσκοτόνομαι στο σχολείο, ε... να τα προσέχω τα παιδιά να μην μου πάρουν τον αέρα, γιατί φοβάται ο μπαμπάς μου, ότι πολλές φορές... είμαι υποχωρητική. Αυτό είναι το κακό μου, ότι υποχωρώ. Δηλαδή, και κάτι να μου πούνε, εγώ θα κάνω πίσω.

Αυτές οι συμβουλές και οι παρατηρήσεις δεν φαίνεται να ενοχλούν την Μαρία, και αποδίδει δίκιο στον πατέρα της και σε αυτά που λέει, γιατί όσα ισχυρίζεται είναι η αντικειμενική και ρεαλιστική αλήθεια. Νιώθει άνετα και όμορφα που ο πατέρας της την γνωρίζει πολύ καλά και γι' αυτό την συμβουλεύει σωστά. Αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] Αισθάνομαι, ότι ναι, έχει δίκιο, πραγματικά. Ξέρει την ψυχολογία μου. Αυτό. Ότι πραγματικά μ' έχει γεννήσει. Τόσο καλά. Πιστεύω, ότι με ξέρει πολύ καλά. Ότι, όντως είναι έτσι.

Η Μαρία ωστόσο έχει αναφέρει και έχει συζητήσει πολλές φορές με τον πατέρα της, για τον τρόπο που αισθανόταν παλαιότερα, όταν εκείνος την έκανε με τα λόγια του να νιώθει μειονεκτικά. Νιώθει, ότι μπορεί να συζητήσει μαζί του τα πάντα, κι ότι εκείνος θα είναι πάντα ειλικρινής απέναντί της, και πάντα θα της δώσει την ρεαλιστική συμβουλή και θα της κάνει τις κατάλληλες

υποδείξεις, ακόμη κι αν η Μαρία πονέσει. Ο πατέρας της είχε ως στόχο να διακρίνει η Μαρία τις αδύναμες πλευρές του χαρακτήρα της, και να πράξει ανάλογα, ώστε αυτές να ενδυναμωθούν. Ομολογεί συγκεκριμένα:

[...] Ναι, του το 'χω πει, του το 'χω πει, του το 'χω πει. Και μου λέει, ναι ακριβώς αυτό ήθελα. Όχι, μου λέει, ότι δεν ήσουν καλή, αυτά. Απλά, έβλεπα κάποια μειονεκτήματα ή ελαττώματα σου και ήθελα να στα βγάλω απ' έξω στη φόρα, για να τα δεις, για να μπορέσεις να βελτιωθείς.

Ο ίδιος είναι πάντα ειλικρινής απέναντί της και υποδεικνύει πάντα στην Μαρία την ρεαλιστική πραγματικότητα, κι αυτό είναι κάτι που η Μαρία εκτιμά ιδιαίτερα σε εκείνον. Όπως υπογραμμίζει και η ίδια:

[...] Γιατί θα μου πει την αλήθεια. Δεν πρόκειται να προσποιηθεί κάτι ή να τέτοιο κάτι. Άμα πρέπει να μου τα πει χύμα και τσουβαλάτα, θα μου τα πει. Άμα πρέπει να μου τα πει κάπως αλλιώς, πάλι θα μου τα πει.

Σε αυτό το σημείο διαφέρει ριζικά με τον πατέρα της. Η Μαρία, δηλαδή, δεν θα υποδείξει στον άλλον τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς του, αλλά ακόμη περισσότερο δεν θα το κάνει με προσβλητικό τρόπο και δεν θα τον κάνει να νιώσει μειονεκτικά σε καμία περίπτωση. Ακόμη, και δίκιο να έχει σε ορισμένες καταστάσεις, δεν θα υποστηρίξει το συμφέρον της, αλλά θα αφήσει τον άλλον να νιώθει νικητής, παραμερίζοντας και παραγκωνίζοντας τον ίδιο της τον εαυτό. Συγκεκριμένα, μας είπε:

[...] Ε... εγώ, ας πούμε, στον άλλον δεν θα τα πω χύμα και τσουβαλάτα. Δεν θα τον μειώσω. Δηλαδή, ακόμα και στα παιδιά μου, δεν θα τους πω κάτι άσχημο... Προσπαθώ να μην προσβάλλω τον άλλον. Δηλαδή, ούτε... δεν θέλω να προσβάλλω. Ναι, αυτό, δε, δεν θα... δεν το κάνω. Δεν θέλω να το κάνω. Πιστεύω προσπαθώ. Προσπαθώ τουλάχιστον... γιατί δεν θέλω ο άλλος να νιώσει, έτσι το πρώτο συναίσθημα που ένιωθα εγώ σαν παιδί, ότι δεν θα τα καταφέρω ή μήπως έχει δίκιο;

Λόγω των συνεχών υποδείξεων του πατέρα της, αλλά και του έντονου τρόπου, με τον οποίο της απευθυνόταν, ένιωθε αποθάρρυνση και απογοήτευση. Ωστόσο, αυτό την πείσμωνε και την έκανε να προσπαθεί περισσότερο στη ζωή της. Αργότερα που μεγάλωσε, συνειδητοποίησε το λόγο που ο πατέρας της, της φερόταν με αυτόν τον τρόπο, αλλά και πάλι θεωρεί, ότι θα έπρεπε να ήταν λιγότερο αυστηρός σε αυτό το θέμα. Όπως λέει και η ίδια:\

[...] Ναι, αποθάρρυνσης, έτσι ένιωθα. Μετά βέβαια, που... αυτό με πείσμωνε και μ' έκανε καλύτερο, λέω, είχε τον τρόπο του, το, το σκοπό του. Αλλά, ίσως έπρεπε να ήταν λίγο πιο μαλακός σ' αυτό το θέμα. Αλλά ο μπαμπάς μου, όχι. Τα 'λεγε χύμα και τσουβαλάτα. Δεν έβριζε, δεν φώναζε, αλλά σε κάρφωνε με τα λόγια του.

Αναφορικά τώρα με τις ομοιότητες που εντοπίζει η Μαρία στην προσωπικότητα τη δική της και αυτήν του πατέρα της θα λέγαμε, ότι πιστεύει, ότι κι εκείνη προσπαθεί να εντοπίσει τις αδυναμίες στη προσωπικότητα και το χαρακτήρα των παιδιών της, και να τις υποδείξει σε αυτά, χωρίς όμως να το κάνει αυτό με σκληρό και προσβλητικό τρόπο. Θεωρεί, δηλαδή, ότι κι εκείνη προσπαθεί να είναι ειλικρινής με τον εαυτό της και τα παιδιά της, χωρίς όμως να ακολουθεί τον αποθαρρυντικό και σκληρό τρόπο του πατέρα της. Η ίδια υπογραμμίζει:

[...] στο ότι κι εγώ προσπαθώ να βρω την αλήθεια. Δηλαδή δεν... δεν κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου. Προσπαθώ να... τα τρωτά μου σημεία, τις επιθυμίες μου, να τα φέρω στην επιφάνεια, αλλά να τα... να προσπαθώ να τα βελτιώνω. Σ' αυτό μοιάζω. Δηλαδή, πιστεύω, ότι προσπαθώ κι εγώ να βρίσκω τις αδυναμίες. Ή αν βρίσκω τις αδυναμίες, ας πούμε, του γιου μου ή της κόρης μου, προσπαθώ να, να τους την μπω, όχι με προσβλητικό τρόπο.

Η Μαρία τονίζει, ότι είναι πολύ αισιόδοξος άνθρωπος και ότι γενικά κοιτάει τη ζωή από μία θετική οπτική γωνία. Σε αυτό το σημείο ο πατέρας της, της κάνει υποδείξεις, ώστε να μην ενθουσιάζεται τόσο εύκολα από τη ζωή, αλλά να είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει και δύσκολες καταστάσεις. Όπως μας τονίζει η ίδια:

[...] Ναι, ας πούμε, θα ενθουσιαστώ με... που μια μέρα, ξέρω 'γω, πήγαν όλα καλά, ξέρω 'γω, και νομίζω, ότι και την επόμενη μέρα θα επαναληφθεί αυτό. Που δεν γίνεται, ας πούμε, τέτοιο πράμα, ε... ενθουσιάζομαι με τα πράγματα, είμαι άνθρωπος που τα βλέπω θετικά. Και ποτέ αρνητικά.

Είναι σίγουρο, ότι η Μαρία επηρεάζεται από τον πατέρα της και ειδικά στη λήψη μεγάλων αποφάσεων στη ζωή της. Μία τέτοια μεγάλη απόφαση ήταν, όταν έπρεπε να επιλέξει η Μαρία, αν θα συνέχισει να φοιτά στο ΙΕΚ, το οποίο παρακολουθούσε ή αν θα εγγραφόταν στο Πανεπιστήμιο και στη σχολή που πέρασε. Τελικά, ακολούθησε τη συμβουλή του πατέρα της. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] ας πούμε, με επηρέασε στη ζωή μου αποφασιστικά, όταν... εγώ ήμουν σε δίλημμα, τι να κάνω με το ΙΕΚ. Ε, εγώ ήμουν τότε σε φοβερό δίλημμα. Λέω τώρα να το παρατήσω το ΙΕΚ, έχω κάνει ένα χρόνο. Έδωσα τρίτη φορά Πανελλήνιες, πέρασα. Τι κάνω τώρα με το ΙΕΚ; Και ο μπαμπάς μου επέμενε, ότι έπρεπε να το τελειώσω.

Παράλληλα, η Μαρία επηρεάζεται από τον πατέρα της και στην διαχείριση των οικονομικών της. Ο πατέρας της, δηλαδή, της υποδεικνύει συνεχώς να μην είναι σπάταλη και να κάνει οικονομία, αφού οι εποχές που έρχονται είναι δύσκολες. Ειδικότερα, η Μαρία αναφέρει:

[...] Μ' επηρεάζει, μ' επηρεάζει. Ας πούμε, όταν μου λέει, ε, ε, εγώ κοίταξε, όχι να κάνει επίδειξη, αλλά οικονομία, οικονομία Μαρία, γιατί δεν ξέρεις, τι, τι καιρούς θα περάσουμε. Ε... μου λέει χαρακτηριστικά, άλλες εποχές τότε, άλλες εποχές τώρα. Τώρα... ακόμη πιο δύσκολα. Τώρα... ακόμη πιο ζόρικα. Μ' επηρεάζει, δηλαδή. Κάτι που θα μου πει.

Ο πατέρας της επίσης, κάνει επισημάνσεις στην Μαρία και για τον αριθμό των παιδιών που έχει αποκτήσει. Θεωρεί, δηλαδή, ότι στην σημερινή κοινωνία τα τέσσερα παιδιά είναι πολλά, αφού το παιδί χρειάζεται σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση, και όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των παιδιών, τόσο περισσότερο δυσκολεύονται οι γονείς. Συγκεκριμένα η Μαρία διατύπωσε:

[...] Ναι, μου 'χει πει. Μου 'χει πει. Τι είσαι εσύ, μου λέει, μηχανή που γεννάει; Δηλαδή, κάτσε, βάλε κι ένα φρένο. Δεν είναι να κάνου, να γεννοβολάμε μόνο... Να τα διαπαιδαγωγούμε και σωστά, να τ' ανατρέφουμε. Το 'χει πει ο πατέρας μου. και μου λέει, τι, πού θα φτάσετε;

Νιώθει, λοιπόν, ότι γενικά στη ζωή της έχει επηρεαστεί από τις συμβουλές του πατέρα της. Πάντοτε λάμβανε υπόψη της, ό, τι και αν εκείνος της έλεγε, είτε με καλό, είτε με πιο σκληρό τρόπο. Οι υποδείξεις του και τα προσβλητικά του λόγια πολλές φορές, την πείσμωναν και την έκαναν να προσπαθεί περισσότερο και να επιθυμεί την αυτοεπίγνωση και αυτοβελτίωση, ως άτομο και ως προσωπικότητα. Έτσι, μας ανέφερε το εξής:

[...] Ναι, μ' έχει επηρεάσει. Αυτά που έλεγε, πάντα τους έδινα σημασία. Ε... και... πείσμωνα. Δηλαδή, έβαζα τα δυνατά μου. Προσπαθούσα να είμαι... να βελτιωθώ. Σαν χαρακτήρας, σαν προσωπικότητα, σαν άτομο.

Σε ερώτησή μας, «αν θεωρεί, ότι ο πατέρας της μοιάζει με τον σύζυγό της», η Μαρία μας απαντάει αρνητικά. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι η ίδια με τον πατέρα της περνούσε αρκετό χρόνο, και ποιοτικό και ποσοτικό, ενώ ο σύζυγός της, δεν ασχολείται καθόλου, ούτε με την ίδια, αλλά και ούτε με τα παιδιά. Δεν ασχολείται καθόλου, ούτε ποιοτικά, αλλά ούτε και ποσοτικά. Δεν παραμένει στο

σπίτι και δεν ασχολείται με τα οικογενειακά θέματα, ούτε τις πρώινές, αλλά ούτε τις απογευματινές ώρες, αφού, όπως έχουμε πει παραπάνω θεωρεί, ότι ο άνθρωπος πρέπει να δίνει προτεραιότητα στην εργασία του. Η ίδια μας δηλώνει:

[...] Όχι, δεν μοιάζει. Γιατί; Γιατί δεν μοιάζει; Γιατί ο πατέρας μου μας βοηθούσε σαν παιδιά. Ήταν κοντά μας, τον βλέπαμε. Μιλούσαμε, όποτε θέλαμε, παίζαμε ποδόσφαιρο, πηγαίναμε στη θάλασσα, βγαίναμε έξω. Ενώ ο σύζυγος δεν ενδιαφέρεται, ούτε κούνιες να μας πάει, εγώ θυμάμαι έχω φωτογραφίες απ' το λούνα παρκ... με τον μπαμπά μου. Έχω αναμνήσεις από ταξίδι στην Αθήνα, έχω αναμνήσεις από ταξίδια στην Κρήτη, φωτογραφικές αναμνήσεις. Και σε φωτο, φωτογραφίες, βέβαια, που αυτές με βοηθάνε, γιατί πού να τα θυμάμαι όλα αυτά. Αλλά θυμάμαι, ότι περνούσαμε χρόνο μαζί του. Δεν ήταν ο μπαμπάς που έπρεπε... να γράψω γράμμα στον Αί Βασίλη, για να τον δω, μία στις τόσες. Τον έβλεπα κάθε μέρα, ειδικά τα απογεύματα.

Οι επισκέψεις της οικογένειάς της κάθε Κυριακή στο πατρικό τους, κάνει τον πατέρα της ιδιαίτερα ευτυχισμένο. Δεν νιώθει, ότι πρέπει να κάνει κάτι άλλο, ώστε να τον ευχαριστήσει. Θεωρεί, ότι και μόνο που τους βλέπει, τον γεμίζουν χαρά και ικανοποίηση. Αναφορικά με αυτό, είτε η Μαρία:

[...] Τίποτα. Αυτό με τη... που... με την Κυριακή, που πάω κάθε Κυριακή, ας πούμε, μόνο αυτό. Μας βλέπει.

Παρ' όλα αυτά, όταν θα έρθει σε σύγκρουση με τον πατέρα της, και προκειμένου να αποφευχθούν χειρότεροι καβγάδες, σταματάει να του μιλάει, μέχρι να ηρεμήσουν και οι δύο. Όταν, όμως παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα, συνήθως δέκα λεπτών, θα συζητήσουν μεταξύ τους και μέσω της συζήτησης και του διαλόγου, θα λύσουν τις διαφορές τους. Η «συγγνώμη» είναι κάτι που ακουγόταν στο σπίτι της Μαρίας, από τους γονείς ή από τα παιδιά, ανάλογα με το ποιος είχε άδικο. Δεν υπήρχαν ηθικές αναστολές ή εγωιστικές τάσεις. Ειδικότερα ακούστηκε το εξής:

[...] Δεν θα του μιλήσω τα επόμενα δέκα λεπτά. Και μετά θα του ζητήσω συγγνώμη. Ή θα μου ζητήσει αυτός συγγνώμη και θα τα ξαναβρούμε.

Μπορεί η Μαρία να μην άκουγε από το στόμα των γονιών της τη λέξη «σ' αγαπώ», αλλά αυτό το θεωρούσε περιττό, γιατί το αισθανόταν από τις πράξεις τους και από τα λόγια τους. Ένιωθε, ότι την αγάπη τους την εισέπραττε στο μέγιστο βαθμό, μέσα από λόγια και από πράξεις. Συγκεκριμένα, διατυπώθηκε το εξής:

[...] Ναι, την εισέπραττα την αγάπη τους, ναι. Αλλά όχι σ' αγαπώ, δεν το θυμάμαι εγώ αυτό.

Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Μαρία δείχνει τυφλή εμπιστοσύνη στον πατέρα της αφού, ό, τι κι αν αυτός της πει, εκείνη το πιστεύει και το ακολουθεί, χωρίς καν να το σκεφτεί δεύτερη φορά. Κι αυτό, γιατί νιώθει, ότι ο πατέρας της, πάντοτε της έλεγε και της λέει την αλήθεια. Έχει αποκτήσει την εμπιστοσύνη της Μαρίας, με το να της επισημαίνει κάθε φορά την αντικειμενική αλήθεια και την ρεαλιστική πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η Μαρία λέει:

[...] Αν μου πει κάτι, εγώ θα το πιστέψω, επειδή το 'πε μόνο και μόνο ο πατέρας μου. Γιατί πιστεύω, ότι... ό, τι ξέρει θα το πει για καλό. Δηλαδή, θέλει την αλήθεια. Θέλει την, ε... να με βοηθήσει... Αλλά, ό, τι και να μου πει, θα το πιστέψω, ότι είναι αλήθεια. Δηλαδή, ο μπαμπάς μου, μου λέει την αλήθεια, πάντα.

Για την Μαρία γενικά ο «πατέρας» είναι αληθινός, φιλικός, συμπονετικός και στοργικός. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Ο πατέρας είναι... αληθινός, στοργικός, ε... φιλικός, ε... συμπονετικός, αυτά.

Η Μαρία ωστόσο, προτιμούσε να παραμένει στο σπίτι, και να μην ακολουθεί πάντα τον πατέρα της στις αγροτικές του ασχολίες. Μερικές φορές της άρεσε ιδιαίτερα, άλλες πάλι φορές προτιμούσε να παραμένει στο σπίτι τους και να παρακολουθεί παιδικές σειρές στην τηλεόραση. Χαρακτηρίζει μάλιστα τον εαυτό της «σπιτόγατη». Συγκεκριμένα, μας είπε:

[...] θα 'χανα τα παιδικά μου, θα 'χανα το σπίτι, εγώ ήμουνα και λίγο σπιτόγατη.

Της άρεσε ιδιαίτερα ο χρόνος που περνούσε με τον πατέρα της και γενικότερα με την οικογένειά της και θυμάται ευχάριστες αναμνήσεις από τον ποιοτικό χρόνο που μοιράζονταν μεταξύ τους και τις εκπαιδευτικές εκδρομές που έκαναν όλοι μαζί σαν οικογένεια. Συγκεκριμένα η Μαρία είπε:

[...] Απ' τη μια μου κρατούσε το χέρι και πηγαίναμε στους αρχαιολογικούς χώρους, απ' την μια μεριά εμένα και απ' την άλλη την αδερφή μου, και η μάνα μου την πιο μικρή και πηγαίναμε χέρι – χέρι εγώ και ο μπαμπάς μου. Μου άρεσε αυτό, πάρα πολύ.

Η Μαρία τελειώνει την περιγραφή της σχετικά με την σχέση της με τον πατέρα της λέγοντας, ότι ο πατέρας της αποτέλεσε πρότυπο για εκείνη. Έβλεπε, ότι η μητέρα της περνούσε όμορφα με τον πατέρα της που ασκούσε το επάγγελμα του ιερέα και θεώρησε, ότι και η ίδια θα είχε μία ανάλογη ζωή με έναν σύζυγο – ιερέα. Κι αυτό σίγουρα την επηρέασε στην επιλογή που έκανε αναφορικά με τον σύζυγό της. Ωστόσο, όταν η Μαρία ήταν μικρή ένωθε άσχημα για την επαγγελματική ενδυμασία του πατέρα της ή «αντερί», όπως λέγεται, αλλά με το πέρασμα των χρόνων συνειδητοποίησε, ότι ο πατέρας της, της προσέφερε, ό, τι και οι υπόλοιποι πατεράδες στα παιδιά τους, χωρίς η επαγγελματική του ενδυμασία να αποτελεί εμπόδιο. Συγκεκριμένα, μας είπε:

[...] Όχι, πιστεύω... ότι ο μπαμπάς μου ήταν πρότυπο για μένα. Και αυτό μ' επηρέασε, ότι και η μαμά μου καλά πέρασε με τον μπαμπά μου. Γιατί κι εγώ να μην περάσω; Δηλαδή, τελικά αυτό σαν παιδί που φοβόμουνα, ότι να δεν θα μπορέσει ο μπαμπάς μου να μου προσφέρει, γιατί εμένα ο μπαμπάς μου δεν φοράει τζιν, και δεν φοράει... παντελόνι, που να φαίνεται και το πουκάμισο και είναι πάντα το πουκάμισο μέσα από το αντερί και δε φαίνεται και ό, τι και να του πάρεις, δε φαίνεται... Ε, αυτό τελικά κατάλαβα, ότι τελικά ήταν ταμπου. Ήταν για μένα... ότι δεν ήταν τίποτα στην ουσία. Ότι ό, τι πρόσφεραν και οι άλλοι μπαμπάδες στα παιδιά τους, πρόσφερε και ο μπαμπάς μου. Και τελικά είδα, ότι... αυτό δεν θα μου, δεν θα μου στερούσε τίποτα, αν και ο σύζυγός μου φορούσε αντερί.

Συνοψίζοντας λοιπόν όλα τα παραπάνω αναφορικά με την σχέση της Μαρίας με τον πατέρα της, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Μαρία θυμάται τον πατέρα της πολύ έντονα και ευχάριστα στην διάρκεια των παιδικών της χρόνων. Αφιέρωνε πολύ χρόνο και σ' εκείνη, αλλά και στ' αδέρφια της. Έπαιζαν μαζί και πήγαιναν πολλές εκδρομές, αφού ο πατέρας της ήταν πολύ δραστήριος άνθρωπος και του άρεσε ιδιαίτερα η φύση και το να μοιράζεται όμορφες στιγμές με την οικογένειά του. Περνούσαν πολύ χρόνο μαζί και γενικότερα έπαιζε και με την ίδια, αλλά και με τις αδερφές της. Συνήθως έπαιζαν όλοι μαζί ομαδικά παιχνίδια, όπως είναι το μπάσκετ ή το ποδόσφαιρο. Η μεγάλη του επιθυμία ήταν να αποκτήσει ένα γιο. Γι' αυτό και στις κόρες του έπαιρνε αγορίστικα παιχνίδια.

Ο πατέρα της Μαρίας ήταν πολύ δραστήριος, και, όπως λέει και η ίδια, «*ήταν ένας άνθρωπος που δεν μπορούσε να κάτσει*». Η Μαρία θυμάται με ιδιαίτερη ευτυχία και χαρά τα παιδικά της χρόνια, αφού αυτά πλημμύριζαν από το χρόνο που της αφιέρωνε ο πατέρας της και γενικότερα σε όλα του τα παιδιά, προκειμένου να παίζουν μαζί, να διασκεδάσουν και να μοιραστούν από κοινού στιγμές της καθημερινότητάς τους.

Ο πατέρας της ωστόσο δεν ήθελε να διαβάξει την ίδια και τις αδερφές της. Αυτό το καθήκον το είχε αναλάβει η μητέρα τους. Ο ίδιος προτιμούσε εκείνη την ώρα να ξεκουράζεται, αφού ήταν ιδιαίτερα κουρασμένος από το σχολείο. Στο μάθημα των μαθηματικών όμως, βοηθούσε τα παιδιά του, αφού η μητέρα τους δεν είχε γνώσεις σε αυτόν τον τομέα.

Η γνώμη του πατέρα της μετρούσε ιδιαίτερα για εκείνη. Συμβούλευε τα παιδιά του, χωρίς να τα πιέζει ή να τα εξαναγκάζει.. Όσον αφορά τώρα τις σχέσεις της με τον πατέρα της, η Μαρία αναφέρει, ότι είναι καλές και χαρακτηρίζονται από υπομονή και χαλαρότητα. Δεν είχε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιο πρόβλημα στη σχέση της με τον πατέρα της, παρά μόνο, όταν ένιωθε, ότι την μείωνε. Πολλές φορές, δηλαδή, ο πατέρας της, της έλεγε, ότι δεν θα καταφέρει να ανταπεξέλθει σε συγκεκριμένα γεγονότα και καταστάσεις. Αρκετές φορές η Μαρία ένιωθε προσβεβλημένη από τον πατέρα της, ένιωθε, ότι δεν της έδινε καθόλου δύναμη. Ουσιαστικά την αποθάρρυνε εντελώς, χωρίς να της δίνει ενισχύσεις, για να συνεχίσει, αυτό που ήθελε να καταφέρει. Ένιωθε αποδυναμωμένη από τα ειρωνικά σχόλια του πατέρα της, ένιωθε, ότι δεν της έδινε καθόλου αυτοπεποίθηση, δεν την έκανε να νιώθει αυτοεκτίμηση, με αποτέλεσμα η Μαρία να νιώθει μειωμένη, να αισθάνεται απογοητευμένη.

Την συμπεριφορά αυτή ο πατέρας της την εκδήλωνε και προς τις αδερφές της, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό. Ουσιαστικά, εκείνη ήταν που μείωνε και αποθάρρυνε, αφού, σύμφωνα με τα λεγόμενα της Μαρίας, ήταν η πρωτότοκη και έπρεπε να αποτελεί το καλό παράδειγμα για τις αδερφές της. Μερικές φορές η συμπεριφορά του πατέρα της την έκανε να πεισμώνει και να προσπαθεί ακόμη περισσότερο, ώστε να του αποδεικνύει, ότι τα καταφέρνει, και άλλες φορές την αποθάρρυνε και την αποδυνάμωνε εντελώς. Ο πατέρας της, της έκανε αρνητικά σχόλια, όχι μόνο για τις γνωστικές της ικανότητες, αλλά και για την εμφάνισή της, και ιδιαίτερα την περίοδο που την προβλημάτιζε έντονα η ακμή της. Αυτό που της ανέφερε συχνότερα, είναι, ότι δεν θα έβρισκε κάποιον να την παντρευτεί. Το να παντρεύει τις κόρες του ήταν και μία από τις μεγαλύτερες ανησυχίες του πατέρα της.

Τον πατέρα της η Μαρία τον θαύμαζε για το επάγγελμα του, την ενθουσίαζε η ικανότητα του να διδάσκει τα παιδιά. Ουσιαστικά το επάγγελμα του πατέρα της την επηρέασε στην δική της επαγγελματική επιλογή και την έκανε να στραφεί προς τις παιδαγωγικές επιστήμες, και συγκεκριμένα να ακολουθήσει το επάγγελμα του νηπιαγωγού. Η Μαρία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας της είναι διακριτικός άνθρωπος. Γνωρίζει, ότι έχουν ανάγκη οικονομική και προσπαθεί να τους βοηθήσει σε αυτόν τον τομέα, χωρίς όμως να τους κάνει να αισθανθούν μειονεκτικά γι' αυτό. Βρίσκει διάφορες προφάσεις, προκειμένου να τους ενισχύει οικονομικά, όπως είναι η γέννηση ή τα βαφτίσια των εγγονιών του ή οι ονομαστικές εορτές παιδιών ή εγγονιών. Ωστόσο, δεν ξεχωρίζει τα παιδιά του. Την βοήθεια που θα παράσχει στην Μαρία, θα δώσει ακριβώς την ίδια και στις αδερφές της, χωρίς να κάνει εξαιρέσεις. Η Μαρία δεν ένιωσε ποτέ μέσα στο σπίτι της παραγκωνισμένη ή σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με τις αδερφές της. Ποτέ δεν τους έχει «χτυπήσει», ότι τις έχει βοηθήσει οικονομικά.

Ο τομέας, στον οποίο η Μαρία έχει δεχθεί την μεγαλύτερη βοήθεια από τον πατέρα της είναι οι σπουδές της. Οι γονείς της την επισκέπτονταν στην πόλη που σπούδαζε και ο πατέρας της, όταν την έβλεπε αγχωμένη ή να μελετάει πολλές ώρες, την προέτρεπε να σταματήσει να το κάνει. Αυτό έκανε την Μαρία να αισθάνεται συναισθηματική και ψυχική ενίσχυση.

Ένα από τα στοιχεία που δεν της άρεσε στην προσωπικότητα του πατέρα της είναι, ότι πάντοτε της παρουσίαζε τα αρνητικά στοιχεία μίας κατάστασης σε υπερβολικό βαθμό, ανέφερε υπερβολικά πράγματα, προκειμένου, όπως μας λέει η Μαρία, να την αφυπνίσει, να την αναγκάσει να δει μια κατάσταση με διαφορετικό μάτι. Αυτό που πάντα την συμβούλευε ο πατέρας της είναι να δείχνει προσοχή στις παρέες της, αλλά και την προέτρεπε, στο να δημιουργήσει μία σχέση, η οποία θα καταλήξει στο γάμο. Ωστόσο, και η μητέρα της εξέφραζε αυτήν την αγωνία, αλλά όχι τόσο έντονα, όσο ο πατέρας της. Η έγνοια του τελευταίου δεν ήταν μόνο η μόρφωση του παιδιού, αλλά και η απόκτηση οικογένειας εκ μέρους του.

Του πατέρα της του άρεσε ιδιαίτερα να βοηθάει την μητέρα της στην μαγειρική, αλλά και να ασχολείται με τις γεωργικές δουλειές της οικογένειας. Στις δουλειές του σπιτιού, βέβαια, δεν βοηθούσε, αφού θεωρούσε, ότι αυτές είναι υποχρέωση της συζύγου και καθαρά γυναικείες δουλειές. Ανατρέχοντας πίσω στα παιδικά της χρόνια και θυμούμενη τον πατέρα της, νιώθει χαρά και ευτυχία. Πιστεύει, ότι αυτά που της έλεγε τότε και την έκαναν να αισθάνεται άσχημα και μειονεκτικά, της τα έλεγε, για να ενισχύσει την προσωπικότητά της, αλλά και για να την κάνει περισσότερο δυναμική,

θαρραλέα και δραστήρια. Η Μαρία ωστόσο έχει αναφέρει και έχει συζητήσει πολλές φορές με τον πατέρα της, για τον τρόπο που αισθανόταν παλαιότερα, όταν εκείνος την έκανε με τα λόγια του να νιώθει μειονεκτικά. Νιώθει, ότι μπορεί να συζητήσει μαζί του τα πάντα, κι ότι εκείνος θα είναι πάντα ειλικρινής απέναντί της, και πάντα θα της δώσει την ρεαλιστική συμβουλή και θα της κάνει τις κατάλληλες υποδείξεις, ακόμη κι αν η Μαρία πονέσει. Ο πατέρας της είχε ως στόχο να διακρίνει η Μαρία τις αδύναμες πλευρές του χαρακτήρα της, και να πράξει ανάλογα, ώστε αυτές να ενδυναμωθούν.

Ο πατέρας της την συμβουλεύει, να προσέχει στο σχολείο, ειδικά τώρα που είναι σε κατάσταση εγκυμοσύνης και να μην αφήνει τα παιδιά να την κάνουν, ό, τι θέλουν. Θεωρεί, ότι δεν πρέπει να είναι τόσο πολύ υποχωρητική, αλλά θα πρέπει να υποστηρίζει τις απόψεις και τις πράξεις της με περισσότερο σθένος. Αυτές οι συμβουλές και οι παρατηρήσεις δεν φαίνεται να ενοχλούν την Μαρία, και αποδίδει δίκιο στον πατέρα της και σε αυτά που λέει, γιατί όσα ισχυρίζεται είναι η αντικειμενική και ρεαλιστική αλήθεια. Νιώθει άνετα και όμορφα που ο πατέρας της την γνωρίζει πολύ καλά και γι' αυτό την συμβουλεύει σωστά.

Ο ίδιος είναι πάντα ειλικρινής απέναντί της και υποδεικνύει πάντα στην Μαρία την ρεαλιστική πραγματικότητα, κι αυτό είναι κάτι που η Μαρία εκτιμά ιδιαίτερα σε εκείνον. Σε αυτό το σημείο διαφέρει ριζικά με τον πατέρα της. Η Μαρία, δηλαδή, δεν θα υποδείξει στον άλλον τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς του, αλλά ακόμη περισσότερο δεν θα το κάνει με προσβλητικό τρόπο και δεν θα τον κάνει να νιώσει μειονεκτικά σε καμία περίπτωση. Ακόμη, και δίκιο να έχει σε ορισμένες καταστάσεις, δεν θα υποστηρίξει το συμφέρον της, αλλά θα αφήσει τον άλλον να νιώθει νικητής, παραμερίζοντας και παραγκωνίζοντας τον ίδιο της τον εαυτό.

Λόγω των συνεχών υποδείξεων του πατέρα της, αλλά και του έντονου τρόπου, με τον οποίο της απευθυνόταν, ένιωθε αποθάρρυνση και απογοήτευση. Ωστόσο, αυτό την πείσμωνε και την έκανε να προσπαθεί περισσότερο στη ζωή της. Αργότερα που μεγάλωσε, συνειδητοποίησε το λόγο που ο πατέρας της, της φερόταν με αυτόν τον τρόπο, αλλά και πάλι θεωρεί, ότι θα έπρεπε να ήταν λιγότερο αυστηρός σε αυτό το θέμα.

Αναφορικά τώρα με τις ομοιότητες που εντοπίζει η Μαρία στην προσωπικότητα τη δική της και αυτήν του πατέρα της θα λέγαμε, ότι πιστεύει, ότι κι εκείνη προσπαθεί να εντοπίσει τις αδυναμίες στη προσωπικότητα και το χαρακτήρα των παιδιών της, και να τις υποδείξει σε αυτά, χωρίς όμως να το κάνει αυτό με σκληρό και προσβλητικό τρόπο. Θεωρεί, δηλαδή, ότι κι εκείνη προσπαθεί να είναι ειλικρινής με τον εαυτό της και τα παιδιά της, χωρίς όμως να ακολουθεί τον αποθαρρυντικό και σκληρό τρόπο του πατέρα της. Η Μαρία τονίζει, ότι είναι πολύ αισιόδοξος άνθρωπος και ότι γενικά κοιτάει τη ζωή από μία θετική οπτική γωνία. Σε αυτό το σημείο ο πατέρας της, της κάνει υποδείξεις, ώστε να μην ενθουσιάζεται τόσο εύκολα από τη ζωή, αλλά να είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει και δύσκολες καταστάσεις.

Είναι σίγουρο, ότι η Μαρία επηρεάζεται από τον πατέρα της και ειδικά στη λήψη μεγάλων αποφάσεων στη ζωή της. Μία τέτοια μεγάλη απόφαση ήταν, όταν έπρεπε να επιλέξει η Μαρία, αν θα συνέχισει να φοιτά στο ΙΕΚ, το οποίο παρακολουθούσε ή αν θα εγγραφόταν στο Πανεπιστήμιο και στη σχολή που πέρασε. Τελικά, ακολούθησε τη συμβουλή του πατέρα της. Παράλληλα, η Μαρία επηρεάζεται από τον πατέρα της και στην διαχείριση των οικονομικών της. Ο πατέρας της, δηλαδή, της υποδεικνύει συνεχώς να μην είναι σπάταλη και να κάνει οικονομία – όπως και η μητέρα της - αφού οι εποχές που έρχονται είναι δύσκολες. Συχνά κάνει επισημάνσεις στην Μαρία και για τον αριθμό των παιδιών που έχει αποκτήσει. Θεωρεί, δηλαδή, ότι στην σημερινή κοινωνία τα τέσσερα παιδιά είναι πολλά, αφού το παιδί χρειάζεται σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση, και όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των παιδιών, τόσο περισσότερο δυσκολεύονται οι γονείς. Και ειδικά η Μαρία, η οποία έχει την ευθύνη της ανατροφής και του μεγαλώματος των παιδιών.

Νιώθει, λοιπόν, ότι γενικά στη ζωή της έχει επηρεαστεί από τις συμβουλές του πατέρα της. Πάντοτε λάμβανε υπόψη της, ό, τι και αν εκείνος της έλεγε, είτε με καλό, είτε με πιο σκληρό τρόπο. Οι υποδείξεις του και τα προσβλητικά του λόγια πολλές φορές, την πείσμωναν και την έκαναν να προσπαθεί περισσότερο και να επιθυμεί την αυτοεπίγνωση και αυτοβελτίωση, ως άτομο και ως προσωπικότητα.

Σε ερώτησή μας, «αν θεωρεί, ότι ο πατέρας της μοιάζει με τον σύζυγό της», η Μαρία μας απαντάει αρνητικά. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι η ίδια με τον πατέρα της περνούσε αρκετό χρόνο, και ποιοτικό και ποσοτικό, ενώ ο σύζυγός της, δεν ασχολείται καθόλου, ούτε με την ίδια, αλλά και ούτε με τα παιδιά. Δεν ασχολείται καθόλου, ούτε ποιοτικά, αλλά ούτε και ποσοτικά. Δεν παραμένει στο σπίτι και δεν ασχολείται με τα οικογενειακά θέματα, ούτε τις πρωινές, αλλά ούτε τις απογευματινές ώρες, αφού, όπως έχουμε πει παραπάνω θεωρεί, ότι ο άνθρωπος πρέπει να δίνει προτεραιότητα στην εργασία του.

Οι επισκέψεις της οικογένειάς της κάθε Κυριακή στο πατρικό τους, κάνει τον πατέρα της ιδιαίτερα ευτυχισμένο. Δεν νιώθει, ότι πρέπει να κάνει κάτι άλλο, ώστε να τον ευχαριστήσει. Θεωρεί, ότι και μόνο που τους βλέπει, τον γεμίζουν χαρά και ικανοποίηση. Και η Μαρία, όμως από την πλευρά της ικανοποιείται ιδιαίτερα από αυτές τις επισκέψεις.

Παρ' όλα αυτά, όταν θα έρθει σε σύγκρουση με τον πατέρα της, και προκειμένου να αποφευχθούν χειρότεροι καβγάδες, σταματάει να του μιλάει, μέχρι να ηρεμήσουν και οι δύο. Όταν, όμως παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα, συνήθως δέκα λεπτών, θα συζητήσουν μεταξύ τους και μέσω της συζήτησης και του διαλόγου, θα λύσουν τις διαφορές τους. όπως ακριβώς και με την μητέρα της. Η «συγγνώμη» είναι κάτι που ακουγόταν στο σπίτι της Μαρίας, από τους γονείς ή από τα παιδιά, ανάλογα με το ποιος είχε άδικο. Δεν υπήρχαν ηθικές αναστολές ή εγωιστικές τάσεις.

Μπορεί η Μαρία να μην άκουγε από το στόμα των γονιών της τη λέξη «σ' αγαπώ», αλλά αυτό το θεωρούσε περιττό, γιατί το αισθανόταν από τις πράξεις τους και από τα λόγια τους. Ένιωθε, ότι την αγάπη τους την εισέπραττε στο μέγιστο βαθμό, μέσα από λόγια και από πράξεις. Μέσα από το χρόνο που τους αφιέρωναν, για να παίζουν μαζί τους ή να πάνε κάποια εκδρομή.

Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Μαρία δείχνει τυφλή εμπιστοσύνη στον πατέρα της αφού, ό, τι κι αν αυτός της πει, εκείνη το πιστεύει και το ακολουθεί, χωρίς καν να το σκεφτεί δεύτερη φορά. Κι αυτό, γιατί νιώθει, ότι ο πατέρας της, πάντοτε της έλεγε και της λέει την αλήθεια. Έχει αποκτήσει την εμπιστοσύνη της Μαρίας, με το να της επισημαίνει κάθε φορά την αντικειμενική αλήθεια και την ρεαλιστική πραγματικότητα.

Η Μαρία ωστόσο, προτιμούσε να παραμένει στο σπίτι, και να μην ακολουθεί πάντα τον πατέρα της στις αγροτικές του ασχολίες. Μερικές φορές της άρεσε ιδιαίτερα, άλλες πάλι φορές προτιμούσε να παραμένει στο σπίτι τους και να παρακολουθεί παιδικές σειρές στην τηλεόραση. Χαρακτηρίζει μάλιστα τον εαυτό της «σπιτόγατη», αφού της άρεσε ιδιαίτερα να παραμένει στο σπίτι και να μην βγαίνει έξω από αυτό.

Της άρεσε ιδιαίτερα ο χρόνος που περνούσε με τον πατέρα της και γενικότερα με την οικογένειά της και θυμάται ευχάριστες αναμνήσεις από τον ποιοτικό χρόνο που μοιράζονταν μεταξύ τους και τις εκπαιδευτικές εκδρομές που έκαναν όλοι μαζί σαν οικογένεια.

Η Μαρία τελειώνει την περιγραφή της σχετικά με την σχέση της με τον πατέρα της λέγοντας, ότι ο πατέρας της αποτέλεσε πρότυπο για εκείνη. Έβλεπε, ότι η μητέρα της περνούσε όμορφα με τον πατέρα της που ασκούσε το επάγγελμα του ιερέα και θεώρησε, ότι και η ίδια θα είχε μία ανάλογη ζωή με έναν σύζυγο – ιερέα. Κι αυτό σίγουρα την επηρέασε στην επιλογή που έκανε αναφορικά με τον σύζυγό της. Ωστόσο, όταν η Μαρία ήταν μικρή ένιωθε άσχημα για την επαγγελματική ενδυμασία του πατέρα της ή «αντερί», όπως λέγεται, αλλά με το πέρασμα των χρόνων συνειδητοποίησε, ότι ο πατέρας της, της προσέφερε, ό, τι και οι υπόλοιποι πατεράδες στα παιδιά τους, χωρίς η επαγγελματική του ενδυμασία να αποτελεί εμπόδιο. Για την Μαρία γενικά ο «πατέρας» είναι αληθινός, φιλικός, συμπονετικός και στοργικός.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Μαρίας με τα αδέρφια της:

7.2.3.1.3. Σχέσεις της Μαρίας με τα αδέρφια της

Η Μαρία αναφέρει, ότι και οι σχέσεις του πατέρα της με τις αδερφές της είναι πολύ καλές. Δεν διαφέρουν καθόλου από τη σχέση τη δική της με τον πατέρα της. Χαρακτηρίζεται κι εκείνη από θετικά και υγιή στοιχεία. Ωστόσο, διακρίνει, ότι ο πατέρας της βρισκόταν περισσότερο κοντά με τις

αδερφές της, και ιδιαίτερα με την μεσαία, και η μητέρα της περισσότερο κοντά στην ίδια. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] Πολύ καλές. Αγαπητικές, μιλάνε, γελάνε.

Με τις αδερφές της η Μαρία είχε μία πολύ καλή σχέση, γεμάτη τρυφερές αναμνήσεις, αφού και οι τρεις ήταν πολύ κοντά ηλικιακά (με την δεύτερη είχε διαφορά έντεκα μήνες και με την τρίτη τέσσερα χρόνια). Μοιράστηκαν μεταξύ τους πολλές εμπειρίες και συναισθήματα, αφού μεγάλωσαν μαζί και έπαιζαν συνεχώς μαζί. Συγκεκριμένα θυμάται που έπαιζαν μαζί με τον πατέρα τους στην ταράτσα του σπιτιού τους. Ειδικότερα μας είπε:

[...] είχαμε κάνει δύο τέρματα. Καθόταν η αδερφή μου από την μια μεριά και η άλλη μου αδερφή στην άλλη... και έπαιζα εγώ με τον μπαμπά μου στην μέση.

Με τις αδερφές της επίσης, θυμάται που έπαιζαν με τις κούκλες, που ανέβαιναν στην εξέδρα του χωριού και έπαιζαν. Ήταν από πολύ μικρές κοντά στη φύση και την αγάπησαν ιδιαίτερα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που συγκρούονταν μεταξύ τους, αλλά το θέμα το διευθετούσαν οι ίδιες. Σπάνια οι γονείς τους παρέμβαιναν και μόνο, όταν έβλεπαν, ότι κινδύνευε η σωματική τους ακεραιότητα. Πιο συγκεκριμένα, η Μαρία μας είπε:

[...] ανεβαίναμε στην εξέδρα κι ενώ παίζαμε ωραία... θα τραβούσε η μία τα μαλλιά στην άλλη... όσο περνούσε ο καιρός τα βρίσκαμε.

Σε κοινωνικό επίπεδο, οι αδερφές της Μαρίας την έχουν βοηθήσει ιδιαίτερα, αφού μέσα από το παιχνίδι μαζί τους, έμαθε να αγαπάει, να μοιράζεται, να τσακώνεται, να έχει υπομονή και επιμονή, να βρίσκει ισορροπίες, να κάνει φιλίες, να ξεπερνάει φόβους. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων, οι γονείς τους δεν τους επέτρεπαν να έχουν εξόδους, αφού μάλιστα έμεναν και σε χωριό, και η κοινωνία ήταν περισσότερο «κλειστή». Ειδικότερα, η Μαρία μας ανέφερε τα εξής:

[...] Ε, με βοήθησαν με την έννοια του ότι... μου λέγανε πάμε να παίξουμε. Πηγαίναμε, πηγαίναμε παίζαμε beach volley στην παραλία. Ε... πηγαίναμε παίρναμε τα ποδήλατα και... πηγαίναμε, τρέχαμε πάνω κάτω. Δηλαδή, πηγαίναμε παρέα, μαζί και οι τρεις. Ε, εγώ φοβόμουνα και λίγο τα σκυλιά και τις είχα αυτές... και με, και με περνούσαν απ' τα δύσκολα. Ε... με βοήθησαν. Και στο σχολείο, ας πούμε, παίζαμε με τις αδερφές μου, ε, μου γνωρίζανε τις φίλες τους, τους γνώριζα εγώ τις δικές μου, ανταλλάσαμε έτσι, τηλέφωνα, παρέες, κι αυτά. Αλλά... δεν πηγαίναμε έξω. Δηλαδή, δεν... δεν μας έδινε και οι γονείς μου χρήματα να πάμε σε καφετέρια να κάτσουμε. Μόνο τα απολύτως απαραίτητα. Γιατί εμάς ήταν και μακριά. Έπρεπε να 'ρθουμε Ηράκλειο.

Κατά την διάρκεια της εφηβείας τους η Μαρία είχε ακόμη καλύτερη σχέση με τις αδερφές της, και ειδικά με την μεσαία, που είχανε μόνο έντεκα μήνες διαφορά, γιατί έλεγαν τις ανησυχίες τους, συζητούσαν τα προβλήματά τους, τους φόβους και τις αγωνίες τους. Ειδικά, όταν άρχισαν τα φροντιστήρια στο Λύκειο, οι τρεις αδερφές τα καλοκαίρια έμεναν στο Ηράκλειο μόνες τους, κι αυτό το γεγονός συντέλεσε, ώστε να δεθούν ακόμη περισσότερο μεταξύ τους. Η Μαρία βέβαια ήταν υπεύθυνη για εκείνες, αφού ήταν η μεγαλύτερη ηλικιακά. Ακούστηκε σχετικά το εξής:

[...] στην εφηβεία είχαμε ακόμη καλύτερη σχέση. Λέγαμε τα μυστικά μας, τα προβλήματά μας, τις ανησυχίες, τους φόβους, τις αγωνίες με τα μαθήματα... λόγω φροντιστηρίων έπρεπε να μείνουμε Ηράκλειο... χωρίς τους γονείς μας... από την ηλικία των δεκαεφτά ετών εγώ... αυτό το γεγονός μας έδεσε πιο πολύ.

Ωστόσο, η Μαρία διακρίνει, ότι ο πατέρας της είναι λίγο πιο κοντά στην δεύτερη αδερφή της, την μεσαία. Δεν θυμάται ποτέ η Μαρία να απευθύνει ο πατέρας της στην μεσαία αδερφή της κάτι αρνητικό, να την μειώνει ή να την προσβάλλει. Κι αυτό το δικαιολογεί λέγοντας, ότι η αδερφή της είχε έναν αρκετά έντονο χαρακτήρα, που ο πατέρας της γνώριζε, ότι δεν θα δεχόταν προσβλητικούς και απορριπτικούς σχολιασμούς. Σε αντίθεση με την Μαρία, που ό, τι κι αν της έλεγαν, ποτέ δεν όρθωνε το ανάστημά της, για να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Οπότε, θεωρούσε – γι αυτό και τον δικαιολογούσε – ότι ο πατέρας της απευθυνόταν μερικές φορές με προσβλητικό και υποτιμητικό τρόπο, για να μπορέσει να διορθώσει αυτήν την πλευρά του χαρακτήρα της. Ειδικότερα, μας είπε:

[...] Πιστεύω, ότι η Ελένη είναι, είναι πιο κοντά στον πατέρα μου. Πιστεύω η Ελένη είναι πιο κοντά στον πατέρα μου, με την έννοια, ότι δεν θυμάμαι ποτέ να της είπα τίποτα ο μπαμπάς μου. Τίποτα. Δεν την μάλωσα, δεν... της μίλησε έτσι αυστηρά, όσο εμένα. Τίποτα, δε... ή ίσως και επειδή η αδερφή μου ήτανε πολύ τσαμπουκαλού. Δηλαδή, αν της έλεγε κάτι ο μπαμπάς μου, θα αντιμιλούσε η αδερφή μου.

Η αδερφή της η μεσαία, όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο, δεν υπάρχει περίπτωση, να μην υποστηρίζει τις απόψεις της. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την προσωπικότητα της Μαρίας, αλλά είναι απολύτως ταιριαστό με την προσωπικότητα της μητέρας τους. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Η αδερφή μου είναι έτσι... ότι άμα έχει δίκιο, θα το πει, δεν υπάρχει περίπτωση να μην το πει.

Η μοναδική φορά που είχε προβλήματα ο πατέρας της με την μεσαία της αδερφή ήταν, όταν έμαθε για την κρυφή σχέση που είχε με τον νυν σύζυγό της. Ο πατέρας της Μαρίας δεν ήθελε οι κόρες του να έχουν απλές σχέσεις που δεν καταλήγουν στο γάμο. Γι' αυτό, κι όταν έμαθε για τη σχέση της κόρης του, της μίλησε αυστηρά και της είπε να το επισημοποιήσουν, αλλιώς να χωρίσουν. Ειδικότερα:

[...] όταν έμαθε ο μπαμπάς μου, ότι είχε κρυφή σχέση με τον ... σύζυγο, ας πούμε, της είπε, ξέρω 'γω, τι είναι αυτά τα πράγματα; Και εμείς δεν είμαστε, έτσι. Και... να το επισημοποιήσει... της μίλησε με αυστηρό τρόπο. Της είπε, κοίταξε να δεις, αν είναι κανένας αλήτης, να... φύγει από την πόρτα μας, α, αμέσως τώρα. Αν είναι για καλό σκοπό, να... να δούμε, τι θα γίνει. Αυτό. Τότε, δηλαδή, με το... με τη σχέση της είχε προβλήματα με τον μπαμπά μου. Ο μπαμπάς μου δεν την άφηνε να βγαίνει, με την έννοια ότι... 'ντάξει, μην μας κοροϊδεύει κιόλας. Και γιατί κρυφά; Δεν μπορεί στα φανερά;

Έτσι, λοιπόν, ο πατέρας της Μαρίας, όταν είδε την μεσαία του την κόρη να χορεύει με τον φίλο της στο γάμο της Μαρίας, αμέσως ανέλαβε πρωτοβουλίες, ώστε να επισημοποιηθεί η σχέση τους, γιατί νόμιζε, ότι ο φίλος της κοροϊδεύε το παιδί του αφήνοντας κρυφή τη σχέση τους. Ακούστηκε λοιπόν:

[...] Όχι, κρυφά, κρυφά, κρυφά, κρυφά, ένα σωρό χρόνια, μέχρι που παντρεύτηκα εγώ και μετά, στο γάμο μου, κρυφά, κρυφά, κρυφά, χορεύανε, ε... και μετά ο μπαμπάς μου δεν άντεξε. Πήρε μία... γνωστή... πήρε μία γνωστή τηλέφωνο, που είναι συγγενής τους, από την μεριά τους, γιατί είμαστε χωριανοί με τους γονείς τώρα του γαμπρού μου και... λέει άντε να δούμε τι θα κάνουμε, αν είναι, λέει, να... ω, και είναι καλή οικογένεια, αυτά, το 'να τ' άλλο. Λέει, άντε, άμα είναι κάν' τε κάτι. Και μετά πήρε πρωτοβουλία ο γαμπρός και... Αλλά αν δεν έπαιρνε ο μπαμπάς μου τηλέφωνο, δεν ξέρω, ακόμη μπορεί να 'τανε... στα κρυφά.

Εν τούτοις, ο πατέρας της θεωρεί, ότι η τρίτη κατά σειρά κόρη του είναι μεγάλη τώρα που είναι είκοσι επτά ετών και προσπαθεί να την παντρεύσει, γνωρίζοντάς της διάφορους νεαρούς, αλλά εκείνη δεν θέλει, ούτε καν να ακούσει για προξενιό. Το να μην θέλει η μικρότερη αδερφή της Μαρίας να παντρευτεί, δημιουργεί έντονες διενέξεις ανάμεσα σε εκείνη και τον πατέρα της. Ο πατέρας της θεωρεί, ότι πρέπει οπωσδήποτε να παντρευτεί, για να αποκατασταθεί. Ανέφερε τα εξής:

[...] Με την άλλη μου αδερφή τώρα... τώρα έχει ο μπαμπάς μου προβλήματα με την άλλη μου αδερφή. Με την έννοια της λέει να παντρευτεί ή της λέει προ... κάποια παιδιά, τα οποία δεν προορίζονται για ιερείς, είναι... μαραγκοί είναι, υδραυλικοί είναι, ηλεκτρολόγοι, καλά παιδιά, όμως. Και δεν θέλει η αδερφή μου κι έχει... πολύ πικραθεί και στενοχωρηθεί. Γιατί δεν της κοιτάει και τις, δεν, δεν τους κοιτάει καθόλου τους νεαρούς.

Η Μαρία θεωρεί, ότι αν μάθει ο σύζυγός της, ότι η μικρή της αδερφή καπνίζει, θα δημιουργηθούν προβλήματα, γιατί, όπως λέει, χαρακτηριστικά, είναι της «παλιάς σχολής» κι αυτός, όπως και ο πατέρας της. Δεν δέχεται, δηλαδή, την υιοθέτηση της συνήθειας του καπνίσματος από τις γυναίκες. Διατυπώθηκε σχετικά:

[...] Το κρατάμε κρυφό, γιατί, 'ντάξει και ο Κώστας είναι... κι αυτός λίγο της παλιάς σχολής, ε... έχει γεράσει το πρόσωπό της. Ενώ είναι αδύνατη, όμορφη, ε, ρε παιδί μου κάτι ρυτίδες τις βλέπεις.

Με την αδερφή της την μικρή δεν είχε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιο πρόβλημα στη σχέση τους. Έκαναν πολύ παρέα και ήταν πάντα το μικρότερο, το χαϊδεμένο παιδί, που αναζητούσε αγάπη και στοργή. Η Μαρία αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Η Εμμανουέλλα, η μικρή; Πολύ... πάντα μαζί. Ε... πολύ, πολύ παρέα κάνανε. Δεν είχανε προβλήματα... Ήταν το παραχαϊδεμένο παιδί, έτσι... πιο πολύ... στοργή κι αγάπη.

Η Μαρία υπογραμμίζει, ότι ο χαρακτήρας ο δικός της μοιάζει πολύ με αυτόν της αδερφής της. Θεωρεί, ότι κι εκείνη δεν διεκδικεί το συμφέρον της, ακόμη κι όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο. Είναι γενικά αδύναμη σαν άνθρωπος, όπως η Μαρία, σε αντίθεση με την μεσαία τους αδερφή. Γι' αυτό κι ο πατέρας της πολλές φορές μιλούσε και στην μικρότερη κόρη του υποτιμητικά κι προσβλητικά, για να την αφυπνίσει και να την προειδοποιήσει για τους κινδύνους που εγκυμονούν στην ζωή. Μας αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] Με την άλλη μου αδερφή, πάλι, ε... δεν την έλεγε... δηλαδή, η αδερφή μου ήταν στο ίδιο στυλ με εμένα, η μικρή. Με εμένα, μοιάζουμε σ' αυτόν τον τομέα. Πότε – ποτέ, ε... ο μπαμπάς μου της τα 'λεγε κι αυτηνής, έτσι... χύμα και τσουβαλάτα. Για να την προφυλάξει...

Με τις αδερφές της έχει μία πολύ όμορφη σχέση, είναι αγαπημένες, συζητούν μεταξύ τους και έχουν συχνή επικοινωνία. Ακόμη, και αν η μία πει στην άλλη κάτι που δεν θα της αρέσει ιδιαίτερα, μία παρατήρηση, για παράδειγμα, δεν υπάρχει περίπτωση να παρεξηγηθούν μεταξύ τους. Γνωρίζουν, ότι, ό, τι και να τους συνβεί, υπάρχει η αγάπη μεταξύ τους. Ειπώθηκε συγκεκριμένα:

[...] Είμαστε πολύ αγαπημένες. Επικοινωνούμε, τηλεφωνιόμαστε, λέμε τα προβλήματά μας, είμαστε χαλαροί. Δεν παρεξηγιόμαστε, δηλαδή, και κάτι να μου πει η αδερφή μου, δεν θα το παρεξηγήσω ή εγώ.

Περισσότερο δεμένη αισθάνεται με την μεγαλύτερη αδερφή της, διότι έχουν περισσότερα κοινά ενδιαφέροντα, αφού κι εκείνη έχει δημιουργήσει οικογένεια κι έχει αποκτήσει παιδιά. Αν και υποστηρίζει, ότι η μικρότερη την βοηθάει περισσότερο. Δηλαδή, πολλές φορές, όταν βρίσκεται στο σπίτι της Μαρίας, της προσφέρει βοήθεια με το λούσιμο των παιδιών ή όταν πηγαίνει στο πατρικό τους, παίρνει μαζί της το γιο της Μαρίας. Υποστήριξε λοιπόν η Μαρία:

[...] Πιο πολύ, όμως με την αδερφή μου τώρα την παντρεμένη, επειδή έχουμε και κοινά ενδιαφέροντα τώρα. Τα παιδιά. Την άλλη την έχω αφήσει στο απ' έξω, αν και η μικρότερη βοηθάει, με βοηθάει πάρα πολύ. Δηλαδή, όταν παίρνει τον Αντώνη και μου τον πάει Κοκκίνη και μου τον ξαναφέρει, ή μου τον λούζει ή μου λούζει τα άλλα μου παιδιά.

Επιπλέον, η μικρή αδερφή της Μαρίας της παρείχε βοήθεια με το να πηγαίνει τα παιδιά στο σχολείο, στο θέατρο ή ακόμα και στο γιατρό. Ιδιαίτερα κάποια συγκεκριμένη περίοδο που η Μαρία ήταν σε κατάσταση εγκυμοσύνης στο τέταρτο παιδί της. Σε όλες αυτές τις οικογενειακές υποχρεώσεις ο σύζυγος ήταν απών, γι' αυτό και η Μαρία, μην έχοντας αυτοκίνητο, είχε καλέσει πολλές φορές ταξί, για να πάει κάπου με τα παιδιά. Οι αδερφές της όμως, ήταν πάντοτε πρόθυμες να την βοηθήσουν και να την μεταφέρουν, όπου χρειαζόταν να πάει. Συγκεκριμένα η Μαρία μας ανέφερε τα εξής:

[...] Ναι, ναι, έρχεται και στο σπίτι. Όποτε τη χρειαστώ κάτι. Στο σχολείο μου τα πήγαινε τα παιδιά, τώρα έπιασε πρωινή δουλειά, δεν μπορεί. Μου τα πήγαινε... ε, μια φορά που την είχα αγγαρέψει τα είχε πάει και θέατρο, γιατί δεν μπορούσα, που έπρεπε να 'μαι με το μωρό. Δηλαδή... σε τέτοια πράγματα βοηθάει. Ή στο γιατρό μου τα, τα πήγαινε με τ' αυτοκίνητο. Και η μεσαία μου το 'χε κάνει αυτό, και η μικρότερη, όμως. Γιατί εγώ δεν είχα αυτοκίνητο, μέχρι που αγοράσαμε αυτό. Μ' ένα αυτοκίνητο ήμασταν και απλά ο σύζυγος έλειπε όλη μέρα. Εγώ δεν μπορούσα να τα πάω κάπου. Μια, δυο φορές είχα πάρει ταξί, αλλά δεν μ' αφήνανε να παίρνω ταξί. Με πηγαίνανε και με φέρνανε.

Αν και ήταν κοντά ηλικιακά η μία στην άλλη, κοινές παρέες δεν είχαν. Η καθεμία είχε τις δικές της παρέες και έβγαине μαζί τους:

[...] Να βγαίνουμε, όχι, δεν βγαίναμε. Ούτε η μεσαία έβγαине με την μικρότερη, όχι. Η καθεμιά με τις δικές της παρέες. Δεν βγαίναμε μαζί... οι τρεις μας.

Αν και με την μεγαλύτερη αδερφή της μένουν στον ίδιο νομό και σε κοντινές περιοχές, τώρα πια δεν βρίσκονται πολύ συχνά, γιατί έχουν πολλές οικογενειακές υποχρεώσεις και λιγοστό ελεύθερο χρόνο. Ελεύθερος και περισσότερος χρόνος είναι ένα στοιχείο που η Μαρία επιζητά γενικά στη ζωή της. Πιο συγκεκριμένα είπε:

[...] Ω, ναι. Παρόλο που μένει Πατέλες κι εγώ Μεσαμπελιές, ούτε αυτή έρχεται, γιατί έχει το μωρό. Και το χρόνο, που μας μένει ή θα κάνουμε καμιά δουλειά, ή θα 'μαστε κάπου ήσυχα.

Παρ' όλα αυτά, κάθε Κυριακή σμίγουν όλοι μαζί στο σπίτι των γονιών τους, κι έτσι έχουν την ευκαιρία να δουν ο ένας τον άλλον σε τακτά χρονικά διαστήματα, αλλά και να συζητούν τα νέα τους, αλλά και τα προβλήματά τους. Ειδικότερα:

[...] Ε, ναι, ναι, και δεν, δεν, δεν μπορούμε, δεν βλέπουμε, όχι. την Κυριακή σμίγουμε όλοι στο σπίτι... των γονιών.

Η σχέση της με τις αδερφές της, της αρέσει πάρα πολύ, γιατί περνάει όμορφα μαζί τους, συζητούν, της δίνουν κουράγιο για τον τρόπο που στηρίζει και μεγαλώνει τα παιδιά της και την επιβραβεύουν που προλαβαίνει να κάνει τα πάντα, σε οικογενειακό και επαγγελματικό επίπεδο. Δεν έχει δημιουργηθεί ποτέ φασαρία ανάμεσα στην ίδια και τις αδερφές της, ούτε της έχουν απευθύνει ποτέ προσβλητικά ή μειονεκτικά σχόλια. Νιώθει γενικά πολύ μεγάλη στήριξη και αγάπη από τα αδέρφια της. Η Μαρία μας είπε:

[...] Όχι, μ' αρέσουν, γιατί περνάω καλά. Δεν με χω, δεν με πειράζουνε, δεν με προσβάλλουνε, δεν με μειώνουνε, ε... περνάμε καλά, δεν έχουμε κάποιο πρόβλημα... Ίσα – ίσα που με... με τονώνουνε κιόλας, μου δίνουνε κουράγιο. Μου λένε θηρίο, πώς τα καταφέρνω.

Αυτό που δεν της αρέσει καθόλου αναφορικά με την μικρή αδερφή της είναι, ότι έχει γίνει ιδιαίτερα νευρική. Αυτό, κατά την Μαρία συνδέεται με το γεγονός, είτε ότι καπνίζει, είτε ότι δεν έχει παντρευτεί. Μόλις, δηλαδή, την προσεγγίσουν, προσπαθώντας να της πουν κάτι, εκείνη αντιδρά

και δείχνει να δυσανασχετεί με αυτά που της λένε και να τσατίζεται. Η μεσαία αδερφή της δεν έχει αυτή την τάση. Συγκεκριμένα διατυπώθηκε:

[...] Ναι, ας πούμε, ας πούμε η τελευταία μου αδερφή τώρα, φταίει το τσιγάρο να πεις, φταίει το ότι δεν έχουμε δει... σύζυγο, αυτά, έχει γίνει νευρική. Δηλαδή, θα της πεις κάτι και μόλις πας να της πεις κάτι, τζουπ, αυτή, τσατίζεται. Η μικρότερη. Η άλλη δεν είναι έτσι, δεν... δεν τσατίζεται. Ενώ η μικρότερη τσατίζεται. Άμα της πω κάτι, θα το πάρει στραβά. Ενώ ξέρει, ότι δεν έχω πρόθεση να το πάρει στραβά.

Η Μαρία δεν είχε ιδιαίτερη επαφή και δεν ενέκρινε τις εκάστοτε σχέσεις που είχε η μικρότερη αδερφή της με τους φίλους της. Απέφευγε μάλιστα να είναι παρούσα, όταν τύχαινε να τους συναντήσει η αδερφή της και δεν της άρεσε, ούτε η πρώτη μακροχρόνια σχέση που είχε, ούτε η δεύτερη. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

[...] Ναι, εγώ έφευγα ποτέ δεν ήμουν... μπροστά. Ένα γεια έλεγα και σηκωνόμουν κι έφευγα, αλλά δεν μ' άρεσαν. Ούτε ο ένας μ' άρεσε, ούτε ο άλλος.

Προτιμούσε να είναι διακριτική και να μην ανακατεύεται στις σχέσεις που είχε η αδερφής της κατά καιρούς. Ήθελε η αδερφή της να είναι αυτόνομη και να αποφασίζει μόνη της για το μέλλον αυτών των σχέσεων. Έτσι, είπε η Μαρία:

[...] Γιατί δε, δεν, δεν θέλω να είμαι μπροστά... σε ένα ζευγάρι. Γι' αυτό. Και δεν μου πέφτει λόγος να λέω τίποτα.

Η σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα σε εκείνη και τα αδέρφια της, της αρέσει ιδιαίτερα, αφού υπάρχει κατανόηση μεταξύ τους και ειλικρίνεια, όπως ακριβώς και στην σχέση με τον πατέρα της. Γνωρίζει, ότι θα της πουν την αντικειμενική αλήθεια και την ρεαλιστική πραγματικότητα, όποια κι αν είναι αυτή. Όπως αναφέρει και η ίδια:

[...] Γιατί... με καταλαβαίνουν και τους καταλαβαίνω. Δηλαδή ξέρουνε ποια είμαι και ξέρουνε... δηλαδή, τους καταλαβαίνω κι αυτούς και με καταλαβαίνουν. Και θα μου πούνε την αλήθεια.

Δέχεται βοήθεια από τις αδερφές τις σε όλους τους τομείς, ψυχολογικά, συναισθηματικά, αλλά και πρακτικά, εάν χρειαστεί κάποια βοήθεια σχετικά με τα παιδιά. Τέτοιου είδους βοήθεια δέχεται κυρίως από την μεσαία της αδερφή, αφού εκείνη είναι ελεύθερη, χωρίς οικογενειακές υποχρεώσεις και κατά συνέπεια έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο. όποτε τις έχει χρειαστεί, είναι πάντοτε διαθέσιμες να την ακούσουν και να συζητήσουν αυτό που την απασχολεί. Και η Μαρία από την πλευρά της το ίδιο. Η ίδια υπογραμμίζει:

[...] Ναι, πάρα πολύ. Πάρα πολύ με βοηθάνε. Και ψυχολογικά, και... βοήθεια στο σπίτι. Μό, ό, τι... με όποιο τρόπο υπάρχει, θα τρέξουνε, θα βοηθήσουνε, δεν υπάρχει περίπτωση. Μου 'χουνε σταθεί και στα δύσκολα, και στα εύκολα.

Κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας υπήρχαν τσακωμοί και αψιμαχίες, αλλά μέσα σε φυσιολογικά πλαίσια. Από την περίοδο της εφηβείας και μετά δέθηκαν ακόμη περισσότερο, ίσως γιατί είχαν τις ίδιες ανησυχίες και μαζί προσπαθούσαν να βρουν λύσεις. Όπως τονίζει και η ίδια η Μαρία:

[...] Πιστεύω ο... από την εφηβεία και μετά δεθήκαμε πιο πολύ. Σαν παιδιά, τσακωνόμασταν θυμάμαι. Αλλά από την εφηβεία και μετά, μια γροθιά... Δεν ξέρω, ίσως να συνειδητοποιήσαμε, ότι... πρέπει να 'μαστε δεμένες. Και όχι να... μα πάντα ήμασταν δεμένες, απλά θυμάμαι, ότι τσακωνόμασταν σαν

παιδιά. Παίρναμε τα παιχνίδια, τα σπάζαμε, ε... δεν τα βρίσκαμε πάντα. Τραβούσαμε μαλλιά και μετά το παλαμάκι.

Το κοινό στοιχείο που εντοπίζει η Μαρία στην δική της προσωπικότητα και την προσωπικότητα της μεσαίας αδερφής της είναι, ότι έχουν υπομονή και επιμονή και οι δύο. Όταν στοχεύουν σε κάτι, θα το πραγματοποιήσουν πάση θυσία. Δεν υπάρχει περίπτωση να οπισθοχωρήσουν, πριν καταφέρουν, αυτό που θέλουν να κάνουν. Διαφέρουν, όμως και στο ότι η αδερφή της είναι περισσότερο δυναμική από ότι η ίδια. Η Μαρία πολλές φορές, σε διάφορες καταστάσεις, θα υποχωρήσει, κι ας ξέρει, ότι έχει δίκιο. Η αδερφή της δεν υπάρχει περίπτωση να κάνει κάτι παρόμοιο. Διεκδικεί το δίκιο της και το συμφέρον της μέχρι την τελευταία στιγμή. Αναφέρει σχετικά:

[...] Με την Ελένη μοιάζω στο ότι προ, δεν το βάζω κάτω. Ούτε εγώ, ούτε αυτή. Δηλαδή, άμα βάλουμε κάποιο στόχο, θα το καταφέρουμε. Μπορεί, όχι με την πρώτη, μπορεί, όχι με τη δεύτερη, μπορεί, όμως κάποια στιγμή, να το καταφέρουμε. Ε... σ' αυτό μοιάζω. Διαφέρω στο ότι δεν είμαι τόσο δυναμική, όσο η αδερφή μου, η Ελένη. Δηλαδή, εγώ, ας πούμε, θα υποχωρήσω. Δεν θα... δε, δεν θα... δεν ξέρω. Δεν θέλω να... τέτοιο τον άλλον. Ενώ η αδερφή μου, ας πούμε, πάντα με ψηλά το κεφάλι. Όχι, εγώ θα φύγω από 'κει, γιατί... δε... δεν είναι καλά ή... να, ας πούμε, τον πρώτο καιρό, δούλευε σαν σερβιτόρα κάπου. Ε... διαπίστωσε κάτι στ' αφεντικό, ότι... σαν να πήγαινε να την πειράξει, σαν να πήγαινε κάτι τέτοια, την άλλη μέρα το πρωί τους είπε αντίο. Και τους λέει... μα σε παρακαλώ το διπλό μισθό θα σου δίνουμε, θα σου μειώσω το ωράριο, λέει, σας παρακαλώ πάρα πολύ, δεν μ' ενδιαφέρει τίποτα. Εγώ είπα θα φύγω και θα φύγω.

Η τελευταία αδερφή της, η τρίτη κατά σειρά γέννησης, είναι πιο δυναμική, περισσότερο τουλάχιστον από την Μαρία, αλλά λιγότερο από την μεσαία αδερφή τους. Αυτή είναι και η διαφορά που εντοπίζει η Μαρία μεταξύ τους. Διαπιστώνει, όμως και ομοιότητα ανάμεσα σ' εκείνη και την αδερφή της, στο ότι και οι δύο δεν μπορούν να προσβάλλουν τον άλλον, ακόμη, κι όταν ξέρουν, ότι έχουν δίκιο. Μπορεί, δηλαδή, κάποιος να τη θίξει άδικα, κι εκείνες, γνωρίζοντας μάλιστα, ότι έχουν δίκιο, να μην υπερασπιστούν τον εαυτό τους, για να μην προσβάλλουν τον άλλον. Η Μαρία λοιπόν, μας είπε:

[...] Ούτε ομοιότητες, ούτε διαφορές. Μοιάζουμε με την αδερφή μου την μικρή. Γι' αυτό τα βρίσκαμε πάντα. Μοιάζουμε, δηλαδή, στο χαρακτήρα, ε... η αδερφή μου είναι δυναμική... πιο δυναμική από μένα είναι... ε... σ' αυτήν είναι η διαφορά μας, πιστεύω. Και ομοιότητα είναι, ότι... ε... κι αυτή δεν μπορεί να προσβάλλει τον άλλον. Δηλαδή, μπορεί να θυμώνει τώρα, να νευριάζει τώρα που της λέμε, γιατί δεν παντρεύεσαι και κάτι τέτοια, αλλά... δεν, δεν θα... δεν θα προσβάλλει τον άλλον, δεν θα τον μειώσει.

Η Μαρία μας υπογραμμίζει, ότι τα αδέρφια της τα έχει μεγάλη ανάγκη, συναισθηματικά, φιλικά, αλλά και πρακτικά, ως βοήθεια:

[...] Πιστεύω, ότι τα έχω ανάγκη. Και συναισθηματικά, και σαν βοήθεια, και σαν παρέα, τα έχω ανάγκη, ναι.

Μιλώντας στα αδέρφια της, η Μαρία βρίσκει παρηγοριά στα λόγια τους, αισθάνεται καλύτερα, γιατί γνωρίζει, ότι θα της πουν την αλήθεια και μόνο αυτή. Την γνωρίζουν πολύ καλά, ως άνθρωπο, και τις εμπιστεύεται απόλυτα, χωρίς να τους έχει κρύψει κάτι από τη ζωή τους μέχρι τώρα. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] Ε... γιατί βρίσκω μια παρηγοριά. Δεν μπο... δεν έχω κάποιον να μιλήσω. Σαν φίλα, φίλη. Θα 'ναι ή επαγγελματική ή... εκτός από σένα, βέβαια, ε... ε... δεν μπορώ να ανοιχτώ στον άλλον, γιατί δεν ξέρω ο άλλος πώς θα το χειριστεί και θα το... θα το χρησιμοποιήσει. Και δεν ανοίγομαι εύκολα. Ε...

αλλά στις αδερφές μου ανοίγομαι, δεν έχω πρόβλημα. Γιατί ξέρουνε. Με ξέρουνε... ανοιχτό βιβλίο με λένε. Σαν ανοιχτό βιβλίο σε διαβάζω.

Τα αδέρφια της λοιπόν η Μαρία τα εμπιστεύεται απόλυτα, διότι γνωρίζει, ότι θέλουν να της συμπαρασταθούν και να τη βοηθήσουν σε όποια δυσκολία, κι αν αντιμετωπίζει η ίδια, είτε προσωπική, είτε οικογενειακή. Θεωρεί, ότι θέλουν το καλό της, και ότι ποτέ δεν θα έκαναν κάτι, το οποίο θα την έβλαπτε. Διατυπώνει σχετικά:

[...] Γιατί... ε... τα αδέρφια μου δεν έχουνε σκοπό να... ε, να, έχουνε σκοπό να μου συμπαρασταθούνε, και όχι να με... ρίξουνε στο... στο γκρεμό. Δηλαδή... τα νιώθω κοντά μου. Νιώθω, ότι δεν θέλουν το κακό μου. Το καλό μου. Και η αδερφή μου, ας πούμε, τότε που μου είτε διάβασε αυτές τις ερωτήσεις, θα τύχουν στια πανελλήνιες, εγώ το πίστεψα, το έκανα, και μου βγήκε σε καλό. Δηλαδή, μου λέει η αδερφή μου, εγώ μου λέει το 'πα, αλλά... δε, δεν ξέρω. Το πίστεψα όμως. Εγώ όμως την πίστεψα την αδερφή μου. Το θεώρησα, ότι έπρεπε να το κάνω. Δηλαδή, κάτι να μου πούνε, θα το κάνω.

Θεωρεί, ότι το σημαντικό ανάμεσα σε εκείνη και τις αδερφές της, είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Αυτός είναι και ο λόγος που είναι αγαπημένες και δεν έχουν αφήσει μέχρι στιγμής οτιδήποτε να μπει ανάμεσά τους. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Ε, πιστεύω η επικοινωνία είναι σημαντική. Και ότι δεν έχουμε τσακωθεί και είμαστε αγαπημένες.

Μόνο ως παιδιά είχαν μικροδιαφορές και τσακώνονταν. Θεωρεί, ότι οι τσακωμοί και οι διενέξεις γενικότερα, είναι ανώφελες, όταν δεν έχεις κάτι να μοιράσεις με τον άλλον, και πόσο μάλιστα με τα αδέρφια σου. Συγκεκριμένα, ακούστηκε το εξής:

[...] Σαν παιδιά, ναι. Σαν ενήλικοι, όχι. Δεν έχουμε να μοιράσουμε τίποτα. Αυτό τους λέω εγώ.

Ο πατέρας τους και γενικότερα οι γονείς τους πάντα φρόντιζαν να φέρονται σε όλα τα παιδιά τους με τον ίδιο τρόπο, χωρίς να κάνουν εξαιρέσεις, ώστε να δημιουργηθούν συγκρούσεις μεταξύ των αδερφών. Ακόμη και τα περιουσιακά στοιχεία τους, τα μοίρασαν στα παιδιά τους με κλήρωση, ώστε να μην δημιουργηθούν προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα:

«[...] Όχι. Κλήρωση τα 'κανε. Και το πατρικό το... έκανε ο πατέρας μου κλήρωση, γιατί είχε από πάνω δυο χτίρια, ε... εμένα έτυχε το πατρικό, και από πάνω της Ελένης και της Εμμανουέλλας είναι μοιρασμένα στην μέση. Δηλαδή, προσπάθησε ο μπαμπάς μου να τα μοιράσει, όσο μπορούσε. Εμένα έδωσε με κλήρωση πάντα, εκεί το σπίτι στον Πόρο, δύο οικόπεδα στις αδερφές μου, δηλαδή, όλα είναι μοιρασμένα με τέ... εκτός τα... αμπέλια και τα λιόφυτα, που δεν θα τσακωθούμε».

Η Μαρία μας δηλώνει, ότι εάν ήταν σε θέση να επιλέξει τα αδέρφια της, πάλι τα ίδια θα επέλεγε, αφού πιστεύει, ότι δεν θα ήθελε να έχουν κάτι περισσότερο απ' ότι έχουν ήδη, ούτε θα ήθελε να αλλάξουν κάτι. Ωστόσο, αναφέρει, ότι θα ήθελε να έχει έναν αδερφό. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι δεν θα ήταν τόσο πολύ περιορισμένες από τους γονείς τους, στο θέμα των εξόδων, αφού ο μεγαλύτερος αδερφός θα τις προστάτευε. Ειδικότερα:

[...] Ακριβώς τα ίδια. Εγώ, αν διάλεγα πάλι να έχω αδέρφια, πάλι τα ίδια θα διάλεγα. Ίσως να μου έλειπε ένας αδερφός. Δηλαδή, θα 'θελα να 'χα έναν αδερφό. Με την έννοια, ότι θα μπορούσε, έτσι, αν μ' έχει βγάλει πιο πολύ έξω, ε... έτσι πιστεύω. Ότι, ας πούμε, θα μπορούσαμε να βγαίνουμε πιο εύκολα με τον αδερφό τον μεγάλο, να πηγαίναμε σε μια καφετέρια, σ' ένα μπαρ, σε μια ντίσκο. Αλλά, μόνο γι' αυτό. Τις εξόδους, δηλαδή. Δεν έχω... δηλαδή, αν διάλεγα, πάλι την αδερφή μου την Ελένη θα διάλεγα και την Εμμανουέλλα.

Αυτό που της άρεσε περισσότερο της Μαρίας και μας το υπογραμμίζει είναι το γεγονός, ότι το βράδυ πριν κοιμηθούν, συζητούσαν τα «κατορθώματα» της ημέρας και γενικών μιλούσαν και μοιράζονταν ιστορίες, εμπειρίες και συναισθήματα. Αυτό ενισχυόταν ιδιαίτερα και από το γεγονός, ότι μοιράζονταν από κοινού το ίδιο υπνοδωμάτιο. Αναφέρθηκε με τα εξής λόγια:

[...] Ας πούμε το βράδυ, εμείς λέγαμε, ό....., τι σαχλαμάρα μας είχε συμβεί. Ό, τι μας είχε συμβεί όλη μέρα. Μιλούσαμε.

Η Μαρία δηλώνει, ότι η μία έκανε περισσότερο παρέα με την άλλη, λόγω διάφορων καταστάσεων. Για παράδειγμα, η τρίτη αδερφή της ήταν πιο κοντά, λόγω ηλικίας, με την δεύτερη. Όταν όμως η τελευταία πέτυχε σε μία ανώτερη σχολή εκτός Κρήτης, τότε η μικρή αδερφή τους δέθηκε περισσότερο με την Μαρία. Αλλά και η Μαρία μαζί της, αφού μέχρι τότε και λόγω ηλικίας κι εκείνη, έκανε περισσότερο παρέα με την μεσαία αδερφή τους. Ακούστηκε, λοιπόν το εξής:

[...] Η Ελένη με την Εμμανουέλλα κάνανε πιο πολύ παρέα. Δηλαδή, αν με ρωτήσεις, με ποιον έκανες πιο πολύ παρέα, θα σου πω με την Ελένη, και άμα ρωτήσεις την Εμμανουέλλα, με ποιον έκανες παρέα, θα σου πει με την Ελένη... Και άμα ρωτήσεις την Ελένη, θα σου πει... το ίδιο με την μία, το ίδιο και με την άλλη. Δηλαδή, την αδερφή μου την Ελένη την ταράζαμε, και η μία και η άλλη. Γιατί και η μικρή, ήθελε κάποιο στήριγμα και έβρισκε στην μεσαία, βέβαια, και, και με μένα ήτανε πιο κοντά η, η Εμμανουέλλα, με μένα στην εφηβεία. Γιατί η αδερφή μου έφυγε, εφηβεία δεν ξέρω, τα φοιτητικά χρόνια, η αδερφή μου έφυγε, στην Καλαμάτα. Οπότε, εμένα είχε στήριγμα η άλλη μου αδερφή. Δηλαδή, με ρωτούσε... γνώριζα τις σχέσεις της.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε, ότι και οι σχέσεις του πατέρα της Μαρίας με τις αδερφές της είναι πολύ καλές. Δεν διαφέρουν καθόλου από τη σχέση τη δική της με τον πατέρα της. Χαρακτηρίζονται κι εκείνες από θετικά και υγιή στοιχεία. Ωστόσο, διακρίνει, ότι ο πατέρας της βρισκόταν περισσότερο κοντά με τις αδερφές της, και ιδιαίτερα με την μεσαία, και η μητέρα της περισσότερο κοντά στην ίδια, χωρίς ωστόσο να γίνονται διακρίσεις.

Με τις αδερφές της η Μαρία είχε μία πολύ καλή σχέση, γεμάτη τρυφερές αναμνήσεις, αφού και οι τρεις ήταν πολύ κοντά ηλικιακά (με την δεύτερη είχε διαφορά έντεκα μήνες και με την τρίτη τέσσερα χρόνια). Μοιράστηκαν μεταξύ τους πολλές εμπειρίες και συναισθήματα, αφού μεγάλωσαν μαζί και έπαιζαν συνεχώς μαζί. Με τις αδερφές της επίσης, θυμάται που έπαιζαν με τις κούκλες, που ανέβαιναν στην εξέδρα του χωριού και έπαιζαν. Ήταν από πολύ μικρές κοντά στη φύση και την αγάπησαν ιδιαίτερα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που συγκρούονταν μεταξύ τους, αλλά το θέμα το διευθετούσαν οι ίδιες. Σπάνια οι γονείς τους παρέμβαιναν και μόνο, όταν έβλεπαν, ότι κινδύνευε η σωματική τους ακεραιότητα.

Σε κοινωνικό επίπεδο, οι αδερφές της Μαρίας την έχουν βοηθήσει ιδιαίτερα, αφού μέσα από το παιχνίδι μαζί τους, έμαθε να αγαπάει, να μοιράζεται, να τσακώνεται, να έχει υπομονή και επιμονή, να βρίσκει ισορροπίες, να κάνει φιλίες, να ξεπερνάει φόβους. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων, οι γονείς τους δεν τους επέτρεπαν να έχουν εξόδους, αφού μάλιστα έμεναν και σε χωριό, και η κοινωνία ήταν περισσότερο «κλειστή».

Κατά την διάρκεια της εφηβείας τους η Μαρία είχε ακόμη καλύτερη σχέση με τις αδερφές της, και ειδικά με την μεσαία, που είχανε μόνο έντεκα μήνες διαφορά, γιατί έλεγαν τις ανησυχίες τους, συζητούσαν τα προβλήματά τους, τους φόβους και τις αγωνίες τους. Ειδικά, όταν άρχισαν τα φροντιστήρια στο Λύκειο, οι τρεις αδερφές τα καλοκαίρια έμεναν στο Ηράκλειο μόνες τους, κι αυτό το γεγονός συντέλεσε, ώστε να δεθούν ακόμη περισσότερο μεταξύ τους. Η Μαρία βέβαια ήταν υπεύθυνη για εκείνες, αφού ήταν η μεγαλύτερη ηλικιακά.

Ωστόσο, η Μαρία διακρίνει, ότι ο πατέρας της είναι λίγο πιο κοντά στην δεύτερη αδερφή της, την μεσαία. Δεν θυμάται ποτέ η Μαρία να απευθύνει ο πατέρας της στην μεσαία αδερφή της κάτι αρνητικό, να την μειώνει ή να την προσβάλλει. Κι αυτό το δικαιολογεί λέγοντας, ότι η αδερφή της είχε έναν αρκετά έντονο χαρακτήρα, που ο πατέρας της γνώριζε, ότι δεν θα δεχόταν προσβλητικούς

και απορριπτικούς σχολιασμούς. Σε αντίθεση με την Μαρία, που ό, τι κι αν της έλεγαν, ποτέ δεν όρθωνε το ανάστημα της, για να υπερασπιστεί τον εαυτό της. Σε αυτό το σημείο μοιάζει με την μικρή της αδερφή. Οπότε, θεωρούσε – γι αυτό και τον δικαιολογούσε – ότι ο πατέρας της απευθυνόταν μερικές φορές με προσβλητικό και υποτιμητικό τρόπο, για να μπορέσει να διορθώσει αυτήν την πλευρά του χαρακτήρα της.

Η αδερφή της η μεσαία, όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο, δεν υπάρχει περίπτωση, να μην υποστηρίζει τις απόψεις της. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την προσωπικότητα της Μαρίας, αλλά είναι απολύτως ταιριαστό με την προσωπικότητα της μητέρας τους. Ήταν η μοναδική από τις τρεις αδερφές που ήταν τόσο δυναμική και δραστήρια.

Η μοναδική φορά που είχε προβλήματα ο πατέρας της με την μεσαία της αδερφή ήταν, όταν έμαθε για την κρυφή σχέση που είχε με τον νυν σύζυγό της. Ο πατέρας της Μαρίας δεν ήθελε οι κόρες του να έχουν απλές σχέσεις που δεν καταλήγουν στο γάμο. Γι' αυτό, κι όταν έμαθε για τη σχέση της κόρης του, της μίλησε αυστηρά και της είπε να το επισημοποιήσουν, αλλιώς να χωρίσουν. Έτσι, λοιπόν, ο πατέρας της Μαρίας, όταν είδε την μεσαία του την κόρη να χορεύει με τον φίλο της στο γάμο της Μαρίας, αμέσως πήρε πρωτοβουλίες, ώστε να επισημοποιηθεί η σχέση τους, γιατί νόμιζε, ότι ο φίλος της κορόιδευε το παιδί του αφήνοντας κρυφή τη σχέση τους.

Εν τούτοις, ο πατέρας της θεωρεί, ότι η τρίτη κατά σειρά κόρη του είναι μεγάλη τώρα που είναι είκοσι επτά ετών και προσπαθεί να την παντρέψει, γνωρίζοντάς της διάφορους νεαρούς, αλλά εκείνη δεν θέλει, ούτε καν να ακούσει για προξενιό. Το να μην θέλει η μικρότερη αδερφή της Μαρίας να παντρευτεί, δημιουργεί έντονες διενέξεις ανάμεσα σε εκείνη και τον πατέρα της. Ο πατέρας της θεωρεί, ότι πρέπει οπωσδήποτε να παντρευτεί, για να αποκατασταθεί και να δημιουργήσει οικογένεια, τον προορισμό της ζωής του ατόμου.

Η Μαρία θεωρεί, ότι αν μάθει ο σύζυγός της, ότι η μικρή της αδερφή καπνίζει, θα δημιουργηθούν προβλήματα, γιατί, όπως λέει, χαρακτηριστικά, είναι της «παλιάς σχολής» κι αυτός, όπως και ο πατέρας της. Δεν δέχεται, δηλαδή, την υιοθέτηση της συνήθειας του καπνίσματος από τις γυναίκες.

Με την αδερφή της την μικρή - ούτε όμως και με την μεσαία - δεν είχε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιο πρόβλημα στη σχέση τους. Έκαναν πολύ παρέα και ήταν πάντα το μικρότερο, το χαϊδεμένο παιδί, που αναζητούσε αγάπη και στοργή. Υπογραμμίζει, ότι ο χαρακτήρας ο δικός της μοιάζει πολύ με αυτόν της αδερφής της. Θεωρεί, ότι κι εκείνη δεν διεκδικεί το συμφέρον της, ακόμη κι όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο. Είναι γενικά αδύναμη σαν άνθρωπος, όπως η Μαρία, σε αντίθεση με την μεσαία τους αδερφή. Γι' αυτό κι ο πατέρας της πολλές φορές μιλούσε και στην μικρότερη κόρη του υποτιμητικά κι προσβλητικά, για να την αφυπνίσει και να την προειδοποιήσει για τους κινδύνους που εγκυμονούν στην ζωή.

Με τις αδερφές της έχει μία πολύ όμορφη σχέση, είναι αγαπημένες, συζητούν μεταξύ τους και έχουν συχνή επικοινωνία. Ακόμη, και αν η μία πει στην άλλη κάτι που δεν θα της αρέσει ιδιαίτερα, μία παρατήρηση, για παράδειγμα, δεν υπάρχει περίπτωση να παρεξηγηθούν μεταξύ τους. Γνωρίζουν, ότι υπάρχει η αγάπη μεταξύ τους που δεν αφήνει περιθώρια να δημιουργηθούν παρεξηγήσεις.

Περισσότερο δεμένη αισθάνεται με την μεγαλύτερη αδερφή της, διότι έχουν περισσότερα κοινά ενδιαφέροντα, αφού κι εκείνη έχει δημιουργήσει οικογένεια κι έχει αποκτήσει παιδιά. Ήταν και πιο κοντά ηλικιακά, και τι γεγονός αυτό τους επέτρεψε να μοιραστούν μεταξύ τους περισσότερα συναισθήματα και εμπειρίες. Αν και υποστηρίζει, ότι η μικρότερη την βοηθάει περισσότερο τώρα. Δηλαδή, πολλές φορές, όταν βρίσκεται στο σπίτι της Μαρίας, της προσφέρει βοήθεια με το λούσιμο των παιδιών ή όταν πηγαίνει στο πατρικό τους, παίρνει μαζί της το γιο της Μαρίας, για να τη ξεκουράσει.

Επιπλέον, η μικρή αδερφή της Μαρίας της παρείχε βοήθεια με το να πηγαίνει τα παιδιά στο σχολείο, στο θέατρο ή ακόμα και στο γιατρό. Ιδιαίτερα κάποια συγκεκριμένη περίοδο που η Μαρία ήταν σε κατάσταση εγκυμοσύνης στο τέταρτο παιδί της. Σε όλες αυτές τις οικογενειακές υποχρεώσεις ο σύζυγος ήταν απών, γι' αυτό και η Μαρία, μην έχοντας αυτοκίνητο, είχε καλέσει πολλές φορές ταξί, για να πάει κάπου με τα παιδιά. Οι αδερφές της όμως, ήταν πάντοτε πρόθυμες να την βοηθήσουν και να την μεταφέρουν, όπου χρειαζόταν να πάει.

Αν και ήταν κοντά ηλικιακά η μία στην άλλη, κοινές παρέες δεν είχαν. Η καθεμία είχε τις δικές της παρέες και έβγαине μαζί τους: Αν και με τις αδερφές της μένουν στον ίδιο νομό και σε κοντινές περιοχές, τώρα πια δεν βρίσκονται πολύ συχνά, γιατί έχουν πολλές οικογενειακές υποχρεώσεις και λιγιστό ελεύθερο χρόνο. Ελεύθερος και περισσότερος χρόνος είναι ένα στοιχείο που η Μαρία επιζητά γενικά στη ζωή της.

Η σχέση της με τις αδερφές της, της αρέσει πάρα πολύ, γιατί περνάει όμορφα μαζί τους, συζητούν, της δίνουν κουράγιο για τον τρόπο που στηρίζει και μεγαλώνει τα παιδιά της και την επιβραβεύουν που προλαβαίνει να κάνει τα πάντα, σε οικογενειακό και επαγγελματικό επίπεδο. Δεν έχει δημιουργηθεί ποτέ φασαρία ανάμεσα στην ίδια και τις αδερφές της, ούτε της έχουν απευθύνει ποτέ προσβλητικά ή μειονεκτικά σχόλια. Νιώθει γενικά πολύ μεγάλη στήριξη και αγάπη από τα αδέρφια της. Νιώθει, ότι της είναι χρήσιμα και απαραίτητα στη ζωή. Αυτό που της άρεσε περισσότερο της Μαρίας και μας το υπογραμμίζει είναι το γεγονός, ότι το βράδυ πριν κοιμηθούν, συζητούσαν τα «κατορθώματα» της ημέρας και γενικών μιλούσαν και μοιράζονταν ιστορίες, εμπειρίες και συναισθήματα. Αυτό ενισχυόταν ιδιαίτερα και από το γεγονός, ότι μοιράζονταν από κοινού το ίδιο υπνοδωμάτιο.

Αυτό που δεν της αρέσει καθόλου αναφορικά με την μικρή αδερφή της είναι, ότι έχει γίνει ιδιαίτερα νευρική. Αυτό, κατά την Μαρία συνδέεται με το γεγονός, είτε ότι καπνίζει, είτε ότι δεν έχει παντρευτεί. Μόλις, δηλαδή, την προσεγγίσουν, προσπαθώντας να της πουν κάτι, εκείνη αντιδρά και δείχνει να δυσανασχετεί με αυτά που της λένε και τσατίζεται. Στην μεσαία αδερφή της δεν εντοπίζει αυτό το στοιχείο στο χαρακτήρα της.

Η Μαρία δεν είχε ιδιαίτερη επαφή και δεν ενέκρινε τις εκάστοτε σχέσεις που είχε η μικρότερη αδερφή της με τους φίλους της. Απέφευγε μάλιστα να είναι παρούσα, όταν τύχαινε να τους συναντήσει η αδερφή της και δεν της άρεσε, ούτε η πρώτη μακροχρόνια σχέση που είχε, ούτε η δεύτερη. Προτιμούσε να είναι διακριτική και να μην ανακατεύεται στις σχέσεις που είχε η αδερφή της κατά καιρούς. Ήθελε η αδερφή της να είναι αυτόνομη και να αποφασίζει μόνη της για το μέλλον αυτών των σχέσεων.

Η σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα σε εκείνη και τα αδέρφια της, της αρέσει ιδιαίτερα, αφού υπάρχει κατανόηση μεταξύ τους και ειλικρίνεια, όπως ακριβώς και στην σχέση με τον πατέρα της. Γνωρίζει, ότι θα της πουν την αντικειμενική αλήθεια και την ρεαλιστική πραγματικότητα, όποια κι αν είναι αυτή. Τις εμπιστεύεται τυφλά, διότι ξέρει, ότι την αγαπούν. Δέχεται βοήθεια από τις αδερφές τις σε όλους τους τομείς, ψυχολογικά, συναισθηματικά, αλλά και πρακτικά, εάν χρειαστεί κάποια βοήθεια σχετικά με τα παιδιά. Τέτοιου είδους βοήθεια δέχεται κυρίως από την μικρή της αδερφή, αφού εκείνη είναι ελεύθερη, χωρίς οικογενειακές υποχρεώσεις και κατά συνέπεια έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Όποτε τις έχει χρειαστεί, είναι πάντοτε διαθέσιμες να την ακούσουν και να συζητήσουν αυτό που την απασχολεί. Και η Μαρία όμως από την πλευρά της το ίδιο. Κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας υπήρχαν τσακωμοί και αψιμαχίες, αλλά μέσα σε φυσιολογικά πλαίσια. Από την περίοδο της εφηβείας και μετά δέθηκαν ακόμη περισσότερο, ίσως γιατί είχαν τις ίδιες ανησυχίες και μαζί προσπαθούσαν να βρουν λύσεις.

Το κοινό στοιχείο που εντοπίζει η Μαρία στην δική της προσωπικότητα και την προσωπικότητα της μεσαίας αδερφής της είναι, ότι έχουν υπομονή και επιμονή και οι δύο. Όταν στοχεύουν σε κάτι, θα το πραγματοποιήσουν πάση θυσία. Δεν υπάρχει περίπτωση να οπισθοχωρήσουν, πριν καταφέρουν, αυτό που θέλουν να κάνουν. Διαφέρουν, όμως και στο ότι η αδερφή της είναι περισσότερο δυναμική από ότι η ίδια. Η Μαρία πολλές φορές, σε διάφορες καταστάσεις, θα υποχωρήσει, κι ας ξέρει, ότι έχει δίκιο. Η αδερφή της δεν υπάρχει περίπτωση να κάνει κάτι παρόμοιο. Διεκδικεί το δίκιο της και το συμφέρον της μέχρι την τελευταία στιγμή.

Η τελευταία αδερφή της, η τρίτη κατά σειρά γέννησης, είναι πιο δυναμική, λίγο περισσότερο τουλάχιστον από την Μαρία, αλλά λιγότερο από την μεσαία αδερφή τους. Αυτή είναι και η διαφορά που εντοπίζει η Μαρία μεταξύ τους. Διαπιστώνει, όμως και ομοιότητα ανάμεσα σ' εκείνη και την αδερφή της, στο ότι και οι δύο δεν μπορούν να προσβάλλουν τον άλλον, ακόμη, κι όταν ξέρουν, ότι έχουν δίκιο. Μπορεί, δηλαδή, κάποιος να τη θίξει άδικα, κι εκείνες, γνωρίζοντας μάλιστα, ότι έχουν δίκιο, να μην υπερασπιστούν τον εαυτό τους, για να μην προσβάλλουν τον άλλον. Η Μαρία μας

υπογραμμίζει, ότι τα αδέρφια της τα έχει μεγάλη ανάγκη, συναισθηματικά, φιλικά, αλλά και πρακτικά, ως βοήθεια.

Μιλώντας στα αδέρφια της, η Μαρία βρίσκει παρηγοριά στα λόγια τους, αισθάνεται καλύτερα, γιατί γνωρίζει, ότι θα της πουν την αλήθεια και μόνο αυτή. Την γνωρίζουν πολύ καλά, ως άνθρωπο, και τις εμπιστεύεται απόλυτα, χωρίς να τους έχει κρύψει κάτι από τη ζωή τους μέχρι τώρα. Πιστεύει, ότι όλα αυτά τα αισθήματα είναι αμοιβαία μεταξύ τους.

Τα αδέρφια της λοιπόν η Μαρία τα εμπιστεύεται απόλυτα, διότι γνωρίζει, ότι θέλουν να της συμπαρασταθούν και να τη βοηθήσουν σε όποια δυσκολία, κι αν αντιμετωπίζει η ίδια, είτε προσωπική, είτε οικογενειακή. Θεωρεί, ότι θέλουν το καλό της, και ότι ποτέ δεν θα έκαναν κάτι, το οποίο θα την έβλαπτε.

Θεωρεί, ότι το σημαντικό ανάμεσα σε εκείνη και τις αδερφές της, είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Όπως συμβαίνει και με την μητέρα της και με τον πατέρα της. Αυτός είναι και ο λόγος που είναι αγαπημένες και δεν έχουν αφήσει μέχρι στιγμής οτιδήποτε να μπει ανάμεσά τους. Θεωρεί, ότι η επικοινωνία υπήρχε γενικά ως στοιχείο ανάμεσα στις οικογενειακές τους σχέσεις. Μόνο ως παιδιά είχαν μικροδιαφορές και τσακώνονταν. Θεωρεί, ότι οι τσακωμοί και οι διενέξεις γενικότερα, είναι ανώφελες, όταν δεν έχεις κάτι να μοιράσεις με τον άλλον, και πόσο μάλιστα με τα αδέρφια σου. Ο πατέρας τους και γενικότερα οι γονείς τους πάντα φρόντιζαν να φέρονται σε όλα τα παιδιά τους με τον ίδιο τρόπο, χωρίς να κάνουν εξαιρέσεις, ώστε να δημιουργηθούν συγκρούσεις μεταξύ των αδερφών. Ακόμη και τα περιουσιακά στοιχεία τους, τα μοίρασαν στα παιδιά τους με κλήρωση, ώστε να μην δημιουργηθούν προβλήματα.

Η Μαρία μας δηλώνει, ότι εάν ήταν σε θέση να επιλέξει τα αδέρφια της, πάλι τα ίδια θα επέλεγε, αφού πιστεύει, ότι δεν θα ήθελε να έχουν κάτι περισσότερο απ' ότι έχουν ήδη, ούτε θα ήθελε να αλλάξουν κάτι. Ωστόσο, αναφέρει, ότι θα ήθελε να έχει έναν αδερφό. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι δεν θα ήταν τόσο πολύ περιορισμένες από τους γονείς τους, στο θέμα των εξόδων, αφού ο μεγαλύτερος αδερφός θα τις προστάτευε.

Η Μαρία δηλώνει, ότι η μία έκανε περισσότερο παρέα με την άλλη, λόγω διάφορων καταστάσεων. Για παράδειγμα, η τρίτη αδερφή της ήταν πιο κοντά, λόγω ηλικίας, με την δεύτερη. Όταν όμως η τελευταία πέτυχε σε μία ανώτερη σχολή εκτός Κρήτης, τότε η μικρή αδερφή τους δέθηκε περισσότερο με την Μαρία. Αλλά και η Μαρία μαζί της, αφού μέχρι τότε και λόγω ηλικίας κι εκείνη, έκανε περισσότερο παρέα με την μεσαία αδερφή τους.

«Αδέρφια», γενικά για την Μαρία είναι τα άτομα που μπορείς να εμπιστευτείς, αλλά και τα άτομα γενικά που θα σε στηρίζουν στη ζωή, σε ό, τι πρόβλημα, κι αν αντιμετωπίσεις.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Μαρίας με την οικογένεια του πατέρα της:

7.2.3.1.4. Σχέσεις της Μαρίας με την οικογένεια του πατέρα της

Ο παππούς και η γιαγιά της Μαρίας από την πλευρά του πατέρα της ήταν και οι δύο αγρότες. Ο παππούς της παράλληλα έψελνε στην εκκλησία, αφού ήξερε να διαβάζει, σε αντίθεση με την γιαγιά της, η οποία ήταν εξολοκλήρου αναλφάβητη. Ο παππούς της Μαρίας πέθανε πριν από δεκαοχτώ χρόνια από καρδιακή ανακοπή, ενώ η γιαγιά της, λόγω πνευμονικού οιδήματος, έφυγε από τη ζωή το 2005, αφού ταλαιπωρήθηκε από γεροντική άνοια. Μάλιστα, η Μαρία υπογραμμίζει, ότι η γιαγιά της έφυγε από τη ζωή τρεις μέρες πριν παντρευτεί η αδερφή της η μεσαία, χωρίς ωστόσο να αφήσουν το πένθος να επηρεάσει το χαρμόσυνο γεγονός.

Στα παππούδια της πήγαιναν συνήθως κάθε Κυριακή, για να τους δουν, να επιβεβαιωθούν, ότι είναι καλά στην υγεία τους και να περάσουν ευχάριστα κάποιες ώρες μαζί τους. Η γιαγιά τους μαγείρευε και ο παππούς τους έλεγε παραμύθια, ανέκδοτα, αλλά και τους έδινε διάφορα να φάνε και να πιουν. Συγκεκριμένα η Μαρία αναφέρει:

[...] Πολύ καλά. Πηγαίναμε, Κυριακή συνήθως. Και καθόμασταν, ε... ε... η γιαγιά μου μαγείρευε στην παρασιά θυμάμαι. Ο παππούς μου μας έλεγε κανένα ανέκδοτο, μας έλεγε κανένα παραμύθι κοντά στο τζάκι το χειμώνα. Μας έψηνε... ε, μας έδινε κανελάδα, φιστίκια, αμύγδαλα, καραμέλες.

Ωστόσο, αυτό που δεν άρεσε καθόλου στην Μαρία ήταν η γρουσουζιά της γιαγιάς της σε συνδυασμό με την ακαταστασία της. Όπως λέει και η ίδια:

[...] η γιαγιά μου δεν ήταν ιδιαίτερα νοικοκυρά. Ήτανε λίγο... γρουσουζία. Δηλαδή, έκανε κάτι τρελά... που αναστάτωνε και τον πατέρα μου και την μάνα μου, και ειδικά το πατέρα μου. Δεν λουζότανε, δεν καθαριζότανε, πολλά προβλήματα τέτοια είχαμε. Ε... ποντίκια βγάλαμε από το δωμάτιο, άσε.

Μάλιστα, η ακαταστασία της γιαγιάς πολλές φορές έκανε την Μαρία να μην θέλει να παραμείνει πολύ ώρα στο σπίτι της, αλλά και την μητέρα της να ανησυχεί ιδιαίτερα γι' αυτήν την κατάσταση. Όπως λέει και η Μαρία:

[...] Ναι, εγώ δεν επιδίωκα να είμαι κοντά τους, με την έννοια, ότι δεν υπήρχε κάπου καθαρά να καθίσω, να μείνω. Δεν μπορούσα... και όταν γυρνούσαμε απ' το χωριό, πλενόμασταν. Μας σαπούνιζε η μαμά μου... μία κατρουλίλα, ένα πράγμα, ένα κακό, ένα... δεν ήθελα να μείνω... πολλές φορές θυμάμαι, που μου έλεγε η μαμά μου, προσέχετε, πού κάθεστε. Προσέχετε, μην αγγίζετε παντού, προσέχετε... Αυτή ήταν η αγωνία της μαμάς μου, να μπορέσουμε να πλυθούμε, να καθαριστούμε. Γιατί... κακά τα ψέματα, δεν ήτανε καθαρά. Δηλαδή, η μαμά μου πρόσεχε το φαγητό, ξέρω 'γω, να είναι καθαρό... και στην τουαλέτα, πω, πω, πω, χίλια χαρτιά μας έβαζε η μάνα μου... στα χωράφια μας πήγαινε, δεν ήτανε, δεν ήθελε...

Η Μαρία πιστεύει, ότι ο πατέρας της έχει κληρονομήσει την ιδιαιτερότητα αυτής της ακαταστασίας από την μητέρα του, αφού πολλές φορές είναι και ο ίδιος ακατάστατος και δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στην καθαριότητα. Σε αυτό λοιπόν το σημείο η Μαρία θεωρεί, ότι ο πατέρας της μοιάζει πολύ στην μητέρα του. Η ίδια μας υπογραμμίζει:

[...] είναι και λίγο γρουσουζής ο μπαμπάς μου, όχι. Δεν μπορώ να πω. Καμιά φορά θέλει να βάλει την ίδια μπλούζα, ενώ είναι ιδρωμένος, αυτά, και μας κάνει κάτι τρελά, και τα πιάνει η μάνα μου και τα βάζει στο πλυντήριο. Ε, κάτι τέτοια μας τα κάνει τώρα τελευταία. Λέω, κανόνισε τα χνάρια της γιαγιάς να μας... κάνεις, να βγάζουμε κι εμείς ποντίκια.

Ωστόσο, διακρίνει, ότι ο πατέρας της είναι χαμογελαστός και αισιόδοξος άνθρωπος, όπως ακριβώς και η μητέρα του, χωρίς όμως να εκφράζεται με άσχημα λόγια, όπως έκανε η γιαγιά της. Η Μαρία αναφέρει:

[...] η γιαγιά μου είναι έτσι χαμογελαστή. Και ο μπαμπάς μου είναι έτσι, χαμογελαστός άνθρωπος, αισιόδοξος άνθρωπος. Και η γιαγιά μου είναι... η γιαγιά μου έβριζε κιόλας. Πότε – πότε την ακούγαμε εμείς τα παιδιά κι έβριζε. Σ' αυτό διαφέρει ο μπαμπάς μου, δεν βρίζει. Δεν... είναι έτσι.

Αναφορικά τώρα με τον παππού της, πιστεύει, ότι ήταν καλόκαρδος, και είχε τη διάθεση να βοηθήσει και να συμπαρασταθεί στο συνάνθρωπό του, όπως ακριβώς και ο πατέρας της. Θεωρεί, όμως ότι ο παππούς της είχε την τάση να μειώνει και να προσβάλλει τον άλλον, αφού αυτό το διαπίστωνε κάθε φορά που τους επισκέπτονταν στο χωριό. Υποστηρίζει, λοιπόν η Μαρία, ότι αυτό το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του παππού της, το έχει υιοθετήσει και ο πατέρας της. Αναφέρει σχετικά:

[...] στον παππού μου δεν άντεχα που... καλόκαρδος άνθρωπος ήτανε, καλός άνθρωπος ήτανε, αλλά... δεν συμπεριφερόταν καλά στη γιαγιά μου. Δηλαδή, μπορεί και να την πρόσβελνε μπροστά μας. Αυτό δεν μου άρεσε. Έτσι, η προσβολή... και ο παππούς μου είχε την τάση να μειώνει. Και πιστεύω, ότι και

ο μπαμπάς μου είχε την τάση. Αλλά, αυτό συνέβαινε μόνο σε μένα, όχι σε άλλους ανθρώπους. Εγώ τα τράβηξα, αλλά όχι σε... όχι πάλι σε άσχημο σημείο. Ο παππούς μου το έκανε πιο... πιο επιθετικά. Και ήταν ο παππούς μου καλός άνθρωπος. Δηλαδή, καλός άνθρωπος, καλή ψυχή. Καλόκαρδος, να βοηθήσει, να συμπαρασταθεί, να σταθεί. Ε... δεν είχε κακία. Και σ' αυτό μοιάζει ο μπαμπάς μου.

Για την Μαρία «παππούς» και «γιαγιά» σημαίνει μια βόλτα, μία αγκαλιά, μία ζεστασιά, ένα ενδιαφέρον. Τίποτα παραπάνω, όμως. Η ίδια μας λέει χαρακτηριστικά:

[...] Ο παππούς και η γιαγιά είναι... μία βόλτα. Δηλαδή, να πας, να τους δεις, να φύγεις. Είναι... ε, να σου πούνε, να... τι κάνεις, πώς είσαι... είναι... ένα παραμύθι να το πω; Μία, μία, μία αγκαλιά; Την ώρα που σου μιλάνε; Μια ζεστασιά. Αυτό. Αλλά τίποτα παραπάνω. Αυτό. Να σου μιλήσουνε. Να ενδιαφερθούνε για την υγεία σου, τι κάνεις.

Γιατί, όπως λέει και η Μαρία, δεν ήθελε να πάρουν τον ρόλο του πατέρα και της μητέρας της. Ήθελε να είναι στη ζωή της «παππούς» και «γιαγιά», γι' αυτό ίσως και απέφευγε να δεθεί μαζί τους συναισθηματικά και ψυχικά. Σε καμία περίπτωση δεν πιστεύει, ότι ο παππούς και η γιαγιά δύναται να αντικαταστήσουν τους γονείς. Σε αυτόν τον τομέα ήθελε να είναι καλυμμένη αποκλειστικά από τους γονείς της:

[...] Δεν ήθελα κάτι παραπάνω. Γιατί... δεν ήθελα να παίρνουν το ρόλο του μπαμπά και της μαμάς. Τους ήθελα παππού και γιαγιά. Για παραμύθια, για... ιστορίες, να δω, τι κάνουν... Με τους γονείς μου ήθελα επαφή, με τον παππού και τη γιαγιά, δεν ήθελα... Δεν ήθελα παππούδες και γιαγιάδες εγώ. Δεν μ' άρεσε, δεν μ' άρεσε ιδιαίτερα.

Αγαπούσε λοιπόν τον παππού της και τη γιαγιά της, τους τιμούσε και τους σεβόταν, επειδή ήταν οι γονείς του πατέρα της, χωρίς να αισθάνεται κάποιο ιδιαίτερο δέσιμο με αυτούς ή να έχει κάποια σημαντική επαφή μαζί τους. Η Μαρία διατυπώνει σχετικά:

[...] τους τιμούσα, τους αγαπούσα, αυτό. Αλλά δεν είχαμε... ε, τους αγαπούσα, επειδή ήταν οι γονείς του μπα, των γο... του πατέρα μου, αλλά δεν είχα ουσιαστική επαφή, κάτι.

Την ενοχλούσε ιδιαίτερα που ο παππούς και η γιαγιά της ήταν πολύ μεγάλοι σε ηλικία και το ότι το γεγονός αυτό τους απέτρεπε από το να ασχοληθούν ενεργά με τα εγγόνια τους, να μπορέσουν να παίξουν και να τρέξουν μαζί τους. Η ίδια η Μαρία επισημαίνει:

[...] ήτανε μεγάλοι άνθρωποι. Ήτανε γέροι άνθρωποι δεν μπορούσαν να τρέξουνε. Να μας επιβλέψουνε, έτσι, όσο θα ήθελα εγώ. Ε, φεύγαμε άνετα από την προσοχή τους. Τρώγαμε, ό, τι θέλαμε. Δεν υπήρχε κανένας έλεγχος... η γιαγιά μου ήταν πάντα γιαγιά, πάντα γριά. Δεν την γνώρισα, μι, μικρή, έτσι να με... σηκώσει, να με κανακέψει, να με... τέτοιο. Ήταν πάντα μεγάλη. Οπότε, εγώ τη βοηθούσα, όχι αυτή εμένα.

Της Μαρίας της άρεσαν ιδιαίτερα οι στιγμές που έκανε ορειβασία με τον παππού της και τη γιαγιά της, αλλά και όταν έβλεπε τον παππού της να ψέλνει στο εκκλησάκι του χωριού. Η ίδια επισημαίνει:

[...] ανεβαίναμε με τον παππού και τη γιαγιά στο βουνό. Απάνω, δηλαδή, η ορειβασία, μαζί τους μ' άρεσε, μ' άρεσε τον παππού μου να τον βλέπω να ψάλλει εκεί στο... εκκλησάκι.

Παράλληλα, η Μαρία δεν αισθάνεται, ότι ο παππούς της και η γιαγιά της την έχουν επηρεάσει σημαντικά σε κάποιον τομέα της ζωής της.

Συμπερασματικά λοιπόν, θα λέγαμε, ότι η Μαρία με τους γονείς του πατέρα της είχε μία τυπική, καλή σχέση, όπου μεταφραζόταν σε μερικές ολιγόωρες επισκέψεις το μήνα, προκειμένου να διαπιστωθεί, ότι είναι καλά στην υγεία τους, αλλά και να περάσουν κάποιες χαρούμενες στιγμές κοντά τους. Πήγαιναν συνήθως κάθε Κυριακή, για να τους δουν, να επιβεβαιωθούν, ότι είναι καλά και να περάσουν ευχάριστα κάποιες ώρες μαζί τους. Η γιαγιά τους μαγείρευε και ο παππούς τους έλεγε παραμύθια, ανέκδοτα, αλλά και τους έδινε διάφορα να φάνε και να πιουν.

Ωστόσο, αυτό που δεν άρεσε καθόλου στην Μαρία ήταν η γρουσουζιά της γιαγιάς της σε συνδυασμό με την ακαταστασία της. Θεωρεί, ότι το σπίτι της γιαγιάς της δεν ήταν καθαρό και περιποιημένο. Μάλιστα, η ακαταστασία της πολλές φορές έκανε την Μαρία να μην θέλει να παραμείνει πολύ ώρα στο σπίτι της, αλλά και την μητέρα της να ανησυχεί ιδιαίτερα γι' αυτήν την κατάσταση. Η Μαρία πιστεύει, ότι ο πατέρας της έχει κληρονομήσει την ιδιαιτερότητα αυτής της ακαταστασίας από την μητέρα του, αφού πολλές φορές είναι και ο ίδιος ακατάστατος και δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στην καθαριότητα. Σε αυτό λοιπόν το σημείο η Μαρία θεωρεί, ότι ο πατέρας της μοιάζει πολύ στην μητέρα του. Ωστόσο, διακρίνει, ότι ο πατέρας της είναι χαμογελαστός και αισιόδοξος άνθρωπος, όπως ακριβώς και η μητέρα του, χωρίς όμως να εκφράζεται με άσχημα λόγια, όπως έκανε η γιαγιά της.

Αναφορικά τώρα με τον παππού της, πιστεύει, ότι ήταν καλόκαρδος, και είχε τη διάθεση να βοηθήσει και να συμπαρασταθεί στο συνάνθρωπό του, όπως ακριβώς και ο πατέρας της. Θεωρεί, όμως ότι ο παππούς της είχε την τάση να μειώνει και να προσβάλλει τον άλλον, αφού αυτό το διαπίστωνε κάθε φορά που τους επισκέπτονταν στο χωριό. Υποστηρίζει, λοιπόν η Μαρία, ότι αυτό το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του παππού της, το έχει υιοθετήσει και ο πατέρας της.

Την ενοχλούσε ιδιαίτερα που ο παππούς και η γιαγιά της ήταν πολύ μεγάλοι σε ηλικία. Το γεγονός αυτό τους απέτρεπε από το να ασχοληθούν ενεργά με τα εγγόνια τους, να μπορέσουν να παίξουν και να τρέξουν μαζί τους. Της Μαρίας της άρεσαν ιδιαίτερα οι στιγμές που έκανε ορειβασία – ανέβαιναν ένα χαμηλό βουνό κοντά στο σπίτι - με τον παππού της και τη γιαγιά της, αλλά και όταν έβλεπε τον παππού της να ψέλνει στο εκκλησάκι του χωριού.

Για την Μαρία «παππούς» και «γιαγιά» σημαίνει μια βόλτα, μία αγκαλιά, μία ζεστασιά, ένα ενδιαφέρον. Τίποτα παραπάνω, όμως. Γιατί, όπως λέει και η Μαρία, δεν ήθελε να πάρουν τον ρόλο του πατέρα και της μητέρας της. Ήθελε να είναι στη ζωή της «παππούς» και «γιαγιά», γι' αυτό ίσως και απέφευγε να δεθεί μαζί τους συναισθηματικά και ψυχικά. Σε καμία περίπτωση δεν πιστεύει, ότι ο παππούς και η γιαγιά δύναται να αντικαταστήσουν τους γονείς. Σε αυτόν τον τομέα ήθελε να είναι καλυμμένη αποκλειστικά από τους γονείς της. Μας δηλώνει, ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να αφήσει την οικογένειά της πίσω και να ζει με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό.

Αγαπούσε λοιπόν τον παππού της και τη γιαγιά της, τους τιμούσε και τους σεβόταν, επειδή ήταν οι γονείς του πατέρα της, χωρίς να αισθάνεται κάποιο ιδιαίτερο δέσιμο με αυτούς ή να έχει κάποια σημαντική επαφή μαζί τους. Παράλληλα, η Μαρία δεν αισθάνεται, ότι ο παππούς της και η γιαγιά της την έχουν επηρεάσει σημαντικά σε κάποιον τομέα της ζωής της.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Μαρίας με την οικογένεια της μητέρας της:

7.2.3.1.5. Σχέσεις της Μαρίας με την οικογένεια της μητέρας της

Ο παππούς και η γιαγιά της Μαρίας από την πλευρά της μητέρας της ήταν και οι δύο αγρότες. Παράλληλα, ο παππούς της διατηρούσε ένα τσαγκαράδικο, αλλά και η γιαγιά της έφτιαχνε κοφτά στην ραπτομηχανή, προκειμένου να εξασφαλίζουν τα προς το ζην για την οικογένειά τους. Του παππού της του άρεσε ιδιαίτερα να ψέλνει τις Κυριακές στην εκκλησία, γεγονός, το οποίο η Μαρία θεωρεί, ότι επηρέασε κατά πολύ τον πατέρα της, στο να ακολουθήσει το επάγγελμα του κληρικού. Ο παππούς της Μαρίας πέθανε πριν από δώδεκα χρόνια από γηρατεία και η γιαγιά της πριν από δεκαοχτώ χρόνια από δάγκωμα μολυσμένου σκύλου.

Το γεγονός, ότι ο παππούς της και η γιαγιά της αγαπούσαν ιδιαίτερα την καθαριότητα και ήταν νοικοκύρηδες, έκανε την Μαρία να έχει καλές σχέσεις μαζί τους και να τους επισκέπτεται τακτικά. Η ίδια αναφέρει σχετικά:

[...] Μ' αυτές, μ' αυτούς τους παππούδες μου είχα σχέσεις, γιατί ήταν και καθαροί. Δηλαδή... δεν σιχαινόσουν... να καθίσεις, η καρέκλα ήταν καθαρή, και είχαμε σχέσεις. Ε... πηγαίναμε, ας πούμε, λίγο την Κυριακή. Και μετά πη, πηγαίναμε στο άλλο χωριό... του μπαμπά μου... η γιαγιά μου ήταν πολύ νοικοκυρά, πάρα πολύ νοικοκυρά. Και ο παππούς μου ήταν νοικοκύρης... ε, καθαρό, έλαμπε το σπίτι τους. Δεν είχαν τίποτα στην μέση, μου άρεσε η τάξη.

Κάθε Κυριακή η Μαρία επισκεπτόταν και τους δύο παππούδες της, και τις δύο γιαγιάδες της. Θυμάται ιδιαίτερα τις στιγμές που πήγαινε με τον παππού της στο τσαγκαράδικο και της έδειχνε με ποιο τρόπο έφτιαχνε τα υποδήματα. Επίσης, η Μαρία θυμάται, πόσο πολύ της άρεσε να βλέπει τη γιαγιά της να φτιάχνει κεντήματα στην ραπτομηχανή. Η ίδια αναφέρει:

[...] θυμάμαι τον παππού μου, που είχαμε πάει στο τσαγκαρά, στο τσαγκαράδικο, αυτό που είχε, όταν ήταν νεός, και ακόμα το διατηρούσε, έτσι, για να φτιάχνει κανένα παπούτσι, απ' τα εγγόνια του ή τα παιδιά του, και μου έκανε εντύπωση, πώς τα έφτιαχνε τα παπούτσια. Αυτό. Επίσης, η... ε... η γιαγιά μου μ' άρεσε πάρα πολύ να τη βλέπω να φτιάχνει τα κοφτά.

Έχει ευχάριστες αναμνήσεις από τον παππού της και τη γιαγιά της από τα παιδικά της χρόνια. Θυμάται τη γιαγιά της που έβαζε την μεστή ντομάτα στον ήλιο να λιαστεί, τις βόλτες που έκανε πάνω στο μουλάρι του παππού της, το κοτέτσι και τα ζώα της γιαγιάς στο χωριό. Της άρεσε ο φτωχικός, αλλά τίμιος τρόπος που ζούσαν στο χωριό, η ικανοποίηση με τα λίγα αγαθά. Όπως λέει και η ίδια:

[...] Η μεστή ντομάτα μου έκανε εντύπωση, που... την είχαμε κρεμάσει, ε... το, το πηγάδι τους, που βγάζανε, το πηγάδι, το νερό. Δηλαδή, ο τρό, ο τρόπος που ζούσανε μου άρεσε. Έτσι, απλός, φτωχικός, αλλά τίμιος και ωραίος. Ε... στο ανεβαίναμε... Στον προφήτη Ηλία, με το μουλάρι του παππού μου. Καβάλα μας έβαζε, μπροστά ο Μηνάς, πίσω εγώ, πίσω η αδερφή μου... Και ανεβαίναμε το βουνό, πριν φτιάξουμε τον δρόμο τον ασφαλτο, γιατί... αυτό μου άρεσε. Που 'μασταν πάνω στο άλογο και ανεβαίναμε. Ε... τα κάναμε κάθε, κάθε καλοκαίρι, είκοσι του Ιούλη. Έχω... δύο φορές ανέβει στο... μουλάρι του. Επίσης, θυμάμαι άλλη μια φορά με τον παππού μου, να μ' έχει ανεβάσει στο μουλάρι του και να 'χουμε πάει από ένα... σ' ένα κήπο να τον ποτίσουμε. Αυτό με το μουλάρι. Το κοτέτσι μου άρεσε και με τις ελιές και με τον παππού, ντάξει. Το κοτέτσι μ' άρεσε της γιαγιάς μου και τα κουνέλια που τα 'χε κάτω, και μ' άρεσε να τα ταΐζω... η γιαγιά μου. Ένας περιστεριόνας, εκεί πέρα που μας πήγαινε η γιαγιά μου να μας ταΐσει».

Αυτός ο παππούς και αυτή η γιαγιά της, αν και ήταν μεγάλοι σε ηλικία, ήταν ιδιαίτερα κινητικοί. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που η Μαρία τους ένιωθε περισσότερο κοντά της, αλλά και ήθελε να περνάει περισσότερο χρόνο μαζί τους, συγκριτικά με τον άλλο παππού και την άλλη γιαγιά. Επιπλέον, η γιαγιά της τους επισκεπτόταν και στο σπίτι, κι έτσι η Μαρία είχε πιο συχνή επαφή μαζί τους. Η ίδια υπογραμμίζει:

[...] πολύ κινητική. Πήγαινε στο κοτέτσι, πήγαινε στα κουνέλια, που 'τανε κάτω, ε... ο παππούς μου μας ανέβαζε στο μουλάρι, είχανε έτσι δυνάμεις, παρόλο που 'τανε γέροι άνθρωποι κι αυτοί. Μεγάλοι άνθρωποι ηλικία, ηλικιακά. Ε... μετά η γιαγιά μου ερχότανε στο Κοκκίνο, και έφτιαχνε κάτι κοφτά για μια γειτόνισσα, και την έβλεπα πώς τα έκανε, ε... ερχόταν, δηλαδή, σπίτι μας η γιαγιά. Όχι, συχνά. Μια φορά το μήνα. Αλλά ερχότανε. Ένα μεσημέρι μας έβλεπε και μετά την έπαιρνε ένας γείτονας και την ανέβαζε πάνω. Αυτό, είχα σχέση, δηλαδή, πιο πολύ. Και ήτανε καθαρά, καθαρά. Δεν φοβόμουν, ότι θα πάθω κάτι.

Θυμάται τον παππού της να της μιλάει για τους βίους των αγίων, αφού ο ίδιος ήταν ιδιαίτερα θρησκευόμενος άνθρωπος και πολύ κοντά στην εκκλησία. Ήταν ήρεμος άνθρωπος και υπομονετικός, όπως ακριβώς και η γιαγιά της. Η Μαρία διατυπώνει τα εξής:

[...] μετά μου άρεσε το σπίτι τους, έτσι, όπως ήτανε και περνούσαμε καλά, που μιλούσε για τους βίους των αγίων ο παππούς μου, έτσι... ήτανε πολύ θρησκευόμενος άνθρωπος και ήξερε το βίο του Αγίου Σπυρίδωνα... Κι εγώ είχα γεννηθεί εκείνη την μέρα. Και το θεωρούσα πολύ καλό να μου λέει για τον Άγιο Σπυρίδωνα, και για άλλους Αγίους. Ήξερε όλους τους βίους των Αγίων, τροπάρια, απολυτικά, και ήταν έτσι ψάλτης και ο παππούς μου, ε... και ήταν έτσι πολύ θρησκευόμενος άνθρωπος. Δεν βλαστημούσε... δεν φώναζε, ήρεμος άνθρωπος.... Και αυτός και η γιαγιά μου... πολύ υπομονετικοί άνθρωποι, ήρεμοι άνθρωποι, θεοσεβούμενοι πάρα πολύ.

Το γεγονός, ότι ο παππούς και η γιαγιά της ήταν ήρεμοι άνθρωποι, θεοσεβούμενοι και υπομονετικοί άρεσε ιδιαίτερα στην Μαρία. Παράλληλα, αναφέρει, ότι ήταν καλόψυχοι και είχαν μεταξύ τους μία αρμονική και αγαπημένη σχέση. Η γιαγιά της, αν και ανέθρεψε έξι παιδιά, ποτέ δεν έχασε την υπομονή και την ψυχραιμία της. Δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο του χαρακτήρα του παππού της ή της γιαγιάς της, που να μην αρέσει στην Μαρία. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

[...] Μου αρέσανε, γιατί ήτανε άνθρωποι, έτσι, θεοσεβούμενοι, καλοί άνθρωποι, καλόψυχοι, μεταξύ τους είχανε μία πολύ ωραία σχέση, αρμονική κι αγαπημένη, αγαπητική, αγαπη..., ναι. Ε... και... υπομονετική. Μου έλεγε η μαμά μου, ότι... ανατραφήκαμε μου λέει έξι παιδιά και... παρόλο, που ήτανε δύσκολα τα αγόρια, ειδικά τα δυο τελευταία, ε... ό, τι και να κάνανε της γιαγιάς μου, έλεγε να 'χεις την ευχή μου παιδί μου, να 'χεις την ευχή μου, δεν τα μάλωνε, λέει, ποτέ. Και μπορεί να τσίριζε κάτω το παιδί, και να τέτοιο και η μα, η γιαγιά δε, δεν του έδινε καθόλου σημασία. Τ' άφηνε εκεί, μου λέει, δεν... ούτε τα 'δειρε ποτέ, ούτε τα μάλωσε, τίποτα.

Η μητέρα της Μαρίας χαρακτηρίζεται και αυτή για την ιδιαίτερη υπομονή που διαθέτει, όχι όμως σε τέτοιο σημείο, όπως η γιαγιά της. Η μητέρα της, δηλαδή, μερικές φορές που έχανε τον έλεγχο, μπορεί να τα χτυπούσε κιόλας. Συγκεκριμένα η Μαρία μας λέει:

[...] Αυτό λίγο διαφέρει η μαμά μου, αλλά έχει κι αυτή υπομονή. Ίσως να μην έχει τόσο πολύ υπομονή, που 'χε η γιαγιά μου, αλλά έχει υπομονή. Ε... ναι, ώρες – ώρες η μαμά μου, ας πούμε, τον χάνει τον έλεγχο. Μπορεί να νευριάσει, να πάρει το παλαμάκι και να... μας χτυπήσει. Αλλά... αλλά, πώς το λένε; Αλλά έχει και η μαμά μου υπομονή. Τόσο, όμως, όσο μου λέει, ότι είχε η μαμά της, δεν είχε.

Πρεσβεύει ωστόσο, ότι και η μητέρα της είναι σε γενικές γραμμές ήρεμη, όπως και οι γονείς της, έχει υπομονή, δεν λέει άσχημες κουβέντες και αγαπάει τα ζώα. Η Μαρία αναφέρει:

[...] και η μαμά μου είναι, ας πούμε, έτσι... ήρεμη, δεν βρίζει, δεν φωνάζει, υπομονετική. Σ' αυτά τα σημεία πιστεύω. Και αγαπάει τα ζώα και η μαμά μου, όπως και οι γονείς της. Πάρα πολύ.

Επιπλέον, η Μαρία θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι πολύ κοντά στην εκκλησία και της αρέσει ο κυριακάτικος εκκλησιασμός, όπως ακριβώς άρεσε και στον παππού της. Διατυπώνει σχετικά:

[...] της αρέσει της μαμάς μου πολύ η εκκλησία, όπως και του παππού μου. Δηλαδή... αν και δεν πάει τώρα η μαμά μου στην εκκλησία, τώρα που δουλεύει τις Κυριακές, κι αυτά, αλλά, όποτε... της αρέσει να σηκωθεί να πάει στην εκκλησία.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η Μαρία με τον συγκεκριμένο παππού και γιαγιά, είχε καλύτερες σχέσεις, γιατί υπογραμμίζει, ότι ήταν καθαροί άνθρωποι, ήταν «νοικοκύρηδες». Κάθε Κυριακή η Μαρία επισκεπτόταν και τους δύο παππούδες της, και τις δύο γιαγιάδες της. Θυμάται ιδιαίτερα τις στιγμές που πήγαινε με τον παππού της στο τσαγκαράδικο και της έδειχνε με ποιο τρόπο έφτιαχνε

τα υποδήματα. Επίσης, η Μαρία θυμάται, πόσο πολύ της άρεσε να βλέπει τη γιαγιά της να φτιάχνει κεντήματα στην ραπτομηχανή. Ανεξίτηλες αναμνήσεις χαραγμένες στην μνήμη ενός μικρού παιδιού.

Έχει ευχάριστες αναμνήσεις από τον παππού της και τη γιαγιά της από τα παιδικά της χρόνια. Θυμάται τη γιαγιά της που έβαζε την μεστή ντομάτα στον ήλιο να λιαστεί, τις βόλτες που έκανε πάνω στο μουλάρι του παππού της, το κοτέτσι και τα ζώα της γιαγιάς στο χωριό. Θυμάται όμορφες εμπειρίες και νιώθει ικανοποιημένη γι' αυτό. Της άρεσε ο φτωχικός, αλλά τίμιος τρόπος που ζούσαν στο χωριό, η ικανοποίηση με τα λίγα αγαθά.

Αυτός ο παππούς και αυτή η γιαγιά της, αν και ήταν μεγάλοι σε ηλικία, ήταν ιδιαίτερα κινητικοί. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που η Μαρία τους ένιωθε περισσότερο κοντά της, αλλά και ήθελε να περνάει περισσότερο χρόνο μαζί τους, συγκριτικά με τον άλλο παππού και την άλλη γιαγιά. Επιπλέον, η γιαγιά της τους επισκεπτόταν και στο σπίτι, κι έτσι η Μαρία είχε πιο συχνή επαφή μαζί τους. Θυμάται τον παππού της να της μιλάει για τους βίους των αγίων, αφού ο ίδιος ήταν ιδιαίτερα θρησκευόμενος άνθρωπος και πολύ κοντά στην εκκλησία. Ήταν ήρεμος άνθρωπος και υπομονετικός, όπως ακριβώς και η γιαγιά της.

Το γεγονός, ότι ο παππούς και η γιαγιά της ήταν ήρεμοι άνθρωποι, θεοσεβούμενοι και υπομονετικοί άρεσε ιδιαίτερα στην Μαρία. Παράλληλα, αναφέρει, ότι ήταν καλόψυχοι και είχαν μεταξύ τους μία αρμονική και αγαπημένη σχέση. Η γιαγιά της, αν και ανέθρεψε έξι παιδιά, ποτέ δεν έχασε την υπομονή και την ψυχραιμία της. Δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο του χαρακτήρα του παππού της ή της γιαγιάς της, που να μην αρέσει στην Μαρία.

Η μητέρα της Μαρίας χαρακτηρίζεται και αυτή για την ιδιαίτερη υπομονή που διαθέτει, όχι όμως σε τέτοιο σημείο, όπως η γιαγιά της. Όλοι την παίνευαν για την τεράστια υπομονή και ψυχραιμία της στην ανατροφή των παιδιών της. Η μητέρα της, δηλαδή, μερικές φορές που έχανε τον έλεγχο, μπορεί να τα χτυπούσε κιόλας.

Επιπλέον, η Μαρία θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι πολύ κοντά στην εκκλησία και της αρέσει ο κυριακάτικος εκκλησιασμός, όπως ακριβώς άρεσε και στον παππού της.

Καταλήγοντας, λοιπόν θα λέγαμε, ότι η Μαρία είχε σαφώς πιο στενές σχέσεις με τους γονείς της μητέρας της. Η ίδια αποδίδει το γεγονός, αφενός μεν στην καθαριότητα και νοικοκυροσύνη που χαρακτήριζε τον παππού της και τη γιαγιά της, αφετέρου δε στην περίσσεια ενεργητικότητα που τους χαρακτήριζε, με αποτέλεσμα να παίζουν περισσότερο μαζί της και γενικότερα να διαθέτουν περισσότερο χρόνο στα εγγόνια τους.

7.2.3.2. Ευαγγελία

Ας δούμε τώρα τις σχέσεις της Μαρίας με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της και τις σχέσεις τους, όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα στο οικογενειακό τους σύστημα.

7.2.3.2.1. Σχέσεις της Ευαγγελίας με την μητέρα της

Η Ευαγγελία πολλές φορές, ένιωθε απόρριψη από την μητέρα της, αφού η τελευταία, αμέσως, μετά την βάφτισή της και σε ηλικία μόλις οχτώ μηνών, την έδωσε στην μητέρα της, για να την μεγαλώσει. Το παιδί βρισκόταν σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης, κι εκείνη στην Αθήνα. Παρέμεινε εκεί μέχρι τα πεντέμισι χρόνια της, και οι επισκέψεις της μητέρας της ήταν σπάνιες. Σχεδόν κάθε ενάμισι χρόνο πήγαινε. Η ίδια μας είπε:

[...] η μητέρα μου, αμέσως την επόμενη μέρα της βάφτισής μου, ε... με έδωσαν στη γιαγιά μου.

Επίσης, η Ευαγγελία νιώθει, ότι η μητέρα της την πήρε από το χωριό μόνο και μόνο, γιατί θα άρχιζε το σχολείο. Η μητέρα της ποτέ δεν της έδωσε μία ικανοποιητική απάντηση, στο γιατί δόθηκε στη γιαγιά της. Το μόνο πράγμα, που της έλεγε είναι, ότι εργαζόταν και δεν μπορούσε να την μεγαλώσει. Η Ευαγγελία από τα λεγόμενα της φαίνεται, ότι ποτέ δεν ξεπέρασε την απομάκρυνσή

της από το πατρικό της. Δεν μπορεί, επίσης να καταλάβει, το λόγο που έδωσαν εκείνη και όχι την αδερφή της. Η ίδια μας είπε:

[...] με πήρε η μητέρα μου από το παππού μου και τη γιαγιά μου ε... επειδή άρχισα το νηπιαγωγείο... αν δεν άρχιζα το σχολείο, θα με παίρνανε άραγε... δούλευε και δεν μπορούσε να μας κρατήσει και τα δύο.

Η Ευαγγελία δεν αναφέρει με πόνο μόνο το γεγονός, ότι οι γονείς της την έδωσαν στην γιαγιά της και στον παππού της να την μεγαλώσουν, αλλά φαίνεται να ενοχλείται ιδιαίτερα και από το ότι η μητέρα της δεν πήγαινε να την δει. Επίσης, αρνιούνταν τα παιχνίδια από την μητέρα της, διότι δεν της τα πήγαινε η ίδια, αλλά της τα έστελνε ταχυδρομικώς. Για εκείνη αποτελούσαν άψυχες κούκλες τα παιχνίδια που της έστελνε η μητέρα της. Ένιωθε απόρριψη από την μητέρα της, ένιωθε, ότι δεν την αγαπούσε. Σημαντικό είναι επιπλέον και το γεγονός, ότι όλο αυτό το χρονικό διάστημα που βρισκόταν στο χωριό, δεν είχε καμία απολύτως επαφή με την αδερφή της, και ουσιαστικά και αυτή και η Ευαγγελία είχαν μεγαλώσει σαν μοναχοπαίδια. Ακούστηκε σχετικά το εξής:

[...] αυτό που... έτσι με πονούσε ιδιαίτερα ήταν η έλλειψη της μητέρας μου... δύο με τρεις φορές είχε έρθει στο χωριό κάποιο καλοκαίρι, γιατί, όπως λέει, τα παιχνίδια μου τα έστελνε με το λεωφορείο... δεν μου τα έφερνε... Δεν χρειαζόμουν τις άψυχες κούκλες και τα... παιχνίδια που μου έστελνε καμιά φορά η μητέρα μου απ' την Αθήνα... η αδερφή μου είχε μεγαλώσει μόνη της, σαν μοναχοπαίδι κι εκείνη, όπως κι εγώ άλλωστε.

Η Ευαγγελία παραδέχεται, ότι οι σχέσεις με την μητέρα της είναι καλές, τουλάχιστον καλύτερες από τον πατέρα της. Ειδικά, μέχρι την στιγμή που έμεινε έγκυος, οι σχέσεις τους ήταν πολύ καλές. Μας αναφέρει, ότι εκείνη, ως παιδί, και λόγω της συχνής απουσίας του πατέρα της από το σπίτι, πάντοτε βρισκόταν δίπλα στην μητέρα της. Οι σχέσεις τους όμως διαταράχθηκαν σε έντονο βαθμό, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος και οι γονείς της δεν ήθελαν αυτή την εγκυμοσύνη και την προέτρεπαν να κάνει άμβλωση. Ουσιαστικά, ήταν η πρώτη φορά που η Ευαγγελία έκανε κάτι που δεν ενέκριναν οι δικοί της. Χαρακτηριστικά μας ανέφερε:

[...] Ε... Οι σχέσεις μου με την μητέρα μου... είναι καλές. Ε, θα μπορούσα να πω, ότι είναι καλύ... όχι θα μπορούσα να πω, σίγουρα είναι καλύτερες από τον πατέρα μου. Ε... μέχρι τη στιγμή, μάλιστα που έμεινα έγκυος, ε, που... μου έτυχε αυτή η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη στα είκοσι πέντε μου, είχαμε μία πάρα πολύ καλή σχέση. Ε... πάντοτε ήμουν δίπλα στην μητέρα μου, κι εκείνη θα μπορούσα να πω, ε, την βοηθούσα στο σπίτι στις δουλειές.

Κάτι που ενοχλούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία αναφορικά με την μητέρα της είναι το γεγονός, ότι την ένιωθε να φοβάται τον πατέρα της. Δεν την είχε ακούσει ποτέ να εκφράζει ελεύθερα την άποψη της, παρά μόνο πάντοτε έκανε, ό, τι ήθελε εκείνος. Έκανε αυτό που ήθελε ο πατέρας της, προκειμένου να μην υπάρχουν φασαρίες στο σπίτι και από πίσω του μονολογούσε. Ανέκαθεν ένιωθε τον πατέρα της, σαν μία σκιά που έπεφτε πάνω στο σπίτι, αφού ακόμα κι όταν ήταν απών, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, τίποτα δεν κινιόταν στο σπίτι, καμία απόφαση δεν έπαιρνε η μητέρα της, αν πρώτα δεν επικοινωνούσε με τον πατέρα της τηλεφωνικά. Έπρεπε να του μιλήσει, για να λάβει εκείνος την απόφαση. Θεωρεί, ότι η μητέρα της βάζει τον πατέρα της πάνω απ' όλα, ακόμη κι από τα ίδια της τα παιδιά. Θυμάται την μητέρα της να κλαίει βουβά μέσα στο σπίτι, χωρίς όμως ποτέ να έχει εκφραστεί συναισθηματικά για ό, τι την ενοχλούσε ή να κάνει διάλογο με τον σύζυγό της. Συγκεκριμένα μας δήλωσε:

[...] γενικά τον φοβότανε και τον φοβάται τον πατέρα μου... δεν πατάει γερά στα πόδια της... δεν έχει δική της άποψη... Ό, τι πει, για εκείνη είναι νόμος... ότι πει ο πατέρας μου για εκείνη είναι νόμος, η μητέρα μου δεν έχει καθόλου άποψη... πολλές φορές την άκουγα να κλαίει.

Επιπροσθέτως, η μητέρα της Ευαγγελίας φαίνεται, ότι κατηγορεί τα ίδια της τα παιδιά για το επάγγελμα του συζύγου της, για το ότι επέλεξε να είναι ναυτικός και να απουσιάζει μεγάλα χρονικά διαστήματα από την οικογενειακή τους εστία. Η Ευαγγελία θυμάται, ότι πάντοτε η μητέρα της κατηγορούσε τα παιδιά της, ότι εξαιτίας τους τον έχει στερηθεί, κι ότι, αν δεν υπήρχαν αυτά, οι δυο τους θα ήταν μαζί. Η Ευαγγελία εξομολογείται, ότι το επάγγελμα του πατέρα της, είχε κάνει την μητέρα της να είναι ιδιαίτερα περιοριστική στη σχέση της με τα παιδιά και γενικότερα φοβόταν, μην πάθουν τίποτα και ήταν συνέχεια από πάνω τους. Συγκεκριμένα, μας είπε:

[...] ο πατέρας μου έγινε ναυτικός για μας, για να έχουμε εμείς, ό, τι θέλουμε και εξαιτίας μας τον έχει στερηθεί η... μητέρα μου... έχει χαράμισε τη ζωή του, που ότι έκανε το 'κανε για σας, και αν δεν ήσασταν εσείς, δεν θα ταξίδευε... εάν δεν υπήρχατε, δεν θα στερούνταν ο ένας τον άλλον.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι ως παιδί, έκανε πάντα αυτό που ήθελαν ή αυτό που της έλεγαν οι γονείς της. Δεν ήταν ιδιαίτερα ζωηρό παιδί και ίσως κι αυτός ήταν ο λόγος που οι γονείς της αντέδρασαν τόσο έντονα στο γεγονός, ότι ήθελε αυτήν την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη. Ήθελε, δηλαδή, να κάνει κάτι, που για πρώτη φορά οι δικοί της δε ενέκριναν. Η πρώτη απόφαση που πήρε εκείνη και αφορούσε την ζωή της, ήταν ουσιαστικά, όταν αποφάσισε να κρατήσει το παιδί της, ενάντια στη γνώμη όλων, και να το φέρει στη ζωή. Το γεγονός ότι έκανε εκείνο που ήθελε εκείνη και που ουσιαστικά αφορούσε την δική της ζωή, είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσει η επαφή με τους γονείς της για πέντε μήνες. Ήταν ήδη πέντε μηνών έγκυος και οι γονείς της δεν ήξεραν καν, πώς είναι κι αν τελικά είχε κρατήσει αυτό το παιδί και αν είχε αποφασίσει να το γεννήσει. Μας είπε, δηλαδή, το εξής:

[...] Βέβαια, σαν παιδί έτσι γενικά, δεν τους είχα απασχολήσει ποτέ, ούτε ήμουν ζωηρή, δηλαδή, πάντα έκανα αυτό που ήθελαν εκείνοι. Κι όταν ξαφνικά στα είκοσι πέντε μου, ε, μού έτυχε αυτή η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, ε, οι γονείς μου... αντέδρασαν πάρα πολύ άσχημα, μου έλεγαν συνέχεια να κάνω έκτρωση και να ρίξω το παιδί. Εγώ, βέβαια, δεν τους άκουσα και ευτυχώς... ε, και το αποτέλεσμα ήταν, ότι από τη στιγμή που μάθανε, ότι είμαι έγκυος, από την αρχή, δηλαδή, από τον πρώτο μήνα να ξαναμιλήσουμε, όταν ε... ήμουν ε... πέντε μηνών έγκυος, δηλαδή, είχαμε κόψει κάθε επαφή.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι νιώθει να ωρίμασε πριν την ώρα της, αφού η μητέρα της συζητούσε - από τότε που η Ευαγγελία ήταν παιδί ακόμα - μαζί της όλα τα οικογενειακά προβλήματα. Ο πατέρας της Ευαγγελίας απουσίαζε συχνά και για μεγάλα χρονικά διαστήματα, και η μητέρα της, μην έχοντας έναν άνθρωπο ή μία φίλη να συζητήσει μαζί της τα διάφορα καθημερινά προβλήματα, είτε σοβαρά, είτε λιγότερο σοβαρά, τα συζητούσε με το ίδιο της το παιδί, από την μικρή της κιόλας ηλικία. Η ίδια η Ευαγγελία μας είπε τα εξής:

[...] συζητούσε τα πάντα μαζί μου, που αυτό βέβαια, κατόπιν, τώρα κρίνω, δηλαδή, ότι είναι άσχημο. Δηλαδή, έλειπε ο πατέρας μου και πάντα συζητούσε μαζί μου, και τα προβλήματα που είχε με τον πατέρα μου, και τα προβλήματα τα πάρα πολλά και τα πολύ μεγάλα, που αντιμετωπίζαμε στο σπίτι με την αδερφή μου, τα συζητούσε όλα μαζί μου, και νομίζω, ότι με έκανε να ωριμάσω πριν την ώρα μου και να βλέπω κάποια πράγματα απέναντι στον πατέρα μου ή τα αδέρφια μου από προκατειλημμένη... θέση.

Όμως η Ευαγγελία νιώθει, ότι έχει αδικηθεί από την μητέρα της. Ναι μεν δεν είχε την ίδια στάση με τον πατέρα της απέναντί της, αλλά δεν νιώθει, ότι την πρόσεχε και την φρόντιζε, όπως και όσο θα έπρεπε, ως μάνα της που ήταν. Ωστόσο, σπεύδει να την δικαιολογήσει, λέγοντάς, ότι ίσως κι εκείνη να μην έχει μάθει να αγαπάει με αυτόν τον τρόπο που επιθυμεί η ίδια. Απέναντι στον πατέρα της η αδύναμη μητέρα δεν είχε τη δύναμη να την υποστηρίξει, παρά μόνο το έκανε κρυφά κάποιες φορές. Αναφορικά με την άσχημη σχέση που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στο πρώτο της παιδί και την μητέρα της Ευαγγελίας, η τελευταία ισχυριζόταν, ότι απλώς είναι νευρική, όπως ο πατέρας τους.

Κάτω από την σκιά του πατέρα, αδύναμη, όπως ήταν, φοβόταν να παραδεχτεί την πραγματικότητα. Ειδικότερα, ακούστηκε το εξής:

[...] δεν είχε την ίδια στάση με τον πατέρα μου απέναντί μου, αλλά κι αυτή... δεν έδειχνε έτσι, να με υπεραγαπάει, να με προσέχει, να με φροντίζει, να με προστατεύει... δεν ξέρω, ίσως... δεν έχει μάθει κι εκείνη ν' αγαπάει μ' αυτόν τον τρόπο... πάντοτε με υποστήριζε ε... στα... κρυφά.

Η μητέρα της, όπως αναφέρει η Ευαγγελία, δεν συνήθιζε να τη χτυπάει, όπως ο πατέρας της. Ωστόσο και εκείνη κάποιες φορές τις έδινε μερικές δυνατές σφαλιάρες. Εκείνες τις στιγμές ένιωθε μεγάλη ταπείνωση. Αρκετές ήταν οι φορές που είχε μιλήσει στην Ευαγγελία ταπεινωτικά, όπως για παράδειγμα, όταν έμαθε για την εγκυμοσύνη της. Η Ευαγγελία αισθανόταν, ότι πάνω της η μητέρα της έβγαζε την πίεση που εισέπραττε από την σχέση της με τον σύζυγό της και το πρώτο της παιδί. Ακόμη κι όταν αρρώσταινε, ένιωθε πίεση, αφού η μητέρα της δυσανασχετούσε που έβηχε. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

[...] έφαγα σφαλιάρες από πάνω... Και από την μητέρα μου... τα χειρότερα λόγια άκουσα, όταν έμαθε, ότι είμαι έγκυος... όταν έβηχα, μου έλεγε, σουτ, μην βήχεις, γιατί θα φας ξύλο.

Η Ευαγγελία μας ορίζει ξεκάθαρα την περίοδο που άρχισαν να ψυχραίνονται οι σχέσεις με την μητέρα της, και δεν είναι άλλη από την στιγμή της εγκυμοσύνης της. Μέχρι τότε, δηλαδή, οι σχέσεις τους ήταν αρκετά καλές – αφού η Ευαγγελία έκανε πάντα, ότι της έλεγαν. Όταν όμως έμεινε έγκυος και για πρώτη φορά αποφάσισε εκείνη για τον εαυτό της, και μάλιστα αυτή η απόφαση έβρισκε ασύμφωνους τους γονείς της, όλα άλλαξαν. Τόσο πολύ, μάλιστα, που οι γονείς της, όταν εισήχθη στο νοσοκομείο με προβλήματα στην εγκυμοσύνη για τρεισήμισι ολόκληρους μήνες, πήγαν να την δουν μόνο δύο μέρες κι έφυγαν. Αναφέρει σχετικά:

[...] Στη συνέχεια, όταν μπήκα για τρεις μήνες ε, στο νοσοκομείο, κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης μου με πρόωρες συσπάσεις, ε... η μητέρα μου ήρθε μόνο για δύο μέρες στο νοσοκομείο, ε... και βέβαια από τότε, από την εγκυμοσύνη, δηλαδή, είχαν ψυχραθεί πάρα πολύ οι σχέσεις μας.

Η μητέρα της πάλι, όταν μαθαίνει για την εγκυμοσύνη της ενεργεί απορριπτικά, αφού κάνει πέντε μήνες να της μιλήσει, δεν της συμπαραστέκεται καθόλου, της κλείνει το τηλέφωνο και δεν την παίρνει καν να τη ρωτήσει τι κάνει και πώς είναι, να δείξει, δηλαδή, ενδιαφέρον και στοργή. Την κατηγορεί μάλιστα, ότι πρώτα το είπε στον πατέρα της και μετά σε εκείνη. Ούτε καν ένα τηλέφωνο δεν είχε πάρει την Ευαγγελία η μητέρα της, κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της. Για άλλη μία φορά η Ευαγγελία ένιωσε απόρριψη από την μητέρα της. Η ίδια μας ανέφερε:

[...] η μητέρα μου μού είπε, ότι ποτέ δεν θα μου συγχωρήσει, το ότι πρώτα το είπα στον πατέρα μου... ξαναπήρε τηλέφωνο και ξαναμιλήσαμε και ήρθε κάτω στην Κρήτη, όταν ήμουν πεντέμισι μηνών έγκυος... δεν με έπαιρνε καν η ίδια μου η μάνα ένα τηλέφωνο, να με ρωτήσει τι κάνω και πώς είμαι», ενώ η ίδια πίστευε, ότι «θα έπρεπε να έρθει, θα έπρεπε να είναι δίπλα μου, θα έπρεπε να μου συμπαρασταθεί.

Από τη στιγμή, βέβαια, που γέννησε το παιδί και ήρθε στη ζωή, το οποίο μάλιστα πήρε και το όνομα της γιαγιάς του, το υπεραγαπούν και το προσέχουν. Του μιλούν σε καθημερινή βάση στο τηλέφωνο, το επισκέπτονται περίπου δύο φορές το χρόνο και του ψωνίζουν πολλά πράγματα. Η Ευαγγελία μας ανέφερε:

[...] Ε... Τώρα, βέβαια, στην Αθήνα που είναι κι εγώ στην Κρήτη, ανεβοκατεβαίνει δύο φορές το χρόνο περίπου και κάθεται για καμιά βδομάδα. Και βέβαια το παιδί μου, τώρα που έχει και το όνομά της, ε... το λατρεύει, κι εκείνη και ο πατέρας μου. Ενώ μου έλεγαν, δηλαδή, να κάνω έκτρωση και να το ρίξω το παιδί, ε, από τη στιγμή που γεννήθηκε το παιδί, δεν... ε... μου είπαν τίποτα άλλο, το

αγαπάνε πάρα πολύ, του μιλάνε σε καθημερινή βάση στο τηλέφωνο, του ψωνίζουν πάρα πολλά πράγματα... και γενικά το σκέφτονται και με ρωτάνε γι' αυτό... συνέχεια.

Θεωρεί, ότι η μητέρα της δεν μπορεί να συζητήσει με κάποιον, δεν μπορεί να κάνει διάλογο. Μιλώντας με τα παιδιά της, προσπαθούσε να τους επιβάλλει κάποια πράγματα, χωρίς να έχει επιχειρήματα και χωρίς να τους αφήνει περιθώρια διαπραγματεύσεως. Εάν δεν γίνει αυτό που θέλει η μητέρα της Ευαγγελίας και αν δεν καταφέρει τελικά να επιβάλλει την άποψή της, χάνει την ψυχραιμία της και αρχίζει και φωνάζει, αποδίδοντας διάφορες κατηγορίες μάλιστα, στο πρόσωπο που είναι μαζί της. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν αρέσει στην Ευαγγελία να συζητάει καθόλου με την μητέρα της. Διατύπωσε σχετικά:

[...] η μητέρα μου δεν ξέρω, δεν γνωρίζει από διάλογο, δεν γνωρίζει από συζήτηση. Ε, δηλαδή, αν πεις κάτι και δεν πας με τα νερά της αμέσως εξάπτεται και αρχίζει να φωνάζει και κατηγορεί, ε... και γενικά, έτσι δεν μ' αρέσουν οι συζητήσεις που κάνουμε.

Η Ευαγγελία δεν μας αναφέρει έναν συγκεκριμένο τυπικό διάλογο με την μητέρα μας, γιατί, όπως λέει και η ίδια, ποτέ δεν έχουν καταφέρει να φέρουν εις πέρας έναν διάλογο. Κι αυτό, γιατί ισχυρίζεται, ότι είναι δύσκολο να κάνει διάλογο με την μητέρα της, αφού κάθε φορά τσακώνονται, γιατί η μητέρα της προσπαθεί να της επιβάλλει τις απόψεις της. Δεν θέλει να συζητήσουν, απλώς θέλει να κάνει μονόλογο, και να επιβάλει, ό, τι θέλει εκείνη. Για παράδειγμα, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος, δεν την ρώτησαν, τι έγινε, πώς έγινε, τι ήθελε να κάνει. Το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν να κάνει άμβλωση, προκειμένου, να «μην γίνουν ρεζίλι στον κόσμο», όπως έλεγαν οι ίδιοι, αφού η εγκυμοσύνη ήταν εκτός πλαισίου γάμου. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Ε... τώρα δεν μπορώ να... να αναφέρω κάποιο τυπικό διάλογο με ακρίβεια, δεν μπορώ να θυμηθώ, ε... κάποιον τυπικό διάλογο ε... απλά κάθε φορά που προσπαθούμε να κάνουμε διάλογο, ε... Δεν γίνεται, δηλαδή ... ή θα φτάσουμε στον τσακωμό ή θα 'χει νεύρα ή θα λέει τα δικά της και δεν θ' ακούει τι της λέω εγώ. Ε... Πάντα αυτό γίνεται. Δεν έχουμε καταφέρει ποτέ μέχρι τώρα μία συζήτηση, έναν διάλογο να τον φέρουμε εις πέρας. Ε... Συνήθως η μητέρα μου δεν δίνει συμβουλές. Απλά θέλει αυτό που λέει να... γίνεται κιόλας. Και βέβαια... εγώ αυτό δεν το θέλω καθόλου και δεν μου αρέσει ε, και από τότε τις ακολουθώ. Δηλαδή, για παράδειγμα, όταν μάθανε για την εγκυμοσύνη και οι δύο γονείς μου, αλλά και ειδικά η μητέρα μου... ε... δεν μου είπαν, και τώρα τι σκέφτεσαι να κάνεις ή τι θέλεις να κάνεις... ή να με συμβουλευθούν. Απλά προσπαθούσαν να με αναγκάσουν με τον δικό τους τρόπο, χωρίς καν να έχουμε συζητήσει καν πριν, να κάνω... έκτρωση. Απλά και μόνο, επειδή μου το έλεγαν εκείνοι. Ε, κι εγώ βέβαια, δεν το έκανα.

Το γεγονός, ότι η Ευαγγελία δυσκολευόταν ιδιαίτερα τόσα χρόνια να έχει έναν στοιχειώδη διάλογο με την μητέρα της, είναι κι ένα από τα στοιχεία του χαρακτήρα της που δεν της αρέσουν καθόλου. Σε γενικές γραμμές πιστεύει, ότι αυτό οφείλεται, αφενός μεν στο γεγονός, ότι η μητέρα της δεν διαθέτει καθόλου μόρφωση και αφετέρου στο ότι δεν είναι κοινωνική, δεν έχει φίλους και κατά συνέπεια δεν ξέρει να συναλλάσσεται λεκτικά, να μοιράζεται συναισθήματα, και να εισπράττει χαρά από την παρέα με τους συνανθρώπους της. Αναφέρει σχετικά:

[...] Ε... Η μητέρα μου δεν μου αρέσει, γιατί, όπως είπαμε μέχρι τώρα, ε, δεν μπορεί να κάνει ένα διάλογο, δεν μπορεί να συζητήσει μαζί μου. Ε, κι επίσης, και σε παρέες γενικά, ε... δεν μπορεί να συζητήσει. Δηλαδή δεν έχει λέγειν... εντάξει, σίγουρα έχει σημασία και το ότι ε, δεν έχει κάποιο μορφωτικό επίπεδο έτσι ανεβασμένο, αλλά... νομίζω γενικά, δεν έχει και κοινωνική μόρφωση.

Καταλήγει, λοιπόν, στο ότι η μητέρα της ήταν κλειστή γενικά ως άνθρωπος και δεν έκανε καθόλου εύκολα παρέες. Αυτό δεν άρεσε καθόλου στην Ευαγγελία και πιστεύει, ότι αυτό οφείλεται στην εργασία και κατά συνέπεια στην συχνή απουσία του πατέρα της, γεγονός που έκανε όλα τα μέλη της οικογένειας να μην είναι ιδιαίτερα κοινωνικά. Αυτό ενοχλούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία. Το ότι η μητέρα της, δηλαδή, εξαρτιόταν απόλυτα από τον πατέρα της. Ένωθε, ότι χωρίς τον άντρα της

ήταν ανήθικο να πάει μία βόλτα, να έχει φίλες ή να είναι κοινωνική. Γι' αυτό και είχε κλειστεί στο σπίτι της. Μας λέει σχετικά η Ευαγγελία:

[...] Δηλαδή, δεν έχει μάθει να κάνει φιλίες, δεν έχει φίλες και λόγω της δουλειάς του πατέρα μου, έτσι, πάντα, ήμασταν πολύ κλεισμένα στο... σπίτι μας ε... και η μητέρα μου δεν είχε ποτέ φίλες ή να πάει για κάποιο καφέ. Ε, και αυτό, επίσης, εμένα με πείραζε.

Το γεγονός, ότι η μητέρα της δεν είχε κοινωνικές συναναστροφές και σε συνδυασμό με την παρατεταμένη απουσία του συζύγου της, την έκανε να είναι υπερπροστατευτική θα λέγαμε, αφού συνέχεια ήταν πάνω από τα παιδιά της. Αυτό έκανε την Ευαγγελία να δυσανασχετεί και να αισθάνεται κατά κάποιο τρόπο θα λέγαμε εγκλωβισμένη. Ειδικότερα:

[...] Την ένιωθα μες στο σπίτι συνέχεια από πάνω μας, ε, και ούτε ερχόταν κάποιος στο σπίτι, δηλαδή, σπάνια ερχόταν κάποια φίλη της ή να πάει η μητέρα μου πουθενά έξω. Από το σπίτι στη δουλειά και απ' τη δουλειά στο σπίτι.

Παράλληλα, η μητέρα της δεν της αρέσει της Ευαγγελίας, γιατί θεωρεί, ότι ήταν πολύ υποχωρητική και πολύ αδύναμη στη σχέση της με τον πατέρα της. Υποστηρίζει, ότι η μητέρα της συγχωρούσε τα πάντα στον πατέρα, από τις απιστίες και γενικότερα τις εξωσυζυγικές σχέσεις που είχε, μέχρι τα άσχημα λόγια που της απηύθυνε σε μία ενδεχόμενη σύγκρουσή τους. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Η μητέρα μου, επίσης δεν μου αρέσει, γιατί έκανε πάντοτε πολλές υποχωρήσεις, όσον αφορά τον πατέρα μου, δηλαδή... και κάποιες σίγουρα εξωσυζυγικές σχέσεις που είχε ο πατέρας μου ή και κάποιες φορές που θα τσακωθούν και κάποια πράγματα που θα πει, όλα τα συγχωρεί η μητέρα μου, ενώ νομίζω ότι κάποια πράγματα δεν θα 'πρεπε να τα συγχωρέσει.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία δεν μπορεί να συγχωρήσει την μητέρα της, για όλη αυτήν την ανοχή και την παθητικότητα που έχει δείξει αναφορικά με την άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της απέναντί της. Συγκεκριμένα:

[...] Ε, κι ακόμη ένας λόγος, για τον οποίο δεν μ' αρέσει η μητέρα μου, είναι, ότι, όταν ήταν μικρότερη η αδερφή μου και δημιουργούνταν όλες αυτές οι ιστορίες ε, καιμίλαγε στην μητέρα μου με πολύ άσχημα λόγια ε, και ουσιαστικά την έβριζε και της είχε επιτεθεί μάλιστα πολλές φορές και σωματικά, ε, η μητέρα μου... όλα αυτά τα δεχόταν ε... και με την δικαιολογία, ότι απλώς είναι νευρική... η αδερφή μου.

Πολλές φορές η Ευαγγελία άκουγε την αδερφή της να απευθύνεται στην μητέρα τους με τα χειρότερα λόγια. Την είχε απειλήσει μάλιστα πολλές φορές, ότι θα της κάνει κακό, κι αυτό είχε ως συνέπεια η μητέρα της να νιώθει τρομοκρατημένη από το ίδιο της το παιδί. Γι' αυτό και τα βράδια κλειδωνόταν στο δωμάτιό της, φοβούμενη μήπως την σκοτώσει το ίδιο της το παιδί. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] την έβριζε, έβριζε, ε... πάρα πολύ συχνά με τα χειρότερα λόγια ε... Πολλές φορές την είχε απειλήσει και είναι χαρακτηριστικό το γεγονός, ότι πριν παντρευτεί η αδερφή μου και έμενε στο σπίτι με την μητέρα μου, γιατί εγώ έχω φύγει από το σπίτι από δεκαεννέα χρονών που πέρασα στο Πανεπιστήμιο, η μητέρα μου, όταν κοιμότανε, είτε το μεσημέρι, είτε το βράδυ, κλείδωνε την πόρτα του σπιτιού της. Ε... Και όταν, ας πούμε, πήγαινα εγώ που ανέβαινα, ας πούμε σε γιορτές ή το καλοκαίρι, πάνω στην Αθήνα, να ανοίξω την πόρτα και την είχα δει κλειδωμένη, και της έλεγα, γιατί ρε μαμά κλειδώνεις την πόρτα, μου είχε πει σιγά-σιγά, ξέρω 'γω, αυτή μπορεί να έρθει να με σκοτώσει καμιά ώρα στον ύπνο μου. Μου είχε πει χαρακτηριστικά, ε... και λέγοντας αυτή, εννοούσε η αδερφή μου.

Η Ευαγγελία φαίνεται να θαυμάζει την μητέρα της, που κατάφερε να μεγαλώσει, μόνη της ουσιαστικά, τρία παιδιά, αφού ο πατέρας της απουσίαζε συνεχώς. Της άρεσε το γεγονός, ότι η μητέρα της ήταν όλα αυτά τα χρόνια πολύ πιστή στον πατέρα της, ανεξάρτητα από τις δικές του απιστίες. Της άρεσε, επίσης, ότι ήταν δίπλα στα παιδιά της συνέχεια, όχι όμως τόσο συναισθηματικά και ψυχικά, όσο σωματικά, και πρακτικά θα προσθέταμε εμείς. Φρόντιζε, δηλαδή, τα παιδιά της να έχουν καθαρά ρούχα και να έχουν φαγητό σε καθημερινή βάση. Ειδικότερα:

[...] Η μητέρα μου μου αρέσει ε... γιατί μεγάλωσε μόνη της ουσιαστικά τρία παιδιά, αφού... η δουλειά του πατέρα μου ήταν ναυτικός ε, και συνέχεια έλειπε από το σπίτι για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Μου άρεσε το πόσο πιστή ήταν και ότι, το ότι... και τη φροντίδα που είχαμε εμείς, ε, τουλάχιστον σε... επίπεδο, ε... να έχουμε, δηλαδή, καθαρά ρούχα, να έχουμε φαί να φάμε, συνέχεια στο σπίτι και δεν... πήγαινε... ε, δεν γυρνούσε έξω, δηλαδή την νιώθαμε πάντοτε δίπλα μας. Βέβαια, όχι τόσο συναισθηματικά και ψυχολογικά, ε, όσο... σωματικά.

Ένα ακόμη στοιχείο στο χαρακτήρα της μητέρας της Ευαγγελίας που δεν της άρεσε καθόλου είναι ότι δεν είχε δική της προσωπική άποψη και δεν ήταν καθόλου δυναμική στη συζυγική της σχέση. Δηλαδή, έκανε πάντα, ό, τι ήθελε ο σύζυγός της. Και μάλιστα, δεν σκεφτόταν ποτέ να κάνει το αντίθετο, γιατί φοβόταν, ότι θα δοθεί το έναυσμα για δημιουργία φασαρίας. Σε αυτό το σημείο η Ευαγγελία θεωρεί, ότι διαφέρει ριζικά με την μητέρα της. Υποστηρίζει, ότι η ίδια, όχι μόνο λέει την άποψή της, χωρίς αυτό να σημαίνει, ότι δεν σέβεται την άποψη του συζύγου της, αλλά εκφράζει και μία δυναμικότητα, η οποία μεταφράζεται στην απαιτήσή της πολλές φορές να γίνουν κάποια πράγματα, όπως ακριβώς τα θέλει η ίδια. Δεν της αρέσει, δηλαδή, να μην έχει δική της προσωπικότητα και να εξαρτάται τόσο πολύ από τον άλλον, και στη συγκεκριμένη περίπτωση, τον σύζυγό της. Χαρακτηριστικά ακούστηκε το εξής:

[...] Ε... καταρχήν η μητέρα μου... ήταν έτσι πολύ... ε... ήσυχη, δεχότανε πολλά πράγματα από το σύζυγό της, πράγμα το οποίο εγώ δεν δέχομαι, δηλαδή, η μητέρα μου δεν... δεν... αυτό που λέμε σήμερα, δεν πατούσε πόδι καθόλου. Ό, τι ήθελε ο πατέρας μου, ας πούμε, εκείνο έκανε, δεν είχε άποψη... Δηλαδή, ακόμη και τώρα, όταν ο πατέρας μου λείπει και θέλει να έρθει κάποιες μέρες στην ε, Κρήτη, να μείνει εδώ μ' εμένα και τον άντρα μου και την εγγονή, και τα εγγόνια της στο σπίτι μας, πρέπει να ρωτήσει τον σύζυ... ε... τον... τον άντρα της, τον πατέρα μου. Ε, και αν ο πατέρας μου της, ας πούμε, να καθίσει πέντε μέρες θα κάτσει πέντε μέρες ακριβώς. Δεν θα κάτσει έξι, γιατί μετά, λέει, θα της κάνει φασαρία ο πατέρας μου. Και αν καθίσει παραπάνω, θα της κάνει φασαρία ο πατέρας μου. Εμένα αυτό δεν μ' άρεσε. Δεν μου άρεσε που δεν είχε ποτέ άποψη μες το σπίτι και γινόταν, ό, τι ήθελε ο πατέρας μου. Σε αυτό το σημείο αλλάζ... ξεχωρίζουμε, διαφέρουμε μάλλον, ε, ριζικά. Δηλαδή, εγώ θα πω και την άποψή μου και πολλές φορές θα απαιτήσω να γίνουν και πράγματα που θεωρώ, ότι είναι σωστά.

Η Ευαγγελία εντοπίζει ως ομοιότητα ανάμεσα σ' εκείνη και την μητέρα της, ότι και οι δύο είναι πολύ κοντά στα παιδιά τους. Ωστόσο, η Ευαγγελία προσπαθεί να είναι και συναισθηματικά και ψυχολογικά, σε αντίθεση με την μητέρα της που, όπως μας έχει ήδη αναφέρει, ήταν κοντά τους μόνο σωματικά και πρακτικά, για εξυπηρέτηση, δηλαδή, των βασικών τους αναγκών. Συγκεκριμένα, είπε τα εξής:

[...] Ε, σε ένα πράγμα νομίζω που μοιάζουμε, είναι, ότι κι εγώ έτσι, είμαι αρκετά κοντά στα παιδιά μου και πολύ κοντά. Βέβαια, όχι μόνο σωματικά, όπως ήταν η μητέρα μου, αλλά προσπαθώ να είμαι και όσο το περισσότερο γίνεται συναισθηματικά και ψυχολογικά.

Παράλληλα, θεωρεί, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι και η ίδια δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνική, αφού της αρέσει να περνάει αρκετό χρόνο μέσα στο σπίτι και αποφεύγει τις πολλές βόλτες. Χαρακτηριστικά είπε:

[...] και ε... κατά δεύτερον μ' αρέσει να βρίσκομαι πολλές ώρες μέσα στο σπίτι, όπως ήταν η μητέρα μου, και... βαριέμαι τις πολλές εξόδους και γενικά το να βγαίνω έτσι, συνέχεια πολλές βόλτες, όπως έκανε και η μητέρα μου.

Θεωρεί επίσης, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι δεν έχει πολλές φίλες και κατά συνέπεια δεν δέχεται και πολλές επισκέψεις στο σπίτι.. Αυτό είναι ένα σημείο, που, όπως θα μας πει η Ευαγγελία, αργότερα θα αποτελέσει και σημείο έντασης με τον σύζυγό της, αφού ο ίδιος είναι ιδιαίτερα κοινωνικός και θέλει να κάνει συνεχώς παρέες και να καλεί φίλους στο σπίτι. όπως μας ανέφερε και η ίδια:

[...] και δεν έχω και πολλές φίλες, ούτε έρχονται πολλές φίλες στο σπίτι μου, όπως ακριβώς έκανε και η μητέρα μου.

Η Ευαγγελία διαφέρει με την μητέρα της, στο ότι για την ίδια είναι πολύ εύκολο να κάνει συζήτηση και γενικότερα διάλογο με το παιδί της που είναι μεγάλο, γιατί το μικρό είναι μόλις τεσσάρων μηνών. Δεν είναι καθόλου ευχαριστημένη που δεν έχει πολλές φίλιες ή δεν πηγαίνουν πολλές βόλτες, αλλά θεωρεί, ότι τα παιδιά αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα αναφορικά με τις εξόδους. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Ευτυχώς, βέβαια, διάλογο μπορώ να κάνω και συζήτηση και με τα παιδιά μου ε... και δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη, που... έτσι δεν έρχονται πολλές φίλες μες το σπίτι, ή το ότι δεν κάνω πολλές εξόδους, γιατί και ο σύζυγός μου γενικά θέλει να πηγαίνουμε και... ε... βόλτες. Αλλά, έχουμε και τα παιδιά, και δεν είναι κάθε φορά εφικτό να αφήνουμε κάπου τα παιδιά ή να τα παίρνουμε μαζί μας.

Στην ερώτηση που θέσαμε στην Ευαγγελία, «αν νιώθει», δηλαδή, «να έχει ανάγκη την μητέρα της» μας απαντάει θετικά. Ωστόσο διευκρινίζει, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη την μητέρα τους, είτε είναι η δική τους μητέρα ουσιαστικά, είτε η μητέρα γενικά, ως αφηρημένη έννοια. Υπογραμμίζει, ότι δεν την έχει ανάγκη, για να τη βοηθήσει πρακτικά, να της κρατήσει, για παράδειγμα, τα παιδιά ή να της κάνει τις δουλειές του σπιτιού, αφού η μία βρίσκεται μακριά από την άλλη. περισσότερο θα ήθελε να κάνει μία ουσιαστική συζήτηση μαζί της και να νιώθει περισσότερο κοντά της, συναισθηματικά και ψυχικά. Η ίδια ισχυρίζεται:

[...] Πιστεύω, ότι την μητέρα... όλοι την έχουμε ανάγκη. Δεν ξέρω τελικά, αν είναι η μητέρα γενικά, ως έννοια, ως αφηρημένη έννοια, ως πρότυπο ε... ή αν είναι η ουσιαστική μητέρα του κάθε παιδιού. Ε... πιστεύω, όμως ότι όλοι έχουμε ανάγκη την μητέρα μας. Ε... Βέβαια, εγώ είμαι και μακριά, και δεν την έχω συνέχεια δίπλα μου. Δηλαδή, αν μέναμε πιο κοντά, δεν ξέρω, αν θα έδινα την ίδια απάντηση, αλλά... όχι ανάγκη, ας πούμε, για να μου κρατήσει τα παιδιά ή για να μου κάνει δουλειές στο σπίτι, όπως λένε πολλές γυναίκες, ή για να πηγαίνω βόλτες και να 'ναι με τα παιδιά. Απλά ανάγκη να ξέρω, ότι είναι καλά, ε, να κάνω μία ουσιαστική συζήτηση μαζί της. Ε... Από αυτήν την άποψη περισσότερο, συναισθηματικά και ψυχικά.

Τονίζει, ότι η μητέρα της είναι παρεμβατική στην προσωπική και οικογενειακή της ζωή και παρεμβαίνει πολλές φορές, εκφράζοντας την άποψή της, χωρίς αυτή να της έχει ζητηθεί. Μόλις όμως, η Ευαγγελία δείξει να δυσανασχετεί με τις απόψεις που εκφράζει, σταματάει αμέσως. Ειδικότερα, μας είπε:

[...] Και αμέσως, άμα δεν της κόψω τη φόρα, όπως λέμε, ε, μπορεί να πετάξει και καμιά κουβέντα, έτσι να μου πει ξέρω 'γω, ότι είχε άδικο ο Γιώργος ή ξέρω 'γω, τι είναι αυτά τα πράγματα, αλλά αμέσως μόλις κόψω, της κόψω τον... ε, αέρα σταματάει ε, και δεν συνεχίζει το... θέμα.

Κατά τη διάρκεια των διακοπών, δεν θα την πείραζε καθόλου να μην είναι με τους γονείς της και τα αδέρφια της, αφού, όπως και η ίδια ισχυρίζεται, αυτές οι οικογενειακές συνεστιάσεις δεν της είναι καθόλου γνώριμες, λόγω των συχνών και συνεχών απουσιών του πατέρα της. Θα προτιμούσε

να πάει διακοπές με τον σύζυγο και τα παιδιά της σε ένα νησί ή σε μία ξένη χώρα. Ειδικότερα, μας είπε:

[...] θα προτιμούσα, ας πούμε να πάω ε, κάπου διακοπές, ας πούμε, σε ένα νησί ή σε μία ξένη χώρα μαζί με τον άντρα μου και τα παιδιά μου... ε... από ότι να ανέβω στην Αθήνα. Ε... γιατί, ας πούμε αυτές τις γιορτές, ποτέ δεν τις έχω, δεν τις έχω συνδέσει, έτσι, οικογενειακά, ε, γιατί ποτέ δεν ήταν ολόκληρη η οικογένεια μαζί, αφού ο πατέρας μου πάντοτε απουσίαζε, ειδικά τις γιορτές, λόγω των επαγγελματικών του υποχρεώσεων.

Όταν ήθελε η Ευαγγελία να ευχαριστήσει την μητέρα της την βοηθούσε με τις δουλειές του σπιτιού, γιατί ήταν ιδιαίτερα τακτική σε αυτό, και δεν της άρεσε καθόλου η ακαταστασία. Επιπλέον, της έφτιαχνε καφέ, μετά από τον βραδινό ή απογευματινό της ύπνο. Χαρακτηριστικά μας είπε:

[...] Θυμάμαι, όταν ήμουν μικρότερη, που αυτό που έκανα για να την ευχαριστήσω, ήταν να τη βοηθάω με τις δουλειές του σπιτιού. Ε... Δηλαδή, να τη βοηθάω με το σφουγγάρισμα, με το άπλωμα των ρούχων, με το σιδέρωμα, με το καθάρισμα γενικά μέσα στο σπίτι, με το μαγείρεμα... ε... και τέλος, αυτό που της άρεσε πάρα πολύ ήταν να της... φτιάχνω καφέ, ε, το απόγευμα αφού ξυπνούσε... αφού ξυπνούσε.

Από την άλλη πλευρά, όταν ένιωθε δυσαρεστημένη από την μητέρα της, της άρεσε να οδηγεί και μάλιστα με αυξημένη ταχύτητα. Ακόμη, όταν είναι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, της αρέσει να κάνει γενική καθαριότητα στο σπίτι της, γιατί θέλει να βρίσκεται σε μία συνεχή κίνηση. Ειδικότερα:

[...] πρώτον να παίρνω το αυτοκίνητο και να οδηγώ, δηλαδή νιώθω, ότι με αυτόν τρόπο μου φεύγει η υπερένταση, και αν είναι δυνατόν να αυξάνω και ταχύτητα, να τρέχω, δηλαδή, με το αυτοκίνητο... και δεύτερον, όταν γενικά είμαι δυσαρεστημένη, μ' αρέσει να... καθαρίζω το σπίτι, δηλαδή, έτσι να βρίσκομαι σε μία γρήγορη κίνηση.

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι και η ίδια, όπως και η μητέρα της, πολλές φορές δεν κάνει διάλογο με κάποιον, απλώς προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις της μέσα από τη συζήτηση. Διευκρινίζει, όμως, ότι αυτό γίνεται, όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο και ο άλλος προσπαθεί να την παγιδεύσει. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] η μητέρα μου πολλές φορές, ε... όταν συζητάει, όταν ε... μάλλον προσπαθεί να συζητήσει και να κάνει διάλογο, ε, πολλές φορές φωνάζει... γιατί δεν ξέρει πώς να ... υποστηρίξει τα επιχειρήματά της και τελικά η κάθε συζήτηση καταλήγει σε... καβγά και διαμάχη. Ε... Νομίζω, ότι αυτό μερικές φορές το έχω κι εγώ. Δηλαδή, κι εγώ πολλές φορές, όταν ξέρω, ότι με πνίγει το δίκιο, ε... ενώ ξέρω, ότι έχω επιχειρήματα, κι ότι αυτά που λέω είναι σωστά, καταλήγω κι εγώ, χωρίς να κάνω διάλογο, ε, να υποστηρίζω ασυζητητί αυτά που θέλω να υποστηρίξω.

Υποστηρίζει, επίσης, ότι μοιάζει με την μητέρα της, αλλά και τους γονείς της γενικότερα, στο ότι δεν είναι και η ίδια πολύ κοινωνική, όπως ακριβώς ήταν και οι γονείς της. Χαρακτηριστικά διατυπώθηκε:

[...] που γενικά και λόγω του επαγγέλματος του πατέρα μου, που ήταν απών πολλές ώρες από το σπίτι, ε, δεν ήταν πάρα πολύ κοινωνικοί, και γενικά ούτε είχαμε πολλές επισκέψεις στο σπίτι, αλλά ούτε κάναμε κι εμείς πολλές επισκέψεις.

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι ένα ακόμη στοιχείο κοινό ανάμεσα σε εκείνη και την μητέρα της είναι το ότι και οι δύο είναι μονογαμικές, απόλυτα πιστές στη σχέση τους, καταδικάζοντας τις εξωσυζυγικές σχέσεις. Θεωρεί, λοιπόν, ότι σε αυτό το σημείο έχει επηρεαστεί πολύ από την μητέρα της, αφού και η ίδια είναι ιδιαίτερα πιστή, όχι μόνο τώρα στο σύζυγό της, αλλά και στις

προηγούμενες σχέσεις που είχε. Θα λέγαμε, ότι η πίστη σε μία σχέση αποτελεί στάση ζωής για την Ευαγγελία. Έτσι λοιπόν, μας είπε:

[...] Επίσης, ε, πιστεύω, στο ότι είμαι τόσο πολύ μονογαμική ε... και δεν συγχωρώ με τίποτα την, ε... απιστία, νομίζω, ότι και αυτό... και σε αυτό μάλλον, μ' έχει επηρεάσει η μητέρα μου. Όπως ήτανε πιστή στον πατέρα μου απόλυτα.

Επιπλέον, η Ευαγγελία προσθέτει, ότι μοιάζει με την μητέρα της στο ότι κι εκείνης της αρέσει περισσότερο να μένει στο σπίτι, από το να πηγαίνει βόλτες έξω. Αρέσκεται περισσότερο στην ζεστασιά και τη ησυχία του σπιτιού από το να γνωρίζει νέα μέρη και να κάνει νέους φίλους. Τέλος, αναφέρει, ότι αρέσει και σ' εκείνη, όπως ακριβώς και στην μητέρα της, να διατηρεί το σπίτι της καθαρό και τακτοποιημένο, όσο περισσότερο μπορεί. Μας είπε σχετικά:

[...] και τέλος, νομίζω, ότι έχω επηρεαστεί από την μητέρα μου και στο γεγονός, ότι... μου αρέσει πάρα πολύ το... σπίτι, ε... όπως και στην μητέρα μου και γενικότερα προτιμώ να παραμένω στο σπίτι, από ότι να πηγαίνω βόλτες έξω ε, και μ' αρέσει να το... διατηρώ πολύ τακτοποιημένο και καθαρό, όπως επίσης η μητέρα μου.

Για την Ευαγγελία η «μητέρα» είναι κάτι το ιδανικό, το σεβαστό, το πιο αγαπημένο πρόσωπο στη ζωή όλων των ανθρώπων. Θεωρεί, ότι είναι αυτή που δίνει πνοή στο παιδί της, αυτή που θυσιάζει την ίδια της τη ζωή, για να γεννήσει το παιδί της, αλλά και να το μεγαλώσει. Τονίζει, ότι η μητέρα μπορεί να κάνει τα πάντα για το παιδί της, χωρίς δεύτερη σκέψη, και σε ό, τι κι αν της ζητηθεί. Η ίδια ωστόσο, δηλώνει, ότι η δική της μητέρα δεν έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στην προσωπική της ανάπτυξη, αφού η ίδια δεν διέθετε τη ικανότητα να τη βοηθήσει πνευματικά. Θεωρεί, ότι και ο δύο γονείς της την έχουν στηρίξει σε οικονομικό επίπεδο, σε ό, τι κι αν έχει θελήσει να μάθει. Αυτός όμως είναι και ο μοναδικός τομέας που έχει πάρει βοήθεια η Ευαγγελία από τους γονείς της. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Η μητέρα γενικά για εμένα... ε... είναι κάτι το ιδανικό, ε... κάτι το... ανώτερο, κάτι το... σεβαστό και το πολύ- πολύ αγαπητό, αγαπημένο για όλους. Ε... μητέρα είναι αυτή που δίνει πνοή ε... και ζωή στο παιδί της. Ε... που... θυσιάζει τη ζωή της, για να το γεννήσει, αλλά και για να το μεγαλώσει. Ε... νομίζω, μητέρα γενικά για μένα είναι ο άνθρωπος, που αν του ζητήσεις την καρδιά του, ε... για να σώσει το παιδί του ή για να 'ναι το παιδί του καλά, θα στη δώσει στο δευτερόλεπτο, χωρίς να το σκεφτεί καν... Η μητέρα μου, δεν νομίζω, ότι έπαιξε και ιδιαίτερο ρόλο στην πνευματική μου ανάπτυξη, γιατί η ίδια πνευματικά, δεν είχε μεγάλη ανάπτυξη, ε.. και δεν μπορούσα να... δεν μπορούσε να βοηθήσει, δεν μπορούσε να κάνει κάτι σε αυτόν τον τομέα. Βέβαια, και εκείνη και ο πατέρας μου, οικονομικά, με στήριζαν, όταν μικρή ήθελα να πάω να μάθω αγγλικά, ήθελα να μάθω ιταλικά.

Στην ερώτησή μας, «πώς θα ήθελε η Ευαγγελία να είναι η μητέρα της», μας απάντησε, ότι θα ήθελε μία μητέρα, που να την μεγάλωνε η ίδια και να μην έδινε στον παππού και τη γιαγιά. Θεωρεί, ότι η απομάκρυνσή της από το πατρικό της σπίτι και ιδιαίτερα από την «ζεστή αγκαλιά» της μητέρας στην πιο τρυφερή της ηλικία – από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών – την έχει επηρεάσει πολύ ψυχικά, αλλά και έχει καθορίσει ουσιαστικά την σχέση που έχει με την αδερφή της. Τέλος, θα ήθελε η μητέρα της να μην κρύβεται πίσω από την δικαιολογία, ότι εργαζόταν και γ' αυτό το λόγο την έδωσε στον παππού και τη γιαγιά, αλλά και να της έλεγε τον πραγματικό λόγο που το έκανε αυτό. Συγκεκριμένα, μας είπε τα εξής:

[...] θα ήθελα να είχα μία μητέρα, η οποία δεν θα με αποφάσιζε, δεν θα αποφάσιζε μάλλον να με δώσει, όταν ήμουν οχτώ μηνών στη γιαγιά μου και στον παππού μου να με μεγαλώσουν, ε, γιατί πιστεύω, ότι αυτό το γεγονός, έχει επηρεάσει πάρα πολύ τη ζωή μου και τη ψυχή μου, ε, κι έχει επιδράσει καθοριστικά ε, για την... σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στην αδερφή μου κι εμένα.

Θα ήθελα, λοιπόν, η μητέρα μου, να μην δικαιολογείται πίσω από την πρόταση, ότι δούλευα και δεν μπορούσα να σας μεγαλώσω και τα δύο ε, και να με έχει κρατήσει στο σπίτι.

Επίσης, θα ήθελε η μητέρα της να είναι περισσότερο δυναμική, να έχει απόψεις για διάφορα θέματα, να τις εκφράζει, αλλά και να απαιτεί κάποιες από αυτές να γίνουν αποδεκτές. Να εμπνέει σεβασμό, και να μη περιμένει ή να μην αφήνει όλες οι αποφάσεις να παίρνονται από τον σύζυγό της. Στην Ευαγγελία δεν άρεσε καθόλου, που για τα πάντα στο σπίτι αποφάσιζε ο πατέρας της, αν και ήταν συνεχώς απών. Ακόμη, και για θέματα που θεωρούνται αποκλειστικά γυναικείας φύσεως, όπως για παράδειγμα η αποτρίχωση. Χαρακτηριστικά ακούστηκε το εξής:

[...] Επίσης, θα ήθελα γενικότερα η μητέρα μου να είναι περισσότερο δυναμική ε, και να πατάει πιο γερά στα πόδια της. Ε... να έχει τις δικές της απόψεις και να μην περιμένει όλες τις αποφάσεις για το σπίτι, αλλά και για τα παιδιά να της παίρνει ο άντρας της. Δηλαδή, θυμάμαι, όταν ήμουν στην εφηβεία και ήθελα να... κάνω αποτρίχωση στα πόδια μου, ότι... έπρεπε να ρωτήσω τον πατέρα μου και έπρεπε να αποφασίσει ο πατέρας μου για αυτό, ε... και η μητέρα μου δεν μπορούσε καν να αποφασίσει ούτε για αυτό. Ενώ, συνήθως, δηλαδή, τα θέματα αυτά ε, λύνονται μεταξύ μητέρας και κόρης.

Θα ήθελε ακόμα η οικογένειά της να είναι περισσότερο κοινωνική και να έχει περισσότερους φίλους. Μας είπε:

[...] παράλληλα, θα ήθελα να είμαστε περισσότερο κοινωνικοί.

Επιπροσθέτως, αναφέρει, ότι θα ήθελε να γνωρίζει τους συγγενείς από την πλευρά του πατέρα της. Όχι μόνο να τους γνωρίζει, αλλά και να έχει καλή σχέση μαζί τους, όπως ακριβώς θα ήθελε και με τους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας της. Θα ήθελε να βρίσκονταν πιο κοντά, για να έχει μοιραστεί μαζί τους παιδικές εμπειρίες και περιπέτειες. Ειδικότερα:

[...] και να έχουμε καλύτερες σχέσεις ε, με τα σόγια μας, και με το σόι του πατέρα μου, που δεν γνωρίζω κανέναν, απολύτως κανέναν, ε, και με το σόι της μητέρας μου, που ήταν μεν μακριά, αλλά θα μπορούσαμε να έχουμε έτσι πιο στενές και καλές σχέσεις.

Το επάγγελμα της μητέρας της – καθαρίστρια στον ΟΤΕ – δεν την πειράζει και δεν θα ήθελε να αλλάξει κάτι αναφορικά με αυτό, αφού αναφέρει, ότι όλα τα επαγγέλματα είναι σεβαστά. Αναφέρθηκε το εξής:

[...] Όσον αφορά το επάγγελμα της μητέρας μου, η οποία ήταν καθαρίστρια στον ΟΤΕ, ε... δεν θα ήθελα να αλλάξει, δεν θα με πειράζε, δηλαδή, να είναι κάτι άλλο, αλλά δεν με πειράζει και το... επάγγελμα που είχε. Νομίζω, ότι ήταν ένα επάγγελμα σεβαστό και οποιοδήποτε επάγγελμα σου αποφο, σου αποφέρει ε... κέρδος και μισθό και... σεβαστά χρήματα, ε... και το... επάγγελμα αυτό το... το ασκείς με αξιοπρέπεια, ε, νομίζω, ότι είναι θεμιτό και σωστό.

Τέλος, θα ήθελε η μητέρα της να είναι περισσότερο δυναμική και να μην δέχεται παθητικά την άσχημη συμπεριφορά του πατέρα της, αλλά ιδιαίτερα της αδερφής της. Παράλληλα, θα ήθελε να μην σκέφτεται τον κοινωνικό περίγυρο και να μην ντρεπόταν να ζητήσει βοήθεια από κάποιον ειδικό. Να μην αντιμετωπίζει την αναζήτηση βοήθειας από ειδικό ως ένα θέμα απαγορευμένο και άσχημο. Ειδικότερα:

[...] Τέλος, νομίζω, ότι η μητέρα μου θα ήθελα να... ε... η μητέρα που θα ήθελα να είχα ε... θα ήθελα να μην δέχεται τόσο πολύ πίεση από το πρώτο της παιδί, ε, και να μην έχει δεχθεί τόσο επιθετικότητα ε, και να μην κάνει τίποτα, να τα δέχεται όλα παθητικά και ν' ακούει για άλλη μία φορά τον άντρα της. Θα ήθελα, δηλαδή, να εντοπίζει τα προβλήματα πιο γρήγορα, να βλέπει σωστά, ως μάνα, να... επεξεργάζεται ο εγκέφαλος σωστά τις καταστάσεις μέσα στο σπίτι ε, και να λαμβάνει γρήγορα

αποφάσεις και να μην ντρέπεται να πάει και σε κάποιον ειδικό να μιλήσει, όταν καταλαβαίνει, ότι υπάρχει κάποιο πρόβλημα στην οικογένεια.

Συνοψίζοντας λοιπόν, θα λέγαμε, ότι η σχέση της Ευαγγελίας με την μητέρα της, δεν ήταν καλή. Ήταν όμως καλύτερη από αυτήν που διατηρούσε με τον πατέρα της – όπως θα δούμε παρακάτω. Πολλές φορές, ένωσε απόρριψη από την μητέρα της, αφού η τελευταία, αμέσως, μετά την βάφτισή της και σε ηλικία μόλις οχτώ μηνών, την έδωσε στην μητέρα της, για να την μεγαλώσει. Μεγάλωσε λοιπόν, σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης, κι εκείνη έμενε στην Αθήνα. Παρέμεινε εκεί μέχρι τα πεντέμισι χρόνια της, και οι επισκέψεις της μητέρας της ήταν σπάνιες. Σχεδόν κάθε ενάμισι χρόνο πήγαινε.

Επίσης, η Ευαγγελία νιώθει, ότι η μητέρα της την πήρε από το χωριό μόνο και μόνο, γιατί θα άρχιζε το σχολείο. Η μητέρα της ποτέ δεν της έδωσε μία ικανοποιητική απάντηση, στο γιατί δόθηκε στη γιαγιά της. Το μόνο πράγμα, που της έλεγε είναι, ότι εργαζόταν και δεν μπορούσε να την μεγαλώσει. Η Ευαγγελία από τα λεγόμενα της φαίνεται, ότι ποτέ δεν ξεπέρασε την απομάκρυνσή της από το πατρικό της σπίτι. Δεν μπορεί, επίσης να καταλάβει, το λόγο που έδωσαν εκείνη και όχι την αδερφή της.

Η Ευαγγελία δεν αναφέρει με πόνο μόνο το γεγονός, ότι οι γονείς της την έδωσαν στην γιαγιά της και στον παππού της να την μεγαλώσουν, αλλά φαίνεται να ενοχλείται ιδιαίτερα και από το ότι η μητέρα της δεν πήγαινε να την δει. Επίσης, αρνιούνταν τα παιχνίδια από την μητέρα της, διότι δεν της τα πήγαινε η ίδια, αλλά της τα έστελνε ταχυδρομικώς. Για εκείνη αποτελούσαν άψυχες κούκλες και γενικότερα άψυχα αντικείμενα, όλα αυτά που της πήγαιναν με τον ταχυδρόμο. Ένιωθε απόρριψη από την μητέρα της, ένιωθε, ότι δεν την αγαπούσε. Σημαντικό είναι επιπλέον και το γεγονός, ότι όλο αυτό το χρονικό διάστημα που βρισκόταν στο χωριό, δεν είχε καμία απολύτως επαφή με την αδερφή της, και ουσιαστικά και αυτή και η Ευαγγελία είχαν μεγαλώσει σαν μοναχοπαίδια. Μία με δύο φορές είχε πάει η μεγαλύτερη αδερφή της στο χωριό, για να τη δει.

Η Ευαγγελία παραδέχεται, ότι οι σχέσεις με την μητέρα της είναι καλές, τουλάχιστον καλύτερες από τον πατέρα της. Ειδικά, μέχρι την στιγμή που έμεινε έγκυος, οι σχέσεις τους ήταν πολύ καλές. Μας αναφέρει, ότι εκείνη, ως παιδί, και λόγω της συχνής απουσίας του πατέρα της από το σπίτι, πάντοτε βρισκόταν δίπλα στην μητέρα της. Οι σχέσεις τους όμως διαταράχθηκαν σε έντονο βαθμό, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος και οι γονείς της δεν ήθελαν αυτή την εγκυμοσύνη και την προέτρεπαν να κάνει άμβλωση. Ουσιαστικά, ήταν η πρώτη φορά που η Ευαγγελία έκανε κάτι που δεν ενέκριναν οι δικοί της.

Κάτι που ενοχλούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία αναφορικά με την μητέρα της είναι το γεγονός, ότι την ένιωθε να φοβάται τον πατέρα της. Δεν την είχε ακούσει ποτέ να εκφράζει ελεύθερα την άποψη της, παρά μόνο πάντοτε έκανε, ό, τι ήθελε εκείνος. Έκανε αυτό που ήθελε ο πατέρας της, προκειμένου να μην υπάρχουν φασαρίες στο σπίτι και από πίσω του μονολογούσε. Ανέκαθεν ένιωθε τον πατέρα της, σαν «μία σκιά που έπεφτε πάνω στο σπίτι», αφού ακόμα κι όταν ήταν απών, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, τίποτα δεν κινιόταν στο σπίτι, καμία απόφαση δεν έπαιρνε η μητέρα της, αν πρώτα δεν επικοινωνούσε με τον πατέρα της τηλεφωνικά. Έπρεπε να του μιλήσει, για να λάβει εκείνος την απόφαση. Θεωρεί, ότι η μητέρα της βάζει τον πατέρα της πάνω απ' όλα, ακόμη κι από τα ίδια της τα παιδιά. Θυμάται την μητέρα της να κλαίει βουβά μέσα στο σπίτι, χωρίς όμως ποτέ να έχει εκφραστεί συναισθηματικά για ό, τι την ενοχλούσε ή να κάνει διάλογο με τον σύζυγό της.

Επιπροσθέτως, η μητέρα της Ευαγγελίας φαίνεται, ότι κατηγορεί τα ίδια της τα παιδιά για το επάγγελμα του συζύγου της, για το ότι επέλεξε να είναι ναυτικός και να απουσιάζει μεγάλα χρονικά διαστήματα από την οικογενειακή τους εστία. Η Ευαγγελία θυμάται, ότι πάντοτε η μητέρα της κατηγορούσε τα παιδιά της, ότι εξαιτίας τους τον έχει στερηθεί, κι ότι, αν δεν υπήρχαν αυτά, οι δυο τους θα ήταν μαζί. Η Ευαγγελία εξομολογείται, ότι το επάγγελμα του πατέρα της, είχε κάνει την μητέρα της να είναι ιδιαίτερα περιοριστική στη σχέση της με τα παιδιά και γενικότερα φοβόταν μην πάθουν κάτι, γι' αυτό και ήταν συνέχεια από πάνω τους.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι ως παιδί, έκανε πάντα αυτό που ήθελαν ή αυτό που της έλεγαν οι γονείς της. Δεν ήταν ιδιαίτερα ζωηρό παιδί και ίσως κι αυτός ήταν ο λόγος που οι γονείς της αντέδρασαν τόσο έντονα στο γεγονός, ότι ήθελε αυτήν την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη. Ήθελε, δηλαδή, να κάνει κάτι, που για πρώτη φορά οι δικοί της δε ενέκριναν. Η πρώτη απόφαση που πήρε εκείνη και αφορούσε την ζωή της, ήταν ουσιαστικά, όταν αποφάσισε να κρατήσει το παιδί της, ενάντια στη γνώμη όλων, και να το φέρει στη ζωή. Το γεγονός, ότι έκανε εκείνο που ήθελε εκείνη και που ουσιαστικά αφορούσε την δική της ζωή, είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσει η επαφή με τους γονείς της για πέντε μήνες. Ήταν ήδη πέντε μηνών έγκυος και οι γονείς της δεν ήξεραν καν, πώς είναι κι αν τελικά είχε κρατήσει αυτό το παιδί και αν κατά συνέπεια είχε αποφασίσει να το γεννήσει.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι νιώθει να ωρίμασε πριν την ώρα της, αφού η μητέρα της συζητούσε - από τότε που η Ευαγγελία ήταν παιδί ακόμα - μαζί της όλα τα οικογενειακά προβλήματα. Ο πατέρας της Ευαγγελίας απουσίαζε συχνά και για μεγάλα χρονικά διαστήματα, και η μητέρα της, μην έχοντας έναν άνθρωπο ή μία φίλη να συζητήσει μαζί της τα διάφορα καθημερινά προβλήματα, είτε σοβαρά, είτε λιγότερο σοβαρά, τα συζητούσε με το ίδιο της το παιδί, από την μικρή της κιόλας ηλικία.

Όμως η Ευαγγελία νιώθει, ότι έχει αδικηθεί από την μητέρα της. Ναι μεν δεν είχε την ίδια στάση με τον πατέρα της απέναντί της, αλλά δεν νιώθει, ότι την πρόσεχε και την φρόντιζε, όπως και όσο θα έπρεπε, ως μάνα της που ήταν. Ωστόσο, σπυδρεί να την δικαιολογήσει, λέγοντάς, ότι ίσως κι εκείνη να μην έχει μάθει να αγαπάει με αυτόν τον τρόπο που επιθυμεί η Ευαγγελία. Γενικότερα την διακρίνει μία τάση να υποστηρίζει τους γονείς της και τις πράξεις τους. Απέναντι στον πατέρα της η αδύναμη μητέρα δεν είχε το σθένος να την υποστηρίξει, παρά μόνο το έκανε κρυφά κάποιες φορές. Αναφορικά με την άσχημη σχέση που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στο πρώτο της παιδί και την μητέρα της Ευαγγελίας, η τελευταία ισχυριζόταν, ότι απλώς είναι νευρική, όπως ο πατέρας τους. Κάτω από την σκιά του πατέρα, αδύναμη, όπως ήταν, φοβόταν να παραδεχτεί την πραγματικότητα.

Η μητέρα της, όπως αναφέρει η Ευαγγελία, δεν συνήθιζε να τη χτυπάει, όπως ο πατέρας της. Ωστόσο και εκείνη κάποιες φορές τις έδινε μερικές δυνατές σφαλιάρες. Εκείνες τις στιγμές ένιωθε μεγάλη ταπεινώση. Αρκετές ήταν οι φορές που είχε μιλήσει στην Ευαγγελία ταπεινωτικά, όπως για παράδειγμα, όταν έμαθε για την εγκυμοσύνη της. Η Ευαγγελία αισθανόταν, ότι πάνω της η μητέρα της έβγαζε την πίεση που εισέπραττε από την σχέση της με τον σύζυγό της και το πρώτο της παιδί. Ακόμη κι όταν αρρώσταινε, ένιωθε πίεση, αφού η μητέρα της δυσανασχετούσε ακόμα και που έβηχε.

Η Ευαγγελία μας ορίζει ξεκάθαρα την περίοδο που άρχισαν να ψυχραίνονται οι σχέσεις με την μητέρα της, και δεν είναι άλλη από την στιγμή της εγκυμοσύνης της. Μέχρι τότε, δηλαδή, οι σχέσεις τους ήταν αρκετά καλές - αφού η Ευαγγελία έκανε πάντα, ότι της έλεγαν. Όταν όμως έμεινε έγκυος και για πρώτη φορά αποφάσισε εκείνη για τον εαυτό της, και μάλιστα αυτή η απόφαση έβρισκε ασύμφωνους τους γονείς της, όλα άλλαξαν. Τόσο πολύ, μάλιστα, που οι γονείς της, όταν εισήχθη στο νοσοκομείο με προβλήματα στην εγκυμοσύνη για τρεισήμισι ολόκληρους μήνες, πήγαν να την δουν μόνο δύο μέρες κι έφυγαν. Δεν ήθελαν να έχουν καμία επαφή μαζί της, αφού αποτελούσε ντροπή για εκείνους.

Η μητέρα της πάλι, όταν μαθαίνει για την εγκυμοσύνη της ενεργεί απορριπτικά, αφού κάνει πέντε μήνες να της μιλήσει, δεν της συμπαραστέκεται καθόλου, της κλείνει το τηλέφωνο και δεν την παίρνει καν να τη ρωτήσει τι κάνει και πώς είναι, να δείξει, δηλαδή, ενδιαφέρον και στοργή. Την κατηγορεί μάλιστα, ότι πρώτα το είπε στον πατέρα της και μετά σε εκείνη. Ούτε καν ένα τηλέφωνο δεν είχε πάρει την Ευαγγελία η μητέρα της, κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της. Για άλλη μία φορά η Ευαγγελία ένιωσε απόρριψη από την μητέρα της.

Από τη στιγμή, βέβαια, που γέννησε το παιδί και ήρθε στη ζωή, το οποίο μάλιστα πήρε και το όνομα της γιαγιάς του, το υπεραγαπούν και το προσέχουν. Του μιλούν σε καθημερινή βάση στο τηλέφωνο, το επισκέπτονται περίπου δύο φορές το χρόνο και του ψωνίζουν πολλά πράγματα.

Θεωρεί, ότι ένα από τα μειονεκτήματα της μητέρα της είναι, ότι δεν μπορεί να συζητήσει με κάποιον, δεν μπορεί να κάνει διάλογο. Μιλώντας με τα παιδιά της, προσπαθούσε να τους επιβάλλει

κάποια πράγματα, χωρίς να έχει επιχειρήματα και χωρίς να τους αφήνει περιθώρια διαπραγμάτευσης. Εάν δεν γίνει αυτό που θέλει η μητέρα της Ευαγγελίας και αν δεν καταφέρει τελικά να επιβάλλει την άποψή της, χάνει την ψυχραιμία της και αρχίζει και φωνάζει, αποδίδοντας διάφορες κατηγορίες μάλιστα, στο πρόσωπο που είναι μαζί της. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν αρέσει στην Ευαγγελία να συζητάει καθόλου με την μητέρα της. Και βέβαια, όλα όσα προσπαθούσε η μητέρα τους να τους επιβάλλει, είχαν πρώτα επιβληθεί στην ίδια από το σύζυγό της.

Η Ευαγγελία δεν μας αναφέρει έναν συγκεκριμένο τυπικό διάλογο με την μητέρα μας, γιατί, όπως λέει και η ίδια, ποτέ δεν έχουν καταφέρει να φέρουν εις πέρας έναν διάλογο. Κι αυτό, γιατί ισχυρίζεται, ότι είναι δύσκολο να κάνει διάλογο με την μητέρα της, αφού κάθε φορά τσακώνονται, γιατί η μητέρα της προσπαθεί να της επιβάλλει τις απόψεις της. Δεν θέλει να συζητήσουν, απλώς θέλει να κάνει μονόλογο, και να επιβάλει, ό, τι θέλει εκείνη. Για παράδειγμα, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος, δεν την ρώτησαν, τι έγινε, πώς έγινε, τι ήθελε να κάνει. Το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν να κάνει άμβλωση, προκειμένου, να «μην γίνουν ρεζίλι στον κόσμο», όπως έλεγαν οι ίδιοι, αφού η εγκυμοσύνη ήταν εκτός πλαισίου γάμου.

Το γεγονός, ότι η Ευαγγελία δυσκολευόταν ιδιαίτερα τόσα χρόνια να έχει έναν στοιχειώδη διάλογο με την μητέρα της, είναι κι ένα από τα στοιχεία του χαρακτήρα της που δεν της αρέσουν καθόλου. Σε γενικές γραμμές πιστεύει, ότι αυτό οφείλεται, αφενός μεν στο γεγονός, ότι η μητέρα της δεν διαθέτει καθόλου μόρφωση και αφετέρου στο ότι δεν είναι κοινωνική, δεν έχει φίλους και κατά συνέπεια δεν ξέρει να συναλλάσσεται λεκτικά, να μοιράζεται συναισθήματα, και να εισπράττει χαρά από την παρέα με τους συνανθρώπους της. Σε αυτό επίσης, έχει συμβάλλει και η μακρόχρονη απουσία του συζύγου από το σπίτι.

Καταλήγει, λοιπόν, στο ότι η μητέρα της ήταν «κλειστή» γενικά ως άνθρωπος και δεν έκανε καθόλου εύκολα παρέες. Αυτό δεν άρεσε καθόλου στην Ευαγγελία και πιστεύει, ότι αυτό οφείλεται στην εργασία και κατά συνέπεια στην συχνή απουσία του πατέρα της, γεγονός που έκανε όλα τα μέλη της οικογένειας να μην είναι ιδιαίτερα κοινωνικά. Αυτό ενοχλούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία. Το ότι η μητέρα της, δηλαδή, εξαρτιόταν απόλυτα από τον πατέρα της. Ένιωθε, ότι χωρίς τον άντρα της ήταν ανήθικο να πάει μία βόλτα, να έχει φίλες ή να είναι κοινωνική. Γι' αυτό και είχε κλειστεί στο σπίτι της και ήταν συνεχώς μαζί με τα παιδιά της. Το γεγονός, ότι η μητέρα της δεν είχε κοινωνικές συναναστροφές και σε συνδυασμό με την παρατεταμένη απουσία του συζύγου της, την έκανε να είναι υπερπροστατευτική θα λέγαμε. Αυτό έκανε την Ευαγγελία να δυσανασχετεί και να αισθάνεται κατά κάποιο τρόπο θα λέγαμε εγκλωβισμένη.

Παράλληλα, η μητέρα της δεν της αρέσει της Ευαγγελίας, γιατί θεωρεί, ότι ήταν πολύ υποχωρητική και πολύ αδύναμη στη σχέση της με τον πατέρα της. Υποστηρίζει, ότι η μητέρα της συγχωρούσε τα πάντα στον πατέρα, από τις απιστίες και γενικότερα τις εξωσυζυγικές σχέσεις που είχε, μέχρι κάποια άσχημα λόγια που της απήθυνε σε μία ενδεχόμενη σύγκρουσή τους.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία δεν μπορεί να συγχωρήσει την μητέρα της, για όλη αυτήν την ανοχή και την παθητικότητα που έχει δείξει αναφορικά με την άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της απέναντί της. Ακόμη, πολλές φορές η Ευαγγελία άκουγε την αδερφή της να απευθύνεται στην μητέρα τους με τα χειρότερα λόγια. Την είχε απειλήσει μάλιστα πολλές φορές, ότι θα της κάνει κακό, κι αυτό είχε ως συνέπεια η μητέρα της να νιώθει τρομοκρατημένη από το ίδιο της το παιδί. Γι' αυτό και τα βράδια κλειδωνόταν στο δωμάτιό της, φοβούμενη μήπως την σκοτώσει το ίδιο της το παιδί. Μάλιστα, τα έλεγε όλα αυτά στην Ευαγγελία.

Στο μοναδικό σημείο που η Ευαγγελία θαυμάζει την μητέρα της είναι, γιατί κατάφερε να μεγαλώσει, μόνη της ουσιαστικά, τρία παιδιά, αφού ο πατέρας της απουσίαζε συνεχώς. Της άρεσε το γεγονός, ότι η μητέρα της ήταν όλα αυτά τα χρόνια πολύ πιστή στον πατέρα της, ανεξάρτητα από τις δικές του απιστίες. Της άρεσε, επίσης, ότι ήταν δίπλα στα παιδιά της συνέχεια, όχι όμως τόσο συναισθηματικά και ψυχικά, όσο σωματικά, και πρακτικά θα προσθέταμε εμείς. Φρόντιζε, δηλαδή, τα παιδιά της να έχουν καθαρά ρούχα και να έχουν φαγητό σε καθημερινή βάση. Αμελούσε όμως τη συναισθηματική και ψυχική τους υγεία, κατά την Ευαγγελία.

Ένα ακόμη στοιχείο στο χαρακτήρα της μητέρας της Ευαγγελίας που δεν της άρεσε καθόλου είναι ότι δεν είχε δική της προσωπική άποψη και δεν ήταν καθόλου δυναμική στη συζυγική της

σχέση. Δηλαδή, έκανε πάντα, ό, τι ήθελε ο σύζυγός της. Και μάλιστα, δεν σκεφτόταν ποτέ να κάνει το αντίθετο, γιατί φοβόταν, ότι θα δοθεί το έναυσμα για δημιουργία φασαρίας. Σε αυτό το σημείο η Ευαγγελία θεωρεί, ότι διαφέρει ριζικά με την μητέρα της. Υποστηρίζει, ότι η ίδια, όχι μόνο λέει την άποψή της, χωρίς αυτό να σημαίνει, ότι δεν σέβεται την άποψη του συζύγου της, αλλά εκφράζει και μία δυναμικότητα, η οποία μεταφράζεται στην απαίτησή της πολλές φορές να γίνουν κάποια πράγματα, όπως ακριβώς τα θέλει η ίδια. Δεν της αρέσει, δηλαδή, να μην έχει δική της προσωπικότητα και να εξαρτάται τόσο πολύ από τον άλλον, και στη συγκεκριμένη περίπτωση, τον σύζυγό της.

Η Ευαγγελία εντοπίζει ως ομοιότητα ανάμεσα σ' εκείνη και την μητέρα της, ότι και οι δύο είναι πολύ κοντά στα παιδιά τους. Ωστόσο, η Ευαγγελία προσπαθεί να είναι και συναισθηματικά και ψυχολογικά, σε αντίθεση με την μητέρα της που, όπως μας έχει ήδη αναφέρει, ήταν κοντά τους μόνο σωματικά και πρακτικά, για εξυπηρέτηση, δηλαδή, των βασικών τους αναγκών περισσότερο. Παράλληλα, θεωρεί, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι και η ίδια δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνική, αφού της αρέσει να περνάει αρκετό χρόνο μέσα στο σπίτι και αποφεύγει τις πολλές βόλτες. Θεωρεί επίσης, ότι με την μητέρα της μοιάζει, στο ότι δεν έχει πολλές φίλες και κατά συνέπεια δεν δέχεται και πολλές επισκέψεις στο σπίτι.. Αυτό είναι ένα σημείο, που, όπως θα μας πει η Ευαγγελία, αργότερα θα αποτελέσει και σημείο έντασης με τον σύζυγό της, αφού ο ίδιος είναι ιδιαίτερα κοινωνικός και θέλει να κάνει συνεχώς παρέες και να καλεί φίλους στο σπίτι.

Η Ευαγγελία διαφέρει με την μητέρα της, στο ότι για την ίδια είναι πολύ εύκολο να κάνει συζήτηση και γενικότερα διάλογο με το μεγάλο της παιδί. Δεν είναι καθόλου ευχαριστημένη που δεν έχει πολλές φίλιες ή δεν πηγαίνουν πολλές βόλτες, αλλά θεωρεί, ότι τα παιδιά αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα αναφορικά με τις εξόδους. Τονίζει, ότι η μητέρα της είναι παρεμβατική στην προσωπική και οικογενειακή της ζωή και παρεμβαίνει πολλές φορές, εκφράζοντας την άποψή της, χωρίς αυτή να της έχει ζητηθεί. Μόλις όμως, η Ευαγγελία δείξει να δυσανασχετεί με τις απόψεις που εκφράζει, σταματάει αμέσως. Της δείχνει με τον τρόπο της, ότι δεν της αρέσει η παρέμβαση.

Κατά τη διάρκεια των διακοπών, δεν θα την πείραζε καθόλου να μην είναι με τους γονείς της και τα αδέρφια της, αφού, όπως και η ίδια ισχυρίζεται, αυτές οι οικογενειακές συνεστιάσεις δεν της είναι καθόλου γνώριμες, λόγω των συχνών και συνεχών απουσιών του πατέρα της. Θα προτιμούσε να πάει διακοπές με τον σύζυγο και τα παιδιά της σε ένα νησί ή σε μία ξένη χώρα. Όταν ήθελε η Ευαγγελία να ευχαριστήσει την μητέρα της την βοηθούσε με τις δουλειές του σπιτιού, γιατί ήταν ιδιαίτερα τακτική σε αυτό, και δεν της άρεσε καθόλου η ακαταστασία. Επιπλέον, άρεσε στην μητέρα της ιδιαίτερα να της φτιάχνει η Ευαγγελία καφέ, μετά από τον βραδινό ή απογευματινό της ύπνο. Από την άλλη πλευρά, όταν ένιωθε δυσαρεστημένη από την μητέρα της, της άρεσε να οδηγεί και μάλιστα με αυξημένη ταχύτητα. Ακόμη, όταν είναι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, της αρέσει να κάνει γενική καθαριότητα στο σπίτι της, γιατί θέλει να βρίσκεται σε μία συνεχή κίνηση.

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι και η ίδια, όπως και η μητέρα της, πολλές φορές δεν κάνει διάλογο με κάποιον, απλώς προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις της μέσα από τη συζήτηση. Διευκρινίζει, όμως, ότι αυτό γίνεται, όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο και ο άλλος προσπαθεί να την παγιδεύσει. Υποστηρίζει, επίσης, ότι μοιάζει με την μητέρα της, αλλά και τους γονείς της γενικότερα, στο ότι δεν είναι και η ίδια πολύ κοινωνική, όπως ακριβώς ήταν και οι γονείς της. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι ένα ακόμη στοιχείο κοινό ανάμεσα σε εκείνη και την μητέρα της είναι το ότι και οι δύο είναι μονογαμικές, απόλυτα πιστές στη σχέση τους, καταδικάζοντας τις εξωσυζυγικές σχέσεις. Θεωρεί, λοιπόν, ότι σε αυτό το σημείο έχει επηρεαστεί πολύ από την μητέρα της, αφού και η ίδια είναι ιδιαίτερα πιστή, όχι μόνο τώρα στο σύζυγό της, αλλά και στις προηγούμενες σχέσεις που είχε. Θα λέγαμε, ότι η πίστη σε μία σχέση αποτελεί στάση ζωής για την Ευαγγελία. Επιπλέον, η Ευαγγελία προσθέτει, ότι μοιάζει με την μητέρα της στο ότι κι εκείνης της αρέσει περισσότερο να μένει στο σπίτι, από το να πηγαίνει βόλτες έξω. Αρέσκει περισσότερο στην ζεστασιά και τη ησυχία του σπιτιού από το να γνωρίζει νέα μέρη και να κάνει νέους φίλους. Τέλος, αναφέρει, ότι αρέσει και σ' εκείνη, όπως ακριβώς και στην μητέρα της, να διατηρεί το σπίτι της καθαρό και τακτοποιημένο, όσο περισσότερο μπορεί.

Στην ερώτησή μας, «πώς θα ήθελε η Ευαγγελία να είναι η μητέρα της», μας απάντησε, ότι θα ήθελε μία μητέρα, που να την μεγάλωνε η ίδια και να μην έδινε στον παππού και τη γιαγιά. Θεωρεί,

ότι η απομάκρυνσή της από το πατρικό της σπίτι και ιδιαίτερα από την «ζεστή αγκαλιά» της μητέρας στην πιο τρυφερή της ηλικία – από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών – την έχει επηρεάσει πολύ ψυχικά, αλλά και έχει καθορίσει ουσιαστικά την σχέση που έχει με την αδερφή της. Τέλος, θα ήθελε η μητέρα της να μην κρύβεται πίσω από την δικαιολογία, ότι εργαζόταν και γ' αυτό το λόγο την έδωσε στον παππού και τη γιαγιά, αλλά να της έλεγε τον πραγματικό λόγο που το έκανε αυτό.

Επίσης, θα ήθελε η μητέρα της να είναι περισσότερο δυναμική, να έχει απόψεις για διάφορα θέματα, να τις εκφράζει, αλλά και να απαιτεί κάποιες από αυτές να γίνουν αποδεκτές. Να εμπνέει σεβασμό, και να μη περιμένει ή να μην αφήνει όλες οι αποφάσεις να παίρνονται από τον σύζυγό της. Στην Ευαγγελία δεν άρεσε καθόλου, που για τα πάντα στο σπίτι αποφάσιζε ο πατέρας της, αν και ήταν συνεχώς απών. Ακόμη, και για θέματα που θεωρούνται αποκλειστικά γυναικείας φύσεως, όπως για παράδειγμα η αποτρίχωση. Θα ήθελε ακόμα η οικογένειά της να είναι περισσότερο κοινωνική και να έχει περισσότερους φίλους. Επιπροσθέτως, αναφέρει, ότι θα ήθελε να γνωρίζει τους συγγενείς από την πλευρά του πατέρα της. Όχι μόνο να τους γνωρίζει, αλλά και να έχει καλή σχέση μαζί τους, όπως ακριβώς θα ήθελε και με τους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας της. Θα ήθελε να βρίσκονταν πιο κοντά, για να έχει μοιραστεί μαζί τους παιδικές εμπειρίες και περιπέτειες. Γιατί με αυτόν τον τρόπο, θα μάθαινε και τον πατέρα της καλύτερα.

Το επάγγελμα της μητέρας της – καθαρίστρια στον ΟΤΕ – δεν την πειράζει και δεν θα ήθελε να αλλάξει κάτι αναφορικά με αυτό, αφού αναφέρει, ότι όλα τα επαγγέλματα είναι σεβαστά.

Τέλος, θα ήθελε η μητέρα της να είναι περισσότερο δυναμική και να μην δέχεται παθητικά την άσχημη συμπεριφορά του πατέρα της, αλλά ιδιαίτερα της αδερφής της. Παράλληλα, θα ήθελε να μην σκέφτεται τον κοινωνικό περίγυρο και να μην ντρεπόταν να ζητήσει βοήθεια από κάποιον ειδικό. Να μην αντιμετωπίζει την αναζήτηση βοήθειας από ειδικό ως ένα θέμα απαγορευμένο και άσχημο.

Στην ερώτηση που θέσαμε στην Ευαγγελία, «αν νιώθει», δηλαδή, «να έχει ανάγκη την μητέρα της» μας απαντάει θετικά. Ωστόσο διευκρινίζει, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη την μητέρα τους, είτε είναι η δική τους μητέρα ουσιαστικά, είτε η μητέρα γενικά, ως αφηρημένη έννοια. Υπογραμμίζει, ότι δεν την έχει ανάγκη, για να τη βοηθήσει πρακτικά, να της κρατήσει, για παράδειγμα, τα παιδιά ή να της κάνει τις δουλειές του σπιτιού, αφού η μία βρίσκεται μακριά από την άλλη. Περισσότερο θα ήθελε να κάνει μία ουσιαστική συζήτηση μαζί της και να νιώθει περισσότερο κοντά της, συναισθηματικά και ψυχικά.

Για την Ευαγγελία η «μητέρα» είναι κάτι το ιδανικό, το σεβαστό, το πιο αγαπημένο πρόσωπο στη ζωή όλων των ανθρώπων. Θεωρεί, ότι είναι αυτή που δίνει πνοή στο παιδί της, αυτή που θυσιάζει την ίδια της τη ζωή, για να γεννήσει το παιδί της, αλλά και να το μεγαλώσει. Τονίζει, ότι η μητέρα μπορεί να κάνει τα πάντα για το παιδί της, χωρίς δεύτερη σκέψη, και σε ό, τι κι αν της ζητηθεί. Η ίδια ωστόσο, δηλώνει, ότι η δική της μητέρα δεν έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στην προσωπική της ανάπτυξη, αφού η ίδια δεν διέθετε τη ικανότητα να τη βοηθήσει πνευματικά. Θεωρεί, ότι και ο δύο γονείς της την έχουν στηρίξει σε οικονομικό επίπεδο, σε ό, τι κι αν έχει θελήσει να μάθει. Αυτός όμως είναι και ο μοναδικός τομέας που έχει λάβει βοήθεια η Ευαγγελία από τους γονείς της.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Ευαγγελίας με τον πατέρα της:

7.2.3.2.2. Σχέσεις της Ευαγγελίας με τον πατέρα της

Αναφορικά τώρα για τη σχέση της με τον πατέρα της η Ευαγγελία μας διευκρινίζει, ότι δεν είναι καθόλου καλή. Μας αναφέρει, ότι πάντοτε ο πατέρας της, την αποθάρρυνε, την υποβίβαζε, της μιλάγε με άσχημα λόγια και την συνέκρινε με τη αδερφή της. Η αδερφή της λοιπόν, για τον πατέρα της, πάντα ήταν η «όμορφη», η «έξυπνη», η «μορφωμένη», «αυτή που θα έχει καλή σχέση με τον σύζυγο και τα παιδιά της». Η ίδια ήταν το «ζούμπερο», η «ανίκανη να σπουδάσει», αυτή που «δεν θα έχει καλές σχέσεις με τον σύζυγό της», αλλά και αυτή που «δεν είναι άξια στη ζωή της, παρά να καθαρίζει σκάλες». Δεν είναι, δηλαδή, μόνο, ότι της απηύθυνε άσχημα λόγια είναι, αλλά και ότι την συνέκρινε με την αδερφή της. Ειδικότερα:

«[...] οι σχέσεις μου με τον πατέρα μου δεν θα μπορούσα να πω, ότι είναι και πολύ καλές, ε... γιατί από τότε που ήμουνα... μικρή, ο πατέρας μου συνέχεια ήταν, ε... σαν να μου πήγαινε κόντρα. Δηλαδή, ε, συνέχεια με υποβίβαζε, ε... συνέχεια μ' έκανε να αισθάνομαι πολύ άσχημα, λέγοντας με ζούμπερο ε, και ανίκανη και ότι δεν αξίζω τίποτα και το... τεράστιο λάθος που έκανε, είναι ότι συνέχεια με συνέκρινε με την ε, αδερφή μου. Ε... δηλαδή, την υπερύψωνε, λέγοντας ότι αυτή είναι η έξυπνη, ότι αυτή θα σπουδάσει, ότι αυτή είναι η όμορφη, μέχρι και το ότι θα έχει καλή σχέση με το σύζυγό της και τα παιδιά της έλεγε. Ενώ έλεγε, ότι εγώ... ούτε, ας πούμε, καλή σχέση θα έχω με τον ε, σύζυγό μου, ε... ούτε ικανή είμαι, για να σπουδάσω, ζούμπερο με ανέβαζε, ζούμπερο με κατέβαζε, και ότι εγώ είμαι μόνο άξια, για να καθαρίζω σκάλες».

Η Ευαγγελία ένιωθε τόσο μεγάλη απόρριψη από τον πατέρα της που μερικές φορές νόμιζε, ότι την μισούσε και ότι ένιωθε απέχθεια για εκείνη. Αντίθετα, ο πατέρας της έδειχνε, ότι είχε μία πολύ στενή σχέση με την αδερφή της και της έδειχνε αδυναμία, την οποία δείχνει ακόμα. Ειδικότερα:

[...] Επίσης, ε... ο πατέρας μου είχε πολύ στενή σχέση με την αδερφή μου και της έχει ακόμα πολύ μεγάλη αδυναμία. Και με μένα ήταν το ακριβώς το αντίθετο. Δηλαδή ώρες – ώρες νομί, νομίζω, ότι ο πατέρας μου με... μισούσε ή με μισεί. Δηλαδή, ώρες – ώρες νομίζω, ότι νιώθει απέχθεια.

Πολλές φορές η Ευαγγελία ένιωθε, ότι έπρεπε να διεκδικήσει την αγάπη του πατέρα και της μάνας της. Ένιωθε, ότι έπρεπε να αγωνιστεί, για να κερδίσει την αγάπη και την αποδοχή τους. Η ίδια επισημαίνει:

[...] έπρεπε να διεκδικώ την αγάπη της μάνας μου και του πατέρα μου.

Η Ευαγγελία θυμάται, ότι ένιωθε πολύ μεγάλη ανασφάλεια, εξαιτίας της απουσίας του πατέρα της, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων. Θυμάται, επίσης, ότι αυτή η ανασφάλεια εξαφανιζόταν μόλις ο πατέρας της ερχόταν και τον ένιωθε παρών μέσα στο σπίτι. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Επίσης, θυμάμαι, ότι... από τότε που... ήμουνα μικρή, ε, όταν ο πατέρας μου ταξίδευε, ένιωθα, και έλειπε από το σπίτι, ένιωθα πάρα πολύ μεγάλη ανασφάλεια, ε... εξαιτίας αυτής της απουσίας του από το σπίτι. Δηλαδή, φοβόμουνα μην μπει κάποιος το βράδυ στο σπίτι και μας κλέψει, ε... φοβόμουνα να περπατήσω στο δρόμο. Ε... Και θυμάμαι χαρακτηριστικά, όταν ο πατέρας μου ήταν στο σπίτι, ούτε φοβόμουν μήπως μπει κανένας στο σπίτι, και στο δρόμο ακόμα περπατούσα άνετα και στο σχολείο ήμουν πιο άνετα.

Από τις πιο άσχημες στιγμές στη ζωή της Ευαγγελίας, ήταν όταν η δασκάλα στο σχολείο τους ζητούσε να γράψουν πώς πέρασαν το διάστημα των διακοπών τους. Κι αυτό, γιατί σχεδόν πάντοτε η οικογένεια της περνούσε τις διακοπές χωρίς τον πατέρα της. Η απουσία λοιπόν του πατέρα το διάστημα των διακοπών ήταν περισσότερο έντονο. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε το εξής:

[...] Αυτό, βέβαια, που μου στοίχισε πάρα πολύ, ε, ήταν ότι... κάθε φορά ε, στην έκθεση που μας έδινε η κυρία στο δημοτικό να γράψουμε Χριστούγεννα, Πάσχα ή καλοκαίρι πώς περάσαμε στις διακοπές ή πού πήγαμε στη θάλασσα, κλπ, εγώ πάντοτε θυμάμαι, ότι έγραφα μόνο για την μητέρα μου, γιατί ο πατέρας μου ήταν πάντα απών, και συνήθως δεν μοιραζόμασταν μαζί το χρο, χρονικό διάστημα των διακοπών και συνήθως, ακόμα χειρότερα, δεν πηγαίναμε πουθενά, εξαιτίας αυτής της έλλειψης του... πατέρα μου.

Δεν ήταν λίγες οι φορές που ο πατέρας της Ευαγγελίας εξέφραζε και επιθετικότητα απέναντί της. Ειδικά κατά την διάρκεια της μελέτης, όταν προσπαθούσε να την μάθει να διαβάζει από την πρώτη τάξη του δημοτικού. Πολλές φορές της είχε δώσει σφαλιάρες, επειδή, με το ξύλο που έτρωγε, φοβόταν να απαντήσει σε αυτά που την ρωτούσε. Μάλιστα, μία φορά την είχε πιάσει από τα πόδια

και την είχε γυρίσει ανάποδα, με αποτέλεσμα από το φόβο της να κατουρηθεί πάνω της. Η Ευαγγελία μας είπε:

[...] ήτανε πάρα πολύ συχνά τα φαινόμενα του ξύλου, που έτρωγα, επειδή δεν μπορούσα να διαβάσω, από την πρώτη δημοτικού κιόλας, δηλαδή συχνά ο πατέρας μου, όταν δεν μπορούσα να συλλαβίσω, μου έδινε σφαλιάρες και μία φορά με είχε πιάσει από τα πόδια και με είχε γυρίσει ανάποδα, κι εγώ κατουρήθηκα, επειδή, λέει, δεν του μιλούσα. Γιατί αλήθεια είναι, ότι, όταν καθόμασταν να διαβάσουμε, φώναζε τόσο πολύ και με χτυπούσε, που εγώ μετά μαζευόμουν, είχα σκυμμένο το κεφάλι και δεν μπορούσα να μιλήσω καθόλου, ε, γιατί φοβόμουν, ότι αν του απαντήσω και είναι λάθος, θα με... ξαναχτυπήσει.

Αυτή η συμπεριφορά του πατέρα της έκανε την Ευαγγελία να τρέμει και μόνο στο άκουσμα του ερχομού του από τα ταξίδια. Όταν πάλι μάθαινε, ότι θα φύγει για ταξίδι, ένιωθε ξελαφρωμένη, ένιωθε να απελευθερώνεται. Προσπαθούσε να διαβάσει γρήγορα για το σχολείο και μετά να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού, ευχόμενη να δει ο πατέρας της, ότι είναι απασχολημένη και να μην την φωνάζει να μελετήσουν. Αυτός ήταν και ο λόγος που ως παιδί δεν έπαιζε πολύ, αλλά από πολύ μικρή ηλικία ήξερε να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού και να το φροντίζει, που σε φυσιολογικά πλαίσια το κάνει η μητέρα – σύζυγος της οικογένειας. Τις δουλειές αυτές τις είχε αναλάβει η Ευαγγελία μαζί με ένα μεγάλο μέρος από το μεγάλωμα του αδερφού της. Το παιχνίδι για την Ευαγγελία σταμάτησε την στιγμή που έφυγε από το χωριό – όταν ήταν πεντέμισι ετών – που μεγάλωνε με τον παππού και τη γιαγιά, και πήγε στην Αθήνα στους γονείς της. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Και βέβαια, κάθε φορά που ο πατέρας μου ερχόταν από το ταξίδι, που ήταν ναυτικός στο σπίτι, ε, έτρεμα την ώρα που θα... καθόμασταν να διαβάσουμε, ε, γιατί πάντοτε το διάβασμα το είχα συνδυάσει με... ξύλο, με πολύ... ξύλο και πολύ σφαλιάρια. Έτρεμα πραγματικά ε, κι η καλύτερη μου ήταν τις Κυριακές, γιατί τις Κυριακές ο πατέρας μου δεν πολλασχολούνταν ε, μαζί μου, γιατί είχε ποδόσφαιρο, και έπαιζε και ΠΡΟΠΟ και συνήθως καθόταν μπροστά στην ε... τηλεόραση, κι έτσι ένιωθα, ότι, ότι την γλύτωνα. Ή επίσης, όταν με έβλεπε, ότι έκανα δουλειές και βοηθούσα την μητέρα μου, ε... δεν με φώναζε για διάβασμα. Οπότε εγώ κοίταζα να διαβάζω για το... για την επόμενη μέρα και μόλις τελειώνα, ούτε έπαιζα, ούτε ξεκουραζόμουν, απλά έλεγα στην μητέρα μου, τί ήθελε να της κάνω, ούτως ώστε να με βλέπει απασχολημένη και να μην... ε... ασχολείται... μαζί μου. Να μην με φωνάζει, δηλαδή, να διαβάσουμε. Αφού... να φανταστείς, από το... από την πρώτη δημοτικού ήξερα να σιδερώνω πολύ καλά, να σκουπίζω, να σφουγγαρίζω, να πλένω τα πιάτα. Ε... ε, όλες τις δουλειές τις ήξερα να κάνω, να πλένω στα χέρια. Όλες τις δουλειές, τα πάντα.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας την χτυπούσε, μόνο, όταν κάθονταν να μελετήσουν ή αργότερα στην εφηβεία, όταν άρχισαν τα πρώτα σκιρτήματα. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι αυτό το γεγονός, την έκανε να κλειστεί ακόμη περισσότερο στον εαυτό της, αλλά και να γίνει ντροπαλή και εσωστρεφής και λιγότερο κοινωνική, απ' όσο θα μπορούσε να είναι. Όπως λέει, χαρακτηριστικά και η ίδια: «ένιωθε ο πατέρας της να της κόβει τα φτερά της». Μας είπε λοιπόν:

[...] Ή αυτό που είπα και νωρίτερα... ότι... ότι γενικά από όλες αυτές τις φορές που μου έδωσε ο πατέρας μου και το ξύλο που είχα φάει, ε, όσον αφορά την ώρα του διαβάσματος, μόνο τότε έτρωγα ξύλο. Ε... πιστεύω, ότι αυτό με έχει επηρεάσει και γενικά στη ζωή μου, έτσι σαν παιδί ε, και... στην κοινωνικότητα μου δεν ήμουν, έτσι πολύ ανοικτή, ούτε, δηλαδή, πολλές φιλίες είχα, αλλά θυμάμαι χαρακτηριστικά, κάθε φορά που... ε... μας έβαζε η κυρία μας στο σχολείο ποίημα ή ήμουν στη χορωδία, ντρεπόμουν. Δηλαδή, πήγαινα πίσω – πίσω απ' όλα τα παιδάκια, για να... τραγουδήσω, ε, ή το χειρότερό μου ήταν, όταν μου έλεγαν να βγω να πω το ποίημά μου. Δηλαδή κοιτούσα κάτω και οι υπόλοιποι από κάτω γελάγανε, ε... γινόμουν σαν το παντζάρι και δεν μπορούσα να αρθρώσω ξύλο. Και όταν πήγαινα βέβαια, μετά στο σπίτι, τις έτρωγα κιόλας. Δηλαδή, πιστεύω, ότι... σαν κάποιον τρόπο μου είχε κόψει τα φτερά μου, με είχε κάνει να είμαι αμίλητη, με είχε κάνει να... φοβάμαι, ας πούμε, τον ε... διπλανό μου.

Ακόμη, η Ευαγγελία θυμάται ένα γεγονός που ακόμη την λυπεί πάρα πολύ. Όταν λοιπόν ήταν στο δημοτικό εκείνη και η αδερφή της, και λόγω έλλειψης χώρου, οι γονείς της αποφάσισαν να πάρουν μόνο ένα γραφείο, το οποίο το έδωσαν αποκλειστικά στην αδερφή της. Η ίδια, όχι μόνο δεν μπορούσε να μελετήσει σε αυτό, αλλά δεν μπορούσε, ούτε καν να το ακουμπήσει. Αυτό βέβαια της το υπενθύμιζε η αδερφή της, αλλά και οι γονείς της δεν έκαναν κάτι, για να αλλάξει όλη αυτή η κατάσταση. Ειδικότερα:

[...] Χαρακτηριστικά θυμάμαι, ότι... όταν μέναμε ακόμη στο παλιό μας το σπίτι που το νοικιάζαμε... έπρεπε, όταν αρχίσαμε την, το δημοτικό να πάρουμε γραφείο, για να διαβάσουμε, και επειδή το... σπίτι μας δεν χωρούσε δύο γραφεία, γιατί, όντως στην πραγματικότητα, δηλαδή, ήταν πολύ μικρό, ε... πήρανε μόνο ένα γραφείο, της Μαρίας, ε, όταν πήγαινε στη δευτέρα δημοτικού. Και αυτό το γραφείο ήταν της Μαρίας. Αλίμονο μου, αν εγώ το ακουμπούσα ή αν εγώ καθόμουν να διαβάσω. Ε... δεν μου το είχαν πει, δηλαδή, οι γονείς μου, δεν μου είχαν βάλει αυτά... αυτά... τα αυστηρά όρια, ότι αλίμονο σου, αν καθίσεις εκεί, αλλά μου το έλεγε η αδερφή μου και οι γονείς μου δεν της έλεγαν τίποτα.

Θίγεται για άλλη μία φορά η αδυναμία της μητέρας και η αποκλειστικότητα του πατέρα στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την οικογένεια. Αν και ήταν το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απών, ήταν εκείνος που έπαιρνε τις αποφάσεις της οικογένειας, σοβαρές και μη, έστω και τηλεφωνικώς. Ακούστηκε, λοιπόν το εξής:

[...] Δηλαδή, πάντοτε η μητέρα μου είχε τη δικαιολογία, ότι ο πατέρας σου λείπει, πού να πάμε; Δεν πάμε πουθενά. Ή ο πατέρας σου λείπει και δεν πήρε καν τηλέφωνο, για να τον ρωτήσουμε, αν θα πας σε αυτό το πάρτι. Οπότε, αφού δεν έχει πάρει τηλέφωνο, δεν θα πας. Δηλαδή μόνη της η μητέρα μου, δεν μπορούσε να πάρει απόφαση... για το τίποτα.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας είναι ιδιαίτερα νευρικός και φωνάζει με το παραμικρό, όπως και η μητέρα της. Όταν δεν του αρέσει κάτι σε μία συζήτηση, δεν προσπαθεί με επιχειρήματα να δείξει την αντίθεση και δυσφορία του, παρά προσπαθεί να επιβληθεί στους άλλους θέλοντας και μη. Συγκεκριμένα, η Ευαγγελία μας είπε:

[...] παράλληλα, ο πατέρας μου είναι πάρα πολύ νευρικός, ε, και με το μόνο - μόνο που κάτι δεν θα του αρέσει, φωνάζει κι εκείνος, όπως η μητέρα μου και νομίζει, ότι με αυτό τον τρόπο θα... μπορέσει να επιβληθεί στους άλλους.

Η Ευαγγελία δεν φαίνεται καθόλου ευχαριστημένη από τον τρόπο που επικοινωνούσε και επικοινωνεί με τον πατέρα της, διότι θεωρεί, ότι εξαιτίας του επαγγέλματός του, δεν γνωρίζει τα παιδιά του, αφού δεν τα μεγάλωσε και κατά συνέπεια δεν έχει περάσει χρόνο μαζί τους. Αυτό είναι και ένα από τα μεγαλύτερα παράπονα της Ευαγγελίας αναφορικά με τον πατέρα της. Η ίδια θεωρεί, ότι είναι ένας από τους βασικότερους λόγους, για τους οποίους έχει άσχημη σχέση μαζί του. Ειδικότερα:

[...] Ε... δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη από τον τρόπο που επικοινωνώ με τον πατέρα μου. Ε... γιατί, θα ήθελα, κατά πρώτον, να μην κάνει το επάγγελμα που κάνει και να... και να ήτανε στο σπίτι. Ε... ε... γιατί πιστεύω, ότι λόγω του επαγγέλματός του, ε... δεν μας έχει μάθει, δεν μας έχει γνωρίσει, δεν μας έχει μεγαλώσει από μικρά παιδιά, οπότε και η επικοινωνία μαζί του είναι δύσκολη.

Πιο συγκεκριμένα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι αυτό που την ενοχλεί είναι, ότι δεν έχει καθόλου αναμνήσεις από την σχέση της με τον πατέρα της. Σκεπτόμενη τα παιδικά της χρόνια ο πατέρας της δεν είναι πουθενά παρών. Οι μόνες αναμνήσεις που έχει από εκείνον έχουν αρνητική χροιά. Και αυτό, όπως λέει και η ίδια, συνεχίζεται ακόμα, αφού ακόμα ασκεί το επάγγελμα του ναυτικού, αν και έχει βγει σε σύνταξη. Διατυπώθηκε σχετικά:

[...] Δηλαδή, όσο τραγικό, κι αν ακούγεται, ε... δεν θυμάμαι ποτέ τον πατέρα μου να τον εμπλέκω μέσα σε μία παιδική μου ανάμνηση. Δηλαδή, δεν θυμάμαι ποτέ να έχουμε πάει, ας πούμε στη θάλασσα να κάνουμε μπάνιο, παρά λιγοστές αναμνήσεις, που δεν τις θυμάμαι και καλά – καλά. Δεν θυμάμαι ποτέ να έχει έρθει ο πατέρας μου στο σχολείο, σε μία σχολική γιορτή, ε... δεν θυμάμαι ποτέ να με έχει πάει ο πατέρας μου σε μία φίλη μου, ξέρω 'γω, όπως κάνανε συνήθως οι πατεράδες, ε, να καθίσω, ξέρω 'γω, μαζί της στο σπίτι της για μία ώρα και να έρθει μετά να με πάρει, δεν θυμάμαι ποτέ να έρχεται από το σχολείο να με παίρνει, να παίρνει τους ελέγχους, δηλαδή, αυτό που με πειράζει είναι, ότι δεν έχω αναμνήσεις με τον πατέρα μου από την παιδική μου ηλικία και αυτό συνεχίζεται ακόμα.

Επιπλέον, αναφέρει, ότι ο πατέρας της, όταν δεν συμφωνεί με την άποψη κάποιου, του μιλάει με ειρωνεία. Το ίδιο έκανε και στην Ευαγγελία, με αποτέλεσμα κάθε φορά η συζήτηση να καταλήγει σε φασαρία, αλλά και ποτέ να μην δείχνει πως καταλαβαίνει αυτό που ήθελε να του πει το ίδιο του το παιδί. Μας είπε σχετικά:

[...] Επίσης, ο πατέρας μου... είναι και πάρα πολύ ειρωνικός, ε, και μόλις πάω να του πω κάτι ε... ή να συζητήσω κάτι μαζί του, ε... ειρωνεύεται. Ε... και με αποτέλεσμα και να τσακωνόμαστε, αλλά και να μην... ε... ε, ακούει αυτό που θέλω να του πω.

Τονίζει μάλιστα, ότι ο πατέρας της είναι αρκετά ισχυρογνώμων και δεν μπορεί κανείς εύκολα να του αλλάξει άποψη. Δογματικά προσπαθεί να επιβάλλει την άποψή του και στον άλλον, χωρίς τη χρήση επιχειρημάτων ή αντικρουόμενων απόψεων και χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τα όσα λένε οι υπόλοιποι. Σχετικά με αυτά είπε η Ευαγγελία:

[...] Ο πατέρας μου είναι αρκετά ξεροκέφαλος, δηλαδή, εάν έχει μία άποψη, ε... αυτή είναι και πάει και τελείωσε. Δεν του αλλάζεις εύκολα άποψη, ε, και προσπαθεί αυτό να το περάσει και στον άλλον. Δηλαδή, είναι σαν να έχει παρωπίδες και να μην ακούει την άποψη των άλλων. Ακόμη, κι αν το άσπρο το βλέπει μαύρο, αυτός θέλει να σε πείσει, ότι επιχειρήματα, κι αν του αντιπαραβάλλεις εσύ, ότι το μαύρο είναι μαύρο, ε, ότι το άσπρο μάλλον είναι μαύρο και όχι άσπρο, όπως είναι στην πραγματικότητα.

Η Ευαγγελία συνεχώς ένιωθε τον πατέρα της να την μειώνει με τα λόγια και τις πράξεις του. Αυτός θεωρεί, ότι είναι και ο λόγος που η ίδια είναι ένας άνθρωπος χωρίς ιδιαίτερη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση στη ζωή του. Ένιωθε αποθαρρυσμένη σε ό, τι κι αν ήθελε να κάνει, σε αντίθεση πάντα με την αδερφή της. Χαρακτηριστικά μας είπε:

[...] Επίσης, ο πατέρας μου συνέχεια με υποβίβαζε, ε... και αυτό πιστεύω, ότι είναι και η αιτία που δεν έχω καθόλου αυτοπεποίθηση, μα καθόλου στην ζωή μου. Συνέχεια με υποβίβαζε, με αποτέλεσμα, και με αποθάρρυνε, σε οτιδήποτε κι αν ήθελα να κάνω. Για παράδειγμα, όταν εγώ ήθελα να πάω να μάθω ιταλικά στο δημοτικό, ε... ο πατέρας μου μου λέει, τι πας να τα κάνεις εσύ να τα μάθεις τα ιταλικά; Σιγά μην μάθεις και ιταλικά! Ενώ η αδερφή μου, μόλις είπε, ότι ήθελε να μάθει γερμανικά στην τετάρτη δημοτικού, τρέξανε να την γράψουνε. Τα οποία βέβαια μετά από λίγο καιρό τα... παράτησε.

Τώρα πλέον με τον πατέρα της έχει μόνο τηλεφωνική επικοινωνία. Συνήθως τηλεφωνεί εκείνος – αφού το σήμα μέσα στο καράβι δεν είναι πολύ δυνατό - κάθε δύο με τρεις μήνες. Η ίδια μας είπε:

[...] Συνήθως με τον πατέρα μου επικοινωνώ με το τηλέφωνο, μέσω τηλεφώνου, και συνήθως μας παίρνει εκείνος τηλέφωνο, όποτε εκείνος μπορεί και έχει σήμα από το καράβι που βρίσκεται. Δηλαδή, συνήθως μιλάμε μία φορά στους, ε... δύο με τρεις μήνες περίπου.

Η Ευαγγελία δεν θυμάται ποτέ να έχει κάνει διάλογο με τον πατέρα της. Κι αυτό, γιατί εκείνος προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις του, χωρίς να ακούει τις γνώμες των άλλων. Δεν θυμάται ποτέ, να της έχουν μιλήσει οι γονείς της, για θέματα σχετικά με αντισύλληψη, αγάπης, έρωτα ή και άλλα

θέματα γεμάτα με απορίες της εφηβικής ηλικίας. Το μόνο που ενδιέφερε και φόβιζε τον πατέρα της ήταν μήπως οι κόρες του προχωρήσουν σε μία σχέση τους. από την άποψη, ότι αυτό το πράγμα είναι ανήθικο να γίνει έξω από τα πλαίσια του γάμου. Συγκεκριμένα η Ευαγγελία μας είπε:

[...] συνήθως με τον πατέρα μου δεν κάναμε διάλογο. Συνήθως, εκείνος μίλαγε ε, και προσπαθούσε να επιβάλλει τις απόψεις του. Δεν μπορώ να θυμηθώ κάποιους συγκεκριμένους διαλόγους ε... με ακρίβεια, ε... ούτε... κάποιες συμβουλές ή οδηγίες που μου δίνει. Ε, Πάντοτε θυμάμαι, ότι μας έλεγε, αυτό δηλαδή που τον φόβιζε, την αδερφή μου και μένα, επειδή ήμασταν γυναίκες. Είναι που μας έλεγε στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, να μην κατεβάσετε τα βρακιά σας, να προσέχετε! Να μην κατεβάσετε τα βρακιά σας! Δηλαδή, δεν μας είχε μιλήσει ποτέ, ούτε εκείνος, ούτε η μητέρα μου, ούτε για την αντισύλληψη, ούτε για την ε... φυσική έλξη που μπορεί να νιώσει ένα κορίτσι και ένα αγόρι, για τη φυσική έλξη, και τις χαρές και την αγάπη που κρύβεται πίσω από την σεξουαλική επαφή, παρά το μόνο που τους ένοιαζε, ήταν να μην κατεβάσουμε το βρακί μας, όπως χαρακτηριστικά έλεγε.

Το κυριότερο που θα ήθελε η Ευαγγελία αναφορικά με τον πατέρα της είναι να μην ασκούσε το επάγγελμα, με το οποίο ασχολείται τόσα χρόνια. Θα ήθελε να επαγγέλλεται κάτι άλλο, προκειμένου να παραμένει με την οικογένειά του, αλλά και για να μην ακούει την μητέρα της να διαμαρτύρεται συνεχώς, ότι τα παιδιά της φταίνε που ο άντρας της έγινε ναυτικός. Ήταν μία συνήθεια της μητέρας της να κατηγορεί τα ίδια της τα παιδιά, ότι φταίνε για τη συνεχή και συχνή απουσία του συζύγου της. Συγκεκριμένα ειπώθηκε το εξής:

[...] Ο πατέρας μου... δεν μου αρέσει, καταρχήν, λόγω του επαγγέλματος του. Δηλαδή, θα ήθελα να κάνει ένα άλλο επάγγελμα, ε, και να... για να παραμένει, μάλλον, μεγαλύτερο χρονικό διάστημα με μας, και για να μην ακούω την μητέρα μου συνέχεια να παραπονιέται, ότι έγινε ναυτικός για σας και έγινε ναυτικός για σας, και εγώ τον έχω στερηθεί όλα αυτά τα χρόνια εξαιτίας σας. Δηλαδή, στην παραμικρή ε, ανιμαχία μας η μητέρα μας, μας χτυπάει συνέχεια αυτό και στα τρία παιδιά.

Ένας ακόμη λόγος που δεν της αρέσει ο πατέρας της είναι γιατί, κι εκείνος, έχει δεχθεί το ίδιο παθητικά ε την μητέρα της την συμπεριφορά της αδερφής της. Άφηνε κι εκείνος την αδερφή της να επιτίθεται σε όποιον θέλει, και σωματικά και λεκτικά. Ειδικότερα:

[...] Επίσης, ο πατέρας μου δεν μου αρέσει, γιατί κι εκείνος, όσον αφορά το θέμα της αδερφής μου, και την όλη αυτή επιθετικότητα που είχε, δεν έκανε κάτι.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας της και συγκεκριμένα το επάγγελμα που ασκεί, οφείλεται για πολλές άσχημες καταστάσεις στην οικογένειά της, όπως είναι η μη κοινωνικότητα της μητέρας της, αλλά και το γεγονός, ότι στερείται και είναι μακριά από τους δικούς της ανθρώπους, τους συγγενείς της. Χαρακτηριστικά ακούστηκε:

[...] είναι, ότι εξαιτίας του η μητέρα μου, έχει πάθει... ε... πάρα πολλά πράγματα. Εννοώ, ότι έχει στερηθεί ε, και... φίλες, γιατί δεν έκανε φίλες, επειδή έλειπε ο πατέρας μου και τι θα έλεγε ο κόσμος, αν γύρναγε από 'δω κι από 'κει, με την μία και με την άλλη. Επίσης, ε... έχει στερηθεί ε... να βρίσκεται κοντά στους... στους δικούς της ανθρώπους, στους συγγενείς της, αφού, όταν λείπει ο πατέρας μου δεν πηγαίνει πουθενά, ούτε καλοκαίρι, ούτε Χριστούγεννα, ούτε Πάσχα, ούτε τίποτα.

Τέλος, υπογραμμίζει, ότι δεν της αρέσουν όλες αυτές οι εξωσυζυγικές σχέσεις που είχε ο πατέρας της. Η ίδια το έμαθε τυχαία από κάποια τηλεφωνήματα και κάποιες συζητήσεις – καλύτερα συγκρούσεις – που είχε ο ίδιος με την μητέρα της. Θεωρεί, ότι αυτές οι σχέσεις θίγουν την μητέρα της, ως άνθρωπο και ως προσωπικότητα. Πιο ειδικά:

[...] Κι επίσης πιστεύω, ότι ο πατέρας μου έχει κάνει αρκετές εξωσυζυγικές σχέσεις, κι αυτό θεωρώ, ότι είναι εις βάρος της ε, μητέρας μου.

Ο μοναδικός λόγος που της αρέσει της Ευαγγελίας ο πατέρας της είναι, γιατί, στον οικονομικό τομέα τουλάχιστον, δεν τους έλειψε τίποτα. Θεωρεί, ότι λόγω της οικονομικής ανέσεως, στον μορφωτικό και γενικότερα στον πνευματικό τομέα δεν ένιωσαν στέρηση. Ειδικότερα:

[...] Ο πατέρας μου μού αρέσει, γιατί ... τουλάχιστον στον οικονομικό τομέα δεν μας έλειψε τίποτα, και κυρίως από θέμα μορφώσεως. Δηλαδή, θέλαμε να μάθουμε το ένα πηγαίναμε, θέλαμε να μάθουμε το άλλο πηγαίναμε. Ε... αυτό που 'πα, το παράδειγμα που είπα και πριν για τα ιταλικά, ότι δεν με έστειλε, είναι γιατί πίστευε, ότι δεν θα καταφέρω να... ανταπεξέλθω. Όχι... ε... ότι δεν είχε χρήματα, ας πούμε να με στείλει, ε... για αυτόν το λόγο μου αρέσει ο πατέρας μου.

Η Ευαγγελία πιστεύει, ότι μοιάζει με τον πατέρα της στη νευρική κατάσταση που διακρίνει κι εκείνη. Όχι, βέβαια, σε τόσο έντονο βαθμό, αλλά θεωρεί, ότι πολλές φορές χάνει την υπομονή της, χωρίς να έχει προσπαθήσει αρκετά και διακατέχεται από νευρική κατάσταση χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Πιο συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Ε... καταρχήν, όσον αφορά τα νεύρα του, δηλαδή, ότι είναι νευρικός, ε, έχω πιάσει, έχω τσεκάρει, εντός εισαγωγικών, κι εγώ τον εαυτό μου, πολλές φορές σε διάφορες καταστάσεις, αν και θα 'πρεπε να 'χω πολύ υπομονή, ε, να... βιάζομαι, και να λέω, άντε τελειώνε, τελειώνε, και να εκφράζω, έτσι μία νευρική κατάσταση, και πιστεύω, ότι αυτό ε, το έχω πάρει από τον... ε... πατέρα μου. Για παράδειγμα... ε... το πρωί, ας πούμε που ετοιμάζω την μεγάλη μου την κόρη για να πάει στο σχολείο ε, και βιαζόμαστε, προσπαθεί το παιδί να βάλει την τσάντα του στον... όμο, στους ώμους του και του λέω, άντε, άντε, γρήγορα, τελειώνε, ξέρω 'γω, ενώ εκείνη την ώρα πρέπει να δείξω υπομονή, γιατί το παιδί προσπαθεί και τώρα ουσιαστικά μαθαίνει. Είναι η πρώτη του χρονιά, ας πούμε σε κανονικό σχολείο, ε, να είναι αυτόνομο, και να μάθει να βάζει μόνο του το μπουφάν, μόνο του την τσάντα, και όλα του τα υπόλοιπα αντικείμενα.

Σε αντίθεση τώρα με τον πατέρα της, εκείνη προσπαθεί να βρίσκει, όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο για να περνάει με τα παιδιά της. Το ίδιο προσπαθεί και για τον σύζυγό της και ευτυχώς η δουλειά του, του επιτρέπει να περνάει αρκετές ώρες με την ίδια και τα παιδιά. Ωστόσο, όταν ο σύζυγός της βρίσκεται στην εργασία του, η Ευαγγελία νιώθει τα ίδια συναισθήματα άγχους και ανασφάλειας που ένιωθε στο πατρικό της σπίτι εξαιτίας της έλλειψης του πατέρα της. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

[...] θέλω να βρίσκω, όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο, για να είμαι με τα παιδιά μου, σε αντίθεση με τον πατέρα μου που ήταν... πανταχού απών. Και τώρα, επειδή ο σύζυγός μου είναι πυροσβέστης, και δουλεύει κάθε τρίτη ημέρα, εικοσιτετράωρο. Την ημέρα λοιπόν, το εικοσιτετράωρο, αυτό το συγκεκριμένο που δουλεύει, ε... στο σπίτι νιώθω πάρα πολύ μοναξιά και πάρα πολύ μόνη, και έτσι πολύ αγχωμένη και ανασφαλής, και μου έρχονται στο νου τα συναισθήματα που ένιωθα, όταν έλειπε ο πατέρας μου. Ακριβώς το ίδιο... αισθάνομαι.

Θεωρεί, ότι κι εκείνη, όπως και ο πατέρας της, προσπαθεί να προσφέρει πνευματικά στα παιδιά της, ό, τι καλύτερο μπορεί. Προσπαθεί, όμως αυτό να το συνδυάσει με την συναισθηματική και ψυχική ασφάλεια των παιδιών, κάτι που η ίδια δεν ένιωθε να της παρέχεται από τους γονείς της. Ειδικότερα μας είπε:

[...] Ε... ε... κατά τ' άλλα πιστεύω ότι δεν έχω μοιάσει στον πατέρα μου σε κανένα άλλο... σημείο. Βέβαια, κι εγώ θέλω να παρέχω, ας πούμε στα παιδιά μου, όπως έκανε και ο πατέρας μου, δηλαδή, και το φαγητό που θέλουν, ε, και, ας πούμε, την κόρη μου, να την πάω μπαλέτο, την μεγάλη, να την πάω κολυμβητήριο, δηλαδή, του έχω μοιάσει σε αυτό, ε... αλλά πιστεύω, ότι αυτό είναι σωστό, είναι θετικό, αν περικλείει και όλα τα υπόλοιπα μαζί. Δηλαδή, και την ασφάλεια και την παροχή ε, πολλών αγαθών και στον συναισθηματικό και στον ψυχολογικό τομέα.

Σε αυτό που σίγουρα η Ευαγγελία δεν θέλει να μοιάσει στον πατέρα της, είναι στην σύγκριση που έκανε ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της. Θεωρεί, ότι αυτή η πράξη του ήταν καταστροφική, όχι μόνο για την σχέση των δύο αδερφών μεταξύ τους, αλλά και γενικότερα για την πορεία όλων των σχέσεων στη ζωή τους. Γι' αυτό το λόγο προσπάθησε να εισάγει ομαλά στη ζωή της μεγάλης της κόρης τον ερχομό του μωρού και να την προετοιμάσει κατάλληλα. Τουλάχιστον, όσο μπορούσε καλύτερα. Χαρακτηριστικά είπε:

[...] Και επίσης, αυτό που πρόσεχα από μικρή, και δεν θέλω με τίποτα να μοιάσω στον πατέρα μου, ε, είναι να συγκρίνω τα παιδιά μου μεταξύ τους, και ειδικά τις δύο κόρες που είχε εκείνος, να το κάνω κι εγώ. Γι' αυτό το λόγο, πριν γεννηθεί η μέμπα μας, που γεννήθηκε πριν από τρεις μήνες, ε... άρχισα σιγά – σιγά να κάνω συζητήσεις με τη Δέσποινα, από τη στιγμή που είδε, ότι είχε φουσκώσει η κοιλιά μου, ε... να κάνω λοιπόν, συζητήσεις μαζί της, να της λέω, ότι θα 'ρθει η αδερφούλα της που θα την αγαπάει και θα της φέρει δώρα, να ψωνίζουμε μαζί για το μωρό, να του ετοιμάσουμε το δωμάτιο μαζί. Δηλαδή, προσπαθούσα να της δίνω πρωτοβουλίες ε, και να την εμπλέξω σε όλη αυτή την νέα κατάσταση, και την νέα πραγματικότητα που θα αντιμετωπίζαμε όλοι μέσα στο σπίτι. Πόσο μάλλον η Δέσποινα, ε... που είχε και... ε... την απόλυτη αγάπη και αφοσίωση από μένα και λατρεία, ε... Τέσσερα χρόνια στην ε... ζωή της. Ε... ακόμα, όμως και όταν γεννήθηκε το μωρό μας, και τώρα, δηλαδή, το κάνουμε μαζί με τη Δέσποινα μπάνιο, κάποιες φορές προσπαθεί και η ίδια, αν και είναι μόνο τεσσάρων χρόνων να του δώσει το γάλα, ε... της λέω, ότι όσο ήταν στο σχολείο το μωρό μας τη ζητούσε, δηλαδή, προσπαθώ να την εμπλέξω στη ζωή του παιδιού και να κάνω την μία για τη ζωή της άλλης πολύτιμη.

Μας ξαφνιάζει η ειλικρίνειά της, αφού ομολογεί, ότι τον πατέρα της δεν τον έχει ανάγκη, αφού δεν έγινε ποτέ πολύτιμος στη ζωή της, αφού δεν μοιράστηκε ποτέ μαζί του χρόνο από τη ζωή της. Συνειδητοποιούμε την πατρική έλλειψη που μπορεί να νιώσει το παιδί σε όλο της το μεγαλείο. Αυτό ουσιαστικά που έχει προσλάβει από τον πατέρα της είναι, ότι «πατέρας» είναι ο παροχέας υλικών αγαθών στο παιδί. Ακούστηκε το εξής:

[...] ποτέ δεν μου έγινε πολύτιμος στη ζωή μου... ε... για να τον έχω ανάγκη τώρα. Δεν ξέρω, νομίζω, ότι η πατρική φιγούρα... απουσιάζει παντελώς από την ε... ζωή μου ε... και αυτό που μου 'χει δείξει ο πατέρας μου είναι, ότι πατέρας είναι αυτός που προσφέρει υλικά αγαθά στο παιδί.

Η μητέρα της δείχνει για άλλη μια φορά την αδυναμία της και την πλήρη υποταγή της στον πατέρα της, αφού θεωρεί, ότι η Ευαγγελία οφείλει να ζητήσει συγγνώμη από τον τελευταίο. Κι αυτό γιατί, σύμφωνα πάντοτε με τα λεγόμενα της μητέρας της, ο πατέρας της εισέπραξε πολύ πόνο μετά τον χωρισμό της κόρης του και την κοινωνική κατακραυγή από αυτόν, αφού απέκτησε την ταμπέλα «της χωρισμένης». Χαρακτηριστικά μας είπε το εξής:

[...] Η μητέρα μου, ωστόσο μου λέει, ότι ο πατέρας μου βασανίζεται και ειδικά, τότε που χώρισα από τον πρώτο μου σύζυγο, και τον στενοχώρησα και ότι πρέπει κάποια στιγμή να του ζητήσω συγγνώμη, γιατί του 'δωσα τόση πίκρα. Και καλά, γιατί η κόρη του θα 'χει την ταμπέλα της χωρισμένης.

Για τον μόνο λόγο που η Ευαγγελία άκουγε ένα «μπράβο» μέσα στο σπίτι της, ήταν για τις δουλειές που έκανε μέσα σε αυτό. Μόνο για αυτό θεωρούσε ικανή την κόρη του και γι' αυτόν τον λόγο της έλεγε, ότι πρέπει στη ζωή της να γίνει καθαρίστρια, αφού μόνο σε αυτό ήξερε να ανταπεξέρχεται ικανοποιητικά. Αυτό άλλωστε, δεν χρειαζόταν και ιδιαίτερη ευφυΐα, αφού την αποκαλούσε συνεχώς και υποτιμητικά «ζούμπερο». Η Ευαγγελία, προκειμένου να ακούσει κι εκείνη ένα θετικό σχόλιο από τον πατέρα της, προκειμένου να νιώσει κι εκείνη, ότι αξίζει, καθάριζε συνεχώς το σπίτι. Ειδικότερα:

[...] θυμάμαι ο πατέρας μου από τότε που ήμουν μικρή, όπως και η μητέρα μου, ε, αυτό που τον ευχαριστούσε ήτανε να κάνω δουλειές στο σπίτι. Με έλεγε νοικοκυρά. Δηλαδή αυτό ήταν το μόνο καλό, ε, που έβρισκε επάνω μου, για αυτό μου έλεγε, ότι εγώ, εσύ είσαι, εσύ, μάλλον, όταν θα

μεγαλώσεις είσαι για να γίνεις καθαρίστρια, να καθαρίζεις σκάλες, ε, με υποτιμητικό... ύφος. Μόνο αυτό το καλό έβλεπε... πάνω μου. Ε... Και θυμάμαι, που μικρή, όταν τσακωνόμασταν και όταν έτσι με υποβίβαζε συνέχεια, ε, για να του δείξω, ότι αξίζω έκανα γενική φασίνα σε όλο το σπίτι. Έπλενα το σπίτι, σκούπιζα, σφουγγάριζα, και τότε έλεγε, μπράβο Ευαγγελία, θα γίνεις μια καλή νοικοκυρά. Και εγώ προκειμένου να ακούσω έστω και αυτό από το στόμα του, ε... έκανα φασίνα σε όλο το σπίτι, ότι ώρα κι αν ήταν, ότι μέρα κι αν ήταν, ε... προκειμένου, δηλαδή, να τον ευχαριστήσω και να τον ικανοποιήσω, έστω και με αυτόν τον τρόπο.

Όταν η Ευαγγελία αισθανόταν πικραμένη από τον πατέρα της, κλεινόταν στο δωμάτιό της, δεν μιλούσε σε κανέναν και άκουγε πολύ δυνατά μουσική. Παράλληλα, υπογραμμίζει το γεγονός, ότι, όταν τσακωνόταν με τον πατέρα της, τσακωνόταν και με τον φίλο της. Ένιωθε, ότι προσπαθούσε να εκδικηθεί τον πατέρα της στο πρόσωπο του φίλου της. Αυτό συνέβαινε μόνο, όταν ερχόταν σε σύγκρουση με τον πατέρα της. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Ε... όταν νιώθω δυσαρεστημένη με τον πατέρα μου, ε, όταν έχουμε τσακωθεί, ε... ή όταν έτσι, ε... δεν έχουμε μιλήσει και πάρα πολύ καλά, ε, θυμάμαι, από μικρή ότι κλεινόμουν στο δωμάτιό μου και έβαζα τέρμα την μουσική... Αυτό, όμως που θυμάμαι χαρακτηριστικά, ότι... έκανα, όταν τσακωνόμουν με τον πατέρα μου και ήμουν γενικά στενοχωρημένη και ζημιωμένη από την συμπεριφορά του, είναι ότι τσακωνόμουν με τον εκάστοτε φίλο μου. Δηλαδή, με τις δύο τρεις σχέσεις που είχα, ε... πάντοτε τσακωνόμουν μετά με τον φίλο μου. Δηλαδή, με την μητέρα μου, όταν τσακωνόμασταν, δεν... ξέδιδα στο φίλο μου, ε, μόνο με τον πατέρα μου, κι αυτό... δεν ξέρω να το εξηγήσω.

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, αλλά και η σύγκριση που έκανε με την αδερφή της, την έκανε να είναι κλειστή ως άνθρωπος και καχύποπτη με τους συνανθρώπους της. Επιπλέον, θεωρεί, ότι με το να μην νιώθει καμία αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, κλείστηκε εντελώς στον εαυτό της και έγινε ένα εσωστρεφές άτομο. Οι δάσκαλοι στο σχολείο το επισήμαιναν συχνά στους γονείς της, αλλά εκείνοι ισχυρίζονταν, ότι είναι ήσυχο παιδί. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Ε... και γενικά ο πατέρας μου με έκανε να κλειστώ πάρα πολύ στον εαυτό μου, ε, να γίνω, έτσι από μικρή... πολύ εσωστρεφές άτομο, και γενικά ήμουν πολύ εσωστρεφές παιδί, αφού στο σχολείο, όταν πήγαινε η μητέρα μου να ρωτήσει, πάντα οι δάσκαλοι το έλεγαν αυτό. Ότι γενικά δεν κουνιέμαι πολύ, δεν μιλάω πολύ, ε... δεν... σηκώνω ποτέ το χέρι μου, για να πω στο μάθημα να πω την απάντηση τη σωστή. Ε... και η μητέρα μου, η απάντησή της ήταν, ότι το παιδί είναι ήσυχο, δηλαδή δεν μπορούσε να σκεφτεί κάτι άλλο. Αυτό, δηλαδή, πιστεύω, ότι είναι η μεγαλύτερη επίπτωση της συμπεριφοράς του πατέρα μου επάνω μου. Ότι με έκανε, έτσι να είμαι πολύ κλειστή και καχύποπτη με τους άλλους ανθρώπους.

Θεωρεί η Ευαγγελία, ότι ο πατέρας της, όχι μόνο δεν την ενθάρρυνε στον τομέα της μαθήσεως, αλλά και έκανε ό, τι μπορούσε, προκειμένου να μην καταφέρει να προχωρήσει. Δεν την ενίσχυε ποτέ θετικά, δεν της έλεγε ποτέ «μπράβο», της απευθυνόταν με υποτιμητικές λέξεις, όπως «ζούμπερο», υπονοώντας την χαμηλή νοημοσύνη της. Δεν ξεχνούσε, βέβαια, να την αποθαρρύνει σε κάθε της προσπάθεια, όπως για παράδειγμα στις Πανελλήνιες – όπου η Ευαγγελία πέρασε στη πρώτη της προτίμηση – ή στον ΑΣΕΠ – όπου ήταν διοριστέα, και μάλιστα με πολύ καλή σειρά. Χαρακτηριστικά μας ανέφερε:

[...] Επειδή γενικά ο πατέρας μου με αποθάρρυνε και με υποβίβαζε, ε... και ιδιαίτερα, όσον αφορά τον τομέα της μαθήσεως, ε, ‘ζούμπερο’ με ανέβαζε, ‘ζούμπερο’ με κατέβαζε, πιστεύω, ότι με επηρέασε πάρα πολύ στη ζωή μου, γιατί πάντοτε μου έλεγε, ότι εγώ δεν θα προχωρήσω στη ζωή μου, και ότι δεν είμαι για να μάθω γράμματα, ε, αλλά είμαι για να καθαρίζω σκάλες. ‘Ζούμπερο’ με ανέβαζε, ‘ζούμπερο’ με κατέβαζε. Πίστευε, ότι δεν θα τα καταφέρω πουθενά, ακόμη, κι όταν έδιναν

Πανελλήνιες, ε... δεν με ενθάρρυνε ποτέ, ούτε αργότερα, όταν έδινα στον διαγωνισμό του ΑΣΕΠ, προκειμένου να διοριστώ, ε... στο επάγγελμά μου.

Αν και ο πατέρας της την αποθάρρυνε, αν και δεν είχε ακούσει ποτέ κάτι θετικό, αναφορικά με το σχολείο, εκείνη προσπαθούσε να τα καταφέρει. Ήταν μία μέτρια και σταθερή μαθήτρια, η οποία όμως μελετούσε και το πιο σημαντικό, είχε τη δύναμη να προσπαθεί. Ο πατέρας της, ακόμη και στην πιο μικρή προσπάθειά της, δεν παρέλειπε να την χαρακτηρίζει «σκράπα» και να την προειδοποιεί, ότι δεν μπορεί να καταφέρει τίποτα στη ζωή της, οπότε να μην προσπαθεί να καταφέρει τίποτα. Όσο περισσότερο άκουγε τα λόγια αυτά από τον πατέρα της, τόσο περισσότερο προσπαθούσε η ίδια να γίνει καλύτερη. Με πόνο ψυχής, βέβαια. Η ίδια μας είπε:

[...] Ακόμα πιστεύω, ότι άμα ο πατέρας μου με ενθάρρυνε και... μου έλεγε μπράβο και μου έδειχνε, ότι κάνω κάποια πράγματα σωστά, η απόδοσή μου στο σχολείο, ε... θα ήταν ε... ακόμη μεγαλύτερη. Δηλαδή, ποτέ δεν ήμουν η άριστη μαθήτρια, ή το... πολύ έξυπνο μυαλό, η ευφυέστατη, ας πούμε μαθήτρια, αλλά ήμουν σταθερή. Δηλαδή, από το δημοτικό μέχρι το Λύκειο που τελείωσα, πάντοτε οι δάσκαλοι και οι καθηγητές έλεγαν στην μητέρα μου, ότι είναι επιμελής, διαβάζει, είναι προσεκτική και ότι προσπαθώ. Και βέβαια, από την πρώτη γυμνασίου μέχρι την Τρίτη Λυκείου είχα έναν μέσο όρο γύρω στο δεκαεφτά. Δεν μπορείς, δηλαδή, να πεις, ότι ήμουν «σκράπας», όπως με χαρακτήριζε ο πατέρας μου. Και μάλιστα, μου έλεγε, ότι με το ζόρι θα τελειώσω, ας πούμε το γυμνάσιο.

Θεωρεί, ότι η συγκρουσιακή και απόμακρη ταυτόχρονα σχέση που είχε με τον πατέρα της έχει επηρεάσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σχέση της με το άλλο φύλο. Πολλές φορές σε διάφορες αψιμαχίες και μικροσυγκρούσεις που είχε με τον φίλο της ή ακόμη και τώρα με τον σύζυγό της, ένιωθε και νιώθει, ότι τσακώνεται με τον πατέρα της. Ένιωθε να επαναλαμβάνονται λέξεις και φράσεις που είχαν ανταλλαχθεί μέσα στην σύγκρουσή της με τον πατέρα της. Πιο συγκεκριμένα είπε:

[...] Ε... πιστεύω, ότι γενικά αυτή η... συγκρουσιακή σχέση που... είχα με τον... ε... πατέρα μου, αλλά και απόμακρη ταυτόχρονα, ε... έχω την εντύπωση, ότι με έχει επηρεάσει ε... γενικά στις... ε, σχέσεις μου... με το άλλο φύλο. Και αυτό, γιατί στις δύο με τρεις σχέσεις που είχα στη ζωή μου μέχρι τώρα, μέχρι το δεύτερο γάμο μου, ε... φορές βλέπω, ότι... ότι... όταν τσακώνομαι με τον, ε... φίλο μου ή με τον σύζυγό μου τώρα, νιώθω, ότι είναι σαν να... τσακώνομαι με τον... πατέρα μου. Δηλαδή, πολλές φορές νιώθω, ότι επαναλαμβάνω κάποια πράγματα και κάποια λόγια, που μπορεί να τα 'λεγα... δηλαδή... ας πούμε... έλεγα στον πατέρα μου, ότι... δεν με καταλαβαίνεις και δεν... με... υποστηρίζεις και δεν έχεις κάτσει να μ' ακούσεις ποτέ. Δηλαδή, κάποια πράγματα, που τα έλεγα, ας πούμε, και στους φίλους μου, όταν ε... τσακωνόμασταν.

Η Ευαγγελία πάντοτε μέσα της έψαχνε να βρει τον λόγο που εκείνη ο πατέρας της την μείωνε συνεχώς και της μιλούσε άσχημα, ενώ της αδερφή της, της φερόταν με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο, και μάλιστα δεν το έκρυβε. Στα αυτιά της Ευαγγελίας ακόμη ηχούν τα υποτιμητικά λόγια του πατέρα της, όπως «ζούμπερο» και «εσύ δεν είσαι άξια για τίποτα, παρά μόνο για να καθαρίζεις σκάλες». Μπροστά στην Ευαγγελία δεν παρέλειπε να υπερυψώνει την άλλη την κόρη του και να της λέει, ότι «εσύ είσαι το καλύτερο παιδί μου». Παρ' όλα αυτά, η Ευαγγελία προσπαθεί, να δικαιολογήσει τον πατέρα της, λέγοντάς μας, ότι αυτή η αδυναμία προς την αδερφή της, ίσως οφείλεται στο γεγονός, ότι ήρθε στη ζωή μετά από τρία παιδιά που είχε χάσει η μητέρα της, ή επειδή γεννήθηκε τρεις μήνες προτού πεθάνει ο παππούς της, ο πατέρας του πατέρα της. Πιθανολογεί, επίσης, ότι αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός, ότι η αδερφή της έχει το όνομα της μητέρας του πατέρα της. Ειδικότερα μας είπε:

[...] Και βέβαια, το αντίθετο με την... Μαρία, την άλλη του κόρη, ε... που κάθε φορά που θα έκανε κάτι σωστό, και να μην ήταν τελείως σωστό, ε, μπράβο Μαρία και είσαι... για να σπουδάσεις και είσαι η καλύτερη ε... και είσαι το ένα και είσαι το άλλο, και όχι σαν την αδερφή σου, το ζούμπερο, που αυτή θα καταρί, καθαρίζει μια ζωή σκάλες, ε... στην ζωή της. Ε... και γενικότητα... και

γενικότερα, πάντοτε την υπερύψωνε και πάντοτε έτσι... ήτανε το... καλύτερο παιδί του και το έλεγε μάλιστα. Δεν ξέρω, ίσως επειδή είχε το όνομα της μητέρας του; Ίσως, επειδή την απέκτησαν μετά από τρία παιδιά που είχε χάσει η μητέρα μου; Ε... ίσως κιόλας, επειδή η... αδερφή μου γεννήθηκε και μετά από τρεις μήνες πέθανε ο παππούς μου, ο πατέρας του πατέρα μου, ο παππούς μου ο Βαγγέλης;

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, επίσης, ότι η απουσία του πατέρα της ήταν πολύ έντονη, όχι μόνο στην ίδια και τ' αδέρφια της, αλλά και στην μητέρα της. Αυτό που την δυσαρεστούσε πολύ είναι, ότι δεν έχει αναμνήσεις από τον πατέρα και την μητέρα της μαζί ως ζευγάρι. Δεν έχει εικόνες από τους δυο τους μέσα στο σπίτι. πάντοτε θυμάται την μητέρα της να γκρινιάζει στον πατέρα της, για να σταματήσει να εργάζεται ως ναυτικός. Πιο συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Παράλληλα, αυτό που μου έλειπε από τους δικούς μου, λόγω του επαγγέλματος του πατέρα μου ε, και πιστεύω, ότι μ' έχει επηρεάσει κατά κάποιο τρόπο στις σχέσεις μου ε... είναι, ότι... δεν τους ένιωθα ποτέ σαν ζευγάρι μέσα στο σπίτι. Δηλαδή να καθίσουν να μοιραστούν στιγμές μαζί, να πάνε μία βόλτα μαζί έξω, να τους δω αγκαλιά, να τους δω ε, ξέρω 'γω, να πιούνε έναν καφέ μαζί, ε... να τους δω να τρώνε μαζί τα μεσημέρια, δηλαδή, πάντοτε η απουσία του ήταν αισθητή ε... και όχι μόνο, όσον αφορά τα παιδιά, αλλά και όσον αφορά και την μητέρα μου. Δηλαδή, πάντοτε θυμάμαι που του έλεγε η μητέρα μου στο τηλέφωνο, άντε δεν μπορώ άλλο, θέλω να... γυρίσεις πίσω, δεν μπορώ άλλο μόνη μου. Σταμάτα πια. Αλλά ο πατέρας μου συνέχιζε και συνεχίζει ακόμη να εργάζεται... ως ναυτικός.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας οφείλει να κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή του παιδιού. Η συμβολή του πρέπει να είναι καθοριστική στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του. Πρέπει να είναι το στήριγμα και ο «οδηγός» στη ζωή του παιδιού, ο άνθρωπος που θα δείξει στο παιδί τον τρόπο να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες της ζωής του. Η Ευαγγελία φαίνεται να ξεχωρίζει τη θέση της μητέρας από την θέση του πατέρα στη ζωή του παιδιού. Θεωρεί, λοιπόν, ότι αυτό που αισθάνεται η μητέρα για το παιδί της, κομμάτι από τον ίδιο της τον εαυτό, δεν μπορεί να το αισθανθεί κανένας άλλος. Μπροστά στο μεγαλείο των συναισθημάτων της μητέρα για το παιδί, δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό και μεγαλειώδες. Ειδικότερα είπε:

[...] Ε... Γενικά ο πατέρας για εμένα ε... πρέπει να είναι... ε... το στήριγμα για το παιδί, ο οδηγός στη ζωή, ε... ο άνθρωπος που θα του δείξει να είναι δυναμικό ε... και θα του δείξει τους τρόπους, για να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες που θα του παρουσιαστούν στη ζωή. Ε... δεν ξέρω, αν είναι σωστό, αλλά δεν τον βλέπω στην ίδια θέση με την μητέρα. Δηλαδή, την μητέρα την έχω πολύ ψηλά, είναι μία λέξη ιδανική για μένα, ένα πρόσωπο ε, ιδανικό, ε... και... αξιοθαύμαστο και αξίζει, όσο κανένα άλλο. Ε... δίπλα όμως ακριβώς από την μητέρα, όχι στην ίδια γραμμή, λίγο πιο κάτω από την μητέρα ε, βλέπω τον πατέρα, ο οποίος και αυτός, ωστόσο, πρέπει να έχει ε, σημαντικούς ρόλους μέσα στην οικογένεια ε, και πρέπει να βοηθάει στο μέγαλωμα και στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών ε, το ίδιο εξίσου. Απλά την μητέρα την ξεχωρίζω, γιατί πιστεύω, ότι σε καμία περίπτωση ε, τα συναισθήματα για το παιδί της μητέρας, ε, μπορεί να είναι, ε... τα ίδια με του πατέρα. Η μητέρα, όπως και να το κάνεις, γεννάει το παιδί, το πονάει, ε, βγάζει ένα κομμάτι από τον εαυτό της και είναι λογικό, να πονάει περισσότερο για το παιδί.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας στην πνευματική της ανάπτυξη δεν έπαιξε κάποιο ιδιαίτερο ρόλο, αφού ποτέ δεν την ενθάρρυνε, ποτέ δεν την ενίσχυσε ψυχολογικά, ποτέ δεν άκουσε ένα «μπράβο». Θεωρεί, όμως ότι και οι ίδιοι οι γονείς της, ως άνθρωποι δεν είχαν την τάση να καλλιεργούν την πνευματική τους ανάπτυξη, αφού δεν έδειχναν και ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε αυτόν τον τομέα. Πιο συγκεκριμένα:

[...] στην πνευματική μου ανάπτυξη τώρα δεν πιστεύω, ότι έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο, δεν με παρακίνησε, δεν με ενθάρρυνε ποτέ ε... να... μάθω κάτι ή να μου πει ένα μπράβο. Ε... ούτε τους είδα ποτέ να ασχολούνται, ας πούμε με βιβλία ή με μελέτη λογοτεχνικά βιβλία μέσα στο σπίτι. Βέβαια, ήταν και τα

επαγγέλματά τους τέτοια που δεν... τους δινόταν αυτή η δυνατότητα, αλλά ούτε, θέλω να πω, ότι στον ελεύθερο χρόνο τους, υπήρχε αυτή η ενασχόληση με τα βιβλία.

Η Ευαγγελία χαρακτηρίζει τον πατέρα της «άγριο» και γενικότερα ως έναν άνθρωπο, που δεν διέθετε τρόπους διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των παιδιών. Μας αναφέρει χαρακτηριστικά ένα περιστατικό που έλαβε χώρα, όταν ήταν οχτώ ετών, το οποίο την έκανε να μην θέλει την θάλασσα, ούτε από μακριά. Μας είπε λοιπόν:

[...] Ο πατέρας μου γενικά ήταν άγριος και δεν είχε ε... ε... τρόπους. Ε... δηλαδή, για παράδειγμα, όταν ε... ας πούμε, εγώ... είχα έρθει από το χωριό στην ηλικία των πέντε χρονών στην Αθήνα, ε... δεν είχα ποτέ με τον παππού μου και την γιαγιά μου, αν και ζούσα στην Κρήτη, μέχρι τότε στη θάλασσα, γιατί δεν είχαν μεταφορικό μέσο και το χωριό ήταν σε ένα ορεινό ε... χωριό, ψηλά, ε... Στα οχτώ μου, λοιπόν, με πήρε ο πατέρας μου και με πήγε στη θάλασσα μαζί με την αδερφή μου. Η αδερφή μου ήταν το σαΐνι, γιατί ήξερε να κολυμπήσει πολύ καλά, αφού κάθε καλοκαίρι την πήγαιναν και εμένα με έβαλε πάνω σε ένα στρώμα μαζί με την αδερφή μου και πήγαμε βαθιά μέσα στη θάλασσα. Και ξαφνικά αναποδογύρισε το στρώμα ε... και καλά, για να μάθω εγώ κολύμπι και το αποτέλεσμα ήταν να πάω κατευθείαν καρφωτή, ε... πολύ... χαμηλά στη θάλασσα. Δεν μπορώ, βέβαια, να πω, ότι άγγιξα και τον βυθό, αλλά πήγα αρκετά χαμηλά. Ε... Ήπια πάρα πολύ νερό, παραλίγο να πνιγώ, δηλαδή, γιατί μ' έβγαλαν έξω αναίσθητη ε, και μετά πήγα και στο νοσοκομείο. Ε... και... νόμιζε, δηλαδή, με αυτόν τον τρόπο ο πατέρας μου, ότι εγώ θα μάθω κολύμπι. Και βέβαια, μετά που συνήλθα, μου φώναζε και από πάνω, γιατί εγώ πνίγηκα και δεν μπόρεσα να κολυμπήσω. Και βέβαια, το αποτέλεσμα ήταν από κείνη την ημέρα να ξαναπάω μετά ε, στη θάλασσα δεκαέξι χρονών ε, με τις φίλες μου, μετά από δική μου πρωτοβουλία ε, και το... μεγαλύτερο αποτέλεσμα από όλη αυτή την κατάσταση, είναι, ότι μέχρι τώρα δεν έχω μάθει να κολυμπάω.

Παράλληλα, όταν η Ευαγγελία πήγαινε στην έκτη δημοτικού και κάποιο αγόρι της άφησε ένα γαρύφαλλο στην πόρτα του σπιτιού της, ο πατέρας της αντέδρασε πολύ άσχημα. Έπιασε το ψαλίδι και της έκοψε τα μαλλιά. Αντέδρασε με αυτόν τον τρόπο, διότι πίστευε, ότι αυτό που έγινε ήταν ανήθικο. Ακόμη, προσθέτει, ότι, όταν ήταν μικρή, συνήθιζε να τρώει τα νύχια της και ο πατέρας της, της έλεγε, ότι για κάθε νύχι, που θα τρώει, θα της δίνει πέντε σφαλιάρες. Δεν έχει ξεχάσει τίποτα απ' όλα αυτά που της έλεγε, αφού όσα της έχει πει, έχουν χαραχθεί βαθιά στην μνήμη της. Μας είπε σχετικά:

[...] έγινε χαμός με τον πατέρα μου, με χτύπησε πολύ άσχημα» και «έπιασε το ψαλίδι και μου κούρεψε τα μαλλιά... κάθε φορά που όταν ήμουνα μικρή δάγκωνα πάρα πολύ συχνά τα δάχτυλά μου και έτρωγα τα νύχια μου και στο τραπέζι της κουζί, κουζίνας ο πατέρας μου είχε γράψει ότι για κάθε νύχι που θα... τρωε, θα τρωε από πάνω και πέντε σφαλιάρες.

Ο πατέρας σε μία από τις πολλές και καθημερινές συγκρούσεις της οικογένειας με αφορμή την συμπεριφορά της αδερφής της, μην ξέροντας τι να κάνει, πήρε μία βαλίτσα με χρήματα, που μόλις είχε πληρωθεί και τα έκαιγε. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι έσκισε την μπλούζα του από τα νεύρα του. Ακόμη, έπινε και έλεγε, ότι θα αυτοκτονήσει. Και όλα αυτά μπροστά στα παιδιά. Ακούστηκε σχετικά το εξής:

[...] και παίρνει ο πατέρας μία βαλίτσα με χρήματα που μόλις είχε πληρωθεί και άρχισε και τα 'καιγε... και από τα νεύρα του έσκισε και την μπλούζα του... έπινε και έλεγε, ότι θα αυτοκτονήσει... έπινε και έλεγε, ότι θα αυτοκτονήσει.

Η Ευαγγελία αισθάνεται, ότι ο πατέρας της δεν την αγάπησε πραγματικά, γιατί απουσίαζε μεγάλα χρονικά διαστήματα και έτσι δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να κάνουν πράγματα μαζί, να περάσουν δημιουργικό και ποιοτικό χρόνο οι δυο τους. Τα μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα της διαμονής της στην Αθήνα ο πατέρας ήταν απών από το σπίτι, λόγω εργασίας. Μάλιστα η Ευαγγελία φτάνει στο σημείο να αμφισβητήσει την αγάπη του πατέρα που δεν είναι δίπλα στο παιδί του να το μεγαλώσει,

που δεν έχει αποκτήσει εμπειρίες και αναμνήσεις με το παιδί του. Όλα αυτά υποστηρίζει, ότι κάνουν έναν άντρα πατέρα και τον δένουν μάλιστα με το παιδί και θεωρεί, ότι αφού αυτή δεν έχει ζήσει αυτές τις καταστάσεις με τον πατέρα της, ενδέχεται ο τελευταίος να μην την αγαπάει, όπως αγαπάει ένας πατέρας το παιδί του. η ίδια υποστηρίζει:

[...] δεν ένιωσα ποτέ αγάπη, δεν ένιωσα ποτέ ένα άγγιγμά του... δεν κάναμε κοινά πράγματα μαζί, δεν ασχολήθηκε ποτέ μαζί μου... γιατί έλειπε τον περισσότερο καιρό, και τον ένιωθα ουσιαστικά σαν ξένο μέσα στο σπίτι... Δεν θυμάμαι ποτέ τον πατέρα μου να... με πάρει αγκαλιά, να μου πει σ' αγαπώ, να... παίξει κάτι μαζί μου... δεν έκανε κάτι, για να με μάθει, δεν έκανε κάτι, για να με γνωρίσει... δεν ξέρω αν ο γονιός και ειδικά ο πατέρας, αγαπάει το παιδί, και χωρίς να το μεγαλώσει... γονιός γίνεσαι, όταν βέβαια γεννάς το παιδί, αλλά και όταν περνάς μαζί του τις δύσκολες και τις ευχάριστες στιγμές της ζωής σου... όταν είσαι δίπλα του και το εμπνυχώνεις, όταν γελάς μαζί του, κλαις μαζί του... το βλέπεις να περπατάει... του μιλάς, του γελάς, σου γελάει... δεν ξέρω, δηλαδή, ο πατέρας μου αν μ' αγάπησε πραγματικά ποτέ... συναισθηματικά ήταν απόντες.

Δεν ένιωσε τον πατέρα της να ενσωματώνεται στο οικογενειακό τους σύστημα, ακόμα και όταν επέστρεφε από την εργασία του. Θεωρεί μάλιστα, ότι κάθε φορά που ερχόταν στο σπίτι «ζωντάνευαν» οι καβγάδες και αποκτούσαν μεγαλύτερη συχνότητα και ένταση. Αναφέρει σχετικά:

[...] πάντοτε, λοιπόν τον πατέρα μου μέσα στο σπίτι τον ένιωθα σαν ξένο... με τον πατέρα μου... όπου έρχεται μετά από μεγάλα χρονικά διαστήματα απουσίας, όχι μόνο με μένα, αλλά γενικά ... με όλη την οικογένεια, με όλη τη δυναμική της, ε... γίνεται κάθε φορά ένας χαμός ε... και κάθε φορά καταλήγουμε σε τσακωμούς και συγκρούσεις.

Κανένας μέσα στο σπίτι δεν μπορούσε να αμφισβητήσει την αυθεντία του πατέρα της και ό, τι έλεγε έπρεπε να το ακολουθούν όλοι. Όμως η Ευαγγελία ασφουκτιούσε με αυτή την κατάσταση, γιατί ένιωθε, ότι ο πατέρας της δεν είχε δικαίωμα να το κάνει αυτό. Δηλώνει χαρακτηριστικά:

[...] πολλές φορές τον αισθανόμουν σαν αφέντη πάνω από το κεφάλι μου, κι ένιωθα, ότι δεν είχε δικαίωμα να το κάνει αυτό... Έχουμε ζήσει άσχημες καταστάσεις κι έχουμε νιώσει την έλλειψη του πατέρα σε όλο το μεγαλείο του.

Αν είχε τη δυνατότητα να επιλέξει έναν πατέρα, θα επέλεγε κάποιον που δεν θα ασκούσε το επάγγελμα του ναυτικού, για να περνάει περισσότερο χρόνο με την οικογένειά του. θεωρεί, ότι η απουσία του πατέρα της επιφόρτισε την μητέρα της με παραπάνω ευθύνες, με αποτέλεσμα και η ίδια να γίνει νευρική και να μην έχει το χρόνο να ασχοληθεί με την συναισθηματική και ψυχική υγεία των παιδιών της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η αδερφή της να γίνει επιθετική, και από την άλλη πλευρά, η ίδια και ο αδερφός της να γίνουν ιδιαίτερα εσωστρεφή άτομα. Χαρακτηριστικά, ακούστηκαν τα εξής:

[...] πρωτίστως, θα ήταν ένας πατέρας που δεν θα ήταν ναυτικός, ε, για να κάθεται περισσότερες ώρες μέσα στο... σπίτι, ε, γιατί πιστεύω, ότι εξαιτίας του... επαγγέλματος του πατέρα μου, η οικογένεια μας γενικά ήταν δυσλειτουργική. Δηλαδή, τι θέλω να πω μ' αυτό. Ε, και η μητέρα μου όλα αυτά τα χρόνια μεγαλώνοντας μόνη της τρία παιδιά ε, και έχοντας όλες τις ευθύνες του σπιτιού, από το πλήρωμα των λογαριασμών, από το να είναι καλά τα παιδιά, απ' το διάβασμά τους, από την καθαριότητά τους, από το να διατηρήσει καθαρό το σπίτι, απ' το να προχωρήσουν σωστά στη ζωή τους ε, και να μην... παραπέσουν, ας πούμε, σε καμία παγίδα ή κυρίως στην εφηβεία. Επειδή, λοιπόν, είχε όλα αυτά στο μυαλό της, ε, είχε γίνει κι εκείνη νευρική, ε, και δεν είχε πολύ χρόνο να ασχοληθεί μαζί μας ε, με αποτέλεσμα... ε, η αδερφή μου πιστεύω να γίνει ιδιαίτερα επιθετική, εγώ να κλειστώ στον εαυτό μου, αλλά και ο αδερφός μου επίσης, το ίδιο.

Φαίνεται να πιστεύει, ότι η παρουσία του πατέρα μέσα στο σπίτι θα οριοθετούσε την συμπεριφορά της αδερφής της σε μεγαλύτερο βαθμό και δεν θα παρουσίαζε όλες αυτές τις άσχημες εκρήξεις που είχε. Θεωρεί, ότι γενικότερα θα υπήρχε ένα άλλο πλαίσιο οικογένειας. Ειδικότερα:

«[...] πιστεύω, ότι αν ήταν στο σπίτι, η αδερφή μου δεν θα εκδήλωνε, όλη αυτή τη συμπεριφορά την άσχημη, που είχε εκδηλώσει με τα ξεσπάσματα, τους θυμούς, το ξύλο σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Πιστεύω, δηλαδή, ότι η παρουσία του μέσα στο σπίτι θα έβαζε άλλα όρια στα παιδιά και κυρίως ε, στην αδερφή μου και θα δημιουργούσε ένα άλλο πλαίσιο οικογένειας».

Πιστεύει, επίσης, ότι αν ο πατέρας της δεν ήταν ναυτικός, δεν θα την έδιναν να μεγαλώσει με τον παππού και τη γιαγιά της στο χωριό, μακριά, δηλαδή, από την οικογένεια καταγωγής της. Θεωρεί, ότι οι γονείς της θα είχαν το χρόνο και τις δυνάμεις να μεγαλώσουν τα παιδιά τους. Πιο συγκεκριμένα:

«[...] αν ο πατέρας μου ήταν στο σπίτι και δεν ήταν ναυτικός, πιστεύω, ότι δεν θα αποφάσιζαν να με δώσουν εμένα στη γιαγιά μου, όταν ήμουν μόλις οχτώ μηνών και στον παππού μου, για να, για να με μεγαλώσουν».

Παράλληλα, υποστηρίζει, ότι θα μεγάλωνε μαζί με την αδερφή της, σαν πραγματικά αδέρφια, και θα είχαν σαφώς καλύτερη σχέση, από ότι έχουν σήμερα. Φαίνεται, ότι το μοίρασμα εμπειριών και συναισθημάτων, αλλά και οι κοινές στιγμές του παρελθόντος, είναι αυτές που δένουν την οικογένεια. Ακούστηκε το εξής:

[...] Και θέλω να πιστεύω, ότι θα... είχα ε, μία καλύτερη σχέση με την αδερφή μου, αν μεγαλώναμε μαζί σαν αδερφές.

Θα ήθελε, επίσης, ο πατέρας που θα διάλεγε να είχε σαφώς μία καλύτερη συμπεριφορά απέναντί της. Η συμπεριφορά αυτή συνίσταται στην ηθική και ψυχολογική ενίσχυση της Ευαγγελίας, χωρίς υποβιβασμούς και αποθαρρυντικά σχόλια. Θα ήθελε να μην την χτυπάει και γενικότερα να νιώθει όμορφα με τον πατέρα της και όχι να εύχεται να μην τον βλέπει καθόλου ή να τρομοκρατείται στην ιδέα, ότι θα ασχοληθεί μαζί της, γιατί ήξερε, ότι θα κατέληγαν στο να την χτυπήσει. Έτσι λοιπόν, μας είπε:

[...] Θα ήθελα ο πατέρας μου να μην με υποβιβάζει και να μην με ενθαρρύνει. Να είχε έναν άλλο τρόπο να με προσεγγίσει. Δηλαδή, πολλές φορές θυμάμαι, όταν ήμουν μικρή, που έλεγα από μέσα μου, άφησε με ήσυχη, δεν θέλω να ασχολείται μαζί μου. Δηλαδή, προτιμούσα να μην τον βλέπω καθόλου, και να μην ασχολείται καθόλου μαζί μου, από το να ασχολείται και να τρώω ξύλο ή να μου φωνάζει. Δηλαδή, θυμάμαι μία φορά ε, που έγινε ολόκληρη ιστορία στο σπίτι, γιατί, ήμουν στην Πέμπτη δημοτικού και είχα πάρει ένα σακουλάκι γαριδάκια και έτρωγα και δεν έπρεπε λέει, να τα τρώω ε, γιατί ήμουν ολόκληρη... γυναίκα, ολόκληρη κοπέλα. Και έγινε χαμός, και φώναζε στην μάνα μου, ε, γιατί, λέει, εγώ, γιατί μάλλον εκείνη μου έδωσε λεφτά να πάω να πάρω γαριδάκια, που ήμουν ολόκληρη κοπέλα.

Η Ευαγγελία φαίνεται να γνωρίζει, ότι η αδερφική σχέση στη ζωή ενός ανθρώπου είναι μοναδική και ανεπανάληπτη. Θεωρεί, ότι ο πατέρας της με την άσχημη συμπεριφορά που είχε απέναντί της, αλλά και με την σύγκριση που έκανε ανάμεσα στην ίδια και την αδερφή της, της στέρησε αυτό το πολύτιμο δώρο της αδερφικής αγάπης. Μας είπε λοιπόν:

[...] Θα ήθελα, επίσης να είναι περισσότερο ενθαρρυντικός, να με ενισχύει περισσότερο, να μην κάνει αυτή την σύγκριση με την αδερφή μου, που πιστεύω, ότι αυτή η σύγκριση μου στέρησε, ότι πιο ιδανικό ε, μπορεί να έχει μία αδερφή στη ζωή της, μία άλλη αδερφή. Γιατί πιστεύω πραγματικά, ότι η αδερφική σχέση είναι μοναδική και ανεπανάληπτη και αναντικατάστατη.

Επιπλέον, θα προτιμούσε ο πατέρας της να ασκεί ένα άλλο επάγγελμα, και όχι αυτό του ναυτικού, για να βρίσκεται κοντά στην μητέρα της. Θεωρεί, ότι όλα αυτά τα χρόνια, η τελευταία έχει κουραστεί πολύ σωματικά, αλλά κυρίως συναισθηματικά και ψυχικά. Αυτό απορρέει από το γεγονός, ότι είχε την αποκλειστική ευθύνη για το μέγλωμα τριών παιδιών, πράγμα που δεν θα συνέβαινε, αν ήταν παρών μέσα στο σπίτι και ο σύζυγός της. Συγκεκριμένα, μας είπε:

[...] Θα ήθελα, επίσης να μην είναι ναυτικός για να είναι στο σπίτι μας και να βοηθάει την μητέρα μου ε... και μόνο, δηλαδή, η παρουσία του, τη βοηθάει. Θα τη βοηθούσε πιστεύω, συναισθηματικά και ψυχολογικά.

Θα ήθελε γενικά ο πατέρας της να είναι περισσότερο στοργικός απέναντί της και να εκφράζει την αγάπη του με έναν διαφορετικό τρόπο, και όχι με αυτόν που φερόταν στην Ευαγγελία. Έτσι, μας είπε:

[...] Θα ήθελα γενικότερα ο πατέρας μου να έχει περισσότερη κατανόηση και να μου εκφράζει την αγάπη του με έναν... διαφορετικό τρόπο.

Ένα ακόμα στοιχείο της προσωπικότητας του πατέρα της που δεν άρεσε καθόλου στην Ευαγγελία είναι, ότι έδινε πολύ μεγάλη βαρύτητα στον οικονομικό τομέα και θεωρούσε, ότι έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του ως πατέρας, αφού βοηθούσε οικονομικά τα παιδιά του. Όταν μάλιστα η Ευαγγελία κατά τη διάρκεια της πρώτης της εγκυμοσύνης και ούσα ανύπαντρη, είχε προβλήματα με τον πατέρα του παιδιού, της είχαν απαγορεύσει να μεταβεί στην Αθήνα, γιατί σκέφτονταν το τι θα πει ο κόσμος που η κόρη τους ήταν ανύπαντρη με ένα παιδί στην κοιλιά. Αν' αυτού ο πατέρας της, της είχε προτείνει να την βοηθήσει οικονομικά – πληρώνοντας της την μετακόμιση, από το σπίτι που έμενε με τον πατέρα του παιδιού της, να μετακομίσει σε ένα άλλο στο ίδιο νησί. Αυτή ήταν η βοήθεια που έκρινε ως πατέρας, ότι έπρεπε να δώσει εκείνη τη στιγμή στο παιδί του. μας είπε λοιπόν η Ευαγγελία:

[...] Ε... και δεν θα ξεχάσω ποτέ ε... που... όταν ήμουν έγκυος και δεν ενέκριναν ποτέ από την αρχή την σχέση που είχα με τον βιολογικό πατέρα του πρώτου μου παιδιού. Και ήμουν λοιπόν, έγκυος και ήμουν στο νοσοκομείο με πρόωρες συσπάσεις και εκείνος μου έλεγε, ότι θέλει να κάνω εξέταση DNA, για να παντρευτούμε, για να δει, αν το παιδί είναι δικό του, ε... ο πατέρας μου γύρισε και μου είπε ότι, να τότε παρατήσω. Ε.. Αυτό βέβαια, μου λέγανε στο νοσοκομείο, γιατί μετά μου έλεγαν, όταν γεννήθηκε το παιδί, ότι το παιδί θα είναι εξώγαμο, ε, και καλά θα έκανα να τον ε, παντρευτώ, για να μην λένε το παιδί μου εξώγαμο, κι ας χωρίσω μετά. Ε, θυμάμαι, λοιπόν, τότε ο πατέρας μου που μού 'χε πει, ότι ακόμα κι απ' αυτόν να χωρίσεις και να σημειώσω, ότι εγώ ήμουνα στο νοσοκομείο κατάκοιτη, με πρόωρες συσπάσεις και τρεις ορούς στα χέρια, με σπασμένες φλέβες, για να κρατήσω αυτό το παιδί στην... ε, κοιλιά μου, όσες περισσότερες μέρες ε, μπορούσα. Γύρισε, λοιπόν, και μου είπε ο πατέρας μου, ότι... να... φύγεις από την Ιεράπετρα, που έμενα μ' εκείνον και να... εδώ, βέβαια, στην Αθήνα δεν θα έρθεις, δεν σε θέλουμε, ε, να πας με το παιδί σου σε ένα άλλο ε, μέρος ε, της Κρήτης, ε... να μείνεις ή όπου αλλού θες, εκτός από 'δω, εκτός από την Αθήνα, δηλαδή. Και αποφάσισε πού θέλεις να πας, για να κατέβω να σου κάνω την μετακόμιση, να στην πληρώσω και μετά ν' ανέβω επάνω. Δηλαδή, πάντοτε έβαζε το οικονομικό μέρος ο πατέρας μου μπροστά ε, και πίστευε, ότι εντάξει, αφού θα μου πλήρωνε την μετακόμιση, ότι ήμουνα εντάξει, δεν είχα, ας πούμε καμία άλλη ανάγκη. Ή αφού θα πλήρωνε το νοσοκομείο που θα γεννούσα, τι άλλο να είχα ανάγκη, ας πούμε, από τρυφερότητα, από αγάπη, από συμπαράσταση τις πρώτες μέρες που θα ήμουνα χωρίς το μωρό, και που... με το μωρό, μάλλον, και που το είχε παρατήσει και ο ίδιος του ο πατέρας και είχε αλλάξει όλη η ζωή μου; Από τι άλλο να είχα ανάγκη, εκτός από το οικονομικό;!

Για όλη αυτήν την άσχημη κατάσταση στην οικογένειά της η Ευαγγελία πιστεύει, ότι ευθύνεται και το γεγονός, ότι όταν η μητέρα της έλεγε στον πατέρα της – από το τηλέφωνο, φυσικά, αφού εκείνος ήταν συνεχώς απών – το τι γινόταν στο σπίτι, ο πατέρας της συνεχώς δικαιολογούσε την

αδερφή της με αποτέλεσμα κι εκείνη να μην πληρώνει τις συνέπειες των πράξεών της, αλλά και η σχέση της μητέρας με τον πατέρα της να ψυχραίνεται. Ειδικότερα:

[...] Και αυτό, επίσης που δεν συγχωρούσα ποτέ στον πατέρα μου, είναι ότι όταν μετά του τα έλεγε η μητέρα μου, πολλές φορές δηλαδή και δικαιολογούσε την κόρη του, ε... ή δεν έκανε τίποτα ή του τα έλεγε από το τηλέφωνο, γιατί έλειπε, κι όταν ερχόταν στο σπίτι ε... τα είχε ξεχάσει. Γιατί, αν δεν παρέμβεις, πιστευώ, σε ένα γεγονός, την ώρα που συμβαίνει, αν παρέλθει μετά ένας χρόνος, ε... χάνει τη σημασία του.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας υποστήριζε την πρώτη του κόρη και μπροστά στην ίδια, μειώνοντας ταυτόχρονα την γυναίκα του στα μάτια του παιδιού του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας συνασπισμός ανάμεσα στον πατέρα της και την αδερφή της, η οποία από την πλευρά της χαρακτήριζε την μητέρα της ως «κακιά» και υποστήριζε, ότι μόνο ο πατέρας της την καταλάβαινε. Επιπλέον, κατηγορούσε την μητέρα της, ότι υποστήριζε την Ευαγγελία. Ειδικότερα:

[...] Δηλαδή, ο πατέρας μου πάντοτε υποστήριζε την μητέρα μου, ε, συγγνώμη την αδερφή μου, ε, και η μητέρα μου έπεφτε πολύ στα μάτια της... ε... ε... αδερφής μου. Ε... Και της έλεγε μάλιστα η αδερφή μου, ότι είναι κακιά και ότι μόνο ο πατέρας της είναι καλός και την καταλαβαίνει. Ε... Και πάντοτε η αδερφή μου... χαρακτηριστικά την κατηγορούσε την μητέρα μου, ότι έπαιρνε τη θέση τη δική μου και το μέρος το δικό μου.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η σχέση της Ευαγγελίας με τον πατέρα της δεν είναι καθόλου καλή. Μας αναφέρει, ότι πάντοτε ο πατέρας της, την αποθάρρυνε, την υποβίβαζε, της μίλαγε με άσχημα λόγια και την συνέκρινε με τη αδερφή της. Η αδερφή της λοιπόν, για τον πατέρα της, πάντα ήταν η «όμορφη», η «έξυπνη», η «μορφωμένη», «αυτή που θα έχει καλή σχέση με τον σύζυγο και τα παιδιά της». Η ίδια ήταν το «ζούμπερο», η «ανίκανη να σπουδάσει», αυτή που «δεν θα έχει καλές σχέσεις με τον σύζυγό της», αλλά και αυτή που «δεν είναι άξια στη ζωή της, παρά να καθαρίζει σκάλες». Δεν είναι, δηλαδή, μόνο, ότι της απηύθυνε άσχημα λόγια είναι, αλλά είναι και το γεγονός, ότι την συνέκρινε με την αδερφή της. Η Ευαγγελία ένιωθε τόσο μεγάλη απόρριψη από τον πατέρα της που μερικές φορές νόμιζε, ότι την μισούσε και ότι ένιωθε απέχθεια για εκείνη. Αντίθετα, ο πατέρας της έδειχνε, ότι είχε μία πολύ στενή σχέση με την αδερφή της και της έδειχνε αδυναμία, την οποία μάλιστα δείχνει ακόμα.

Πολλές φορές η Ευαγγελία ένιωθε, ότι έπρεπε να διεκδικήσει την αγάπη του πατέρα και της μάνας της. Ένιωθε, ότι έπρεπε να αγωνιστεί, για να κερδίσει την αγάπη και την αποδοχή τους. Η Ευαγγελία θυμάται, ότι ένιωθε πολύ μεγάλη ανασφάλεια, εξαιτίας της απουσίας του πατέρα της, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων. Θυμάται, επίσης, ότι αυτή η ανασφάλεια εξαφανιζόταν μόλις ο πατέρας της ερχόταν και τον ένιωθε παρών μέσα στο σπίτι.

Από τις πιο άσχημες στιγμές στη ζωή της Ευαγγελίας, ήταν όταν η δασκάλα στο σχολείο τους ζητούσε να γράψουν πώς πέρασαν το διάστημα των διακοπών τους. Κι αυτό, γιατί σχεδόν πάντοτε η οικογένεια της περνούσε τις διακοπές χωρίς τον πατέρα της. Η απουσία λοιπόν του πατέρα το διάστημα των διακοπών γινόταν ακόμη περισσότερο έντονη.

Δεν ήταν λίγες οι φορές που ο πατέρας της Ευαγγελίας εξέφραζε και επιθετικότητα απέναντί της. Ειδικά κατά την διάρκεια της μελέτης, όταν προσπαθούσε να την μάθει να διαβάζει από την πρώτη τάξη του δημοτικού. Πολλές φορές της είχε δώσει σφαλιάρες, με την δικαιολογία, ότι δεν του μιλούσε. Η ίδια ομολογεί, ότι φοβόταν να μιλήσει, γιατί στο ενδεχόμενο του λάθους, θα τη χτυπούσε πάλι. Μάλιστα, μία φορά την είχε πιάσει από τα πόδια και την είχε γυρίσει ανάποδα, με αποτέλεσμα από το φόβο της να κατουρηθεί επάνω της.

Αυτή η συμπεριφορά του πατέρα της έκανε την Ευαγγελία να τρέμει και μόνο στο άκουσμα του ερχομού του από τα ταξίδια. Νιώθει άσχημα που το παραδέχεται, αλλά πολλές φορές ευχόταν να μην επιστρέψει γρήγορα στο σπίτι. Όταν πάλι μάθαινε, ότι θα φύγει για ταξίδι, ένιωθε ξελαφρωμένη, ένιωθε να απελευθερώνεται. Προσπαθούσε να διαβάσει γρήγορα για το σχολείο και μετά να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού, ευχόμενη να δει ο πατέρας της, ότι είναι απασχολημένη

και να μην την φωνάζει να μελετήσουν. Αυτός ήταν και ο λόγος που ως παιδί δεν έπαιζε πολύ, αλλά από πολύ μικρή ηλικία ήξερε να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού και να το φροντίζει, που σε φυσιολογικά πλαίσια το κάνει η μητέρα – σύζυγος της οικογένειας. Τις δουλειές αυτές τις είχε αναλάβει η Ευαγγελία μαζί με ένα μεγάλο μέρος από το μεγαλύτερο αδερφό της. Το παιχνίδι για την Ευαγγελία σταμάτησε την στιγμή που έφυγε από το χωριό – όταν ήταν πεντέμισι ετών – που μεγάλωνε με τον παππού και τη γιαγιά, και πήγε στην Αθήνα στους γονείς της. Μόνο τότε την αποδεχόταν και την επιβράβευε ο πατέρας της, όταν έκανε δουλειές στο σπίτι.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας την χτυπούσε, μόνο, όταν κάθονταν να μελετήσουν ή αργότερα στην εφηβεία, όταν άρχισαν τα πρώτα σκιρτήματα. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι αυτό το γεγονός, την έκανε να κλειστεί ακόμη περισσότερο στον εαυτό της, αλλά και να γίνει ντροπαλή και εσωστρεφής και λιγότερο κοινωνική, απ' όσο θα μπορούσε να είναι. Όπως λέει, χαρακτηριστικά και η ίδια: *«ένιωθε ο πατέρας της να της κόβει τα φτερά της»*.

Θίγεται για άλλη μία φορά η αδυναμία της μητέρας και η αποκλειστικότητα του πατέρα στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την οικογένεια. Αν και ήταν το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απών, ήταν εκείνος που έπαιρνε τις αποφάσεις της οικογένειας, σοβαρές και μη, έστω και τηλεφωνικά.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας είναι ιδιαίτερα νευρικός και φωνάζει με το παραμικρό, όπως και η μητέρα της. Όταν δεν του αρέσει κάτι σε μία συζήτηση, δεν προσπαθεί με επιχειρήματα να δείξει την αντίθεση και δυσφορία του, παρά προσπαθεί να επιβληθεί στους άλλους θέλοντας και μη. Η Ευαγγελία δεν φαίνεται καθόλου ευχαριστημένη από τον τρόπο που επικοινωνούσε και επικοινωνεί με τον πατέρα της, διότι θεωρεί, ότι εξαιτίας του επαγγέλματός του, δεν γνωρίζει τα παιδιά του, αφού δεν τα μεγάλωσε και κατά συνέπεια δεν έχει περάσει χρόνο μαζί τους. Αυτό είναι και ένα από τα μεγαλύτερα παράπονα της Ευαγγελίας αναφορικά με τον πατέρα της. Η ίδια θεωρεί, ότι είναι ένας από τους βασικότερους λόγους, για τους οποίους έχει άσχημη σχέση μαζί του.

Πιο συγκεκριμένα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι αυτό που την ενοχλεί είναι, ότι δεν έχει καθόλου αναμνήσεις από την σχέση της με τον πατέρα της. Σκεπτόμενη τα παιδικά της χρόνια ο πατέρας της δεν είναι πουθενά παρών. Οι μόνες αναμνήσεις που έχει από εκείνον έχουν αρνητική χροιά. Και αυτό, όπως λέει και η ίδια, συνεχίζεται ακόμα, αφού ακόμα ασκεί το επάγγελμα του ναυτικού, αν και έχει βγει σε σύνταξη. Είναι σαν να επιδιώκει να βρίσκεται στη θάλασσα, μακριά από τα προβλήματα και τις εντάσεις. Άλλωστε, η Ευαγγελία μας έχει αναφέρει, ότι μόλις εμφανίζονταν ο καβγάδες και οι φασαρίες στο σπίτι – τα οποία προβλήματα επιτείνονταν με τον ερχομό του πατέρα – εκείνος απειλούσε και ετοίμαζε τις βαλίτσες του να φύγει.

Επιπλέον, αναφέρει, ότι ο πατέρας της, όταν δεν συμφωνεί με την άποψη κάποιου, του μιλάει με ειρωνεία. Το ίδιο έκανε και στην Ευαγγελία, με αποτέλεσμα κάθε φορά η συζήτηση να καταλήγει σε φασαρία, αλλά και ποτέ να μην δείχνει πως καταλαβαίνει αυτό που ήθελε να του πει το ίδιο του το παιδί. Ποτέ δεν θυμάται να έχει πραγματοποιήσει έναν ουσιαστικό διάλογο με τον πατέρα της.

Τονίζει μάλιστα, ότι ο πατέρας της είναι αρκετά ισχυρογνώμων και δεν μπορεί κανείς εύκολα να του αλλάξει άποψη. Δογματικά προσπαθεί να επιβάλλει την άποψή του και στον άλλον, χωρίς τη χρήση επιχειρημάτων ή αντικρουόμενων απόψεων και χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τα όσα λένε οι υπόλοιποι. Θα τον χαρακτήριζε πολύ εύκολα ως «αυταρχικό». Η Ευαγγελία συνεχώς ένιωθε τον πατέρα της να την μειώνει με τα λόγια και τις πράξεις του. Αυτός θεωρεί, ότι είναι και ο λόγος που η ίδια είναι ένας άνθρωπος χωρίς ιδιαίτερη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση στη ζωή του. Ένιωθε αποθαρρυσμένη σε ό, τι κι αν ήθελε να κάνει, σε αντίθεση πάντα με την αδερφή της. Τώρα πλέον με τον πατέρα της έχει μόνο τηλεφωνική επικοινωνία. Συνήθως τηλεφωνεί εκείνος – αφού το σήμα μέσα στο καράβι δεν είναι πολύ δυνατό - κάθε δύο με τρεις μήνες.

Η Ευαγγελία δεν θυμάται ποτέ να έχει κάνει διάλογο με τον πατέρα της. Κι αυτό, γιατί εκείνος προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις του, χωρίς να ακούει τις γνώμες των άλλων. Δεν θυμάται ποτέ, να της έχουν μιλήσει οι γονείς της, για θέματα σχετικά με αντισύλληψη, αγάπης, έρωτα ή και άλλα θέματα γεμάτα με απορίες της εφηβικής ηλικίας. Το μόνο που ενδιέφερε και φόβιζε τον πατέρα της ήταν μήπως οι κόρες του προχωρήσουν σε μία σχέση τους. Από την άποψη, ότι αυτό το πράγμα είναι ανήθικο να γίνει έξω από τα πλαίσια του γάμου.

Το κυριότερο που θα ήθελε η Ευαγγελία αναφορικά με τον πατέρα της είναι να μην ασκούσε το επάγγελμα, με το οποίο ασχολείται τόσα χρόνια. Θα ήθελε να επαγγέλλεται κάτι άλλο, προκειμένου να παραμένει με την οικογένειά του, αλλά και για να μην ακούει την μητέρα της να διαμαρτύρεται συνεχώς, ότι τα παιδιά της φταίνε που ο άντρας της έγινε ναυτικός. Ήταν μία συνήθεια της μητέρας της να κατηγορεί τα ίδια της τα παιδιά, ότι φταίνε για τη συνεχή και συχνή απουσία του συζύγου της. Ένας ακόμη λόγος που δεν της αρέσει ο πατέρας της είναι γιατί, κι εκείνος, έχει δεχθεί το ίδιο παθητικά με την μητέρα της την συμπεριφορά της αδερφής της. Άφηνε κι εκείνος την αδερφή της να επιτίθεται σε όποιον θέλει, και σωματικά και λεκτικά.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας της και συγκεκριμένα το επάγγελμα που ασκεί, οφείλεται για πολλές άσχημες καταστάσεις στην οικογένειά της, όπως είναι η μη κοινωνικότητα της μητέρας της, αλλά και το γεγονός, ότι στερείται και είναι μακριά από τους δικούς της ανθρώπους, τους συγγενείς της. Τέλος, υπογραμμίζει, ότι δεν της αρέσουν όλες αυτές οι εξωσυζυγικές σχέσεις που είχε ο πατέρας της. Η ίδια το έμαθε τυχαία από κάποια τηλεφωνήματα και κάποιες συζητήσεις – καλύτερα συγκρούσεις – που είχε ο ίδιος με την μητέρα της. Θεωρεί, ότι αυτές οι σχέσεις θίγουν την μητέρα της, ως άνθρωπο και ως προσωπικότητα. Ο μοναδικός λόγος που της αρέσει της Ευαγγελίας ο πατέρας της είναι, γιατί, στον οικονομικό τομέα τουλάχιστον, δεν τους έλειψε τίποτα. Θεωρεί, ότι λόγω της οικονομικής ανέσεως, στον μορφωτικό και γενικότερα στον πνευματικό τομέα δεν ένιωσαν στέρηση.

Η Ευαγγελία πιστεύει, ότι μοιάζει με τον πατέρα της στη νευρικότητα που διακρίνει κι εκείνη. Όχι, βέβαια, σε τόσο έντονο βαθμό, αλλά θεωρεί, ότι πολλές φορές χάνει την υπομονή της, χωρίς να έχει προσπαθήσει αρκετά και διακατέχεται από νευρικότητα χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Θεωρεί, ότι κι εκείνη, όπως και ο πατέρας της, προσπαθεί να προσφέρει πνευματικά στα παιδιά της, ό, τι καλύτερο μπορεί. Προσπαθεί, όμως αυτό να το συνδυάσει με την συναισθηματική και ψυχική ασφάλεια των παιδιών, κάτι που η ίδια δεν ένιωσε να της παρέχεται από τους γονείς της.

Σε αντίθεση τώρα με τον πατέρα της, εκείνη προσπαθεί να βρίσκει, όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο, για να βρίσκεται με τα παιδιά της. Το ίδιο προσπαθεί και για τον σύζυγό της και ευτυχώς η δουλειά του, του επιτρέπει να περνάει αρκετές ώρες με την ίδια και τα παιδιά. Ωστόσο, όταν ο σύζυγός της βρίσκεται στην εργασία του, η Ευαγγελία νιώθει τα ίδια συναισθήματα άγχους και ανασφάλειας που ένιωθε στο πατρικό της σπίτι εξαιτίας της έλλειψης του πατέρα της.

Σε αυτό που σίγουρα η Ευαγγελία δεν θέλει να μοιάσει στον πατέρα της, είναι στην σύγκριση που έκανε ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της. Θεωρεί, ότι αυτή η πράξη του ήταν καταστροφική, όχι μόνο για την σχέση των δύο αδερφών μεταξύ τους, αλλά και γενικότερα για την πορεία όλων των σχέσεων στη ζωή τους. Γι' αυτό το λόγο προσπάθησε να εισάγει ομαλά στη ζωή της μεγάλης της κόρης τον ερχομό του μωρού και να την προετοιμάσει κατάλληλα.

Η μητέρα της δείχνει για άλλη μια φορά την αδυναμία της και την πλήρη υποταγή της στον πατέρα της, αφού θεωρεί, ότι η Ευαγγελία οφείλει να ζητήσει συγγνώμη από τον τελευταίο. Κι αυτό γιατί, σύμφωνα πάντοτε με τα λεγόμενα της μητέρας της, ο πατέρας της εισέπραξε πολύ πόνο μετά τον χωρισμό της κόρης του και την κοινωνική κατακραυγή από αυτόν, αφού απέκτησε την ταμπέλα «της χωρισμένης».

Για τον μόνο λόγο που η Ευαγγελία άκουγε ένα «μπράβο» μέσα στο σπίτι της, ήταν για τις δουλειές που έκανε μέσα σε αυτό. Μόνο για αυτό θεωρούσε ικανή την κόρη του και γι' αυτόν τον λόγο της έλεγε, ότι πρέπει στη ζωή της να γίνει καθαρίστρια, αφού μόνο σε αυτό ήξερε να ανταπεξέρχεται ικανοποιητικά. Αυτό άλλωστε, δεν χρειαζόταν και ιδιαίτερη ευφυΐα, αφού την αποκαλούσε συνεχώς και υποτιμητικά «ζούμπερο». Η Ευαγγελία, προκειμένου να ακούσει κι εκείνη ένα θετικό σχόλιο από τον πατέρα της, προκειμένου να νιώσει κι εκείνη, ότι αξίζει, καθάριζε συνεχώς το σπίτι.

Όταν η Ευαγγελία αισθανόταν πικραμένη από τον πατέρα της, κλεινόταν στο δωμάτιό της, δεν μιλούσε σε κανέναν και άκουγε πολύ δυνατά μουσική. Παράλληλα, υπογραμμίζει το γεγονός, ότι, όταν τσακωνόταν με τον πατέρα της, τσακωνόταν και με τον φίλο της. Ένιωθε, ότι προσπαθούσε να εκδικηθεί τον πατέρα της στο πρόσωπο του φίλου της. Αυτό συνέβαινε μόνο, όταν ερχόταν σε σύγκρουση με τον πατέρα της. Με κανένα άλλο μέλος της οικογένειάς της.

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, αλλά και η σύγκριση που έκανε με την αδερφή της, την έκανε να είναι κλειστή ως άνθρωπος και καχύποπτη με τους συνανθρώπους της. Επιπλέον, θεωρεί, ότι με το να μην νιώθει καμία αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, κλείστηκε εντελώς στον εαυτό της και έγινε ένα εσωστρεφές άτομο. Οι δάσκαλοι στο σχολείο το επισήμαιναν συχνά στους γονείς της, αλλά εκείνοι ισχυρίζονταν, ότι είναι ήσυχο παιδί.

Θεωρεί η Ευαγγελία, ότι ο πατέρας της, όχι μόνο δεν την ενθάρρυνε στον τομέα της μαθήσεως, αλλά και έκανε ό, τι μπορούσε, προκειμένου να μην καταφέρει να προχωρήσει. Δεν την ενίσχυε ποτέ θετικά, δεν της έλεγε ποτέ «μπράβο», της απευθυνόταν με υποτιμητικές λέξεις, όπως «ζούμπερο», υπονοώντας την χαμηλή νοημοσύνη της. Δεν ξεχνούσε, βέβαια, να την αποθαρρύνει σε κάθε της προσπάθεια, όπως για παράδειγμα στις Πανελλήνιες – όπου η Ευαγγελία πέρασε στη πρώτη της προτίμηση – ή στον ΑΣΕΠ – όπου ήταν διοριστέα, και μάλιστα με πολύ καλή σειρά.

Αν και ο πατέρας της την αποθάρρυνε, αν και δεν είχε ακούσει ποτέ κάτι θετικό, αναφορικά με το σχολείο, εκείνη προσπαθούσε να τα καταφέρει. Ήταν μία μέτρια και σταθερή μαθήτρια, η οποία όμως μελετούσε και το πιο σημαντικό, είχε τη δύναμη να προσπαθεί. Ο πατέρας της, ακόμη και στην πιο μικρή προσπάθειά της, δεν παρέλειπε να την χαρακτηρίζει «σκράπα» και να την προειδοποιεί, ότι «δεν μπορεί να καταφέρει τίποτα στη ζωή της». Όσο περισσότερο άκουγε τα λόγια αυτά από τον πατέρα της, τόσο περισσότερο προσπαθούσε η ίδια να γίνει καλύτερη. Με πόνο ψυχής, βέβαια.

Θεωρεί, ότι η συγκρουσιακή και απόμακρη ταυτόχρονα σχέση που είχε με τον πατέρα της έχει επηρεάσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σχέση της με το άλλο φύλο. Πολλές φορές σε διάφορες αψιμαχίες και μικροσυγκρούσεις που είχε με τον φίλο της ή ακόμη και τώρα με τον σύζυγό της, ένιωθε και νιώθει, ότι τσακώνεται με τον πατέρα της. Ένιωθε να επαναλαμβάνονται λέξεις και φράσεις που είχαν ανταλλαχθεί μέσα στην σύγκρουσή της με τον πατέρα της. Πάντοτε μέσα της έψαχνε να βρει τον λόγο που εκείνη ο πατέρας της την μείωνε συνεχώς και της μιλούσε άσχημα, ενώ της αδερφής της, της φερόταν με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο, και μάλιστα δεν το έκρυβε. Στα αυτιά της Ευαγγελίας ακόμη ηχούν τα υποτιμητικά λόγια του πατέρα της, όπως «ζούμπερο» και «εσύ δεν είσαι άξια για τίποτα, παρά μόνο για να καθαρίζεις σκάλες». Μπροστά στην Ευαγγελία δεν παρέλειπε να υπερυψώνει την άλλη την κόρη του και να της λέει, ότι «εσύ είσαι το καλύτερο παιδί μου». Παρ' όλα αυτά, η Ευαγγελία προσπαθεί, να δικαιολογήσει τον πατέρα της, λέγοντάς μας, ότι αυτή η αδυναμία προς την αδερφή της, ίσως οφείλεται στο γεγονός, ότι ήρθε στη ζωή μετά από τρία παιδιά που είχε χάσει η μητέρα της, ή επειδή γεννήθηκε τρεις μήνες προτού πεθάνει ο παππούς της, ο πατέρας του πατέρα της. Πιθανολογεί, επίσης, ότι αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός, ότι η αδερφή της έχει το όνομα της μητέρας του πατέρα της, της γιαγιάς της, δηλαδή.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, επίσης, ότι η απουσία του πατέρα της ήταν πολύ έντονη, όχι μόνο στην ίδια και τ' αδέρφια της, αλλά και στην μητέρα της. Αυτό που την δυσαρεστούσε πολύ είναι, ότι δεν έχει αναμνήσεις από τον πατέρα και την μητέρα της μαζί ως ζευγάρι. Δεν έχει εικόνες από τους δυο τους μέσα στο σπίτι. πάντοτε θυμάται την μητέρα της να γκρινιάζει στον πατέρα της, για να σταματήσει να εργάζεται ως ναυτικός.

Η Ευαγγελία χαρακτηρίζει τον πατέρα της «άγριο» και γενικότερα ως έναν άνθρωπο, που δεν διέθετε τρόπους διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των παιδιών.

Η Ευαγγελία αισθάνεται, ότι ο πατέρας της δεν την αγάπησε πραγματικά, γιατί απουσίαζε μεγάλα χρονικά διαστήματα και έτσι δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να κάνουν πράγματα μαζί, να περάσουν δημιουργικό και ποιοτικό χρόνο οι δυο τους. Τα μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα της διαμονής της στην Αθήνα ο πατέρας ήταν απών από το σπίτι, λόγω εργασίας. Μάλιστα η Ευαγγελία φτάνει στο σημείο να αμφισβητήσει την αγάπη του πατέρα που δεν είναι δίπλα στο παιδί του να το μεγαλώσει, που δεν έχει αποκτήσει εμπειρίες και αναμνήσεις με το παιδί του. Όλα αυτά υποστηρίζει, ότι κάνουν έναν άντρα πατέρα και τον δένουν μάλιστα με το παιδί και θεωρεί, ότι αφού αυτή δεν έχει ζήσει αυτές τις καταστάσεις με τον πατέρα της, ενδέχεται ο τελευταίος να μην την αγαπάει, όπως αγαπάει ένας πατέρας το παιδί του. Δεν ένιωσε τον πατέρα της να ενσωματώνεται στο οικογενειακό τους

σύστημα, ακόμα και όταν επέστρεφε από την εργασία του. Θεωρεί μάλιστα, ότι κάθε φορά που ερχόταν στο σπίτι «ζωντάνευαν» οι καβγάδες και αποκτούσαν μεγαλύτερη συχνότητα και ένταση.

Κανένας μέσα στο σπίτι δεν μπορούσε να αμφισβητήσει την αυθεντία του πατέρα της και ό, τι έλεγε έπρεπε να το ακολουθούν όλοι. Όμως η Ευαγγελία ασφυκτιούσε με αυτή την κατάσταση, γιατί ένιωθε, ότι ο πατέρας της δεν είχε δικαίωμα να το κάνει αυτό. Δεν είχε το δικαίωμα να το κάνει, αφού συνεχώς βρισκόταν μακριά και δεν γνώριζε, ούτε τα ίδια του τα παιδιά. Φαίνεται να πιστεύει, ότι η παρουσία του πατέρα μέσα στο σπίτι θα οριοθετούσε την συμπεριφορά της αδερφής της σε μεγαλύτερο βαθμό και δεν θα παρουσίαζε όλες αυτές τις άσχημες εκρήξεις που είχε. Θεωρεί, ότι γενικότερα θα υπήρχε ένα άλλο πλαίσιο οικογένειας με άλλα όρια καθορισμένα ανάμεσα σε όλες τις οικογενειακές σχέσεις. Πιστεύει, επίσης, ότι αν ο πατέρας της δεν ήταν ναυτικός, δεν θα την έδιναν να μεγαλώσει με τον παππού και τη γιαγιά της στο χωριό, μακριά, δηλαδή, από την οικογένεια καταγωγής της. Θεωρεί, ότι οι γονείς της θα είχαν το χρόνο και τις δυνάμεις να μεγαλώσουν τα παιδιά τους. Παράλληλα, υποστηρίζει, ότι θα μεγάλωνε μαζί με την αδερφή της, σαν πραγματικά αδέρφια, και θα είχαν σαφώς καλύτερη σχέση, από ότι έχουν σήμερα. Φαίνεται, ότι το μοίρασμα εμπειριών και συναισθημάτων, αλλά και οι κοινές στιγμές του παρελθόντος, είναι αυτές που δένουν την οικογένεια για την Ευαγγελία.

Θα ήθελε, επίσης, ο πατέρας που θα διάλεγε να είχε σαφώς μία καλύτερη συμπεριφορά απέναντί της. Η συμπεριφορά αυτή συνίσταται στην ηθική, συναισθηματική και ψυχολογική ενίσχυση της Ευαγγελίας, χωρίς υποβιβασμούς και αποθαρρυντικά σχόλια. Θα ήθελε να μην την χτυπάει και γενικότερα να νιώθει όμορφα με τον πατέρα της και όχι να εύχεται να μην τον βλέπει καθόλου ή να τρομοκρατείται στην ιδέα, ότι θα ασχοληθεί μαζί της, γιατί ήξερε, ότι θα κατέληγαν στο να την χτυπήσει. Θα ήθελε να έχει όμορφα συναισθήματα για εκείνον.

Η Ευαγγελία φαίνεται να γνωρίζει, ότι η αδερφική σχέση στη ζωή ενός ανθρώπου είναι μοναδική και ανεπανάληπτη. Θεωρεί, ότι ο πατέρας της με την άσχημη συμπεριφορά που είχε απέναντί της, αλλά και με την σύγκριση που έκανε ανάμεσα στην ίδια και την αδερφή της, της στέρησε αυτό το πολύτιμο δώρο της αδερφικής αγάπης. Επιπλέον, θα προτιμούσε ο πατέρας της να ασκεί ένα άλλο επάγγελμα, και όχι αυτό του ναυτικού, για να βρίσκεται κοντά στην μητέρα της. Θεωρεί, ότι όλα αυτά τα χρόνια, η τελευταία έχει κουραστεί πολύ σωματικά, αλλά κυρίως συναισθηματικά και ψυχικά. Αυτό απορρέει από το γεγονός, ότι είχε την αποκλειστική ευθύνη για το μέγιστο τριών παιδιών, πράγμα που δεν θα συνέβαινε, αν ήταν παρών μέσα στο σπίτι και ο σύζυγός της. Θα ήθελε γενικά ο πατέρας της να είναι περισσότερο στοργικός απέναντί της και να εκφράζει την αγάπη του με έναν διαφορετικό τρόπο, και όχι με αυτόν που φερόταν στην Ευαγγελία.

Ένα ακόμα στοιχείο της προσωπικότητας του πατέρα της που δεν άρεσε καθόλου στην Ευαγγελία είναι, ότι έδινε πολύ μεγάλη βαρύτητα στον οικονομικό τομέα και θεωρούσε, ότι έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του ως πατέρας, αφού βοηθούσε οικονομικά τα παιδιά του. Όταν μάλιστα η Ευαγγελία κατά τη διάρκεια της πρώτης της εγκυμοσύνης και ούσα ανύπαντρη, είχε προβλήματα με τον πατέρα του παιδιού, της είχαν απαγορεύσει να μεταβεί στην Αθήνα, γιατί σκέφτονταν το τι θα πει ο κόσμος που η κόρη τους ήταν «*ανύπαντρη με ένα παιδί στην κοιλιά*». Αν' αυτού ο πατέρας της, της είχε προτείνει να την βοηθήσει οικονομικά – πληρώνοντας της την μετακόμιση, από το σπίτι που έμενε με τον πατέρα του παιδιού της, να μετακομίσει σε ένα άλλο στο ίδιο νησί. Αυτή ήταν η βοήθεια που έκρινε ως πατέρας, ότι έπρεπε να δώσει εκείνη τη στιγμή στο παιδί του.

Για όλη αυτήν την άσχημη κατάσταση στην οικογένειά της η Ευαγγελία πιστεύει, ότι ευθύνεται και το γεγονός, ότι όταν η μητέρα της έλεγε στον πατέρα της – από το τηλέφωνο, φυσικά, αφού εκείνος ήταν συνεχώς απών – το τι γινόταν στο σπίτι, ο πατέρας της συνεχώς δικαιολογούσε την αδερφή της με αποτέλεσμα κι εκείνη να μην πληρώνει τις συνέπειες των πράξεών της, αλλά και η σχέση της μητέρας με τον πατέρα της να ψυχραίνεται.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας υποστήριζε την πρώτη του κόρη και μπροστά στην ίδια, μειώνοντας ταυτόχρονα την γυναίκα του στα μάτια του παιδιού του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας συνασπισμός ανάμεσα στον πατέρα της και την αδερφή της, η οποία από την πλευρά της χαρακτήριζε την μητέρα της ως «κακιά» και υποστήριζε, ότι μόνο ο πατέρας της την καταλάβαινε.

Επιπλέον, κατηγορούσε την μητέρα της, ότι υποστήριζε την Ευαγγελία. Το ίδιο και ο σύζυγός της τη γυναίκα του.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας στην πνευματική της ανάπτυξη δεν έπαιξε κάποιο ιδιαίτερο ρόλο, αφού ποτέ δεν την ενθάρρυνε, ποτέ δεν την ενίσχυσε ψυχολογικά, ποτέ δεν άκουσε ένα «μπράβο». Θεωρεί, όμως ότι και οι ίδιοι οι γονείς της, ως άνθρωποι δεν είχαν την τάση να καλλιεργούν την πνευματική τους ανάπτυξη, αφού δεν έδειχναν και ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε αυτόν τον τομέα.

Μας ξαφνιάζει η ειλικρίνειά της, αφού ομολογεί, ότι τον πατέρα της δεν τον έχει ανάγκη, αφού δεν έγινε ποτέ πολύτιμος στη ζωή της, αφού δεν μοιράστηκε ποτέ μαζί του χρόνο από τη ζωή της. Συνειδητοποιούμε την πατρική έλλειψη που μπορεί να νιώσει το παιδί σε όλο της το μεγαλείο. Αυτό ουσιαστικά που έχει προσλάβει από τον πατέρα της είναι, ότι «πατέρας» είναι ο παροχέας υλικών αγαθών στο παιδί.

Αν είχε τη δυνατότητα να επιλέξει έναν πατέρα, θα επέλεγε κάποιον που δεν θα ασκούσε το επάγγελμα του ναυτικού, για να περνάει περισσότερο χρόνο με την οικογένειά του. Θεωρεί, ότι η απουσία του πατέρα της επιφόρτισε την μητέρα της με παραπάνω ευθύνες, με αποτέλεσμα και η ίδια να γίνει νευρική και να μην έχει το χρόνο να ασχοληθεί με την συναισθηματική και ψυχική υγεία των παιδιών της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η αδερφή της να γίνει επιθετική, και από την άλλη πλευρά, η ίδια και ο αδερφός της να γίνουν ιδιαίτερα εσωστρεφή άτομα.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο «πατέρας» οφείλει να κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή του παιδιού. Η συμβολή του πρέπει να είναι καθοριστική στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του. Πρέπει να είναι το στήριγμα και ο «οδηγός» στη ζωή του παιδιού, ο άνθρωπος που θα δείξει στο παιδί τον τρόπο να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες της ζωής του. Η Ευαγγελία φαίνεται να ξεχωρίζει τη θέση της μητέρας από την θέση του πατέρα στη ζωή του παιδιού. Θεωρεί, λοιπόν, ότι αυτό που αισθάνεται η μητέρα για το παιδί της, κομμάτι από τον ίδιο της τον εαυτό, δεν μπορεί να το αισθανθεί κανένας άλλος. Η μητέρα δίνει στο παιδί τα συναισθήματα, την τρυφερότητα. Ξεχωρίζει τον ρόλο της από τον πατέρα. Μπροστά στο μεγαλείο των συναισθημάτων της μητέρας για το παιδί, δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό και μεγαλειώδες.

7.2.3.2.3. Σχέσεις της Ευαγγελίας με τα αδέρφια της

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Ευαγγελίας με τα αδέρφια της, πρώτα με την αδερφή της και κατόπιν με τον αδερφό της:

7.2.3.2.3.1. Η αδερφή

Όσον αφορά στη σχέση της με την αδερφή της, υπήρχε συνεχώς μία σύγκρουση μεταξύ τους, την οποία την ενδυνάμωνε, ίσως και να την προκαλούσε, η σύγκριση του πατέρα τους. Αν και είχαν μόνο δεκαέξι μήνες διαφορά ηλικίας, και θα μπορούσαν, αφού ήταν και το ίδιο φύλο να κάνουν εύκολα παρέα, εντούτοις η σχέση τους, ήταν πολύ δύσκολη και γεμάτη επιθετικότητα προς την Ευαγγελία, αλλά και προς ολόκληρη την οικογένεια. Προσπαθούσε συνεχώς να μειώσει την Ευαγγελία και να επιδεικνύει, ότι είναι καλύτερη από όλους και ότι εκείνη αξίζει περισσότερο. Γι' αυτό την έλεγε «ταπεινή νηπιαγωγό» και ότι στο πανεπιστήμιο δεν θα μάθαινε τίποτα. Χαρακτηριστικά μας είπε:

[...] από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, ε, θυμάμαι να συγκρούομαι με την αδερφή μου... δεν θα μάθεις τίποτα παραπάνω, από το να παίζεις κουκλοθέατρο και να κινείς τις κούκλες.

Η Ευαγγελία πιθανολογεί, ότι αυτή η σύγκρουση ίσως να οφείλεται και στο γεγονός, ότι και η ίδια στο χωριό με τον παππού της και τη γιαγιά της, είχε μεγαλώσει σαν μοναχοπαιδί, όπως ακριβώς και η αδερφή της στην Αθήνα. Η Ευαγγελία, λοιπόν δεν είχε θέση στην Αθήνα, δεν ανήκε εκεί, αλλά στον παππού της και τη γιαγιά της, που την αγαπούσαν. Έτσι της έλεγε η αδερφή της και φαινόταν, σαν να μην ήθελε να αποδεχθεί, ότι στην καρδιά των γονιών της θα υπήρχε μία θέση και για την Ευαγγελία. Η ίδια μας είπε:

[...] η αδερφή μου είχε μεγαλώσει μόνη της, σαν μοναχοπαίδι κι εκείνη, όπως κι εγώ άλλωστε, ε... και... είχαμε συνέχεια μια έτσι κόντρα, μια πολύ άσχημη... σχέση, δεν με ήθελε καθόλου μέσα στο σπίτι, όποτε τσακωνόμασταν που ήτανε σε καθημερινή βάση πάρα πολλές φορές, μου έλεγε να σηκωθώ να φύγω, ότι το σπίτι αυτό δεν είναι δικό μου, ότι κανένας δεν με αγαπάει, χαρακτηριστικά, μου έλεγε, και ότι... να πάω στον παππού μου και τη γιαγιά μου που μ' αγαπάνε.

Η σχέση της Ευαγγελίας με την αδερφή της χαρακτηρίζεται από μία ιδιαίτερη επιθετικότητα προς αυτήν. Αυτό συνέβαινε από τη στιγμή που πήγε στην Αθήνα, μέχρι και πριν από τρία χρόνια, από τότε, δηλαδή, που σταμάτησαν να έχουν οποιαδήποτε επικοινωνία. Ακούστηκε σχετικά:

[...] η αδερφή μου πολλές φορές με είχε χτυπήσει κιόλας, όχι μόνο, ως μικρά παιδιά που τσακωνόμασταν, πάντοτε, βέβαια, εγώ τις έτρωγα, γιατί πάντοτε ήταν πιο... χειροδύναμη, δεν ξέρω... έχει μέσα της ένα νεύρο.

Ομολογεί χαρακτηριστικά:

[...] ό, τι πιο τραγικό έχω δει ε... στη ζωή μου είναι η φάτσα της αδερφής μου, όταν θυμώνει και βγαίνει από τα... όριά της και από το... κάνει σαν υστερική, κάνει σαν σχιζοφρενής, δεν μπορώ ακριβώς να περιγράψω την κατάσταση της.

Προσθέτει, επίσης, ότι η επιθετικότητά της αδερφής της προς την ίδια εκφραζόταν λεκτικά, αλλά και σωματικά. Ένωθε, ότι με κάθε κίνησή της ήθελε να της κάνει κακό:

[...] η αδερφή μου πολύ συχνά με έβριζε έλεγε πολύ άσχημα λόγια για μένα, πάρα πολύ άσχημα... με κλώτσαγε, με τσίμπαγε, μου έδινε μπουνιές, δηλαδή, πάντοτε θυμάμαι το σώμα μου, όταν ήμουνα μικρή, με μπουνιές, με ε... σημάδια από τις μπουνιές, από τις κλωτσιές, από τις τσιμπιές, και πάντοτε θυμάμαι τον εαυτό μου ξεσκεπάστο, δηλαδή το χειμώνα ήμουνα συνέχεια κρυωμένη και μύξες.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι αμέσως μόλις πήγε στην Αθήνα άρχισε η άσχημη σχέση με την αδερφή της. Ξεκίνησε, όμως και η άσχημη σχέση ανάμεσα στην αδερφή της και την μητέρα της ταυτόχρονα. Μας είπε λοιπόν:

[...] Μετά, όταν η αδερφή μου ήταν έξι χρονών, ε, πήγα κι εγώ στην Αθήνα, και πιστεύω, ότι από την ώρα που άρχισε η κόντρα μαζί μου, ε... άρχισε η κόντρα και με την ε... μητέρα μου.

Ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο η αδερφή της να χτυπάει την μητέρα της. Η Ευαγγελία θύμωνε με τον εαυτό της, γιατί δεν μπορούσε να κάνει κάτι δραστικό για όλη αυτήν τη κατάσταση. όσες φορές είχε παρέμβει, είχε χτυπήσει και την ίδια. Ακούστηκαν τα εξής:

[...] Κάθε φορά θυμάμαι, που τσακωνότανε με την μητέρα μου, από τα έντεκα, δώδεκα της και μετά. Ε... Της σήκωνε... χέρι, δηλαδή, και την σπρώξει αρκετές φορές, και την είχε γρατζουνήσει και την είχε χτυπήσει ε... και σε όλα αυτά εγώ ήμουνα θεατής. Αυτό με πείραζε πάρα πολύ και... θύμωνα με τον εαυτό μου, που δεν μπορούσα να κάνω κάτι. Και δυο τρεις φορές που είχα παρέμβει, είχε χτυπήσει και εμένα.

Παράλληλα, αναφέρει ένα πολύ άσχημο περιστατικό που συνέβη στην εθνική οδό. Καθώς οδηγούσε η Ευαγγελία, η αδερφή της, χωρίς λόγο και αφορμή, της χίμηξε και άρχισε να τη βρίζει με τα χειρότερα λόγια, αλλά και να τη χτυπάει. Της απηύθυνε μάλιστα και απειλές. Αυτό το γεγονός αποτέλεσε το αποκορύφωμα της κακής σχέσης των δύο αδερφών και την αφορμή να μην ξαναμιλήσουν από τότε. Η Ευαγγελία φοβήθηκε από εκείνη την ημέρα για την σωματική ακεραιότητα, τόσο τη δική της, όσο και των παιδιών της. Διηγείται χαρακτηριστικά:

[...] μου χίμηξε και μου 'κανε μελανιές στο πρόσωπο και... ε... νυχιές και μου χτύπαγε το κεφάλι στο τιμόνι... «εγώ σήμερα θα σε σκοτώσω, και σένα και το παιδί σου... κινδυνεύει η σωματική ακεραιότητα και η δική μου και των παιδιών μου.

Η Ευαγγελία αναφέρει δύο ακόμη άσχημα συμβάντα. Το πρώτο, που την είχε χτυπήσει σοβαρά ήταν, όταν ήταν δεκαεννέα χρονών, και της έσπασε μάλιστα και το κοκαλάκι της μύτης, το οποίο εσωτερικά είναι ακόμη παραμορφωμένο και το δεύτερο εκτυλίχτηκε πάλι στο σπίτι της, όταν διάβαζε για τις εξετάσεις του ΑΣΕΠ. Την έπιασε από το κεφάλι με μανία και της το χτυπούσε κάτω στα πλακάκια με δύναμη. Τόση δύναμη, που ούτε ο πατέρας τους μπορούσε να βγάλει τα χέρια της αδερφής της από το κεφάλι της. Ο πατέρας τους παράλληλα, φαίνεται, ότι είχε παραχωρήσει στην αδερφή της εξουσία, θα λέγαμε, εντός εισαγωγικών, για να παίρνει αποφάσεις που αφορούσαν ολόκληρη την οικογένεια. Όταν για παράδειγμα η Ευαγγελία πέρασε στο Πανεπιστήμιο μακριά από το σπίτι της, είπε στον πατέρα της, να μην την αφήσει να πάει, γιατί η σχολή που πέρασε δεν ήταν και καμία αξιόλογη. Υιοθετούσε μάλιστα και τους χαρακτηρισμούς του πατέρα της:

[...] να μείνει εδώ στην Αθήνα και να ξαναδώσει εξετάσεις, αν θέλει να περάσει σε κάποιο Πανεπιστήμιο, το ζούμπερο.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι ήταν τόσο μεγάλη η ταραχή της, που σε κάθε επίθεση της αδερφής της ένιωθε το σώμα της να βράζει:

[...] ένιωθα μέσα στο σώμα μου να βρα, στο στόμα μου, να βράζει σαπουνάδα», ένιωθε το στόμα της να γεμίζει σαπουνάδες και φουσκάλες - «κάθε φορά που τσακωνόμασταν... το σώμα μου, το στόμα μου μέσα από τα νεύρα μου, ε... Γέμιζε, άσπρα σάλια, φουσκάλες, σαν σαπουνάδες.

Μάλιστα θυμάται και μας διηγείται, ότι η αδερφή της, σε ηλικία είκοσι τριών χρονών, είχε πιάσει την μητέρα της από το λαιμό, στη βεράντα του σπιτιού και της είχε πει:

[...] από μένα θα πας, θα σου ανοίξω τον τάφο σου και θα σε βάλω μέσα... μέσα σε τρεις μήνες.

Η Ευαγγελία θυμάται επιπλέον, ότι ειδικά την μητέρα τους, την γέμιζε, χωρίς λόγο και αφορμή γρατζουνιές στο πρόσωπο και τα χέρια, όποια στιγμή εκείνη ήθελε. Παράλληλα, κάνει λόγο για μία ιδιαίτερη αντιμετώπιση της αδερφής της από την μητέρα της. Μας αναφέρει, ότι δεν είχε μάθει να είναι υπεύθυνη για τον εαυτό της και τις πράξεις της, αφού πάντοτε η μητέρα της έκανε τα πράγματα, που όφειλε η ίδια να κάνει από κάποια ηλικία και μετά. Για παράδειγμα, τακτοποιούσε το δωμάτιό της, έπλενε και σιδέρωνε τα ρούχα της, της έκανε ιδιαίτερο φαγητό, γιατί ποτέ δεν της άρεσε ό, τι έφτιαχνε η μητέρα τους για ολόκληρη την οικογένεια. Και όλα αυτά μέχρι την ηλικία των τριάντα ετών, που παντρεύτηκε και έφυγε από το πατρικό τους. Όπως χαρακτηριστικά μας είπε η Ευαγγελία:

[...] Δηλαδή, ποτέ θυμάμαι, δεν έστρωνε το κρεβάτι της, ποτέ δεν μάζευε τα ρούχα της, ποτέ δεν είχε βάλει να σιδερώσει. Και όχι, μόνο, όταν ήταν μικρή, αλλά και αργότερα, μέχρι τριάντα χρονών που έφυγε από το σπίτι. Πάντα της τα έκανε η μητέρα μου. Πάντοτε η μητέρα μου της έκανε ιδιαίτερο φαγητό, γιατί ε... δεν της άρεσε, ας πούμε η φασολάδα, θα κάνουμε στην Μαρία μπιφτέκια, δεν της άρεσε, ξέρω 'γω, ... η μπριτζόλα, να κάνουμε στην Μαρία κοτόπουλο. Ε... βέβαια, μόνο σ' εκείνη έκανε ιδιαίτερο, γιατί μόνο σ' εκείνη δεν άρεσαν τα φαγητά.

Θυμάται πάντοτε την αδερφή της να εκφράζει μία επιθετικότητα προς όλους, και ιδιαίτερα προς την μητέρα τους, λεκτική και σωματική. Μετά από μικρό χρονικό διάστημα προσέγγισε την μητέρα της και την ρωτούσε επανειλημμένως τι έχει. Απορούσε, μάλιστα που εκείνη ήταν στενοχωρημένη. Ήταν, δηλαδή, σαν να μην ένιωθε, τι έκανε. Μας είπε λοιπόν η Ευαγγελία:

[...] Πάντοτε την θυμάμαι εκνευρισμένη και θυμωμένη, γιατί η αδερφή μου μπορεί, ας πούμε στις δέκα η ώρα το πρωί να την χτυπούσε, να της μιλούσε άσχημα, να την έβριζε και μπορεί στις δέκα και μισή να πήγαινε και να της έλεγε, μαμά τι έχεις, γιατί δεν μιλάς, γιατί δεν αυτό; Δηλαδή, έκανε ό, τι έκανε και έπρεπε ο άλλος ε... μέσα σε ένα λεπτό να τα έχει ξεχάσει. Δηλαδή, αυτό ήτανε απίστευτο.

Ό, τι κι αν έπαιρναν οι γονείς τους στην αδερφή της, ακόμη και ακριβότερο και ωραιότερο να ήταν από της Ευαγγελίας, η αδερφή της δεν υπήρχε περίπτωση να το θέλει. Ήθελε πάντοτε, ό, τι έπαιρναν στην Ευαγγελία. Κι αν δεν της δινόταν, εκφραζόταν επιθετικά, ιδίως πάλι προς την μητέρα. Και αυτό μάλιστα ήταν σύνηθες φαινόμενο στην οικογένεια, περίπου πέντε με έξι φορές σε καθημερινή βάση. Μας είπε λοιπόν:

[...] η μητέρα μου κοιτούσε πάντα σ' εκείνη, ας πούμε, στα δώρα, να της παίρνει το καλύτερο, να της παίρνει το πιο ακριβό, αλλά εκείνη, ακόμη και το καλύτερο και το ακριβό να έχει, έλεγε, ότι δεν μ' αρέσει αυτό, θέλω, ας πούμε, της Ιφιγένειας. Δηλαδή, θυμάμαι κάποια Χριστούγεννα, όταν ήμουν είκοσι... τεσσάρων χρονών, μας είχε πάρει ως δώρο, από ένα σετ εσώρουχα. Ε... και τα δικά μου ήταν άσπρα, ξέρω 'γω και της αδερφής μου ήταν μαύρα, και επειδή ήξερα, ότι η αδερφή μου, γενικά της αρέσουν τα μαύρα εσώρουχα, για αυτό το λόγο της είχε πάρει τα μαύρα. Αλλά εκείνη ισχυρίστηκε, ότι ήθελε τα άσπρα τα δικά μου. Κι έτσι, λοιπόν για να μην έχουμε περαιτέρω ιστορίες και για να μην φάει πάλι ξύλο η μητέρα μου, της έδωσα τα άσπρα και πήρα εγώ τα μαύρα. Πάντοτε, δηλαδή, αυτό ήτανε πολύ συχνό φαινόμενο μέσα στο σπίτι... Και η καημένη η μητέρα μου... δεν... έλεγε τίποτα, ε, γιατί ήξερε πάλι, ότι θα δημιουργηθούν ιστορίες. Δηλαδή η αδερφή μου δεν ήθελε και πολύ – πολύ, για να σου χιμήξει και να πει κάτι, και να σε βρίσει, ας πούμε. Κι αυτό το φαινόμενο με την μητέρα μου, ήταν σε καθημερινή βάση, ε... και πολλές φορές την ημέρα, δηλαδή, πέντε με έξι φορές την ημέρα.

Η Ευαγγελία χαρακτηρίζει την αδερφή της «νταή» μέσα στο σπίτι, αφού, όταν κάτι δεν της άρεσε, το εκδήλωνε με επιθετικότητα. Μάλιστα, σε μία διένεξή της με την μητέρα της, παρενέβη ο αδερφός τους - όταν ήταν δεκαεννέα ετών και η αδερφή της είκοσι έξι - και τον χτύπησε κι αυτόν. Ειδικότερα, μας είπε:

[...] Κι αυτό το φαινόμενο με την μητέρα μου, ήταν σε καθημερινή βάση, ε... και πολλές φορές την ημέρα, δηλαδή, πέντε με έξι φορές την ημέρα. Και θυμάμαι μία φορά όταν ο αδερφός μου ήταν δεκαεννέα χρονών και πήγε να παρέμβει κι εκείνος που τσακωνόταν με την μητέρα μου, ε... χτύπησε και τον αδερφό μου. Δηλαδή, ήταν κάπως σαν νταής μέσα στο σπίτι.

Επιπλέον, η Ευαγγελία ένιωθε, ότι έπρεπε να προστατεύσει τον αδερφό της από όλη αυτή την άσχημη κατάσταση, γι' αυτό και κάθε φορά που η αδερφή της μάλωνε με την μητέρα της, έπαιρνε τον αδερφό της στο δωμάτιο, κι έβαζε πολύ δυνατά την μουσική, για να μην ακούει κι εκείνος. Και μάλιστα νιώθει στενοχώρια και απογοήτευση από τον εαυτό της, που δεν έκανε κάτι παραπάνω να προστατεύσει την μητέρα της από όλη αυτήν την συμπεριφορά της αδερφής της. Πιο συγκεκριμένα:

[...] Επίσης, θυμάμαι από πολύ μικρή, όταν η αδερφή μου μάλωνε με την μητέρα μου και γινόταν αυτός ο χαμός, εγώ με τον αδερφό μου, για να μην καταλάβει τίποτα ο αδερφός μου, πήγαινα στο δωμάτιό του ε, και βάζαμε πολύ δυνατά την μουσική ε... για να μην τον κάνουν να καταλάβει κάτι. Δηλαδή, ένιωθα, ότι όφειλα να τον προστατεύσω, ένιωθα, ότι... δεν ήθελα, ε... δεν έπρεπε να τον αφήσω να ακούσει αυτά τα πράγματα και την αδερφή μου να μιλάει έτσι στην ε... μάνα μου. Ε... και το θυμάμαι αυτό χαρακτηριστικά πάρα πολλές φορές και ακόμα και τώρα στενοχωριέμαι, που έτσι δεν έκανα κάτι περισσότερο ή κάτι καλύτερο, για να προστατεύσω την μητέρα μου.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο πατέρας της έκανε λάθος που έφτιαξε ένα τριώροφο σπίτι στην Αθήνα, προκειμένου να μείνουν σε αυτό τα παιδιά του. Η Ευαγγελία ανέκαθεν έλεγε στην μητέρα της, ότι εάν η αδερφή της έμενε σε αυτό, εκείνη και ο αδερφός της – και ο ίδιος της το έλεγε – δεν υπήρχε περίπτωση να μείνουν εκεί, με όλα αυτά που είχαν ζήσει τόσα χρόνια. Θεωρούν, ότι η

αδερφή τους με την συμπεριφορά που έχει και με τον τρόπο που αντιδρά, είναι ικανή μέχρι και φονικό να κάνει. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

[...] Θυμάμαι, που... της λέγαμε, ότι αν μείνει η αδερφή μας στο σπίτι, στο... τριώροφο, ας πούμε, που έφτιαξαν για εμάς τα τρία παιδιά, οι γονείς μας, εμείς θα φύγουμε. Όπως και το έκανα, όταν είδα ότι η αδερφή μου υπήρχε προοπτική να μείνει στο σπίτι επάνω, εγώ ήρθα στην Κρήτη, έφυγα, δηλαδή, από μακριά, ε... γιατί πιστεύω, ότι... μέχρι και φονικό θα μπορούσε, ας πούμε, να κάνει μέσα στο σπίτι, ε... και από την άλλη κι ο αδερφός μου της λέει, ακόμη και τώρα, το ίδιο, ότι εγώ θα φύγω από το σπίτι, δεν πρόκειται να μείνω εδώ.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι δεν την θέλει καθόλου την αδερφή της. Απέναντί της είχε την ίδια συμπεριφορά που είχε και ο πατέρας της: ξύλο, άσχημα λόγια, υποτίμηση. Την έδιωχνε μάλιστα από το σπίτι, της έλεγε να επιστρέψει στο σπίτι της, στον παππού της και τη γιαγιά της, δηλαδή. Μας είπε τα εξής:

[...] δεν την νιώθω σαν αδερφή μου. Όλα αυτά τα χρόνια έχω εισπράξει από μέρους της, ε, πολύ ξύλο, πολλές βρισιές, όπως ακριβώς, δηλαδή, έκανε και ο πατέρας μου, πολύ υποτίμηση, ε... πολύ έτσι, να με διώχνει συνέχεια από το σπίτι.

Την ίδια σχέση που έχει η Ευαγγελία με την αδερφή της έχει η τελευταία με τον αδερφό τους. Μόνο που με εκείνον η σχέση τους είναι περισσότερο απόμακρη, παρά συγκρουσιακή. Η αδερφή της είχε πάντοτε την απαίτηση να την θυμούνται και να της παίρνουν δώρα σε γιορτή και γενέθλια, ενώ εκείνη σπάνια έκανε κάτι αντίστοιχο. Μας είπε λοιπόν:

[...] Με τον αδερφό μου η αδερφή μου, δεν έχει αυτή την ... ε... επαφή, αλλά ούτε και μ' εκείνον είναι ιδιαίτερα καλή... Θυμάμαι χαρακτηριστικά, μία φορά ε, ήταν εικοστή Πέμπτη Μαρτίου, και έκανε ο αδερφός μου παρέλαση, η αδερφή μου ήταν είκοσι χρονών. Κι έκανε, λοιπόν, παρέλαση, και γιόρταζε κιόλας, εκείνη την ημέρα που τον λέγανε Βαγγέλη ε, και του είπε... της είπε η μητέρα μου, πήγαινε να πάρεις κάτι στον αδερφό σου να χαρεί. Ο αδερφός μου τότε ήταν δώδεκα χρονών, και η αδερφή μου είκοσι κι εγώ είκοσι... δεκαεννιά. Ε, λέει, η αδερφή μου δεν έχω λεφτά, μαμά. Και της λέει η μητέρα μου, αφού πριν μία βδομάδα ψώνισες του φίλου σου... και του έκανες μεγάλο δώρο, δεν έχεις τώρα, ξέρω, 'γω, ένα, δυο ευρώ, μάλλον χιλιάρικά ήταν τότε, να του πάρεις ένα δώρο; Τελοσπάντων, ε... και έλεγε αυτή, ότι δεν είχε, γιατί είναι και πολύ τσιγκούνα, εκτός των άλλων, και γύρισε και της έδωσε η μητέρα μου ένα χιλιάρικο, τότε ε, και αυτή αντί να πάει να πάρει έτσι μια ψευτιά, κάτι πολύ μικρό, σαν δώρο στον αδερφό μου, πήγε για καφέ και πήγε και το χάλασε, δεν ξέρω πού αλλού και τελικά δεν του πήρε τίποτα του αδερφού μου και πάλι.

Με την αδερφή της η Ευαγγελία μας δηλώνει, ότι ποτέ δεν υπήρξε μεταξύ τους μία ουσιαστική επαφή. Αν και είχαν μικρή διαφορά ηλικίας – μόνο δεκαέξι μήνες – σπάνια έπαιζαν μαζί. Θυμάται χαρακτηριστικά, ότι εκείνη πάντοτε έπαιρνε τα παλιά ρούχα και παιχνίδια της Μαρίας, ως μικρότερη που ήταν, και της Μαρίας της έπαιρναν καινούρια. Χαρακτηριστικά μας είπε:

[...] όσον αφορά στην... ε... στην επαφή μου με την αδερφή μου, ε... θα έλεγα, ότι ποτέ δεν υπήρχε μία ουσιαστική επαφή, από τότε που ήμουν μικρή στο σπίτι. Δηλαδή, δεν θυμάμαι ποτέ να παίξαμε μαζί. Ή και μικρά που παίζαμε, πάντα εγώ έπρεπε να πάρω τα παλιά παιχνίδια της Μαρίας και της Μαρίας της παίρνανε καινούρια, ή τα παλιά ρούχα της Μαρίας... και της Μαρίας της παίρνανε καινούρια. Δηλαδή, πάντοτε εγώ έπαιρνα το παλιό, όχι απαραίτητα και χαλασμένο και η... Μαρία τα καινούρια.

Στο σπίτι της στην Αθήνα η Ευαγγελία ένιωθε συνεχώς παρείσακτη, ένιωθε πολύ περιορισμένη. Πίστευε, ότι η αδερφή της μπορούσε να κάνει, ό, τι ήθελε και ένιωθε, ότι βρισκόταν σε περίοπτη θέση, όπου έκανε και έλεγε, ό, τι ήθελε, χωρίς να παρεμβαίνει κάποιος. Ειδικότερα:

[...] Πάντοτε, δηλαδή, στο σπίτι ήθελε να είναι, από πάνω, που λέμε, ήθελε να είναι σε περίοπτη θέση. Ε... Εγώ είχα... ένιωθα, ότι είχα τη γωνίτσα μου μέσα στο σπίτι. Δηλαδή, ότι ήμουν κανένα σκυλί, και μου 'χανε ένα σπιτάκι, ας πούμε στην άκρη του σπιτιού, και έπρεπε να μπω στην ε... γωνίτσα μου.

Η Ευαγγελία επίσης, διαμαρτύρεται για το γεγονός, ότι δεν γινόταν πιστευτή μέσα στο σπίτι της από τους ίδιους τους γονείς της. Όταν ήθελαν οι δικόι της να επαληθεύσουν κάτι, δεν ρωτούσαν την ίδια, ακόμη κι αν την αφορούσε το γεγονός. Αντιθέτως, ρωτούσαν την αδερφή της, και η γνώμη της γινόταν αμέσως αποδεκτή. Δεν ήταν λίγες οι φορές που η μητέρα της σε ανάλογες περιπτώσεις της έδινε χαστούκια. Μας αναφέρει το ακόλουθο παράδειγμα:

[...] Θυμάμαι μία φορά στην έκτη δημοτικού, ε, που είχε έρθει να με πάρει η μητέρα μου από το σχολείο και της είπε ο δάσκαλος, ότι η Ευαγγελία, μάλλον, σήμερα την ορθογραφία την έγραψε με μαρκαδόρο, αντί για στυλό. Ε, και όταν πήγαμε στο σπίτι, εγώ, βέβαια, την προηγούμενη μέρα, είχα πάει στο βιβλιοπωλείο και δεν είχα πάρει μαρκαδόρο, αλλά είχα πάρει ένα λεπτό μαρκαδοράκι, αλλά μάλλον από την πολύ πίεση που ασκούσα στα γράμματα, είχε πιεστεί η μύτη του... μαρκαδόρου, του μαρκαδορακιού μάλλον, όχι μαρκαδόρου και έγραφε πιο χοντρά γράμματα. Όταν, λοιπόν, το είπε αυτό στην μητέρα μου, η μητέρα μου μού έκανε παρατήρηση στο σπίτι, και της είπα, όχι ρε μαμά, με μαρκαδοράκι τα έγραψα, που το πήρα χθες από το βιβλιοπωλείο. Και γύρισε και ρώτησε την αδερφή μου, τι σου φαίνεται, λέει, αυτός είναι μαρκαδόρος ή μαρκαδοράκι; Και γυρνάει και λέει εκείνη, όχι, όχι, μαμά, αυτός είναι μαρκαδόρος σίγουρα. Και γύρισε η μητέρα μου και μου έδωσε δυο χαστούκια. Δηλαδή, πίστεψε την αδερφή μου και για άλλη μία φορά εγώ δεν έγινα πιστευτή ε... μέσα στο σπίτι».

Με την αδερφή της ποτέ δεν έκαναν παρέα, ούτε είχαν κοινούς φίλους. Μάλιστα, η αδερφή της την κατηγορούσε στις φίλες της, ότι είναι η «μυξιάρα» και η «χωριάτισσα». Δεν παρέλειπε να της υπενθυμίζει, ότι αδερφές της θεωρούσε τις φίλες της, ενώ η Ευαγγελία δεν της ήταν τίποτα απολύτως. Ειδικότερα μας είπε:

[...] θυμάμαι, όταν πηγαίναμε στο... σχολείο, από το δημοτικό μέχρι το λύκειο, αν και πηγαίναμε στα ίδια σχολεία ε... ποτέ μα ποτέ δεν κάναμε παρέα στο διάλειμμα και πάντοτε με κατηγορούσε στις φίλες της, ότι ήμουν η μυξιάρα, ότι ήμουν η χωριάτισσα, ότι ήμουν αυτή που είχε έρθει από το χωριό. Πάντοτε εμένα με κατηγορούσε, ότι οι φίλες της ήτανε οι αδερφές της και ότι εγώ δεν της ήμουν τίποτα.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, επίσης, ότι η αδερφή της είχε την τάση να της παίρνει, ότι η ίδια είχε. Δηλαδή, της έπαιρνε στα κρυφά τα ρούχα της – ακόμη, κι αν εκείνη είχε το ομορφότερο και το ακριβότερο –, το καθαριστικό για το πρόσωπο, τα εσώρουχα, τα κοσμήματα. Ακόμη, και τις σχέσεις που είχε η Ευαγγελία, τις είχε διεκδικήσει και αυτές. Με λίγα λόγια, από τα δικά της πράγματα, άψυχα και έμψυχα, δεν της άρεσε τίποτα και διεκδικούσε τα πάντα από την Ευαγγελία. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] πάντοτε... θυμάμαι, ότι προσπαθούσε να πάρει τα δικά μου πράγματα. Δηλαδή, α... μου έπαιρνε στα κρυφά, ας πούμε, μπλούζες και τις φόραγε στο σχολείο, μέσα, κάτω από τη φανέλα της, ας πούμε. Ε... Μου έπαιρνε στα κρυφά, ακόμη και το υγρό σαπούνι, που έπλενα το πρόσωπό μου, ενώ εκείνη, ας πούμε, μπορεί να είχε το πιο ακριβό και το καλύτερο, έπαιρνε το απλό, το ταπεινό το υγρό το σαπουνάκι, που το είχα πάρει, ας πούμε, από το... σουπερ μάρκετ, ένα ή δύο ευρώ. Έπρεπε με αυτό να πλυθεί. Ή έπαιρνε τις κρέμες μου στα κρυφά και όταν, ας πούμε, την κρέμα, εγώ είχα να τη βάλω ένα μήνα και την έβλεπα τελειωμένη, και την ρωτούσα, μου έλεγε, όχι, όχι, δεν την έχω πάρει εγώ. Ή ακόμα μου έπαιρνε και τα εσώρουχά μου και τα φορούσε στα κρυφά. Τις μπλούζες μου, τα πάντα. Ό, τι δηλαδή, μου ανήκε, έπρεπε να το πάρει. Και μία φορά θυμάμαι, στην μακρόχρονη σχέση που είχα ε... του τα είχε ρίξει, του είχε εκδηλώσει δηλαδή το ενδιαφέρον της ε... και... εκείνος, βέβαια, μου το είχε πει, κι εκείνη, βέβαια το είχε αρνηθεί. Αλλά θυμάμαι, όταν πήγα να στην τρίτη γυμνασίου και μου άρεσε ένα αγόρι, και με, και στην πρώτη γυμνασίου, ας πούμε, απλά φλερτ, ε... ε... ανήσυχα φλερτ και μου άρεσε ένα αγόρι και σε όλο το λύκειο, ας πούμε, κάποιος άλλος, ε... γύρναγε και μου έλεγε, ότι μην σου αρέσει κανένας, γιατί εγώ, όποιος και να σου αρέσει, θα σου τον πάρω. Δηλαδή, ήθελε, να

μη, πιστεύω, να μην μου ανήκει τίποτα. Από ρούχα, από εσώρουχα, από... μπιχλιμπίδια, ας πούμε, κοσμήματα και τέτοια, όλα τα δικά μου τα ήθελε δικά της, και απ' όλα τα δικά της, δεν της άρεσε τίποτα».

Η Ευαγγελία παρουσιάζει την αδερφή της ως έναν άνθρωπο, που δεν έχει καθόλου όρια, που πάντα στο σπίτι γινόταν αυτό που ήθελε εκείνη. Μάλιστα, και οι γονείς και τα αδέρφια, φοβόντουσαν, ότι σε αντίθετη περίπτωση θα επαναστατούσε και θα φερόταν επιθετικά, τόσο σωματικά, όσο και φραστικά. Οπότε, για να αποφευχθεί αυτή η κατάσταση, οι γονείς ανάγκαζαν τα παιδιά, να κάνουν, ό, τι ήθελε εκείνη, προκειμένου να επικρατεί ησυχία στο σπίτι. Βέβαια, εκείνη δεν έδειχνε σεβασμό προς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας σεβασμό, τουλάχιστον στα θέματα που η ίδια απαιτούσε να γίνουν, όπως είναι, για παράδειγμα, η ησυχία κατά τη διάρκεια του ύπνου της. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

[...] Γιατί, όταν θα έπεφτε η Μαρία για ύπνο, θα έπρεπε να κάνουμε νεκρική σιγή στο σπίτι, γιατί δεν μπορούσε το μωρό να κοιμηθεί με φασαρία. Βέβαια, όταν έπεφτε ο αδερφός μου ή εγώ, δεν πειράζει, γινότανε χαμός στο σπίτι. Και της κάνανε φασαρία, και της κάνανε ησυχία για να κοιμηθεί, γιατί, λέει, άμα δεν κάνανε ησυχία, θα σηκώνότανε και θα έκανε φασαρία, και θα τρώγαμε ξύλο και θα ακούγαμε βρισίδια, οπότε αναγκαζόμασταν να παίζουμε το παιχνίδι της. Έπρεπε, λοιπόν, να κάνουμε απόλυτη ησυχία ή όταν αποφάσιζε να διαβάσει ή όταν κοιμότανε, γιατί αλίμονο μας, αν σηκώνότανε πάνω. Ε... Έπρεπε να ανοιξώ, ας πούμε, για να πάω εγώ μετά να κοιμηθώ στο δωμάτιο, επειδή διάβαζα πριν, πάρα πολύ ήσυχα το χερούλι της πόρτας. Κι έπρεπε να αναγκαστώ να κοιμηθώ και με φωτάκι, ενώ η Μαρία θέλει. Κι αφού ήθελε η Μαρία επικρατούσε το φωτάκι μέσα στο... ε... δωμάτιο. Επίσης, θυμάμαι από την ώρα που βάλανε κλιματιστικό στο δωμάτιό μας, της αδερφής μου της άρεσε γενικά να κάνει πολύ κρύο μέσα στο δωμάτιο και να σκεπάζεται με πάπλωμα. Ε.. Δηλαδή, να φανταστείς το καλοκαίρι, το έβαζε, ας πούμε στους είκοσι βαθμούς και σκεπαζότανε με πάπλωμα. Εμένα, όμως το κλιματιστικό από την πολύ την ένταση και από το... το πολύ το κρύο που έκανε μέσα στο δωμάτιο, μου είχε προκαλέσει ρινίτιδα, και από τότε μάλιστα έχω αλλεργική ρινίτιδα, παρουσιάζω δυο τρεις φορές το χρόνο. Και ήταν και ακριβώς από πάνω μου το κλιματιστικό και κάθε βράδυ πούντιαζα. Βέβαια, ούτε λόγος, να το κλείσουμε, γιατί το ήθελε η Μαρία. Ε... Και με πειράζει, που όχι μόνο δεν το 'κλεινε αυτή, γιατί δεν ήθελε, αλλά γιατί και οι γονείς μου δεν έπαρναν θέση σε αυτό. Ε... Γιατί φοβόντουσαν μήπως αρχίζει πάλι να φωνάζει και να στριγγλίζει, και να κάνει και να ράνει».

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η δική της παρουσία στο σπίτι εξαγρίωνε την αδερφή της. Όταν τα καλοκαίρια πήγαινε στον παππού και στη γιαγιά η αδερφή της ηρεμούσε κάπως. Το ίδιο και τώρα που η Ευαγγελία έχει απομακρυνθεί από το πατρικό της σπίτι και έχει δημιουργήσει την δική της οικογένεια σε άλλο μέρος, αρκετά πιο μακριά από την πατρική της. Η Ευαγγελία πολλές φορές αισθάνεται υπεύθυνη, για το γεγονός, ότι δεν μπορούσε να προφυλάξει την μητέρα της, κυρίως, από την άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της. Πιο συγκεκριμένα:

[...] δεν ξέρω, πολλές φορές αισθάνομαι, όχι υπεύθυνη, απλά αισθάνομαι υπεύθυνη, για το ότι... δεν μπορούσα να κάνω τίποτα, ας πούμε να τη σταματήσω εκείνη τη στιγμή. Ήτανε σαν θεριό που ξεσπούσε πάνω στην μητέρα μου. Θυμάμαι, ότι ηρεμούσα μόνο κάθε καλοκαίρι που έφευγα από το σπίτι ε... και πήγαινα στον παππού μου και στη γιαγιά μου και το Σεπτέμβρη που επέστρεφα είχαμε πάλι τα ίδια.

Η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι η αδερφή της δεν αγαπάει, οποιονδήποτε αγαπάει την ίδια. Πιστεύει, ότι με τον πατέρα της είχε καλύτερη σχέση η αδερφή της, γιατί της φέρονταν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Ποτέ, για παράδειγμα, η αδερφή της δεν αγάπησε τον παππού και τη γιαγιά που μεγάλωσαν την Ευαγγελία, γιατί η ίδια τους υπεραγαπούσε. Ποτέ δεν συμπάθησε κάποια φίλη ή φίλο της. Δεν εκτίμησε τον άντρα της, αλλά ούτε έχει και ιδιαίτερη σχέση με τον αδερφό της, με τον οποίο η Ευαγγελία έχει ένα ιδιαίτερο δέσιμο. Ειδικότερα μας είπε:

[...] βέβαια, η αδερφή μου δεν αγαπούσε και δεν αγαπάει, οποιονδήποτε αγαπάει εμένα. Δηλαδή, επειδή έβλεπε, ότι με την μητέρα μου είχα μία φυσιολογική σχέση, πιστεύω, ότι και γι' αυτό είχε την κόντρα μαζί της. Και επειδή, έβλεπε, ότι ο πατέρας μου είχε τη σχέση που είχε μαζί μου, και δεν με υποστήριζε και δεν μου έδειχνε, έτσι να με αγαπάει και δεν μου έδειχνε καμία ιδιαίτερη τρυφερότητα, γιατί αυ... γι' αυτό αυτή το λόγο πιστεύω ε... τον πήγαινε περισσότερο τον πατέρα μου και τον συμπαθούσε περισσότερο. Όπως, επίσης, ποτέ δεν συμπάθησε τον παππού μου και τη γιαγιά μου, τους γονείς, δηλαδή που με είχαν μεγαλώσει και με υπεραγαπούσαν, πάντα έλεγε, ότι είναι δι... ο δικός μου ο παππούς και η δική μου η γιαγιά. Ε... Ποτέ δεν συμπάθησε καμία φίλη μου, ποτέ δε συμπάθησε κανένα φίλο μου ή ακόμα και τον τωρινό μου άντρα, δηλαδή ποτέ δεν ήθελε κάποιον άνθρωπο που... αγαπάει εμένα. Ε... και ούτε, επίσης με τον αδερφό μου είχε καμία ιδιαίτερη σχέση, γιατί τον αγαπούσα εγώ.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι ένιωθε έρμαιο στα χέρια της αδερφής της μέσα στο σπίτι τους, αφού μπορούσε να κάνει ανά πάσα στιγμή, ό, τι ήθελε, χωρίς κάποιος να της επιβάλλει κάποιον περιορισμό. Επίσης, σημειώνει, ότι εξαγριωνόταν και είχε αυτήν την άσχημη συμπεριφορά, χωρίς κάποιος να της πει κάτι άσχημο ή να την προκαλέσει. Την χτυπούσε η αδερφή της, αφήνοντάς της μελανιές στο σώμα της. Αυτό, όπως που την ένοιαζε περισσότερο είναι ο ψυχικός πόνος που της προκαλούσε. Μας είπε σχετικά:

[...] μου 'χε σηκώσει χέρι και με είχε χτυπήσει, και δεν είναι οι μελανιές που έμεναν μετά επάνω μου και οι γρατζουνιές, αλλά είναι όλος αυτός ο ψυχικός πόνος που ένιωθα, όλη αυτή η συναισθηματική ανασφάλεια, γιατί ένιωθα, ότι ήμουν έλεος στα χέρια της και κανένας, ας πούμε, δεν την έβαζε στη θέση της. Δηλαδή, ένιωθα, ότι αυτό το άτομο, μπορεί να κάνει οτιδήποτε στο σπίτι, και επαναλαμβάνω, χωρίς αφορμή, δηλαδή, χωρίς να της κάνω κάτι, χωρίς να την προκαλέσω.

Προσπαθούσε λοιπόν η Ευαγγελία, στο ίδιο της το σπίτι, να μην κάνει την παρουσία της αισθητή, για να μην δίνει το έναυσμα στον πατέρα και την αδερφή της να ασχολούνται μαζί της. Γιατί, όταν γινόταν αυτό, πάντα υπήρχε κακή πρόθεση και άσχημα αποτελέσματα. Έκανε προσπάθειες, όπως λέει και η ίδια, να είναι αόρατη μέσα στο σπίτι. μας είπε λοιπόν:

[...] Πάντοτε το ένιωθα αυτό, ότι ήμουνα, έκανα τόση ησυχία, για να μην προκαλέσω κανέναν, γιατί με το παραμικρό, κι εκείνη και ο πατέρας μου, άρχιζαν να μου μιλάνε άσχημα, να με υποβιβάζουν, να με χτυπάνε, και ένιωθα, ότι έπρεπε να είμαι τόσο αθόρυβη και τόσο αόρατη στο σπίτι, ώστε εγώ τουλάχιστον να προσπαθώ από την πλευρά μου να μην κινώ τα νήματα.

Όταν της Ευαγγελίας της έτυχε η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη στη ζωή της και ήθελε να το «κρατήσει» το παιδί, οι γονείς της την κατηγορήσαν, ότι περνούσε την εφηβεία της. Κι αυτό, γιατί η Ευαγγελία δεν τους είχε απασχολήσει ποτέ, αφού όλη τους η προσοχή συνεχώς ήταν στραμμένη πάνω στην αδερφή της. Η Ευαγγελία πάντοτε ήταν το ήσυχο και το υπάκουο παιδί, που δεν έφερνε ποτέ αντιρρήσεις και πάντοτε έκανε, ό, τι της έλεγαν οι γονείς της. Ουσιαστικά, για πρώτη φορά έκανε αυτό που ήθελε εκείνη, όταν αποφάσισε να φέρει στον κόσμο, το παιδί, που τόσο πολύ ήθελε. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Γι' αυτό, αργότερα, όταν στα είκοσι πέντε μου έμεινα έγκυος ε, και μου έλεγαν οι δικοί μου, ότι... ε, περνάω, λέει, με κατηγορήσαν ότι, με κατηγορούσαν, ότι πέρναγα την εφηβεία μου τότε. Ε, ναι! Ουσιαστικά, τώρα που το ξανασκέφτομαι ένιωσα, ότι κι εγώ έκανα την επανάστασή μου. Δηλαδή, τόσα χρόνια ήμουν αθόρυβη και αόρατη μέσα στο σπίτι. Τόσα χρόνια μας απασχολούσαν και μας ταλαιπωρούσαν τα προβλήματα της Μαρίας. Ε... και ναι, τώρα έκανα την δική μου επανάσταση, κι ας περνούσα την δική μου εφηβεία, εγώ θα έκανα αυτό που ήθελα. Δεν θα έκανα έκτρωση, και θα κράταγα το παιδί που ήθελα... τόσο πολύ, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο είχα θελήσει μέχρι τότε στη ζωή μου.

Η αδερφή της, όποτε την έβλεπε στενοχωρημένη, χαιρότανε και αυτό έκανε την Ευαγγελία ακόμη περισσότερο δυστυχημένη. Δεν είχαν την υγιή αδελφική σχέση, ώστε να συζητούν μεταξύ τους και να ηρεμούν η μία την άλλη, κι αυτό στενοχωρούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία. Μας αναφέρει το εξής:

[...] Απλά, κάθε φορά που εγώ πονούσα, εκείνη χαιρότανε, κι αυτό εμένα μου έδινε... διπλό πόνο.

Μέσα από πολλά περιστατικά, τα οποία μας αφηγείται η Ευαγγελία, φαίνεται, ότι στην αδερφή της οι γονείς της δεν είχαν θέσει ξεκάθαρα όρια. Φαίνεται να παίρνει αποφάσεις και να επηρεάζει τους γονείς, σε πράγματα που δεν θα έπρεπε να ενδίδουν και να γίνεται, ό, τι θέλει εκείνη. Ένα από αυτά είναι και το παρακάτω παράδειγμα:

[...] Ή θυμάμαι, όταν εγώ πέρασα στο Βόλο, ε... στο Πανεπιστήμιο, κι εκείνη τότε, επειδή είχε μία σχέση, είχε δηλώσει μόνο σχολές της Αθήνας, όποτε πέρασε αναγκαστικά στην Αθήνα ε... κατηγορούσε μετά τους γονείς μου, ότι εμένα μ' έστειλαν να σπουδάσω σ' ένα σπίτι μακριά, και έκανα τη φοιτητική μου ζωή, ενώ εκείνη δεν την έκανε, που βέβαια δεν θα ήταν άξια να την κάνει, γιατί η μητέρα μου, μέχρι που παντρεύτηκε, της έπλενε τα ρούχα και της τα σιδέρωνε και της μαγειρεύε, και το ιδιαίτερο και τα πάντα. Ε... πάντοτε, όμως για αυτό με κατηγορούσε, και μάλιστα απαιτούσε από τους γονείς μου, οι οποίοι μάλιστα και της έδιναν ε... τα χρήματα που έστειλαν σ' εμένα που έπαιρνα μακριά από το σπίτι μου, κι έπρεπε, δηλαδή να πληρώσω ενοίκια, λογαριασμούς και είχα περαιτέρω έξοδα, δηλαδή. Ε... τα ίδια ακριβώς χρήματα έδιναν και στην αδερφή μου, που σπουδαζε στην Αθήνα και έμενε στο πατρικό μας.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει για άλλη μια φορά, ότι ουσιαστικά ρυθμιστής των σχέσεων μέσα στο σπίτι ήταν η αδερφή της. Μπορεί οι γονείς της να έλεγαν ή να έδιναν κάτι στην Ευαγγελία, αυτό να μην άρεσε στην αδερφή της και τότε όλα άλλαζαν. Μάλλον οι γονείς της, της είχαν δώσει περισσότερες πρωτοβουλίες και δύναμη μέσα στην οικογένεια, απ' ότι έπρεπε. Σε πολλά σημεία - όπως τα παρακάτω που αναφέρονται -, φαίνεται, ότι την απόφαση την έπαιρνε η αδερφή της, και όχι οι γονείς της. Η Ευαγγελία μας αναφέρει:

[...] Ή επίσης, θυμάμαι στο Λύκειο που ήμασταν εκείνη δεν είχε πάει πενταήμερη εκδρομή, που λέμε, στην τρίτη Λυκείου, γιατί το δεκαπενταμερές είχε φάει τα λεφτά που είχανε μαζέψει και τελοσπάντων δεν είχανε πάει. Εγώ λοιπόν, την επόμενη χρονιά που πήγα, απαίτησε από τους γονείς μου να της δώσουν τα λεφτά που έδωσαν σε μένα, όταν εγώ πήγα εκδρομή. Κι επίσης, θυμάμαι, όταν τελειώσαμε το σχολείο, ο πατέρας μου μου είπε, ότι για ένα καλοκαίρι, θα μας έδινε χρήματα... να πηγαίναμε διακοπές. Ε... Αυτό έγινε, μόλις εγώ τελείωσα το ... σχολείο, δηλαδή, όταν ήμουνα δεκαοχτώ χρονών. Στην αδερφή μου αυτό έγινε, όταν πήγε... την επόμενη... Δηλαδή, είχε περάσει μία χρονιά, αφού είχε τελειώσει το σχολείο και το είπε ο πατέρας μου. Και είπε στους γονείς μου, ότι όχι, η Ευαγγελία δεν θα πάει φέτος διακοπές ε... που μόλις τελείωσε το σχολείο, γιατί ούτε εγώ είχα πάει πέρυσι, που μόλις τελείωσα το σχολείο. Εγώ θα πάω, λέει πρώτη φορά διακοπές μόνη μου, την επόμενη χρονιά, όποτε και η Ευαγγελία, δεν θα πάει φέτος, θα πάει του χρόνου. Και οι γονείς μου την άκουσαν, κι εγώ δεν πήγα εκείνο το καλοκαίρι διακοπές, παρά πήγα του χρόνου. Αυτό είναι που με πλήγωνε, που εκείνοι, έλεγε, ότι έλεγε, έκανε, ότι έκανε, αλλά το θέμα είναι τη θέση έπαιρναν οι δικοί μου, και τι όρια της είχαν βάλει στο σπίτι και τι πρωτοβουλίες και τι αέρα της είχαν δώσει. Δηλαδή, πολλές φορές ένιωθα, ότι ο πατέρας μου και η μάνα μου, ας πούμε, ήταν η Μαρία κι έκανε εκείνη κουμάντο μέσα στο σπίτι.

Την σχέση που είχε η αδερφή της Ευαγγελίας μαζί της, την έχει τώρα και με το σύζυγό της και με τα παιδιά της. Και γενικότερα με όλους τους ανθρώπους που η Ευαγγελία αγαπάει ή την αγαπούν. Γενικότερα, η αδερφή της δεν θέλει κανέναν να πει κάτι θετικό για την Ευαγγελία προσωπικά ή για την οικογένεια που έχει δημιουργήσει. Όπως μας είπε και η ίδια:

[...] στη σχέση την άσχημη που είχαμε εμείς, όλα αυτά τα χρόνια στη ζωή μας ε... την έχει τώρα και με το σύζυγό μου. Δηλαδή, ότι έκανε σε μένα, ε, προσπαθεί να μειώσει και το σύζυγό μου, προσπαθεί

να μειώσει και την κόρη μου, που είναι κοντή, που δεν είναι όμορφη, δηλαδή, δεν θέλει κανένας να πει κάτι καλό για μένα.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι οι γονείς της έχουν διαφορετική στάση απέναντι στην ίδια και διαφορετική απέναντι στην αδερφή της, επειδή την φοβούνται. Για παράδειγμα, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος και εισήχθη στο νοσοκομείο με προβλήματα εγκυμοσύνης ή ακόμα και όταν χώρισε και ζήτησε βοήθεια από την μητέρα της, εκείνη της γύρισε την πλάτη, χωρίς να της προσφέρει την παραμικρή βοήθεια. Όταν όμως η αδερφή της χρειαζόταν βοήθεια – για τις ίδιες καταστάσεις: ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, βεβιασμένος γάμος - πάντοτε της δινόταν απλόχερα, διότι φοβόντουσαν τις αντιδράσεις της, στην περίπτωση, που αυτή η βοήθεια δεν θα δινόταν. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] όταν εγώ, βέβαια, είχα σχέση, ε... και έμεινα έγκυος, οι γονείς μου, ούτε καν με δέχθηκαν στο σπίτι και συγκεκριμένα η μητέρα μου ε, στο τηλέφωνο, όταν της είχα πει, ότι ήθελα να χωρίσω, και ότι ήθελα να πάω πάνω στην Αθήνα να μείνω στο... σπίτι μου, γύρισε και μου είπε, ότι «δεν θα έρθεις στην Αθήνα, έτσι, όπως τα ‘κανες, φάτα τώρα». Και αναγκαστικά έμεινα κάτω στην Κρήτη μόνη μου, να παλεύω και με τους άλλους από την Ιεράπετρα. Ενώ η αδερφή μου, όταν είχε, ήταν έγκυος, και το σπίτι το δεύτερο τον επάνω όροφο της έδωσαν, για να μείνει και στο σπίτι μέσα την έβαλαν και της το επίπλωσαν και της πήραν όλα τα απαραίτητα, και κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης η μητέρα μου τη βοήθησε, ε... ενώ εμένα δεν ήρθε καν στο νοσοκομείο, ας πούμε να με βοηθήσει. Ε... και πιστεύω ότι... υπάρχει αυτή η διαφορετικότητα στην ε... η διαφορά μάλλον στη συμπεριφορά, ε, γιατί η... γιατί πιστεύω, ότι την Μαρία τη φοβούνται. Δηλαδή, ότι αν δεν γίνει, αυτό που θέλει εκείνη, ε, θα γίνει χαλασμός. Θ’ αρχίσει να ουρλιάζει, θ’ αρχίσει να χτυπάει, ε... θα γίνει, δηλαδή χαμός πάλι και τη φοβούνται, γι’ αυτό κάνουν αυτά που θέλει εκείνη.

Παρά την άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της, η Ευαγγελία την κάλεσε στα βαφτίσια του παιδιού της – που είχε προηγηθεί το άσχημο περιστατικό στην εθνική – και εκείνη, όχι μόνο δεν δέχτηκε την πρόσκληση, αλλά αντέδρασε άσχημα:

[...] Την κάλεσα μάλιστα στη βάφτιση του παιδιού μου, και γύρισε και είπε στους... ε, γονείς μου... ότι, εγώ, ούτε νεκρή δεν κατεβαίνω κάτω.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι αυτό που ενδιαφέρει τους γονείς της σχετικά με την άσχημη σχέση που έχει η ίδια με την αδερφή της είναι να μην το μάθει ο κόσμος και «τι θα πει ο κόσμος». Δεν έκαναν ποτέ κάτι, προκειμένου οι δύο αδερφές να έχουν μία καλύτερη σχέση. Παρά τις προσπάθειες της Ευαγγελίας, η αδερφή της δεν φαίνεται να έχει την διάθεση να δημιουργήσει μία καλύτερη σχέση με την ίδια. Συγκεκριμένα μας είπε τα εξής για την συμπεριφορά της αδερφής της:

[...] ξημερώματα βλέπω στον ύπνο μου, ότι... γέννησε η αδερφή μου και παίρνω την μητέρα μου εφτά η ώρα το πρωί τηλέφωνο, και μου λέει, όχι, δεν έχει γεννήσει, απλά πάει στο γιατρό, λέει, ήταν στον μήνα της, απλά πάει στο γιατρό, να τη δει ο γιατρός. Και μετά από δύο ώρες με παίρνει τηλέφωνο και μου λέει, ναι γέννησε η αδερφή σου, πήγαινε στο γιατρό και ξαφνικά την έπιασαν οι πόνοι. Αλλά γέννησε με καισαρική, γιατί φοβότανε να... γεννήσει φυσιολογικά. Τελοσπάντων, εγώ τότε τα έβαλα όλα πίσω, συγκινήθηκα πραγματικά πολύ και θυμάμαι τον εαυτό μου, που έκλαιγα ε... και κατέβασα τα μούτρα μου, και έβαλα τον εγωισμό μου, και τον δικό μου, και του παιδιού μου και του συζύγου μου κάτω ε... και την πήρα τηλέφωνο. Της είπα να της ζήσει το παιδί. Της έστειλα, μάλιστα λουλουδία με... το ανθοπωλείο, ε... Της έστειλα και πάρα πολλά δώρα μετά για το παιδί, πάρα πολλά ρουχαλάκια και παιχνιδάκια. Ε... και όταν, βέβαια, ανέβηκα, πήγε και ο σύζυγός μου, που ήταν τότε σε μία σχολή αξιωματικών της πυροσβεστικής στην Αθήνα, παρόλο που ήξερε τα σκηνικά αυτά που είχαν παιχτεί και παρόλο που είχαμε παντρευτεί και δεν ήρθε στο γάμο μας, παρόλο που την κάλεσα, πήγε στο νοσοκομείο με μια κούτα γλυκά, για να τους πει να τους ζήσει το παιδί. Ο άντρας της βέβαια, ούτε, με το ζόρι, ας πούμε, μίλησε και είπε ευχαριστώ, και ούτε είπε, έλα, αδερφέ να πάμε μετά να πιούμε ένα κρασί κ. λ. π. ή να σε κεράσω για την κόρη μου ε... και αυτή ήταν μόνο η επαφή. Ε... Μετά το καλοκαίρι, που ανεβήκαμε επάνω, ε... πήρε τηλέφωνο στην μάνα μου και λέει, μαμά ανέβασε το Δεσποινιώ επάνω να δει... να την δει η μπέμπα. Δηλαδή, δεν με πήρε σαν αδερφή να μου πει, έλα ρε

αδερφή επάνω με τον άντρα σου να πιούμε καφέ, παρόλο που εγώ είχα κάνει πίσω μετά από αυτό που μου είχε κάνει με το αυτοκίνητο, ε... και την είχα πάρει τηλέφωνο, όταν είχε γεννήσει το παιδί της, γιατί πραγματικά είχα συγκινηθεί και γιατί πραγματικά πίστεψα, ότι η μητρότητα θα την άλλαζε. Αλλά δυστυχώς, είχα κάνει για άλλη μία φορά λάθος. Δεν άλλαξε με τίποτα ε, και δεν συγκινήθηκε με τίποτα, με αποτέλεσμα να έχω ανέβει δύο με τρεις φορές επάνω στο σπίτι και... μιλάμε τώρα, ότι η κάθε φορά διαρκεί τέσσερις με πέντε μέρες, όπως το... Μάρτιο, που μας πέρασε, που ανέβηκα για να κάνω... επέμβαση στην πρώτη μου την κόρη στα κρεατάκια της... ε... γιατί είχε πολύ σοβαρό πρόβλημα το παιδί, ήταν πολύ μεγάλα τα κρεατάκια και έπρεπε οπωσδήποτε να κάνει επέμβαση. Και δεν μιλήσαμε καν, δεν κατέβηκε καν να μας δει. Και μάλιστα εγώ, είχα ανέβει στην Αθήνα, όταν εκείνη... ήταν το μωρό της ενός μήνα, και πήγαμε με δώρα κι εγώ, και η πεθερά μου, και ο σύζυγός μου, και εκείνη μας έβγαλε από το σπίτι, δεν μας δέχθηκε καν μέσα. Ε... τότε, από 'κει και πέρα την κάλεσα και στο... γάμο, δεν ήρθε. Ε... και τώρα εκείνη παντρεύεται, δεν έχουμε μιλήσει καν τηλεφωνικά από τότε, και τώρα εκείνη παντρεύεται με θρησκευτικό γάμο στις είκοσι μία Νοεμβρίου και... οι γονείς μου έχουν την απαίτηση να... πάω, χωρίς βέβαια, να με έχει καλέσει, χωρίς να μιλάμε. Και αυτό που εμένα με πειράζει είναι ότι έχουν την απαίτηση να πάω, γιατί, λέει, τι θα πει ο κόσμος. Δηλαδή, δεν σκέφτονται, ότι η σχέση, ας πούμε, της μίας κόρης του με την άλλη είναι σκατά, συγγνώμη, είναι πάρα πολύ άσχημη και έχουν φτάσει στο σημείο τα δυο τους παιδιά να μην μιλάνε καθόλου, παρά σκέφτονται για άλλη μία φορά, το τι θα πει ο κόσμος.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι πλέον δεν θέλει ούτε στο πατρικό της να πηγαίνει, αφού κάθε φορά που καταλαβαίνει η αδερφή της την παρουσία της, εξαγριώνεται. Αντιδρά με πολύ άσχημο τρόπο κάθε φορά που η Ευαγγελία ανεβαίνει στο σπίτι της στην Αθήνα, και μάλιστα εκείνες τις ημέρες η αδερφή της επιδιώκει από την μητέρα τους να βρίσκεται συνεχώς στο σπίτι τους. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Και το χαρακτηριστικό είναι, ότι κάθε φορά που είναι να πάω στην Αθήνα για κάποιο λόγο το σκέφτομαι. Γιατί κάθε φορά που νιώθει, ότι είμαι εγώ στο σπίτι, ε, κατεβαίνει κάτω, δηλαδή, ακόμα και τώρα που μένει από πάνω από την μητέρα μου στον δεύτερο όροφο, κατεβαίνει κάτω και δημιουργεί φασαρίες. Και έχει την απαίτηση, όταν, δηλαδή, ανεβαίνω εγώ με την οικογένειά μου επάνω στην Αθήνα για τρεις με τέσσερις μέρες, το πολύ πέντε, έχει την απαίτηση η μητέρα μου, να βρίσκεται συνέχεια στο σπίτι της. Δηλαδή, είναι τραγική η κατάσταση, τραγική. Οποτε νιώθει την παρουσία μου στο σπίτι, εξαγριώνεται.

Η Ευαγγελία αποδέχεται, ότι μετά τις πολλές αποτυχημένες προσπάθειές της να δημιουργήσει μία καλύτερη σχέση με την αδερφή της, έχει απογοητευτεί και έχει αποδεχθεί πλέον, ότι δεν γίνεται τίποτα. Την ενοχλεί ιδιαίτερα που οι προσπάθειες καταβάλλονται μόνο από την δική της πλευρά, γι' αυτό και δεν έχει καμία επαφή με την αδερφή της, αφού συνειδητοποιεί, ότι η επικοινωνία μαζί της μόνο πόνο μπορεί να της δώσει. Με τον αδερφό της έχει συχνή, κυρίως τηλεφωνική, επικοινωνία. Θα ήθελε, όμως να είχε τη δυνατότητα να βρίσκονται πιο συχνά, γιατί η καθημερινή απουσία του στη ζωή της είναι αισθητή. Ειδικότερα:

[...] Ε... με την αδερφή μου έχω πλέον κόψει κάθε επικοινωνία ε... Τα... τελευταία χρόνια, τα τελευταία τρία, τριάνμισι χρόνια περίπου ε... είναι δική μου επιλογή. Νομίζω, ότι μία επαφή μαζί της, και μία επικοινωνία μαζί της, μόνο πόνο μου προκαλεί, γιατί μόνο εγώ προσπαθώ να έχω υγιή επαφή μαζί της, ενώ αυτή ε... δεν βλέπω να κάνει καμία τέτοια προσπάθεια. Οπότε, αποφάσισα να το κόψω μαχαίρι αυτό. Και μάλιστα έχω πει στην μητέρα μου, ότι εγώ από 'δω και πλέον έχω έναν αδερφό και δεν έχω αδερφή και μάλιστα της έχω απαγορεύσει να μου κάνει οποιαδήποτε συζήτηση αφορά εκείνη. Τώρα, με τον αδερφό μου... με τον αδερφό μου... επικοινωνώ μέσω τηλεφώνου ε... και e-mail και μηνυμάτων μέσω κινητού. Ε... όποτε ανεβαίνω στην Αθήνα, συναντιόμαστε βέβαια, ε... και περνάμε ώρες μαζί, αφού κι εκείνος μένει μέσα στο πατρικό μου ακόμα το σπίτι, μαζί με την μητέρα μου, δηλαδή. Αλλά θα 'θελα να 'ναι πιο συχνή η επαφή μας, γιατί μου λείπει.

Το στοιχείο που δεν της αρέσει στο χαρακτήρα της αδερφής της είναι η άσχημη συμπεριφορά απέναντι σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Θεωρεί μάλιστα τον εαυτό της κατά κάποιο τρόπο

υπεύθυνο και νιώθει ανίσχυρη απέναντι στην αδερφή της, γιατί τόσα χρόνια δεν μπόρεσε να κάνει κάτι, για να την αποτρέψει, προκειμένου να μην δίνει τόσο πόνο στους γονείς τους, και στον ίδιο της τον εαυτό όμως όλη αυτή η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της θεωρεί, ότι την έχει επηρεάσει πάρα πολύ συναισθηματικά, ψυχικά και ηθικά. Στον αδερφό της δεν εντοπίζει κάποιο αρνητικό στοιχείο στην συμπεριφορά του. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] Η αδερφή μου δεν μου αρέσει... ε... για όλο αυτό τον πόνο που μου έχει προκαλέσει τόσα χρόνια, ε, όχι σε μένα, αλλά και στην μητέρα μου, και στον αδερφό μου και στον πατέρα μου. Ε... ειδικά για τον πόνο που έχει προκαλέσει στην μητέρα μου και στον πατέρα μου, νιώθω ανίσχυρη εξαιτίας της. Ανίσχυρη, γιατί τόσα χρόνια νιώθω, ότι δεν μπόρεσα να τους βοηθήσω, για όλα αυτά που τους έκανε. Ε... Δεν μ' αρέσει λοιπόν, καθόλου η αδερφή μου για αυτή τη συμπεριφορά της, και για όλο τον πόνο που έχει προκαλέσει σε μένα, συναισθηματικά, ψυχολογικά και ηθικά. Και ο αδερφός μου δεν μου αρέσει, γιατί... ε... ε... δεν νομίζω, ότι είναι κάτι που δεν μου αρέσει, σχετικά με τον αδερφό μου, ε... Νομίζω, ότι μου αρέσουν τα πάντα πάνω του.

Σε γενικές γραμμές, η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της απευθύνεται προς όλα τα μέλη της οικογένειας και θεωρεί, ότι οπωσδήποτε πρέπει να λάβει βοήθεια από κάποιον ειδικό, προκειμένου ν' αντιμετωπιστεί η άσχημη συμπεριφορά της. Γι' αυτόν τον λόγο η αδερφή της δεν της αρέσει καθόλου. Ο αδερφός της, της αρέσει, γιατί είναι ένας ευαίσθητος και συζητήσιμος άνθρωπος, μορφωμένος με σταθερότητα και πίστη στις σχέσεις του. Θεωρεί, ότι κι εκείνος δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνικός, πλευρά του χαρακτήρα του, που σίγουρα έχει επηρεαστεί από την μη κοινωνικότητα των γονιών του. Ειδικότερα:

[...] Νομίζω, ότι έχει πολύ άσχημη συμπεριφορά ε... και ότι... γενικά σε όλους προς όλους, και νομίζω, ότι γενικά χρειάζεται βοήθεια και χρειάζεται βοήθεια από κάποιον ειδικό. Ο αδερφός μου τώρα μου αρέσει, γιατί είναι ένας, πολύ ευαίσθητος άντρας, ε, είναι ένα παιδί που θα κάτσει, που θα κάτσει να συζητήσεις μαζί του, που γενικά... έτσι είναι... κοινωνικός. Βέβαια, όχι ιδιαίτερα κοινωνικός. Έχει έναν δυο φίλους, αλλά στενούς φίλους και νομίζω, ότι σε αυτόν τον τομέα έχει επηρεαστεί και αυτός από τους γονείς μου, ε, που δεν ήταν πολύ κοινωνικοί και δεν είχαν πολλούς φίλους. Γενικά, και τα τρία παιδιά έχουμε επηρεαστεί σε αυτό. Ε... Μου αρέσει, επίσης, γιατί είναι μορφωμένος, γιατί είναι σταθερός και πιστός στις σχέσεις του.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η προσωπικότητα η δική της με της αδερφής της δεν έχει κανένα κοινό σημείο. Το μόνο κοινό σημείο που διακρίνει, είναι, ότι και οι δύο δεν είχαν πολλές φίλιες, δεν ήταν πολύ κοινωνικές. Ωστόσο, και σε αυτόν τον τομέα εντοπίζει διαφορά. η ίδια, δηλαδή, είχε λίγες και καλές φίλες, ενώ η αδερφή της ονόμαζε «φίλο» κάθε καινούργιο άτομο που γνώριζε. Επιπλέον, η ίδια ήταν περισσότερο σταθερή και στις ερωτικές της σχέσεις, ενώ η αδερφή της είχε περισσότερες σχέσεις, οι οποίες διαρκούσαν μικρότερα χρονικά διαστήματα. Θεωρεί, ότι η αδερφή της είναι ιδιαίτερα διεκδικητική και ζηλιάρα, αφού τόσα χρόνια έχει αποδείξει στην Ευαγγελία ότι επιθυμεί, ό, τι είναι δικό της, έμπυχο ή άπυχο. Αντιθέτως, η Ευαγγελία μας επισημαίνει, ότι η ίδια αρκείται στα λίγα, και θαυμάζει τα αγαθά του άλλου, χωρίς να διεκδικεί – ειδικά, με αθέμιτο τρόπο – να γίνουν δικά της.

Επίσης, αναφέρεται, ότι η αδερφή της έχει μάθει πάντα στη ζωή της να έχει ανθρώπους που την βοηθούν, αν όχι την υπηρετούν. Η Ευαγγελία από δεκαοχτώ ετών είναι υπεύθυνη για τον εαυτό της, αφού σπούδασε και σε διαφορετική πόλη από το πατρικό της σπίτι και αυτό την βοήθησε να ανεξαρτητοποιηθεί γρηγορότερα. Η αδερφή της ακόμη, δεν έχει εργαστεί ποτέ στη ζωή της μέχρι τώρα που είναι τριάντα δύο ετών – παρά μόνο κάποιους μήνες, ως σερβιτόρα -, αλλά πάντοτε είχε χαρτζιλίκι από τον πατέρα τους. Ωστόσο, η ίδια ακόμη και ως φοιτήτρια εργαζόταν, για τα επιπλέον έξοδα που ήθελε να κάνει, προκειμένου να μην επιβαρύνει περαιτέρω τους δικούς της.

Ωστόσο και εξωτερικά μοιάζουν. Δεν είναι εύκολο να τις θεωρήσει κάποιος αδερφές, είτε λαμβάνοντας υπόψη την εξωτερική τους εμφάνιση, είτε την εσωτερική, κυρίως. Μας αναφέρει, μάλιστα η Ευαγγελία, ότι η αδερφή της ενδιαφέρεται τόσο πολύ για την εξωτερική της εμφάνιση,

που κάποια περίοδο, πηγαίνοντας γυμναστήριο, έπαιρνε κάποια ουσία προκειμένου το σώμα της να αποκτήσει μύες. Ιδιαίτερα, κάποια περίοδο υπέφερε από νευρική ανορεξία.

Τέλος, θεωρεί, ότι ανάμεσα σ' εκείνη και την αδερφή της υπάρχουν βασικές διαφορές σχετικά με τις προτεραιότητες που θέτουν στη ζωή τους. Για παράδειγμα, για την ίδια προτεραιότητα αποτελεί το να είναι καλά η οικογένειά της, ο σύζυγος και τα παιδιά. Να έχει ένα καθαρό σπίτι, προκειμένου να ζουν σε ένα υγιεινό περιβάλλον, να μαγειρεύει και να φροντίζει τα παιδιά και το σύζυγο. Η αδερφή της από την άλλη, μας δηλώνει, ότι – όπως μαθαίνει από την μητέρα της, γιατί η ίδια δεν έχει επαφή – δεν μαγειρεύει στο σπίτι της, δεν πλένει τα ρούχα της οικογένειας, δεν πηγαίνει στο σούπερ μάρκετ και γενικότερα δεν δείχνει την προσοχή που πρέπει στην οικογένειά της. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Η προσωπικότητα η δική μου, με την προσωπικότητα της αδερφής μου, είναι σαν να λέμε η μέρα με τη νύχτα. Ε... Εκείνη... Στο μόνο έτσι σημείο που ταιριάζουμε, είναι ότι δεν είχαμε έτσι... πολλές... ε, φίλες. Δηλαδή, δεν ήμασταν και οι δύο πάρα πολύ κοινωνικοί, πάρα πολύ κοινωνικές, αν και εγώ είχα, ας πούμε, σε όλα τα σχολικά μου χρόνια, μία, δύο σταθερές φίλες, εκείνη, ας πούμε, μπορεί να ονόμαζε φίλη, καθεμία που γνώριζε κάθε βδομάδα, ας πούμε. Δηλαδή, ε, φίλες είχε πολλές, αλλά ταυτόχρονα λίγες κάθε φορά. Ε... επίσης, σε έναν τομέα που δεν ταιριάζουμε είναι στις σχέσεις μας. Η αδερφή μου μπορεί να είχε τον έναν και τον άλλον κάθε φορά, στον ερωτικό τομέα, εννοώ, ενώ εγώ, ας πούμε, είχα πιο σταθερές σχέσεις, και οι σχέσεις μου διαρκούσαν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Ε... Η αδερφή μου είναι... πολύ διεκδικητική, ενώ εγώ δεν είμαι. Ε... Είναι πολύ ζηλιάρα, δηλαδή ζηλεύει. Αυτό που είναι... δικό σου, θέλει να το έχει εκείνη. Το καλύτερο να έχει αυτή, θέλει να έχει του άλλου. Ενώ εγώ αυτό πιστεύω, ότι δεν το έχω καθόλου. Δηλαδή, εγώ αρκούμαι σε αυτό που έχω, ε, και αν... ε... δω, ότι ο άλλος έχει κάτι καλύτερο, ας πούμε, από εμένα, απλά το θαυμάζω, κι αν μπορέσω να το αποκτήσω κι εγώ, αλλά μέσα από την προσπάθειά μου να το αποκτήσω, καλώς. Αν... ε, δεν μπορέσω, δεν πειράζει. Δεν κάνω σαν την αδερφή μου. Ε, η αδερφή μου επίσης, έχει μάθει να τα έχει όλα έτοιμα στη ζωή της, από το φαγητό, από τα καθαρά της ρούχα, από το να κρατήσει η μητέρα μου το παιδί, για να πάει, ας πούμε βόλτες έξω. Εγώ αυτό δεν το έχω. Εγώ από δεκαοχτώ χρονών... ήμουν υπεύθυνη και για το φαγητό μου, και για τα καθαρά μου τα ρούχα, και από δεκαοχτώ χρονών εργαζόμουν παράλληλα με το... με τα χρήματα που μου έστελναν οι δικοί μου, όσο ήμουν στο Πανεπιστήμιο, πάντοτε εργαζόμουν ως φοιτήτρια, δηλαδή, και ιταλικά ιδιαίτερα έκανα σε ένα παιδάκι, και φυλλάδια μοίραζα στους δρόμους, για να έχω ένα παραπάνω χαρτζιλίκι και να μην επιβαρύνω τους δικούς μου. Ενώ η αδερφή μου, ποτέ... μέχρι τώρα που είναι τριάντα δύο χρονών δεν έχει δουλέψει, παρά ένα μικρό χρονικό διάστημα ενός εξαμήνου, περίπου, ως σερβιτόρα σε καφετέρια. Ε... γενικά, διαφέρουμε πάρα πολύ, πάρα πολύ, και εξωτερικά, εκείνη είναι λίγο πιο κοντή από μένα, ε... πιο αδύνατη και έχει κάνει τα μαλλιά της κατάξανθα, ενώ εγώ είμαι λίγο πιο ψηλή, πιο εύσωμη και τα μαλλιά μου είναι κατάμαυρα. Και γενικά, όποιος μας γνώριζε, μας έλεγε, ότι είμαστε η μέρα με τη νύχτα, και εξωτερικά και εσωτερικά. Την αδερφή μου, ας πούμε, θα την νοιάζει να... έχει ένα πολύ ωραίο σώμα, να μην τρώει, να κάνει δίαιτα. Και θυμάμαι χαρακτηριστικά κάποια περίοδο που 'τανε στο Λύκειο, ε... ό, τι έτρωγε, πήγαινε κι έβαζε το δάχτυλό της κι έκανε εμετό. Ε... για να μην πάρει, λέει, ούτε γραμμάριο, ενώ εγώ θα κοιτάζω, ας πούμε, τι τρώω, ε... αλλά δεν... αυτό που θέλω, θα το φάω. Δεν θα κάνω, ας πούμε δίαιτα, για να 'χω ένα κορμί και να με λένε κορμάρα. Ή θυμάμαι, ότι... κάποτε πήγαινε γυμναστήριο και έπαιρνε κάτι βιταμίνες, λέει και... κάτι άλλα... κάτι, κάποια άλλη σκόνη σε φακελάκι, για να κάνει... λέει, μπράτσα, λέει, και να κατεβεί, ε... σε διαγωνισμό μπόντυ – μπίντερ. Κάτι τέτοια τρελά. Ε... Γενικά πιστεύω, ότι διαφέρουμε στον τρόπο γενικά που ατενίζουμε τη ζωή και στις ε, προτεραιότητές μας. Δηλαδή, προτεραιότητα μου εμένα είναι η οικογένειά μου και τα παιδιά μου, ε, να φροντίσω το σύζυγό μου, να 'χει καθαρά ρούχα, να του μαγειρέψω να φάει, να φροντίσω τα παιδιά μου, να 'μαι κοντά τους, η αδερφή μου, από την άλλη, από ότι μου λέει η μητέρα μου, βέβαια, γιατί εγώ δεν είμαι κοντά να το ζήσω, ε, δεν μαγειρεύει ποτέ στο σπίτι, ο άντρας της συνέχεια παραγγέλνει απ' έξω, πολλές φορές τον αφήνει με άπλυτα ρούχα, ε, τα ντουλάπια είναι του σπιτιού, είναι άδεια, ας πούμε, ούτε καν στο σούπερ μάρκετ δεν πηγαίνει να ψωνίσει. Το παιδί πολλές φορές το κρατάει η μητέρα μου, για να πηγαίνει η αδερφή μου ε... βόλτες, ας πούμε, ή για καφέ με το σύζυγό της ή με τις φίλες της.

Επιπροσθέτως η Ευαγγελία δηλώνει, ότι την αδερφή της δεν την έχει καθόλου ανάγκη, λόγω της άσχημης σχέσης που έχει αναπτυχθεί ανάμεσά τους. Πλέον, δεν θέλει να έχει καμία επαφή μαζί της και έχει απαγορεύσει σε οποιονδήποτε να της κάνει λόγο για εκείνη. Τον αδερφό της νιώθει, ότι τον έχει πολύ μεγάλη ανάγκη, και θα ήθελε να έχει μοιραστεί περισσότερα πράγματα μαζί του, έχοντας μικρότερη διαφορά ηλικίας. Επιπλέον, θεωρεί, ότι τον αδερφό της τον έχει ακόμη περισσότερο ανάγκη, λόγω της κακής σχέσης με την αδερφή της. Μας είπε λοιπόν:

[...] Την αδερφή μου... δεν έχω μάθει να την έχω ανάγκη. Ε... νιώθω, ότι δεν την έχω καθόλου ανάγκη, νιώθω, ότι μόνο πόνο μου έχει προκαλέσει στη ζωή μου, και γι' αυτό, πλέον, έχω κόψει την επαφή μου μαζί της και δεν θέλω κανέναν να μου μιλάει για εκείνη. Τον αδερφό μου, νιώθω, ότι τον έχω ανάγκη, σαν αδερφό, ε... νιώθω, ότι δεν έχω μοιραστεί μαζί του... όσα πράγματα θα ήθελα να μοιραστά, ως αδερφός μου που είναι, λόγω της διαφοράς ηλικίας, που είχαμε και νιώθω, ότι αυτή η ανάγκη που τον έχω, αποκτάει ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα, λόγω της σχέσης της ανύπαρκτης ή και της άσχημης που έχω με την αδερφή μου. Δηλαδή, νιώθω, πολλές φορές τον αδερφό μου, ότι τον έχω ανάγκη και σαν αδερφή και σαν αδερφό.

Μας αναφέρει, μάλιστα, ένα συγκεκριμένο περιστατικό, που συνέβη στην οικογένειά της, κατά τη διάρκεια της εφηβικής της ηλικίας, για να μας δείξει, ότι η αδερφή της έκανε και έλεγε πάντα, ό, τι ήθελε, χωρίς ποτέ να πληρώνει τις συνέπειες. Ένιωθε ουσιαστικά παρείσακτη μέσα στο σπίτι της, ένιωθε, ότι δεν είχε αξία, ότι η παρουσία της ενοχλούσε τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Πολλές φορές, μάλιστα είχε νιώσει, ότι αν πάθαινε κάτι, κανείς δεν θα στενοχωριόταν, γιατί κανείς δεν νοιαζόταν πραγματικά για εκείνη. Μας αναφέρει σχετικά:

[...] Θυμάμαι, χαρακτηριστικά, ένα σκηνικό, όταν πήγαινα στη δευτέρα Λυκείου, ε... που ... ο πατέρας μου αποφάσισε να βάλει το σπίτι, στο σύντομο χρονικό διάστημα που έμενε, που παρέμεινε στο σπίτι μας μετά από το ταξίδι του, και πριν φύγει πάλι. Ε... Δηλαδή, τον πατέρα μου πάντα τον θυμάμαι με μία βαλίτσα στο χέρι. Πολλές φορές μάλιστα δεν προλάβαινε να την αδειάσει τη βαλίτσα του, ε, είχε τα ρούχα μέσα στη βαλίτσα ε... και... τα άφηνε εκεί, γιατί σε δύο μήνες ή σε τρεις θα ξανάφευγε. Ε... Θυμάμαι, λοιπόν, εκείνο το καλοκαίρι που αποφάσισε να βάλσουμε το σπίτι, εγώ τον βοηθούσα, ε, γιατί, όπως είπα και πριν, εγώ ένιωθα ότι αξία είχα στο σπίτι, μόνο, όταν έκανα δουλειές μέσα στο σπίτι, οπότε προσπαθούσα κι εγώ να τον βοηθήσω σε κάτι τέτοιες δουλειές, δηλαδή στην κηπουρική, στα μαστορέματα μέσα στο σπίτι, στο βάνιμο, ε, για να μου πει κι εμένα ένα μπράβο ε, και να με κάνει να νιώσω, έτσι λίγο σημαντική. Προσπαθούσα, δηλαδή, αγωνιωδώς να του αποσπάσω ένα μπράβο και να... νιώσω κι εγώ, ότι είμαι αξία για εκείνον. Βάψαμε, λοιπόν το σπίτι, και η αδερφή μου, επειδή εκείνη δεν βοηθούσε καθόλου μέσα στο σπίτι και επειδή... δεν ξέρω τώρα πώς να το χαρακτηρίσω, αλλά πιστεύω, ότι ζήλευε γενικά που βοηθούσα την μητέρα μου στις δουλειές ή τον πατέρα μου έτσι γενικά ε, στα μαστορέματα και σ' αυτά, γύρισε κάποια στιγμή χωρίς λόγο και αφορμή, και μ' έβρισε με τα χειρότερα λόγια, παλιό τέτοια, παλιό το ένα παλιό το άλλο, ε... και θυμάμαι τότε ο πατέρας μου που πήρε θέση και δεν με είχε υποστηρίξει καθόλου. Ε... Και εγώ σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι. Ήμουν στη δευτέρα Λυκείου. Και είχα πάει και καθόμουν μακρ... πάνω από το σπίτι μας, γύρω στα δύο χιλιόμετρα περίπου σε μία παιδική χαρά. Ε... Και γύρισα πλέον το βράδυ στο σπίτι, γύρω στις οχτώ, εννέα η ώρα. Ε, βέβαια, κανένας δεν με είχε ψάξει στο σπίτι ε... και... τους είδα να... την μητέρα μου να είναι στο νεροχύτη και να μαγειρεύει και τ' αδέρφια μου και τον πατέρα μου να κάθονται και να βλέπουνε μία ταινία στην τηλεόραση και να... γελάνε... ε, με την ταινία αυτή, γιατί ήτανε κωμωδία. Αυτό θυμάμαι, με είχε πειράζει πάρα πολύ, γιατί εγώ βοηθούσα, ας πούμε, τον πατέρα μου στο βάνιμο του σπιτιού, άρχισε ξαφνικά χωρίς λόγο η αδερφή μου να με βρίζει. Δεν με υποστήριζε κανείς, κι ένιωθα, ότι ήταν εμπόδιο η παρουσία μου μέσα στο σπίτι. Ε... σηκώθηκα να φύγω από το σπίτι και ξαφνικά, όταν επέστρεψα μετά, κι ενώ έλειπα τόσες ώρες, δεν με ζήτησε κανείς, δεν με ρώτησε κανείς, πού ήμουν, έκανα ένα μπάνιο και πήγα και ξάπλωσα και κοιμήθηκα, χωρίς να έρθει κανένας να με ρωτήσει πού ήμουν, ενώ εκείνη που ήταν η αφορμή, για όλο αυτό που είχε γίνει, καθόταν με τον πατέρα μου και τον αδερφό μου και χαζογελάγανε στην τηλεόραση. Δηλαδή, αυτά τα... συμβάντα, ήταν πολύ συνηθισμένα μέσα στο σπίτι μας.

Ακόμη και όταν τα αδέρφια – όπως είναι φυσιολογικό – τσακώνονταν μεταξύ τους, ο πατέρας τους δεν τα άφηγε να διευθετήσουν την κατάσταση μόνα τους, παρά πάντοτε παρενέβαινε και δικαιολογούσε την πρώτη του κόρη. Ακόμη και άδικο να είχε, ο πατέρας τους πάντοτε την υποστήριζε και της έδινε αρμοδιότητες που δεν θα έπρεπε να έχει ένα παιδί μέσα στην οικογένεια, αλλά ένας γονέας. Για παράδειγμα, το ποιος θα ερχόταν στο σπίτι. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα, που μας αφηγήθηκε η Ευαγγελία:

[...] Και βέβαια, όταν, ας πούμε, τσακωνόμουν εγώ με την αδερφή μου, ή η αδερφή μου με τον αδερφό μου, ο πατέρας μου πάντοτε έπαιρνε τη θέση του... της αδερφής μου. Πάντοτε την υποστήριζε. Θυμάμαι, χαρακτηριστικά, ε, μία φορά, όταν ήμουν στο Πανεπιστήμιο και διάβαζα για την εξεταστική του τρίτου... έτους, δηλαδή ήμουν... είκοσι δύο χρονών και η αδερφή μου είκοσι τρία, ε... είπα στους γονείς μου, ότι θα ερχόταν το απόγευμα ε, στο σπίτι μας, η Κική, η φίλη μου ε, και κόρη τώρα της νονάς και... νονά τώρα της κόρης μου, του πρώτου μου παιδιού, ότι θα ερχόταν στο σπίτι να καθόμασταν, να διαβάζαμε λίγο μαζί, και μετά ρώτησα τους... την μητέρα μου, αν θα μπορούσε να κοιμηθεί στο σπίτι μας, για να μην βγαίνει ε... αργά από το σπίτι, να μην παίρνει ταξί. Ε, η μητέρα μου μου είπε, εντάξει, και είπα στην αδερφή μου, ε, αν μπορεί να κοιμηθεί σε ένα άλλο κρεβάτι που είχαμε στο σπίτι, σε ένα άλλο δωμάτιο, για να κοιμηθεί η φίλη μου στο κρεβάτι της. Και έγινε χαμός. Και άρχισε και ούρλιαζε και φώναζε, ε, γιατί, λέει, δεν την ρώτησα, γιατί λέει δεν την ρώτησα και δεν πήρα την άδειά της. Ε... Και θυμάμαι τότε, που όταν ήρθε ο πατέρας μου, δεν θυμάμαι πού είχε πάει, όταν ήρθε στο σπίτι έγινε χαμός και φώναζε, και... το αποτέλεσμα ήταν να μου πει εμένα να μην έρθει η φίλη μου στο σπίτι. Ε, και μάλιστα θυμάμαι τότε από τα νεύρα του, που έδωσε μία μπουνιά στην πόρτα της... τουαλέτας του σπιτιού μας και έκανε στην πόρτα ένα βαθούλωμα και το βαθούλωμα αυτό ακόμα υπάρχει. Πάντοτε, λοιπόν, ο πατέρας μου την υποστήριζε, και ό, τι, κι αν εκείνη, έλεγε το θεωρούσε σωστό.

Η αδερφή της Ευαγγελίας ακόμη και στον πατέρα τους έχει εκφράσει επιθετικότητα, αλλά εκείνος, για να μην την μαλώσει ή να μην την χτυπήσει, κλώτσησε ένα συρτάρι της κουζίνας, προκειμένου να του φύγει η ένταση. Ενώ την Ευαγγελία την χτυπούσε από μικρή – κυρίως κατά την διάρκεια του διαβάσματος. Μας εξηγήει η ίδια:

[...] θυμάμαι μία φορά, όταν η αδερφή μου ήταν είκοσι ένα ετών, που τσακωνόταν με τον πατέρα μου και γύρισε και της είπε, ότι δεν θα πας, ας πούμε εκεί, ε, και η αδερφή μου γύρισε και τον χτύπησε, δηλαδή, του έδωσε έτσι σαν μπουνιές στο στήθος, δύο τρεις φορές και ο πατέρας μου, για να μην σηκώσει χέρι να τη χτυπήσει, έδωσε κλοτσιά στο τελευταίο συρτάρι της κουζίνας και το... συρτάρι αυτό, έτσι είναι λίγο ακόμα σπασμένο και τρεμοπαίζει. Ε... Ενώ εμένα, ας πούμε, όταν ήμουν μικρή με χτυπούσε συνέχεια και χωρίς λόγο, όταν η εικοσιτριάχρονη κόρη του, γύρισε να τον χτυπήσει τον πατέρα της, είκοσι δύο χρονών, ολόκληρη γαϊδούρα, εκείνος, λέει, δεν της σήκωσε χέρι, γιατί ήταν ντροπή να χτυπήσει την εικοσιτριάχρονη κόρη του. Από την άλλη, βέβαια, ούτε στον αδερφό μου έχει σηκώσει ποτέ χέρι, ούτε, όσον αφορά το διάβασμα, ε... ούτε τίποτα. Ε... δεν ξέρω, αυτό... γινότανε μόνο με μένα και δεν μπορώ να καταλάβω και τον λόγο. Δηλαδή, ακόμα προσπαθώ να καταλάβω.

Η μητέρα της Ευαγγελίας και η αδερφή της, όπως μας αναφέρει η ίδια η Ευαγγελία, έχουν μία ιδιαίτερα συγκρουσιακή και στενή σχέση. Η ίδια αναφέρει:

[...] όσον αφορά την ε, σχέση της μητέρας μου με την αδερφή μου, αυτό είναι ένα μεγάλο κεφάλαιο ε... γιατί... αυτές οι δύο έχουσε πολύ, μα πάρα πολύ... συγκρουσιακή ε... και στενή... σχέση. Ε... όταν, και είναι λογικό, πιστεύω, από την μία, ε, γιατί... όταν εγώ ε... ήμουν στο χωριό και μεγάλωνα με τον παππού μου και τη γιαγιά μου, η αδερφή μου ήταν στην Αθήνα και μεγάλωνε μαζί με την μητέρα μου αποκλειστικά μέχρι τα έξι της χρόνια. Δηλαδή, είχε όλη την προσοχή και την αγάπη της, και η μητέρα μου από την πλευρά της είχε μόνο την αδερφή μου. Ο πατέρας μου πήγαινε στην Αθήνα, ε... στα σύντομα χρονικά διαστήματα που είπα και πριν. Δηλαδή, ο πατέρας μου μου έχει πει η μητέρα μου, ότι δεν ήταν καν στις γέννες τη δική μου και της αδερφής μου. Ε... Δηλαδή ερχόταν στο σπίτι και μας έβλεπε, ας πούμε τριών τεσσάρων και πέντε μηνών.

Συμπερασματικά λοιπόν, θα λέγαμε, ότι η σχέση της Ευαγγελίας με την αδερφή της, χαρακτηρίζεται από συνεχείς συγκρούσεις, τις οποίες ενδυνάμωνε, ίσως και να προκαλούσε, η σύγκριση του πατέρα τους. Αν και είχαν μόνο δεκαέξι μήνες διαφορά ηλικίας, και θα μπορούσαν, αφού ήταν και το ίδιο φύλο να κάνουν εύκολα παρέα, εντούτοις η σχέση τους, ήταν πολύ δύσκολη και γεμάτη επιθετικότητα προς την Ευαγγελία, αλλά και προς ολόκληρη την οικογένεια. Προσπαθούσε συνεχώς να μειώσει την Ευαγγελία και να επιδεικνύει, ότι είναι καλύτερη από όλους και ότι εκείνη αξίζει περισσότερο. Γι' αυτό την χαρακτήριζε ως «ταπεινή νηπιαγωγό» και ότι η σχολή της στο Πανεπιστήμιο δεν άξιζε τίποτα.

Η Ευαγγελία πιθανολογεί, ότι αυτή η σύγκρουση ίσως να οφείλεται και στο γεγονός, ότι και η ίδια στο χωριό με τον παππού της και τη γιαγιά της, είχε μεγαλώσει σαν μοναχοπαίδι. Όπως, δηλαδή, και η αδερφή της στην Αθήνα. Η Ευαγγελία, λοιπόν «δεν είχε θέση στην Αθήνα, δεν ανήκε εκεί, αλλά στον παππού της και τη γιαγιά της, που την αγαπούσαν». Έτσι της έλεγε η αδερφή της και φαινόταν, σαν να μην ήθελε να αποδεχθεί, ότι στην καρδιά των γονιών της θα υπήρχε μία θέση και για την Ευαγγελία.

Η σχέση της Ευαγγελίας με την αδερφή της χαρακτηρίζεται από μία ιδιαίτερη επιθετικότητα προς αυτήν. Αυτό συνέβαινε από τη στιγμή που πήγε στην Αθήνα, μέχρι και πριν από τρία χρόνια, από τότε, δηλαδή, που σταμάτησαν να έχουν οποιαδήποτε επικοινωνία. Προσθέτει, επίσης, ότι η επιθετικότητά της αδερφής της προς την ίδια εκφραζόταν λεκτικά, αλλά και σωματικά. Ένιωθε, ότι με κάθε κίνησή της ήθελε να της κάνει κακό. Δεν ήταν λίγες οι φορές που την είχε χτυπήσει, χωρίς μάλιστα να υπάρχει κάποιος λόγος.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι αμέσως μόλις πήγε στην Αθήνα άρχισε η άσχημη σχέση με την αδερφή της. Ταυτόχρονα, όμως άρχισε και η άσχημη σχέση της αδερφής της με την μητέρα της. Ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο η αδερφή της να χτυπάει την μητέρα της. Η Ευαγγελία θύμωνε με τον εαυτό της, γιατί δεν μπορούσε να κάνει κάτι δραστικό για όλη αυτήν τη κατάσταση. Όσες φορές είχε παρέμβει, είχε χτυπήσει και την ίδια. Ο πατέρας τους παράλληλα, φαίνεται, ότι είχε παραχωρήσει στην αδερφή της εξουσία, θα λέγαμε, εντός εισαγωγικών, για να παίρνει αποφάσεις που αφορούσαν ολόκληρη την οικογένεια. Όταν για παράδειγμα η Ευαγγελία πέρασε στο Πανεπιστήμιο μακριά από το σπίτι της, είπε στον πατέρα της, να μην την αφήσει να πάει, γιατί η σχολή που πέρασε δεν ήταν αξιόλογη. Είχε άποψη για όλους και για όλα μέσα στο σπίτι. Υιοθετούσε μάλιστα και τους χαρακτηρισμούς του πατέρα της, για να απευθύνεται στην Ευαγγελία.

Η Ευαγγελία θυμάται επιπλέον, ότι ειδικά την μητέρα τους, την γέμιζε, χωρίς λόγο και αφορμή γρατζουνιές στο πρόσωπο και τα χέρια, όποια στιγμή εκείνη ήθελε. Η μητέρα της Ευαγγελίας και η αδερφή της, έχουν μία ιδιαίτερα συγκρουσιακή και στενή σχέση. Η αδερφή της Ευαγγελίας ακόμη και στον πατέρα τους έχει εκφράσει επιθετικότητα, αλλά εκείνος, για να μην την μαλώσει ή να μην την χτυπήσει, κλώτσησε ένα συρτάρι της κουζίνας, προκειμένου να του φύγει η ένταση. Ενώ την Ευαγγελία την χτυπούσε από μικρή – κυρίως κατά την διάρκεια του διαβάσματος.

Παράλληλα, κάνει λόγο για μία ιδιαίτερη αντιμετώπιση της αδερφής της από την μητέρα της. Μας αναφέρει, δηλαδή, ότι δεν είχε μάθει να είναι υπεύθυνη για τον εαυτό της και τις πράξεις της, αφού πάντοτε η μητέρα της έκανε τα πράγματα, που όφειλε η ίδια να κάνει από κάποια ηλικία και μετά. Θυμάται πάντοτε την αδερφή της να εκφράζει μία επιθετικότητα προς όλους, και ιδιαίτερα προς την μητέρα τους, λεκτική και σωματική.

Ό, τι κι αν έπαιρναν οι γονείς τους στην αδερφή της, ακόμη και ακριβότερο και ωραιότερο να ήταν από της Ευαγγελίας, η αδερφή της δεν υπήρχε περίπτωση να το θέλει. Ήθελε πάντοτε, ό, τι έπαιρναν στην Ευαγγελία. Κι αν δεν της δινόταν, εκφραζόταν επιθετικά, ιδίως πάλι προς την μητέρα. Και αυτό μάλιστα ήταν σύνηθες φαινόμενο στην οικογένεια, περίπου πέντε με έξι φορές σε καθημερινή βάση. Η Ευαγγελία χαρακτηρίζει την αδερφή της «νταή» μέσα στο σπίτι, αφού, όταν κάτι δεν της άρεσε, το εκδήλωνε με επιθετικότητα. Επιπλέον, η Ευαγγελία ένιωθε, ότι έπρεπε να προστατεύσει τον αδερφό της από όλη αυτή την άσχημη κατάσταση, γι' αυτό και κάθε φορά που η αδερφή της μάλωνε με την μητέρα της, έπαιρνε τον αδερφό της στο δωμάτιο, κι έβαζε πολύ δυνατά την μουσική, για να μην ακούει κι εκείνος.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι δεν θέλει καθόλου την αδερφή της. Απέναντί της είχε την ίδια συμπεριφορά που είχε και ο πατέρας της: ξύλο, άσχημα λόγια, υποτίμηση. Την έδωχνε μάλιστα από το σπίτι, της έλεγε να επιστρέψει στο σπίτι της, στον παππού της και τη γιαγιά της, δηλαδή. Την ίδια σχέση που έχει η Ευαγγελία με την αδερφή της έχει η τελευταία με τον αδερφό τους. Μόνο που με εκείνον η σχέση τους είναι περισσότερο απόμακρη, παρά συγκρουσιακή. Η αδερφή της είχε πάντοτε την απαίτηση να την θυμούνται και να της παίρνουν δώρα σε γιορτή και γενέθλια, ενώ εκείνη σπάνια έκανε κάτι αντίστοιχο. Ποτέ δεν υπήρξε μεταξύ τους μία ουσιαστική επαφή. Αν και είχαν μικρή διαφορά ηλικίας, σπάνια έπαιζαν μαζί. Η Ευαγγελία πάντοτε έπαιρνε τα παλιά ρούχα και παιχνίδια της αδερφής της, ως μικρότερη που ήταν, και εκείνης της έπαιρναν καινούρια.

Στο σπίτι της στην Αθήνα η Ευαγγελία ένιωθε συνεχώς παρείσακτη, ένιωθε πολύ περιορισμένη. Πίστευε, ότι η αδερφή της μπορούσε να κάνει, ό, τι ήθελε και ένιωθε, ότι βρισκόταν σε περίοπτη θέση, όπου έκανε και έλεγε, ό, τι ήθελε, χωρίς να παρεμβαίνει κάποιος. Χωρίς κάποιος να έχει τη δύναμη να την περιορίσει, να την εμποδίσει.

Με την αδερφή της ποτέ δεν έκαναν παρέα, ούτε είχαν κοινούς φίλους. Μάλιστα, η αδερφή της την κατηγορούσε στις φίλες της, ότι είναι η «μυζιάρρα» και η «χωριάτισσα». Δεν παρέλειπε να της υπενθυμίζει, ότι αδερφές της θεωρούσε τις φίλες της, ενώ για την Ευαγγελία δεν αισθανόταν τίποτα.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, επίσης, ότι η αδερφή της είχε την τάση να της παίρνει, ότι η ίδια είχε. Δηλαδή, της έπαιρνε στα κρυφά τα ρούχα της – ακόμη, κι αν εκείνη είχε το ομορφότερο και το ακριβότερο –, το καθαριστικό για το πρόσωπο, τα εσώρουχα, τα κοσμήματα. Ακόμη, και τις σχέσεις που είχε η Ευαγγελία, τις είχε διεκδικήσει και αυτές. Η Ευαγγελία παρουσιάζει την αδερφή της ως έναν άνθρωπο, που δεν έχει καθόλου όρια, που πάντα στο σπίτι γινόταν αυτό που ήθελε εκείνη. Μάλιστα, και οι γονείς και τα αδέρφια, φοβόντουσαν, ότι σε αντίθετη περίπτωση θα επαναστατούσε και θα φερόταν επιθετικά, τόσο σωματικά, όσο και φραστικά. Η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι η αδερφή της δεν αγαπάει, οποιονδήποτε αγαπάει την ίδια. Πιστεύει, ότι με τον πατέρα της είχε καλύτερη σχέση η αδερφή της, γιατί της φέρονταν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η δική της παρουσία στο σπίτι εξαγρίωνε την αδερφή της. Όταν τα καλοκαίρια πήγαινε στον παππού και στη γιαγιά η αδερφή της ηρεμούσε. Το ίδιο και τώρα που η Ευαγγελία έχει απομακρυνθεί από το πατρικό της σπίτι και έχει δημιουργήσει την δική της οικογένεια σε άλλο μέρος, αρκετά πιο μακριά από την πατρική της. Η Ευαγγελία πολλές φορές αισθάνεται υπεύθυνη, για το γεγονός, ότι δεν μπορούσε να προφυλάξει την μητέρα της, κυρίως, από την άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι ένιωθε έρμαιο στα χέρια της αδερφής της μέσα στο σπίτι τους, αφού μπορούσε να κάνει ανά πάσα στιγμή, ό, τι ήθελε, χωρίς κάποιος να της επιβάλλει κάποιον περιορισμό. Επίσης, σημειώνει, ότι εξαγριωνόταν και είχε αυτήν την άσχημη συμπεριφορά, χωρίς κάποιος να της πει κάτι άσχημο ή να την προκαλέσει. Την χτυπούσε η αδερφή της, αφήνοντάς της μελανιές στο σώμα της. Αυτό, όπως που την ένοιαζε περισσότερο είναι ο ψυχικός πόνος που της προκαλούσε. Η αδερφή της, όποτε την έβλεπε στενοχωρημένη, χαιρότανε και αυτό έκανε την Ευαγγελία ακόμη περισσότερο δυστυχισμένη. Δεν είχαν την υγιή αδελφική σχέση, ώστε να συζητούν μεταξύ τους και να ηρεμούν η μία την άλλη, κι αυτό στενοχωρούσε ιδιαίτερα την Ευαγγελία.

Προσπαθούσε λοιπόν η Ευαγγελία, στο ίδιο της το σπίτι, να μην κάνει την παρουσία της αισθητή, για να μην δίνει το έναυσμα στον πατέρα και την αδερφή της να ασχολούνται μαζί της. Γιατί, όταν γινόταν αυτό, πάντα υπήρχε κακή πρόθεση και άσχημα αποτελέσματα. Έκανε προσπάθειες, όπως λέει και η ίδια, να είναι αόρατη μέσα στο σπίτι. Ένιωθε ουσιαστικά παρείσακτη μέσα στο σπίτι της, ένιωθε, ότι δεν είχε αξία, ότι η παρουσία της ενοχλούσε τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Πολλές φορές, μάλιστα είχε νιώσει, ότι αν πάθαινε κάτι, κανείς δεν θα στενοχωριόταν, γιατί κανείς δεν νοιαζόταν πραγματικά για εκείνη.

Όταν της Ευαγγελίας της έτυχε η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη στη ζωή της και ήθελε να το «κρατήσει» το παιδί, οι γονείς της την κατηγορήσαν, ότι περνούσε την εφηβεία της. Κι αυτό, γιατί η Ευαγγελία δεν τους είχε απασχολήσει ποτέ, αφού όλη τους η προσοχή συνεχώς ήταν στραμμένη

πάνω στην αδερφή της. Η Ευαγγελία πάντοτε ήταν το ήσυχο και το υπάκουο παιδί, που δεν έφερνε ποτέ αντιρρήσεις και πάντοτε έκανε, ό, τι της έλεγαν οι γονείς της.

Η Ευαγγελία επισημαίνει, ότι ουσιαστικά ρυθμιστής των σχέσεων μέσα στο σπίτι ήταν η αδερφή της. Μπορεί οι γονείς της να έλεγαν ή να έδιναν κάτι στην Ευαγγελία, αυτό να μην άρεσε στην αδερφή της και τότε όλα άλλαζαν. Μάλλον οι γονείς της, της είχαν δώσει περισσότερες πρωτοβουλίες και δύναμη μέσα στην οικογένεια, απ' ότι έπρεπε. Την σχέση που είχε η αδερφή της Ευαγγελίας μαζί της, την έχει τώρα και με το σύζυγό της και με τα παιδιά της. Και γενικότερα με όλους τους ανθρώπους που η Ευαγγελία αγαπάει ή την αγαπούν.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι οι γονείς της έχουν διαφορετική στάση απέναντι στην ίδια και την αδερφή της, επειδή την τελευταία την φοβούνται. Για παράδειγμα, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος και εισήχθη στο νοσοκομείο με προβλήματα εγκυμοσύνης ή ακόμα και όταν χώρισε και ζήτησε βοήθεια από την μητέρα της, εκείνη της γύρισε την πλάτη, χωρίς να της προσφέρει την παραμικρή βοήθεια. Όταν όμως η αδερφή της χρειαζόταν βοήθεια – για τις ίδιες καταστάσεις: ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, βεβιασμένος γάμος - πάντοτε της δινόταν απλόχερα, διότι φοβόντουσαν τις αντιδράσεις της, στην περίπτωση, που αυτή η βοήθεια δεν θα δινόταν. Όλοι τη φοβόντουσαν και κατά συνέπεια, όλοι έκαναν αυτό που ήθελε εκείνη.

Η Ευαγγελία μας εξομολογείται, ότι αυτό που ενδιαφέρει τους γονείς της σχετικά με την άσχημη σχέση που έχει η ίδια με την αδερφή της είναι να μην το μάθει ο κόσμος. Δεν έκαναν ποτέ κάτι, προκειμένου οι δύο αδερφές να έχουν μία καλύτερη σχέση. Παρά τις προσπάθειες της Ευαγγελίας, η αδερφή της δεν φαίνεται να έχει την διάθεση να δημιουργήσει μία καλύτερη σχέση με την ίδια.

Η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι πλέον δεν θέλει ούτε στο πατρικό της να πηγαίνει, αφού κάθε φορά που καταλαβαίνει η αδερφή της την παρουσία της, εξαγριώνεται. Αποδέχεται, ότι μετά τις πολλές αποτυχημένες προσπάθειές της να δημιουργήσει μία καλύτερη σχέση με την αδερφή της, έχει απογοητευτεί και έχει αποδεχθεί πλέον, ότι δεν γίνεται τίποτα. Την ενοχλεί ιδιαίτερα που οι προσπάθειες καταβάλλονται μόνο από την δική της πλευρά, γι' αυτό και δεν έχει καμία επαφή με την αδερφή της, αφού συνειδητοποιεί, ότι η επικοινωνία μαζί της μόνο πόνο μπορεί να της δώσει. Με τον αδερφό της έχει συχνή, κυρίως τηλεφωνική, επικοινωνία. Θα ήθελε, όμως να είχε τη δυνατότητα να βρίσκονται πιο συχνά, γιατί η καθημερινή απουσία του στη ζωή της είναι αισθητή.

Το στοιχείο που δεν της αρέσει στο χαρακτήρα της αδερφής της είναι η άσχημη συμπεριφορά απέναντι σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Θεωρεί μάλιστα τον εαυτό της κατά κάποιο τρόπο υπεύθυνο και νιώθει ανίσχυρη απέναντι στην αδερφή της, γιατί τόσα χρόνια δεν μπόρεσε να κάνει κάτι, για να την αποτρέψει, προκειμένου να μην δίνει τόσο πόνο στους γονείς τους, και στον ίδιο της τον εαυτό. Όμως όλη αυτή η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της θεωρεί, ότι την έχει επηρεάσει πάρα πολύ συναισθηματικά, ψυχικά και ηθικά. Στον αδερφό της δεν εντοπίζει κάποιο αρνητικό στοιχείο στην συμπεριφορά του.

Σε γενικές γραμμές, η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της απευθύνεται προς όλα τα μέλη της οικογένειας και θεωρεί, ότι οπωσδήποτε πρέπει να λάβει βοήθεια από κάποιον ειδικό, προκειμένου ν' αντιμετωπιστεί η άσχημη συμπεριφορά της. Ίσως χρειάζονται βοήθεια και όλα τα μέλη της οικογένειας, αφού ενδέχεται κι εκείνα με τη συμπεριφορά τους να επιτείνουν και να τροφοδοτούν την άσχημη συμπεριφορά της. Γι' αυτόν τον λόγο η αδερφή της δεν της αρέσει καθόλου. Ο αδερφός της, της αρέσει, γιατί είναι ένας ευαίσθητος και συζητήσιμος άνθρωπος, μορφωμένος με σταθερότητα και πίστη στις σχέσεις του. Θεωρεί, ότι κι εκείνος δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνικός, πλευρά του χαρακτήρα του, που σίγουρα έχει επηρεαστεί από την μη κοινωνικότητα των γονιών του.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η προσωπικότητα η δική της με της αδερφής της δεν έχει κανένα κοινό σημείο. Το μόνο κοινό σημείο που διακρίνει, είναι, ότι και οι δύο δεν είχαν πολλές φίλες, δεν ήταν πολύ κοινωνικές. Ωστόσο, και σε αυτόν τον τομέα εντοπίζει διαφορά. Η ίδια, δηλαδή, είχε λίγες και καλές φίλες, ενώ η αδερφή της ονόμαζε «φίλο» κάθε καινούργιο άτομο που γνώριζε. Επιπλέον, η ίδια ήταν περισσότερο σταθερή και στις ερωτικές της σχέσεις, ενώ η αδερφή της είχε περισσότερες σχέσεις, οι οποίες διαρκούσαν μικρότερα χρονικά διαστήματα. Θεωρεί, ότι η αδερφή της είναι ιδιαίτερα διεκδικητική και ζηλιάρα, αφού τόσα χρόνια έχει αποδείξει στην Ευαγγελία ότι

επιθυμεί, ό, τι είναι δικό της, έμψυχο ή άψυχο. Αντιθέτως, η Ευαγγελία μας επισημαίνει, όη η ίδια αρκείται στα λίγα, και θαυμάζει τα αγαθά του άλλου, χωρίς να διεκδικεί να γίνουν δικά της.

Επίσης, αναφέρεται, στο όη η αδερφή της έχει μάθει πάντα στη ζωή της να έχει ανθρώπους που την βοηθούν, αν όχι την υπηρετούν. Η Ευαγγελία από δεκαοχτώ ετών είναι υπεύθυνη για τον εαυτό της, αφού σπούδασε και σε διαφορετική πόλη από το πατρικό της σπίτι και αυτό την βοήθησε να ανεξαρτητοποιηθεί γρηγορότερα. Η αδερφή της ακόμη, δεν έχει εργαστεί ποτέ στη ζωή της μέχρι τώρα που είναι τριάντα δύο ετών – παρά μόνο κάποιους μήνες, ως σερβιτόρα -, αλλά πάντοτε είχε χαρτζιλίκι από τον πατέρα τους.

Όστόσο και εξωτερικά διαφέρουν. Δεν είναι εύκολο να τις θεωρήσει κάποιος αδερφές, είτε λαμβάνοντας υπόψη την εξωτερική τους εμφάνιση, είτε την εσωτερική, κυρίως. Μας αναφέρει, μάλιστα η Ευαγγελία, όη η αδερφή της ενδιαφέρεται τόσο πολύ για την εξωτερική της εμφάνιση, που κάποια περίοδο, πηγαίνοντας γυμναστήριο, έπαιρνε κάποια ουσία προκειμένου το σώμα της να αποκτήσει μύες. Ιδιαίτερα, κάποια περίοδο υπέφερε από νευρική ανορεξία.

Τέλος, θεωρεί, όη ανάμεσα σ' εκείνη και την αδερφή της υπάρχουν βασικές διαφορές σχετικά με τις προτεραιότητες που θέτουν στη ζωή τους. Για παράδειγμα, για την ίδια προτεραιότητα αποτελεί το να είναι καλά η ίδια, ως άνθρωπος, η οικογένειά της, ο σύζυγος και τα παιδιά. Να έχει ένα καθαρό σπίτι, προκειμένου να ζουν σε ένα υγιεινό περιβάλλον, να μαγειρεύει και να φροντίζει τα παιδιά και το σύζυγο. Η αδερφή της από την άλλη, μας δηλώνει, όη δεν μαγειρεύει στο σπίτι της, δεν πλένει τα ρούχα της οικογένειας, δεν πηγαίνει στο σούπερ μάρκετ και γενικότερα δεν δείχνει την προσοχή που πρέπει στην οικογένειά της. Για το μόνο που ενδιαφέρεται είναι η καλοπέραση της και το γυμναστήριο, στο οποίο πηγαίνει.

Επιπροσθέτως η Ευαγγελία δηλώνει, όη την αδερφή της δεν την έχει καθόλου ανάγκη, λόγω της άσχημης σχέσης που έχει αναπτυχθεί ανάμεσά τους. Πλέον, δεν θέλει να έχει καμία επαφή μαζί της και έχει απαγορεύσει σε οποιονδήποτε να της κάνει λόγο για εκείνη. Τον αδερφό της νιώθει, όη τον έχει πολύ μεγάλη ανάγκη, και θα ήθελε να έχει μοιραστεί περισσότερα πράγματα μαζί του, έχοντας μικρότερη διαφορά ηλικίας. Θεωρεί, μάλιστα, όη τον έχει ακόμη περισσότερο ανάγκη, λόγω της κακής σχέσης με την αδερφή της.

Ακόμη και όταν τα αδέρφια – όπως είναι φυσιολογικό – τσακώνονταν μεταξύ τους, ο πατέρας τους δεν τα άφηγε να διευθετήσουν την κατάσταση μόνα τους, παρά πάντοτε παρενέβαινε και δικαιολογούσε την πρώτη του κόρη. Ακόμη και άδικο να είχε, ο πατέρας τους πάντοτε την υποστήριζε και της έδινε αρμοδιότητες που δεν θα έπρεπε να έχει ένα παιδί μέσα στην οικογένεια, αλλά ένας γονέας.

Αντιθέτως, αναφορικά με την αδερφή της, θα άλλαζε τα πάντα. Θα ήθελε να είχαν μεγαλώσει μαζί, και να μην είχε φύγει η ίδια από το πατρικό της, όταν ήταν οχτώ μηνών. Παράλληλα, θα ήθελε να μην είναι επιθετική απέναντί της, αλλά και ούτε να της δίνουν συνεχώς οι γονείς της τα παλιά πράγματά της και στην αδερφή της να παίρνουν καινούρια. Θα ήθελε γενικά να έχει καλύτερη σχέση με την αδερφή της και να ήταν σημαντική για εκείνη.

7.2.3.2.3.2. Ο αδερφός

Η Ευαγγελία έχει πολύ μεγάλη αδυναμία στον αδερφό της. Έχουν εξήμισι χρόνια διαφορά και γεννήθηκε ένα χρόνο αφού η ίδια πήγε στην Αθήνα. Τον θεωρεί «θείο δώρο» στη ζωή της και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά πρόσωπα γι' αυτήν. Όταν ήταν μικρός βοηθούσε την μητέρα της, στην ανατροφή του, στο τάισμα, το άλλαγμα, του έδινε το γάλα και όλα αυτά έδесαν τα δύο αδέρφια μεταξύ τους, ώστε να έχουν μία πολύ καλή σχέση μέχρι σήμερα. «Ήρθε στη ζωή μου σαν κομήτης», όπως χαρακτηριστικά, λέει, γιατί με τον ερχομό του η Ευαγγελία ένωσε να αποκτά νόημα η ζωή της στην Αθήνα και να έχει έναν άνθρωπο να τον περιποιείται, να του δείχνει την αγάπη της, και να την αγαπάει και αυτός εξίσου πολύ.

Όστόσο, η Ευαγγελία εξομολογείται, όη όταν γεννήθηκε ο αδερφός της, ένωσε ακόμη περισσότερο παρείσακτη στο σπίτι. Και αυτό γιατί, η αδερφή της είχε στην οικογένεια την θέση που είδαμε παραπάνω, όπου έκανε, ό, τι ήθελε και κανένας δεν την μάλωνε, αφού βρισκόταν υπό την

προστασία του πατέρα, και δημιουργούσε προβλήματα και εντάσεις και πάντα βρισκόταν στο επίκεντρο της προσοχής της οικογένειας, και από την άλλη ο αδερφός της, που ως καινούριο μέλος, και μοναδικό παιδί – αγόρι, είχε την αποκλειστική προσοχή και ενδιαφέρον των γονέων. Ένωθε, λοιπόν, ότι περίσσευε σε αυτήν την οικογένεια και ότι δεν υπήρχε λόγος να βρίσκεται εκεί. Αισθανόταν, ότι αποτελούσε βάρος για τα μέλη της οικογένειάς της, γι' αυτό και ζητούσε συμπαράσταση στον παππού της και τη γιαγιά της, τους μοναδικούς ανθρώπους που ένωθε, ότι την καταλαβαίνουν. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] ένωσε ακόμη περισσότερο παρείσακτη στο σπίτι... ένωθα ουσιαστικά σαν το λουκάνικο μέσα στο σάντουιτς... ένωθα παρείσακτη, ένωθα, ότι κανένας δεν μ' αγαπούσε... ουσιαστικά αναρωτιόμουν, γιατί δεν με στέλνουν πίσω στο χωριό και γιατί με πήραν από 'κει;... ξεροστάλιαζα στο τηλέφωνο.

Ωστόσο, η αδερφή της ήταν επιθετική και είχε προβλήματα και με τον αδερφό της, παρόλο που ήταν μεγαλύτερη εφτάμισι χρόνια από εκείνον. Αντιθέτως η Ευαγγελία με τον αδερφό της είχε μία πολύ «δεμένη» και στενή σχέση.

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η μητέρα της έχει αδυναμία στον αδερφό της, διότι είναι το τελευταίο παιδί της, αλλά και μοναδικό αγόρι στην οικογένεια. Ωστόσο, θεωρεί, ότι και σ' εκείνον κάνει κάποια πράγματα που θα έπρεπε πλέον να τα κάνει μόνος του – όπως είναι το συμμάζωμα του δωματίου του, των ρούχων του, η ετοιμασία του πρωινού του, κλπ. Μας ανέφερε συγκεκριμένα:

[...] Η μητέρα μου νιώθω, ότι έχει μία ιδιαίτερη αδυναμία στον αδερφό μου, ε... και ως τρίτο παιδί, βέβαια, και ως μοναχογιός στην οικογένεια... πιστεύω, ότι είναι άλλο το δέσιμό της ε... μαζί του. Βέβαια, κι εκείνον τον έχει κακομάθει. Δηλαδή, πιστεύω, ότι... κάποια πράγματα, ας πούμε που κάνει ο αδερφός μου, το ότι ακόμα δεν μαζεύει τα ρούχα του ή ότι τα πετάει από 'δω κι από 'κει μέσα στο δωμάτιό του ε... πιστεύω, ότι για αυτά οφείλεται η μητέρα μου. Δηλαδή, ακόμα η κακομοίρα, σηκώνεται, όταν ο αδερφός μου σηκώνεται πέντε η ώρα, ας πούμε, να πάει στη δουλειά, η μάνα μου σηκώνεται τεσσεράμισι, για να του φτιάξει το σάντουιτς του, να του ετοιμάσει το γάλα του. Μετά, το μεσημέρι, να του μαγειρέψει, ας πούμε, το μεσημεριανό του, και να το βρει έτοιμο στο τραπέζι, να του έχει τα ρούχα στην τρίχα.

Ως εμπόδιο στη σχέση της με τον αδερφό της, ορίζει την απόσταση, αλλά και τη διαφορά ηλικίας. Θεωρεί, δηλαδή, ότι, περισσότερο έβλεπε τον αδερφό της σαν παιδί της, παρά σαν αδερφό. Δεν μοιράστηκαν μεταξύ τους παρόμοιες εμπειρίες και συναισθήματα, αφού βρίσκονταν κάθε φορά σε διαφορετική ηλικιακή φάση. Ωστόσο, προβάλλει και την απόσταση ως εμπόδιο στη σχέση με τον αδερφό της, αφού δεν βλέπονται τώρα πλέον σε καθημερινή βάση, ή όποτε επιθυμούν. Μας είπε λοιπόν:

[...] Ε... με τον αδερφό μου, από μικρή ε... έτσι, το εμπόδιο που... όχι εμπόδιο, απλά, έτσι ένα μικρό πρόβλημα, ήταν ότι, ήμασταν σε έτσι διαφορετικά, άλλη φάση. Γιατί, όταν γεννήθηκε ο αδερφός μου εγώ πήγαινα πρώτη δημοτικού, ε, και μετά, ας πούμε, όταν ο αδερφός μου πήγαινε πρώτη δημοτικού, εγώ έμπαινα στην εφηβεία, πρώτη γυμνασίου. Και γενικά έτσι, τον είχα πάντοτε υπό την επίβλεψη, επίβλεψη μου, ας το πούμε, υπό την καθοδήγησή μου, κάτω από τα φτερά μου. Δηλαδή, δεν τον είχα ποτέ δίπλα μου ως αδερφό μου, πιο πολύ τον ένωθα δίπλα μου σαν παιδί μου, αφού τον είχα μεγαλώσει κιάλας από μικρό, δηλαδή, και τον τάζα, και τον έπλενα και τον έκανα μπάνιο, και τον έπαιζα, μοιραζόμουν, έτσι, πολλές στιγμές μαζί του, αλλά κυρίως, όπως κάνει η μητέρα με το παιδί. Γιατί, ας πούμε, ποτέ δεν ήμασταν στην ίδια ηλικία, για να παίξουμε κάτι μαζί. Ή όταν εγώ, ας πούμε, πήγαινα τρίτη Λυκείου, ο αδερφός μου πήγαινε έκτη δημοτικού. Δηλαδή, εγώ τελείωνα την εφηβεία, ο αδερφός μου έμπαινε στην εφηβεία. Ήμασταν σε άλλες φάσεις εντελώς. Ή εκείνος... είχε... ε, παρέες αγόρια, εγώ είχα παρέες κορίτσια, και οι παρέες μας, δηλαδή, εκτός το ότι ήταν σε διαφορετικές ηλικίες, δεν ταίριαζαν δηλαδή και ως προς το φύλο. Ε... και επίσης, τώρα ένα εμπόδιο που θεωρώ στην επαφή μου με τον αδερφό μου... ε, είναι... είναι η απόσταση.

Η Ευαγγελία τονίζει το γεγονός, ότι ο αδερφός της λέει πολύ δύσκολα το σ' αγαπώ και γενικότερα δεν εκφράζεται καθόλου συναισθηματικά. Αυτό όμως θεωρεί, ότι είναι χαρακτηριστικό στοιχείο όλης της οικογένειάς της, και όχι μόνο του αδερφού της. Δεν έχει νιώσει ποτέ τρυφερότητα μέσα στο οικογενειακό της πλαίσιο, ούτε εκδηλώσεις αγάπης ανάμεσα στους γονείς, από τους γονείς προς τα παιδιά, ή ανάμεσα στ' αδέρφια. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] Και γενικά, λέει, κι εκείνος, δύσκολα το σ' αγαπώ. Κι αυτό μου 'χει λείψει. Δηλαδή, ανάμεσα στην οικογένειά μου, δεν έχω ακούσει, ας πούμε, τον αδερφό μου να μου πει σ' αγαπώ ή την αδερφή μου ή τους γονείς μου ή τον έναν γονιό μου στον άλλον. Δεν έχω ακούσει τέτοια λόγια, ούτε έχω δει τέτοιες εκδηλώσεις αγάπης και τρυφερότητας, ούτε απέναντι στα παιδιά τους, ούτε ο ένας στον άλλον, ούτε στα αδέρφια ανάμεσά τους.

Αναφορικά τώρα με τις ομοιότητες ανάμεσα σε εκείνη και τον αδερφό της, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι είναι και οι δύο πολύ εσωστρεφείς. Μάλιστα, ο αδερφός της ίσως είναι και λίγο περισσότερο από την ίδια. Θεωρεί, ότι και οι δύο είναι πολύ πιστοί και γενικότερα μονογαμικοί ως άνθρωποι. Απλόχερα και οι δύο βοηθούν το συνάνθρωπό τους. νοιάζονται πολύ για την οικογένεια, η Ευαγγελία για αυτήν που έχει δημιουργήσει και ο αδερφός της για την σχέση του. Ειδικότερα:

[...] Κατά πρώτον μοιάζουμε, στο ότι είμαστε και οι δύο... πολύ εσωστρεφείς. Δηλαδή, και σαν παιδιά ήμασταν εσωστρεφή, αλλά... και τώρα, δηλαδή... ε... εγώ ε... μπορώ να πω, ότι χαρακτηρίζομαι και εξωστρέφεια, εάν νιώσω σε μία ομάδα ή σε έναν άνθρωπο, ότι μου αποπνέει εμπιστοσύνη. Ο αδερφός μου είναι ακόμη πιο δύσκολο, δηλαδή δεν εξωτερικεύει πολύ εύκολα τα συναισθήματα και τις ιδέες του, αλλά γενικά θα μπορούσες να μας χαρακτηρίσεις και τους δύο εσωστρεφείς. Επίσης, σε ένα άλλο σημείο που μοιάζουμε με τον αδερφό μου είναι, ότι είμαστε και οι δύο πολύ πιστοί στις σχέσεις μας, ε, σε αντίθεση με την αδερφή μου, και μονογαμικοί, κι εγώ κι ο αδερφός μου. Ε... Επίσης, νοιαζόμαστε πολύ για το σπίτι μας, για το... σύζυγό μου εγώ ε... και την εκάστοτε φίλη ο αδερφός μου, ε... και πιστεύω, ότι και οι δύο είμαστε απλόχερα... βοηθάμε τον άλλον. Δηλαδή, βοηθάμε κι αν κάποιος χρειαστεί, ας πούμε κάτι, από άποψη δυνάμεων, δηλαδή, να τον βοηθήσουμε να κάνει κάτι, αλλά και από την άποψη χρημάτων. Ενώ η αδερφή μου, ούτε βοηθάει, ας πούμε, οικονομικά, γιατί είναι πάρα πολύ τσιγκούνα, ούτε... βοηθάει τον άλλ... εάν ο άλλος δει, ότι ο άλλος χρειάζεται τη βοήθειά της, δεν θα τον βοηθήσει, θα πει, βαριέμαι, ξέρω 'γω, δεν έρχομαι να σε βοηθήσω.

Η επικοινωνία με τον αδερφό της είναι πολύ συχνή, τηλεφωνική κυρίως. Τον αισθάνεται πολύ δίπλα της, τον αγαπάει ιδιαίτερα και εύχεται να είναι γερός κι ευτυχισμένος. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Όμως, η... επαφή μου με τ' αδέρφ... με τον αδερφό μου μάλλον είναι συχνή. Μέσω τηλεφώνου βέβαια ή μηνυμάτων ή e-mail, αλλά και να μην είναι συχνή τον σκέφτομαι σε καθημερινή βάση και ξέρω, ότι με σκέφτεται, κι εκείνος, και τον νιώθω πάρα πολύ κοντά μου, και τον αγαπάω πάρα πολύ και θέλω να είναι πάντα καλά κι ευτυχισμένος.

Θεωρεί, ωστόσο, ότι οι δικοί της έκαναν διακρίσεις και στον αδερφό της. Έκανε, δηλαδή, ιδιαίτερα μαθήματα, αντί να πηγαίνει σε φροντιστήριο, γιατί οι δικοί της υποστήριζαν, ότι έπρεπε οπωσδήποτε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, αφού ήταν άντρας και έπρεπε να συντηρήσει την οικογένειά του. Χαρακτηριστικά, ανέφερε το εξής:

[...] Βέβαια, η διαφορά, ας πούμε, με εμάς και τον αδερφό μου, είναι, ότι εμείς είχαμε αρχίσει το φροντιστήριο, ας πούμε, στα μαθήματα που μας δυσκόλευαν από την τρίτη γυμνασίου, σε φροντιστήριο, ενώ ο αδερφός μου από τη δεύτερα γυμνασίου έκανε ιδιαίτερο στο σπίτι, ε, γιατί λέει, ήταν άντρας, ήταν αγόρι και έπρεπε φυσικά, να του κάνουνε ιδιαίτερο, που ήταν καλύτερο από το φροντιστήριο, γιατί ήταν, γιατί είναι εξατομικευμένη μά... ε... εξατομικευμένο μάθημα στο ιδιαίτερο,

γιατί πρέπει οπωσδήποτε, λέει, να αποκατασταθεί επαγγελματικά, αφού ήταν άντρας και έπρεπε να συντηρήσει την οικογένεια.

Αναφορικά με τον αδερφό της, θεωρεί, ότι δεν θα άλλαζε κανένα στοιχείο της προσωπικότητάς του ή της συμπεριφοράς του. το μόνο που θα ήθελε να μπορεί να αλλάξει είναι να έχουν μικρότερη διαφορά ηλικίας μεταξύ τους, ώστε να είχαν μοιραστεί περισσότερα πράγματα. Αντιθέτως, αναφορικά με την αδερφή της, θα άλλαζε τα πάντα σχετικά με αυτήν. Θα ήθελε να είχαν μεγαλώσει μαζί, και να μην είχε φύγει η ίδια από το πατρικό της, όταν ήταν οχτώ μηνών. Παράλληλα, θα ήθελε να μην είναι επιθετική απέναντί της, αλλά και ούτε να της δίνουν συνεχώς οι γονείς της τα παλιά πράγματά της και στην αδερφή της να παίρνουν καινούρια. Θα ήθελε γενικά να έχει καλύτερη σχέση με την αδερφή της και να ήταν σημαντική για εκείνη. Συγκεκριμένα μας ανέφερε:

[...] Όσον αφορά τον αδερφό μου, ε... δεν θα άλλαξα τίποτα στη σχέση μου μαζί του, δηλαδή και η συμπεριφορά του μ' αρέσει ε... και το επάγγελμά του μ' αρέσει και ο ρόλος του γενικά που... είχε μέσα στην οικογένεια μ' αρέσει. Το μόνο που θα άλλαζα είναι να έχει... να έχουμε μικρότερη διαφορά ηλικίας, γιατί πιστεύω, ότι θα μοιραζόμουν πολλά περισσότερα πράγματα μαζί του. Και επίσης, αν μπορούσα, θα τον έφερνα στην Κρήτη, για να τον έχω δίπλα μου... τώρα... όσον αφορά την αδερφή μου... ε, θα άλλαζα τα πάντα σε αυτήν. Ε... καταρχήν... ε... θα έβαζα εμένα και εκείνη να μεγαλώσουμε μαζί από τότε που γεννηθήκαμε να μην πήγαινα, δηλαδή, εγώ στον παππού και τη γιαγιά. Επίσης, θα ήθελα να αλλάξει ε... την ε, συμπεριφορά της απέναντί μου, δηλαδή, να μην με χτυπούσε, να μην με έβριζε, να μην με τσιμπούσε, να μην με ποδοπατούσε, ε... να μην μου... έδινε πάντα τα δικά της τα χαλασμένα και παλιά ρούχα και παιχνίδια, κι εκείνη έπαιρνε πάντα καινούρια. Να μην διεκδικούσε τις φίλες μου, τους φίλους μου και γενικά τη δική μου ευτυχία. Να πιστεύε, ότι άξιζα κι εγώ μία θέση μέσα στην οικογένεια. Ε... να νόμιζε, ότι ήμουν άξια κι εγώ, για έναν ρόλο μέσα στην οικογένεια, να μην με υποβίβαζε, να μην με αποθάρρυνε, να μου έδειχνε, ότι με αγαπούσε... ε... να μου έδειχνε, ότι ήμουν σημαντική γι' αυτήν. Να μου έδειχνε, ότι είμαι αδερφή της, να μου έδειχνε, ότι πο... ότι με πονάει, να μου έδειχνε, ότι είμαι κομμάτι... από τον εαυτό της, από το σώμα της. Θα ήθελα να ήμασταν μαζί ε... ακόμα και να... μέναμε μαζί. Δηλαδή, αν εγώ δεν είχα αυτήν την τόσο άσχημη σχέση με την αδερφή μου, δεν θα έπαιρνα την απόφαση να φύγω από την Αθήνα και να μείνω στην Κρήτη, αλλά θα έμενα στον τρίτο όροφο του... της πολυκατοικίας μας, του σπιτιού μας... Ε... μ' έχει επηρεάσει πολύ αυτή η έλλειψη της αδερφής μου, ε... και θυμάμαι τότε που ήμουν στο... νοσοκομείο, ε, που έβλεπα τις αδερφές ε... των γυναικών που πήγαιναν και τις έβλεπαν και τις πρόσεχαν και τις καθάριζαν, γιατί ήμασταν όλες κατάκοιτες, και τους πήγαιναν φαγητό, και τις έντυναν και τις έκαναν μπάνιο, και δεν πίστευα σε αυτό που έβλεπα. Δηλαδή, για μένα ήταν τόσο ξένες αυτές οι σκηνές, που έλεγα από μέσα μου, όντως, έτσι είναι οι αδερφές; Και λαχταρούσα να είχα κι εγώ αυτό που έβλεπα μπροστά μου.

Νιώθει, ότι ο αδερφός της, της λείπει ιδιαίτερα – αφού εκείνη είναι στην Κρήτη κι εκείνος στην Αθήνα. Θα ήθελε να μένουν πιο κοντά, για να έχει μεγαλύτερη επαφή μαζί του. Έχουν συχνή τηλεφωνική επικοινωνία. Παραδέχεται, όμως, ότι ως παιδιά δεν έχουν κάνει ιδιαίτερη παρέα, γιατί είχαν και εξίμισι χρόνια διαφορά και ανήκαν και σε διαφορετικό φύλο. Όταν γεννήθηκε ο αδερφός της Ευαγγελίας, η ίδια ήταν εξίμισι ετών, οπότε περισσότερο τον έβλεπε σαν κούκλα ή σαν παιχνίδι – αφού είχε αναλάβει μεγάλο μέρος της ανατροφής του, όπως για παράδειγμα, το μπάνιο του, το τάισμα του, το παιχνίδι του. Έτσι, μας είπε:

[...] Ο αδερφός μου θα μπορούσα να πω, ότι μου λείπει. Μου λείπει πάρα πολύ και θα ήθελα... ε, να είναι... εδώ... ε, μαζί μου... στην Κρήτη ή να... είναι ή να τότε βλέπω πιο συχνά. Ε... κυρίως επικοινωνούμε μέσω τηλεφώνου ή μέσω μηνυμάτων, ε, γιατί ο αδερφός μου δεν έχει ποτέ λεφτά να βάλει κάρτα. Αυτό είναι ένα άλλο ε, φαινόμενο, να και... τον παίρνω κυρίως εγώ τηλέφωνο. Αλλά η αλήθεια είναι, ότι μου λείπει πολύ. Ε... βέβαια, η αλήθεια είναι ότι με τον αδερφό μου δεν έχουμε, έτσι κάνει και... πάρα πολύ παρέα, και σαν παιδιά, γιατί... ήμουν κι εγώ εξίμισι χρόνια μεγαλύτερη, αλλά γιατί και ο αδερφός μου ήταν αγόρι και είχε τις δικές του παρέες, όπως και να το κάνουμε, είχε τις δικές του παρέες. Είχε τις δικές του ε, φίλιες.

Θεωρεί, ότι ο πατέρας τους δεν είχε καλή σχέση με κανένα από τα τρία παιδιά του, ειδικά με την ίδια και τον αδερφό της. Την αδερφή τους πάντοτε την είχε υπό την προστασία του, την ενθάρρυνε, της μιλούσε όμορφα και της ψώνιζε περισσότερα πράγματα. Ήταν πασιφανές, ότι της είχε αδυναμία. Υπογραμμίζει, ότι ο αδερφός της, λόγω της συχνής απουσίας του πατέρα τους, δεν είχε το πρότυπο του άντρα μέσα στο σπίτι, γι' αυτό και δεν είναι τόσο πολύ δυναμικός, αφού ουσιαστικά έχει μεγαλώσει με τρεις γυναίκες. Απουσίαζε το πρότυπο του άντρα, αλλά και το πρότυπο του πατέρα και για τα τρία τα παιδιά. Διατυπώθηκε ο εξής:

[...] Σε γενικές γραμμές ο πατέρας μου δεν είχε στενή σχέση με κανένα από τα... παιδιά του. Ε... βέβαια, την αδερφή μου πάντοτε την υποστήριζε και την υπερύψωνε ε, και... έλεγε, ότι είναι πανέξυπνη και πανέμορφη ε, και συνέχεια της ψώνιζε πράγματα και... Γενικά, έτσι, της έδινε έναν άλλο αέρα ε... Και μία άλλη, έτσι... άλλες πρωτοβουλίες μέσα στο σπίτι. Ε... ενώ... ενώ με τον αδερφό μου, ο πατέρας μου ε... δεν έχει ζήσει και με εκείνον πάρα πολλά πράγματα και πιστεύω, ότι ο αδερφός μου δεν είχε έτσι το πρότυπο του πατέρα μέσα στο σπίτι, λόγω της συχνής απουσίας του. Ε... γι' αυτό κι εκείνος, έχοντας μεγαλώσει με τρεις γυναίκες ουσιαστικά, πιστεύω, έτσι, ότι είναι... ε, περισσότερο μαλθακός, και όχι τόσο πολύ δυναμικός, όπως θα έπρεπε να είναι.

Αυτός είναι και ο λόγος που η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι τα παιδιά της οικογένειας δεν έχουν στενή σχέση με τον πατέρα τους, ούτε θέλουν να περνούν χρόνο μαζί, αφού δεν έχουν μάθει να το κάνουν αυτό. Ο αδερφός της μάλιστα, δείχνει να δυσανασχετεί, όταν η μητέρα τους το διακόπτει από κάποια δραστηριότητα, για να κάνει παρέα στον πατέρα τους. Μας είπε:

[...] όταν είναι ο πατέρας μου στο σπίτι, όταν έρχεται από τα καράβια, έτσι γενικά ο αδερφός μου δεν θέλει, ούτε να πολυασχολείται... ούτε έτσι του δίνει κάποια ιδιαίτερη σημασία και η μητέρα μου πάντοτε του το λέει αυτό. Δηλαδή του λέει, άντε, βγες από το δωμάτιο. Σταμάτα, ας πούμε το... τους... τον υπολογιστή, και βγες να κάνεις λίγο παρέα με... στον πατέρα σου. Και πιστεύω, ότι δεν είναι, ότι δεν τον αγαπάμε, απλά... δεν έχουμε μάθει να είναι μέρος της ζωής μας.

Όπως και στην ίδια, έτσι και στον αδερφό της, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι του μιλούσε υποτιμητικά και απότομα και γενικότερα δεν ήταν το σωστό πρότυπο του άντρα που θα έπρεπε να έχει ένα αγόρι μέσα στο σπίτι. Είπε σχετικά:

[...] ότι και τον αδερφό μου ο πατέρας μου, έτσι τουμίλαγε απότομα και τον μείωνε σε αρκετά σημεία ε, και έτσι δεν του έδινε τον αέρα που έπρεπε να του δώσει σαν αγόρι, που ήταν μάλιστα.

Θεωρεί, ότι την καλύτερη σχέση ο πατέρας τους την είχε με την αδερφή τους, αφού πάντοτε την ενίσχυε ηθικά και ψυχικά, ποτέ δεν της φώναζε, ποτέ δεν την μάλωνε, πάντοτε έκανε ό, τι ήθελε εκείνη, χωρίς ποτέ να πληρώσει τις συνέπειες κάποιας κατάστασης. Ποτέ δεν δούλεψε, γιατί ποτέ δεν χρειάστηκε να δουλέψει, ποτέ δεν ένιωσε την ανάγκη, αφού ο πατέρας της, της εκπλήρωνε κάθε επιθυμία της. Είπε σχετικά:

[...] Την καλύτερη σχέση, όπως είπα, την είχε με την αδερφή μου, δηλαδή, ε, και τα πάντα της συγχωρούσε και πάντοτε την ανέβαζε και ψυχολογικά και ηθικά. Ακόμα και όταν η αδερφή μου βαριότανε, όταν τελείωσε το Πανεπιστήμιο, ε, να ψάξει να βρει δουλειά και καθόταν από το πρωί μέχρι το βράδυ στην τηλεόραση μπροστά ε, και έλεγε στους γονείς μου, ότι αυτοί είναι υποχρεωμένοι να πάνε να της βρουν δουλειά, ε... ο πατέρας μου την χαρτζιλίκωνε, την χαρτζιλίκωνε κανονικά, ε... γιατί, λέει φοβότανε μην μπλέξει με κανέναν και την βγάλει στο... πεζοδρόμιο, επειδή και καλά θα της λείπουν τα χρήματα. Δηλαδή, δεν σταμάτησε να της δίνει χαρτζιλίκι, για να ζοριστεί να πάει να δουλέψει, απλά της έδινε χαρτζιλίκι, για να μην την εκμεταλλευτεί, λέει η εκάστοτε σχέση της ε... και... την ε, βγάλουνε στο... πεζοδρόμιο.

Για την Ευαγγελία «αδερφός» είναι ο άνθρωπος, στον οποίο μπορείς να ακουμπήσεις μετά την μητέρα. Θεωρεί, ότι είναι ο μόνος δικός σου άνθρωπος μετά τους γονείς. Θεωρεί, ότι ο «αδερφός» σ

πονάει και σε καταλαβαίνει, σε αγαπάει ανιδιοτελώς και χωρίς προϋποθέσεις. Πιστεύει, ότι ο αδερφός της διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην όλη της ανάπτυξη και η αδερφή της πολύ άσχημο ρόλο, γιατί ποτέ δεν είχε μία υγιή, όμορφη σχέση μαζί της. Ακούστηκε το εξής:

[...] Ε... τα αδέρφια για μένα ε... μάλλον δεν θα πω, αδέρφια, θα πω, αδερφός, γιατί... γιατί δεν μπορώ να γενικεύσω, ας πούμε, την αδερφή μου και να πω αδέρφια, γιατί με την αδερφή μου δεν είχα ποτέ καλή σχέση και πάντα πόνο έπαιρνα από αυτή τη σχέση, οπότε... αδερφός για μένα σημαίνει, ο άνθρωπος που μπορείς να ακουμπήσεις μετά την μητέρα. Ο άνθρωπος, που αν πάθουν κάτι, οι γονείς σου και φύγουν από τη ζωή, είναι ο μόνος δικός σου άνθρωπος, ε... ο άνθρωπος που... πιστεύω, ότι είναι το άλλο σου μισό. Αυτό είναι αδερφός για μένα. Ο άνθρωπος που σε πονάει και σε καταλαβαίνει και σ' αγαπάει ανιδιοτελώς και χωρίς προϋποθέσεις και χωρίς όρους. Ε... Πιστεύω, ότι... η αδερφή μου έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κοινωνική μου ανάπτυξη, άσχημο, ε, γιατί ποτέ δεν είχα καλή σχέση μαζί της.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Ευαγγελία έχει πολύ μεγάλη αδυναμία στον αδερφό της. Βοήθησε ιδιαίτερα την μητέρα της στο μέγαλωμά του, αφού η γέννησή του έκανε την παραμονή της στην Αθήνα κάπως καλύτερη. Με τον ερχομό του η Ευαγγελία ένιωσε να αποκτά νόημα η ζωή της στο πατρικό της σπίτι και να έχει έναν άνθρωπο να τον περιποιείται, να του δείχνει την αγάπη της, και να την αγαπάει και αυτός εξίσου το ίδιο.

Ωστόσο, η Ευαγγελία εξομολογείται, ότι, όταν γεννήθηκε ο αδερφός της, ένιωσε ακόμη περισσότερο παρείσακτη στο σπίτι. Ένιωθε, ότι περίσσευε σε αυτήν την οικογένεια και ότι δεν υπήρχε λόγος να βρίσκεται εκεί. Αισθανόταν, ότι αποτελούσε βάρος για τα μέλη της οικογένειάς της, γι' αυτό και ζητούσε συμπαράσταση στον παππού της και τη γιαγιά της, τους μοναδικούς ανθρώπους που ένιωθε, ότι την καταλαβαίνουν.

Ωστόσο, η αδερφή της ήταν επιθετική και είχε προβλήματα και με τον αδερφό της, παρόλο που ήταν μεγαλύτερη εφτάμισι χρόνια από εκείνον. Αντιθέτως η Ευαγγελία με τον αδερφό της είχε μία πολύ «δεμένη» και στενή σχέση, γεμάτη στοργή και τρυφερότητα..

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η μητέρα της έχει αδυναμία στον αδερφό της, διότι είναι το τελευταίο παιδί της, αλλά και μοναδικό αγόρι στην οικογένεια. Ωστόσο, θεωρεί, ότι και σ' εκείνον κάνει κάποια πράγματα που θα έπρεπε πλέον να τα κάνει μόνος του – όπως είναι το συμμάζωμα του δωματίου του, των ρούχων του, η ετοιμασία του πρωινού του, κλπ.

Ως εμπόδιο στη σχέση της με τον αδερφό της, ορίζει την απόσταση, αλλά και τη διαφορά ηλικίας. Θεωρεί, δηλαδή, ότι, περισσότερο έβλεπε τον αδερφό της σαν παιδί της, παρά σαν αδερφό. Δεν μοιράστηκαν μεταξύ τους παρόμοιες εμπειρίες και συναισθήματα, αφού βρίσκονταν κάθε φορά σε διαφορετική ηλικιακή φάση. Ωστόσο, προβάλλει και την απόσταση ως εμπόδιο στη σχέση με τον αδερφό της, αφού δεν βλέπονται τώρα πλέον σε καθημερινή βάση, ή όποτε επιθυμούν.

Η Ευαγγελία τονίζει το γεγονός, ότι ο αδερφός της λέει πολύ δύσκολα «σ' αγαπώ» και γενικότερα δεν εκφράζεται καθόλου συναισθηματικά. Αυτό όμως θεωρεί, ότι είναι χαρακτηριστικό στοιχείο όλης της οικογένειάς της, και όχι μόνο του αδερφού της. Δεν έχει νιώσει ποτέ τρυφερότητα μέσα στο οικογενειακό της πλαίσιο, ούτε εκδηλώσεις αγάπης ανάμεσα στους γονείς, από τους γονείς προς τα παιδιά, ή ανάμεσα στ' αδέρφια.

Αναφορικά τώρα με τις ομοιότητες ανάμεσα σε εκείνη και τον αδερφό της, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι είναι και οι δύο πολύ εσωστρεφείς. Μάλιστα, ο αδερφός της ίσως είναι και λίγο περισσότερο από την ίδια. Θεωρεί, ότι και οι δύο είναι πολύ πιστοί και γενικότερα μονογαμικοί ως άνθρωποι. Απλόχερα και οι δύο βοηθούν το συνάνθρωπό τους. νοιάζονται πολύ για την οικογένεια, η Ευαγγελία για αυτήν που έχει δημιουργήσει και ο αδερφός της για την σχέση του.

Η επικοινωνία με τον αδερφό της είναι πολύ συχνή, τηλεφωνική κυρίως. Τον αισθάνεται πολύ δίπλα της, τον αγαπάει ιδιαίτερα και εύχεται να είναι γερός κι ευτυχισμένος. Θεωρεί, ωστόσο, ότι οι δικοί της έκαναν διακρίσεις και στον αδερφό της. Έκανε, δηλαδή, ιδιαίτερα μαθήματα, αντί να πηγαίνει σε φροντιστήριο, γιατί οι δικοί της υποστήριζαν, ότι έπρεπε οπωσδήποτε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, αφού ήταν άντρας και έπρεπε να συντηρήσει την οικογένειά του.

Αναφορικά με τον αδερφό της, θεωρεί, ότι δεν θα άλλαζε κανένα στοιχείο της προσωπικότητάς του ή της συμπεριφοράς του. Το μόνο που θα ήθελε να μπορεί να αλλάξει είναι να έχουν μικρότερη διαφορά ηλικίας μεταξύ τους, ώστε να είχαν μοιραστεί περισσότερα πράγματα. Νιώθει, ότι ο αδερφός της, της λείπει ιδιαίτερα – αφού εκείνη είναι στην Κρήτη κι εκείνος στην Αθήνα. Έχουν συχνή τηλεφωνική επικοινωνία. Παραδέχεται, όμως, ότι ως παιδιά δεν έχουν κάνει ιδιαίτερη παρέα, γιατί είχαν εξίμισι χρόνια διαφορά και ανήκαν σε διαφορετικό φύλο. Όταν γεννήθηκε ο αδερφός της, η ίδια ήταν εξίμισι ετών, οπότε περισσότερο τον έβλεπε σαν κούκλα ή σαν παιχνίδι – αφού είχε αναλάβει μεγάλο μέρος της ανατροφής του, όπως για παράδειγμα, το μπάνιο του, το τάισμα του, το παιχνίδι του.

Θεωρεί, ότι ο πατέρας τους δεν είχε καλή σχέση με κανένα από τα τρία παιδιά του, ειδικά με την ίδια και τον αδερφό της. Την αδερφή τους πάντοτε την είχε υπό την προστασία του, την ενθάρρυνε, της μιλούσε όμορφα και της ψώνιζε περισσότερα πράγματα. Ήταν πασιφανές, ότι της είχε αδυναμία. Υπογραμμίζει, ότι ο αδερφός της, λόγω της συχνής απουσίας του πατέρα τους, δεν είχε το πρότυπο του άντρα μέσα στο σπίτι, γι' αυτό και δεν είναι τόσο πολύ δυναμικός, αφού ουσιαστικά έχει μεγαλώσει με τρεις γυναίκες. Απουσίαζε το πρότυπο του άντρα, αλλά και το πρότυπο του πατέρα και για τα τρία τα παιδιά.

Αυτός είναι και ο λόγος που η Ευαγγελία μας αναφέρει, ότι τα παιδιά της οικογένειας δεν έχουν στενή σχέση με τον πατέρα τους, ούτε θέλουν να περνούν χρόνο μαζί, αφού δεν έχουν μάθει να το κάνουν αυτό.

Όπως και στην ίδια, έτσι και στον αδερφό της, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι ο πατέρας τους του μιλούσε υποτιμητικά και απότομα και γενικότερα δεν ήταν το σωστό πρότυπο του άντρα που θα έπρεπε να έχει ένα αγόρι μέσα στο σπίτι. Θεωρεί, ότι την καλύτερη σχέση ο πατέρας τους την είχε με την αδερφή τους, αφού πάντοτε την ενίσχυε ηθικά και ψυχικά, ποτέ δεν της φώναζε, ποτέ δεν την μάλωνε, πάντοτε έκανε ό, τι ήθελε εκείνη, χωρίς ποτέ να πληρώσει τις συνέπειες κάποιας κατάστασης. Ποτέ δεν δούλεψε, γιατί ποτέ δεν χρειάστηκε να δουλέψει, ποτέ δεν ένιωσε την ανάγκη, αφού ο πατέρας της, της εκπλήρωνε κάθε επιθυμία της.

Για την Ευαγγελία «αδερφός» είναι ο άνθρωπος, στον οποίο μπορείς να ακουμπήσεις μετά την μητέρα. Θεωρεί, ότι είναι ο μόνος δικός σου άνθρωπος μετά τους γονείς. Θεωρεί, ότι ο «αδερφός» πονάει και σε καταλαβαίνει, σε αγαπάει ανιδιοτελώς και χωρίς προϋποθέσεις. Πιστεύει, ότι ο αδερφός της διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην όλη της ανάπτυξη και η αδερφή της πολύ άσχημο ρόλο, γιατί ποτέ δεν είχε μία υγιή, όμορφη σχέση μαζί της. Ουσιαστικά απορρίπτει την έννοια της αδερφής και μιλά μόνο για τον «αδερφό».

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Ευαγγελίας με την οικογένεια του πατέρα της:

7.2.3.2.4. Σχέσεις της Ευαγγελίας με την οικογένεια του πατέρα της

Ο παππούς της Ευαγγελίας από την πλευρά του πατέρα της ήταν αγρότης. Παράλληλα είχε εργαστεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην Αμερική, λόγω των δυσκολιών που συνάντησε, στο να συντηρήσει την οικογένειά του και να τους εξασφαλίσει τα προς το ζην. Ο παππούς της Ευαγγελίας πέθανε πριν τον γνωρίσει η τελευταία από κάποια σοβαρή οφθαλμική πάθηση. Η γιαγιά της δεν εργαζόταν, αλλά παρέμενε στο σπίτι, προκειμένου να μεγαλώσει τα παιδιά. Πέθανε, όταν η Ευαγγελία ήταν 9 ετών από φυσικά αίτια.

Ο παππούς της, όπως προείπαμε, πέθανε πριν τον γνωρίσει η Ευαγγελία, οπότε δεν έχει καθόλου αναμνήσεις από εκείνον. Τη γιαγιά της την Μαρία την θυμάται πολύ λίγο, αφού, αφενός μεν έχει πεθάνει αρκετά χρόνια τώρα, αφετέρου δε, δεν είχαν ποτέ ιδιαίτερες σχέσεις, όπως με τον παππού και τη γιαγιά από την πλευρά της μητέρας της. Γενικά, ήταν πολύ αποκομμένοι από τους συγγενείς του πατέρα της, γεγονός το οποίο οι γονείς της το δικαιολογούν με τις επαγγελματικές υποχρεώσεις του πατέρα της και τη συχνή και συνεχή απουσία του.

Η Ευαγγελία λοιπόν, δεν είχε πάει ποτέ στο πατρικό σπίτι του πατέρα της, παρά μόνο η γιαγιά της τους επισκεπτόταν, όταν ο πατέρας της βρισκόταν στο σπίτι. αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Η γιαγιά μου, στη γιαγιά μου, λοιπόν, όσο ζούσε, δεν είχαμε πάει ποτέ. Η γιαγιά μου μόνο, κάθε φορά που ερχόταν ο πατέρας μου, ερχότανε, ε... για περίπου δύο με τρεις εβδομάδες στο σπίτι και καθότανε μαζί μας. Αλλά εμείς δεν είχαμε πάει ποτέ στο δικό της το σπίτι, γιατί ο πατέρας μου δεν είχε ε, καλή σχέση με τ' αδέρφια του και δεν ήθελε να τους βλέπει έτσι... να τους βλέπει... και να πηγαίνει στο χωριό.

Η Ευαγγελία ένιωθε, ότι η γιαγιά της πολλές φορές έκανε διακρίσεις απέναντι σε αυτήν. Πολλές φορές, δηλαδή, την ένιωθε περισσότερο κοντά στην αδερφή της, απ' ότι σε εκείνη. Μάλιστα, αναφέρεται συγκεκριμένα στο ότι η γιαγιά της πάντα είχε μαζί της καραμέλες, αλλά στην Ευαγγελία, ενώ της ζητούσε, σπάνια της έδινε. Λέει σχετικά:

[...] Η γιαγιά μου δεν μου άρεσε, γιατί... όταν ερχόταν στο σπίτι, ένιωθα, ότι έτσι είχε μία ιδιαίτερη συμπάθεια στην αδερφή μου. Ε... Τώρα, δεν ξέρω για ποιο λόγο, επειδή ήταν το πρώτο παιδί του γιου της, επειδή είχε το όνομά της; Ε, δεν μπορώ να ξέρω, γιατί. Απλά θυμάμαι χαρακτηριστικά, ότι κάτω από τα μαύρα ρούχα που φορούσε και τα... έτσι τα έζωνε με ένα περίεργο τρόπο, με διάφορα σκοινιά γύρω της, κάτω από το κομπινεζόν της, που φορούσαν συνήθως οι γυναίκες εκείνης της εποχής, είχε ένα σακουλάκι κρεμασμένο με καραμέλες. Και θυμάμαι, που πήγαινε και έδινε στην αδερφή μου στα κρυφά, κι όταν εγώ της ζητούσα σπάνια μου έδινε. Ε, αλλά δεν της είχα πει βέβαια ποτέ τίποτα, ότι την είχα δει να δίνει στην Μαρία κρυφά, για να μην τη στενοχωρήσω. Ε, γι' αυτό το λόγο δεν μου άρεσε η γιαγιά μου.

Ωστόσο, άρεσε στην Ευαγγελία η παρουσία της γιαγιάς της στο σπίτι, χωρίς να αισθάνεται, ότι μοιράζεται μαζί της κάτι το ιδιαίτερο, όπως με την άλλη γιαγιά της. Η ίδια μας λέει:

[...] δεν μπορώ να πω, ότι περνάγαμε, ας πούμε, και πάρα πολύ... χρόνο μαζί ή ότι έτσι ήμασταν συνέχεια μαζί. Δηλαδή, δεν έχω αναμνήσεις και από τη γιαγιά μου. Απλά έτσι, μου άρεσε, που ερχόταν, όποτε ήταν ο μπαμπάς μου στο σπίτι, και έτσι μοιραζόμασταν χρόνο μαζί. Και... καθόταν μέσα στο σπίτι, και την ένιωθα, έτσι, ας πούμε σα γιαγιά. Αλλά, κατά τ' άλλα δεν θυμάμαι να κάνουμε κάτι το ιδιαίτερο μαζί ή να περνάμε πάρα πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα μαζί.

Η Ευαγγελία δεν μπορεί να εκφέρει άποψη, στο αν και σε ποιο σημείο η προσωπικότητα του πατέρα της μοιάζει ή διαφέρει στην προσωπικότητα των γονιών του, γιατί δεν τους γνώριζε πολύ καλά. Τον παππού της τον Βαγγέλη, βέβαια, δεν τον είχε γνωρίσει καθόλου. Όπως επισημαίνει και η ίδια:

[...] Δεν μπορώ να πω, αν η προσωπικότητα του πατέρα μου διαφέρει ή μοιάζει με την προσωπικότητα των γονιών του, γιατί πρώτον την... τον παππού μου τον Βαγγέλη δεν τον γνώρισα καθόλου, και η γιαγιά μου η Μαρία πέθανε, όταν ήμουνα πολύ μικρή, όταν ήμουνα εννέα χρονών. Και μέχρι τότε δεν την είχα γνωρίσει και ιδιαίτερα. Δεν είχαμε καμία ιδιαίτερη επαφή, για να δω, πόσο μοιάζει με τον πατέρα μου η συμπεριφορά της και η προσωπικότητά της.

Όπως υπογραμμίζει και η ίδια, νιώθει, ότι δεν τους είχε καθόλου ανάγκη, αφού δεν τους έζησε καθόλου, ούτε έμαθε να περνάει χρόνο μαζί τους και να μοιράζεται πράγματα με εκείνους:

[...] το συγκεκριμένο παππού και τη συγκεκριμένη γιαγιά, δεν τους είχα ποτέ ανάγκη, γιατί δεν έμαθα ποτέ να μοιράζομαι κάτι μαζί τους και γιατί δεν περάσαμε χρόνο ποτέ μαζί. Οπότε, ο παππούς μου ο Βαγγέλης, που δεν τον γνώρισα καθόλου, δεν μου έλειπε καθόλου. Και η γιαγιά μου η Μαρία, ήμουνα πολύ μικρή, όταν πέθανε και... δεν μπορώ να πω, ότι μου έλειπε ιδιαίτερα. Δηλαδή, δεν ένιωσα ποτέ, ότι την είχα ανάγκη. Γιατί, όταν ήταν και στη ζωή, ερχόταν σπάνια, ας πούμε, στο σπίτι μας και μας έβλεπε.

Η Ευαγγελία λοιπόν, όπως και με τον πατέρα της, έτσι και με τους γονείς του, δεν είχε αναπτύξει καμία ιδιαίτερη σχέση. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ένιωθε, ότι δεν τους είχε ανάγκη, αφού ποτέ δεν ήρθε κοντά τους, ούτε συναισθηματικά, ούτε ψυχικά. Δεν τους ένιωσε να αποτελούν κομμάτι της ζωής της, όπως ένιωσε τους γονείς της μητέρας της. Γι' αυτό κι εκείνη υπογραμμίζει, ότι παππού και γιαγιά θεωρεί τους ανθρώπους που την μεγάλωσαν, που τους γνώριζε και αποτέλεσαν ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής της, συναισθηματικά και ψυχικά:

[...] Γενικά, ε... για μένα... ο παππούς και η γιαγιά, δηλαδή, η εικόνα που έχω για αυτούς τους ανθρώπους, είναι ο παππούς μου και η γιαγιά μου από την πλευρά της μητέρας μου, από τους ανθρώπους, δηλαδή που τους γνώρισα που είναι εν ζωή ακόμα και οι οποίοι με μεγάλωσαν. Όταν λέω, λοιπόν, παππούς και γιαγιά μου έρχονται αυτόματα στο μυαλό αυτοί οι άνθρωποι, οι γονείς της μητέρας μου και όχι οι γονείς του πατέρα μου.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι ο παππούς της Ευαγγελίας πέθανε πριν τον γνωρίσει. Οπότε δεν έχει καθόλου αναμνήσεις από εκείνον και στη συνέντευξη δεν αναφέρεται καθόλου σε εκείνον. Τη γιαγιά της την Μαρία την θυμάται πολύ λίγο, αφού, αφενός μεν έχει πεθάνει αρκετά χρόνια τώρα, αφετέρου δε, δεν είχαν ποτέ ιδιαίτερες σχέσεις, όπως με τον παππού και τη γιαγιά από την πλευρά της μητέρας της. Γενικά, ήταν πολύ αποκομμένοι από τους συγγενείς του πατέρα της, γεγονός το οποίο οι γονείς της το δικαιολογούν βάζοντας μπροστά τις επαγγελματικές υποχρεώσεις του πατέρα της και τη συχνή και συνεχή απουσία του. Η Ευαγγελία μάλιστα δεν έχει επισκεφτεί ποτέ το πατρικό σπίτι του πατέρα της, ούτε καν το μέρος που μεγάλωσε. Μόνο η γιαγιά της η Μαρία τους επισκεπτόταν κάποιες φορές στην Αθήνα, κι αυτές όταν βρισκόταν ο πατέρας της στο σπίτι.

Η Ευαγγελία ένιωθε, ότι η γιαγιά της πολλές φορές έκανε διακρίσεις απέναντι σε αυτήν. Πολλές φορές, δηλαδή, την ένιωθε περισσότερο κοντά στην αδερφή της, απ' ότι σε εκείνη. Ωστόσο, άρεσε στην Ευαγγελία η παρουσία της γιαγιάς της στο σπίτι, χωρίς να αισθάνεται, ότι μοιράζεται μαζί της κάτι το ιδιαίτερο, όπως με την άλλη γιαγιά της. Η Ευαγγελία δεν μπορεί να εκφέρει άποψη, στο αν και σε ποιο σημείο η προσωπικότητα του πατέρα της μοιάζει ή διαφέρει στην προσωπικότητα των γονιών του, γιατί δεν τους γνώριζε πολύ καλά. Τον παππού της τον Βαγγέλη, όπως έχουμε πει, δεν τον γνώρισε καθόλου, ενώ τη γιαγιά της την Μαρία δεν την θυμάται ιδιαίτερα.

Όπως υπογραμμίζει και η ίδια, νιώθει, ότι δεν τους είχε καθόλου ανάγκη, αφού δεν τους έζησε καθόλου, ούτε έμαθε να περνάει χρόνο μαζί τους και να μοιράζεται πράγματα με εκείνους. Όπως και με τον πατέρα της, έτσι και με τους γονείς του, δεν είχε αναπτύξει καμία ιδιαίτερη σχέση. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ένιωθε, ότι δεν τους είχε ανάγκη, αφού ποτέ δεν ήρθε κοντά τους, ούτε συναισθηματικά, ούτε ψυχικά. Δεν τους ένιωσε να αποτελούν κομμάτι της ζωής της, όπως ένιωσε τους γονείς της μητέρας της. Γι' αυτό κι εκείνη υπογραμμίζει, ότι παππού και γιαγιά θεωρεί τους ανθρώπους που την μεγάλωσαν, που τους γνώριζε και αποτέλεσαν ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής της, συναισθηματικά και ψυχικά.

Ας δούμε τώρα περισσότερο αναλυτικά τις σχέσεις της Ευαγγελίας με την οικογένεια της μητέρα της:

7.2.3.2.5. Σχέσεις της Ευαγγελίας με την οικογένεια της μητέρας της

Ο παππούς της Ευαγγελίας από την πλευρά της μητέρας της ήταν αγρότης. Παράλληλα είχε εργαστεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα στη Γερμανία, λόγω των δυσκολιών που υπήρχαν εκείνη την εποχή, στο να συντηρηθεί η οικογένεια. Ο παππούς της Ευαγγελίας πέθανε το 2008 από φυσικό θάνατο. Η γιαγιά της δεν εργαζόταν, αλλά παρέμενε στο σπίτι, προκειμένου να μεγαλώσει τα παιδιά. Ωστόσο, βοηθούσε το σύζυγό της στις αγροτικές εργασίες. Η γιαγιά της βρίσκεται ακόμη εν ζωή και η Ευαγγελία διατηρεί μαζί της πολύ καλές σχέσεις.

Με τον παππού της και τη γιαγιά της η Ευαγγελία είχε μία ιδιαίτερη σχέση, αφού εκείνη την μεγάλωσαν από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Ουσιαστικά θα λέγαμε, ότι η Ευαγγελία τους αντιμετώπιζε περισσότερο σαν γονείς της κι έπειτα ως παππού και γιαγιά. Ήταν πάντοτε δίπλα της συναισθηματικά και ψυχικά και τη βοηθούσαν σε οποιοδήποτε πρόβλημα, κι αν αντιμετώπιζε εκείνη. Ακόμη, κι όταν ήταν έγκυος στο πρώτο της παιδί, πρώτα το έμαθαν εκείνοι και μετά οι γονείς της. Ήταν πάντοτε δίπλα της, έτοιμοι να την ακούσουν και να τη βοηθήσουν, και γι αυτό το λόγο η Ευαγγελία δυσκολεύτηκε πολύ να συνειδητοποιήσει, ότι ο παππούς της έχει φύγει από τη ζωή και νιώθει ακόμα, ότι η ψυχή του βρίσκεται μέσα στο σπίτι. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Γενικά εμένα ο παππούς μου και η γιαγιά μου με μεγάλωσαν από οχτώ μηνών, όπως έχω πει, μέχρι πέντε, πεντέμισι χρονών, ε, και τους είχα σαν γονείς μου. Τους αγαπάω πάρα πολύ και λέω αγαπάω, γιατί... νιώθω, ότι ο παππούς μου βρίσκεται ακόμα εν ζωή. Δηλαδή... δεν μπορώ να συνειδητοποιήσω, ότι έχει πεθάνει. Όποτε πηγαίνω στο χωριό, ε, νιώθω, ότι θα τον δω εκεί. Ότι θα βγει, ας πούμε, από το δωμάτιο που κοιμόταν και θα μου πει... Γεια σου, παιδί μου, όπως με έλεγε πάντα. Ε... Και μετά, ας πούμε, που πηγαίνω, στον τάφο του και του ανάβω το καντηλάκι και τον ε, θυμάζω, νιώθω, ότι είναι ένα άλλο πρόσωπο μέσα. Δηλαδή, νιώθω, ότι η ψυχή του είναι ακόμα μέσα στο σπίτι, μαζί με τη γιαγιά. Ε, αυτοί οι δύο άνθρωποι μου στάθηκαν πάρα πολύ, ε... όχι μόνο γιατί με μεγάλωσαν, αλλά και αργότερα στη ζωή μου, όταν είχα κάποιο πρόβλημα, ήταν πάντοτε δίπλα μου και το συζητούσαμε. Ε... Ειδικά η γιαγιά μου, αλλά και ο παππούς μου. Αλλά ο παππούς μου γενικά έκανε, ότι του έλεγε η γιαγιά μου σε πάρα πολλά πράγματα. Ε, τον επηρεάζε, δηλαδή, πάρα πολύ η γιαγιά μου. Πάντοτε, όταν είχα πρόβλημα, είτε στο σχολείο, είτε με τους βαθμούς μου, είτε αργότερα στις σχέσεις μου, ή ακόμα και στην εγκυμοσύνη μου, πρώτα το είπα στη γιαγιά μου και στον παππού μου και της είπα να μην το πει πουθενά, ούτε ακόμα και στους γονείς μου, μέχρι να τους το πω εγώ. Δηλαδή αυτοί οι άνθρωποι έχουν επηρεάσει κατά πολύ τη ζωή μου. Ήτανε στήριγμα για μένα, ήταν ο φίλος μου, ήταν η μάνα μου και ο πατέρας μου, ήταν οι πιο αγαπημένοι μου άνθρωποι, ήταν τ' αδέρφια μου... ήταν ότι είχα και δεν είχα. Με αγαπούσαν ε... με αγαπάνε και τους αγαπάω πάρα πολύ.

Πολλές είναι οι αναμνήσεις της Ευαγγελίας με τον παππού της και τη γιαγιά της. Πήγαινε μαζί τους στις αγροτικές ασχολίες τους και της άρεσαν ιδιαίτερα οι στιγμές, που ο παππούς την ανέβαζε πάνω στο γαιδαράκο. Η απεριόριστη αγάπη και φροντίδα τους προς αυτήν, έκανε την Ευαγγελία ουσιαστικά να τους αντικαταστήσει στην μνήμη της με τους ίδιους της τους γονείς. Θυμάται περισσότερα πράγματα που έκανε με τον παππού της και τη γιαγιά της, απ' ότι με τους γονείς της. Οι αναμνήσεις της από εκείνα τα χρόνια είναι πολύτιμες για εκείνη και αποτελούν εφόδιο ζωής. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] ο παππούς και η γιαγιά πήγαιναν με τα πόδια στο χωράφι... εμένα πάντα ο παππούς με ανέβαζε πάνω στο γαιδαράκο... μου έφτιαχνε ένα κρεβατάκι, για να ξεκουράζομαι εγώ, όση ώρα εκείνοι θα τρυγούσανε.

Η παρουσία της γιαγιάς στη ζωή της Ευαγγελίας ήταν πολύ σημαντική. Ουσιαστικά την είχε αντικαταστήσει με την μητέρα της, αφού, όπως λέει και η ίδια ένιωθε παιδί της γιαγιάς της, γιατί εκείνη την είχε μεγαλώσει. Εκείνη βρισκόταν κοντά της σε αυτή τη δύσκολη φάση της παιδικής ηλικίας, από οχτώ μηνών έως πεντέμισι ετών. Υποστηρίζει, ότι η γιαγιά της τη γαλούχησε, την ανέθρεψε και της μετέδωσε σημαντικές αξίες για τη ζωή της. Έζησε, δηλαδή, κοντά στη γιαγιά της, όλα αυτά που ζει ένα παιδί κοντά στην μητέρα του και πήρε από εκείνη αξίες και εφόδια για τη ζωή που άλλα παιδιά της ηλικίας της προσλαμβάνουν από την μητέρα τους.

[...] μητέρα μου θεωρούσα τη γιαγιά μου... εμένα με είχανε δώσει στη γιαγιά μου από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι χρονών... ουσιαστικά ήμουν δικό της παιδί, γιατί εκείνη με είχε μεγαλώσει... εκείνη με γαλούχησε, εκείνη με ανέθρεψε... εκείνη μου πέρασε κάποιες αξίες σημαντικές για τη ζωή μου.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες με τον παππού και τη γιαγιά, το μοίρασμα εμπειριών και συναισθημάτων έκαναν ευτυχισμένη την παιδική ηλικία της Ευαγγελίας. Με τον παππού και τη

γιαγιά, έκανε, ό, τι κάνουν τα παιδιά στο χωριό και ήταν πολύ ευτυχισμένη από αυτό: ξυπνούσε πολύ νωρίς και ακολουθούσε τον παππού και τη γιαγιά στις αγροτικές δουλειές, φύτευε πατάτες και όλα τα υπόλοιπα οπωροκηπευτικά, τρυγούσε σταφύλια, βοσκούσε πρόβατα, έπαιζε κρυφτό, και κυνηγητό και αισθανόταν ελεύθερη, αφού είχε όσο χρόνο και χώρο απαιτεί αυτή η ηλικία, χωρίς να περιορίζεται, όπως ένιωθε αργότερα στην Αθήνα.

Ο παππούς και η γιαγιά αφιέρωναν χρόνο σε εκείνη, έχει αναμνήσεις από αυτούς, αναμνήσεις μόνο ευχάριστες. Για εκείνη παιχνίδια αποτελούσαν τα χωράφια που έτρεχε, τα πρόβατα που βοσκούσε, τα ξύλα που μετέφερε με τον παππού, οι κότες που τάιζε, ο στάβλος που καθάριζε, τα αμπέλια και τα χωράφια του παππού. Όλα τα χρόνια της παιδικής της ηλικίας (οχτώ μηνών έως πεντέμισι ετών) είναι γεμάτα από αναμνήσεις με τον παππού και τη γιαγιά, γεμάτα από αγάπη και στοργή.

Η Ευαγγελία ένιωθε τον παππού της και τη γιαγιά της πάντα δίπλα της, της αφιέρωναν χρόνο, την αγαπούσαν και της το έδειχναν. Δεν ένιωθε ποτέ, όσα χρόνια μεγάλωσε κοντά τους, να της λείπει κάτι. Είχε δεθεί μαζί τους, αποτελούσαν πρότυπα για εκείνη, με αποτέλεσμα να υιοθετήσει στοιχεία του χαρακτήρα του παππού και της γιαγιάς και να γίνει ευαίσθητη, όπως ακριβώς ήταν κι εκείνη. Η γιαγιά της Ευαγγελίας ήταν συναισθηματική και ευαίσθητη, τρυφερή, όπως και ο παππούς της, και αυτές τις αξίες τις υιοθέτησε και η Ευαγγελία, διαμορφώνοντας την δική της προσωπικότητα. Μας είπε χαρακτηριστικά:

[...] Παίξαμε μαζί, ασχολιόντουσαν πάρα πολύ μαζί μου, ποτέ δεν μου είχε λείψει κάτι, ε... με αγαπούσανε πάρα πολύ... Είμαι πολύ συναισθηματική κι εγώ, όπως ήταν ο παππούς μου και η γιαγιά μου.

Ένιωθε, λοιπόν προστασία από τις ενέργειες του παππού της και ασφάλεια, αφού μέσα στην αγκαλιά του ένιωθε περιτυλιγμένη από αγάπη. Αυτή η μεγάλη αγκαλιά που πάντα είχε ο παππούς για εκείνη, ενίσχυε την αίσθηση της προστασίας που της παρείχε. Μας είπε:

[...] Και δεν θα ξεχάσω ποτέ αυτή την μυρωδιά ε... της αγκαλιάς του.

Ο παππούς της Ευαγγελίας φάνταζε ιδανικός για εκείνη. Θαύμαζε τον τρόπο, με τον οποίο αγαπούσε τη γιαγιά της, για τον τρόπο, με τον οποίο την κοίταζε, μέχρι που έφυγε από τη ζωή. Η ίδια η Ευαγγελία θεωρούσε, ότι ήταν ερωτευμένος μαζί της, μέχρι τα βαθειά του γεράματα. Αυτήν την εικόνα του παππού της ήθελε η Ευαγγελία να έχει ο άντρας, ο οποίος θα παντρευόταν κι εκείνη. Να την αγαπούσε τόσο πολύ και να της έδειχνε τόση αφοσίωση. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η εικόνα του παππού της, αποτέλεσε για την Ευαγγελία το πρότυπο του άντρα. Η ίδια μας αναφέρει:

[...] υπήρξε πάρα πολύ πιστός στη γιαγιά μου από ότι ξέρω. Ε... πιστεύω, ότι μέχρι... Και το τέλος του, μέχρι και την ημέρα, δηλαδή, που πέθανε, την κοίταζε στα μάτια. Ε, το έβλεπα αυτό από μόνη μου. Και έβλεπα μέσα την αγάπη του, την αφοσίωσή του, την συμπάραστασή του γι' αυτή τη γυναίκα. Έβλεπα τον έρωτα μέσα στα μάτια του. Πιστεύω, ότι ο παππούς μου ήταν ερωτευμένος με τη γιαγιά μου μέχρι την τελευταία πνοή, μέχρι την ώρα που πέθανε. Ήταν μάλιστα κάτι, για το οποίο τον θαύμαζα, και πάντοτε του έλεγα, παππού, θέλω πραγματικά έναν άντρα σαν κι εσένα να βρω. Να μ' αγαπάει και να με υποστηρίζει, όπως εσύ αγαπάς και υποστηρίζεις την ε... γιαγιά. Ε... πάντοτε του έλεγα αυτό και το πίστευα. Και όταν του το έλεγα ο παππούς μου νόμιζε, ότι τον πείραζα και ότι τον κορόιδευα.

Τον παππού της η Ευαγγελία τον αισθανόταν προστάτη στη ζωή της. Πάντοτε την υποστήριζε σε όλους τους υπόλοιπους. Μας είπε χαρακτηριστικά:

[...] Και θυμάμαι που πάντοτε με υποστήριζε και πάντοτε με... δεν μπορούσε κανείς να πει τίποτα για μένα και αμέσως του... χιμούσε. Πάντοτε με ξεχώριζε ο παππούς.

Ωστόσο, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η γιαγιά της δεν αντιμετώπιζε τον παππού της με την ίδια αγάπη και αφοσίωση. Κι αυτό γιατί, όπως μας λέει η ίδια, είχε μία πολυετή εξωσυζυγική σχέση, από την οποία μάλιστα γεννήθηκε και το τελευταίο της, κατά σειρά, παιδί. Ήταν το μοναδικό κομμάτι της προσωπικότητας της γιαγιάς της, το οποίο δεν της άρεσε καθόλου. Η ίδια επισημαίνει:

[...] Από την άλλη πλευρά, η γιαγιά μου ε... δεν μπορώ να πω, ότι του... υπήρξε ιδιαίτερα πιστή. Ε... δηλαδή, ξέρω πολύ καλά, ε... γιατί θυμάμαι κι εγώ σκηνικά, από τότε που ήμουν μικρή, μέσα στο σπίτι, αφού μεγάλωσα με τον παππού και τη γιαγιά. Ε... Αλλά μου το έχει επιβεβαιώσει και η μητέρα μου, ότι η γιαγιά μου είχε σχέση με τον... ε... άντρα της... ε... γυναί... της αδερφής του παππού μου, με τον άντρα της αδερφής του παππού μου, που έμεναν στο χωριό, ακριβώς απέναντι από το σπίτι τους ε... και μάλιστα φημολογείται, ότι το τελευταίο παιδί η γιαγιά μου το... γιο της τον Δημήτρη ε... τον έκανε με... με αυτόν. Με τον παππού τον Γιώργο, δηλαδή. Ε... ο παππούς μου απ' ότι ξέρω, δεν ήξερε την αλήθεια. Δηλαδή, μέχρι που πέθανε και μέχρι που δολοφόνησαν το θείο μου το Δημήτρη, ο παππούς μου δεν έμαθε την αλήθεια... αλλά πιστεύω, ότι είναι αλήθεια, γιατί εκτός του ότι... το επιβεβαίωσε και η μητέρα μου αυτό, που το έχει πει, δηλαδή, η γιαγιά μου, και μάλιστα η μητέρα μου μου 'χε πει, ότι η γιαγιά μου είχε κάνει μία φορά... και... έκτρωση, γιατί είχε μείνει έγκυος απ' αυτόν τον παππού το Γιώργο και ήτανε δίδυμα μάλιστα. Ε, και είχε κάνει έκτρωση εκείνα τα χρόνια. Ε... γιατί ο θεός μου ο Δημήτρης, πιστεύω, ότι είναι αλήθεια, ότι είναι... παιδί του... παππού του Γιώργου, ε... γιατί ήτανε ίδιος αυτός, δηλαδή και εξωτερικά, και στο ύψος και στο περπάτημα, τα πάντα, ήταν ολόιδιος με τον παππού το Γιώργο. Αυτό βέβαια δεν μου άρεσε στη γιαγιά μου, γιατί ο παππούς μου τη λάτρευε και ήταν ένας αξιοθαύμαστος πραγματικά άνθρωπος. Ε, και είναι το μόνο έτσι κομμάτι της γιαγιάς μου, που δεν μου άρεσε.

Σε γενικές γραμμές δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο του χαρακτήρα τους, το οποίο να μην αρέσει στη Ευαγγελία. Τον παππού της τον θεωρεί ιδανικό ως άντρα και ως πατέρα. Το ίδιο θεωρεί και για την γιαγιά της, μόνο που σ' εκείνη δεν της άρεσε η απιστία της απέναντι στον παππού. Κι αυτό, επιβαρυνόταν από το γεγονός, ότι εκείνος ήταν ιδιαίτερα πιστός απέναντί της. Είναι και το μοναδικό στοιχείο από την προσωπικότητα της γιαγιάς της που δεν της άρεσε καθόλου. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] Πραγματικά, ε... δεν υπάρχει κάτι, για να πω ε... για τον παππού μου και τη γιαγιά μου, που δεν μου αρέσει. Ε... ειδικά στον παππού μου μου άρεσαν τα πάντα μαζί του. Τον θεωρούσα ιδανικό και ως άντρα και ως πατέρα και ως παππού. Ήταν το ιδανικό πρότυπο για μένα. Ε... τα ίδια ισχύουν και για τη γιαγιά μου, απλώς το μόνο που δεν μου άρεσε σ' εκείνη, ε... είναι αυτή η απιστία της απέναντι στον παππού μου. Ε... και δεν μου άρεσε για έναν παρά, ακόμη λόγο... ε... του ότι... ο παππούς μου ήταν απόλυτα πιστός και αφοσιωμένος σε αυτήν. Δηλαδή, αν και ο παππούς μου, δεν ήταν σε τόσο μεγάλο σημείο και σε τόσο μεγάλο βαθμό τόσο πιστός απέναντί της, ίσως να μην με πείραζε η απιστία της αυτή απέναντί του, αλλά... και επίσης με πείραζε το ότι ο παππούς έφυγε από τη ζωή και δεν το έμαθε. Αυτό είναι το μοναδικό πράγμα, που δεν... μου άρεσε στη γιαγιά.

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι ανθυγιεινές διατροφικές συνήθειες που έχει, έχουν τις ρίζες τους στην παιδική της ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει, ότι, όταν δεν έτρωγε το φαγητό της, της έπαιρναν γαριδάκια, πατατάκια, σοκολάτες, και όλα τα συναφή, προκειμένου να μην μείνει νηστική. Θεωρεί, ότι σε αυτόν τον τομέα την είχαν κακομάθει. Μας αναφέρει:

[...] Γενικά στο θέμα της διατροφής με είχαν ε... κακομάθει. Όταν δεν έτρωγα το φαγητό μου, πήγαιναν και μου 'παιρναν γαριδάκια και πατατάκια και τέτοιες βλακείες. Ε... Και γενικά το 'χω ακόμα αυτό. Δηλαδή, αν πεινάω και δεν έχω φαγητό, καταφεύγω σε αυτήν τη λύση, στη σοκολάτα, στα γαριδάκια, στα πατατάκια, δηλαδή δεν είχα καθόλου διατροφικές συνήθειες... ε... σωστές.

Είναι πολύ ικανοποιημένη από το χρόνο που της αφιέρωναν ο παππούς της και η γιαγιά της. Υποστηρίζει, ότι βρίσκονταν πάντοτε δίπλα της, όταν την χρειάζονταν, και γενικότερα περνούσε ποιοτικό και ποσοτικό χρόνο μαζί τους, κάνοντας διάφορα πράγματα και αποκτώντας πολλές και

καινούριες εμπειρίες. Η αγάπη που της έδειχναν και η τρυφερότητα ήταν πολύ σημαντικά για εκείνη και έχουν γραφτεί ανεξίτηλα στην μνήμη της. Μας ανέφερε τα παρακάτω:

[...] ο παππούς και η γιαγιά μου αφιέρωναν πάρα πολύ χρόνο. Ε... Ήταν δίπλα μου. Ε... συζητούσαμε τα πάντα ε... διαβάζαμε παραμύθια, παίζαμε μαζί παιχνίδια, και κυρίως τα παιχνίδια μας ήταν στα χωράφια... στα αμπέλια... έπαιζα, ας πούμε κρυφτό, κυνηγητό, ε, βοηθούσα τον παππού να βάζει, ας πούμε τα σταφύλια μέσα στα τσιγγάκια, βοηθούσα τώρα... εντάξει, όπως μπορούσα. Δηλαδή, έπαιρνα ένα-ένα σταφύλι και το άφηνα, ας πούμε μέσα στο τσιγγάκι. Γενικά έχω... πολλές αναμνήσεις απ' τον παππού και τη γιαγιά και αυτό που θυμάμαι είναι η αγάπη που μου έδειχναν, η τρυφερότητα, το ότι τρώγαμε μαζί στο τραπέζι, το ότι κοιμόμασταν μαζί.

Παράλληλα, περνούσε πολύ χρόνο με τον παππού της και τη γιαγιά της και η ζωή της είναι γεμάτη από ευτυχισμένες στιγμές μαζί τους. Από τα λόγια της φαίνεται η αγάπη, η στοργή και η τρυφερότητα που την πλημμύριζαν εκείνα τα χρόνια, η αφοσίωση που έδειχναν ο παππούς της και η γιαγιά της στο πρόσωπό της. Ενδεικτικές είναι οι παρακάτω, τις οποίες μας διηγείται η Ευαγγελία:

[...] θυμάμαι, όταν πήγαινε ο παππούς στο καφενείο κι εγώ με τη γιαγιά καθόμασταν το βράδυ και βλέπαμε τηλεόραση και με έπαιρνε εμένα με έπαιρνε ο ύπνος κοιτάζοντας την ταινία, επιστρέφοντας ο παππούς από το καφενείο ε... με έπαιρνε στους ώμους του και με ανέβαζε στο επάνω σπίτι, όπου βρισκότουσαν τα υπνοδωμάτια. Με ανέβαζε από τη σκάλα. Ε, θυμάμαι, ότι πολλές φορές το καταλάβαινα και ξυπνούσα, αλλά μ' άρεσε τόσο πολύ η αίσθηση να με σηκώνει ο παππούς και να με παίρνει στους ώμους και να με ανεβάζει πάνω, να με αφήνει στο κρεβάτι και να με σκεπάζει, ε, που έκανα ότι κοιμόμουν για να μην... καταλάβει, ότι ξύπνησα και με άφηνε κάτω και σταματούσε το όνειρο. Ε... Έτσι ήταν οι στιγμές ε... που μοιραζόμουν με τον παππού μου και τη γιαγιά μου, σαν όνειρο. Γι' αυτό και αργότερα, όταν πήγα στην Αθήνα ε... μου στοίχισε πάρα πολύ. Ε... αυτό. Το ότι έφυγα, δηλαδή, από τον παππού και τη γιαγιά, από τον μπαμπά και την μαμά ουσιαστικά, από ανθρώπους που μου έδειχναν, ότι μ' αγαπάνε πάρα πολύ και που περνούσαν χρόνο μαζί μου, και ποσοτικό χρόνο και ποιοτικό χρόνο.

Μας ανέφερε επίσης και τα εξής:

[...] Πηγαίναμε με τον παππού και τη γιαγιά και καθαρίζαμε το στάβλο και ταΐζαμε τις κότες ε... τις ταΐζαμε κάθε μεσημέρι και κάθε... βράδυ, αλλά και το πρωί, και τους ρίχναμε καλαμπόκι. Ε... μέσα στο στάβλο ήταν και το πατητήρι, όπου θυμάμαι αξέχαστα καλοκαίρια και πολλά... ε... να πατάμε με τον παππού σταφύλια, να βάζουμε τον μούστο στο... στα... ε... βαρέλια και να περιμένουμε να γίνει η ζύμωση, ε... και να... δημιουργηθεί το κρασί και το... ε... και η ρακί. Ε... θυμάμαι, στις τρεις Νοεμβρίου που είναι, που γιορτάζει το χωριό μας, γιατί η εκκλησία μας είναι ο Άγιος Γιώργης ο μεθυστής, ε... άνοιγαν τα βαρέλια και γινόταν ουσιαστικά γιορτή. Γιόρταζε όλο το χωριό εκείνη την ημέρα που άνοιγαν τα βαρέλια, να δοκιμάσουν το κρασί. Θυμάμαι με τον παππού που... έσφαζε τα πρόβατα. Βέβαια, αυτό δεν ήταν και μία πολύ θετική εμπειρία, αλλά θυμάμαι χαρακτηριστικά τον ήχο που έκανε η προβιά, που έβγαζε από το πρόβατο το δέρμα του, δηλαδή, ε... και μετά το πουλούσανε. Δεν ήταν και πολύ αυτή ευχάριστη εμπειρία, αλλά ωστόσο ήταν μία εμπειρία που μοιραζόμουν με τον παππού μου. Επίσης, θυμάμαι με τον παππού να με ανεβάζει πάνω στο γαϊδαράκο, να φτάσουμε στο αμπέλι, να θερίσουμε τα στάχυα, να ποτίσουμε όλα τα οπωροκηπευτικά που είχαμε, να φυτέψουμε, να κόψουμε τα σύκα. Θυμάμαι ακόμα τις ε... πολύ – πολύ πρωινές ώρες που πηγαίναμε, την δροσιά και την υγρασία που μύριζε το χώμα και που αισθανόμουν στα γυμνά χέρια και πόδια μου το καλοκαίρι. Θυμάμαι τον παππού, επίσης να ξεκινάει χαράματα, για να πάει να ποτίσει το... τα χωράφια, να ξυπνάει στις τρεις, τρειςήμισι η ώρα, για να πάει, λέει, να προλάβει να ελευθερώσει το νερό. Έτσι έλεγε χαρακτηριστικά. Ε... τι άλλο; Ε... γενικά μ' αρέσει έτσι που έχω πολλές εμπειρίες απ' τον παππού μου, και που οι εμπειρίες αυτές είναι σε χωριό, είχα ελευθερία χώρου και χρόνου. Έζησα πολλά.

Παράλληλα, ακούστηκε το εξής:

[...] Επίσης, δεν θα ξεχάσω το ότι ο παππούς, ε... με... με έκανε μπάνιο μέσα σ' ένα βαρέλι, γιατί όταν εγώ ήμουν μικρή στο χωριό και με μεγάλωναν, δεν είχαμε καν τουαλέτα. Δηλαδή, η τουαλέτα βρισκόταν ε... στο στάβλο της γιαγιάς και του παππού, δηλαδή πέντε λεπτά από το σπίτι, και αν θέλαμε να πάμε τουαλέτα για την ανάγκη μας, ε, πηγαίναμε στα χωράφια που ήταν γύρω – γύρω από το σπίτι. Ε... και θυμάμαι, λοιπόν, λόγω έλλειψης μπάνιου, ο παππούς είχε κόψει ένα μικρό βαρέλι ε, και το γέμιζε νερό και καθόμουνα μέσα και έπαιζα και με έκανε μπάνιο και θυμάμαι, έτσι την όλη σκηνή, πάρα πολύ ευχάριστα.

Επίσης, ανεξίτηλες είναι χαραγμένες στην μνήμη της Ευαγγελίας οι στιγμές που ο παππούς της επέστρεφε από το χωράφι και του ετοίμαζε το κολατσιό. Μας είπε τα εξής:

[...] Ή επίσης θυμάμαι, όταν ο παππούς έφευγε πολύ πρωί, ξυπνούσε και πήγαινε στα χωράφια ε... και θυμάμαι... που... όταν γύριζε ε... γύρω στις έντεκα η ώρα, δηλαδή, το... πρωί, έτρεχα γρήγορα – γρήγορα, γιατί σταματούσε πριν στον στάβλο, ε, και άφηνε, ας πούμε τροφή για τα ζώα, για τα πρόβατα, τις κατσίκες, το γαϊδαράκο που είχαμε ε... κι εγώ είχα το νου μου, ήξερα, περίπου, δηλαδή, τι ώρα θα γυρίσει ε... και είχα το νου μου να του ετοιμάσω το πρωινό, δηλαδή του έβρεχα παξιμαδάκι, του έβραζα ένα αυγό, του έβγαζα λίγο τυράκι και λίγο παριζάκι και έπινε ο παππούς μια ρακί, για να ξεκουραστεί. Θυμάμαι, δηλαδή, που ερχόταν, άφηνε το γαϊδαράκο στη μέση της αυλής ε... έπαιζε ένα πήδο... και θυμάμαι ακόμα τις μπότες του, πώς χτυπούσαν κάτω στο τσιμεντένιο έδαφος κι έκαναν... κρουτς, ε... και άφηνε μετά το γαϊδαράκο, έπλενε τα χέρια του με πράσινο σαπούνι και το κεφάλι του και τα μαλλιά του με πράσινο σαπούνι και μετά... καθόταν ε... και έπινε τη ρακί του.

Η Ευαγγελία, όπως έχουμε δει παραπάνω, δυσανασχετεί με τους γονείς της που την απομάκρυναν από το πατρικό της και την έδωσαν στον παππού και τη γιαγιά. Ωστόσο, θεωρεί, ότι τους οφείλει και ευγνωμοσύνη, γιατί είχε την τύχη να μεγαλώσει με δύο ανθρώπους άξιους θαυμασμού, που της έδωσαν αγάπη, φροντίδα και τρυφερότητα. Ο παππούς και η γιαγιά της πάντα της έλεγαν, ότι είναι το έκτο παιδί τους, και όχι ένα από τα εγγόνια τους. Μας ανέφερε λοιπόν:

[...] τους είμαι ευγνώμων που μου έδωσαν σε αυτούς τους δύο τους αξιολάτρευτους πραγματικά και αξιοθαύμαστους ανθρώπους και με μεγάλωσαν με περίσσεια αγάπη και περίσσεια φροντίδα και τρυφερότητα. Δηλαδή, πάντοτε και ο παππούς και η γιαγιά, και ειδικά ο παππούς έλεγε, ότι... ήμουν το έκτο του παιδί. Δεν με έλεγε ποτέ εγγόνι του. Ήμουν το έκτο του παιδί για τον παππού και τη γιαγιά.

Η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι ο παππούς της ήταν κάτι σαν το φύλακα – άγγελό της. Την προστάτευε από όλες τις δυσκολίες που συναντούσε. Ακόμη, κι αν η γιαγιά της την πίεζε ορισμένες φορές να κάνει κάποιες δουλειές στο σπίτι, κι εκείνη δεν ήθελε. Μας λέει χαρακτηριστικά:

[...] Θυμάμαι, ότι πολλές φορές είχε τσακωθεί με τη γιαγιά για μένα, ε... γιατί η γιαγιά ήταν και λίγο τεμπελίτσα στις δουλειές του σπιτιού ε, και συνέχεια από μικρή ήθελε να μου 'βαζε ένα σκαμπό και μ' έβαζε να πλύνω τα πιάτα. Κι επειδή, εγώ χαρακτηριστικά θυμάμαι, ένα... ε... καλοκαίρι, που είχα κατέβει, που ήμουν κάτω μάλλον, πρέπει να ήμουνα τεσσάρων χρονών. Δεν ήθελα να πλύνω τα πιάτα, τα κατά, το κατάλαβε ο παππούς, ότι με πίεζε η γιαγιά ε... και της φώναζε και μάλιστα μέσα σε όλη τη φασαρία που είχε γίνει πήρε μία κανάτα πλαστικά που έβαζε η γιαγιά το νερό και τη βρόντηξε πάνω στο... νεροχύτη και η κανάτα έσπασε.

Θέλει να θυμάται η Ευαγγελία τον παππού της γερό και δυνατό, και όχι όπως τον είχε δει πεθαμένο. Ήταν η μοναδική και τελευταία φορά που την στενοχώρησε ο παππούς της, η μοναδική φορά που τον ένιωσε αδύναμο και ανίσχυρο. Διατυπώθηκε το εξής:

[...] όχι, όπως τον είχα δει τις τελευταίες του στιγμές στο νοσοκομείο. Ε... με ορούς, να μην μπορεί καν να αναπνεύσει, με αναπνευστήρα ε... σε πλήρη ακινησία, βέβαια, ήταν οι τελευταίες του ώρες αυτές... ε... με μελανιασμένα ε... τα άκρα του ε... είχε πρηστεί... μάλιστα το δέρμα του και θυμάμαι στο τέλος, όταν πέθανε την γκριμάτσα του, ε... έτσι που είχε τα χέρια του... μπλεγμένα ανάμεσά τους και τυλιγμένα... και είχε στο πρόσωπό του μία έκφραση φόβου. Τα... μάγουλά του είχαν μπει προς τα

μέσα, σαν να τα είχε ρουφήξει. Είχε μαζευτεί ολόκληρος ε... και είχε στο πρόσωπό του ένα αίσθημα φόβου. Και επειδή γενικά ο παππούς μου ήταν και λίγο φοβισιάρης, ε... είναι η πρώτη φορά που με στενοχώρησε πραγματικά στη ζωή μου. Γιατί πίστεψα και σκέφτηκα, εκείνη τη στιγμή, όταν τον είδα έτσι... ότι σκέφτηκα... ότι θα πόνεσε, όταν πάλευε να φύγει η ψυχή του από το σώμα του. Σκέφτηκα, ότι εκείνη την ώρα έδωσε... μάχη αληθινή και το μόνο που με φόβισε και που με πόνεσε ήταν μήπως ο παππούς φοβήθηκε εκείνη τη στιγμή που έφρευε από τη ζωή. Αυτή είναι μία εικόνα που πραγματικά... με στενοχωρεί, γιατί είναι η μοναδική στιγμή που ένιωσα τον παππού μου αδύναμο και ένιωσα, ότι δεν μπορούσα να κάνω κάτι να τον βοηθήσω. Αλλά θέλω αυτή την ε... την μνήμη να την διαγράψω εντελώς από το μυαλό μου ε... και να κρατήσω αυτήν την εικόνα που περιέγραψα πριν. Τον παππού μου γερό και δυνατό, να γυρνάει από τα χωράφια, να παίζει ένα σάλτο να κατεβαίνει από το... γαιδαράκο και να κάθεται να πίνει τη ρακή του.

Η γιαγιά της ήταν και είναι ακόμα η καλύτερή της φίλη. Είναι ο μοναδικός άνθρωπος στη ζωή της που μπορεί να συζητήσει τα πάντα μαζί της, αλλά και που της αφιερώνει χρόνο, όταν εκείνη τον χρειάζεται. Σε αντίθεση με τους γονείς της, που σπάνια της αφιέρωναν χρόνο. Μας είπε τα εξής:

[...] Με τη γιαγιά μου οι σχέσεις μας είναι πάρα πολύ καλές. Η γιαγιά μου έχει αποτελέσει για μένα την καλύτερή μου φίλη και είναι ακόμα η καλύτερή μου φίλη, και ακόμα συζητάω μαζί της. Πάντα θα... την πάρω τηλέφωνο, δύο με τρεις φορές την εβδομάδα, συνήθως μιλάμε και πάντα, όταν θα έχω χρόνο, επιδιώκω να τη δω, όχι μόνο σε καλοκαιρινές διακοπές ή σε γιορτές, Χριστουγέννων ή Πάσχα, αλλά θέλω να είμαι μαζί της, θέλω να περνάω μαζί της, γιατί... δεν με νοιάζει η συμβουλή που θα μου δώσει ή αν θα συμφωνήσει μαζί μου, που συνήθως γίνεται αυτό, απλά με νοιάζει το ότι μου αφιερώνει χρόνο και με ακούει. Αυτό είναι βασικό για μένα, ότι μου δείχνει σημασία και ότι με κάνει να νιώθω σημαντική. Ε... μόνο και μόνο με το ότι μου δίνει χρόνο, πράγμα, βέβαια, που σπάνια το έκανε ε... η μητέρα μου και ειδικά ο πατέρας μου.

Ακόμη και κάποια στιγμή να μην έχει φερθεί στην γιαγιά της, όπως πρέπει, εκείνη πάντα της δείχνει κατανόηση και πάντοτε την υποστηρίζει. Θεωρεί, ότι είναι ο «προσωπικός της ψυχολόγος», αφού πάντοτε έχει χρόνο να την ακούσει και πάντοτε την καθησυχάζει. Ειδικότερα:

[...] η γιαγιά μου για μένα έχει αποτελέσει θα έλεγα τον... ε... θα έλεγα, ότι η γιαγιά μου είναι ο προσωπικός μου ψυχολόγος. Δηλαδή, κάθε φορά που νιώθω πιεσμένη, και ένιωθα και νιώθω ακόμα ή πολύ φορτισμένη και θέλω να ξεσπάσω, μιλάω στη γιαγιά μου. Κι ακόμη η καημένη αν... πάνω στα νεύρα μου της φωνάζω ή μιλάω πάρα πολύ δυνατά ή λέω κάποιες στιγμές πράγματα που δεν θα 'πρεπε να πω, πάντα εκεί... αυτή είναι εκεί, δίπλα μου, και πάντοτε... είναι έτοιμη να μ' ακούσει και να μου αφιερώσει χρόνο, και ποτέ δεν μ' έχει κατηγορήσει για τίποτα.

Η γιαγιά της, της λείπει ιδιαίτερα και φροντίζει να την επισκέπτεται τουλάχιστον μία φορά τον μήνα – αφού μένει σε διαφορετικό νομό από την Ευαγγελία. Της λείπει ιδιαίτερα και η ίδια, αλλά και το μέρος που έχει μεγαλώσει. Μιλούν στο τηλέφωνο σε καθημερινή βάση, και όταν ζούσε ο παππούς της και μ' εκείνον συνέβαινε το ίδιο. Πιο συγκεκριμένα:

[...] συνήθως με τη γιαγιά μου πλέον που είναι μόνο αυτή στη ζωή ε... επικοινωνώ με το τηλέφωνο, γιατί μένει λίγο μακριά από εμένα, αλλά και την ε... βλέπω. Δηλαδή, μία φορά το μήνα, οπωσδήποτε θα πάω να τη δω. Γιατί μου λείπει πάρα πολύ και θεωρώ, ότι είναι χρήσιμη στη ζωή μου ε... και δεν θέλω να δω μόνο εκείνη, αλλά και το σπίτι, στο οποίο έχω μεγαλώσει. Δηλαδή, μου λείπει. Μου λείπουν οι χώροι του, μου λείπει το υπνοδωμάτιό μου, και νιώθω πολύ όμορφα, όταν βρίσκομαι μέσα στο σπίτι της γιαγιάς μου.

Ο παππούς και η γιαγιά της Ευαγγελίας ήταν και είναι πολύ πολύτιμοι στη ζωή της. Ήταν δύο άνθρωποι που της μετέδωσαν αξίες, ηθικές αρχές. Την έμαθαν την αξία της αγάπης, της αφοσίωσης, της κατανόησης, της λατρείας, της συμπαράστασης, της αρωγής. Επίσης, η Ευαγγελία μαζί τους

έμαθε να κάνει διάλογο, να σέβεται τις απόψεις και τις θέσεις του συνδιαλεκτή της, να ακούει πολύτιμες συμβουλές. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] Ο παππούς μου και η γιαγιά μου ε... μου αρέσουν και τους αγαπάω πάρα πολύ ε... γιατί ήταν δύο άνθρωποι που με μεγάλωσαν ε... δύο άνθρωποι που μου αφιέρωσαν περισσότερο χρόνο, για να μεγάλωσω. Δύο άνθρωποι που ήταν πάντα δίπλα μου και μου... με μεγάλωσαν με πάρα πολύ αγάπη και λατρεία. Ακόμα και τώρα η γιαγιά μου πονάει για μένα, ότι κακό, κι αν μου παρουσιαστεί στη ζωή μου. Και ειδικά με το διαζύγιό μου και με τον ε... πρώτο μου σύζυγο, ε... τους είχα στενοχωρήσει πάρα πολύ ε, και τότε μου είχαν συμπαρασταθεί και οι δύο πάρα πολύ... ε... ε... επίσης, ε... μου αρέσουν πάρα πολύ και τους αγαπάω, γιατί, όποτε τους είχα ανάγκη ήτανε δίπλα μου. Ε... όποτε τους είχα ανάγκη ε... και ήθελα να μιλήσω μαζί τους, ήταν πάντα εκεί. Συζητούσαμε και κάναμε διάλογο και ποτέ ε... δεν προσπάθησαν να μου επιβάλλουν την άποψή τους, αλλά πάντοτε ρωτούσαν, το τι ήθελα εγώ ε... να κάνω. Και έπειτα μου έδιναν τις συμβουλές τους και τις οδηγίες τους.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η προσωπικότητα της μητέρας της δεν έχει κανένα κοινό στοιχείο με αυτή των γονιών της. Στο μόνο που μοιάζει η μητέρα της με τον παππού της είναι η εξωτερική του εμφάνιση και η έννοια των παιδιών στο να έχουν φαγητό και καθαρά ρούχα. Θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι εντελώς διαφορετική από τους γονείς της. Συγκεκριμένα μας είπε:

[...] Η μητέρα μου πιστεύω, ότι το μόνο κοινό που έχει με τον παππού μου και τη γιαγιά μου ε... είναι η εξωτερική της εμφάνιση με τον παππού μου. Ε... Δεν πιστεύω, ότι τους μοιάζει πουθενά αλλού. Δηλαδή, η μητέρα μου είναι, ας πούμε, καθρέφτης εξωτερικά του παππού μου και το μόνο που έχει πάρει από το... από το παππού μου, στο μόνο, δηλαδή, σημείο που μοιάζουν... είναι ότι... φροντίζει κι εκείνη τόσο πολύ τα παιδιά τους, ώστε να μην τους λείπει τίποτα ε... στον οικονομικό τομέα, δηλαδή από άποψη φαγητού, ρούχων, κλπ. Ε... όσον αφορά τώρα τον συναισθηματικό και ψυχικό τομέα, δεν μοιάζει καθόλου με την μητέρα της και τον πατέρα της, ε... ούτε είχε το χρόνο, έτσι, ούτε αφιέρωνε χρόνο να με ακούσει, ούτε είχα κάνει ποτέ μαζί της τους διαλόγους και τις συζητήσεις που είχα κάνει με τον παππού μου και τη γιαγιά μου, ούτε είχα ποτέ έτσι ε... εμπειρίες, ε, να καθίσουμε μαζί να διαβάσουμε, ε, να πάμε για ψώνια ε... σαν παιδί που ήμουν. Γενικά πιστεύω, ότι είναι εντελώς διαφορετική από τους γονείς της.

Η απώλεια του παππού της στοίχισε πολύ στην Ευαγγελία. Οι συμβουλές του την συντροφεύουν στη ζωή σαν πολύτιμο φυλαχτό. Η γιαγιά της από την άλλη πλευρά είναι το πρώτο πρόσωπο, στο οποίο απευθύνεται, όταν έχει κάποιο πρόβλημα, όταν χρειάζεται μια πολύτιμη συμβουλή. Μας είπε συγκεκριμένα:

[...] Είναι πολύτιμες για μένα. Οι συμβουλές και οι οδηγίες που μου έδινε, ε... είναι πολύτιμες. Πάντοτε μου έλεγε να προσέχω τους άντρες, για να μην με πληγώσουν. Ε... Άσχετα, με το τι εγώ έκανα στη ζωή μου, πάντοτε θυμάμαι τα λόγια του ε, και τα κρατάω μέσα μου σαν ... φυλαχτό. Και γενικά είμαι πολύ στενοχωρημένη που δεν υπάρχει στη ζωή. Ε... αλλά θέλω να πιστεύω... ότι εκεί που είναι, η ψυχή του είναι καλά και ότι με σκέφτεται... και με κοιτάει και με προσέχει από 'κει πάνω που βρίσκεται. Ε... Τώρα τη γιαγιά μου, κι αυτήν την έχω πολύ μεγάλη ανάγκη, και γι' αυτό, όταν έχω κάποιο πρόβλημα κατευθείαν την παίρνω τηλέφωνο και το συζητάω μαζί της. Δηλαδή, είναι το πρώτο πρόσωπο που μαθαίνει τα πάντα για μένα. Ε... Την έχω πολύ μεγάλη ανάγκη, και η γιαγιά μου, όπως και ο παππούς μου, όταν ήταν στη ζωή, λάτρευε τα παιδιά μου και τα λατρεύει η γιαγιά μου. Ε... Γι' αυτό επειδή, την έχω ανάγκη, θέλω και συνέχεια να της μιλάω και στο τηλέφωνο, αλλά και να πηγαίνω στο χωριό να τη βλέπω. Αλλά δυστυχώς, ο χρόνος, όσο μεγαλώνει η οικογένεια περιορίζεται. Ε... Αλλά οπωσδήποτε θέλω να βρίσκω χρόνο, για να την βλέπω, τουλάχιστον μία φορά το μήνα.

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι ήταν ένας διαφορετικός άνθρωπος, όταν μεγάλωνε στο χωριό με τον παππού και τη γιαγιά, και ένας άλλος άνθρωπος, όσο ζούσε στην Αθήνα με τους γονείς και τα αδέρφια της. Ένωσε ενθάρρυνση και ενίσχυση της αυτοπεποίθησής της από τον παππού και τη γιαγιά της, κάτι το οποίο δεν ένωσε ποτέ στο πατρικό της σπίτι. Ειδικότερα, μας είπε:

[...] πάντοτε με ενθάρρυναν, πάντα προσπαθούσαν να μου δώσουν κίνητρα, πάντοτε ενίσχυαν την αυτοπεποίθησή μου. Ε, Πιστεύω, ότι ήμουν ένας άλλος άνθρωπος, μέχρι τα πέντε χρόνια μου, που πήγα στην Αθήνα. Ήμουν ένα παιδί εξωστρεφές, ήμουν ένα παιδί που είχα πολλούς φίλους και πολλές φίλες. Ένα παιδί που έτρεχα στα χωράφια πάνω, κάτω, ένα παιδί που είχα επαφή με ζώα ε... και όλα αυτά άλλαξαν ξαφνικά, όταν ε, πήγα στην Αθήνα. Δεν είχα ούτε παρέες, ούτε χώρο, ούτε χρόνο, ούτε τους γονείς μου, που θεωρούσα γονείς μου, που με αγαπούσαν και που μου αφιέρωναν χρόνο, ούτε το πατρικό πρότυπο μέσα στο σπίτι, αφού ο πατέρας μου απουσίαζε συνέχεια, λόγω της δουλειάς του. Ο παππούς μου και η γιαγιά μου μού είχαν πει πολλά μπράβο στη ζωή μου, ό, τι και να έκανα με ενθάρρυναν, και πιστεύω, ότι αργότερα... αυτοί μου είχαν δώσει τα θεμέλια και τη βάση, για να αντιμετωπίσω την ε... κακή συμπεριφορά του πατέρα μου και ενώ εκείνος με υποβίβαζε και με από... με από... θάρρυνε και δεν μου έδινε καθόλου κουράγιο, ε, τουλάχιστον στον τομέα της μάθησης, εγώ έβρισκα κουράγιο από τα λόγια του παππού μου και της γιαγιάς μου. Δηλαδή, ένιωθα, ότι τα 'χα κρατήσει στην καρδιά μου και στο μυαλό μου σαν φυλαχτό, και μου έδιναν κουράγιο αργότερα στη ζωή μου να αντιμετωπίσω, τις όποιες δυσκολίες μου παρουσιάζονταν.

Ο παππούς τη Ευαγγελίας μπορεί να πέθανε, αλλά ουσιαστικά τον νιώθει ακόμα δίπλα της, τον νιώθει ακόμα ζωντανό. Θέλει να την σκέφτεται και να την προσέχει και μιλάει, σαν να αναφέρεται σε έναν ζωντανό άνθρωπο. Τόσο μεγάλη ήταν η επιρροή του παππού της, όταν ήταν εν ζωή, τόσο μεγάλη είναι και τώρα που έχει φύγει από τη ζωή. Έχει ανάγκη να νιώθει, ότι την προσέχει και την προφυλάσσει από τις κακουχίες της ζωής, για να αισθάνεται η ίδια ασφάλεια. Εύχεται λοιπόν το εξής:

[...] και ελπίζω από κει ψηλά που είναι να... με σκέφτεται και να με προσέχει και να με... ε... αγαπάει.

Ο «παππούς» και η «γιαγιά» για την Ευαγγελία είναι έννοιες πολύ σημαντικές στη ζωή ενός ατόμου. Είναι τα άτομα που κακομαθαίνουν τα εγγόνια τους, με την καλή πάντα έννοια. Συγκεκριμένα στη ζωή της Ευαγγελίας έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο, αφού την βοήθησαν πολύπλευρα στην πνευματική, συναισθηματική και ψυχική της ανάπτυξη. Της στάθηκαν σε όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής της, χάρηκαν με όλες τις ευχάριστες στιγμές. Ήταν οι άνθρωποι που της συμπαράστηκαν, όταν αντιμετώπιζε δυσκολίες με το πρώτο της παιδί. Από αυτούς τους δύο ανθρώπους έχει να θυμάται μόνο ευχάριστα πράγματα. Η ίδια μας είπε:

[...] Ο παππούς και η γιαγιά γενικά σαν έννοιες για εμένα ε... είναι πρόσωπα σημαντικά, πολυσήμαντα στη ζωή ενός παιδιού. Είναι τα άτομα, που όχι μόνο αγαπάνε τα εγγόνια τους, αλλά και τα κακομαθαίνουν, γιατί, όπως λέει και η παροιμία, είναι τα παιδιά των παιδιών τους, μάλλον, όπως λέει και ο λαός, όχι η παροιμία. Ε... έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο και στην πνευματική μου ανάπτυξη και στην ψυχική μου και στη συναισθηματική μου ανάπτυξη ε... Μου στάθηκαν ε... σε όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής μου. Χάρηκαν με όλες τις ευχάριστες στιγμές της ζωής μου ε... Θυμάμαι τότε που... τελείωσα το Πανεπιστήμιο και πήρα το πτυχίο μου, η γιαγιά μου μού πήρε και ο παππούς μου δώρο ένα δαχτυλίδι. Ήταν οι μόνοι που μου πήραν δώρο, λόγω του πτυχίου μου. Και οι μόνοι που πιστεύω πραγματικά, χάρηκαν εξαιτίας αυτού του πτυχίου... ε... και θυμάμαι μάλιστα, όταν ε... γέννησα το... Δεσποινιά, ε... αμέσως έτρεξαν, αν και ήταν μεγάλοι άνθρωποι και από ένα ορεινό χωριό του Ρεθύμνου, όπως είπα. Αμέσως πήρανε ταξί και έτρεξαν στο νοσοκομείο, να δούνε το παιδί μου. Η γιαγιά μου ήρθε και με ένα σωρό δώρα, σεντονάκια, κουβερτάκια που έχει πλέξει οι ίδιοι ... η ίδια... για το... δισέγγονό της. Ε... Γι' αυτό τους αγαπάω και τους λατρεύω, και πιστεύω, ότι... θα τους αγαπάω πάντα μέσα μου, γιατί, όταν τους σκέφτομαι έχω να θυμηθώ μόνο ευχάριστα πράγματα. Δηλαδή, όσον αφορά αυτούς τους δύο ανθρώπους, δεν υπάρχουν καθόλου πληγές, ε... στη ζωή μου. Ε... και τότε που έφυγε ο παππούς μου, εδώ και ενάμισι χρόνο, δύο χρόνια σχεδόν, από τη ζωή, ε... αυτή ήταν μία πολύ μεγάλη πληγή για μένα.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι με τον παππού της και τη γιαγιά της η Ευαγγελία είχε μία ιδιαίτερη σχέση, αφού εκείνη την μεγάλωσαν από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Ουσιαστικά θα λέγαμε, ότι η Ευαγγελία τους αντιμετώπιζε περισσότερο σαν γονιούς της, κι έπειτα

ως παππού και γιαγιά. Ήταν πάντοτε δίπλα της συναισθηματικά και ψυχικά και τη βοηθούσαν σε οποιοδήποτε πρόβλημα, κι αν αντιμετώπιζε εκείνη. Ακόμη, κι όταν ήταν έγκυος στο πρώτο της παιδί, πρώτα το έμαθαν εκείνοι και μετά οι γονείς της. Ήταν πάντοτε δίπλα της, έτοιμοι να την ακούσουν και να τη βοηθήσουν, και γι αυτό το λόγο η Ευαγγελία δυσκολεύτηκε πολύ να συνειδητοποιήσει, ότι ο παππούς της έχει φύγει από τη ζωή. Νιώθει ακόμα, ότι η ψυχή του βρίσκεται μέσα στο σπίτι της και την προστατεύει.

Πολλές είναι οι αναμνήσεις της Ευαγγελίας με τον παππού της και τη γιαγιά της. Πήγαινε μαζί τους στις αγροτικές ασχολίες τους και της άρεσαν ιδιαίτερα οι στιγμές, που ο παππούς την ανέβαζε πάνω στο γαιδαράκο. Η απεριόριστη αγάπη και φροντίδα τους προς αυτήν, έκανε την Ευαγγελία ουσιαστικά να τους αντικαταστήσει στην μνήμη της με τους ίδιους της τους γονείς. Θυμάται περισσότερα πράγματα που έκανε με τον παππού της και τη γιαγιά της, απ' ότι με τους γονείς της. Οι αναμνήσεις της από εκείνα τα χρόνια είναι πολύτιμες για εκείνη και αποτελούν εφόδιο ζωής.

Η παρουσία της γιαγιάς στη ζωή της Ευαγγελίας ήταν πολύ σημαντική. Ουσιαστικά την είχε αντικαταστήσει με την μητέρα της, αφού, όπως λέει και η ίδια «ένιωθε παιδί της γιαγιάς της», γιατί εκείνη την είχε μεγαλώσει. Εκείνη βρισκόταν κοντά της σε αυτή τη δύσκολη φάση της παιδικής ηλικίας. Υποστηρίζει, ότι η γιαγιά της τη γαλούχησε, την ανέθρεψε και της μετέδωσε σημαντικές αξίες για τη ζωή της. Έζησε, δηλαδή, κοντά στη γιαγιά της, όλα αυτά που ζει ένα παιδί κοντά στην μητέρα του και πήρε από εκείνη αξίες και εφόδια για τη ζωή που άλλα παιδιά της ηλικίας της προσλαμβάνουν από την μητέρα τους.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες με τον παππού και τη γιαγιά, το μοίρασμα εμπειριών και συναισθημάτων έκαναν ευτυχισμένη την παιδική ηλικία της Ευαγγελίας. Με τον παππού και τη γιαγιά, έκανε, ό, τι κάνουν τα παιδιά στο χωριό και ήταν πολύ ευτυχισμένη από αυτό. Ο παππούς και η γιαγιά αφιέρωναν χρόνο σε εκείνη, έχει αναμνήσεις από αυτούς, αναμνήσεις μόνο ευχάριστες. Για εκείνη παιχνίδια αποτελούσαν τα χωράφια που έτρεχε, τα πρόβατα που βοσκούσε, τα ξύλα που μετέφερε με τον παππού, οι κότες που τάιζε, ο στάβλος που καθάριζε, τα αμπέλια και τα χωράφια του παππού. Όλα τα χρόνια της παιδικής της ηλικίας (οχτώ μηνών έως πεντέμισι ετών) είναι γεμάτα από αναμνήσεις με τον παππού και τη γιαγιά, γεμάτα από αγάπη και στοργή.

Η Ευαγγελία ένιωθε τον παππού της και τη γιαγιά της πάντα δίπλα της, της αφιέρωναν χρόνο, την αγαπούσαν και της το έδειχναν. Δεν ένιωσε ποτέ, όσα χρόνια μεγάλωσε κοντά τους, να της λείπει κάτι. Είχε δεθεί μαζί τους, αποτελούσαν πρότυπα για εκείνη, με αποτέλεσμα να υιοθετήσει στοιχεία του χαρακτήρα του παππού και της γιαγιάς και να γίνει ευαίσθητη, όπως ακριβώς ήταν κι εκείνη. Η γιαγιά της Ευαγγελίας ήταν συναισθηματική και ευαίσθητη, τρυφερή, όπως και ο παππούς της, και αυτές τις αξίες τις υιοθέτησε και η Ευαγγελία, διαμορφώνοντας την δική της προσωπικότητα.:

Ένιωθε, προστασία από τις ενέργειες και την παρουσία του παππού της. Ασφάλεια, αφού μέσα στην αγκαλιά του ένιωθε περιτυλιγμένη από αγάπη. Αυτή η μεγάλη αγκαλιά που πάντα είχε ο παππούς για εκείνη, ενίσχυε την αίσθηση της προστασίας που της παρείχε. Ο παππούς της φάνταζε ιδανικός για εκείνη. Θαύμαζε τον τρόπο, με τον οποίο αγαπούσε τη γιαγιά της, για τον τρόπο, με τον οποίο την κοίταζε, μέχρι που έφυγε από τη ζωή. Η ίδια η Ευαγγελία θεωρούσε, ότι ήταν ερωτευμένος μαζί της, μέχρι τα βαθειά του γεράματα. Αυτήν την εικόνα του παππού της ήθελε η Ευαγγελία να έχει ο άντρας, ο οποίος θα παντρευόταν κι εκείνη. Να την αγαπούσε τόσο πολύ και να της έδειχνε τόση αφοσίωση. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η εικόνα του παππού της, αποτέλεσε για την Ευαγγελία το πρότυπο του άντρα.

Ωστόσο, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η γιαγιά της δεν αντιμετώπιζε τον παππού της με την ίδια αγάπη και αφοσίωση, εξαιτίας μιας εξωσυζυγικής σχέσης που είχε. Ήταν το μοναδικό κομμάτι της προσωπικότητας της γιαγιάς της, το οποίο δεν της άρεσε καθόλου. Σε γενικές γραμμές δεν υπάρχει κάποιο στοιχείο του χαρακτήρα τους, το οποίο να μην αρέσει στη Ευαγγελία. Τον παππού της τον θεωρεί ιδανικό ως άντρα και ως πατέρα. Το ίδιο θεωρεί και για την γιαγιά της, μόνο που σ' εκείνη δεν της άρεσε η απιστία της απέναντι στον παππού. Κι αυτό, επιβαρυνόταν από το γεγονός, ότι εκείνος ήταν ιδιαίτερα πιστός απέναντί της. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι ανθυγιεινές διατροφικές συνήθειες που έχει, έχουν τις ρίζες τους στην παιδική της ηλικία.

Είναι πολύ ικανοποιημένη από το χρόνο που της αφιέρωναν ο παππούς της και η γιαγιά της. Υποστηρίζει, ότι βρίσκονταν πάντοτε δίπλα της, όταν την χρειάζονταν, και γενικότερα περνούσε ποιοτικό και ποσοτικό χρόνο μαζί τους, κάνοντας διάφορα πράγματα και αποκτώντας πολλές και καινούριες εμπειρίες. Η αγάπη που της έδειχναν και η τρυφερότητα ήταν πολύ σημαντικά για εκείνη και έχουν γραφτεί ανεξίτηλα στην μνήμη της. Παράλληλα, περνούσε πολύ χρόνο με τον παππού της και τη γιαγιά της και η ζωή της είναι γεμάτη από ευτυχισμένες στιγμές μαζί τους. Από τα λόγια της φαίνεται η αγάπη, η στοργή και η τρυφερότητα που την πλημμύριζαν εκείνα τα χρόνια, η αφοσίωση που έδειχναν ο παππούς της και η γιαγιά της στο πρόσωπό της.

Η Ευαγγελία, όπως έχουμε δει παραπάνω, δυσανασχετεί με τους γονείς της που την απομάκρυναν από το πατρικό της και την έδωσαν στον παππού και τη γιαγιά. Ωστόσο, θεωρεί, ότι τους οφείλει και ευγνωμοσύνη, γιατί είχε την τύχη να μεγαλώσει με δύο ανθρώπους άξιους θαυμασμού, που της έδωσαν αγάπη, φροντίδα και τρυφερότητα. Η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι ο παππούς της ήταν κάτι σαν το φύλακα – άγγελό της. Την προστάτευε από όλες τις δυσκολίες που συναντούσε. Τον παππού της θέλει να τον θυμάται γερό και δυνατό, και όχι όπως τον είχε δει πεθαμένο. Ήταν η μοναδική και τελευταία φορά που την στενοχώρησε ο παππούς της, η μοναδική φορά που τον ένωσε αδύναμο και ανίσχυρο. Η απώλεια του στοίχισε πολύ στην Ευαγγελία. Οι συμβουλές του την συντροφεύουν στη ζωή σαν πολύτιμο φυλαχτό.

Η γιαγιά της ήταν και είναι ακόμα η καλύτερή της φίλη. Είναι ο μοναδικός άνθρωπος στη ζωή της που μπορεί να συζητήσει τα πάντα μαζί της, αλλά και που της αφιερώνει χρόνο, όταν εκείνη τον χρειάζεται. Σε αντίθεση με τους γονείς της, που σπάνια της αφιέρωναν χρόνο – είτε ποιοτικό, είτε ποσοτικό. Η γιαγιά της, της λείπει ιδιαίτερα και φροντίζει να την επισκέπτεται τουλάχιστον μία φορά τον μήνα – αφού μένει σε διαφορετικό νομό από την Ευαγγελία. Της λείπει ιδιαίτερα και η ίδια, αλλά και το μέρος που έχει μεγαλώσει. Μιλούν στο τηλέφωνο σε καθημερινή βάση.

Ο παππούς και η γιαγιά της Ευαγγελίας ήταν και είναι πολύ πολύτιμοι στη ζωή της. Ήταν δύο άνθρωποι που της μετέδωσαν αξίες, ηθικές αρχές. Την έμαθαν την αξία της αγάπης, της αφοσίωσης, της κατανόησης, της λατρείας, της συμπαράστασης, της αρωγής. Επίσης, η Ευαγγελία μαζί τους έμαθε να κάνει διάλογο, να σέβεται τις απόψεις και τις θέσεις του συνδιαλεκτή της, να ακούει πολύτιμες συμβουλές. Ο παππούς της Ευαγγελίας μπορεί να πέθανε, αλλά ουσιαστικά τον νιώθει ακόμα δίπλα της, τον νιώθει ακόμα ζωντανό. Έχει ανάγκη να νιώθει, ότι την προσέχει και την προφυλάσσει από τις κακουχίες της ζωής, για να αισθάνεται η ίδια ασφάλεια.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η προσωπικότητα της μητέρας της δεν έχει κανένα κοινό στοιχείο με αυτή των γονιών της. Στο μόνο που μοιάζει η μητέρα της με τον παππού της είναι η εξωτερική του εμφάνιση και η έννοια των παιδιών στο να έχουν φαγητό και καθαρά ρούχα. Θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι εντελώς διαφορετική από τους γονείς της. Σε γενικές γραμμές ένιωθε όμορφα μαζί τους και ελεύθερη να κάνει και να πει, ό, τι πραγματικά ήθελε. Τονίζει, ότι ήταν ένας διαφορετικός άνθρωπος, όταν μεγάλωνε στο χωριό με τον παππού και τη γιαγιά, και ένας άλλος άνθρωπος, όσο ζούσε στην Αθήνα με τους γονείς και τα αδέρφια της. Ένωσε ενθάρρυνση και ενίσχυση της αυτοπεποίθησής της από τον παππού και τη γιαγιά της, κάτι το οποίο δεν ένιωσε ποτέ στο πατρικό της σπίτι.

Ο «παππούς» και η «γιαγιά» για την Ευαγγελία είναι έννοιες πολύ σημαντικές στη ζωή ενός ατόμου. Είναι τα άτομα που κακομαθαίνουν τα εγγόνια τους, με την καλή πάντα έννοια. Συγκεκριμένα στη ζωή της Ευαγγελίας έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο, αφού την βοήθησαν πολύπλευρα στην πνευματική, συναισθηματική και ψυχική της ανάπτυξη. Της στάθηκαν σε όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής της, χάρηκαν με όλες τις ευχάριστες στιγμές της. Ήταν οι άνθρωποι που της συμπαραστάθηκαν, όταν αντιμετώπιζε δυσκολίες με το πρώτο της παιδί. Από αυτούς τους δύο ανθρώπους έχει να θυμάται μόνο ευχάριστα πράγματα.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε, ότι τα παιδικά χρόνια της Ευαγγελίας, κοντά στον παππού και στη γιαγιά είναι ευτυχισμένα, γεμάτα αναμνήσεις και εικόνες, γεμάτα παιχνίδι και ξενοιασιά, γεμάτα ελευθερία και ανεμελιά. Αισθάνεται ικανοποιημένη και όμορφα με τον εαυτό της, αφού, επιστρέφοντας νοερά σ' εκείνα τα χρόνια έχει μόνο όμορφες στιγμές να θυμάται. Νιώθει περήφανη που μεγάλωσε με τον παππού της και τη γιαγιά της, γιατί πιστεύει, ότι της μετέδωσαν αξίες

σημαντικές για τη ζωή της, όπως είναι για παράδειγμα είναι η αξία της αγάπης ή της συντροφικότητας.

7.2.4. Σύγκριση των δύο περιπτώσεων (Μαρίας και Ευαγγελίας)

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Μαρία μεγάλωσε μαζί με τους γονείς και τα αδέρφια της σε ένα υγιές περιβάλλον, γεμάτο κατανόηση και αγάπη. Αντιθέτως, η Ευαγγελία μεγάλωσε μακριά από τους γονείς και την αδερφή της. Απομακρύνθηκε από την οικογενειακή της εστία σε ηλικία μόλις οκτώ μηνών και δόθηκε στα χέρια του παππού και της γιαγιάς. Επέστρεψε σε αυτήν πεντέμισι ετών. Με τον πατέρα της η Ευαγγελία έχει συγκρουσιακή σχέση, με την μητέρα της η σχέση της ήταν στενή, αλλά έγινε αποξενωμένη και με την αδερφή της ήταν συγκρουσιακή και τώρα πλέον είναι ανύπαρκτη. Μόνο με τον αδερφό της η σχέση της ήταν και είναι στενή. Έχει βιώσει την άσχημη σχέση και την επιθετικότητα – λεκτική και σωματική – από όλα τα μέλη της οικογένειάς της (εκτός του αδερφού της).

Ο σύζυγος της Μαρίας δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο, ούτε στην ίδια, αλλά ούτε και στα παιδιά του. Θεωρεί, ότι ο άνθρωπος μεγαλύτερη σημασία και βαρύτητα πρέπει να παρέχει στην εργασία του. Αντιθέτως, ο σύζυγος της Ευαγγελίας θεωρεί, ότι είναι υποχρέωση των γονέων να αφιερώνουν στα παιδιά τους ποιοτικό χρόνο. Ο σύζυγος της Μαρίας δεν τη βοηθάει καθόλου με τις δουλειές του σπιτιού ή με τα παιδιά, ενώ ο σύζυγος της Ευαγγελίας δεν νιώθει δυσαρέσκεια, στο να βοηθήσει την σύζυγό του. όταν, όμως εκείνη έχει πολλές υποχρεώσεις και δεν προλαβαίνει. τότε της παρέχει βοήθεια.

Η Μαρία χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένα μελλοντικά όνειρα προς πραγματοποίηση θεωρεί, ότι τα παιδιά της μερικές φορές αποτελούν εμπόδιο για εκείνη. Κι αυτό, γιατί ορισμένες φορές θέλει να πάει μία βόλτα, για παράδειγμα, ή μία εκδρομή, και δυσκολεύεται, αφού πρέπει να πάρει μαζί της και τα τέσσερα παιδιά. Και η Ευαγγελία θεωρεί, ότι, όταν τα παιδιά είναι σε μικρή ηλικία οι μετακινήσεις της οικογένειας δεν είναι εύκολες.

Η Ευαγγελία έχει απόμακρες σχέσεις με την ευρύτερη οικογένεια της μητέρας της, αφού ποτέ δεν μοιράστηκε μαζί τους εμπειρίες και συναισθήματα. Οι σχέσεις δε με την ευρύτερη οικογένεια του πατέρα της είναι ανύπαρκτη, αφού δεν γνώρισε κανέναν, παρά μόνο τη γιαγιά της. Από την άλλη, η Μαρία είχε σχέσεις με τις ευρύτερες οικογένειες των γονιών της. Ως παιδί συχνά βρισκόταν με τα ξαδέρφια της κι έπαιζαν μαζί. Υπήρχαν, δηλαδή, κοινωνικές συναλλαγές μεταξύ τους.

Και οι δύο οικογένειες επηρεάζονται αρκετά από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Φαίνεται, ότι το πλαίσιο, στο οποίο μένουν ασκεί επάνω τους μεγάλη επιρροή. Και οι δύο πατεράδες δεν ήθελαν οι κόρες τους να έχουν σχέσεις έξω από τα πλαίσια του γάμου. Επίσης, ο πατέρας της Μαίας ήθελε να παντρέψει τις κόρες του σε μικρή ηλικία.

Και οι δύο αρέσκονται, στο να μένουν ώρες μέσα στο σπίτι, από το να βγουν έξω ή να πάνε μία βόλτα. Τους αρέσει πολύ, το να παραμένουν στο σπίτι και να ασχολούνται με αυτό ή να κάνουν κάποια δραστηριότητα ως οικογένεια. Και οι δύο μητέρες επίσης, δεν έχουν πολλές φίλες και γενικότερα δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνικές. Η Ευαγγελία, γιατί έτσι έμαθε από το πλαίσιο, στο οποίο μεγάλωσε και η Μαρία, γιατί δεν έχει περισσότερο χρόνο. δυσκολεύεται ιδιαίτερα με τα τέσσερα παιδιά.

Ασκούν και οι δύο το επάγγελμα της νηπιαγωγού και μεγάλωσαν στη φύση. Γεύτηκαν όλες τις χαρές και τις οσμές της φύσης. Είδαν όλα τα χρώματά της και μύρισαν τον καθαρό αέρα της. Συμβάντα αξέχαστα και για τις δύο μητέρες.

Και οι δύο έχουν την άποψη, ότι όλα τα επαγγέλματα στη ζωή είναι σεβαστά. Θεωρούν, ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να εκτιμάται από την οικονομική του δυνατότητα, το μορφωτικό του επίπεδο ή τις γνωστικές του ικανότητες, αλλά από τα συναισθηματικά και ψυχικά του εφόδια.

Η Μαρία έχει τελέσει ένα γάμο από προζενιό και έχει αποκτήσει από αυτόν τέσσερα παιδιά. Η Ευαγγελία αντιθέτως, έχει πραγματοποιήσει δύο γάμους. Ο πρώτος πραγματοποιήθηκε, λόγω εγκυμοσύνης και δεν καρποφόρησε και ο δεύτερος έγινε κατόπιν επιλογής και μεγάλης αγάπης. Η Ευαγγελία σήμερα έχει δύο κόρες.

7.2.4.1. Σύγκριση όσον αφορά τη σχέση των υποκειμένων με την μητέρα τους

Είδαμε, ότι οι σχέσεις της Μαρίας με την μητέρα της χαρακτηρίζονται από αγάπη κι επικοινωνία. Συζητούν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Μαρία, τις ανησυχίες της, αλλά και την κατάσταση της υγείας της μητέρας της. Η Μαρία θεωρεί, ότι η σχέση με την μητέρα της δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες και προβλήματα, αλλά και οι συγκρίσεις και οι φασαρίες γενικά είναι ανύπαρκτες. Η μητέρα της Μαρίας μέσα στο σπίτι τους ήταν ουσιαστικά το άτομο που κινούσε τα νήματα, ήταν εκείνη που επέβαλλε τους κανόνες μέσα στα οικογενειακά πλαίσια, που ήταν υπεύθυνη για την πειθαρχία των παιδιών. Ο πατέρας της αντιθέτως, ήταν εκείνος που φρόντιζε να παίξει με τα παιδιά, να ασχολείται με την ψυχαγωγία και τη διασκέδασή τους. Είχε αναλάβει έναν βοηθητικό ρόλο, όπου κύριο μέλημά του, ήταν η υποστήριξη των όσων υπαγόρευε η μητέρα.

Αντιθέτως, οι σχέσεις της Ευαγγελίας με την μητέρα της δεν ήταν καθόλου καλές, αφού από πολύ μικρή ηλικία η Ευαγγελία είχε νιώσει, ότι η μητέρα της την απέρριπτε. Την έδωσε στους γονείς της να την μεγαλώσουν και όλο αυτό το χρονικό διάστημα την είχε επισκεφτεί πολύ λίγες φορές. Από την στιγμή που έμεινε έγκυος και αποφάσισε να κρατήσει το παιδί, σε αντίθεση με την άποψη των γονιών της, η σχέση της με την μητέρα της, χειροτέρευσε κατά πολύ.

Η μητέρα της Ευαγγελίας είναι μία γυναίκα που δεν γνωρίζει από διάλογο και συζήτηση, παρά μόνο προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις της στα παιδιά της. Δεν έχει κάνει ποτέ ουσιαστικό διάλογο με την κόρη της, όπως έκανε η Μαρία με την μητέρα της. Όταν η Ευαγγελία ήταν μικρότερη, ουσιαστικά την είχε αντικαταστήσει με τον πατέρα της, αφού συζητούσε τα πάντα μαζί της, ό, τι πρόβλημα, κι αν την απασχολούσε. Για να το συγκεκριμενοποιήσουμε, δεν συζητούσαν, απλώς η Ευαγγελία ήταν δέκτης, όλων αυτών που έλεγε η μητέρα της. Σε αυτό συνέβαλλε και η συνεχής απουσία του πατέρα από το σπίτι.

Ήταν μία μητέρα που δεν μπορούσε να πάρει καμία απόφαση μόνη της. Αν και μακριά ο σύζυγός της, εκείνος έπαιρνε όλες τις αποφάσεις της οικογενειακής τους ζωής. Ήταν εντελώς αδύναμη και νοσηλική. Άντεχε τα πάντα από το σύζυγό της. Δεχόταν και τα επαναλαμβανόμενες εξωσυζυγικές του σχέσεις. Αντιθέτως, η μητέρα της Μαρίας ήταν μία δυναμική γυναίκα. Αν και περνούσε ηλικιακά το σύζυγό της εννέα χρόνια, ποτέ ο τελευταίος δεν είχε κάποια σχέση – σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα του υποκειμένου. Απείχε από τα παιδιά της συναισθηματικά και ψυχικά, ενώ η μητέρα της Μαρίας βρίσκονταν κοντά τους, έτοιμα να τα ακούσει.

Η Ευαγγελία μεγάλωσε με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, μακριά από τους γονείς της και τα αδέρφια της. Κι αυτό, γιατί η μητέρα της ήθελε να εργαστεί, κι επειδή ο πατέρας της απουσίαζε, δεν μπορούσε να μεγαλώνει και τα δύο παιδιά. Η μητέρα της Μαρίας αντιθέτως, επέλεξε τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών της να μην εργαστεί, και να μείνει κοντά στα παιδιά της, μέχρι εκείνα να φτάσουν σε κάποια ηλικία, που θα της επέτρεπαν να απομακρυνθεί από το σπίτι.

Η Μαρία αισθάνεται μερικές φορές, ότι η μητέρα της επεμβαίνει στα οικογενειακά της θέματα. Το ίδιο και η Ευαγγελία. Ωστόσο, όταν αντιδρούν, σταματούν τους σχολιασμούς και τις παρεμβάσεις και οι δύο.

Επιπλέον, η Μαρία μεγάλωσε σε ένα υγιές οικογενειακό πλαίσιο, με τους δύο της γονείς μαζί. Η Ευαγγελία αντιθέτως δηλώνει, ότι δεν έχει καθόλου στο μυαλό της εικόνες με τους δύο της γονείς μαζί. Αυτές οι εικόνες της οικογενειακής χαράς και των ευτυχισμένων οικογενειακών στιγμών εκλείπουν εντελώς από τη ζωή της. Τουλάχιστον προερχόμενες από την οικογένεια καταγωγής της.

Με τους γονείς της έρχεται σε επαφή κάθε εβδομάδα, αφού η Κυριακή είναι η μέρα που συγκεντρώνονται όλα τα αδέρφια μαζί στο σπίτι των γονιών τους. Η Ευαγγελία δεν έχει μάθει σε τέτοιες οικογενειακές συγκεντρώσεις, αφού ο πατέρας της ακόμη εργάζεται ως ναυτικός. Όμως και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας δεν είναι καλές, ώστε να ευνοούν παρόμοιες οικογενειακές συναντήσεις.

Η μητέρα της Μαρίας, της αρέσει πολύ ως άνθρωπος, αφού νιώθει, ότι την συμβουλεύει, ότι την αγαπάει, ότι την νοιάζεται. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι τη θαυμάζει. Πιστεύει, ότι πάντοτε της λέει την αλήθεια, χωρίς να προσπαθεί να ωραιοποιήσει τα πράγματα ή να της αποκρύψει κάποια στοιχεία. Αντιθέτως, της Ευαγγελίας δεν της αρέσει η μητέρα της, γιατί δεν μπορεί να συζητήσει με

κάποιον, δεν μπορεί να κάνει διάλογο. Μιλώντας με τα παιδιά της, προσπαθούσε να τους επιβάλλει κάποια πράγματα, χωρίς να έχει επιχειρήματα και χωρίς να τους αφήνει περιθώρια διαπραγμάτευσης. Και βέβαια, όλα όσα προσπαθούσε η μητέρα τους να τους επιβάλλει, είχαν πρώτα επιβληθεί στην ίδια από το σύζυγό της. Οι σχέσεις τους δεν στηρίζονταν στο διάλογο, αλλά στην επιβολή.

Η Μαρία πιστεύει, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι κι εκείνη φώναζε στην ίδια και στις αδερφές της, όπως κάνει τώρα και η Μαρία στα παιδιά της. Επιπλέον, η Μαρία μας δηλώνει, ότι στην συμπεριφορά της δεν της αρέσει καθόλου που αρκετές φορές χάνει την ψυχραιμία της και φωνάζει στα παιδιά. Θεωρεί, ότι είναι ένα στοιχείο του χαρακτήρα της, που πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξει. Και η μητέρα της σε αυτό το σημείο είχε την ίδια συμπεριφορά με την Μαρία, αλλά πιστεύει, ότι κι εκείνη θα ήθελε να αλλάξει αυτήν την κατάσταση.

Η Ευαγγελία εντοπίζει ως ομοιότητα ανάμεσα σ' εκείνη και την μητέρα της, ότι και οι δύο είναι πολύ κοντά στα παιδιά τους. Ωστόσο, η Ευαγγελία προσπαθεί να είναι και συναισθηματικά και ψυχολογικά, σε αντίθεση με την μητέρα της που, όπως μας έχει ήδη αναφέρει, ήταν κοντά τους μόνο σωματικά και πρακτικά, για εξυπηρέτηση, δηλαδή, των βασικών τους αναγκών περισσότερο. Παράλληλα, θεωρεί, ότι με την μητέρα της μοιάζει στο ότι και η ίδια δεν είναι ιδιαίτερα κοινωνική, αφού της αρέσει να περνάει αρκετό χρόνο μέσα στο σπίτι και αποφεύγει τις πολλές βόλτες. Θεωρεί επίσης, ότι με την μητέρα της μοιάζει, στο ότι δεν έχει πολλές φίλες και κατά συνέπεια δεν δέχεται και πολλές επισκέψεις στο σπίτι. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι και η ίδια, όπως και η μητέρα της, πολλές φορές δεν κάνει διάλογο με κάποιον, απλώς προσπαθεί να επιβάλλει τις απόψεις της μέσα από τη συζήτηση. Διευκρινίζει, όμως, ότι αυτό γίνεται, όταν νιώθει, ότι έχει δίκιο και ο άλλος προσπαθεί να την παγιδεύσει. Υποστηρίζει, επίσης, ότι μοιάζει με την μητέρα της, αλλά και τους γονείς της γενικότερα, στο ότι δεν είναι και η ίδια πολύ κοινωνική. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι ένα ακόμη στοιχείο κοινό ανάμεσα σε εκείνη και την μητέρα της είναι το ότι και οι δύο είναι μονογαμικές, απόλυτα πιστές στη σχέση τους, καταδικάζοντας τις εξωσυζυγικές σχέσεις. Θεωρεί, λοιπόν, ότι σε αυτό το σημείο έχει επηρεαστεί πολύ από την μητέρα της, αφού και η ίδια είναι ιδιαίτερα πιστή, όχι μόνο τώρα στο σύζυγό της, αλλά και στις προηγούμενες σχέσεις που είχε. Θα λέγαμε, ότι η πίστη σε μία σχέση αποτελεί στάση ζωής για την Ευαγγελία. Επιπλέον, η Ευαγγελία προσθέτει, ότι μοιάζει με την μητέρα της στο ότι κι εκείνης της αρέσει περισσότερο να μένει στο σπίτι, από το να πηγαίνει βόλτες έξω. Αρέσκεται περισσότερο στην ζεστασιά και τη ησυχία του σπιτιού από το να γνωρίζει νέα μέρη και να κάνει νέους φίλους. Τέλος, αναφέρει, ότι αρέσει και σ' εκείνη, όπως ακριβώς και στην μητέρα της, να διατηρεί το σπίτι της καθαρό και τακτοποιημένο, όσο περισσότερο μπορεί.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι πολλές φορές, όταν δεν της αρέσει κάτι σε κάποιον, δεν θα μιλήσει. Θα προτιμήσει να σιωπήσει και να πιστέψει, ότι το πλήρωμα του χρόνου θα διορθώσει την κατάσταση. Αντιθέτως, η μητέρα της θεωρεί, ότι θα πει στον άλλον τον λόγο που ενοχλείται από κάτι, χωρίς να νιώθει άσχημα γι' αυτό. Επιπλέον, άλλη μία διαφορά που εντοπίζει η Μαρία ανάμεσα στην ίδια και την μητέρα της είναι, ότι η ίδια πολλές φορές, όταν νιώθει τον εαυτό της εκτός ορίων, μπορεί να πει άσχημες κουβέντες, ενώ την μητέρα της δεν την έχει ακούσει ποτέ να κάνει κάτι παρόμοιο. Θεωρεί, ότι η μητέρα της είναι πιο ήρεμη και κατέχει σε μεγαλύτερο βαθμό την δυνατότητα ελέγχου του εαυτού της. Δεν την έχει ακούσει ποτέ να χρησιμοποιεί αισχρά λόγια, ούτε προς τους άλλους, αλλά και ούτε μονολογώντας μόνη της. Τέλος, η Μαρία πρεσβεύει, ότι η μητέρα της, σε αντίθεση με εκείνη έχει δείγματα υπομονής.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι η μητέρα της δεν ήταν καθόλου δυναμική στη συζυγική της σχέση. Δηλαδή, έκανε πάντα, ό, τι ήθελε ο σύζυγός της. Και μάλιστα, δεν σκεφτόταν ποτέ να κάνει το αντίθετο, γιατί φοβόταν, ότι θα δοθεί το έναυσμα για δημιουργία φασαρίας. Σε αυτό το σημείο η Ευαγγελία θεωρεί, ότι διαφέρει ριζικά με την μητέρα της. Υποστηρίζει, ότι η ίδια, όχι μόνο λέει την άποψή της, χωρίς αυτό να σημαίνει, ότι δεν σέβεται την άποψη του συζύγου της, αλλά εκφράζει και μία δυναμικότητα, η οποία μεταφράζεται στην απαίτησή της πολλές φορές να γίνουν κάποια πράγματα, όπως ακριβώς τα θέλει η ίδια. Δεν της αρέσει, δηλαδή, να μην έχει δική της προσωπικότητα και να εξαρτάται τόσο πολύ από τον άλλον, και στη συγκεκριμένη περίπτωση,

τον σύζυγό της. Επίσης, η Ευαγγελία διαφέρει με την μητέρα της, στο ότι για την ίδια είναι πολύ εύκολο να κάνει συζήτηση και γενικότερα διάλογο με το μεγάλο της παιδί.

Και οι δύο μητέρες δηλώνουν, ότι έχουν ανάγκη την μητέρα τους. η Ευαγγελία διευκρινίζει, ότι την έχει περισσότερο συναισθηματικά και ψυχικά ανάγκη.

Της αρέσει ιδιαίτερα της Μαρίας να επισκέπτεται το πατρικό της σπίτι κατά τη διάρκεια των διακοπών γιατί νιώθει, ότι με αυτόν τον τρόπο χαλαρώνει. Αντιθέτως, η Ευαγγελία θα προτιμούσε να πάει κάποιο ταξίδι με την οικογένεια που έχει δημιουργήσει η ίδια κατά τη διάρκεια των διακοπών, από το να τις περάσει στο πατρικό της σπίτι.

Αυτό που αρέσει περισσότερο στην Μαρία σχετικά με την μητέρα της είναι η επικοινωνία που υπάρχει μεταξύ τους. Αυτή η επικοινωνία συνίσταται, στο ότι μεταξύ τους συζητούν, αλλά και στο γεγονός, ότι η μία συμπονάει την άλλη. Αντιθέτως, αυτό που δεν αρέσει καθόλου στην Ευαγγελία, αναφορικά με την μητέρα της είναι, ότι ποτέ δεν υπήρξε επικοινωνία μεταξύ τους.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ιδανική μητέρα για εκείνη είναι αυτή που διαθέτει υπομονή, που δείχνει αγάπη και φροντίδα στα παιδιά της. Επιπλέον, θεωρεί, ότι η ιδανική μητέρα οφείλει να συζητάει τα πάντα με το παιδί της, χωρίς προκαταλήψεις και φόβους.

Και η Μαρία και η Ευαγγελία δεν μπορούσαν να συζητήσουν με την μητέρα τους θέματα, όπως στο σεξουαλικό και γενικότερα τις πρώτες απορίες των εφήβων για το άλλο φύλο. Και οι δύο θεωρούσαν το θέμα αυτό ταμπού. Και αυτό είναι ένα παράπονο και της Ευαγγελίας και της Μαρίας από την μητέρα τους.

Την Μαρία δεν την είχε απασχολήσει ποτέ το επάγγελμα της μητέρας της (καμαριέρα), αφού θεωρεί, ότι όλα τα επαγγέλματα είναι θεμιτά, αρκεί να είναι τίμια. Όπως και η Ευαγγελία το ίδιο. Ποτέ δεν ένιωθε άσχημα για την μητέρα της, που ασκούσε το επάγγελμα της καθαρίστριας.

Ωστόσο, η Ευαγγελία θα ήθελε από την μητέρα της, να έχει κάποιες γνώσεις παραπάνω, να έχει κάποια επιπλέον μόρφωση, ώστε να μπορούσε να τη βοηθάει στα μαθήματα του σχολείου. Το ίδιο και η Μαρία.

Σε γενικές γραμμές η σχέση της Μαρίας με την μητέρα της δεν στηρίζεται σε τσακωμούς ή ανιμαχίες. Σπάνια, όταν συμβαίνει αυτό, η Μαρία απλώς δεν μιλάει, περιμένοντας να φύγει η ένταση της στιγμής και να ηρεμήσουν και οι δύο πλευρές. Κατόπιν, είναι και οι δύο διαθέσιμες να συζητήσουν, ώστε να εντοπιστεί το πρόβλημα της κατάστασης. Η σχέση της Ευαγγελίας και της μητέρας της στηρίζεται κυρίως σε διενέξεις και φασαρίες. Η έλλειψη επικοινωνίας και ανικανότητας διαλόγου είναι αυτό που τη χαρακτηρίζει. Ακόμη, κι όταν συγκρουστούν, δεν υπάρχει η πιθανότητα της συζήτησης. Πολλές φορές, η μητέρα της Ευαγγελίας, μετά από μία διένεξή τους, έκανε ολόκληρες μέρες να μιλήσει στο παιδί της.

Αρκετές φορές η Ευαγγελία είχε χτυπηθεί από την μητέρα της, μέχρι που τελείωσε το δημοτικό σχολείο. Αντιθέτως, η μητέρα της Μαρίας, δεν χτυπούσε τα παιδιά της, παρά μόνο, όταν ήταν πολύ μικρά και τους έδινε «καμιά στον ποπό», όπως ισχυρίζεται η Μαρία.

Ωστόσο, αισθάνεται, ότι η μητέρα της είναι ένας άνθρωπος στη ζωή της που την επηρεάζει. Θεωρεί, όμως, ότι δεν μπορεί να την συμβουλευτεί σε όλους τους τομείς, αφού το μορφωτικό της επίπεδο είναι χαμηλό. Το ίδιο υποστηρίζει και η Ευαγγελία. Ότι επηρεάζεται, δηλαδή, από την μητέρα της, αλλά μόνο σε ορισμένους τομείς της ζωής της, αφού οι γνώσεις της δεν φτάνουν, για να τη συμβουλευτεί σε όλα τα θέματα που την απασχολούν.

Η Μαρία, προκειμένου να ευχαριστήσει την μητέρα της, την επισκέπτεται κάθε Κυριακή. Όταν ήθελε η Ευαγγελία να ευχαριστήσει την μητέρα της την βοηθούσε με τις δουλειές του σπιτιού, γιατί ήταν ιδιαίτερα τακτική σε αυτό, και δεν της άρεσε καθόλου η ακαταστασία. Επιπλέον, άρεσε στην μητέρα της ιδιαίτερα να της φτιάχνει η Ευαγγελία καφέ, μετά από τον βραδινό ή απογευματινό της ύπνο. Από την άλλη πλευρά, όταν ένιωθε δυσαρεστημένη από την μητέρα της, της άρεσε να οδηγεί και μάλιστα με αυξημένη ταχύτητα. Ακόμη, όταν είναι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, της αρέσει να κάνει γενική καθαριότητα στο σπίτι της, γιατί θέλει να βρίσκεται σε μία συνεχή κίνηση. Η Μαρία αντιθέτως, όταν ένιωθε δυσαρεστημένη από την μητέρα της – σπάνια συνέβαινε αυτό – απλώς δεν μιλούσε.

Τέλος, η Μαρία στην ερώτηση που τους θέσαμε «τι είναι μητέρα για εκείνες», μας απάντησε ότι η «μητέρα» είναι το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του ανθρώπου. Είναι αγάπη, θαλπωρή, ζεστασιά, είναι μία αγκαλιά μεγάλη, που σε κάνει να λησμονείς όλα σου τα προβλήματα». Για την Μαρία, η «μητέρα» είναι τα πάντα, ό, τι έχει αξία στη ζωή. Από την άλλη πλευρά, για την Ευαγγελία η «μητέρα» είναι κάτι το ιδανικό, το σεβαστό, το πιο αγαπημένο πρόσωπο στη ζωή όλων των ανθρώπων. Θεωρεί, ότι είναι αυτή που δίνει πνοή στο παιδί της, αυτή που θυσιάζει την ίδια της τη ζωή, για να γεννήσει το παιδί της, αλλά και να το μεγαλώσει. Τονίζει, ότι η μητέρα μπορεί να κάνει τα πάντα για το παιδί της, χωρίς δεύτερη σκέψη, και σε ό, τι κι αν της ζητηθεί.

7.2.4.2. Σύγκριση όσον αφορά τη σχέση των υποκειμένων με τον πατέρα τους

Ο πατέρας της Μαρίας ήταν ένας άνθρωπος που αφιέρωνε χρόνο στα παιδιά του, ποιοτικό και ποσοτικό. Η Μαρία έχει ευχάριστες αναμνήσεις από τον πατέρα της και από το παιχνίδι μαζί του. Αντιθέτως, η Ευαγγελία δεν έζησε με τον πατέρα της. Αφενός μεν, γιατί μεγάλωσε στο χωριό, αφετέρου δε, λόγω της εργασίας του, που τον ανάγκαζε να βρίσκεται μακριά από την οικογένειά του για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ακόμη και όταν βρισκόταν στο σπίτι, δεν περνούσε δημιουργικό χρόνο με τα παιδιά του. Δεν θυμάται ποτέ να έχει παίξει με τον πατέρα της.

Όχι μόνο δεν περνούσε με τον πατέρα της όμορφες στιγμές, αλλά δεν είχε καθόλου καλή σχέση μαζί του. Συνεχώς την μείωνε, την υποβίβαζε και την αποθάρρυνε. Την συνέκρινε με την αδερφή της και την έκανε να αισθάνεται κατώτερη. Δεν προσπαθούσε να επικοινωνήσει και να συνδιαλεχθεί μαζί της, αλλά ήθελε να της επιβάλλει πράγματα και απόψεις. Πολλές φορές την χτυπούσε, κυρίως κατά την διάρκεια της μελέτης.

Αντιθέτως η Μαρία με τον πατέρα της είχε μία υγιή σχέση, γεμάτη αγάπη και υποστήριξη. Η σχέση αυτή στηριζόταν στην επικοινωνία και τον διάλογο. Δεν την είχε χτυπήσει και δεν της είχε απευθυνθεί ποτέ με άσχημα λόγια. Δεν έκανε ποτέ συγκρίσεις ανάμεσα στα παιδιά. Αντιθέτως, ό, τι έκανε στην μία, προσπαθούσε ακριβώς το ίδιο να κάνει και στην άλλη.

Όταν η Ευαγγελία διαφωνούσε με τον πατέρα της και είχαν προστριβές, απλώς δεν μιλούσαν για πολλές μέρες, κι ας έμεναν στο ίδιο σπίτι. Αντιθέτως, όταν η Μαρία διαφωνούσε με τον πατέρα της, προσπαθούσαν με τη συζήτηση και τον γόνιμο διάλογο να αναζητήσουν λύσεις.

Η Μαρία αισθανόταν αγάπη από τις πράξεις και τη συμπεριφορά του πατέρα της, ενώ η Ευαγγελία δεν είχε αισθανθεί ποτέ αγάπη από τον πατέρα της.

Επιπλέον, ο πατέρας της Μαρίας είχε μία υγιή σχέση με την γυναίκα του, που στηριζόταν στην επικοινωνία, τη συζήτηση και το διάλογο. Αντιθέτως, ο πατέρας της Ευαγγελίας δεν έκανε διάλογο με τη γυναίκα του. Της επέβαλλε πράγματα, κι εκείνη με τη σειρά της προσπαθούσε να τα επιβάλλει στα παιδιά.

Και ο πατέρας της Ευαγγελίας και ο πατέρας της Μαρίας δεν ήθελαν από τις κόρες τους να έχουν σχέσεις εκτός πλαισίου γάμου. Θεωρούσαν, ότι μία τέτοια κατάσταση τους ντρόπιαζαν ως οικογένεια.

Η Ευαγγελία πιστεύει, ότι μοιάζει με τον πατέρα της στη νευρικότητα που την διακρίνει. Όχι, βέβαια, σε τόσο έντονο βαθμό, αλλά θεωρεί, ότι πολλές φορές χάνει την υπομονή της, χωρίς να έχει προσπαθήσει αρκετά και διακατέχεται από νευρικότητα χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Θεωρεί, ότι κι εκείνη, όπως και ο πατέρας της, προσπαθεί να προσφέρει πνευματικά στα παιδιά της, ό, τι καλύτερο μπορεί. Προσπαθεί, όμως αυτό να το συνδυάσει με την συναισθηματική και ψυχική ασφάλεια των παιδιών, κάτι που η ίδια δεν ένιωσε να της παρέχεται από τους γονείς της.

Αναφορικά τώρα με τις ομοιότητες που εντοπίζει η Μαρία στην προσωπικότητα τη δική της και αυτήν του πατέρα της θα λέγαμε, ότι πιστεύει, ότι κι εκείνη προσπαθεί να εντοπίσει τις αδυναμίες στη προσωπικότητα και το χαρακτήρα των παιδιών της, και να τις υποδείξει σε αυτά, χωρίς όμως να το κάνει αυτό με σκληρό και προσβλητικό τρόπο. Θεωρεί, δηλαδή, ότι κι εκείνη προσπαθεί να είναι ειλικρινής με τον εαυτό της και τα παιδιά της, χωρίς όμως να ακολουθεί τον αποθαρρυντικό και σκληρό τρόπο του πατέρα της.

Σε αντίθεση τώρα με τον πατέρα της, η Μαρία προσπαθεί να βρίσκει, όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο, για να βρίσκεται με τα παιδιά της. Σε αυτό που σίγουρα η Ευαγγελία δεν θέλει να μοιάσει στον πατέρα της, είναι στην σύγκριση που έκανε ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της. Θεωρεί, ότι αυτή η πράξη του ήταν καταστροφική, όχι μόνο για την σχέση των δύο αδερφών μεταξύ τους, αλλά και γενικότερα για την πορεία όλων των σχέσεων στη ζωή τους. Γι' αυτό το λόγο προσπάθησε να εισάγει ομαλά στη ζωή της μεγάλης της κόρης τον ερχομό του μωρού και να την προετοιμάσει κατάλληλα.

Από την άλλη πλευρά, ο πατέρας της Μαρίας είναι πάντα ειλικρινής απέναντί της και υποδεικνύει πάντα στην Μαρία την ρεαλιστική πραγματικότητα, κι αυτό είναι κάτι που η Μαρία εκτιμά ιδιαίτερα σε εκείνον. Σε αυτό το σημείο διαφέρει ριζικά με τον πατέρα της. Η Μαρία, δηλαδή, δεν θα υποδείξει στον άλλον τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς του, αλλά ακόμη περισσότερο δεν θα το κάνει με προσβλητικό τρόπο και δεν θα τον κάνει να νιώσει μειονεκτικά σε καμία περίπτωση. Ακόμη, και δίκιο να έχει σε ορισμένες καταστάσεις, δεν θα υποστηρίξει το συμφέρον της, αλλά θα αφήσει τον άλλον να νιώθει νικητής, παραμερίζοντας και παραγκωνίζοντας τον ίδιο της τον εαυτό.

Και η Ευαγγελία από την πλευρά της, διαφέρει με τον πατέρα της στο γεγονός, ότι εκείνη προσπαθεί, όσο περισσότερο να κάνει διάλογο, τόσο με το σύζυγό της, όσο και με τα παιδιά της. Ένα ακόμα στοιχείο της προσωπικότητας του πατέρα της που δεν άρεσε καθόλου στην Ευαγγελία είναι, ότι έδινε πολύ μεγάλη βαρύτητα στον οικονομικό τομέα και θεωρούσε, ότι έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του ως πατέρας, αφού βοηθούσε οικονομικά τα παιδιά του.

Αντιθέτως, της Μαρία από τα στοιχεία που δεν της άρεσαν στην προσωπικότητα του πατέρα της είναι, ότι πάντοτε της παρουσίαζε τα αρνητικά στοιχεία μίας κατάστασης σε υπερβολικό βαθμό, ανέφερε υπερβολικά πράγματα, προκειμένου να την αφυπνίσει, να την αναγκάσει να δει μια κατάσταση από άλλη οπτική γωνία.

Θεωρεί η Ευαγγελία, ότι ο πατέρας της, όχι μόνο δεν την ενθάρρυνε στον τομέα της μαθήσεως, αλλά και έκανε ό, τι μπορούσε, προκειμένου να μην καταφέρει να προχωρήσει. Δεν την ενίσχυε ποτέ θετικά, δεν της έλεγε ποτέ «μπράβο», της απευθυνόταν με υποτιμητικές λέξεις, όπως «ζούμπερο», υπονοώντας την χαμηλή νοημοσύνη της. Αντιθέτως, η Μαρία σε αυτόν τον τομέα βοηθήθηκε πάρα πολύ από τον πατέρα της.

Ο πατέρας της Ευαγγελίας στην πνευματική της ανάπτυξη δεν έπαιξε κάποιο ιδιαίτερο ρόλο, αφού ποτέ δεν την ενθάρρυνε, ποτέ δεν την ενίσχυσε ψυχολογικά, ποτέ δεν άκουσε ένα «μπράβο». Αντιθέτως, η Μαρία στον συγκεκριμένο τομέα έχει δεχθεί μεγάλη βοήθεια από τον πατέρα της. Κάποιες στιγμές της μιλούσε αποθαρρυντικά, με απώτερο σκοπό, όμως να την αφυπνίσει και να την αναγκάσει να γίνει περισσότερο δυνατή.

Η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι τον πατέρα της δεν τον έχει ανάγκη, αφού δεν έγινε ποτέ πολύτιμος στη ζωή της, αφού δεν μοιράστηκε ποτέ μαζί του χρόνο από τη ζωή της. Η Μαρία νιώθει, ότι τον πατέρα της τον έχει μεγάλη ανάγκη, αφού την έχει βοηθήσει πολύ σε όλα τα χρόνια της ανατροφής της, συναισθηματικά και ψυχικά. Έχει μόνο όμορφες στιγμές να θυμάται από εκείνον. Αντιθέτως, η Ευαγγελία έχει ταυτίσει τον πατέρα της με πόνο, ξύλο και συναισθήματα κατωτερότητας.

Αν είχε τη δυνατότητα η Ευαγγελία να επιλέξει έναν πατέρα, θα επέλεγε κάποιον που δεν θα ασκούσε το επάγγελμα του ναυτικού, για να περνάει περισσότερο χρόνο με την οικογένειά του. Θεωρεί, ότι το επάγγελμα του πατέρα της οφείλεται, για όλα τα άσχημα που έχουν συμβεί στην οικογένειά της. Αντιθέτως, η Μαρία ήταν περήφανη για το επάγγελμα του πατέρα της και μάλιστα την επηρέασε καθοριστικά στην επιλογή του δικού της επαγγέλματος.

Είναι σίγουρο, ότι η Μαρία επηρεάζεται από τον πατέρα της και ειδικά στη λήψη μεγάλων αποφάσεων στη ζωή της. Αντιθέτως, η Ευαγγελία θεωρεί, συνειδητά τουλάχιστον, ότι η γνώμη του πατέρα της δεν την επηρεάζει.

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο «πατέρας» οφείλει να κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή του παιδιού. Η συμβολή του πρέπει να είναι καθοριστική στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του. Πρέπει να είναι το στήριγμα και ο «οδηγός» στη ζωή του παιδιού, ο άνθρωπος που θα

δείξει στο παιδί τον τρόπο να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες της ζωής του. Για την Μαρία γενικά ο «πατέρας» είναι αληθινός, φιλικός, συμπονετικός και στοργικός.

7.2.4.3. Σύγκριση όσον αφορά τη σχέση των υποκειμένων με τα αδέρφια τους

Η σχέση της Μαρίας με τις αδερφές της ήταν ιδιαίτερα καλή. Μεγάλωσαν μαζί, έπαιζαν μαζί και γενικότερα μόνο ευχάριστες αναμνήσεις έχει από τη σχέση αυτή. Ως παιδιά μάλωναν, αλλά μόνες τους διευθετούσαν αυτές τις καταστάσεις. Οι γονείς εμπλέκονταν, μόνο όταν σοβάρευε η κατάσταση και απειλούνταν η σωματική τους ακεραιότητα. Αντιθέτως, οι γονείς της Ευαγγελίας πάντοτε εμπλέκονταν και αναμειγνύονταν στις προστριβές των παιδιών.

Αντιθέτως, η Ευαγγελία με την αδερφή της είχε μία ιδιαίτερα άσχημη σχέση. Μεγάλωσαν χωριστά, κι αυτό κατά την ίδια, επηρέασε πολύ άσχημα την μεταξύ τους σχέση. Την χτυπούσε και της μιλούσε πολύ άσχημα, υιοθετώντας τα λόγια του πατέρα της. Ποτέ δεν αισθάνθηκε κάτι όμορο για την αδερφή της, ποτέ δεν μοιράστηκε με εκείνη εμπειρίες και συναισθήματα. Με τον αδερφό της έχει μία πολύ καλή σχέση. Ωστόσο, εξαιτίας της μεγάλης διαφοράς ηλικίας που έχουν τον αντιμετώπιζε περισσότερο σαν παιδί της, παρά σαν αδερφό της.

Η Μαρία με τις αδερφές της έχει μέχρι και σήμερα μία όμορφη σχέση που βασίζεται στην αγάπη, την κατανόηση, τη βοήθεια, τη στήριξη, την συμπαράσταση. Κυριότερα στηρίζεται στην επικοινωνία. Αντιθέτως, η σχέση της Ευαγγελίας με την αδερφή της είναι ανύπαρκτη. Δεν υπάρχει καμία επικοινωνία. Επικοινωνεί με τον αδερφό της η Ευαγγελία, αλλά κι εκείνος βρίσκεται στην Αθήνα και οι συναντήσεις τους δεν είναι πολύ συχνές.

Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι την αδερφή της δεν την έχει ανάγκη, αφού δεν μοιράστηκε ποτέ μαζί της κάτι θετικό, αφού δεν έμαθε ποτέ να τη χρειάζεται. Από την άλλη πλευρά η Μαρία αναφέρει, ότι έχει πολύ μεγάλη ανάγκη τα αδέρφια της. Και τις δύο αδερφές της. Δεν ξεχωρίζει καμία. Απλώς με την μεσαία ήταν πάντα λίγο πιο κοντά, λόγω ηλικιακής εγγύτητας.

Η Μαρία μας δηλώνει, ότι εάν ήταν σε θέση να επιλέξει τα αδέρφια της, πάλι τα ίδια θα επέλεγε, αφού πιστεύει, ότι δεν θα ήθελε να έχουν κάτι περισσότερο απ' ότι έχουν ήδη, ούτε θα ήθελε να αλλάζουν κάτι. Ωστόσο, αναφέρει, ότι θα ήθελε να έχει έναν αδερφό. Η Ευαγγελία στην αδερφή της θα άλλαζε τα πάντα, όλο το χαρακτήρα και τη συμπεριφορά της. Θα ήθελε να μεγαλώνανε μαζί, για να είχε μάθει να αγαπάει η μία την άλλη, να ήταν πολύτιμη η μία στη ζωή της άλλης. Αναφορικά με τον αδερφό της, δεν θα άλλαζε τίποτα.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι οι αδερφές της την βοήθησαν ιδιαίτερα στο κοινωνικό επίπεδο, αφού έμαθε μαζί τους να μοιράζεται, να ανταλλάσσει, να διευθετεί καταστάσεις και προβλήματα, να γίνεται αποδεκτή, να συγκρούεται, κλπ. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι τα αδέρφια της δεν την βοήθησαν σε κοινωνικό επίπεδο. Κι αυτό γιατί, αφενός μεν επηρεάστηκε από την άσχημη σχέση με την αδερφή της, αφετέρου δε, είχε αρκετά μεγάλη διαφορά ηλικίας με τον αδερφό της. Αυτό αποτέλεσε εμπόδιο στην μεταξύ τους σχέση, αφού κάθε φορά βρίσκονταν σε διαφορετική ηλικιακή φάση.

«Αδέρφια», γενικά για την Μαρία είναι τα άτομα που μπορείς να εμπιστευτείς, αλλά και τα άτομα γενικά που θα σε στηρίξουν στη ζωή, σε ό, τι πρόβλημα, κι αν αντιμετωπίσεις. Η Ευαγγελία δεν μας είπε τι σημαίνουν «αδέρφια για εκείνη», αλλά τι σημαίνει «αδερφός». Για την Ευαγγελία «αδερφός» είναι ο άνθρωπος, στον οποίο μπορείς να ακουμπήσεις μετά την μητέρα. Θεωρεί, ότι είναι ο μόνος δικός σου άνθρωπος μετά τους γονείς. Θεωρεί, ότι ο «αδερφός» πονάει και σε καταλαβαίνει, σε αγαπάει ανιδιοτελώς και χωρίς προϋποθέσεις. Πιστεύει, ότι ο αδερφός της διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στην όλη της ανάπτυξη και η αδερφή της πολύ άσχημο ρόλο, γιατί ποτέ δεν είχε μία υγιή, όμορφη σχέση μαζί της. Ουσιαστικά απορρίπτει την έννοια της αδερφής και μιλά μόνο για τον «αδερφό».

7.2.4.4. Σύγκριση όσον αφορά τη σχέση των υποκειμένων με την οικογένεια του πατέρα της

Η Ευαγγελία δεν γνώρισε ποτέ κανέναν από τους συγγενείς του πατέρα της, εκτός από την μητέρα του, τη γιαγιά της την Μαρία. Και μ εκείνη δεν έχει μοιραστεί ιδιαίτερες στιγμές, αφού

πέθανε, όταν η Ευαγγελία ήταν οκτώ ετών. Αναφέρει, μάλιστα, ότι αυτή η γιαγιά της είχε μία ιδιαίτερη αδυναμία στην αδερφή της. Δεν γνωρίζει, ούτε καν τα ονόματα των αδερφών του πατέρα της, ούτε τα ξαδέρφια της. Όλοι από την πλευρά του πατέρα της, της είναι άγνωστοι.

Αντιθέτως, η Μαρία είχε αναπτύξει μία αρμονική σχέση με τον παππού και τη γιαγιά της. Είχε μαζί τους μία τυπική, καλή σχέση, όπου μεταφραζόταν σε μερικές ολιγόωρες επισκέψεις το μήνα, προκειμένου να διαπιστωθεί, ότι είναι καλά στην υγεία τους, αλλά και να περάσουν κάποιες χαρούμενες στιγμές κοντά τους.

Η γιαγιά της δεν της άρεσε ιδιαίτερα, γιατί δεν ήταν πολύ νοικοκυρά και ευκατάστατη. Αναφορικά με τον παππού της, πιστεύει, ότι ήταν καλόκαρδος, και είχε τη διάθεση να βοηθήσει και να συμπαρασταθεί στο συνάνθρωπό του. Την ενοχλούσε ιδιαίτερα που ο παππούς και η γιαγιά της ήταν πολύ μεγάλοι σε ηλικία. Το γεγονός αυτό τους απέτρεπε από το να ασχοληθούν ενεργά με τα εγγόνια τους, να μπορέσουν να παίξουν και να τρέξουν μαζί τους.

Για την Μαρία «παππούς» και «γιαγιά» σημαίνει μια βόλτα, μία αγκαλιά, μία ζεστασιά, ένα ενδιαφέρον. Τίποτα παραπάνω, όμως. Γιατί, όπως λέει και η Μαρία, δεν ήθελε να πάρουν τον ρόλο του πατέρα και της μητέρας της. Ήθελε να είναι στη ζωή της «παππούς» και «γιαγιά», γι' αυτό ίσως και απέφευγε να δεθεί μαζί τους συναισθηματικά και ψυχικά. Δεν θα μπορούσε με τίποτα να αφήσει την οικογένειά της και να μείνει με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό.

7.2.4.5. Σύγκριση όσον αφορά τη σχέση των υποκειμένων με την οικογένεια της μητέρας τους

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι η Μαρία με τον συγκεκριμένο παππού και γιαγιά, είχε καλύτερες σχέσεις, γιατί υπογραμμίζει, ότι ήταν καθαροί άνθρωποι, ήταν «νοικοκύρηδες». Κάθε Κυριακή η Μαρία επισκεπτόταν και τους δύο παππούδες της, και τις δύο γιαγιάδες της. Θυμάται ιδιαίτερα τις στιγμές που πήγαινε με τον παππού της στο τσαγκαράδικο και της έδειχνε με ποιο τρόπο έφτιαχνε τα υποδήματα. Επίσης, η Μαρία θυμάται, πόσο πολύ της άρεσε να βλέπει τη γιαγιά της να φτιάχνει κεντήματα στην ραπτομηχανή. Έχει ευχάριστες αναμνήσεις από τον παππού της και τη γιαγιά της από τα παιδικά της χρόνια.

Αυτός ο παππούς και αυτή η γιαγιά της, αν και ήταν μεγάλοι σε ηλικία, ήταν ιδιαίτερα κινητικοί. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που η Μαρία τους ένιωθε περισσότερο κοντά της, αλλά και ήθελε να περνάει περισσότερο χρόνο μαζί τους, συγκριτικά με τον άλλο παππού και την άλλη γιαγιά. Επιπλέον, η γιαγιά της τους επισκεπτόταν και στο σπίτι, κι έτσι η Μαρία είχε πιο συχνή επαφή μαζί τους. Θυμάται τον παππού της να της μιλάει για τους βίους των αγίων, αφού ο ίδιος ήταν ιδιαίτερα θρησκευόμενος άνθρωπος και πολύ κοντά στην εκκλησία. Ήταν ήρεμος άνθρωπος και υπομονετικός, όπως ακριβώς και η γιαγιά της. Το γεγονός, ότι ο παππούς και η γιαγιά της ήταν ήρεμοι άνθρωποι, θεοσεβούμενοι και υπομονετικοί άρεσε ιδιαίτερα στην Μαρία. Παράλληλα, αναφέρει, ότι ήταν καλόψυχοι και είχαν μεταξύ τους μία αρμονική και αγαπημένη σχέση.

Και η Ευαγγελία όμως με τους γονείς της μητέρας της είχε σαφώς μία πολύ καλύτερη σχέση συγκριτικά με τους γονείς του πατέρα της. Ουσιαστικά ήταν οι άνθρωποι που την μεγάλωσαν τα πρώτα χρόνια της ζωής της. Σε αυτή τη σχέση υπάρχει αμοιβαία αγάπη, λατρεία και αφοσίωση. Η απεριόριστη αγάπη και φροντίδα τους προς αυτήν, έκανε την Ευαγγελία ουσιαστικά να τους αντικαταστήσει στην μνήμη της με τους ίδιους της τους γονείς. Θυμάται περισσότερα πράγματα που έκανε με τον παππού της και τη γιαγιά της, απ' ότι με τους γονείς της. Υποστηρίζει, ότι τη γαλούχησαν, την ανέθρεψαν και της μετέδωσαν σημαντικές αξίες για τη ζωή της. Έζησε, δηλαδή, κοντά τους, όλα αυτά που ζει ένα παιδί κοντά στην μητέρα του και πήρε από εκείνη αξίες και εφόδια για τη ζωή που άλλα παιδιά της ηλικίας της προσλαμβάνουν από τους γονείς τους. Η γιαγιά της Ευαγγελίας ήταν συναισθηματική και ευαίσθητη, τρυφερή, όπως και ο παππούς της, και αυτές τις αξίες τις υιοθέτησε και η Ευαγγελία, διαμορφώνοντας την δική της προσωπικότητα. Είναι πολύ ικανοποιημένη από το χρόνο που της αφιέρωναν ο παππούς της και η γιαγιά της. Υποστηρίζει, ότι βρίσκοντα

ν πάντοτε δίπλα της, όταν την χρειάζονταν, και γενικότερα περνούσε ποιοτικό και ποσοτικό χρόνο μαζί τους, κάνοντας διάφορα πράγματα και αποκτώντας πολλές και καινούριες εμπειρίες.

Η γιαγιά της ήταν και είναι ακόμα η καλύτερή της φίλη. Είναι ο μοναδικός άνθρωπος στη ζωή της που μπορεί να συζητήσει τα πάντα μαζί της, αλλά και που της αφιερώνει χρόνο, όταν εκείνη τον χρειάζεται.

Ο «παππούς» και η «γιαγιά» για την Ευαγγελία είναι έννοιες πολύ σημαντικές στη ζωή ενός ατόμου. Είναι τα άτομα που «κακομαθαίνουν» τα εγγόνια τους. Συγκεκριμένα στη ζωή της Ευαγγελίας έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο, αφού την βοήθησαν πολύπλευρα στην πνευματική, συναισθηματική και ψυχική της ανάπτυξη. Για την Μαρία «παππούς» και «γιαγιά» σημαίνει μια βόλτα, μία αγκαλιά, μία ζεστασιά, ένα ενδιαφέρον. Τίποτα περισσότερο.

7.3. Αποτελέσματα από τη Βιογραφική-Αφηγηματική Συνέντευξη

7.3. 1. Η Βιογραφική – αφηγηματική συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τις απαντήσεις που διακρίναμε από την ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού σχετικά με το πώς τα υποκείμενα χωρίζουν τη ζωή τους σε στάδια σε σχέση με την οικογένειά τους. Πιο συγκεκριμένα, ζητήσαμε από τις δύο μητέρες να χωρίσουν τη ζωή τους σε στάδια σε σχέση με την προσωπική τους οικογένεια. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, στην οποία κλήθηκαν οι δύο μητέρες να απαντήσουν ήταν η εξής: *«Αν χωρίζες τη ζωή σου σε σχέση με την οικογένεια σου σε στάδια, ποια θα ήταν αυτά και ποια νομίζεις ότι θα είναι στο μέλλον; Για κάθε στάδιο, θέλω να μου δώσεις μία ονομασία και να το περιγράψεις λίγο».*

Σε ένα πρώτο επίπεδο, θα παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στην παραπάνω ερώτηση και σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ομοιότητες και διαφορές, επιχειρώντας τη δημιουργία ενός σχηματικού πίνακα.

7.3.1.1. «Τα στάδια οικογένειας» της Μαρίας

7.3.1.1.1. Πρώτο Στάδιο – «Η πατρική οικογένεια»

Η Μαρία λοιπόν, χώρισε τη ζωή της, με βάση την προσωπική της οικογένεια σε τρία στάδια. Το πρώτο στάδιο επεκτείνεται από την γέννηση της Μαρίας μέχρι την ηλικία των είκοσι τριών ετών και έχει τον τίτλο: *«Η γέννηση της οικογένειας»*. Σε αυτό το στάδιο η Μαρία περιλαμβάνει τα χρόνια της ζωής της που πέρασε στην πατρική της οικογένεια μαζί με τους γονείς της και τα αδέρφια της. Η Μαρία αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] εκεί μεγάλωσα γεννήθηκα, α... αναπτύχθηκα, ε... γνώρισα... μεγάλωσα με τα αδέρφια μου, γνώρισα τους γονείς μου, ε... ε... προχωρούσε η ζωή μου, ε... μορφώθηκα, ανεξαρτητοποιήθηκα, αυτά. Δηλαδή... ε, γνώρισα την αγάπη, γνώρισα, την ε... τη φιλία, με τα αδέρφια μου... τη ζεστασιά, γνώρισα, ε, πώς είναι να βρισκόμαστε κάτω από το ίδιο τραπέζι, πώς είναι να μιλάμε, πώς είναι να τσακωνόμαστε, πώς είναι... οι σχέσεις σε μια οικογένεια... τα καλά και τα κακά. Ε... αυτό. Και πειραματίστηκα, με την έννοια... ε... πώς θα ήθελα εγώ να είναι η δική μου οικογένεια. Δηλαδή, έβλεπα τα καλά και τα κρατούσα και έβλεπα και έβλεπα και τα κακά και έλεγα, όχι, εγώ θα τα αποφύγω αυτά. Θέλω, πρέπει να τα αποφύγω αυτά. Αυτό. Πειραματίστηκα, έτσι λίγο για, γα τη δική μου οικογένεια μετά.

Η Μαρία λοιπόν μέσα στην οικογένειά της μεγάλωσε, απέκτησε αδέρφια και βίωσε τη φιλία μαζί τους, μορφώθηκε, ανεξαρτητοποιήθηκε. Επίσης, γνώρισε την αγάπη και τη ζεστασιά, τη συζήτηση και το διάλογο, αλλά και τη διαφωνία και τους διαξιφισμούς. Έμαθε και υιοθέτησε

πρότυπα προς μίμηση και προς αποφυγή, προκειμένου να τα εφαρμόσει στην δική της μελλοντική οικογένεια. Ωστόσο, της Μαρίας δεν της άρεσαν καθόλου οι στιγμές που ο πατέρας της την μείωνε, γιατί ένιωθε, ότι την πρόσβελνε. Ένιωθε πολύ άσχημα εκείνη τη στιγμή, γι' αυτό κι εκείνη τώρα θέλει να επαινεί τον άλλον και να μην τον προσβάλλει. Λέει χαρακτηριστικά:

[...] Ας πούμε, να μειώνω τον άλλον. Δεν θέλω να το κάνω αυτό. Δεν θα 'θελα να... δεν μ' αρέσει να προσβάλλω τον άλλον. Ακόμα, και αν το κίνητρό μου είναι άλλο. Δεν θέλω να σε προσβάλλω. Για τίποτα, γιατί να σε προσβάλλω; Μ' αρέσει να επαινώ τον άλλον... αυτό.

7.3.1.1.2. Δεύτερο Στάδιο – «Η δημιουργία οικογένειας»

Το δεύτερο στάδιο επεκτείνεται από την ηλικία των είκοσι τριών ετών μέχρι και σήμερα που η Μαρία είναι τριάντα ενός έτους. Στο στάδιο αυτό δίνει τον τίτλο: «*Η δημιουργία της δικής μου οικογένειας*». Σε αυτό το στάδιο η Μαρία βίωσε τη γνωριμία με τον σύζυγό της και τη δημιουργία της δικής της οικογένειας. Αυτό που επιθυμεί η ίδια είναι να είναι η οικογένειά της δεμένη και αγαπημένη. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] ας πούμε, και αυτή δεμένη οικογένεια... αγαπημένη. Αυ, αυτά τα συναισθήματα.

7.3.1.1.3. Τρίτο Στάδιο – «Η ανεξαρτητοποίηση των παιδιών και η δημιουργία οικογένειας»

Τέλος, η Μαρία αναφέρθηκε στο μελλοντικό στάδιο της ζωής της, βάσει της οικογένειάς της, στο οποίο δίνει τον τίτλο: «*Η οικογένεια χωρίς παιδιά*». Το στάδιο αυτό θα αποτελείται από εκείνη και τον σύζυγό της μόνο, αφού τα παιδιά τους θα έχουν ανεξαρτητοποιηθεί και θα έχουν φύγει από κοντά τους, δημιουργώντας την δική τους οικογένεια. Η Μαρία, μάλιστα το οριοθετεί, λέγοντας, ότι αυτό θα συμβεί στην ηλικία των δεκαοχτώ περίπου με είκοσι δύο ετών. Δηλώνει συγκεκριμένα:

[...] δηλαδή τότε τα παιδιά θα 'χουνε φύγει. Δηλαδή, όταν θα 'χουνε ανεξαρτητοποιηθεί, δεκαοχτώ, είκοσι δύο, εκεί. Και θα 'χουνε φτιάξει το, το δικό τους, ε, σπίτι, το δικό τους μέλλον.

Απαραίτητο βέβαια, η Μαρία σε αυτό το στάδιο θεωρεί και την ύπαρξη εγγονιών. Θα αφιερώνει λοιπόν, χρόνο στα εγγόνια της, αλλά θα ήθελε επίσης να κάνει και ταξίδια με το σύζυγό της. Όπως λέει η ίδια:

[...] θ' αφιερώνουμε το χρόνο μας στα παιδιά μας, αν έχουμε κάποιο εγγονάκι, στο εγγονάκι, να δίνουμε εκεί την αγάπη μας, ε, και θα... πάμε καμιά εκδρομή, κάνα ταξιδάκι, κάτι... Αναψυχής, έτσι τα... το υπόλοιπο που μας μένει, ας πούμε δεν θα... δεν θα 'θελα να κάτσω σπίτι, θα 'θελα να γυρίσω... όσο μπορώ τον κόσμο. Έτσι, λέω. Τώρα, δεν ξέρω, αν είναι τυχερό.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η Μαρία χωρίζει τη ζωή της σε τρία στάδια σε σχέση με την οικογένεια. Το πρώτο περιλαμβάνει τα όμορφα χρόνια που πέρασε με τους γονείς και τα αδέρφια της, το δεύτερο την γνωριμία του συζύγου της και την δημιουργία της δικής της πλέον οικογένειας, και το τρίτο στάδιο αποτελεί το στάδιο του μέλλοντος. Το στάδιο, δηλαδή, κατά το οποίο η Μαρία φαντάζεται, ότι η οικογένειά της θα αποτελείται από εκείνη και τον σύζυγό της μόνο, αφού τα παιδιά τους θα έχουν αποκτήσει τη δική τους οικογένεια.

7.3.1.2. «Τα στάδια οικογένειας» της Ευαγγελίας

7.3.1.2.1. Πρώτο Στάδιο – «Τα ευτυχημένα παιδικά χρόνια»

Η Ευαγγελία λοιπόν, χώρισε τη ζωή της, με βάση την προσωπική της οικογένεια σε έξι στάδια. Το πρώτο στάδιο επεκτείνεται από την ηλικία των οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών περίπου. Σε

αυτό το στάδιο η Ευαγγελία δίνει τον τίτλο: «*Τα απόλυτα ευτυχημένα παιδικά χρόνια*» και αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που πέρασε στο χωριό με τον παππού της και τη γιαγιά της. Ήταν πολύ ευτυχημένη, γιατί έπαιρνε πολύ αγάπη και ένιωθε τον παππού της και τη γιαγιά της κοντά της, συναισθηματικά και ψυχικά. Νιώθει, ότι της μετέδωσαν σημαντικές αξίες για τη ζωή της, όπως είναι η αγάπη, ο σεβασμός, η ειλικρίνεια, η πίστη. Νιώθει, ότι τα παιδικά της χρόνια, είναι, ό, τι καλύτερο έχει ζήσει μέχρι τώρα. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Είχα την απόλυτη ευτυχία, γιατί ήταν δίπλα μου συναισθηματικά και ψυχικά. Γιατί συζητούσαμε το στιγμήποτε. Γιατί μου αφιέρωναν χρόνο, όπως έχω πει και στην αρχή. Γιατί... ε... γέμισαν το μυαλό μου με παιδικές αναμνήσεις, ευτυχημένες, ευχαριστημένες, με πολλές συγκινήσεις και τρυφερότητα. Ε, γιατί θυμάμαι το καθετί που έκανα με τον παππού μου και τη γιαγιά μου. Και γιατί πιστεύω, ότι αυτοί οι άνθρωποι μου μετέδωσαν πολλές αξίες ... όπως της αγάπης, του σεβασμού, της ειλικρίνειας, της πίστης ε... και μου έδωσαν πολλά σημαντικά εφόδια για τη ζωή μου. Ε... σ' αυτούς τους δύο ανθρώπους χρωστάω πάρα πολλά πράγματα, ε, όχι μόνο γιατί τη συγκεκριμένη περίοδο με μεγάλωσαν με περίσσεια αγάπη και φροντίδα και περίσσιο χρόνο, και όπως είχα πει και νωρίτερα, ο παππούς μου έλεγε, ότι είμαι το... έκτο του παιδί. Γιατί ακόμα με νοιάζονται και ακόμα είναι δίπλα μου. Ε... Και ο παππούς μου τώρα μπορεί να μην είναι δίπλα μου, γιατί έχει πεθάνει, αλλά η γιαγιά μου είναι εν ζωή και με σκέφτεται καθημερινά και μιλάμε καθημερινά ε, στο τηλέφωνο. Αλλά και ο παππούς μου που δεν είναι εν ζωή πιστεύω, ότι βρίσκεται δίπλα μου με το... με την ψυχή του, με την σκέψη του και ότι με προσέχει πάνω από τον ουρανό, από τον παράδεισο, που είμαι σίγουρη, ότι είναι... έζησα απόλυτα την παιδική ηλικία, έζησα την αγάπη και την, ε... τρυφερότητα. Ένωσα τη φιλία, ένιωσα το χρόνο και το χώρο, ε... δηλαδή τον ελεύθερο χώρο, που είχα, ε... να τρέξω, να παίξω στα βουνά, και το χρόνο που είχα ε, να τα κάνω αυτά, αλλά και το χρόνο που αφιέρωναν ε, οι παππούδες μου, τα παπούδια μου σε μένα. Ε... Νομίζω, ό, τι καλύτερο είχε, έχει συμβεί ποτέ στη ζωή μου... στα παιδικά μου χρόνια.

7.3.1.2.2. Δεύτερο Στάδιο – «*Τα δύσκολα παιδικά χρόνια*»

Στη συνέχεια, το δεύτερο στάδιο που διακρίνει η Ευαγγελία στη ζωή της σε σχέση με την οικογένειά της, είναι από την ηλικία των πεντέμισι ετών μέχρι τα δεκαοχτώ. Τα χρόνια, δηλαδή, που έφυγε από το χωριό που μεγάλωνε με τον παππού της και τη γιαγιά της και πήγε στην Αθήνα, μαζί με την οικογένειά της. Στο στάδιο αυτό η Ευαγγελία δίνει τον τίτλο: «*Ένα παρείσακτο άτομο στην οικογένεια*». Το «παρείσακτο» άτομο που αναφέρει η Ευαγγελία στον τίτλο αυτού του σταδίου είναι ο ίδιος της ο εαυτός. Έτσι, ένιωθε, αφού ο πατέρας της, κυρίως, αυτό την έκανε να αισθάνεται συγκρίνοντάς την με την αδερφή της. Η αδερφή της ήταν για τον πατέρα της πάντα η «κόμορφη», η «έξυπνη», η «μορφωμένη», ενώ η ίδια ήταν η «σκράπα», η «άσχημη», η «χοντρή». Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Γιατί, έτσι αισθανόμουν εγώ, αισθανόμουν παρείσακτη, ε, και πιστεύω, ότι αυτό οφείλεται κυρίως στον πατέρα μου... ο οποίος, ε... έκανε... ε, δημιούργησε, μάλλον, ανάμεσα σ' εμένα και την αδερφή μου, μία τρομερά άσχημη σχέση. Ε... για όλ' αυτά, που είπα πριν, με όλες τις συγκρίσεις, με όλες τις καχυποψίες, ε, με όλα τα προβλήματα που δημιουργούσε ανάμεσα σ' εμένα και την αδερφή μου, και κυρίως με τη σύγκριση. Δηλαδή, το θεωρώ αυτό το πράγμα αδιανόητο. Ε, δηλαδή, για μένα είναι ό, τι χειρότερο μπορεί να κάνει ένας πατέρας, ανάμεσα σε δύο αδέρφια, να τα συγκρίνει. Δηλαδή, πάντοτε η αδερφή μου ήταν η καλύτερη, η πιο όμορφη, η πιο... ε... μορφωμένη. Εγώ πάντα ήμουν το ζούμπερο, η σκράπα, η άσχημη, η χοντρή, δεν έβλεπε τίποτα, μα τίποτα θετικό επάνω μου... ε... Είναι το στάδιο της οικογένειας στη ζωή μου, που... ε... ένιωσα απόλυτα την έλλειψη του πατέρα, του πατρικού προτύπου, αλλά και όταν ερχόταν στο σπίτι, δεν είχα θετικά συναισθήματα, γι' αυτόν, γιατί βίωνα τη σύγκριση με την αδερφή μου. Ε... ένιωσα την κακή σχέση με την αδερφή μου, αυτά δηλαδή, υπερέχουν σε αυτό το στάδιο.

Δεν ήταν όμως μόνο η σύγκριση με την αδερφή της, που έκανε την Ευαγγελία να νιώθει παρείσακτη. Ήταν και τα καθημερινά προβλήματα και οι συγκρούσεις στο σπίτι λόγω της αδερφής

της, και όχι μόνο. Ήταν η σύγκριση που έκανε άθελα της, η Ευαγγελία με τα προηγούμενα χρόνια της ζωής της, στα οποία βίωσε την απόλυτη ευτυχία. Όπως λέει η ίδια:

[...] Και έπειτα, βέβαια... υπήρχαν οι εντάσεις και οι συγκρούσεις με όλα τα μέλη της οικογένειας, γιατί από τη στιγμή που το ένα μέλος έχει πρόβλημα, η προβληματική αυτή σχέση επεκτείνεται και στα υπόλοιπα πέντε μέλη της οικογένειας... Ε... Γενικά, από αυτό το στάδιο... αυτό το στάδιο, μάλλον, είναι εντελώς διαφορετικό από το πρώτο. Το δεύτερο στάδιο δεν έχει καμία σχέση με το πρώτο. Στο πρώτο στάδιο ένιωσα την απόλυτη αγάπη... στο δεύτερο στάδιο... ένιωσα την απόλυτη απέχθεια, θα μπορούσα να πω, ε, την απόλυτη... τον απόλυτο υποβιβασμό, την απόλυτη αποθάρρυνση, ε... πολύ άσχημο στάδιο, που... στο περισσότερο και στο μεγαλύτερο μέρος του... δεν θέλω να θυμάμαι τίποτα από αυτό. Είναι πολύ άσχημο αυτό που λέω, αλλά δυστυχώς ε... έτσι είναι.

Αυτό το στάδιο, λοιπόν, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι εντελώς διαφορετικό από τα πρώτο από άποψη συναισθημάτων. Γιατί στο πρώτο έζησε την αγάπη, ενώ στο δεύτερο την απέχθεια, τον υποβιβασμό, την αποθάρρυνση. Αυτός είναι και ο λόγος που η Ευαγγελία δεν θέλει να θυμάται τίποτα από αυτά τα χρόνια της ζωής της.

7.3.1.2.3. Τρίτο Στάδιο – «Η γέννηση του πρώτου παιδιού»

Έπειτα, αναφέρεται στο τρίτο στάδιο της ζωής της και του δίνει τον τίτλο: «*Η κόρη μου κι εγώ*». Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει τις ηλικίες, από τα είκοσι τέσσερα μέχρι τα είκοσι οχτώ περίπου. Αυτό το στάδιο, όπως δηλώνει και ο τίτλος, αποτελείται από την Ευαγγελία και την κόρη της. Μέσα σε αυτά τα χρονικά πλαίσια η Ευαγγελία απέκτησε το πρώτο παιδί της. Τον πατέρα του παιδιού ή «βιολογικό πατέρα», όπως τον χαρακτηρίζει η ίδια, αν και ήταν έξι μήνες παντρεμένοι, δεν τον τοποθετεί μέσα στα οικογενειακά πλαίσια αυτού του σταδίου. Θεωρεί, ότι δεν ήταν ποτέ δίπλα της, ούτε συναισθηματικά, ούτε ψυχικά, ούτε στην ίδια, αλλά πολύ περισσότερο αισθητή ήταν η απουσία του στο παιδί. Όπως ακριβώς ένιωθε και για τον πατέρα της η Ευαγγελία. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] ακόμα κι αν υπήρξα με τον βιολογικό της πατέρα, έξι μήνες παντρεμένοι, δεν το θεωρώ οικογένειά μου, ούτε ότι είναι πατέρας του παιδιού μου. Αυτό το παιδί ουσιαστικά νιώθω, ότι είναι μόνο δικό μου, ότι το έκανα εγώ, γιατί ποτέ κι εκείνος, όπως και ο πατέρας μου, ποτέ δεν ήταν δίπλα μου. Ούτε συναισθηματικά, ούτε κοντά στο παιδί, ούτε ψυχικά, κοντά σε μένα, ούτε κοντά στο παιδί, αλλά ούτε και οικονομικά, ούτε σε μένα, ούτε στο παιδί του, τουλάχιστον ο πατέρας μου ήταν.

Το στάδιο λοιπόν αυτό, κατά την Ευαγγελία, αποτελείται από εκείνη και την κόρη της, μέχρι τη στιγμή που γνώρισε τον τωρινό της σύζυγο, τον οποίο θεωρεί τον πραγματικό πατέρα του παιδιού της, αφού εκείνος το μεγαλώνει από ενός έτους περίπου. Αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] Τον πατέρα, που την αγαπάει και την προσέχει και την φροντίζει και δείχνει τρυφερότητα απέναντί της, τον τωρινό μου σύζυγό.

Ωστόσο, από αυτό το στάδιο η Ευαγγελία θέλει να θυμάται μόνο τα ευχάριστα κομμάτια και συναισθήματα, που προέκυψαν από αυτό. Όπως για παράδειγμα, είναι η γέννηση της κόρης της, οι πρώτες της λεξούλες, τα πρώτα της βήματα. Δεν ξεχνάει, ότι στα πλαίσια αυτού του σταδίου έγινε μητέρα, και απέκτησε περισσότερη κατανόηση, ευαισθησία και δύναμη εξαιτίας της μητρότητας. Όλα αυτά πηγάζουν από την προστασία που έπρεπε να παρέχει, όχι μόνο στον εαυτό της, αλλά και στο παιδί της. Η ίδια λέει:

[...] Όμως από αυτό το στάδιο, θέλω να θυμάμαι, μόνο... καλά πράγματα. Δηλαδή, θέλω να θυμάμαι τη γέννηση της κόρης μου, θέλω να θυμάμαι τα πρώτα της λογάκια, τους πρώτους της ήχους μάλλον, μετά τα πρώτα της λογάκια, τις πρώτες της λεξούλες, την πρώτη της, τις πρώτες της προσπάθειες να

περπατήσει. Ε... το μεγάλωμά της σε ολόκληρη δεσποινίδα που είναι τώρα, που είναι τεσσάρων χρονών... Αυτό το στάδιο μου έβγαλε συναισθήματα στην επιφάνεια, που δεν ήξερα, ότι υπάρχουν σε μένα. Δηλαδή, με έκανε πολύ πιο ευαίσθητη, με έκανε πολύ πιο κατανοήσιμη, με έκανε πολύ πιο δυνατή και πολύ πιο σκληρή. Ε... Με έκανε βράχο απέναντι στους άλλους, γιατί δεν έπρεπε να προστατεύσω εμένα, αλλά έπρεπε να προστατεύσω το ίδιο μου το παιδί, κομμάτι του εαυτού μου.

7.3.1.2.4. Τέταρτο Στάδιο – «Η δημιουργία οικογένειας και η απόκτηση του δεύτερου παιδιού»

Η Ευαγγελία στη συνέχεια αναφέρεται στο τέταρτο στάδιο της ζωής της, το οποίο αρχίζει στην ηλικία των είκοσι οκτώ ετών και φτάνει μέχρι σήμερα που η Ευαγγελία είναι τριάντα ετών. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι σε αυτό το στάδιο έχει δημιουργήσει μία ευτυχισμένη και ισορροπημένη οικογένεια, έχοντας ένα σύζυγο που την αγαπάει και τη φροντίζει, και αποτελεί προτεραιότητα στη ζωή του, τόσο η ίδια, όσο και τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] την οικογένεια, όπως την είχα στο μυαλό μου και όπως τη φανταζόμουν, τη βιώνω τώρα. Δηλαδή, ο σύζυγός μου δίπλα μου, να μ' αγαπάει, να με φροντίζει, να με κατανοεί και να με σέβεται. Να είμαι προτεραιότητα στη ζωή του, κι εγώ και τα παιδιά μας. Ε... Να σκέφτεται πώς θα μας κάνει ευτυχισμένες, μέρα με την μέρα, ε... και τα παιδιά μου δίπλα μου να είναι υγιή, να τα αγαπάω, να τα προσέχω, ε... και να είμαι κοντά τους, ποιοτικά και ποσοτικά, χρονικά. Αλλά... το κυριότερο για μένα, συναισθηματικά και ψυχικά. Ε... δηλαδή, αυτή η οικογένεια για μένα, είναι, όπως τη φανταζόμουν, είναι το όνειρο της ζωής μου.

Εκφράζει, όμως και το φόβο της, μήπως άθελα της μοιάσει η οικογένειά της στην πατρική της οικογένεια, κάτι το οποίο απεύχεται. Όπως μας λέει η ίδια:

[...] θέλω να δημιουργήσω... μία σωστή οικογένεια, δεν θέλω να μοιάσω καθόλου στη δική μου οικογένεια, ε... και φοβάμαι, ε... μήπως έτσι ασυνείδητα κάνω κάποια πράγματα, που έκανε, ασ πούμε, ο πατέρας μου ή η μητέρα μου. Ε... το φοβάμαι πάρα πολύ αυτό, γι' αυτό και προσέχω τόσο πολύ.

7.3.1.2.5. Πέμπτο Στάδιο – «Η αυτονόμηση των παιδιών και η δική τους πορεία στη ζωή»

Κατόπιν, η Ευαγγελία αναφέρεται στα στάδια του μέλλοντος, όπου το πρώτο στάδιο έχει τον τίτλο: «*Ο Γιώργος κι εγώ μαζί*». Σε αυτό το στάδιο της ζωής της η Ευαγγελία φαντάζεται, ότι τα παιδιά της θα έχουν μεγαλώσει, θα έχουν αυτονομηθεί, και θα έχουν τραβήξει την δική τους ευτυχισμένη πορεία στη ζωή τους. Από δω και στο εξής, η οικογένειά της θα αποτελείται από εκείνη και το σύζυγό της. Όπως λέει και η ίδια:

[...] πλέον θα έχουμε μεγαλώσει, ε, και θα... βλέπουμε τα παιδιά μας να είναι ευτυχισμένα στη ζωή τους.

7.3.1.2.6. Έκτο κεφάλαιο – «Η δημιουργία οικογένειας των παιδιών»

Τέλος, η Ευαγγελία βλέπει μελλοντικά ένα ακόμη κεφάλαιο, στο οποίο αποδίδει τον τίτλο: «*Η ευτυχία των παιδιών μου*». Σε αυτό το στάδιο φαντάζεται, ότι τα παιδιά της θα έχουν παντρευτεί και θα έχουν αποκτήσει τα δικά τους παιδιά. Θα είναι καλά στην υγεία τους και θα ευτυχισμένα και ικανοποιημένα από τον τρόπο που τα μεγάλωσαν οι γονείς τους, και θα βρίσκονται κι αυτά κοντά στα παιδιά τους, συναισθηματικά και ψυχικά, όπως ακριβώς έκαναν οι δικοί τους γονείς σε αυτά. Όπως λέει και η Ευαγγελία:

[...] ένα άλλο στάδιο, θα είναι αυτό, που τα παιδιά μου, ε... θα έχουν παντρευτεί και θα έχουν ζήσει, ε... και θα έχουν... γεννήσει μάλλον, τα δικά τους παιδιά και θα έχουν ζήσει εμπειρίες στη ζωή τους και θα 'ναι ευτυχισμένα με τον τρόπο που τα μεγάλωσα... που τα μεγάλωσε ο πατέρας τους και η

μάνα τους και θα... είναι και αυτά στα παιδιά τους κοντά με σεβασμό, ειλικρίνεια και αγάπη, συναισθηματικά και ψυχικά... Δηλαδή, αυτό είναι που ονειρεύομαι, από αυτό το στάδιο, να είναι καλά τα παιδιά μου, πάνω απ' όλα στην υγεία τους, ε, και μετά να κάνουν στη ζωή τους, ό, τι τους ευχαριστεί και ό, τι τους δίνει ευτυχία.

Συνειδητοποιούμε, λοιπόν, ότι η Ευαγγελία χώρισε τη ζωή της σε έξι στάδια με βάση την οικογένειά της. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει τα όμορφα χρόνια που έζησε με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, ενώ το δεύτερο στάδιο τα δύσκολα χρόνια στην Αθήνα με τους γονείς και τα αδέρφια της. Στη συνέχεια, το τρίτο στάδιο είναι η γέννηση της κόρης της και το τέταρτο η γνωριμία και η δημιουργία οικογένειας με τον τωρινό της σύζυγο. Το πέμπτο και το έκτο στάδιο αφορούν το μέλλον. Ειδικότερα, στο πέμπτο κεφάλαιο, τα παιδιά της θα έχουν αυτονομηθεί και θα έχουν αποκτήσει τις δικές τους εμπειρίες ζωής και στο έκτο κεφάλαιο τα παιδιά της θα έχουν δημιουργήσει τη δική τους οικογένεια.

7.3.1.3 Σύγκριση των δύο υποκειμένων (Μαρίας και Ευαγγελίας)

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η Μαρία χωρίζει τη ζωή της σε τρία στάδια σε σχέση με την οικογένεια. Το πρώτο περιλαμβάνει τα όμορφα χρόνια που πέρασε με τους γονείς και τα αδέρφια της, το δεύτερο την γνωριμία του συζύγου της και την δημιουργία της δικής της πλέον οικογένειας, και το τρίτο στάδιο αποτελεί το στάδιο του μέλλοντος. Το στάδιο, δηλαδή, κατά το οποίο η Μαρία φαντάζεται, ότι η οικογένειά της θα αποτελείται από εκείνη και τον σύζυγό της μόνο, αφού τα παιδιά τους θα έχουν αποκτήσει τη δική τους οικογένεια. Χώρισε τη ζωή της σε στάδια οικογενειακής ζωής, με τα ίδια κριτήρια που χώρισε τη ζωή της σε κεφάλαια, αν αυτή ήταν βιβλίο. Δεν συμπεριέλαβε τα φοιτητικά της χρόνια, αφού δεν θεωρεί, ότι αυτά εντάσσονται στην οικογενειακή ζωή.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία χώρισε τη ζωή της σε έξι στάδια με βάση την οικογένειά της. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει τα όμορφα χρόνια που έζησε με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, ενώ το δεύτερο στάδιο τα δύσκολα χρόνια στην Αθήνα με τους γονείς και τα αδέρφια της. Στη συνέχεια, το τρίτο στάδιο είναι η γέννηση της κόρης της και το τέταρτο η γνωριμία και η δημιουργία οικογένειας με τον τωρινό της σύζυγο. Το πέμπτο και το έκτο στάδιο αφορούν το μέλλον. Ειδικότερα, στο πέμπτο κεφάλαιο, τα παιδιά της θα έχουν αυτονομηθεί και θα έχουν αποκτήσει τις δικές τους εμπειρίες ζωής και στο έκτο κεφάλαιο τα παιδιά της θα έχουν δημιουργήσει τη δική τους οικογένεια. Βλέπουμε λοιπόν, ότι και η Ευαγγελία χώρισε τη ζωή της σε στάδια οικογενειακής ζωής, όπως ακριβώς έκανε και με τα κεφάλαια του βιβλίου. Ωστόσο, δεν συμπεριέλαβε, το κεφάλαιο του πρώτου γάμου της, αφού δεν θεωρεί, ότι αυτό αποτελεί στάδιο της οικογενειακής της ζωής. Από αυτήν την περίοδο το μόνο που θέλει να θυμάται είναι η γέννηση της κόρης της.

7.3.2. Αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση με «τα κεφάλαια ζωής» των δύο υποκειμένων

Στη συνέχεια, σε ένα πρώτο επίπεδο θα παρουσιάσουμε τα στάδια που διακρίναμε από την ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού σχετικά με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τα δύο υποκείμενα στην εξής ερώτηση: *«Ας υποθέσουμε ότι η ζωή σου είναι ένα βιβλίο, το οποίο ξεκίνησε να γράφεται από τότε που γεννήθηκες και συνεχίζει να γράφεται μέχρι σήμερα. Κάθε κομμάτι της ζωής σου αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο σ' αυτό το βιβλίο. Ένα βιβλίο που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Περιέχει όμως ήδη κάποια ενδιαφέροντα και ολοκληρωμένα κεφάλαια. Ανάφερε και περιέγραψε μου, σε παρακαλώ, αναλυτικά όλα τα κεφάλαια της ζωής σου, όπως εσύ τα βιώνεις. Ανάφερε μου επίσης τα κεφάλαια που φαντάζεσαι ότι θα γραφτούν για σένα στο μέλλον».*

Με βάση λοιπόν την παραπάνω ερώτηση, οι δύο μητέρες χώρισαν τη ζωή τους στα εξής σημαντικά κεφάλαια για εκείνες:

7.3.2.1. Τα «κεφάλαια ζωής» της Μαρίας

7.3.2.1.1. Πρώτο κεφάλαιο – «Τα ευτυχημένα παιδικά χρόνια»

Το πρώτο σημαντικό κεφάλαιο για την Μαρία αρχίζει από τη γέννησή της μέχρι την ηλικία των δεκαεννέα και περιγράφει τα χρόνια που έζησε με τους γονείς της και τα αδέρφια της στο πατρικό της σπίτι. Συγκεκριμένα η Μαρία αναφέρεται στα πρώτα παιδικά της χρόνια στο Εμπρόσνερο, ένα μικρό χωριό των Χανίων, στο οποίο ο πατέρας της διορίστηκε εκεί, ως δάσκαλος (ο πατέρας της βέβαια, ασκούσε πρωτίστως το επάγγελμα του ιερέα, αλλά έπειτα από καθοδήγηση της μητέρας της Μαρίας, φοίτησε και ολοκλήρωσε επιτυχώς και την Παιδαγωγική Ακαδημία τότε). Στη συγκεκριμένη περιοχή έμειναν για δύο χρόνια. Συνεπώς, η Μαρία ολοκλήρωσε την πρώτη και τη δεύτερα δημοτικού στο συγκεκριμένο χωριό.

Θυμάται με πολύ ευτυχία και αγάπη τα παιδικά της χρόνια, αλλά και την εξοχή, στην οποία βρισκόταν. Το σπίτι τους ήταν δίπλα ακριβώς από το σχολείο, στο οποίο παρακολουθούσε η Μαρία και δίδασκε ο πατέρας της. Σε αυτό το σπίτι στην εξοχή, έμεναν όλη την εβδομάδα και το Σαββατοκύριακο επέστρεφαν στον τόπο της μόνιμης κατοικίας τους, ο οποίος ήταν βέβαια, και αυτός σε χωριό, στην ύπαιθρο. Έπαιζε όλη την ημέρα και βρισκόταν σε επαφή με τη φύση συνεχώς. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Έπαιζα... όλη μέρα. Ήμωνα έξω όλη μέρα... δεν θα ξεχάσω ένα μεγάλο δέντρο που σκαρφάωνα, έπαιζα, έπαιζα με τις λάσπες, τα χιόνια, το κρύο του χωριού.

Την φύση παράλληλα την είχε συνδέσει με την μελέτη των σχολικών μαθημάτων που έκαναν με την μητέρα τους, και αυτό της άρεσε ιδιαίτερα, αφού γευόταν κάθε λεπτό τις μυρωδιές της εξοχής, συνάμα με την μητρική φροντίδα και αγάπη. Όπως λέει η ίδια:

[...] Δεν θα ξεχάσω που μας έπαιρνε η μαμά μου και μας πήγαινε στην εξοχή, και έπαιρνα το βιβλίο μου και μας διάβαζε έξω στην εξοχή. Καταπληκτικά! Δεν θα το ξεχάσω ποτέ μου. Οι μυρωδιές του χωριού. Πάρα πολύ... ζωντανές.

Επιπλέον, η μητέρα της Μαρίας σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής της, στην παιδική της ηλικία, δηλαδή, ήταν το πρόσωπο που έθετε τους κανόνες μέσα στο σπίτι, που ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τη συμπεριφορά των παιδιών, εντός και εκτός οικογενειακού πλαισίου. Η Μαρία αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Ναι, ήταν πιο αυστηρή. Η μαμά μου ήτανε... του να μην τσακωνόμαστε, να συμπεριφερόμαστε ωραία, να μην λέμε κακά λόγια. Ε... έτσι, κανόνες... στο... σπίτι.

Αναγνωρίζει, ωστόσο στην μητέρα της και μία ιδιαίτερη γλυκύτητα, αφού εκδήλωνε την αυστηρότητά της, προκειμένου να τους θέσει κάποια όρια, να τις κάνει ανθρώπους με υγιή προσωπικότητα. Ήταν ταυτόχρονα και γλυκιά και φίλη με τα παιδιά της, αφού, όπως μας λέει η Μαρία:

[...] Ήτανε... αυστηρή, αλλά συγχρόνως και γλυκιά. Μας έδερνε ξέρω 'γω, ή μας έλεγε, δεν παίζετε τώρα, τέλος, φύγετε από δω πέρα, αλλά μετά τα ξαναβρίσκαμε, γινόμασταν πάλι φίλες.

Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της διαπαιδαγώγησης και της διαμόρφωσης της προσωπικότητας των παιδιών της, η μητέρα της Μαρίας τους «έδινε και καμία στον ποπό», όπως χαρακτηριστικά λέει η ίδια, αφού στα πλαίσια της παιδικότητάς τους δεν άκουγαν πάντοτε την μητέρα τους και τους κανόνες που έθετε.

Η μητέρα λοιπόν της Μαρίας ήταν ιδιαίτερα αυστηρή, αφού είχε αναλάβει την διαπαιδαγώγηση των παιδιών της, σχεδόν εξολοκλήρου. Ο σύζυγός της αφιέρωνε χρόνο στα παιδιά

κυρίως, για να παίξει μαζί τους. Μόνο με το διάβασμα δεν ήθελε να ασχολείται με τα παιδιά του. Όταν αυτά συναντούσαν ιδιαίτερες δυσκολίες, τότε τους έδειχνε τον τρόπο να βγουν από αυτές. Αλλά μόνο τότε. Χαρακτηριστικά αναφέρει η Μαρία: «... Όταν είχα δυσκολίες, όμως. Αλλά να πιάσει να μας διαβάσει, δεν μας διάβαζε ποτέ». Αυτή την ευθύνη, την είχε αναλάβει η μητέρα της Μαρίας, μέχρι την τετάρτη δημοτικού, βέβαια, γιατί από 'κει και πέρα δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει κι εκείνη, αφού οι γνώσεις της περιορίζονταν μέχρι την τελευταία τάξη του δημοτικού.

Αυτό που υπογραμμίζει η Μαρία είναι οι ευτυχισμένες στιγμές, που περνούσε με τις αδερφές της μέσω του παιχνιδιού. Έπαιζαν και οι τρεις μαζί, αφιέρωναν πολύ χρόνο η μία στην άλλη και αποτελούσαν η μία για την άλλη απαραίτητο συμπλήρωμα στη ζωή τους. Οι εντάσεις και τα πειράγματα της στιγμής δεν απουσίαζαν από τη σχέση τους, όμως ήταν αυτά που λύνονταν αμέσως και αυτά που βοήθησαν την αδερφική σχέση να αναπτυχθεί και να εδραιωθεί με το πέρασμα των χρόνων. Έτσι, λοιπόν, η Μαρία μας λέει για την σχέση της με τις αδερφές της, όταν έφτασαν πλέον στην εφηβεία:

[...] Στην εφηβεία μπορώ να πω, ότι είχαμε ακόμα καλύτερη σχέση. Γιατί λέγαμε τα μυστικά μας, τα προβλήματά μας, τις ανησυχίες μας, τους φόβους μας, τις αγωνίες με τα μαθήματα, ε... ότι μία φίλη... μία μου φέρθηκε έτσι, γιατί μου φέρθηκε έτσι, γιατί με πρόδωσε, γιατί... είτε ψέματα, γιατί... βρήκαμε λύσεις.

Μάλιστα, όταν ετοιμάζονταν για τις Πανελλήνιες εξετάσεις, είχαν έρθει ακόμη πιο κοντά, ειδικά οι δύο πρώτες, που είχαν μικρή διαφορά ηλικίας. Κι αυτό γιατί, όταν πήγαιναν στο Λύκειο, και λόγω φροντιστηρίων, νοίκιαζαν σπίτι μέσα στο Ηράκλειο, και έμεναν μόνες τους, αφού στο χωριό, που έμεναν οι γονείς τους, δεν υπήρχε αυτή η δυνατότητα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει:

[...] εμείς, λόγω φροντιστηρίων, έπρεπε να μείνουμε Ηράκλειο. Είχαμε ένα δικό μας σπίτι στο... Ηράκλειο... Και τα Σαββατοκύριακα ξανά στο σπίτι. Αλλά Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, Παρασκευή, πηγαίναμε... μέναμε στο σπίτι αυτό, και μετά τα Σαββατοκύριακα ξανά... πίσω.

Η ίδια ήταν το πειραχτήρι της παρέας, που πυροδοτούσε τις φευγαλέες συγκρούσεις και τις μικροεντάσεις, αλλά μέσα στα πλαίσια της υγιούς αδερφικής σχέσης, της υγιούς ανάπτυξης του αδερφικού υποσυστήματος. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

[...] δεν τους ζητούσα άδεια να παίξω μαζί τους και πήγαινα και τους χαλούσα το παιχνίδι, και μετά μαλλιοτραβήγματα. Χαμό, χαμός. Αλλά 'ντάξει, τα πηγαίνουμε καλά δεν είχα... προβλήματα.

Βέβαια, στην ίδια δεν άρεσε ιδιαίτερα να παίζει με τις κούκλες, όπως προτιμούσαν περισσότερο οι αδερφές της, αλλά επιθυμούσε να παίζει το μεγαλύτερο διάστημα με ένα ξάδελφο της με τα αυτοκινητάκια του. Όπως λέει και η ίδια:

[...] Με τις αδερφές μου παίζαμε κούκλες. Βέβαια, εγώ δεν ήμουνά τόσο πολύ της κούκλας. Εμένα μ' άρεσε να παίζω με τον ξάδερφό μου. Ε... εγώ έπαιζα αυτοκινητάκια.

Σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής της είχε πραγματοποιήσει πολλές εκδρομές, μαζί με όλη την οικογένειά της. Τα Σαββατοκύριακα πάντοτε ξέφευγαν από τη ρουτίνα της καθημερινής ζωής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μαρία:

[...] Πάντα... Σαββάτο, Κυριακή, θυμάμαι, κάποια εκδρομή Σητεία, Βάι, ε, Κίσαμο, ε... πώς το λένε; Κάτω... ε... δεν θυμάμαι τα μέρη τώρα... και προς τα κάτω, Νότια Κρήτη, του άρεσε πολύ, Κουδουμάκη, κάτω....

Έπειτα,, η Μαρία αναφέρεται στην μετάθεση που πήρε ο πατέρας της και στην αλλαγή τόπου κατοικίας τους, όταν ήταν εννέα ετών. Αυτό την επηρέασε ιδιαίτερα, αφού έχασε τους φίλους της,

το παιχνίδι και την μελέτη στη φύση, περιορίστηκε γενικά ο χώρος της και ειδικά, όσον αφορά στο παιχνίδι, και πήγε σε ένα μεγαλύτερο σχολείο και με περισσότερα παιδιά, όπου της έκανε εντύπωση η οριοθέτηση του σχολείου περιμετρικά με δίχτυ. Όπως λέει και η ίδια:

[...] Σ' ένα μεγαλύτερο σχολείο με πάρα πολλά παιδιά, με δίχτυα το σχολείο. Δε με... εντυπωσίαζε ιδιαίτερα.

Αυτό που δεν της άρεσε είναι το γεγονός, ότι στα χρόνια του δημοτικού, τα αγόρια, οι συμμαθητές της, την φώναζαν «ξυλάγγουρο», και την κυνηγούσαν συνεχώς. Η ίδια υποστηρίζει, ότι αυτό άρχισε μία μέρα βροχερή, που βράχθηκε πολύ από το νερό, και από εκείνη την ημέρα της αποδόθηκε αυτό το παρατσούκλι. Λέει η ίδια:

[...] Δεν ξέρω, γιατί με βγάλανε ξυλάγγουρο. Μια μέρα... βροχερή... έγινα λούτσα. Από κείνη την μέρα με φωνάζανε ξυλάγγουρο.

Στη συνέχεια η Μαρία άλλαξε πάλι σχολείο, πήγε στο Γυμνάσιο, σε άλλη πάλι περιοχή, και την περίοδο εκείνη στιγματίστηκε από τον θάνατο μιας συμμαθήτριάς της από λευχαιμία. Η Μαρία δείχνει μία ιδιαίτερη ευαισθησία αναφορικά με το γεγονός αυτό, αφού αναφέρει συχνούς εφιάλτες, προβλήματα συγκέντρωσης και διαταραχές στον ύπνο της. Όπως χαρακτηριστικά λέει και η ίδια:

[...] Το μοιρολόι της μάνας, όλα αυτά, και μου σπάρραξε την καρδιά... ακόμα και σήμερα... και πέρασε... πέρασαν περίπου τρεις μήνες, μέχρι να συ... συγκεντρωθώ. Έβλεπα εφιάλτες στον ύπνο μου. Δεν μπορούσα εύκολα, γιατί την φυλούσαν όλοι, τη φίλησα κι εγώ και το παγωμένο χέρι, δεν μπορώ να το ξεχάσω ακόμα. Αυτό, και τη σκηνή, όλα, όλα δυστυχώς τα θυμάμαι. Έκανα πολύ καιρό, έβλεπα εφιάλτες στον ύπνο μου, ξυπνούσα.

Στο σχολείο, ωστόσο είχε μέτρια επίδοση, και ειδικά στην Άλγεβρα και τη γεωμετρία, αφού κάθε χρόνο κινδύνευε να μείνει στην ίδια τάξη, εξαιτίας αυτών των μαθημάτων. Λέει χαρακτηριστικά:

[...] δεν ήμουν ιδιαίτερα καλή μαθήτρια, δεν τα 'παιρνα καθόλου τα μαθηματικά, γεωμετρία, άλγεβρα, κι αυτά, καθόλου, τίποτα, τίποτα, τίποτα. Έφτανα σε σημείο στη γεωμετρία να... να, να μείνω, αλλά τη γλύτωνα την τελευταία στιγμή.

Από μικρή ήθελε να ακολουθήσει το επάγγελμα του πατέρα της και να γίνει εκπαιδευτικός. «*Πάντα μου άρεσε το επάγγελμα του μπαμπά μου*», φαίνεται να λέει η ίδια. Περισσότερο δασκάλα, αλλά και νηπιαγωγός δεν την πείραζε. Έδωσε δύο φορές Πανελλήνιες εξετάσεις, αλλά απέτυχε. Κατόπιν, κι έπειτα από συμβουλή του πατέρα της φοίτησε σε κάποιο δημόσιο ΙΕΚ και πήρε πτυχίο στην ειδικότητα «*Βοηθός Ακτινολόγου*». Ωστόσο, δεν το έβαλε κάτω. Οπλίστηκε με δύναμη και υπομονή, και έδωσε Πανελλήνιες για τρίτη φορά και έτσι πέτυχε στην Παιδαγωγική σχολή.

Εξαιτίας των δύο αποτυχημένων προσπαθειών της να εισαχθεί σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο ίδρυμα, μετά το τέλος του Λυκείου, η Μαρία ανέπτυξε κάποια ψυχογενή προβλήματα, όπως είναι η βουλιμία, λόγω της οποίας πάχυνε ιδιαίτερα, εκείνη την περίοδο, αλλά και η παρουσίαση έντονης ακμής στο πρόσωπό της. Το τελευταίο μάλιστα την ταλαιπώρησε ιδιαίτερα, αφού συνεχίστηκε το πρόβλημα για πέντε περίπου χρόνια και στιγματίσε ιδιαίτερα την Μαρία μέχρι το τέλος της φοιτητικής της ζωής.

7.3.2.1.2. Δεύτερο κεφάλαιο – «Τα φοιτητικά χρόνια»

Σε αυτό το σημείο η Μαρία τελειώνει με το περιεχόμενο του πρώτου κεφαλαίου του βιβλίου της ζωής της, και αρχίζει το δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο διαρκεί από τα δεκαεννέα μέχρι τα είκοσι τρία της, και στο οποίο περιγράφει τα φοιτητικά της χρόνια στο Πανεπιστήμιο.

Αναλυτικότερα, τα φοιτητικά της χρόνια η Μαρία τα πέρασε ήσυχα, με πολύ προσπάθεια και μελέτη των μαθημάτων της σχολής της. Ήταν «χαμηλών τόνων», όπως λέει η ίδια, και στόχος της ήταν να τελειώσει τη σχολή ακριβώς σε τέσσερα χρόνια. Δεν έκανε απουσίες στα μαθήματα και κρατούσε και ήταν ιδιαίτερα επιμελής στην παρακολούθηση των μαθημάτων στο Πανεπιστήμιο.

Έμενε στην εστία της εκκλησίας, και κάθε χρονιά τύχαινε να έχει διαφορετικό συγκάτοικο. Η ίδια θεωρεί την συγκατοίκηση μεγάλο δάσκαλο του ανθρώπου, αφού, όπως λέει:

[...] Η συγκατοίκηση μαθαίνεις... πραγματικά είναι... το στρατόπεδο των γυναικών, δεν ξέρω, το σχολείο των γυναικών, μάλλον είναι. Στη συγκατοίκηση μαθαίνεις πάρα πολλά, για ψυχολογίες, για... ό, τι, ό, τι φανταστείς μπορείς να μάθεις... Ε... Κάθε χρονιά είχα και άλλη, άλλη συγκάτοικο.

Στο Πανεπιστήμιο, ωστόσο, εμφάνισε στο πρόσωπό της ακμή, γεγονός που της δημιουργούσε πρόβλημα στην εξωτερική της εικόνα και κυρίως ψυχολογικό πρόβλημα. Αυτό επιτεινόταν και από τα διάφορα σχόλια των καθηγητών της στο Πανεπιστήμιο. Αν και είχε επισκεφτεί διάφορους γιατρούς και είχε ακολουθήσει πολλές φαρμακευτικές αγωγές, η ακμή συνέχιζε να είναι αισθητή στο πρόσωπό της. Για παράδειγμα, μία καθηγήτρια της είχε πει, ότι ήταν σαν το «*σουσαμωτό κουλούρι*». Το γεγονός όμως που την έκανε να νιώσει πολύ άσχημα, ώστε να το χαρακτηρίζει μάλιστα, ως τη χειρότερη στιγμή στη ζωή της, ήταν η προσβολή που δέχθηκε από έναν καθηγητή της στα πλαίσια του μαθήματος. Ένιωθε, ότι την μείωνε, ότι την συνέκρινε με τις υπόλοιπες συμμαθήτριές της, γι' αυτό και πληγώθηκε πολύ. Η ίδια αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Με πλήγωσε, το ότι ήμουνα άσχημη, σε σύγκριση με άλλες φοιτήτριες. Λέω, τώρα εγώ είμαι τώρα η πιο άσχημη, γι' αυτό με πρόσβαλλε. Με μείωσε, δηλαδή, ξέρεις, το 'νίωσα... πολύ... χάλια, πολύ χάλια... Και πάντα έλεγε στα όμορφα κορίτσια, έλεγε, μα καλά ζαχαροπλάστης είναι ο μπαμπάς σου; Δηλαδή, πάντα έτσι τις κολάκευε, τις αυτά... και μένα μου φέρθηκε με τον πιο άσχημο τρόπο. Και μάλιστα αισθάνθηκα και με χυδαίο τρόπο, κι αυτό με πλήγωσε.

Η Μαρία είναι ιδιαίτερα προσκολλημένη στη θρησκεία, αφού, όπως έχουμε πει το θρησκευτικό στοιχείο είναι έντονο σε όλες τις γενεές του γενεογράμματός της (και οι δύο παππούδες ψάλτες, ο πατέρας της ιερέας και ο αδερφός αυτού Θεολόγος, ο αδερφός της μητέρας της ιερέας, αλλά και ο σύζυγός της Ιερέας και Θεολόγος). Ίσως είναι και αυτός ο λόγος που η Μαρία δεν επιθυμούσε να έχει ολοκληρωμένες σεξουαλικές σχέσεις πριν το γάμο της, αφού πολλοί συνδέουν την χριστιανική παράδοση με την απαγόρευση των προγαμιαίων σχέσεων:

[...] Ναι, όχι, ερωτική επαφή, δεν υπήρχε περίπτωση. Όχι. Απλά υπήρχε έτσι μία... ένα δέσιμο. Αυτό. Πέρα από αυτό, δεν είχα κάνει κάτι άλλο. Ε... παρόλο που ήθελα στο Πανεπιστήμιο να κάνω κάτι. Είχα και την λίμπιντο την αυξημένη... λέω... Δεν θ' αντέξω πια.

Πολύ συχνά, μάλιστα, κατά τη διάρκεια των φοιτητικών της χρόνων, αν και ένιωθε πολύ έντονα την ανάγκη να συνευρεθεί ερωτικά με κάποιον, επικαλούνταν τη βοήθεια της Παναγίας, για να γλυτώσει από αυτό, γιατί, όπως φαίνεται, το θεωρούσε άσχημο. Η ίδια λέει:

[...] Παναγία μου! Άσε, άσε, το τι τράβηξα. Άσε, έλεγα την προσευχή μου κάθε βράδυ. Λέω, Θεέ μου, δεν θα αντέξω. Τόσο πολύ. Πολύ. Μιλάμε φούντωνα. Λέω Παναγία μου, τι θα κάνω. Όλο το σώμα μου, μού καιγότανε.

7.3.2.1.3. Τρίτο κεφάλαιο – «Η δημιουργία οικογένειας»

Το τρίτο κεφάλαιο επεκτείνεται από την ηλικία των είκοσι τριών μέχρι σήμερα που η Μαρία είναι τριάντα ενός έτους. Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο αναφέρεται στη δημιουργία οικογένειας και τις σχέσεις της με το σύζυγο και τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα η Μαρία αναφέρει, ότι ουσιαστικά

τον σύζυγό της τον γνώρισε από προξενιό. Την μητέρα της, που είναι ξενοδοχοϋπάλληλος την προσέγγισε ένας κύριος και της είπε, ότι γνωρίζει ένα καλό παιδί, από καλή οικογένεια, που είναι θεολόγος και επιθυμεί να γίνει ιερέας και ότι, αν κάποια από τις κόρες της ενδιαφέρεται να τον γνωρίσει. Όμως η γυναίκα του θα πρέπει να γίνει παπαδιά. Με αυτά τα λόγια δήλωνε τις προθέσεις του παιδιού. Ότι, δηλαδή, ήθελε να βρει μια γυναίκα να την παντρευτεί, όχι μόνο να περάσει την ώρα του, όπως ακριβώς επιθυμούσε και η Μαρία. Ήθελε να τον γνωρίσει και γι' αυτό ήταν θετική στο να τον συναντήσει.

Η Μαρία ήταν θετική, στο να γνωρίσει αυτόν τον νέο, γιατί και η μητέρα της έβλεπε, ότι περνούσε καλά με τον πατέρα της, που ήταν κι εκείνος ιερέας και επίσης, δηλώνει σιγουριά, ότι λόγω του επαγγέλματός του, δεν θα την απατούσε την γυναίκα του – «κι εσύ, μαμά, καλά περνάς, και να σου πω την αλήθεια, πιστεύω, ότι δεν θα με απατήσει κιόλας».

Γνώρισε, λοιπόν τον σύζυγό της με προξενιό, έδωσαν λόγο στις δεκαέξι του Φλεβάρη, αρραβωνιάστηκαν είκοσι τρεις Φλεβάρη και παντρεύτηκαν τον Μάιο του ίδιου χρόνου. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, δηλαδή. Και μάλιστα η Μαρία, όταν παντρεύτηκε ήταν ήδη τριών μηνών έγκυος. Ο σύζυγός της από την αρχή της είχε πει, ότι η γυναίκα του δεν θα ήθελε να έχει γνωρίσει άλλους άντρες πέρα από τον ίδιο, όπως βέβαια, κι εκείνος δεν είχε προγαμιαίες σχέσεις. Η Μαρία για το συγκεκριμένο θέμα αναφέρει:

[...] ο σύζυγός μου είναι πολύ θεοσεβούμενος άνθρωπος. Δηλαδή, ε... υπάρχει ένα κώλυμα των ιερέων, δηλαδή κάποιος που προορίζεται για ιερέας ε... είναι καλό να πάρει μία κοπέλα που να μην έχει κάνει έρωτα. Έτσι, λέει η θρησκεία μας.

Στην αρχή της σχέσης τους η Μαρία έλεγε το σύντροφό της «αδερφούλη» - «στην αρχή τον έλεγα αδερφούλη. Τόσο πολύ. Είσαι ο αδερφούλης μου, αυτά. Από αδερφούλη, καταλήξαμε σε αντρούλη. Έτσι ξεκίνησε η σχέση...». Ίσως η Μαρία να ένιωθε, ότι απέκτησε τον αδερφό που πάντα ήθελε να έχει. Η Μαρία, λοιπόν παντρεύτηκε τον Μάιο και τον Ιούνιο έγινε η ορκωμοσία στη σχολή της. Οι αδερφές της δεν μπόρεσαν να παρευρεθούν, λόγω υποχρεώσεων – η μία με τη δική της πτυχιακή και η άλλη λόγω εργασίας - και αυτό την πόνεσε ιδιαίτερα.

Η Μαρία με το σύζυγό της έχει αποκτήσει τρία παιδιά και είναι έγκυος στον έκτο μήνα και περιμένει αγόρι. Τον Αντώνη πέντε χρονών, την Ελευθερία τεσσάρων ετών και την Ευαγγελία είκοσι δύο μηνών περίπου. Όταν γεννήθηκε το πρώτο της παιδί, ένιωσε τρισευτυχισμένη, ένιωσε τεράστια χαρά και δεν μπορούσε να φανταστεί πόσο σημαντική είναι η απόκτηση ενός παιδιού. Δεν μπορούσε να φανταστεί τα συναισθήματα, που θα την πλημμύριζαν. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Όταν γεννήθηκε ο γιος μου, το πρώτο μου παιδί, ε... είπα, ότι... όσα πτυχία και να 'χα τώρα μπροστά μου θα τα 'σκιζα, σ' αυτή τη χαρά που νιώθω... πιο μεγαλύτερη, μεγαλύτερη χαρά παίρνεις, ακόμα και απ' το γάμο μου. Όταν γέννησα, ένιωσα... τρισευτυχισμένη, δηλαδή δεν μπορούσα να το φανταστώ... που το πήρα αγκαλιά... Ένωσα πραγματικά κομμάτια. Ένωσα πάρα πολύ ωραία. Λέω αυτό είναι η απόλυτη ευτυχία». Με τον σύζυγό της έμενε στο ενοίκιο, μέχρι που οι γονείς τους, τους έφτιαξαν το σπίτι, που μένουν τώρα.

Η Μαρία πολλές φορές, ούσα παντρεμένη, έδωσε εξετάσεις στον ΑΣΕΠ, στον διαγωνισμό των εκπαιδευτικών, για να διοριστεί, αλλά δεν τα έχει καταφέρει μέχρι τώρα. Το μεγάλο της όνειρο ήταν να εργάζεται, να κάνει πράξη αυτό που σπούδασε. Όπως λέει και η ίδια: «Αγωνιζόμουνα κάθε χρόνο στον ΑΣΕΠ, γιατί ήθελα να δουλέψω, δεν ήθελα να είμαι μέσα στο σπίτι. Ποτέ μου δεν το θέλω αυτό...». Η Μαρία είχε τελειώσει και μία ειδικότητα στα δημόσια ΙΕΚ, βοηθός ακτινολόγου, αλλά όμως, όπως μας λέει και η ίδια: «δεν με ενδιέφερε τόσο πολύ σαν ακτινολόγος, γιατί ήξερα, ότι είχε τα... το κακό της ραδιενέργειας...». Το μεγάλο της όνειρο ήταν να εργαστεί, ως εκπαιδευτικός, να ακολουθήσει το επάγγελμα του πατέρα της. Ακόμη και στο ενδεχόμενο να διοριστεί κάπου μακριά από τον τόπο κατοικίας της, δεν την πείραζε καθόλου. Μάλιστα, μας είπε: «Εγώ στα δύσκολα μπορώ. Πολλές φορές στα εύκολα τα χάνω». Θα πήγαινε μαζί με τον σύζυγό της και τα παιδιά της.

Τόσο μεγάλο είναι το όνειρό της να ασκήσει το επάγγελμα που σπούδασε και αγαπάει τόσο πολύ. Βέβαια, αυτές τις σκέψεις τις έκανε, όταν είχε τα δύο πρώτα παιδιά. Όπως λέει και η ίδια:

[...] Στα δύο παιδιά δεν με πείραζε να πήγαινα και Διδυμότειχο. Στα τρία παιδιά είναι πιο ζόρικα τα πράγματα. Δεν μπορείς να φύγεις εύκολα. Μεγαλύτερες υποχρεώσεις, παιδιάτρος, ιστορίες. Και ειδικά, όταν είναι άρρωστα, δεν είναι εύκολο.

Η Μαρία μας λέει, ότι ο σύζυγός της προτιμούσε να εργάζεται αποκλειστικά εκείνος και να συντηρεί την οικογένειά του και η Μαρία να παραμένει στο σπίτι. Χαρακτηριστικά, η Μαρία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της, της έλεγε το εξής: *«δεν με νοιάζει, μου λέει, και ποτέ σου να μην δουλέψεις, δεν έχω πρόβλημα. Εγώ θα την στηρίξω την οικογένειά μου, μ' αυτό που βγάζω..»*. Κάποια περίοδο μάλιστα το θέμα αυτό αποτέλεσε την αιτία έντονων προστριβών μεταξύ τους, αφού η Μαρία ήθελε διακαώς να εργαστεί και εκείνος ήταν αρνητικός. Κι αυτό, γιατί πίστευε, ότι η Μαρία έπρεπε να παραμείνει στο σπίτι, για να κάνει παιδιά.

Ωστόσο, η Μαρία υποστηρίζει, ότι είναι πολύ αγαπημένοι με το σύζυγό της. Αλληλοϋποστηρίζονται, αλλά νιώθει, ότι εκείνη τον υποστηρίζει πιο πολύ στους εκτός οικογένειας ανθρώπους. Το μεγάλο παράπονο από τον σύζυγό της είναι, ότι δεν την βοηθάει καθόλου με το σπίτι και τις δουλειές του σπιτιού, αλλά ούτε και με τα παιδιά. Γι' αυτό τον λόγο τον χαρακτηρίζει ως *«αδιάφορο μπαμπά»*. Δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο στα παιδιά, με αποτέλεσμα ο γιος του να μην θέλει να περνάει καθόλου χρόνο μαζί του, παρά μόνο με την μητέρα του και τη γιαγιά του. Τον κατηγορεί, ότι ενδιαφέρεται περισσότερο για την εκκλησία, παρά για την οικογένειά του. Θεωρεί, ότι πρώτα απ' όλα στη ζωή πρέπει να βάζουμε την εκκλησία κι έπειτα την οικογένεια. Συγκεκριμένα είπε: *«Ο σύζυγός μου θεωρεί, ότι πρώτα η εκκλησία και μετά η οικογένεια. Αλλά του αρέσουν τα παιδιά»*.

Η Μαρία ωστόσο, έχει αντίθετη άποψη. Πιστεύει, δηλαδή, ότι η οικογένεια πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα στη ζωή του ατόμου και μετά η εργασία. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι απαραίτητη προϋπόθεση, για να είναι κάποιος καλός στη δουλειά του, είναι να είναι πρώτα καλός στην οικογένειά του. Συγκεκριμένα αναφέρει: *«Γιατί εγώ πιστεύω, πρώτα απ' όλα είναι η οικογένεια και μετά η δουλειά. Αν δεν είσαι καλός στην οικογένεια, δεν είσαι καλός στη δουλειά»*. Σε αυτό το σημείο η διαφωνία με το σύζυγό της έχει αποτελέσει πολλές φορές αφορμή, για να συγκρουστούν. Ωστόσο, ο σύζυγος δεν δείχνει να κατανοεί σ' αυτό το σημείο τις επιθυμίες της Μαρίας και συνεχίζει να ασχολείται με το έργο της εκκλησίας και το λειτούργημα του, αφιερώνοντας σχεδόν όλη του την ημέρα σε αυτό. Αποτέλεσμα αυτού βέβαια, είναι το να μην αφιερώνει καθόλου χρόνο στα παιδιά και τη σύζυγο, αφού συνεχώς απουσιάζει από το σπίτι. Η ευθύνη λοιπόν της ανατροφής και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών της Μαρίας ανήκει αποκλειστικά στην ίδια.

Η Μαρία υπογραμμίζει, ότι γι' αυτήν τα παιδιά αποτελούν την απόλυτη ευτυχία. Νιώθει, ότι το να αποκτήσει κάποιος παιδί, είναι ευλογία από το Θεό, και όπως λέει: *«Ωραία είναι τα παιδιά. Ευλογία είναι πραγματικά»*. Τα παιδιά για εκείνη γεμίζουν το σπίτι χαρά και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πάντοτε ήθελε να αποκτήσει τρία παιδιά. Βέβαια, και στην πατρική της οικογένεια υπήρχαν τρία παιδιά, κι αυτό σίγουρα την είχε επηρεάσει. Διατυπώνει σχετικά: *«Κι εγώ επειδή, έτσι ήμουν μέλος τρίτεκνης οικογένειας, μου άρεσε η ιδέα»*. Μόνο, που ήθελε τα παιδιά της να έχουν μεγαλύτερη ηλικιακή απόσταση μεταξύ τους.

Αν και η εργασία της απαιτεί λίγες ώρες από το χρόνο της, δεν έχει στη διάθεσή της πολύ χρόνο, ούτε καν να παίξει με τα παιδιά. Η ίδια αναφέρει: *«Μπορώ να πω, ότι δεν παίζω και σχεδόν καθόλου. Πιο πολύ παίζουν μεταξύ τους...»*. Η Μαρία παράλληλα έχει αναλάβει και τις εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών, εκτός από τις βασικές δουλειές του σπιτιού, όπως είναι το σκούπισμα, το σφουγγάρισμα, το μαγείρεμα, αλλά και τα εβδομαδιαία ψώνια από το σούπερ μάρκετ. Αυτό που την στενοχωρεί πολύ είναι το ότι τα παιδιά της μεγαλώνουν μέσα σε ένα διαμέρισμα, ενώ η ίδια θυμάται την παιδική της ηλικία μέσα στα χωράφια και στον καθαρό αέρα. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αναφέρει το εξής: *«Δυστυχώς όλα γίνονται μέσα στο διαμέρισμα. Δεν γίνεται τίποτα έξω»*. Ωστόσο, φροντίζει, να δίνει τον γιο της, στους γονείς της που ζουν σε χωριό κάποιο

Σαββατοκύριακο, ώστε να έρχεται το παιδί σε επαφή με τη φύση. Όπως η ίδια λέει: «*Να πάει μια βόλτα στη θάλασσα, να πατήσει το χώμα, ν' αγγίζει το χώμα*».

Η κόρη της όμως, η δεύτερη, δεν απομακρύνεται καθόλου από κοντά της, και όπως λέει και η Μαρία: «*Η κόρη μου όμως η μεσαία, δεν είναι έτσι. Δεν θέλει να πάει έξω, δεν έχει ζομείνει ποτέ με τον παππού και τη γιαγιά. Θέλει να 'ναι πάντα με την μαμά. Την μαμά μου, την μαμά μου, την μαμά. Κολλημένη*». Φαίνεται να έχει ιδιαίτερη αδυναμία στην μητέρα της και η Μαρία δικαιολογεί το γεγονός αυτό λέγοντας, ότι αυτό οφείλεται στο θηλασμό. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «*Την είχα παραχαϊδέψει, γιατί την θήλαζα και δυο χρόνια και... ήμασταν πολύ δεμένες και... μάλλον την έχω λίγο χαλάσει*».

Για το τρίτο παιδί η Μαρία αισθάνεται τύψεις και ενοχές, αφού, όπως λέει, δεν περνάει σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί του, αφού το πρωί εργάζεται και το απόγευμα πρέπει να πηγαίνει τα δύο μεγαλύτερα στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες. Το παιδί έχει συνηθίσει να περνάει πολλές ώρες με τη γιαγιά, οπότε η απομάκρυνσή του από την τελευταία είναι δύσκολη και προκαλεί την έντονη αντίδρασή του. Η πεθερά της, επειδή τώρα η Μαρία είναι έγκυος, θεωρεί σωστό να ανεβαίνει πάνω στο σπίτι της (γιατί μένουν πάνω – κάτω, στο ίδιο οίκημα) και να κάνει το παιδί η ίδια μάνιο, ενώ η Μαρία είναι αντίθετη σε αυτό. Η ίδια διατυπώνει το εξής:

[...] Και έχουμε χάσει την επαφή αυτή με το αίμα, να του μιλήσω, αυτά. Του μιλάω, μ' αγκαλιάζει, με φιλάει, και όταν φεύγει η γιαγιά τώρα τελευταία, κλαίει, σπαράζει στο κλάμα. Τη γιαγιά θέλω, τη γιαγιά θέλω, τη γιαγιά θέλω. Και νιώθω, έτσι λίγο, ότι το 'χω χάσει το παιχνίδι. Με την έννοια, ότι... συναισθηματικά θέλει τη γιαγιά πιο πολύ από μένα... το δέσιμο αυτό.

Η Μαρία λοιπόν νιώθει έντονη δυσφορία εξαιτίας αυτής της κατάστασης, γιατί, όπως λέει και η ίδια: «*νιώθει, ότι έχει χάσει το παιχνίδι*». Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο επιθυμεί ο σύζυγος να τη βοηθάει περισσότερο στο σπίτι με τα μεγαλύτερα παιδιά. Για να μπορεί εκείνη να αφιερώνει περισσότερο χρόνο στο τρίτο της παιδί, το οποίο κατά τη διάρκεια της ημέρας δεν το βλέπει σχεδόν καθόλου.

Της Μαρίας της αρέσει γενικά στη ζωή της να προσφέρει. Στον αρραβώνα του κουνιάδου της, όπως λέει η ίδια, αν και ήταν οχτώ μηνών έγκυος, βοήθησε πολύ στις προετοιμασίες, αλλά και στο σιδέρωμα της προίκας: «*Γιατί ένιωθα, ότι προσφέρω. Κι εμένα, άμα νιώθω, ότι προσφέρω, νιώθω καλά στη ζωή μου*».

7.3.2.1.4. Τέταρτο κεφάλαιο – «Οι σπουδές, γάμος των παιδιών και η απόκτηση εγγονιών»

Η Μαρία αναφορικά με το μέλλον σκέφτεται τις σπουδές των παιδιών της και το γάμο τους. Ευελπιστεί να αποκτήσει εγγόνια, για να γίνει γιαγιά και να βοηθήσει κι εκείνη τα παιδιά της, αλλά και τις νύφες και τους γαμπρούς της, όπως ακριβώς έκανε και κάνει η πεθερά της με εκείνη. Και τέλος, επιθυμεί να έχει καλά γηρατεία και να μην ταλαιπωρήσει τους δικούς της ανθρώπους.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η Μαρία, αν η ζωή της ήταν βιβλίο, θα το χώριζε σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφει τα ευτυχισμένα της παιδικά χρόνια, από τη γέννηση, μέχρι την ηλικία των δεκαοχτώ ετών. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στα φοιτητικά της χρόνια, από τα δεκαεννέα μέχρι τα είκοσι τρία. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στη γνωριμία του συζύγου της, το γάμο της και την απόκτηση των δικών της παιδιών και επεκτείνεται από την ηλικία των είκοσι τριών μέχρι και σήμερα. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο σχολιάζει τις σπουδές και το γάμο των παιδιών της, αλλά και την επιθυμία της να αποκτήσει εγγόνια.

7.3.2.2. «Τα κεφάλαια ζωής» της Ευαγγελίας

7.3.2.2.1. Πρώτο κεφάλαιο – «Τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια στο χωριό»

Με βάση λοιπόν την παραπάνω ερώτηση, η Ευαγγελία χώρισε τη ζωή της στα εξής σημαντικά κεφάλαια για εκείνη:

Το πρώτο σημαντικό κεφάλαιο για την Ευαγγελία αρχίζει από οχτώ μηνών μέχρι, πεντέμισι ετών, στο οποίο περιγράφει τα πρώτα χρόνια της ζωής της στο χωριό μαζί με τον παππού και τη γιαγιά. Συγκεκριμένα:

Η Ευαγγελία τα πρώτα χρόνια της ζωής της τα πέρασε με τον παππού και τη γιαγιά της στο χωριό, βιώνοντας την απόλυτη απουσία των γονέων της. Ωστόσο, αν και μακριά από τους γονείς της, λέει χαρακτηριστικά:

[...] θυμάμαι πολύ ευτυχισμένα παιδικά χρόνια, μαζί με τον παππού μου και τη γιαγιά μου... τους είχα σαν γονείς μου.

Η Ευαγγελία δόθηκε από τους γονείς της στον παππού της και τη γιαγιά της σε ηλικία μόλις οχτώ μηνών, για να την μεγαλώσουν σ' ένα ορεινό χωριό της Κρήτης, «αμέσως την επόμενη μέρα της βάφτισής μου», όπως χαρακτηριστικά λέει η ίδια. Έμεινε εκεί μέχρι τα πεντέμισι της χρόνια, όπου οι γονείς της την πήραν πίσω, γιατί θα άρχιζε το σχολείο.

Ειδικότερα, αναφέρει, ότι ήταν πολύ ευτυχισμένη με τον παππού και τη γιαγιά. Περίμενε να έρθει το καλοκαίρι, για να πάει κοντά τους και να ξεφύγει απ' όλη την πίεση της χρονιάς. Παράλληλα, αναφέρει, ότι είναι δύο άνθρωποι που τους χρωστάει πάρα πολλά και τους είναι ευγνώμων, γιατί την μεγάλωσαν με πάρα πολύ αγάπη και είναι πολύ υπερήφανη για αυτό.

[...] η ζωή μου εκεί ήταν πολύ ευτυχισμένη... το να πάω κάθε καλοκαίρι στο χωριό ισοδυναμούσε για εκείνη με ψυχοθεραπεία, διότι της έφευγε όλη η ένταση της χρονιάς... γενικά εκεί η ζωή ήταν πολύ ευτυχισμένη... λαχταρούσα να βρεθώ κοντά στον παππού και τη γιαγιά.

Η συγκεκριμένη περίοδος της ζωής της είναι γεμάτη μόνο από ευχάριστες και ευτυχισμένες αναμνήσεις. Γεμάτες από αγροτικές ασχολίες, όπως είναι η περίοδος του τρύγου, το φύτεμα πατατών και άλλες παρόμοιες εμπειρίες που μοιραζόταν με τον παππού και τη γιαγιά. Της άρεσε ιδιαίτερα η ελευθερία που ένιωθε, και από άποψη χώρου και κινήσεων και από συναισθηματική και ψυχική σκοπιά. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] Θυμάμαι πολύ ευτυχισμένα παιδικά χρόνια, μαζί με τον παππού μου και τη γιαγιά μου, και... έκανα, ότι κάνανε τα παιδιά στο χωριό. Ξυπνούσαμε πολύ πρωί, γύρω στις τέσσερις η ώρα, δηλαδή, τα ξημερώματα και... ακολουθούσα τον παππού και τη γιαγιά στις αγροτικές δουλειές. Ε... ο παππούς δηλαδή φύτευε πατάτες, ντομάτες, πατάτες, αγγούρια, όλα τα οπωροκηπευτικά. Είχανε ε... είχαμε αμπέλια, όπου κάθε καλοκαίρι τρυγούσαμε... Όπου κάθε καλοκαίρι τρυγούσαμε και ξυπνούσαμε πολύ νωρίς... πηγαίναμε... τα πρό... πρόβατα ενός ξαδέρφου μου και τα βοσκούσαμε, τα πηγαίναμε για βοσκή, δηλαδή, ε... τρέχαμε στα βουνά, παίζαμε κρυφτό, κυνηγητό, ήμασταν πάρα πολύ... έτσι ελεύθεροι, είχαμε πολύ χρόνο, πολύ χώρο ε... πράγμα που συνηθί... που δεν συνηθίζεται μάλλον στις κλειστές πόλεις, όπως στην Αθήνα... Παίζαμε μαζί, ασχολιόντουσαν πάρα πολύ μαζί μου, ποτέ δεν μου είχε λείψει κάτι, ε... με αγαπούσανε πάρα πολύ..., ε. μου ψώνιζαν, μου έπαιρναν διάφορα παιχνίδια.

Δεν ήθελε τα άψυχα παιχνίδια που της έστελνε η μητέρα της από την Αθήνα. Δεν της άρεσαν γενικότερα τα παιχνίδια. Προτιμούσε να τρέχει στη φύση και να μοιράζεται εμπειρίες με τον παππού

της και τα ξαδέρφια της, όπως είναι η βοσκή των προβάτων, το κουβάλημα των ξύλων, το καθάρισμα του στάβλου, ο τρύγος, κλπ. μας είπε συγκεκριμένα:

[...] πάντοτε πήγαινα με το... με το παππού... περπατούσαμε περίπου... τρία τέταρτα δρόμο, για να κατεβούμε σε μία κεντρική λεωφόρο, να πάρουμε το λεωφορείο που πήγαινε σε μία μεγαλούπολη, κοντά στο χωριό... για να ψωνίσουμε... δηλαδή, θυμάμαι τα... παιδικά μου χρόνια με πολύ αγάπη, πολύ τρυφερότητα... παιχνίδι ήταν η φύση για μένα, παιχνίδι ήταν τα χωράφια που έτρεχα, παιχνίδι ήταν τα πρόβατα του παππού και των ξαδελφών μου, που πηγαίναμε να τα βοσκήσουμε, παιχνίδι ήταν τα ξύλα που μεταφέραμε με τον παππού. Ε... Παιχνίδι για μένα ήταν οι κότες που τάζαμε, ο στάβλος που καθαρίζαμε, ο γαϊδαράκος του παππού που ανέβαινα στην πλάτη του και πηγαίναμε στ' αμπέλι και στα χωράφια.

Ωστόσο, την Ευαγγελία την έχει στιγματίσει η απουσία της μητέρας της. Δεν είναι μόνο, ότι δόθηκε σε μία κρίσιμη ηλικία στον παππού και τη γιαγιά, αλλά όλη η κατάσταση επιβαρύνεται από γεγονός, ότι οι γονείς της και η αδερφή της ήταν εντελώς απόντες από τη ζωή της. Η ίδια επισημαίνει:

[...] αυτό που θυμάμαι με στενοχώρια ... είναι η απουσία των γονιών μου.

Η μητέρα της όλο αυτό το διάστημα που μεγάλωνε στο χωριό από οχτώ μηνών έως πεντέμισι ετών την είχε επισκεφτεί δύο με τρεις φορές, συνήθως καλοκαίρι. Αυτό είναι κάτι που την ενοχλεί ιδιαίτερα και που έχει αποτελέσει σημείο αψιμαχίας ανάμεσα στην μητέρα της και τη γιαγιά της. Η πρώτη υποστήριζε, ότι την άφησε μόνο δύο χρόνια στο χωριό, ενώ η δεύτερη περισσότερο. Η μητέρα της επίσης, ισχυριζόταν, ότι την επισκεπτόταν περισσότερο συχνά και για περισσότερες μέρες, ενώ η γιαγιά της είχε διαφορετική άποψη.

Αυτή η περίοδος είναι η πιο ευτυχισμένη στη ζωή της Ευαγγελίας. Θυμάται μόνο ευτυχισμένες στιγμές και έχει μόνο ευχάριστες εικόνες στο μυαλό της από εκείνα τα χρόνια. Όταν αργότερα επέστρεψε στην Αθήνα, δυσκολεύτηκε πολύ να προσαρμοστεί εκεί, γιατί αφενός μεν, άφηνε πίσω της τα πρόσωπα που θεωρούσε γονείς της – και αυτό της στοίχισε ιδιαίτερα – και αφετέρου δε, άφηνε πίσω της έναν τόπο και συνήθειες – δραστηριότητες που ήταν πολύ δύσκολο να τις συνεχίσει στην Αθήνα. Είχε ελευθερία χρονική και χωρική, κατάσταση, η οποία άλλαξε πολύ, όταν ξαφνικά έπρεπε να κλειστεί με τους άγνωστους μέχρι τότε γονείς και την άγνωστη αδερφή της, σε ένα μικρό διαμέρισμα της Αθήνας.

7.3.2.2. Δεύτερο κεφάλαιο – «Τα δυσάρεστα παιδικά χρόνια στην Αθήνα»

Το δεύτερο κεφάλαιο στη ζωή της Ευαγγελίας διαρκεί από πεντέμισι ετών μέχρι δεκαοχτώ και κάτι, όπου περιγράφει τη ζωή στην Αθήνα, μαζί με τους γονείς και τα αδέρφια της. Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα λεγόμενα της Ευαγγελίας η μετάβασή της από το χωριό στην Αθήνα δεν ήταν καθόλου εύκολη για εκείνη. Ένιωθε να χάνει τον εαυτό της, ένιωθε να ξεριζώνεται, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η ίδια:

[...] ένιωθα, ότι άφηνα την οικογένεια και τους γονείς μου πίσω. Τους ανθρώπους που ένιωθα γονείς μου, αφού εκείνοι ήταν δίπλα μου τα πρώτα χρόνια της ζωής μου. Για αυτό το λόγο και δυσκολεύτηκα πάρα πολύ.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη ενότητα, η Ευαγγελία σε αυτή την ενότητα της ζωής της, δεν έζησε όμορφες στιγμές, δεν έχει ευχάριστες αναμνήσεις.. Αναζητούσε συνεχώς τον παππού της και τη γιαγιά της, γιατί αυτούς είχε μάθει ως γονείς της και αυτοί την είχαν μεγαλώσει τα πεντέμισι πρώτα χρόνια της ζωής της. Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι στο σπίτι της υπήρχε μία συνεχής κόντρα με όλους και όλοι τσακωνόνταν με όλους. Υπήρχε συνεχώς μία ένταση, την οποία δεν μπορούσε να

την δικαιολογήσει. Στα μάτια της τότε οι καβγάδες έμοιαζαν με ομηρικά προβλήματα. Θυμάται τον εαυτό της να έχει μάθει να προσμένει έναν καβγά. Η ίδια είπε:

[...] θυμάμαι πάντα με καβγάδες, πάντα με φασαρίες, και ανάμεσα στη μητέρα μου και τον πατέρα μου, φασαρίες πολλές και καβγάδες, αλλά, και ανάμεσα ε... στην αδερφή μου, στον πατέρα μου και στη μάνα μου και σ' εμένα και στην αδερφή μου.

Ένωθε, ότι δεν είχε θέση σε εκείνο το σπίτι, ότι κανείς δεν απολάμβανε την παρουσία της εκεί. Νόμιζε, ότι οι καβγάδες δημιουργούνταν εξαιτίας της δικής της μορφής μέσα στο σπίτι, ένωθε, ότι για να ηρεμήσει η κατάσταση θα έπρεπε να γίνει άφαντη, να μην την βλέπει κανείς. Ήθελε να επιστρέψει στο χωριό, να γυρίσει στους ανθρώπους που την αγαπούσαν. Μας αναφέρει σχετικά:

[...] ένωθα, ότι δεν με θέλει κανένας, ότι δεν μ' αγαπάνε... εκεί, έχω ανθρώπους να μ' αγαπάνε, κι έχω τον παππού μου και τη γιαγιά μου που μ' αγαπάνε και με περιμένουν, γιατί με κρατούσαν στην Αθήνα, αφού δεν μ' αγαπούσαν καθόλου;... Οικογένειά μου θεωρούσα την οικογένεια, στην οποία είχα μεγαλώσει τα πρώτα μου παιδικά χρόνια... αυτό που θυμάμαι από εκείνα τα χρόνια είναι η απουσία των γονιών μου.

Ένωθε, λοιπόν, ότι δεν την αγαπούσαν καθόλου στο νέο της οικογενειακό περιβάλλον, αυτό εισέπραττε, και θεωρούσε, ότι ανήκε στον παππού και στη γιαγιά, στους ανθρώπους που την μεγάλωσαν και που την περίμεναν να επιστρέψει στο χωριό. Λέει χαρακτηριστικά, ότι «*οι γονείς μου αποφάσισαν, ότι έπρεπε να επιστρέψω στο σπίτι*» και «*με πήραν πάλι πίσω*». Αισθάνεται σαν αντικείμενο που την μεταφέρουν, χωρίς να αναλογιστούν τα αισθήματα και τα θέλω της. Οι γονείς, λοιπόν αποφάσισαν να την δώσουν στον παππού και τη γιαγιά, οι γονείς αποφάσισαν να την πάρουν πάλι πίσω, χωρίς να αναλογιστούν τα συναισθήματα, της ίδιας και των παππούδων της. Αισθάνεται σαν «μπαλάκι» στα χέρια των γονιών της, που δεν σέβονται τις επιθυμίες της και τα θέλω της. Έτσι, όπως απλά την έδωσαν, έτσι απλά την πήραν πίσω, χωρίς να σκεφτούν, τι επιπτώσεις μπορεί να έχουν αυτές οι κινήσεις τους στον συναισθηματικό και ψυχικό της κόσμο.

Μας αναφέρει, ότι οι γονείς της δεν έκαναν κάτι, για να την κάνουν να νιώσει όμορφα μέσα στο σπίτι τους και ότι ένωθε, ότι με τον τρόπο τους την έδωχαν. Γι' αυτό, λοιπόν, κι εκείνη είχε τάσεις φυγής από το σπίτι στην Αθήνα και επιστροφής στον παππού και στην γιαγιά. Λέει χαρακτηριστικά:

[...] θυμάμαι πάντοτε που έλεγα ότι ήθελα να φύγω, να φύγω, να φύγω από το σπίτι μου... Ένωθα, ότι ουσιαστικά με διώχνανε με τον τρόπο τους.

Είναι σαν να μην ενσωματώθηκε ποτέ στο οικογενειακό της περιβάλλον στην Αθήνα, σαν να μην αποδέχθηκε ποτέ, ότι η οικογένειά της είναι αυτή στην Αθήνα. Δεν μπορούσε να δεχθεί, ότι γονείς της είναι η μητέρα της και ο πατέρας της στην Αθήνα, και όχι ο παππούς και η γιαγιά στο χωριό. Εκείνους, δηλαδή, που έμαθε να ζει μαζί τους από μικρό παιδί. Πάντοτε σκεφτόταν τον παππού και τη γιαγιά και τη ζωή της εκεί κοντά τους:

[...] Πέρασα πάρα πολύ δύσκολα, δηλαδή δεν έχω καθόλου όμορφες αναμνήσεις, αναζητούσα συνέχεια τον παππού και τη γιαγιά, να γυρίσω πίσω.

Αντιθέτως στην Αθήνα, ένωθε πάρα πολύ άσχημα. Αισθανόταν, ότι δεν είχε κάτι ή κάποιον να την κρατάει εκεί. Δεν υπήρχε κάτι, με το οποίο να έχει δεθεί και να νιώθει, ότι το έχει ή την έχουν ανάγκη. Μέσα λοιπόν σε αυτό το δυσάρεστο περιβάλλον η Ευαγγελία ούτε καν να φάει δεν είχε όρεξη. Επισημαίνει με χαρακτηριστικό τρόπο τα συναισθήματά της:

[...] Δεν ξέρω πώς ακριβώς ένωθα, πάρα πολύ άσχημα, δηλαδή, δεν μπορώ να βρω ακριβώς τα λόγια και να εκφράσω τα συναισθήματα που με πλημμύριζαν εκείνη την εποχή... όταν πρωτοπήγα στην

Αθήνα δεν άνοιγα, ούτε καν το ψυγείο ε... να φάω ε... και ... είχα... πάει στο νοσοκομείο με ορό, επειδή δεν έτρωγα.

Και δεν έφτανε μόνο αυτό, αλλά γενικά στο σπίτι υπήρχαν εντάσεις και συγκρούσεις, με επίκεντρο πάντα την αδερφή της. Η Ευαγγελία βίωνε πολύ δύσκολες καταστάσεις στην οικογένεια της, όπου οι φασαρίες και οι αντιπαλότητες εμφανίζονταν σε καθημερινή βάση. Ήταν σαν οι καθημερινοί καβγάδες να δίνουν πνοή στο συγκεκριμένο σύστημα της οικογένειας, που χωρίς αυτούς ήταν αδύνατη η ύπαρξή της. Όλα τα μέλη της οικογένειας, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, βρίσκονταν σε μία διαρκή υπερένταση, για το ποιος θα τσακωθεί με ποιον. Επισημαίνει, δηλαδή, ότι όλοι οι καβγάδες και όλη αυτή η ένταση ξεκινούσε από την αδερφή της και μπλέκονταν μετά όλοι σε αυτήν την φασαρία. Αναφέρει συγκεκριμένα:

[...] γενικά στην οικογένεια επικρατούσε ένταση κάθε μέρα, γινότουσαν τσακωμοί, τσακωμοί, μα κάθε μέρα, μπορεί και δύο με τρεις φορές ε... την ημέρα, με επίκεντρο πάντοτε την Μαρία... σε καθημερινή βάση τσακωνόμασταν μεταξύ μας, ο ένας με τον άλλον, ο πατέρας μου με την μάνα μου, ε... Η αδερφή μου με μένα, η αδερφή μου με τη μάνα μου, η αδερφή μου με τον πατέρα μου, ο αδερφός μου με την αδερφή μου... θυμάμαι πάντα με καβγάδες, πάντα με φασαρίες, και ανάμεσα στη μητέρα μου και τον πατέρα μου, φασαρίες πολλές και καβγάδες, αλλά, και ανάμεσα ε... στην αδερφή μου, στον πατέρα μου και στη μάνα μου και σ' εμένα και στην αδερφή μου. Ε... Αργότερα, όταν ο αδερφός μου... μεγάλωσε, πάντα τσακωνόταν και ο αδερφός μου με την αδερφή μου, δηλαδή, πάντοτε στο σπίτι μας, ο ένας τσακωνόταν με τον άλλον, ήταν σαν να προκαλούσαμε τον καβγά, σαν, δηλαδή, ένιωθα, ότι ε... ήταν η τροφή μας ο καβγάς, ότι, αν μια μέρα δεν είχαμε υπερένταση μέσα στο σπίτι και την οικογένεια, ε... Δεν θα 'βγαινε σε καλό μας... πάντα τσακωνόντουσαν για την Μαρία.

Πιο συγκεκριμένα για τους γονείς της αναφέρει, ότι όλα αυτά τα χρόνια πρωταρχικό μέλημά τους ήταν να είναι τα παιδιά καλά στην υγεία τους και να μην τους λείπει τίποτα σε οικονομικό επίπεδο. Να έχουν, δηλαδή, φαγητό, καθαρά ρούχα, αδιαφορώντας, για το πώς αισθάνονται ή τι επιθυμούν. Φαίνεται, ότι στον συναισθηματικό και ψυχικό τομέα ήταν απόντες. Ειδικότερα, ακούστηκε το εξής:

[...] Νοιάστηκαν όλα αυτά τα χρόνια και για μένα, και για τον αδερφό μου και για την αδερφή μου ε... Είναι να είμαστε... καλά, γερά, δηλαδή, να έχουμε να φάμε, να πηγαίνουμε στο σχολείο και να μην έχουμε κάποια έλλειψη οικονομική... συναισθηματικά όμως ήταν αλλού.

Επίσης, η Ευαγγελία φαίνεται να κατηγορεί τους γονείς της, ότι το μόνο που τους ένοιαζε, ήταν το τι θα πει ο κόσμος, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις επιθυμίες των παιδιών τους. Μας δίνει λοιπόν την εντύπωση η Ευαγγελία, ότι επιθυμεί διακαώς την αποδοχή από τους γονείς της, επιθυμεί να της δείξουν, ότι την αγαπούν και θέλει να της δώσουν το δικό της χώρο και το δικό της χρόνο με αυτούς. Να την τοποθετήσουν μέσα στη ζωή της και να της δείξουν, ότι η παρουσία της τους δίνει χαρά και ευτυχία. Συγκεκριμένα ανέφερε:

[...] στο μυαλό των γονιών μου κυριαρχούσε το τι θα πει ο κόσμος, δηλαδή, ε... Μην πας για καφέ, γιατί το τι θα πει ο κόσμος, μην κάνεις κάποια σχέση, γιατί, τι θα πει ο κόσμος. Ε... Μην κάνεις το ένα, γιατί τι θα πει ο κόσμος, μην κάνεις το άλλο, γιατί τι θα πει ο κόσμος... Και προσπαθούσα να αποκτήσω στην Αθήνα το δικό μου χώρο και το δικό μου χρόνο.

Ένιωθε λοιπόν έντονη απογοήτευση όλη αυτή την περίοδο της ζωής της. Έντονο πόνο και δυστυχία μέσα σε αυτό το οικογενειακό σύστημα, γιατί ένιωθε, ότι την πήραν από ένα μέρος και από τους ανθρώπους που λάτρευε. Δεν είχε καλή, υγιή σχέση με κανέναν μέσα στο σπίτι της. Μόνο με τον αδερφό της, με τον οποίο όμως είχε αρκετά μεγάλη διαφορά ηλικίας. Η γέννηση του αδερφού της έκανε την Ευαγγελία να αισθάνεται κάπως καλύτερα μέσα στο σπίτι τους. ωστόσο, ζητούσε συνεχώς να γυρίσει πίσω στον παππού και τη γιαγιά, στα ανέμελα και ευτυχισμένα παιδικά χρόνια στο χωριό.

[...] για άλλη μία φορά με είχαν απογοητεύσει... αιμορραγεί ουσιαστικά ε... Ολόκληρη η οικογένεια... ξύπναγα με ένα αχ και κοιμόμουν μ' ένα βαχ... θυμάμαι πάντοτε που έλεγα ότι ήθελα να φύγω, να φύγω, να φύγω από το σπίτι μου.

7.3.2.2.3. Τρίτο κεφάλαιο – «Τα φοιτητικά χρόνια»

Το τρίτο κεφάλαιο διαρκεί από δεκαοχτώ ετών μέχρι είκοσι τρία, όπου η Ευαγγελία αναφέρεται στη φοιτητική της ζωή. Ειδικότερα η Ευαγγελία σε αυτήν τη σύντομη θεματική ενότητα μας εξιστορεί το πώς πέρασε τα φοιτητικά της χρόνια στο Βόλο. Λέει χαρακτηριστικά, ότι στην αρχή είχε προβλήματα προσαρμογής, γιατί ήταν ένα παιδί γενικά εσωστρεφές που δεν είχε βγει πολλές φορές έξω από το σπίτι. Όμως αυτό που της έκανε εντύπωση, είναι το πόσο ηρέμησε, όταν απομακρύνθηκε από το σπίτι της. Μακριά, λοιπόν από το σπίτι της, μακριά από ένα περιβάλλον γεμάτο συγκρούσεις και προβλήματα ένιωθε γενικά περισσότερο ήρεμη. Όμως η δύναμη της συνήθειας είναι τόσο δυνατή, που μερικές φορές αναζητούσε τη φασαρία και τις εντάσεις που βίωνε μέσα στο σπίτι της. Της φαινόταν παράλογο, το να μην υπάρχει η φασαρία και ο τσακωμός σε καθημερινή βάση στη ζωή της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] το πόσο ήρεμα ένιωθα το κεφάλι μου και ώρες – ώρες επιζητούσα αυτή τη φασαρία και την ένταση που βίωνα στο σπίτι μου.

Ήταν ξένοιαστα τα φοιτητικά χρόνια για εκείνη με πολλές φιλίες, εξόδους, αλλά και αρκετό διάβασμα, αφού η σχολή που φοιτούσε ήταν η πρώτη της προτίμηση, κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου και γι' αυτό το λόγο είχε πολύ όρεξη και διάβαζε πολύ.

Στο Πανεπιστήμιο έκανε και την πρώτη σημαντική σχέση στη ζωή της, η οποία διήρκεσε ένα χρόνο και διαλύθηκε, όταν ο σύντροφός της, της ζήτησε να χωρίσουν. Της είπε χαρακτηριστικά, ότι ήταν πολύ σοβαρή κοπέλα για σοβαρό δεσμό, κι αυτός δεν ήθελε να δεσμευτεί ακόμα. Ήθελε, δηλαδή, να κάνει και άλλες σχέσεις, πριν δεσμευθεί σοβαρά και παντρευτεί.

Μετά από αυτήν την σχέση, η Ευαγγελία έκανε σχέση με έναν άνθρωπο, που νόμιζε, ότι ήταν είκοσι χρόνια μεγαλύτερος, αλλά στην πορεία της σχέσης και μετά από πέντε και χρόνια σχέσης, έμαθε, ότι είχαν διαφορά ηλικίας, όχι είκοσι, αλλά τριάντα χρόνια. Και όχι μόνο αυτό, αλλά και ότι ο φίλος της ήταν ήδη παντρεμένος, εν διαστάσει, βέβαια, και είχε μία κόρη πέντε χρόνια μεγαλύτερη από την Ευαγγελία. Η τελευταία τον χώρισε αμέσως, όχι γιατί την πείραξαν αυτά που έμαθε, αλλά γιατί αποδείχτηκε, ότι δεν ήταν ειλικρινής μαζί της. Βέβαια, μετά από κάποια χρόνια λέει η ίδια για τη σχέση της: *«Στα μάτια του έβλεπα τον πατέρα μου, έβλεπα την ασφάλεια στα χρόνια του, έβλεπα την ασφάλεια που δεν ένιωσα ποτέ με τον πατέρα μου ε... Και την σιγουριά. Ένιωθα προστασία»*. Μετά από χρόνια λοιπόν και αναλογιζόμενη τη σχέση της αυτή διαπιστώνει, ότι ουσιαστικά *«δεν ήταν ε... Έρωτας, ήταν αγάπη ε... Ουσιαστικά πατρική»*. Στα μάτια του, λοιπόν, στα χρόνια του θα λέγαμε, έβλεπε τον πατέρα της και η παρουσία του κοντά του αναπλήρωνε την απουσία του πατέρα της. Αυτός ο άνθρωπος της παρείχε σιγουριά, προστασία και ασφάλεια, αυτά που ήθελε και επιδίωκε από τον πατέρα της, αλλά λόγω της συνεχής απουσίας του, ήταν δύσκολο να της τα παράσχει.

7.3.2.2.4.1. Τέταρτο κεφάλαιο – «Η εγκυμοσύνη»

Το τέταρτο κεφάλαιο είναι από τα είκοσι τρία μέχρι και τα είκοσι έξι, όπου η Ευαγγελία αναφέρεται στον πρώτο της γάμο και στη γέννηση του παιδιού της. Αυτό το κεφάλαιο της ζωής της Ευαγγελίας, θα λέγαμε ότι χωρίζεται σε δύο υποκεφάλαια: την εγκυμοσύνη της και τον πρώτο της γάμο.

«Η εγκυμοσύνη»

Αναφορικά τώρα με το πρώτο στάδιο σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής της Ευαγγελίας άρχισε με το διορισμό της σε ένα νομό της Κρήτης, όπου και γνωρίζει τον πατέρα του πρώτου της παιδιού. Υπήρξε ένας χρόνος γνωριμίας και έναμισι χρόνος σχέσης, όταν η Ευαγγελία έμεινε έγκυος: *«στις τέσσερις Μαρτίου ε... του 2005, έμαθα για την εγκυμοσύνη μου»*. Το μόνο που σκέφτηκε ήταν να κρατήσει αυτό το παιδί, να το φέρει στον κόσμο και είχε αποκλείσει εντελώς από το μυαλό της το ενδεχόμενο της άμβλωσης. Σε αυτό μάλιστα την προέτρεπαν οι δικοί της ή καλύτερα την ανάγκαζαν να το κάνει, σχεδόν της το επέβαλλαν με τα λόγια τους, για εκείνη το παιδί ήταν «δώρο Θεού», όπως ακριβώς είχε ονομάσει και τον αδερφό της, ο οποίος έχει γεννηθεί την ίδια ακριβώς ημέρα με την κόρη της. Χαρακτηριστικά είπε:

[...] ήρθε η εγκυμοσύνη που δεν την περιμέναμε, ούτε την επιδιώκαμε, ε... κι εγώ το μόνο που σκέφτηκα, ήταν το να κρατήσω αυτό το παιδί. Δεν ήθελα με τίποτα να κάνω άμβλωση... ήταν δώρο Θεού ένα παιδί.

Είχε αγωνία και άγχος για αυτή την εγκυμοσύνη, αλλά επικρατούσε η χαρά. Αγωνία, για το αν θα πάνε όλα κατ' ευχή, άγχος, για το πώς θα το εισέπραττε ο πατέρας του παιδιού. Όμως, στο τέλος των σκέψεών της επικρατούσε η χαρά, γιατί ένιωθε, ότι είχε μία νέα ύπαρξη μέσα της και το μόνο που την ένοιαζε ήταν *«το παιδί αυτό να γεννηθεί καλά»*, όπως η ίδια μας είπε. Ό, τι απόφαση και να έπαιρνε ο πατέρας του παιδιού, ήταν αποφασισμένη να το κρατήσει αυτό το παιδί. Μας είπε σχετικά:

[...] εγώ την απόφασή μου την είχα πάρει ήδη... Το παιδί θα το κρατούσα πάση θυσία.

Χρειάστηκε να νοσηλευτεί στο νοσοκομείο για τρεις ολόκληρους μήνες. Αντιμέτωπise σοβαρά προβλήματα – ψυχογενούς φύσεως – με την εγκυμοσύνη της και ήταν αναγκασμένη να παραμείνει στο νοσοκομείο με ορό, σε πλήρη ακινησία, εξαιτίας πρόωρων συσπάσεων. Αφού γεννήθηκε το παιδί, εβδομηνίτικο, παρέμεινε στην αίθουσα των πρόωρων νεογνών για έντεκα μέρες. Η απομάκρυνση αυτή από κοντά της, της στοίχισε πολύ, γιατί, όπως λέει: *«τρεις ολόκληρους μήνες, με ορούς και πρόωρες συσπάσεις με αποτέλεσμα να γεννήσω το παιδί εβδομηνίτικο και να χρειαστεί να παραμείνει στην αίθουσα των πρόωρων νεογνών ε... Για έντεκα ημέρες»*. Σε αυτές τις δύσκολες στιγμές της εγκυμοσύνης της, δεν είχε κανέναν δίπλα της. Ούτε καν τους γονείς της, οι οποίοι την απέρριψαν, μόλις έμαθαν για την εγκυμοσύνη και ούτε καν τηλεφωνική επικοινωνία δεν επιδίωκαν. Δεν είχε καν την υποστήριξη από τον πατέρα του παιδιού της και ένιωθε απελπισμένη, αβοήθητη, μόνη. Ένιωθε, ότι το παιδί αυτό το ήθελε μόνο εκείνη. Η ίδια μας επισημαίνει:

[...] πέρασα πολύ δύσκολες στιγμές και δεν είχα την συμπαράσταση, ούτε των γονιών μου, ούτε δικών μου ανθρώπων, ούτε του... πατέρα του παιδιού μου, ούτε από καμία πλευρά... ένιωθα τόση μοναξιά, τόση απελπισία, μόνη, και το μόνο που επιθυμούσε ήταν να γεννηθεί καλά το παιδί... ένιωθα πάρα πολύ μόνη, ένιωθα την μοναξιά σε όλο της το μεγαλείο.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός, ότι η Ευαγγελία είπε πρώτα για την εγκυμοσύνη στον πατέρα της και η μητέρα της το έμαθε από αυτόν. Κι αυτό, γιατί, συνήθως οι κόρες συζητούν με τις μητέρες, αυτά τα οποία τις απασχολούν. Το είπε όμως στον πατέρα της, αφού εκείνος τόσα χρόνια έπαιρνε τις αποφάσεις για την οικογένεια και καθόριζε, το τι έπρεπε να συμβεί. Ωστόσο, ένιωθε, ότι δεν ήθελε να το πει σε κανέναν από τους δύο. Πρώτα απ' όλους, όμως το εκμυστηρεύτηκε στην γιαγιά της, *«την κοληλή της φίλη»*, όπως μας είπε παραπάνω. Η μητέρα της, μόλις το έμαθε, την πήρε τηλέφωνο και της μίλησε με τα χειρότερα λόγια. Της έκλεισε μάλιστα το τηλέφωνο και διακόπηκε η επικοινωνία τους για πέντε περίπου ολόκληρους μήνες, μέχρι, δηλαδή που η Ευαγγελία εισήχθη στο νοσοκομείο. Ουσιαστικά ήταν η πρώτη φορά που η Ευαγγελία έπαιρνε μία απόφαση, με την οποία δεν συμφωνούσαν. Δεν την ενόχλησε, που ο πατέρας της δεν είχε επικοινωνία μαζί της, αφού, όπως

λέει η ίδια, δεν τον είχε ζήσει, δεν έδειχνε να την αγαπάει, δεν τον ένιωθε, ως πατέρα της. Την ενόχλησε, όμως η αδιαφορία και η σκληρότητα της μητέρας της, αφού εκείνη ήταν γυναίκα και μητέρα και έπρεπε να βρίσκεται δίπλα στο παιδί της. Ακούστηκε το εξής:

[...] για να πω την αλήθεια... σε κανέναν από τους δύο δεν ήθελα να το πω. Αλλά έπρεπε σε κάποιον να το πω... τον πατέρα μου... να πω την αλήθεια, δεν τον είχα ζήσει καθόλου, δεν... ένιωθα, ότι είναι άντρας, ότι είναι πατέρας, ότι... δεν ξέρω, δεν του κρατάω πολύ κακία γι' αυτό... η μητέρα μου πίστευα, ότι ε... Θα έπρεπε να έρθει, θα έπρεπε να είναι δίπλα μου, θα έπρεπε να μου συμπαρασταθεί.

7.3.2.4.2. Τέταρτο κεφάλαιο – «Ο πρώτος γάμος»

Η Ευαγγελία με τον πατέρα του παιδιού της δεν παντρεύτηκε, παρά μόνο, όταν γεννήθηκε το παιδί. Όταν έμαθε ο πατέρας του παιδιού για την εγκυμοσύνη δεν χάρηκε ιδιαίτερα. Ωστόσο, είτε στην Ευαγγελία να αποφασίσει εκείνη, τι θέλει να κάνει, κι αυτός θα βρίσκεται δίπλα της. Αμέσως του ανακοινώθηκε από την Ευαγγελία, ότι θέλει αυτό το παιδί, περισσότερο από καθετί άλλο. στη ζωή της. Εκείνος συμφώνησε και άρχισαν να κάνουν σχέδια για το γάμο και την κοινή ζωή τους. Όταν όμως η Ευαγγελία ήταν τεσσάρων μηνών της είπε να κάνει έκτρωση, γιατί δεν την ήθελε πλέον, ούτε εκείνη, αλλά ούτε και το παιδί. Η μητέρα του τον επηρέαζε λέγοντας του, ότι είναι μικρός, και ότι το παιδί, ίσως, δεν είναι δικό του. Από αυτό το σημείο αρχίζουν τα προβλήματα και η Ευαγγελία τεσσάρων μηνών και κάτι εισάγεται στο νοσοκομείο με πρόωρες συσπάσεις ψυχογενούς αιτιολογίας. Στο νοσοκομείο ο πατέρας του παιδιού είναι απών, την επισκέπτεται λιγοστές φορές και μία από αυτές της λέει, ότι προκειμένου να παντρευτούν, η Ευαγγελία πρέπει να κάνει τεστ πατρότητας, για να δει, αν το παιδί είναι δικό του. Το γεγονός αυτό σοκάρει την Ευαγγελία και τη θίγει σαν άνθρωπο και σαν γυναίκα. Γκρεμίστηκαν τα όνειρά της, πριν καν γίνουν πραγματικότητα. Για άλλη μία φορά ένιωθε απόρριψη, άλλη μία φορά ένιωθε να προδίδεται από έναν άνθρωπο που νόμιζε, ότι την αγαπούσε. Μετά από αυτό το γεγονός, τίποτα δεν ήταν πλέον το ίδιο στη σχέση τους. Η μητέρα του πατέρα του παιδιού της Ευαγγελίας απειλούσε το γιο της, ότι αν την παντρευτεί θα τον αποκληρώσει και θα πεθάνει από την καρδιά της, αν έκανε έναν γάμο με μία «ξένη» - την χαρακτήριζε, με αυτή τη λέξη, γιατί δεν προερχόταν από το μέρος διαμονής τους. Και εκείνος, φυσικά επηρεαζόμενος ιδιαίτερα από τη γνώμη και τις απόψεις της μητέρας του αποφασίζει να μην γίνει γάμος, αν δεν προηγηθεί το τεστ πατρότητας.

[...] μου είπε να αποφασίσω εγώ, και εκείνος θα είναι δίπλα μου... και δεν περίμενα ποτέ να μου ζητήσει κάτι τέτοιο, να μου πει κάτι τέτοιο. Ένιωθα, ότι με μείωνε σαν άνθρωπο και μετά σα γυναίκα ήταν πολύ μαμάκιας.

Όμως μετά από αυτό τίποτα δεν είναι το ίδιο για την Ευαγγελία. Η σχέση τους είχε ήδη πάρει τον κατήφορο. Έξι μήνες διήρκεσε η κοινή τους ζωή και έπειτα χώρισαν με ιδιωτικό συμφωνητικό, το οποίο καθόριζε τον τρόπο επικοινωνίας του πατέρα με το παιδί και την διατροφή – πενιχρή - που όφειλε να καταβάλλει ο ίδιος στην μητέρα για το παιδί, ως συμμετοχή στα έξοδα ανατροφής του. εκείνος αποφάσισε να πάει στο δικηγόρο και να χωρίσουν. Ωστόσο, το διαζύγιο βγήκε συναινετικό, γιατί η Ευαγγελία θεωρούσε, ότι αφού δεν ήθελε ο ίδιος να παραμείνει με τη γυναίκα και την κόρη του, ήταν άωφο να προσπαθήσει εκείνη.

Η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο καθένας έκανε τη δική του ζωή το διάστημα που παρέμειναν παντρεμένοι. Εκείνη, δηλαδή, ήταν συνέχεια κλεισμένη στο σπίτι να προσέχει το παιδί, ενώ εκείνος την μισή μέρα δούλευε και την υπόλοιπη μισή βρισκόταν εκτός σπιτιού. Αυτό που δεν άντεχε η Ευαγγελία είναι το να νιώθει, ότι αυτή και ειδικά το παιδί, αποτελούσε βάρος για τον ίδιο. Όπως ακριβώς ένιωθε, όταν βρισκόταν στο πατρικό της σπίτι στην Αθήνα: ότι ήταν βάρος για όλους. Κάποια στιγμή άρχισε τις εξόδους μέχρι τα μεσάνυχτα. Αποπειράθηκε μάλιστα, να χτυπήσει την Ευαγγελία και με αποκορύφωμα το γεγονός, ότι βρήκε προφυλακτικά στο πορτοφόλι του, αποφάσισε, όπως λέει και η ίδια «να τελειώνει το παραμύθι». Παρ' όλα αυτά, ο ίδιος πήρε την

πρωτοβουλία να πάει στο δικηγόρο. Δυστυχώς, όμως και μετά το χωρισμό τους, παρέμεινε στην πόλη που έμεναν μαζί, και αυτό ήταν δυσβάσταχτο για εκείνη. Ήθελε να φύγει, να τρέξει μακριά, είχε την ίδια τάση φυγής που είχε και όταν έμενε στο σπίτι της στην Αθήνα. Και βέβαια, ο σύζυγος και οι δικοί του την κατηγορούσαν, ότι είχε εξωσυζυγικές σχέσεις, γι' αυτό και την χώρισε ο γιος τους, γιατί προφανώς τους ενδιέφερε η γνώμη του κόσμου, όπως και τους γονείς της, δηλαδή. Αναφέρει σχετικά:

[...] ήμουν συνέχεια κλεισμένη στο σπίτι και πρόσεχα το παιδί... Ένιωθα, ότι του ήμασταν βάρος, ότι ήταν μαζί μας μόνο και μόνο από υποχρέωση... Ήμουν πολύ μικρή και το παιδί μου πολύ μικρό, για να υποστεί όλη αυτή τη φασαρία... δεν μπορούσα να αναπνεύσω, καν... τους ενδιέφερε, το τι θα πει ο κόσμος.

Τον πατέρα του παιδιού της τον ονομάζει «βιολογικό». Μόνο αυτήν την ιδιότητα του αποδίδει στη σχέση του με το παιδί. Και αυτό γιατί, ποτέ δεν νοιάστηκε για το παιδί, ήταν σαν να μην υπάρχει. Δεν το πήρε αγκαλιά, δεν ρώτησε, τι κάνει, πώς είναι, αν έχει τα απαραίτητα, για να μεγαλώσει. Δεν νοιάστηκε, δηλαδή, ούτε για τις βασικές του ανάγκες. Αυτό το σημείο μας θυμίζει λίγο τα λόγια της Ευαγγελίας προς τον πατέρα της και τα παράπονα της προς αυτόν για την απουσία του από τη ζωή της. Φαίνεται, ότι η Ευαγγελία νιώθει, ότι και ο πατέρας του παιδιού της έχει την ίδια αντιμετώπιση προς το δικό της παιδί. Και ίσως τη φοβίζει κιόλας αυτό, γιατί υπογραμμίζει, ότι της ήταν αδιανόητο να πιστέψει, ότι το παιδί που η ίδια λάτρευε, ήταν βάρος για τον πατέρα του. Φαίνεται, ότι ξαναζούσε τα συναισθήματα αδιαφορίας και εγκατάλειψης που ένιωθε για τον δικό της πατέρα. Φοβήθηκε, ότι ο πατέρας του παιδιού της δεν θα νιώσει τίποτα παραπάνω για το δικό της παιδί, απ' ότι μπόρεσε να νιώσει ο πατέρας της γι' αυτήν την ίδια. Και η σκέψη μόνο την τρώμαζε, γι' αυτό είχε τάσεις φυγής για άλλη μία φορά. η ίδια ισχυρίζεται:

[...] ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε πραγματικά για το παιδί, ε... Ποτέ δεν του έδωσε σημασία, ποτέ δεν το πήρε αγκαλιά, ποτέ δεν νοιάστηκε να με ρωτήσει, τι κάνει αυτό το παιδί, αν ζει, πώς ζει, αν έχει να φάει, αν δεν έχει. Ακόμα και τότε που ήμασταν χωρισμένοι, και έμεινα ένα χρόνο... Αναγκαστικά στην πόλη του... αυτό το παιδί ήταν σαν να μην υπήρχε γι' αυτόν... ένιωθα, ότι ήμουν ένα βάρος και αυτό που με τρέλαινε ήταν, ότι ο άνθρωπος που λάτρευα στη ζωή μου περισσότερο από καθετί και από κάθε άλλον, αποτελούσε για τον ίδιο του τον πατέρα βάρος... και εγώ ήθελα να φύγω μακριά, να φύγω, να φύγω, να τρέξω μακριά του.

Σε αυτό το κεφάλαιο της ζωής της αναφέρει, ότι έχουν γίνει πολλά, αλλά δυσάρεστα πράγματα, γι' αυτό δεν θέλει να τα θυμάται, δεν θέλει να τα εξιστορεί. Για εκείνη, και αυτό το κεφάλαιο είναι γεμάτο πληγές. Από όλο αυτό το κεφάλαιο της ζωής της θέλει να θυμάται μόνο την απόκτηση του παιδιού της. Διατυπώθηκαν τα εξής:

[...] ένιωσα, επιτέλους, ότι θα έχω κάποιον, που θα όχι μόνο θα αγαπάω πραγματικά, όπως έκανα με τον παππού μου και τη γιαγιά μου, αλλά και κάποιον που θα αγαπάει εμένα πραγματικά.

7.3.2.2.5. Πέμπτο κεφάλαιο – «Ο δεύτερος γάμος, η δημιουργία οικογένειας και η απόκτηση του δεύτερου παιδιού»

Το πέμπτο κεφάλαιο στη ζωή της Ευαγγελίας αρχίζει από την ηλικία των είκοσι έξι ετών και επεκτείνεται μέχρι σήμερα, που η Ευαγγελία είναι τριάντα χρονών. Συγκεκριμένα σε αυτό το κεφάλαιο, παντρεύεται για δεύτερη φορά και αποκτά ένα ακόμη παιδί. Ας το δούμε, όμως αναλυτικά:

Η Ευαγγελία, λοιπόν χωρίζει, όταν η κόρη της είναι περίπου έξι μηνών. Στα πρώτα γενέθλια του παιδιού της την προσεγγίζει ένας άντρας, ο οποίος είναι ο τωρινός της σύζυγος, «ο σύντροφος της ζωής της», όπως λέει. Με αυτόν τον άνθρωπο γνωριζόταν πριν τελέσει τον πρώτο της γάμο. Εκείνος

της είχε εκφράσει α συναισθήματά του, αλλά εκείνη τον έβλεπε μόνο φιλικά, γιατί τότε είχε σχέση με τον πατέρα του παιδιού της. Θεωρεί, ότι της συμπαραστάθηκε πολύ και την βοήθησε να ξεπεράσει τον χωρισμό της. Σε φιλικό, ωστόσο επίπεδο, αφού εκείνη την περίοδο, η Ευαγγελία δεν έτρεφε καθόλου αισθήματα για εκείνον. Όλα αυτά την έφεραν κοντά σε αυτόν τον άνθρωπο, και ειδικά η δυνατότητα που είχε να μιλάει μαζί του, να μοιράζεται τα συναισθήματά της μαζί του σε μία τόσο δύσκολη περίοδο για αυτήν, όπως ήταν αυτή του διαζυγίου, που δεν είχε μάλιστα τη στήριξη και τη συμπαράσταση κανενός, ούτε καν της οικογένειάς της. Θυμήθηκε την περίοδο με τον παππού της και τη γιαγιά της και τις όμορφες συζητήσεις που έκαναν μαζί. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «δεν ξέρω, τι θα έκανα χωρίς αυτόν». Τόσο μεγάλη επίδραση είχε στη ζωή της και τόσο πολύ τη βοήθησε, που νιώθει, ότι ουσιαστικά την κατάθλιψη τη γλύτωσε χάρη σ' αυτόν τον άνθρωπο. Ένωσε ευτυχισμένη που ο άνθρωπος αυτός της αφιέρωσε χρόνο και ασχολήθηκε αποκλειστικά μαζί της, πράγμα που δεν είχε κάνει, ούτε ο πατέρας του παιδιού της, ούτε καν ο ίδιος της ο πατέρας. Η ίδια είπε χαρακτηριστικά:

[...] Μου συμπαραστάθηκε πάρα πολύ στο χωρισμό μου, συζητούσαμε επί ώρες, στο τηλέφωνο, βέβαια, ε, γιατί... Εγώ δεν είχα χρόνο καν να βγω έξω, να... Να πάω για ένα καφέ, να... δηλαδή η, όλη η ζωή μου ήταν το παιδί μου... Ε... Πραγματικά πιστεύω, ότι την κατάθλιψη, λόγω του προηγούμενου κεφαλαίου της ζωής μου, ουσιαστικά τη γλύτωσα εξαιτίας αυτού του προσώπου, εξαιτίας της ύπαρξης αυτού του προσώπου τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στη ζωή μου... δεν είχε ασχοληθεί ποτέ μαζί μου» ή «δεν μπήκε στον κόπο να με μάθει.

Ουσιαστικά, ήταν ο πρώτος άντρας στη ζωή της που της αφιέρωνε τόσο πολύ χρόνο, για να την ακούσει και μόνο. Σε μία πολύ δύσκολη περίοδο της ζωής της γνώρισε έναν άνθρωπο που τον εμπιστεύτηκε και τον αγάπησε πραγματικά. Πράγματα, δηλαδή, που ουσιαστικά δεν είχε αισθανθεί με κανέναν άντρα, και με κανέναν γενικότερα άνθρωπο, εκτός από τον παππού της και τη γιαγιά της, που την μεγάλωσαν. Εύχεται ο νέος σύντροφός της, ο νέος της σύζυγος να είναι κάτι διαφορετικό. Να μην νιώσει για άλλη μία φορά απόρριψη και προδοσία. Βρήκε σε αυτόν πολλά καινούρια συναισθήματα που δεν τα είχε μοιραστεί με κανέναν άντρα, τουλάχιστον με τους δύο σημαντικότερους άντρες που υπήρξαν στη ζωή της μέχρι εκείνη τη στιγμή, τον πατέρα της και τον πατέρα του παιδιού της. Ακούστηκαν σχετικά τα εξής:

[...] στο πρόσωπό του είδα τον πατέρα μου, είδα τον έρωτα, που μέχρι τότε πίστευα, ότι είχα γνωρίσει, ε... είδα τον... σύντροφο της ζωής, ε... είδα έναν άνθρωπο που μπορούσα να τον εμπιστευτώ και να τον αγαπήσω πραγματικά, χωρίς κάποτε να με πληγώσει αυτή η αγάπη που του έχω... Μου συμπαραστάθηκε πάρα πολύ, ήτανε δίπλα μου, σαν φίλος, και σιγά-σιγά αυτή η φιλία, εξελίχθηκε σε κάτι πάρα πολύ όμορφο, ε... σε... έναν έρωτα... ιδανικό, θα έλεγα για μένα, όπου στο πρόσωπό του βρήκα πολλά πράγματα και γνώρισα πολλά καινούρια συναισθήματα.

Ωστόσο, ομολογεί, ότι αυτό που την επηρέασε καθοριστικά, στο να πάρει αυτή την απόφαση – το να παντρευτεί ξανά, δηλαδή, ήταν η αγάπη της κόρης της προς αυτόν τον άνθρωπο, αλλά και η αγάπη αυτού του ανθρώπου προς την κόρη της. Αυτός ο άνθρωπος έδωσε στην κόρη της αγάπη και στοργή, γιατί το παιδί μέχρι εκείνη τη στιγμή αγάπη έπαιρνε μόνο από την μητέρα του, και το ίδιο έδινε μόνο σε αυτήν. Είδε πράγματα και συναισθήματα η Ευαγγελία σε αυτόν τον άνθρωπο, που δεν είχε δει καν στον «βιολογικό πατέρα» του παιδιού της. Πρώτη φορά στην αφήγησή της τον ονομάζει με αυτόν τον τρόπο, ίσως γιατί ασυνείδητα έχει κάνει την σύγκρισή της ανάμεσα στον πατέρα του παιδιού και το νέο της σύντροφο. Είδε πόση πολύ αγάπη και στοργή, πόσα συναισθήματα έδωσε ο νέος της σύντροφος σε αυτό το παιδί, παρόλο που δεν ήταν βιολογικά δικό του, ενώ αυτός που είναι αίμα του, που βγήκε από την σάρκα του, δεν είχε κάνει ποτέ τίποτα γι' αυτό το παιδί, δεν είχε αφιερώσει ποτέ χρόνο σ' αυτό το παιδί, δεν είχε ασχοληθεί ποτέ μαζί του. Θεωρεί, ότι πατέρας είναι αυτός που μεγαλώνει το παιδί κα περνά χρόνο μαζί του, κι 'χι αυτός που το γεννά απλώς και μετά εξαφανίζεται για όλη την υπόλοιπη ζωή του. Γι' αυτό και η Ευαγγελία υπογραμμίζει:

[...] ήταν η αγάπη που έβλεπα στα μάτια ε... του Γιώργου... για το παιδί μου... πιστεύω, ότι πατέρας είναι αυτός που μεγαλώνει τα παιδιά, ε... και όχι αυτός που τα γεννάει. Άλλο, πιστεύω, δηλαδή, ότι είναι ο γεννήτορας του παιδιού ε... ο βιολογικός πατέρας, δηλαδή, και άλλο κοινωνικός πατέρας. Αυτός που μεγαλώνει το παιδί, που το... αλλάζει το παιδί, αλλάζει την πάνα του, που το ταΐζει, ε... που το τρέχει στο γιατρό, που το βλέπει να κλαίει, που το βλέπει να γελάει, που το βοηθάει να κάνει τα πρώτα του βήματα και να πει τις πρώτες του λεξούλες, που το πηγαίνει στο σχολείο, που του ψωνίζει, που ξέρει, τι του αρέσει να τρώει και τι δεν του αρέσει να τρώει, με τι του αρέσει να παίζει και τι δεν του αρέσει να παίζει.

Αφού λοιπόν, ο βιολογικός πατέρας του παιδιού δεν έκανε όλα τα παραπάνω, παύει στο μυαλό της να έχει πια αυτή την ιδιότητα του πατέρα θεωρεί, ότι πατέρας του παιδιού της είναι ο τωρινός της σύζυγος, αφού αυτός την μεγαλώνει, την προσέχει και την αγαπάει. Αυτός μάλιστα της έδωσε και ό, τι πολυτιμότερο μπορεί να έχει στη ζωή του ένα παιδί: ένα αδερφάκι. Η παραπάνω σύγκριση μας θυμίζει τα λόγια που έλεγε για τον δικό της πατέρα: *«δεν ξέρω αν ο γονιός και ειδικά ο πατέρας, αγαπάει το παιδί, και χωρίς να το μεγαλώσει. Δεν ξέρω, δηλαδή, ο πατέρας μου αν μ' αγάπησε πραγματικά ποτέ»*. Ό, τι αισθάνεται και δεν αισθάνεται για τον πατέρα της, τα ίδια φοβάται, ότι αισθάνεται και ο πατέρας του παιδιού της γι' αυτό. Δεν μπορεί να το αποδεχτεί αυτό, δεν θέλει το παιδί της να νιώσει από τον πατέρα του, ό, τι ένιωσε εκείνη για τον δικό της πατέρα και γι' αυτό θέλει να τον αντικαταστήσει. Η μεγαλύτερη επιθυμία της Ευαγγελίας είναι να είναι τα δύο παιδιά της αγαπημένα και ενωμένα στη ζωή, αλλά και τα παιδιά της να έχουν υγιή και γερή σχέση με τον πατέρα τους. Ειδικότερα, είπε:

[...] χωρίς, έτσι, να το βλέπω εγωιστικά ε, την όλη κατάσταση, ε... στο μυαλό μου και στη ψυχή μου ε, έχω, ότι ο πατέρας του παιδιού μου και του πρώτου μου παιδιού ε, είναι ο Γιώργος, ο τωρινός μου άντρας και σύντροφος της ζωής μου... αγαπάει το πρώτο μου παιδί, ε... το... στηρίζει, ε, το προσέχει, το πηγαίνει βόλτες, ε... της μιλάει όμορφα, παίζει μαζί της, ε, και το παιδί έχει βρει στο πρόσωπό του, όλα αυτά που θα έπρεπε να βρει στο βιολογικό της πατέρα... αυτό που θέλω πραγματικά είναι να έχουνε μία γερή και υγιή σχέση οι δυο τους.

Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι το πρώτο της παιδί από την στιγμή που μίλησε έλεγε τον νέο της σύζυγο, «μπαμπά», χωρίς καν η Ευαγγελία με τον τωρινό της σύζυγο να είναι τότε ζευγάρι. Το παιδί γνωρίζει την όλη αλήθεια για τον πατέρα της, όσα, βέβαια μπορεί να ξέρει ένα παιδί, όσα του επιτρέπει η ηλικία του να μάθει, και νιώθει, ότι δεν είναι υπόλογη σε κανέναν, για το γεγονός, ότι ξαναπαντρεύτηκε – αφού και οι ίδιοι της οι γονείς της άσκησαν άσχημη κριτική – παρά μόνο στο ίδιο της το παιδί.

Με το σύζυγό της έχουν μία πολύ καλή σχέση, γεμάτη κατανόηση και αμοιβαία εμπιστοσύνη και τώρα πλέον, έχουν αποκτήσει και ένα δεύτερο παιδάκι – είναι τριών μηνών τώρα. Σίγουρα οι μικροσυγκρούσεις υπάρχουν, αλλά με κατανόηση και αμοιβαίες υποχωρήσεις πιστεύει, ότι όλα διορθώνονται. Νιώθει πολύ ευτυχισμένη για την νέα της οικογένεια, και κυρίως νιώθει ευτυχισμένη, γιατί είναι το παιδί της ευτυχισμένο – το πρώτο. Το μεγάλο της όνειρο είναι να μεγαλώσει τα δύο της παιδιά με πολύ αγάπη και άλλη τόση προσοχή, γιατί όπως λέει και η ίδια *«εγκυμονούν πολλοί κίνδυνοι για τα παιδιά»* και να κάνει τα παιδιά της, τις δύο κόρες της, όσο το δυνατόν πιο αυτόνομα και αγαπημένα. Εκφράζει την επιθυμία της να παραμείνει για πολλά χρόνια με το σύζυγό της και να αποκτήσουν ένα ακόμη παιδί, γιατί, όπως λέει, *«τα παιδιά είναι χαρά ζωής»*.

7.3.2.2.6. Έκτο κεφάλαιο – «Η παραμονή με το σύζυγο και η απόκτηση εγγονιών»

Το μελλοντικό κεφάλαιο της ζωής της θα ήθελε να αποτελείται από εκείνη και το Γιώργο αγκαλιά, ο χρόνος να τους βρει μαζί, αγαπημένους και ενωμένους, τα παιδιά τους να είναι δίπλα τους και να έχουν αποκτήσει και αυτά παιδιά, δηλαδή να έχουν γίνει παππούς και γιαγιά. Τότε πιστεύει, ότι θα έχει ζήσει μία ολοκληρωμένη ζωή και θα μπορεί να φύγει από αυτή τη ζωή γεμάτη ευτυχία.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι η Ευαγγελία χωρίζοντας τη ζωή της σε κεφάλαια κεφάλαιο, θα επέλεγε αυτά να είναι έξι. Το πρώτο κεφάλαιο θα περιείχε τα ευτυχισμένα χρόνια που πέρασε με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Το δεύτερο κεφάλαιο επεκτείνεται από τα πεντέμισι, μέχρι δεκαοχτώ ετών, όπου η Ευαγγελία περιγράφει την ζωή της στην Αθήνα, μαζί με τους γονείς και τα αδέρφια της. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στα φοιτητικά της χρόνια και επεκτείνεται από τα δεκαοχτώ μέχρι τα είκοσι τρία σχεδόν. Το τέταρτο κεφάλαιο περιέχει δύο υποκεφάλαια, από τα είκοσι τρία σχεδόν μέχρι τα είκοσι έξι: το πρώτο αναφέρεται στην εγκυμοσύνη της Ευαγγελίας και το δεύτερο στον πρώτο της γάμο. Θεωρεί, ότι είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις. Το πέμπτο κεφάλαιο σχετίζεται με τον δεύτερο γάμο της Ευαγγελίας και την απόκτηση του δεύτερου παιδιού της και αρχίζει από τα είκοσι έξι μέχρι σήμερα. Τέλος, το τελευταίο κεφάλαιο είναι το μελλοντικό, όπου η Ευαγγελία κάνει αναφορά για την ευτυχισμένη ζωή που θα έχει με το σύζυγό της στα βαθιά τους γεράματα, αλλά και την επιθυμία της να αποκτήσει εγγόνια.

7.3.2.3. Σύγκριση των δύο υποκειμένων (Μαρίας και Ευαγγελίας)

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η Μαρία, αν η ζωή της ήταν βιβλίο, θα το χώριζε σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφει τα ευτυχισμένα της παιδικά χρόνια, από τη γέννηση, μέχρι την ηλικία των δεκαοχτώ ετών. Είναι τα ευτυχισμένα χρόνια με τους γονείς και τα αδέρφια της στην εξοχή. Θυμάται τον πατέρα της να αφιερώνει χρόνο στα παιδιά του. Θυμάται τις όμορφες στιγμές με τις αδερφές της και τα παιχνίδια τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στα φοιτητικά της χρόνια, από τα δεκαεννέα μέχρι τα είκοσι τρία. Ήταν επιμελής ως φοιτήτρια και παιδί γενικά χαμηλών τόνων. Αναφέρει την προσβολή από τον καθηγητή της λόγω της ακμής, και την επίπτωση του γεγονότος αυτού μέχρι σήμερα στη ζωή της. Σε γενικές γραμμές πέρασε όμορφα φοιτητικά χρόνια.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στη γνωριμία του συζύγου της, το γάμο της και την απόκτηση των δικών της παιδιών και επεκτείνεται από την ηλικία των είκοσι τριών μέχρι και σήμερα. Παντρεύτηκε από προξενιό, αλλά αγάπησε το σύζυγό της. Θεωρεί, ότι τα παιδιά είναι ευτυχία και ευλογία, γι' αυτό και αποφάσισε να αποκτήσει ένα ακόμη.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο σχολιάζει τις σπουδές και το γάμο των παιδιών της, αλλά και την επιθυμία της να αποκτήσει εγγόνια μελλοντικά.

Από την άλλη πλευρά, βλέπουμε, ότι η Ευαγγελία χωρίζοντας τη ζωή της σε κεφάλαια, θα επέλεγε αυτά να είναι έξι. Το πρώτο κεφάλαιο θα περιείχε τα ευτυχισμένα χρόνια που πέρασε με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Περιγράφει το πόσο όμορφα ένιωθε με τον παππού και τη γιαγιά. Αναφέρει, πόσο πολύ χρόνο τις αφιέρωναν, αλλά πόσα πολλά πράγματα έκανε μαζί τους. ουσιαστικά τους θεωρούσε γονείς της, αφού μαζί τους είχα μοιραστεί περισσότερα πράγματα απ' ότι με τους πραγματικούς της γονείς.

Το δεύτερο κεφάλαιο επεκτείνεται από τα πεντέμισι, μέχρι δεκαοχτώ ετών, όπου η Ευαγγελία περιγράφει την ζωή της στην Αθήνα, μαζί με τους γονείς και τα αδέρφια της. Δυσάρεστες αναμνήσεις, δυσάρεστα παιδικά χρόνια. Η εξαιρετικά συγκρουσιακή σχέση με τον πατέρα, αλλά και η άσχημη σχέση με την αδερφή της, έκανε την Ευαγγελία να έχει συνεχώς τάσεις φυγής και να θέλει να επιστρέψει στο χωριό. Οι συγκρίσεις με την αδερφή της, η ανύπαρκτη ουσιαστική παρουσία της μητέρας, η υποτίμηση, η αποθάρρυνση, το ξύλο και τα άσχημα λόγια από τον πατέρα και την αδερφή, έκαναν την Ευαγγελία να θέλει ουσιαστικά να εξαφανιστεί.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στα φοιτητικά της χρόνια και επεκτείνεται από τα δεκαοχτώ μέχρι τα είκοσι τρία σχεδόν. Όμορφα χρόνια για εκείνη. Ήρεμα, αφού απομακρύνθηκε από το πατρικό της σπίτι. έκανε την πρώτη σοβαρή της σχέση και κατόπιν μία δεύτερη σχέση, η οποία τερματίστηκε λόγω ανειλικρίνειας του συντρόφου της.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιέχει δύο υποκεφάλαια, από τα είκοσι τρία σχεδόν μέχρι τα είκοσι έξι: το πρώτο αναφέρεται στην εγκυμοσύνη της Ευαγγελίας και το δεύτερο στον πρώτο της γάμο. Θεωρεί, ότι είναι δύο διαφορετικές καταστάσεις. Στο πρώτο υποκεφάλαιο μιλάει για την

εγκυμοσύνη της και τα άσχημα συναισθήματα που τη συνόδευσαν. Έμεινε πραγματικά μόνη, χωρίς τη συμπαράσταση κανενός. Ουσιαστικά όλοι την είχαν απορρίψει: γονείς, αδέρφια και πατέρας του παιδιού. Το παιδί της όμως της έδινε δύναμη να συνεχίσει να παλεύει, για να βγει γερό και υγιές. Στη συνέχεια, στο δεύτερο υποκεφάλαιο, αναφέρεται στο σύντομο γάμο της με τον βιολογικό πατέρα του παιδιού της. Αφού γεννήθηκε, βέβαια, το παιδί, επειδή η μητέρα του πατέρα του παιδιού της, δεν του το επέτρεπε, πριν γίνει εξέταση για ταυτοποίηση της πατρότητας. Χώρισαν μετά από έξι μήνες κοινής συμβίωσης, θα λέγαμε, γιατί επαφή δεν υπήρχε σε κανέναν τομέα.

Το πέμπτο κεφάλαιο σχετίζεται με τον δεύτερο γάμο της Ευαγγελίας και την απόκτηση του δεύτερου παιδιού της και αρχίζει από τα είκοσι έξι μέχρι σήμερα. Αναφέρει την γνωριμία με το δεύτερο σύζυγό της και την σημασία που απέκτησε η παρουσία του στη ζωή της. Τον θεωρεί πραγματικό πατέρα του πρώτου της παιδιού, αφού αυτός βρίσκεται δίπλα στο παιδί της, το μεγαλώνει, το προσέχει και το αγαπάει. Απέκτησαν μάλιστα και ένα δεύτερο κοριτσάκι. Η Ευαγγελία αισθάνεται πολύ ευτυχισμένη με τον σύζυγο και τα παιδιά της.

Τέλος, το τελευταίο κεφάλαιο είναι το μελλοντικό, όπου η Ευαγγελία κάνει αναφορά για την ευτυχισμένη ζωή που θα έχει με το σύζυγό της στα βαθιά τους γεράματα, αλλά και την επιθυμία της να αποκτήσει εγγόνια. Θεωρεί, ότι αυτός είναι και ο σκοπός των γονιών: να μεγαλώνουν τα παιδιά, να αυτονομούνται και να αποκτούν τη δική τους οικογένεια.

Η Ευαγγελία λοιπόν, σε αντίθεση με την Μαρία, στα κεφάλαια της ζωής της έχει εναλλαγή συναισθημάτων. Αρχίζει με θετικά συναισθήματα – τα χρόνια στο χωριό – πηγαίνει σε αρνητικά – η ζωή στην Αθήνα – επιστρέφει σε θετικά – τα φοιτητικά χρόνια – μεταβαίνει πάλι σε αρνητικά – η εγκυμοσύνη και ο πρώτος γάμος – και καταλήγει σε θετικά – ο γάμος και η γέννηση του δεύτερου παιδιού της. Αντιθέτως η Μαρία κατακλύζεται σε όλα τα κεφάλαια της ζωής της από θετικά συναισθήματα, θετικές αναμνήσεις, θετικές εμπειρίες.

7.3.3. Αποτελέσματα σε σχέση με τη βιογραφική – αφηγηματική συνέντευξη (εμπειρίες, πρόσωπα, κλπ.)

Σε ένα πρώτο επίπεδο, θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στις ίδιες ερωτήσεις της συγκεκριμένης φάσης της έρευνας. Τα ερωτήματα που απευθύνθηκαν στα δύο υποκείμενα, μας έδωσαν απαντήσεις σχετικά με: (α) τις ξεχωριστές εμπειρίες στη ζωή τους, (β) τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους, (γ) τα σχέδια και τα όνειρα για το μέλλον τους, (δ) τις περιοχές της ζωής που προκαλούν ανησυχία και άγχος, (ε) τα πιστεύω και τις αξίες τους, (στ) το σπουδαιότερο θέμα της ζωής τους. Θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε για κάθε θεματική ενότητα και υποενότητα τις αντιλήψεις τους επισημαίνοντας τις ομοιότητες και διαφορές, που προκύπτουν από τις απαντήσεις ανάμεσα στις δύο μητέρες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε τις απόψεις τους, δημιουργώντας σχηματικά έναν πίνακα, διατυπώνοντας σχετικά συμπεράσματα και επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές.

Από την ανάλυση λοιπόν περιεχομένου του ερευνητικού υλικού που συγκεντρώσαμε των δύο περιπτώσεων διακρίναμε και παραθέτουμε τις παρακάτω κατηγορίες και υποκατηγορίες, τους ορισμούς αυτών, αλλά και τα χαρακτηριστικά τους παραδείγματα.

7.3.3.1. Ξεχωριστές εμπειρίες ζωής

7.3.3.1.1. Η ομορφότερη στιγμή της ζωής (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα περιέγραφε ως την πιο όμορφη στιγμή της ζωής σου; Τι έγινε, που ήσουν, ποιος/οι ενεπλάκησαν, ποιες οι σκέψεις και συναισθήματά σου κατά το γεγονός», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποιες στιγμές της ζωής τους ξεχωρίζουν τα υποκείμενα, ως τις πιο όμορφες, ποια άτομα εμπλέκουν σε

αυτές, και ποιες οι σκέψεις και τα συναισθήματά τους γι' αυτές τις στιγμές. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.1.1. Η εγκυμοσύνη ως πηγή ομορφιάς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει ως την ομορφότερη στιγμή της ζωής του, εκείνη που πληροφορήθηκε για την εγκυμοσύνη της. Περίοδος γεμάτη από χαρά και άγχος, αφού η εγκυμοσύνη δεν ήταν προγραμματισμένη. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: Ε... Λοιπόν, η πιο όμορφη στιγμή ε... της ζωής μου, θα μπορούσα να πω, ότι ήταν, όταν έμαθα, ότι είμαι έγκυος στην πρώτη κόρη μου, δηλαδή, ε... στις τέσσερις Μαρτίου ε... του 2005, έμαθα για την εγκυμοσύνη μου, ε... και αν... τα συναισθήματα ήταν ποικίλα, δηλαδή... επειδή δεν το επεδίωκα και δεν ήταν προγραμματισμένο, είχα και αγωνία και άγχος και... το τι θα πω στους γονείς μου, το τι θα πω... ε, στον... πατέρα του παιδιού, αν υ, αν και υπήρχαν και αυτά τα συναισθήματα, ε... επικρατούσε η χαρά. Ήμουν χαρούμενη, γιατί μέσα μου υπήρχε ένας άνθρωπος, γιατί για μένα ήταν δώρο Θεού ε... αυτό το πράγμα, ε... και το μόνο που σκεφτόμουν και νοιαζόμουν, ήταν να πάνε όλα καλά και το παιδί αυτό να γεννηθεί καλά. Ε... Περίμενα, ότι θα υπήρξαν, ότι θα υπάρχουν μάλλον αντιδράσεις, αλλά εγώ την απόφασή μου την είχα πάρει ήδη ε... πριν καν το ανακοινώσω στον πατέρα του παιδιού και στους γονείς μου. Το παιδί θα το κρατούσα πάση θυσία.

7.3.3.1.2. Η γέννηση του πρώτου παιδιού ως πηγή ομορφιάς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει ως την ομορφότερη στιγμή της ζωής της την γέννηση των παιδιών της, και ιδιαίτερα του πρώτου. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Η... ωραιότερη στιγμή της ζωής μου ήταν, όταν γέννησα... το γιο μου, το πρώτο μου παιδί. Και κόρη να 'ταν, και γιος να 'ταν, το ίδιο πράγμα θα 'νιωθα. Δεν είναι, ότι έχω κόλλημα με το γιο, αλλά το πρώτο παιδί που το πήρα στην αγκαλιά μου... το θεώρησα, ότι μου δίνανε... όλα τα αγαθά του κόσμου. Όλο τον κόσμο τον είχα στα χέρια μου. Αυτό ένιωσα. Αυτή τη στιγμή, αυτά συναισθήματα. Έγινε λοιπόν, σε ένα μαιευτήριο, ιδιωτικό μαιευτήριο, του δύο χιλιάδες τέσσερα. Δεκαεφτά του Γενάρη, έξι και τριάντα πέντε το απόγευμα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την πιο όμορφη στιγμή στη ζωή του υποκειμένου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 1 πιο κάτω.

Πίνακας 1: Κατηγορίες που αφορούν την πιο όμορφη στιγμή της ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την πιο όμορφη στιγμή της ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η εγκυμοσύνη ως πηγή ομορφιάς	0	1	1
Η γέννηση του πρώτου παιδιού ως πηγή ομορφιάς	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, για την Ευαγγελία η ομορφότερη στιγμή της ζωής είναι η μέρα που έμαθε, ότι είναι έγκυος. Αν και η εγκυμοσύνη της ήρθε γρήγορα, χωρίς η Ευαγγελία να την επιδιώκει ή να την επιθυμεί, και εκτός πλαισίων γάμου, η χαρά της ήταν απεριόριστη. Η συγκίνηση και η λαχτάρα γι' αυτό το παιδί ήταν μεγάλη, αν και ήταν τρομερά αγχωμένη, γιατί περίμενε αρνητικές αντιδράσεις στο άκουσμα της εγκυμοσύνης της από τους γονείς της, αλλά και τον πατέρα του παιδιού της.

Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι η ομορφότερη στιγμή της ζωής της είναι, όταν γέννησε τα παιδιά της και ειδικά το πρώτο της παιδί. Όταν για πρώτη φορά κατακλύστηκε από τα απεριόριστα συναισθήματα της συγκίνησης, της αγάπης και της λαχτάρας για έναν άνθρωπο, που για εννέα μήνες τον κουβαλούσε μέσα της.

7.3.3.2. Η χειρότερη στιγμή της ζωής (Ερώτηση Νο2)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα περιέγραφες ως τη χειρότερη στιγμή στη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια θεωρούν τα υποκείμενα ως τη χειρότερη στιγμή στη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.2.1. Η αντίδραση των γονιών ως πηγή χειρότερης στιγμής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως τη χειρότερη στιγμή της ζωής, τις αντιδράσεις των γονέων, όταν μαθαίνουν για την εγκυμοσύνη του παιδιού τους εκτός πλαισίου γάμου. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ως χειρότερη στιγμή στη ζωή μου θα περιέγραφα ε... την αντίδραση των γονιών μου και τα λεγόμενά τους, ιδιαίτερα της μητέρας μου, όταν τους ανακοίνωσα, ε... ότι είμαι έγκυος.

7.3.3.2.2. Η προσβολή του καθηγητή ως πηγή χειρότερης στιγμής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως τη χειρότερη στιγμή, την προσβολή που μπορεί να δεχτεί ένα άτομο από τον καθηγητή σε οποιαδήποτε βαθμίδα εκπαίδευσης. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Η χειρότερη στιγμή της ζωής μου, ήταν αυτή η προσβολή που δέχτηκα από τον καθηγητή μου. Μου ράγισε την καρδιά. Δεν μπορώ να το ξεχάσω, και... ακόμα και στο σύζυγό μου το 'χω πει. Ένιωθα την ανάγκη να του το πω. Όχι τον πρώτο χρόνο, τον τελευταίο, τώρα, τώρα, τώρα πρόσφατα του το είπα ότι... ότι... έχω αυτό το τραύμα. Έτσι, του είπα. Μια μέρα... με πήραν τα κλάματα και του λέω, ξέρεις κάτι, αυτό το πράγμα το 'χω στην καρδιά μου, το 'χω βάρος στην καρδιά μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη χειρότερη στιγμή της ζωής παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 2 πιο κάτω.

Πίνακας 2: Κατηγορίες που αφορούν τη χειρότερη στιγμή της ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη χειρότερη στιγμή της ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αντίδραση των γονιών ως πηγή χειρότερης στιγμής	0	1	1
Η προσβολή του καθηγητή ως πηγή χειρότερης στιγμής	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η χειρότερη στιγμή της Ευαγγελίας στη ζωή της, συνδέεται άμεσα με την ομορφότερη στιγμή, και δεν είναι άλλη από την άσχημη αντίδραση που είχαν οι γονείς της στο άκουσμα της εγκυμοσύνης της. Αντιθέτως για την Μαρία, η πιο άσχημη στιγμή στη ζωή της ήταν η προσβολή που δέχτηκε από τον καθηγητή της στα πλαίσια του μαθήματος, όταν ήταν φοιτήτρια. Την έκανε να νιώσει πολύ άσχημα, που μετά από εννέα ολόκληρα χρόνια, όταν θυμάται το περιστατικό, αισθάνεται το ίδιο άσχημα, όπως τότε.

7.3.3.3. Αλλαγή του τρόπου θέασης του εαυτού (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια στιγμή στη ζωή σου, ή περιστατικό θα έλεγες, ότι είναι εκείνο που σε έκανε να αλλάξεις τον τρόπο που βλέπεις τον εαυτό σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι αυτή η στιγμή στη ζωή των υποκειμένων, η οποία συνέβαλλε στο να αλλάξει ο τρόπος βίωσης του εαυτού τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.3.1. Η γέννηση του παιδιού ως πηγή αλλαγής του εαυτού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως κινητήριο δύναμη αλλαγής του εαυτού, την γέννηση ενός παιδιού, αφού αυτή γεμίζει δύναμη και αυτοπεποίθηση το άτομο. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Νομίζω, ότι... η στιγμή αυτή είναι πάλι, όταν γέννησα την πρώτη μου κόρη, ε... ένιωσα, ότι πρέπει να γίνω πιο δυνατή, ότι πρέπει να αποκτήσω περισσότερη αυτοπεποίθηση, ε... γιατί... τότε, πλέον, δεν ήμουν μόνη μου, είχα και ένα παιδί να μεγαλώσω και έπρεπε να πατάω γερά στα πόδια μου και να βγάλω από τη ζωή μου, όλους εκείνους τους ανθρώπους, που μέχρι τότε με πλήγωναν, ε... και με είχαν σακατέψει ψυχολογικά και συναισθηματικά.

7.3.3.3.2. Η γνωριμία του συζύγου ως πηγή αλλαγής του εαυτού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως αιτία αλλαγής του εαυτού, την γνωριμία ενός μεγάλου έρωτα στη ζωή, η οποία τροφοδοτεί το άτομο με αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό. Ακουστήκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Τον τρόπο που βλέπω τον εαυτό μου... ίσως, όταν γνώρισα το σύζυγό μου... Άρχισα να... αποκτώ... την αυτοεκτίμηση και τον αυτοσεβασμό... που... τον είχα χάσει με αυτό το περιστατικό. Με είχε συγκλονίσει. Και όταν πραγματικά, το πρόβλημα με το πρόσωπό μου είχε πλέον, λυθεί, γιατί... ε... μετά... το 'βαλα πείσμα, να το πω; Το 'βαλα, γινάτι να το πω; Μετά από αυτό το γεγονός ε... πήγα και σ' άλλο δερματολόγο, και σ' άλλο δερματολόγο και κάπου είχα βρει το... έτσι ένα... ένα πρόσωπο λαμπερό.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την αλλαγή του τρόπου θέασης του εαυτού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 3 πιο κάτω.

Πίνακας 3: Κατηγορίες που αφορούν την αλλαγή του τρόπου θέασης του εαυτού σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την αλλαγή του τρόπου θέασης του εαυτού	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η γέννηση του παιδιού ως πηγή αλλαγής του εαυτού	0	1	1
Η γνωριμία του συζύγου ως πηγή αλλαγής του εαυτού	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία άλλαξε τον τρόπο που βλέπει τον εαυτό της, από τη στιγμή που γέννησε το παιδί της. Ένωσε, ότι έπρεπε να γίνει περισσότερο δυνατή, να αποκτήσει μεγαλύτερη δύναμη και αυτοπεποίθηση, αφήνοντας πίσω της, όλους αυτούς που τη είχαν πληγώσει και την είχαν στενοχωρήσει. Και όλα αυτά, γιατί πλέον δεν ήταν μόνη της, δεν ήταν υπεύθυνη μόνο για τον εαυτό της, αλλά και για το παιδί που σε λίγο καιρό θα έφερνε στον κόσμο.

Η Μαρία όμως αναφέρει την γνωριμία της με τον σύζυγό της, ως το γεγονός που την έκανε να αλλάξει τον τρόπο που έβλεπε τον εαυτό της. Η στιγμή αυτή συνέπεσε με την προσβολή που είχε δεχτεί από τον καθηγητή της. Έγινε, δηλαδή, σχεδόν την ίδια περίοδο. Η γνωριμία αυτή την γέμισε αυτοπεποίθηση, την έκανε να αποκτήσει αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό, την ώθησε στο να ψάξει να βρει λύσεις για το πρόβλημα της ακμής που αντιμετώπιζε.

7.3.3.4. Η πιο παλιά ανάμνηση / εμπειρία (Ερώτηση Νο4)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια είναι η πιο παλιά σου ανάμνηση», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η πιο παλιά ανάμνηση των υποκειμένων. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.1. Η περίοδος του τρύγου ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως την παλαιότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας, τις στιγμές που πέρασε στο χωριό με τον παππού και την γιαγιά και τις εμπειρίες που είχε μοιραστεί μαζί τους. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] Η... πιο παλιά μου ανάμνηση ε, είναι από την παιδική μου ηλικία, ε, όταν μεγάλωνα με τον παππού και τη γιαγιά στο χωριό, ε... και... ξυπνούσαμε το πρωί με τον παππού, την περίοδο του Αυγούστου, την περίοδο του τρύγου, ε... και... πολύ νωρίς ξυπνούσαμε, χαράματα. Δεν είχε ξημερώσει καν ακόμα, ήταν μαύρος ο ουρανός, ε... και... ο... παππούς μ' έβαζε πάνω στο γαϊδαράκο και πηγαίναμε στο... ε, αμπέλι, για να τρυγήσουμε, μαζί με τη γιαγιά, και κάτι θείες και θείους από το χωριό.

7.3.3.4.2. Μια φωτογραφία ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναφέρει, ως την παλαιότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας μία φωτογραφία από το νηπιαγωγείο. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Η πιο παλιά μου ανάμνηση...; Ίσως το νηπιαγωγείο... που πήγα στο... χωριό μου. Ε... και θυμάμαι λίγο τη δασκάλα μου και τους συμμαθητές μου από τη φωτογραφία.

7.3.3.4.3. Η αδερφή ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως την παλαιότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας ένα περιστατικό με την αδερφή σε μικρή ηλικία. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] και θυμάμαι επίσης, όταν η αδερφή μου φορούσε το βρακάκι, ήτανε μωρό έτσι μπουσούλαγε, περπατούσε... και εμένα... Και εμένα... εμένα με είχε πιάσει έτσι... Εγώ ήμουνα τεσσάρων χρονών και αυτό ήτανε ενός χρονού. Με είχε πιάσει να το βάζει η μάνα μου μέσα, κι όχι στη βεράντα ή έξω στην αυλή, γιατί δούνε το βρακί της. Με είχε πιάσει ένα πράγμα, αγωνιούσα, να... να μπει μέσα, για να μην τη βλέπει έτσι, ο κόσμος, λέει. Να μην ντρέπομαι. Αυτό θυμάμαι, έτσι.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την πιο παλιά ανάμνηση παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 4 πιο κάτω.

Πίνακας 4: Κατηγορίες που αφορούν την πιο παλιά ανάμνηση σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την πιο παλιά ανάμνηση	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η περίοδος του τρύγου ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης	0	1	1
Μια φωτογραφία ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης	1	0	1
Η αδερφή ως πηγή της πιο παλιάς ανάμνησης	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η πιο παλιά ανάμνηση της Ευαγγελίας σχετίζεται με τον παππού της και τα παιδικά χρόνια της ζωής της που τα πέρασε στο χωριό. Θυμάται, λοιπόν την περίοδο του τρύγου που σηκωνόντουσαν πολύ πρωί και πήγαιναν στο αμπέλι να κόψουν τα σταφύλια.

Η Μαρία από την άλλη πλευρά αναφέρει ως την πιο παλιά της ανάμνηση μία φωτογραφία από το νηπιαγωγείο. Με αυτόν τον τρόπο θυμάται, όχι μόνο την κυρία της και τους συμμαθητές της, αλλά και το μέρος, όπου ήταν το νηπιαγωγείο – Εμπρόσνερο – και στο οποίο είχε περάσει πολύ ευχάριστα παιδικά χρόνια.

7.3.3.5. Σημαντική ανάμνηση / εμπειρία της παιδικής ζωής (Ερώτηση Νο4)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την παιδική σου ζωή», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η σημαντικότερη εμπειρία / ανάμνηση των υποκειμένων από την παιδική τους ζωή. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.1. Η αγκαλιά του παππού ως πηγή σημαντικής ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας, τις αγροτικές δουλειές, στις οποίες έπαιρνε μέρος μαζί με τον παππού και τη γιαγιά. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Ε... από την παιδική μου ηλικία μία σημαντική ανάμνησή μου είναι ε, η οποία έχει χαραχθεί βαθιά μέσα στο μυαλό μου, ε... ήτανε, όταν μία ημέρα του Αυγούστου, παλιά με τον παππού, ήμουν γύρω στα... γύρω στα... γύρω στα... τριών χρονών ήμουν περίπου, ε... είχαμε πάει μία μέρα να τρυγήσουμε, και... ο παππούς, όταν άρχισε ξαφνικά να βρέχει, ε... ένα καλοκαιρινό μπουρίνι, όπως λέμε, ε... έτρεξε και με... πήρε αγκαλιά και με τύλιξε με την κουβέρτα, που μου είχε βάλει κάτω για κρεβατάκι, ε... και ουσιαστικά σε όλο το δρόμο, μέχρι να φτάσουμε στο σπίτι, δηλαδή, μία ώρα δρόμο, περίπου, ε... με κρατούσε στα χέρια του αγκαλιά, γιατί... ε, κοιμόμουν, ε... τυλιγμένη με την κουβέρτα και κράταγε και επιπλέον βάρος, τσιγκάκια για τα σταφύλια ε... και πολλά άλλα πράγματα. Και δεν θα ξεχάσω ποτέ αυτή την μυρωδιά ε... της αγκαλιάς του, που ήταν μερδεμένη με απύρι για τα αμπέλια και την μυρωδιά του σταφυλιού και του καλοκαιριού και του βρεγμένου χώματος και όλα αυτά μαζί και την ζεστασιά που ένιωθα σ' αυτή την αγκαλιά, ε... και την αγάπη που... που... που με περιτύλιγε εκείνη τη στιγμή.

7.3.3.5.2. Το αυτοκινητιστικό ατύχημα ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας ένα αυτοκινητιστικό ατύχημα που συνέβη στην οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] όταν τουμπάραμε το αυτοκίνητο. Το θυμάμαι σαν γεγονός... Με την οικογένειά μου, ναι. Ήτανε βροχερός καιρός και το αυτοκίνητό μας έκανε τούμπες. Αυτό με... στιγμάτισε να δω τη ζωή με άλλο μάτι. Είδα, αυτό που λένε κάποιοι, σαν να περνάει η ζωή σου, σαν κινηματογράφος μπροστά απ' τα μάτια σου.

7.3.3.5.3. Η περιπέτεια στη θάλασσα ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της παιδικής ηλικίας έναν παραλίγο πνιγμό στη θάλασσα. Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα, είναι το ακόλουθο:

Μαρία: [...] Όπως και όταν κινδύνευσα να πνιγώ... ε... μία ξαδέρφη μου πνιγότανε... πραγματικά... είχα... Και πήγα εκεί πέρα που ήτανε και την ανασήκωνα. Είχα μπει εγώ μέσα, θυμάμαι έπινα νερό, ένιωθα άσχημα, έβλεπα πάλι τη ζωή να περνάει από τα μάτια μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημαντικότερη ανάμνηση/εμπειρία από την παιδική ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 5 πιο κάτω.

Πίνακας 5: Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση / εμπειρία από την παιδική ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την παιδική ζωή	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγκαλιά του παππού ως πηγή σημαντικής ανάμνησης	0	1	1
Το αυτοκινητιστικό ατύχημα ως πηγή σημαντικής ανάμνησης	1	0	1
Η περιπέτεια στη θάλασσα ως πηγή σημαντικής εμπειρίας	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία ως την σημαντικότερη ανάμνηση από την παιδική της ηλικία αναφέρει και πάλι τα χρόνια στο χωριό και συγκεκριμένα τον παππού της. Θυμάται λοιπόν, μία καλοκαιρινή μέρα, που είχαν πάει στο αμπέλι να τρυγήσουν και ξαφνικά άρχισε να βρέχει. Τότε ο παππούς της την πήρε αγκαλιά και αυτά τα συναισθήματα που την πλημμύριζαν τότε της έχουν μείνει αξέχαστα.

Η Μαρία από την άλλη αναφέρεται σε δύο δυσάρεστες για αυτήν αναμνήσεις από την παιδική της ηλικία. Αφενός μεν σε ένα ατύχημα που είχε όλη η οικογένεια μαζί με το αυτοκίνητο, αφετέρου δε, σε μία περιπέτεια της στη θάλασσα. Προσπάθησε, δηλαδή, να σώσει μία ξαδέλφη της που πνιγόταν, και κινδύνευσε ουσιαστικά η ίδια της η ζωή.

7.3.1.6. Σημαντική ανάμνηση / εμπειρία της εφηβικής ζωής (Ερώτηση Νο6)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την περίοδο της εφηβείας», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η σημαντικότερη εμπειρία / ανάμνηση των υποκειμένων από την περίοδο της εφηβείας. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.1.6.1. Το φλερτ ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της εφηβικής ηλικίας το φλερτ που εμφανίζεται σε αυτήν την περίοδο και αφενός μεν δύναται να προκαλέσει αντιδράσεις από την πλευρά των γονέων, αφετέρου δε προκαλεί στο υποκείμενο ευχάριστα συναισθήματα. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: Ε... μία σημαντική, ε... δυστυχώς άσχημη εμπειρία από την περίοδο της εφηβείας μου ε... είναι τότε που... ένα αγόρι, όταν ήμουν δώδεκα, δεκατριών χρονών, μου είχε αφήσει ένα ε... γαρύφαλλο στην πόρτα του σπιτιού μου, χωρίς καν να το ξέρω εγώ αυτό το αγόρι, χωρίς να έχω κάτι μαζί του, ούτε καν φλερτ, όταν επέστρεψα το μεσημέρι στο σπίτι μου από το σχολείο, ο πατέρας μου με χτύπησε πολύ άσχημα, μου μίλησε πολύ άσχημα και... μου έκοψε και τα μαλλιά μου.

Μαρία: [...] Στην εφηβεία... Μμ... Ίσως, όταν γνώρισα τον νεαρό εκείνο, που είχα μία εξάμηνη σχέση. Τότε, ας πούμε... ήτανε περίεργα. Ένιωθα ένα σκίρτημα στην καρδιά μου, ένιωθα... ένιωθα... επιθυμητή, ένιωθα ελεύθερη, ένιωθα... ότι είχα όλο τον κόσμο μπροστά μου, ένιωθα όμορφα.

Όπως διαπιστώνεται, και οι δύο μητέρες αναφέρουν το φλερτ, ως την σημαντικότερη ανάμνηση της εφηβικής τους ηλικίας. Η Μαρία αναφερόμενη στο φλερτ θυμάται ευχάριστα συναισθήματα. Ένιωθε περίεργα σκίρτηματα, αλλά ένιωθε κι επιθυμητή, κι αυτό της άρεσε πολύ. Αντιθέτως, η Ευαγγελία μιλάει για δυσάρεστα συναισθήματα. Κι αυτό γιατί, όταν ο πατέρας της το κατάλαβε στην έκτη δημοτικού την χτύπησε και της μίλησε πολύ άσχημα. Της έκοψε μάλιστα και τα μαλλιά, σαν αντίδραση στο φλερτ αυτό.

7.3.1.7. Σημαντική ανάμνηση εμπειρία της ενήλικης ζωής (Ερώτηση Νο7)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την ενήλικη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποιες είναι οι σημαντικές αναμνήσεις / εμπειρίες των υποκειμένων από την ενήλικη ζωή. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.1.7.1. Η φυγή από το σπίτι ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της ενήλικης ζωής την απομάκρυνσή από το πατρικό, λόγω της εισαγωγής στο Πανεπιστήμιο. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε... Από την ενήλικη ζωή μου, μια σημαντική ανάμνηση ε... για εμένα είναι, όταν ήμουν δεκαεννέα χρονών και έμαθα, ότι πέρασα στο Πανεπιστήμιο του Βόλου, για να σπουδάσω το επάγγελμα που αγαπούσα και ήταν όνειρο ζωής για εμένα, γιατί το ήθελα από μικρή, ε... και ήταν πολύ σημαντικό για μένα αυτό, γιατί, εκτός του ότι εκπλήρωνα ένα πολύ μεγάλο όνειρό μου ε... ήταν και ευκαιρία να φύγω από το σπίτι μου, που ήταν το άλλο μεγάλο μου όνειρο, ε... και να ζήσω μόνη μου, σε μία περιοχή πολύ μακριά από αυτή.

7.3.1.7.2. Ο γάμος ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της ενήλικης ζωής τον γάμο του ατόμου και τα συναισθήματα που απορρέουν από αυτόν. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: Ε... απ' την ενήλικη ζωή μου... Ίσως... ίσως, όταν παντρεύτηκα. Πραγματικά, δεν θα ξεχάσω... που εδώ πέρα τα μάγουλά μου, από το πολύ χαμόγελο, από το πολύ γέλιο είχανε πιαστεί. Από το γέλιο, από το χαμόγελο. Δεν θα το ξεχάσω. Έτσι, πέρασα πάρα πολύ ωραία στο γάμο μου. Το... το απόλαυσα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την ενήλικη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 6 πιο κάτω.

Πίνακας 6: Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση / εμπειρία της ενήλικης ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική/ανάμνηση εμπειρία της ενήλικης ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η φυγή από το σπίτι ως πηγή σημαντικής εμπειρίας	0	1	1
Ο γάμος ως πηγή σημαντικής εμπειρίας	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον πίνακα, η Ευαγγελία ως την σημαντικότερη ανάμνηση από την ενήλικη ζωή της αναφέρει τη φυγή από το σπίτι της. Όταν πέρασε, δηλαδή, στο Πανεπιστήμιο και έφυγε από το πατρικό της, αφού αυτό βρισκόταν σε άλλη πόλη. Η Ευαγγελία μάλιστα αναφέρει, ότι το να φύγει από το σπίτι της, ήταν το μεγάλο της όνειρο.

Η Μαρία αντιθέτως αναφέρεται σε μία ευχάριστη εμπειρία από την ενήλικη ζωή της, όπως είναι ο γάμος ενός ατόμου. Θυμάται, ότι ήταν ιδιαίτερα ευτυχισμένη και πολύ χαμογελαστή. Πλημμυριζόταν από ευχάριστα και πολλά συναισθήματα.

7.3.1.8. Σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την μετέπειτα – μετά τα 21 χρόνια – ζωή (Ερώτηση Νο8)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια θα ήταν μια σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την μετέπειτα-μετά τα 21 χρόνια- ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η σημαντικότερη ανάμνηση / εμπειρία των υποκειμένων μετά τα 21 χρόνια ζωής τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.1.8.1. Η γέννηση του παιδιού ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της μετέπειτα ζωής, τη γέννηση του παιδιού στη ζωή της μητέρας.

Ευαγγελία: [...] Μία πολύ σημαντική ανάμνηση από την μετέπειτα ζωή μου είναι η... γέννηση της κόρης μου, της πρώτης μου κόρης. Ε... και της δεύτερης, βέβαια, ε... αλλά και της πρώτης ειδικά, ε... αφού το πρώτο είναι πάντα πρώτο. Αν και ήμουν μόνη μου στο νοσοκομείο γέννησα μόνη μου το παιδί, οι γονείς μου ήταν στην Αθήνα, ο βιολογικός της πατέρας περίμενε έξω, αλλά, έξω από το μαιευτήριο, αλλά τον ένιωθα μόνο σωματικά εκεί, ούτε ψυχικά, ούτε πνευματικά.

7.3.1.8.2. Η αίσθηση του εμβρύου ως πηγή σημαντικής εμπειρίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως την σημαντικότερη ανάμνηση της μετέπειτα ζωής την αίσθηση του εμβρύου στην κοιλιά, όταν η γυναίκα βρίσκεται σε κατάσταση εγκυμοσύνης και τα συναισθήματα που απορρέουν από αυτήν. Η απάντηση που δόθηκε ήταν η εξής:

Μαρία: [...] Μετά τα είκοσι ένα... ε... ίσως, ε... όταν ε... κλωτσάει μέσα το μωρό. Δηλαδή, αυτό το θεωρώ μεγάλη εμπειρία. Μου φαίνεται παράξενο, μου φαίνεται συναρπαστικό, ή όταν είδα... φέτος είδα τον υπέρηχο και τώρα... έχουν αλλάξει τόσο πολύ τα πράγματα που βλέπεις ακόμη και το πρόσωπο του μωρού, ακόμα και τα χρώματα του μωρού... και συγκλονίστηκα. Αυτό ήταν για μένα φοβερή εμπειρία. Δεν το περίμενα ποτέ μου να το δω αυτό.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημαντική ανάμνηση/εμπειρία από την μετέπειτα – μετά τα 21 χρόνια – ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 7 πιο κάτω.

Πίνακας 7: Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση / εμπειρία από την μετέπειτα – μετά τα 21 χρόνια – ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση εμπειρία μετά τα 21 χρόνια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η γέννηση του παιδιού ως πηγή σημαντικής εμπειρίας	0	1	1
Η αίσθηση του εμβρύου ως πηγή σημαντικής εμπειρίας	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η γέννηση του παιδιού της αποτελεί την σημαντικότερη εμπειρία μετά τα είκοσι ένα χρόνια ζωής της. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην πρώτη της γέννα, γιατί θεωρεί, ότι η πρώτη φορά που γεννάει η γυναίκα είναι καθοριστική στη ζωή της. Κι αυτό, γιατί της χαρίζει – για πρώτη φορά – συναισθήματα που ούτε καν μπορούσε πριν να φανταστεί, ότι υπάρχουν. Η Ευαγγελία, βέβαια, αναφέρεται και στο γεγονός, ότι κατά τη διάρκεια της γέννας, ήταν μόνη της, αφού οι γονείς της δεν ήθελαν να παρίστανται κι έτσι βρίσκονταν στην Αθήνα. Από την άλλη, μπορεί έξω από την πόρτα του μαιευτηρίου να βρίσκονταν ο πατέρας του παιδιού, αλλά εκείνη ένιωθε, ότι μόνο σωματικά ήταν εκεί. Συναισθηματικά και ψυχικά ήταν απών.

Από την άλλη πλευρά, η Μαρία θεωρεί σημαντική εμπειρία μετά τα είκοσι ένα χρόνια ζωής της τα όσα αισθάνεται η γυναίκα, και συγκεκριμένα η μέλλουσα μητέρα, όταν κινείται το έμβρυο μέσα της. Θεωρεί, ότι κατακλύζεται από απίστευτα συναισθήματα.

7.3.1.9. Σημαντική ανάμνηση / εμπειρία άξια αναφοράς (Ερώτηση Νο9)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Υπάρχει κάποια άλλη ανάμνηση που θα ήθελες να αναφέρεις», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα κρίνουν, ότι έχουν κι άλλες αναμνήσεις / εμπειρίες άξιες προς αναφορά. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.1.9.1. Η γέννηση του δεύτερου παιδιού ως πηγή ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως σημαντική ανάμνηση άξια αναφοράς τη γέννηση του δεύτερου παιδιού, ως αποτέλεσμα της αγάπης με το σύζυγό της. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Πολύ σημαντική επίσης, για μένα ανάμνηση είναι η γέννηση του δεύτερου παιδιού μου, ε... το οποίο το έκανα μ' έναν άνθρωπο που λατρεύω και τον αγαπώ πάρα πολύ ε... και... πιστεύω, ότι θα είμαστε για πολλά-πολλά χρόνια ακόμα μαζί.

7.3.1.9.2. Ένα άσχημο οικογενειακό περιστατικό ως πηγή ανάμνησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως σημαντική ανάμνηση άξια αναφοράς την άσχημη ψυχολογική της κατάσταση λόγω της υγείας ενός συγγενούς. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Κάτι που πραγματικά... ναι. Θα μπορούσα να αναφέρω, όταν η μαμά μου είχε... μία θεία της στο σπίτι, αυτή ήτανε... είχε χάσει το... πώς να σου πω; Ε... Γεροντική άνοια είχε πάθει. Ήτανε... τρελή... με λίγα λόγια. Αυτή λοιπόν, νόμιζε, ότι έκανε το τσουκάλι, ότι μαγείρευε, ότι κεντούσε, ότι έκανε διάφορα. Αυτό εμένα με... συγκλόνησε... είχανε αφήσει εμένα με αυτήν. Μιλάμε... είχα... έφτασα στα όριά μου. Ε... έκανε, ξέρεις τρελά πράγματα... ήθελε να φύγει, ήθελε να κάνει τέτοια πράγματα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημαντική ανάμνηση/εμπειρία άξια προς αναφορά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 8 πιο κάτω.

Πίνακας 8: Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση/εμπειρία άξια προς αναφορά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημαντική ανάμνηση εμπειρία άξια προς αναφορά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η γέννηση του δεύτερου παιδιού ως πηγή ανάμνησης	0	1	1
Ένα άσχημο οικογενειακό περιστατικό ως πηγή ανάμνησης	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία ως ανάμνηση άξια προς αναφορά υπογραμμίζει τη γέννηση του δεύτερου παιδιού της. Σημειώνει, ότι αυτό το παιδί το απέκτησε με έναν άνθρωπο που αγαπάει, σε αντίθεση με το πρώτο της παιδί. Εν αντιθέσει, η Μαρία θεωρεί άξιο αναφοράς ένα άσχημο οικογενειακό συμβάν. Μία θεία της μητέρας της έπασχε από γεροντική άνοια και ένα καλοκαίρι είχε μείνει μαζί τους για κάποιες μέρες. Τότε η Μαρία βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση, όταν έπρεπε να αντιμετωπίσει την άσχημη και παράξενη συμπεριφορά της θείας της.

7.3.3.2. Τέσσερα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή του υποκειμένου

7.3.3.2.1. Τέσσερα από τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Θα ήθελα να μου αναφέρεις τα τέσσερα από τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι τα τέσσερα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή του υποκειμένου. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.2.1.1. Τα μέλη της οικογένειας ως πηγή των πιο σημαντικών προσώπων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή του αποτελούνται από μέλη της οικογένειάς του. Για παράδειγμα, ακούστηκαν τα εξής παραδείγματα:

Ευαγγελία: [...] Ε... λοιπόν, ε... Καταρχήν, ε... τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή μου είναι οι δύο κόρες μου, ε... η τετράχρονη Δέσποινα και η τρίμηνη μπέμπα. Ε... και τα δύο, ε... τ' αγαπώ και τα λατρεύω πάρα πολύ. Πολλές φορές, νιώθω, έτσι, κάποιες ενοχές και τύψεις για τη Δέσποινα, γιατί... ε... την ε... δημιούργησα με έναν άνθρωπο που, ε, όπως το βλέπω τώρα, δεν τον αγάπησα πραγματικά, και μπορώ να πω, ότι... επειδή έχουν γίνει πολλά, ουσιαστικά τον σιχαίνομαι αυτόν τον άνθρωπο, ενώ την δεύτερη μου κόρη την έκανα με έναν άνθρωπο, που λάτρεψα και λατρεύω. Ε... για αυτό πολλές φορές νιώθω, έτσι κάποιες ενοχές απέναντι στη Δέσποινα, αλλά τα παιδιά μου τα λατρεύω και τ' αγαπάω το ίδιο εξίσου. Ποια, ε, α! Επίσης, σε... το... πιο, ένα ακόμη σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου είναι ο σύζυγός μου, ο τωρινός μου σύζυγος, ε... αλλά και η γιαγιά μου, η οποία βρίσκεται εν ζωή ακόμα, ενώ δυστυχώς ο παππούς μου εδώ και ενάμισι... περίπου χρόνο, έχει πεθάνει.

Μαρία: [...] Τα τέσσερα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή μου... είναι ο σύζυγός μου, δεν είναι παραπάνω, τα παιδιά μου είναι, ας το βάλω δύο αυτό, μετά είναι η αδερφή μου η μεσαία, που... την αγαπώ, ίσως γιατί, δεν έχουμε και... διαφορά... ηλικίας, ιδιαίτερα, και η μαμά μου. Είναι και ο μπαμπάς μου, αλλά την μαμά μου θα πω.

Όπως φαίνεται, και οι δύο μητέρες ως σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους αναφέρουν πρόσωπα από το στενό περιβάλλον της οικογένειάς τους. η Ευαγγελία αναφέρει αρχικά τις δύο κόρες της. Ωστόσο, σημειώνει, ότι για το πρώτο της παιδί νιώθει τύψεις, αφού το έκανε με έναν άνθρωπο που νόμιζε, ότι αγαπούσε, σε αντίθεση με το δεύτερο παιδί της που το έκανε με έναν άνθρωπο που της έδειξε τι σημαίνει αγάπη. Υπογραμμίζει, βέβαια, ότι και για τα δύο της παιδιά νιώθει ακριβώς τα ίδια συναισθήματα της αγάπης. Έπειτα, αναφέρει το σύζυγό της, ως το τρίτο πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή της. Και τέλος θεωρεί, ότι η γιαγιά της είναι πολύ σημαντική για την ίδια, αφού, εκτός του ότι την μεγάλωσε, αποτελεί για εκείνη μέχρι και σήμερα την καλύτερή της φίλη.

Η Μαρία με τη σειρά της, θεωρεί, ότι ο σύζυγός της είναι ένα από τα πιο αγαπημένα της πρόσωπα και στη συνέχεια αναφέρεται στα παιδιά της. Έπειτα, αναφέρει την αδερφή της την μεσαία, τη δεύτερη, και τέλος την μητέρα της. Θέλει να αναφέρει και τον πατέρα της, αλλά καταλήγει τελικά στο να πει την μητέρα της.

7.3.3.2.2. Η σχέση του υποκειμένου με αυτά (Ερώτηση Νο2)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια η σχέση σου με αυτά», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η σχέση των υποκειμένων με αυτά τα τέσσερα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.2.2.1. Τα τέσσερα πρόσωπα ως πηγή αναγκαιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την αναγκαιότητα των προσώπων αυτών στην καθημερινότητα της ζωής του. αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Με αυτά τα πρόσωπα. Ε... Λοιπόν, ο... οι κόρες μου, όπως είπα και πριν, έχουμε μία πάρα πολύ καλή σχέση. Τις αγαπάω πάρα πολύ και τις δύο και δεν μπορώ να φανταστώ τη ζωή μου χωρίς αυτές. Ε... τον σύζυγό μου τον γνώρισα σε μία πολύ δύσκολη περίοδο για εμένα, ε, μου συμπαραστάθηκε πάρα πολύ. Ε... ήμασταν στην αρχή φίλοι και με τον τρόπο του με έκανε να τον ερωτευτώ και να τον αγαπήσω, όσο τίποτε άλλο στη ζωή μου και επίσης, με τη γιαγιά μου, ε... το... τέταρτο πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου, έχουμε μία πολύ καλή σχέση ακόμα, ε... και θεωρώ, ότι είναι η κολλητή μου, ότι είναι η πιο καλή μου φίλη, που μόλις μου συμβεί, μόλις μου συμβεί κάτι ε, θα το συζητήσω μ' εκείνη και θα το πω σ' εκείνη.

7.3.3.2.2.2. Τα τέσσερα πρόσωπα ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την αγάπη, που κυριαρχεί στις σχέσεις με τα αγαπημένα πρόσωπα. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Η μία είναι η συζυγική σχέση, η άλλη είναι... η σχέση μάνας – παιδιών, και... αδερφική σχέση και η άλλη είναι παιδιού προς μάννα. Είναι... αγαπητές σχέσεις.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη σχέση με τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 9 πιο κάτω.

Πίνακας 9: Κατηγορίες που αφορούν τη σχέση με τα πιο σημαντικά πρόσωπα στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σχέση με τα πιο σημαντικά πρόσωπα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Τα τέσσερα πρόσωπα ως πηγή αναγκαιότητας	0	1	1
Τα τέσσερα πρόσωπα ως πηγή αγάπης	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι τα τέσσερα πρόσωπα που αναφέρει ως τα πιο σημαντικά της ζωής της αποτελούν για εκείνη ανάγκη. Για τις δύο κόρες της τονίζει, ότι είναι τα δύο πιο σημαντικά άτομα για εκείνη στη ζωή και δεν μπορεί να φανταστεί τη ζωή της χωρίς αυτές. Για το σύζυγό της αναφέρει, ότι είναι ο άνθρωπος που της συμπαραστάθηκε και τη βοήθησε να ξεπεράσει το χωρισμό της, μετά το διαζυγίο της. Με τον τρόπο του, την έκανε να τον εμπιστευτεί και να τον αγαπήσει. Με την γιαγιά της η Ευαγγελία είχε και έχει μία σχέση πολύ αγαπημένη και δεμένη, αφού ουσιαστικά της στάθηκε σαν μητέρα της και έπειτα σαν γιαγιά της. Κι αυτό, γιατί, όπως μας έχει πει η Ευαγγελία παραπάνω, την μεγάλωσε αποκλειστικά από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών.

Η Μαρία από την άλλη τονίζει, ότι η σχέση της με το σύζυγό της, με τα παιδιά της, με την αδερφή της, είναι πολύ αγαπητές και σημαντικές στη ζωή της.

7.3.3.2.3. Τρόπος επίδρασης στη ζωή (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Με ποιο συγκεκριμένα τρόπο επέδρασαν στη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποιος είναι ο τρόπος, με τον οποίο αυτά τα συγκεκριμένα πρόσωπα επέδρασαν στη ζωή του υποκειμένου. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.2.3.1. Τα παιδιά ως πηγή ωριμότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η παρουσία των παιδιών στη ζωή της γυναίκας, αποτελούν για την ίδια εστία ωριμότητας. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Τα παιδιά μου, με την απόκτησή τους, μ' έκαναν να ωριμάσω, ε... μ' έκαναν να μεγαλώσω, πριν την ώρα του, ώρα μου. Ε... η Δεσποινούλα μου..., αν και ήρθε λίγο βιαστικά, ε... στην... ε, ζωή μου, ε... και χωρίς να το επιδιώκω και να την περιμένω, ε... δεν το μετάνιωσα ποτέ, και το μόνο που εύχομαι είναι να είναι το παιδί μου καλά. Ε... Και το δεύτερο παιδί μου το απέκτησα... μετά από έναν, μετά από μία γνωριμία που... χαρακτηρίζεται από... πολύ-πολύ αγάπη, ε... και μ' έκανε το δεύτερο παιδί μου να ωριμάσω ακόμα πιο πολύ.

7.3.3.2.3.2. Το δεύτερο παιδί ως πηγή ολοκλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η παρουσία του δεύτερου παιδιού στη ζωή της γυναίκας βοηθά στην ολοκλήρωση της αγάπης και της ευτυχίας με το σύζυγο. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] μ' έκανε το δεύτερο παιδί μου... να ολοκληρώσω ουσιαστικά την αγάπη μου και την ευτυχία μου με το σύζυγό μου.

7.3.3.2.3.3. Ο σύζυγος ως πηγή συμπαράστασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την συμπαράσταση του ενός συζύγου στον άλλον, στις δύσκολες καταστάσεις της ζωής. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] τον σύζυγό μου τον γνώρισα σε μία πολύ δύσκολη περίοδο για εμένα, ε, μου συμπαράσταθηκα πάρα πολύ.

7.3.3.2.3.4. Η γιαγιά ως πηγή καλύτερης φίλης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει την παρουσία της γιαγιάς στη ζωή, ως εστία καλύτερης φιλίας. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] η γιαγιά μου, ε, το τέταρτο πρόσωπο που ανέφερα, ως το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή μου, ε... ε... είναι σαν την καλύτερή φίλη στο πλευρό μου, στέκεται πάντοτε στο πλευρό μου, πάντοτε δίπλα μου, με συμβουλεύει, ε... ακόμα κι αν μιλήσουμε απ' το τηλέφωνο, πάντοτε θα καταλάβει, αν έχω πρόβλημα, αν χρειάζομαι κάτι, και μου λέει, «τι έχεις, τι δεν πάει καλά». Πάντοτε είναι δίπλα μου. Ακόμα, και να μην μιλήσουμε στο τηλέφωνο ή να μην πάω πολύ ή να μην πηγαίνω να την βλέπω πολύ συχνά στο χωριό, ε... ξέρω, ότι είναι πάντοτε δίπλα μου και ότι με σκέφτεται ε... και αυτό μου φτάνει και μου δίνει δύναμη να αντιμετωπίσω τις δυσκολίες στη ζωή μου.

7.3.3.2.3.5. Η μητέρα ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την συμβουλευτική σχέση του παιδιού με την μητέρα. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] ίσως ε... να έλεγα, ας πούμε, για την μαμά μου ότι επέδρασε συμβουλευτικά, σε κάποια πράγματα με συμβούλευσε, αυτά.

7.3.3.2.3.6. Η αδερφή ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την συμβουλευτική σχέση με την αδερφή και τη βοήθεια που απορρέει από αυτή τη σχέση. Αναλυτικά:

Μαρία: [...] Το ίδιο και η αδερφή μου. Ας πούμε, όταν έπρεπε να πάρω αποφάσεις και για την πρώτη μου σχέση... και η αδερφή μου με συμβούλευσε, ή όταν μου είπε, με παρότρυνε, όχι, να το δεις το παιδί αυτό, γιατί όχι να μην το δεις; Ή όταν έπρεπε να δηλώσω τις σχολές, μου λέει, όχι, μου λέει, γιατί να βάλεις νοσηλευτική πρώτα και να μην βάλεις τα παιδαγωγικά που σ' αρέσουνε πρώτα και μετά την νοσηλευτική;».

7.3.3.2.3.7. Τα παιδιά ως πηγή δοκιμασίας του εαυτού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει τη σχέση της με τα παιδιά ως αφορμή δοκιμασίας του εαυτού του και των αντιδράσεών του. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Μετά η σχέση μου με τα παιδιά μου... Θέλω να 'ναι καλή, αν και δεν είναι πάντα καλή, γιατί... με το να είναι πολλές ώρες στη γιαγιά, και η γιαγιά να κάνει και τα θελήματα και τα... να μην τους χαλάει χατίρι κι αυτά κι εγώ μετά να πρέπει να τους βάλω κάποια όρια... δεν τα καταφέρνω, με την έννοια, γιατί... θα πάω στη γιαγιά μου λέει. Στη γιαγιά μου θα πάω, λέει. Δεν σε θέλω εσένα, κακή μαμά. Και προσπαθώ να 'μαι καλή, όσο μπορώ, και να μην φωνάζω. Γιατί έχω καταλάβει, ότι οι φωνές φέρνουν φωνές, και τα νεύρα, νεύρα. Και είναι... ό, τι χειρότερο. Επίσης, το ξύλο. Προσπαθώ να μην τα δέρνω τα παιδιά, καθ... καθόλου, αν και τα 'χω δειρεί. Κακά τα ψέματα. Στον ποπό, βέβαια, ποτέ κεφάλι, ποτέ, αυτά.

7.3.3.2.3.8. Ο σύζυγος ως πηγή αποδοχής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει στη συζυγική σχέση την αποδοχή και την αγάπη για τον άλλον, όπως ακριβώς είναι, χωρίς να χρειάζεται κάτι να αλλαχθεί. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Ο σύζυγος ε, επέδρασε στη ζωή μου... αγαπητικά. Δηλαδή, με συμπάθησε, για αυτό που είμαι, και όχι για αυτό που θα ήθελε να είμαι ή για αυτό που δεν είμαι. Όπως είμαι... για τον χαρακτήρα που έχω, για την προσωπικότητα που έχω, με την ομορφιά ή ασχήμια που έχω. Όπως είμαι, χωρίς να θέλει κάτι να αλλάξω ή να βελτιώσω ή να... αυτό. Με αγάπησε, έτσι, όπως είμαι. Χωρίς... ε... και καμιά φορά που νευριάζω... που μπορεί να πω και καμιά κακή κουβέντα... και πάλι μ' αγαπάει.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά τον τρόπο επίδρασης στη ζωή των τεσσάρων προσώπων παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 10 πιο κάτω.

Πίνακας 10: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο επίδρασης στη ζωή του υποκειμένου των τεσσάρων προσώπων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο επίδρασης των προσώπων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Τα παιδιά ως πηγή ωριμότητας	0	1	1
Το δεύτερο παιδί ως πηγή ολοκλήρωσης	0	1	1
Ο σύζυγος ως πηγή συμπαράστασης	0	1	1
Η γιαγιά ως πηγή καλύτερης φίλης	0	1	1
Η μητέρα ως πηγή συμβουλής	1	0	
Η αδερφή ως πηγή συμβουλής	1	0	1
Τα παιδιά ως πηγή δοκιμασίας του εαυτού	1	0	1
Ο σύζυγος ως πηγή αποδοχής	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι τα παιδιά της την έχουν ωριμάσει, ότι της έχουν δώσει την ευκαιρία να δει τη ζωή της με άλλο μάτι. Και το πρώτο της παιδί, που ήρθε νωρίς και απρογραμματίστα στη ζωή της, αλλά και το δεύτερο που ήρθε μετά από μία πολύ μεγάλη αγάπη. Θεωρεί, ότι ουσιαστικά το δεύτερο παιδί της ολοκλήρωσε την αγάπη και την ευτυχία της με το σύντροφό της. Τον σύζυγό της θεωρεί, ότι τον γνώρισε σε μία περίοδο πολύ δύσκολη για εκείνη και της συμπαραστάθηκε πάρα πολύ. Με την γιαγιά της η Ευαγγελία, θα λέγαμε, ότι έχει σχέση μητέρας – κόρης. Νοιάζεται η μία την άλλη και αγαπιούνται πάρα πολύ. Πάντοτε η γιαγιά της, όταν την χρειαστεί βρίσκεται στο πλευρό της και την συμβουλεύει, αλλά και την καθοδηγεί.

Η Μαρία από την άλλη προσπαθεί να συγκρατήσει τον εαυτό της και να μην νευριάζει υπερβολικά με τα παιδιά της. Θεωρεί, ότι η σχέση της μαζί τους είναι μία καθημερινή δοκιμασία, που της αποδεικνύει πάρα πολλά για τις δυνάμεις της, αλλά και για τον εαυτό της. Ωστόσο, πρέπει

οπωσδήποτε να διακατέχεται από υπομονή και επιμονή, προκειμένου να τα βγάλει πέρα σε αυτό το δύσκολο ρόλο που έχει ο γονιός. Για τον σύζυγό της αναφέρει, ότι είναι ο άνθρωπος που την έκανε να αγαπήσει τον εαυτό της, να αποκτήσει αυτοπεποίθηση και αυτοσεβασμό.

7.3.3.2.4. Ύπαρξη ήρωα / ηρωίδας (Ερώτηση Νο4)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Έχεις κάποιο ήρωα ή ηρωίδα», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε αν τα υποκείμενα έχουν κάποιον ήρωα στη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.2.4.1. Ο ήρωας ως πηγή απουσίας στη ζωή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αρνείται την ύπαρξη κάποιου ήρωα στη ζωή του. Χαρακτηριστικά:

Ευαγγελία: [...] Από μικρό παιδί δεν μπορώ να πω, ότι είχα στο μυαλό μου κάποιον ήρωα ή ηρωίδα ε, ή ότι... θαυμάζω κάποιον ή ότι έχω ένα πρότυπο. Όχι, δεν μπορώ να πω, ότι έχω κάποιον ήρωα ή ηρωίδα.

Μαρία: [...] Όχι, δεν έχω. Δεν έχω.

Συνεπάγεται, ότι και τα δύο υποκείμενα αρνιούνται την ύπαρξη κάποιου ήρωα ή ηρωίδας στη ζωή τους.

7.3.3.3. Σχέδια και όνειρα για το μέλλον

7.3.3.3.1. Σχέδια και όνειρα για τον εαυτό στο μέλλον (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Θα ήθελα να μου περιγράψεις πώς βλέπεις τον εαυτό σου στο μέλλον, ποια είναι τα σχέδια ή όνειρα σου για το μέλλον», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι τα σχέδια των υποκειμένων αναφορικά με τη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.3.1.1. Η υγεία των παιδιών ως πηγή ονείρου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως όνειρό του στο μέλλον, την υγεία των παιδιών. Χαρακτηριστικά:

Ευαγγελία: [...] Ε, λοιπόν, αυτό που θα ήθελα για τον εαυτό μου στο μέλλον, είναι να είναι καλά τα παιδιά μου, να είναι γερά πάνω απ' όλα.

7.3.3.3.1.2. Η ενωμένη οικογένεια ως πηγή ονείρου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναφέρει, ως όνειρό του στο μέλλον την ένωση και την αγάπη των μελών της οικογένειάς του. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ακόλουθο:

Ευαγγελία: [...] Ε... τα παιδιά μου, ο σύζυγός μου κι εγώ, ε... να είμαστε πάντοτε ενωμένοι σαν οικογένεια και αγαπημένοι, ε... και να είμαστε πάντα μαζί. Αγαπημένοι, όπως είπα πριν.

7.3.3.3.1.3. Ο αυτοέλεγχος ως πηγή ονείρου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως όνειρό του στο μέλλον την ικανότητα αυτοελέγχου. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Πώς βλέπω τον εαυτό μου στο μέλλον... Τον βλέπω σαν... σαν μία μαμά που πασχίζει από το πρωί μέχρι το βράδυ για τα παιδιά της. Ό, τι μπορώ. Δεν είμαι Θεός. Κάνω λάθη πολλά, αλλά προσπαθώ τουλάχιστον. Δεν το βάζω κάτω. Και σαν παιδαγωγός, που... έχω ένα στόχο από το πρωί μέχρι το μεσημέρι, και λέ... θα το καταφέρω, δε θα τους... θα το παλέψω, δεν θα μου πάρουν τον αέρα, δεν θα γίνω κι εγώ χαλί να με πατήσουν. Και τα παιδιά τα δικά μου και του σχολείου... Θέλω

να 'χω υπομονή. Αυτό. Να μην... Να μην χάνω τον έλεγχο. Αυτό. Εκεί, εκεί παλεύω. Δεν είναι κι εύκολο... χρειάζεται, όμως να 'μαστε... υπομονετικοί.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα σχέδια/όνειρα για το μέλλον παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 11 πιο κάτω.

Πίνακας 11: Κατηγορίες που αφορούν τα σχέδια / όνειρα για το μέλλον σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα σχέδια/όνειρα για το μέλλον	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η υγεία των παιδιών ως πηγή ονείρου	0	1	1
Η ενωμένη οικογένεια ως πηγή ονείρου	0	1	1
Ο αυτοέλεγχος ως πηγή ονείρου	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα αυτό που θέλει η Ευαγγελία είναι να είναι η ίδια και η οικογένειά της καλά στην υγεία τους, αλλά να είναι και μαζί μελλοντικά ενωμένοι και αγαπημένοι. Η Μαρία από την άλλη τονίζει, ότι το όνειρό της για το μέλλον είναι να αποκτήσει αυτοέλεγχο. Να συγκρατεί, δηλαδή, τα νεύρα της και να μην ξεσπάει στα παιδιά. Και λέγοντας παιδιά εννοεί, τόσο τα δικά της, όσο και τα παιδιά στο σχολείο που εργάζεται.

7.3.3.3.2. Εαυτός και δημιουργικότητα στο μέλλον (Ερώτηση Νο2)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Φαντάζεσαι τον εαυτό σου πιο δημιουργικό στο μέλλον», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα φαντάζονται τον εαυτό τους περισσότερο δημιουργικό στο μέλλον. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.3.2.1. Το επάγγελμα ως πηγή μελλοντικής δημιουργίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει την προσωπική του δημιουργικότητα με το επάγγελμά του. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Ε... ναι, θα μπορούσα να πω, ότι φαντάζομαι τον εαυτό μου πιο δημιουργικό στο μέλλον Ε... κατά πρώτον, όσον αφορά τον εαυτό μου, ως εκπαιδευτικός που είμαι, η δημιουργία, ε, παίζει πολύ, ε... έχει πολύ μεγάλη σημασία στην, στο επάγγελμά μας.

7.3.3.3.2.2. Η οικογένεια ως πηγή μελλοντικής δημιουργίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την προσωπική του δημιουργικότητα σε σχέση με τη οικογενειακή σχέση και τα μέλη αυτής. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] θέλω να είμαι δημιουργική και για την οικογένειά μου και για τα παιδιά μου, ε... γιατί νομίζω, ότι είναι αυτό θετικό για όλους.

Μαρία: [...] Φαντάζομαι... ναι, ότι θα είμαι πιο δημιουργική. Όταν τα παιδιά ξεφύγουν από τη βρεφική ηλικία, και πάνε στην νηπιακή και στην προδημο... και στη δημοτι... και στην... πώς τη λένε, στην παιδική ηλικία, πιστεύω, ότι θα 'μαι πιο δημιουργική. Θα μπορώ έξω να τα βγάλω. Δηλαδή, δεν θα 'χω αυτό το φόβο, αχ, μωρό είναι, αχ, όχι, δεν μπορώ να το πάρω μαζί μου τώρα. Όταν ξεφύγει ακόμα και το τέταρτο... έτσι από την... να γίνει τουλάχιστον ενός χρονού, δυο χρονών, να... να μπορώ έτσι να πάμε κάπου όλοι μαζί, σ' ένα πάρκο, σ' έναν παιδότοπο, σ' ένα λούνα παρκ, κάπου, έτσι, μαζεμένοι να είμαστε. Ή μια εκδρομή, τελospάντων. Τώρα, ούτε εκδρομές πάμε, ούτε τίποτα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την δημιουργικότητα του εαυτού στο μέλλον παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 12 πιο κάτω.

Πίνακας 12: Κατηγορίες που αφορούν τη δημιουργικότητα του εαυτού στο μέλλον σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη δημιουργικότητα του εαυτού στο μέλλον	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το επάγγελμα ως πηγή μελλοντικής δημιουργίας	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή μελλοντικής δημιουργίας	1	1	2

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και τα δύο υποκείμενα πιστεύουν, ότι το να είναι κανείς δημιουργικός μέσα στην οικογένειά του, προσφέρει πολλά σε όλα τα μέλη της. Η Ευαγγελία σημειώνει, ότι είναι πολύ θετικό για όλους, ενώ η Μαρία, τονίζει, ότι όταν τα παιδιά της θα έχουν μεγαλώσει, και θα έχουν φύγει από το στάδιο του μπουσουλήματος, της πάνας και του αλεσμένου φαγητού, τότε θα νιώθει περισσότερο ελεύθερη, άρα θα έχει και μεγαλύτερα περιθώρια δημιουργικότητας. Σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει τώρα, που επειδή τα παιδιά είναι μικρά ακόμα, δυσκολεύεται να βγαίνουν εκτός σπιτιού.

7.3.3.3.3. Εαυτός και συνεισφορά προς το συνάνθρωπο (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Φαντάζεσαι τον εαυτό σου να συνεισφέρει περισσότερα στους άλλους», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα φαντάζονται τον εαυτό τους να συνεισφέρει περισσότερα στους άλλους μελλοντικά. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.3.3.1. Ο εαυτός ως πηγή υπερβολικής συνεισφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προσφέρει πολλά πράγματα στο συνάνθρωπό του. διατίθεται πάντα να βοηθήσει τους άλλους. Θεωρείται μάλιστα, ότι αυτό το στοιχείο της προσωπικότητάς του πρέπει να αλλάξει. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] Νομίζω, ότι, ε... από 'δω και πέρα ε... θα ήθελα να μη συνεισφέρω ε, τόσα πολλά σε όλους... Όποιος χρειαστεί βοήθεια, ό, τι ώρα κι αν την χρειαστεί, όση βοήθεια και να χρειαστεί τρέχω να βοηθήσω, ε... με αποτέλεσμα να... ε, πολλές φορές να είναι εις βάρος μου, ε αυτό το πράγμα, και πρέπει μάλλον να βρω τη χρυσή τομή σε αυτό, ε, ούτως ώστε να μην είναι εις βάρος μου και να μην βγαίνω εγώ ζημιωμένη από τη βοήθεια που προσφέρω στους άλλους.

7.3.3.3.3.2. Η συνεισφορά ως πηγή χαράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει τα ευχάριστα συναισθήματα, που νιώθει, ως αποτέλεσμα της συνεισφοράς του στο συνάνθρωπο. Το συναίσθημα της χαράς είναι ένα από αυτά. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Πάντα. Πάντα μου άρεσε να δίνω στους άλλους, κι ας μην παίρνω. Αρκεί να δίνω. Άμα δίνω, νιώθω καλά. Άμα δίνω, νιώθω χαρά, ικανοποίηση, ευτυχία... άμα δίνω στα παιδιά μου, στο σύζυγο, στα... παιδιά του σχολείου, στους άλλους, σε όποιον έχει ανάγκη, τελοσπάντων.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη συνεισφορά προς τον συνάνθρωπο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 13 πιο κάτω.

Πίνακας 13: Κατηγορίες που αφορούν τη συνεισφορά προς το συνάνθρωπο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη συνεισφορά προς το συνάνθρωπο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο εαυτός ως πηγή υπερβολικής συνεισφοράς	0	1	1
Η συνεισφορά ως πηγή χαράς	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι γενικά ως άνθρωπος έχει προσφέρει και συνεχίζει να προσφέρει πολλά στο συνάνθρωπό της. Όποιος της ζητήσει κάτι, ακόμη, και να μην μπορεί να τον βοηθήσει, κάνει τα αδύνατα, δυνατά, για να το καταφέρει. Νιώθει, ότι αυτό το κάνει σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε πολλές φορές νιώθει τον εαυτό της ζημιωμένο. Νιώθει να κουράζεται ή να παραμερίζει κάποιες δικές της, προσωπικές ανάγκες. Για αυτόν τον λόγο πιστεύει, ότι πρέπει να βρει τη χρυσή τομή. Και να προσφέρει, δηλαδή, αλλά και να μην βγαίνει η ίδια ζημιωμένη από αυτήν την διαδικασία.

Η Μαρία από την άλλη αναφέρει, ότι αντλεί χαρά, όταν νιώθει, ότι προσφέρει, όταν νιώθει, ότι η βοήθειά της είναι πολύτιμη για το συνάνθρωπό της. Επιθυμεί να βοηθά, όποιον έχει ανάγκη, είτε αυτός βρίσκεται μέσα στην οικογένειά της, είτε έξω από αυτήν. Νιώθει ικανοποίηση και ευτυχία.

7.3.3.4. Περιοχές στη ζωή που προκαλούν ανησυχία και άγχος

7.3.3.4.1. Δύο προβληματικές περιοχές στη ζωή (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποιες είναι οι δύο εκείνες περιοχές στη ζωή σου που θα χαρακτήριζες προβληματικές, θέματα που σε δυσκολεύουν, σου προκαλούν ανησυχία και θεωρείς ότι πρέπει με κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσεις», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, ποιες είναι στη ζωή του υποκειμένου οι δύο εκείνες περιοχές που του προκαλούν ανησυχία και θεωρεί, ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.1.1. Η σχέση με την οικογένεια ως πηγή προβλήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την προβληματική σχέση με συγκεκριμένα μέλη της οικογένειας – πατέρα, αδερφή - από την οποία απορρέει άγχος και ανησυχία και γίνεται προσπάθεια να λησμονηθούν. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] Ε... οι δύο περιοχές στη ζωή μου που θα χαρακτήριζα προβληματικές, τα δύο πράγματα, έτσι που με καίνε περισσότερο , ε... είναι η σχέση μου, πρώτα με την αδερφή μου και έπειτα με τον πατέρα μου... Επειδή ακριβώς ε, αυτά τα δύο ζητήματα, η σχέση, δηλαδή, με την αδερφή μου και η σχέση με τον πατέρα μου, με αγχώνουν πάρα πολύ και με ανησυχούν, ε... είναι σαν να τα έχω απωθήσει από το μυαλό μου, δηλαδή, προσπαθώ να τα απωθήσω από το μυαλό μου, για να μην τα σκέφτομαι.

7.3.3.4.1.2. Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών ως πηγή προβλήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η διαπαιδαγώγηση των παιδιών αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες στη ζωή, διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Ίσως να έχω ανησυχία στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, στην ανατροφή τους. Δηλαδή, ας πούμε, τώρα, εμένα, με προβληματίζει το μωρό που είναι πολλές ώρες στις γιαγιάς. Η με προβληματίζει ο γιος μου που... όταν, ε... που συχνά έχει ξεσπάσματα θυμού και νευρικότητας. Να νευριάζει, να φωνάζει και λέω, γιατί να τα κάνει αυτά; Γιατί να χτυπιέται κάτω, πόδια, χέρια;

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δύο προβληματικές σχέσεις παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 14 πιο κάτω.

Πίνακας 14: Κατηγορίες που αφορούν τις δύο προβληματικές σχέσεις στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις σκέψεις για την οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η σχέση με την οικογένεια ως πηγή προβλήματος	0	1	1
Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών ως πηγή προβλήματος	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θεωρεί ως προβληματικές στη ζωή της τις σχέσεις της, αφενός μεν με τον πατέρα της, αφετέρου δε με την αδερφή της. Αγχώνεται και ανησυχεί πάρα πολύ για την τροπή που έχουν πάρει τα πράγματα και οι καταστάσεις – όπως περιγράψαμε παραπάνω - αλλά θεωρεί, ότι ο μόνος τρόπος να νιώσει καλύτερα είναι να απωθήσει τις δυσκολίες αυτές από την μνήμη της και να σταματήσει να σκέφτεται τα προβλήματα που απορρέουν από αυτές τις δύο σχέσεις.

Η Μαρία από την άλλη, θεωρεί, ότι οι δύο προβληματικές σχέσεις στη ζωή της είναι σχετικές με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Την προβληματίζει, δηλαδή, που ο γιος της έχει ξεσπάσματα θυμού και νευρικότητας με το παραμικρό, που φωνάζει και νευριάζει χωρίς σοβαρή αιτία – τουλάχιστον για την Μαρία. Από την άλλη, δεν της αρέσει καθόλου που το μικρότερο παιδί της, επειδή η Μαρία εργάζεται, μένει πολλές ώρες με τη γιαγιά του. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι, ότι το παιδί αναζητάει συνεχώς τη γιαγιά του, αψηφώντας πολλές φορές ακόμα και την παρουσία της μητέρας του. Αυτό όμως, δεν αρέσει καθόλου στην Μαρία, είναι κάτι που την αγχώνει σε καθημερινή βάση, αλλά νιώθει, ότι δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά, αφού εργάζεται.

7.3.3.4.2. Η φύση του άγχους (Ερώτηση Νο2)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια είναι η φύση του άγχους», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η φύση του άγχους σχετικά με τις δύο προβληματικές περιοχές στη ζωή του υποκειμένου. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.2.1. Οι άσχημες σχέσεις ως φύση του άγχους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την δυσαρέσκεία του για τη δημιουργία και την επικράτηση της άσχημης σχέσης με μέλη της οικογένειας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Η φύση του... άγχους ε, σε αυτά τα δύο ζητήματα, ε, στη σχέση, δηλαδή, με την αδερφή μου και τον πατέρα μου, στη σχέση, δηλαδή, τη δική μου με την αδερφή μου και τη σχέση τη δική μου με τον πατέρα μου, ε... είναι, ότι δεν... είμαι ικανοποιημένη με αυτές τις σχέσεις. Ε, ε... αγχώνομαι, γιατί βλέπω, ότι η κακή σχέση με αυτά τα δύο σημαντικά πρόσωπα της οικογένειάς μου ε... μ' επηρεάζουν σε πολλές άλλες επιλογές στη ζωή μου ε... και θέλω να λύσω αυτά τα προβλήματα, όσο γίνεται, ε... γρηγορότερα... ναι, όσο γίνεται γρηγορότερα.

7.3.3.4.2.2. Η νευρικότητα του παιδιού ως φύση του άγχους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την νευρικότητα του παιδιού, ως πηγή δημιουργίας της συγκεκριμένης ανησυχίας.

Μαρία: [...] Φοβάμαι, ότι το μεγαλύτερο παιδί μου έχει πάθει έτσι... έχει νευρική. ... κάνει και παρέα με δυο παιδιά απ' το σχολείο, που βρίζουνε, φωνάζουνε. Δεν ακούνε την κυρία. Νευριάζει πάρα πολύ, νευριάζει, αυτό με, με απασχολεί πάρα πολύ. Και προσπαθώ να το ηρεμήσω, προσπαθώ να μην φωνάζω εγώ. Για να... να καταλάβει, ότι με τις φωνές δεν τα βγάζεις πέρα. Με την ηρεμία και την ησυχία, αυτό προσπαθώ να κάνω.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη φύση του άγχους αναφορικά με τις δύο προβληματικές κατηγορίες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 15 πιο κάτω.

Πίνακας 15: Κατηγορίες που αφορούν τη φύση του άγχους, αναφορικά με τις δύο προβληματικές περιοχές σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη φύση του άγχους	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι άσχημες σχέσεις ως φύση του άγχους	0	1	1
Η νευρική του παιδιού ως φύση του άγχους	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από το παραπάνω πίνακα, η φύση του άγχους της Ευαγγελίας σχετικά με τις δύο αυτές προβληματικές σχέσεις στη ζωή της, είναι το γεγονός, ότι δεν είναι καθόλου ικανοποιημένη από αυτές τις δύο σχέσεις. Νιώθει, ότι κάτι δεν πάει καλά, προσπαθεί να βρει λύσεις, αλλά δεν τα καταφέρνει. Γι' αυτό και αγχώνεται, διότι βλέπει, ότι οι άλυτες αυτές σχέσεις με τους δικούς της, έχουν επιπτώσεις στη ζωή της και στην συναισθηματική και ψυχική της υγεία. Αυτό που επιθυμεί, είναι να βρεθούν επιτέλους λύσεις, για αυτές τις δύο προβληματικές σχέσεις.

Η Μαρία αντιθέτως, ανησυχεί μήπως το παιδί της εκφράζει μία επιθετικότητα, που δεν είναι ασήμαντη. Θεωρεί, ότι ίσως έχει επηρεαστεί από τις παρέες του στο σχολείο. Προσπαθεί, να είναι ήρεμη και να μην φωνάζει, ώστε να του περάσει το μήνυμα, ότι με την ήρεμη συμπεριφορά και τον ωραίο τρόπο μπορείς να καταφέρεις πολλά, ενώ με την φασαρία και τις βίαιες συμπεριφορές δεν μπορείς να καταφέρεις τίποτα.

7.3.3.4.3. Η φύση του προβλήματος (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια η φύση του προβλήματος ή της σύγκρουσης», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, ποια είναι η φύση του προβλήματος ή της σύγκρουσης, που τους απασχολεί. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.3.1. Οι συνεχείς συγκρούσεις ως φύση του προβλήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως αιτία δημιουργίας του προβλήματος, την μεγάλη συχνότητα των συγκρούσεων με τα μέλη της οικογένειας. Χαρακτηριστικά είναι τα εξής:

Ευαγγελία: [...] Το πρόβλημα είναι, ότι, όταν ήμουνα με την αδερφή μου μαζί στο σπίτι, συνέχεια τσακωνόμασταν και συγκρουόμασταν. Ε... τώρα, βέβαια, μετά και από δική μου και από δική της επιλογή έχουμε να μιλήσουμε, μάλλον δεν έχουμε μιλήσει ε, τα τελευταία τρεισήμισι χρόνια. Βέβαια, αυτό δεν μπορώ να πω, ότι με ικανοποιεί, δηλαδή, είναι μία πληγή, που μένει πάντα ανοικτή, ε, και αυτήν την πληγή θέλω να την κλείσω. Και πιστεύω, ότι θα την κλείσω, ε, μόνο, εάν καταλάβω, ε... αποκλειστικά και ολοκληρωτικά, για ποιο λόγο αυτή τη σχέση με την αδερφή μου, ε, και για ποιο λόγο δεν μπορώ να βρω λύση. Ε... τώρα, όσον αφορά τον πατέρα μου, ε... είναι κι... είναι η σχέση μου με τον πατέρα μου συγκρουσιακή, αλλά είναι και απόκο, απόμακρη. Δεν είναι, δηλαδή, αποκομμένη, αλλά είναι πολύ απόμακρη.

Μαρία: [...] Ας πούμε... εγώ συγκρούομαι με τον γιο μου. Με την έννοια, ότι δεν θέλω να του κάνω όλα τα χατίρια... και του λέω όχι, δεν θα πας τώρα στη γιαγιά, όχι δεν θα πάρεις τώρα τηλέφωνο, τώρα δεν είναι ώρα για τηλέφωνο. Τώρα θα καθίσεις, θα ξεκουραστείς, κι αυτά. Όχι, δεν θα κόψεις τώρα τα κλαδιά του δεντράκι. Αυτό. Δηλαδή, προσπαθώ, να του βάλω κάποια όρια, αλλά αυτός δεν τα... δεν τα αντιλαμβάνεται. Την μεσαία δεν προλαβαίνω να τη διορθώσω, παρόλο που κι αυτή κάνει διάφορα ε, ξεσπάσματα. Όχι, θυμό αυτή, όσο... κλαψουρίσματα, νιανιαρίσματα μου κάνει. Νιανιαρίσματα, ναι. Κλαίει, για το παραμικρό.

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η φύση του προβλήματος είναι, ότι όταν ήταν μικρότερη, συνέχεια συγκρουόταν και με τον πατέρα της, και με την αδερφή της. Η σχέση της με τον πατέρα της, θα έλεγε τώρα, ότι είναι περισσότερο απόμακρη, παρά συγκρουσιακή. Με την αδερφή της πλέον, δεν έχουν καμία σχέση, αφού έχουν να μιλήσουν πάνω από τρία χρόνια. Αιτία αποτέλεσε το γεγονός που συνέβη στην εθνική οδό, το οποίο μας περιέγραψε η Ευαγγελία παραπάνω.

Από την άλλη, και η Μαρία αναφέρει, ότι η φύση του προβλήματος των δύο ανησυχιών της στη ζωή, είναι οι συγκρούσεις με το γιο της. Η σχέση της αυτή επηρεάζεται και από το γεγονός, ότι μένει κοντά στην πεθερά της, και κάθε φορά που τσακώνεται με το γιο της, εκείνος απειλεί, ότι θα πάει στη γιαγιά του, γιατί η τελευταία πάντοτε τον υποστηρίζει.

7.3.3.4.4. Η πηγή της ανησυχίας (Ερώτηση Νο4)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια η πηγή της ανησυχίας», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η πηγή της ανησυχίας των δύο προβληματικών περιοχών που αναφέρουν τα υποκείμενα. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.4.1. Η σχέση με την αδερφή και τον πατέρα ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει τη στενοχώρια και τη δυσαρέσκεια, ως αποτέλεσμα της ανησυχίας της άσχημης σχέσης με τον πατέρα και την αδερφή. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε, ανησυχώ, ε... γιατί έχω αυτή τη σχέση με δύο σημαντικά πρόσωπα της οικογένειάς μου, ε... γιατί η μία είναι η αδερφή μου και ο άλλος είναι ο πατέρας μου και δεν θέλω να έχουμε αυτή τη σχέση που έχουμε μεταξύ μας. Ε, πονάω γι' αυτά τα πράγματα και στενοχωριέμαι, αλλά πιστεύω, ότι θα πρέπει κι εκείνοι να πονέσουν και να καταλάβουν από τη δική τους πλευρά, από πεντέμισι χρονών που έφυγα από τον παππού μου και τη γιαγιά μου.

7.3.3.4.4.2. Ο τρόπος αντιμετώπισης ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως ανησυχία τον τρόπο αντιμετώπισης της προβληματικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Η πηγή της ανησυχίας είναι του ότι εγώ, ίσως να το φώναξα κάποιες φορές, που δεν έπρεπε. Και το παιδί να αντιλήφθηκε, ότι με τις φωνές τα βγάζουμε πέρα. Ας πούμε, με τις φωνές η μαμά με ηρέμησε, άρα κι εγώ θα φωνάζω, και με τις φωνές θα τα βγάλω κι εγώ πέρα. Αυτό ήταν το λάθος μου... Και τώρα έχω αλλάξει τακτική. Δεν ξανά 'χω υψώσει φωνή, δεν ξανά έχω χτυπήσει... και τέλος. Τελειώσαμε μ' αυτά. Δεν αντιδρώ.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την πηγή του προβλήματος αναφορικά με τις δύο προβληματικές περιοχές παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 16 πιο κάτω.

Πίνακας 16: Κατηγορίες που αφορούν την πηγή του προβλήματος, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την πηγή του προβλήματος	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η σχέση με την αδερφή και τον πατέρα ως πηγή της ανησυχίας	1	0	1
Ο τρόπος αντιμετώπισης ως πηγή της ανησυχίας	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ανησυχεί για την άσχημη σχέση που έχει με τον πατέρα της και την αδερφή της, γιατί δεν είναι δύο άγνωστα άτομα προς αυτήν, αλλά δύο πρόσωπα μέσα από την οικογένειά της, που υπό άλλες συνθήκες, θα έπρεπε να αγαπιούνται και να στηρίζονται. Πονάει και στενοχωριέται για την όλη αυτή κατάσταση, και μάλιστα αναφέρεται στο γεγονός, ότι θα πρέπει κι εκείνοι να καταλάβουν το πόσο πόνεσε η ίδια, όταν την πήραν μακριά από τον παππού της και τη γιαγιά της.

Η Μαρία από την άλλη, τονίζει, ότι ενδέχεται να φταίει και η ίδια για την άσχημη συμπεριφορά του γιου της. Γιατί, όπως λέει και η ίδια, του έχει φωνάξει μερικές φορές και τον έχει χτυπήσει, οπότε το παιδί έχει εισπράξει την συμπεριφορά αυτή ως τρόπο επικοινωνίας. Θεωρεί, λοιπόν, ότι έτσι πρέπει να κάνει κι αυτό, γι' αυτό κι έχει αυτή την αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά, όπου φωνάζει και χτυπιέται.

7.3.3.4.5. Το ιστορικό ανάπτυξης της ανησυχίας (Ερώτηση Νο5)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποιο το ιστορικό της ανάπτυξής της», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποιο είναι το ιστορικό της ανάπτυξης των δύο προβληματικών περιοχών, που αναφέρονται από τα υποκείμενα. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.5.1. Οι συγκρούσεις από μικρή ηλικία ως πηγή ιστορικού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ως ιστορικό της ανησυχίας την μεγάλη συχνότητα των συγκρούσεων με τα μέλη της οικογένειας με αποτέλεσμα την ηθελημένη απομάκρυνση από το πατρικό. Πιο ειδικά:

Ευαγγελία: Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, ε, θυμάμαι να συγκρούομαι με την αδερφή μου, από πεντέμισι χρονών που έφυγα από το χωριό που μεγάλωνα με τον παππού μου και τη γιαγιά μου και πήγα στην Αθήνα, ε... μέχρι και τώρα ακόμα, εάν βρεθούμε κάπου, δηλαδή, έχω φτάσει στο σημείο να μη θέλω να πάω στην μητέρα μου, στην Αθήνα, με την οικογένειά μου, για να μην συναντήσω και να μην δω την αδερφή μου, που μένει ακριβώς από πάνω από την μητέρα μου, στον δεύτερο όροφο, δηλαδή, στην ίδια πολυκατοικία, ε... γιατί κάθε φορά που συναντιόμαστε, είναι σαν να επιδιώκει να γίνει φασαρία, ε... και να... δημιουργηθεί σύγκρουση. Ε... με τον πατέρα μου, επίσης, όταν δεν δουλεύει και είναι στο... στο σπίτι μας, όπου έρχεται μετά από μεγάλα χρονικά διαστήματα απουσίας, όχι μόνο με μένα, αλλά γενικά με όλο... με όλη την οικογένεια, με όλη τη δυναμική της, ε... γίνεται κάθε φορά ένας χαμός ε... και κάθε φορά καταλήγουμε σε τσακωμούς και συγκρούσεις και μ' εκείνον.

7.3.3.4.5.2. Η χρονική διάρκεια ως πηγή ιστορικού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ως ιστορικό της ανησυχίας την μεγάλη συχνότητα εμφάνισης της προβληματικής συμπεριφοράς. Ακούστηκε το παρακάτω:

Μαρία: [...] Η ανησυχία μου είναι το ότι... δεν είναι, ας πούμε... δεν γίνονται κάθε μέρα, ας πούμε, αυτά τα ξεπάσματα του παιδιού μου κάθε μέρα. Αλλά όταν γίνουμε θα κρατήσουν μία ώρα. Δηλαδή δεν είναι, ότι κάθε μέρα θα είναι έτσι χάλια, όπως ας πούμε το μεσημέρι με την αδερφή του, κι αυτά,

και... να χτυπιέται στο χαλί. Αλλά, όταν θα γίνει αυτό, θα κρατήσει μία ώρα. Θα είναι σε μία κατάσταση το παιδί... έτσι... άσχημη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ιστορικό της ανάπτυξης των δύο προβληματικών περιοχών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 17 πιο κάτω.

Πίνακας 17: Κατηγορίες που αφορούν το ιστορικό της ανάπτυξης, αναφορικά με τις προβληματικές περιοχές, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ιστορικό της ανάπτυξης	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι συγκρούσεις από μικρή ηλικία ως πηγή ιστορικού	0	1	1
Η χρονική διάρκεια ως πηγή ιστορικού	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι από τότε που θυμάται τον εαυτό της, θυμάται και τις συγκρούσεις της με την αδερφή της. Ακόμη και τώρα δεν επιθυμεί να πηγαίνει στο πατρικό της σπίτι, στην Αθήνα, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο. Γιατί κάθε φορά που την βλέπει η αδερφή της, δημιουργεί φασαρίες απ' το πουθενά. Το ίδιο συμβαίνει και με τον πατέρα της, κάθε φορά που τελειώνει το ταξίδι του κι επιστρέφει στο σπίτι. Στην παιδική της ηλικία βίωσε τους τσακωμούς και τις εντάσεις σε καθημερινή βάση.

Η Μαρία από την άλλη, υποστηρίζει, ότι αυτό που την ανησυχεί δεν είναι μόνο η εκδήλωση της άσχημης συμπεριφοράς εκ μέρους του γιου της, αλλά και η χρονική διάρκειά της. Ισχυρίζεται λοιπόν, ότι όποτε ο γιος της εκδηλώσει αυτήν την επιθετική συμπεριφορά αυτή διαρκεί περίπου μία ώρα.

7.3.3.4.6. Σχέδιο αντιμετώπισης της ανησυχίας στο μέλλον (Ερώτηση Νο6)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποιο το σχέδιο, αν υπάρχει, για την αντιμετώπισή της στο μέλλον», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν υπάρχει κάποιο σχέδιο από τα υποκείμενα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δύο αυτές προβληματικές περιοχές. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.4.6.1. Η συνειδητοποίηση των λαθών ως πηγή σχεδίου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως αντιμετώπιση της προβληματικής κατάστασης, την συνειδητοποίηση των λαθών που έχουν γίνει σε αυτήν, εκ μέρους όλων των ατόμων που την αποτελούν. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Θα ήθελα, αν μπορούσα, να πάω σε κάποιον ειδικό λόγω χρόνου. Να βρω το χρόνο να πάω σε κάποιον ειδικό, για να καταλάβω, γιατί γίνονται όλα αυτά, ε... και πού έχω φταίξει. Γιατί σίγουρα κι εγώ έχω φταίξει κάπου, ε... αφού σε μία σχέση. Αφού μία σχέση είναι διαδραστική, ε, και δεν φταίει μόνο ένας, αλλά φταίει η ομάδα ή ε... η οποία μπορεί να αποτελείται από δύο από τρία ή από περισσότερα ε... άτομα. Δηλαδή, δεν δεί... δε ρίχνω μόνο το βά... το λάθος στην αδερφή μου ή στον πατέρα μου. Σίγουρα έχω φταίξει κι εγώ κάπου. Κι αυτό είναι που θα ήθελα να κάνω στο μέλλον, να μιλήσω με κάποιον ειδικό, ε... για να δώ που έχω φταίξει, για να δω για ποιο λόγο ε, έχουν διαμορφωθεί σε τέτοιο άσχημο σημείο και με τέτοιο... και σε τέτοιο... άσχημο βαθμό οι σχέσεις μου και με τον πατέρα μου, αλλά και με την αδερφή μου, και για να μπορέσω να καταλάβω καλύτερα εμένα, μέσα από αυτά τα λάθη και μέσα από αυτές τις κακές τις σχέσεις.

7.3.3.4.6.2. Η συζήτηση ως πηγή σχεδίου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ως τρόπο αντιμετώπισης της υπάρχουσας προβληματικής συμπεριφοράς την προώθηση της συζήτησης και του διαλόγου. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Θεωρώ ότι... πρέπει και αυτός κι εγώ... να μην ξαναφωνάξουμε, τέλος, να συζητάμε, όσο μπορούμε.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το σχέδιο αντιμετώπισης των δύο προβληματικών περιοχών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 18 πιο κάτω.

Πίνακας 18: Κατηγορίες που αφορούν το σχέδιο αντιμετώπισης των δύο προβληματικών περιοχών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το σχέδιο αντιμετώπισης των λαθών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η συνειδητοποίηση των λαθών ως πηγή σχεδίου	0	1	1
Η συζήτηση ως πηγή σχεδίου	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι θα ήθελε να αντιμετωπίσει τις δύο αυτές προβληματικές σχέσεις στη ζωή της μιλώντας με έναν ειδικό. Θέλει να βρει το χρόνο να μιλήσει με κάποιον, προκειμένου να διαφωτίσει τις πτυχές αυτής της άσχημης σχέσης, τόσο με την αδερφή της, όσο και με τον πατέρα της. Θεωρεί, ότι σε μία άσχημη σχέση ποτέ δεν φταίει ο ένας, αλλά πάντα κάνουν λάθη και οι δύο. Αποδέχεται, λοιπόν, ότι ενδεχομένων κι εκείνη έχει κάνει λάθη κι έχει ευθύνες για την τροπή που έχει πάρει η σχέση ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της κι ανάμεσα σε εκείνη και τον πατέρα της.

Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι προκειμένου να αντιμετωπίσει την άσχημη αυτή κατάσταση με το γιο της, πρέπει να προσπαθεί να συγκρατεί την ψυχραιμία της και όχι να φωνάζει ή να παρεκτρέπεται μιλώντας άσχημα στο παιδί ή χτυπώντας το. Θεωρεί, ότι ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης είναι η συζήτηση και ο διάλογος μαζί του.

7.3.3.5. Πιστεύω και αξίες

7.3.3.5.1. Το νόημα της ζωής (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, τι είναι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή των υποκειμένων. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.1.1. Τα παιδιά ως πηγή νοήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ύπαρξη των παιδιών νοηματοδοτεί τη ζωή. Δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό από τα παιδιά στη ζωή της μητέρας. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Αυτό που δίνει νόημα στη ζωή μου είναι τα δύο παιδιά μου, τα οποία τα λατρεύω, ε... και δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό στη ζωή για μένα πέρα από αυτά.

7.3.3.5.1.2. Η οικογένεια ως πηγή νοήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η αγάπη και το δέσιμο της οικογένειας νοηματοδοτούν τη ζωή. Χαρακτηριστικό, είναι το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Πιστεύω η αγάπη και... το δέσιμο που έχουμε σαν οικογένεια.

7.3.3.5.1.3. Η εργασία ως πηγή νοήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντλεί νόημα στη ζωή από την εργασία. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] και να συνεχίσω και να δουλεύω και να προχωρώ και να... πηγαίνουμε μπροστά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το νόημα της ζωής παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 19 πιο κάτω.

Πίνακας 19: Κατηγορίες που αφορούν το νόημα της ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το νόημα της ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Τα παιδιά ως πηγή νοήματος	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή νοήματος	1	0	1
Η εργασία ως πηγή νοήματος	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία ομολογεί, ότι αυτό που δίνει νόημα στη ζωή της είναι τα παιδιά της. Λέει, μάλιστα, ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό στη ζωή πέρα από αυτά.

Από την άλλη, η Μαρία θεωρεί, ότι αυτό που νοηματοδοτεί τη ζωή της, είναι το δέσιμο και η αγάπη που έχουν σαν οικογένεια. Δεν ξεχωρίζει τα παιδιά από το σύζυγο, αλλά αναφέρεται σε όλη την οικογένεια συνολικά. Επιπλέον, αναφέρεται και στην εργασία της, ως πηγή νοηματοδότησης στη ζωή της. Είναι σημαντικό για την Μαρία, να εργάζεται, γιατί έτσι η ζωή της αποκτά νόημα.

7.3.3.5.2. Πηγή άντλησης δύναμης και ευτυχίας (Ερώτηση Νο2)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Από πού αντλείς δύναμη και ευτυχία στη ζωή σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποια είναι η πηγή της άντλησης δύναμης και ευτυχίας στη ζωή των υποκειμένων. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.2.1. Η οικογένεια ως πηγή δύναμης και ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια το γεμίζει δύναμη και ευτυχία και γενικότερα η αμοιβαία προσφορά συναισθημάτων. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Δύναμη και ευτυχία στη ζωή μου αντλώ από τα παιδιά μου, αλλά και από το σύζυγό μου, ε... που είναι πάντοτε δίπλα μου και μου συμπαραστέκεται σε ό, τι και να κάνω, σε όποια επιλογή, κι αν κάνω, και ό, τι απόφαση, κι αν πάρω.

Μαρία: [...] «Πιστεύω από το σύζυγο και από τα παιδιά... αυτοί μου τη δίνουν, εγώ τους τη δίνω... αλισβερίκι.

Και οι δύο μητέρες, δύναμη και ευτυχία στη ζωή αντλούν από την οικογένειά τους. Η Μαρία επίσης, σημειώνει, ότι αυτά τα συναισθήματα είναι αμοιβαία. Όταν σου δίνουν αγάπη, είναι σίγουρο, ότι θα δώσεις, και όταν προσφέρεις αγάπη, είναι βέβαιο, ότι θα λάβεις. Αυτή είναι η άποψη τα Μαρίας.

Η Ευαγγελία από την άλλη, υπογραμμίζει, ότι τα παιδιά της και ο σύζυγός της είναι πάντοτε δίπλα της και της συμπαραστέκονται στις επιλογές και τις αποφάσεις της. Αντλεί δύναμη και ευτυχία από την οικογένειά της, αλλά και από την αγάπη που αισθάνεται, ότι της δίνουν.

7.3.3.5.3. Το νόημα της ευτυχίας (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Τι είναι η ευτυχία για σένα», με την οποία προσπαθούμε να κατανοήσουμε τι σημαίνει «ευτυχία» για την κάθε μητέρα ξεχωριστά. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.3.1. Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως ευτυχία στη ζωή την ύπαρξη οικογένειας, συζύγου και παιδιών και τη βεβαιότητα, ότι είναι υγιή και γερά όλα τα μέλη της. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Έ... ευτυχία για μένα, ε... είναι να έχω ε, μέσα στην α, να έχω την αγκαλιά μου μάλλον πολύ -πολύ ανοικτή και να 'ναι μέσα ο σύζυγός μου και τα παιδιά μου. Ε... Ευτυχία είναι να νιώθω, ότι είναι γερά, ότι μεγαλώνουνε γερά και ότι είναι υγιή, ε... να νιώθω, ότι ο σύζυγός μου μ' αγαπάει και είναι δίπλα μου και να νιώθω, ότι θα ήμαστε πάντοτε δεμένη και ευτυχισμένη οικογένεια.

7.3.3.5.3.2. Η αισιοδοξία ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την αισιόδοξη πλευρά θέασης των πραγμάτων στη ζωή, ως ευτυχία. Συνάμα με την ευτυχία πορεύεται η υγεία και η χαρά. Απολαμβάνεται κάθε στιγμή της ζωής, ούτε λεπτό δεν μένει ανεκμετάλλευτο. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Ευτυχία... για μένα είναι η ευτυχία, υγεία, χαρά. Ε... το να σηκώνομαι το πρωί και να λέω είναι μια καινούρια μέρα, είναι μια καινούρια αρχή. Είναι μια, ένας... Σηκώνομαι το πρωί και λέω είναι ένας χρόνος, που δεν πρέπει κάθε λεπτό να τ' αφήνω ανεκμετάλλευτο. Θέλω να περνάω κάθε λεπτό ωραία. Όσο μπορώ... αυτό.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το νόημα της ευτυχίας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 20 πιο κάτω.

Πίνακας 20: Κατηγορίες που αφορούν το νόημα της ευτυχίας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το νόημα της ευτυχίας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας	0	1	1
Η αισιοδοξία ως πηγή ευτυχίας	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ευτυχία για εκείνη είναι να νιώθει, ότι τα μέλη της οικογένειάς της είναι καλά πάνω απ' όλα στην υγεία τους. Επίσης, ευτυχία για εκείνη αποτελεί η αίσθηση, ότι αγαπιέται από το σύζυγό της και ότι θα είναι πάντοτε αγαπημένοι και ευτυχισμένοι όλοι μαζί σαν οικογένεια.

Για την Μαρία ευτυχία στη ζωή σημαίνει να βλέπει την αισιόδοξη πλευρά της. Να αντιμετωπίζει τα πάντα με χαμόγελο, υγεία και χαρά. Να απολαμβάνει κάθε λεπτό της και να φροντίζει να περνάει όμορφα.

7.3.3.5.4. Η ευτυχία του υποκειμένου (Ερώτηση Νο4)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Είσαι ευτυχισμένος-η; Γιατί ναι ή γιατί όχι», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα είναι ευτυχισμένα στη ζωή τους και για ποιο λόγο. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.4.1. Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια το γεμίζει ευτυχία και του δίνει νόημα στη ζωή. Ακούστηκε χαρακτηριστικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ναι, θα μπορούσα να πω, ότι είμαι ευτυχισμένη, ε... γιατί έχω τον άντρα μου και παιδιά μου που δίνουν νόημα στη ζωή μου.

7.3.3.5.4.2. Η υγεία ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ευτυχία στη ζωή είναι αποτέλεσμα της προσωπικής υγείας. Χαρακτηριστικό είναι το εξής:

Ευαγγελία: [...] γιατί έχω την υγεία μου πάνω απ' όλα.

7.3.3.5.4.3. Η εργασία ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι κάποιος αντλεί δύναμη στη ζωή και είναι ευτυχισμένος από την αγάπη για την εργασία. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] και γιατί έχω τη δουλειά μου που αγαπάω πάρα πολύ.

7.3.3.5.4.4. Η αγάπη ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει το σύνολο των θετικών συναισθημάτων στα πλαίσια της οικογένειάς του, ως αποτέλεσμα της εμφάνισης της ευτυχίας στη ζωή. Ειπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Γιατί... πιστεύω, δέχομαι αγάπη και παίρνω αγάπη και... με σέβονται, μ' αγαπάνε.

7.3.3.5.4.5. Η έλλειψη χρόνου ως πηγή δυστυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την έλλειψη χρόνου στη ζωή ως αποτέλεσμα της δυστυχίας και της απουσίας της ευτυχίας. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] απλά θα ήθελα να έχω περισσότερο χρόνο, για να κάνω περισσότερα πράγματα ε, και για τον ίδιο μου τον εαυτό, αλλά και για τα παιδιά μου. Να τους αφιερώσω, δηλαδή, περισσότερο χρόνο, να είμαστε μαζί.

7.3.3.5.4.6. Η συμπεριφορά του γιου ως πηγή δυστυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι είναι δυστυχισμένο, λόγω της άσχημης συμπεριφοράς του παιδιού και της ανάρμοστης συμπεριφοράς απέναντι στο γονέα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Πιστεύω, ότι... απόλυτα ευτυχισμένη δεν είμαι, αλλά είμαι σε ένα... καλό βαθμό. Αν και, με τα ξεπάσματα του γιου μου, ώρες – ώρες λέω, ότι δεν με σέβεται, με έχει γραμμένη κανονικά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την ευτυχία και τη δυστυχία στη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 21 πιο κάτω.

Πίνακας 21: Κατηγορίες που αφορούν την ευτυχία και τη δυστυχία στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την ευτυχία και τη δυστυχία	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας	0	1	1
Η υγεία ως πηγή ευτυχίας	0	1	1
Η εργασία ως πηγή ευτυχίας	0	1	1
Η αγάπη ως πηγή ευτυχίας	1	0	1
Η έλλειψη χρόνου ως πηγή δυστυχίας	0	1	1
Η συμπεριφορά του γιου ως πηγή δυστυχίας	1	0	0

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι είναι ευτυχισμένη, γιατί στη ζωή της υπάρχει η οικογένειά της, ο άντρας της με τα παιδιά της, κι αυτό της δίνει δύναμη στη ζωή να συνεχίζει. Παράλληλα, είναι υγιής, κι αυτό της δίνει ιδιαίτερη δύναμη και χαρά στη ζωή, γιατί η υγεία είναι το σημαντικότερο, το πιο πολύτιμο αγαθό, που μπορεί να έχει ένας άνθρωπος. Τέλος η Ευαγγελία αναφέρεται και στην εργασία της, αφού και από αυτόν τον τομέα αντλεί νόημα στη ζωή κι ευτυχία. Αναφέρεται, όμως και στο γεγονός, ότι θα ήθελε να έχει περισσότερο χρόνο στη διάθεσή της, για να κάνει περισσότερα πράγματα για τον εαυτό της, αλλά και για τα παιδιά της. Αυτό λίγο την αγχώνει και την στενοχωρεί στη ζωή της.

Η Μαρία τονίζει, ότι είναι ευτυχισμένη, αφού παίρνει, αλλά και δίνει αγάπη στα μέλη της οικογένειάς της. Μαζί με την αγάπη συμβαδίζει και η έννοια του σεβασμού, αφού είναι απαραίτητη προϋπόθεση, αλλά και συμπλήρωμα της αγάπης. Την Μαρία το μόνο που την αγχώνει, είναι η συμπεριφορά του γιου της και τα άσχημα ξεσπάσματα που έχει μερικές φορές.

7.3.3.5.5. Η ζωή ως πλήρες νόημα (Ερώτηση Νο5)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Τι θα ήθελες ή επιθυμούσες να αλλάξεις ή να κάνεις για να είναι η ζωή σου γεμάτη ή πλήρη νοήματος», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε τι είναι αυτό που θα ήθελαν τα υποκείμενα να αλλάξουν ή να κάνουν, ώστε να χαρακτηριστεί η ζωή τους πλήρης νοήματος. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.5.1. Ο προσωπικός χρόνος ως πηγή νοήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως απαραίτητη προϋπόθεση στη ζωή, προκειμένου αυτή να έχει νόημα, την ύπαρξη προσωπικού χρόνου και την ενασχόληση με τον εαυτό. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Είναι αυτό που είπα πάλι πριν, ότι θα ήθελα να κάνω ε, κάποια πράγματα περισσότερα για μένα, ε, δηλαδή, προσωπικά, ατομικά για μένα. Να βρω, ας πούμε το χρόνο να πάω... κάποιο γυμναστήριο, ε, και το χρόνο, αλλά και να έχω, να αποκτήσω την οικονομική ευχέρεια.

7.4.5.5.2. Ο αυτοέλεγχος ως πηγή νοήματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι πρέπει να αποκτήσει αυτοέλεγχο, προκειμένου η ζωή να αποκτήσει πλήρες νόημα. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] Ίσως στη συμπεριφορά μου πότε – πότε, όταν χάνω τον έλεγχο. Ίσως αυτό. Αυτό, δηλαδή, δεν θέλω να ξεσπάω στα παιδιά, γιατί αυτά δεν φταίνε σε τίποτα. Αυτό είναι το λάθος μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το πλήρες νόημα της ζωής παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 22 πιο κάτω.

Πίνακας 22: Κατηγορίες που αφορούν το πλήρες νόημα της ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το πλήρες νόημα της ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Π προσωπικός χρόνος ως πηγή νοήματος	0	1	1
Ο αυτοέλεγχος ως πηγή νοήματος	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θα ήθελε να έχει στη διάθεσή της περισσότερο χρόνο, για να ασχοληθεί με τον εαυτό της και να κάνει πράγματα που της αρέσουν. Θα ήθελε, για παράδειγμα να αρχίσει να αποκτά κάποιο χόμπι ή να αρχίσει να αθλείται σε κάποιο γυμναστήριο. Πιστεύει, ότι δίνει πολλά στην οικογένειά της, και στον εαυτό της πολύ λιγότερα απ’

ότι πρέπει. Όταν λοιπόν, θα αποκτήσει το χρόνο που χρειάζεται, τότε η ζωή της θα είναι πλήρη νοήματος.

Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι ο έλεγχος του εαυτού, είναι κάτι που δίνει στη ζωή νόημα. Θεωρεί, ότι είναι πολύ σημαντική ικανότητα, το να μπορεί κάποιος να ελέγχει τον εαυτό του, τα συναισθήματά του και να μην ξεσπάει σε άλλους, οι οποίοι δεν φταίνε. Όταν λοιπόν, η Μαρία θα καταφέρει να μην ξεσπάει στα παιδιά της, με αφορμή τα προβλήματα και τις δυσκολίες, όταν, δηλαδή, θα αποκτήσει αυτοέλεγχο, τότε θα μπορεί να πει, ότι η ζωή της είναι πλήρους νοήματος.

7.3.3.5.6. Η ύπαρξη (Θείας) δύναμης στη ζωή (Ερώτηση Νο6)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Πιστεύεις στην ύπαρξη θεού ή άλλης δύναμης που επηρεάζει τη ζωή μας», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, το αν τα υποκείμενα πιστεύουν στην ύπαρξη Θεού ή άλλης δύναμης στη ζωή, που να την επηρεάζει. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.6.1. Η ανώτερη δύναμη ως πηγή επηρεασμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδέχεται την ύπαρξη μίας ανώτερης δύναμης, η οποία επηρεάζει τη ζωή. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... πιστεύω... στο Θεό. Δεν ξέρω, αν θα πω Θεό, πιστεύω, τελοσπάντων, σε μία ανώτερη δύναμη, ναι, πιστεύω, που... επηρεάζει τη ζωή μας.

7.3.3.5.6.2. Ο Θεός ως πηγή θαυμάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο πιστεύει απόλυτα στην ύπαρξη του Θεού, και ως ένδειξη αυτής, αναφέρει τα θαύματα της ζωής. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Ναι, πιστεύω στο Θεό. Πιστεύω, ότι μας βοηθάει... και ότι γίνονται μικρά θαύματα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την ύπαρξη Θεού ή άλλης δύναμης στη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 23 πιο κάτω.

Πίνακας 23: Κατηγορίες που αφορούν την ύπαρξη Θεού ή άλλης δύναμης στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την ύπαρξη Θεού ή άλλης δύναμης στη ζωή	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ανώτερη δύναμη ως πηγή επηρεασμού	0	1	1
Ο Θεός ως πηγή θαυμάτων	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα και οι δύο μητέρες πιστεύουν στην ύπαρξη Θεού. Πιο συγκεκριμένα, η Ευαγγελία αναφέρεται σε μία ανώτερη δύναμη, η οποία επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου και δεν ξέρει, αν λέγεται «Θεός» ή κάπως αλλιώς.

Η Μαρία από την άλλη, αποδέχεται χωρίς επιφυλάξεις ή άλλες ονομασίες την ύπαρξη του Θεού και μάλιστα πιστεύει, ότι τα θαύματα της ζωής είναι απόδειξη της ύπαρξης του Θεού.

7.3.3.5.7. Η σημασία της θρησκείας στη ζωή (Ερώτηση Νο7)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Τι αντιπροσωπεύει για σένα η θρησκεία», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε τι σημαίνει η θρησκεία για τα υποκείμενα. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.7.1. Η θρησκεία ως πηγή θετικής δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει τη θρησκεία ως μία ανώτερη δύναμη στη ζωή, υπεύθυνη για τη δύναμη που έχει ο άνθρωπος. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Η θρησκεία, όπως είπα και πριν, αντιπροσωπεύει μία ανώτερη δύναμη, ε... μία δύναμη, που... πολλές φορές αυτή η δύναμη βοηθάει τον άνθρωπο να, ε, του δίνει δύναμη να πραγματοποιήσει και να κατακτήσει τα όνειρά του.

7.3.3.5.7.2. Η θρησκεία ως πηγή αρνητικής δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την αρνητική δύναμη της θρησκείας, ως αποτέλεσμα γεγονότων και καταστάσεων στη ζωή, που δεν θα έπρεπε να συμβούν. Για παράδειγμα, ακούστηκε το παρακάτω:

Ευαγγελία: [...] αλλά πολλές φορές πιστεύω, ότι αυτή η δύναμη κάνει και κάποια πράγματα, ε... που δεν θα έπρεπε να κάνει. Δεν θα έπρεπε, δηλαδή, να σκοτώνονται νέα παιδιά, δεν θα έπρεπε να υπάρχουν πλημμύρες και να πνίγονται ε, άνθρωποι, φωτιές και να καίγονται οι άνθρωποι. Δηλαδή, πιστεύω, ότι η θρησκεία θα έπρεπε να έχει μόνο θετική δύναμη και όχι αρνητική. Πιστεύω, δηλαδή, ότι θα πρέπει η θετική της δύναμη να αποτρέπει όλα αυτά τα κακά που προανέφερα πριν και που συμβαίνουν.

7.3.3.5.7.3. Η θρησκεία ως πηγή ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την μεγάλη σημασία της θρησκείας στη ζωή και το ταξίδι του ανθρώπου στον Παράδεισο. Ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Την ίδια τη ζωή... Η ζωή μου είναι η θρησκεία. Αυτό. Τη ζωή, την ίδια μου τη ζωή αντιπροσωπεύει... Πιστεύω... ένας λόγος ύπαρξης, που ζούμε, είναι για να... για να σωθούμε. Να... φτάσουμε τον Παράδεισο.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη σημασία της θρησκείας στη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 24 πιο κάτω.

Πίνακας 24: Κατηγορίες που αφορούν την σημασία της θρησκείας στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημασία της θρησκείας στη ζωή	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η θρησκεία ως πηγή θετικής δύναμης	0	1	1
Η θρησκεία ως πηγή αρνητικής δύναμης	0	1	1
Η θρησκεία ως πηγή ζωής	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία αποδίδει στη θρησκεία ή στην ανώτερη δύναμη, όπως έχει πει παραπάνω, θετική και αρνητική χροιά. Πιστεύει, ότι έχει τη δύναμη να κάνει πολλά όμορφα πράγματα στον κόσμο, αλλά και πολλά άσχημα. Θεωρεί, ότι βοηθάει τον άνθρωπο και του χαρίζει δύναμη, ώστε να κατακτήσει και να πραγματοποιήσει τα όνειρά του, αλλά και να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής του. Ωστόσο, υποστηρίζει, ότι η ανώτερη αυτή δύναμη, μερικές φορές προβάλλει και το αρνητικό στοιχείο, ο άνθρωπος, δηλαδή, βιώνει την αρνητική χροιά αυτής της ανώτερης δύναμης. Πολλές φορές, δηλαδή, η δύναμη αυτή δεν παρεμποδίζει τα ατυχήματα, τις φωτιές, τις πυρκαγιές, που συμβαίνουν στον κόσμο. Τέλος, θεωρεί, ότι αυτή η ανώτερη δύναμη θα πρέπει να δείχνει μόνο την θετική της πλευρά, και όχι την αρνητική.

Η Μαρία από την άλλη στη συγκεκριμένη ερώτηση σχετικά με την σημασία της θρησκείας στη ζωή της απαντάει, ότι η θρησκεία αποτελεί την ίδια της τη ζωή. πιστεύει, ότι ο λόγος που ζει ο

άνθρωπος είναι, για να κατακτήσει τα Θεία, να φτάσει στον Παράδεισο. Η Μαρία είναι βαθιά επηρεασμένη από τον πατέρα και το σύζυγό της που είναι κληρικοί.

7.3.3.5.8. Οι αξίες στη ζωή των ανθρώπων (Ερώτηση Νο8)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Πιστεύεις, ότι οι αξίες σου διαφέρουν από τους περισσότερους ανθρώπους που γνωρίζεις», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα πιστεύουν, ότι υπάρχει κάποια διαφορά, ανάμεσα στις δικές τους αξίες και σ' αυτές των περισσότερων ανθρώπων. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.8.1. Οι αξίες ως πηγή διαφορετικότητας στους ανθρώπους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει τη διαφορετικότητα στη ζωή των ατόμων των αξιών που υπάρχουν, ως αποτέλεσμα του περιβάλλοντος, στο οποίο έχει μεγαλώσει, των ατόμων που το έχουν διαπαιδαγωγήσει, της εκπαιδευτικής βαθμίδας που έχει τελειώσει, των ατόμων που συναναστρέφεται, αλλά και από τον ίδιο, ως άτομο και ως προσωπικότητα. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] οι αξίες μου σίγουρα... θα διαφέρουν μερικές και άλλες θα είναι όμοιες ε... με τους άλλους ανθρώπους. Οι αξίες που αποκτάει το κάθε άνθρωπο εξαρτάται από το περιβάλλον, στο οποίο έχει μεγαλώσει, από τους γονείς που είχε, από τους ανθρώπους που τον έχουν διαπαιδαγωγήσει, από την εκπαιδευτική βαθμίδα που έχει τελειώσει, από τους ανθρώπους που έχει συναναστραφεί στη ζωή του, ε... από τον ίδιο το άτομο, πώς είναι ως άτομο και ως προσωπικότητα, ως ηθική υπόσταση και ως ψυχολογική οντότητα. Εξαρτώνται, οι αξίες που έχει, δηλαδή, ο κάθε άνθρωπος από πάρα πολλά πράγματα. Ε... πιστεύω, ότι... διαφέρουν οι δικές μου, όπως και όλων των ανθρώπων μεταξύ τους. Ότι κάθε άνθρωπος, δηλαδή, εκτός από τις κοινές αξίες, έχει και δικές του ξεχωριστές, προσωπικές.

Μαρία: [...] Ε... οι αξίες μου... ναι. Πιστεύω, ναι. Ας πούμε... πέρυσι... με τη συνάδερφο στο σχολείο, άλλες αξίες είχα εγώ, άλλα, αλλού έδινα στόχο εγώ, αλλού αυτή, κι εμένα δεν μ' αρέσει η προβολή, δεν μ' αρέσει να προβάλλομαι. Ό, τι κάνω, θέλω να το κάνω, να το ευχαριστιέμαι, να περνά καλά, αλλά δεν μ' αρέσει, ούτε να προβάλλομαι, ούτε να επιδεικνύομαι.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικές αξίες στη ζωή του. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι οι αξίες του ανθρώπου επηρεάζονται και καθορίζονται από τους γονείς που είχε, από το περιβάλλον, στο οποίο έχει μεγαλώσει, από τους ανθρώπους που τον έχουν διαπαιδαγωγήσει, από την μόρφωση που διαθέτει, από τους ανθρώπους που έχει γνωρίσει και έχει συναναστραφεί στη ζωή του. Εξαρτάται, όμως και από το ίδιο το άτομο, ως προσωπικότητα, από τις αξίες και τις αρχές που διαθέτει, από την ψυχική και πνευματική του οντότητα. Και η Μαρία θεωρεί, ότι το κάθε άτομο έχει τις δικές του προσωπικές αξίες, αφού, όπως αναφέρει και η ίδια, ως άνθρωπος, δεν της αρέσει η επίδειξη, η προβολή, ενώ άλλα άτομα την επιδιώκουν κιάλας.

7.3.3.5.9. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις στη ζωή (Ερώτηση Νο9)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Έχουν αλλάξει στην πορεία της ζωής σου οι θρησκευτικές σου πεποιθήσεις», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν έχουν αλλάξει στη ζωή των υποκειμένων οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.9.1. Η θρησκεία ως πηγή σταθερότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει τη σταθερότητα των θρησκευτικών του πεποιθήσεων στη ζωή. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Ε... Στην πορεία της ζωής μου δεν έχουν αλλάξει οι θρησκευτικές μου πεποιθήσεις. Ε, πιστεύω σε μία ανώτερη δύναμη, ε... και θέλω να πιστεύω, ότι αυτή η ανώτερη δύναμη θα είναι μόνο θετική και θα βοηθάει τον άνθρωπο να γίνεται πιο δυνατός και να βλέπει γενικά , ε... να έχει, δηλαδή, μια ε, πιο θετική στάση απέναντι στη ζωή.

Μαρία: [...] Πάντα ήμουνα έτσι... κοντά στην... εκκλησία. Βέβαια... στην περίοδο της εφηβείας, έφυγα λίγο... Όμως μετά... που γνώρισα και το σύζυγό μου, κατάλαβα, ότι... τελικά κάθε άλλο παρά χάσιμο χρόνου είναι.

Και οι δύο μητέρες αντιμετωπίζουν τη θρησκεία ως κάτι σταθερό, αφού οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις δεν έχουν αλλάξει στην πορεία της ζωής τους. η Ευαγγελία αναφέρεται για άλλη μία φορά στην θετική δύναμη που πρέπει να αποπνέεται από αυτήν την ανώτερη δύναμη, ενώ η Μαρία κάνει λόγο για το ότι πάντοτε ήταν κοντά στην εκκλησία. Στην περίοδο της εφηβείας είχε απομακρυνθεί κάπως, αλλά μετά την γνωριμία της με τον σύζυγό της επανέκτησε την δύναμη των παλαιότερων θρησκευτικών της πεποιθήσεων.

7.3.3.5.10. Ξαφνική αλλαγή στις θρησκευτικές πεποιθήσεις (Ερώτηση Νο10)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Διαπίστωσης κάποια ξαφνική αλλαγή στις θρησκευτικές σου πεποιθήσεις», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα έχουν διαπιστώσει ξαφνική αλλαγή των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.10.1. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ως πηγή σταθερότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο που το υποκείμενο δεν έχει αντιληφθεί κάποια ξαφνική αλλαγή των θρησκευτικών του αντιλήψεων. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Όχι, όχι δεν έχω διαπιστώσει κάποια ξαφνική αλλαγή στις θρησκευτικές μου πεποιθήσεις. Ό, τι πίστευα από μικρή, από τότε που κάναμε το μάθημα των Θρησκευτικών στο σχολείο μέχρι και σήμερα, είναι το ίδιο.

Μαρία: [...] Όχι... Πάντα ήμουνα έτσι... κοντά στην... εκκλησία.

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις είναι σταθερές στη ζωή τους και δεν έχουν δεχθεί κάποια αλλαγή ή επιρροή.

7.3.3.5.11. Ο πολιτικός προσανατολισμός στη ζωή (Ερώτηση Νο11)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Έχεις κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, αν τα υποκείμενα έχουν κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό στη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.11.1. Ο πολιτικός προσανατολισμός ως πηγή αναγκών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο κατευθύνει την πολιτική του πορεία, ανάλογα με τις προσωπικές και τις κοινωνικές ανάγκες της ζωής. Δεν διακατέχεται από συγκεκριμένες ή παγιωμένες πολιτικές αντιλήψεις, αλλά αυτές διαμορφώνονται κάθε φορά σύμφωνα με τις ανάγκες του ατόμου και του πλαισίου που ζει. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Δεν μπορώ να πω, ότι έχω κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό. Κάθε φορά, ανάλογα με τις περιόδους, ανάλογα με τις δικές μου ανάγκες, αλλά και γενικότερα τις ανάγκες

της κοινωνίας, ε... επιλέγω και κρίνω, ε... ποιος θα είναι, ε... ο... καλύτερος ε... για να... για να... κυβερνήσει, ας πούμε, αυτή τη χώρα.

7.3.3.5.11.2. Ο πολιτικός προσανατολισμός ως πηγή επηρεασμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο έχει υιοθετήσει μία πολιτική πορεία, εξαιτίας του επηρεασμού από την οικογένεια. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Ναι, από... την οικογένειά μου έχω... κάποιες πολιτικές πεποιθήσεις... και τις έχω ακόμα. Δεν έχω αλλάξει σε κάτι.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον πολιτικό προσανατολισμό στη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 25 πιο κάτω.

Πίνακας 25: Κατηγορίες που αφορούν τον πολιτικό προσανατολισμό στη ζωή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον πολιτικό προσανατολισμό	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο πολιτικός προσανατολισμός ως πηγή αναγκών	0	1	1
Ο πολιτικός προσανατολισμός ως πηγή επηρεασμού	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία δεν έχει συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό, αλλά αυτός διαμορφώνεται κάθε φορά από τις προσωπικές της ανάγκες, αλλά και από τις ανάγκες της κοινωνίας, στην οποία ζει. Εν αντιθέσει, η Μαρία τονίζει, ότι έχει συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό, αυτόν δηλαδή, που είχαν οι γονείς της και δεν τον έχει αλλάξει καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής της.

7.3.3.5.12. Η σημαντικότερη αξία της ανθρώπινης ύπαρξης (Ερώτηση Νο12)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Ποια είναι κατά τη γνώμη σου η πιο σημαντική αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη; Περιέγραψε», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε, ποια θεωρούν τα υποκείμενα την σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.12.1. Η αγάπη ως πηγή σημαντικότερης αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την αγάπη, ως τη σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη. Μέσω αυτής, ο άνθρωπος αποκτά τη δύναμη να συγχωρέσει, να κατανοήσει, να βοηθήσει, να συμπαρασταθεί. Χαρακτηριστικά ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: Πιστεύω ακράδαντα, ότι η πιο σημαντική αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη ε... είναι η αξία της αγάπης που θα πρέπει να έχει ο άνθρωπος, ε, γιατί πιστεύω, ότι, όταν στις καρδιές μας, ε... όταν στην καρδιά του ανθρώπου βασιλεύει και επικρατεί αγάπη, ε, τότε μπορεί να καταφέρει πολλά πράγματα, μπορεί να συγχωρέσει άλλα τόσα πράγματα και μπορεί να κατανοήσει ακόμη περισσότερα. Ε, μπορεί πολύ εύκολα να βρεθεί στη θέση κάποιου συνανθρώπου του, αλλά μπορεί να βοηθήσει κιόλας τους συνανθρώπους του με την αγάπη.

7.3.3.5.12.2. Η ασφάλεια ως πηγή σημαντικότερης αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη, την αίσθηση να νιώθει κανείς ασφαλής. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] πιστεύω, να νιώθει κανείς ασφαλής. Ασφάλεια. Να μην νιώθει, ότι απειλείται η ζωή του.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 26 πιο κάτω.

Πίνακας 26: Κατηγορίες που αφορούν την σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την σημαντικότερη αξία της ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη ως πηγή σημαντικότερης αξίας	0	1	1
Η ασφάλεια ως πηγή σημαντικότερης αξίας	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία θεωρεί ως την σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη την αγάπη. Πιστεύει, ότι μέσω αυτής, ο άνθρωπος έχει τη δύναμη να συγχωρήσει, να κατανοήσει, να βρει λύσεις στα προβλήματά του, να αποκτήσει ενσυναίσθηση, να βοηθήσει το συνάνθρωπό του.

Η Μαρία από την άλλη, πιστεύει, ότι η σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη είναι η ασφάλεια. Το να νιώθει, λοιπόν κανείς ασφαλής, είναι πολύ σημαντικό για την Μαρία και να μην απειλείται η ζωή του.

7.3.3.5.13. Βασικά πιστεύω και αξίες του υποκειμένου για τη ζωή και τον κόσμο (Ερώτηση Νο13)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Τι άλλο θα συμπλήρωνες που θα με βοηθούσε να καταλάβω καλύτερα τα βασικά σου πιστεύω και τις αξίες για τη ζωή και τον κόσμο», με την οποία προσπαθούμε να αντλήσουμε πληροφορίες από το υποκείμενο σχετικά με το αν έχουν να συμπληρώσουν κάτι, αναφορικά με τα βασικά πιστεύω και τις αξίες τους για τον κόσμο. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.5.13.1. Η οικογένεια ως πηγή βασικής αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί μία βασική αξία για τη ζωή και τον κόσμο, και όταν αυτή αναπτύσσεται πάνω σε γερές βάσεις και μέσα σε φυσιολογικά πλαίσια, τότε αυτό μεταφέρεται και στην κοινωνία, αφού η τελευταία απαρτίζεται από άτομα, που ανήκουν σε οικογένειες. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ένα από τα πιο βασικά μου πιστεύω, είναι αυτό της οικογένειας. Πιστεύω, δηλαδή, ότι, όταν καταφέρεις να έχεις μία δεμένη και ενωμένη οικογένεια, ε... και να, και τα παιδιά να νιώθουν αυτή την τρυφερότητα και την αγάπη και τη συνοχή της οικογένειας, από την ε, πολύ μικρή ηλικία τους να νιώθουν εμπιστοσύνη στους γονείς και να νιώθουν, ότι είναι δίπλα τους, και στα εύκολα, και στα δύσκολα. Ε... πιστεύω, ότι και τα... παιδιά και τα άτομα μεγαλώνουν πιο ολοκληρωμένα και σαν προσωπικότητες και σαν οντότητες, ε, και ότι ... και γενικότερα, όταν συμβεί αυτό, από την οικογένεια, μεμονωμένα το άτομο, ε... τότε αυτό θα περάσει και στην κοινωνία, αφού τα άτομα αυτά, αποτελούν και την κοινωνία και τις κοινωνικές ομάδες γενικά. Πιστεύω, δηλαδή, ότι ο κόσμος μας θα ήταν πολύ καλύτερος, αν η οικογένεια ήταν, όλες οι οικογένειες μάλλον, ήταν δεμένες και ενωμένες και διακατέχονταν από σταθερές αξίες.

7.3.3.5.13.2. Η έλλειψη ζήλιας ως πηγή βασικής αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την έννοια της ζήλιας προς τον συνάνθρωπο, ως μία κατάσταση χειρίστη, που πρέπει να απουσιάζει από τη ζωή του ανθρώπου.

Μαρία: [...] Πιστεύω, ότι ο άνθρωπος πρέπει να 'ναι πάνω απ' όλα ειλικρινής, τίμιος, να μην έχει... αντιζηλία, δηλαδή να μην νιώθει ζηλία για τον άλλον και φθόνο. Να ο άλλος έχει δυο πισίνες, έχει τρία αυτοκίνητα, έχει... δέκα σπίτια, και αυτά. Θα πρέπει ο άνθρωπος να αγαπήσει αυτό που είναι. Δηλαδή, εγώ μπορώ να φτάσω μέχρι εκεί. Αυτό λέω στο σύζυγό μου. Θα κάνω έξοδα μέχρι εκεί, θα καταφέρω αυτό μέχρι εκεί.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα βασικά πιστεύω και τις αξίες για τη ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 27 πιο κάτω.

Πίνακας 27: Κατηγορίες που αφορούν τα βασικά πιστεύω και τις αξίες για τη ζωή και τον κόσμο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα βασικά πιστεύω και τις αξίες	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή βασικής αξίας	0	1	1
Η έλλειψη ζηλιας ως πηγή βασικής αξίας	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η έννοια της «οικογένειας» για την Ευαγγελία είναι μία βασική αξία της ζωής της. Θεωρεί, ότι, όταν οι γονείς καταφέρουν να έχουν μία δεμένη και αγαπημένη οικογένεια, τότε τα παιδιά νιώθουν αυτή την τρυφερότητα και την αγάπη. Αρχίζουν και αποκτούν εμπιστοσύνη στους γονείς τους και νιώθουν, ότι είναι δίπλα τους και τους στηρίζουν. Τα παιδιά με αυτόν τον τρόπο εξελίσσονται σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, σε υγιείς και δυναμικές οντότητες. Αφού λοιπόν, ο άνθρωπος, όταν μεγαλώνει μέσα σε αυτές τις συνθήκες, γίνεται καλύτερος, είναι λογικό να αλλάζει και η ποιότητα των ατόμων της κοινωνίας γενικότερα. Κι αυτό γιατί, η κοινωνία μας αποτελείται από άτομα που έχουν μεγαλώσει σε οικογένειες. Οπότε αφού καλύτερεύει το άτομο μεμονωμένα, θα καλύτερεύσει και η κοινωνία ως σύνολο.

Η Μαρία από την άλλη πλευρά, υπογραμμίζει, ότι ο άνθρωπος οφείλει να είναι ειλικρινής, τίμιος και να μην φθονεί τα αγαθά του συνανθρώπου του. Να αρκείται στα λίγα.

7.4.6. Σπουδαιότερο θέμα ζωής

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «Κοιτώντας προς τα πίσω ολόκληρη την ιστορία της ζωής σου σαν ένα βιβλίο με σημαντικά κεφάλαια, γεμάτα επεισόδια και χαρακτήρες, μπορείς να διακρίνεις κάποιο κεντρικό θέμα, κάποιο μήνυμα ή ιδέα που διαπερνά ολόκληρη την ιστορία; Ποιο είναι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής σου», με την οποία προσπαθούμε να μάθουμε ποιο θεωρούν τα δύο υποκείμενα ως σπουδαιότερο θέμα στη ζωή τους. Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

7.3.3.6.1. Η άσχημη σχέση με την αδερφή και τον πατέρα ως πηγή κεντρικού θέματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως κεντρικό θέμα ζωής, την άσχημη οικογενειακή σχέση και την απόρριψη που μπορεί να εισπράττει ένα μέλος από τα υπόλοιπα. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Δυστυχώς, κοιτώντας προς τα πίσω, πιστεύω ότι... ε... το σπουδαιότερο θέμα της ζωής μου θα... έτσι απλά με έναν τίτλο, με μια επικεφαλίδα, θα ήταν η... απόρριψη που νιώθω ε... από την αδερφή μου και από τον πατέρα μου. Η σχέση, δηλαδή, η άσχημη ε... που έχω μαζί τους, μέχρι και σήμερα.

7.3.3.6.2. Ο αυτοσεβασμός ως πηγή κεντρικού θέματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει τον σεβασμό και την αγάπη προς τον εαυτό, ως το σημαντικότερο θέμα ζωής. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Πιστεύω το βασικότερο... μήνυμα της ζωής μου, είναι ο αυτοσεβασμός, που εγώ σε κάποια φάση, εφηβεία, και... στη φοιτητική μου ζωή, την έχασα. Δηλαδή, πίστευα, ότι είμαι ένα τίποτα, ένα μηδενικό. Έχασα την αυτοεκτίμησή μου, τον αυτοσεβασμό μου. Αυτό θεωρώ, ότι ήταν έτσι, ένα μήνυμα, που είπα, λάθος μου, κακή σκέψη, δεν έπρεπε να το κάνω. Πρέπει να αγαπάμε τον εαυτό μας, όπως είμαστε, χωρίς να θέλουμε να είμαστε κάτι άλλο. Πρέπει να βελτιώνουμε τον εαυτό μας, αλλά μέχρι εκεί που μπορούμε. Από κει και μετά, σταματάμε.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το σπουδαιότερο θέμα ζωής παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 28 πιο κάτω.

Πίνακας 28: Κατηγορίες που αφορούν το σπουδαιότερο θέμα ζωής σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το σπουδαιότερο θέμα ζωής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η άσχημη σχέση με την αδερφή και τον πατέρα ως πηγή κεντρικού θέματος	0	1	1
Ο αυτοσεβασμός ως πηγή κεντρικού θέματος	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα η Ευαγγελία θεωρεί, ότι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής της είναι η άσχημη σχέση που έχει με τον πατέρα και την αδερφή της, το οποίο μάλιστα την έχει εξαντλήσει συναισθηματικά και ψυχικά πάρα πολύ, αφού νιώθει απόρριψη και από τους δύο.

Η Μαρία από την άλλη, υποστηρίζει, ότι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής της είναι ο αυτοσεβασμός που πρέπει να έχει ο άνθρωπος και που η ίδια κάποια στιγμή στη ζωή της τον έχασε. Θεωρεί, ότι δεν πρέπει να αφήνουμε τους άλλους να μας χαλάνε την ψυχολογία μας, ούτε να μας κάνουν να χάνουμε την αυτοπεποίθησή μας και την αυτοεκτίμησή μας.

7.4. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, λοιπόν θα λέγαμε, ότι για την Ευαγγελία η ομορφότερη στιγμή της ζωής της είναι η μέρα που έμαθε, ότι είναι έγκυος. Αν και η εγκυμοσύνη της ήρθε ανεπάντευχα, η χαρά της ήταν απεριόριστη. Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι η ομορφότερη στιγμή της ζωής της είναι, όταν γέννησε τα παιδιά της και ειδικά το πρώτο της παιδί, διότι τα συναισθήματά της ήταν απίστευτα όμορφα.

Η χειρότερη στιγμή της Ευαγγελίας στη ζωή της, συνδέεται άμεσα με την ομορφότερη στιγμή, και δεν είναι άλλη από την άσχημη αντίδραση που είχαν οι γονείς της στο άκουσμα της εγκυμοσύνης της. Αντιθέτως για την Μαρία, η πιο άσχημη στιγμή στη ζωή της ήταν η προσβολή που δέχτηκε από τον καθηγητή της στα πλαίσια του μαθήματος, όταν ήταν φοιτήτρια, διότι αυτό το γεγονός την έκανε να αισθανθεί πολύ άσχημα, ως άνθρωπος και ως γυναίκα.

Παράλληλα, η Ευαγγελία άλλαξε τον τρόπο που βλέπει τον εαυτό της, από τη στιγμή που γέννησε το παιδί της. Ένωσε, ότι έπρεπε να γίνει περισσότερο δυνατή, να αποκτήσει μεγαλύτερη δύναμη και αυτοπεποίθηση, αφήνοντας πίσω της, όλους αυτούς που τη είχαν πληγώσει και την είχαν στενοχωρήσει. Αντιθέτως, η Μαρία αναφέρει την γνωριμία της με τον σύζυγό της, ως το γεγονός που την έκανε να αλλάξει τον τρόπο που έβλεπε τον εαυτό της. Η στιγμή αυτή συνέπεσε με την προσβολή που είχε δεχτεί από τον καθηγητή της και την βοήθησε στο να αποκτήσει αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό.

Όπως αναφέρεται, η πιο παλιά ανάμνηση της Ευαγγελίας σχετίζεται με τον παππού της και τα παιδικά χρόνια της ζωής της που τα πέρασε στο χωριό. Η Μαρία από την άλλη πλευρά αναφέρει ως την πιο παλιά της ανάμνηση μία φωτογραφία από το νηπιαγωγείο και θυμάται τη δασκάλα της, τους

συμμαθητές της, αλλά και το όμορφο μέρος, στο οποίο πέρασε αλησμόνητα παιδικά χρόνια – Εμπρόσνερο.

Επιπλέον, και οι δύο μητέρες αναφέρουν το φλερτ, ως την σημαντικότερη ανάμνηση της εφηβικής τους ηλικίας. Η Μαρία αναφερόμενη στο φλερτ θυμάται ευχάριστα συναισθήματα. Αντιθέτως, η Ευαγγελία μιλάει για δυσάρεστα συναισθήματα. Κι αυτό γιατί, όταν ο πατέρας της το κατάλαβε στην έκτη δημοτικού την χτύπησε και της μίλησε πολύ άσχημα, κόβοντάς της μάλιστα τα μαλλιά.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η γέννηση του παιδιού της αποτελεί την σημαντικότερη εμπειρία μετά τα είκοσι ένα χρόνια ζωής της. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην πρώτη της γέννα, γιατί θεωρεί, ότι η πρώτη φορά που γεννάει η γυναίκα είναι καθοριστική στη ζωή της. Από την άλλη πλευρά, η Μαρία θεωρεί σημαντική εμπειρία μετά τα είκοσι ένα χρόνια ζωής της τα όσα αισθάνεται η γυναίκα, και συγκεκριμένα η μέλλουσα μητέρα, όταν κινείται το έμβρυο μέσα της, διότι πιστεύει, ότι κατακλύζεται από απίστευτα συναισθήματα.

Η Ευαγγελία ως ανάμνηση άξια προς αναφορά υπογραμμίζει τη γέννηση του δεύτερου παιδιού της. Σημειώνει, ότι αυτό το παιδί το απέκτησε με έναν άνθρωπο που αγαπάει, σε αντίθεση με το πρώτο της παιδί. Εν αντιθέσει, η Μαρία θεωρεί άξιο αναφοράς ένα άσχημο οικογενειακό συμβάν, κατά το οποίο μία θεία της μητέρας της έπασχε από γεροντική άνοια.

Ακόμη, και οι δύο μητέρες ως σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους αναφέρουν πρόσωπα από το στενό περιβάλλον της οικογένειάς τους. Η Ευαγγελία αναφέρει αρχικά τις δύο κόρες της. Ωστόσο, σημειώνει, ότι για το πρώτο της παιδί νιώθει τύψεις, αφού το έκανε με έναν άνθρωπο που νόμιζε, ότι αγαπούσε, σε αντίθεση με το δεύτερο παιδί της που το έκανε με έναν άνθρωπο που της έδειξε τι σημαίνει αγάπη. Υπογραμμίζει, βέβαια, ότι και για τα δύο της παιδιά νιώθει ακριβώς τα ίδια συναισθήματα της αγάπης. Έπειτα, αναφέρει το σύζυγό της, ως το τρίτο πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή της. Και τέλος θεωρεί, ότι η γιαγιά της είναι πολύ σημαντική για την ίδια, αφού, εκτός του ότι την μεγάλωσε, αποτελεί για εκείνη μέχρι και σήμερα την καλύτερή της φίλη. Η Μαρία με τη σειρά της, θεωρεί, ότι ο σύζυγός της είναι ένα από τα πιο αγαπημένα της πρόσωπα και στη συνέχεια αναφέρεται στα παιδιά της. Έπειτα, αναφέρει την αδερφή της την μεσαία, τη δεύτερη, και τέλος την μητέρα της. Θέλει να αναφέρει και τον πατέρα της, αλλά καταλήγει τελικά στο να αναφέρει μόνο την μητέρα της.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι τα τέσσερα πρόσωπα που αναφέρει ως τα πιο σημαντικά της ζωής της αποτελούν για εκείνη ανάγκη. Για τις δύο κόρες της τονίζει, ότι είναι τα δύο πιο σημαντικά άτομα για εκείνη στη ζωή και δεν μπορεί να φανταστεί τη ζωή της χωρίς αυτές. Για το σύζυγό της αναφέρει, ότι είναι ο άνθρωπος που της συμπαραστάθηκε και τη βοήθησε να ξεπεράσει το χωρισμό της, μετά το διαζυγίο της. Με την γιαγιά της η Ευαγγελία είχε και έχει μία σχέση πολύ αγαπημένη και δεμένη, αφού ουσιαστικά της στάθηκε σαν μητέρα της και έπειτα σαν γιαγιά της. Η Μαρία από την άλλη τονίζει, ότι η σχέση της με το σύζυγό της, με τα παιδιά της, με την αδερφή της, είναι πολύ αγαπητές και σημαντικές στη ζωή της.

Επίσης, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι τα παιδιά της την έχουν ωριμάσει, ότι της έχουν δώσει την ευκαιρία να δει τη ζωή από μία άλλη οπτική γωνία. Και το πρώτο της παιδί, που ήρθε νωρίς και απρογραμματίιστα στη ζωή της, αλλά και το δεύτερο που ήρθε μετά από μία πολύ μεγάλη αγάπη. Θεωρεί, ότι ουσιαστικά το δεύτερο παιδί της ολοκλήρωσε την αγάπη και την ευτυχία της με το σύντροφό της. Τον σύζυγό της θεωρεί, ότι τον γνώρισε σε μία περίοδο πολύ δύσκολη για εκείνη και της συμπαραστάθηκε πάρα πολύ. Με την γιαγιά της η Ευαγγελία, θα λέγαμε, ότι έχει σχέση μητέρας – κόρης. Νοιάζεται η μία την άλλη και αγαπιούνται πάρα πολύ. Πάντοτε η γιαγιά της, όταν την χρειαστεί βρίσκεται στο πλευρό της και την συμβουλεύει, αλλά και την καθοδηγεί. Η Μαρία από την άλλη, προσπαθεί να συγκρατήσει τον εαυτό της και να μην νευριάζει υπερβολικά με τα παιδιά της. Θεωρεί, ότι η σχέση της μαζί τους είναι μία καθημερινή δοκιμασία, που της αποδεικνύει πάρα πολλά για τις δυνάμεις της, αλλά και για τον εαυτό της. Ωστόσο, πρέπει οπωσδήποτε να διακατέχεται από υπομονή και επιμονή, προκειμένου να τα βγάλει πέρα σε αυτό το δύσκολο ρόλο που έχει ο γονιός. Για τον σύζυγό της αναφέρει, ότι είναι ο άνθρωπος που την έκανε να αγαπήσει τον εαυτό της, να αποκτήσει αυτοπεποίθηση και αυτοσεβασμό.

Επιπλέον, και τα δύο υποκείμενα αρνιούνται την ύπαρξη κάποιου ήρωα ή ηρωίδας στη ζωή τους.

Όνειρο της Ευαγγελίας αποτελεί το να είναι η ίδια και η οικογένειά της καλά στην υγεία τους, αλλά να είναι και μαζί μελλοντικά ενωμένοι και αγαπημένοι. Η Μαρία από την άλλη τονίζει, ότι το όνειρό της για το μέλλον είναι να αποκτήσει αυτοέλεγχο. Να συγκρατεί, δηλαδή, τα νεύρα της και να μην ξεσπάει στα παιδιά.

Και τα δύο υποκείμενα πιστεύουν, ότι το να είναι κανείς δημιουργικός μέσα στην οικογένειά του, προσφέρει πολλά σε όλα τα μέλη της. Η Ευαγγελία σημειώνει, ότι είναι πολύ θετικό για όλους, ενώ η Μαρία, τονίζει, ότι όταν τα παιδιά της θα έχουν μεγαλώσει, και θα έχουν φύγει από το στάδιο του μπουσουλήματος, της πάνας και του αλεσμένου φαγητού, τότε θα νιώθει περισσότερο ελεύθερη, άρα θα έχει και μεγαλύτερα περιθώρια δημιουργικότητας. Σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει τώρα, που επειδή τα παιδιά είναι μικρά ακόμα, δυσκολεύεται να βγαίνουν εκτός σπιτιού.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία τονίζει, ότι γενικά ως άνθρωπος έχει προσφέρει και συνεχίζει να προσφέρει πολλά στο συνάνθρωπό της. Όποιος της ζητήσει κάτι, ακόμη, και να μην μπορεί να τον βοηθήσει, κάνει τα αδύνατα, δυνατά, για να το καταφέρει. Νιώθει, ότι αυτό το κάνει σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε πολλές φορές νιώθει τον εαυτό της ζημιωμένο. Νιώθει να κουράζεται ή να παραμερίζει κάποιες δικές της, προσωπικές ανάγκες. Για αυτόν τον λόγο πιστεύει, ότι πρέπει να βρει τη χρυσή τομή. Η Μαρία από την άλλη αναφέρει, ότι αντλεί χαρά, όταν νιώθει, ότι προσφέρει, όταν νιώθει, ότι η βοήθειά της είναι πολύτιμη για το συνάνθρωπό της. Νιώθει ικανοποίηση και ευτυχία.

Όπως διαπιστώσαμε, η Ευαγγελία θεωρεί ως προβληματικές στη ζωή της τις σχέσεις της, αφενός μεν με τον πατέρα της, αφετέρου δε με την αδερφή της. Αγχώνεται και ανησυχεί πάρα πολύ για την τροπή που έχουν πάρει τα πράγματα και οι καταστάσεις – όπως περιγράψαμε παραπάνω - αλλά θεωρεί, ότι ο μόνος τρόπος να νιώσει καλύτερα είναι να απωθήσει τις δυσκολίες αυτές από την μνήμη της και να σταματήσει να σκέφτεται τα προβλήματα που απορρέουν από αυτές τις δύο σχέσεις. Η Μαρία από την άλλη, θεωρεί, ότι οι δύο προβληματικές σχέσεις στη ζωή της είναι σχετικές με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Την προβληματίζει, δηλαδή, που ο γιος της έχει ξεσπάσματα θυμού και νευρικότητας με το παραμικρό, που φωνάζει και νευριάζει χωρίς σοβαρή αιτία – τουλάχιστον για την Μαρία. Από την άλλη, δεν της αρέσει καθόλου που το μικρότερο παιδί της, επειδή η Μαρία εργάζεται, μένει πολλές ώρες με τη γιαγιά του.

Η φύση του άγχους της Ευαγγελίας σχετικά με τις δύο αυτές προβληματικές σχέσεις στη ζωή της, είναι το γεγονός, ότι δεν είναι καθόλου ικανοποιημένη από αυτές τις δύο σχέσεις. Νιώθει, ότι κάτι δεν πάει καλά, προσπαθεί να βρει λύσεις, αλλά δεν τα καταφέρνει. Γι' αυτό και αγχώνεται, διότι βλέπει, ότι οι άλυτες αυτές σχέσεις με τους δικούς της, έχουν επιπτώσεις στη ζωή της και στην συναισθηματική και ψυχική της υγεία. Αυτό που επιθυμεί, είναι να βρεθούν επιτέλους λύσεις, για αυτές τις δύο προβληματικές σχέσεις. Η Μαρία αντιθέτως, ανησυχεί μήπως το παιδί της εκφράζει μία επιθετικότητα, που δεν είναι ασήμαντη. Θεωρεί, ότι ίσως έχει επηρεαστεί από τις παρέες του στο σχολείο. Προσπαθεί, να είναι ήρεμη και να μην φωνάζει, ώστε να του περάσει το μήνυμα, ότι με την ήρεμη συμπεριφορά και τον ωραίο τρόπο μπορείς να καταφέρεις πολλά, ενώ με την φασαρία και τις βίαιες συμπεριφορές δεν μπορείς να καταφέρεις τίποτα.

Επίσης, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η φύση του προβλήματος είναι, ότι όταν ήταν μικρότερη, συνέχεια συγκρούοταν και με τον πατέρα της, και με την αδερφή της. Η σχέση της με τον πατέρα της, θα έλεγε τώρα, ότι είναι περισσότερο απόμακρη, παρά συγκρουσιακή. Με την αδερφή της πλέον, δεν έχουν καμία σχέση, αφού έχουν να μιλήσουν περισσότερο από τρία χρόνια. Από την άλλη, και η Μαρία αναφέρει, ότι η φύση του προβλήματος είναι οι συγκρούσεις με το γιο της. Η σχέση της αυτή επηρεάζεται και από το γεγονός, ότι μένει κοντά στην πεθερά της, και κάθε φορά που τσακώνεται με το γιο της, εκείνος απειλεί, ότι θα πάει στη γιαγιά του, γιατί η τελευταία πάντοτε τον υποστηρίζει.

Η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ανησυχεί για την άσχημη σχέση που έχει με τον πατέρα της και την αδερφή της, γιατί δεν είναι δύο άγνωστα άτομα προς αυτήν, αλλά δύο πρόσωπα μέσα από την οικογένειά της, που υπό άλλες συνθήκες, θα έπρεπε να αγαπιούνται και να στηρίζονται. Πονάει και στενοχωριέται για την όλη αυτή κατάσταση, και μάλιστα αναφέρεται στο γεγονός, ότι θα πρέπει κι

εκείνοι να καταλάβουν το πόσο πόνεσε η ίδια, όταν την πήραν μακριά από τον παππού της και τη γιαγιά της. Η Μαρία από την άλλη, τονίζει, ότι ενδέχεται να φταίει και η ίδια για την άσχημη συμπεριφορά του γιου της. Γιατί, όπως λέει και η ίδια, του έχει φωνάξει μερικές φορές και τον έχει χτυπήσει, οπότε το παιδί έχει εισπράξει την συμπεριφορά αυτή ως τρόπο επικοινωνίας. Θεωρεί, λοιπόν, ότι έτσι πρέπει να κάνει κι αυτό, γι' αυτό κι έχει αυτή την αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά, όπου φωνάζει και χτυπιέται.

Η Ευαγγελία αναφέρει, ότι από τότε που θυμάται τον εαυτό της, θυμάται και τις συγκρούσεις της με την αδερφή της. Ακόμη και τώρα δεν επιθυμεί να πηγαίνει στο πατρικό της σπίτι, στην Αθήνα, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο. Γιατί κάθε φορά που την βλέπει η αδερφή της, δημιουργεί φασαρίες. Το ίδιο συμβαίνει και με τον πατέρα της, κάθε φορά που τελειώνει το ταξίδι του κι επιστρέφει στο σπίτι. Στην παιδική της ηλικία βίωνε τους τσακωμούς και τις εντάσεις σε καθημερινή βάση. Η Μαρία από την άλλη, υποστηρίζει, ότι αυτό που την ανησυχεί δεν είναι μόνο η εκδήλωση της άσχημης συμπεριφοράς εκ μέρους του γιου της, αλλά και η χρονική διάρκειά της. Ισχυρίζεται λοιπόν, ότι όποτε ο γιος της εκδηλώσει αυτήν την επιθετική συμπεριφορά αυτή διαρκεί περίπου μία ώρα.

Αναφορικά με τα παραπάνω η Ευαγγελία θεωρεί, ότι θα ήθελε να αντιμετωπίσει τις δύο αυτές προβληματικές σχέσεις στη ζωή της μιλώντας με έναν ειδικό. Θέλει να βρει το χρόνο να μιλήσει με κάποιον, προκειμένου να δια φωτίσει τις πτυχές αυτής της άσχημης σχέσης, τόσο με την αδερφή της, όσο και με τον πατέρα της. Θεωρεί, ότι σε μία άσχημη σχέση ποτέ δεν φταίει ο ένας, αλλά πάντα κάνουν λάθη και οι δύο. Αποδέχεται, λοιπόν, ότι ενδεχομένως κι εκείνη έχει κάνει λάθη κι έχει ευθύνες για την τροπή που έχει πάρει η σχέση ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της κι ανάμεσα σε εκείνη και τον πατέρα της. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι προκειμένου να αντιμετωπίσει την άσχημη αυτή κατάσταση με το γιο της, πρέπει να προσπαθεί να συγκρατεί την ψυχραιμία της και όχι να φωνάζει ή να παρεκτρέπεται μιλώντας άσχημα στο παιδί ή χτυπώντας το. Θεωρεί, ότι ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης είναι η συζήτηση και ο διάλογος μαζί του.

Αυτό που δίνει νόημα στη ζωή της Ευαγγελίας είναι τα παιδιά της. Λέει, μάλιστα, ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο σημαντικό στη ζωή πέρα από αυτά. Από την άλλη, η Μαρία θεωρεί, ότι αυτό που νοσηματοδοτεί τη ζωή της, είναι το δέσιμο και η αγάπη που έχουν σαν οικογένεια. Δεν ξεχωρίζει τα παιδιά από το σύζυγο, αλλά αναφέρεται σε όλη την οικογένεια συνολικά. Επιπλέον, αναφέρεται και στην εργασία της, ως πηγή νοσηματοδότησης στη ζωή της. Είναι σημαντικό για την Μαρία, να εργάζεται, γιατί έτσι η ζωή της αποκτά νόημα.

Ωστόσο, και οι δύο μητέρες, δύναμη και ευτυχία στη ζωή αντλούν από την οικογένειά τους. Η Μαρία επίσης, σημειώνει, ότι αυτά τα συναισθήματα είναι αμοιβαία. Όταν σου δίνουν αγάπη, είναι σίγουρο, ότι θα δώσεις, και όταν προσφέρεις αγάπη, είναι βέβαιο, ότι θα λάβεις. Αυτή είναι η άποψη τα Μαρίας. Η Ευαγγελία από την άλλη, υπογραμμίζει, ότι τα παιδιά της και ο σύζυγός της είναι πάντοτε δίπλα της και της συμπαραστέκονται στις επιλογές και τις αποφάσεις της. Αντλεί δύναμη και ευτυχία από την οικογένειά της, αλλά και από την αγάπη που αισθάνεται, ότι εισπράττει από αυτήν.

Η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ευτυχία για εκείνη είναι να νιώθει, ότι τα μέλη της οικογένειάς της είναι καλά πάνω απ' όλα στην υγεία τους. Επίσης, ευτυχία για εκείνη αποτελεί η αίσθηση, ότι αγαπιέται από το σύζυγό της και ότι θα είναι πάντοτε αγαπημένοι και ευτυχισμένοι όλοι μαζί σαν οικογένεια. Για την Μαρία ευτυχία στη ζωή σημαίνει να βλέπει την αισιόδοξη πλευρά της. Να αντιμετωπίζει τα πάντα με χαμόγελο, υγεία και χαρά. Να απολαμβάνει κάθε λεπτό της και να φροντίζει να περνάει όμορφα.

Επιπλέον, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι είναι ευτυχισμένη, γιατί στη ζωή της υπάρχει η οικογένειά της, ο άντρας της με τα παιδιά της, κι αυτό της δίνει δύναμη στη ζωή να πορεύεται. Παράλληλα, είναι υγιής, κι αυτό της δίνει ιδιαίτερη δύναμη και χαρά στη ζωή, γιατί η υγεία είναι το σημαντικότερο, το πιο πολύτιμο αγαθό, που μπορεί να έχει ένας άνθρωπος. Τέλος η Ευαγγελία αναφέρεται και στην εργασία της, αφού και από αυτόν τον τομέα αντλεί νόημα στη ζωή κι ευτυχία. Αναφέρεται, όμως και στο γεγονός, ότι θα ήθελε να έχει περισσότερο χρόνο στη διάθεσή της, για να κάνει περισσότερα πράγματα για τον εαυτό της, αλλά και για τα παιδιά της. Η Μαρία τονίζει, ότι

είναι ευτυχισμένη, αφού παίρνει, αλλά και δίνει αγάπη στα μέλη της οικογένειάς της. Μαζί με την αγάπη συμβαδίζει και η έννοια του σεβασμού, αφού είναι απαραίτητη προϋπόθεση, αλλά και συμπλήρωμα της αγάπης. Για το μόνο πράγμα που αγχώνεται είναι η συμπεριφορά του γιου της και τα άσχημα ξεσπάσματα που έχει μερικές φορές.

Η Ευαγγελία θα ήθελε να έχει στη διάθεσή της περισσότερο χρόνο, για να ασχοληθεί με τον εαυτό της και να κάνει πράγματα που της αρέσουν. Πιστεύει, ότι δίνει πολλά στην οικογένειά της, και στον εαυτό της πολύ λιγότερα απ' ότι πρέπει. Όταν λοιπόν, θα αποκτήσει το χρόνο που χρειάζεται, τότε η ζωή της θα είναι πλήρη νοήματος. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι ο έλεγχος του εαυτού, είναι κάτι που δίνει στη ζωή νόημα. Θεωρεί, ότι είναι πολύ σημαντική ικανότητα, το να μπορεί κάποιος να ελέγχει τον εαυτό του, τα συναισθήματά του και να μην ξεσπάει σε άλλους, οι οποίοι δεν φταίνε.

Όπως είδαμε, και οι δύο μητέρες πιστεύουν στην ύπαρξη Θεού. Πιο συγκεκριμένα, η Ευαγγελία αναφέρεται σε μία ανώτερη δύναμη, η οποία επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου, χωρίς να αναφέρει τη λέξη «Θεός» ή κάποια άλλη λέξη. Η Μαρία από την άλλη, αποδέχεται χωρίς επιφυλάξεις ή άλλες ονομασίες την ύπαρξη του Θεού και μάλιστα πιστεύει, ότι τα θαύματα της ζωής είναι απόδειξη της ύπαρξης του Θεού.

Έτσι, η Ευαγγελία αποδίδει στη θρησκεία ή στην ανώτερη δύναμη, όπως έχει πει παραπάνω, θετική και αρνητική χροιά. Πιστεύει, ότι έχει τη δύναμη να κάνει πολλά όμορφα πράγματα στον κόσμο, αλλά και πολλά άσχημα. Θεωρεί, ότι βοηθάει τον άνθρωπο και του χαρίζει δύναμη, ώστε να κατακτήσει και να πραγματοποιήσει τα όνειρά του, αλλά και να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής του. Ωστόσο, υποστηρίζει, ότι η ανώτερη αυτή δύναμη, μερικές φορές προβάλλει και το αρνητικό στοιχείο, ο άνθρωπος, δηλαδή, βιώνει την αρνητική χροιά αυτής της ανώτερης δύναμης. Πολλές φορές, δηλαδή, η δύναμη αυτή δεν παρεμποδίζει τα ατυχήματα, τις φωτιές, τις πυρκαγιές, που συμβαίνουν στον κόσμο. Τέλος, θεωρεί, ότι αυτή η ανώτερη δύναμη θα πρέπει να δείχνει μόνο την θετική της πλευρά, και όχι την αρνητική. Η Μαρία από την άλλη τονίζει, ότι η θρησκεία αποτελεί την ίδια της τη ζωή. Πιστεύει, ότι ο λόγος που ζει ο άνθρωπος είναι, για να κατακτήσει τα Θεία, να φτάσει στον Παράδεισο. Η Μαρία είναι βαθιά επηρεασμένη από τον πατέρα και το σύζυγό της που είναι κληρικοί.

Εν τούτοις, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικές αξίες στη ζωή του. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι οι αξίες του ανθρώπου επηρεάζονται και καθορίζονται από τους γονείς που είχε, από το περιβάλλον, στο οποίο έχει μεγαλώσει, από τους ανθρώπους που τον έχουν διαπαιδαγωγήσει, από την μόρφωση που διαθέτει, από τους ανθρώπους που έχει γνωρίσει και έχει συναναστραφεί στη ζωή του. Εξαρτάται, όμως και από το ίδιο το άτομο, ως προσωπικότητα, ως ιδιοσυγκρασία, από τις αξίες και τις αρχές που διαθέτει, από την ψυχική και πνευματική του οντότητα. Και η Μαρία θεωρεί, ότι το κάθε άτομο έχει τις δικές του προσωπικές αξίες, αφού, όπως αναφέρει και η ίδια, ως άνθρωπος, δεν της αρέσει η επίδειξη, η προβολή, ενώ άλλα άτομα την επιδιώκουν κιόλας.

Διαπιστώσαμε λοιπόν, ότι και οι δύο μητέρες αντιμετωπίζουν τη θρησκεία ως κάτι σταθερό, αφού οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις δεν έχουν αλλάξει στην πορεία της ζωής τους. Η Ευαγγελία αναφέρεται για άλλη μία φορά στην θετική δύναμη που πρέπει να αποπνέεται από αυτήν την ανώτερη δύναμη, ενώ η Μαρία κάνει λόγο για το ότι πάντοτε ήταν κοντά στην εκκλησία. Στην περίοδο της εφηβείας είχε απομακρυνθεί κάπως, αλλά μετά την γνωριμία της με τον σύζυγό της επανέκτησε την δύναμη των παλαιότερων θρησκευτικών της πεποιθήσεων.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι θρησκευτικές τους πεποιθήσεις είναι σταθερές στη ζωή τους και δεν έχουν δεχθεί κάποια αλλαγή ή επιρροή.

Όμως, η Ευαγγελία δεν έχει συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό, αλλά αυτός διαμορφώνεται κάθε φορά από τις προσωπικές της ανάγκες, αλλά και από τις ανάγκες της κοινωνίας, στην οποία ζει. Εν αντιθέσει, η Μαρία τονίζει, ότι έχει συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό, αυτόν δηλαδή, που είχαν οι γονείς της και δεν τον έχει απαρνηθεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής της.

Η Ευαγγελία θεωρεί ως την σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη την αγάπη. Πιστεύει, ότι μέσω αυτής, ο άνθρωπος έχει τη δύναμη να συγχωρήσει, να κατανοήσει, να βρει λύσεις στα

προβλήματά του, να αποκτήσει ενσυναίσθηση, να βοηθήσει το συνάνθρωπό του. Η Μαρία από την άλλη, πιστεύει, ότι η σημαντικότερη αξία για την ανθρώπινη ύπαρξη είναι η ασφάλεια. Το να νιώθει, λοιπόν κανείς ασφαλής, είναι πολύ σημαντικό για την Μαρία και κατά συνέπεια να μην απειλείται η ζωή του.

Η έννοια της «οικογένειας» για την Ευαγγελία είναι μία βασική αξία της ζωής της. Θεωρεί, ότι, όταν οι γονείς καταφέρουν να έχουν μία δεμένη και αγαπημένη οικογένεια, τότε τα παιδιά νιώθουν αυτή την τρυφερότητα και την αγάπη. Αρχίζουν και αποκτούν εμπιστοσύνη στους γονείς τους και νιώθουν, ότι είναι δίπλα τους και τους στηρίζουν. Τα παιδιά με αυτόν τον τρόπο εξελίσσονται σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, σε υγιείς και δυναμικές οντότητες. Αφού λοιπόν, ο άνθρωπος, όταν μεγαλώνει μέσα σε αυτές τις συνθήκες, γίνεται καλύτερος, είναι λογικό να αλλάζει και η ποιότητα των ατόμων της κοινωνίας γενικότερα. Κι αυτό γιατί, η κοινωνία μας αποτελείται από άτομα που έχουν μεγαλώσει σε οικογένειες. Οπότε αφού καλύτερεύει το άτομο μεμονωμένα, θα καλύτερεύσει και η κοινωνία ως σύνολο. Η Μαρία από την άλλη πλευρά, υπογραμμίζει, ότι ο άνθρωπος οφείλει να είναι ειλικρινής, τίμιος και να μην φθονεί τα αγαθά του συνανθρώπου του, παρά να αρκείται στα λίγα.

Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής της είναι η άσχημη σχέση που έχει με τον πατέρα και την αδερφή της, το οποίο μάλιστα την έχει εξαντλήσει συναισθηματικά και ψυχικά πάρα πολύ, αφού νιώθει απόρριψη και από τους δύο. Η Μαρία από την άλλη, υποστηρίζει, ότι το σπουδαιότερο θέμα της ζωής της είναι ο αυτοσεβασμός που πρέπει να έχει ο άνθρωπος και που η ίδια κάποια στιγμή στη ζωή της τον έχασε. Ο ίδιος ο άνθρωπος έχει την δύναμη να ενισχύει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή του και να μην αφήνει τον εαυτό του να επηρεάζεται από άλλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Πώς οι Δύο Μητέρες Κατανοούν και Αναπαριστούν την Οικογένεια Γενικά

8.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας μας σχετικά με το πώς τα υποκείμενα κατανοούν και αναπαριστούν την έννοια της οικογένειας γενικά. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τη δεύτερη φάση της έρευνας, η οποία αποτελείται από μία «*Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη σχετικά με την οικογένεια γενικά*» και ένα ιχνογράφημα με θέμα: «*Κάνε μία ζωγραφιά που να αναπαριστά την οικογένεια*».

Επίσης, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναλύουμε το μεταφορικό έργο της τρίτης φάσης, με θέμα: «*Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια είναι σαν ... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)*», καθώς και «*Γράψε, όσες μπορείς, περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ., που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σου σε σχέση με την οικογένεια*».

Πιο συγκεκριμένα, σε αυτό το κεφάλαιο, γίνεται ανάλυση και συσχέτιση των απαντήσεων της δεύτερης φάσης τη έρευνας, που δόθηκαν από τις δύο μητέρες στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν. Επιπλέον, παρουσιάζονται και συγκρίνονται τα ερευνητικά αποτελέσματα από την εικαστική έκφραση των δύο μητέρων, σχετικά με το πώς τα υποκείμενα αναπαριστούν την οικογένεια γενικά μέσα από τη χρήση ιχνογραφήματος. Τέλος, παρουσιάζονται και συγκρίνονται τα ερευνητικά αποτελέσματα από την μεταφορική έκφραση των δύο μητέρων, σχετικά με την οικογένεια γενικά.

Ειδικότερα, στη συνέχεια πιο κάτω παρουσιάζουμε τις κατηγορίες που διακρίναμε μαζί με τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά τους παραδείγματα από την ανάλυση περιεχομένου του ερευνητικού υλικού που συγκεντρώσαμε των δύο περιπτώσεων.

8.2. Αποτελέσματα σε σχέση με τις συνεντεύξεις

Σε ένα πρώτο επίπεδο λοιπόν, θα παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στις ίδιες ερωτήσεις της δεύτερης φάσης της έρευνας. Θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε για κάθε θεματική ενότητα και υποενότητα τις αντιλήψεις τους επισημαίνοντας τις ομοιότητες και διαφορές, που προκύπτουν από τις πιο πάνω απαντήσεις ανάμεσα στις δύο μητέρες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε τις απόψεις τους, δημιουργώντας σχηματικά έναν πίνακα, διατυπώνοντας σχετικά συμπεράσματα και επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές. Οι ερωτήσεις της ημιδομημένης κλινικής συνέντευξης χωρίστηκαν στις παρακάτω κατηγορίες και αυτές με τη σειρά τους δημιούργησαν τις κάτωθι υποκατηγορίες:

8.2.1. Σκέψεις για την οικογένεια (Ερώτηση Νο1)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση, «*Τι σκέφτεσαι, όταν ακούς τη λέξη οικογένεια; Περιέγραψε μου*», με την οποία προσπαθούμε να κατανοήσουμε ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις που έρχονται στο μυαλό των δύο περιπτώσεων, όταν ακούν τη λέξη «οικογένεια». Μέσα από τα λόγια των δύο μητέρων αναδύθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

8.2.1.1. Η οικογένεια ως πηγή συναισθημάτων: Στα πλαίσια των σχέσεων των μελών της οικογένειας αναδύονται συναισθήματα. Συνήθως το κυρίαρχο συναίσθημα είναι αυτό της αγάπης, της αλληλοκατανόησης και της στοργής. Διατυπώθηκαν σχετικά τα εξής:

Μαρία: [...] Όταν ακούω τη λέξη οικογένεια μου 'ρχεται στο μυαλό η αγάπη, η στοργή, η αλληλοκατανόηση και... Αγάπη, γιατί... δίνεις αγάπη και παίρνεις αγάπη. Και χαρά βέβαια. Ε... αλληλοκατανόηση, γιατί ο ένας καταλαβαίνει τον άλλον και προσπαθεί να μην τον στενοχωρήσει ή έστω και να τον στενοχωρήσει το μετανιώνει και ζητάει συγγνώμη.

Ευαγγελία: [...] αγαπιούνται πάρα πολύ.

8.2.1.2. Η οικογένεια ως διασκέδαση – ψυχαγωγία: Στα πλαίσια των σχέσεων των μελών της οικογένειας πολλές φορές απλές καθημερινές δραστηριότητες της οικογενειακής ζωής μετατρέπονται σε διασκέδαση, όπως:

Μαρία: [...] Κάθε μέρα είναι παιχνίδι. Ακόμα και το ντύσιμο είναι ένα παιχνίδι. Ό, τι κάνουμε είναι ένα παιχνίδι. Το... Το μεσημέρι παίζαμε πάλι κάτι λέξεις, και... κάτι συλλαβισμούς, κάναμε, γράφαμε, ζωγραφίζαμε. Όσο μπορούμε βέβαια, γιατί αυτό είναι ένα τέταρτο, αλλά... δεν παύει να είναι παιχνίδι, ε... χαρά... Χαίρεσαι... να τα κάνεις όλα αυτά.

8.2.1.3. Η οικογένεια ως δεσμός: Ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσονται στενές σχέσεις, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε στενούς και γερούς δεσμού. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] και είναι ενωμένοι με πολύ γερά και δυνατά δεσμά.

8.2.1.4. Η οικογένεια ως πρόσωπα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει απόλυτα την υπόσταση της οικογένειας με την ύπαρξη προσώπων. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] σκέφτομαι και φαντάζομαι κάποια άτομα που ανήκουν σε αυτήν.

8.2.1.5. Η οικογένεια ως πηγή απορρόφησης προβλημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει την οικογένεια με την ύπαρξη προβλημάτων, τα οποία μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο σοβαρά. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] όταν ακούω τη λέξη οικογένεια μου έρχεται στο μυαλό ένα αντικείμενο, ε... όπως το σφουγγάρι, το οποίο έχει τη δυνατότητα ε... να απορροφά όλους τους κραδασμούς, τα προβλήματα, δηλαδή, που μπορεί να προκύψουν στην πορεία ζωής της οικογένειας, είτε είναι σοβαρά, είτε είναι λιγότερα σοβαρά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις σκέψεις των υποκειμένων για την οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 29 πιο κάτω.

Πίνακας 29: Κατηγορίες που αφορούν τις σκέψεις για την οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις σκέψεις για την οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή συναισθημάτων	1	1	2
Η οικογένεια ως διασκέδαση/ψυχαγωγία	1	0	1
Η οικογένεια ως δεσμός	0	1	1
Η οικογένεια ως πρόσωπα	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή απορρόφησης προβλημάτων	0	1	1

Με βάση τα παραπάνω παρατηρούμε, ότι η Μαρία συνδέει τη λέξη «οικογένεια» με συναισθήματα και διασκέδαση. Τονίζει, δηλαδή, ότι η οικογένεια είναι αγάπη, στοργή, αλληλοκατανόηση, αλλά και παιχνίδι. Από την άλλη, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η «οικογένεια» είναι συναισθήματα, όπως και η Μαρία, αφού ξεχωρίζει η αγάπη. Επίσης, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι και δεσμός, αφού τα μέλη της είναι ενωμένα με γερά και δυνατά δεσμά, ότι είναι πρόσωπα, αφού κάποια άτομα ανήκουν σε αυτήν. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί και πηγή απορρόφησης προβλημάτων, αφού έχει την ικανότητα να «απορροφά» τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε αυτήν, είτε αυτά είναι σοβαρά, είτε λιγότερο σοβαρά.

8.2.2. Ορισμός της οικογένειας (Ερώτηση Νο2)

Σε αυτήν την κατηγορία τα υποκείμενα προσδιορίζουν πλέον εννοιολογικά την οικογένεια, απαντώντας στην ερώτηση «Τι θεωρείς οικογένεια; Δώσε μου ένα δικό σου ορισμό». Αυτός ο τρόπος μας βοηθάει να κατανοήσουμε, τι πραγματικά εννοούν τα υποκείμενα, ως οικογένεια, όταν τους δοθεί η δυνατότητα να το διευκρινίσουν με ένα ορισμό. Έτσι, προέκυψαν οι εξής ενότητες:

8.2.2.1. Η οικογένεια ως συνύπαρξη προσώπων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει την οικογένεια με την συνύπαρξη προσώπων, τα οποία ενδέχεται να έχουν συγκεκριμένους ρόλους (σύζυγος, κ.λπ.). Έτσι, διαπιστώνεται η στενή έννοια της οικογένειας (γονείς με / ή χωρίς παιδιά). Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] ε... ανάμεσα... στη σύζυγο και το σύζυγο, και... θα ήτανε και ωραίο να υπήρχαν και παιδιά.

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, η οικογένεια υπάρχει ανάμεσα στη γυναίκα και στο σύζυγο, άτεκνη... οικογένεια, αλλά υπάρχει και... η έγγα, η οικογένεια με παιδιά.

8.2.2.2 Η οικογένεια ως πρόσωπα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο στη λέξη οικογένεια δέχεται στο μυαλό του εικόνες με πρόσωπα ή άτομα, στα οποία μπορεί να δίνει ρόλους ή όχι. Συγκεκριμένα αναφέρεται:

Ευαγγελία: [...] Οικογένεια θεωρώ, ε... ότι είναι τα άτομα.

8.2.2.3. Η οικογένεια ως σπίτι: Σε αυτή την κατηγορία δίνεται σημασία στο γεγονός, ότι μερικά άτομα, όταν προσπαθούν να ορίσουν τη λέξη «οικογένεια», την οροθετούν: την τοποθετούν, δηλαδή, μέσα σε ένα χώρο κοινό, σε ένα σπίτι, κάτω από την ίδια στέγη. Έτσι, έχουμε τα εξής παραδείγματα:

Ευαγγελία: [...] τα άτομα που μένουν κάτω από την ίδια στέγη.

Μαρία: [...] κάτω από την ίδια στέγη.

8.2.2.4. Η οικογένεια ως πεδίο στοχοθέτησης: Σε αυτή την ενότητα η οικογένεια προβάλλεται, ως μία αφορμή, για να τεθούν στόχοι ζωής, για να γίνει συζήτηση σχετικά με την απόκτηση παιδιών, αν αυτή είναι εφικτή ή όχι. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Δηλαδή, ναι, ναι, παντρευόμαστε, αλλά θέλουμε παιδιά; Να το 'χουμε συζητήσει. Μπορούμε να κάνουμε παιδιά, δεν μπορούμε να κάνουμε παιδιά; Δηλαδή λίγο να είμαστε κατασταλαγμένοι σε αυτά. Να ξέρουμε τι θέλουμε, κι αν μπορούμε να το έχουμε.

8.2.2.5. Η οικογένεια ως σχέσεις - δεσμοί: Ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσονται στενοί δεσμοί, που οφείλονται σε συγκεκριμένες σχέσεις και συναισθήματα, όπως είναι αυτά της

αγάπης, της αλληλοκατανόησης, της αλληλοβοήθειας, της αλληλοσυμπάρστασης, αλλά και της επικοινωνίας. Η ύπαρξη ή όχι των σχέσεων και των συναισθημάτων αυτών, καθορίζει τις σχέσεις των μελών της οικογένειας και οδηγεί τα μέλη της σε ανάλογη συναισθηματική κατάσταση, που ενδέχεται να καθορίσει και την εξέλιξή τους. Έτσι, διατυπώθηκαν τα εξής:

Ευαγγελία: [...] και έχουν πολύ στενούς δεσμούς μεταξύ τους... αγάπης, αλληλοκατανόησης, αλληλοσυμπάρστασης, αλληλοβοήθειας, αυτό θεωρώ, ότι είναι οικογένεια.

Μαρία: [...] Οικογένεια είναι... η... επικοινωνία... ανθρώπων.

8.2.2.6. Η οικογένεια ως σκοπός ζωής: Σε αυτήν την κατηγορία η οικογένεια προβάλλεται ως σκοπός της ζωής του υποκειμένου, ως αυτοσκοπός θα λέγαμε, αφού επιθυμεί να παντρευτεί, για να αποκτήσει παιδιά. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] αυτό που έλεγα πάντα και σαν φοιτήτρια, θυμάμαι στο Πανεπιστήμιο με τις φίλες μου, να... να παντρευτώ, να κάνω παιδιά.

8.2.2.7. Η οικογένεια ως δεσμοί αίματος: Προβάλλονται οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας και τονίζεται μάλιστα το «κοινό αίμα», ως σημείο άξιο αναφοράς για μια οικογένεια. Αυτό που θα όριζε μία οικογένεια είναι το ότι προέρχονται από τους ίδιους προγόνους, έχουν, δηλαδή, κοινό αίμα. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] είναι τα άτομα που συνδέονται με... στενούς δεσμούς ε, αίματος.

8.2.2.8. Η οικογένεια ως δεσμοί αγάπης: Σε αυτό το σημείο τονίζεται, ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, είναι στενές, όχι μόνο λόγω «αίματος», αλλά και λόγω αγάπης. Αυτό που καθιστά κάποιον μέλος της οικογένειας, δεν είναι μόνο το «κοινό αίμα», αλλά και ο στενός δεσμός αγάπης, που οδηγεί στην αλληλοκατανόηση, αλληλοβοήθεια και αλληλοσυμπάρσταση, στοιχεία απαραίτητα, προκειμένου να λειτουργήσουν σωστά τα μέλη της οικογένειας. Επομένως, υπογραμμίζεται, όχι μόνο το ίδιο αίμα ως σημείο αναφοράς, αλλά και η ίδια αγάπη. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] μπορεί, όμως αυτοί οι δεσμοί να μην είναι και αποκλειστικά αίματος... αλλά να... αλλά να ενώνονται σαν οικογένεια ε... από τους ...δεσμούς της αγάπης.

8.2.2.9 Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας: Σε αυτήν την κατηγορία υπογραμμίζεται το γεγονός, ότι η δημιουργία οικογένειας κάνει τον άνθρωπο ευτυχισμένο, και όχι η εύρεση εργασίας ή η επαγγελματική σταδιοδρομία. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε:

Μαρία: [...] Δεν ήθελα να βρω δουλειά, και να 'μαι απάντρευτη. Ποτέ. Ή να κοιτάξω την καριέρα και να μην έχω οικογένεια. Γιατί θεωρούσα, ότι θα 'μωνα δυστυχισμένη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ορισμό της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 30 πιο κάτω.

Πίνακας 30: Κατηγορίες που αφορούν την έννοια της οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας

Κατηγορίες που αφορούν την έννοια της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως συνύπαρξη προσώπων	1	0	1
Η οικογένεια ως πρόσωπα	0	1	1
Η οικογένεια ως σπίτι	1	1	2
Η οικογένεια ως πεδίο στοχοθέτησης	1	0	1
Η οικογένεια ως σχέσεις – δεσμοί	1	1	2
Η οικογένεια ως σκοπός ζωής	1	0	1
Η οικογένεια ως δεσμοί αίματος	0	1	1
Η οικογένεια ως δεσμοί αγάπης	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας	1	0	1

Όπως προκύπτει και από τα παραπάνω και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια ως σπίτι, την οριοθετούν, την τοποθετούν, δηλαδή, σε ένα σπίτι σε ένα χώρο κοινό, προκειμένου να υπάρξει κοινό πλαίσιο δράσης, όπως ταιριάζει σε μία οικογένεια. Επίσης, και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια, ως σχέσεις - δεσμοί. Θεωρούν, δηλαδή ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση οι δεσμοί και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, προκειμένου αυτή να ισορροπήσει και να εξελιχθεί ομαλά. Η αγάπη, η επικοινωνία, η αλληλοκατανόηση, η αλληλοβοήθεια και η αλληλοσυμπαραστάση, είναι μερικά απαραίτητα συστατικά της έννοιας οικογένειας και για τις δύο μητέρες.

Ωστόσο, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι και ένα πεδίο στοχοθέτησης. Δηλαδή, μέσα στους κόλπους της τα μέλη της διαμορφώνουν συγκεκριμένα πλαίσια δράσης, θέτουν στόχους και παίρνουν αποφάσεις, όπως για παράδειγμα είναι και η απόκτηση ή μη των παιδιών. Επιπλέον, η οικογένεια για κάποια άτομα αποτελεί και σκοπό ζωής. Από μικρή ηλικία ονειρεύονται να μεγαλώσουν και να αποκτήσουν παιδιά, να δημιουργήσουν, δηλαδή, οικογένεια, να εκπληρώσουν ένα όνειρο ζωής. Όπως ακριβώς επιθυμούσε και φανταζόταν και η Μαρία. Τέλος, η Μαρία ορίζει την οικογένεια, ως πηγή ευτυχίας, αφού αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, για να νιώθει τη ζωή της γεμάτη, και όχι η εύρεση εργασίας ή η επαγγελματική σταδιοδρομία.

Για την Ευαγγελία, εκτός από αυτά που αναφέρθηκαν ως κοινά σημεία αναφοράς της οικογένειας με την Μαρία, ισχύουν επίσης και τα παρακάτω. Όταν σκέφτεται την έννοια της «οικογένειας» της έρχονται στο μυαλό συγκεκριμένα άτομα, συγκεκριμένα πρόσωπα, τα οποία μάλιστα τα χωροθετεί σε ένα σπίτι, σε ένα χώρο κοινό, αφού αντιλαμβάνεται την οικογένεια ως σπίτι και θεωρεί, μάλιστα, ότι τα πρόσωπα αυτά ενώνονται με αδιαμφισβήτητα δεσμά αίματος, αλλά και δεσμά αγάπης. Όσο τονίζει τα δεσμά αίματος, τόσο υπογραμμίζει και τα δεσμά αγάπης. Τα μέλη μιας οικογένειας δεν τα ενώνει μεταξύ τους μόνο το ίδιο αίμα, οι κοινό πρόγονοι, αλλά την ίδια δύναμη και ισχύ φαίνεται να έχουν για την Ευαγγελία και τα δεσμά αγάπης. Οικογένεια λοιπόν, για εκείνη δεν αποτελούν μόνο, όσοι έχουν «κοινό αίμα», αλλά και τα άτομα που μένουν κάτω από την ίδια στέγη και αναπτύσσουν στενούς δεσμούς αγάπης μεταξύ τους, αλληλοκατανόησης, αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπαραστάσης.

8.2.3. Ο ρόλος της οικογένειας (Ερώτηση Νο3)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι ρόλο παίζει (τι σημαίνει) η οικογένεια για σένα», με την οποία προσπαθούμε να κατανοήσουμε, ποιος είναι ο ρόλος που αποδίδουν σήμερα οι μητέρες στην οικογένεια γενικά. Μέσα από τις απαντήσεις τους προέκυψαν οι εξής υποκατηγορίες:

8.2.3.1. Η οικογένεια ως καταφύγιο: Σε αυτή την κατηγορία η οικογένεια προβάλλεται ως ένα μέρος, ένα καταφύγιο, στο οποίο βρίσκονται όλα τα άτομα που αγαπάει το υποκείμενο, περισσότερο

από οτιδήποτε άλλο στη ζωή του, και τα οποία τον βοηθάνε να ανταπεξέρχεται και να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που παρουσιάζονται στη ζωή του. Το κάθε μέλος βοηθάει με τον δικό του τρόπο και όπως μπορεί. Σημασία, όμως έχει να προσφέρει βοήθεια ο ένας στον άλλον. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

Ευαγγελία: [...] οικογένεια για μένα είναι... το... καταφύγιο. Ε... αποτελείται από τα άτομα που αγαπάς περισσότερο στη ζωή σου από καθετί άλλο, ε... και από άτομα, επίσης που θέλεις να είναι καλά και γερά στη ζωή τους» και «[...] να... σε βοηθάει να αντιμετωπίσεις, οποιοδήποτε πρόβλημα σου παρουσιάζεται στη ζωή, ε... ο καθένας, βέβαια, όπως μπορεί βοηθάει το άλλο μέλος της οικογένειας και ο καθένας ανάλογα με το ρόλο του, δηλαδή άλλη βοήθεια θα προσφέρει η μητέρα στα παιδιά ή στο σύζυγο, άλλη βοήθεια θα προσφέρει ο πατέρας στα ή στη σύζυγο, άλλη βοήθεια τα παιδιά προς τους γονείς, και άλλη βοήθεια τα αδέρφια μεταξύ τους.

8.2.3.2. Η οικογένεια ως πηγή συναισθημάτων: στα πλαίσια των σχέσεων των μελών της οικογένειας αναπτύσσονται διάφορα συναισθήματα, είτε θετικά, είτε αρνητικά, όπως για παράδειγμα είναι αυτό της αγάπης, της κατανόησης και της συμπάραστασης, αλλά και της κακίας ή της ζήλιας. Ανάλογα με τα συναισθήματα δημιουργούνται και συγκεκριμένες σχέσεις, οι οποίες μπορεί να είναι καλές ή κακές, συνθήκες που εξαρτώνται από ποικίλους παράγοντες και οδηγούν τα μέλη μια οικογένειας σε ανάλογη συναισθηματική κατάσταση, που πολλές φορές μπορεί να καθορίσει και την εξέλιξη των σχέσεων αυτών. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... αυτό όμως που πρέπει να έχει οπωσδήποτε η οικογένεια μεταξύ τους, είναι αυτό που έλειπε σ' εμένα και κατά συνέπεια στη δική μου οικογένεια, να υπάρχει αγάπη, κατανόηση και συμπάρασταση, να μην κοιτάει ο ένας να βγάλει το μάτι του άλλου και να μη ζηλεύονται τα μέλη μεταξύ τους.

8.2.3.3. Η οικογένεια ως πηγή αρμονίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο νιώθει, ότι συμπληρώνει τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, αλλά και ο ίδιος συμπληρώνεται από αυτά. Νιώθει, ότι δίνει πράγματα στους άλλους, αλλά παίρνει κι εκείνο. Νιώθει αρμονικά σε όλους τους τομείς της ζωής του, ακόμη και ο ίδιος του ο εαυτός. Νιώθει καλά με τον εαυτό του, αφού είναι γεμάτος από αγάπη, γνώσεις και παιχνίδι, που του παρέχονται από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Η οικογένεια σημαίνει... να αλληλοσυμπληρώνεσαι μέσα από τα υπόλοιπα μέλη. Να... βρίσκεις... να παίρνεις πράγματα και να δίνεις πράγματα... το αλίσβερίσι. Μια... μια αρμονία έτσι... να σε γεμίζει... η οικογένεια. Να νιώθεις καλά μέσα σου. Αυτό πιστεύω, ότι σημαίνει οικογένεια... μέσα από την αγάπη, μέσα από τις γνώσεις, μέσα από το παιχνίδι, μέσα από τα συναισθήματα.

8.2.3.4. Η οικογένεια ως πηγή αυτοαξιολόγησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την οικογένεια ως αφορμή και ευκαιρία, προκειμένου να κάνει αξιολόγηση του εαυτού του. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Και λες, γιατί τον έφτασα εκεί πέρα; Άρα κάτι εγώ δεν έκανα καλά. Αυτό πιστεύω, ότι είναι... Και κάθε μέρα μαθαίνεις. Εγώ, δεν, δεν υπάρχει μία μέρα, που να μην κάνω αξιολόγηση, να μην πω, τι έμαθα σήμερα, τι έκανα λάθος σήμερα, γιατί το έκανα, έτσι; Πώς θα 'πρεπε να το κάνω; Κάθε μέρα, την ώρα που ξαπλώνω και κοιμάμαι, κλείνω τα μάτια μου και λέω, ωψ, τι κάναμε, πώς πήγε από το πρωί μέχρι τώρα; Και το προηγούμενο λεπτό. Και βλέπω τα λάθη μου, τα... αυτά, και προσπαθώ για την επόμενη μέρα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 31 πιο κάτω.

Πίνακας 31: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως καταφύγιο	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή συναισθημάτων	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή αρμονίας	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή αυτοαξιολόγησης	1	0	1

Με βάση τα παραπάνω παρατηρούμε ότι οι δύο μητέρες έχουν διαφορετική άποψη σχετικά με το ρόλο της οικογένειας. Η Μαρία λοιπόν θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι πηγή αρμονίας και ρόλος της είναι να βοηθάει τα μέλη να αλληλοσυμπληρώνονται, να γίνεται ένα αλισβερίσι συναισθημάτων και αρωγής, τόσο συναισθηματικής, όσο και ψυχικής. Το κάθε μέλος της οικογένειας, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, αλλά και τις δυνατότητες και ικανότητες του βοηθάει με τον δικό του τρόπο, όσο και όπως μπορεί. Και όταν γίνεται αυτό, νιώθει το υποκείμενο πρώτα καλά, με τον ίδιο του τον εαυτό, κι έπειτα τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Επιπλέον, για την Μαρία η οικογένεια αποτελεί αφορμή αξιολόγησης του εαυτού. Όπως στη ζωή, κάνουμε λάθος κινήσεις ή όχι τις καλύτερες, έτσι και στα πλαίσια της οικογένειας πολλές φορές πράττουμε λανθασμένα πράγματα ή κάνουμε αδέξιες κινήσεις. Για την Μαρία, όμως σημαντικό είναι να κατανοεί το λάθος του το υποκείμενο και να προσπαθεί να το αλλάξει, να το βελτιώσει.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά παρομοιάζει την οικογένεια με ένα «καταφύγιο». Θεωρεί, ότι το μέρος αυτό, η οικογένεια, δηλαδή, αποτελείται από τα άτομα που αγαπάει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στη ζωή της και ρόλος του είναι να βοηθάει το ένα μέλος της οικογένειας το άλλο, ώστε να αντιμετωπίζονται οι δυσκολίες που τους τυχαίνουν στη ζωή. Παράλληλα η Ευαγγελία μας υπογραμμίζει, ότι στην οικογένεια πρέπει να αναδύονται θετικά συναισθήματα, όπως είναι αυτά της αγάπης, της κατανόησης και της συμπαράστασης και να εκλείπουν τα αρνητικά, όπως είναι η ζήλια ή η κακία. Ενώ η ερώτηση αναφέρεται στην οικογένεια γενικά, η Ευαγγελία μας έδωσε απάντηση με βάση τη δική της οικογένεια, λέγοντας χαρακτηριστικά:

[...] είναι αυτό που έλειψε σ' εμένα και κατά συνέπεια στη δική μου οικογένεια, να υπάρχει αγάπη, κατανόηση και συμπαράσταση, να μην κοιτάει ο ένας να βγάλει το μάτι του άλλου και να μη ζηλεύονται τα μέλη μεταξύ τους.

Μας μιλάει, δηλαδή, για την δική της οικογένεια, στην οποία αναφέρει, ότι απουσίαζε η αγάπη η κατανόηση και η συμπαράσταση και στη θέση αυτών υπήρχε η ζήλια και η κακία.

8.2.4. Ο θεσμός της οικογένειας σήμερα (Ερώτηση Νο4)

Αυτή η κατηγορία βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι άποψη έχεις για το θεσμό της οικογένειας σήμερα; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία επιχειρούμε να κατανοήσουμε τις απόψεις των δύο μητέρων για το θεσμό της οικογένειας στην εποχή μας. Βάσει των απαντήσεών τους δημιουργήθηκαν οι εξής υποκατηγορίες:

8.2.4.1. Η οικογένεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές στην εθιμοτυπική σειρά δημιουργίας της οικογένειας. Για παράδειγμα ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Οι οικογένειες τώρα είναι... πρώτα... κάνουν το παιδί, συζούνε, πρώτα κάνουνε το παιδί, πρω, μετά κά... κάνουνε τον πολιτικό, για να αναγνωρίσουν το παιδί και μετά... τι κάνουνε; Α! μετά

από... μερικά χρόνια... παντρεύονται και κάνουν και κατευθείαν τα βαφτίσια. Αυτή είναι η οικο... η... το σπίτι της μοντέρνας οικογένειας σήμερα.

8.2.4.2. Η οικογένεια ως πηγή αποξένωσης: Η ποιότητα της καθημερινότητας των ατόμων που απαρτίζουν την οικογένεια έχει πλέον αλλάξει. Οι ώρες που αφιερώνει ο ένας σύζυγος στον άλλον, οι ώρες που αφιερώνονται στα παιδιά, ακόμη και ο αριθμός των παιδιών που αποκτά η οικογένεια σήμερα. Τα παιδιά πλέον δεν μεγαλώνουν με τους γονείς, η οικογένεια πλέον δεν έχει καθόλου χρόνο στη διάθεσή της. Ο ρόλος των γονιών αλλοιώνεται, αφού αντικαθίστανται από τρίτα πρόσωπα – παππούδες, παραμάνες – αλλά και ο ρυθμός της ζωής είναι πλέον πιεστικός και γρήγορος. Οι γονείς ενδιαφέρονται να παράσχουν στα παιδιά όλο και περισσότερα υλικά αγαθά, με αποτέλεσμα να αυξάνεται ο χρόνος εργασίας τους και να μειώνεται ανάλογα ο χρόνος με την οικογένειά τους. Με αυτήν την φιλοσοφία διατυπώθηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] σύζυγος στη δουλειά όλη μέρα. Τα παιδιά... σε παραμάνες... σε baby – sitter. Έχει εξαληφθεί, έτσι... κάπως ... το να φάμε, κάτω από το ίδιο τραπέζι, να παίζουμε όλοι μαζί ένα επιτραπέζιο... Όλοι κοιτάνε το... πάνε με το δικό τους ρυθμό, όλοι για τα περισσότερα χρήματα, κι έχουμε ξεχάσει το νόημα πια, που είναι να πάμε μια βόλτα, μια εκδρομή, κάπου, να περάσουμε οικογενειακά ωραία. Μόνο τις υποχρεώσεις μας, το πώς να... να φανούμε στους άλλους, και όχι στα παιδιά. Έτσι πιστεύω, ότι είναι η σύγχρονη οικογένεια τώρα.

Ευαγγελία: [...] και οι δύο γονείς, ε... δουλεύουν πάρα πολλές ώρες, οπότε απουσιάζουν από το σπίτι, ε... πολλές ώρες και τα παιδιά αναγκαστικά, είτε... παραμένουν σε ένα παιδικό σταθμό για πολλές ώρες, είτε τα μεγαλώνει κάποιος παππούς, παππούς ή γιαγιά, ε... και κατά συνέπεια, όταν ε, τα παιδιά μένουν με τον παππού και τη γιαγιά περισσότερες ώρες, ο παππούς και η γιαγιά αποκτάει δικαιώματα και θέλει να παρεμβαίνει ε, στην οικογένεια των παιδιών, οπότε αλλοιώνεται και ο ρόλος των γονιών, και... ε, αλλοιώνεται επίσης, και ο θεσμός, ε... της οικογένειας, γιατί μέσα στη οικογένεια... οι γονείς πρέπει να είναι αναντικατάστατοι και να μην επηρεάζονται, ούτε να προσβάλλονται από τρίτα πρόσωπα, σχετικά με το τι είναι καλό για το παιδί τους.

8.2.4.3. Η οικογένεια ως πηγή νέας μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει νέες οικογενειακές μορφές. Πιο συγκεκριμένα, θίγονται νέες μορφές συμβίωσης – ομοφυλοφιλικές σχέσεις ή / και δημιουργίας οικογένειας, όπως είναι η μονογονεϊκή, η εκτεταμένη και η ανάδοχη οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Υπάρχουνε και... και ανωμαλίες που... άντρες συζούνε με άντρες, γυναίκες με γυναίκες... 'ντάξει... Εγώ πιστεύω, ότι... οι οικογένειες τώρα είναι... στην λογική να κάνουνε ένα παιδί, άντε το πολύ δύο. Δεν αντέχουν παραπάνω... ναι.

Ευαγγελία: [...] είναι πολύ συχνά τα διαζύγια, και έχει αλλάξει θα λέγαμε ο πυρήνας της οικογένειας, δηλαδή, είναι πολύ συχνό το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογέ, οικογενειών, είτε τα παιδιά μεγαλώνουν μόνο με τον πατέρα, είτε μόνο με την μητέρα, συνηθέστερα, ή επίσης, είναι πολύ συχνό το φαινόμενο των οικογενειών που αποτελείται από... παιδιά με συζύγους που έχουνε ξαναπαντρευτεί ε... για δεύτερη ή ακόμα και για τρίτη φορά. Ε... Επίσης, υπάρχει το ενδεχόμενο της ανάδοχης ε... οικογένειας, μία μητέρα, δηλαδή, μία οικογένεια που δεν θέλει να κρατήσει το παιδί της, ε... το δίνει σε κάποια άλλη οικογένεια να το... μεγαλώσουν, ε... ε... δηλαδή, θα λέγαμε με λίγα λόγια, ότι... ο θεσμός της οικογένειας σήμερα έχει αλλάξει, ε, γιατί και η... μορφή της και ο πυρήνας της και η δομή της οικογένειας έχει αλλάξει ριζικά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το θεσμό της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 32 πιο κάτω.

Πίνακας 32: Κατηγορίες που αφορούν το θεσμό της οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το θεσμό της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή αλλαγής	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή αποξένωσης	1	1	2
Η οικογένεια ως πηγή νέας μορφής	1	1	2

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα συνειδητοποιούμε, ότι και οι δύο μητέρες εντοπίζουν μεγάλες διαφορές στον θεσμό της οικογένειας σήμερα, που εντοπίζονται κυρίως στις νέες μορφές οικογενειακής ζωής. Η Μαρία τονίζει το φαινόμενο της μείωσης των παιδιών που αποκτά κάθε οικογένεια, αλλά και τις μορφές συμβίωσης, που εντοπίζονται στην εποχή μας, ανάμεσα σε ομοφυλοφιλικά ζευγάρια. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υπογραμμίζει, ότι στις μέρες μας η απλή πυρηνική οικογένεια έχει αντικατασταθεί πλέον από την μονογονεϊκή, λόγω διαζυγίου, από την εκτεταμένη – γονείς από προηγούμενο γάμο με παιδιά, ξαναπαντρεύονται – ή ακόμα και από την ανάδοχη οικογένεια – γονείς που δεν έχουν τη δυνατότητα ή δεν επιθυμούν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους, τα δίνουν σε άλλη οικογένεια.

Όλα τα παραπάνω, βέβαια, δεν είναι τυχαία, αφού, όπως αναφέρει η Μαρία, τα μέλη της οικογένειας έχουν πλέον αποξενωθεί, οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες με αποτέλεσμα τα παιδιά να μεγαλώνουν σε «ξένα χέρια», αλλά και να μειώνεται ο χρόνος που περνούν με τους γονείς τους. Οι γονείς από την πλευρά τους ενδιαφέρονται μονάχα να δώσουν στα παιδιά τους υλικά αγαθά, αδιαφορώντας για το χρόνο που δεν τους αφιερώνουν και ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό.

Η Ευαγγελία προσθέτει, ότι ένας από τους υπαίτιους λόγους που τα μέλη της οικογένειας έχουν αποξενωθεί μεταξύ τους είναι και το ότι τα παιδιά μεγαλώνουν με τον παππού και την γιαγιά, αφού οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται ο γονεϊκός ρόλος. Δηλαδή, οι παππούδες αποκτούν περισσότερα δικαιώματα απ' ό,τι θα έπρεπε να έχουν και λόγω των μεγάλων χρονικών διαστημάτων που περνούν μαζί με τα εγγόνια τους, έχουν την πεποίθηση, ότι μπορούν να κάνουν υποδείξεις στους γονείς ή πολλές φορές πιστεύουν, ότι μπορούν και να τους αντικαταστήσουν.

Επιπλέον, η Μαρία εντοπίζει διαφορές και στην εθιμοτυπική σειρά των πραγμάτων. Για παράδειγμα, παλαιότερα οι άνθρωποι πρώτα παντρεύονταν και μετά αποκτούσαν παιδί. Στις μέρες μας, όμως είναι πολύ συνηθισμένο το φαινόμενο να αποκτούν πρώτα παιδί και μετά να πραγματοποιείται ο γάμος, αν γίνεται κι αυτός. Πρώτα γίνεται ο πολιτικός γάμος, για να αναγνωριστεί το παιδί, και στη συνέχεια θρησκευτικός γάμος και βάφτιση τελούνται μαζί.

Και οι δύο μητέρες λοιπόν, εντοπίζουν αλλαγές στην έννοια του θεσμού της οικογένειας σήμερα.

8.2.5. Η σημασία της οικογένειας στη ζωή του ανθρώπου (Ερώτηση Νο5)

Η κατηγορία αυτή βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή ενός ανθρώπου; Γιατί ναι ή γιατί όχι», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τη σημασία που έχει η οικογένεια γενικά στη ζωή των δύο μητέρων. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των δύο υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.5.1 Η οικογένεια ως πηγή προτύπων: Αναφέρεται στη περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί ένα ζωντανό παράδειγμα για τα μικρότερα μέλη της, τα παιδιά. Οι σχέσεις των μελών μεταξύ τους, υγιείς και μη, δημιουργούν ανάλογα συναισθήματα, είτε θετικά, είτε αρνητικά, τα οποία με τη σειρά τους ενδυναμώνουν ή αποδυναμώνουν τα ίδια τα άτομα

μεμονωμένα, αλλά και τις μεταξύ τους επαφές. Η οικογένεια αποτελεί ένα φυτώριο αρχών και αξιών, στο οποίο μινούνται τα παιδιά. Με αυτή τη λογική διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Και... πολλές φορές ε... βλέπουμε παιδιά που... ε... μεγαλώνουν σε υγιείς οικογένειες και φτιάχνουν και αυτά υγιείς οικογένειες, γιατί έχουνε καλά πρότυπα. Υπάρχουνε, επίσης και παιδιά που είναι παιδιά χωρισμένων γονέων και δυστυχώς... καταλήγουν και αυτά να φτιάξουν μία σχέση και στο τέλος να καταλήξουν και αυτοί παιδιά... χω... ε, δη, να χωρίσουνε. Δηλαδή, βλέπουνε... έχουνε άλλα... πρότυπα... και... επηρεάζονται κι αυτά.

Ευαγγελία: [...] ανάλογα με το τι αρχές, ε... έχει δώσει η οικογένεια στα μέλη της και πιο συγκεκριμένα στα παιδιά της, ε... είναι και η πορεία του ανθρώπου. Δηλαδή, ε, το παιδί από αυτές τις αρχές πιάνεται και αντιμετωπίζει τα προβλήματα αργότερα στη ζωή του, ή από την ανατροφή που του έχει δώσει η οικογένειά του.

Μέσα από τις καταστάσεις που ζουν τα παιδιά στο οικογενειακό σύνολο, ως μικρότερο σύνολο της ευρύτερης κοινωνικής ζωής, διαμορφώνουν στάσεις ζωής και αποκτούν πρότυπα, αλλά και οικογενειακούς ρόλους επηρεαζόμενα από την οικογένεια τους, από τους δεσμούς που αναπτύσσουν με τους γονείς τους και τα αδέρφια τους. Με αυτήν τη λογική και οι δύο μητέρες απάντησαν, ότι η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του ατόμου, αφού αποτελεί γι' αυτά παράδειγμα, πρότυπο συμπεριφορών και ρόλων.

8.2.6. Η οικογένεια παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο6)

Αυτή η κατηγορία βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση « Πώς ήταν η οικογένεια, όταν εσύ ήσουν νέος / α και πώς τώρα; Τι διαφορές, δηλαδή, βλέπεις, ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειας, όσον αφορά τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε, το πώς αντιλαμβάνονται οι δύο μητέρες την οικογένεια σήμερα συγκριτικά με την οικογένεια του παρελθόντος, όσον αφορά στη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις που ίσχυαν και ισχύουν σήμερα. Σύμφωνα με την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.6.2. Παλαιότερα

8.2.6.2.1. Η οικογένεια ως δομή

8.2.6.2.1.1. Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδίδει ως διαφορά αναφορικά με τη δομή της οικογένειας, την πυρηνική της μορφή, τα μέλη από τα οποία αποτελείται. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Πιστεύω... όπως ήτανε... και... τα παλιά χρόνια, δηλαδή ήτανε πατέρας, μητέρα, παιδιά.

Ευαγγελία: [...] η δομή της οικογένειας ήταν, ε... πυρηνική, πυρηνικότατη, θα λέγαμε, ε... δηλαδή, αποτελούνταν αποκλειστικά από τον μπαμπά, τη μαμά και τα παιδιά.

8.2.6.2.1.2. Η οικογένεια ως πηγή διευρυμένης μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εστιάζει στα μέλη από τα οποία αποτελείται η οικογένεια. Μαζί, δηλαδή, με τους γονείς και τα παιδιά μένουν και οι παππούδες και οι γιαγιάδες.

Ευαγγελία: [...] Επίσης, παλαιότερα ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο μέσα στην ίδια την οικογένεια, στην οικεία της οικογένειας, να παραμένει και ο παππούς και η γιαγιά και να μεγαλώνει και να ζει, δηλαδή, ουσιαστικά μαζί με τους γονείς και τα παιδιά.

8.2.6.2.1.3. Η οικογένεια ως πηγή περισσότερων παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει την ύπαρξη περισσότερων παιδιών στην οικογένεια της παλαιότερης εποχής. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] Ίσως να μην είναι τόσα πολλά τα παιδιά, όσα ήτανε παλιά.

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα οι γονείς έκαναν πολλά παιδιά, ε... δηλαδή η κάθε οικογένεια αποτελούνταν από τέσσερα, πέντε έξι ε, και πολλές φορές περισσότερα παιδιά.

8.2.6.1.2. Η οικογένεια ως αξία

8.2.6.1.2.1. Η οικογένεια ως πηγή αγάπης και κατανόησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως αξία αυτές στις οποίες θεωρεί, ότι στηρίζεται ολόκληρο το οικοδόμημα της οικογένειας: την αγάπη και την κατανόηση. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα στην οικογένεια, μία βασική αξία ήταν η αγάπη και η κατανόηση και, ε... πίστευαν στην οικογένεια, δηλαδή, έκαναν το παν να μην χωρίσουν.

8.2.6.1.2.2. Η τιμιότητα ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι την παλαιότερη εποχή υπερίσχυε στην οικογένεια η αξία της τιμιότητας. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Παλαιότερα πιστεύω δίνανε... περισσότερο σημασία... ε... στο να περνάνε καλά... να... είναι τίμιοι.

8.2.6.1.2.3. Η εργατικότητα ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως σημαντική αξία της παλαιότερης εποχής για την οικογένεια την εργατικότητα των μελών της, και ειδικά των γονέων. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] να είναι εργατικοί.

8.2.6.1.2.4. Η ενωμένη οικογένεια ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως σημαντικότερη αξία τα δεσμά που ενώνουν την οικογένεια, την θαλπωρή και την αγάπη που υπάρχει μεταξύ τους. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] να είναι κάτω απ' το ίδιο τραπέ, στο ίδιο τραπέζι, κάτω απ' την ίδια στέγη. Να... να υπάρχει έτσι, θαλπωρή, κάτω από... στην οικογένεια.

8.2.6.1.3. Η οικογένεια ως συναισθήματα

8.2.6.1.3.1. Ο γάμος ως πηγή προξενιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά αναφορικά με τα συναισθήματα, την τέλεση ενός γάμου από προξενιό, και μάλιστα κατόπιν επιλογή του συζύγου. Έτσι, διατυπώθηκε:

Ευαγγελία: [...] Παράλληλα, ε... παλαιότερα παντρεύονταν συνήθως από προξενιό. Ε, δηλαδή, συνήθως την επιλογή την είχε ο σύζυγος».

8.2.6.1.3.2. Τα παιδιά ως πηγή ελευθερίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που προβάλλεται η ελευθερία των παιδιών, η οποία συνίσταται στον ελεύθερο χρόνο τους, αλλά και στην έλλειψη άγχους, που τα χαρακτήριζε. Με αυτή τη φιλοσοφία, διατυπώθηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] παλαιότερα ήτανε πιο ελεύθερα τα παιδιά... Εμείς, ούτε άγχος είχαμε να πάμε μπαλέτο, ούτε άγχος είχαμε να μάθουμε πιάνο, ούτε άγχος είχαμε να μάθουμε αγγλικά, γερμανικά.

8.2.6.1.4. Η οικογένεια ως συμπεριφορές

8.2.6.1.4.1. Η εργασία ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναφέρεται στην απαγόρευση της γυναίκας από το σύζυγό της να εργαστεί και στην μοναδική ενασχόλησή της με το σπίτι και τα παιδιά. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Εκείνος δούλευε, η γυναίκα βέβαια κάθονταν στο σπίτι και μεγάλωνε αποκλειστικά τα παιδιά. Δεν σκεφτόταν καν να βγει έξω και να εργαστεί.

8.2.6.1.4.2. Η καθημερινότητα ως πηγή αλήθειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η παλαιότερη εποχή χαρακτηρίζονταν από αληθινές και ελεύθερες συμπεριφορές, χωρίς υποκρισίες και συμβιβασμούς. Σε αντίθεση με την σημερινή εποχή, που επικρατεί η τυποποίηση και η υποκρισία. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] παλαιότερα δεν υπήρχε αυτή η πίεση και οι συμπεριφορές ήταν πιο... αληθινές. Τώρα είναι πιο τυποποιημένες, πιο ψεύτικες, πιο υποκριτικές.

8.2.6.1.4.3. Ο σύζυγος ως πηγή εντολών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την αποκλειστική θέση της γυναίκας μέσα στα πλαίσια του σπιτιού και την κυριαρχία του συζύγου σε αυτήν, αλλά και σε ολόκληρη την οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα η... γυναίκα, ε... ήταν στο σπίτι σαν τη δούλα. Δηλαδή, έπρεπε να έχει το σπίτι καθαρό, ε, να φροντίζει τα παιδιά, να τα πλένει, να τα ταΐζει, να φροντίζει τον σύζυγο, γενικότερα δεν μπορούσε να εκφράσει τις επιθυμίες της, δεν είχε μία θέση στην οικογένεια. Ήταν ο σύζυγος ο αφέντης του σπιτιού, ο κυρίαρχος στο σπίτι και η γυναίκα έκανε, ε, ό, τι έπρεπε να της πει ο σύζυγος.

8.2.6.1.4.4. Τα παιδιά ως πηγή ελευθερίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι συμπεριφορές και οι δραστηριότητες των παιδιών χαρακτηρίζονταν από έλλειψη πίεσης και άγχους. Αντιθέτως, πλημμυρίζουν από χαλαρότητα και αυθορμητισμό. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] παλαιότερα ήτανε πιο ελεύθερα τα παιδιά... ήτανε πιο αυθόρμητες, πιο χαλαρές, και τα παιδιά με τους γονείς τους, χαλαρά... Ούτε πίεση, ούτε άγχος.

8.2.6.1.5. Η οικογένεια ως αντιλήψεις

8.2.6.1.5.1. Η οικογένεια ως πηγή αυτάρκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την αυτάρκεια των μελών της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή, τις μικρές οικονομικές και καταναλωτικές ανάγκες που τους χαρακτήριζαν. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα οι άνθρωποι αρκούσαν στα λίγα και στα καλά

Μαρία: [...] Παλαιότερα δούλευε ένας γονέας, έβγαζε το χρη, το χρήμα που μπορούσε να βγάλει και ζούσε μ' αυτό.

8.2.6.1.5.2. Η οικογένεια ως πηγή συμβιβασμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την υποχώρηση των γονέων στις επιθυμίες, αλλά και τις δυνατότητες των παιδιών τους. Χαρακτηριστικά:

Μαρία: [...] Ενώ παλαιότερα... το θέλανε πάλι επιστήμονα. Αλλά 'ντάξει, αν το παιδί μου δεν έχει την έφεση, θα πάει και αγρότης, θα πάει και... μαραγκός, θα πάει και... υδραυλικός, δεν ήταν και τόσο ντροπή.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές στην οικογένεια παλαιότερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 33 πιο κάτω.

Πίνακας 33: Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια παλαιότερα αναφορικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια παλαιότερα		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως δομή	Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής	1	1	2
	Η οικογένεια ως πηγή διευρυμένης μορφής	0	1	1
	Η οικογένεια ως πηγή περισσότερων παιδιών	1	1	1
Η οικογένεια ως αξία	Η οικογένεια ως αγάπη και κατανόηση	0	1	1
	Η τιμιότητα ως αξία	1	0	1
	Η εργατικότητα ως αξία	1	0	1
	Η ενωμένη οικογένεια ως αξία	1	0	1
Η οικογένεια ως συναισθήματα	Ο γάμος ως πηγή προξενιού	0	1	1
	Για παιδιά ως πηγή ελευθερίας	1	0	1
Η οικογένεια ως συμπεριφορές	Η εργασία ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Η καθημερινότητα ως πηγή αλήθειας	1	0	1
	Ο σύζυγος ως πηγή εντολών	0	1	1
	Για παιδιά ως πηγή ελευθερίας	1	0	1
Η οικογένεια ως αντιλήψεις	Η οικογένεια ως πηγή αντάρκειας	1	1	2
	Η οικογένεια ως πηγή συμβιβασμού	1	0	1

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε, ότι και οι δύο μητέρες, αναφορικά με τη δομή της οικογένειας στο παρελθόν, υπογραμμίζουν την πυρηνική μορφή της οικογένειας, η οποία απαρτιζόταν από τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Η Ευαγγελία ωστόσο αναφέρεται και στη διευρυμένη μορφή της οικογένειας, η οποία αποτελείται από του γονείς και τα παιδιά, αλλά και από τον παππού και τη γιαγιά. Επιπλέον, και οι δύο μητέρες τονίζουν το γεγονός, ότι στις οικογένειες παλαιότερα υπήρχαν περισσότερα παιδιά.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή, η Ευαγγελία αναφέρεται στα συναισθήματα της αγάπης και της κατανόησης, ως αξία της εποχής εκείνης, αφού τα μέλη της οικογένειας τότε ήταν πολύ δεμένα, κι έκαναν τα πάντα, προκειμένου η οικογένειά τους να καρποφορεί. Και η Μαρία αναφέρεται στην ενωμένη οικογένεια ως πηγή αξίας, χωρίς ωστόσο να υπογραμμίζει συγκεκριμένα συναισθήματα. Αναφέρεται, επίσης, στην τιμιότητα και την εργατικότητα των ατόμων της εποχής εκείνης.

Σε σχέση με τα συναισθήματα των μελών της οικογένειας της παλαιότερης εποχής, η Ευαγγελία τονίζει το γεγονός, ότι ο γάμος δεν αποτελούσε πηγή συναισθημάτων του ατόμου ή ελεύθερη επιλογή, αλλά ήταν συνήθως προξενικό. Από την άλλη, η Μαρία επικεντρώνεται στο γεγονός, ότι τα παιδιά παλαιότερα, δεν ζούσαν στην καταναλωτική, απαιτητική και αγχωτική κοινωνία που ζουν σήμερα, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αισθάνονταν περισσότερο ελεύθερα, με περισσότερο ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους και χωρίς αναγκαστικές εξωσχολικές δραστηριότητες.

Τώρα, όσον αφορά στις συμπεριφορές, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η γυναίκα παλαιότερα δεν εργαζόταν, όπως σήμερα, αλλά παρέμενε αναγκαστικά μέσα στο πλαίσιο του σπιτιού, όπου ανέθρεφε τα παιδιά της οικογένειας. Αυτός ήταν, κατά την Ευαγγελία και ο αποκλειστικός ρόλος της γυναίκας, χωρίς να μπορεί να εκφέρει την άποψή της σε ένα θέμα και χωρίς να εκφράζονται οι επιθυμίες της, αφού τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στο σπίτι τον κατείχε ο άντρας. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι οι συμπεριφορές των ατόμων παλαιότερα μέσα στη οικογένεια ήταν περισσότερο αληθινές, συγκριτικά με σήμερα που θεωρεί, ότι είναι ψεύτικες και υποκριτικές. Παράλληλα αναφέρεται και στα παιδιά, τονίζοντας, ότι και η δική τους συμπεριφορά ήταν περισσότερο αυθόρμητοι και χαλαρή, αφού το ίδιο ήταν οι γονείς τους, αλλά και η κοινωνία στην οποία ζούσαν.

Τέλος, σχετικά με τις αντιλήψεις για την οικογένεια, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι στην παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι αρκούσαν σε λίγα, είχαν μάθει, δηλαδή, στα λίγα αγαθά, και ζούσαν με αυτά. Δεν είχαν υπερβολικές απαιτήσεις, και γι' αυτό το λόγο δεν αναγκαζόταν και η γυναίκα να εργαστεί. Ούτε, όμως είχε και το δικαίωμα της επιλογής, αφού ο άντρας που θεωρούνταν ο αφέντης του σπιτιού, της το απαγόρευε ρητά, και ήθελε να είναι ο μοναδικός παροχέας υλικών αγαθών του σπιτιού του. Ακόμη, η Μαρία τονίζει, ότι παλαιότερα οι γονείς, εν αντιθέσει με σήμερα, δεν είχαν μεγάλες μορφωτικές απαιτήσεις από το παιδί και συμβιβάζονταν σε ό, τι κι αν αυτό επέλεγε να ακολουθήσει ως επάγγελμα στη ζωή του.

8.2.6.2. Σήμερα

8.2.6.2.1. Η οικογένεια ως δομή

8.2.6.2.1.1.1 Η οικογένεια ως πυρηνική μορφή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο δεν εντοπίζει διαφορές στην παλαιότερη και τη σημερινή μορφή της οικογένειας. Θεωρεί, ότι δεν έχει αλλάξει κάτι σε αυτόν τον τομέα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] δηλαδή ήτανε πατέρας, μητέρα, παιδιά, έτσι είναι και τώρα. Πατέρας, μητέρα, παιδιά.

8.2.6.2.1.1.2. Η οικογένεια ως πηγή λιγότερων παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο κάνει λόγο για τον μικρότερο αριθμό παιδιών που αποκτά σήμερα η οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Ίσως να μην είναι τόσα πολλά τα παιδιά, όσα ήταν παλιά.

Ευαγγελία: [...] και συνήθως υπάρχει ένα παιδί στην οικογένεια ή το πολύ δύο.

8.2.6.1.1.3. Η οικογένεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι σήμερα ο θεσμός της οικογένειας έχει «χαλαρώσει». Η εθιμοτυπική σειρά των πραγμάτων δεν είναι η ίδια. Πρώτα έρχεται η απόκτηση των παιδιών και κατόπιν η τελετή του γάμου. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] πρώτα προηγείται το παιδί και μετά γίνεται ένας γάμος.

8.2.6.1.1.4. Η οικογένεια ως πηγή μονογονεϊκής μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά την ύπαρξη νέων οικογενειακών σχημάτων στην σημερινή εποχή. Ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ενώ σήμερα συνήθως οι οικογένειες αποτελούνται μόνο από την μητέρα, πιο συχνά, ή μόνο από τον πατέρα και τα παιδιά και αυτό γιατί είναι πολύ ε... συχνό το φαινόμενο των διαζυγίων.

8.2.6.1.1.5. Τα παππούδια ως πηγή φύλαξης των παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στη σημερινή εποχή, και κατά τη διάρκεια εργασίας των γονέων, τα παιδιά φυλάσσονται από τον παππού και τη γιαγιά.

Ευαγγελία: [...] Ενώ σήμερα, το συνηθέστερο φαινόμενο είναι να ζουν κάπου κοντά οι γονείς και να προσέχουν τα παιδιά των παιδιών τους, τα εγγόνια τους, δηλαδή, όταν αυτοί εργάζονται.

8.2.6.2.2. Η οικογένεια ως αξία

8.2.6.2.2.1. Η οικογένεια ως πηγή έλλειψης αγάπης και κατανόησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι σήμερα δεν υπάρχει τόσο έντονο μέσα στα πλαίσια της οικογένειας το συναίσθημα της αγάπης και της κατανόησης. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ενώ σήμερα, ε, τα ζευγάρια με το παραμικρό, χωρίς καν να έχουν καλοσκεφτεί τους λόγους που παντρεύτηκαν, χωρίζουν. Δεν υπάρχει, δηλαδή, αυτή η αξία της ένωσης της οικογένειας, αυτή η αξία της αγάπης που ενώνει τους γονείς και τα παιδιά και γενικότερα τα μέλη της οικογένειας.

8.2.6.2.2.2. Ο γάμος ως πηγή επιπολαιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θίγει την ανευθυνότητα των νέων αναφορικά με την υπόθεση του γάμου. Φέρονται ε απερισκεψία, σκεπτόμενοι με την παραμικρή δυσκολία το χωρισμό. Ακούστηκε σχετικά:

Ευαγγελία: [...] Επίσης, ε... τα άτομα ε... στις μέρες μας που αποφασίζουν να παντρευτούν, ε... δεν το σκέφτονται και πολύ. Δηλαδή, προχωρούν εύκολα σε ένα γάμο, χωρίς να κρίνουν, αν ο άλλος είναι ο κατάλληλος σύντροφος για αυτούς, με αποτέλεσμα το διαζύγιο να έρχεται πάρα πολύ γρήγορα, είτε υπάρχουν παιδιά, είτε δεν υπάρχουν.

8.2.6.2.2.3. Τα χρήματα ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αξία της σημερινής εποχής είναι τα χρήματα. Γενικότερα δίνεται πολύ μεγάλο βάρος στην οικονομική άνεση του ατόμου. Ακούστηκε σχετικά:

Μαρία: [...] Δηλαδή, αξία τώρα είναι το χρήμα. Άμα έχεις οικογένεια, πρέπει να έχεις χρήμα.

8.2.6.2.2.4. Η απουσία των γονέων ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως αξία της σημερινής εποχής την χρονική απουσία των γονέων από το

σπίτι και κατά συνέπεια την πολύωρη παραμονή των παιδιών σε άλλα άτομα ή κέντρα φύλαξης. Ειδικότερα, μας είπε το εξής η Μαρία:

Μαρία: [...] Και για να... έχεις χρήμα, πρέπει να δουλεύεις πολλές ώρες. Κι αν δουλεύεις πολλές ώρες σημαίνει, ότι πρέπει να λείπεις πολλές ώρες απ' το σπίτι.

8.2.6.2.3. Η οικογένεια ως συναισθήματα

8.2.6.2.3.1. Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο ρομαντικός έρωτας είναι αυτός που οδηγεί τους νέους στην απόφαση του γάμου. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ενώ σήμερα, οι γάμοι γίνονται συνήθως από αγάπη, δηλαδή ο νέος ερωτεύεται τη νέα και η νέα το νέο και παντρεύονται. Λίγα είναι τα προξενιά που γίνονται στις μέρες μας.

8.2.6.2.3.2. Τα παιδιά ως πηγή καταπίεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι σήμερα τα παιδιά αποτελούν το κέντρο της οικογένειας. Στο σημείο μάλιστα που εστιάζεται κυρίως η σημερινή οικογένεια είναι η εκπαίδευση του παιδιού. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Καταπιέζονται πάρα πολύ, πάρα πολύ. Πολύ καταπίεση και πολύ άγχος έχουν τα σημερινά παιδιά σε σύγκριση με παλαιότερα. Εμείς, ούτε άγχος είχαμε να πάμε μπαλέτο, ούτε άγχος είχαμε να μάθουμε πιάνο, ούτε άγχος είχαμε να μάθουμε αγγλικά, γερμανικά. Άμα μας πήγαιναν οι γονείς μας, έχει καλώς. Άμα δεν μας πήγαιναν... Τώρα όμως είναι κανόνας. Πάει και η φίλη του φίλου και πρέπει να πάμε κι εμείς. Γιατί πώς θα δείξουμε, ότι έχουμε χρήμα;

8.2.6.2.4. Η οικογένεια ως συμπεριφορές

8.2.6.2.4.1. Η καθημερινότητα ως πηγή άγχους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει τη σημασία και την επιρροή του άγχους στη ζωή του σημερινού ανθρώπου, λόγω των γρήγορων ρυθμών διαβίωσης, αλλά και των αυξανόμενων οικονομικών απαιτήσεων. Μας είπαν λοιπόν:

Μαρία: [...] μες το άγχος είναι, είναι μια οικογένεια. Να ετοιμάσουμε τα παιδιά, να τα αφήσουμε στο σχολείο, να τα παρκάρουμε στο σχολείο, για να μπορέσουμε να πάμε στις δουλειές μας, να βγάλουμε χρήμα, για να μπορέσουμε να πάμε... σινεμά, να πληρώσουμε δεξιά και αριστερά τους λογαριασμούς.

8.2.6.2.4.2. Η γυναίκα ως πηγή πολλών ρόλων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την σημασία των πολλαπλών ρόλων στη ζωή της γυναίκας σήμερα, αλλά και το άγχος που απορρέει από την ανάληψη τόσων πολλών ρόλων, διότι επιθυμούν να ανταποκρίνονται ικανοποιητικά σε όλους. Εκφράστηκαν λοιπόν ως εξής:

Ευαγγελία: [...] Η γυναίκα πλέον έχει τη δική της θέση και μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία. Γιατί στις μέρες μας μία γυναίκα πρέπει να είναι και... γυ, και σύζυγος και μητέρα και καλή νοικοκυρά, ε.. και καλή στον ερωτικό τομέα, δηλαδή πρέπει να είναι σε όλα καλή... κι αυτό είναι λίγο αγχωτικό.

8.2.6.2.5. Η οικογένεια ως αντιλήψεις

8.2.6.2.5.1. Η γυναίκα ως πηγή εργασίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θίγει την εργασία της γυναίκας σήμερα. Η χειραφετημένη γυναίκα σήμερα εργάζεται, τόσο γιατί το επιθυμεί, όσο και γιατί είναι αναγκασμένη από τις αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες της οικογένειας. Μας είπαν λοιπόν:

Ευαγγελία: [...] η γυναίκα σήμερα εργάζεται, ε... είτε γιατί το θέλει αυτή για να έχει, όπως λέμε σήμερα, το δικό της πορτοφόλι και να αισθάνεται δυναμική και χρήσιμη μέσα στην οικογένεια, γιατί δυστυχώς οι δουλειές του σπιτιού και όταν η γυναίκα μόνο δουλεύει στο σπίτι, γιατί δουλειά είναι και αυτή, δεν εκτιμάται, ε, όσο θα 'πρεπε.

Μαρία: [...] η γυναίκα δουλεύει και δεν έχει το χρόνο να ασχοληθεί με τα παιδιά... Ενώ τώρα η γυναίκα εργάζεται, ακόμα και όταν είναι έγκυος.

8.2.6.2.5.2. Η οικογένεια ως πηγή πολλών οικονομικών απαιτήσεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει τις πολλαπλές οικονομικές απαιτήσεις, οι οποίες οπωσδήποτε συνδέονται με την πολύωρη εργασία και την απαραίτητη μείωση του χρόνου. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] στις μέρες μας με τον καταναλωτικό τρόπο ζωής με τον οποίο ζούμε και τον οποίο προβάλλεται, προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. στην κοινωνία μας σε καθημερινή βάση, ε... αναγκάζομαστε να δουλεύουμε όλο και περισσότερο, για να έχουμε όλο και περισσότερα χρήματα και να χαλάμε ακόμα περισσότερα».

Μαρία: [...] Τώρα... δουλεύουνε και οι δύο και παίρνουνε και δάνεια... καταναλωτικά, εορταστικά δάνεια, ένα σωρό δάνεια, διακοπών, πραγματικά, και η αντίληψη του χρήματος, ας πούμε, για την οικογένεια έχει χαλάσει, έχει αλλάξει.

8.2.6.2.5.3. Η οικογένεια ως πηγή μορφωτικών απαιτήσεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την παιδοκεντρικότητα της ελληνικής οικογένειας σήμερα, αλλά και την σημασία που αποδίδεται στην εκπαίδευση των παιδιών. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Το θέλουν όλοι επιστήμονα τώρα... Και όλοι θέλουνε να το παν, να... και συναγωνίζονται, ποιος θα τα πάει περισσότερα. Μια μαμά σήμερα, ας πούμε, μου 'λεγε στο μπαλέτο, εγώ μου λέει, πάω την μεγαλύτερη, που είναι μεγαλύτερη, έκτη δημοτικού, πιάνο, ωδείο, ρυθμική, ενόργανη, ε... μπαλέτο και... κολύμβηση.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την οικογένεια σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 33α πιο κάτω.

Πίνακας 33α: Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια σήμερα αναφορικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια σήμερα		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως δομή	Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής	1	0	1
	Η οικογένεια ως πηγή λιγότερων παιδιών	1	1	2
	Η οικογένεια ως πηγή αλλαγής	1	0	1
	Η οικογένεια ως πηγή μονογονεϊκής μορφής	0	1	1
	Τα παππούδια ως πηγή φύλαξης των παιδιών	0	1	1
Η οικογένεια ως αξία	Η οικογένεια ως πηγή έλλειψης αγάπης και κατανόησης	0	1	1
	Ο γάμος ως πηγή επιπολαιότητας	0	1	1
	Τα χρήματα ως πηγή αξίας	1	0	1
	Η απουσία των γονέων ως πηγή αξίας	1	0	1
Η οικογένεια ως συναισθήματα	Ο γάμος ως πηγή αγάπης	0	1	1
	Τα παιδιά ως πηγή καταπίεσης	1	0	1
Η οικογένεια ως συμπεριφορές	Η καθημερινότητα ως πηγή άγχους	1	0	1
	Η γυναίκα ως πηγή πολλών ρόλων	0	0	1
Η οικογένεια ως αντιλήψεις	Η γυναίκα ως πηγή εργασίας	1	1	2
	Η οικογένεια ως πηγή πολλών οικονομικών απαιτήσεων	1	1	2
	Η οικογένεια ως πηγή μορφωτικών απαιτήσεων	1	0	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τις κατηγοριοποιήσεις του παραπάνω πίνακα, όσον αφορά την δομή της οικογένειας στη σημερινή εποχή, η Μαρία επικεντρώνεται στην πυρηνική της μορφή. Αναφέρει, δηλαδή, ότι όπως ήταν παλαιότερα η οικογένεια πυρηνική, το ίδιο είναι και τώρα. Αναφέρει, επίσης, ότι έχουν αλλάξει οι προσδοκίες του ατόμου από την οικογένεια. Παλαιότερα, δηλαδή, ένας από τους βασικότερους λόγους που παντρευόταν κάποιος ήταν για να αποκτήσει παιδί, ενώ σήμερα, όπως υπογραμμίζει η Μαρία πρώτα αποκτούν το παιδί και στη συνέχεια κάνουν το γάμο. Και οι δύο

μητέρες συμφωνούν στο ότι σήμερα η οικογένεια αποκτά λιγότερα παιδιά συγκριτικά με παλαιότερα. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι η μονογονεϊκή οικογένεια πλέον είναι φαινόμενο της εποχής μας, αφού τα διαζύγια είναι συνηθέστατα. Ένα άλλο πολύ συνηθισμένο φαινόμενο της εποχής μας, το οποίο προβάλλεται από την Ευαγγελία είναι και το γεγονός, ότι οι νέοι σήμερα που παντρεύονται επιλέγουν το σπίτι που θα μείνουν να βρίσκεται κοντά στους γονείς τους, αφού οι τελευταίοι προσέχουν τα εγγόνια τους, όταν οι γονείς τους εργάζονται.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες της οικογένειας σήμερα σε σχέση με αυτές του παρελθόντος, η Ευαγγελία προβάλλει, ως αιτία των διαζυγίων της εποχής μας την έλλειψη αγάπης και κατανόησης ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Οι αξίες, δηλαδή, που υπήρχαν παλαιότερα της αγάπης και της κατανόησης, στις μέρες μας έχουν εκλείψει. Σε συνδυασμό με αυτό η Ευαγγελία αναφέρει, ότι σήμερα οι νέοι παίρνουν επιτόλεια την απόφαση του γάμου, χωρίς να το σκέφτονται ιδιαίτερα και το ίδιο γρήγορα και εύκολα προχωρούν και σε ένα διαζύγιο. Σ' αυτή την απόφασή τους δεν λαμβάνουν καθόλου υπόψη τους την ύπαρξη παιδιών ή όχι.

Από την άλλη πλευρά, η άλλη μητέρα, η Μαρία, υπογραμμίζει, ότι αξία για την σημερινή εποχή αποτελούν τα χρήματα και οι υπερβολικές απαιτήσεις που ικανοποιούνται των ατόμων που ικανοποιούνται από αυτά. Προκειμένου λοιπόν, τα άτομα να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες, η Μαρία υποστηρίζει, ότι εργάζονται περισσότερες ώρες, και κατά συνέπεια απουσιάζουν από το σπίτι τους και την οικογένειά τους.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία προβάλλει ως πρόβλημα των παιδιών της σημερινής εποχής, την καταπίεση και το άγχος που προκύπτουν από τις υπερβολικές για την ηλικία τους δραστηριότητες, με τις οποίες ασχολούνται. Από την άλλη η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο γάμος πλέον στις μέρες μας είναι αποτέλεσμα αγάπης και όχι προξενιού. Δεν αποκλείει βέβαια και την εμφάνιση αυτών, αλλά σε πολύ περιορισμένο βαθμό.

Στις συμπεριφορές τώρα η Ευαγγελία αναφέρεται, στο ότι η γυναίκα πλέον έχει πολλούς ρόλους, αφού είναι και μητέρα και σύζυγος, και γυναίκα και εργαζόμενη. Βρίσκεται, δηλαδή, σε τελείως διαφορετική θέση, συγκριτικά με το παρελθόν. Από την άλλη, η Μαρία θεωρεί, ότι σήμερα η οικογένεια κατακλύζεται από το άγχος σε ό, τι κι αν κάνει, αφού η σημερινή κοινωνική κατάσταση είναι τέτοια που τους ωθεί να εργάζονται συνεχώς, για να ικανοποιούν τις καταναλωτικές τους αντιλήψεις.

Τέλος, και σε σχέση με τις αντιλήψεις των μελών της οικογένειας στη σημερινή εποχή, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι γονείς σήμερα εργάζονται όλο και περισσότερο, αφού η κοινωνία τους αναγκάζει, προκειμένου να αποκτήσουν χρήματα και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των ιδίων, αλλά και των παιδιών τους. Και οι δύο μητέρες επίσης, υπογραμμίζουν την διαφορετική αντίληψη που επικρατεί σήμερα, αναφορικά με τη γυναικεία εργασία, αφού είναι πλέον επιλογή της γυναίκας, το αν θα εργαστεί ή όχι.

Τέλος, η Μαρία αναφέρεται στις μεγάλες απαιτήσεις που έχουν οι γονείς σήμερα από τα παιδιά τους, τόσο στο να ασχολούνται με περισσότερες δραστηριότητες, χωρίς να σέβονται τον προσωπικό ρυθμό του παιδιού, αλλά και τις πραγματικές του ανάγκες, όσο και στο να αποκτήσουν μόρφωση και να γίνουν επιστήμονες. Διακατέχονται, μάλιστα από έναν ανταγωνισμό, για το ποιος θα κάνει το παιδί του να συμμετάσχει σε περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες.

8.2.7. Εντοπισμός διαφορών ανάμεσα στην οικογένεια της σημερινής και της παλαιότερης εποχής (Ερώτηση Νο7)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί η οικογένεια σήμερα διαφέρει από την οικογένεια της δικής σου εποχής; Πού, δηλαδή, νομίζεις, ότι οφείλονται οι διαφορές που μου περιέγραψες;», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τους λόγους, στους οποίους αποδίδουν τα δύο υποκείμενα τις διαφορές που εντοπίζουν ανάμεσα στην οικογένεια της παλαιότερης εποχής και της σημερινής. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.7.1. Ο χρόνος ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την έννοια του χρόνου, ως αιτία διαφορών ανάμεσα στην οικογένεια της παλαιότερης εποχής και της οικογένειας του σήμερα. Οι αυξανόμενες ανάγκες σήμερα αναγκάζουν το άτομο να δουλεύει συνεχώς, για να κερδίζει περισσότερα χρήματα, ούτως ώστε να μπορεί να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της κοινωνίας, με αποτέλεσμα όμως να περιορίζεται σημαντικά ο χρόνος που έχει στη διάθεση του, να αφιερώνει στην οικογένειά του και στον εαυτό του. Παράλληλα ακούγεται η άποψη, ότι η συμπεριφορά των παιδιών έχει πλέον αλλάξει, λόγω αυτής της έλλειψης χρόνου. Τα παιδιά δεν μεγαλώνουν πλέον με τους γονείς, τουλάχιστον τις περισσότερες ώρες της ημέρας, και λόγω αυτής της έλλειψης έχουν γίνει ιδιαίτερα επιθετικά και ατίθασα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] ότι οφείλονται καθαρά στο... στο χρήμα. Στο ότι πρέπει να δουλέψουμε και οι δύο, για να ζήσουμε την οικογένεια. Γιατί δεν φτάνει ένας μισθός και θέλουμε και τον δεύτερο, και δεν φτάνει και ο δεύτερος. Και θέλουμε και το δάνειο. Πιστεύω εκεί, εκεί οφείλονται όλα. Εκεί οφείλονται όλα.

Ευαγγελία: [...] η σημερινή οικογένεια, οικογένεια διαφέρει από την οικογένεια της παλαιότερης εποχής, ε... γιατί είναι... όπως είπαμε παραπάνω, και διαφορετικές οι συνθήκες. Ε... δηλαδή, τώρα αναγκάζονται και τα δύο φύλα και ο άντρας και η γυναίκα να δουλεύουν, λόγω της κοινωνικής κατάστασης που επικρατεί, λόγω των αυξανόμενων αναγκών, δηλαδή πολλές φορές μία οικογένεια μπορεί να μην έχει ανάγκη ένα άλφα αυτοκίνητο, ε... το οποίο μπορεί να είναι και ακριβό και να μην φτάνει η οικονομική τους κατάσταση να το αγοράσουν, αλλά επειδή, το πήραν οι γείτονες να θέλουν σώνει και καλά να το αγοράσουν και να το αποκτήσουν κι εκείνοι. Οπότε, δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες... ε... και... κατά συνέπεια μειώνουν το χρόνο που αφιερώνουν, ε... στα παιδιά τους [...] παλαιότερα ε... τα παιδιά ήταν περισσότερο υπάκουα ε... στους γονείς ε... ενώ σήμερα βλέπεις ότι τα παιδιά, δεν ξέρω, έχουνε ξεφύγει λίγο, ε... και σ' αυτό βέβαια, δεν οφείλονται τα παιδιά, οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος στην έλλειψη που νιώθει το παιδί από το γονέα. Γιατί, όταν αυτός δουλεύει από το πρωί μέχρι το βράδυ, γιατί κατά τη γνώμη του, πρέπει να προσφέρει κάποια υλικά αγαθά στο παιδί, ενώ του στερεί ε... την, το συναισθηματικό μοίρασμα μαζί του και το ψυχολογικό, τότε είναι λογικό το παιδί το παιδί να επαναστατεί και να αντιδρά, ε... και με τον τρόπο του, δηλαδή πολλές φορές εκφράζει και επιθετικότητα, ε... να θέλει να διαμαρτυρηθεί για όλη αυτή την κατάσταση.

8.2.7.2. Ο σύζυγος ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται τον σύζυγο ως αιτία διαφορών ανάμεσα στην οικογένεια της παλαιότερης εποχής και της οικογένειας του σήμερα. Ο άντρας στις μέρες μας παρουσιάζεται με περισσότερη κατανόηση, με μεγαλύτερη διάθεση για συζήτηση και διάλογο, συγκριτικά με τα παλαιότερα χρόνια που θεωρούνταν αυθεντία στον οικογενειακό του περίγυρο. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] επίσης, ο άντρας σήμερα στην οικογένεια έχει αλλάξει. Ε... δεν είναι ο άντρας, ε... ο σύζυγος ο παλιός, ε... που θα έλεγε μια κουβέντα και θα ήταν όλα έτοιμα και θα ήταν όλα στην ώρα τους. Δεν είναι τόσο... θα λέγαμε σκληροτράχηλος και τόσο, ε... αυστηρός. Ε, σήμερα, φαίνεται, ότι ο άντρας έχει περισσότερη κατανόηση προς τις ε... γυναίκες, ε... και γενικά πιστεύω, ότι και αυτός έχει πιεστεί και από την κοινωνία, από τις ανάγκες της κοινωνίας, ε... να αλλάξει στάση. Γιατί, όταν για παράδειγμα, η ζωή είναι ακριβή., δεν μπορεί να πει, να απαγορεύσει στη γυναίκα να μην εργάζεται έξω από το σπίτι, γιατί πρέπει τότε να είναι σε θέση εκείνος να προσφέρει στην οικογένειά του, και στη σύζυγο και στα παιδιά, όλα εκείνα που επιθυμούν, ε... και όλες εκείνες τις ανάγκες που θα... προκύψουν.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αιτίες των διαφορών ανάμεσα στην οικογένεια του παρελθόντος και την οικογένεια του σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 34 πιο κάτω.

Πίνακας 34: Κατηγορίες που αφορούν τις αιτίες των διαφορών ανάμεσα στη σημερινή και την παρελθοντική οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις αιτίες των διαφορών ανάμεσα στη σημερινή και την παρελθοντική οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο χρόνος ως πηγή διαφοράς	1	1	2
Ο σύζυγος ως πηγή διαφοράς	0	1	1

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα παρατηρούμε, ότι και οι δύο μητέρες θεωρούν ως βασική αιτία των διαφορών που εντοπίζονται στην οικογένεια τη σημερινή και στην οικογένεια του παρελθόντος την έλλειψη χρόνου. Οι γονείς θεωρούν, ότι βασική υποχρέωσή τους απέναντι στα παιδιά είναι να τους προσφέρουν υλικά αγαθά. Για να το πετύχουν αυτό δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι. Οι ανάγκες, επίσης, που προβάλλονται από την σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία είναι τόσο επιτακτικές, που αναγκάζονται να δουλεύουν και οι δύο γονείς, και όταν ακόμα και τότε δεν επαρκούν τα χρήματα, οι γονείς καταφεύγουν στην ύστατη λύση του δανείου. Ο χρόνος που δεν αφιερώνουν στα παιδιά τους και η συνεχής απουσία τους, έχουν ως αποτέλεσμα τα παιδιά να γίνονται επιθετικά και δύστροπα, αφού μέσω αυτού του τρόπου διαμαρτύρονται για την επικρατούσα κατάσταση.

8.2.8. Οι λόγοι που οδηγούν τα άτομα στο γάμο παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο8)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί οι άνθρωποι παντρεύονταν τότε και για ποιους λόγους παντρεύονται σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που οδηγούσαν τους ανθρώπους παλαιότερα σε γάμο και τους λόγους που τους οδηγούν σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.8.1. Παλαιότερα

8.2.8.1.1. Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο γάμος ήταν απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου κάποιος να αποκτήσει παιδιά. Χαρακτηριστικά ακούστηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] Παντρεύονταν τότε πιστεύω, για να... αποκτήσουν παιδιά... Αυτός πιστεύω, ήταν ο λόγος.

Ευαγγελία: [...] Οι άνθρωποι παλαιότερα παντρεύονταν, ε... ε... για να αποκτήσουν οικογένεια, να αποκτήσουν παιδιά... δηλαδή, ήτανε πάρα πολύ μικρό, νομίζω μάλιστα και σπάνιο, το ενδεχόμενο μία γυναίκα να επιθυμήσει να κάνει ένα παιδί εκτός γάμου.

8.2.8.1.2. Ο γάμος ως πηγή περιουσίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που ο γάμος αντιμετωπίζεται, ως ένας τρόπος απόκτησης ή επέκτασης της ήδη υπάρχουσας περιουσίας. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] παντρεύονταν πολλές φορές για να ενώσουν και τις περιουσίες τους. Ε... δηλαδή είχε ο σύζυγος μία άλφα περιουσία, ε, κοίταζε να βρει και μία σύζυγο με κάποια περιουσία, ώστε η δική του περιουσία να... αυξηθεί, ε, να μεγαλώσει σε... ε... σε ποσότητα.

8.2.8.2. Σήμερα

8.2.8.2.1 Ο γάμος ως πηγή απόκτησης ταυτότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο γάμος πραγματοποιείται, για να αποδοθεί στο παιδί ένα όνομα, μία ταυτότητα. Για παράδειγμα αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] συζούνε πολλά χρόνια, και... προκύπτει ένα μωρό και λένε, ε... τώρα, πρέπει να του δώσουμε ένα επίθετο, οπότε, λέει, ας παντρευτούμε, μα έτσι κι αλλιώς, το παιδί μας ενώνει και κάπως έτσι... Το βλέπουν, δηλαδή, σαν απόκτηση παιδιών, ότι πρέπει να 'χει μία ταυτότητα το παιδί και πρέπει να 'χει ένα επίθετο.

8.2.8.2.2. Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αγάπη είναι αυτή που οδηγεί τον άνθρωπο στην πραγματοποίηση του γάμου. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... τώρα στις μέρες μας, οι άνθρωποι οδηγούνται στο γάμο, ε... πιστεύω... περισσότερο από αγάπη και όχι από προξενιό, όπως γινόταν, ε... παλαιότερα...».

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που παντρεύονταν οι άνθρωποι παλαιότερα και σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 35 πιο κάτω.

Πίνακας 35: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που παντρεύονταν οι άνθρωποι παλαιότερα και σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που οι άνθρωποι οδηγούνται στο γάμο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών	1	1	2
Ο γάμος ως πηγή περιουσίας	0	1	1
Σήμερα			
Ο γάμος ως πηγή απόκτησης ταυτότητας	1	0	1
Ο γάμος ως πηγή αγάπης	0	1	1

Όπως διαπιστώνουμε από τα παραπάνω, και τα δύο υποκείμενα θεωρούν, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν, για να αποκτήσουν παιδιά. Ήταν πολύ δύσκολη και σπάνια, ειδικά για την γυναίκα, η απόκτηση παιδιών εκτός πλαισίου γάμου. Παράλληλα, η Μαρία υποστηρίζει, ότι πλέον στις μέρες μας, στα πλαίσια της συγκατοίκησης, πολύ συχνά προκύπτει μία εγκυμοσύνη, οπότε το ζευγάρι οδηγείται στο γάμο, προκειμένου να αποδοθεί στο παιδί μία ταυτότητα, ένα όνομα, ώστε να γίνει αποδεκτό από την κοινωνία.

Η Ευαγγελία από την άλλη πιστεύει, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν, με κίνητρο την απόκτηση περιουσίας ή την επέκταση της ήδη υπάρχουσας, ενώ σήμερα οι άνθρωποι παντρεύονται κυρίως από τα αμοιβαία αισθήματα της αγάπης που υπάρχουν στο ζευγάρι.

8.2.9. Η σημασία του γάμου στη ζωή του ανθρώπου (Ερώτηση Νο9)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς πως σκοπός του ανθρώπου είναι να παντρευτεί και να κάνει οικογένεια; Γιατί ναι ή γιατί όχι;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν αποτελεί σκοπό του ανθρώπου ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.9.1. Ο αλτρουισμός ως σκοπός ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο δεν θεωρεί ως σκοπό ζωής το γάμο, αλλά πιστεύει, ότι ο άνθρωπος μπορεί να πετύχει την ολοκλήρωση μέσα από τη βοήθεια στο συνάνθρωπο και γενικότερα μέσα από την ανυστερόβουλη φροντίδα για το καλό των άλλων. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] υπάρχουν και πάρα πολλοί καλοί άνθρωποι, οι οποίοι δεν έχουν παντρευτεί και ζούνε ε, ή... σε μοναστήρι ή μόνοι τους και κάνουνε... ας πούμε οι γιατροί χωρίς σύνορα. Κάνουνε φιλανθρωπικό έργο, κάνουνε... ε... βοηθάνε το συνάνθρωπο, τόσο πολύ που... λες, αυτοί οι άνθρωποι είναι γεννημένοι, για να... να κάνουν αυτό το έργο [...] κάνοντας φιλανθρωπία κάνοντας, ε... Δίνοντας ιατροφαρμακευτική βοήθεια, πηγαίνοντας στις χώρες κάτω και δίνουν τη ζωή τους πραγματικά κάποιοι άνθρωποι.

8.2.9.2 Τα Θεία ως σκοπός ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι σκοπός ζωής του υποκειμένου είναι να κατακτήσει τα Θεία, να φτάσει στον Παράδεισο. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Ή... σαν μοναχός, ας πούμε, σαν μοναχή, αφιερωμένοι στο Θεό. Δηλαδή αυτοσκοπός του ανθρώπου εκεί είναι... να φτάσει τον Παράδεισο.

8.2.9.3 Η αναζήτηση της ευτυχίας ως σκοπός ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι σκοπός ζωής του ανθρώπου είναι η αναζήτηση και η κατάκτηση της ευτυχίας, οπουδήποτε και αν την βρίσκει, αρκεί να νιώθει ο ίδιος γεμάτος. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] δεν θεωρώ, ότι σκοπός του ανθρώπου είναι να παντρεύεται και να κάνει οικογένεια, αλλά θεωρώ, ότι ο σκοπός του ανθρώπου, ε... πρέπει να είναι η αναζήτηση της ευτυχίας στη ζωή του ε... είτε αυτή την ευτυχία ε... την βρίσκει μέσα στα μάτια ενός συζύγου και των... ή μιας συζύγου και των, ε... παιδιών του, ε... ή ε... ενδέχεται να την βρίσκει οπουδήποτε αλλού ο καθένας την ευτυχία του.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σημασία του γάμου στη ζωή του ανθρώπου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 36 πιο κάτω.

Πίνακας 36. Κατηγορίες που αφορούν το σκοπό της ζωής του ατόμου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το σκοπό της ζωής του ατόμου	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο αλτρουισμός ως σκοπός ζωής	1	0	1
Τα Θεία ως σκοπός ζωής	1	0	1
Η αναζήτηση της ευτυχίας	0	1	1

Και οι δύο μητέρες δεν μας έδωσαν θετική απάντηση στην ερώτηση, αν δηλαδή, αποτελεί σκοπό στη ζωής του ατόμου ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου πρέπει να είναι γενικά η αναζήτηση ευτυχίας, όπου νομίζει εκείνος, ότι μπορεί να την βρει. Και η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου δεν πρέπει να είναι η απόκτηση οικογένειας, αλλά το να κάνει πράγματα που το ευχαριστούν, όπως για παράδειγμα είναι η φροντίδα του συνανθρώπου, το οποίο μπορεί να εκφραστεί, είτε με την μορφή του μοναχισμού, είτε με την αφιέρωση στο Θεό, είτε με την βοήθεια προς το συνάνθρωπο, όπως είναι οι γιατροί χωρίς σύνορα.

8.2.10. Τρόπος επιλογής των συζύγων παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο10)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Με ποιο τρόπο επέλεξαν στην εποχή σου συζύγους και με ποιον σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον τρόπο που πιστεύουν, ότι επέλεξαν παλαιότερα σύζυγο και τον τρόπο που επιλέγουν σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.10.1. Παλαιότερα

8.2.10.1.1. Το προξενιό ως τρόπος επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν μέσω προξενιού. Έτσι παρουσιάστηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] Παλαιότερα, ας πούμε εγώ, παντρεύτηκα με προξενιό.

Ευαγγελία: «[...] παλαιότερα ε... ένα σημαντικό, ε... κριτήριο για να επιλέξουν ε... συζύγους ε... ήταν τα χρήματα, δηλαδή, πολλές φορές γινότανε προξενιό ε... και κυρίως η γυναίκα θα έπρεπε να... έχει κάποιο ε... κομπόδεμα, όπως στο λένε ή προίκα, όπως συνήθως λέγεται, για να παντρευτεί. Ε, και επίσης, η γυναίκα από την πλευρά της, συνήθως παντρευόταν έναν άντρα με αρκετά μεγάλη διαφορά ηλικίας, γιατί παλαιότερα πίστευαν, ότι οι γάμοι αυτοί, ε... είχαν τη δυνατότητα να κρατήσουν περισσότερο. Ίσως γιατί ο άντρας, ας πούμε, θα ήταν περισσότερο ώριμος; Ίσως γιατί, λόγω της ηλικίας του είχε μία οικονομική αποκατάσταση και μία ήδη επαγγελματική σταδιοδρομία;».

8.2.10.2. Σήμερα

8.2.10.2.1. Η αγάπη ως τρόπος επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προκειμένου ο άνθρωπος να παντρευτεί, πρέπει να αναπτυχθούν ανάμεσα στο ζευγάρι συγκεκριμένα συναισθήματα και σχέσεις, που θα το οδηγήσουν και στην αγάπη. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] τώρα από έρωτα, από... από μια ματιά... έτσι γνωρίζονται και παντρεύονται.

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι σήμερα έχουν εκλείψει πλέον τα προξενιά, και ότι οι άνθρωποι παντρεύονται κυρίως από αγάπη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο επιλογής συζύγων παλαιότερα και σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 37 πιο κάτω.

Πίνακας 37. Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο επιλογής του συζύγου παλαιότερα και σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο επιλογής του συζύγου παλαιότερα και σήμερα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Το προξενιό ως τρόπος επιλογής	1	1	2
Σήμερα			
Η αγάπη ως τρόπος επιλογής	1	1	2

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, και οι δύο μητέρες συμφωνούν, στο ότι παλαιότερα οι άνθρωποι οδηγούνταν στο γάμο από προξενιό. Δεν είχαν, δηλαδή, την δυνατότητα επιλογής συντρόφου, όπως την έχουν σήμερα. Σήμερα, δηλαδή, οι άνθρωποι, όπως σημειώνουν οι δύο μητέρες, παντρεύονται από αγάπη και μόνο, χωρίς να αποσκοπούν ή να έχουν στο μυαλό τους οτιδήποτε άλλο.

8.2.11. Η θέση της γυναίκας παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο11)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στην εποχή σου και ποια σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην παλαιότερη εποχή και στη σημερινή. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.11.1 Παλαιότερα

8.2.11.1.1. Η γυναίκα ως μητέρα και νοικοκυρά: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η θέση της γυναίκας ήταν αποκλειστικά και μόνο μέσα στο σπίτι και είχε το ρόλο της μητέρας και της νοικοκυράς. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Η θέση της γυναίκας στην εποχή μου... ε, στην εποχή μου ήτανε... να κάθεται στο σπίτι, τουλάχιστον στην δική μου οικογένεια και να... να αναθρέφει τα παιδιά.

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα η θέση της γυναίκας ήταν αποκλειστικά εντός των συνόρων του σπιτιού. Ε... το πρωταρχικό μέλημα της δηλαδή είναι να είναι ο σύζυγός της καλά, να του μαγειρεύει κάθε μέρα, να τον πλένει, να τον φροντίζει, το ίδιο και τα παιδιά της. Ε... πολύ λίγο έβγαινε από το σπίτι. Βέβαια, ούτε λόγος για να εργάζεται έξω από το σπίτι, ε... και γενικότερα πιστεύω, ότι η γυναίκα δεν είχε άποψη, δεν είχε γνώμη, και ότι ήταν πολύ περιορισμένη.

8.2.11.2. Σήμερα

8.2.11.2.1. Η γυναίκα ως πηγή πολλών ρόλων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναγνωρίζει πλέον και δίνει στη γυναίκα πολλούς ρόλους, εντός και εκτός σπιτιού. Η γυναίκα πλέον είναι μητέρα, νοικοκυρά, εργαζόμενη, σύζυγος. Ακουστήκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Σήμερα είναι να... είναι ένα πρόσωπο... πο... ε, με πολλές ταυτότητες. Δηλαδή, είναι και μάνα και σύζυγος και εργαζόμενη και μητέρα και... Όλα αυτά, ενώ παλαιότερα δεν είχε τόσους πολλούς ρόλους. Τώρα έχει, έχει πάρα πολλούς ρόλους. Ό, τι φανταστείς, μπορεί να κάνει αυτή η γυναίκα... Σήμερα.

Ευαγγελία: [...] Η γυναίκα πλέον, ε... εργάζεται, έχει κατακτήσει το δικαίωμα αυτό της εργασίας, φροντίζει, βέβαια και τον σύζυγό της και τα παιδιά της, ε... αλλά έχει και τις απόψεις της μέσα στο σπίτι, δεν είναι, όπως παλαιότερα, φροντίζει τον εαυτό της, ε... λέει τα θέλω της και τα πιστεύω της, και πιστεύω, ότι διεκδικεί, και όχι μόνο διεκδικεί, αλλά και κατέχει μία ισότιμη θέση, ε... όπως και ο άντρας ε, μέσα στην οικογένεια.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη θέση της γυναίκας παλαιότερα και σήμερα, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 38 πιο κάτω.

Πίνακας 38: Κατηγορίες που αφορούν τη θέση της γυναίκας παλαιότερα και σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη θέση της γυναίκας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Η γυναίκα ως μητέρα και νοικοκυρά	1	1	2
Σήμερα			
Η γυναίκα ως πηγή πολλών ρόλων	1	1	2

Όπως διαπιστώνεται και από τον παραπάνω πίνακα, οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι παλιότερα η θέση της γυναίκας ήταν αποκλειστικά μέσα στο σπίτι ως νοικοκυρά. Δουλειά της ήταν να κάνει παιδιά και να τα μεγαλώνει, αλλά και να φροντίζει, ώστε ο σύζυγός της να είναι καθαρός και περιποιημένος. Όπως σημειώνει επιπλέον η Ευαγγελία, δεν είχε απομείνει περιθώριο για πρωτοβουλίες και έκφραση απόψεων.

Αντιθέτως, σήμερα, όπως σημειώνουν και οι δύο μητέρες, η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία γενικότερα έχει αλλάξει κατά πολύ. Η γυναίκα έχει αποκτήσει πολλούς ρόλους και αγωνίζεται να ανταπεξέλθει τόσο ως μητέρα και ως σύζυγος, μέσα στα πλαίσια του σπιτιού, όσο και ως γυναίκα και εργαζόμενη, εκτός οικογενειακού πλαισίου.

8.2.12. Ο ρόλος του άντρα παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο12)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιος ήταν ο ρόλος του άντρα στην εποχή σου και ποιος είναι σήμερα;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο του άντρα στην παλαιότερη εποχή και τη σημερινή. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.12.1. Παλαιότερα

8.2.12.1.1. Ο άντρας ως κουβαλητής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προσδίδει στον άντρα μία θέση σημαντική στο σπίτι, αφού αυτός είναι που φροντίζει για τις οικονομικές ανάγκες του σπιτιού, της συζύγου και των παιδιών. Έτσι, έχουμε τα εξής παραδείγματα:

Μαρία: [...] Ο ρόλος του άντρα ήτανε πάντα, να... να... να... να, να γε, να κάνει παιδιά... και να φέρνει χρήματα στο σπίτι.

Ευαγγελία: [...] Ε... ο ρόλος του άντρα παλαιότερα ε... του συζύγου, ε... ήταν ε... να φέ... να εργάζεται και να φέρνει χρήματα στο σπίτι ε... έτσι ώστε να μην λείψει τίποτα οικονομικό ε... στη γυναίκα του και στα παιδιά του. Ε... πιστεύω, ότι αυτό ήταν το κύριο μέλημά του, γιατί παλαιότερα ο άντρας δεν μπλέκονταν και πάρα πολύ στην ανατροφή και στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών του. Αυτό ήταν κομμάτι που αφορούσε αποκλειστικά τη σύζυγο και μητέρα των παιδιών του.

8.2.12.2. Σήμερα

8.2.12.2.1. Ο άντρας ως πηγή εκσυγχρονισμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που δεν προσδίδεται στον άντρα μόνο ο ρόλος του κουβαλητή, του ανθρώπου που φροντίζει της οικονομικές ανάγκες της οικογένειας, αλλά και του ανθρώπου που εκσυγχρονίζεται, που ακολουθεί τις αλλαγές και τις ανάγκες της κοινωνίας προς όφελος της οικογένειάς του. Είναι ο άντρας που συμμετέχει πλέον ενεργά στην ανατροφή των παιδιών του, αλλά βοηθάει και στις οικιακές εργασίες. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] Βέβαια, βλέπω κάποιες οικογένειες και στο σχολείο, που βλέπω, ότι μοιράζονται οι ρόλοι, δηλαδή, δεν είναι, ότι ο μπαμπάς δεν θα βοηθήσει τα παιδιά. Βλέπω πολλούς μπαμπάδες τα μεσημέρια να παίρνουν τα παιδιά τους. Κι αυτό με χαρό.. με χαροποιεί πάρα πολύ, γιατί βλέπω, ότι προσφέρουν, συνεισφέρουν. Δεν κάθονται στο σπίτι ή στο... ε, ή στην εργασία να πούνε, ε... 'ντάξει, και τι έγινε θα πάει η γυναίκα ή θα τη στριμώξω τη γυναίκα, δεν πειράζει. Να πάει, να πάρει άδεια, να τα πάρει τα παιδιά. Βλέπω, ότι και στις συνελεύσεις ήταν αρκετοί μπαμπάδες, και αυτό είναι πολύ ευχάριστο. Δηλαδή, ο μπαμπάς έχει ανοίξει τώρα, ενώ δεν ενδιαφερόταν τόσο πολύ παλαιότερα. Τώρα έχουν ανοίξει οι ορίζοντες του και βλέπει, ότι πρέπει να βοηθήσω κι εγώ λίγο τη σύζυγο, ότι πρέπει να

ενδιαφερθώ λίγο για το παιδί, να το πάρω, να το δω, να πάω στη συνέλευση ή να το πάω κρητικά, να... να ασχοληθώ λίγο μαζί του. Πιστεύω, ότι είναι τώρα είναι ... πιο... ο συ, ο άντρας έχει γίνει πιο... ήρεμος, πιο... κοντά στο παιδί.

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή υπάρχουν πολλές οικογένειες που λόγω της ανεργίας, της μεγάλης ανεργίας που υπάρχει σήμερα υπάρχουν και αρκετές οικογένειες που τα παιδιά μεγαλώνουν ε... με τον πατέρα μέσα στο σπίτι, ενώ η μητέρα εργάζεται. Δηλαδή, δεν είναι οικογένειες διαλυμένες, απλά ο πατέρας είναι άνεργος και έχει αναλάβει το κομμάτι το οικοκυρικό, δηλαδή το μαγείρεμα, το σπίτι γενικά και το... και τη φροντίδα των παιδιών, ενώ η γυναίκα εργάζεται και φροντίζει τον οικονομικό... ε... το οικονομικό κομμάτι του σπιτιού.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο του άντρα παλαιότερα και σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 39 πιο κάτω.

Πίνακας 39. Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο του άντρα παλαιότερα και σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο του άντρα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Ο άντρας ως κουβαλητής	1	1	2
Σήμερα			
Ο άντρας ως πηγή εκσυγχρονισμού	1	1	2

Και οι δύο μητέρες έχουν τις ίδιες απόψεις σχετικά με το ρόλο του άντρα, παλαιότερα και σήμερα. Και οι δύο, δηλαδή, θεωρούν ότι ρόλος του άντρα παλαιότερα ήταν να κάνει παιδιά, και μάλιστα πολλά, αλλά και να είναι υπεύθυνος για τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς του. Στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών δε συμμετείχε καθόλου, αφού υπεύθυνη σε αυτόν τον τομέα θεωρούσε την μητέρα τους.

Εν αντιθέσει, στη σημερινή εποχή, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι ο άντρας έχει εκσυγχρονιστεί, έχει ακολουθήσει τις κοινωνικές αλλαγές, που επιβάλλουν την ενεργό συμμετοχή του στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και την βοήθειά του στις οικιακές εργασίες του σπιτιού. Επιπλέον, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι λόγω της μεγάλης ανεργίας που σημειώνεται στην εποχή μας, πολλοί είναι οι πατεράδες, που παραμένουν στο σπίτι και φροντίζουν τα παιδιά, σε αντίθεση με τις συζύγους τους, που εργάζονται, προκειμένου να προσκομίσουν στην οικογένειά τους, τα προς τα ζην.

8.2.13. Ο γάμος από έρωτα και ο γάμος με προξενιό (Ερώτηση Νο13)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς, ότι ο γάμος από έρωτα είναι καλύτερος από το γάμο με προξενιό και γιατί» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον γάμο από έρωτα και τον γάμο από προξενιό. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.13.1 Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η αγάπη θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να οδηγηθεί το ζευγάρι στο γάμο. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Εγώ πιστεύω, ότι αν υπάρχει αγάπη, και στο ένα και στο άλλο, είναι το ίδιο. Δηλαδή, πιστεύω, ότι... ε... για μένα δεν υπάρχει... ο γάμος από έρωτα... Πιστεύω, ότι, αν και αυτός έχει

καλές προθέσεις, δηλαδή, πάει καλά, τα βρούνε, ε... και ο έρωτας καταλήξει στην αγάπη, και δεν μείνει στον ενθουσιασμό του έρωτα... της στιγμής... αυτά... Πιστεύω, ότι είναι ωραίος. Όπως επίσης, και ο γάμος από προξενιό, υπάρχει μία... Βλέπεις τον άλλον για πρώτη φορά. Δεν ξέρεις τίποτε γι' αυτόν. Ε... Όμως στην πορεία μαθαίνεις κάποια πράγματα και... και αγαπάς τον άλλον, γι' αυτά που είναι. Και πιστεύω, ότι... κι αυτός μπορεί να... είναι ευτυχισμένος, όπως κι ο άλλος. Δηλαδή, μπορεί να καταλήξει κι αυτό στην αγάπη, και ο άλλος στην αγάπη.

8.2.13.2. Ο γάμος ως βάση αντιμετώπισης προβλημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που θεωρείται, ότι ο γάμος από έρωτα είναι καλύτερος, γιατί έχει ως βάση την αγάπη – στοιχείο που λείπει από τον γάμο με προξενιό – μέσω της οποίας αντιμετωπίζει οποιοδήποτε πρόβλημα. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Σίγουρα πιστεύω, ότι ο γάμος από έρωτα είναι καλύτερος από το γάμο με προξενιό. Ε... γιατί στον... γάμο με προξενιό ε... όταν δηλαδή παντρεύεσαι κάποιον χωρίς να τον γνωρίζεις και χωρίς να τον αγαπάς, ε... δεν ξέρω αν, όταν θα παρουσιαστεί ε... κάποιο πρόβλημα μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και κάποια δυσκολία, αν θα υπάρχει κάποια βάση, για να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα, ε, γιατί, όταν θα προκύψει για παράδειγμα, ένα πρόβλημα σε μία οικογένεια, που ο πατέρας και η μητέρα έχουν παντρευτεί από αγάπη, ε, πιστεύω, ότι με βάση αυτή την αγάπη θα συμπορευτούν και θα λύσουν αυτό το πρόβλημα μαζί και θα το ξεπεράσουν. Όταν όμως δεν υπάρχει αγάπη, με ποια, σε ποια βάση θα ακουμπήσουν;

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον γάμο από έρωτα και το γάμο από προξενιό παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 40 πιο κάτω.

Πίνακας 40. Κατηγορίες που αφορούν το αν ο γάμος από έρωτα είναι καλύτερος από τον γάμο με προξενιό σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το γάμο από έρωτα και το γάμο από προξενιό	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο γάμος ως πηγή αγάπης	1	0	1
Ο γάμος ως βάση αντιμετώπισης προβλημάτων	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα η Μαρία θεωρεί, ότι καλύτερος είναι ο γάμος, ο οποίος στηρίζεται και προέρχεται από την αγάπη, είτε αυτός έχει ως βάση του τον έρωτα, είτε το προξενιό. Δεν ξεχωρίζει κανέναν από τους δύο και σημειώνει, ότι βασικό είναι και οι δύο να έχουν ως κατάληξη την αγάπη.

Από την άλλη η Ευαγγελία ξεχωρίζει τον γάμο από τον έρωτα, γιατί θεωρεί, ότι λόγω της υπάρχουσας αγάπης, όταν θα εμφανιστεί κάποιο πρόβλημα στη σχέση, θα επιλυθεί αμέσως. Όταν, δηλαδή, υπάρχει η αγάπη, ως απόσταγμα μιας όμορφης σχέσης, τότε ο γάμος δύναται να αντιμετωπίσει οποιοδήποτε πρόβλημα παρουσιαστεί καθ' όλη την πορεία του.

8.2.14. Η οικογένεια παλαιότερα και σήμερα - κοινά σημεία (Ερώτηση Νο14)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι κοινό υπάρχει μεταξύ της οικογένειας της εποχής σου και της οικογένειας σήμερα; Περιέγραψε μου αναλυτικά (δομή, συνοχή, βιοτικό επίπεδο, προτεραιότητες κλπ.)», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στην οικογένεια παλαιότερα και στην οικογένεια σήμερα, αναφορικά με τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.14.1. Παλαιότερα

8.2.14.1.1. Η οικογένεια ως δομή

8.2.14.1.1.1. Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις, που το υποκείμενο αναγνωρίζει την πυρηνική μορφή της οικογένειας που κατά τα παλαιότερα χρόνια ήταν σχεδόν κανόνας: μπαμπάς, μαμά και παιδιά. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Η δομή παλιά και σήμερα. Η δομή παλιά ήτανε... πατέρας, μητέρα, παιδιά. Το ίδιο είναι και σήμερα.

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα η οικογένεια, όπως είπαμε και παραπάνω, ε... η μορφή μάλλον της οικογένειας, ήταν ο μπαμπάς, η μαμά και τα παιδιά. Ε... στις μέρες μας η δομή αυτής της οικογένειας έχει αλλάξει κατά πολύ.

8.2.14.1.2. Η οικογένεια ως συνοχή

8.2.14.1.2.1. Η οικογένεια ως πηγή ένωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα μέλη της οικογένειας χαρακτηρίζονται από στενές σχέσεις μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Η συνοχή... τα μέλη είναι... δεμένα, όσο μπορούνε, και παλιά και σήμερα.

8.2.14.1.2.2. Η οικογένεια ως πηγή προσώπων: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο στη λέξη «οικογένεια» φέρνει στο μυαλό του συγκεκριμένα πρόσωπα και μάλιστα κάνει νύξη για τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών που υπήρχαν τότε στις οικογένειες. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα επίσης... ε... υπήρχαν περισσότερα άτομα στην οικογένεια, περισσότερα μέλη, δηλαδή έκαναν περισσότερα παιδιά.

8.2.14.1.3. Η οικογένεια ως βιοτικό επίπεδο

8.2.14.1.3.1. Τα παιδιά ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι βασική προτεραιότητα της οικογένειας είναι να μεγαλώσουν, να αναθρέψουν τα παιδιά τους, με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο μπορούν. Χαρακτηριστικά ειπώθηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] Ίσως ζούσανε οι άνθρωποι... είχανε, ας πούμε σκοπό, να... να ζήσουνε την οικογένεια. Τον ίδιο σκοπό είχαν και οι παλαιά... οι παλαιότερες οικογένειες, το ίδιο έχουν και τώρα. Να ζήσουν τα παιδιά τους, να μην καταλήξουν στον δρόμο. Πιστεύω, είναι κοινό, και στην μία οικογένεια και στην άλλη.

Ευαγγελία: [...] τώρα, όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο, ε... κάτι βασικό πιστεύω και κοινό που υπήρχε και στις δύο οικογέ, και στις δύο μορφές οικογένειας, δηλαδή και στην οικογένεια παλαιότερα και στην οικογένεια σήμερα, ε, είναι ότι οι γονείς νοιάζονται τα παιδιά να είναι καλά και να περνάνε, όσο το δυνατόν καλύτερα. Παλαιότερα, όμως οι γονείς αρκούσαν και στα λίγα. Δηλαδή, δεν τους ένοιαζε, τα παιδιά να έχουν πάρα πολλά ρούχα, ε... να αγοράζουν πάρα πολλά παιχνίδια, να έχουν πάρα πολλές εξόδους. Ε, τότε έκαναν πάρα πολλά παιδιά και όλα τα προηγούμενα τα είχαν από λίγα.

8.2.14.1.4. Η οικογένεια ως προτεραιότητα

8.2.14.1.4.1. Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το παιδί θεωρείται προτεραιότητα μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, αφού η μητέρα δεν εργάζεται

και βρίσκεται μέσα στο σπίτι κοντά στα παιδιά και ο πατέρας εργάζεται, για να προσκομίσει στην οικογένεια τα προς το ζην, για να μπορέσει να αναθρέψει τα παιδιά του. Για παράδειγμα ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] προτεραιότητες των ε... ε... της οικογένειας ε, ήταν ε... και της μητέρας κυρίως, ήταν να είναι μέσα στο σπίτι της, να μεγαλώνει τα παιδιά της και δεν διανοούνταν καν να βγει έξω από το σπίτι και να εργαστεί. Επίσης, και του πατέρα ήτανε να εργαστεί, να βρει χρήματα, έτσι ώστε να μεγαλώσει τα παιδιά του.

8.2.14.1.4.2. Η προίκα των κοριτσιών ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προτεραιότητα των γονέων παλαιότερα στην οικογένεια ήταν να δώσει προίκα στην κόρη, για να μπορέσει εκείνη να παντρευτεί. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Προτεραιότητες θεωρώ, ότι έχουνε... και οι δύο οικογένειες τα παιδιά. Δηλαδή, λένε, ότι εγώ, ό, τι κάνω, θα το κάνω για τα παιδιά. Παλαιότερα δίνανε προίκα στην κόρη, ένα σπίτι, χρήματα, αυτά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την οικογένεια παλαιότερα και αναφορικά με τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 41 πιο κάτω.

Πίνακας 41: Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια παλαιότερα αναφορικά με τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες της οικογένειας παλαιότερα		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως δομή	Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής	1	1	2
Η οικογένεια ως συνοχή	Η οικογένεια ως πηγή ένωσης	1	0	1
	Η οικογένεια ως πηγή προσώπων	0	1	1
Η οικογένεια ως βιοτικό επίπεδο	Τα παιδιά ως πηγή προτεραιότητας	1	1	2
Η οικογένεια ως προτεραιότητα	Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή προτεραιότητας	0	1	1
	Η προίκα των κοριτσιών ως πηγή προτεραιότητας	1	0	1

8.2.14.2. Σήμερα

8.2.14.2.1. Η οικογένεια ως δομή

8.2.14.2.1.1. Η οικογένεια ως πηγή νέων μορφών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναγνωρίζει στην έννοια «οικογένεια» τους διαφορετικούς τύπους οικογένειας που υπάρχουν σήμερα, όπως είναι η μονογονεϊκή, η ανάδοχη, η παρένθετη, τα παιδιά που μεγαλώνουν με τον παππού και τη γιαγιά, οι γάμοι με άτομα από άλλα έθνη. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] η οικογένεια δεν αποτελείται μόνο από... το πατρικό αυτό, το οικογενειακό μάλλον αυτό στερεότυπο, δηλαδή μπαμπάς, μαμά, παιδιά, αλλά πολλές φορές είναι ο ένας γονέας μόνος του και μεγαλώνει τα παιδιά, η μονογονεϊκή οικογένεια, ή υπάρχουν οι ανάδοχες οικογένειες ή επίσης υπάρχει και η μητέρα που κυοφορεί ε, το παιδί ε... και το δίνει στους... ε... γονείς, δηλαδή, η παρένθετη μητρότητα, όπως λέγεται σήμερα. Είναι, δηλαδή, πολύ διαφορετική η δομή της οικογένειας ή επίσης υπάρχουν και παιδιά που μεγαλώνουν μόνο με τον παππού και τη γιαγιά. Είναι και αυτή μία άλλη δομή οικογένειας. Ε... Σίγουρα βέβαια... έχει παίξει ρόλο σε αυτό, στην μορφή της οικογένειας και πολλοί συχνοί γάμοι που γίνονται στις μέρες μας με άτομα που... ανήκουν σε άλλο έθνος και έχουν άλλο πολιτισμικό και πολιτικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα, οι γάμοι που γίνονται ανάμεσα σε Έλληνες και Αλβανούς, σε Έλληνες και Ρουμάνους, σε Έλληνες και Βούλγαρους, ε... και με οποιαδήποτε άλλη χώρα, βέβαια, η οποία χώρα έχει άλλα, άλλες πολιτισμικές συνήθειες, ε... άλλα στοιχεία οικογένειας ε, και γενικότερα οι άνθρωποι έχουν μεγαλώσει διαφορετικά.

8.2.14.2.1.2. Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις, που το υποκείμενο αναγνωρίζει την πυρηνική μορφή της οικογένειας που κατά τα παλαιότερα χρόνια ήταν σχεδόν κανόνας: μπαμπάς, μαμά και παιδιά. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Η δομή παλιά και σήμερα. Η δομή παλιά ήτανε... πατέρας, μητέρα, παιδιά. Το ίδιο είναι και σήμερα.

8.2.14.2.2. Η οικογένεια ως συνοχή

8.2.14.2.2.1. Η οικογένεια ως πηγή λιγότερων παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναγνωρίζει τον αριθμό των παιδιών που αποκτά στις μέρες μας η οικογένεια, ως μία βασική διαφορά με την οικογένεια παλαιότερα. Έτσι ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] λόγω του γεγονότος, ότι και η γυναίκα δουλεύει στην οικογένεια, αλλά και λόγω του οικονομικού προβλήματος και της μεγάλης ανεργίας, τα παιδιά έχουν μειωθεί κατά πολύ, με αποτέλεσμα πολλές οικογένειες να έχουν ένα ή το πολύ δύο παιδιά.

8.2.14.2.2.2. Η οικογένεια ως πηγή ένωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα μέλη της οικογένειας χαρακτηρίζονται από στενές σχέσεις μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Η συνοχή... τα μέλη είναι... δεμένα, όσο μπορούνε, και παλιά και σήμερα.

8.2.14.2.3. Η οικογένεια ως βιοτικό επίπεδο

8.2.14.2.3.1. Η οικογένεια ως πηγή άφθονων υλικών αγαθών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει την αφθονία των υλικών αγαθών στην οικογένεια σήμερα ως βασική διαφορά στον τομέα του βιοτικού επιπέδου αναφορικά με την οικογένεια παλαιότερα. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε, σήμερα, αντιθέτως είναι αντιστρόφως ανάλογο. Δηλαδή, ε, πιστεύω, ότι τα παιδιά ε, είναι λίγα και τα πράγματα που έχουν πολλά. Δηλαδή και πολλά ρούχα και πολλά παιχνίδια ε, και πολλές εξόδους.

8.2.14.2.3.2. Τα παιδιά ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι βασική προτεραιότητα της οικογένειας είναι να μεγαλώσουν, να αναθρέψουν τα παιδιά τους, με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο μπορούν. Χαρακτηριστικά ειπώθηκαν τα εξής:

Μαρία: [...] Ίσως ζούσανε οι άνθρωποι... είχανε, ας πούμε σκοπό, να... να ζήσουνε την οικογένεια. Τον ίδιο σκοπό είχαν και οι παλαιά... οι παλαιότερες οικογένειες, το ίδιο έχουν και τώρα. Να ζήσουν τα παιδιά τους, να μην καταλήξουν στον δρόμο. Πιστεύω, είναι κοινό, και στην μία οικογένεια και στην άλλη.

8.2.14.2.4. Η οικογένεια ως προτεραιότητα

8.2.14.2.4.1. Η εργασία ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια πλέον δεν αποτελεί προτεραιότητα για το άτομο, αφού το τελευταίο, λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, αναγκάζεται να παραμένει πολλές ώρες μακριά από το σπίτι του, δίνοντας βαρύτητα στην εργασία. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] στις μέρες μας είναι λίγες οι γυναίκες που δεν εργάζονται έξω από το... σπίτι... οι περισσότερες δηλαδή, εργάζονται και δεν παραμένουν μέσα στο σπίτι με τα παιδιά. Και οι σύζυγοι, επίσης, και ο άντρας, δηλαδή, δεν μένει τόσες πολλές ώρες μέσα στο σπίτι, αλλά κυρίως οι άντρες στις μέρες μας εργάζονται και σε δεύτερη δουλειά και σε τρίτη πολλές φορές. Ε... Δηλαδή, με λίγα λόγια δεν θα μπορ... δεν βλέπω τίποτα κοινό, ε, μεταξύ της οικογένειας παλαιότερα και της οικογένειας σήμερα. Πιστεύω, δηλαδή, ότι και η δομή, και η συνοχή και το βιοτικό επίπεδο και οι προτεραιότητες που θέτουν ε... αλλάζουνε κατά πολύ... έχουν αλλάξει κατά πολύ. Δεν βλέπω, δηλαδή, κάποιο κοινό σημείο ανάμεσα σε αυτά.

8.2.14.2.4.2. Η προίκα του κοριτσιού ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προτεραιότητα της οικογένειας στις μέρες μας είναι το παιδί, αλλά επικεντρώνεται σε έναν συγκεκριμένο τομέα. Στα εφόδια που θα δώσει η οικογένεια στο παιδί, και ειδικότερα στο κορίτσι, που είναι, είτε η προίκα, είτε οι σπουδές. Χαρακτηριστικά:

Μαρία: [...] Τώρα είναι η προίκα, οι σπουδές. Αλλά... προτεραιότητα είναι το παιδί.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την οικογένεια σήμερα και αναφορικά με τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 41α πιο κάτω.

Πίνακας 41α: Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια σήμερα στη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και τις προτεραιότητες, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη δομή, τη συνοχή, το βιοτικό επίπεδο και της προτεραιότητες της οικογένειας σήμερα		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως δομή	Η οικογένεια ως πηγή νέων μορφών	0	1	1
	Η οικογένεια ως πηγή πυρηνικής μορφής	1	0	1
Η οικογένεια ως συνοχή	Η οικογένεια ως πηγή λιγότερων παιδιών	0	1	1
	Η οικογένεια ως πηγή ένωσης	1	0	1
Η οικογένεια ως βιοτικό επίπεδο	Η οικογένεια ως πηγή άφθονων υλικών αγαθών	0	1	1
	Τα παιδιά ως πηγή προτεραιότητας	1	0	1
Η οικογένεια ως προτεραιότητα	Η εργασία ως πηγή προτεραιότητας	0	1	1
	Η προίκα του κοριτσιού ως πηγή προτεραιότητας	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι η δομή της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα είναι η ίδια. Διατηρεί, με λίγα λόγια, ακόμα και σήμερα, την πυρηνική μορφή της. Δηλαδή, παλαιότερα υπήρχε, μπαμπάς, μαμά και παιδιά, και σήμερα θεωρεί, ότι υπάρχει η ίδια δομή. Θεωρεί, ότι αυτό είναι κοινό, μεταξύ της παλαιότερης εποχής και της σημερινής.

Αντιθέτως η Ευαγγελία αναφέρει, ότι παλιότερα η δομή της οικογένειας, μπορεί να ήταν μαμά, μπαμπάς και παιδιά, αλλά σήμερα αυτό έχει αλλάξει. Δεν το θεωρεί, δηλαδή κοινό, μεταξύ της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα, αφού στην σημερινή εποχή εντοπίζει την μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας, της ανάδοχης οικογένειας, της παρένθετης μητρότητας, αλλά και των παιδιών που μεγαλώνουν με τον παππού και τη γιαγιά. Επιπλέον, άξιο αναφοράς θεωρεί και το γεγονός, ότι στις μέρες μας πραγματοποιούνται και πολλοί γάμοι με αλλόθρησκους, από άλλες χώρες, με διαφορετικά ήθη και έθιμα.

Αναφορικά, με την συνοχή της οικογένειας η Μαρία τονίζει, ότι δεν εντοπίζεται κάποια διαφορά σε αυτήν στην παλαιότερη και τη σημερινή εποχή. Δηλαδή, θεωρεί, ότι τα μέλη της οικογένειας ήταν και τότε, είναι και σήμερα ιδιαίτερα δεμένα μεταξύ τους. Η Ευαγγελία από την πλευρά της, αναφορικά με την συνοχή της οικογένειας, θεωρεί ότι παλαιότερα οι άνθρωποι έκαναν περισσότερα παιδιά, ενώ στις μέρες μας αυτό είναι ανέφικτο, αφού η γυναίκα εργάζεται και ενδιαφέρεται πλέον για την επαγγελματική της σταδιοδρομία. Είναι, όμως και ιδιαίτερα δύσκολο, αφού οι οικονομικές δυσκολίες και η ανεργία χαρακτηρίζει την εποχή μας.

Τώρα, όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο και οι δύο μητέρες βρίσκουν σε αυτό το σημείο, ως κοινό στοιχείο, της παλαιότερης εποχής και της σημερινής, την προτεραιότητα των γονέων αναφορικά με το μέγεθος των παιδιών. Δηλαδή, οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι και παλαιότερα και σήμερα, αυτό που ενδιέφερε περισσότερο τους γονείς ήταν και είναι να μεγαλώσουν τα παιδιά τους σωστά. Η Ευαγγελία επισημαίνει επιπλέον, ότι σήμερα οι γονείς ενδιαφέρονται κυρίως να έχουν τα παιδιά τους, όσο το δυνατόν περισσότερα υλικά αγαθά, που αυτό μεταφράζεται σε περισσότερα παιχνίδια, ρούχα και βόλτες, διασκέδαση. Κι αυτός θεωρεί, ότι είναι και ένας από τους λόγους που σήμερα τα ζευγάρια αποκτούν λιγότερα παιδιά. Κάνουν λοιπόν, λιγότερα παιδιά, για να τους δώσουν, όσα περισσότερα μπορούν υλικά αγαθά.

Τέλος, αναφορικά με τις προτεραιότητες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή και την σημερινή, η Μαρία θεωρεί, ότι προτεραιότητα των γονέων αποτελούσε και αποτελεί η προίκα των παιδιών και ειδικά των κοριτσιών. Παλαιότερα αυτό μεταφραζόταν κυρίως σε υλικά αγαθά – χρήματα ή σπίτια – ενώ σήμερα, είτε αυτή είναι υλικά αγαθά, είτε είναι πνευματικά – σπουδές, μόρφωση κοριτσιών. Αντιθέτως η Ευαγγελία θεωρεί ως προτεραιότητα των γονέων παλαιότερα, και ιδιαίτερα της μητέρας, την ανατροφή των παιδιών, αφού η τελευταία, ούτε εργαζόταν, ούτε συνέβαλε με κάποιο τρόπο στις οικονομικές ανάγκες της οικογένειας. Σήμερα, όμως υποστηρίζει, ότι δεν αποτελεί προτεραιότητα της οικογένειας το παιδί, αλλά η εργασία και γενικότερα η επαγγελματική σταδιοδρομία των γονέων, με αποτέλεσμα να εργάζονται και να λείπουν πολλές ώρες από το σπίτι, είτε γιατί έχουν οικονομική ανάγκη, είτε γιατί κυνηγούν την καταξίωση στον επαγγελματικό τους χώρο.

8.2.15. Οι δυσκολίες στο γάμο παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο15)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι δυσκολίες και ανησυχίες είχαν οι άνθρωποι της εποχής σου και τι οι άνθρωποι σήμερα, όταν αποφασίζουν να παντρευτούν και να κάνουν παιδιά; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις δυσκολίες που εντοπίζουν οι δύο μητέρες, στην απόφαση των ανθρώπων της παλαιότερης εποχής, να παντρευτούν και να αποκτήσουν παιδιά και στην απόφαση των ανθρώπων σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.15.1. Παλαιότερα

8.2.15.1.1. Η σεξουαλική σχέση ως κριτήριο γάμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι κατά την παλαιότερη εποχή ήταν πολύ σημαντικό για τη γυναίκα που επρόκειτο να παντρευτεί να μην έχει προηγούμενες σεξουαλικές επαφές. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] τον ενδιέφερε βέβαια παλαιότερα κατά πολύ η γυναίκα αυτή να μην έχει προηγούμενες σεξουαλικές σχέσεις, δηλαδή, ήθελε να είναι ο πρώτος άντρας της ζωής της.

8.2.15.1.2. Η περιουσία ως κριτήριο γάμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι κατά την παλαιότερη εποχή ήταν πολύ σημαντικό για την γυναίκα που επρόκειτο να παντρευτεί να έχει στην κατοχή της κάποια περιουσία. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] Και κοίταζε πιστεύω, επίσης, να έχει και μία μικρή ε... περιουσία, μία προίκα, όπως λέμε, ώστε να αυξήσει τη δική του ή να έχει μία βάση για να ζήσει την οικογένειά του.

8.2.15.1.3. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας γάμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι κατά την παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι, όταν αποφάσιζαν να παντρευτούν, αντιμετώπιζαν δυσκολίες οικονομικής φύσεως. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Όταν αποφάσιζαν να παντρευτούν παλαιότερα ε... οι δυσκολίες ήτανε, στο ότι δεν είχανε οι γονείς να προσφέρουνε... σπίτι στα παιδιά, και παλεύανε να... κάνανε οικονομίες δεξιά και αριστερά, κάθε μήνα, ό, τι μπορούνε να το αφήνουνε στην άκρη, για να παντρέψουνε την κόρη, να παντρέψουνε το γιο. Να χτίσουν ένα κομμάτι... να πουλήσουνε κάποιο... λιώφυτο, για να... μπορέσουν να πάρουν τα χρήματα, για να... κάνουν το γάμο [...] Να κάνουμε παιδί, αλλά να το... μπορέσουμε να το μεγαλώσουμε σωστά. Ε... να του προσφέρουμε ένα ζευγάρι παπούτσια, ρούχα, σχολείο.

8.2.15.2. Σήμερα

8.2.15.2.1 Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή αναβολής γάμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει στη ζωή του, αποτελούν βασικό λόγο αναβολής ή μη πραγματοποίησης του γάμου. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: «σήμερα, αντιθέτως, ε... οι καταστάσεις έχουν αλλάξει, η ζωή έχει ακριβύνει πάρα πολύ και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σήμερα οι άνθρωποι, όταν αποφασίζουν να παντρευτούν είναι κυρίως οικονομικής φύσεως [...] όπου προωθείται πάρα πολύ η κατανάλωση και το έχειν και το υλικό, και γενικά και οι γονείς, αλλά έχουν μάθει και τα παιδιά, να ζητάνε και πολλά παιχνίδια και πολλά ρούχα, και πολλές εξόδους, και όλα γενικά να τα έχουν σε ένα πλεονασμό, σε ένα πλεόνασμα, σε μία μεγάλη ποσότητα.

Μαρία: [...] Σήμερα, για να... οι ανησυχίες για να γίνει μια οικογένεια είναι... ε... πάλι το πού θα μείνουνε, πιστεύω. Θα βρουνε στο ενοίκιο; Θα πάρουνε κάποιο δάνειο; Ε... το ξεκίνημα είναι δύσκολο. Δηλαδή, πού θα μείνουν. Αυτό πιστεύω. Και ανησυχούν, το πώς θα τα καταφέρουνε και πώς θα είναι.

8.2.15.2.2. Η επιλογής συντρόφου ως πηγή αναβολής γάμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι βασική αιτία αναβολής του γάμου στη εποχή μας, είναι και το γεγονός, ότι οι άνθρωποι σήμερα έχουν πολλές απαιτήσεις και προσδοκίες από το συνάνθρωπό τους. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή και οι δύο, όταν προχωρούν στην επιλογή συντρόφου, ο ένας τους βρωμάει, όπως λέμε, και ο άλλος τους ξινίζει. Δηλαδή σήμερα θέλουμε τα πάντα, δηλαδή, θέλουμε και να είναι όμορφος και να είναι πλούσιος και να είναι μορφωμένος και να έχει τέλεια συμπεριφορά και χαρακτήρα, ε, δηλαδή θέλουμε όλο το πακέτο μαζί. Αλλά πιστεύω, ότι είναι λίγο δύσκολο να τα βρεις όλα αυτά μαζί ε, σε έναν άνθρωπο.

8.2.15.2.3 Ο πλεονασμός δραστηριοτήτων ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί ως δυσκολία στην ανατροφή των παιδιών, τον υπέρμετρο ενθουσιασμό των γονέων, που τους ωθεί, στο να κάνουν τα παιδιά τους να ασχολούνται με πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Δηλαδή, πρέπει να υπάρχει και ένα μέτρο. Όχι όλα πια να τα προσφέρουμε στα παιδιά. Κάποια να τα αποφασίσουνε μετά αργότερα. Δηλαδή, δεν μπορούμε να του προσφέρουμε τρία χόμπι να τα κάνει το παιδί, τρία σπορ, ας πούμε. Ένα. Ένα που να του αρέσει, που να το γεμίζει. Δεν μπορούμε να το τρελάνουμε το παιδί σε πολλές δραστηριότητες. Λίγες και καλές. Που να τις έχει όρεξη το παιδί, και όχι να πηγαίνει και να κατεβάζει μούτρα και να είναι στενοχωρημένο και να είναι αγχωμένο, και να σκεφτεί, πότε θα φύγω. Αυτό εγώ το θεωρώ έγκλημα.

8.2.15.2.4. Η παραβατική συμπεριφορά ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο κίνδυνος της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών είναι το πιο δύσκολο κομμάτι της ανατροφής των παιδιών, που καλείται να αντιμετωπίσει ο σύγχρονος γονιός. Έτσι, χαρακτηρίστικά, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ή επίσης, ε... αυτό που ανησυχεί, ε... τους μελλοντικούς γονείς, είναι, το αν τα παιδιά τους, ε... θα έχουν έναν καλό δρόμο στη ζωή τους, γιατί... οι κίνδυνοι είναι πολλοί στις μέρες, δηλαδή, και η πιθανότητα των ναρκωτικών είναι μεγάλη, και το να γίνει ένα παιδί αλκοολικό ε, και το να... πέσει, ας πούμε, στην κλοπή.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι παλαιότερα και σήμερα, όταν αποφάσιζαν να κάνουν οικογένεια και να αποκτήσουν παιδιά, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 42 πιο κάτω.

Πίνακας 42: Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και ανησυχίες που είχαν οι άνθρωποι παλαιότερα και σήμερα αναφορικά με το γάμο και την απόκτηση παιδιών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τις ανησυχίες αναφορικά με το γάμο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Η σεξουαλική σχέση ως κριτήριο γάμου	0	1	1
Η περιουσία ως κριτήριο γάμου	0	1	1
Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας γάμου	1	0	1
Σήμερα			
Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή αναβολής γάμου	1	1	2
Η επιλογή συντρόφου ως πηγή αναβολής γάμου	0	1	1
Ο πλεονασμός δραστηριοτήτων ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Η παραβατική συμπεριφορά ως πηγή ανησυχίας	0	1	0

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι οικονομικές δυσκολίες της σημερινής εποχής αναγκάζουν το άτομο να αναβάλλει το γάμο. Επιπλέον, η Μαρία υποστηρίζει, ότι αυτός ήταν και ένας βασικός λόγος που οι άνθρωποι και στην παλαιότερη εποχή αντιμετώπιζαν δυσκολίες στον γάμο τους. Η Μαρία επίσης θεωρεί, ότι ο άνθρωπος συναντάει στις μέρες μας ιδιαίτερες δυσκολίες στο να βρει το κατάλληλο πρόσωπο, για να το παντρευτεί.

Τέλος, υποστηρίζει, ότι οι γονείς απασχολούνται ιδιαίτερα με τις εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους και παραγεμίζουν το χρόνο τους με αυτές, με αποτέλεσμα το παιδί να αποδιοργανώνεται, και λόγω ης ποσότητας αυτών να μην αντλεί την χαρά και την ικανοποίηση, που κανονικά θα ένιωθε, λόγω της ενασχόλησής του με αυτές.

Από την άλλη πλευρά η Ευαγγελία θεωρεί, ότι δύο από τις ανησυχίες που είχαν οι άνθρωποι της παλαιότερης εποχής, πριν παντρευτούν, ήταν αφενός μεν, η απειρία της γυναίκας στις σεξουαλικές σχέσεις, αφετέρου δε, η εύρεση νύφης με κριτήριο την περιουσία. Επικεντρώνεται λοιπόν στον άντρα και αναφέρει, ότι δεν επιθυμούσε η γυναίκα να έχει προηγούμενες ερωτικές σχέσεις, αλλά αντιθέτως ήθελε να διαθέτει μία ικανοποιητική περιουσία. Τέλος, αναφέρεται ως βασική ανησυχία των γονέων σήμερα, η πιθανή παραβατική συμπεριφορά – ναρκωτικά, αλκοολισμός, κλοπή - των παιδιών τους. Αυτή η έννοια αποτελεί και μία από τις βασικότερες ανησυχίες των γονέων σήμερα, αναφορικά με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.

8.2.16. Η απόκτηση παιδιών παλαιότερα και σήμερα (Ερώτηση Νο16)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Για ποιους λόγους οι άνθρωποι έκαναν παιδιά τότε και τι συμβαίνει σήμερα, όσον αφορά την τεκνοποίηση και γενικότερα την αναπαραγωγή», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που ωθούσαν τους ανθρώπους την παλαιότερη εποχή στην απόκτηση παιδιών και τις αντιλήψεις τους σχετικά με την τεκνοποίηση και γενικότερα την αναπαραγωγή σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.16.1. Παλαιότερα

8.2.16.1.1. Η τεκνοποίηση ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά λόγω της υπέρμετρης αγάπης, που ένιωθαν, ότι υπήρχε ανάμεσα στο ζευγάρι, που τους ωθούσε, στο να δημιουργήσουν μία μεγάλη οικογένεια. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Οι άνθρωποι παλαιότερα έκαναν παιδιά, ε... γιατί τα αγαπούσαν πάρα πολύ, γιατί ήθελαν να έχουνε μία πολύ μεγάλη οικογένεια, ε, που να έχει πάρα πολλά μέλη, ε... γιατί είχανε πολύ χρόνο, να αφιερώσουν σε αυτά και γιατί η μητέρα δεν εργαζόταν ε, και ήταν στο σπίτι και... ε... μοίραζε το χρόνο της στα παιδιά της και στις δουλειές του παιδιού.

8.2.16.1.2. Η τεκνοποίηση ως πηγή διαιώνισης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι άνθρωποι παλαιότερα αποκτούσαν παιδιά, για να διαιωνιστεί το είδος, για να αποκτήσουν απογόνους. Χαρακτηριστικά, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Έκαναν παιδιά παλαιότερα, γιατί ήθελαν να διαιωνιστεί το είδος. Το... Έτσι είχαν μάθει από τους γονείς και αυτό θεωρούσαν, ότι είναι το σωστό.

8.2.16.2. Σήμερα

8.2.16.2.1. Η τεκνοποίηση ως πηγή προβλημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει προβλήματα στην απόκτηση παιδιών σήμερα από το ζευγάρι και στην προσπάθεια επίλυσής τους με διάφορους τρόπους. Με αυτήν την φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Σήμερα βέβαια η κατάσταση είναι λίγο διαφορετική, ε... ε... πολλά είναι τα ζευγάρια που δεν μπορούν εύκολα να κάνουν παιδιά, ε... και καταφεύγουν στη λύση της ε... εξωσωματικής γονιμοποίησης ή επίσης και στην ε... λύση της παρένθετης, ε... μητρότητας. Ε... δηλαδή, η μητέρα ε... δίνει σε ένα εργαστήριο το ωάριό της και ο πατέρας το σπέρμα του, ε, γονιμοποιείται το ωάριο και μετά αυτό μεταφέρεται στην μήτρα κάποιας άλλης γυναίκας. Συνήθως, αυτή η γυναίκα είναι συγγενής της μελλοντικής μητέρας ή του μελλοντικού πατέρα. Κυοφορεί, λοιπόν, αυτή η μητέρα, η «παρένθετη», όπως λέγεται το μωρό των γονέων, ε... και τους το δίνει, όταν γεννηθεί.

Μαρία: [...] Σήμερα, δυστυχώς πολλές οικογένειες, δεν έχουνε παιδιά, έχουνε προβλήματα. Στειρότητας, υπογονιμότητας, και άλλα προβλήματα και προσπαθούνε με εξωσωματικές γονιμοποιήσεις και μία και δύο και τρεις και τέσσερις φορές να αποκτήσουν το παιδί. Κάποιοι καταλήγουν και σε υιοθεσία, οι πιο τυχεροί. Κάποιοι δεν τα καταφέρνουν», και [...] Πιστεύω, ο τρόπος ζωής... Ο τρόπος ζωής... η ακτινοβολία απ' τα κινητά, η διατροφή, το καυσαέριο, το άγχος, όλα αυτά επηρεάζουνε [...] Εγώ πιστεύω ο τρόπος ζωής είναι... που τα 'χει κάνει έτσι όλα... και η ... μόλυνση του περιβάλλοντος. Όλα αυτά έχουνε αντίκτυπο την υγεία, την σεξουαλική υγεία.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που έκαναν οι άνθρωποι παλαιότερα παιδιά και το τι γίνεται σήμερα αναφορικά με την τεκνοποίηση και την αναπαραγωγή, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 43 πιο κάτω.

Πίνακας 43: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που οι άνθρωποι έκαναν παιδιά παλαιότερα και το τι συμβαίνει σήμερα αναφορικά με την τεκνοποίηση και την αναπαραγωγή σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την απόκτηση των παιδιών και γενικότερα την αναπαραγωγή	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Η τεκνοποίηση ως πηγή αγάπης	0	1	1
Η τεκνοποίηση ως πηγή διαιώνισης	1	0	1
Σήμερα			
Η τεκνοποίηση ως πηγή προβλημάτων	1	1	2

Η Ευαγγελία λοιπόν πιστεύει, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά από αγάπη, από την επιθυμία να δημιουργήσουν οικογένεια με έναν άνθρωπο, για τον οποίο ένιωθαν πολύ μεγάλη αγάπη. Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά, για να αποκτήσουν απογόνους, να συνεχιστεί η γενιά, να διαιωνιστεί το ανθρώπινο είδος. Ωστόσο και τα δύο υποκείμενα, θεωρούν, ότι σήμερα οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν προβλήματα στην απόκτηση παιδιών, λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής, αλλά και των άσχημων συνθηκών στη ζωή, όπως είναι το άγχος, το δυσμενές περιβάλλον, η διατροφή, η ακτινοβολία από τα κινητά. Η Ευαγγελία μάλιστα θίγει και το θέμα της εξωσωματικής, στο οποίο προχωρούν τα ζευγάρια, τα οποία δυσκολεύονται από μόνα τους να αποκτήσουν παιδί, όπως και στην πιθανότητα της παρένθετης μητρότητας.

8.2.17. Ο ρόλος των παιδιών στα πλαίσια της οικογένειας (Ερώτηση Νο17)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιος γενικά θεωρείς, ότι είναι ο ρόλος των παιδιών μέσα στη οικογένεια» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο των παιδιών στα πλαίσια της οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.17.1 Τα παιδιά ως πηγή στήριξης γονέων και αδερφών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναγνωρίζει, ότι ο ρόλος του παιδιού μέσα στα πλαίσια της οικογένειας είναι να στηρίζει τους γονείς και τα αδέρφια. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε... ο ρόλος τους μέσα σε αυτήν, ε... πρέπει να είναι... πρέπει να είναι στο... πρέπει να μεγαλώνουν, όπως είπα με πολύ αγάπη ε, και με πολύ στήριξη από τους γονείς, και πρέπει τα παιδιά, τα αδέρφια, δηλαδή, μεταξύ τους, ε, να μάθουν να είναι αγαπημένα και να στηρίζουν ο ένας τον άλλον, αλλά και αργότερα στη ζωή ε, να στηρίζουν τους γονείς τους.

8.2.17.2 Τα παιδιά ως πηγή αρμονικής συνύπαρξης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο ρόλος των παιδιών μέσα στα πλαίσια της οικογένειας είναι να διατηρείται μία ισορροπία, μια αρμονία, μία αμοιβαία ανταπόκριση συναισθημάτων με τους γονείς. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] να μπορούν να συνυπάρχουν με τους γονείς αρμονικά, να μπορούν να... επικοινωνούν, να... να παίζουνε... με τους γονείς, μεταξύ τους... αυτά πιστεύω. Και να ευχαριστούνε τους γονείς και επίσης και οι γονείς αυτά. Να υπάρχει... μια, ένα αλισβερίκι συναισθημάτων.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο των παιδιών μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 44 πιο κάτω.

Πίνακας 44: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των παιδιών μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των παιδιών μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Γα παιδιά ως πηγή στήριξης γονέων και αδερφών	0	1	1
Γα παιδιά ως πηγή αρμονικής συνύπαρξης	1	0	1

Όπως φαίνεται, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο ρόλος των παιδιών μέσα στην οικογένεια είναι να στηρίζουν τους γονείς, αλλά και τα παιδιά, τα αδέρφια μεταξύ τους να στηρίζονται πάρα πολύ. Και να υπάρχει αγάπη μεταξύ τους. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι τα παιδιά υπάρχουν, για να επικοινωνούν και να παίζουν με τους γονείς, αλλά και να ευχαριστούν τους γονείς και οι γονείς αυτά. Να υπάρχει, δηλαδή, μία αμοιβαία ανταλλαγή συναισθημάτων, η οποία δημιουργεί μία ισορροπία και μία αρμονία στην οικογένεια.

8.2.18. Περνάει κρίση ο θεσμός της οικογένειας; (Ερώτηση Νο18)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς, ότι ο θεσμός της οικογένειας περνάει σήμερα κρίση;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν ο θεσμός της οικογένειας στις μέρες μας περνάει κρίση, και αν συμβαίνει αυτό, για ποιο λόγο. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.18.1 Ο θεσμός της οικογένειας ως πηγή κρίσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο θεσμός της οικογένειας σήμερα περνάει κρίση, λόγω του σύγχρονου τρόπου ζωής και της πολύωρης απουσίας των γονέων από το σπίτι. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] Θεωρώ, ότι περνάει κρίση, γιατί υπάρχουν πάρα πολλά διαζύγια, γιατί υπάρχουν πάρα πολλές μονογονεϊκές οικογένειες, ε... Γιατί... δεν έχουν πολλά ζευγάρια, παιδιά, και αυτό προκαλεί κρίση στο γάμο.

Ευαγγελία: [...] Σίγουρα στις ε... μέρες μας πιστεύω, ότι η οικογένεια περνάει κρίση, ε... γιατί αυτό άλλωστε φαίνεται και από την μεγάλη, ε, συχνότητα των... ε... διαζυγίων, ε... αυτό, βέβαια... πιστεύω, ότι... οφείλεται στο γρήγορο τρόπο ζωής που έχουμε, ε, στον καταναλωτικό τρόπο ζωής που έχουμε, επίσης, δηλαδή, θέλω πολλά πράγματα στη ζωή μου, θα δουλέψω πολλές ώρες, και η μητέρα και ο πατέρας, ε, με αποτέλεσμα να μειώνεται ο χρόνος και που έχουν μεταξύ τους να μοιραστούν και με τα παιδιά τους [...] γιατί βλέπεις, ότι και... οι παππούδες που... ε... μεγαλώνουν τα παιδιά, όταν ε... κρατάνε μάλλον τα παιδιά, όταν οι γονείς δουλεύουν, ε... νομίζουν, ότι αυτό τους δίνει το δικαίωμα να παρεμβαίνουν στη ζωή της οικογένειας ε, και να δίνουνε διαταγές, θα έλεγα, όχι συμβουλές, στους γονείς, για το πώς θα πρέπει να μεγαλώσουν τα παιδιά τους. Ε... σήμερα, επίσης, η οικογένεια περνάει κρίση, γιατί η μητέρα, σε αντίθεση με την παλαιότερη εποχή, είναι κι εκείνη, ε, στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως και ο πατέρας, ε... απύσχα πολλές ώρες από το σπίτι.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, καταλαβαίνουμε, ότι και τα δύο υποκείμενα πιστεύουν, ότι ο θεσμός της οικογένειας περνάει κρίση στις μέρες μας, λόγω του σύγχρονου καταναλωτικού τρόπου ζωής, που οδηγεί στην πολύωρη απουσία των γονέων από το σπίτι και στην παρατεταμένη παραμονή των παιδιών στα παππούδια. Ως αποτέλεσμα αυτής της κρίσης είναι και το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών, αλλά και το συνηθέστατο πλέον φαινόμενο των διαζυγίων.

8.2.19. Το διαζύγιο σήμερα (Ερώτηση Νο19)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Για ποιους λόγους φτάνουν οι άνθρωποι σήμερα στο διαζύγιο; Τι νομίζεις, ότι φταίει για την αύξηση των διαζυγίων σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που ωθούν τα ζευγάρια σήμερα στο διαζύγιο, αλλά και την αιτία της αύξησης των διαζυγίων που παρατηρείται στις μέρες μας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.19.1 Το διαζύγιο ως πηγή εγωισμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδίδει το διαζύγιο στον εγωισμό του ανθρώπου. Χαρακτηριστικά:

Μαρία: [...] Ο εγωισμός. Αυτό... το ότι... ε... κοιτάνε μόνο την πάρτι μας, και όχι τον σύντροφό μας... κοιτάμε μόνο να περνάμε καλά, και όχι να περνάμε όλοι καλά, κι αυτό πιστεύω είναι το... η κύρια αιτία του διαζυγίου. Και ραγίζει το γυαλί. Δεν υπάρχει αγάπη.

8.2.19.2. Το διαζύγιο ως πηγή έλλειψης χρόνου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί βασική αιτία του διαζυγίου τον καταναλωτικό και σύγχρονο τρόπο ζωής, ο οποίος εξωθεί τα άτομα στο να εργάζονται συνεχώς, με αποτέλεσμα να μειώνεται ο χρόνος που αφιερώνουν στην οικογένειά τους. Ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι ένας από τους... βασικότερους λόγους ε, για τον οποίο... οι άνθρωποι σήμερα φτάνουν στο διαζύγιο, είναι η έλλειψη του χρόνου. Ε... ο καταναλωτικός τρόπος ζωής, δηλαδή, που υπάρχει σήμερα, ωθεί τους ανθρώπους να δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες, ε, με αποτέλεσμα στο τέλος να μην έχουν χρόνο να μοιραστούν μεταξύ τους ε, και... να αναθερμάνουν την, ε... σχέση τους.

8.2.19.3. Το διαζύγιο ως πηγή επηρεασμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το διαζύγιο είναι αποτέλεσμα επηρεασμού του ζευγαριού από συγγενείς. Έτσι έχουμε το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] η οικογένεια, ε... έχει ανοίξει τα σύνορά της εντός εισαγωγικών και αφήνει τους άλλους να την επηρεάζουν. Δηλαδή... είναι πολύ συχνό το φαινόμενο ε... ο... άντρας της οικογένειας να επηρεάζεται από την μητέρα του ε, ή... η ... Γυναίκα, η γυναίκα της οικογένειας, η μητέρα, να επηρεάζεται από τη δική της, ε... μητέρα, από την οικογένεια της την πατρική, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις, ε... ανάμεσα στα... ζευγάρια, ανάμεσα στο αντρόγυνο ε, και να φτάνουν στο... διαζύγιο.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους των διαζυγίων σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 45 πιο κάτω.

Πίνακας 45: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους των διαζυγίων σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους του διαζυγίου	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το διαζύγιο ως πηγή εγωισμού	1	0	1
Το διαζύγιο ως πηγή έλλειψης χρόνου	0	1	1
Το διαζύγιο ως πηγή επηρεασμού	0	1	1

Η Μαρία λοιπόν θεωρεί, ότι οι άνθρωποι σήμερα φτάνουν στο διαζύγιο για εγωιστικούς λόγους. Ενδιαφέρονται, δηλαδή μεμονωμένα τα άτομα να περνούν καλά και όχι, σαν οικογένεια, σαν ομάδα. Νοιάζονται για την προσωπική τους ευημερία και αδιαφορούν για τους υπόλοιπους.

Η Ευαγγελία από την άλλη πιστεύει, ότι οι άνθρωποι παίρνουν διαζύγιο, γιατί κατά τη διάρκεια του γάμου τους δεν έχουν καθόλου ελεύθερο χρόνο να μοιραστούν και να περάσουν στιγμές μεταξύ τους. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι και ένας βασικός λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι χωρίζουν, είναι γιατί αφήνουν τρίτα άτομα να εισχωρούν στη σχέση τους και να τα επηρεάζουν.

8.2.20. Η διάλυση της οικογένειας σήμερα (Ερώτηση Νο20)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς, ότι σήμερα οι άνθρωποι προχωρούν πιο εύκολα στη διάλυση της οικογένειας, και αν ναι, πού νομίζεις, ότι οφείλεται αυτό», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν πιστεύουν, και για πιο λόγο, ότι οι άνθρωποι χωρίζουν σήμερα ευκολότερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.20.1 Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή ασυμφωνίας χαρακτήρων: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ως αιτία διάλυσης της οικογένειας σήμερα τον εγωισμό, αλλά και την εγωπάθεια που επικρατεί στους ανθρώπους. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Αν υπάρχει ασυμφωνία χαρακτήρων και μπει και ο εγωισμός και μπει και η εγωπάθεια και όλα αυτά, το λένε πολύ εύκολα το να. Πιστεύω, αν υπάρχουν παιδιά, ίσως να τα σκέφτονται λιγάκι. Με την έννοια... πώς θα ζήσουν... πώς θα 'ναι τώρα, ποιος θα πάρει την επιμέλεια. Υπάρχει λίγο... αγωνία και άγχος σ' αυτό.

8.2.20.2. Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή δεύτερης προσπάθειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι οικογένειες διαλύονται ευκολότερα σήμερα, γιατί έχουν την ευκαιρία τα μέλη τους να δημιουργήσουν και πάλι οικογένεια, να προσπαθήσουν για δεύτερη φορά, αφού η κοινωνία το επιτρέπει και δεν είναι μεμπτό, όπως στην παλαιότερη εποχή. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι σήμερα οι άνθρωποι προχωρούν πιο εύκολα στη διάλυση της οικογένειας ε, και αυτό γιατί, πιστεύω, ότι γνωρίζουν από πριν, ότι έχουν την εναλλακτική, αν μία φορά αποτύχουν στο να δημιουργήσουν οικογένεια, ότι μπορούν να ξαναπροσπαθήσουν ε, για δεύτερη φορά να δημιουργήσουν οικογένεια ή και τρίτη. Δηλαδή, στις μέρες μας είναι πολύ συχνό το φαινόμενο της μονογονεϊκής οικογένειας ή της οικογένειας με παιδιά από συζύγους που έχουν ξαναπαντρευτεί ε... πολλές φορές. Ε, και αυτό γιατί είναι από την κοινωνία μας επιτρεπτό. Παλαιότερα, όμως αυτό δεν επιτρεπόταν, γιατί η κοινωνία δεν το άντεχε αυτό, ήταν πιο στενά τα όριά της, ε... και αυτό δεν το δεχόταν πολύ εύκολα.

8.2.20.3. Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή έλλειψης χρόνου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως αιτία διάλυσης της οικογένειας σήμερα το λιγοστό χρόνο που μοιράζεται το ζευγάρι. Έτσι, έχουμε συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] στις μέρες μας οι άνθρωποι προχωρούν πιο εύκολα στη διάλυση της οικογένειας, ε, γιατί δεν έχουν χρόνο να συζητήσουν τα προβλήματά τους, όπως είχαν παλαιότερα, αφού εργάζεται και η μητέρα έξω από το σπίτι. Δουλεύουν πάρα πολλές ώρες, γιατί οι ανάγκες της οικογένειας είναι μεγάλες ή γιατί εκείνοι θέλουν να θεωρούν ότι οι ανάγκες της οικογένειας είναι με, είναι πολλές και μεγάλες, ε... και έτσι μειώνεται ο χρόνος που περνάνε μεταξύ τους, αλλοτριώνεται η σχέση τους και στο τέλος αποξενώνονται... εντελώς.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που ωθούν τους ανθρώπους σήμερα ευκολότερα στη διάλυση της σχέσης τους παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 46 πιο κάτω.

Πίνακας 46: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που οι άνθρωποι προχωρούν ευκολότερα στη διάλυση της οικογένειας σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους της διάλυσης των οικογενειών σήμερα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή ασυμφωνίας χαρακτήρων	1	0	1
Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή δεύτερης προσπάθειας	0	1	1
Η διάλυση της οικογένειας ως πηγή έλλειψης χρόνου	0	1	1

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι γενικά η οικογένεια σήμερα διαλύεται ευκολότερα συγκριτικά με το παρελθόν, γιατί επικρατεί ο εγωισμός στη συμπεριφορά των ανθρώπων και σε γενικότερα πλαίσια υπάρχει ασυμφωνία χαρακτήρων. Η Ευαγγελία από την άλλη τονίζει, για άλλη μια φορά, ότι η έλλειψη χρόνου, που παρατηρείται έντονα στις μέρες μας, έχει ως αποτέλεσμα την μείωση του χρόνου που αφιερώνει ο ένας στον άλλον, την αλλοτρίωση της σχέσης και στο τέλος την αποξένωση. Ακόμη, θεωρείται εύκολο στις μέρες μας να χωρίσει κάποιος, γιατί είναι το ίδιο εύκολο να ξαναπαντρευτεί. Παλαιότερα, δηλαδή, κατέκριναν το χωρισμό, αλλά και την προοπτική να ξαναπαντρευτεί κάποιος και να αποκτήσει κι άλλα παιδιά με άλλο σύντροφο. Στις μέρες μας, όμως αυτό είναι πολύ συνηθισμένο, για να μην πούμε ο κανόνας.

8.2.21. Η συμβίωση πριν τον γάμο (Ερώτηση Νο21)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Είναι σωστό οι άνθρωποι να συζούν μαζί, πριν παντρευτούν και γιατί;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν θεωρούν σωστή τη συμβίωση πριν το γάμο. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.21.1. Η συμβίωση ως πηγή γνωριμίας του άλλου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο είναι θετικό στην συμβίωση του ζευγαριού, πριν το γάμο, αφού αυτή διευκολύνει την μεταξύ τους σχέση και είναι μία ευκαιρία να γνωρίσει ο ένας τον άλλον καλύτερα. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι είναι απόλυτα σωστό οι άνθρωποι να συζούν μαζί, πριν παντρευτούν, γιατί πιστεύω, ότι έτσι γνωρίζει ο ένας τον άλλον, ε... μαθαίνει τις συνέ, τις συνήθειές του, ε... τον γνωρίζει, όπως θα λέγαμε, και από την καλή και από την ανάποδη, ε, και έτσι... ελαχιστοποιούνται οι

πιθανότητες αργότερα να χωρίσουν. Βέβαια, θα μου πεις, ότι ο άνθρωπος, αλλάζει, δηλαδή, αλλιώς γνωρίζεις το σύντροφό σου, όταν είναι μόνος του, αλλιώς τον βλέπεις μέσα στην οικογένεια ε... με παιδιά, δηλαδή άλλη συμπεριφορά μπορεί να σου παρουσιάσει. Ωστόσο πιστεύω, ότι όσο καλύτερα γνωρίζεις έναν άνθρωπο, ε... τόσο και περισσότερες πιθανότητες έχεις, να είσαι μεγαλύτερο χρονικό διάστημα μαζί του. Οπότε για να τον γνωρίσεις καλύτερα, πριν φτάσεις στο γάμο, ε... πιστεύω, ότι οπωσδήποτε πρέπει να συζητήσεις με κάποιον ή κάποια.

8.2.21.2 Η συμβίωση ως πηγή φθοράς της σχέσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συμβίωση πριν το γάμο, φθείρει τη σχέση και καταστρέφει το μυστήριο που πρέπει να υπάρχει ανάμεσα στο ζευγάρι. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Δεν είναι καλό να συζούνε. Με την έννοια, ότι... να υπάρχει και λίγο σασπένς μετά. Να υπάρχει και κάτι που δεν το 'χουνε ζήσει. Να υπάρχει... και κάτι άλλο που θ' αλλάξει.

: «[...] Γιατί πιστεύω, ότι... 'ντάξει, δεν είναι όλα... να τα ζήσουμε όλα, να τα... δούμε έτσι... πώς να το πω; Ε... να υπάρχει και κάτι που δεν το 'χουνε ζήσει. Να υπάρχει και λίγο μυστήριο. Να υπάρχει και κάτι, που δεν τα 'χουμε δώσει όλα. Γιατί, αν τα 'χουμε δώσει όλα πιστεύω, μετά, κάπου και ο άλλος, λέει, τη βαριέται τη... τη γυναίκα. Δηλαδή, κάπου, λέει, 'ντάξει, την είδαμε και αυτή, την δοκιμάσαμε, και τι έγινε; Δηλαδή, ε... κάπου να μην τα δίνουμε όλα στον άλλον. Να κρατάμε και... μία πισινή για μας. Να μην είμαστε τόσο δοτικοί. Αυτό πιστεύω. [...] εγώ πιστεύω, ότι η καθημερινότητα φθείρει και τον άνθρωπο. Δηλαδή, να... μπορεί με το να βλέπεις τον άλλον, όπως πλένει τα δόντια του, ή όπως ξυρίζεται ή όπως κάνει αυτά, να νιώσεις μια αποστροφή, μία... α! Αυτό είναι! Οπότε, δεν είναι ο πρίγκιπας των ονείρων μου. Εντάξει, μωρέ! Δεν είναι και τίποτα! Μ' αυτή την έννοια.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη συμβίωση πριν το γάμο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 47 πιο κάτω.

Πίνακας 47: Κατηγορίες που αφορούν τη συμβίωση πριν το γάμο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη συμβίωση πριν το γάμο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η συμβίωση ως πηγή γνωριμίας του άλλου	0	1	1
Η συμβίωση ως πηγή φθοράς της σχέσης	1	0	1

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι απόψεις των δύο υποκειμένων στο συγκεκριμένο θέμα είναι εντελώς διαφορετικές. Πιο αναλυτικά, η Ευαγγελία αντιμετωπίζει τη συμβίωση, ως μία ευκαιρία να έρθει το ζευγάρι πιο κοντά και να γνωρίσει ο ένας τον άλλον καλύτερα, πριν λάβει την μεγάλη απόφαση του γάμου. Αντιθέτως, η Μαρία υποστηρίζει, ότι μέσω της συμβίωσης το ζευγάρι φθείρεται, γιατί δεν υπάρχει καθόλου μυστήριο στη σχέση τους, αφού συζούν, και έχουν μάθει ο ένας τον άλλον πολύ καλά.

8.2.22. Οι ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις στην εποχή μας (Ερώτηση Νο22)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι γνώμη έχεις για τις απελευθερωμένες και τις ελεύθερες σχέσεις» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις απελευθερωμένες και τις ελεύθερες σχέσεις σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.22.1. Οι απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή διάλυσης της οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι απελευθερωμένες και οι ελεύθερες σχέσεις οδηγούν στη διάλυση της οικογένειας. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] δεν είμαι και πολύ υπέρ των απελευθερωμένων και ελεύθερων σχέσεων, ε... δηλαδή, πιστεύω, ότι ο άνθρωπος, είτε είναι άντρας, είτε είναι γυναίκα, πρέπει να είναι μονογαμικό ον, ε... και το πιστεύω απόλυτα αυτό, ε... και μάλιστα είμαι απόλυτη στη θέση μου αυτή. Δηλαδή, πιστεύω, ότι μία απιστία για... μένα, ε... αν δηλαδή, την εισέπραττα εγώ από το σύζυγό μου, θα μπορούσα να οδηγήσω, εξαιτίας αυτής της απιστίας, την οικογένειά μου σε... διάλυση. Βέβαια, πρώτα θα... θα έβλεπα και θα έκρινα, το αν εγώ με τον τρόπο μου οδήγησα τον σύζυγό μου σε αυτή την απιστία, ε, και αν... ήμουν σίγουρη, ότι από την ... πλευρά μου ήταν όλα εντάξει, ε... νομίζω, ότι δε θα το συγχωρούσα στο σύζυγό μου. Όχι, δεν είμαι καθόλου υπέρ των απελευθερωμένων και των ελεύθερων σχέσεων, ούτε... υπέρ των σχέσεων που γίνονται ανάμεσα στα ζευγάρια... ε, ούτε... με καμία άλλη μορφή απελευθερωμένης σχέσης.

8.2.22.2. Οι απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή μετάδοσης σεξουαλικών νοσημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις αποτελούν αιτία μετάδοσης πολλών σεξουαλικών νοσημάτων. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Καλό είναι να μην υπάρχουν, αλλά υπάρχουν... Πιστεύω, γιατί... και τα σεξουαλικά... μεταδιδόμενα νοσήματα... έχουνε παίζει ρόλο... σ' αυτό... Δεν ξέρω. Μου φαίνονται... είμαι της παλιάς σχολής εγώ... Θεωρώ, ότι δεν... είναι αρρωστημένες καταστά... όχι αρρωστημένες. Πώς να το πω, αρρωστημένες; Να το πω, ότι... 'ντάξει. Είναι ένας τρόπος ζωής κι αυτός. Αλλά δεν είναι, ότι καλύτερο.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 48 πιο κάτω.

Πίνακας 48: Κατηγορίες που αφορούν τις ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή διάλυσης της οικογένειας	0	1	1
Οι απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή μετάδοσης σεξουαλικών νοσημάτων	1	0	1

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα, η Μαρία αντιλαμβάνεται τις ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή μικροβίων και εστία μετάδοσης σεξουαλικών νοσημάτων, γι' αυτό είναι και κάθετα αρνητική στην ύπαρξή τους. Η Ευαγγελία από την άλλη, είναι και αυτή αρνητική στην ύπαρξή τους, γιατί πιστεύει, ότι με αργό ή γρήγορο ρυθμό, οδηγούν την οικογένεια σε διάλυση, όταν μαθευτούν. Η ίδια μάλιστα υπογραμμίζει, το πόσο γρήγορα θα διέλυε την οικογένειά της, εξαιτίας μίας απιστίας και ειδικά στην περίπτωση που, αφού έκανε μία αυτοκριτική, θα διαπίστωνε, ότι ήταν εντάξει πρώτα με τον εαυτό της, κι έπειτα με το σύζυγό της.

8.2.23. Οι νέες μορφές οικογένειας στην εποχή μας (Ερώτηση Νο23)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι άποψη έχεις για τις νέες μορφές οικογένειας που έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια (μονογονεϊκές οικογένειες, ανάδοχη οικογένεια, οικογένεια με παιδιά από συζύγους, που έχουν ξαναπαντρευτεί πολλές φορές,

κ.ά.)», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις νέες μορφές οικογένειας που συναντάμε στις μέρες μας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.23.1 Οι νέες μορφές οικογένειας ως αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδίδει την αιτία δημιουργίας των νέων μορφών οικογένειας, στον σύγχρονο τρόπο ζωής που έχουν οι άνθρωποι σήμερα. Χαρακτηριστικά, ακούστηκε:

Ευαγγελία: [...] Γενικά, καλό θα ήταν ε... να μην υπάρχουν όλες αυτές οι νέες μορφές οικογένειας ε, που έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια στην κοινωνία μας, αλλά δυστυχώς αυτές υπάρχουν και είναι αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής, και όλων αυτών που περιγράψαμε παραπάνω. Γενικότερα, δεν θα ήθελα να συμβεί, ούτε σε μένα, αλλά μου συνέβη, όταν χώρισα από τον πρώτο μου γάμο. Αποτελούσαμε η κόρη μου κι εγώ μία μονογονεϊκή οικογένεια, ε... αλλά... δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά.

8.2.23.2. Η μονογονεϊκή οικογένεια ως πηγή συναισθηματικού κενού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί τις νέες μορφές οικογένειας ως αιτία συναισθηματικής στέρησης του παιδιού, αφού ο ένας από τους δύο γονείς απουσιάζει από τη ζωή του. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] η μονογονεϊκή οικογένεια τώρα... έχει γίνει πολύ της μόδας. Μια μαμά, η οποία έχει ένα παιδί χωρίς σύζυγο, το μεγαλώνει... για μένα είναι... πιστεύω... έγκλημα, για το παιδί. Για την μαμά, η μαμά... δεν έχει πρόβλημα. Η μαμά μπορεί να βρει και ένα σύντροφο για δύο τρεις βραδιές, εντάξει. Αλλά το παιδί, όμως, θα του λείπει ο μπαμπάς. Ή ο μπαμπάς να έχει το παιδί, πάντα θα του λείπει η μαμά. Δεν αναπληρώνεται αυτό το κενό στο παιδί, πιστεύω. Ότι... καλό είναι να μην υπάρχουν, αλλά αν υπάρχουν, τουλάχιστον να... μπορέ, να μπορεί το παιδί να βρίσκει... αγάπη και από γιαγιάδες, από θείες, από θείους, δηλαδή να μπορεί να αναπληρώνει το κενό που του αφήνει ο... γονέας, που δεν υπάρχει.

8.2.23.3. Οι νέες μορφές οικογένειας ως πηγή εξυγίανσης του ατόμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι νέες μορφές οικογένειας που παρατηρούνται στην εποχή μας, αποτελούν υγεία για το άτομο. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Εντάξει, δεν είναι και τόσο έγκλημα, αυτό. Δηλαδή, εγώ το θεωρώ υγεία. Γιατί, δηλαδή, μια μητέρα, η οποία πέθανε ο άντρας της, ξέρω 'γω, ή πήρε διαζύγιο με τον άντρα της, δεν μπορεί να συνεχίσει να φτιάξει μια οικογένεια; Γιατί, όχι; Ναι, συμφωνώ, να γίνει.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις νέες μορφές οικογένειας σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 49 πιο κάτω.

Πίνακας 49: Κατηγορίες που αφορούν τις νέες μορφές οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις νέες μορφές οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι νέες μορφές οικογένειας ως αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής	0	1	1
Η μονογονεϊκή οικογένεια ως πηγή συναισθηματικού κενού	1	0	1
Οι νέες μορφές οικογένειας ως πηγή εξυγίανσης του ατόμου	1	0	1

Όπως καταλαβαίνουμε, η Ευαγγελία αντιμετωπίζει την εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας, που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής των ανθρώπων στις μέρες μας. Όταν για παράδειγμα, ο άνθρωπος εργάζεται πολλές ώρες και είναι πολύωρη η απουσία του από το σπίτι, και επιστρέφει σε αυτό μόνο, για να κοιμηθεί, τότε είναι πολύ πιθανό να έρθει πολύ γρήγορα το διαζύγιο. Δεν αρέσκεται καθόλου στις νέες αυτές μορφές οικογένειας, αλλά πριν από κάποιο χρονικό διάστημα, βρέθηκε και η ίδια σε αυτήν τη θέση – της μονογονεϊκής οικογένειας – και δεν της άρεσε καθόλου.

Ωστόσο η Μαρία αφενός μεν, αντιμετωπίζει τις νέες μορφές οικογένειας, ως μία προβληματική κατάσταση που επιφέρει στο άτομο συναισθηματικά κενά (λόγω της απουσίας του ενός από τους δύο γονείς στην καθημερινότητα του παιδιού), αφετέρου δε θεωρεί, ότι βοηθούν το άτομο να εξυγιανθεί, αφού υπονοούν την φυγή του ατόμου από μία προβληματική κατάσταση, προκειμένου να υπάρξουν (όπως είναι για παράδειγμα, οι διαζευγμένες οικογένειες).

8.2.24. Οικογένεια με γονείς ομοφυλόφιλους (Ερώτηση Νο24)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι άποψη έχεις για τις περιπτώσεις που ένα παιδί μεγαλώνει σε μία οικογένεια με γονείς ομοφυλόφιλους;», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την ανατροφή του παιδιού μέσα σε μία οικογένεια από γονείς ομοφυλόφιλους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.24.1 Η οικογένεια ομοφυλοφίλων ως πηγή λανθασμένων προτύπων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο να μεγαλώνει ένα παιδί με γονείς ομοφυλόφιλους, ως εσφαλμένο πρότυπο για το παιδί. Χαρακτηριστικά, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] Το θεωρώ, ότι 'ντάξει... δεν... δεν είναι νορμάλ πράγματα. Ε, δεν είναι ό, τι καλύτερο, 'ντάξει, τι να πούμε τώρα...; :«[...] Δεν έχει σωστά πρότυπα το παιδί. Ε... γιατί δεν έχει το άλλο φύλο, να, να ζήσει και το άλλο φύλο, να δει πώς είναι το άλλο φύλο, να γνωρίσει, να... να μυρίσει το άλλο φύλο πώς είναι. Δεν έχει αυτή τη δυνατότητα. Γι' αυτό πιστεύω.

Ευαγγελία: [...] ότι το... συγκεκριμένο παιδί δεν θα έχει πρότυπα, δηλαδή, δεν θα έχει το πρότυπο της μητέρας και το πρότυπο του... πατέρα. Δεν θα έχει το πρότυπο της οικογένειας. Δεν θα καταλάβει, δηλαδή, ε... την οικογένεια, δεν θα καταλάβει την έννοια των αδερφών.

Και τα δύο υποκείμενα στη συγκεκριμένη ενότητα θεωρούν, ότι μία οικογένεια με γονείς ομοφυλόφιλους αποτελεί αρνητικό πρότυπο για το παιδί, λανθασμένο παράδειγμα οικογένειας, αφού απουσιάζει το υγιές πρότυπο του πατέρα και της μητέρας, αλλά και η ύπαρξη των αδερφών μέσα στα πλαίσια του οικογενειακού συστήματος.

8.2.25. Η οικογένεια και οι αλλαγές στην μορφή της (Ερώτηση Νο25)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί η οικογένεια αλλάζει μορφή σήμερα; Ποιοι παράγοντες την επηρεάζουν;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την αλλαγή της μορφής της οικογένειας σήμερα, αλλά και τους παράγοντες που επηρεάζουν και ωθούν σε αυτήν την αλλαγή. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.25.1. Η έλλειψη χρόνου ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ως αιτία αλλαγής της μορφής της οικογένειας σήμερα, την έλλειψη χρόνου που παρατηρείται μέσα στους κόλπους της οικογένειας. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] στην ουσία έρχονται δύο γονείς κατάκοποι, κουρασμένοι, και το μόνο που αναζητούν, είναι να κοιμηθούν, να ξεκουραστούν, για να πάρουν δυνάμεις για την επόμενη ημέρα. Όμως, όταν υπάρχουν παιδιά, που τα παιδιά λαχταρούν να δουν τον μπαμπά και την μαμά, που λείπει τόσες πολλές ώρες από το σπίτι, κι εμείς τους λέμε, μην μιλάς, κάτσε κάτω, κοιμήσου, φύγε. Αυτό, όλα αυτά, ε, τότε το παι, ε, τότε... τότε αλλάζει η μορφή της οικογένειας. Και αντί να υπάρχει... μια ομοψυχία, μια ομοφωνία, μια ενότητα, υπάρχει ένας ε, διαχωρισμός, μία διάσπαση... μια σύγκρουση, και όλα αυτά επηρεάζουν την... την οικογένεια, την μορφή της οικογένειας.

8.2.25.2. Τα χρήματα ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προσδίδει στα χρήματα και γενικότερα στις ανάγκες της κοινωνίας, τις αιτίες που αλλάζει σήμερα μορφή η οικογένεια. Χαρακτηριστικό είναι και το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Αλλάζει μορφή, γιατί... όπως είπα το χρήμα... Κυνηγάμε το χρήμα, το χρήμα, το χρήμα. Ε... Αυτό είναι, ότι... εκεί προσανατολιζόμαστε. Να... προχωράμε για το χρήμα. Αυτό την επηρεάζει.

Ευαγγελία: [...] και ακόμη γιατί, και οι ίδιες οι ανάγκες, οι οικονομικές της κοινωνίας, απαιτούν, εντός εισαγωγικών, από τη γυναίκα να εργάζεται. Δηλαδή, πλέον, ένας μισθός δεν φτάνει με τίποτα ε... μέσα στο σπίτι.

8.2.25.3. Η γυναίκα ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδίδει την αλλαγή της μορφής της οικογένειας σήμερα στην μορφή της γυναίκας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] επίσης, οι ανάγκες της γυναίκας και της μητέρας έχουν αλλάξει. Θέλει να βρίσκεται έξω από το σπίτι, θέλει να εργάζεται, ε, θέλει να κερδίσει και να έχει το δικό της επάγγελμα και τη δική της θέση στην κοινωνία, και να μην αφιερώνεται αποκλειστικά ε, στο ρόλο της συζύγου ε, και της μητέρας.

8.2.25.4. Ο άντρας ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αποδίδει την αλλαγή της μορφής της οικογένειας σήμερα στην αλλαγή της προσωπικότητας του άντρα. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: «[...] Επίσης, η οικογένεια, αλλάζει μορφή σήμερα, γιατί ο άντρας έχει αποδεχθεί μέχρι ένα βαθμό την ανάγκη αυτή της γυναίκας ε, να εργάζεται έξω από το σπίτι και δεν είναι... μουντός και... και χωρίς να το συζητάει καθόλου, όπως έκαναν παλαιότερα οι άντρες ε, που δεν δέχονταν η γυναίκα τους να δουλεύει ε, έξω από το σπίτι ε...».

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που η οικογένεια αλλάζει μορφή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 50 πιο κάτω.

Πίνακας 50: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που η οικογένεια αλλάζει μορφή σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους αλλαγής της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η έλλειψη χρόνου ως πηγή αλλαγής	1	0	1
Τα χρήματα ως πηγή αλλαγής	1	1	2
Η γυναίκα ως πηγή αλλαγής	0	1	1
Ο άντρας ως πηγή αλλαγής	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται και από τον πίνακα, και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι η οικογένεια έχει αλλάξει μορφή σήμερα, γιατί έχουν αλλάξει οι οικονομικές απαιτήσεις της οικογένειας, αλλά και της κοινωνίας ολόκληρης. Ο σύγχρονος καταναλωτικός τρόπος ζωής, έχει αναγκάσει την μητέρα να

εργάζεται κι εκείνη, αφού πλέον ο ένας μισθός δεν επαρκεί ούτε για την κάλυψη των πλέον βασικών αναγκών της οικογένειας. Και τα άτομα, όμως στις μέρες μας, χαρακτηρίζονται από υπέρμετρο ενθουσιασμό, από φιλοδοξία να ικανοποιήσουν και την παραμικρή υλική ανάγκη, δική τους ή των παιδιών, με αποτέλεσμα να εργάζονται περισσότερες ώρες. Και αυτό, όπως υποστηρίζει η Μαρία, έχει ως αποτέλεσμα την παρατεταμένη απουσία των γονέων από την οικογενειακή εστία και την ολιγόωρη έως ανύπαρκτη απασχόλησή τους με τα παιδιά. Επιπλέον, όταν οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες, κουράζονται ιδιαίτερα, με αποτέλεσμα να μην διακρίνονται από υπομονή και επιμονή, όπως χρειάζεται, στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, αλλά να παρατηρείται η ύπαρξη μίας επιπόλαιης και αυτοματοποιημένης συμπεριφοράς απέναντι στα παιδιά.

Η Ευαγγελία τώρα από την πλευρά της τονίζει, ότι ένας από τους βασικούς λόγους που αλλάζει στη εποχή μας η οικογένεια μορφή, είναι και η πολυμορφία που παρατηρείται στο ρόλο της γυναίκας. Η γυναίκα, δηλαδή, πλέον, δεν είναι μόνο μητέρα, αλλά είναι και σύζυγος, με άποψη και πυγμή στις διεκδικήσεις, είναι και εργαζόμενη, που ενδιαφέρεται για την επαγγελματική της σταδιοδρομία, είναι και άνθρωπος, που νοιάζεται για τα πιστεύω και τις πεποιθήσεις της. Αυτή λοιπόν, η αλλαγή στο ρόλο της γυναίκας, είναι λογικό να προκαλεί αλλαγή στην μορφή της οικογένειας σήμερα.

Όμως, η Ευαγγελία εντοπίζει αλλαγή και στην συμπεριφορά και την προσωπικότητα του άντρα και κατ' επέκταση στο ρόλο του μέσα στην οικογένεια. Ο άντρας πλέον δεν αντιστέκεται στην επιθυμία της γυναίκας να εργαστεί, βοηθάει στις οικιακές εργασίες και δεν χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαλόγου, όπως παλαιότερα.

8.2.26. Το πλαίσιο της οικογένειας τριών γενεών (Ερώτηση Νο26)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Αν σύγκρινες το πλαίσιο της δικής σου οικογένειας (παππούδων) με αυτό της επόμενης γενιάς (γονιών) και της μεθεπόμενης (δικής μου), τι παρατηρήσεις θα έκανες, όσον αφορά: α) τη διαμόρφωση της κοινωνίας (δομές, πολιτειακό σύστημα, κράτος πρόνοιας, β) την οικονομική κατάσταση; γ) το ποιες προτεραιότητες τίθενται στην καθημερινότητα, δ) τις αξίες των μελών της οικογένειας, ε) τα συναισθήματα των μελών και στ) τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις τους», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις διαφορές που εντοπίζουν στα πλαίσια της οικογένειας τριών γενεών, των παππούδων, των γονιών και της δικής τους, όσον αφορά στη διαμόρφωση της κοινωνίας, την οικονομική κατάσταση, τις προτεραιότητες της καθημερινότητας, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών της οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.26.1. Η οικογένεια των παππούδων

8.2.26.1.1. Η διαμόρφωση της κοινωνίας:

8.2.26.1.1.1. Η δομή ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αλλαγή στην δομή της οικογένειας στις μέρες μας αποτελεί και αιτία αλλαγής της κοινωνίας γενικότερα. Το ένα επηρεάζεται από το άλλο και έχουν μία σχέση αμφίδρομη. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Καταρχήν, όσον αφορά στη δομή της οικογένειας, πιστεύω, ότι... ο... ότι, όσο προχωράμε, ε... αυτή η δομή γίνεται, όλο και πιο ανθεκτική. Δηλαδή, στην, ε... οικογένεια των παππούδων μου, ε... υ... υπήρχε η πολύ-πολύ πυρηνική... ε... οικογένεια. Δηλαδή, ε... οι γονείς, τα παιδιά, αλλά και οι παππούδες μέσα στο σπίτι.

Μαρία: [...] όμως με την οικογένεια των παππούδων μου, ήταν πραγματικά όλοι σ' ένα σπίτι... ε... παππούδες, θείοι, ε... συγγενείς, γιαγιάδες, ε... ναι. Ε... ζούσαν όλοι μαζί, κάτω από την ίδια στέγη. Ζώα... τώρα, τώρα... αυτή η δομή έχει αλλάξει... ε... Αυτό, το ότι έχει αλλάξει... η δομή.

8.2.26.1.1.2. Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές στον οικονομικό τομέα από γενεά σε γενεά. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα, επίσης, όσον αφορά το σύστημα της κοινωνίας ε, δεν ήτανε τόσο ακριβό... ε... όσο, δηλαδή, προχωράμε προς το παρελθόν, η ζωή ήταν ακόμη πιο οικονομική.

8.2.26.1.1.3. Το κράτος πρόνοιας ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην γενιά των παππούδων η βοήθεια του κράτους ήταν λιγοστή, έως αμελητέα. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Δηλαδή, τότε, παλαιότερα, ας πούμε, δίνανε... πολύ λίγα. Οι οικογένειες, ας πούμε, θυμάμαι, ο παππούς μου είχε έξι παιδιά. Έπαιρνε, ό, τι έπαιρνε, μία μικρή βοήθεια είχε. Ένα... ένα εισιτήριο του δίνανε, ξέρω 'γω, μειωμένα κάποια εισιτήρια, είχε το πολυτεκνικό.

8.2.26.1.2. Η οικονομική κατάσταση

8.2.26.1.2.1. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικονομική κατάσταση παλαιότερα ήταν χειρότερη, αφού οι άνθρωποι αγωνίζονταν κάτω από ιδιαίτερες δυσκολίες, προκειμένου να αποκτήσουν τα προς το ζην. Χαρακτηριστικά, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Η οικονομική κατάσταση των παππούδων ήτανε δραματική. Δεν... θυμάμαι ο παππούς μου ο... Σπύρος, έπρεπε να... να δανειστεί χωράφι, να το σπείρει, να το καλλιεργήσει, να το θερίσει... για να βγάλει κάποια χρήματα, να μπορέσει να πάει στο Ηράκλειο να πουλήσει κρεμμύδια. Δηλαδή... πολύ φτώχεια. Έπρεπε να αγωνιστεί να αγοράσει τα παπούτσια των παιδιών και πολλές φορές τα έφτιαχνε ο ίδιος από κάτω. Δεν... πουλού... με... με, γινόταν ανταλλαγή προϊόντων. Δίνανε λάδι και κρασί, για να πάρουν μακαρόνια... ρύζι, όσπρια.

8.2.26.1.2.2. Η οικονομική ευχέρεια ως πηγή ευκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικονομική κατάσταση παλαιότερα ήταν σε καλύτερη μοίρα, αφού οι οικονομικές απαιτήσεις της κοινωνίας ήταν μικρότερες, αλλά και ήταν ανύπαρκτη η ανεργία. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα... ε... όπως είπα και πριν, ε... η... οικονομική κατάσταση ήτανε καλύτερη, η ανεργία ήταν πάρα πολύ μικρή, ε... οι άνθρωποι αρκούσαν στα λίγα, αλλά και η κοινωνία ήτανε πιο φτηνή, ε... και ήταν σε πολύ καλύτερο σημείο, ε... και βαθμό και ούτε... υπήρχε τόσο πολύ ανεργία.

8.2.26.1.3. Οι προτεραιότητες της καθημερινότητας

8.2.26.1.3.1. Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προτεραιότητα της καθημερινότητας και συγκεκριμένα των γονέων στην γενιά των παππούδων αποτελούσε η σωστή ανατροφή των παιδιών. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα η... ε... οι προτεραιότητες πιστεύω, ότι ήταν το να μεγαλώσουν οι γονείς σωστά τα παιδιά τους, ε, να έχουν μία γερή και κλειστή οικογένεια, όσον αφορά ε, τα σύνορά της, ε... και να περνάνε περισσότερο χρόνο, ε... μαζί με τα παιδιά τους.

8.2.26.1.3.2. Η πρόικα ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προτεραιότητα της καθημερινότητας στη γενιά των παππούδων ήταν το να δώσουν πρόικα στην κόρη, ώστε εκείνη να παντρευτεί. Διατυπώθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Πουλούσανε, θυμάμαι πουλούσανε. Πουλούσανε λιόφυτα, πουλούσανε αμπέλια, για να παντρέψουν τα παιδιά τους. Δηλαδή, εμένα, για να παντρευτεί η μαμά μου, πούλησε ο... πεθε... ο πατέρας της δυο... λιόφυτα καλά, ας πούμε... υπήρχε η προίκα παλαιότερα, ναι. Υπήρχε η προίκα, ναι. Θεωρούσαν, ότι έπρεπε να έχει κάτι η... η νύφη, για να παντρευτεί. Και γι' αυτό πουλούσανε κιόλας. Πουλούσανε, για να μπορέσουν να δώσουν κάτι για να χτίσουνε κάτι.

8.2.26.1.4. Οι αξίες των μελών

8.2.26.1.4.1. Η οικογένεια ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ως αξία οι άνθρωποι στην γενιά των παππούδων είχαν την οικογένεια, αφού ο σεβασμός κυριαρχούσε ανάμεσα στα μέλη της. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... στην παλαιότερη εποχή πιστεύω, ότι δινόταν πολύ μεγάλη αξία στην οικογένεια, αφού υπήρχε πολύ σεβασμός ανάμεσα στα μέλη της.

8.2.26.1.4.2. Το «καλό παιδί» ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ως αξία οι άνθρωποι στην γενιά των παππούδων είχαν την δημιουργία του «καλού παιδιού», του σωστού ανθρώπου, με ηθικές αρχές, ανεξαρτήτως επαγγέλματος. Έχουμε λοιπόν, το εξής:

Μαρία: [...] οι αξίες είναι να βγάλουμε καλά παιδιά, των παππούδων και των γιαγιάδων. Δηλαδή, να βγάλουμε καλούς εργάτες, καλούς επιστήμονες. Αν μπορούσαν να το καταφέρουν. Αλλά να είναι καλά παιδιά, όχι αλήτες.

8.2.26.1.5. Τα συναισθήματα των μελών

8.2.26.1.5.1. Η αγάπη, η κατανόηση και η συμπαράσταση ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι και στις τρεις γενεές επικρατούν τα συναισθήματα της αγάπης, της κατανόησης και της συμπαράστασης, αλλά σε αυτό που διαφέρουν είναι ο τρόπος έκφρασης. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε... πιστεύω, ότι παλαιότερα, ε... ε... πιστεύω, ότι... και παλαιότερα στην οικογένεια των παππούδων μου, ας πούμε, ε, και στην επόμενη γενιά των γονιών μου, αλλά και στη δική μου οικογένεια, ε... υπάρχουν συναισθήματα αγάπης και... κατανόησης, ε... και συμπαράστασης, θέλω να πιστεύω, δηλαδή. Απλά πιστεύω, ότι... σε αυτό που διαφέρουνε είναι ο τρόπος που εκφράζονται.

8.2.26.1.5.2. Τα αγνά συναισθήματα ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στη γενιά των παππούδων τα συναισθήματα ήταν περισσότερο αθώα και ειλικρινή. Χαρακτηριστικά έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] Στα συναισθήματα... παλιότερα, η γενιά των παππούδων και των... γιαγιάδων ήτανε πιο... αγνά τα συναισθήματα, πιο αθώα, πιο ειλικρινή.

8.2.26.1.6. Οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις των μελών

8.2.26.1.6.1. Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές, όσον αφορά στη συμπεριφορά, κατά την πάροδο των τριών γενεών, σε αυτήν του συζύγου. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε... στην παλαιότερη εποχή, στη γενιά, ας πούμε του παππού μου, αλλά και των γονιών μου πιστεύω, ότι ο άντρας, ε... ε... δεν είχε και την... ε... πιο ωραία συμπεριφορά απέναντι στη γυναίκα. Ε, δηλαδή, ότι... δεν υπήρχε τόσο μεγάλος σεβασμός απέναντι στη γυναίκα [...] Παλαιότερα επίσης, ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο, ε... ο άντρας να χτυπάει τη γυναίκα».

8.2.26.1.6.2. Οι στενοί δεσμοί ως πηγή συμπεριφοράς: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι παλαιότερα οι δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα ανάμεσα στα αδέρφια, ήταν ιδιαίτερα στενοί. Χαρακτηριστικά, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] επίσης, πιστεύω, ότι παλαιότερα, γενικά οι δεσμοί της οικογένειας ήταν πιο στενοί και ιδιαίτερα οι σχέσεις ανάμεσα στ' αδέρφια.

8.2.26.1.6.3. Η ανελευθερία επιλογών ως πηγή συμπεριφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή τα παιδιά δεν είχαν δικαίωμα επιλογής σε κανέναν τομέα της ζωής τους, είτε προσωπικό, είτε επαγγελματικό.

Μαρία: [...] οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις τους, ε... παππούδες και γιαγιάδες, συμβίωση, δεν... αν έλεγε κανείς να πάω να συμβιώσω, του λέγανε... τον πετούσαν από το παράθυρο, ας πούμε. Ήτανε... πα, παραδοσιακά τα πράγματα, από προζενιό τα περισσότερα αντρόγυνα παντρευόντουσαν. Ε... πολλές φορές διάλεγε ο πατέρας ή η μάνα για το παιδί τους. Δεν του άφηναν κανένα περιθώριο επιλογής, κι αυτό, βέβαια, πολλές φορές δεν κατέληγε σε σωστά... σε καλό δρόμο, ας πούμε. Καταλήγανε σε διαζύγιο, μετά από κάμποσο καιρό. Μετά που μεγάλωναν τα παιδιά τους, πάρα πολλοί κατέληγαν στο διαζύγιο. Ε... Αποφάσιζαν, δηλαδή, οι γονείς για τα παιδιά τους, ποιον θα παντρευτούνε, τι, αν θα μορφωθούνε, πώς θα μορφωθούνε, και χωρίς να δίνουνε στο παιδί καμιά ελευθερία.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το τι συνέβαινε στη γενιά των παππούδων αναφορικά με τη διαμόρφωση της κοινωνίας, την οικονομική κατάσταση, τις προτεραιότητες της καθημερινότητας, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 51 πιο κάτω.

Πίνακας 51α: Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές που εντοπίζονται στο πλαίσιο της οικογένειας τριών γενεών και συγκεκριμένα στην οικογένεια των παππούδων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές στην οικογένεια των παππούδων		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η διαμόρφωση της κοινωνίας	Η δομή ως πηγή αλλαγής	1	1	2
	Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής	0	1	1
	Το κράτος Πρόνοιας ως πηγή αλλαγής	1	0	1
Η οικονομική κατάσταση	Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
	Η οικονομική ευχέρεια ως πηγή ευκολίας	0	1	1
Προτεραιότητες	Η ανατροφή των παιδιών	0	1	1
	Η πρόικα	1	0	1
Αξίες	Η οικογένεια	0	1	1
	Το «καλό» παιδί	1	0	1
Συναίσθημα	Αγάπη/κατανόηση/συμπαράσταση	0	1	1
	«Αγνά» αισθήματα	1	0	1
Συμπεριφορές / Αντιλήψεις	Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Οι στενοί δεσμοί ως πηγή συμπεριφοράς	0	1	1
	Η ανελευθερία επιλογών ως πηγή συμπεριφοράς	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, σχετικά με τη διαμόρφωση της κοινωνίας στη γενιά των παππούδων, και οι δύο μητέρες εντοπίζουν αλλαγές στη δομή της οικογένειας, από την οποία, όπως είναι εύλογο, επηρεάζονται και τα πλαίσια της ευρύτερης κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν και η Μαρία και η Ευαγγελία αναφέρονται στην μορφή που είχαν οι οικογένειες παλαιότερα. Μέσα στο σπίτι, δηλαδή, μαζί με τους γονείς και τα παιδιά, έμεναν και οι παππούδες και οι γιαγιάδες, αλλά πολλές φορές και άλλα άτομα, από το σόι, θείοι, ξαδέρφη, κλπ. Η Μαρία παράλληλα αναφέρει την συχνή ύπαρξη ζώων μαζί με την οικογένεια, όπως επίσης, το γεγονός, ότι παλαιότερα το κράτος δεν βοηθούσε ιδιαίτερα τις οικογένειες με παιδιά. Θεωρεί, δηλαδή, ότι η κρατική βοήθεια ήταν αμελητέα. Η Ευαγγελία από την άλλη αναφερόμενη στην τότε κοινωνία, μιλάει για έλλειψη ακρίβειας των πραγμάτων και των αγαθών.

Αναφορικά τώρα με την οικονομική κατάσταση της εποχής των παππούδων οι δύο μητέρες έχουν εντελώς διαφορετική άποψη. Η Μαρία, δηλαδή, υποστηρίζει, ότι η οικονομική κατάσταση της γενιάς εκείνης ήταν πολύ χειρότερη από την σημερινή, ενώ η Ευαγγελία υπογραμμίζει την ανεργία και την οικονομική δυσχέρεια των ανθρώπων σήμερα.

Όσον αφορά στις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η ανατροφή των παιδιών αποτελούσε προτεραιότητα στη γενιά των παππούδων, αφού οι γονείς φρόντιζαν να αφιερώνουν πολύ χρόνο στα παιδιά τους, αλλά και να κρατούν κλειστά τα σύνορα της οικογένειάς τους, θέλοντας να την προστατεύσουν από εξωτερικούς κινδύνους. Η Μαρία από την άλλη, στις προτεραιότητες της καθημερινότητας εκείνης της εποχής εντάσσει την προίκα που έπρεπε να δώσουν οι γονείς στην κόρη, προκειμένου η τελευταία να παντρευτεί.

Σχετικά με τις αξίες της εποχής εκείνης η Μαρία αναφέρεται στο «καλό» παιδί, στον σωστό άνθρωπο, με ηθικές αρχές, που προσπαθούσαν να διαμορφώσουν οι γονείς, ανεξαρτήτως επαγγέλματος που θα ακολουθούσε. Η Ευαγγελία, υποστηρίζει, ότι αξία της εποχής εκείνης αποτελούσε η οικογένεια, και ειδικότερα ο σεβασμός που υπήρχε μεταξύ των μελών της.

Στα συναισθήματα της εποχής εκείνης, η Μαρία κάνει λόγο για αθώα και ειλικρινή συναισθήματα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, ενώ η Ευαγγελία μιλάει για την αγάπη, την κατανόηση και τη συμπαράσταση, αλλά εντοπίζει διαφορά στον τρόπο έκφρασης τους, χωρίς ωστόσο να αναφέρει κάτι περισσότερο συγκεκριμένο.

Σε σχέση τώρα με τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις τα δύο υποκείμενα απαντούν σαν να είναι ένα πράγμα. Η Ευαγγελία, δηλαδή, θεωρεί, ότι αυτό που έχει αλλάξει σήμερα συγκριτικά με την γενιά των παππούδων είναι, κατά πρώτον, η συμπεριφορά του συζύγου. Παλαιότερα, δηλαδή, η γυναίκα δεν είχε άποψη μέσα στην ίδια της την οικογένεια, στο ίδιο της το σπίτι, ο άντρας δεν έδειχνε κανένα σεβασμό απέναντι στο πρόσωπό της και μάλιστα δεν ήταν λίγες οι στιγμές που την είχε χτυπήσει. Παράλληλα, η Ευαγγελία αναφέρεται στους στενούς δεσμούς που υπήρχαν εκείνη την εποχή ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και ειδικότερα ανάμεσα στα αδέρφια. Η Μαρία από την πλευρά της κάνει λόγο για αυταρχική συμπεριφορά των γονέων και ανελευθερία επιλογών των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά, κατά την Μαρία, δεν είχαν ούτε το δικαίωμα επιλογής συντρόφου, αφού οι ίδιοι οι γονείς διάλεγαν το σύντροφό τους, αλλά έπαιρναν και την τελική απόφαση, στο αν θα σπουδάσουν ή όχι.

8.2.26.2 Η οικογένεια των γονιών

8.2.26.2.1. Η διαμόρφωση της κοινωνίας

8.2.26.2.1.1. Η δομή ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια στην γενιά των γονιών αποτελούνταν αποκλειστικά από την μαμά, τον μπαμπά και τα παιδιά. Αποκτά λοιπόν την πυρηνική μορφή της, από εκτεταμένη, που ήταν στην γενιά των παππούδων. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Αργότερα στην οικογένεια της επόμενης γενιάς, δηλαδή των γονιών μου, ε, πιστεύω, ότι υπήρχαν μόνο οι γονείς και τα παιδιά.

Μαρία: [...] Το ίδιο, μαμά, μπαμπάς, παιδιά.

8.2.26.2.1.2. Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει τις ολοένα αυξανόμενες οικονομικές απαιτήσεις της κοινωνίας, ως βασική διαφορά στην διαμόρφωση της κοινωνίας από γενεά σε γενεά. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ενώ, όσο προχωράμε προς το μέλλον, οι ανάγκες αυξάνονται και η ζωή γενικά έχει ακριβύνει πάρα πολύ.

8.2.26.2.1.3. Το κράτος Πρόνοιας ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει ως αλλαγή από γενιά σε γενιά στην διαμόρφωση της κοινωνίας, τις οικονομικές παροχές από το κράτος, αλλά και τα πλεονεκτήματα της πολύτεκνης οικογένειας. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] και στην περίοδο των γονιών μου, άρχισε να... αρχίζουν να δίνουν περισσότερα. Εμείς βέβαια ήμασταν τρία παιδιά και δεν είχαμε τίποτα. Τίποτα, για την τρίτεκνη οικογένεια, τα τελευταία χρόνια έχει γίνει κάτι. Εμείς, δηλαδή, δεν είχαμε τα προνόμια μιας πολυτεχνικής οικογένειας. Ούτε μειωμένα εισιτήρια είχαμε, ούτε κουπόνια είχαμε, ούτε αεροπορικά εισιτήρια, ούτε πλοία, τίποτα. Μόνο θυμάμαι η αδερφή μου, η πιο μικρή, που γεννήθηκε το '82, έπαιρνε ένα μικρό επίδομα. Δεν ξέρω... Η γενιά, λέει, του '82, έπαιρνε, κάποιος, ας πούμε, έπαιρνε... τριάντα... τριάντα χιλιάδες δραχμές κάθε μήνα. Κάθε μήνα, δέμηνο, δεν θυμάμαι καλά, κάθε μήνα.

8.2.26.2.2. Η οικονομική κατάσταση

8.1.26.2.2.1. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει δυσκολίες στην οικονομική κατάσταση της γενιάς των γονέων. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Όσο προχωράμε προς τις μέρες μας, ε, στη γενιά, δηλαδή, των γονιών μας, ήταν πιο δύσκολα από ότι στη γενιά των παππούδων μας, ε, αλλά συγκριτικά με τη δική μας τη γενιά, η γενιά των γονιών ήταν καλύτερη.

8.2.26.2.2.2. Η οικονομική ευχέρεια ως πηγή ευκολίας: :

Μαρία: [...] Ε... στο... των γονιών μου τώρα η γενιά, ήταν σαφώς καλύτερη από των παππούδων. Τα έβγαζαν πιο εύκολα πέρα. Πιο εύκολα, ακόμα και σήμερα. Εγώ δεν θυμάμαι να... στερηθήκαμε και πολλά πράγματα στην δική μου οικογένεια.

8.2.26.2.3. Οι προτεραιότητες της καθημερινότητας

8.2.26.2.3.1. Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η προτεραιότητα της καθημερινότητας στη γενιά των γονιών του, ήταν η ανατροφή των παιδιών, όπως άλλωστε και στη γενιά των παππούδων, και η αναζήτηση περισσότερου χρόνου, ώστε να τον μοιραστούν με την οικογένειά τους. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Παλαιότερα η... ε... οι προτεραιότητες πιστεύω, ότι ήταν το να μεγαλώσουν οι γονείς σωστά τα παιδιά τους, ε, να έχουν μία γερή και κλειστή οικογένεια, όσον αφορά ε, τα σύνορά της, ε... και να περνάνε περισσότερο χρόνο, ε... μαζί με τα παιδιά τους. Το ίδιο και στη γενιά των γονέων μας.

8.2.26.2.3.2. Η υγεία και η ασφάλεια των παιδιών ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θέτει ως προτεραιότητα της καθημερινότητάς της γενιάς των γονέων την υγεία και την ασφάλεια των παιδιών. Χαρακτηριστικά ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] να είναι τα παιδιά ασφαλή, υγιή. Αυτή η καθημερινή προτεραιότητα. Δηλαδή, θυμάμαι η μαμά μου η αγωνία της ήταν να μην αρρωστήσουμε, μην πάθουμε κάτι, μην χτυπήσουμε, μην... να περνάμε καλά, μην κάνουμε κακές παρέες, μην μάθουμε το τσιγάρο, ναρκωτικά. Να μην μας αφήσει κανείς έγκυρους και τέτοια πράγματα.

8.2.26.2.4. Οι αξίες των μελών

8.2.26.2.4.1. Ο σεβασμός ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως αξία των μελών της οικογένειας στη γενιά των γονιών τον σεβασμό. Χαρακτηριστικά, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] δινόταν πολύ μεγάλη αξία στην οικογένεια, αφού υπήρχε πολύ σεβασμός ανάμεσα στα μέλη της.

8.2.26.2.4.2. Η μόρφωση ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στην περίπτωση που το υποκείμενο εντοπίζει ως αξία των μελών της οικογένειας στη γενιά των γονιών την μόρφωση. Διατυπώθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] των γονιών μου η γενιά η αξία ήταν να... μορφώσουν τα παιδιά. Το μορφωτικό επίπεδο. Να δώσουν τα πάντα, να μορφωθούμε. Να μπορέσουν να τα βάλουν στο Πανεπιστήμιο. Να μπορέσουν να τα βάλουν σε καλή σχολή. Να βγούμε άνθρωποι μορφωμένοι και... χρήσιμοι για την κοινωνία, αλλά να 'χουνε ανώτατες σπουδές.

8.2.26.2.5. Τα συναισθήματα των μελών

8.2.26.2.5.1. Η αγάπη, η κατανόηση και η συμπαράσταση ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι η αγάπη, η κατανόηση και η συμπαράσταση είναι τα βασικά συναισθήματα των μελών της οικογένειας των παππούδων, αλλά και της οικογένειας των γονιών. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα οι άνθρωποι, στη γενιά των παππούδων και στη γενιά των γονιών, είχαν, είχαν περισσότερο χρόνο να τα εκφράσουν.

8.2.26.2.5.2. Η αγάπη και η θαλπωρή ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αγάπη και η έννοια της θαλπωρής ήταν τα βασικά συναισθήματα των μελών της οικογένειας των γονιών. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: «[...] των γονέων μου τώρα, τα συναισθήματα ήτανε πάλι... ε... Αγαπητικά. Ωραία... και αυτά... δεν ήτανε ιδιαίτερα άσχημα συναισθήματα. Δηλαδή, υπήρχε αγάπη, υπήρχε θαλπωρή».

8.2.26.2.6. Οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις των μελών.

8.2.26.2.6.1. Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ότι η συμπεριφορά του συζύγου στη γενιά των γονέων ήταν επιθετική απέναντι στη γυναίκα. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Ε... στην παλαιότερη εποχή, στη γενιά, ας πούμε του παππού μου, αλλά και των γονιών μου πιστεύω, ότι ο άντρας, ε... ε... δεν είχε και την... ε... πιο ωραία συμπεριφορά απέναντι στη γυναίκα. Ε, δηλαδή, ότι... δεν υπήρχε τόσο μεγάλος σεβασμός απέναντι στη γυναίκα.

8.2.26.2.6.2. Οι στενοί δεσμοί ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές στη στενότητα των συγγενικών δεσμών και ειδικότερα ανάμεσα στ' αδέρφια, παλαιότερα και σήμερα. Χαρακτηριστικά:

Ευαγγελία: [...] επίσης, πιστεύω, ότι παλαιότερα, γενικά οι δεσμοί της οικογένειας ήταν πιο στενοί και ιδιαίτερα οι σχέσεις ανάμεσα στ' αδέρφια.

8.2.26.2.6.3. Η ελευθερία επιλογών ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ότι στη γενιά των γονιών το άτομο χαρακτηριζόταν από ελευθερία αποφάσεων και επιλογών στη ζωή του. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Στη γενιά τώρα των γονιών μου, ε... υπήρχε ελευθερία. Ότι... θα αποφασίσεις εσύ για το μέλλον σου, ό, τι σου αρέσει, αρκεί να είσαι ευτυχισμένος και ευχαριστημένος και να το κάνεις με αξιοπρέπεια. Και τιμότητα, όσον αφορά το επάγγελμα, και όσον αφορά το ποιον θα παντρευτείς και πώς θα τον παντρευτείς.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το τι συνέβαινε στη γενιά των γονιών αναφορικά με τη διαμόρφωση της κοινωνίας, την οικονομική κατάσταση, τις προτεραιότητες της καθημερινότητας, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 50α πιο κάτω.

Πίνακας 51β: Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές που εντοπίζονται στο πλαίσιο της οικογένειας των γονιών αναφορικά με το σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές στην οικογένεια των γονιών		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η διαμόρφωση της κοινωνίας	Η δομή ως πηγή αλλαγής	1	1	2
	Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής	0	1	1
	Το Κράτος Πρόνοιας ως πηγή αλλαγής	1	0	1
Η οικονομική κατάσταση	Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας	1	1	2
Προτεραιότητες	Η ανατροφή των παιδιών	0	1	1
	Η υγεία και η ασφάλεια των παιδιών	1	0	1
Αξίες	Ο σεβασμός	0	1	1
	Η μόρφωση	1	0	1
Συναισθήματα	Αγάπη/κατανόηση/συμπράσταση	0	1	1
	Αγάπη/θαλπωρή	1	0	1
Συμπεριφορές/ Αντιλήψεις	Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Οι στενοί δεσμοί ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Η ελευθερία επιλογών ως πηγή διαφοράς	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και τα δύο υποκείμενα, αναφορικά με την γενιά των γονιών, αναφέρονται στην αλλαγή της δομής της οικογένειας, που περιορίζεται πλέον στην πυρηνική μορφή της. Αποτελείται, δηλαδή, από τον πατέρα την μητέρα και τα παιδιά. Η Ευαγγελία παράλληλα, υπογραμμίζει τις αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες της ζωής και της κοινωνίας γενικότερα συγκριτικά με το παρελθόν, ενώ η Μαρία αναφέρεται στις οικονομικές παροχές από το κράτος, λίγο μεγαλύτερες συγκριτικά με τη γενιά των παππούδων. Ωστόσο, πολύ μικρότερες, όπως τονίζει η Μαρία, από τις απολαβές της σημερινής γενιάς του υποκειμένου.

Αναφορικά με την οικονομική κατάσταση στη γενιά των γονιών η Μαρία αναφέρει, ότι στην σημερινή εποχή είναι πολύ καλύτερα από την παλαιότερη, από την γενιά των παππούδων, αφού δεν εντοπίζει οικονομικές δυσκολίες. Η Ευαγγελία από την άλλη, υπογραμμίζει, ότι οι οικονομικές

δυσκολίες είναι και σε αυτήν την γενεά αισθητές, περισσότερο από την προηγούμενη γενιά και λιγότερο από την επόμενη.

Σε σχέση τώρα με τις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Μαρία αναφέρεται στην υγεία και την ασφάλεια των παιδιών ως έγνοια των γονέων, ενώ η Ευαγγελία κάνει λόγο για την ανατροφή των παιδιών, όπως ισχυρίστηκε και στη γενιά των παππούδων. Σε αυτήν, όμως τη γενεά οι γονείς, εκτός του ότι προσπαθούν να δημιουργήσουν γερές και υγιείς προσωπικότητες, προσπαθούν επιπλέον να βρουν χρόνο, για να είναι με τα παιδιά τους, αφού ο τελευταίος έχει αρχίσει να περιορίζεται λόγω εργασιακών συνθηκών.

Τα υποκείμενα αναφορικά με τις αξίες στη γενιά των γονέων αναφέρονται, η Ευαγγελία από την μία στον σεβασμό που κυριαρχούσε ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, και η Μαρία από την άλλη στην μόρφωση που ήθελαν οι γονείς να διαθέτουν τα παιδιά τους, αλλά και στις ανώτατες σπουδές, που ήθελαν να κάνουν αυτά.

Σε σχέση τώρα με τα συναισθήματα των μελών στη γενιά των γονέων, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η αγάπη, η κατανόηση και η συμπάρασταση –τα ίδια που αναφέρει και στη γενιά των παππούδων – χαρακτηρίζουν και τα μέλη της οικογένειας αυτής της γενιάς. Η διαφορά είναι, ότι στη δική της γενιά, δεν υπάρχει χρόνος, προκειμένου να εκφραστούν. Η Μαρία από την άλλη αναφέρεται στην αγάπη και τη θαλπωρή που χαρακτήριζαν την οικογένεια των γονέων.

Τέλος, σε σχέση με τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις, η Μαρία αναφέρεται στην ελευθερία επιλογών και αποφάσεων που χαρακτήριζε τα άτομα της οικογένειας, αφού αυτά ήταν ελεύθερα να αποφασίσουν με ποιο επάγγελμα επιθυμούν να ασχοληθούν στη ζωή τους, αλλά και με ποιον επιθυμούν να περάσουν το υπόλοιπο της ζωής τους. Αντιθέτως, η Ευαγγελία αναφέρεται πάλι στην άσχημη συμπεριφορά του συζύγου απέναντι στη σύζυγο, την οποία βασίζει στην έλλειψη σεβασμού, αλλά αναφέρεται επίσης, και στους στενούς δεσμούς που χαρακτηρίζουν τα μέλη και αυτής της γενιάς, των γονέων, δηλαδή, όπως ακριβώς και της προηγούμενης γενιάς, των παππούδων.

8.2.26.3 Η οικογένεια του υποκειμένου

8.2.26.3.1. Η διαμόρφωση της κοινωνίας

8.2.26.3.1.1. Η δομή ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην γενιά τη δική του η συνηθέστερη πλέον μορφή οικογένειας είναι η μονογονεϊκή και η εκτεταμένη οικογένεια. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι είναι πολύ λίγες οι οικογένειες που απαρτίζονται πλέον και από τους δύο γονείς και τα παιδιά. Το συνηθέστερο είναι η μογο, μονογονεϊκή οικογένεια ή η ύπαρξη οικογένειας με έναν από τους δύο γονείς ή και τους δύο πολλές φορές ε, που έχουν ξαναπαντρευτεί ε, και έχουν και άλλα παιδιά από προηγούμενες οικογένειες... από προηγούμενους γάμους.

Η Μαρία ωστόσο δεν εντοπίζει διαφορά στη διαμόρφωση της κοινωνίας της δικής της γενιάς, συγκριτικά με αυτή των γονιών της, αλλά και των παππούδων της. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

Μαρία: [...] η σημερινή, η οικογένειά μου, ως προς την οικογένεια των γονιών μου, δεν έχει αλλάξει τόσο πολύ, ως προς τη δομή. Υπάρχει μία μαμά, ένας μπαμπάς, τα παιδιά.

8.2.26.3.1.2. Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι δίνονται οικονομικές παροχές πλέον από το κράτος στους πολύτεκνους ή τρίτεκνους γονείς, αλλά αυτό δεν αρκεί για την απόκτηση περισσότερων παιδιών. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] βέβαια στις μέρες μας η κοινωνία ε, και το κράτος γενικά, πιστεύω, ότι δίνει κάποια επιδόματα στις... ε... οικογένειες, ε... δηλαδή έχουμε, όπως είναι το επίδομα της πολύτεκνης οικογένειας ε, ή το επίδομα της τρίτεκνης οικογένειας, αλλά δεν νομίζω, ότι αυτό φτάνει, για να... κάνουν οι άνθρωποι περισσότερα παιδιά ή για να έχουν μία μεγαλύτερη και διευρυμένη οικογένεια.

8.2.26.3.1.3. Το κράτος Πρόνοιας ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι πλέον στην γενιά τη δική του, δίνονται κρατικές οικονομικές ενισχύσεις. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] δίνουνε τριακόσια... δεκαπέντε ευρώ το δίμηνο... αρκετά... ε... Έρχεται ο ταχυδρόμος και μας τα φέρνει... Ε, και... έχεις μετά κάποια... μειωμένα... ε, εισιτήρια στα καράβια. Ε... εμένα με πήραν αναπληρώτρια και έπαιξε ρόλο το ότι είμαι τρίτεκνη, και... ο ΑΣΕΠ λίγο, αλλά και... το ότι είμαι τρίτεκνη.

8.2.26.3.2. Η οικονομική κατάσταση

8.2.26.3.1.1. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την οικονομική δυσχέρεια και κατ' επέκταση την ανεργία της γενιάς της δικής του, ως αιτία αλλαγής της ζωής γενικότερα. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, όσο προχωράμε από γενεά σε γενεά, η κατάσταση χειροτερεύει, η... ζωή δυσκολεύει, γιατί... η οικονομία, ε... βρίσκεται σε πολύ ε... σε πολύ άσχημο... άσχημη κατάσταση και γενικότερα η ανεργία... μεγαλώνει και αυξάνεται και οι νέοι σήμερα δεν έχουνε δουλειά. Οπότε ζορίζονται πάρα πολύ.

Μαρία: [...] Σήμερα είναι πιο δραματικά τα πράγματα. Ίσως να φταίει και η οικονομική κρίση, ίσως να φταίει το άνοιγμα των τραπεζών. Δηλαδή, εγώ πιστεύω, σήμερα, ότι ει, ότι ζού, ζούμε πιο σκληρή εποχή. Πιο σκληρή... πιο σκληρές καταστάσεις. Πιο... πιο εύκολα τα καταφέρνανε... Τώρα η σημερινή εποχή, είναι πολύ σκληρή εποχή. Εδώ προσπαθείς να ζήσεις το σήμερα. Το α... Για το αύριο, δεν υπάρχει κάτι.

8.2.26.3.3. Οι προτεραιότητες της καθημερινότητας

8.2.26.3.3.1. Τα υλικά αγαθά ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι βασική προτεραιότητα των ατόμων σήμερα είναι η απόκτηση περισσότερων υλικών αγαθών. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... οι... προτεραιότητες που τίθενται είναι οι γονείς να παράσχουν ε, στα παιδιά τους, όλο και περισσότερα υλικά αγαθά, όλο και να μάθουν περισσότερα πράγματα, δηλαδή να πάνε και αγγλικά, να πάνε και γαλλικά, να πάνε και μπαλέτο, να πάνε και γυμναστήριο, με αποτέλεσμα οι γονείς να δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες ε, και τα παιδιά... ε, να είναι πολλές ώρες μακριά από τους γονείς.

8.2.26.3.3.2. Η καλοπέραση ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η καλοπέραση αποτελεί προτεραιότητα της καθημερινότητας της σημερινής γενιάς. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Να περνάμε καλά! Αυτό. Δηλαδή, να ζούμε... την κάθε στιγμή, αλλά να τη ζούμε... να τη ζει... η νέα γενιά γεμάτη. Δηλαδή... και το μπαρ, και την καφετέρια, και το σινεμά, και το θέατρο, και το χορό, και το κολύμπι και όλα... να τα ζούμε. Δηλαδή, όλα παθιασμένα, όλα πολύ. Όλα... αυτό προτεραιότητα. Να περνάμε καλά.

8.2.26.3.4. Οι αξίες των μελών

8.2.26.3.4.1. Η απουσία αξιών ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο πρεσβεύει, ότι στις μέρες οι αξίες που υπήρχαν παλαιότερα έχουν εξαφανιστεί, έχουν εκφυλιστεί. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα:

Ευαγγελία: [...] ενώ, όσο προχωράμε από τη γενεά των γονιών μας στη δική μου γενεά, ε... πιστεύω, ότι... οι... αξίες αυτές μειώνονται, δεν υπάρχει πλέον σεβασμός ανάμεσα... ούτε ανάμεσα στα αδέρφια, ούτε ανάμεσα στους γονείς, ούτε από τους γονείς προς τα παιδιά, ούτε από τα παιδιά ε, προς τους ε, γονείς.

8.2.26.3.4.2. Το χρήμα ως πηγή αξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί τα χρήματα, ως την σημαντικότερη αξία των ατόμων της γενιάς του και την καλοπέραση που απορρέει από την κατοχή αυτών. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Και της σημερινής γενιάς οι αξίες είναι... δεν έχει αξίες. Τι αξίες... οι αξίες είναι αυτό. Να... δεν σκεφτόμαστε το μέλλον. Να περάσουμε καλά τώρα. Τώρα. Αυτό που... εγώ, δηλαδή, βλέπω και από άλλες οικογένειες, αυτό που τους νοιάζει είναι να... Σαν αξία... αξία είναι να βγάλουμε... χρήμα. Χρήμα, για να... προχωρήσουν μπροστά.

8.2.26.3.5. Τα συναισθήματα των μελών

8.2.1.26.3.5.1. Ο χρόνος έκφρασης ως πηγή διαφοράς των συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στον συναισθηματικό τομέα επικρατεί, ό, τι ακριβώς και παλαιότερα με την μόνη διαφορά, ότι η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από παντελή έλλειψη χρόνου, προκειμένου να εκφραστούν αυτά τα συναισθήματα. Έτσι, έχουμε τα εξής:

Ευαγγελία: [...] στις μέρες μας ε, ε, λόγω της υπερβολική έλλειψης χρόνου, τα συναισθήματα αυτά δεν εκφράζονται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας ε, και δημιουργούνται τα περαιτέρω προβλήματα και πολλές φορές μάλιστα αυτά τα συναισθήματα, αντί να εκφράζονται από τους γονείς, εκφράζονται από τα παππούδια και τις γιαγιάδες, κι αυτό περιπλέκει μετά τη θέση του καθενός μέσα στην οικογένεια. Ε, γιατί άλλη πρέπει να είναι η θέση της μητέρας, ε... και άλλη της γιαγιάς μέσα στην οικογένεια, άλλη η θέση του πατέρα, και άλλη του παππού, και πολλές φορές μπερδεύονται αυτές οι θέσεις, ε, και... αυτό είναι εις βάρος της οικογένειας.

Μαρία: [...] Στη σημερινή οικογένεια... το... το παλεύουνε, να υπάρξει όλα αυτά, αλλά δεν το, τα καταφέρνουνε απόλυτα. Εγώ πιστεύω... Γιατί δεν υπάρχει αυτός ο χρόνος, που να μπορείς να δώσεις του άλλου, και χωρίς να κοιτάς το ρολόι και να λες, αχ, τώρα πρέπει να φύγω, τώρα πρέπει να 'μαι στη δουλειά, τώρα πρέπει να κάνω αυτό. Και πάλι... πάλι αυτά τα κάνουμε για τα παιδιά μας, αλλά εγώ το... δεν είναι καλός τρόπος αυτός, πιστεύω. Πρέπει να είναι όλα με μέτρο πιστεύω. Και όχι, το τρεχάλα, το... τρέξιμο, πανικός, όλο αυτό.

8.2.26.3.6. Οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις των μελών

8.2.26.3.6.1. Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορά στη συμπεριφορά του συζύγου, ως αποτέλεσμα της εισόδου της γυναίκας στο χώρο εργασίας. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ενώ τώρα στις μέρες μας πιστεύω, ότι αυτό έχει αλλάξει, και αυτό γιατί η γυναίκα έχει κερδίσει τη θέση της μέσα στην κοινωνία, μέσω της εργασίας της, αλλά και μέσα στην ίδια της την οικογένεια [...] Δηλαδή, πολύ δύσκολα η γυναίκα θα δεχθεί... ο άντρα της, ο άντρας της να τη χτυπήσει αυτήν ή τα ίδια τα παιδιά τους.

8.2.26.3.6.2. Οι στενοί δεσμοί ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές στους δεσμούς που υπήρχαν παλαιότερα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και στους δεσμούς που υπάρχουν σήμερα, στην οικογένεια της εποχής της δικής του. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ενώ σήμερα, πιστεύω, ότι και αυτές οι... οι σχέσεις έχουν αλλοιωθεί, και κυρίως, γιατί μπαίνουν στην μέση κληρονομικοί παράγοντες.

8.2.26.3.6.3. Η απόρριψη της γνώμης του γονέα ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το άτομο πλέον δε λαμβάνει υπόψη του τις συμβουλές και την άποψη του γονέα σε κανένα τομέα της ζωής του. διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Δεν λογαριάζει πλέον, το παιδί το γονέα. Ούτε για την άποψη του, τον ενδιαφέρει επαγγελματικά, ούτε... ποιον θα παντρευτεί... στο μέλλον. Δεν τον ενδιαφέρει καθόλου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το τι συνέβαινε στη γενιά του υποκειμένου αναφορικά με τη διαμόρφωση της κοινωνίας, την οικονομική κατάσταση, τις προτεραιότητες της καθημερινότητας, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 51γ πιο κάτω.

Πίνακας 51γ: Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές που εντοπίζονται στο πλαίσιο της οικογένειας του υποκειμένου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές στην οικογένεια του υποκειμένου		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η διαμόρφωση της κοινωνίας	Η δομή ως πηγή αλλαγής	0	1	1
	Η ακρίβεια ως πηγή αλλαγής	0	1	1
	Το κράτος Πρόνοιας ως πηγή αλλαγής	1	0	1
Η οικονομική κατάσταση	Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας	1	1	2
Προτεραιότητες	Η καλοπέραση	1	0	1
	Τα υλικά αγαθά	0	1	1
Αξίες	Απουσία αξιών	0	1	1
	Το χρήμα	1	0	1
Συναισθήματα	Ο χρόνος έκφρασης ως πηγή διαφοράς των συναισθημάτων	1	1	2
Συμπεριφορές/ Αντιλήψεις	Η συμπεριφορά του συζύγου ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Οι στενοί δεσμοί ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Η απόρριψη της γνώμης του γονέα ως πηγή διαφοράς	1	0	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία δεν εντοπίζει διαφορές στην δομή της οικογένειας, ανάμεσα στη γενιά τη δική της και τη γενιά των γονιών της. Η Ευαγγελία αντιθέτως θεωρεί, ότι πλέον στις μέρες μας είναι πολύ λίγες οι οικογένειες που απαρτίζονται και από τους δύο γονείς. Υπογραμμίζει, ότι στη σημερινή εποχή είναι πολύ συχνό το φαινόμενο της μονογονεϊκής ή της διτυρηνικής οικογένειας. Επιπλέον, προσθέτει, ότι οι οικονομικές δυσκολίες που χαρακτηρίζουν

την εποχή μας, ακόμη κι αν χορηγούνται κάποια επιδόματα από το κράτος για τα παιδιά, αποτελούν σοβαρό εμπόδιο για την απόκτηση πολλών παιδιών. Η Μαρία από την άλλη, σε αντίθεση με την Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι οικονομικές ενισχύσεις που παρέχονται στο κράτος είναι σημαντικές και βοηθούν αρκετά στην οικογένεια. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στο επίδομα που δίνεται στις πολυτεχνικές οικογένειες, στα μειωμένα εισιτήρια που τους χορηγούνται για τα μέσα μαζικής μεταφοράς, αλλά και στην προτεραιότητα που έχουν οι πολύτεκνοι, προκειμένου να διοριστούν στο δημόσιο.

Όσον αφορά τώρα στην οικονομική κατάσταση στη γενιά του υποκειμένου, και οι δύο μητέρες προβάλλουν ως ιδιαίτερη ανησυχία της εποχής, την ανεργία και τις οικονομικές δυσκολίες που απορρέουν από αυτήν, και όχι μόνο.

Αναφορικά τώρα με τις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Μαρία εστιάζει στο γεγονός, ότι η νέα γενιά σήμερα ενδιαφέρεται μόνο για την καλοπέρασή της, χωρίς να έχει κάποιο άλλο ενδιαφέρον. Η Ευαγγελία με τη σειρά της υπογραμμίζει, ότι προτεραιότητα των γονέων στη σημερινή εποχή είναι η παροχή των υλικών αγαθών στα παιδιά και η ενασχόληση αυτών με όσο το δυνατόν περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες. Προκειμένου, όμως να γίνουν αυτά, χρειάζονται χρήματα, κι έτσι οι γονείς αναγκάζονται να δουλεύουν όλο και περισσότερο. Συνέπεια αυτού είναι η πολύωρη απουσία τους από το σπίτι. Θέτουν ως προτεραιότητα, δηλαδή, την παροχή πολλών υλικών στα παιδιά, ε συνέπεια όμως την μεγάλη σε χρονική διάρκεια απουσία τους από το σπίτι.

Στη γενιά του υποκειμένου τώρα, η Ευαγγελία προβάλλει την απουσία των αξιών, αφού, όπως λέει, ο σεβασμός πλέον έχει χαθεί μέσα στην οικογένεια, είτε πρόκειται για τους γονείς, είτε για τα παιδιά, είτε από τους γονείς προς τα παιδιά, είτε από τα παιδιά προς τους γονείς. Η Μαρία προβάλλει τα χρήματα ως αξία στη ζωή των υποκειμένων σήμερα, αφού οι άνθρωποι εργάζονται πολλές ώρες για να τα αποκτήσουν, γιατί πιστεύουν, ότι η κατοχή αυτών θα τους κάνει να περάσουν καλύτερα στη ζωή τους, αδιαφορώντας για το συναισθηματικό και ψυχικό κομμάτι αυτής.

Αναφορικά τώρα με τα συναισθήματα και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ανάμεσα στις οικογένειες των τριών γενεών υπάρχουν ακριβώς τα ίδια συναισθήματα. Αγάπη, κατανόηση, συμπαράσταση, είναι μερικά από αυτά. Ωστόσο, σήμερα δεν διαθέτουν χρόνο τα άτομα, προκειμένου να τα εκφράσουν. Η ζωή σήμερα γενικά χαρακτηρίζεται από τα υποκείμενα, ως πηγή άγχους και συνεχούς τρεξίματος.

Τέλος, όσον αφορά στις συμπεριφορές και στις αντιλήψεις, η Ευαγγελία εντοπίζει την αισθητή διαφοροποίηση της συμπεριφοράς του συζύγου σε σχέση με τις δύο προηγούμενες γενεές. Η γυναίκα πλέον, δεν δέχεται τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου, ούτε προς την ίδια, ούτε προς τα παιδιά της. Σε αυτό, βέβαια, έχει βοηθήσει, κατά την Ευαγγελία, και το γεγονός, ότι η γυναίκα σήμερα εργάζεται και είναι οικονομικά ανεξάρτητη, αλλά και διαθέτει κι έναν κοινωνικό και φιλικό περίγυρο. Με λίγα λόγια, δεν είναι απομονωμένη στο σπίτι της, και ο ρόλος της δεν περιορίζεται μόνο σε αυτόν της μητέρας και της συζύγου. Επιπλέον, αναφέρει, ότι οι στενοί δεσμοί και οι σχέσεις αγάπης έχουν αλλοιωθεί, αφού πολύ συχνά τα μέλη της οικογένειας διαφωνούν μεταξύ τους για κληρονομικούς παράγοντες. Τέλος, η Μαρία υποστηρίζει, ότι τα παιδιά πλέον στη σημερινή εποχή δεν δέχονται τις απόψεις του γονέα και τις συμβουλές του σε κανέναν τομέα της ζωής τους.

8.2.27. Η οικογένεια του μέλλοντος (Ερώτηση Νο27)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι, ότι θα είναι η οικογένεια στο μέλλον», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πώς φαντάζονται, ότι θα είναι η οικογένεια μελλοντικά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.27.1 Η οικογένεια ως πηγή πολυμορφίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι μορφές της οικογένειας μελλοντικά θα πολλαπλασιαστούν, και πολλών μάλιστα το χαρακτηριστικό θα είναι η απουσία των παιδιών. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Εγώ πιστεύω, ότι θα ‘ναι ανάμεικτη. Δηλαδή, θα είναι... όπως είναι και τώρα. Δηλαδή, ζευγάρια που θα συζούνε χωρίς να παντρευτούνε ποτέ και θα ‘χουνε και παιδιά. Παντρεμένα μόνο με πολιτικό γάμο, αν υπάρχει και πολιτικός γάμος, βέβαια... Οπότε... θα υπάρχουνε πάρα πολλές οικογένειες που θα συμβιώνουνε μαζί, θα υπάρχουνε πάρα πολλές μονογονεϊκές οικογένειες. Ε... αυτό. Προς τα κει πάει το πράγμα, δηλαδή. Και θα υπάρχουνε και πάρα πολλές οικογένειες, που δεν θα έχουνε παιδιά, λόγω της στειρότητας και της υπογεννητικότητας. Δηλαδή, θα υπάρχουνε μόνο ένα αντρόγυνο. Αυτό. Τίποτα άλλο. Παιδιά δεν θα υπάρχουνε. Και πιστεύω, ότι θα κατακλειστούμε από τα αλβανάκια, τα ρουμανάκια, τα βουλγαράκια.

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, στη γενιά των παππούδων μου, ας πούμε η οικογένεια ήταν πάρα - πάρα πολύ κλειστή, τα σύνορά της ήταν κλειστά ε, και δεν δεχόταν επιρροές από κανέναν. Στη γενιά, ε... των γονιών μου... ε... η οικογένεια ε... είχε δεχτεί μία μικρή επιρροή, είχαν αρχίσει ήδη οι γάμοι με... με άτομα από άλλα έθνη, ε... είχε ήδη βγει η γυναίκα στην αγορά εργασίας, ε... και τέλος, ε... στην δική μου τη γενιά ε, πιστεύω, ότι η αλλοτρίωση είναι πολύ μεγάλη, τα διαζύγια είναι πολύ συχνά και οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι πολύ συχνές. Ε, πιστεύω, δηλαδή, ότι η οικογένεια στο μέλλον, ε... ε... θα είναι ακόμα πιο... παράξενη ε, και με ακόμη πιο ανοιχτά... ε... τα σύνορά της.

Και οι δύο μητέρες, θεωρούν ότι η οικογένεια στο μέλλον θα έχει τροποποιηθεί ακόμη περισσότερο και θα έχει αποκτήσει ακόμη περισσότερες μορφές. Από την μία, η Μαρία αναφέρει, ότι τα ζευγάρια πλέον θα παντρεύονται, ως επί το πλείστον με πολιτικό γάμο, θα εκλείψει, δηλαδή, αυτό το ιερό στοιχείο της τελετής. Τονίζει, ότι θα υπάρχουν πολλές μονογονεϊκές οικογένειες, αλλά και οι οικογένειες που θα ενώνονται με τα δεσμά της αγάπης, χωρίς να έχει προηγηθεί μεταξύ τους γάμος. Τέλος, σημειώνει την ύπαρξη οικογένειας χωρίς παιδιά σε συνδυασμό με την εμφάνιση πολλών παιδιών που δεν είναι ελληνόπουλα, αλλά είναι παιδιά μεταναστών που έχουν έρθει στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους ή έχουν γεννηθεί εδώ.

Η Ευαγγελία από την άλλη τονίζει και αυτή την πολυμορφία της οικογένειας μελλοντικά. Αναφέρεται στους αλλόθρησκους γάμους και στους γάμους μεταξύ ατόμων από διαφορετικά έθνη. Υπογραμμίζει την ύπαρξη πολλών διαζυγίων και κατά συνέπεια την ύπαρξη πολλών μονογονεϊκών οικογενειών. Τέλος, αποδίδει ευθύνες και στην χειραφέτηση της γυναίκας με την είσοδό της στην αγορά εργασίας, αφού έχει μειωθεί χρονικά η παρουσία της μέσα στην οικογένεια.

8.2.28. Η ιδανική οικογένεια (Ερώτηση Νο28)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Περιέγραψε μου την ιδανική οικογένεια για σένα; Ποια θα είναι τα χαρακτηριστικά της, ποιες οι συμπεριφορές των μελών της και ποιες οι αντιλήψεις τους» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πώς φαντάζονται τα χαρακτηριστικά, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις των μελών της ιδανικής οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.28.1 Η επικοινωνία ως πηγή της ιδανικής οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η επικοινωνία αποτελεί το βασικότερο συστατικό της ιδανικής οικογένειας του μέλλοντος. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Η ιδανική οικογένεια πιστεύω, είναι αυτή η οικογένεια που... ζει κάτω από την ίδια στέγη, έχουνε κοινή πορεία, κοινή γραμμή, δεν λέει άλλα ο μπαμπάς, άλλα η μαμά και κάνουν άλλα τα παιδιά. Ε... έχουνε... τους ίδιους στόχους... ε... Συζητάνε... Αυτά τα χαρακτηριστικά έχουνε. Και ζουν αρμονικά, όχι καβγάδες, όχι τσακωμοί, όχι συγκρούσεις, όσο μπορούνε, βέβαια.

8.2.28.2. Ο χρόνος ως πηγή της ιδανικής οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως απαραίτητη προϋπόθεση της ιδανικής οικογένειας το μοίρασμα και την αφιέρωση χρόνου ανάμεσα στα μέλη της. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] οι συμπεριφορές, να είναι... ωραίες, αρμονικές, ευχάριστες, να περνάνε όμορφα, να... να έχουνε το χρόνο να μιλάνε, να συζητάνε, να παίζουνε, να πηγαίνουνε εκδρομές.

Ευαγγελία: [...] η ιδανική οικογένεια για μένα θα ήταν η οικογένεια που οι γονείς δουλεύουν λίγες ώρες, που... δίνουν κυρίως το χρόνο τους και τον αφιερώνουν στα παιδιά τους, που παίζουνε με τα παιδιά τους, ε.. και τους μαθαίνουνε αρχές και αξίες, ε, ε, που... θα είναι βοηθοί σε όλη τη ζωή τους.

8.2.28.3 Το υγιές πρότυπο ως πηγή της ιδανικής οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει, ως βασικό συστατικό της ιδανικής οικογένειας την ύπαρξη υγιών προτύπων μέσα σε αυτήν. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] δεν μπορεί ο μπαμπάς να μιλάει για την τιμότητα και το παιδί του να κλέβει. Ή να κλέβει ο μπαμπάς και να λέει, α, πρέπει να είσαι τίμιο παιδί και πρέπει να είσαι ηθικό παιδί, και να 'ναι ανήθικος ο μπαμπάς και να πηγαίνει με δέκα γυναίκες. Δεν μπορεί, δηλαδή... Ή να καπνίζει ο μπαμπάς και να λέει στο γιο του, τώρα, εσύ, δεν πρέπει να καπνίσεις για την υγεία σου. Ποια υγεία; Γιατί, εσύ, την υγεία σου την πρόσεξες; Ή δεν μπορεί να του μιλάει για... για κάποια πράγματα, κι αυτός να κάνει τα τελείως αντίθετα. Να υπάρχει, δηλαδή, μία κοινή γραμμή. Να είμαστε... δηλαδή... αυτά που λέμε, να τα κάνουμε και στην πράξη. Να μην είναι μόνο λόγια. Γιατί... δεν, τα υιοθετεί ο άλλος.

8.2.28.4 Η αγάπη ως πηγή της ιδανικής οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι στη βάση της ιδανικής οικογένειας πρέπει να βρίσκεται το συναίσθημα της αγάπης, ώστε να υπάρξουν μέσα σε αυτήν και όλα τα υπόλοιπα που απορρέουν από την αγάπη. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] τα μέλη αυτής της οικογένειας, θα αγαπιούνται πάρα πολύ μεταξύ τους, ε, θα βοηθάει ο ένας τον άλλον, θα συμμερίζονται ο ένας τον άλλον ε... και θα... ε, κρατιούνται αυτοί οι δεσμοί αίματος πάρα πολύ στενοί μεταξύ τους, ε... βάσει της αγάπης. Η οικο... η ιδανική οικογένεια, επίσης για μένα ε, είναι αυτή που αποτελείται από έναν άντρα και μία γυναίκα που σέβεται ο ένας τον άλλον, που υποστηρίζει ο ένας τον άλλον, ε, που ακολουθούν κοινή γραμμή στην ανατροφή και στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, ε... και που... με την αγάπη τους ε, συμπορεύονται και ξεπερνούν όλα τα προβλήματα που τυχόν θα παρουσιαστούν και ανάμεσα σε αυτούς τους δύο, αλλά και στα παιδιά τους.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την ιδανική οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 52 πιο κάτω.

Πίνακας 52: Κατηγορίες που αφορούν την ιδανική οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την ιδανική οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η επικοινωνία ως πηγή της ιδανικής οικογένειας	1	0	1
Ο χρόνος ως πηγή της ιδανικής οικογένειας	1	1	2
Το υγιές πρότυπο ως πηγή της ιδανικής οικογένειας	1	0	1
Η αγάπη ως πηγή της ιδανικής οικογένειας	0	1	1

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι η ιδανική οικογένεια πρέπει να έχει αρκετό χρόνο, ώστε να περνούν τα μέλη της μεταξύ τους όμορφες οικογενειακές στιγμές. Να παίζουν, να διασκεδάζουν, αλλά και να αφιερώνουν οι γονείς χρόνο στα παιδιά τους, αλλά και ο

έναν στον άλλον. Αποτέλεσμα όλων αυτών θα είναι η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, απαραίτητο συστατικό της ιδανικής οικογένειας, κατά την Μαρία. Παράλληλα, υποστηρίζει, ότι η ιδανική οικογένεια οφείλει να αποτελείται από σωστά πρότυπα για το παιδί. Οι γονείς, δηλαδή, αυτό που θέλουν τα παιδιά να υιοθετήσουν, ως καλό τρόπο αγωγής, πρέπει, όχι μόνο να το λένε, αλλά και να το δείχνουν. Δηλαδή, ο γονέας, δεν είναι σωστό και υγιές, να συμβουλεύει το παιδί, ώστε να αποφύγει την άσχημη συνήθεια του καπνίσματος, αλλά ο ίδιος να καπνίζει συνεχώς.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της φαντάζεται, ότι απαραίτητο συστατικό, προκειμένου να υπάρξει η ιδανική οικογένεια, είναι η αγάπη, ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και όλη η υπόλοιπη πληθώρα συναισθημάτων που απορρέει από αυτήν. Όπως είναι, για παράδειγμα, ο σεβασμός, που απαραίτητα πρέπει να υπάρχει στην οικογένεια, η κατανόηση, η στήριξη, αλλά και η κοινή γραμμή στον τρόπο διαπαιδαγώγησης και διαμόρφωσης της προσωπικότητας των παιδιών.

8.2.29. Επιλογή οικογένειας (Ερώτηση Νο29)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Αν είχες τη δυνατότητα να ανήκεις σε άλλη οικογένεια, τι οικογένεια θα διάλεγες; Περιέγραψε αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι οικογένεια θα επέλεγαν να έχουν, αν είχαν αυτή τη δυνατότητα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.29.1 Ο χρόνος ως κριτήριο επιλογής οικογένειας:

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το ιδανικό κριτήριο, για να επιλέξει οικογένεια, είναι τα μέλη αυτής να έχουν χρόνο, ώστε να περνούν μαζί δημιουργικές και ευχάριστες στιγμές. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Ε... καταρχήν η οικογένειά μου θα ήθελα να αποτελείται από έναν πατέρα που να μην είναι ναυτικός, έτσι ώστε να μην απουσιάζει πάρα πολλές ώρες από το σπίτι. Θα ήθελα, δηλαδή, να δουλεύει κάποιες ώρες, ώστε να έχουμε... εμείς τα παιδιά, αλλά και η σύζυγος, τα απαραίτητα, για να ζήσουμε, και όχι πλεόνασμα. Όχι πλεόνασμα στα υλικά αγαθά, αλλά θα επιζητούσα και θα επιδίωκα πλεόνασμα ε, στα... συναισθηματικά και ψυχικά... αγαθά.

Μαρία: [...] Μία οικογένεια που θα είχε πολύ χρόνο, θα δουλεύει... Ας δουλεύουν και οι δυο, αλλά... όχι πολλές ώρες. Και το χρόνο που δεν θα δουλεύουν, θα ήθελα ας πούμε, μία γυναίκα να κάνει τις δουλειές του σπιτιού, να μην ασχολείται η μαμά με τις δουλειές του σπιτιού. Ή να ασχολείται έστω λίγο, μόνο με το μαγείρεμα και κάτι απαραίτητα. Και να 'χει το χρόνο να πάρει τα παιδιά να τα πάει ένα περίπατο, μια βόλτα, μια εκδρομούλα, να τα πάει σε ένα θέατρο, να πάει κάπου να περάσει, μία επίσκεψη σ' ένα φίλο, σ' ένα γνωστό, σ' ένα, σ' ένα φίλο του παιδιού. Πολλές φορές ο γιος μου, μου λέει, μα καλά, μαμά, πότε θα πάμε, να δούμε ένα φίλο μου στο σχολείο; Στο σπίτι τους πότε θα πάμε; Κι εγώ δεν ξέρω, ούτε το παιδάκι, ούτε την μαμά, ούτε τον μπαμπά. Δεν έχω το χρόνο. Δεν ξέρω τα... τους φίλους του παιδιού μου. Δεν ξέρω, με ποιους συναναστρέφεται και τι μαθαίνει. Δηλαδή, αυτό, να έχεις χρόνο να μπορέσεις να περνάς με την οικογένειά σου. Όσο μπορείς, περισσότερο... χρόνο.

8.2.29.2 Οι στενές σχέσεις ως κριτήριο επιλογής οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι στενές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να επιλέξει κάποιος οικογένεια. Συγκεκριμένα ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] θα ήθελα να ανήκω σε μία οικογένεια που τα αδέρφια θα αγαπιούνται μεταξύ τους, γιατί πραγματικά ε, αυτό εγώ δεν το έζησα με την αδερφή μου, και είναι κάτι που μου λείπει και κάτι που το ζηλεύω. Δηλαδή, βλέπω σε άλλες οικογένειες, οι αδερφές μεταξύ τους να έχουν ιδανική και στενή σχέση και ζηλεύω ε, με την καλή έννοια.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την επιλογή διαφορετικής οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 53 πιο κάτω.

Πίνακας 53: Κατηγορίες που αφορούν την επιλογή διαφορετικής οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την ιδανική οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο χρόνος ως κριτήριο επιλογής οικογένειας	1	1	2
Οι στενές σχέσεις ως κριτήριο επιλογής οικογένειας	0	1	1

Και οι δύο μητέρες, όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, αν είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν την οικογένεια καταγωγής τους, θα διάλεγαν μία οικογένεια, όπου τα μέλη της θα είχαν επαρκή χρόνο να αφιερώσουν το ένα στο άλλο. Πιο αναλυτικά, η Ευαγγελία επισημαίνει το επάγγελμα του πατέρα της και θα επιθυμούσε στην οικογένεια που θα επέλεγε, ο πατέρας να μην ασκεί το ίδιο επάγγελμα, προκειμένου να είναι παρών μέσα στο σπίτι του και τα παιδιά του να μην τον θυμούνται συνέχεια απών από αυτό. Ακόμη, κι αν αυτή η επιλογή σηματοδοτούσε την μειωμένη παροχή υλικών αγαθών στο σπίτι, αφού το επάγγελμα του ναυτικού έχει μεγάλες οικονομικές απολαβές. Ωστόσο, η οικογένεια θα ήταν κερδισμένη, αφού ο πατέρας θα ήταν περισσότερο κοντά στην οικογένεια συναισθηματικά και ψυχικά. Από την άλλη πλευρά η Μαρία επισημαίνει, ότι οι γονείς δεν θα πρέπει να αφιερώνουν τόσο πολύ χρόνο στην εργασία τους, και επικεντρώνεται περισσότερο στην μητέρα. Ότι, δηλαδή, η μητέρα είναι το πρόσωπο που θα πρέπει να παραμένει στο σπίτι περισσότερες ώρες, ώστε να μοιράζεται δημιουργικά το χρόνο της με τα παιδιά της.

Τέλος η Ευαγγελία πιστεύει, ότι θα επέλεγε μία οικογένεια που τα αδέρφια μεταξύ τους θα αγαπιούνταν πραγματικά και θα στήριζε το ένα το άλλο, και γενικότερα δεν θα υπήρχε αυτή η άσημη και τεταμένη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην Ευαγγελία και την αδερφή της.

8.2.30. Χάσμα γενεών ανάμεσα σε γονείς και παιδιά (Ερώτηση Νο30)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς, ότι ανάμεσα σε γονείς και παιδιά υπάρχει σήμερα χάσμα γενεών; Γιατί ναι ή γιατί όχι» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν υφίσταται στη σημερινή εποχή χάσμα γενεών ανάμεσα σε γονείς και παιδιά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.30.1 Τα «πιστεύω» ως πηγή χάσματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως βασική πηγή χάσματος ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά την ύπαρξη των διαφορετικών αντιλήψεων και πεποιθήσεων που τους χαρακτηρίζει. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] τα παιδιά επηρεάζονται πάρα πολύ από την τηλεόραση, από τα περιοδικά, από τα μοντέρνα, από διάφορα, και έχουν άλλα πιστεύω και οι γονείς έχουν άλλα πιστεύω. Και υπάρχει χάσμα γενεών. Το παιδί θέλει... να... πάρει... το τάδε πράγμα, οι γονείς το θεωρούν υπερβολικό ή εξεζητημένο ή ακριβό και... το παιδί το ζητάει, επειδή το έχει κι ο φίλος, το έχει και η φίλη. Ή βλέπουνε, ξέρω 'γω, άλλα παιδιά που είναι μάγικα, καπνίζουνε, πίνουνε, μεθάνε και λένε, α, κι εγώ πρέπει να το κάνω αυτό. Και ο γονέας λέει μα... όχι, δεν είναι ανάγκη να το κάνεις. Δηλαδή υπάρχει χάσμα γενεών στις αντιλήψεις και τα πιστεύω των παιδιών με τους γονείς. Άλλα πιστεύω έχουν τα παιδιά τώρα και άλλα πιστεύω οι γονείς.

8.2.30.2 Οι αλλαγές στη ζωή ως πηγή χάσματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως βασική αιτία χάσματος ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά τις πολλαπλές

αλλαγές που σημειώνονται στην κοινωνία μας σήμερα από γενιά σε γενιά. Διατυπώθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] βλέπω, ότι η κοινωνία μας, ε... ε... χρόνο με το χρόνο αλλάζει, όχι από γενιά σε γενιά. Όλα αλλάζουν. Και οι άνθρωποι αλλάζουν, και η κοινωνία αλλάζει, και οι ανάγκες μας αλλάζουν, και οι προτεραιότητές μας αλλάζουν και ο χρόνος μας αλλάζει και συνήθως μειώνεται, και ο χώρος μας, οπότε είναι λογικό, ε, αφού αλλάζουν όλα αυτά, να υπάρχει και... χάσμα γενεών, ε... ανάμεσα στους γονείς και στα... παιδιά. Ε... η τεχνολογία αλλάζει, η εκπαίδευση αλλάζει, ε, είναι λογικό τα παιδιά να ξέρουν περισσότερα, να μαθαίνουν και να γνωρίζουν περισσότερα, οι γονείς να μην γνωρίζουν, να υπάρχει μία κόντρα μεταξύ τους, και ένας, εντός εισαγωγικών, ανταγωνισμός, και όλα αυτά δημιουργούν... ε, το... ε... το ονομαζόμενο χάσμα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το χάσμα γενεών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 54 πιο κάτω.

Πίνακας 54: Κατηγορίες που αφορούν το χάσμα γενεών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το θεσμό της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Τα «πιστεύω» ως πηγή χάσματος	1	0	1
Οι αλλαγές στη ζωή ως πηγή χάσματος	0	1	1

Και οι δύο μητέρες συμφωνούν στο ότι στη σημερινή εποχή υπάρχει χάσμα γενεών ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά. Η Μαρία από την μία αναφέρει, ότι το χάσμα γενεών οφείλεται στα διαφορετικά πιστεύω, στις διαφορετικές αντιλήψεις και νοοτροπίες που χαρακτηρίζουν τους γονείς και τα παιδιά. Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι αυτό το χάσμα έχει δημιουργηθεί από τις γενικότερες αλλαγές της κοινωνίας, των ανθρώπων, την μείωση του ελεύθερου χρόνου, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τις παραπάνω γνώσεις που κατέχουν σήμερα οι νέοι συγκριτικά με τους γονείς τους, γεγονός που αναπτύσσει μία αντιπαράθεση μεταξύ τους.

8.2.31. Γεφύρωμα χάσματος (Ερώτηση Νο31)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «(Αν το άτομο θεωρεί, ότι υπάρχει χάσμα γενεών) Πώς κατά τη γνώμη σου μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα αυτό», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον τρόπο που μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα (σε περίπτωση θετικής απάντησης). Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.31.1 Η αγάπη ως πηγή γεφυρώματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως βασικό τρόπο γεφυρώματος του χάσματος, την ύπαρξη αγάπης στη σχέση γονέα – παιδιού. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] είτε αυτό είναι μεγάλο, είτε αυτό είναι μικρό, ε, γεφυρώνεται μόνο με την αγάπη. Αυτό πιστεύω, ότι είναι το μυστικό. Αν υπάρχει, λοιπόν, αγάπη, πιστεύω, ότι όλα τα προβλήματα μπορούν να τα αντιμετωπίσουν οι γονείς και τα παιδιά.

8.2.31.2. Ο χρόνος ως πηγή γεφυρώματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο χρόνος είναι το καλύτερο συστατικό του γεφυρώματος του χάσματος. Όταν οι γονείς διαθέτουν χρόνο στα παιδιά, τα παιδιά εισπράττουν αγάπη και ασφάλεια και εξαλείφεται το χάσμα. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] οι γονείς πρέπει να είναι κοντά στα παιδιά, ε, να τα μεγαλώνουν και να τους αφιερώνουν χρόνο. Όχι να κοιτούν να αφιερώνουν πολύ χρόνο στη δουλειά τους, να δουλεύουν από το πρωί μέχρι το βράδυ, για να έχουν τα παιδιά τους πολλά υλικά αγαθά, και συναισθηματικά και ψυχικά να είναι φτωχά. Αυτό που χρειάζονται τα παιδιά είναι αγάπη ε... και ασφάλεια από τους γονείς ε... και κατόπιν τα υπόλοιπα.

Μαρία: [...] Χρειάζεται πολύ δουλειά, πολύ δουλειά, πολύ συζήτηση, πολύ... ε... στη... πολλά στηρίγματα στο παιδί από μικρή ηλικία... δεν του δίνουμε καμία σημασία του παιδιού, και το παιδί, όμως θέλει να μας πει κάτι. Κι εμείς, μπορείς να μου το πεις μετά, γιατί τώρα πλένω τα πιάτα; Ε... Μετά μην περιμένουμε στα δεκαπέντε να μας πει για την πρώτη σχέση ή στα δεκαοχτώ... Πιστεύω, ότι δεν πρέπει να χάνουμε, ούτε μία μέρα και κάθε μέρα να είναι... παραγωγική και δημιουργική. Δηλαδή, να μην αφήνουμε τα παιδιά μας, να... πέφτουνε θύματα της τηλεόρασης, της μόδας ή δεν ξέρω κι εγώ τι, και να τα συμβουλευόμαστε. Ναι, αυτό που είδες, όντως, έχει κι αυτά τα καλά, αλλά έχει κι αυτά τα κακά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο που μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα γενεών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 55 πιο κάτω.

Πίνακας 55: Κατηγορίες που αφορούν τους τρόπους, με τους οποίους μπορεί να γεφυρωθεί το χάσμα γενεών σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το γεφύρωμα του χάσματος γενεών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη ως πηγή γεφυρώματος	0	1	1
Ο χρόνος ως πηγή γεφυρώματος	1	1	2

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το υπαρκτό χάσμα ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, θα εξαλειφθεί με τη βοήθεια του χρόνου. Όταν δηλαδή, ο γονέας είναι κοντά στο παιδί, και συζητάει μαζί του, και δεν ενδιαφέρεται μόνο για την παροχή υλικών αγαθών στο παιδί, αλλά και για την συναισθηματική και ψυχική του υγεία, τότε το παιδί νιώθει αγάπη και ασφάλεια, απαραίτητα συστατικά για την υγιή και ομαλή ανάπτυξή του.

8.2.32. Οι γονείς παλαιότερα και οι γονείς σήμερα (Ερώτηση Νο32)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι καλύτερο και τι χειρότερο έχουν οι γονείς σήμερα, που δεν είχαν οι γονείς της εποχής σου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι καλύτερο και τι χειρότερο έχουν οι γονείς σήμερα που δεν είχαν οι γονείς της δικής τους εποχής. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.32.1 Ο χρόνος ως πηγή μειονεξίας του γονέα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το χειρότερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς της παλαιότερης εποχής είναι ο λιγοστός χρόνος. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Οι γονείς σήμερα, δυστυχώς, συγκριτικά με τους γονείς, της, ε... παλαιότερης εποχής, ε... δεν έχουν χρόνο. Παλαιότερα, δηλαδή, οι γονείς ήταν περισσότερο ε, κοντά στα παιδιά τους, και ιδιαίτερα η μητέρα, ενώ στις μέρες μας οι γονείς δεν έχουν πολύ χρόνο, είτε είναι ο πατέρας, είτε είναι η μητέρα. Γιατί εργάζονται πάρα πολλές ώρες και τα παιδιά παραμένουν πολλές ώρες μακριά από το πλαίσιο του... της οικογένειάς τους και του σπιτιού τους, είτε σε παιδικούς σταθμούς, είτε σε παππούδες και γιαγιάδες, είτε γενικότερα την ανατροφή τους την αναλαμβάνει κάποιο ξένο άτομο.

Μαρία: [...] Χειρότερο είναι, το ότι δεν έχουνε χρόνο για τα παιδιά τους.

8.2.32.2 Οι απελευθερωμένες ιδέες ως πηγή πλεονεξίας του γονέα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το καλύτερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς της παλαιότερης εποχής είναι ο «ανοιχτός» τρόπος σκέψης που διαθέτουν. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Καλύτερο σήμερα...που δεν το 'χαν οι γονείς και το 'χουμε τώρα... ε... είναι πιο ελεύθεροι. Δηλαδή, μπορεί να συζούνε, μπορούν να κάνουν ό, τι θέλουν. Δηλαδή, να είναι ελεύθεροι απ' αυτήν την άποψη.

8.2.32.3 Η μόρφωση ως πηγή πλεονεξίας του γονέα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το καλύτερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς της παλαιότερης εποχής είναι το μορφωτικό τους επίπεδο, το οποίο λόγω των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων τους βοηθάει να βρίσκονται κοντά στα παιδιά τους. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] δεν το κατείχαν οι γονείς της παλαιότερης εποχής είναι η μόρφωση. Δηλαδή, οι γονείς σήμερα είναι περισσότερο μορφωμένοι, ε... και έτσι μειώνεται το χάσμα γενεών, που μπορεί να υπάρχει ανάμεσα σε αυτούς και τα παιδιά, είναι πιο κοντά στα παιδιά τους, και μπορούν γενικότερα να συμβαδίσουν με την ανάπτυξη της τεχνολογίας ε, και τον καταϊγισμό των πληροφοριών που επιδέχεται η κοινωνία σε καθημερινή βάση.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το τι καλύτερο και τι χειρότερο έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς του παρελθόντος παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 56 πιο κάτω.

Πίνακας 56: Κατηγορίες που αφορούν στο τι καλύτερο και τι χειρότερο έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς του παρελθόντος σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το καλύτερο και το χειρότερο των γονέων σήμερα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο χρόνος ως πηγή μειονεξίας	1	1	2
Οι απελευθερωμένες ιδέες ως πηγή πλεονεξίας	1	0	1
Η μόρφωση ως πηγή πλεονεξίας	0	1	1

Όπως γίνεται αντιληπτό και από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το χειρότερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα και που δεν είχαν οι γονείς της δικής τους εποχής είναι η έλλειψη χρόνου. Οι γονείς, δηλαδή, εργάζονται πολλές ώρες, με αποτέλεσμα την πολύωρη απουσία τους από το σπίτι. Η ευθύνη, επίσης της διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους παραπαίει ανάμεσα σε παιδικούς σταθμούς, στον παππού - γιαγιά ή σε ξένα προς την οικογένεια άτομα.

Αναφορικά τώρα με το καλύτερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς της παλαιότερης εποχής, η Μαρία αναφέρει, ότι οι γονείς σήμερα χαρακτηρίζονται από απελευθερωμένες ιδέες, απελευθερωμένο τρόπο σκέψης. Δεν υπάρχουν, δηλαδή, ταμπού στις συζητήσεις τους με τα παιδιά, και γενικότερα χαρακτηρίζονται από ελευθερία σκέψης και έκφρασης σε οτιδήποτε επιθυμεί το παιδί να συζητήσει.

Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει την μόρφωση των γονέων στην σημερινή εποχή, ως ένα στοιχείο, του οποίου η ύπαρξη την ικανοποιεί ιδιαίτερα. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι οι γονείς, με το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο που διαθέτουν, μπορούν να βρίσκονται πιο κοντά στα παιδιά τους, αφού είναι σε θέση να συμβαδίσουν γνωστικά με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής και να αμβλύνουν με αυτόν τον τρόπο το πιθανό χάσμα που ενδέχεται να υπάρχει μεταξύ γονέων και παιδιών.

8.2.33. Η συμπεριφορά των γονέων σήμερα (Ερώτηση Νο33)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Είσαι ευχαριστημένη από τη συμπεριφορά των γονέων σήμερα; Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στους γονείς σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι αρέσει και τι δεν αρέσει στους γονείς σήμερα, αλλά και αν είναι ευχαριστημένες από τη συμπεριφορά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.33.1. Τι αρέσει στα υποκείμενα:

8.2.33.1.1. Τα συναισθήματα ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει στους γονείς, ως στοιχείο αρεσκείας, τη συναισθηματική στήριξη προς τα παιδιά. Χαρακτηριστικό είναι και το εξής:

Μαρία: [...] Μου αρέσει οι γονείς που... αγωνίζονται για τα παιδιά τους και προσφέρουν, ό, τι μπορούνε στο να 'ναι... ευτυχισμένα. Ενώ από άποψη συναισθηματική. Δηλαδή... βλέπω γονείς που... τα αγκαλιάζουν τα παιδιά τους, τα φιλάνε, τους μιλάνε... Αυτό μου αρέσει πάρα πολύ.

8.2.33.1.2. Το μορφωτικό επίπεδο ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως θετικό στοιχείο των γονέων σήμερα την μόρφωσή τους. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] αυτό επίσης, που μου αρέσει στους γονείς σήμερα είναι, ότι οι περισσότεροι έχουν ένα άλλο επίπεδο μόρφωσης ε... και μπορούνε κατά συνέπεια να βοηθήσουν τα παιδιά... και μπορούν κατά συνέπεια να βοηθήσουν τα παιδιά τους... ε... περισσότερο και στο σχολείο και στο να τα καταλάβουν γενικά και να έχουν ένα άλλο επίπεδο σχέσης μεταξύ τους.

8.2.33.2 Τι δεν αρέσει στα υποκείμενα:

8.2.33.2.1. Το κунήγι του χρήματος ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι γονείς σήμερα αφιερώνουν πολλές ώρες στη δουλειά τους, για να αποκτήσουν όλο και περισσότερα χρήματα, για να μπορούν να ανταπεξέλθουν στην σημερινή ολοένα αυξανόμενη καταναλωτική κοινωνία.

Μαρία: [...] Κι αυτό που δεν μ' αρέσει στους σημερινούς γονείς, είναι το ότι... ότι κунηγάνε το χρήμα, πάρα πολύ. Πάρα πολύ, δηλαδή, όλη μέρα αγωνίζονται... πολλές ώρες... να... βγάλουνε... χρήματα. Αυτό δεν μ' αρέσει στους σημερινούς γονείς. Το κунήγι των χρημάτων. Το υπερβολικό κунήγι. Γιατί αλλιώς είναι να υπάρχουνε... υπάρχουνε γονείς που κάνουνε και δυο τρεις δουλειές. Αυτό το θεωρώ υπερβολικό. Τώρα θα μου πεις και πώς θα τα βγάλουνε πέρα. Αλλά, 'ντάξει, είπαμε τώρα. Να μην ανοίγονται πάρα πολύ. Να υπάρχει ένα καλό κουμάντο.

8.2.33.2.2. Η προσωπική απόλαυση ως πηγή δυσαρέσκειας : Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εστιάζεται στην καλοπέραση των γονέων και στην προσωπική τους απόλαυση, χωρίς να μπουν στη διαδικασία να αναλογιστούν τις επιπτώσεις στη ζωή της οικογένειάς τους. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] παράλληλα, στους γονείς σήμερα δεν μου αρέσει που... με το παραμικρό... με την παραμικρή ευκαιρία... ε, ή θα κάνουν εξωσυζυγική σχέση ή θα οδηγήσουν την οικογένειά τους σε διάλυση. Ε, δηλαδή, δεν μου αρέσει που οι γονείς δεν βάζουν πάνω απ' όλα την ίδια τους την οικογένειά και τα παιδιά τους, και πολλές φορές έχω αντιμετωπίσει γονείς που κοιτούν το προσωπικό, την προσωπική τους απόλαυση και το προσωπικό τους ε, συμφέρον, και κοιτούν να περάσουν αυτοί οι

ίδιοι καλά, χωρίς να αναλογίζονται τις επιπτώσεις που θα έχει... αυτό στη ζωή της οικογένειάς τους και των παιδιών τους αργότερα.

8.2.33.2.3. Ο λιγοστός χρόνος ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως στοιχείο αρνητικό στη συμπεριφορά των γονέων σήμερα, το ότι η πολύωρη εργασία τους οδηγεί τα παιδιά τους, στο να μεγαλώνουν εκτός οικογενειακού πλαισίου, με τον παππού και τη γιαγιά.

Ευαγγελία: [...] κοιτούν να δουλεύουν πάρα πολλές ώρες με αντίκτυπο σοβαρό στα παιδιά, δηλαδή, τα παιδιά κυρίως μεγαλώνουν με τις παππούδες, με τους παππούδες και τις γιαγιάδες για πολλές ώρες, την ημέρα, την ημέρα παραμένουν σε αυτούς, με αποτέλεσμα και να τα κακομαθαίνουν τα παιδιά.

8.2.33.2.4. Τα υλικά αγαθά ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως αρνητικό στοιχείο των γονέων σήμερα το γεγονός, ότι παρέχουν όλο και περισσότερα υλικά αγαθά στα παιδιά τους. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] Γενικά, όμως ε, από τη συμπεριφορά των γονέων σήμερα δεν μου αρέσει γιατί, ε... πιστεύω, ότι παρέ, ότι παράσχουν πάρα πολλά υλικά αγαθά στα παιδιά τους και τα κάνουν, έτσι να μην εκτιμούν, ε... να μην το εκτιμούν. Δηλαδή, όταν για παράδειγμα στο ε, παιδί του δίνεις πάρα πολλά παιχνίδια, και κάθε μέρα και κάθε μέρα, άλλο παιχνίδι, κι άλλο παιχνίδι, ε, στο τέλος το παιδί δεν εκτιμάει το παιχνίδι. Θέλει και συνέχεια καινούρια πράγματα και δεν ενθουσιάζεται και πάρα πολύ με τα παιχνίδια που του δίνεις σε καθημερινή βάση.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων σήμερα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 57 πιο κάτω.

Πίνακας 57: Κατηγορίες που αφορούν τη συμπεριφορά των γονέων σήμερα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη συμπεριφορά των γονέων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Γα συναισθήματα ως πηγή αρεσκείας	1	0	1
Γο μορφωτικό επίπεδο ως πηγή αρεσκείας	0	1	1
Γο κυνήγι του χρήματος ως πηγή δυσαρέσκειας	1	0	1
Η προσωπική απόλαυση ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1
Ο λιγοστός χρόνος ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1
Γα υλικά αγαθά ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1

Από τον παραπάνω πίνακα, γίνεται κατανοητό, ότι της Μαρίας της αρέσει που οι γονείς στη σημερινή εποχή στέκονται δίπλα στα παιδιά τους συναισθηματικά και καταβάλλουν προσπάθειες, ώστε να τα κάνουν ευτυχισμένες προσωπικότητες. Η Ευαγγελία από την άλλη θεωρεί, ότι είναι πολύ σημαντικό που οι γονείς σήμερα διαθέτουν ένα ανεβασμένο μορφωτικό επίπεδο, αφού αυτό τους βοηθάει να στέκονται περισσότερο δίπλα στα παιδιά τους, να τα βοηθάνε και γενικότερα μέσα στη σχέση τους να υπάρχει περισσότερη κατανόηση.

Παράλληλα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι αυτό που δεν της αρέσει στην συμπεριφορά των γονέων σήμερα είναι η πολύωρη εργασία τους με αποτέλεσμα τα παιδιά να μεγαλώνουν μακριά τους,

συνήθως με τον παππού και τη γιαγιά. Συνάμα με αυτό η Ευαγγελία αναφέρει την παροχή υπερβολικών υλικών αγαθών στα παιδιά, ως αρνητικό στοιχείο στη συμπεριφορά των γονέων στη σημερινή εποχή. Τέλος, αναφέρει, ότι οι γονείς πολλές φορές κοιτούν την προσωπική τους απόλαυση και ευημερία – έστω και εφήμερη, όπως αυτή που νιώθουν από τις εξωσυζυγικές σχέσεις – χωρίς να ενδιαφέρονται για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν αυτές τους οι πράξεις στη ζωή των παιδιών, είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Τέλος της Μαρίας δεν της αρέσει στη σημερινή εποχή που οι γονείς δουλεύουν πολλές ώρες, όπως τονίζει και η Ευαγγελία, για να αποκτούν συνεχώς περισσότερα χρήματα.

8.2.34. Οι γονείς και οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών (Ερώτηση Νο34)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι ρόλο παίζουν οι γονείς και οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο των γονιών στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.34.1 Οι γονείς ως πρότυπα συμπεριφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει το ρόλο των γονέων στις διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής των παιδιών, ως καθοριστικό για την εξέλιξή τους και τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών τους. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι οι γονείς, ε... μέσα στην οικογένεια, και ο πατέρας και η μητέρα, ε... παίζουν πολύ μεγάλη σημασία για την ανατροφή και την... ε... ε... διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών τους, γιατί αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά. Ε, τα παιδιά απορροφούν σα σφουγγάρια την... ε... τις κινήσεις των γονιών τους και τη συμπεριφορά τους και τα μιμούνται μετέπειτα στη ζωή τους. Για αυτό το λόγο οι γονείς, θα πρέπει να προσέχουν πάρα πολύ τις πράξεις τους, τα λόγια τους και τις κινήσεις τους μέσα στην οικογένεια, γιατί πρέπει να γνωρίζουν ότι έχουν σε καθημερινή βάση κριτές μέσα στην οικογένεια, και ότι αυτοί οι ίδιοι ε, αναπλάθουν νέα άτομα, αναπλάθουν νέες προσωπικότητες και νέες ψυχές ε... και οφείλουν να το κάνουν με, όσο το δυνατόν, καλύτερο τρόπο μπορούν.

Μαρία: [...] Πάρα πολύ μεγάλη. Δηλαδή, η ανατροφή των παιδιών είναι... ο μπούσουλας για τα δικά τους παιδιά. Όπως έχουν ανατραφεί, έτσι έχουνε μάθει και προσπαθούνε να... τα περάσουν τα ίδια και στα δικά τους τα παιδιά... Ό, τι πρότυπα είχανε... τα ίδια κάνουν και στα παιδιά τους.

Και τα δύο υποκείμενα θεωρούν, ότι ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, αλλά και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς τους, είναι καθοριστικός και πολυσήμαντος. Υπογραμμίζουν, ότι οι γονείς αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά, γιατί τα παιδιά, μέσω της μίμησης, υιοθετούν στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις.

8.2.35. Ηλικία και δημιουργία οικογένειας (Ερώτηση Νο35)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποια θεωρείς πιο κατάλληλη ηλικία, για να προχωρήσει κάποιος στη δημιουργία οικογένειας και γιατί» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ποια είναι η καταλληλότερη ηλικία, προκειμένου κάποιος να δημιουργήσει οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.35.1 Η ωριμότητα ως δείκτης δημιουργίας οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει τη δημιουργία οικογένειας, όχι σαν αποτέλεσμα της κατάλληλης ηλικίας, αλλά σαν αποτέλεσμα της ωριμότητας του ατόμου, του κατά πόσο νιώθει ο ίδιος έτοιμος, ανεξαρτήτου ηλικίας. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Ηλικία, εικοσιτεσσάρων ετών. Θα 'χει περάσει πλέον η εφηβεία, να 'χει περάσει την πρώτη νεανική ηλικία, ε, και... είναι περίπου ώριμος και κατασταλαγμένος. Είκοσι τεσσάρων, εικοσιπέντε, είκοσι έξι, εκεί. Είκοσι τέσσερα με είκοσι έξι, θα έλεγα... Για τη γυναίκα πιστεύω αυτή την ηλικία. Για τον άντρα πιστεύω, γύρω στα τριάντα. Θα 'θελα να 'ναι λίγο μεγαλύτερος και πιο ώριμος... πιο κατασταλαγμένος... Είναι, δηλαδή, η ωριμότητά τους διαφορετική. Ενώ η γυναίκα ωριμάζει πιο γρήγορα. Πιο γρήγορα θέλει να γίνει μάνα.

Ευαγγελία: [...] Ε... δεν πιστεύω, ότι υπάρχει κάποια ηλικία, ε... η οποία σηματοδοτεί ε... την ε... δημιουργία οικογένειας ή αποτελεί το εφελτήριο για τη δημιουργία οικογένειας. Πιστεύω, ότι αυτό πρέπει να γίνεται, όταν το άτομο νιώσει έτοιμο, ανεξαρτήτου ηλικίας. Ε, δηλαδή, άλλο άτομο μπορεί να νιώσει έτοιμο στα είκοσι, άλλο στα τριάντα, άλλο στα σαράντα. Εξαρτάται από την ωριμότητα του ανθρώπου, από το τι έχει περάσει, από το πώς έχει μεγαλώσει, από το... ποιες προτεραιότητες έχει στη ζωή του.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την κατάλληλη ηλικία δημιουργίας οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 58 πιο κάτω.

Πίνακας 58: Κατηγορίες που αφορούν την κατάλληλη ηλικία δημιουργίας οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την κατάλληλη ηλικία δημιουργίας οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ωριμότητα ως δείκτης δημιουργίας οικογένειας	1	1	2

Εύκολα γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, το γεγονός, ότι και τα δύο υποκείμενα δίνουν βαρύτητα, όχι σε κάποια ηλικία, προκειμένου κάποιος να δημιουργήσει οικογένεια, αλλά στο πότε το ίδιο το άτομο νιώθει έτοιμο, ανάλογα με τις προτεραιότητες που έχει θέσει στη ζωή του, τις ανάγκες του, και γενικότερα το δείκτη ωριμότητας που διαθέτει.

8.2.36. Επαγγελματική αποκατάσταση και δημιουργία οικογένειας (Ερώτηση Νο36)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Μερικοί θεωρούν, ότι η επαγγελματική αποκατάσταση είναι πιο σημαντική από τη δημιουργία οικογένειας. Τι άποψη έχεις εσύ για αυτό και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων, σχετικά με το τι θεωρούν σημαντικότερο, την επαγγελματική αποκατάσταση ή τη δημιουργία οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.36.1 Η προσωπική επιλογή ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο κάθε άνθρωπος κάνει τη δική του επιλογή, σχετικά με το τι είναι σημαντικότερο για εκείνον προσωπικά, ανάλογα με τις προτεραιότητες που θέτει στη ζωή του. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] δηλαδή, δεν θεωρώ, ότι η επαγγελματική αποκατάσταση... είναι πιο σημαντική από τη δημιουργία της οικογένειας. Κι αυτό, γιατί εγώ προσωπικά, μέσα από την οικογένειά μου... έχω βρει άλλο νόημα στη ζωή, ε... το οποίο βέβαια κάποιος άλλος μπορεί να βρει νόημα στη ζωή του μέσω της επαγγελματικής του... αποκατάστασης. Αυτό πιστεύω, ότι είναι προσωπική επιλογή του καθενός.

Δεν μπορείς να πεις, ότι η οικογένεια είναι πιο σημαντική από την επαγγελματική αποκατάσταση. Ο καθένας το κρίνει με βάση τις δικές του προτεραιότητες και τη δική του πορεία ζωής.

8.2.36.2. Η δημιουργία οικογένειας ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η δημιουργία οικογένειας πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα στη ζωή του ατόμου. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Το θεωρώ λανθασμένο τελείως. Ε... γιατί... πιστεύω, ότι δεν πρέπει να βάζουμε πρώτα την καριέρα, τη δόξα και το χρήμα, και μετά τη δημιουργία της οικογένειας. Είναι πολύ σημαντική η οικογένεια. Γιατί σε γεμίζει, γιατί βρίσκεις κάποια άλλα πράγματα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση και τη δημιουργία οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 59 πιο κάτω.

Πίνακας 59: Κατηγορίες που αφορούν την επαγγελματική αποκατάσταση και τη δημιουργία οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την επαγγελματική αποκατάσταση και τη δημιουργία οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η προσωπική επιλογή ως πηγή προτεραιότητας	0	1	1
Η δημιουργία οικογένειας ως πηγή προτεραιότητας	1	0	1

Και οι δύο μητέρες τονίζουν την μεγαλύτερη σημασία που έχει η δημιουργία οικογένειας συγκριτικά με την επαγγελματική αποκατάσταση. Ωστόσο, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι αυτή είναι μία εντελώς προσωπική επιλογή του ατόμου, η οποία κρίνεται βάσει των προτεραιοτήτων που έχει θέσει στη ζωή και την πορεία γενικότερα που έχει τραβήξει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

8.2.37. Γυναίκα και παιδιά (Ερώτηση Νο37)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πιστεύεις πως μια γυναίκα ολοκληρώνεται, όταν κάνει παιδιά και γιατί» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν η μητρότητα ολοκληρώνει την γυναίκα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.37.1 Η απόκτηση παιδιών ως πηγή ολοκλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η απόκτηση παιδιών αποτελεί για τη γυναίκα πηγή ολοκλήρωσης, αφού αποτελούν κομμάτι δικό της και του ανθρώπου που έχει επιλέξει για σύντροφό της. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ναι, σίγουρα πιστεύω... ότι μία γυναίκα ολοκληρώνεται, όταν κάνει παιδιά, γιατί βλέπει... στα παιδιά αυτά ένα κομμάτι του εαυτού της, ένα κομμάτι της προσωπικότητάς της, από αυτήν την ίδια και από τον άνθρωπο που αγαπάει και λατρεύει. Ε... επίσης, πιστεύω, ότι για κάθε γυναίκα είναι όνειρο ζωής, ε... το να αποκτήσει παιδιά και είναι πολύ σημαντικό γι' αυτήν, και πιστεύω, ότι είναι πολύ πιο σημαντικό για τη γυναίκα, παρά για τον άντρα, γιατί η γυναίκα βιώνει την μητρότητα, βιώνει την εγκυμοσύνη, και όταν γεννάει, νιώθει, ότι βγαίνει ένα κομμάτι του εαυτού της.

Μαρία: [...] Ναι, πιστεύω ολοκληρώνεται. Ε... νιώθει... νιώθει ό... νιώθει απέραντη χαρά, ολοκλήρωση, ε... γιατί... γιατί... η μητρότητα την αλλάζει. Την κάνει πιο ώριμη, πιο... α... την γεμίζει συναισθηματικά... για αυτό το λόγο, πιστεύω.

Και οι δύο μητέρες πιστεύουν ότι η μητρότητα ολοκληρώνει την γυναίκα, αφού εκπληρώνει ένα όνειρο ζωής για εκείνη, δίνει σάρκα και οστά, μαζί με το σύντροφό της σε έναν άνθρωπο. Αποτέλεσμα της αγάπης της με τον σύντροφό της, που την ωριμάζει συναισθηματικά και την γεμίζει με απίστευτα συναισθήματα.

8.2.38. Τα ιδανικά παιδιά (Ερώτηση Νο38)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Περιέγραψε μου τα ιδανικά παιδιά για σένα» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πώς φαντάζονται τα ιδανικά παιδιά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.38.1. Ο ιδανικός γονέας ως πηγή προϋπόθεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ως προϋπόθεση ύπαρξης των ιδανικών παιδιών, την ύπαρξη του ιδανικού γονέα. Έτσι, έχουμε:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι για να υπάρξουν ιδανικά παιδιά, θα πρέπει να υπάρξουν ιδανικοί γονείς, οπότε δεν θα περιγράψω τα ιδανικά παιδιά, αλλά τους ιδανικούς γονείς ε... που θα δημιουργήσουν τα ιδανικά παιδιά. Οι γονείς, λοιπόν, πιστεύω, ότι θα πρέπει να είναι πολύ κοντά στα παιδιά τους, ώστε να μάθουν και αυτά να το κάνουν μεθαύριο, να αφουγκράζονται τα προβλήματα και τις ανησυχίες τους, ακόμη και όταν τα παιδιά, ε, δεν θα τους έχουν πει κάτι, να έχουν αυτή την ευαισθησία να είναι κοντά στα παιδιά τους, και να έχουν την ικανότητα και τη δυνατότητα να συζητάνε τα πάντα μεταξύ τους ε... οι γονείς, δηλαδή, με τα παιδιά, και να τους αφιερώνουν πάρα πολύ χρόνο. Ε... Και επίσης να τους μεταδώσουν τις αξίες του σεβασμού, την αξία της οικογένειας, ε, της εμπιστοσύνης, της συμπαράστασης, της συμπόνιας, αξίες πολύ σημαντικές για τα παιδιά, ε, και ως άτομα, και ως μελλοντικοί δημιουργοί μιας οικογένειας.

8.2.38.2 Η ελευθερία σκέψης και δράσης ως πηγή προϋπόθεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στοιχείο απαραίτητο της προσωπικότητας του ιδανικού παιδιού είναι η ελευθερία στη σκέψη και στις πράξεις του. Ακούστηκε, λοιπόν, το εξής:

Μαρία: [...] Τα ιδανικά παιδιά είναι αυτά, τα οποία είναι ελεύθερα... ανεξάρτητα, ε... που... ξέρουνε τα όριά τους, που, που έχουνε πιστεύω και ιδανικά, ιδανικά. Που έχουνε... ε... ιδανικά και όχι... θέλω να πω, που έχουνε ορά... όραμα για το μέλλον. Δεν ζούνε μόνο το σήμερα ή το τώρα. Που... σκέφτονται, οραματίζονται, παλεύουνε, ονειρεύονται... Και δεν είναι εγκλωβισμένα στο σύστημα και... σ' αυτό που θέλει η κοινωνία μας... κατευθυνόμενα παιδιά. Δεν το... αν διαβάσεις το αναλυτικό πρόγραμμα, θέλει ελεύθερους πολίτες... με... με πιστεύω, με καλλιέργεια της φαντασίας, της δημιουργικότητας, δεν πρέπει να τα κατευθύνουμε τα παιδιά, να τα αφήνουμε ελεύθερα. Αλλά, αν δεις την κοινωνία πώς είναι διαρθρωμένη, κάθε άλλο που θέλει τέτοιους πολίτες. Τους θέλει... ε... χαλα... τους θέλει να μπορεί να τους τιθασει, να τους... κατευθύνει, να τους δρομολογεί, εκεί που θέλει αυτό, χωρίς σκέψη, χωρίς κριτική. Γι' αυτό θα ήθελα το ιδανικό παιδί να σκέφτεται, να κριτικάρει. Να λέει όχι, να μπορεί να πει όχι, και όχι να. Αυτό το να... Σε όλα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα ιδανικά παιδιά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 60 πιο κάτω.

Πίνακας 60: Κατηγορίες που αφορούν τα ιδανικά παιδιά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα ιδανικά παιδιά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο ιδανικός γονέας ως πηγή προϋπόθεσης	0	1	1
Η ελευθερία σκέψης και δράσης ως πηγή προϋπόθεσης	0	1	1

Η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι προκειμένου να υπάρξουν ιδανικά παιδιά, πρέπει να υπάρξουν ιδανικοί γονείς, για να τα δημιουργήσουν. Οι ιδανικοί γονείς, κατά την ίδια, είναι αυτοί που αφιερώνουν χρόνο στο παιδί, που είναι κοντά στις ανησυχίες και τα προβλήματά τους, που έχουν τη δυνατότητα, αλλά και την ικανότητα να συζητάνε μαζί τους. Επιπλέον οι ιδανικοί γονείς αποπνέουν σεβασμό στα παιδιά τους και είναι αυτοί, που θα μεταδώσουν στο παιδί σημαντικές αξίες, όπως είναι αυτή της οικογένειας, της εμπιστοσύνης, της συμπαράστασης, της συμπόνιας.

Η Μαρία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι το ιδανικό παιδί οφείλει να διακατέχεται από ελευθερία σκέψης και δράσης, να χαρακτηρίζεται από ύπαρξη ιδανικών και οραμάτων, να ασκεί κριτική στις καταστάσεις και τα πράγματα και να μην δέχεται παθητικά, ό, τι του επιβάλλουν.

8.2.39. Επιλογή συντρόφου και γάμος (Ερώτηση Νο39)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν στην εποχή σου να βρεις ένα σύντροφο, για να τον παντρευτείς και να δημιουργήσεις μια οικογένεια και πώς είναι σήμερα; Γιατί ήταν ή είναι εύκολο ή δύσκολο» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι ευκολίες ή δυσκολίες αντιμετωπίζει κάποιος στην εύρεση συζύγου και στη δημιουργία οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.39.1. Παλαιότερα

8.2.39.1.1. Τα λίγα προσόντα ως κριτήριο επιλογής συζύγου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή ο άνθρωπος αρκούσαν σε λίγα προσόντα, προκειμένου να επιλέξει το σύντροφο της ζωής του. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο τις περισσότερες φορές αρκούσαν σε ένα προξενιό και δεν έμπαινε στη διαδικασία της εύρεσης συντρόφου. Αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] Ε, δηλαδή, παλαιότερα οι άνθρωποι αρκούσαν στα λίγα, ε... έκαναν απλές επιλογές, έψαχναν να βρουν έναν άνθρωπο, κυρίως με προξενιό, ε, που να περνάνε καλά ε... να έχει και μία μικρή προίκα, ας πούμε η γυναίκα ε... και δημιουργούσαν ένα γάμο που... δεν υπήρχαν ούτε πιθανότητες διαζυγίου, ούτε μονογονεϊκές οικογένειες, ούτε τίποτα.

8.2.39.1.2. Η επικοινωνία ως κριτήριο επιλογής συζύγου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως απαραίτητο στοιχείο επιλογής συντρόφου, την δυνατότητα ουσιαστικής επικοινωνίας μαζί του. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Κατάλληλοι άνθρωποι, εννοώ, να... μπορεί να με καταλάβει, να μπορώ να τον καταλάβω. Να έχουμε τα ίδια πιστεύω πάνω κάτω. Να μπορούμε να τα βρίσκουμε. Όχι στο κρεβάτι, πάντα, δηλαδή, όχι μόνο στο κρεβάτι... στο... στο σεξουαλικό τομέα, αλλά και στην καθημερινότητα. Γιατί το παν δεν είναι... να περνάμε καλά στο κρεβάτι. Το παν είναι το κάθε μέρα και όταν βλέπουμε και όταν συζητάμε και όταν είμαστε ε... σε μία δύσκολη κατάσταση... Δεν μπορούσα λοιπόν να βρω εύκολα κάποιον που να με... συγκινεί. Κανέναν. Τίποτα. Εγώ όλα μαύρα τα 'βλεπα. Κανέναν, τίποτα.

8.2.39.2.1. Σήμερα

8.2.39.2.1. Τα πολλά προσόντα ως κριτήριο επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι στη σημερινή εποχή ο άνθρωπος, προκειμένου να βρει το σύντροφο της ζωής του, θέτει πολύ ψηλά τον πήχη και έχει ιδιαίτερες προσδοκίες και απαιτήσεις. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Ενώ σήμερα... γενικά οι προτεραιότητες που θέτουμε ε... και γενικά η στάθμη του καταλληλότερου, ας πούμε ανθρώπου, είναι πολύ ψηλή. Ε, δηλαδή θέλουμε και να είναι όμορφος και

να είναι μορφωμένος, και να είναι οικονομικά ανεξάρτητος, και να είναι επαγγελματικά αποκατεστημένος, ε, και να είναι καλός, ευγενικός, δηλαδή να έχει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά ε, και πιστεύω, ότι για να τα βρεις όλα αυτά είναι πολύ δύσκολο. Το κακό είναι, ότι πολλοί νέοι δεν αρκούνται και σε λιγότερα ε, ή αρκούνται σε αυτά... ε, που βρίσκουν, και όταν παντρεύονται κάποιον προσπαθούν να τον κάνουν να αλλάξει ή να αποκτήσει περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά, ε... και για αυτό το λόγο είναι και μεγαλύτερα, ε, μάλλον συχνότερα, τα... διαζύγια.

8.2.39.2.2. Η ρευστότητα της εποχής ως κριτήριο επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στη σημερινή εποχή η εύρεση συζύγου είναι περισσότερο εύκολη συγκριτικά με την παλαιότερη εποχή, διότι υπάρχουν πολλοί άντρες σε ποσότητα. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

Μαρία: [...] Τώρα το θεωρώ πιο εύκολα. Με την έννοια, ότι... τώρα δεν υπάρχει πρόβλημα. Υπάρχουνε πάρα πολλά παιδιά. Εγώ και στο σχολείο θυμάμαι, που... μάθαινα ότι... ο συμμαθητής μου, ας πούμε, τα είχε με δύο συγχρόνως κοπέλες, ή με τρεις συγχρόνως. Και τώρα, υπάρχουνε κάποιου που τα έχουνε και παντρεμένοι, και με δύο και με τρεις. Είναι τα πράγματα τώρα πάρα πολύ... ελεύθερα και πάρα πολύ εύκολο. Μπορείς να βρεις άντρα από το internet, να πληρώσεις, δεν ξέρω, πόσες χιλιάδες ευρώ και να 'χεις την άλλη μέρα το πρωί ένα σύζυγο, έναν άντρα για δυο – τρεις βραδιές. Δηλαδή, τώρα τα πράγματα είναι τόσο εκφυλισμένα που... είναι... τόσο απλά. Όλα πουλιούνται κι αγοράζονται.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις ευκολίες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κάποιος στην εύρεση συζύγου και τη δημιουργία οικογένειας, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 61 πιο κάτω.

Πίνακας 61: Κατηγορίες που αφορούν τις ευκολίες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κάποιος στην εύρεση συζύγου και τη δημιουργία οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την εύρεση συζύγου και τη δημιουργία οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Παλαιότερα			
Τα λίγα προσόντα ως κριτήριο επιλογής συζύγου	0	1	1
Η επικοινωνία ως κριτήριο επιλογής	1	0	1
Σήμερα			
Τα πολλά προσόντα ως κριτήριο επιλογής	0	1	1
Η ρευστότητα της εποχής ως κριτήριο επιλογής	1	0	1

Όπως γίνεται κατανοητό, η Μαρία υποστηρίζει, ότι παλαιότερα ήταν δύσκολο να βρεις έναν σύντροφο, ώστε να τον παντρευτείς, γιατί δεν υπήρχε επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Τονίζει, δηλαδή, ότι ήταν ιδιαίτερα δύσκολη η επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους την παλαιότερη εποχή. Σήμερα, ωστόσο θεωρεί, ότι τα πράγματα είναι πιο εύκολα, γιατί υπάρχει μεγαλύτερος αριθμός ανδρών διαθέσιμος. Εστιάζει, δηλαδή, στην ποσότητα αυτών, αλλά και στη ρευστότητα των αξιών σήμερα, αφού εύκολα μπορεί κάποιος να βρει σύζυγο, ακόμη και στο διαδίκτυο.

Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή ήταν πιο εύκολο κάποιος να βρει ένα σύντροφο και να δημιουργήσει οικογένεια, γιατί οι άνθρωποι τότε δεν είχαν πολλές απαιτήσεις. Ήταν εύκολοι στην επιλογή τους, αφού γινόταν συνήθως με προξενιό, και το μόνο που είχαν σαν προτεραιότητα, ήταν να βρουν έναν άνθρωπο να ταιριάζουν. Ωστόσο, οι άνδρες ενδιαφερόντουσαν να διαθέτει η γυναίκα και μία μικρή, τουλάχιστον, προίκα. Αντιθέτως σήμερα υποστηρίζει, ότι είναι δυσκολότερη η εύρεση συντρόφου, με σκοπό το γάμο, γιατί σήμερα οι απαιτήσεις είναι

μεγαλύτερες. Δηλαδή, θέλουν κάποιον οικονομικά ανεξάρτητο, να έχει μία επαγγελματική σταδιοδρομία, να είναι καλλιεργημένος και να διαθέτει ένα μορφωτικό επίπεδο, αλλά και να είναι εξωτερικά εμφανίσσιμος με ευγενή χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του.

8.2.40. «Το άλλο μισό» του ανθρώπου (Ερώτηση Νο40).

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς πως για κάθε άνθρωπο υπάρχει το άλλο του μισό και θα πρέπει να περιμένει να το βρει, για να κάνει οικογένεια», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν πιστεύουν, ότι κάπου μέσα στον κόσμο υπάρχει «το άλλο μισό» του ανθρώπου και αν θα πρέπει να περιμένει να το βρει, προκειμένου να δημιουργήσει οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.40.1. Η «χημεία» των ατόμων ως πηγή δημιουργίας οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι δεν υποστηρίζει την ύπαρξη του «άλλου μισού» του ατόμου, αλλά την ύπαρξη «χημείας» μεταξύ αυτών των δύο. Η ύπαρξη «χημείας» οδηγεί και στις αμοιβαίες υποχωρήσεις. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] δεν θα μπορούσα να πω, ότι πιστεύω, ότι... για κάθε άνθρωπο υπάρχει το άλλο του μισό, ε, αλλά πιστεύω, ότι... ε... αυτό που λέμε, ότι, αν υπάρχει χημεία ανάμεσα σε, σε δύο ανθρώπους. Πιστεύω, ότι αν υπάρχει χημεία, ε, δύο άνθρωποι μπορούν να προχωρήσουν μαζί. Από 'κει και πέρα εξαρτάται από τι προτεραιότητες θέτει ο κάθε άνθρωπος και από το να... συμερίζεται και τον άλλον. Δηλαδή να κάνω και εγώ πίσω, αυτό που λέμε. Μην περιμένω ο άλλος να τα κάνει όλα τέλεια, ο άλλος να μου φέρεται ιδανικά, ο άλλος να είναι αποκατεστημένος επαγγελματικά και εγώ να κάθομαι, ας πούμε, και να τα περιμένω όλα από αυτόν. Μία σχέση είναι μία χημεία ε... και... αποτελείται πάντα από δύο ανθρώπους, και προκειμένου να διατηρηθεί αυτή η χημεία... Πιστεύω, δηλαδή, ότι ανάμεσα στους ανθρώπους δεν υπάρχει το άλλο μισό, αλλά υπάρχει χημεία μεταξύ των ανθρώπων που ωστόσο αυτή η χημεία διατηρείται, όταν και από τις δύο πλευρές, γίνονται αμοιβαίες υποχωρήσεις.

8.2.40.2 Ποικίλοι τρόποι ως πηγή ολοκλήρωσης του ατόμου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι δεν υπάρχει για κάθε άνθρωπο το «άλλο μισό» του, και ότι ο τελευταίος οφείλει να ψάξει την ολοκλήρωση και την ευτυχία και σε άλλες δραστηριότητες, εκτός οικογένειας. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Μπορεί να υπάρχει, μπορεί και να μην υπάρχει. Και... δεν χρειάζεται να... παλεύει μια ζωή, για να το βρει. Μπορεί και να μην έρθει ποτέ. Οπότε... πρέπει να κοιτάξει με άλλους τρόπους να βρει την ολοκλήρωσή του. Δεν... δεν, δεν είναι γρα... δεν είναι πουθενά γραμμένο, ότι κάθε άνθρωπος θα βρει το άλλο του μισό. Εγώ δίνω ένα περιθώριο σε μια γυναίκα μέχρι τα σαράντα της. Από κει και πέρα, μετά, ούτε να τεκνοποιήσει μπορεί, ούτε να βρει κάποιον απάντρευτο. Μετά, ούτε να τεκνοποιήσει μπορεί, ούτε να βρει κάποιον απάντρευτο. Σίγουρα θα βρει κάποιο χωρισμένο, κάποιο... που... να 'χει δυο τρία παιδιά, δεν θα 'ναι εύκολα. Πιστεύω, δηλαδή, υπάρχει κάποιο χρο... ηλικιακό όριο... στον καθένα, που... βάζεις κάποια όρια, και λες, αν δεν τα καταφέρω; Αν δεν τα καταφέρω, σταματώ. Δεν πρέπει να ψάχνουμε μια ζωή το άλλο μας μισό, γιατί μπορεί να μην έρθει και ποτέ, μπορεί να μην υπάρχει κιόλας.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το «άλλο μισό» του ανθρώπου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 62 πιο κάτω.

Πίνακας 62: Κατηγορίες που αφορούν το «άλλο μισό» του ανθρώπου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το «άλλο μισό» του ανθρώπου	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η «χημεία» των ατόμων ως πηγή δημιουργίας οικογένειας	0	1	1
Ποικίλοι τρόποι ως πηγή ολοκλήρωσης του ατόμου	1	0	1

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να περιμένει να βρει το άλλο του μισό, προκειμένου να δημιουργήσει οικογένεια. Η Ευαγγελία από την μία θεωρεί, ότι δεν υπάρχει ιδανικός σύντροφος, αλλά υπάρχει η χημεία μεταξύ του ζευγαριού, η οποία αποτελείται από αμοιβαίες υποχωρήσεις και κατανόηση ανάμεσα στο ζευγάρι. Η Μαρία από την πλευρά της, τονίζει, ότι δεν χρειάζεται ο άνθρωπος να περιμένει σε όλη του τη ζωή να βρει το άλλο του μισό, γιατί θεωρεί, ότι η ολοκλήρωση όλων των ανθρώπων δεν έρχεται μέσα από την οικογένεια. Ειδικά, όταν ο άνθρωπος περάσει κάποια ηλικία – σηματοδοτεί για τη γυναίκα την ηλικία των σαράντα – πρέπει, κατά την Μαρία – να αναθεωρεί τις απόψεις του περί γάμου.

8.2.41. Γάμος και λόγοι που οδηγούν σ' αυτόν (Ερώτηση Νο41)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος σύμφωνα με την άποψη σου, για να παντρευτεί κάποιος» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον σημαντικότερο λόγο που ωθείται σήμερα ο άνθρωπος να παντρευτεί. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.41.1. Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο σημαντικότερος λόγος, για να παντρευτεί κάποιος είναι η απόκτηση παιδιών, για να αποκτήσουν ένα όνομα, το όνομα του πατέρα τους. Για παράδειγμα, αναφέρθηκαν τα εξής:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι ο γάμος ε... είναι απλά μόνο ε... για την κοινωνία, δηλαδή, είναι ένα κουκούλωμα, θα λέγαμε, κυρίως της γυναίκας ή των παιδιών που μπορεί να κάνει κάποια γυναίκα. Ε... Δηλαδή, πιστεύω, ότι ο σημαντικότερος λόγος, προκειμένου να παντρευτεί κάποιος ε... είναι για να αποκτήσει παιδιά, αλλά και πάλι για να έχουν αυτά τα παιδιά ένα όνομα, ας πούμε, το όνομα του πατέρα τους και για να μην είναι κατακρινόμενα από την κοινωνία. Δηλαδή, πιστεύω, ότι αν η κοινωνία μας ήταν διαφορετική, ε, δεν θα χρειαζόταν να παντρεύονταν οι άνθρωποι ε... προκειμένου να ζήσουν μία μεγάλη αγάπη και να την διατηρήσουν.

Μαρία: [...] Ο σημαντικότερος λόγος πιστεύω είναι να... να αποκτήσει παιδιά. Για να παντρευτεί κάποιος. Δηλαδή, να έχει αυτό... στο νου.

Και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι ο σημαντικότερος λόγος προκειμένου να παντρευτεί κάποιος, είναι η απόκτηση παιδιών, ώστε να αποδοθεί σε αυτά ένα όνομα, μία ταυτότητα. Η ελληνική κοινωνία ακόμα δεν μπορεί να αποδεχθεί την ύπαρξη οικογένειας χωρίς αυτό το ιερό στοιχείο της τελετής του γάμου, χωρίς την γέννηση των παιδιών μέσα στα πλαίσιά του. Σε αντίθετες περιπτώσεις, αποδίδονται στο παιδί διάφορες χαρακτηριστικές λέξεις, όπως «μπάσταρδο», «εξώγαμο», «μούλικο», κ. λ. π.

8.2.42. Οικονομικό συμφέρον, αισθήματα και γάμος (Ερώτηση Νο42)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θα μπορούσε να φτάσει κανείς σε ένα γάμο μόνο από οικονομικό συμφέρον ή τα αισθήματα θα είναι αυτά που θα τον οδηγήσουν σε κάτι τέτοιο», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι από τα δύο πιστεύουν, ότι θα μπορούσε να συμβεί. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.42.1. Τα αισθήματα ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται, ότι τα αισθήματα είναι αυτά που οδηγούν τον άνθρωπο σε έγγαμο βίο και όχι το οικονομικό συμφέρον. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Εγώ δεν θα μπορούσα να... σε οικονομικό συμφέρον. Ούτε με ενδιέφερε, όταν ήρθε ο πεθερός μου, ο σύζυγός μου, τι... πόσα... ελι, πόσες ελιές έχω, τι οικόπεδα έχω, αν έχω σπίτι, τι έχουν, κι αυτά. Τι αυτοκίνητο έχουν... καθόλου. Δεν με συγκινούν καθόλου. Δεν με ενδιέφερε καθόλου. Δεν... Μόνο συναισθηματικά. Άμα μπορώ να τα βρω με τον άλλον, ναι. Αν δεν μπορώ να τα βρω με τον άλλον, καλώς.

Ευαγγελία: [...] Ε... κατά τη γνώμη μου ε... πιστεύω μόνο στους γάμους ε... που... οδηγούνται σε αυτόν από αισθήματα ε, και δεν πιστεύω, ότι κάποιος μπορεί εύκολα να φτάσει σε ένα γάμο από οικονομικό συμφέρον... δεν πιστεύω, ότι ένας τέτοιος γάμος μπορεί να καρποφορήσει και να κρατήσει... ε... για όλη τη ζωή.

Όπως γίνεται αντιληπτό, και οι δύο μητέρες, θεωρούν, ότι αυτό που οδηγεί τον άνθρωπο στο γάμο είναι τα αισθήματα και όχι το οικονομικό συμφέρον. Γιατί, μέσω του τελευταίου σίγουρα ο άνθρωπος δεν δημιουργεί έναν γάμο σε γερές βάσεις, και ούτε μπορεί να καρποφορήσει, αλλά ούτε και να έχει μεγάλη διάρκεια.

8.2.43. Εργαζόμενη μητέρα (Ερώτηση Νο43)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πρέπει να εργάζεται η μητέρα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά, με το αν η μητέρα σήμερα πρέπει να εργάζεται. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.43.1 Η εργασία ως πηγή δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την γυναικεία εργασία ως δύναμη, ως σθένος για την ίδια, αλλά και για το οικογενειακό της πλαίσιο. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι η μητέρα, ναι, πρέπει να εργάζεται, όχι μόνο, για να συνεισφέρει οικονομικά στο σπίτι, αλλά για να είναι δυνατή και ανεξάρτητη, γιατί τότε προσφέρει ακόμα περισσότερα στα παιδιά της. Δηλαδή μπορεί κάποιος να ισχυριστεί, ότι μειώνεται ο χρόνος που αφιερώνεται στα παιδιά, αλλά πιστεύω, ότι σημασία έχει ο χρόνος που αφιερώνουμε στα παιδιά, να είναι ποιοτικά ε, σωστός και όχι ποσοτικά. Δηλαδή, προτιμώ, μία εργαζόμενη μητέρα, από την μητέρα που είναι όλη την ημέρα στο σπίτι, και τρελαίνεται από το κλάμα των παιδιών και από την γκρίνια των παιδιών και από τις δουλειές που έχει να κάνει και ξεσπάει πάνω στα παιδιά. Προτιμώ, λοιπόν, η μητέρα να εργάζεται και να αφιερώνει ποιοτικό χρόνο στα παιδιά.

8.2.43.2 Η εργασία ως πηγή δημιουργίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την εργασία ως δημιουργία για τη γυναίκα, ως ανάγκη εκτόνωσης. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Αυτό τώρα είναι δίκικο μαχαίρι. Και ναι και όχι... εγώ πιστεύω, το ιδανικότερο είναι για μια γυναίκα να μην εργάζεται τα πρώτα έξι χρόνια του παιδιού. Να μπορέσει να τα μεταλώ, μεγαλώσει μέχρι έξι χρονών... αν είναι στο χέρι της, είναι ευκατάστατη και αυτά... Ο σύζυγος τόσο πολύ και αυτή δεν έχει τόσο ανάγκη να... πώς το λένε; Να δημιουργήσει εκτός οικογένειας, όχι. Αν όμως η οικο, αν όμως η γυναίκα το έχει ανάγκη μέσα της, έχει σπουδάσει κάτι και θέλει πραγματικά, όχι τόσο από οικονομικής άποψης, αλλά όσο από δημιουργικής άποψης, να δουλέψει, ναι, να δουλέψει, γιατί όχι; Γιατί, γι' αυτό πάλευε τόσο χρόνια, γι' αυτό αγωνιζόταν, αυτό είχε σαν στόχο, να... καταφέρει κάποτε να... κάνει το... το... τις σπουδές της, ε... εργασία. Να δουλέψει, ναι.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το αν η μητέρα πρέπει να εργάζεται παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 63 πιο κάτω.

Πίνακας 63: Κατηγορίες που αφορούν την εργασία της μητέρας, σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την εργασία της μητέρας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η εργασία ως πηγή δύναμης	0	1	1
Η εργασία ως πηγή δημιουργίας	1	0	1

Όπως φαίνεται από τις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι η γυναίκα σήμερα πρέπει να εργάζεται. Αφενός μεν η Ευαγγελία αναφέρει, ότι η εργασία δίνει δύναμη στην μητέρα, αφού σημασία έχει κυρίως ο ποιοτικός χρόνος με τα παιδιά, και όχι ο ποσοτικός, αφετέρου δε, η Μαρία, θεωρεί, ότι η εργασία αποτελεί για την μητέρα δημιουργία, εκτόνωση, αλλά πραγματοποίηση των επιθυμιών και των ονείρων της.

8.2.44. Παιδί εκτός γάμου (Ερώτηση Νο44)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θα μπορούσες να σκεφτείς τον εαυτό σου να έχει ένα παιδί εκτός γάμου και γιατί» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν θα μπορούσαν να κάνουν παιδί εκτός πλαισίου γάμου. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.44.1 Το παιδί εκτός γάμου ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται το παιδί εκτός γάμου ως δυσκολία της φυσιολογικής ροής της οικογενειακής ζωής. Αναλυτικά ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Εγώ... Α! όχι, δεν θα μπορούσα, δεν θα ήθελα. Ε... γιατί... θεωρώ, ότι... γιατί... κι αυτό... ε... να μην, ε... να μην έχει τον μπαμπά του, τον φυσιολογικό μπαμπά του, και όχι τον... άλλον μπαμπά... Ναι, πιστεύω, θα το αγαπούσα κι αυτό το παιδί, σαν τα άλλα μου παιδιά. Τώρα ο σύζυγος δεν ξέρω, πόσο θα μπορούσε να το... δει... σαν δικό του παιδί και θα μπορούσε να το συγχωρέσει αυτό σε μένα. Αλλά, ναι, θα το έβλεπα σαν δικό μου παιδί.

8.2.44.2 Το παιδί εκτός γάμου ως πηγή κριτικής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται, ότι το παιδί εκτός γάμου αποτελεί αντικείμενο κριτικής και σχολιασμού από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, στο οποίο ζει. Χαρακτηριστικό είναι το εξής:

Ευαγγελία: [...] Λοιπόν, ε... αυτό εμένα μου έχει συμβεί, ε... με το πρώτο μου το παιδί, ε... πριν από μερικά χρόνια, ε... είχα μία... ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, μέσα στα πλαίσια μιας σχέσης ενάμισι έτους. Ε... το παιδί, αυτό, λοιπόν, για πολλούς λόγους γεννήθηκε εκτός γάμου. Πριν μου συμβεί αυτό, δεν μπορούσα να φανταστώ, ότι θα γεννούσα ποτέ παιδί εκτός γάμου, γιατί... λόγω της κοινωνίας, στην οποία έχω μεγαλώσει, και λόγω των αντιλήψεων που υπάρχουν. Δηλαδή, εμένα την ίδια, σαν μητέρα, σαν άνθρωπο, σαν γυναίκα, δεν με πείραξε, όταν ήμουν έγκυος, που έφερα στη ζωή ένα παιδί εκτός

γάμου, ε... γιατί για μένα δεν άλλαξε τίποτα, δηλαδή για μένα το ίδιο παιδί θα γεννούσα, μέσα στο γάμο, δηλαδή, να γεννιόταν το παιδί, το ίδιο παιδί θα ήτανε, με τον ίδιο άνθρωπο πάλι θα το είχα κάνει, είτε ήταν εντός γάμου, είτε εκτός γάμου, τα ίδια συναισθήματα είχα για το παιδί. Απλά, το μόνο που με πείραζε ήταν τα βλέμματα των άλλων ανθρώπων, τα βλέμματα των γονιών μου, ε... χαρακτηρίζαν το παιδί μου ξόγαμο. Για αυτό, δηλαδή, με πείραξε, το ότι ήταν εκτός γάμου, όχι γιατί ε, ε, το είχα γεννήσει ε, εκτός γάμου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την απόκτηση παιδιού εκτός πλαισίου γάμου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 64 πιο κάτω.

Πίνακας 64: Κατηγορίες που αφορούν την απόκτηση παιδιού εκτός πλαισίου γάμου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την απόκτηση παιδιού εκτός πλαισίου γάμου	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το παιδί εκτός γάμου ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Το παιδί εκτός γάμου ως πηγή κριτικής	0	1	1

Όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς, και οι δύο μητέρες δεν είναι θετικές στην απόκτηση παιδιού εκτός πλαισίου γάμου, αφού, όπως λέει η Μαρία δημιουργούνται δυσκολίες στη φυσιολογική ροή της οικογενειακής ζωής, και ιδιαίτερα σε περίπτωση που η μητέρα αποφασίσει να ξαναπαντρευτεί και να αποκτήσει και άλλα παιδιά με τον νέο της σύζυγο.

Η Ευαγγελία από την άλλη αναφέρει, όπως μας είπε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ότι το πρώτο της παιδί το έκανε εκτός πλαισίου γάμου. Πριν συμβεί αυτό, δεν θα φανταζόταν ποτέ, ότι θα μπορούσε να αποκτήσει παιδί εκτός γάμου, ίσως γιατί έχει μεγαλώσει σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο, από το οποίο δεν είναι ανεκτή τέτοιου είδους συμπεριφορά.

8.2.45. Λόγοι διάλυσης οικογένειας (Ερώτηση Νο45)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι θα ήταν αυτό που θα έκανε να διαλύσεις την οικογένειά σου αμέσως;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που θα τις έκαναν να διαλύσουν την οικογένειά τους αμέσως. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.45.1. Η απιστία ως πηγή διάλυσης της οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την έννοια της απιστίας, ως βασικότερη αιτία διάλυσης της οικογένειας. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Η απιστία. Γιατί αν... αν απατήσεις τον άλλον, σημαίνει, ότι τον έχεις γραμμένο. Συναισθηματικά, ψυχολογικά, σωματικά, σεξουαλικά, τα πάντα. Δεν... του... δεν του έχεις δώσει περιθώριο για τίποτα. Οπότε, τον άλλον τον θεωρείς σκουπίδι. Και πας με κάποιον άλλον ή με κάποια άλλη και... εκεί τα βρίσκεις όλα. Ολοκληρώνεσαι. Οπότε, με τον άλλον δεν μπορείς να ολοκληρωθείς, με μένα δεν μπορείς να ολοκληρωθείς και ολοκληρώνεσαι με την άλλη; Αυτό δεν μπορώ να συγχωρέσω.

8.2.45.2. Η σωματική βία ως πηγή διάλυσης της οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την σωματική βία και την κακοποίηση γενικότερα, ως την σημαντικότερη αιτία, για να διαλύσει κάποιος την οικογένειά του. Αναφέρθηκε αναλυτικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] αν καταλάβαινα ότι ο σύζυγός μου ή αν έβλεπα, ότι ο σύζυγός μου χτυπούσε ή κακοποιούσε τα παιδιά ή εμένα. Ε... Μπορώ να συγχωρήσω τα πάντα, ακόμη και την απιστία, ε... στην οποία είμαι πολύ κάθετη, δηλαδή, δεν την συγχωρώ, ε... γιατί πιστεύω, ότι, όταν είσαι με έναν άνθρωπο ε... του δίνεις ολοκληρωτικά, ψυχή τε και σώματι. Αλλά ακόμα και αυτό θα μπορούσα να το συγχωρήσω μπροστά στην σωματική κακοποίηση των παιδιών μου ή τη δική μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που θα έκαναν μία οικογένεια να διαλυθεί αμέσως, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 65 πιο κάτω.

Πίνακας 65: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που θα έκαναν μία οικογένεια να διαλυθεί αμέσως σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που θα οδηγούσαν μία οικογένεια στη διάλυσή της	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η απιστία ως πηγή διάλυσης της οικογένειας	1	0	1
Η σωματική βία ως πηγή διάλυσης της οικογένειας	0	1	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία υποστηρίζει, ότι μία πιθανή απιστία του συζύγου της θα την έκανε να διαλύσει την οικογένειά της αμέσως, ενώ η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι θα έπαιρνε την ίδια απόφαση, εάν ο σύζυγός της ασκούσε σωματική βία στην ίδια ή τα παιδιά.

8.2.46. Ένωση μελών οικογένειας (Ερώτηση Νο46)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι είναι αυτό που φέρνει μια οικογένεια πιο κοντά» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που φέρνουν τα μέλη μιας οικογένειας πιο κοντά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.46.1 Οι κοινές αναμνήσεις ως πηγή ένωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι αναμνήσεις που μοιράζονται μεταξύ τους τα μέλη μίας οικογένειας έχουν τη δύναμη να τα φέρουν πιο κοντά και να αναπτύξουν στενούς συναισθηματικούς δεσμούς. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] αυτό που φέρνει μία οικογένεια πιο κοντά είναι οι κοινές αναμνήσεις που έχουν. Δηλαδή, το ότι περνάνε κάποια χρόνια μαζί, περνάνε... σημαντικά κομμάτια της ζωής τους μαζί, λεπτομέρειες, οι γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά από την ώρα που γεννιούνται μέχρι την μέρα που ενηλικιώνονται, ε... και πιστεύω, ότι αυτό είναι πολύ σημαντικό και για τους γονείς και για τα παιδιά και... γενικά δένει την οικογένεια και την φέρνει πιο κοντά... οι στενοί δεσμοί αγάπης, ε... που υπάρχουν ε... και οι δεσμοί κατανόησης.

8.2.46.2. Τα θλιβερά και τα ευχάριστα γεγονότα ως πηγή ένωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι τα μέλη της οικογένειας έρχονται πιο κοντά, όταν έχουν να αντιμετωπίσουν από κοινού ένα γεγονός, είτε αυτό είναι ευχάριστο, είτε δυσάρεστο. Συγκεκριμένα ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Καμιά φορά μια οικογένεια μπορεί να τη φέρει κοντά ένα θλιβερό γεγονός. Δηλαδή, μια αρρώστια του παιδιού μπορεί να τη φέρει πάρα πολύ κοντά και να δεθεί η οικογένεια. Ε... Δηλαδή, εγώ θυμάμαι, ότι, όταν ο γιος μου είχε πρόβλημα με τα νεφρά του, ε... γίναμε ένα σώμα με τον άντρα μου. Πραγματικά... Και ένα χαρούμενο γεγονός θα τη φέρει κοντά. Η γέννηση ενός δεύτερου ή τρίτου ή τέταρτου παιδιού, τη φέρνει πιο κοντά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που φέρνουν τα μέλη μιας οικογένειας πιο κοντά, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 66 πιο κάτω.

Πίνακας 66: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που φέρνουν τα μέλη μιας οικογένειας πιο κοντά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που φέρνουν τα μέλη μιας οικογένειας πιο κοντά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι κοινές αναμνήσεις ως πηγή ένωσης	0	1	1
Τα θλιβερά και τα ευχάριστα γεγονότα ως πηγή ένωσης	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι αυτό που φέρνει μια οικογένεια πιο κοντά είναι οι κοινές αναμνήσεις, τα κοινά βιώματα του παρελθόντος σε συνδυασμό με τους στενούς δεσμούς αγάπης, αλλά και αίματος που υπάρχουν. Η Μαρία με τη σειρά της, θεωρεί, ότι τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής φέρνουν τα μέλη της οικογένειας πιο κοντά, αφού μοιράζονται κοινά συναισθήματα και εμπειρίες.

8.2.47. Απομάκρυνση μελών οικογένειας (Ερώτηση Νο47)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι είναι αυτό που κάνει τα μέλη μιας οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που ωθούν στη σημερινή εποχή τα μέλη μιας οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.47.1. Η έλλειψη αγάπης ως πηγή απομάκρυνσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ότι τα μέλη της οικογένειας απομακρύνονται μεταξύ τους, όταν απουσιάζει το συναίσθημα της αγάπης και όλα τα περαιτέρω συναισθήματα που απορρέουν από αυτήν. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] αυτό που κάνει τα μέλη μιας οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους, ε... είναι η έλλειψη αγάπης. Ε... τώρα, βέβαια, η έλλειψη αγάπης μπορεί να σημαίνει και διαφορετικό τρόπο εκδήλωσης αγάπης. Δηλαδή... για μένα, ας πούμε, αγαπάω, σημαίνει το ότι... αν, ας πούμε, η κόρη μου θα ήταν στο νοσοκομείο με πρόωρες συσπάσεις, χτύπα ξύλο, βέβαια, ε... για τρεις μήνες στην εγκυμοσύνη της, για μένα είναι αδιανόητο, ότι θα άφηνα το παιδί μου μισή ώρα μόνο του. Δηλαδή, το ότι θα ήθελα να το βοηθήσω και να είμαι συνέχεια μαζί του, για μένα αυτό είναι, αν μη τι άλλο, ένδειξη αγάπης. Ε... Για την μητέρα μου, όμως αυτό δεν ήταν απαραίτητο, δηλαδή, το να μου δείξει, ότι μ' αγαπάει και μου συμπαραστέκεται, να είναι μαζί μου στο νοσοκομείο, όπως και δεν ήταν. Ε... Και θέλω να πιστεύω, δηλαδή, κάπως έτσι το ερμηνεύω μέσα μου, ότι... το ότι δεν ήρθε στο νοσοκομείο που ήμουν, ε... δεν είναι έλλειψη αγάπης, αλλά είναι διαφορετικός τρόπος εκδήλωσης της αγάπης. Δηλαδή, ότι έχει μάθει ν' αγαπάει μ' έναν διαφορετικό τρόπο και το εκδηλώνει διαφορετικά. Ε... Οστόσο, από αυτήν την έλλειψη αγάπης δημιουργείται η ζήλια, η κακία, ε... το μίσος και πολλές φορές και ο φθόνος, και όλα αυτά κάνουν τα μέλη της οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους.

8.2.47.2. Οι οικονομικοί λόγοι ως πηγή απομάκρυνσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται ως αιτία απομάκρυνσης των μελών της οικογένειας μεταξύ τους, τους κληρονομικούς λόγους. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] τα μέλη απομακρύνονται και για... οικονομικούς λόγους, για λόγους κληρονομικούς, δηλαδή. Δηλαδή, πολλές φορές τα αδέρφια τσακώνονται μεταξύ τους, επειδή, σε έναν... αδερφό

άφησε ο πατέρας και η μάνα τόσα και στον άλλον δεν άφησε. Που βέβαια αυτά εμένα μου φαίνονται όλα... τρομερά, για να διαλύονται ε... οι δεσμοί μιας οικογένειας.

8.2.47.3. Η έλλειψη εμπιστοσύνης ως πηγή απομάκρυνσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως αιτία απομάκρυνσης των μελών της οικογένειας μεταξύ τους την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Όταν δεν υπάρχει... εμπιστοσύνη... τότε απομακρύνονται. Δηλαδή, όταν δεν εμπιστεύεσαι την μαμά σου, ότι θα τα πει του μπαμπά σου ή θα πάει να τα πει του γειτόνου ή θα πάει να τα πει κάποιου άλλου... ή θα σε κουτσομπολέψει. Αυτό πιστεύω, όταν δεν εμπιστεύεται ο ένας τον άλλον και δεν μπορεί να ανοίξει την καρδιά του.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που απομακρύνονται τα μέλη μιας οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 67 πιο κάτω.

Πίνακας 67: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που απομακρύνονται τα μέλη μιας οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που απομακρύνονται τα μέλη μιας οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η έλλειψη αγάπης ως πηγή απομάκρυνσης	0	1	1
Οι οικονομικοί λόγοι ως πηγή απομάκρυνσης	0	1	1
Η έλλειψη εμπιστοσύνης ως πηγή απομάκρυνσης	1	0	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι αυτό που κάνει τα μέλη της οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους είναι η έλλειψη της αγάπης και τα γενικότερα αισθήματα που απορρέουν από την έλλειψη αυτής, όπως είναι η ζήλια, η κακία, το μίσος και ο φθόνος. Επίσης, υποστηρίζει, ότι πολλές φορές ο άνθρωποι απομακρύνονται μεταξύ τους και για κληρονομικούς λόγους, για οικονομικά θέματα.

Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι τα άτομα της οικογένειας απομακρύνονται μεταξύ τους, όταν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη, όταν δεν νιώθει άνετα μέσα στους κόλπους της οικογένειάς του να ανοίξει την καρδιά του και να εξομολογηθεί αυτά που θέλει σε κάποιον.

8.2.48. «Αποστολή» της οικογένειας και ευθύνες απέναντι στα παιδιά (Ερώτηση Νο48)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πότε τελειώνει η «αποστολή» της οικογένειας και οι ευθύνες των γονιών απέναντι στα παιδιά;» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πότε τελειώνουν οι ευθύνες και οι υποχρεώσεις των γονέων απέναντι στα παιδιά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.48.1. Οι γονείς ως πηγή παντοτινής καθοδήγησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται τους γονείς στη ζωή του παιδιού, ως παντοτινούς καθοδηγητές, υποστηρικτές και βοηθούς στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Αναλυτικά:

Μαρία: [...] Πιστεύω ποτέ. Πάντα οι γονείς θα νοιάζονται για τα παιδιά τους, αλλά με διακριτικό τρόπο θα μπορούν να λένε κάτι, μετά που θα ενηλικιωθούν. Πιστεύω, ότι μέχρι την ενηλικίωση μπορεί ένας γονέας να συμβουλευθεί το παιδί του, αν βλέπει κάτι στραβό και άσχημο. Από κει και μετά, το παιδί είναι ελεύθερο, είναι πλέον ενήλικας, μπορεί να αποφασίσει μόνο του για την ζωή του, να συμβιώσει.

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι η αποστολή της οικογένειας, ε... δεν τελειώνει, δεν πρέπει να τελειώνει μάλλον, ε... ποτέ. Ε, η... οικογένεια πρέπει να είναι πάντα εκεί για το παιδί. Δηλαδή, ακόμα και όταν το παιδί μεγαλώσει και κάνει δική του οικογένεια ε... και φύγει από το πατρικό του σπίτι, η οικογένεια που αφήνει πίσω του, πρέπει να είναι εκεί, αλλά όχι με τρόπο ε, που να είναι συνέχεια από πάνω του και να τον καταπιέζει, αλλά... να είναι με τρόπο... βοηθητικό, δηλαδή να έχει ανοικτή την αγκαλιά της, ανοικτά τα φτερά της, ε, και όταν το παιδί της αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα, να είναι σε θέση να το... βοηθήσει. Ε... Όχι, όμως να είναι από πάνω του και να το καταπιέζει και να το πιέζει. Να το αφήσει το παιδί να μεγαλώσει, να είναι ισορροπημένο, να είναι αυτόνομο, ε... προκειμένου να γίνει αυτόνομος άνθρωπος και να δημιουργήσει και αυτόνομα παιδιά.

Και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι οι ευθύνες της οικογένειας απέναντι στα παιδιά και η «αποστολή» της γενικά δεν τελειώνει ποτέ. Θεωρούν, ότι οι γονείς αποτελούν φάρο παντοτινής καθοδήγησης στη ζωή των παιδιών τους, με διακριτικό όμως τρόπο και κυρίως συμβουλευτικό. Χωρίς να αισθάνεται, δηλαδή, το άτομο, ότι πνίγεται, ότι καθοδηγείται από τους γονείς του.

8.2.49. Η ζωή χωρίς οικογένεια (Ερώτηση Νο49)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πιστεύεις, ότι θα μπορούσες να ζήσεις χωρίς οικογένεια» με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το, αν θα μπορούσαν να φανταστούν τη ζωή τους εκτός συγκεκριμένων πλαισίων οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

8.2.49.1. Η οικογένεια ως πηγή ανάγκης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την οικογένεια, τα μέλη που την απαρτίζουν, ως ανάγκη του ατόμου να μεγαλώνει σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κατανόησης και αγάπης. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι δεν θα μπορούσα να ζήσω χωρίς οικογένεια, ούτε εγώ, αλλά... ούτε και κανένας άλλος άνθρωπος, ε... όλοι οι άνθρωποι έχουμε ανάγκη την οικογένειά μας, τους ε... την μητέρα μας, τον πατέρα μας και τα αδέρφια μας. Έχουμε ανάγκη να μεγαλώνουμε μέσα σε ένα στενό πλαίσιο ε, κατανόησης και αγάπης ε... και υποστήριξης και συμπαράστασης και αλληλοβοήθειας.

8.2.49.2. Ο μοναχισμός ως μορφή οικογενειακής ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντικαθιστά την ύπαρξη της οικογένειας στη ζωή του με τον μοναχισμό και τη λύτρωση που απορρέει από αυτόν. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Ναι, θα μπορούσα να ζήσω. Απλά θα επέλεγα τον μοναχισμό. Δεν θα 'θελα να κυνηγήσω, καριέρα, μεταπτυχιακά, κι αυτά... Θα με λύτρωνε από τα πάθη και τις αδυναμίες. Μ' αυτή την έννοια. Δηλαδή... ε, κοίταξε κακά τα ψέματα. Ο κάθε άνθρωπος έχει τις δικές του ορμές, τις επιθυμίες, τα όνειρα. Ε... Πιστεύω μέσα από τον μοναχισμό, θα μπορούσα να έβρισκα μία λύτρωση.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη ζωή του υποκειμένου εκτός πλαισίου οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 68 πιο κάτω.

Πίνακας 68: Κατηγορίες που αφορούν τη ζωή του υποκειμένου εκτός πλαισίου οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη ζωή του υποκειμένου εκτός πλαισίου οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή ανάγκης	0	1	1
Ο μοναχισμός ως μορφή οικογενειακής ζωής	1	0	1

Όπως φαίνεται από τον πίνακα, σε αυτήν την ερώτηση οι δύο μητέρες έχουν αντίθετες απόψεις. Η Ευαγγελία, λοιπόν, θεωρεί, ότι δεν θα μπορούσε να φανταστεί τη ζωή της χωρίς οικογένεια, αφού, όπως λέει, ο άνθρωπος, προκειμένου να αναπτυχθεί, χρειάζεται οπωσδήποτε στενά πλαίσια κατανόησης και αγάπης, που μόνο η οικογένεια μπορεί να του δώσει.

Αντιθέτως, η Μαρία υποστηρίζει, ότι θα μπορούσε να ζήσει χωρίς οικογένεια, αφού θα την αντικαθιστούσε με τον μοναχισμό, και τη λύτρωση που νιώθει το άτομο, όταν τον βιώνει.

8.3. Αποτελέσματα σε σχέση με τα ιχνογραφήματα

Σε ένα δεύτερο επίπεδο παρουσιάζονται οι κατηγορίες που διακρίναμε από την ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού σχετικά με το πώς τα υποκείμενα κατανοούν την έννοια της οικογένειας γενικά. Η συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, στην οποία κλήθηκαν να εκφραστούν εικαστικά ήταν η εξής: «*Κάνε μία ζωγραφιά που να αναπαριστά την οικογένεια*». Οι κατηγορίες λοιπόν που σχηματίστηκαν ήταν οι παρακάτω:

8.3.1. Η οικογένεια ως πηγή προσωπικότητων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένεια ως μία πηγή ξεχωριστών προσωπικότητων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ακόλουθο:

Ιχνογράφημα 1. Η οικογένεια ως πηγή προσωπικότητων

Στο ιχνογράφημα 1 παρατηρείται ζωγραφισμένη μία οικογένεια, με τίτλο: «*Μία όμορφη – ιδανική οικογένεια*». Αποτελείται από έξι μέλη, τον μπαμπά, την μαμά, και τα παιδιά, δύο κορίτσια και δύο αγόρια. Τα μέλη της οικογένειας αποτελούν έξι διαφορετικές προσωπικότητες, και αυτό τονίζεται από την ποικιλία των χρωμάτων, που έχουν χρησιμοποιηθεί: ο μπαμπάς με γαλάζιο, η μαμά με κόκκινο, τα δύο αγόρια με καφέ και κίτρινο και τα δύο κορίτσια με πορτοκαλί και μωβ. Ωστόσο, μπορεί το κάθε μέλος να έχει τη δική του προσωπικότητα, αλλά είναι όλες δεμένες μεταξύ τους, γι' αυτό και το υποκείμενο τις απεικονίζει να κρατιούνται χέρι – χέρι. Είναι δεμένες, χαμογελαστές προσωπικότητες και όλα τα μέλη της οικογένειας περνούν όμορφα και αντιμετωπίζουν το μέλλον με χαμόγελο και αισιοδοξία.

Όπως χαρακτηριστικά λέει το συγκεκριμένο υποκείμενο:

Μαρία: [...] Για να ξεχωρίζουν, ότι δεν είναι τα ίδια. Ναι, ξεχωριστές προσωπικότητες. Άλλο αυτό, άλλη προσωπικότητα, άλλη προσωπικότητα, άλλη προσωπικότητα, άλλη, άλλη, άλλη. Έξι, δηλαδή διαφορετικές προσωπικότητες μέσα στην οικογένεια... Που είναι, όμως όλες δεμένες, γι' αυτό είναι και πιασμένες χέρι – χέρι και... αρμονικές. Όλοι χαμογελάνε. Όλοι θέλουν να περνάνε καλά.

8.3.2. Η οικογένεια ως σπίτι: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένεια ως ένα συγκεκριμένο χώρο, ένα συγκεκριμένο σπίτι, ένα χώρο κοινό για τα μέλη της. Δίνεται με αυτόν τον τρόπο στην έννοια «οικογένεια» ένα συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης, μέσα σε συγκεκριμένα θεμέλια. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

Ιχνογράφημα 2. Η οικογένεια ως σπίτι.

Στο ιχνογράφημα 2 παρατηρείται ζωγραφισμένη μία οικογένεια με τίτλο: «Μία αγαπημένη οικογένεια». Η οικογένεια αυτή βρίσκεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο χώρο, μέσα σε ένα σπίτι, όπου τα θεμέλια του είναι πολύ γερά, αφού έχουν ζωγραφιστεί με παχιές κόκκινες γραμμές και με αυτόν τον τρόπο η οικογένεια ως σύνολο, αλλά και το κάθε μέλος χωριστά μένει ανεπηρέαστο από οτιδήποτε και από οποιονδήποτε. Παράλληλα, με αυτόν τον τρόπο δεν διαρρέει και κάτι μέσα από το σπίτι. Όπως χαρακτηριστικά λέει το συγκεκριμένο υποκείμενο:

Ευαγγελία: [...] Έχω ζωγραφίσει ένα μεγάλο σπίτι, με κόκκινο χρώμα, ε, του οποίου η βάση αλλά και οι τοίχοι του είναι... αρκετά χοντροί ζωγραφισμένοι. Ε... δηλαδή, είναι πολύ γερά τα θεμέλια αυτού του σπιτιού ε, και δεν αφήνει τίποτα, ούτε να φύγει από το σπίτι, αλλά ούτε να... διερρεύσει κάτι, διαρρεύσει κάτι μέσα στο σπίτι και να επηρεάσει τα μέλη της οικογένειας.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σχεδιαστική απεικόνιση της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 69 πιο κάτω.

Πίνακας 69: Κατηγορίες που αφορούν την σχεδιαστική απεικόνιση της οικογένειας γενικά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την σχεδιαστική απεικόνιση της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή προσωπικοτήτων	0	1	1
Η οικογένεια ως σπίτι	1	0	1

Στην σχεδιαστική εντολή που δώσαμε στα υποκείμενα «*Κάνε μία ζωγραφιά» που να αναπαριστά την οικογένεια γενικά*» η Μαρία ζωγράφισε την οικογένεια ως πηγή προσωπικοτήτων, όπως ακριβώς, δηλαδή, και με την δική της οικογένεια. Και τα δύο υποκείμενα στη συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, ενώ δεν αφορούσε την δική τους οικογένεια, ζωγράφισαν τόσα μέλη στην οικογένεια, όσα ακριβώς είναι και τα δικά τους, στη δική τους προσωπική οικογένεια. Η Μαρία από την μία απεικονίζει την οικογένεια ως ένα σύνολο προσωπικοτήτων, που μπορεί η καθεμία να έχει τα δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά, αλλά όλες μαζί ταιριάζουν και αποτελούν τη σύνθεση μίας αρμονικής οικογένειας. Όλα τα μέλη είναι πολύ αγαπημένα και ατενίζουν το μέλλον με αισιοδοξία. Όπως ακριβώς κάνουν και τα μέλη της δικής της οικογένειας.

Η Ευαγγελία από την άλλη, στη συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, ζωγραφίζει ένα σπίτι και τοποθετεί μέσα την οικογένεια. Την οριοθετεί, δηλαδή σε ένα συγκεκριμένο χώρο, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι τα μέλη της οικογένειας μένουν κάτω από την ίδια στέγη, ανεξαρτήτως αν υπάρχουν δεσμοί αίματος ή δεσμοί αγάπης. Αυτό που επιθυμεί η ίδια είναι οι γονείς να είναι πάντα αγαπημένοι και ενωμένοι, αλλά και τα αδέρφια μεταξύ τους. Να μην υπάρχουν προστριβές και προβλήματα, τα οποία μεταφέρονται στα παιδιά. Όλα αυτά που έζησε η ίδια, δεν θέλει να συμβούν σε άλλη οικογένεια.

8.4. Αποτελέσματα σε σχέση με το μεταφορικό έργο.

Σε ένα τρίτο επίπεδο παραθέτουμε τα δύο μεταφορικά έργα της τρίτης φάσης, στα οποία κλήθηκαν τα δύο υποκείμενα να απαντήσουν. Αναλύουμε καταρχήν το πρώτο μεταφορικό έργο, στο οποίο κλήθηκαν τα υποκείμενα να ανταποκριθούν λεκτικά και το οποίο ήταν το εξής:

8.4.1. «Ο τρόπος που βιώνω τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια είναι σαν... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)». Τα όσα ειπώθηκαν από τις δύο μητέρες, επιβεβαίωσαν, αυτά τα οποία λέχθηκαν από τα υποκείμενα στα προηγούμενα κεφάλαια της ανάλυσης, αλλά και όσα έχουν αναπαραστήσει ιχνογραφικά. Διατυπώθηκαν σχετικά τα εξής:

Ευαγγελία: [...] Σαν όνειρο. Εγώ, ο σύζυγός μου και τα παιδιά μας, πάντα μαζί.
 [...] Σαν λεωφορείο που τρέχει. Ο χρόνος λίγος, οι υποχρεώσεις πολλές.
 [...] Σαν το μέλι. Τόσο γλυκό, όσο αυτός.
 [...] Σαν μυστήριο. Μπερδεμένα όλα μαζί: αγάπη, πάθος, ανησυχίες, άγχος, φροντίδα, τρυφερότητα, κατανόηση, βοήθεια, εμπιστοσύνη.

Μαρία: [...] Σαν όνειρο.
 [...] Σαν να πετάω ψηλά.
 [...] Σαν να μαθαίνω συνεχώς.
 [...] Σαν να βρίσκομαι στον Παράδεισο.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης της ζωής σε σχέση με την οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 70 πιο κάτω.

Πίνακας 70: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης της ζωής αναφορικά με την οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Σαν όνειρο	0	1	1
Σαν λεωφορείο που τρέχει	0	1	1
Σαν το μέλι	0	1	1
Σαν μυστήριο	0	1	1

Σαν όνειρο	1	0	1
Σαν να πετάω ψηλά	1	0	1
Σαν να μαθαίνω συνεχώς	1	0	1
Σαν να βρίσκομαι στον Παράδεισο	1	0	1

Όπως εξακριβώνεται και από τις παραπάνω φράσεις και τα δύο υποκείμενα απάντησαν στην συγκεκριμένη μεταφορά, σαν να είχαν ερωτηθεί για τη δική τους οικογένεια, ενώ η ερώτηση αφορούσε την οικογένεια γενικά. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, παρατηρούμε, ότι η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο τρόπος που βιώνει τον εαυτό της σε σχέση με την οικογένεια είναι «σαν όνειρο». Αναφέρει μάλιστα και το σύζυγο με τα παιδιά και ισχυρίζεται, ότι αυτό είναι και το μεγάλο της όνειρο. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Αυτό είναι και το μεγάλο μου όνειρο και η μεγάλη μου επιθυμία και στόχος»*. Επίσης, υπογραμμίζει, ότι είναι «ένα λεωφορείο που τρέχει», γιατί έχει πολλά να κάνει μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς της, αλλά ο χρόνος είναι λιγοστός, και ειδικά, όταν η γυναίκα εργάζεται. Ακούστηκε το εξής:

[...] ο χρόνος λίγος, οι υποχρεώσεις πολλές. Γιατί, όντως έτσι είναι, όταν έχεις μία οικογένεια, έχεις πάρα πολλά να κάνεις, και ειδικά όταν εργάζεσαι και ο χρόνος είναι πάρα πολύ λίγος, αλλά κοιτάω σε αυτόν τον λιγοστό χρόνο να περνάω ποιοτικό χρόνο με τα παιδιά μου.

Επιπλέον, είναι «σαν το μέλι» ο τρόπος που βιώνει τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια, η Ευαγγελία, αφού αναφέρει: *«Είναι τόσο γλυκός, δηλαδή, ο τρόπος ε... που βιώνεις σε αυτή τη ζωή, όσο αυτό, όσο, δηλαδή, το μέλι»*. Τέλος, αντιλαμβάνεται τον τρόπο που βιώνει τη ζωή αναφορικά με την οικογένεια, σαν ένα μυστήριο, στο οποίο περιπλέκονται διάφορα συναισθήματα, και θετικά και αρνητικά, όλα όμως υπαρκτά και ανεκτά μέσα στα πλαίσια μιας φυσιολογικής οικογένειας. Αναφέρθηκε ως εξής:

[...] Δηλαδή, μέσα στην οικογένεια δεν βιώνεις μόνο αγάπη, αλλά βιώνεις και τα άλλα... συναισθήματα. Και ανησυχία για τα παιδιά και άγχος, αν τα μεγαλώνεις σωστά, αν δεν τα μεγαλώνεις σωστά, ε... αν θα έχεις ε... χρήματα να τα... να τους πάρεις τα απαραίτητα, αν θα έχεις ε, χρήματα να τους πάρεις φαγητό να φάνε, να μην μπλέξουν αργότερα στη ζωή τους. Ε... η οικογένεια, δηλαδή, αποτελείται και από ευχάριστα συναισθήματα και από... όχι δυσάρεστα, φορτικά συναισθήματα, θα έλεγα. Έχει και γλυκιά γεύση και πικρή γεύση.

Από την άλλη πλευρά τώρα, η Μαρία, αντιλαμβάνεται κι εκείνη, όπως η Ευαγγελία, την οικογένεια σαν κάτι ονειρικό, αφού θεωρεί, ότι έχει πραγματοποιήσει το όνειρό της, σχετικά με το να δημιουργήσει μία μεγάλη οικογένεια. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] είναι σαν όνειρο, γιατί πραγματικά, έτσι ονειρευόμουν την οικογένειά μου. Ήθελα μια μεγάλη οικογένεια... ναι, σχετικά μεγάλη οικογένεια.

Ακόμη, προβάλλει τον τρόπο που βιώνει την οικογένεια σαν «ένα ψηλό πέταγμα», γιατί ανεβαίνει ψηλά, όταν νιώθει, ότι προσφέρει στα παιδιά της, όταν αισθάνεται, ότι εκείνα νιώθουν όμορφα. Αναφέρει συγκεκριμένα το εξής:

[...] σαν να πετάω ψηλά, γιατί πραγματικά... με το να ζω στην οικογένειά μου, νιώθω χαρά. Δηλαδή, μ' αρέσει να προσφέρω. Και το που ντύνω τα παιδιά, που τα... που τους κάνω το γάλα, που τα... α... τα πηγαίνω στα, στα κρητικά, στο μπαλέτο, μου, μου, μου δίνει χαρά. Και αυτό με κάνει να πετάω ψηλά, γιατί... το κάνω με... με όρεξη, με χαρά.

Επιπλέον, θεωρεί, ότι ο τρόπος που βιώνει τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια σαν «συνεχή μάθηση», αφού η καθημερινότητα με τα παιδιά που βρίσκονται σε αυτήν την ευαίσθητη ηλικία, σε μαθαίνει ποικίλα πράγματα. Ακούστηκε σχετικά το εξής:

[...] γιατί μαθαίνω συνεχώς. Ε... κάθε μέρα από τη συμπεριφορά, ή την άσχημη ή την όμορφη, ε, κάτι μου λέει, κάτι μου δείχνει. Και ειδικά σ' αυτή την ηλικία που πραγματικά κάθε μέρα τα παιδιά αλλάζουν.

Τέλος, παρομοιάζει τον τρόπο που βιώνει τη ζωή αναφορικά με την οικογένεια, «σαν παράδεισο», διότι μπορεί να κουράζεται όλη την ημέρα να φέρει εις πέρας τις υποχρεώσεις της, αλλά όταν βλέπει, ότι τα παιδιά της είναι καλά, νιώθει χαρούμενη και δοξάζει το Θεό. Συγκεκριμένα:

[...] σαν να βρίσκομαι στον παράδεισο, γιατί μου δίνουνε τόσο χαρά, που πραγματικά λέω, ντάξει, δόξα το Θεό, αξίζει τον κόπο.

8.4.2. Επιπλέον, δόθηκε στα υποκείμενα και ένα δεύτερο μεταφορικό έργο με την εξής οδηγία: «*Γράψε, όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια*». Διατυπώθηκαν σχετικά τα εξής από τα υποκείμενα της έρευνας:

Μαρία: [...] Χαρά
 [...] Θαλπωρή
 [...] Πάμε παρακάτω
 [...] Κούραση σωματική

Ευαγγελία: [...] Αγάπη, λατρεία, κατανόηση, εμπιστοσύνη, τρυφερότητα, βοήθεια, αλτρουισμός, αναντικατάστατος, ζεστασιά, ενδιαφέρον, αφοσίωση, συμπάρασταση
 [...] Τα εν οίκω μη εν δήμω
 [...] Όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης της ζωής μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 71 πιο κάτω.

Πίνακας 71: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης της ζωής αναφορικά με την οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης της ζωής αναφορικά με την οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Χαρά	1	0	1
Θαλπωρή	1	0	1
Πάμε παρακάτω	1	0	1
Κούραση σωματική	1	0	
Αγάπη, λατρεία, κατανόηση, εμπιστοσύνη, τρυφερότητα, βοήθεια.....	0	1	1
Τα εν οίκω μη εν δήμω	0	1	1
Όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος	0	1	1

Τα υποκείμενα απάντησαν και σε αυτό το μεταφορικό έργο, σαν να μιλούν για τις δικές τους προσωπικές οικογένειες. Η Μαρία λοιπόν, αναφέρει σχετικά με τον τρόπο που βιώνει τη ζωή της αναφορικά με την οικογένεια ότι νιώθει χαρά και θαλπωρή, αφού ο σύζυγος και τα παιδιά της δείχνουν και της δίνουν συνάμα την αγάπη τους απλόχερα. Πιο αναλυτικά, εκφράστηκε το εξής:

[...] χαρά, γιατί νιώθω χαρούμενη μες την οικογένειά μου, τα παιδιά μου δίνουν χαρά, ο σύζυγος, χαρά. Θαλπωρή, γιατί νιώθω ζεστασιά, με τα... με το σύζυγο, με τα παιδιά μου. Μ' αγαπάνε, με φιλάνε, όποτε πάω... μετά το σχολείο, πέφτουν στην αγκαλιά μου.

Επίσης, η Μαρία αναφέρει και τη φράση: «πάμε παρακάτω», γιατί, όπως λέει ο άνθρωπος, δεν πρέπει να μένει στις δυσκολίες που του παρουσιάζονται στη ζωή, αλλά θα πρέπει να τις αντιμετωπίζει και να προχωράει παρακάτω. Αναφέρει σχετικά:

[...] ότι... δεν κολλάμε σε μικρότητες και σε... ασήμαντα γεγονότα. Πάμε παρακάτω, δηλαδή, προχωράμε. Δεν μένουμε... δεν κολλάμε σε κάτι.

Τέλος, η Μαρία υπογραμμίζει, ότι νιώθει και σωματική κούραση στο τέλος της ημέρας. Λέει σχετικά:

[...] Και νιώθω και κούραση σωματική, γιατί πολλές φορές, ε... ας πούμε, πριν σου είπα, ότι ενιάμισι η ώρα έχω πέσει ξερή, δεν αντέχω παραπάνω, έχω... έχω κατεβάσει ρολά.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία, μας αναφέρει, ότι ο τρόπος που βιώνει τη ζωή της αναφορικά με την οικογένεια είναι ποικίλα συναισθήματα, αφού η οικογένεια δεν είναι μόνο χαρά ή προβλήματα, αλλά συνυπάρχουν και τα δύο, και μάλιστα αυτό το θεωρεί υγεία. Συγκεκριμένα αναφέρει:

[...] έγραφα τις λέξεις, αγάπη, λατρεία, κατανόηση, εμπιστοσύνη, τρυφερότητα, βοήθεια, αλτρουισμός, αναντικατάστατος, ζεστασιά, ενδιαφέρον, αφοσίωση και συμπαράσταση, γιατί πιστεύω, ότι αυτά είναι τα λιγότερα που πρέπει κάθε φυσιολογικό άτομο που μεγαλώνει μέσα στα φυσιολογικά πλαίσια της οικογένειας να αισθάνεται. Ε... και πρέπει οπωσδήποτε αυτά να υπάρχουν στα... άτομα. Ε... και ανάμεσά στα αδέρφια και ανάμεσα στους γονείς και από τους γονείς προς τα αδέρφια και από τα... παιδιά προς τους γονείς.

Παράλληλα, αναφέρει ένα γνωμικό, «τα εν οίκω μη εν δήμω», αλλά και μία παροιμία «όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος», θέλοντας να υπογραμμίσει το γεγονός, ότι τα μέλη της οικογένειας, μπορεί να αντιμετωπίσουν ποικίλα προβλήματα σε όλη τη διαδρομή της πορείας τους. Όμως, θα πρέπει να αναζητήσουν τη λύση αυτών των προβλημάτων μέσα στους κόλπους της, και όχι να αφήνουν κενά, ώστε να παρεισφρήσουν, δεύτερα και τρίτα άτομα, τα οποία μόνο κακό, θα μπορούσαν να κάνουν στην οικογένεια. Αναφέρει τα εξής:

[...] θέλω να πω, δηλαδή, μάλλον με αυτά τα δύο γνωμικά, ότι σε κάθε οικογένεια μπορεί να συμβαίνουν πολλά πράγματα. Κάθε οικογένεια ε, μπορεί να αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα. Όμως, ε... όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος. Δηλαδή, η κάθε οικογένεια πρέπει να λύνει τα προβλήματά της μέσα στα στενά πλαίσια αυτής της οικογένειας και να μην μπερδεύει άλλους τρίτους ε... απ' έξω. Δηλαδή, ούτε πεθερές, ούτε μανάδες, ούτε κανέναν άλλο.

8.5. Συμπεράσματα

8.5.1. Σε σχέση με τη συνέντευξη

Ας συνοψίσουμε λοιπόν τις απαντήσεις των δύο υποκειμένων, προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο που κατανοούν και αναπαριστούν την «οικογένεια» γενικά.

Η Μαρία λοιπόν συνδέει τη λέξη «οικογένεια» με συναισθήματα και διασκέδαση. Τονίζει, δηλαδή, ότι η οικογένεια είναι αγάπη, στοργή, αλληλοκατανόηση, αλλά και παιχνίδι. Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η «οικογένεια» είναι συναισθήματα, όπως και η Μαρία, αφού ξεχωρίζει η αγάπη που υπό φυσιολογικές συνθήκες υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της. Επίσης, η

Ευαγγελία θεωρεί, ότι η «οικογένεια» είναι δεσμός, αφού τα μέλη της είναι ενωμένα με γερά και δυνατά δεσμά, ότι είναι πρόσωπα, αφού κάποια συγκεκριμένα άτομα ανήκουν σε αυτήν. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί και πηγή απορρόφησης προβλημάτων, αφού έχει την ικανότητα να «απορροφά» τα προβλήματα που παρουσιάζονται μέσα στους κόλπους της, σοβαρά και μη.

Και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια ως «σπίτι», την οριοθετούν, την τοποθετούν, δηλαδή, σε ένα σπίτι σε ένα χώρο κοινό, προκειμένου να υπάρξει κοινό πλαίσιο δράσης, όπως ταιριάζει σε μία οικογένεια. Επίσης, και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια, ως «σχέσεις – δεσμοί». Θεωρούν, δηλαδή ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση οι δεσμοί και οι υγιείς σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, προκειμένου αυτή να ισορροπήσει και να εξελιχθεί ομαλά. Η αγάπη, η επικοινωνία, η αλληλοκατανόηση, η αλληλοβοήθεια και η αλληλοσυμπάρσταση, είναι μερικά απαραίτητα συστατικά της έννοιας της οικογένειας και για τις δύο μητέρες. Δεν νοείται οικογένεια χωρίς αυτά τα στοιχεία.

Ωστόσο, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι και ένα πεδίο στοχοθέτησης. Δηλαδή, μέσα στους κόλπους της τα μέλη της διαμορφώνουν συγκεκριμένα πλαίσια δράσης, θέτουν στόχους και παίρνουν αποφάσεις, όπως για παράδειγμα είναι και η απόκτηση ή μη των παιδιών. Μέσα στους κόλπους της οικογένειας δεν θεωρεί δεδομένη την ύπαρξη παιδιών, αλλά ισχυρίζεται, ότι η απόκτησή τους είναι επιλογή του ζευγαριού. Επιπλέον, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικογένεια για κάποια άτομα αποτελεί και «σκοπό ζωής». Από μικρή ηλικία ονειρεύονται να μεγαλώσουν και να αποκτήσουν παιδιά, να δημιουργήσουν, δηλαδή, οικογένεια, να εκπληρώσουν ένα όνειρο ζωής. Όπως ακριβώς επιθυμούσε και φανταζόταν και η Μαρία. Τέλος, η Μαρία ορίζει την οικογένεια, ως «πηγή ευτυχίας», αφού αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, για να νιώθει τη ζωή της γεμάτη, πλήρη νοήματος. Δεν θεωρεί, ότι η εύρεση εργασίας ή η επαγγελματική σταδιοδρομία είναι στοιχεία περισσότερο σημαντικά στη ζωή ενός ατόμου απ' ότι η δημιουργία οικογένειας.

Και η Ευαγγελία όμως, όταν σκέφτεται την έννοια της «οικογένειας» της έρχονται στο μυαλό συγκεκριμένα άτομα, συγκεκριμένα πρόσωπα, τα οποία μάλιστα τα τοποθετεί μέσα σε ένα σπίτι, σε ένα χώρο κοινό, αφού αντιλαμβάνεται την οικογένεια ως σπίτι και θεωρεί, μάλιστα, ότι τα πρόσωπα αυτά ενώνονται με αδιαμφισβήτητα δεσμά αίματος, αλλά και δεσμά αγάπης. Όσο τονίζει τα δεσμά αίματος, τόσο υπογραμμίζει και τα δεσμά αγάπης. Τα μέλη μιας οικογένειας δεν τα ενώνει μεταξύ τους μόνο το ίδιο αίμα, οι κοινοί πρόγονοι, αλλά την ίδια δύναμη και ισχύ φαίνεται να έχουν για την Ευαγγελία και τα δεσμά αγάπης. Οικογένεια λοιπόν, για εκείνη δεν αποτελούν μόνο, όσοι έχουν «κοινό αίμα», αλλά και τα άτομα που μένουν κάτω από την ίδια στέγη και αναπτύσσουν στενούς δεσμούς αγάπης μεταξύ τους, αλληλοκατανόησης, αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπάρστασης. Θεωρεί, ότι πολλές φορές τα δυνατά συναισθήματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ στη ψυχική και συναισθηματική ένωση των ατόμων, απ' ότι το ίδιο αίμα.

Επιπλέον, οι δύο μητέρες έχουν διαφορετική άποψη σχετικά με το ρόλο της οικογένειας. Η Μαρία λοιπόν θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι πηγή αρμονίας και ρόλος της είναι να βοηθάει τα μέλη να αλληλοσυμπληρώνονται, να γίνεται ένα αλισβερίσι σημαντικών και θετικών συναισθημάτων και αρωγής, τόσο συναισθηματικής, όσο και ψυχικής. Το κάθε μέλος της οικογένειας, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, αλλά και τις δυνατότητες και ικανότητες που διαθέτει, δύναται να βοηθήσει με τον δικό του βέλτιστο δυνατό τρόπο. Και όταν γίνεται αυτό, νιώθει το υποκείμενο πρώτα καλά, με τον ίδιο του τον εαυτό, κι έπειτα με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Επίσης, η «οικογένεια» για την Μαρία αποτελεί αφορμή αξιολόγησης του εαυτού. Όπως στη ζωή, μπορεί να κάνουμε λανθασμένες κινήσεις ή τουλάχιστον, όχι τις βέλτιστες, έτσι και στα πλαίσια της οικογένειας πολλές φορές πράττουμε λανθασμένα πράγματα ή κάνουμε αδέξιες κινήσεις. Ωστόσο, αυτός ακριβώς είναι και ο ρόλος της οικογένειας για την Μαρία. Να έχει, δηλαδή, το σύστημα της οικογένειας την δύναμη να αντέξει τις λανθασμένες κινήσεις των μελών του, αλλά και την ικανότητα να υποδείξει σε αυτό το λάθος του, αλλά και τους τρόπους βελτίωσής του.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά παρομοιάζει την οικογένεια με ένα «καταφύγιο». Θεωρεί, ότι η οικογένεια, αποτελείται από άτομα που το ένα αγαπάει το άλλο περισσότερο από καθετί άλλο και ρόλος της είναι να αλληλοβοηθούνται τα μέλη της, ώστε να αντιμετωπίζονται οι δυσκολίες που

τους τυχαίνουν στη ζωή με τον καλύτερο τρόπο. Παράλληλα η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι ένας από τους ρόλους της οικογένειας είναι και αυτός της ανάδυσης θετικών συναισθημάτων, όπως είναι η αγάπη, η κατανόηση η συμπαράσταση και η εξαφάνιση των αρνητικών, όπως είναι η ζήλια ή η κακία. Αν και η ερώτηση είναι γενικά για το ρόλο της οικογένειας, η Ευαγγελία τοποθετείται και σε προσωπικό επίπεδο, αναφέροντας μας, ότι στη δική της οικογένεια ήταν πολύ αισθητή η απουσία θετικών συναισθημάτων και η υπεροχή των αρνητικών.

Επιπροσθέτως, και οι δύο μητέρες εντοπίζουν μεγάλες διαφορές συγκριτικά με το θεσμό της οικογένειας σήμερα και κατά την παλαιότερη εποχή, εντοπίζοντάς τες κυρίως στις νέες μορφές οικογενειακής ζωής. Η Μαρία τονίζει το φαινόμενο της μείωσης του αριθμού των αποκτηθέντων παιδιών σε κάθε οικογένεια, αλλά και τις μορφές συμβίωσης, που εντοπίζονται στην εποχή μας, ανάμεσα σε ομοφυλοφιλικά ζευγάρια. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υπογραμμίζει, ότι στις μέρες μας η απλή πυρηνική οικογένεια έχει αντικατασταθεί πλέον από την μονογονεϊκή, λόγω διαζυγίου, από την εκτεταμένη ή την ανάδοχη. Όλα τα παραπάνω, βέβαια, δεν προέκυψαν τυχαία, αφού, όπως αναφέρει η Μαρία, τα μέλη της οικογένειας έχουν πλέον αποξενωθεί, οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες με αποτέλεσμα τα παιδιά να μεγαλώνουν σε «ξένα χέρια», αλλά και να μειώνεται ο χρόνος που περνούν με τους γονείς τους. Οι γονείς από την πλευρά τους ενδιαφέρονται μονάχα να δώσουν στα παιδιά τους υλικά αγαθά, αδιαφορώντας για το χρόνο που δεν τους αφιερώνουν και ποσοτικό, αλλά πολύ περισσότερο ποιοτικό.

Η Ευαγγελία προσθέτει, ότι ένας από τους υπαίτιους λόγους που τα μέλη της οικογένειας έχουν αποξενωθεί μεταξύ τους είναι και το γεγονός, ότι τα παιδιά μεγαλώνουν με τον παππού και την γιαγιά, αφού οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται ο γονεϊκός τους ρόλος. Δηλαδή, οι παππούδες αποκτούν περισσότερα δικαιώματα απ' ότι θα έπρεπε να έχουν, και λόγω των μεγάλων χρονικών διαστημάτων που περνούν μαζί με τα εγγόνια τους, έχουν την πεποίθηση, ότι δύνανται να αναλάβουν και το ρόλο της διαπαιδαγώγησης των παιδιών. Θεωρούν, δηλαδή, ότι μπορούν να κάνουν υποδείξεις στους γονείς ή πολλές φορές πιστεύουν, ότι μπορούν και να τους αντικαταστήσουν.

Επιπλέον, η Μαρία εντοπίζει διαφορές και στην εθιμοτυπική σειρά των πραγμάτων. Για παράδειγμα, παλαιότερα οι άνθρωποι πρώτα παντρεύονταν και μετά αποκτούσαν παιδί. Στις μέρες μας, όμως είναι πολύ συνηθισμένο το φαινόμενο πρώτα της απόκτησης του παιδιού και κατόπιν του γάμου. Αρκεί, βέβαια να γίνεται κι αυτός, γιατί σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχει. Πολλές φορές μάλιστα, πρώτα τελείται ο πολιτικός, προκειμένου να επιτευχθεί η αναγνώριση του παιδιού και στη συνέχεια ακολουθεί ο θρησκευτικός μαζί με τη βάφτιση.

Και οι δύο μητέρες λοιπόν, εντοπίζουν αλλαγές στην έννοια του θεσμού της οικογένειας σήμερα.

Μέσα από τις καταστάσεις που ζουν τα παιδιά στο οικογενειακό σύνολο, ως μικρότερο σύνολο της ευρύτερης κοινωνικής ζωής, διαμορφώνουν στάσεις ζωής και αποκτούν πρότυπα, αλλά και οικογενειακούς ρόλους επηρεαζόμενα από την οικογένεια τους, από τους δεσμούς που αναπτύσσουν με τους γονείς και τα αδέρφια τους. βάσει αυτής της λογικής και οι δύο μητέρες απάντησαν, ότι η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του ατόμου, αφού αποτελεί γι' αυτά παράδειγμα, αλλά και πρότυπο συμπεριφορών και ρόλων.

Αναφορικά τώρα με τη δομή της οικογένειας στο παρελθόν, και οι δύο μητέρες υπογραμμίζουν την πυρηνική μορφή της οικογένειας, η οποία απαρτιζόταν από τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Η Ευαγγελία ωστόσο αναφέρεται και στη διευρυμένη μορφή της οικογένειας, η οποία αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά, αλλά και από τον παππού και τη γιαγιά. Επιπλέον, και οι δύο μητέρες τονίζουν το γεγονός, ότι στις οικογένειες παλαιότερα ο αριθμός των παιδιών ήταν πολύ μεγαλύτερος.

Σχετικά με τις αξίες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή, η Ευαγγελία αναφέρεται στα συναισθήματα της αγάπης και της κατανόησης, ως αξία της εποχής εκείνης, αφού τα μέλη της οικογένειας εκείνη την εποχή ήταν πολύ δεμένα, κι έκαναν τα πάντα, προκειμένου η οικογένειά τους να «καρποφορεί» και τα μέλη τους να περνούν όμορφα. Και η Μαρία αναφέρεται στην ενωμένη οικογένεια ως πηγή αξίας, χωρίς ωστόσο να υπογραμμίζει συγκεκριμένα συναισθήματα.

Αναφέρεται, επίσης, στην τιμιότητα και την εργατικότητα των ατόμων της εποχής εκείνης, ως γενικότερη αξία της περιόδου τότε.

Σε σχέση με τα συναισθήματα των μελών της οικογένειας της παλαιότερης εποχής, η Ευαγγελία τονίζει το γεγονός, ότι ο γάμος δεν αποτελούσε πηγή συναισθημάτων του ατόμου ή ελεύθερη επιλογή, αλλά τελούνταν συνήθως από προξενιά. Από την άλλη, η Μαρία επικεντρώνεται στο γεγονός, ότι τα παιδιά παλαιότερα, δεν ζούσαν στην καταναλωτική, απαιτητική και αγχωτική κοινωνία που ζουν σήμερα, και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αισθάνονταν περισσότερο ελεύθερα, με περισσότερο ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους και χωρίς αναγκαστικές εξωσχολικές δραστηριότητες.

Τώρα, όσον αφορά στις συμπεριφορές, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι η γυναίκα παλαιότερα δεν εργαζόταν, όπως σήμερα, αλλά παρέμενε αναγκαστικά μέσα στο πλαίσιο του σπιτιού, όπου μοναδικός της σκοπός ήταν η ανατροφή των παιδιών της οικογένειας. Αυτός ήταν, κατά την Ευαγγελία και ο αποκλειστικός ρόλος της γυναίκας, χωρίς να μπορεί να εκφέρει την άποψή της σε οικογενειακά θέματα και χωρίς να έχει τη δυνατότητα έκφρασης των επιθυμιών της, αφού τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στο σπίτι τον κατείχε ο άντρας. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι οι συμπεριφορές των ατόμων παλαιότερα μέσα στη οικογένεια ήταν περισσότερο αληθινές, συγκριτικά με τη σημερινή εποχή, που θεωρεί, ότι είναι ψεύτικες και υποκριτικές. Πολλές φορές ο ένα σύζυγος υποκρίνεται στον άλλον και δεν υπάρχουν μεταξύ τους αγνά συναισθήματα ειλικρίνειας και αγάπης. Παράλληλα αναφέρεται και στα παιδιά, τονίζοντας, ότι και η δική τους συμπεριφορά ήταν περισσότερο αυθόρμητη και χαλαρή, αφού και οι γονείς τους διακατέχονταν από την ίδια συμπεριφορά, αλλά και η κοινωνία στην οποία ζούσαν. Δεν υπήρχε το σημερινό άγχος των γονέων και οι πολλαπλές καταναλωτικές και μη απαιτήσεις της κοινωνίας, οι οποίες, όπως είναι εύλογο, μεταφέρονταν και στα παιδιά.

Τέλος, σχετικά με τις αντιλήψεις για την οικογένεια, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι στην παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι αρκούσαν στα λίγα αγαθά, και είχαν μάθει να ζουν με αυτά. Δεν είχαν υπερβολικές απαιτήσεις, και γι' αυτό το λόγο δεν αναγκαζόταν και η γυναίκα να εργαστεί. Ούτε, όμως είχε και το δικαίωμα επιλογής της εργασίας, αφού ο άντρας που θεωρούνταν ο αφέντης του σπιτιού, της το απαγόρευε ρητά, και ήθελε να είναι ο μοναδικός παροχέας υλικών αγαθών του σπιτιού του. αυτός ήταν και ο αποκλειστικός ρόλος του ανδρός, χωρίς να αναμειγνύεται καθόλου στην ανατροφή και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ακόμη, η Μαρία τονίζει, ότι παλαιότερα οι γονείς, εν αντιθέσει με τη σημερινή εποχή, δεν είχαν μεγάλες γνωστικές και μορφωτικές απαιτήσεις από το παιδί και συμβιβάζονταν σε ό, τι κι αν αυτό επέλεγε να ακολουθήσει ως επάγγελμα στη ζωή του. αντιθέτως, υποστηρίζει, ότι οι γονείς σήμερα είναι ιδιαίτερα καταπιεστικοί απέναντι στα παιδιά τους, με το να τα πιέζουν συνεχώς να ασχολούνται με όσο το δυνατόν περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες.

Όσον αφορά στη δομή της οικογένειας στη σημερινή εποχή, η Μαρία επικεντρώνεται στην πυρηνική της μορφή. Αναφέρει, δηλαδή, ότι η οικογένεια παλαιότερα και σήμερα έχουν την ίδια πυρηνική μορφή. Αποτελείται, δηλαδή, από τον πατέρα, την μητέρα και παιδιά. Αναφέρει, επίσης, ότι έχουν αλλάξει οι προσδοκίες του ατόμου από την οικογένεια. Παλαιότερα, δηλαδή, ένας από τους βασικότερους λόγους που παντρευόταν κάποιος ήταν για να αποκτήσει παιδί, ενώ σήμερα, όπως υπογραμμίζει η Μαρία, προηγείται η απόκτηση του παιδιού και στη συνέχεια η τέλεση του γάμου. Και οι δύο μητέρες συμφωνούν στο γεγονός, ότι σήμερα η οικογένεια αποκτά λιγότερα παιδιά συγκριτικά με παλαιότερα. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι η μονογονεϊκή οικογένεια πλέον είναι φαινόμενο της εποχής μας, αφού τα διαζύγια είναι συνηθέστατα. Συνεχώς μάλιστα υπογραμμίζει, ότι αυξάνονται. Ένα άλλο πολύ συνηθισμένο φαινόμενο της εποχής μας, το οποίο προβάλλεται από την Ευαγγελία είναι και το γεγονός, ότι οι νέοι σήμερα που οδηγούνται στο γάμο, επιλέγουν η οικία που θα μείνουν να βρίσκεται κοντά στους γονείς τους, κι αυτό, διότι, προσέχουν τα παιδιά τους, όταν οι ίδιοι παραμένουν στην εργασία τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες της οικογένειας στη σημερινή εποχή σε σχέση με αυτές του παρελθόντος, η Ευαγγελία προβάλλει, ως αιτία των διαζυγίων της εποχής μας την έλλειψη αγάπης

και κατανόησης ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Οι αξίες, δηλαδή, που υπήρχαν παλαιότερα, όπως είναι αυτή της αγάπης και της κατανόησης, στις μέρες μας έχουν εκλείψει. Σε συνδυασμό με αυτό η Ευαγγελία αναφέρει, ότι σήμερα οι νέοι επιπόλαιο λαμβάνουν την απόφαση του γάμου, χωρίς ιδιαίτερη σκέψη. Το ίδιο γρήγορα προχωρούν και στην απόφαση της διάλυσης της οικογένειας τους και κατά συνέπεια στο διαζύγιο. Αυτή η απόφαση δεν φαίνεται να επηρεάζεται καθόλου από την ύπαρξη παιδιών ή μη.

Από την άλλη πλευρά, η άλλη μητέρα, η Μαρία, υπογραμμίζει, ότι η αξία της σημερινής εποχής είναι η κατοχή από το άτομο όλο και περισσότερων χρημάτων. Αυτό, δηλαδή, που προβάλλει η Μαρία ως αξία είναι η οικονομική άνεση του ατόμου, αλλά και οι ανάγκες που ικανοποιούνται από αυτήν. Προκειμένου λοιπόν, να ικανοποιηθούν αυτές οι ανάγκες, το άτομο εργάζεται συνεχώς, για να αποκτήσει χρήματα. Αυτό όμως έχει ως συνέπεια την πολύωρη απουσία του από το σπίτι και το μέγιστο των παιδιών του από παππούδες και γιαγιάδες ή από κέντρα φύλαξης των παιδιών.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία προβάλλει ως πρόβλημα των παιδιών της σημερινής εποχής, την καταπίεση και το άγχος που προκύπτουν από τις υπερβολικές για την ηλικία τους δραστηριότητες, με τις οποίες καταπιάνονται. Από την άλλη η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο γάμος πλέον στις μέρες μας είναι αποτέλεσμα αγάπης και όχι προξενιού. Δεν αποκλείει βέβαια και την εμφάνιση αυτών, αλλά σε πολύ περιορισμένο βαθμό. Θεωρεί, ότι ο νέος σήμερα οδηγείται στο γάμο, κυρίως από το συναίσθημα της αγάπης.

Σε σχέση τώρα με τις συμπεριφορές στην σημερινή εποχή, η Ευαγγελία αναφέρεται στο γεγονός, ότι η γυναίκα πλέον έχει πολλούς ρόλους, αφού είναι και μητέρα και σύζυγος, και γυναίκα και εργαζόμενη και ερωμένη. Βρίσκεται, δηλαδή, σε τελείως διαφορετική θέση, συγκριτικά με το παρελθόν. Παλαιότερα ο μοναδικός της ρόλος ήταν η ανατροφή των παιδιών. Σήμερα, ωστόσο οι προσωπικές της ανάγκες, αλλά και οι απαιτήσεις της κοινωνίας έχουν αλλάξει πολύ και την οδηγούν στην υιοθέτηση πολλών ρόλων ταυτόχρονα. Από την άλλη πλευρά, η Μαρία θεωρεί, ότι σήμερα η οικογένεια κατακλύζεται από το άγχος σε ό, τι κι αν κάνει, αφού η σημερινή κοινωνική κατάσταση είναι τέτοια που τους ωθεί τους γονείς να εργάζονται συνεχώς, για να ικανοποιούν, τόσο τις πραγματικές, ρεαλιστικές τους ανάγκες, όσο και τις προερχόμενες από την καταναλωτική κοινωνία στην οποία ζούμε.

Σε σχέση τώρα με τις αντιλήψεις των μελών της οικογένειας στη σημερινή εποχή, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι γονείς σήμερα εργάζονται όλο και περισσότερο, αφού η κοινωνία τους αναγκάζει, προκειμένου να αποκτήσουν χρήματα και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των ιδίων, αλλά και των παιδιών τους. Και οι δύο μητέρες επίσης, υπογραμμίζουν την διαφορετική αντίληψη που επικρατεί σήμερα, αναφορικά με τη γυναικεία εργασία, αφού είναι πλέον επιλογή της γυναίκας, το αν θα εργαστεί. Δεν αναγκάζεται, δηλαδή, όπως παλαιότερα από το σύζυγό της να παραμένει στο σπίτι και να έχει την αποκλειστική ευθύνη της ανατροφής των παιδιών τους.

Τέλος, η Μαρία αναφέρεται στις μεγάλες απαιτήσεις που έχουν οι γονείς σήμερα από τα παιδιά τους, προκειμένου αυτά να ασχοληθούν με πολλαπλές εξωσχολικές δραστηριότητες, χωρίς να δείχνουν σεβασμό στον προσωπικό ρυθμό του παιδιού, αλλά και τις πραγματικές του ανάγκες. Υπογραμμίζει, ότι η τάση των σημερινών γονιών είναι να κάνουν τα παιδιά τους επιστήμονες, να τους δώσουν όσο μπορούν περισσότερη πνευματική μόρφωση.

Στη συνέχεια, και οι δύο μητέρες θεωρούν ως βασική αιτία των διαφορών που εντοπίζονται στην οικογένεια τη σημερινή και στην οικογένεια του παρελθόντος την έλλειψη χρόνου. Οι γονείς θεωρούν, ότι βασική υποχρέωσή τους απέναντι στα παιδιά είναι να τους προσφέρουν υλικά αγαθά. Για να το πετύχουν αυτό δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι. Οι ανάγκες, επίσης, που προβάλλονται από την σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία είναι τόσο επιτακτικές, που αναγκάζονται να δουλεύουν και οι δύο γονείς. Όταν ακόμα και τότε δεν επαρκούν τα χρήματα, οι γονείς καταφεύγουν στην ύστατη λύση του δανείου. Στη συνέχεια, για να το αποπληρώσουν εργάζονται συνεχώς. Ο χρόνος που δεν αφιερώνουν στα παιδιά τους και η συνεχής απουσία τους, έχουν ως αποτέλεσμα τα παιδιά να γίνονται επιθετικά και δύστροπα, αφού μέσω αυτού του τρόπου διαμαρτύρονται για την επικρατούσα κατάσταση, αλλά και για την έλλειψη των γονέων τους στη ζωή τους.

Όπως διαπιστώσαμε, και η Ευαγγελία και η Μαρία θεωρούν, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν, για να αποκτήσουν παιδιά. Ήταν πολύ δύσκολη και σπάνια, ειδικά για την γυναίκα, η απόκτηση παιδιών εκτός πλαισίου γάμου. Παράλληλα, η Μαρία υποστηρίζει, ότι πλέον στις μέρες μας, στα πλαίσια της συγκατοίκησης, πολύ συχνά προκύπτει μία εγκυμοσύνη, οπότε το ζευγάρι οδηγείται στο γάμο, προκειμένου να αποδοθεί στο παιδί μία ταυτότητα, ένα όνομα, ώστε αυτό να γίνει αποδεκτό από την κοινωνία. Η Ευαγγελία επίσης προσθέτει, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν με κίνητρο την απόκτηση περιουσίας ή την επέκταση της ήδη υπάρχουσας, ενώ σήμερα οι άνθρωποι παντρεύονται κυρίως από τα αμοιβαία αισθήματα της αγάπης.

Και οι δύο μητέρες δεν μας έδωσαν θετική απάντηση στον αν ο γάμος και η δημιουργία οικογένειας αποτελεί σκοπό της ζωής τους. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου πρέπει να είναι γενικά η αναζήτηση της ευτυχίας, όπου νομίζει εκείνος, ότι ενδέχεται να την βρει. Και η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου δεν πρέπει να είναι η απόκτηση οικογένειας, αλλά το να κάνει πράγματα που το ευχαριστούν, όπως για παράδειγμα είναι η φροντίδα του συνανθρώπου. Αυτό μπορεί να εκφραστεί, είτε με την μορφή του μοναχισμού, είτε με την αφιέρωση στο Θεό, είτε με την βοήθεια προς το συνάνθρωπο, όπως είναι οι «γιατροί χωρίς σύνορα».

Επιπροσθέτως, και οι δύο μητέρες συμφωνούν, στο ότι παλαιότερα οι άνθρωποι οδηγούνταν στο γάμο από προξενιό. Δεν είχαν, δηλαδή, την δυνατότητα επιλογής συντρόφου, όπως υπάρχει σήμερα. Σήμερα, δηλαδή, οι άνθρωποι, όπως σημειώνουν οι δύο μητέρες, παντρεύονται κινούμενοι από τα συναισθήματά τους, χωρίς να έχουν κάποιον απώτερο στόχο.

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι παλιότερα ο ρόλος της γυναίκας ήταν αποκλειστικά αυτός της νοικοκυράς. Δουλειά της ήταν να κάνει παιδιά και να τα μεγαλώνει, αλλά και να φροντίζει, ώστε ο σύζυγός της να είναι καθαρός και περιποιημένος. Όπως σημειώνει επιπλέον η Ευαγγελία, δεν είχε απομείνει περιθώριο για πρωτοβουλίες και έκφραση απόψεων. Αντιθέτως, σήμερα, όπως τονίζουν και οι δύο μητέρες, η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία γενικότερα έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό. Η γυναίκα έχει αποκτήσει πολλούς ρόλους και αγωνίζεται να ανταπεξέλθει τόσο ως μητέρα και ως σύζυγος, μέσα στα πλαίσια του σπιτιού, όσο και ως γυναίκα και εργαζόμενη, εκτός οικογενειακού πλαισίου.

Παράλληλα, και οι δύο μητέρες έχουν τις ίδιες απόψεις σχετικά με το ρόλο του άντρα, παλαιότερα και σήμερα. Και οι δύο, δηλαδή, θεωρούν ότι ρόλος του άντρα παλαιότερα ήταν να γεννά παιδιά, και μάλιστα πολλά, αλλά και να είναι υπεύθυνος για τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς του. σκοπός του ήταν η παροχή υλικών και μόνο αγαθών στο σπίτι. Στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών δε συμμετείχε καθόλου, αφού υπεύθυνη σε αυτόν τον τομέα θεωρούσε την μητέρα τους. σήμερα, όμως τα δεδομένα έχουν αλλάξει.

Εν αντιθέσει, στη σημερινή εποχή, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι ο άντρας έχει εκσυγχρονιστεί, έχει ακολουθήσει τις κοινωνικές αλλαγές, που επιβάλλουν την ενεργό συμμετοχή του στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και την βοήθειά του στις οικιακές εργασίες του σπιτιού. Όλο και περισσότεροι σύζυγοι και πατεράδες εμπλέκονται στην διαπαιδαγώγηση και γενικότερα στη ζωή των παιδιών τους. Επιπλέον, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι λόγω της μεγάλης ανεργίας που σημειώνεται στην εποχή μας, πολλοί είναι οι πατεράδες, που παραμένουν στο σπίτι και φροντίζουν τα παιδιά, σε αντίθεση με τις συζύγους τους, που εργάζονται, προκειμένου να προσκομίσουν στην οικογένειά τους, τα προς τα ζην.

Η Μαρία θεωρεί, ότι καλύτερος είναι ο γάμος που στηρίζεται στην αγάπη, ανεξαρτήτως αν προέρχεται από προξενιό ή από έρωτα. Δεν δίνει σε κανέναν από τους δύο βαρύτητα και σημειώνει, ότι βασικό είναι και οι δύο να έχουν ως κατάληξη την αγάπη. Αντιθέτως, η Ευαγγελία ξεχωρίζει τον γάμο από έρωτα, γιατί θεωρεί, ότι λόγω της υπάρχουσας αγάπης, όταν θα εμφανιστεί κάποιο πρόβλημα στη σχέση, θα επιλυθεί αμέσως. Όταν, δηλαδή, υπάρχει η αγάπη, ως απόσταγμα μιας όμορφης σχέσης, τότε ο γάμος δύναται να αντιμετωπίσει όλες τις δυσκολίες που θα του παρουσιαστούν. Σε γενικότερες γραμμές να βγει αλώβητος από δύσκολες καταστάσεις.

Όπως διαπιστώσαμε, η Μαρία θεωρεί, ότι η δομή της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα είναι η ίδια. Διατηρεί, με λίγα λόγια, ακόμα και σήμερα, την πυρηνική μορφή της. Αντιθέτως η Ευαγγελία

αναφέρει, ότι παλιότερα η δομή της οικογένειας, μπορεί να ήταν πυρηνική - μαμά, μπαμπάς και παιδιά - αλλά σήμερα αυτό έχει αλλάξει. Δεν θεωρεί, δηλαδή, ότι υπάρχει η ίδια δομή μεταξύ της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα. Κι αυτό, γιατί στην σημερινή εποχή εντοπίζει την μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας, της ανάδοχης οικογένειας, της παρένθετης μητρότητας, αλλά και των παιδιών που μεγαλώνουν με τον παππού και τη γιαγιά. Επιπλέον, άξιο αναφοράς θεωρεί και το γεγονός, ότι στις μέρες μας πραγματοποιούνται και πολλοί γάμοι με αλλόθρησκους, από άλλες χώρες, με διαφορετικά ήθη και έθιμα.

Αναφορικά, με την συνοχή της οικογένειας η Μαρία τονίζει, ότι δεν εντοπίζει κάποια διαφορά. Θεωρεί, δηλαδή, ότι τα μέλη της οικογένειας ήταν και τότε, είναι και σήμερα ιδιαίτερα δεμένα μεταξύ τους. Η Ευαγγελία από την πλευρά της, θεωρεί ότι παλαιότερα οι άνθρωποι έκαναν περισσότερα παιδιά, ενώ στις μέρες μας αυτό είναι ανέφικτο, αφού η γυναίκα εργάζεται και ενδιαφέρεται πλέον και για την επαγγελματική της σταδιοδρομία. Είναι, όμως και ιδιαίτερα δύσκολο, αφού οι οικονομικές δυσκολίες και η ανεργία χαρακτηρίζει την εποχή μας. Θεωρεί, όμως, ότι και οι οικογένειες δεν είναι τόσο πολύ δεμένες μεταξύ τους, όπως παλαιότερα. Επισημαίνει, ότι τα μέλη της δεν περνούν τον ίδιο χρόνο μεταξύ τους που περνούσαν παλαιότερα, αφού σήμερα τα περισσότερα ζευγάρια δεν έχουν καν το χρόνο να μιλήσουν μεταξύ τους.

Τώρα, όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο και οι δύο μητέρες βρίσκουν, ως κοινό στοιχείο, της παλαιότερης και της σημερινής εποχής, την προτεραιότητα των γονέων αναφορικά με το μέγεθος των παιδιών. Δηλαδή, οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι και παλαιότερα και σήμερα, αυτό που ενδιέφερε περισσότερο τους γονείς ήταν και είναι να μεγαλώσουν τα παιδιά τους σωστά. Ωστόσο, επισημαίνεται από την Ευαγγελία, ότι οι σημερινό γονείς, θεωρούν, ότι τα παιδιά τους μεγαλώνουν σωστά, όταν τους παρέχουν πολλά υλικά αγαθά. Αυτό μεταφράζεται σε περισσότερα παιχνίδια, ρούχα και βόλτες, διασκέδαση. Κι αυτός θεωρεί, ότι είναι και ένας από τους λόγους που σήμερα τα ζευγάρια αποκτούν λιγότερα παιδιά. Κάνουν λοιπόν, λιγότερα παιδιά, για να τους δώσουν, όσα περισσότερα μπορούν υλικά αγαθά.

Τέλος, αναφορικά με τις προτεραιότητες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή και την σημερινή, η Μαρία θεωρεί, ότι προτεραιότητα των γονέων αποτελούσε και αποτελεί η προίκα των παιδιών και ειδικά των κοριτσιών. Παλαιότερα αυτό μεταφραζόταν κυρίως σε υλικά αγαθά – χρήματα ή σπίτια. Σήμερα, αντιθέτως η «προίκα» μεταφράζεται, είτε σε υλικά αγαθά, είτε σε πνευματικά – σπουδές, μόρφωση κοριτσιών. Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία θεωρεί ως προτεραιότητα των γονέων παλαιότερα, και ιδιαίτερα της μητέρας, την ανατροφή των παιδιών, αφού η τελευταία, ούτε εργαζόταν, ούτε συνέβαλε με κάποιο τρόπο στις οικονομικές ανάγκες της οικογένειας. Αυτό αποτελούσε αποκλειστική υποχρέωση του άντρα. Σήμερα, όμως υποστηρίζει, ότι δεν αποτελεί προτεραιότητα της οικογένειας το παιδί, αλλά η εργασία και γενικότερα η επαγγελματική σταδιοδρομία των γονέων, με αποτέλεσμα να εργάζονται και να λείπουν πολλές ώρες από το σπίτι, είτε γιατί έχουν οικονομική ανάγκη, είτε γιατί κυνηγούν την καταξίωση στον επαγγελματικό τους χώρο. Ωστόσο, επισημαίνουν, ότι εργάζονται, για να προσφέρουν περισσότερα στα παιδιά τους.

Εν τούτοις, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι οικονομικές δυσκολίες της σημερινής εποχής αναγκάζουν το άτομο να αναβάλλει το γάμο. Επιπλέον, η Μαρία υποστηρίζει, ότι αυτός ήταν και ένας βασικός λόγος που οι άνθρωποι και στην παλαιότερη εποχή αντιμετώπιζαν δυσκολίες στον γάμο τους. Η Μαρία επίσης θεωρεί, ότι ο άνθρωπος συναντάει στις μέρες μας ιδιαίτερες δυσκολίες στο να βρει το κατάλληλο πρόσωπο, προκειμένου να οδηγηθεί μαζί του στο γάμο. Τέλος, υποστηρίζει, ότι οι γονείς απασχολούνται ιδιαίτερα με τις εξωσχολικές δραστηριότητες των παιδιών τους και παραγεμίζουν το χρόνο τους με αυτές, με αποτέλεσμα το παιδί να αποδιοργανώνεται, και να μην αντλεί την χαρά και ικανοποίηση από αυτές.

Διατυπώθηκε από την Ευαγγελία, ότι δύο από τις ανησυχίες που είχαν οι άνθρωποι της παλαιότερης εποχής, πριν παντρευτούν, ήταν αφενός μεν, η απειρία της γυναίκας στις σεξουαλικές σχέσεις, αφετέρου δε, η εύρεση νύφης με κριτήριο την περιουσία. Επικεντρώνεται λοιπόν στον άντρα και αναφέρει, ότι δεν επιθυμούσε η γυναίκα να έχει προηγούμενες ερωτικές σχέσεις, αλλά αντιθέτως ήθελε να διαθέτει μία ικανοποιητική περιουσία. Τέλος, αναφέρεται από την Ευαγγελία ως

βασική ανησυχία των γονέων σήμερα, η πιθανή παραβατική συμπεριφορά – ναρκωτικά, αλκοολισμός, κλοπή - των παιδιών τους. Αυτή η έννοια αποτελεί και μία από τις βασικότερες ανησυχίες των γονέων σήμερα, αναφορικά με την διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.

Η Ευαγγελία λοιπόν πιστεύει, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά από αγάπη, από την επιθυμία να δημιουργήσουν οικογένεια με έναν άνθρωπο, για τον οποίο είχαν πολλά και βαθιά συναισθήματα. Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά, για να αποκτήσουν απογόνους, να συνεχιστεί η γενιά, να διαιωιστεί το ανθρώπινο είδος. Ωστόσο και τα δύο υποκείμενα, θεωρούν, ότι σήμερα οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν προβλήματα στην απόκτηση παιδιών, λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής, αλλά και των άσχημων συνθηκών στη ζωή, όπως είναι το άγχος, το δυσμενές περιβάλλον, η διατροφή, η ακτινοβολία από τα κινητά. Η Ευαγγελία μάλιστα θίγει και το θέμα της εξωσωματικής γονιμοποίησης, στο οποίο προχωρούν τα ζευγάρια, τα οποία δυσκολεύονται από μόνα τους να αποκτήσουν παιδί, όπως και στην πιθανότητα της παρένθετης μητρότητας.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι ο ρόλος των παιδιών μέσα στην οικογένεια είναι να στηρίζουν τους γονείς, αλλά και τα αδέρφια μεταξύ τους να αλληλοϋποστηρίζονται. Και να υπάρχει αγάπη μεταξύ τους. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι τα παιδιά υπάρχουν, για να επικοινωνούν και να παίζουν με τους γονείς, αλλά και για να ευχαριστούν τους γονείς και οι γονείς αυτά. Να υπάρχει, δηλαδή, μία αμοιβαία ανταλλαγή συναισθημάτων, η οποία δημιουργεί μία ισορροπία και μία αρμονία στην οικογένεια.

Και τα δύο υποκείμενα πιστεύουν, ότι ο θεσμός της οικογένειας περνάει κρίση στις μέρες μας, λόγω του σύγχρονου καταναλωτικού τρόπου ζωής, που οδηγεί στην πολύωρη απουσία των γονέων από το σπίτι και στην παρατεταμένη παραμονή των παιδιών στους παππούδες και τις γιαγιάδες ή στους παιδικούς σταθμούς. Ως αποτέλεσμα αυτής της κρίσης είναι και το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών, και κατά συνέπεια το συνηθέστατο πλέον φαινόμενο των διαζυγίων.

Η Μαρία λοιπόν θεωρεί, ότι οι άνθρωποι σήμερα φτάνουν στο διαζύγιο για εγωιστικούς λόγους. Ενδιαφέρονται, δηλαδή τα άτομα για την προσωπική τους καλοπέραση, και όχι να περνάει όμορφα ολόκληρη η οικογένεια. Νοιάζονται για την προσωπική τους ευημερία και αδιαφορούν για τους υπόλοιπους. Η Ευαγγελία από την άλλη πιστεύει, ότι οι άνθρωποι παίρνουν διαζύγιο, γιατί κατά τη διάρκεια του γάμου τους δεν έχουν καθόλου ελεύθερο χρόνο να μοιραστούν και να περάσουν στιγμές μεταξύ τους. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι και ένας βασικός λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι χωρίζουν, είναι γιατί επιτρέπουν σε άλλα άτομα να παρεισφρύνουν στη σχέση τους και να την επηρεάζουν.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι γενικά η οικογένεια σήμερα διαλύεται ευκολότερα συγκριτικά με το παρελθόν, γιατί επικρατεί ο εγωισμός στη συμπεριφορά των ανθρώπων και σε γενικότερα πλαίσια υπάρχει ασυμφωνία χαρακτήρων. Η Ευαγγελία από την άλλη τονίζει, για άλλη μια φορά, ότι η έλλειψη χρόνου, που παρατηρείται έντονα στις μέρες μας, έχει ως αποτέλεσμα την μείωση του χρόνου που αφιερώνει ο ένας στον άλλον, την αλλοτρίωση της σχέσης και στο τέλος την αποξένωση. Ακόμη, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι θεωρείται εύκολο στις μέρες μας να χωρίσει κάποιος, γιατί είναι το ίδιο εύκολο να ξαναπαντρευτεί. Παλαιότερα, δηλαδή, κατέκριναν το χωρισμό, αλλά και την προοπτική να ξαναπαντρευτεί κάποιος και να αποκτήσει κι άλλα παιδιά με άλλο σύντροφο. Στις μέρες μας, όμως αυτό είναι ένα πολύ συνηθισμένο, για να μην πούμε ο κανόνας.

Αναφορικά τώρα με το θέμα της συμβίωσης η Ευαγγελία την αντιμετωπίζει, ως μία ευκαιρία να έρθει το ζευγάρι πιο κοντά και να γνωρίσει ο ένας τον άλλον καλύτερα, πριν λάβουν την μεγάλη απόφαση του γάμου. Αντιθέτως, η Μαρία υποστηρίζει, ότι μέσω της συμβίωσης το ζευγάρι φθείρεται. Υπογραμμίζει, ότι χάνεται το «μυστήριο» και αυτή η αίσθηση του αγνώστου για τον άλλον, η επιθυμία να μάθει κάποιος τον άλλον καλύτερα. Οπότε είναι αρνητική στο θέμα της συμβίωσης.

Η Μαρία αντιλαμβάνεται τις ελεύθερες και απελευθερωμένες σχέσεις ως πηγή μικροβίων και εστία μετάδοσης σεξουαλικών νοσημάτων, γι' αυτό είναι και κάθετα αρνητική στην ύπαρξή τους. Η Ευαγγελία από την άλλη, είναι και αυτή αρνητική στην ύπαρξή τους, γιατί πιστεύει, ότι με αργό ή

γρήγορο ρυθμό, οδηγούν την οικογένεια σε διάλυση, όταν γνωστοποιηθούν στα ενδιαφερόμενα μέλη. Η ίδια μάλιστα υπογραμμίζει, ότι σε περίπτωση που αντιμετωπίσει την απιστία από τον σύντροφό της, θα σκεφτόταν ακόμη και την διάλυση του γάμου της. Αναφέροντας αυτό, μας υποδεικνύει, πόσο πολύ είναι αρνητική στις ελεύθερες σχέσεις.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία αντιμετωπίζει την εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας, που έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία χρόνια, ως αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής των ανθρώπων στις μέρες μας. Όταν για παράδειγμα, ο άνθρωπος εργάζεται πολλές ώρες και είναι πολύωρη η απουσία του από την οικογενειακή του εστία, τότε θεωρεί, ότι θα αρχίσει το ζευγάρι να αντιμετωπίζει προβλήματα. Κι αυτό, γιατί τονίζει, ότι είναι απαραίτητο το ζευγάρι να μοιράζεται χρόνο και κατά συνέπεια εμπειρίες και συναισθήματα μέσα στην οικογένεια. Και μεταξύ των δύο και ανάμεσα στους ίδιους και τα παιδιά, αλλά και τα παιδιά μεταξύ τους. Δεν αρέσκεται καθόλου στις νέες αυτές μορφές οικογένειας – αν και η ίδια βρέθηκε σε αυτή τη θέση πριν από μερικά χρόνια.

Ωστόσο η Μαρία αφενός μεν, αντιμετωπίζει τις νέες μορφές οικογένειας, ως μία προβληματική κατάσταση που επιφέρει στο άτομο συναισθηματικά κενά (λόγω της απουσίας του ενός από τους δύο γονείς στην καθημερινότητα του παιδιού), αφετέρου δε θεωρεί, ότι βοηθούν το άτομο να εξυγιανθεί, αφού υπονοούν την φυγή του ατόμου από μία προβληματική κατάσταση (όπως είναι για παράδειγμα, οι διαζευγμένες οικογένειες).

Και τα δύο υποκειμένα στη συγκεκριμένη θεωρούν, ότι μία οικογένεια με γονείς ομοφυλόφιλους αποτελεί αρνητικό πρότυπο για το παιδί και κατά συνέπεια λανθασμένο παράδειγμα οικογένειας, αφού απουσιάζει το υγιές πρότυπο του πατέρα και της μητέρας, αλλά και η ύπαρξη των αδερφών μέσα στα πλαίσια του οικογενειακού συστήματος.

Και η Μαρία και η Ευαγγελία υποστηρίζουν, ότι η οικογένεια έχει αλλάξει μορφή σήμερα, γιατί έχουν αλλάξει οι οικονομικές απαιτήσεις της. Όχι, όμως μόνο του ατόμου και της οικογένειας, αλλά και της κοινωνίας ολόκληρης. Ο σύγχρονος καταναλωτικός τρόπος ζωής, έχει αναγκάσει την μητέρα να εργάζεται κι εκείνη, αφού πλέον ο ένας μισθός δεν επαρκεί ούτε για την κάλυψη των πλέον βασικών αναγκών της οικογένειας. Και τα άτομα, όμως στις μέρες μας, χαρακτηρίζονται από υπέρμετρο ενθουσιασμό, από φιλοδοξία να ικανοποιήσουν και την παραμικρή υλική ανάγκη, δική τους ή των παιδιών, με αποτέλεσμα να εργάζονται περισσότερες ώρες. Και αυτό, όπως υποστηρίζει η Μαρία, έχει ως αποτέλεσμα την παρατεταμένη απουσία των γονέων από την οικογενειακή εστία και την ολιγόωρη έως ανύπαρκτη απασχόλησή τους με τα παιδιά. Επιπλέον, όταν οι γονείς εργάζονται πολλές ώρες, κουράζονται ιδιαίτερα, με αποτέλεσμα να μην διακρίνονται από υπομονή και επιμονή, όπως χρειάζεται, στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Αντιθέτως, παρατηρείται η ύπαρξη μίας επιπόλαιης και αυτοματοποιημένης συμπεριφοράς απέναντι στα παιδιά.

Η Ευαγγελία τώρα από την πλευρά της προσθέτει επιπλέον, ότι ένας από τους βασικούς λόγους που αλλάζει στη εποχή μας η οικογένεια μορφή, είναι και η πολυμορφία που παρατηρείται στο ρόλο της γυναίκας. Η γυναίκα, δηλαδή, πλέον, δεν είναι μόνο μητέρα, αλλά είναι και σύζυγος, με άποψη και πυγμή στις διεκδικήσεις και τις επιθυμίες της. Είναι και εργαζόμενη, που ενδιαφέρεται για την επαγγελματική της σταδιοδρομία. Είναι όμως και άνθρωπος, που νοιάζεται για τα πιστεύω και τις πεποιθήσεις της. Αυτή λοιπόν, η αλλαγή στο ρόλο της γυναίκας, είναι λογικό να προκαλεί αλλαγή στην μορφή της οικογένειας σήμερα. Εξάλλου, η Ευαγγελία εντοπίζει αλλαγή και στην συμπεριφορά και την προσωπικότητα του άντρα και κατ' επέκταση στο ρόλο του μέσα στην οικογένεια. Ο άντρας πλέον δεν αντιστέκεται στην επιθυμία της γυναίκας να εργαστεί, βοηθάει στις οικιακές εργασίες και δεν χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαλόγου, όπως παλαιότερα. Δεν περιορίζεται πλέον στον ρόλο του παροχέα υλικών αγαθών στην οικογένειά του, αλλά όλο και περισσότερο ασχολείται με την ανατροφή και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών του.

Σχετικά με τη διαμόρφωση της κοινωνίας στη γενιά των παππούδων μα, και οι δύο μητέρες εντοπίζουν αλλαγές στη δομή της οικογένειας, από την οποία, όπως είναι εύλογο, επηρεάζονται και τα πλαίσια της ευρύτερης κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν, και η Μαρία και η Ευαγγελία αναφέρονται στην μορφή που είχαν οι οικογένειες παλαιότερα. Μέσα στο σπίτι, δηλαδή, μαζί με τους γονείς και τα παιδιά, έμεναν και οι παππούδες και οι γιαγιάδες, αλλά πολλές φορές και άτομα της ευρύτερης οικογένειας, όπως, παππούδες, γιαγιάδες, θείοι, ξαδέρφια, κλπ. Η Μαρία παράλληλα αναφέρει την

συχνή ύπαρξη ζώων μαζί με την οικογένεια. Επίσης, το γεγονός, ότι παλαιότερα το κράτος δεν βοηθούσε ιδιαίτερα τις οικογένειες με παιδιά. Θεωρεί, δηλαδή, ότι η κρατική βοήθεια ήταν αμελητέα. Η Ευαγγελία από την άλλη αναφερόμενη στην κοινωνία τότε, μιλάει για έλλειψη ακρίβειας των πραγμάτων και των αγαθών.

Αναφορικά τώρα με την οικονομική κατάσταση της εποχής των παππούδων οι δύο μητέρες έχουν εντελώς διαφορετική άποψη. Η Μαρία, δηλαδή, υποστηρίζει, ότι η οικονομική κατάσταση της γενιάς εκείνης ήταν πολύ χειρότερη από την σημερινή, ενώ η Ευαγγελία υπογραμμίζει την ανεργία και την οικονομική δυσχέρεια των ανθρώπων σήμερα.

Όσον αφορά στις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η ανατροφή των παιδιών αποτελούσε προτεραιότητα στη γενιά των παππούδων, αφού οι γονείς φρόντιζαν να αφιερώνουν πολύ χρόνο στα παιδιά τους, αλλά και να κρατούν κλειστά τα σύνορα της οικογένειάς τους, θέλοντας να την προστατεύσουν από εξωτερικούς κινδύνους. Η Μαρία από την άλλη, στις προτεραιότητες της καθημερινότητας εκείνης της εποχής εντάσσει την προίκα που έπρεπε να δώσουν οι γονείς στην κόρη, προκειμένου η τελευταία να παντρευτεί.

Σχετικά με τις αξίες της εποχής εκείνης η Μαρία αναφέρεται στο «καλό» παιδί, στον σωστό άνθρωπο, με ηθικές αρχές, που προσπαθούσαν να διαμορφώσουν οι γονείς, ανεξαρτήτως επαγγέλματος που θα ακολουθούσε. Η Ευαγγελία, υποστηρίζει, ότι αξία της εποχής εκείνης αποτελούσε η «οικογένεια», και ειδικότερα ο σεβασμός που υπήρχε μεταξύ των μελών της. Δεν νοούνταν, για παράδειγμα, τα παιδιά να μιλούν στους γονείς χωρίς σεβασμό ή να αντιδρούν σε αυτά που τους λένε.

Στα συναισθήματα της εποχής εκείνης, η Μαρία κάνει λόγο για αθώα και ειλικρινή συναισθήματα ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, ενώ η Ευαγγελία μιλάει για την αγάπη, την κατανόηση και τη συμπαράσταση. Εντοπίζει, διαφορά στον τρόπο έκφρασης των συναισθημάτων αυτών ανάμεσα στη σημερινή και την παλαιότερη εποχή, χωρίς ωστόσο να αναφέρει κάτι περισσότερο συγκεκριμένο.

Σε σχέση τώρα με τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις τα δύο υποκείμενα απαντούν σαν να είναι ένα πράγμα. Η Ευαγγελία, δηλαδή, θεωρεί, ότι αυτό που έχει αλλάξει σήμερα συγκριτικά με την γενιά των παππούδων είναι, κατά πρώτον, η συμπεριφορά του συζύγου. Παλαιότερα, δηλαδή, η γυναίκα δεν είχε άποψη μέσα στην ίδια της την οικογένεια, στο ίδιο της το σπίτι. Ο άντρας δεν έδειχνε κανένα σεβασμό απέναντι στο πρόσωπό της και μάλιστα δεν ήταν λίγες οι στιγμές που εκφραζόταν απέναντί της επιθετικά. Παράλληλα, η Ευαγγελία αναφέρεται στους στενούς δεσμούς που υπήρχαν εκείνη την εποχή ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και ειδικότερα ανάμεσα στα αδέρφια. Η Μαρία από την πλευρά της κάνει λόγο για αυταρχική συμπεριφορά των γονέων και ανελευθερία επιλογών των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά, κατά την Μαρία, δεν είχαν ούτε το δικαίωμα επιλογής συντρόφου, αφού οι ίδιοι οι γονείς λάμβαναν αυτήν την απόφαση, όπως επίσης και το αν θα σπουδάσουν ή όχι.

Και τα δύο υποκείμενα, αναφορικά με την γενιά των γονιών, τονίζουν την αλλαγή της δομής της οικογένειας, που περιορίζεται πλέον στην πυρηνική μορφή της. Δεν εντάσσονται πλέον μέσα σε αυτήν άτομα της ευρύτερης οικογένειας. Αποτελείται, δηλαδή, από τον πατέρα την μητέρα και τα παιδιά. Η Ευαγγελία παράλληλα, υπογραμμίζει τις αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες της ζωής και της κοινωνίας γενικότερα συγκριτικά με το παρελθόν. Επιπλέον, η Μαρία αναφέρεται στις οικονομικές παροχές από το κράτος, λίγο μεγαλύτερες συγκριτικά με τη γενιά των παππούδων. Ωστόσο, πολύ μικρότερες, όπως τονίζει η Μαρία, από τις απολαβές της σημερινής γενιάς του υποκειμένου. Θεωρεί, δηλαδή, ότι στη σημερινή εποχή η οικογένεια δέχεται την μέγιστη κρατική βοήθεια συγκριτικά με τις άλλες γενεές.

Αναφορικά με την οικονομική κατάσταση στη γενιά των γονιών η Μαρία αναφέρει, ότι στην σημερινή εποχή είναι πολύ καλύτερα από την παλαιότερη, από την γενιά των παππούδων, αφού δεν εντοπίζει οικονομικές δυσκολίες. Η Ευαγγελία από την άλλη, υπογραμμίζει, ότι οι οικονομικές δυσκολίες είναι και σε αυτήν την γενεά αισθητές, περισσότερο από την προηγούμενη γενιά και λιγότερο από την επόμενη. Δηλαδή, η Ευαγγελία τονίζει, ότι όσο προχωράμε από γενιά σε γενιά οι οικονομικές δυσκολίες αυξάνονται, ενώ η Μαρία τονίζει, ότι μειώνονται.

Σε σχέση τώρα με τις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Μαρία αναφέρεται στην υγεία και την ασφάλεια των παιδιών ως έγνοια των γονέων, ενώ η Ευαγγελία κάνει λόγο για την ανατροφή των παιδιών, όπως ισχυρίστηκε και στη γενιά των παππούδων. Σε αυτήν, όμως τη γενεά οι γονείς, εκτός του ότι προσπαθούν να δημιουργήσουν γερές και υγιείς προσωπικότητες, προσπαθούν επιπλέον να βρουν χρόνο, για να τον μοιράζονται με τα παιδιά τους. Ο τελευταίος έχει αρχίσει να περιορίζεται αισθητά λόγω εργασιακών συνθηκών.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες στη γενιά των γονέων, η Ευαγγελία προβάλλει τον σεβασμό που κυριαρχούσε ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, και η Μαρία την μόρφωση που ήθελαν οι γονείς να διαθέτουν τα παιδιά τους, αλλά και τις ανώτατες σπουδές, που ήθελαν να κάνουν.

Σε σχέση τώρα με τα συναισθήματα των μελών στη γενιά των γονέων, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η αγάπη, η κατανόηση και η συμπαράσταση –τα ίδια που αναφέρει και στη γενιά των παππούδων – χαρακτηρίζουν και τα μέλη της οικογένειας αυτής της γενιάς. Η διαφορά είναι, ότι στη δική της γενιά, δεν υπάρχει χρόνος, προκειμένου να εκφραστούν. Η Μαρία από την άλλη αναφέρεται στην αγάπη και τη θαλπωρή που χαρακτήριζαν την οικογένεια των γονέων.

Τέλος, σε σχέση με τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις, η Μαρία αναφέρεται στην ελευθερία επιλογών και αποφάσεων που χαρακτήριζε τα άτομα της οικογένειας στη γενιά των γονέων, αφού αυτά ήταν ελεύθερα να αποφασίσουν με ποιο επάγγελμα επιθυμούσαν να ασχοληθούν στη ζωή τους, αλλά και με ποιον άνθρωπο επιθυμούσαν να περάσουν το υπόλοιπο της ζωής τους. Αντιθέτως, η Ευαγγελία αναφέρεται πάλι στην άσχημη συμπεριφορά του συζύγου απέναντι στη σύζυγο, την οποία βασίζει στην έλλειψη σεβασμού. Επίσης, αναφέρεται στους στενούς δεσμούς που χαρακτηρίζουν τα μέλη και αυτής της γενιάς, των γονέων, δηλαδή, όπως ακριβώς και της προηγούμενης γενιάς, των παππούδων.

Ακόμη, η Μαρία δεν εντοπίζει διαφορές στην δομή της οικογένειας, ανάμεσα στη γενιά τη δική της και τη γενιά των γονιών της. Η Ευαγγελία αντιθέτως θεωρεί, ότι πλέον στις μέρες μας είναι πολύ λίγες οι οικογένειες που απαρτίζονται και από τους δύο γονείς. Υπογραμμίζει, ότι στη σημερινή εποχή είναι πολύ συχνό το φαινόμενο της μονογονεϊκής ή της διπυρηνικής οικογένειας. Επιπλέον, προσθέτει, ότι οι οικονομικές δυσκολίες που χαρακτηρίζουν την εποχή μας - ακόμη κι αν χορηγούνται κάποια (πενιχρά) επιδόματα από το κράτος ως βοήθεια - αποτελούν σοβαρό εμπόδιο για την απόκτηση πολλών παιδιών. Η Μαρία από την άλλη, σε αντίθεση με την Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι οικονομικές ενισχύσεις που παρέχονται από το κράτος είναι σημαντικές και βοηθούν αρκετά την οικογένεια. Αναφέρεται χαρακτηριστικά στο επίδομα που δίνεται στις πολυτεχνικές οικογένειες, στα μειωμένα εισιτήρια που τους χορηγούνται για τα μέσα μαζικής μεταφοράς, αλλά και στα επιπρόσθετα μέρια που δίνονται στους πολύτεκνους, προκειμένου να διοριστούν στο δημόσιο.

Όσον αφορά τώρα στην οικονομική κατάσταση στη γενιά του υποκειμένου, και οι δύο μητέρες προβάλλουν ως ιδιαίτερη ανησυχία της εποχής, την ανεργία και τις οικονομικές δυσκολίες που απορρέουν από αυτήν. Ωστόσο, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικονομική κατάσταση στη γενιά της, είναι σαφώς καλύτερη από την αντίστοιχη στη γενιά των γονιών της ή των παππούδων της.

Σχετικά με τις προτεραιότητες της καθημερινότητας η Μαρία εστιάζει στο γεγονός, ότι η νέα γενιά σήμερα ενδιαφέρεται μόνο για την καλοπέρασή της, χωρίς να έχει κάποιο άλλο ενδιαφέρον. Η Ευαγγελία με τη σειρά της υπογραμμίζει, ότι προτεραιότητα των γονέων στη σημερινή εποχή είναι η παροχή των υλικών αγαθών στα παιδιά και η ενασχόληση αυτών με όσο το δυνατόν περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες. Προκειμένου, όμως να γίνουν αυτά, χρειάζονται χρήματα. Έτσι, οι γονείς αναγκάζονται να δουλεύουν όλο και περισσότερο. Συνέπεια αυτού είναι η πολύωρη απουσία τους από το σπίτι. Θέτουν ως προτεραιότητα, δηλαδή, την παροχή πολλών υλικών αγαθών στα παιδιά, με συνέπεια την μακρόχρονη απουσία τους από το σπίτι.

Στη γενιά του υποκειμένου τώρα, η Ευαγγελία προβάλλει την απουσία των αξιών, αφού, όπως λέει, ο σεβασμός πλέον έχει χαθεί μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Η Μαρία προβάλλει τα χρήματα, ως αξία στη ζωή των υποκειμένων στη σημερινή εποχή, αφού οι άνθρωποι εργάζονται πολλές ώρες για να τα αποκτήσουν, γιατί πιστεύουν, ότι η κατοχή θα τους φέρει υλική ευημερία. Ωστόσο, αδιαφορούν για την συναισθηματική και ψυχική τους υγεία.

Αναφορικά τώρα με τα συναισθήματα και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ανάμεσα στις οικογένειες των τριών γενεών υπάρχουν ακριβώς τα ίδια συναισθήματα. Αγάπη, κατανόηση, συμπαράσταση, είναι μερικά από αυτά. Ωστόσο, σήμερα δεν διαθέτουν χρόνο τα άτομα, προκειμένου να τα εκφράσουν. Η ζωή σήμερα γενικά χαρακτηρίζεται από τα υποκείμενα, ως πηγή άγχους και πηγή συνεχών υποχρεώσεων.

Τέλος, όσον αφορά στις συμπεριφορές και στις αντιλήψεις, η Ευαγγελία εντοπίζει την αισθητή διαφοροποίηση της συμπεριφοράς του συζύγου σε σχέση με τις δύο προηγούμενες γενεές. Η γυναίκα πλέον, δεν δέχεται τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου, ούτε προς την ίδια, ούτε προς τα παιδιά της. Σε αυτό, βέβαια, έχει βοηθήσει, κατά την Ευαγγελία, και το γεγονός, ότι η γυναίκα σήμερα εργάζεται και είναι οικονομικά ανεξάρτητη. Επιπλέον, το γεγονός, ότι διαθέτει έναν κοινωνικό και φιλικό περίγυρο, με τον οποίο συνδιαλέγεται, αλλά εισπράττει και συμβουλές. Με λίγα λόγια, δεν είναι απομονωμένη στο σπίτι της, και ο ρόλος της δεν περιορίζεται μόνο σε αυτόν της μητέρας και της συζύγου. Ακόμη, αναφέρει, ότι οι στενοί δεσμοί και οι σχέσεις αγάπης έχουν αλλοιωθεί, αφού πολύ συχνά τα μέλη της οικογένειας διαφωνούν μεταξύ τους, όπως για παράδειγμα, για κληρονομικούς λόγους. Τέλος, η Μαρία υποστηρίζει, ότι τα παιδιά πλέον στη σημερινή εποχή δεν δέχονται τις απόψεις του γονέα και τις συμβουλές του σε κανέναν τομέα της ζωής τους, είναι περισσότερο ανεξάρτητα και αυτόνομα.

Και η Ευαγγελία και η Μαρία, θεωρούν ότι η οικογένεια στο μέλλον θα έχει τροποποιηθεί ακόμη περισσότερο και θα έχει αποκτήσει ακόμη περισσότερες μορφές. Από την μία, η Μαρία αναφέρει, ότι τα ζευγάρια πλέον θα παντρεύονται, ως επί το πλείστον με πολιτικό γάμο. Θεωρεί, δηλαδή, ότι θα εκλείψει το ιερό στοιχείο της θρησκευτικής γαμήλιας τελετής. Τονίζει, ότι θα υπάρχουν πολλές μονογονεϊκές οικογένειες, αλλά και οι οικογένειες που θα ενώνονται με τα δεσμά της αγάπης, χωρίς να έχει προηγηθεί μεταξύ τους γάμος. Τέλος, σημειώνει την ύπαρξη οικογένειας χωρίς παιδιά σε συνδυασμό με την εμφάνιση πολλών παιδιών που δεν είναι ελληνόπουλα, αλλά είναι παιδιά μεταναστών που έχουν έρθει στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους ή έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα.

Αντιθέτως, η Ευαγγελία τονίζει και αυτή με τη σειρά της την πολυμορφία της οικογένειας μελλοντικά. Αναφέρεται στους αλλόθρησκους γάμους και τους γάμους μεταξύ ατόμων από διαφορετικά έθνη. Υπογραμμίζει την ύπαρξη πολλών διαζυγίων και κατά συνέπεια την ύπαρξη πολλών μονογονεϊκών οικογενειών. Τέλος, αποδίδει ευθύνες και στην χειραφέτηση της γυναίκας, αφού με την είσοδό της στην αγορά εργασίας, έχει μειωθεί χρονικά η παρουσία της μέσα στην οικογένειά της.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι η ιδανική οικογένεια πρέπει να έχει αρκετό χρόνο, ώστε να περνούν τα μέλη της μεταξύ τους όμορφες οικογενειακές στιγμές. Να παίζουν, να διασκεδάζουν, αλλά και να αφιερώνουν οι γονείς χρόνο στα παιδιά τους. Ωστόσο, η Μαρία αναφέρει, ως σημαντικό, και το χρόνο που πρέπει να αφιερώνει ο ένας σύζυγος στον άλλον. Αποτέλεσμα όλων αυτών θα είναι η επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, απαραίτητο συστατικό της ιδανικής οικογένειας, κατά την ίδια. Παράλληλα, υποστηρίζει, ότι η ιδανική οικογένεια οφείλει να αποτελείται από σωστά πρότυπα για το παιδί. Οι γονείς, δηλαδή, αυτό που θέλουν τα παιδιά να υιοθετήσουν, ως καλό τρόπο αγωγής, πρέπει να το δείχνουν με τις πράξεις τους και όχι με τα λόγια τους.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της φαντάζεται, ότι απαραίτητο συστατικό, προκειμένου να υπάρξει η ιδανική οικογένεια, είναι η αγάπη, ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και όλη η υπόλοιπη πληθώρα συναισθημάτων που απορρέει από αυτήν. Όπως είναι, για παράδειγμα, ο σεβασμός, που απαραίτητα πρέπει να υπάρχει στην οικογένεια, η κατανόηση και η στήριξη. Επίσης, θεωρεί, ότι η κοινή γραμμή μεταξύ των γονέων στον τρόπο διαπαιδαγώγησης και διαμόρφωσης της προσωπικότητας των παιδιών, αποτελεί απαραίτητο συστατικό της ιδανικής οικογένειας.

Και οι δύο μητέρες, όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, αν είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν την οικογένεια καταγωγής τους, θα διάλεγαν μία οικογένεια, όπου τα μέλη της θα είχαν επαρκή χρόνο να αφιερώνουν το ένα στο άλλο. Πιο αναλυτικά, η Ευαγγελία επισημαίνει το επάγγελμα του πατέρα της και θα επιθυμούσε στην οικογένεια που θα επέλεγε, ο πατέρας να μην ασκεί το ίδιο επάγγελμα. Κι αυτό, γιατί θα ήθελε να είναι παρών μέσα στο σπίτι του και τα παιδιά

του να μην τον θυμούνται συνέχεια απών από αυτό. Ακόμη, κι αν αυτή η επιλογή σηματοδοτούσε την μειωμένη παροχή υλικών αγαθών στο σπίτι, αφού το επάγγελμα του ναυτικού έχει μεγάλες οικονομικές απολαβές. Ωστόσο, η οικογένεια θα ήταν κερδισμένη, αφού ο πατέρας θα ήταν περισσότερο κοντά στην οικογένεια συναισθηματικά και ψυχικά. Η Ευαγγελία πιστεύει, ότι θα επέλεγε μία οικογένεια που τα αδέρφια μεταξύ τους θα αγαπιούνταν πραγματικά και θα στήριζε το ένα το άλλο, και γενικότερα δεν θα υπήρχε αυτή η άσχημη και τεταμένη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ίδια και την αδερφή της.

Από την άλλη πλευρά η Μαρία επισημαίνει, ότι οι γονείς δεν θα πρέπει να αφιερώνουν τόσο πολύ χρόνο στην εργασία τους, και επικεντρώνεται περισσότερο στην μητέρα. Ότι, δηλαδή, η μητέρα είναι το πρόσωπο που θα πρέπει να παραμένει στο σπίτι περισσότερες ώρες, ώστε να μοιράζεται δημιουργικά το χρόνο της με τα παιδιά της.

Και οι δύο μητέρες συμφωνούν στο γεγονός, ότι στη σημερινή εποχή υπάρχει χάσμα γενεών ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά. Η Μαρία από την μία αναφέρει, ότι το χάσμα γενεών οφείλεται στα διαφορετικά πιστεύω, στις διαφορετικές αντιλήψεις και νοοτροπίες που χαρακτηρίζουν τους γονείς και τα παιδιά. Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι αυτό το χάσμα έχει δημιουργηθεί από τις γενικότερες αλλαγές της κοινωνίας, των ανθρώπων, την μείωση του ελεύθερου χρόνου, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τις παραπάνω γνώσεις που κατέχουν σήμερα οι νέοι συγκριτικά με τους γονείς τους, γεγονός που αναπτύσσει μία αντιπαράθεση μεταξύ τους.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το υπαρκτό χάσμα ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, θα εξαλειφθεί με τη βοήθεια του χρόνου. Όταν δηλαδή, ο γονέας είναι κοντά στο παιδί, και συζητάει μαζί του, και δεν ενδιαφέρεται μόνο για την παροχή υλικών αγαθών σε αυτό. Όταν θα δείξει πραγματικό ενδιαφέρον, για την συναισθηματική και ψυχική του υγεία. Τότε το παιδί θα νιώσει αγάπη και ασφάλεια, απαραίτητα συστατικά για την υγιή και ομαλή ανάπτυξή του.

Η έλλειψη χρόνου προβάλλεται και από τις δύο μητέρες και οι δύο μητέρες θεωρούν, ως το χειρότερο στοιχείο της συμπεριφοράς των γονέων στη σημερινή εποχή. Οι γονείς, δηλαδή, εργάζονται πολλές ώρες, με αποτέλεσμα την πολύωρη απουσία τους από το σπίτι. Η ευθύνη, επίσης της διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους παραπαίει ανάμεσα σε παιδικούς σταθμούς και παππούδες ή κάποια ξένα άτομα που προσλαμβάνονται από την οικογένεια.

Αναφορικά τώρα με το καλύτερο στοιχείο που έχουν οι γονείς σήμερα συγκριτικά με τους γονείς της παλαιότερης εποχής, η Μαρία αναφέρει τις απελευθερωμένες ιδέες, τον απελευθερωμένο τρόπο σκέψης που διαθέτουν. Δεν υπάρχουν, δηλαδή, ταμπού στις συζητήσεις τους με τα παιδιά, και γενικότερα χαρακτηρίζονται από ελευθερία σκέψης και έκφρασης σε οτιδήποτε επιθυμεί το παιδί να συζητήσει. Η Ευαγγελία αναφέρει την μόρφωση των γονέων στην σημερινή εποχή, ως ένα στοιχείο, του οποίου η ύπαρξη την ικανοποιεί ιδιαίτερα. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι οι γονείς, με το ανάλογο μορφωτικό επίπεδο που διαθέτουν, μπορούν να βρίσκονται πιο κοντά στα παιδιά τους, αφού είναι σε θέση να συμβαδίσουν γνωστικά με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής και να αμβλύνουν με αυτόν τον τρόπο το πιθανό χάσμα ή τις διαφορές που ενδέχεται να υπάρχουν μεταξύ γονέων και παιδιών.

Η Μαρία αρέσκεται ιδιαίτερα στο γεγονός, ότι οι γονείς στη σημερινή εποχή στέκονται δίπλα στα παιδιά τους συναισθηματικά και καταβάλλουν προσπάθειες, ώστε να τα κάνουν ευτυχισμένες προσωπικότητες. Η Ευαγγελία από την άλλη θεωρεί, ότι είναι πολύ σημαντικό που οι γονείς σήμερα διαθέτουν ένα υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, αφού αυτό τους βοηθάει να στέκονται περισσότερο δίπλα στα παιδιά τους, αλλά και να δείχνουν μεγαλύτερη κατανόηση στη σχέση τους με αυτά.

Παράλληλα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι αυτό που δεν της αρέσει στην συμπεριφορά των γονέων σήμερα είναι η πολύωρη εργασία τους με αποτέλεσμα τα παιδιά να μεγαλώνουν μακριά τους, συνήθως με τον παππού και τη γιαγιά. Συνάμα με αυτό, η Ευαγγελία αναφέρει την παροχή υπερβολικών υλικών αγαθών στα παιδιά, ως αρνητικό στοιχείο στη συμπεριφορά των γονέων στη σημερινή εποχή. Τέλος, δηλώνει, ότι για τους γονείς πολλές φορές προέχει η προσωπική τους απόλαυση και ευημερία – έστω και εφήμερη, όπως αυτή που νιώθουν από τις εξωσυζυγικές σχέσεις – χωρίς να ενδιαφέρονται για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν αυτές οι πράξεις στη ζωή των παιδιών, είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Τέλος της Μαρίας δεν της αρέσει στη σημερινή εποχή που οι

γονείς δουλεύουν πολλές ώρες, όπως τονίζει και η Ευαγγελία, για να αποκτούν συνεχώς περισσότερα χρήματα και κατά συνέπεια περισσότερα υλικά αγαθά.

Και τα δύο υποκείμενα θεωρούν, ότι ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, αλλά και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητάς τους, είναι καθοριστικός και πολυσήμαντος. Υπογραμμίζουν, ότι οι γονείς αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά, γιατί τα παιδιά, μέσω της μίμησης, υιοθετούν στάσεις, συμπεριφορές και αντιλήψεις.

Επιπροσθέτως, και τα δύο υποκείμενα δεν δίνουν βαρύτητα στην ηλικία του ατόμου, προκειμένου αυτό να δημιουργήσει οικογένεια, αλλά στο πότε θα νιώσει το ίδιο έτοιμο. Αυτό εξαρτάται, από τις προτεραιότητες που έχει θέσει στη ζωή του, τις ανάγκες του, και γενικότερα το δείκτη ωριμότητας που διαθέτει.

Και οι δύο μητέρες τονίζουν την μεγαλύτερη σημασία που έχει η δημιουργία οικογένειας συγκριτικά με την επαγγελματική αποκατάσταση στη ζωή τους. Ωστόσο, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι αυτή είναι μία εντελώς προσωπική επιλογή του ατόμου, η οποία κρίνεται βάσει των προτεραιοτήτων που έχει θέσει στη ζωή και την πορεία γενικότερα που έχει τραβήξει σε όλη τη διάρκεια αυτής.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι παλαιότερα ήταν δύσκολο να βρει κάποιος έναν σύντροφο, ώστε να τον παντρευτεί, γιατί δεν υπήρχε επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Τονίζει, δηλαδή, ότι ήταν ιδιαίτερα δύσκολη η επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους την παλαιότερη εποχή. Σήμερα, ωστόσο θεωρεί, ότι τα πράγματα είναι πιο εύκολα, γιατί υπάρχει μεγαλύτερος αριθμός ανδρών διαθέσιμος. Άρα, θεωρεί, ότι η γυναίκα θα βρει κάποιον να της ταιριάζει. Εστιάζει, δηλαδή, στην ποσότητα των αντρών, αλλά και στη ρευστότητα των αξιών σήμερα, αφού εύκολα μπορεί κάποιος να βρει σύζυγο, ακόμη και στο διαδίκτυο.

Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή ήταν πιο εύκολο κάποιος να βρει ένα σύντροφο και να δημιουργήσει οικογένεια, γιατί οι άνθρωποι τότε δεν είχαν πολλές απαιτήσεις. Ήταν εύκολοι στην επιλογή τους, αφού γινόταν συνήθως με προξενιό, και το μόνο που είχαν σαν προτεραιότητα, ήταν να βρουν έναν άνθρωπο να ταιριάζουν. Ωστόσο, οι άνδρες ενδιαφέρονταν να διαθέτει η γυναίκα και μία μικρή, τουλάχιστον, προίκα. Αντιθέτως σήμερα υποστηρίζει, ότι είναι δυσκολότερη η εύρεση συντρόφου, με σκοπό το γάμο, γιατί σήμερα οι απαιτήσεις είναι μεγαλύτερες. Δηλαδή, στις μέρες μας τα άτομα ψάχνουν κάποιον οικονομικά ανεξάρτητο, να έχει μία επαγγελματική σταδιοδρομία, να είναι καλλιεργημένος, να διαθέτει ένα μορφωτικό επίπεδο, αλλά και να είναι εξωτερικά εμφανίσσιμος με ευγενή χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του.

Επίσης, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να περιμένει να βρει το άλλο του μισό, προκειμένου να δημιουργήσει οικογένεια. Η Ευαγγελία από την μία θεωρεί, ότι δεν υπάρχει ιδανικός σύντροφος, αλλά υπάρχει η χημεία μεταξύ του ζευγαριού, η οποία αποτελείται από αμοιβαίες υποχωρήσεις και κατανόηση ανάμεσα στο ζευγάρι. Η Μαρία από την πλευρά της, τονίζει, ότι δεν χρειάζεται ο άνθρωπος να περιμένει σε όλη του τη ζωή να βρει το άλλο του μισό, γιατί θεωρεί, ότι η ολοκλήρωση όλων των ανθρώπων δεν έρχεται μέσα από την οικογένεια. Ειδικά, όταν ο άνθρωπος περάσει κάποια ηλικία – σηματοδοτεί για τη γυναίκα την ηλικία των σαράντα – πρέπει, κατά την Μαρία – να αναθεωρεί τις απόψεις του περί γάμου. Αντιθέτως, να ψάξει να βρει αλλού την ευτυχία και όχι στη δημιουργία οικογένειας.

Και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι ο σημαντικότερος λόγος προκειμένου να παντρευτεί κάποιος, είναι η απόκτηση παιδιών, ώστε να αποδοθεί σε αυτά ένα όνομα, μία ταυτότητα. Η Ευαγγελία επισημαίνει, ότι η ελληνική κοινωνία ακόμα δεν μπορεί να αποδεχθεί την ύπαρξη οικογένειας χωρίς αυτό το ιερό στοιχείο της τελετής του γάμου, χωρίς την γέννηση των παιδιών μέσα στα πλαίσιά του. Σε αντίθετες περιπτώσεις, αποδίδονται στο παιδί διάφορες χαρακτηριστικές λέξεις, όπως «μπάσταρδο», «εξώγαμο», «μούλικο», κ. λ. π.

Διατυπώνεται και από τις δύο μητέρες, ότι αυτό που οδηγεί τον άνθρωπο στο γάμο είναι τα αισθήματα και όχι το οικονομικό συμφέρον. Γιατί, μέσω του τελευταίου σίγουρα ο άνθρωπος δεν δημιουργεί έναν γάμο σε γερές βάσεις, και ούτε μπορεί να καρποφορήσει, αλλά ούτε και να προσδοκά μεγάλη χρονική διάρκεια.

Συμφωνούν, επίσης, και τα δύο υποκείμενα στο γεγονός, ότι η γυναίκα σήμερα πρέπει να εργάζεται. Αφενός μεν η Ευαγγελία αναφέρει, ότι η εργασία δίνει δύναμη στην μητέρα, αφού σημασία έχει κυρίως ο ποιοτικός χρόνος με τα παιδιά, και όχι ο ποσοτικός, αφετέρου δε, η Μαρία, θεωρεί, ότι η εργασία αποτελεί για την μητέρα δημιουργία, εκτόνωση, αλλά πραγματοποίηση των επιθυμιών και των ονείρων της.

Και οι δύο μητέρες δεν είναι θετικές στην απόκτηση παιδιού εκτός πλαισίου γάμου. Η Μαρία υποστηρίζει, ότι δημιουργούνται δυσκολίες στη φυσιολογική ροή της οικογενειακής ζωής, και ιδιαίτερα σε περίπτωση που η μητέρα αποφασίσει να ξαναπαντρευτεί και να αποκτήσει και άλλα παιδιά με τον νέο της σύζυγο. Η Ευαγγελία από την άλλη αναφέρει, ότι το πρώτο της παιδί το έκανε εκτός πλαισίου γάμου. Πριν συμβεί αυτό, δεν θα φανταζόταν ποτέ, ότι θα μπορούσε να αποκτήσει παιδί εκτός γάμου, ίσως γιατί έχει μεγαλώσει σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο, από το οποίο δεν ήταν ανεκτή τέτοιου είδους συμπεριφορά.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι μία πιθανή απιστία του συζύγου της θα την έκανε να διαλύσει την οικογένειά της αμέσως, ενώ η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι θα έπαιρνε την ίδια απόφαση, εάν ο σύζυγός της ασκούσε σωματική βία στην ίδια ή τα παιδιά.

Επιπλέον, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι αυτό που φέρνει μια οικογένεια πιο κοντά είναι οι κοινές αναμνήσεις, τα κοινά βιώματα του παρελθόντος σε συνδυασμό με τους στενούς δεσμούς αγάπης, αλλά και αίματος που υπάρχουν. Η Μαρία με τη σειρά της, θεωρεί, ότι τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα γεγονότα της ζωής φέρνουν τα μέλη της οικογένειας πιο κοντά, αφού μοιράζονται κοινά συναισθήματα και εμπειρίες.

Η Ευαγγελία τονίζει, ότι αυτό που κάνει τα μέλη της οικογένειας να απομακρύνονται μεταξύ τους είναι η έλλειψη της αγάπης και τα γενικότερα αισθήματα που απορρέουν από την έλλειψη αυτής, όπως είναι η ζήλια, η κακία, το μίσος και ο φθόνος. Επίσης, υποστηρίζει, ότι πολλές φορές ο άνθρωποι απομακρύνονται μεταξύ τους και για κληρονομικούς λόγους, για οικονομικά θέματα. Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι τα άτομα της οικογένειας απομακρύνονται μεταξύ τους, όταν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη, όταν δεν νιώθει άνετα μέσα στους κόλπους της οικογένειάς του να ανοίξει την καρδιά του και να εξομολογηθεί αυτά που θέλει σε κάποιον. Όταν, δηλαδή δεν νιώθει εμπιστοσύνη στους κόλπους του οικογενειακού του συστήματος.

Και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι οι ευθύνες της οικογένειας απέναντι στα παιδιά και η «αποστολή» της γενικά δεν τελειώνει ποτέ. Θεωρούν, ότι οι γονείς αποτελούν «φάρο» παντοτινής καθοδήγησης στη ζωή των παιδιών τους, με διακριτικό όμως τρόπο και κυρίως συμβουλευτικό. Χωρίς να αισθάνεται, δηλαδή, το άτομο, ότι πνίγεται, ότι καθοδηγείται από τους γονείς του.

Τέλος, η Ευαγγελία, θεωρεί, ότι δεν θα μπορούσε να φανταστεί τη ζωή της χωρίς οικογένεια, αφού, όπως λέει, ο άνθρωπος, προκειμένου να αναπτυχθεί, χρειάζεται οπωσδήποτε στενά πλαίσια κατανόησης και αγάπης, που μόνο η οικογένεια μπορεί να του δώσει. Αντιθέτως, η Μαρία υποστηρίζει, ότι θα μπορούσε να ζήσει χωρίς οικογένεια, αφού θα την αντικαθιστούσε με τον μοναχισμό, και τη λύτρωση που νιώθει το άτομο, όταν τον βιώνει. Θα έψαχνε, δηλαδή, να βρει άλλο σκοπό ζωής.

8.5.2. Σε σχέση με το ιχνογράφημα

Στην σχεδιαστική εντολή που δώσαμε στα υποκείμενα «*Κάνε μία ζωγραφιά» που να αναπαριστά την οικογένεια γενικά*» η Μαρία ζωγράφησε την οικογένεια ως πηγή προσωπικότητας, όπως ακριβώς, δηλαδή, και με την δική της οικογένεια. Και τα δύο υποκείμενα στη συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, ενώ δεν αφορούσε την δική τους οικογένεια, ζωγράρισαν τόσα μέλη στην οικογένεια, όσα ακριβώς είναι και τα δικά τους, στη δική τους προσωπική οικογένεια. Η Μαρία από την μία απεικονίζει την οικογένεια ως ένα σύνολο προσωπικότητας, που μπορεί η καθεμία να έχει τα δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά, αλλά όλες μαζί ταιριάζουν και αποτελούν τη σύνθεση μίας αρμονικής οικογένειας. Όλα τα μέλη είναι πολύ αγαπημένα και ατενίζουν το μέλλον με αισιοδοξία. Όπως ακριβώς κάνουν και τα μέλη της δικής της οικογένειας.

Η Ευαγγελία από την άλλη, στη συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, ζωγραφίζει ένα σπίτι και τοποθετεί μέσα την οικογένεια. Την οριοθετεί, δηλαδή σε ένα συγκεκριμένο χώρο, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι τα μέλη της οικογένειας μένουν κάτω από την ίδια στέγη, ανεξαρτήτως αν υπάρχουν δεσμοί αίματος ή δεσμοί αγάπης. Αυτό που επιθυμεί η ίδια είναι οι γονείς να είναι πάντα αγαπημένοι και ενωμένοι, αλλά και τα αδέρφια μεταξύ τους, να μην υπάρχουν προστριβές και προβλήματα, τα οποία μεταφέρονται στα παιδιά.

8.5.3. Σε σχέση με το μεταφορικό έργο

Σε αυτό το σημείο ζητήθηκε από τα υποκείμενα να εκφραστούν μεταφορικά, δηλώνοντάς μας τον τρόπο που βιώνουν τη ζωή σε σχέση γενικά με την οικογένεια.

Και τα δύο υποκείμενα απάντησαν στην συγκεκριμένη μεταφορά, όπως και με την σχεδιαστική εντολή. Σαν να είχαν ερωτηθεί για τη δική τους οικογένεια, ενώ η ερώτηση αφορούσε την οικογένεια γενικά. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, παρατηρούμε, ότι η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο τρόπος που βιώνει τον εαυτό της σε σχέση με την οικογένεια είναι «σαν όνειρο». Αναφέρει μάλιστα και το σύζυγο με τα παιδιά και ισχυρίζεται, ότι αυτό είναι και το μεγάλο της όνειρο. Επίσης, υπογραμμίζει, ότι είναι «ένα λεωφορείο που τρέχει», γιατί έχει πολλά να κάνει μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς της. Ωστόσο, ο χρόνος είναι λιγοστός, και ειδικά, όταν η γυναίκα εργάζεται. Επιπλέον, είναι «σαν το μέλι» ο τρόπος που βιώνει τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια, αφού αναφέρει: «*Είναι τόσο γλυκός, δηλαδή, ο τρόπος ε... που βιώνεις σε αυτή τη ζωή, όσο αυτό, όσο, δηλαδή, το μέλι*». Τέλος, αντιλαμβάνεται τον τρόπο που βιώνει τη ζωή αναφορικά με την οικογένεια, σαν ένα μυστήριο, στο οποίο περιπλέκονται διάφορα συναισθήματα, και θετικά και αρνητικά, όλα όμως υπαρκτά και ανεκτά μέσα στα πλαίσια μιας φυσιολογικής οικογένειας. Όλα αυτά που ακούσαμε και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Από την άλλη πλευρά η Μαρία, αντιλαμβάνεται κι εκείνη, όπως η Ευαγγελία, την οικογένεια σαν κάτι ονειρικό, αφού θεωρεί, ότι έχει πραγματοποιήσει το όνειρό της, σχετικά με το να δημιουργήσει μία μεγάλη οικογένεια. Ακόμη, προβάλλει τον τρόπο που βιώνει την οικογένεια σαν «*ένα ψηλό πέταγμα*», γιατί ανεβαίνει ψηλά, όταν νιώθει, ότι προσφέρει στα παιδιά της, όταν αισθάνεται, ότι εκείνα νιώθουν όμορφα. Επιπλέον, θεωρεί, ότι ο τρόπος που βιώνει τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια σαν «*συνεχή μάθηση*», αφού η καθημερινότητα με τα παιδιά που βρίσκονται σε αυτήν την ευαίσθητη ηλικία, σε μαθαίνει ποικίλα πράγματα. Τέλος, παρομοιάζει τον τρόπο που βιώνει τη ζωή αναφορικά με την οικογένεια, «*σαν παράδεισο*», διότι μπορεί να κουράζεται όλη την ημέρα να φέρει εις πέρας τις υποχρεώσεις της, αλλά όταν βλέπει, ότι τα παιδιά της είναι καλά, νιώθει χαρούμενη και δοξάζει το Θεό. Όπως ακριβώς απάντησε και στις ερωτήσεις της συνέντευξης.

Επιπλέον, δόθηκε στα υποκείμενα και ένα δεύτερο μεταφορικό έργο, όπου έπρεπε να εκφραστούν μεταφορικά σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν τη ζωή σε σχέση με την οικογένεια με φράσεις, γνωμικά, στίχους, μαντινάδες, κλπ. Τα υποκείμενα απάντησαν και σε αυτό το μεταφορικό έργο, σαν να πρόκειται για τις δικές τους προσωπικές οικογένειες. Η Μαρία λοιπόν, αναφέρει σχετικά με τον τρόπο που βιώνει τη ζωή της αναφορικά με την οικογένεια, ότι νιώθει χαρά και θαλπωρή, αφού ο σύζυγος και τα παιδιά της δείχνουν και της δίνουν συνάμα την αγάπη τους απλόχερα. Επίσης, η Μαρία αναφέρει και τη φράση: «*πάμε παρακάτω*», γιατί, όπως λέει ο άνθρωπος, δεν πρέπει να μένει στις δυσκολίες που του παρουσιάζονται στη ζωή, αλλά θα πρέπει να τις αντιμετωπίζει και να προχωρεί. Τέλος, η Μαρία υπογραμμίζει, ότι νιώθει και σωματική κούραση στο τέλος της ημέρας.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία, μας αναφέρει, ότι ο τρόπος που βιώνει τη ζωή της αναφορικά με την οικογένεια διακατέχεται από ποικίλα συναισθήματα, αφού η οικογένεια δεν είναι μόνο χαρά ή προβλήματα, αλλά συνυπάρχουν και τα δύο, και μάλιστα αυτό το θεωρεί υγεία. Και μάλιστα αυτήν την κατάσταση, όταν αντιμετωπίζεται με σωστό τρόπο, τη θεωρεί υγεία. Παράλληλα, αναφέρει ένα γνωμικό, «*τα εν οίκω μη εν δήμω*», αλλά και μία παροιμία «*όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος*», θέλοντας να υπογραμμίσει το γεγονός, ότι τα μέλη της οικογένειας,

μπορεί να αντιμετωπίσουν ποικίλα προβλήματα σε όλη τη διαδρομή της πορείας τους. Όμως, θα πρέπει να αναζητήσουν τη λύση αυτών των προβλημάτων μέσα στους κόλπους της, και όχι να αφήνουν κενά, ώστε να παρεισφρέουν, δεύτερα και τρίτα άτομα, τα οποία μόνο κακό, θα μπορούσαν να κάνουν στην οικογένεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Πώς οι Δύο Μητέρες Κατανοούν και Αναπαριστούν τη Δική τους Οικογένεια

9.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας μας σχετικά με την τέταρτη και την πέμπτη φάση της, που αφορά, στο πώς τα υποκείμενα κατανοούν και αναπαριστούν την δική τους οικογένεια. Η τέταρτη φάση της έρευνας αποτελείται από μία «*Ημιδομημένη κλινική συνέντευξη για την οικογένεια προσωπικά*». Η πέμπτη φάση της έρευνας αποτελείται από δύο ιχνογραφήματα και πιο συγκεκριμένα: «*Πώς βιώνεται ο εαυτός σε σχέση με την οικογένεια*» Το πρώτο με θέμα: «*Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο που βιώνεις τον εαυτό σου μέσα στην οικογένειά σου*» και το δεύτερο με θέμα: «*Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον), όσον αφορά τον οικογενειακό σου εαυτό*». Επιπλέον, αποτελείται από ένα μεταφορικό έργο με θέμα: «*Ο τρόπος που βιώνω τον εαυτό μου μέσα στην οικογένειά μου είναι σαν ... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)*», καθώς και «*Γράψε, όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τον εαυτό σου μέσα την οικογένειά σου*».

Πιο συγκεκριμένα γίνεται ανάλυση και συσχέτιση των απαντήσεων της τέταρτης φάσης της έρευνας, που δόθηκαν από τις δύο μητέρες στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν, αλλά και της βιογραφικής – αφηγηματικής συνέντευξης των δύο μητέρων. Ακόμη, παρουσιάζονται και συγκρίνονται τα ερευνητικά αποτελέσματα από την εικαστική έκφραση των δύο μητέρων, σχετικά με το πώς τα υποκείμενα αναπαριστούν την δική τους οικογένεια μέσα από τη χρήση ιχνογραφήματος, αλλά και μέσα από ένα μεταφορικό έργο, σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν τη ζωή τους σε σχέση με την οικογένεια τους, που περιλαμβάνονται στο πέμπτο κεφάλαιο της έρευνας.

Ειδικότερα, στη συνέχεια πιο κάτω παρουσιάζουμε τις κατηγορίες που διακρίναμε μαζί με τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά τους παραδείγματα από την ανάλυση περιεχομένου του ερευνητικού υλικού που συγκεντρώσαμε των δύο περιπτώσεων.

9.2. Αποτελέσματα σε σχέση με τις συνεντεύξεις

Σε ένα πρώτο επίπεδο λοιπόν, θα παραθέσουμε αναλυτικά τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις δύο περιπτώσεις στις ίδιες ερωτήσεις της τέταρτης φάσης της έρευνας. Θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε για κάθε θεματική ενότητα και υποενότητα τις αντιλήψεις τους, επισημαίνοντας τις ομοιότητες και διαφορές, που προκύπτουν από τις πιο πάνω απαντήσεις ανάμεσα στις δύο μητέρες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε τις απόψεις τους, δημιουργώντας σχηματικά έναν πίνακα, διατυπώνοντας σχετικά συμπεράσματα και επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές. Οι ερωτήσεις της ημιδομημένης κλινικής συνέντευξης χωρίστηκαν στις παρακάτω κατηγορίες και αυτές με τη σειρά τους δημιούργησαν τις κάτωθι υποκατηγορίες:

9.2.1. Εικόνες και συνειρμοί για την οικογένεια (Ερώτηση Νο1)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «*Τι εικόνες και συνειρμοί σου έρχονται στο μυαλό, όταν σκέφτεσαι την οικογένειά σου; Περιέγραψε μου*», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις εικόνες και τους

συνειρμούς που τους έρχονται στο μυαλό, όταν σκέφτονται την δική τους οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.1.1. Η οικογένεια ως πηγή ηρεμίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι η οικογένειά του, του αποπνέει μία αίσθηση γαλήνης και ηρεμίας, μία εικόνα ενός πελάγους. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] μια εικόνα, ας πούμε, είμαστε... σαν να 'μαστε στη θάλασσα, και να αγναντεύουμε το πέλαγος και να χαιρόμαστε... που βλέπουμε, έτσι τη θάλασσα, ήρεμη και γαλήνια. Αυτό... αυτή η εικόνα μου έρχεται... έζησα σε παραθαλάσσιο μέρος και όποτε ήθελα να ηρεμήσω, ε... αναζητούσα τη θάλασσα. Άμα έβλεπα τη θάλασσα, ηρεμούσα. Και... η οικογένεια για μένα σημαίνει ηρεμία. Και χαλάρωση, θαλπωρή.

9.2.1.2. Η οικογένεια ως πηγή μικροεντάσεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι μέσα στους κόλπους της οικογένειας δεν κυριαρχεί απόλυτη ηρεμία και νηνεμία, αλλά υπάρχουν και εντάσεις μικρής διάρκειας. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Εντάξει, όχι, είναι... πραγματικά... δεν είναι... εγώ πιστεύω, ότι... όταν υπάρχουν εντάσεις, είναι... μερικών δευτερολέπτων, μερικών λεπτών, δεν είναι παραπάνω. Μετά έρχεται πάλι η γαλήνη.

Ευαγγελία: [...] Δεν θέλω εντάσεις, γιατί ο Γιώργος είναι και λίγο νευρικός, δηλαδή, μοιάζει σε αυτό ε, λίγο με τον πατέρα μου, ε... αλλά... πιστεύω, ότι... χρειάζεται και η φωνή, χρειάζονται και τα όρια στα παιδιά.

9.2.1.3. Η οικογένεια ως πηγή ανάπτυξης των παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι μέσα στα πλαίσια της οικογένειας συντελείται η ανάπτυξη του παιδιού. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ας πούμε, από τώρα, τη Δεσποινούλα μου, που θ' αρχίσει το δημοτικό, που θ' αρχίσει να διαβάζει, που θ' αρχίσει να κάνει φίλιες, που θ' αρχίσει σιγά – σιγά να θέλει να πηγαίνει έξω με τις φίλες της για καφέ, για ψώνια. Που θ' αρχίσει σιγά – σιγά να έχει σχέσεις, να περάσει αργότερα ίσως σε κάποια σχολή στο Πανεπιστήμιο, να σπουδάσει. Το ίδιο και για το δεύτερο παιδί μου, αν και έχουν τέσσερα χρόνια σχεδόν ε, διαφορά.

9.2.1.4. Η οικογένεια ως πηγή ένωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσονται συγκεκριμένες σχέσεις αγάπης και ένωσης. Για παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] όταν τώρα σκέφτομαι την οικογένειά μου, μου έρχονται, έτσι στο μυαλό πολύ αγαπημένες, ε... στιγμές, ε... μαζί με τα παιδιά μου και τον σύζυγό μου, ε... ε, και αυτό που θέλω πραγματικά, είναι να είμαστε όλοι αγαπημένοι και ενωμένοι... πραγματικά ενωμένοι.

9.2.1.5. Η οικογένεια ως πηγή υποστήριξης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι υποχρέωση των γονέων απέναντι στα παιδιά είναι το να είναι οι ίδιοι υποστηρικτικοί σε ό, τι αυτά θέλουν να πετύχουν στη ζωή τους και σε ό, τι τα γεμίζει ευτυχία. Έχουμε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] σκέφτομαι την οικογένειά μου να... είναι υποστηρικτική, ο Γιώργος κι εγώ στα παιδιά μας, και να τα υποστηρίζουμε ε, σε ό, τι αυτά θέλουν πραγματικά να κάνουν και σε ό, τι γεμίζει ευτυχία τη ζωή τους. Πραγματικά, αυτό που θέλω για τις δύο μου κόρες, είναι να είναι γερές, κι έπειτα θέλω να κάνουν πράγματα στη ζωή τους, δεν με νοιάζει, αν θα είναι αντίθετα με την κοινωνία.

9.2.1.6. Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας του ζευγαριού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η καθημερινότητα της συνύπαρξης των προσώπων μέσα στη οικογένεια πρέπει να διακατέχεται από το συναίσθημα της ευτυχίας, το οποίο απορρέει, εκτός των άλλων, από την απόκτηση παιδιών και εγγονιών. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] κάποια εικόνα έτσι συγκεκριμένη που μου έρχεται στο μυαλό, όταν σκέφτομαι την οικογένειά μου, ε... είναι μετά από πολλά – πολλά χρόνια, ο σύζυγός μου κι εγώ να είμαστε γεροί και δυνατοί και να είμαστε μαζί, ε... και να έχουμε τα παιδιά μας με πολλά – πολλά εγγόνια.

9.2.1.7. Η οικογένεια ως πηγή στοργικού πατέρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα γνήσια και αληθινά αισθήματα προς το παιδί και η πραγματική έγνοια και αγάπη είναι αυτά που ορίζουν τον πατέρα και όχι το ίδιο αίμα. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] μου έρχονται έτσι εικόνες πολύ στοργικές, γιατί ο τωρινός σύντροφός μου, σύζυγός μου, ο Γιώργος, αν και δεν είναι ο βιολογικός πατέρας της κόρης μου, ε, έχει χτίσει μία πολύ καλή... ε, θετική και ουσιαστική σχέση μαζί της. Ε... την αγαπάει σαν... ε... πραγματικά δικό του παιδί ε... και νομίζω, ότι έχει πολύ μικρή σημασία ε... το αν είναι βιολογικά δική του... ή όχι. Ε, γιατί, πιστεύω ακράδαντα, ότι γονιός είναι αυτός που μεγαλώνει το παιδί, και όχι αυτός που το γεννάει, όχι, δηλαδή, αυτός που απλά χρησιμεύει για κάποια λεπτά ε... και μετά ξεχνάει το παιδί. Αυτός είναι γεννήτορας. Ε... ο πραγματικός πατέρας του δικού μου παιδιού, είναι ο τωρινός μου σύντροφος, ε... ο Γιώργος. Ο πατέρας που βρίσκεται στο σπίτι και το μεγαλώνει αυτό το παιδί, ε... και βρίσκεται δίπλα του, και πονάει, όταν πονάει αυτό, και γελάει, όταν γελάει αυτό, και το τρέχει στους γιατρούς και το παίρνει ε... από το σχολείο και το πηγαίνει στο μπαλέτο και το πηγαίνει στο κολυμβητήριο ε... αυτός είναι πατέρας για μένα, ε... αυτή είναι μία οικογένεια ε... για μένα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις σκέψεις των υποκειμένων για την δική τους οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 72 πιο κάτω.

Πίνακας 72: Κατηγορίες που αφορούν τις σκέψεις για την οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας

Κατηγορίες που αφορούν τις σκέψεις για την οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή ηρεμίας	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή μικροεντάσεων	1	1	2
Η οικογένεια ως πηγή ανάπτυξης των παιδιών	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή ένωσης	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή υποστήριξης	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή ευτυχίας του ζευγαριού	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή στοργικού πατέρα	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες, όταν σκέφτονται την δική τους οικογένεια, τους έρχονται στο μυαλό μικροεντάσεις, οι οποίες, όμως με τη δύναμη της αγάπης και της κατανόησης, φεύγουν πολύ γρήγορα. Η Μαρία επίσης, όταν σκέφτεται την οικογένειά της, της έρχεται στο μυαλό η εικόνα ενός πελάγου, μίας ήρεμης και γαλήνιας θάλασσας.

Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν αποτελεί ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο το παιδί αναπτύσσεται και εξελίσσεται και περνάει διάφορες φάσεις της ζωής του, βρεφική, παιδική, εφηβική κλπ. Ακόμα, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν είναι μία ένωση, γι' αυτόν το λόγο θέλει όλα τα μέλη της οικογένειάς της να είναι ενωμένα και αγαπημένα. Είναι όμως και υποστήριξη για την Ευαγγελία, αφού, όπως λέει, οι γονείς οφείλουν να στηρίζουν τα

παιδιά τους, σε ό, τι κι αν αυτά θέλουν να κάνουν, κόντρα πολλές φορές και στις πεποιθήσεις του κοινωνικού πλαισίου, στο οποίο ζουν. Για την Ευαγγελία, όμως η οικογένεια είναι και πηγή ευτυχίας, αφού αποτελείται από ευτυχισμένες στιγμές, αλλά και το όνειρο που αναλύεται σε εκείνη και τον σύζυγό της στο μέλλον, να είναι ευτυχισμένοι και αγαπημένοι, παισιωμένοι από πολλά εγγόνια.

Τέλος, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι οικογένεια για εκείνη είναι ένας στοργικός πατέρας, ο οποίος αγαπάει και υποστηρίζει τα παιδιά του και δένεται μαζί τους, όχι με δεσμούς αίματος, αλλά με δεσμούς αγάπης. Η Ευαγγελία στο συγκεκριμένο σημείο αναφέρεται στον σύζυγό της, ο οποίος μπορεί να μην είναι ο βιολογικός πατέρας του παιδιού της, αλλά την αγαπάει και τη στηρίζει σαν να ήταν δικό του βιολογικά.

9.2.2. Λόγοι γάμου (Ερώτηση Νο2)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί παντρεύτηκες», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τους λόγους που τις ώθησαν στο να παντρευτούν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.2.1. Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι ο γάμος πραγματοποιείται, προκειμένου να αποκτηθούν παιδιά. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] Παντρεύτηκα, γιατί ήθελα να κάνω οικογένεια. Σκεφτόμουν τα παιδιά.

9.2.2.2. Ο γάμος ως πηγή αποκατάστασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι ένας γάμος πραγματοποιείται, γιατί η κοινωνία στις μέρες μας δεν αποδέχεται εύκολα την ανύπαντρη μητέρα και το παιδί εκτός πλαισίου γάμου. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] παντρεύτηκα, μόνο και μόνο, γιατί... είχα μείνει έγκυος, και γιατί η κοινωνία δυστυχώς, δεν θα δεχόταν ε, να γεννήσω αυτό το παιδί εκτός γάμου ή και εκτός γάμου να το γεννούσα, όπως τελικά το γέννησα, δεν θα δεχόταν εύκολα αυτό το παιδί, μέσα στα πλαίσιά της, από μία ανύπαντρη μητέρα.

9.2.2.3. Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ένας γάμος πραγματοποιείται λόγω της μεγάλης αγάπης που υπάρχει ανάμεσα στο ζευγάρι. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Και το Γιώργο τον ε... παντρεύτηκα, ε... γιατί πραγματικά στο πρόσωπό του βλέπω τον άντρα της ζωής μου και τον... ε... σύντροφο της ζωής μου. Ε... τον άνθρωπο, δηλαδή, που... πιστεύω, ότι... ε... ουσιαστικά μόνο αυτόν έχω αγαπήσει στη ζωή μου.

9.2.2.4. Ο γάμος ως πηγή ανάγκης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι πολλές φορές ο άνθρωπος οδηγείται σε ένα γάμο, γιατί πιστεύει, ότι αυτός είναι αναγκαίος, προκειμένου να επιλυθούν άλλες καταστάσεις στη ζωή του. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, ένας από τους λόγους που εγώ πήρα την απόφαση και σύντομα μάλλον, και ξαναπαντρεύτηκα, ήταν και αυτό. Γιατί, έβλεπα το παιδί μου, ότι τον αγαπάει, ότι τον έχει ανάγκη, ότι τον φώναζε μπαμπά. Δηλαδή, ένιωθε, τόσο όμορφα μαζί του και τόσο οικεία, σαν να ήταν ο πατέρας της.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τους λόγους που ώθησαν τα δύο υποκείμενα στο γάμο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 73 πιο κάτω.

Πίνακας 73: Κατηγορίες που αφορούν τους λόγους που ώθησαν τα δύο υποκείμενα στο γάμο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών	1	0	1
Ο γάμος ως πηγή αποκατάστασης	0	1	1
Ο γάμος ως πηγή αγάπης	0	1	1
Ο γάμος ως πηγή ανάγκης	0	1	1

Όπως διαπιστώνουμε από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία παντρεύτηκε, γιατί ήθελε να δημιουργήσει οικογένεια, να αποκτήσει παιδιά. Γιατί, όπως ισχυρίζεται και η Ευαγγελία ακόμη και στις μέρες μας, δύσκολα η κοινωνία αποδέχεται μία γυναίκα που γίνεται μητέρα έξω από τα πλαίσια του γάμου, αλλά και ένα παιδί που δεν έχει γεννηθεί μέσα σε αυτόν. Αυτός ήταν και ο λόγος που αναγκάστηκε η τελευταία να πραγματοποιήσει τον πρώτο της γάμο, όπως μας έχει ήδη πει. Η Ευαγγελία, ωστόσο θεωρεί, ότι ένας γάμος γίνεται κι επειδή υπάρχει ανάμεσα στο ζευγάρι πολύ μεγάλη αγάπη, και θέλουν να βρίσκεται συνεχώς ο ένας δίπλα στον άλλον.

Ωστόσο, αναφέρει, ότι κι ένας από τους βασικούς λόγους που παντρεύτηκε για δεύτερη φορά είναι και το γεγονός, ότι το παιδί της είχε αποδεχθεί την νέα της σχέση – αν και ήταν μικρό ακόμα, περίπου ενός έτους – ένιωθε όμορφα μέσα στην σχέση αυτή και όταν το παιδί πρωτομίλησε, φώναξε τον σύντροφό της «παμπά». Φαίνεται, δηλαδή, ότι η Ευαγγελία λειτούργησε περισσότερο σαν μητέρα, παρά σαν γυναίκα σε αυτή την απόφασή της.

9.2.3. Ο ρόλος της οικογένειας (Ερώτηση Νο3)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η οικογένειά σου στη ζωή σου; Γιατί ναι ή γιατί όχι», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο της δικής τους οικογένειας στη ζωή τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.3.1. Η οικογένεια ως πηγή αλληλοσυμπλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ένας από τους κύριους ρόλους της οικογένειας στη ζωή του υποκειμένου είναι και αυτός της βοήθειας, της συμπαράστασης, της συμπλήρωσης του ενός μέλους από το άλλο. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Πολύ σημαντικό ρόλο. Αλληλοσυμπληρωνόμαστε, με βοηθάει, ο σύζυγός μου μου συμπαραστέκεται, μου λέει... μην αγχώνομαι, γι' αυτά που ακούω στην τηλεόραση.

9.2.3.2. Η οικογένεια ως πηγή ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι η ζωή του ολόκληρη αποτελείται από την οικογένειά του, από το σύζυγό του και τα παιδιά του και αυτό που το ενδιαφέρει περισσότερο στη ζωή είναι να είναι αυτά γερά και υγιή. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] η οικογένειά μου στη ζωή μου, η τωρινή μου οικογένεια, ο σύζυγός μου και τα δύο μου παιδιά, παίζουν πολύ μεγάλη σημασία στη ζωή μου. Ε... ή μάλλον, θα έλεγα, όχι παίζουν πολύ μεγάλη σημασία στη ζωή μου, είναι η ζωή μου. Δηλαδή, ε... όταν ο σύζυγός μου, τα παιδιά μου πρώτα, μάλλον, και μετά ο σύζυγός μου είναι καλά, όταν βλέπω να είναι γερά, δυνατά, όταν βλέπω να περνάνε καλά, τότε είμαι κι εγώ καλά. Είναι η ζωή μου, τα παιδιά μου, είναι η ζωή μου.

9.2.3.3. Η οικογένεια ως πηγή δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί την ενέργεια, τη δύναμη στη ζωή του, προκειμένου αυτό να ανταπεξέρχεται επιτυχώς και στους υπόλοιπους τομείς, με ηρεμία, ασφάλεια και αγάπη. Χαρακτηριστικό είναι το εξής:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι για να μπορείς να αποδώσεις και στους άλλους τομείς, τον επαγγελματικό, ας πούμε, και γενικά να 'σαι στη ζωή σου καλά, πρέπει να έχει ηρεμία, ασφάλεια και αγάπη πολύ μέσα στη οικογένειά σου. Δηλαδή, πιστεύω, ότι η οικογένεια είναι η αφετηρία, ε... για να είσαι καλά και σε όλα, και σε όλους τους υπόλοιπους τομείς της, ε... ζωής σου. Είναι το Α και το Ω στη ζωή μας, πιστεύω.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 1 πιο κάτω.

Πίνακας 74: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή αλληλοσυμπλήρωσης	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή ζωής	0	1	1
Η οικογένεια ως πηγή δύναμης	0	1	1

Όπως διαπιστώνουμε από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία υπογραμμίζει τον συναισθηματικό και ψυχικό ρόλο της οικογένειας, αλλά και την συμπαράσταση και βοήθεια που απορρέει από αυτόν το ρόλο. Η Ευαγγελία από την πλευρά της τονίζει, ότι η οικογένεια για εκείνη αποτελεί την ίδια τη ζωή και θέλει τα παιδιά της και ο σύζυγός της να είναι γεροί και δυνατοί. Ωστόσο θεωρεί, ότι αντλεί δύναμη από την οικογένειά της, προκειμένου να ανταπεξέλθει επιτυχώς και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής της. Υπογραμμίζει, δηλαδή, τη σημασία του να είναι κάποιος καλά μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς του, προκειμένου να νιώθει όμορφα και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής του.

9.2.4. Δυσκολίες και εμπόδια κατά τη δημιουργία οικογένειας (Ερώτηση Νο4)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι δυσκολίες και εμπόδια είχες συναντήσει, όταν σκέφτηκες να δημιουργήσεις δική σου οικογένεια», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια που είχαν συναντήσει, όταν πήραν την απόφαση να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.4.1. Η εύρεση ατόμου ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την εύρεση του κατάλληλου ατόμου ως την μεγαλύτερη δυσκολία, προκειμένου να δημιουργήσει τη δική του οικογένεια. Ειπώθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Βασικά, δεν είχα κάποιον... για να... για να δημιουργήσω οικογένεια, δεν έβρισκα το κατάλληλο άτομο. Το ψάξιμο ήτανε... η επιλογή ήταν το θέμα. Αυτό ήτανε το πρόβλημά μου.

9.2.4.2. Η εγκυμοσύνη ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως δυσκολία στην δημιουργία οικογένειας την κατάσταση της απρόβλεπτης εγκυμοσύνης. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] η δυσκολία που αντιμετώπισα ήταν λόγω της εγκυμοσύνης. Δηλαδή, έλεγε η πεθερά... η τότε πεθερά μου, η μητέρα, δηλαδή, του βιολογικού πατέρα του παιδιού μου, ότι... έμεινα έγκυος, για να τον τυλίξω.

9.2.4.3. Ο προηγούμενος γάμος ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ύπαρξη προηγούμενου γάμου, δημιουργεί δυσκολίες σε έναν επικείμενο δεύτερο γάμο, λόγω της προηγούμενης οικογενειακής κατάστασης. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] τι εντύπωση θα έχουν για μένα που ήμουν χωρισμένη και με ένα παιδί και πώς θα αποδεχθούνε το παιδί μου.

9.2.4.4. Οι αρνητικές σκέψεις ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αμφισβητεί τα αισθήματα του συντρόφου και εκφράζει μία επιφυλακτικότητα για την πραγματοποίηση του δεύτερου γάμου. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] για το πώς θα είναι η ζωή μας. Δηλαδή, σκεφτόμουνα κι εγώ θα αγαπάει ο σύζυγός μου το παιδί; Θα στηρίζει το παιδί μου; Ή τώρα στην αρχή, ας πούμε, είναι τόσο υποστηρικτικός, ε, μέχρι να παντρευτούμε, ας πούμε, μέχρι να γίνω δική του. Ε... δηλαδή, φοβόμουνα, μήπως αγαπάει μόνο εμένα και παίζει, ας πούμε, θέατρο, για να με πείσει να παντρευτούμε και μετά δείξει τον αληθινό του εαυτό, στην ε... κόρη μου. Αυτό το φοβόμουν πάρα πολύ, αλλά ευτυχώς, διαψεύστηκαν αυτές οι ανησυχίες μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια στη δημιουργία οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 75 πιο κάτω.

Πίνακας 75: Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τα εμπόδια στη δημιουργία οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν δυσκολίες/εμπόδια στη δημιουργία οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η εύρεση ατόμου ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Η εγκυμοσύνη ως πηγή δυσκολίας	0	1	1
Ο προηγούμενος γάμος ως πηγή δυσκολίας	0	1	1
Οι αρνητικές σκέψεις ως πηγή δυσκολίας	0	1	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, η μοναδική έννοια της Μαρίας, όταν επρόκειτο να παντρευτεί, ήταν η εύρεση του συντρόφου. Δυσκολεύτηκε, με λίγα λόγια, στο να βρει ένα άτομο, προκειμένου να συνάψει σοβαρή σχέση μαζί του, ώστε να καταλήξουν στο γάμο. Η Ευαγγελία από την πλευρά της, στον πρώτο γάμο που τέλεσε θεώρησε ως μεγάλη δυσκολία την εγκυμοσύνη της, αφού η μητέρα του πρώην συζύγου της, θεωρούσε, ότι σκοπίμως έμεινε έγκυος, προκειμένου να «τυλίξει» το γιο της και να την παντρευτεί. Μία αντίληψη που επικρατεί αρκετά στην ελληνική κοινωνία, αφού οι γυναίκες πολλές φορές κατηγορούνται, ότι με δόλο και πονηριά, χρησιμοποιώντας μία εγκυμοσύνη, προσπαθούν να πείσουν τον άντρα να τις παντρευτεί. Ωστόσο θεωρεί, ότι ο πρώτος της γάμος, αποτέλεσε δυσκολία για εκείνη στο να ξαναπαντρευτεί, αφού της είχε αποδοθεί η «ταμπέλα» της χωρισμένης.

Τέλος, θεωρεί, ότι ήταν επιφυλακτική στο να πραγματοποιήσει ένα δεύτερο γάμο, διότι δεν ήξερε, αν τα αισθήματα του συντρόφου της είναι ειλικρινή και αληθινά. Αν όντως, δηλαδή, αγαπούσε το παιδί της και την ίδια, ή έπαιζε θέατρο και όλα θα άλλαζαν μετά το γάμο, όπως πολλές φορές γίνεται. Ευτυχώς, όμως με το πέρασμα του χρόνου οι ανησυχίες της διαψεύστηκαν και έτσι προχώρησε στην πραγματοποίηση του δεύτερου γάμου.

9.2.5. Δυσκολίες και ανησυχίες σε σχέση με την οικογένεια (Ερώτηση Νο5)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι δυσκολίες και ανησυχίες αντιμετωπίζεις σήμερα σε σχέση με την οικογένειά σου; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις δυσκολίες και τις ανησυχίες που αντιμετωπίζουν σήμερα σε σχέση με τη δική τους οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.5.1. Η εργασία ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ως σημαντική ανησυχία της ζωής του την επαγγελματική του αποκατάσταση. Χαρακτηριστικό είναι το εξής:

Μαρία: [...] Ανησυχίες είναι, αν θα έχω... δουλειά, απ' το Σεπτέμβρη και μετά.

9.2.5.2. Ο αριθμός των παιδιών ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα πολλά παιδιά αποτελούν εμπόδιο στις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής του. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] δεν μπορώ, να τα πάω έξω τα παιδιά τώρα. Δηλαδή... θα 'θελα να τα πήγαινα μια παιδική χαρά, θα 'θελα να τα πήγαινα... πιο συχνά ε... στο Κοκκίни, πιο συχνά στους γονείς μου, έτσι... μια βόλτα, να περπατήσουμε στη θάλασσα, αλλά δεν... δεν μπορώ να τα κάνω αυτά... Ενώ θυμάμαι, ότι, όταν είχα τα δυο, έπαιρνα τ' αυτοκίνητο, και όποτε ήθελα, τα πήγαινα μια βόλτα, τα 'βγαζα κάπου, αυτό δεν μπορώ να κάνω τώρα.

9.2.5.3. Ο βιολογικός πατέρας ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η ξαφνική εμφάνιση του βιολογικού πατέρα στη ζωή του παιδιού προκαλεί σοβαρή αναστάτωση και αναπόφευκτες αλλαγές στη σχέση του παιδιού με τον πραγματικό του πατέρα, τον πατέρα που το μεγαλώνει Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] όταν θα αποφασίσει ο βιολογικός πατέρας της κόρης μου να μπει στη ζωή μας, πώς έτσι θα το εισπράξει το παιδί, ε, πώς θα αντιδράσει μέσα σε όλο το πλαίσιο, γιατί εξαρτάται και από την ηλικία του, εξαρτάται και από πότε θα φανεί αυτός. Δηλαδή, θέλω το παιδί να έχει έτσι μία καλή σχέση, ειδικά με το σύζυγό μου, γιατί τη λατρεύει, ε, και δεν θέλω κάποια στιγμή, να γυρίσει να του πει, α, ξέρω 'γω, δεν είσαι ο πατέρας μου, δεν έχεις δικαίωμα να μιλάς. Η ... δηλαδή, αυτό πιστεύω θα 'ταν μαχαιριά για μένα, αλλά και για 'κείνον. Ε, γιατί την έχει μεγαλώσει σαν πραγματικό του παιδί και την αγαπάει πάρα πολύ.

9.2.5.4. Η υγεία των παιδιών ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως σοβαρή ανησυχία στη ζωή του την υγιή ανάπτυξη των παιδιών του. Χαρακτηριστικά, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] να 'ναι τα παιδιά μου καλά μ' όλες αυτές τις αρρώστιες που ακούω που... γενικά κυκλοφορούν και κάθε τόσο αρρωσταίνουν, είτε είναι παιδί, είτε είναι ενήλικας, είτε είναι γερός. Δηλαδή, πλέον οι ασθένειες, δεν έχουν ηλικία. Μπορεί να συναντήσεις, ας πούμε, καρκίνο, έξω από 'δω, σε μωρό, μπορεί να συναντήσεις και σε γέρο. Πλέον, δεν ξέρεις, δηλαδή, από πού θα σου 'ρθει, από πού θα σε χτυπήσει.

9.2.5.5. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει τις οικονομικές αντιξοότητες ως πηγή σοβαρής ανησυχίας στη ζωή του. για παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] έχουμε φτιάξει ένα σπίτι δικό μας σε μία πολύ ωραία περιοχή του Ηρακλείου. Ε... είναι μία μεζονέτα, έχουμε ένα αρκετά υψηλό δάνειο, ε, και έτσι... είναι αυτό έτσι, στον οικονομικό τομέα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τις ανησυχίες της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 76 πιο κάτω.

Πίνακας 76: Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τις ανησυχίες της οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τις ανησυχίες της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η εργασία ως πηγή ανησυχίας	1	0	1
Ο αριθμός των παιδιών ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Ο βιολογικός πατέρας ως πηγή ανησυχίας	0	1	1
Η υγεία των παιδιών ως πηγή ανησυχίας	0	1	1
Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή ανησυχίας	0	1	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, μία βασική ανησυχία της Μαρία είναι η εργασία της, η επαγγελματική της σταδιοδρομία, αφού εργάζεται με σύμβαση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος. Επιπλέον, η Μαρία αντιμετωπίζει δυσκολίες στην οικογένειά της, αναφορικά με τον αριθμό των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, τώρα που η Μαρία έχει τρία παιδιά και περιμένει το τέταρτο, αφού η Μαρία είναι ήδη έξι μηνών έγκυος, έχει περιοριστεί πολύ στις μετακινήσεις της, αφού, όταν θέλει να πάει κάπου πρέπει να πάρει και τα παιδιά της μαζί, σε συνάρτηση με το γεγονός, ότι η βοήθεια του συζύγου είναι ανύπαρκτη σε αυτόν τον τομέα.

Η Ευαγγελία από τη άλλη αναφέρει ως βασική ανησυχία της την πιθανή εμφάνιση του βιολογικού πατέρα της κόρης της στη ζωή της. Η Ευαγγελία μας έχει πει ήδη στο προηγούμενο κεφάλαιο πως από τη στιγμή που χώρισε, ο πρώην σύζυγός της δεν έχει καμία επαφή με το παιδί. Φοβάται λοιπόν, πως η ξαφνική εμφάνισή του θα προκαλέσει αναστάτωση και αναταραχές στην ισορροπία της οικογένειάς της. Φοβάται επίσης, το ενδεχόμενο να επηρεαστεί από αυτήν την ξαφνική εμφάνιση η σχέση της κόρης της με τον τωρινό της σύζυγο.

Επιπροσθέτως εκφράζει ανησυχία για την υγεία των παιδιών της αφού, όπως λέει, οι ασθένειες πλέον δεν έχουν ηλικία. Εμφανίζονται ξαφνικά σε άτομα, είτε νεαρής, είτε μεγαλύτερης ηλικίας, και κανείς δεν γνωρίζει την έκβασή τους. Τέλος, αναφέρει την ανησυχία της σχετικά με το δάνειο που έχουν πάρει μαζί με το σύζυγό της, προκειμένου να φτιάξουν το σπίτι που μένουν τώρα. Ανησυχεί, δηλαδή, μήπως δεν μπορεί να ανταπεξέλθει σε αυτό μελλοντικά.

9.2.6. Η σχέση με το σύζυγο και τα παιδιά (Ερώτηση Νο6)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι είδους σχέση έχεις σε σχέση με τον σύζυγο και τα παιδιά σου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την σχέση που πιστεύουν, ότι έχουν με το σύζυγο και τα παιδιά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.6.1. Η έλλειψη χρόνου ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στη σχέση της με το σύζυγο βασικό θέμα είναι η έλλειψη χρόνου, και μάλιστα την χαρακτηρίζει αυτή η έλλειψη. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] με το σύζυγο, όποτε μπορούμε, συζητάμε, γιατί τώρα αντιμετωπίζουμε δυσκολίες, και στο να συζητήσουμε. Πλέον ή στη σκάλα ή απ' το κινητό πιο πολύ, ε... Λόγω χρόνου, ναι, και υποχρεώσεων.

9.2.1.6.2. Η έλλειψη βοήθειας ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι στην καθημερινότητά του δεν δέχεται καμία βοήθεια από το σύζυγο αναφορικά με τις δουλειές του σπιτιού και τα παιδιά. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Δεν με βοηθάει στο σπίτι. Όχι, δεν μπορώ να πω. Δηλαδή, ας πούμε, το τραπέζι, χθες ήταν γεμάτο μαρκαδόρους, ξυλομπογιές, κόλλες, ήταν, έτσι το βρήκα και το πρωί. Δεν βοηθάει. Και τα παπούτσια, ας πούμε, εδώ ήταν του Αντώνη οι παντόφλες που δεν πρόλαβε να πάει μέσα να τις αφήσει, γιατί κοιμήθηκε στον καναπέ, ε, δεν τις έβαλε... στο κρεβάτι.

9.2.6.3. Τα παιδιά ως πηγή ηρεμίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα παιδιά αποτελούν εστία ηρεμίας στην καθημερινότητα της ζωής του. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] και με τα παιδιά, προσπαθώ να είμαι ήρεμη, ε... να, να κάνω αυτά που πρέπει, όχι υπερβολές.

9.2.6.4. Η συζυγική σχέση ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συζυγική της σχέση χαρακτηρίζεται από πληθώρα συναισθημάτων, με κυριότερα την αγάπη και το σεβασμό, τόσο για την ίδια, όσο και για το παιδί της. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... με τον σύζυγό μου έχουμε μία... ειλικρινή σχέση. Ε... μία σχέση που βασίζεται πάνω απ' όλα στην αγάπη και στον σεβασμό. Αν και ο σύζυγός μου, για να με κατακτήσει και για να με πείσει να παντρευτούμε, έκανε πολύ μεγάλη προσπάθεια. Δηλαδή, μου απέδειξε με κάθε τρόπο, ότι μ' αγαπάει, ε... αλλά για να πάρω την απόφαση να ξαναπαντρευτώ, μου απέδειξε, κυρίως ότι αγαπάει το παιδί μου.

9.2.6.5. Η συζυγική σχέση ως πηγή βοήθειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εστιάζει στην βοήθεια που δέχεται από το σύζυγο, εντός των οικογενειακών πλαισίων. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] Και θα σκουπίσει, και θα σφουγγαρίσει, και θα μαγειρέψει. Γενικά με βοηθάει πάρα πολύ.

9.2.6.6. Η συζυγική σχέση ως πηγή φευγαλέων εντάσεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι στα πλαίσια της συζυγικής σχέσης είναι αναπόφευκτη η παρουσία μικρών εντάσεων. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Βέβαια, δεν λείπουν και οι συγκρούσεις. Γιατί πιστεύω, ότι κανένα ζευγάρι δεν είναι μέλι, γάλα. Δηλαδή, πιστεύω, ότι σε όλα τα ζευγάρια υπάρχουν οι μικροσυγκρούσεις. Αλλά... παρολαυτά, πιστεύω, ότι... είμαστε πολύ αγαπημένοι, ότι ταιριάζουμε καταρχήν.

9.2.6.7. Η συζυγική σχέση ως πηγή κατανόησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι η κατανόησης μέσα στα πλαίσια της σχέσης και αναφορικά με το οικογενειακό περιβάλλον πρέπει να κατέχει την πρώτη θέση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία της. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Βλέπω, ότι κάνει πολλά πράγματα, σε πολλά πράγματα, ας πούμε πίσω, δηλαδή, πολλές φορές δεν θα βγει με κάποιον φίλο του, ας πούμε, γιατί έχουμε κανονίσει κάτι εμείς ή γιατί θέλουμε να δούμε, έτσι, μία ταινία στην τηλεόραση. Δεν θα πάει, ας πούμε, που θα τον πάρει ένας φίλος του τηλέφωνο, να πάει να πιούνε, ας πούμε μια ρακή, αλλά θα κάτσει στο σπίτι του με τη γυναίκα του να δούνε, ας πούμε, τηλεόραση. Ε... Ή βλέπω τώρα, ότι με βοηθάει πάρα πολύ, ε... με ένα μεταπτυχιακό, που προσπαθώ αγωνιωδώς να τελειώσω, ε, γιατί ο χρόνος είναι λιγοστός, λόγω των παιδιών, ας πούμε, και το... και του συζύγου, και του σπιτιού, και της δουλειάς, και όλα μαζί. Βλέπω, ότι προσπαθεί ο καημένος να με βοηθήσει με κάθε τρόπο. Δηλαδή, ας πούμε, ακόμα και να σκουπίσει και να σφουγγαρίσει και να απλώσει ρούχα.

9.2.6.8. Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή λατρείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα παιδιά αποτελούν το νόημα της ζωής, αλλά και είναι καρπός του έρωτά της με το σύζυγό της. Ωστόσο, τα παιδιά αποτελούν κομμάτι του εαυτού της γυναίκας και γι' αυτό η ίδια δεν μπορεί να ξεχωρίσει κάποιο από αυτά, να δείξει μεγαλύτερη αγάπη σε ένα από τα δύο. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] είναι... το παιδί που με... ενώνει με τον ε... σύντροφο της ζωής μου, το Γιώργο, τον τωρινό μου σύζυγο. Ε, είναι ένα κομμάτι από εμένα και από εκείνον, ε... και το λατρεύω. Την Δέσποινα τη λατρεύω. Την λάτρεψα από τη στιγμή, από τις τέσσερις Μαρτίου του δύο χιλιάδες πέντε, που έμαθα, ότι είμαι έγκυος. Από εκείνη τη στιγμή την λάτρεψα την κουκκιδούλα. Έτσι την έλεγα, όταν βρισκόταν στην κοιλιά μου. Την κουκκιδούλα που έβλεπα κάθε μήνα στον υπέρηχο. Αυτό το παιδί το λάτρεψα... Δεν ξέρω, αν υπάρχει κάτι... ε... άλλο... που να με γοητεύει τόσο πολύ. Βέβαια, και το δεύτερο παιδί μου το λατρεύω. Το λατρεύω πάρα πολύ. Δεν μπορώ να πω, δηλαδή, ότι ξεχωρίζω, δηλαδή, τα παιδιά μου, γιατί και τα δύο είναι κομμάτια του εαυτού μου.

9.2.6.9. Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή τύψεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει τα άσχημα συναισθήματα που την διακατέχουν αναφορικά με το παιδί της και τη διάλυση του πρώτου της γάμου. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Τύψεις γιατί... δεν μπόρεσα από την αρχή να της δώσω μία ολοκληρωμένη οικογένεια, όπως έδωσα στην αδερφή της, ε... τύψεις, γιατί... δεν ξέρω... δεν της... αφιέρωσα... δεν της έδωσα αυτά που έπρεπε να της δώσω. Ένα κανονικό οικογενειακό πλαίσιο, έναν πατέρα από την αρχή.

9.2.6.10. Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή άγχους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την σημασία της αδερφικής σχέσης στη ζωή του παιδιού. Ακούστηκε, λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] αποφάσισα μάλλον να της δώσω, έτσι μία δεύτερη οικογένεια και να της κάνω... ένα αδερφάκι, μία αδερφή, ε... που θέλω να έχουν την καλύτερη σχέση μεταξύ τους, γιατί δεν ήθελα, αν πάθω κάτι εγώ, αν έμενα ανύπαντρη, δηλαδή, και πάθαινα κάτι εγώ, η Δέσποινά μου, ουσιαστικά θα έμενε μόνη της στον κόσμο, γιατί δεν ξέρω... αν ο άλλος θα την ήθελε ή αν ο άλλος θα ξαναπαντρευτεί και θα αποκτήσει... ξέρω 'γω παιδιά, για να έχει αδερφάκια η Δέσποινά μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την σχέση με το σύζυγο και τα παιδιά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 77 πιο κάτω.

Πίνακας 77: Κατηγορίες που αφορούν τη σχέση με το σύζυγο και τα παιδιά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σχέση με το σύζυγο και τα παιδιά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η έλλειψη χρόνου ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Η έλλειψη βοήθειας ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Τα παιδιά ως πηγή ηρεμίας	1	0	1
Η συζυγική σχέση ως πηγή συναισθημάτων	0	1	1
Η συζυγική σχέση ως πηγή βοήθειας	0	1	1
Η συζυγική σχέση ως πηγή φευγαλέων εντάσεων	0	1	1
Η συζυγική σχέση ως πηγή κατανόησης	0	1	1
Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή λατρείας	0	1	1
Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή τύψεων	0	1	1
Η σχέση με τα παιδιά ως πηγή άγχους	0	1	1

Συμπεραίνουμε λοιπόν, από τον παραπάνω πίνακα, ότι τη σχέση της Μαρίας με τον σύζυγό της την χαρακτηρίζει η έλλειψη χρόνου, αφού όπως λέει και η Μαρία οι υποχρεώσεις είναι πολλές, με αποτέλεσμα να μιλάνε περισσότερες ώρες στο κινητό και όχι να συζητάνε τα θέματα που τους απασχολούν από κοντά. Επιπλέον, η Μαρία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της δεν την βοηθάει καθόλου με τα παιδιά, ούτε μέσα στο σπίτι (σε δουλειές του σπιτιού), ούτε έξω από αυτό (να πάει, για παράδειγμα, να πάρει τα παιδιά από το σχολείο). Τέλος, η Μαρία αναφέρει, ότι η σχέση της με τα παιδιά της είναι πολύ καλή, αφού αυτά την ηρεμούν κι εκείνη προσπαθεί να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, χωρίς όμως να φτάνει σε υπερβολές.

Η άλλη μητέρα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η σχέση της με το σύζυγό της βασίζεται στην αγάπη και το σεβασμό, και αυτό την κάνει ιδιαίτερα χαρούμενη. Μπορεί να υπάρχουν μικρές εντάσεις στην οικογένεια, όπως παραδέχεται και η ίδια, αλλά με γνώμονα την κατανόηση και την αγάπη, όλα αποφεύγονται και ισορροπούνται. Προσθέτει, επίσης, ότι ο σύζυγός της δείχνει ιδιαίτερα μεγάλη κατανόηση μέσα στο πλαίσιο της οικογένειάς του, είτε παραμερίζοντας πολλές φορές τις παρές του, είτε κατανοώντας τις υποχρεώσεις και τις επιθυμίες της συζύγου του.

Αναφορικά τώρα με τη σχέση της με τα παιδιά της, αναφέρει, ότι τα λατρεύει και τα δύο το ίδιο – αν και το δεύτερο παιδί της το έκανε με έναν άνθρωπο που λατρεύει – ενώ το πρώτο ουσιαστικά την ανάγκασε να μείνει μόνη της από την περίοδο της εγκυμοσύνης. Επιπλέον, αναφέρει, ότι πολλές φορές διακατέχεται από τύψεις για το πρώτο παιδί της, γιατί δεν μπόρεσε, για πολλούς λόγους – που μας τους αναφέρει στο κεφάλαιο επτά – να του δώσει ένα κανονικό οικογενειακό περιβάλλον από την αρχή που ήρθε στον κόσμο. Τέλος, τονίζει, ότι νιώθει άγχος αναφορικά με τα παιδιά της και ειδικότερα για την σχέση που θα αναπτύξουν μεταξύ τους οι δύο αδερφές.

9.2.7. Η απόκτηση παιδιών (Ερώτηση Νο7)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί έκανες παιδιά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον λόγο που απέκτησαν παιδιά στη ζωή τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.7.1. Το παιδί ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η απόκτηση παιδιών αποτελεί γι' αυτήν επιθυμία. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Γιατί το ήθελα, ναι. Μου άρεσε.

9.2.7.2. Το παιδί ως τυχαίο γεγονός: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την απόκτηση του παιδιού ως ένα τυχαίο γεγονός, μία απρογραμμάτιστη κατάσταση. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] το πρώτο μου παιδί, βέβαια, απλά... ήρθε η εγκυμοσύνη, δεν το επιδίωξα, δεν το... ήθελα. Ε... ωστόσο, δεν σκέφτηκα τίποτα άλλο να κάνω, από το να κρα, από το να το κρατήσω το παιδί και να το γεννήσω... Ε... Έκανα, λοιπόν, παιδί, γιατί ήρθε στη ζωή μου χωρίς.

9.2.7.3. Το παιδί ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο παρουσιάζει την απόκτηση του παιδιού ως μετουσίωση της αγάπης των δύο συντρόφων. Για παράδειγμα ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Το έκανα συνειδητά, ε... γιατί ήθελα ένα δεύτερο παιδί. Ε... ήθελα ένα κομμάτι από τον άντρα μου, δηλαδή, ένιωσα, ότι μετουσιώνεται ουσιαστικά, ε... η αγάπη η δική μου και του συζύγου μου, σε ένα πρόσωπο, στην μέμπα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το λόγο απόκτησης παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 78 πιο κάτω.

Πίνακας 78: Κατηγορίες που αφορούν το λόγο απόκτησης παιδιών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το λόγο απόκτησης παιδιών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το παιδί ως πηγή αρεσκείας	1	0	1
Το παιδί ως τυχαίο γεγονός	0	1	1
Το παιδί ως πηγή αγάπης	0	1	1

Όπως καταλαβαίνουμε από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία αναφέρει, ότι απέκτησε παιδιά, γιατί τα ήθελε, γιατί της άρεσε η ιδέα. Η Ευαγγελία, αντιθέτως, αναφέρει, ότι το πρώτο της παιδί το απέκτησε απρογραμμάτιστα, απλώς έτυχε η εγκυμοσύνη, χωρίς να την επιδιώκει. Ωστόσο, το πρώτο πράγμα που σκέφτηκε γι' αυτό το παιδί, ήταν να το κρατήσει και να γεννηθεί καλά. ωστόσο, το δεύτερο παιδί της, το γέννησε μέσα στα πλαίσια του γάμου και ήταν ουσιαστικά η ολοκλήρωση της αγάπης της με τον σύζυγό της.

9.2.8. Ο ρόλος των αδερφών μέσα στην οικογένεια (Ερώτηση Νο8)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιος θεωρείς, ότι είναι ο ρόλος των αδερφών μέσα στην οικογένεια», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο των αδερφών μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.8.1. Τα αδέρφια ως πηγή αλληλοβοήθειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο ρόλος των αδερφών μέσα στα πλαίσια της οικογένειας είναι να βοηθάει και να συμπαραστέκεται ο ένας στον άλλον σε όλους τους τομείς της ζωής τους. πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] είναι να... βοηθάει ο ένας τον άλλον... Και να συμπαραστέκονται, και συ, και συναισθηματικά, και στο παιχνίδι να παίζουνε μαζί... Να είναι... δεμένα τα παιδιά μεταξύ τους.

Ευαγγελία: [...] να βοηθούνται σε όλους τους τομείς... και στον τομέα, δηλαδή, της μεθής, της μαθήσεως, δηλαδή, στο σχολείο, το πιο μεγάλο να βοηθάει το πιο μικρό, αλλά και στο θέμα δυνάμεων, ξέρω 'γω. Στο σπίτι να δείχνει το μεγαλύτερο στο μικρότερο, ξέρω 'γω, πώς να στρώνει το κρεβάτι, πώς να ντύνεται, αλλά και τ' αδέρφια... να βοηθούνε την μητέρα στο σπίτι, να βοηθούνε τον πατέρα.

9.2.8.2. Τα αδέρφια ως πηγή υποστήριξης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα αδέρφια μέσα στην οικογένεια οφείλουν να υποστηρίζουν το ένα το άλλο στις κακουχίες και στα προβλήματα γενικά της ζωής. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ο ρόλος των αδερφών μέσα στην οικογένεια, ε... πιστεύω, ότι είναι υποστηρικτικός. Δηλαδή... ε... όταν, ας πούμε, κάνει το ένα σκανδαλιά, ε, το άλλο να μην το καρφώνει, αλλά να προσπαθεί, έτσι, να... ε... να δικαιολογεί, ας πούμε, το αδερφάκι του, για να μην το μαλώσουνε ή να παίρνει τις ευθύνες επάνω του. Ε... πιστεύω, ότι τα αδέρφια πρέπει να υποστηρίζονται σε ό, τι κι αν γίνει, ε... και να ενισχύονται μεταξύ τους θετικά... Παράλληλα, πιστεύω, απόλυτα και ακράδαντα, ότι τα αδέρφια πρέπει να υποστηρίζονται μεταξύ τους, ε... σε οποιαδήποτε κακουχία ή προβληματική κατάσταση παρουσιαστεί στη ζωή τους, πρέπει να είναι το ένα δίπλα στο άλλο. Ε... να είναι, να αποτελεί... τον κολλητό, ο ένας για τον άλλο, ή η μία ε... για την άλλη, ε... να είναι πολύ αγαπημένοι και να τους ε... συνδέει στη ζωή τους ένα... αόρατο... σκοινί.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο των αδερφών μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 79 πιο κάτω.

Πίνακας 79: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των αδερφών μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των αδερφών μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Γα αδέρφια ως πηγή αλληλοβοήθειας	1	1	2
Γα αδέρφια ως πηγή υποστήριξης	0	1	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι τα αδέρφια πρέπει να βοηθούνται μεταξύ τους και να υποστηρίζονται σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Η Ευαγγελία σημειώνει επιπλέον, ότι το ένα πρέπει να βοηθάει το άλλο και όλα μαζί την μητέρα και τον πατέρα.

Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι τα αδέρφια θα πρέπει να στηρίζονται μεταξύ τους και να ενισχύει το ένα το άλλο συναισθηματικά και ηθικά σε ό, τι πρόβλημα παρουσιαστεί στη ζωή του.

9.2.9. Εντάσεις και κρίσεις μέσα στην οικογένεια (Ερώτηση Νο9)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πέρασες κάποιες εντάσεις και κρίσεις μέσα στην οικογένειά σου; Γιατί ναι ή γιατί όχι; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις εντάσεις και τις κρίσεις μέσα στην οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.9.1. Η προσωπική εμφάνιση ως πηγή έντασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι εστία έντασης για την οικογένειά του αποτέλεσε η εξωτερική εμφάνιση του συζύγου. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] όταν... έλεγα στο σύζυγο να κόψει τα μαλλιά του, που δεν του το έλεγα μόνο εγώ, του το έλεγαν και τα πεθερικά μου, είχε δημιουργηθεί μία ένταση, ένας χαμός.

9.2.9.2. Η επιλογή αυτοκινήτου ως πηγή έντασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η επιλογή αυτοκινήτου αποτελεί εστία έντασης και σύγκρουσης της οικογένειάς του.

Μαρία: [...] όπως, επίσης και με τ' αυτοκίνητο, το πολυμορφικό. Εγώ δεν ήθελα τέτοιο αυτοκίνητο. Εγώ ήθελα ένα μικρό... Άσε! Εντάσεις, τότε, χαμός! Δε, δεν συμφωνούσα με τίποτα! Άσε! Εντάσεις, τότε, χαμός! Δε, δεν συμφωνούσα με τίποτα! Λέω, όχι, δεν το θέλω.

9.2.9.3. Η επιθυμία εργασίας ως πηγή έντασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η επιλογή ή όχι εργασίας της γυναίκας αποτέλεσε σύγκρουση ανάμεσα στο ζευγάρι λόγω διαφορετικών επιθυμιών. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Και μάλιστα, και σ' αυτό είχαμε μια σύγκρουση, τώρα που το λες. Ότι δεν ήθελε να εργαστώ, και... μου έλεγε, ε... τι να πας να κάνεις, και μας φτάνει ένας μισθός, και κάτι τέτοια. Μέχρι που του είπε ο πνευματικός του, όχι θα την αφήσεις να δουλέψει... Ήθελε, λέει να κάνω, λέει, παιδιά. Αυτό ήθελε. Να του κάνω παιδιά. Αυτό. Τίποτ' άλλο.

9.2.9.4. Η εγκυμοσύνη ως πηγή έντασης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα προβλήματα στη διάρκεια της εγκυμοσύνης δημιουργούν ένταση στην οικογένεια. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Μόνο εγώ, όταν ήμουνα έγκυος, βέβαια, έτσι είχα... οι ορμόνες μου με είχαν τρελάνει λίγο, ε... και τα ήθελα έτσι λίγο, ήμουν λίγο απαιτητική, ε... είχα κάποια προβλήματα στην αρχή, δηλαδή είχα αποκόλληση, μετά είχα πρόωρες συσπάσεις. Έπρεπε να μείνω κάποια μικρά χρονικά διαστήματα στο κρεβάτι. Η Δέσποινα, έτσι είχε συνηθίσει να 'μαι μαζί της, να παίζουμε, να τρέχουμε. Έβλεπε τώρα, ότι της έχω μειώσει το χρόνο που αφιερώνω σ' εκείνη. Ε... Ο σύζυγός μου, αν και προσπαθούσε πολύ να καταλάβει και καταλάβαινε, αλλά όπως και να 'ναι είχε χαλάσει την ισορροπία μέσα στο σπίτι.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις εντάσεις και τις κρίσεις μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 80 πιο κάτω.

Πίνακας 80: Κατηγορίες που αφορούν τις εντάσεις και τις κρίσεις μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις εντάσεις και τις κρίσεις μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η προσωπική εμφάνιση ως πηγή έντασης	1	0	1
Η επιλογή αυτοκινήτου ως πηγή έντασης	1	0	1
Η επιθυμία εργασίας ως πηγή έντασης	1	0	1
Η εγκυμοσύνη ως πηγή έντασης	0	1	1

Συμπεραίνουμε λοιπόν από τον παραπάνω πίνακα, ότι και τα δύο υποκείμενα έχουν περάσει εντάσεις μέσα στην οικογένειά τους. Η Μαρία ξεχωρίζει και μας αναφέρει την ένταση που δημιουργήθηκε στο σπίτι της λόγω της εξωτερικής εμφάνισης του συζύγου της. Ήθελε, δηλαδή να αφήσει μακριά μαλλιά, ως κληρικός που είναι, ενώ η ίδια είχε αντίθετη άποψη και το γεγονός αυτό αποτέλεσε αιτία έντονων διαξιφισμών μεταξύ τους. παράλληλα, όταν ήθελαν να πραγματοποιήσουν

μία αγορά αυτοκινήτου, η Μαρία ήθελε ένα μικρό αυτοκίνητο, ενώ ο σύζυγος αντίστοιχα ένα μεγάλο. Η μεγαλύτερη όμως κρίση που πέρασε η Μαρία με το σύζυγό της, είναι όταν η Μαρία εξέφρασε την επιθυμία της να εργαστεί και μάλιστα στο επάγγελμα που είχε σπουδάσει. Ο σύζυγός της ήταν τελείως αρνητικός, γιατί, όπως λέει η Μαρία, το μόνο που ήθελε από την ίδια ήταν να του κάνει παιδιά.

Η Ευαγγελία από την άλλη αναφέρει, ότι η περίοδος της δεύτερης εγκυμοσύνης της ήταν ιδιαίτερα αγχωτική και κουραστική και για εκείνη, αλλά και για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της. Κι αυτό, γιατί είχε διάφορα προβλήματα που προέρχονταν από την εγκυμοσύνη, κι έπρεπε να παραμείνει για συχνά χρονικά διαστήματα στο κρεβάτι, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται οι συνθήκες μέσα στο σπίτι.

9.2.10. Η οικογένεια στο μέλλον (Ερώτηση Νο10)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι ότι θα είναι η οικογένειά σου στο μέλλον», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την μορφή που φαντάζονται, ότι θα έχει η οικογένειά τους στο μέλλον. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.10.1. Η οικογένεια ως πηγή αυτονομίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο φαντάζεται τα μέλη της οικογένειάς του στο μέλλον να έχουν αποκτήσει την αυτονομία τους και να έχει τραβήξει το καθένα τη δική του προσωπική πορεία. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] ο καθένας θα έχει τραβήξει την πορεία του.

9.2.10.2. Η οικογένεια ως πηγή παντοτινής ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την ανατροφή των παιδιών υποχρέωση της οικογένειας με μεγάλη διάρκεια. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Γιατί πιστεύω, ότι... μικρά παιδιά, μικρά βάσανα, μεγάλα παιδιά, μεγάλα βάσανα.

9.2.10.3. Η οικογένεια ως πηγή υγείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως την μεγαλύτερη επιθυμία του για το μέλλον της οικογένειάς του την υγεία των μελών της. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] αυτό, αυτό που θέλω βασικά για την οικογένειά μου, είναι να έχουμε την υγεία μας πάνω απ' όλα, ε, πρώτα απ' όλα αυτό.

9.2.10.4. Ο γιος ως πηγή επιθυμίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την επιθυμία απόκτησης ενός γιου στην οικογένεια μελλοντικά. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] ίσως, κάποια στιγμή έρθει και τρίτο παιδί, αφού ο σύζυγός μου θέλει και ένα τρίτο παιδί μέσα στην οικογένεια. Ε... Ίσως ελπίζει να κάνουμε τον απόγονο, το γιο, αφού έχουμε δύο κόρες, ε, θέλει κι ένα αγόρι. Και για να είμαι ειλικρινής, κι εγώ θα ήθελα να έχω ένα γιο.

9.2.10.5. Η ευτοχία των παιδιών ως πηγή επιθυμίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ως πρώτη του προτεραιότητα την ευτοχία των παιδιών του, αναφορικά με το μέλλον της οικογένειάς του. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] να 'ναι γερά τα παιδιά μου, να πηγαίνουν καλά στο σχολείο τους, να κάνουνε καλές, ε... φίλες και φίλους, ε... να σταδιοδρομήσουν, ε... να έχουν υγιείς σχέσεις και σε φιλικό και σε ερωτικό επίπεδο, και γενικά να κάνουν πράγματα στη ζωή τους, που τους ε, χαρίζουν ευτυχία.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την οικογένεια στο μέλλον παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 81 πιο κάτω.

Πίνακας 81: Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια στο μέλλον σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια στο μέλλον	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή αυτονομίας	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή παντοτινής ευθύνης	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή υγείας	0	1	1
Ο γιος ως πηγή επιθυμίας	0	1	1
Η ευτυχία των παιδιών ως πηγή επιθυμίας	0	1	1

Συνειδητοποιούμε λοιπόν από τον παραπάνω πίνακα, ότι η Μαρία φαντάζεται την οικογένειά της στο μέλλον αυτόνομη, αφού ο καθένας θα έχει «τραβήξει» τη δική του γραμμή στο χάρτη που λέγεται ζωή. Πιστεύει, ωστόσο, ότι οι γονείς πάντα θα ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους και θα αποτελούν την πρώτη έγνοια στη ζωή τους.

Η Ευαγγελία από την άλλη θέλει να πιστεύει, ότι όλα τα μέλη της οικογένειάς της θα είναι καλά στην υγεία τους μελλοντικά, αλλά και θα κάνουν πράγματα που τα γεμίζει ευτυχία. Τέλος, εκφράζει την επιθυμία της μελλοντικά να αποκτήσει ένα ακόμη παιδί, και μάλιστα θα ήθελε πολύ να ήταν αγόρι, αφού έχει ήδη δύο κόρες.

9.2.11. Διαφορές μεταξύ της οικογένειας σήμερα και της οικογένειας παλαιότερα, όπως λειτουργούσε στην οργάνωση, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις (Ερώτηση Νο11)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι διαφορές βλέπεις, ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειάς σου και της οικογένειας, όπως λειτουργούσε σε παλαιότερες εποχές, όσον αφορά: (α) την οργάνωση (δομή), (β) τις αξίες, (γ) τα συναισθήματα, (δ) τις συμπεριφορές και (ε) τις αντιλήψεις», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις διαφορές στη λειτουργία της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.11.1. Παλαιότερα

9.2.11.1.1. Οργάνωση (δομή)

9.2.11.1.1.1. Η οικογένεια ως ευρύτερη έννοια: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει απόλυτα την οικογένεια με τη συνύπαρξη προσώπων. Ωστόσο, σημαντικός είναι ο αριθμός που απαρτίζουν τελικά την οικογένεια. Έτσι, τα υποκείμενα διαπιστώνουν, ότι παλαιότερα υπήρχε η ευρύτερη μορφή της (παππούδες, γιαγιάδες, γονείς, παιδιά, ζώα). Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] παλαιότερα οι οικογένειες ζούσαν μαζί με τους παππούδες και τις γιαγιάδες, στο ίδιο σπίτι, πάρα πολλά μέλη, και κο, μαζί με πάρα πολλά ζώα.

9.2.11.1.1.2. Η οικογένεια ως πυρηνική μορφή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά της σημερινής εποχής με την παλαιότερη την δομή της οικογένειας. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] υπερίσχυε η πυρηνικότερη οικογένεια, ο μπαμπάς, η μαμά και τα παιδιά, που έχουν αποκτηθεί από τον ένα και μοναδικό γάμο που υφίσταται εκείνη τη στιγμή στην οικογένεια, στο ζευγάρι.

9.2.11.1.1.3. Το διαζύγιο ως πηγή απαγόρευσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναφερόμενο στην παλαιότερη εποχή επισημαίνει την απουσία της εμφάνισης του διαζυγίου. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Δεν χώριζαν ποτέ, δηλαδή, δεν πέρναγε καν αυτό από το μυαλό τους.

9.2.11.1.2. Αξίες

9.2.11.1.2.1. Η οικογένεια ως δεσμός: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσονται συγκεκριμένες σχέσεις, οι οποίες οδηγούν σε ανάλογες συναισθηματικές καταστάσεις. Μάλιστα, το υποκείμενο κρίνει, ότι αυτό το στοιχείο είναι κοινό στην παλαιότερη εποχή και τη σημερινή και γενικότερα δεν εντοπίζει κάποια διαφορά στις αξίες του παρελθόντος και του σήμερα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] η αξία της δικής μου οικογένειας είναι... να... δίνουμε σημασία στο να... να είμαστε δεμένοι και να ‘μαστε... μια γροθιά. Να μπορεί ο... να εί, να είμαστε... δεμένοι. Ε... παλαιότερα... και παλαιότερα γινόταν βέβαια αυτό... Πάντως εγώ, εγώ θεωρώ, ότι κοινό είναι αυτό. Δηλαδή, η... ότι προσπαθούμε να ‘μαστε δεμένοι, μια γροθιά, ε... αυτό το προσπαθούσανε και παλαιότερα.

9.2.11.1.2.2. Ο γάμος ως θεσμός: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναφέρεται στην αντιμετώπιση του γάμου τότε, ως θεσμού, ως μία θεσμοθετημένη κατάσταση που αντανακλούσε μεγάλη αξία. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ο γάμος είχε αξία μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και η απόκτηση των παιδιών είχε αξία μέσα στα πλαίσια της οικογένειας.

9.2.11.1.3. Συναισθήματα

9.2.11.1.3.1. Ο ψυχρός πατέρας ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι τα συναισθήματα του πατέρα στην παλαιότερη εποχή χαρακτηρίζονταν από ψυχρότητα. Με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] του πατέρα ήτανε... πολύ... ψυχρός, απότομος... δεν ήταν τόσο ζεστά τα συναισθήματα... των, του πατέρα τουλάχιστον.

9.2.11.1.3.2. Ο απών πατέρας ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο πατέρας στην παλαιότερη εποχή απουσίαζε τις περισσότερες ώρες από την οικογένειά του. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] έβλεπε λίγες ώρες τα παιδιά, και αυτά... μπορεί να τα ‘βλεπε και μόνο στον ύπνο, γιατί δούλευε όλη μέρα, για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της οικογένειάς του.

9.2.11.1.3.3. Η γυναίκα ως πηγή καταπίεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η γυναίκα στην παλαιότερη εποχή ήταν άβουλη, χωρίς άποψη και διεκδικήσεις. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Μαρία: [...] πιστεύω, όμως, ότι παλαιότερα η γυναίκα, καταπιγότανε. Δηλαδή, δεν μπορούσε να έχει ένα δικό της, δικές της επιθυμίες, και πιστεύω, πεποιθήσεις, ό, τι της έλεγε ο σύζυγος. Ήτανε... το φερέφωνο του συζύγου. Αυτό θα κάνεις, αυτό θα κάνω. Δεν σήκωνε κεφάλι.

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι γενικά οι γυναίκες εκείνης της εποχής ήταν άβουλες, δηλαδή... δεν ήταν χειραφετημένες, δεν ένιωθαν, ότι είχαν δύναμη στο λόγο τους, στα χέρια τους. Ε... Πιστεύω, ότι είχαν έτσι πάντα σκυμμένο το κεφάλι. Αν θα εργάζονταν κάπου ε... θα ήταν στις αγροτικές δουλειές του συζύγου τους, ως βοήθημα. Ούτε βέβαια είχαν μισθό, ούτε πληρωνόντουσαν, τίποτα.

9.2.11.1.3.4. Ο γάμος ως πηγή προξενιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι στην παλαιότερη εποχή οι γάμοι γίνονταν κυρίως από προξενιό. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Στην ε... παλαιότερη εποχή, όμως ε... οι γάμοι γινόντουσαν συνήθως, ε... από προξενιό, ε... και κοιτούσαν ε... η γυναίκα κυρίως έπρεπε να έχει την προίκα, όπως την έλεγαν ε... και κοιτούσαν να έχει η γυναίκα τους μεγάλα... περιουσιακά στοιχεία και να τα ενώσουν με τη δική τους ε... προίκα οι άντρες ή αν δεν είχαν να πάρουν, ας πούμε μία γυναίκα με προίκα, για να βολευτούν εκείνοι.

9.2.11.1.3.5. Η οικογένεια ως πηγή απουσίας συναισθημάτων:

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την έλλειψη συναισθηματικών εκδηλώσεων στους κόλπους της οικογένειας την παλαιότερη εποχή. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] μέσα στο σπίτι παλαιότερα, μέσα στην οικογένεια ε... δεν μοιράζονταν έτσι πολλά συναισθήματα μεταξύ τους, δεν υπήρχε αυτή... αυτό το αλισβερίσι, ας πούμε, των συναισθημάτων. Δηλαδή, να, να μοιραστούν τη χαρά τους, τη λύπη τους, ε, το θυμό τους, ε... να συζητήσουν.

9.2.11.1.4. Συμπεριφορές

9.2.11.1.4.1. Η βία ως πηγή συμπεριφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι συμπεριφορές των γονέων παλαιότερα απέναντι στα παιδιά τους διακατέχονταν από επιθετικότητα. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] οι συμπεριφορές ήτανε πολύ βίαιες παλαιότερα. Υπήρχε πολύ ξύλο, πολύ... ξύλο, ξύλο, πιστεύω... οι γονείς προς τα παιδιά. Δεν ήτανε το μορφωτικό τους επίπεδο τόσο υψηλό, αγρότες οι περισσότεροι... δεν ξέρανε, να... διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά, και πολύ ξύλο.

9.2.11.1.4.2. Η γυναίκα ως πηγή υποχώρησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει την υποχωρητικότητα της γυναίκας κατά την παλαιότερη εποχή. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] τις περισσότερες υποχωρήσεις τις έκανε η γυναίκα ε... που... δεν δούλευε συνήθως, ήταν στο σπίτι και... μεγάλωνε και διαπαιδαγωγούσε τα... πολλά παιδιά που έκανε με το σύζυγό της.

9.2.11.1.4.3. Ο άντρας ως πηγή απουσίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που ο σύζυγος τις περισσότερες ώρες απουσίαζε από το σπίτι του, λόγω εργασίας. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ο οποίος ε, δούλευε τις περισσότερες ώρες της ημέρας, ε... εργαζόταν από το πρωί ε... και επέστρεφε στο σπίτι, αργά το βράδυ, συνήθως.

9.2.11.1.4.4. Ο άντρας ως αφέντης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο χαρακτηρίζει τον άντρα ως μονόχνοτο, με παρωπίδες, ως τον μοναδικό άνθρωπο που λαμβάνει τις αποφάσεις της οικογένειας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι ο άντρας ήταν ο αφέντης του σπιτιού, έπαιρνε τις αποφάσεις του και απλά τις κοινοποιούσε στη γυναίκα του.

9.2.11.1.4.5. Η γυναίκα ως πηγή καταπίεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την ανικανότητα της γυναίκας κατά την παλαιότερη εποχή να πάρει οποιαδήποτε απόφαση αναφορικά με την οικογένειά της σε αντίθεση με τον άντρα. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] Η γυναίκα... δεν ξέρω, έχω την εντύπωση, ότι ούτε καν, ας πούμε, είχε το δικαίωμα να γελάσει ή να χαρεί. Έπρεπε να ρωτήσει πρώτα το σύζυγο, για να το κάνει.

9.2.11.1.4.6. Η γυναίκα ως μητέρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναγνωρίζει ως μοναδικό ρόλο της γυναίκας κατά τη διάρκεια της παλαιότερης εποχής, αυτόν της μητέρας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, δεν δούλευε, ε... δεν αμειβόταν, ε... ήταν, ας πούμε, η μητέρα μόνο των παιδιών.

9.2.11.1.5. Αντιλήψεις

9.2.11.1.5.1. Η ανελευθερία επιλογών ως πηγή αντιλήψεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια στην παλαιότερη εποχή χαρακτηριζόταν από αυταρχικότητα και συντηρητικότητα στις αντιλήψεις τους. Έτσι, έχουμε το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] Παλαιότερα ήταν πιο αυταρχική. Δηλαδή, ό, τι έλεγε ο πατέρας – αφέντης. Παλαιότερα οι αντιλήψεις των... της οικογένειας, ήτανε... στάνταρ, πο, παραδοσιακές, συντηρητικές, αυτό θα κάνατε, έτσι θα ντυθείτε, ε, δεν βγαίνετε έξω, εγώ θα αποφασίσω ποιον θα πάρετε.

9.2.11.1.5.2. Ο γάμος ως πηγή διαρκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει τη χρονική διάρκεια του γάμου κατά την παλαιότερη εποχή. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] παλαιότερα είχαν την αντίληψη, ότι ο γάμος είναι κάτι το οποίο διαρκεί πάντα. Η οικογένεια είναι... ο σχηματισμός μίας ε, πολύ δυνατής ομάδας, η οποία δεν μπορεί να διασπαστεί με τίποτα και πιστεύω, ότι δεν είχαν στο μυαλό τους καθόλου το χωρισμό. Δηλαδή, προσπαθούσαν, ό, τι πρόβλημα και να είχαν, που συνήθως δεν παρουσιάζονταν προβλήματα να τα λύσουν ε... εντός της οικογένειας.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις της οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 82 πιο κάτω.

Πίνακας 82: Κατηγορίες που αφορούν το τι ίσχυε παλαιότερα στην οικογένεια αναφορικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές ανάμεσα στη σημερινή και την παλαιότερη εποχή		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Δομή	Η οικογένεια ως ευρύτερη έννοια	1	0	1
	Η οικογένεια ως πυρηνική μορφή	0	1	1
	Το διαζύγιο ως πηγή απαγόρευσης	0	1	1
Αξίες	Η οικογένεια ως δεσμός	1	0	1
	Ο γάμος ως θεσμός	0	1	1
Συναισθήματα	Ο ψυχρός πατέρας ως πηγή συναισθημάτων	1	0	1
	Ο απών πατέρας ως πηγή συναισθημάτων	1	0	1
	Η γυναίκα ως πηγή καταπίεσης	1	1	2
	Ο γάμος ως πηγή προξενιού	0	1	1
	Η οικογένεια ως απουσία συναισθημάτων	0	1	1
Συμπεριφορές	Η βία ως πηγή συμπεριφοράς	1	0	1
	Η γυναίκα ως πηγή υποχώρησης	0	1	1
	Ο άντρας ως πηγή απουσίας	0	1	1
	Ο άντρας ως αφέντης	0	1	1
	Η γυναίκα ως πηγή καταπίεσης	0	1	1
	Η γυναίκα ως μητέρα	0	1	1
Αντιλήψεις	Η ανελευθερία επιλογών ως πηγή αντιλήψεων	1	0	1
	Ο γάμος ως πηγή διάρκειας	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία αναφορικά με τη δομή της οικογένειας την παλαιότερη εποχή μιλάει για την ευρύτερη έννοια της, και τη συνδέει με την συνύπαρξη ανθρώπων – μπαμπάς, μαμά, παιδιά, παππούς, γιαγιά - και ζώων. Η Ευαγγελία αντιθέτως υπογραμμίζει την πυρηνική μορφή της οικογένειας – μπαμπάς, μαμά, παιδιά και μάλιστα κάνει λόγο για έναν και μοναδικό γάμο που τελούσαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης. Σε συνδυασμό με αυτό, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι το διαζύγιο τότε ήταν κάτι εντελώς απαγορευμένο και δεν περνούσε καν από το μυαλό των ανθρώπων.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή, η Μαρία κάνει λόγο για το δέσιμο των μελών της οικογένειας και την άριστη σχέση που είχαν μεταξύ τους. μάλιστα αυτό το στοιχείο θεωρεί, ότι είναι κοινό και στη σημερινή εποχή. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι οι άνθρωποι παλαιότερα αντιμετώπιζαν το γάμο ως θεσμό, όπου είχε μεγάλη αξία για την απόκτηση των παιδιών.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία υπογραμμίζει την ψυχρότητα του πατέρα κατά την παλαιότερη εποχή, αλλά και την πολύωρη απουσία του μέσα από το σπίτι, λόγω εργασίας. Θεωρεί, δηλαδή, η Μαρία, ότι ο πατέρας παλαιότερα δεν εμπλεκόταν καθόλου στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών του, αφού ο μοναδικός σκοπός του ήταν να παρέχει υλικά αγαθά στην οικογένειά του. Η Μαρία από την άλλη υποστηρίζει, ότι η γυναίκα στην παλαιότερη εποχή ήταν άβουλη, χωρίς άποψη και διεκδικήσεις και έκανε ό, τι της έλεγε ο σύζυγος. Επίσης, η Ευαγγελία αναφέρει, σε αντίθεση με την Μαρία (που υποστήριξε παραπάνω το δέσιμο της οικογένειας παλαιότερα), ότι παλαιότερα μέσα στην οικογένεια δεν μοιράζονταν πολλά μεταξύ τους και γενικότερα δεν υπήρχαν εύκολα συναισθηματικές εκδηλώσεις. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι άξιο αναφοράς το γεγονός, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι οδηγούνταν στο γάμο αποκλειστικά από προξενιά, με γνώμονα, κυρίως οι άντρες, την προίκα της γυναίκας.

Η Μαρία, όσον αφορά στις συμπεριφορές κατά την παλαιότερη εποχή, θεωρεί, ότι το χαμηλό πνευματικό επίπεδο των γονέων, τους οδηγούσε στο να έχουν πολύ άσχημη συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά τους. Απόρροια της συμπεριφοράς αυτής ήταν η άσκηση βίας και επιθετικότητας στα παιδιά τους. Η Ευαγγελία από την άλλη τονίζει για άλλη μια φορά τη θέση της γυναίκας στην παλαιότερη εποχή. Η γυναίκα, δηλαδή, ήταν υποχρεωμένη από τον σύζυγο, θέλοντας και μη, να κάνει πολλά παιδιά και να τα αναθρέψει. Τις περισσότερες υποχωρήσεις μέσα στο σπίτι τις έκανε η γυναίκα. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο μοναδικός ρόλος της γυναίκας εκείνης της εποχής, ήταν αυτός της μητέρας. Ήταν υποχρεωμένη να βρίσκεται κοντά στα παιδιά της και να τα μεγαλώνει, να μην εργάζεται και κατά συνέπεια να μην αμείβεται. Ακόμη, αναφέρεται η Ευαγγελία στα καταπιεσμένα συναισθήματα της γυναίκας εκείνη την εποχή, αφού όλα οι αποφάσεις μέσα στο σπίτι παίρνονταν αποκλειστικά από το σύζυγο. Παράλληλα με αυτές τις θέσεις για τη γυναίκα, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο άντρας παλαιότερα ήταν συνέχεια απών από το σπίτι, λόγω εργασίας, και ότι θεωρούνταν ο αφέντης του σπιτιού, ο οποίος λάμβανε αποκλειστικά τις αποφάσεις για την οικογένειά του.

Στις αντιλήψεις τώρα η Μαρία χαρακτηρίζει τον άντρα παλαιότερα ως «αφέντη», όπως και η Ευαγγελία παραπάνω. Η οικογένεια λοιπόν παλαιότερα ήταν παραδοσιακή, αυταρχική και συντηρητική, κατά την Μαρία, αφού όλες τις αποφάσεις της τις έπαιρνε ο πατέρας. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι παλαιότερη η χρονική διάρκεια του γάμου ήταν μεγαλύτερη. Κι αυτό γιατί, έδιναν αξία στο γάμο και τον αντιμετώπιζαν ως θεσμό, με μεγάλη σοβαρότητα και υπευθυνότητα.

9.2.11.2. Σήμερα

9.2.11.2.1. Οργάνωση (δομή)

9.2.11.2.1.1. Η οικογένεια ως στενή έννοια: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο συνδέει και πάλι την οικογένεια με την συνύπαρξη προσώπων, αλλά αυτή τη φορά διαπιστώνει την στενή έννοια της οικογένειας. Με αυτή την φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] αποτελούμαστε από... μπαμπά, σύζυγο και παιδιά.

9.2.11.2.2. Η οικογένεια ως διευρυμένη μορφή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την αλλαγή της μορφής της οικογένειας σήμερα, λόγω των διαζυγίων και των επαναλαμβανόμενων γάμων. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, δεν έγινε, όπως στη δική μου οικογένεια, που εγώ έχω κάνει ένα άλλο γάμο, παντρεύτηκα δεύτερη φορά και απέκτησα το δεύτερο παιδί μου από δεύτερο σύζυγό. Αυτό πιστεύω ήταν απαγορευμένο.

9.2.11.2.2. Αξίες

9.2.11.2.2.1. Ο γάμος ως απουσία θεσμού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορά στον τρόπο που αντιμετώπιζαν το γάμο οι άνθρωποι στην παλαιότερη εποχή και στον τρόπο που τον αντιμετωπίζουν σήμερα. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι παλαιότερα σε αντίθεση με εμένα, ας πούμε, που... έμεινα έγκυος, ε... και παντρεύτηκα, ε... ε... όχι και παντρεύτηκα, και γέννησα μάλλον το παιδί, και κατόπιν παντρεύτηκα, ήμουν, δηλαδή, ανύπαντρη μητέρα, ε... πιστεύω, ότι... πιστεύω, ότι αυτό σπάνια γινόταν εκείνη την εποχή.

9.2.11.2.2.2. Η οικογένεια ως δεσμός: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υποστηρίζει, ότι ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσονται συγκεκριμένες σχέσεις, οι οποίες οδηγούν σε ανάλογες συναισθηματικές καταστάσεις. Μάλιστα, το υποκείμενο κρίνει, ότι αυτό το στοιχείο είναι κοινό στην παλαιότερη εποχή και τη σημερινή και γενικότερα δεν εντοπίζει κάποια διαφορά στις αξίες του παρελθόντος και του σήμερα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] η αξία της δικής μου οικογένειας είναι... να... δίνουμε σημασία στο να... να είμαστε δεμένοι και να 'μαστε... μια γροθιά. Να μπορεί ο... να εί, να είμαστε... δεμένοι.

9.2.11.2.3. Συναισθήματα

9.2.11.2.3.1. Ο παρών πατέρας ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο πατέρας στη σημερινή εποχή αφιερώνει περισσότερες ώρες στα παιδιά του. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Ενώ τώρα, ο πατέρας, προσπαθεί να είναι τις λίγες ώρες, έτσι το μεσημ, με τα παιδιά του, ο σύζυγος, ας πούμε, προσπαθεί να είναι με τα παιδιά του, όσο μπορεί καλά.

9.2.11.2.3.2. Η γυναίκα ως πηγή δικαιωμάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στη σημερινή εποχή η γυναίκα έχει λόγο και άποψη και διεκδικεί για τον εαυτό της πράγματα. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Ενώ τώρα η γυναίκα, δηλαδή, εγώ βλέπω, ας πούμε, ότι... μου επέτρεψε ο σύζυγος να εργαστώ. Δηλαδή, είναι πιο δημοκρατικά τώρα»... σηκώνω κεφάλι. Δηλαδή, τώρα δεν είναι τα πράγματα, όπως ήταν παλαιότερα.

9.2.11.2.3.3. Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως βασική αιτία της πραγματοποίησης των γάμων στη σημερινή εποχή το αίσθημα της αγάπης. Έχουμε, λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι... τώρα, ένας γάμος, ε... για να πραγματοποιηθεί, ε... βασίζεται περισσότερο στο συναίσθημα της ε... αγάπης. Ε... δηλαδή... όταν ερωτεύεσαι κάποιον, ε... κάνεις σχέση μαζί του ή πολλές φορές, κάνεις σχέση μαζί του, τον ερωτεύεσαι και κατόπιν καταλήγεις στο... γάμο.

9.2.11.2.4. Συμπεριφορές

9.2.11.2.4.1. Το ξόλο ως πηγή χρησιμότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η άσκηση βίας από την πλευρά των γονέων στη σημερινή εποχή, χρειάζεται σε μερικές περιπτώσεις. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Τώρα, στη σημερινή εποχή, ας πούμε, οι... έχουμε σταματήσει να χτυπάμε, δεν δίνουμε ξόλο, αλλά τότε – τότε καμιά στον ποπό, χρειάζεται. Γιατί καμιά φορά και τα λόγια είναι πιο κοφτερά από το... χέρι. Και καλύτερα να χρησιμοποιείται κι αυτό τότε – τότε. Πιστεύω εγώ για τη δική μου οικογένεια, έτσι;

9.2.11.2.4.2. Η γυναίκα ως πηγή δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει τη διαφορά στην δυναμικότητα της γυναίκας σήμερα αναφορικά με την παλαιότερη εποχή. Ακουστήκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] αυτό ακόμα που έκανα εγώ, που έβαλα κάποια όρια στο σύντροφό μου, ε... στο σύζυγό μου μάλλον τον πρώτο, κάποια γυναίκα δεν θα το έκανε εύκολα αυτό... δηλαδή... δεν θα έβαζε τον, ε... τον κανόνα, το όριο, ξέρω 'γω, στο σύζυγό της, κάτσε και σκέψου τι θέλεις και... αλλιώς χωρίζουμε και αποφάσισε τι θες.

9.2.11.2.4.3. Η γυναίκα ως πηγή ρόλων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που εντοπίζονται οι πολλαπλοί ρόλοι που έχει αναλάβει η γυναίκα σήμερα στην εποχή μας. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ενώ σήμερα η γυναίκα στην οικογένεια είναι και μητέρα, είναι και εργαζόμενη σύζυγος, ε... είναι και φιλενάδα... Είναι και πολλά άλλα πράγματα μαζί, εκτός από μητέρα. Ε... έχει, δηλαδή, πολλαπλούς ρόλους ε, σήμερα.

9.2.11.2.5. Αντιλήψεις

9.2.11.2.5.1. Η ελευθερία επιλογών ως πηγή αντιλήψεων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένεια στις μέρες μας διακατέχεται από δημοκρατικότητα, όσον αφορά στα αποφάσεις και στις δραστηριότητές της. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] είναι πιο δημοκρατική η οικογένεια τώρα από παλαιότερα. Ενώ τώρα οι γονείς είναι ελεύθεροι, λένε το... δηλαδή, θα πούμε μια κουβέντα στα παιδιά μας αργότερα, αλλά, αν πιάσει τόπο, αν δεν πιάσει, είναι υπεύθυνα αυτά. Εγώ αυτό λέω. Αν βρείτε... αν, αν βρείτε σωστούς ανθρώπους, αν δεν βρείτε; Θα υποστείτε τις συνέπειες.

9.2.11.2.5.2. Ο άντρας ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που υπογραμμίζεται η αλλαγή των απόψεων και της στάσης του άντρα απέναντι στη γυναίκα. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] είναι πιο μορφωμένος, είναι πιο ανοιχτόμυαλος... παντρεύονται γυναίκες ε... οι άντρες που τις αγαπούν, και όχι επειδή έχουν προίκα. Ή επειδή δεν είχαν άλλη... ε... σεξουαλική σχέση, στην, ε... ζωή τους.

9.2.11.2.5.3. Ο γάμος ως πηγή μικρής διάρκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την μικρή χρονική διάρκεια των γάμων στις μέρες μας συγκριτικά με τους γάμους του παρελθόντος. Έτσι, λοιπόν έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] όταν παρουσιαστεί κάποιο πρόβλημα στους κόλπους της, ε, την ε... λύση... δεν την βρίσκει μαζί το ζευγάρι. Δηλαδή, πλέον, δεν έχει το χρόνο ε, και το χώρο το ζευγάρι να συζητήσει ε, και γι' αυτό, συνήθως ε, οδηγούνται... στο... χωρισμό. Ε... Και τώρα στις μέρες μας, το χωρισμό, ε... τον έχουμε σαν καραμέλα. Δηλαδή, πιστεύω, ότι τώρα τα... ζευγάρια, διαλύουν πολύ εύκολα την οικογένειά τους, με το μόνο, μόνο ε... είτε, ε... είτε δεν δίνουνε χρόνο στο σύντροφό τους, για να τους εξηγήσει, ας πούμε, πώς έχουν τα πράγματα ή πώς δημιουργήθηκαν κάποια προβλήματα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 82α πιο κάτω.

Πίνακας 82α: Κατηγορίες που αφορούν το τι ισχύει σήμερα στην οικογένεια αναφορικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη σημερινή και την παλαιότερη εποχή		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Δομή	Η οικογένεια ως στενή έννοια	1	0	1
	Η οικογένεια ως διευρυμένη μορφή	0	1	1
Αξίες	Ο γάμος ως απουσία θεσμού	0	1	1
	Η οικογένεια ως δεσμός	1	0	1
Συναισθήματα	Ο παρών πατέρας	1	0	1
	Η γυναίκα ως πηγή δικαιωμάτων	1	0	1
	Ο γάμος ως πηγή αγάπης	0	1	1
Συμπεριφορές	Το ξύλο ως πηγή χρησιμότητας	1	0	1
	Η γυναίκα ως πηγή δύναμης	0	1	1
	Η γυναίκα ως πηγή ρόλων	0	1	1
Αντιλήψεις	Η ελευθερία επιλογών ως πηγή αντιλήψεων	1	0	1
	Ο άντρας ως πηγή αλλαγής	0	1	1
	Ο γάμος ως πηγή μικρής διάρκειας	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία τονίζει, ότι στη σημερινή εποχή η οικογένεια έχει πλέον πιο στενή έννοια. Περιορίζεται, δηλαδή στην πυρηνική της μορφή, όπου αποτελείται από τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Η Ευαγγελία αντιθέτως, κάνει λόγο για την συχνή εμφάνιση των διαζυγίων και κατ' επέκταση των επαναλαμβανόμενων γάμων. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η οικογένεια έχει ανοίξει τα σύνορά της, έχει διευρυνθεί.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι πλέον στις μέρες μας ο γάμος δεν αντιμετωπίζεται ως θεσμός, ως απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να αποκτηθούν παιδιά. Αναφέρεται μάλιστα και στην προσωπική της εμπειρία, κατά την οποία πρώτα γέννησε την κόρη

της, κι έπειτα παντρεύτηκε τον πρώτο της σύζυγο. Αντιθέτως, η Μαρία θεωρεί, ότι αξία της οικογένειας σήμερα αποτελεί, όπως και παλαιότερα, το δέσιμο των μελών της και η ανάπτυξη συγκεκριμένων συναισθημάτων μέσα στους κόλπους της οικογένειας.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία αναφέρει, ότι πλέον ο πατέρας στις μέρες μας ασχολείται ενεργά με την ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του και δεν έχει ως αποκλειστική έγνοια του τη παροχή μόνο υλικών αγαθών σε αυτά. Προσπαθεί και καταφέρνει να εργάζεται λιγότερες ώρες. Ή ακόμα και αν αυτό είναι δύσκολο, προσπαθεί σε καθημερινή βάση να αφιερώνει χρόνο στα παιδιά του. Ακόμη, η Μαρία αναφέρει, ότι η γυναίκα πλέον στην εποχή μας έχει λόγο και άποψη, αλλά και δικαίωμα στην εργασία. Η Ευαγγελία με τη σειρά της μιλάει για το γάμο που βασίζεται στην αγάπη. Στις μέρες μας, δηλαδή οι άνθρωποι οδηγούνται στο γάμο από αγάπη, σε αντίθεση με την παλαιότερη εποχή, που παντρεύονταν από αγάπη.

Στις συμπεριφορές τώρα η Μαρία θεωρεί, ότι οι γονείς δεν είναι επιθετικοί και βίαιοι, όπως παλαιότερα, αλλά μερικές φορές χρησιμοποιούν το «ξύλο», αφού θεωρούν, ότι και αυτός είναι ένας τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά επισημαίνει τους πολλαπλούς ρόλους που έχει αναλάβει στην σημερινή εποχή η γυναίκα, η οποία είναι και μητέρα, και εργαζόμενη, και σύζυγος και νοικοκυρά. Τονίζει ιδιαίτερα την δύναμη και την πεποίθηση που εισπράττει η γυναίκα στη σημερινή εποχή από αυτούς τους ρόλους. Διεκδικεί, απαιτεί, παίρνει αποφάσεις για την οικογένειά της, αλλά και τα παιδιά της.

Αναφορικά με τις αντιλήψεις η Μαρία επισημαίνει, ότι η οικογένεια στις μέρες μας διακατέχεται από δημοκρατικότητα και όχι από αυταρχικότητα, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Οι αποφάσεις πλέον μέσα στην οικογένεια λαμβάνονται και από τους δύο γονείς, αλλά και τα παιδιά καθίστανται υπεύθυνα για τις επιλογές τους, πάντοτε βέβαια αναλόγως την ηλικία τους.

Η Ευαγγελία αναφορικά με τις αντιλήψεις στην σημερινή εποχή, υπογραμμίζει την αλλαγή της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του άντρα. Αυτό πιστεύει, ότι οφείλεται στο γεγονός, ότι ο άντρας πλέον είναι περισσότερο μορφωμένος, και ανοιχτόμυαλος. Παντρεύεται μία γυναίκα, επειδή την αγαπάει και όχι επειδή έχει προίκα ή δεν έχει προηγούμενες σεξουαλικές σχέσεις. Ωστόσο, αναφέρεται και στην μικρή χρονική διάρκεια που έχουν οι γάμοι σήμερα ως αποτέλεσμα των συσσωρευμένων προβλημάτων, που δεν έχουν αντιμετωπιστεί.

9.2.12. Διαφορές μεταξύ της οικογένειας του υποκειμένου και μίας άλλης οικογένειας, όπως λειτουργεί σήμερα στην οργάνωση, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις (Ερώτηση Νο12).

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι διαφορές βλέπεις ότι υπάρχουν μεταξύ της οικογένειάς σου και της οικογένειας άλλων, όπως λειτουργούν στη σημερινή εποχή, όσον αφορά: (α) την οργάνωση (δομή), (β) τις αξίες, (γ) τα συναισθήματα, (δ) τις συμπεριφορές και (ε) τις αντιλήψεις», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις διαφορές που εντοπίζουν στη λειτουργία της δικής τους οικογένειας και μίας άλλης οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.12.1. Οργάνωση (Δομή)

9.2.12.1.1 Η μορφή της οικογένειας ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την ύπαρξη διαφορών στην μορφή της δικής του οικογένειας και μίας άλλης οικογένειας. Ακούστηκε, λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Εμάς η οικογένειά μας είναι διαρθρωμένη από μπαμπά, σύζυγο και κάποια παιδιά. Άλλες οικογένειες είναι μονογονεϊκές ή... όπως, επίσης λειτουργούν και μόνο με τον ένα γονέα. Ε... δεν υπάρχει, δηλαδή, το άλλο μέλος. Σε μένα... δόξα το Θεό, υπάρχουνε... τα παιδιά μου έχουνε και το μπαμπά και την μαμά. Ε... αυτές τις διαφορές βρίσκω, προ, προς τη δομή.

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι... και σήμερα υπάρχουν ε... έτσι πυρηνικές, πυρηνικότερες οικογένειες, που αποτελούνται από την μαμά, τον μπαμπά ε... και τα παιδιά. Δηλαδή, που τα παιδιά έχουν αποκτηθεί από τον πρώτο γάμο ε... και είναι παιδιά μόνο του συζύγου και της ε... συζύγου, ε, σε αντίθεση, δηλαδή, με την ε... δική μου οικογένεια. Δηλαδή, που εγώ έχω κάνει ήδη ένα γάμο και έχω ένα παιδί από πρώτο γάμο, ε... και έχω αποκτήσει ένα δεύτερο παιδί από το δεύτερο γάμο μου.

9.2.12.1.2. Ο αριθμός των παιδιών ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και σε μία άλλη οικογένεια τον αριθμό των αποκτηθέντων τέκνων. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] άλλες οικογένειες είναι... ε, με ένα ή δύο παιδιά. Δηλαδή, δεν υπάρχει ο αριθμός των παιδιών, ε... να είναι ο ίδιος.

9.2.12.2. Αξίες

9.2.12.2.1. Η αγάπη στο χρήμα ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της εποχής του την αγάπη για τα χρήματα. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] η δική μου οικογένεια, και εγώ και ο σύζυγος δεν έχουμε αγάπη στα χρήματα. Δηλαδή... δεν τα λατρεύουμε, να, να τρέχουμε για το χρήμα. Ε, οι, α, οι άλλοι γονείς, δηλαδή, ας πούμε, βλέπω τώρα και απ' το σχολείο, και απ' το μπαλέτο και απ' τα κρητικά, ε... στοχεύουνε, στο να δημιουργήσουν διαμερίσματα στα παιδιά τους, στο να κάνουνε... να εξασφαλίσουνε το μέλλον τους, δίνουνε σε τράπεζες κάποια χρήματα, που είναι ασφάλειες, λέει, και για ζωής, και για σπίτι.

9.2.12.2.2. Η αξία της αγάπης ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της εποχής του το συναίσθημα της αγάπης που διακατέχει το ζευγάρι. Διατυπώθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] η δική μου οικογένεια διατηρεί τις αξίες, ας πούμε, της αγάπης, ε... που αυτό στις μέρες μας, δεν ξέρω, αν το... πολυσυνατάς. Δηλαδή, συνήθως, ακούω έτσι οικογένειες και στη γειτονιά μου και στον κοινωνικό μου περίγυρο γενικά, που καθένας κάνει τη ζωή του και... βρίσκονται απλά μαζί, μόνο και μόνο, για να μεγαλώνουν τα παιδιά, δηλαδή, για να νιώθουν τα παιδιά ότι είναι και οι δύο γονείς στο σπίτι, αδιαφορώντας, όμως για το αν τα παιδιά... νιώθουν ή για το αν τα παιδιά διαμορφώνουν συναισθήματα με αυτόν τον τρόπο.

9.2.12.2.3. Η αξία του σεβασμού ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και σε μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής την αξία του σεβασμού μεταξύ όλων των μελών της οικογένειας.

Ευαγγελία: [...] στη δική μου οικογένεια υπάρχει... η αξία του σεβασμού του άλλου, εκτός από την αγάπη, ε, δηλαδή σε άλλες οικογένειες ακούω, ότι ο σύζυγος δέρνει τα παιδιά, δέρνει τη σύζυγο. Ε... Αυτό... δεν υπάρχει καθόλου στην... ε... δική μου οικογένεια. Ούτε εγώ, δηλαδή, προς τα παιδιά, ούτε προς τον σύζυγο, αλλά ούτε κι ο σύζυγός μου, προς εμένα ή προς τα παιδιά.

9.2.12.3. Συναισθήματα

9.2.12.3.1. Η ψυχρότητα ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι μία βασική διαφορά ανάμεσα στη δική της οικογένεια και μία άλλη οικογένεια σήμερα είναι η ψυχρότητα των γονέων της άλλης οικογένειας, λόγω πίεσης και έλλειψης χρόνου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

Μαρία: [...] πολλοί γονείς..δί, λειτουργούν ψυχρά στα παιδιά τους. Δηλαδή, ε... ντύσου, πλύσου, ετοιμάσου, φεύγουμε σε δυο λεπτά. Δεν μιλάνε καθόλου στα παιδιά τους, ε... τα έχουν σαν ρομποτάκια, ετοιμάσου, φύγαμε, εξαφανίσου... κοιμήσου τώρα. Δηλαδή, λειτουργούνε τα παιδιά σε ρυθμούς... ρομποτικούς. Όχι ανθρώπινους. Εγώ... δεν μπορώ να το κάνω αυτό. Δηλαδή, προσπαθώ κι εγώ κι ο σύζυγος, παρόλο που κι εμάς είναι λίγο... πιεσμένες οι καταστάσεις τώρα που τρέχουμε πάνω – κάτω, αλλά προσπαθούμε, αυτό το... το βιάσιμο, την τρεχάλα, να μην την έχουμε.

9.2.12.3.2. Το συναίσθημα της αγάπης ως πηγή ομοιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει και ομοιότητα ανάμεσα στη δική του οικογένεια και την άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής αναφορικά με το συναίσθημα της αγάπης και το γάμο. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] δημιουργήθηκε, η τωρινή μου οικογένεια, ε, βασισμένη μόνο και μόνο στο συναίσθημα της αγάπης, ε, και αυτό βέβαια, ε... και αυτό βέβαια σε άλλες οικογένειες στην σημερινή εποχή, βλέπω ότι... ότι αυτό ισχύει. Δηλαδή, πιστεύω, ότι οι περισσότεροι γάμοι στις μέρες μας γίνονται από αγάπη και όχι από συνοικέσιο ή προξενιό ή σκεπτόμενοι ο ένας από τους δύο, ο άντρας, δηλαδή, ή η γυναίκα, προίκα.

9.2.12.3.3. Η αγάπη του πατέρα ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορά ανάμεσα στα συναισθήματα του κοινωνικού και του βιολογικού πατέρα του παιδιού. Πολλές φορές ο μη βιολογικός πατέρας ενός παιδιού τρέφει γι' αυτό πιο μεγάλα και πιο δυνατά συναισθήματα απ' ότι ο πατέρας του παιδιού σε μία άλλη οικογένεια που είναι και βιολογικός και κοινωνικός του πατέρας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Βέβαια, τώρα, όσον αφορά τα συναισθήματα αγάπης, που νιώθει ο πατέρας προς το παιδί, ε, πολλές φορές βλέπω, ότι οι πατεράδες... μπορεί να είναι οι βιολογικοί πατεράδες, ας πούμε του παιδιού, και να μην του δίνουνε τόση πολύ σημασία και να μην το αγαπάνε και να μην το προσέχουν τόσο πολύ. Ε, σε μία οικογένεια, ας πούμε, κοντινή μου, το έχω παρατηρήσει αυτό. Ενώ, ο Γιώργος, ο σύντροφός μου, που δεν είναι ο βιολογικός πατέρας του παιδιού μου, βλέπω, ότι το... λατρεύει το παιδί μου και τα συναισθήματά του είναι πολύ πιο δυνατά ε, και πολύ πιο γερά, από ότι αν ήταν... δικό του βιολογικά παιδί.

9.2.12.4. Συμπεριφορές

9.2.12.4.1. Η επικοινωνία ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την έννοια της επικοινωνίας μέσα στην οικογένεια ως βασική διαφορά, ανάμεσα στη δική του οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] να συζητήσουμε, πώς περάσαμε, τι κάναμε, τι είδαμε, ε... πώς είμαστε, πώς περάσαμε, γιατί, γιατί το, γιατί έκανες Αντώνη, έτσι το μεσημέρι; Πώς έπρεπε να κάνεις; Τι πρέπει να ζητήσεις; Τι, δηλαδή, προσπαθούμε, έτσι λίγο, να... να συζητάμε. Οι άλλες οικογένειες... Πιστεύω, ότι δεν συζητάνε τόσο πολύ. Λίγες οικογένειες είναι, κι απ' τα παιδιά στο σχολείο που βλέπω, λίγες οικογένειες είναι που τα παιδιά τους έχουνε και διαρθρωμένο λόγο, και μιλάνε και... αυτά. Οι περισσότεροι, δεν, δεν μιλάνε, τα παιδιά, δεν μιλάνε.

9.2.12.4.2. Η ελευθερία κινήσεων ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται ως βασική διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής τις κινήσεις και γενικότερα την ελεύθερη συμπεριφορά και δραστηριότητα των παιδιών. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] Πιστεύω, ότι... η συμπεριφορά τους είναι, έτσι... άλλων οικογενειών τώρα που βλέπω και... γνωρίζω, έτσι η συμπεριφορά τους είναι... καθώς πρέπει. Δηλαδή, το παιδί μου να μην με γελοιοποιήσει, το παιδί μου να μην μ' αντιμιλήσει, ε... προσεκτικά λόγια, μετρημένα και σταράτα. Δεν υπάρχει αυτή η ελευθερία. Βλέπω, δηλαδή, κάποιους γονείς, που

έχουν άγχος να μιλήσουν τα παιδιά τους, τι θα πούνε, τι θα κάνουνε, είναι κουμπωμένοι. Ε... εγώ πάλι το παιδί μου, ντάξει, μ' έχει ξεφτιλίσει πολλές φορές, α, πα, πα, πα, πα, αλλά δεν θα κάτσω να σκάσω κιόλας. Λέω, ντάξει... όχι, ότι τον, ε... ότι τον επαινώ, ιδιαίτερος ή ε, λέω τα ελαττώματά του στους άλλους.

9.2.12.4.3. Η βία του συζύγου ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά ανάμεσα στη δική του οικογένεια και μία άλλη οικογένεια στη σημερινή εποχή τη βίαιη συμπεριφορά του συζύγου απέναντι στη σύζυγο και τα παιδιά. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] βλέπω κάτι τραγικά, ας πούμε πράγματα, να χτυπάει ο σύζυγος τα παιδιά και τη γυναίκα ή να μιλάει πολύ άσχημα σε άλλες οικογένειες. Ευτυχώς, ούτε εγώ έχω αυτή τη συμπεριφορά, ούτε ο σύζυγός.

9.2.12.4.4. Οι έξοδοι των γονέων ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά στη συμπεριφορά του ίδιου και του συζύγου του σε σύγκριση με τη συμπεριφορά του ζευγαριού μίας άλλης οικογένειας τις εξόδους τους.

Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] βλέπω τις ε... γυναίκες να... ε... βγαίνουν, ας πούμε αργά το βράδυ και ν' αφήνουν τα παιδιά ή στο σύζυγο ή στην μαμά ή στην πεθερά, ε... που εγώ, ας πούμε, αυτό δεν το κάνω, δεν έχω αυτή τη συμπεριφορά. Δηλαδή, δεν θ' αφήσω ποτέ τα παιδιά μου αργά, για να βγω μόνη μου. Κάποια στιγμή, για να βγω με το σύζυγό μου, να... πάμε κάπου, ναι. Αλλά, για να βγω μόνη μου, να πάω για καφέ, έτσι, όχι, αποκλείεται. Ε... Ή επίσης, βλέπω το σύζυγο, να βγαίνει, ας πούμε, δυο- τρεις φορές τη βδομάδα, να... πηγαίνει με τους φίλους του, ξέρω 'γω, να πίνει ρακί και μετά σε κλαμπ για ποτό.

9.2.12.5. Αντιλήψεις

9.2.12.5.1. Οι προσδοκίες των γονέων ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως βασική διαφορά της δικής του οικογένειας συγκριτικά με μίας άλλης οικογένειας στην σημερινή εποχή τις προσδοκίες που έχουν οι γονείς αναφορικά με την μόρφωση και την επαγγελματική αποκατάσταση των γονέων. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] οι αντιλήψεις των περισσότερων γονιών είναι να σπουδάσουν τα παιδιά τους, να μορφωθούν, να γίνουνε μεγάλοι, τρανοί επιστήμονες. Εγώ πάλι, δεν καίγομαι. Εγώ και την Ελευθερία να την δω κομμώτρια και τον Αντώνη αγρότη και την Ελευθερία... δεν ξέρω κι εγώ τι, δεν θα με πειράξει. Δηλαδή, δεν είναι ο σκοπός μου να μορφωθούν. Να μορφωθούν είναι, δηλαδή να αποκτήσουν κάποιες γνώσεις, που να μην τους ξεγελάνε οι άλλοι, να αυτομορφωθούνε, αλλά όχι, ότι εγώ θέλω τα πανεπιστήμια για τα παιδιά μου.

9.2.12.5.2. Οι προτεραιότητες της ζωής ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως διαφορά στις αντιλήψεις των γονέων τις προτεραιότητες που αυτοί θέτουν. Για άλλους, δηλαδή, προτεραιότητα αποτελεί η δημιουργία σωστών ανθρώπων και για

άλλους η απόκτηση υλικών αγαθών, αδιαφορώντας για το λιγοστό χρόνο που αφιερώνουν στην οικογένειά τους. Ακούστηκε, λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι ο καθένας πρέπει να έχει ως βάση την οικογένειά του, να σκέφτεται πρώτα την οικογένειά του, το πλαίσιο αυτό, τα παιδιά που έχει δημιουργήσει... να τα κάνει σωστούς ανθρώπους. Ε, και μετά να... σκέφτεται, ας πούμε... να του... δώσει ξέρω 'γω... ένα αυτοκίνητο ή να το σπουδάσει ή να το στείλει, ξέρω 'γω σε ένα κολλέγιο έξω. Ευτυχώς, εμείς το έχουμε αυτό. Δηλαδή, κοιτάμε πρώτα να είμαστε πολλές ώρες μαζί σαν οικογένεια, να αφιερώνουμε χρόνο στα παιδιά ε, και... μετά κοιτάμε τα υλικά αγαθά. Ε... σε αντίθεση, πιστεύω, ας πούμε, με μία άλλη οικογένεια, εδώ στη γειτονιά μας, ε, που ο μπαμπάς και η μαμά δουλεύουν από το πρωί μέχρι το βράδυ, όχι ότι δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα δηλαδή, ακόμα κι αν δεν δούλευαν, από το πρωί μέχρι το βράδυ, πάλι την έχουν, απλά προτιμούν να το κάνουν αυτό και το παιδί να μεγαλώνει συνέχεια με τον παππού και τη γιαγιά.

9.2.12.5.3. Οι απελευθερωμένες ιδέες ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει διαφορές στον τρόπο αντιμετώπισης της οικογένειας και γενικότερα στις ιδέες που επικρατούν για αυτήν. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι γενικά σήμερα οι αντιλήψεις ε... των ανθρώπων που δημιουργούν οικογένεια, είναι πολύ πιο... απελευθερωμένες... Δηλαδή, σήμερα δεν το έχουν σε τίποτα, ας πούμε να διαλύσουν... το παρατηρώ αυτό στις ε... τις οικογένειες των... ε... περίγυρό μας. Θα διαλύσουν, ας πούμε, πολύ εύκολα, τις ε... την ε... οικογένειά τους, ε... προκειμένου να... ακολουθήσουν έναν μεγάλο έρωτα ή κάποιον άλλο άνθρωπο ή... επειδή προτιμούν να μένουν μόνοι τους.

9.2.12.5.4. Η αντίληψη για την εργασία ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο εντοπίζει ως διαφορά στις οικογένειες την εργασία και τον χρόνο που αφιερώνουν τα μέλη της σε αυτήν. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] βλέπεις, σήμερα, στις οικογένειες τριγύρω μου, οι περισσότερες ε... μητέρες, καλά, οι πατεράδες, εννοούνται, εννοείται. Οι περισσότερες μητέρες επιδιώκουν να βρίσκονται, έξω από το σπίτι και μάλιστα συζητήσεις που έχω κάνει μαζί τους, πιστεύουν, ότι... ε... καλά είναι, ας πούμε, έτσι λένε, καλά είναι το παιδί να το μεγαλώνει ο παππούς και η γιαγιά. Εμείς δουλεύουμε, για να του προσφέρουμε, αυτά που δεν μπορούν να του προσφέρει ο παππούς και η... γιαγιά. Δηλαδή, αυτή είναι μία βασική διαφορά, ας πούμε, ανάμεσα σ' εμένα και στις άλλες γυναίκες – μανάδες που βλέπω στον ε, περίγυρό μου. Δηλαδή, εγώ πιστεύω, ότι... όχι ποτέ δεν θα δούλευα, δηλαδή, είμαι κατά του να μην δουλεύει η γυναίκα και να είναι στο σπίτι. Ούτε εγώ θα μπορούσα να το κάνω. Απλά, να δουλεύω λιγότερες ώρες και ας τους προσφέρω λιγότερα υλικά αγαθά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις διαφορές ανάμεσα στην οικογένεια του υποκειμένου και μία άλλη οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 82β πιο κάτω.

Πίνακας 82β: Κατηγορίες που αφορούν τις διαφορές της οικογένειας του υποκειμένου και μίας άλλης οικογένειας αναφορικά με τη δομή, τις αξίες, τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια του υποκειμένου και μία άλλη οικογένεια		Υποκείμενα		
		Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Δομή	Η μορφή της οικογένειας ως πηγή διαφοράς	1	1	2
	Ο αριθμός των παιδιών ως πηγή διαφοράς	1	0	1
Αξίες	Η αγάπης το χρήμα ως πηγή διαφοράς	1	0	1
	Η αξία της αγάπης ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Η αξία του σεβασμού ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Συναισθήματα	Η ψυχρότητα ως πηγή διαφοράς	1	0	1
	Το συναίσθημα της αγάπης ως πηγή ομοιότητας	0	1	1
	Η αγάπη του πατέρα ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Συμπεριφορές	Η επικοινωνία ως πηγή διαφοράς	1	0	1
	Η ελευθερία κινήσεων ως πηγή διαφοράς	1	0	1
	Η βία του συζύγου ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Οι έξοδοι των γονέων ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Αντιλήψεις	Οι προσδοκίες των γονέων ως πηγή διαφοράς	1	0	1
	Οι προτεραιότητες της ζωής ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Οι απελευθερωμένες ιδέες ως πηγή διαφοράς	0	1	1
	Η εργασία ως πηγή διαφοράς	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία αναφορικά με την δομή της οικογένειάς της, θεωρεί, ότι αυτή αποτελείται από την πυρηνική της μορφή, δηλαδή, τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Άλλες οικογένειες της σημερινής εποχής αναφέρει, ότι είναι μονογονεϊκές, λείπει, δηλαδή, η μαμά ή συνηθέστερα ο μπαμπάς. Και η Ευαγγελία αναφέρεται στις οικογένειες που έχουν πυρηνική μορφή, σε αντίθεση με τη δική της που έχει χωρίσει, έχει ξαναπαντρευτεί και έχει αποκτήσει δύο παιδιά από δύο διαφορετικούς γάμους. Η Μαρία επιπλέον, αναφέρει ως διαφορά της δικής της οικογένειας με τις υπόλοιπες οικογένειες σήμερα τον αριθμό των παιδιών. Θεωρεί, δηλαδή, ότι οι οικογένειες αποκτούν σήμερα λιγότερα παιδιά από ότι έχει κάνει η ίδια.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες η Ευαγγελία αναφέρει ως διαφορά ανάμεσα στη δική της οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής, την αξία της αγάπης. Θεωρεί, δηλαδή, ότι ανάμεσα σε εκείνη και τον σύντροφό της, υπάρχει σε μεγάλο βαθμό το συναίσθημα αυτό, που στις μέρες μας πλέον, σπάνια το συναντάς. Σήμερα, αντιθέτως, αναφέρει, ότι τα ζευγάρια απλά συζούν μαζί, χωρίς να έχουν κοινή πορεία ζωής, κοινές πεποιθήσεις και αντιλήψεις. Μένουν μαζί, κάνοντας όμως ο καθένας τη δική του ζωή, απλά για να τους βλέπουν τα παιδιά ότι είναι κάτω από την ίδια στέγη. Σε συνάρτηση με αυτό, η Ευαγγελία αναφέρεται στην αξία του σεβασμού που επικρατεί στην δική της οικογένεια, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες οικογένειες της σημερινής εποχής. Θεωρεί, δηλαδή, ότι η αξία του σεβασμού είναι ανύπαρκτη στις άλλες οικογένειες, αφού, σε πολλές από αυτές ασκείται επιθετικότητα και βία.

Η Μαρία από την άλλη, αναφέρει, ότι η δική της οικογένεια δεν έχει αγάπη προς τα χρήματα, δεν θεωρεί, ότι τα χρήματα έχουν αξία τόσο μεγάλη, όπως ακριβώς πιστεύουν πολλές οικογένειες της σημερινής εποχής. Θεωρεί, ότι είναι ένα μέσο για να περνάει καλά, αλλά μέχρι εκεί. Δεν θα σκεφτεί, όπως αναφέρει, ότι κάνουν οι υπόλοιποι γονείς, να φτιάξει σπίτια στα παιδιά της ή να τους κάνει ασφάλειες ζωής.

Αναφορικά τώρα με τα συναισθήματα, θεωρεί, ότι οι γονείς στις μέρες μας είναι ιδιαίτερα ψυχροί απέναντι στα παιδιά τους, λόγω του περιορισμένου χρόνου που διαθέτουν, για να ασχοληθούν μαζί τους. Οι ρυθμοί της σημερινής ζωής τους έχει μετατρέψει σε ρομποτάκια, με αποτέλεσμα να είναι βιαστικοί και να προσπαθούν να τα κάνουν όλα τάχιστα.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι, όπως η δική της οικογένεια, έτσι και οι περισσότερες από τις οικογένειες της σημερινής εποχής, έχουν δημιουργηθεί με βάση την αγάπη. Δηλαδή, εντοπίζει, ως ομοιότητα, ανάμεσα στη δική της οικογένεια και τις υπόλοιπες της κοινωνίας μας σήμερα, ότι οι περισσότεροι γάμοι πραγματοποιούνται από αγάπη, και όχι από συνοικέσιο. Εντοπίζει, όμως και ως διαφορά το γεγονός, ότι ο δικός της σύζυγος μπορεί να μην είναι ο βιολογικός πατέρας του παιδιού της, όμως το αγαπάει τόσο πολύ, που ξεχνά κανείς, ότι δεν είναι βιολογικά δικό του. Σε πολλές όμως από τις οικογένειες σήμερα ο πατέρας, αν και τα παιδιά είναι βιολογικά δικά του, δεν δείχνει τέτοια αγάπη και αφοσίωση σε αυτά, όπως ο σύντροφός της στην κόρη της.

Σε σχέση τώρα με τις συμπεριφορές η Μαρία αναφέρει το γεγονός, ότι μέσα στην οικογένειά της υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των μελών της, αφού η συζήτηση και ο διάλογος επικρατούν ανάμεσα σε εκείνη, το σύζυγο και τα παιδιά. Υπογραμμίζει, ότι η επικοινωνία είναι ανύπαρκτη σε πολλές από τις οικογένειες σήμερα, σε τέτοιο βαθμό, που δεν έχουν καν να το χρόνο να μιλήσουν μεταξύ τους στην οικογένεια. Επιπλέον, αναφέρει, ότι οι οικογένειες σήμερα θέλουν τα παιδιά τους να φαίνονται καθώς πρέπει, και να μην κάνουν πράγματα παράλογα, που μπορεί να τους προσβάλλουν. Παραμερίζουν, δηλαδή, οι γονείς την παιδικότητα της ηλικίας και ζητούν από τα παιδιά τους να φερθούν σαν ώριμοι ενήλικες. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις συμπεριφορές που επικρατούν στην οικογένεια της Μαρίας, η οποία να μην θα δώσει στο παιδί αρχές και θα του επιβάλλει όρια και κανόνες, αλλά θα το αφήσει να ζήσει και την αθωότητα της ηλικίας του, κάνοντας σκανταλιές και αψηφώντας πολλές φορές τους κανόνες που του έχουν τεθεί.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της αναφορικά με τις συμπεριφορές θεωρεί, ότι μερικοί γονείς στις άλλες οικογένειες κοιτούν αποκλειστικά την προσωπική τους διασκέδαση, και γι' αυτό, πολύ συχνά, ο καθένας βγαίνει μόνος τους, με τις δικές του παρέες, αδιαφορώντας για το σύντροφό του. Αυτή είναι μία συμπεριφορά που δεν την υιοθετεί καθόλου η Ευαγγελία, αλλά ούτε και ο σύζυγός της.

Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι είναι πολύ συχνό στις υπόλοιπες οικογένειες το φαινόμενο της βίας του συζύγου, και προς τις γυναίκες και προς τα παιδιά. Ευτυχώς, όπως λέει η Ευαγγελία, αυτή είναι μία συμπεριφορά που απουσιάζει από τη δική της οικογένεια.

Τέλος, σε σχέση με τις αντιλήψεις, ακούγεται για άλλη μία φορά από την Ευαγγελία, ότι προτεραιότητα των γονέων σήμερα είναι να του δώσουν υλικά αγαθά όπως είναι το σπίτι, το αυτοκίνητο ή η μόρφωση. Προτιμούν κατ' επέκταση να δουλεύουν περισσότερες ώρες, για να είναι σε θέση να τους δώσουν όλα τα παραπάνω, με αποτέλεσμα να μην είναι δίπλα στα παιδιά τους στις ψυχικές και συναισθηματικές τους ανάγκες. Δίνουν μεγαλύτερη αξία στην εργασία, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει, ότι θα πρέπει να λείπουν πολλές ώρες από το σπίτι τους και τα παιδιά τους θα μεγαλώνουν με τον παππού και τη γιαγιά. Αυτή όμως η αντίληψη στην οικογένεια της Ευαγγελίας έρχεται δεύτερη, αφού αυτό που την ενδιαφέρει κυρίως είναι η διαμόρφωση «σωστών» ανθρώπων, με αρχές και αξίες, και μετά όλα τα υπόλοιπα. Παράλληλα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι στις μέρες μας όλα είναι «ρευστά» και ιδέες και αξίες και αρχές. Μέσα σε αυτή τη γενικότερη ρευστότητα υπάρχουν και οι απελευθερωμένες ιδέες των γονέων σήμερα, οι οποίοι είναι σε θέση να διαλύσουν την οικογένειά τους, επειδή θέλουν να ακολουθήσουν έναν μεγάλο έρωτα ή επειδή απλώς κουράστηκαν από τους γρήγορους ρυθμούς της ζωής και θέλουν να μείνουν μόνοι τους.

Η Μαρία από τη πλευρά της τονίζει, ότι προτεραιότητα της οικογένειάς της δεν είναι η μόρφωση των παιδιών, όπως είναι στις υπόλοιπες οικογένειες που γνωρίζει. Αυτό που επιθυμεί η Μαρία είναι να ακολουθήσουν όποιο επάγγελμα επιθυμούν, αρκεί μέσα απ' αυτό να είναι ευτυχημένα.

9.2.13. Το χάσμα γενεών (Ερώτηση Νο13)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Θεωρείς, ότι ανάμεσα σε σένα και στα παιδιά σου υπάρχει χάσμα γενεών; Γιατί ναι ή γιατί όχι», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την ύπαρξη ή όχι χάσματος γενεών ανάμεσα σε αυτές και τα παιδιά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.13.1. Οι απελευθερωμένες αντιλήψεις ως πηγή απουσίας χάσματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι δεν υφίσταται χάσμα ανάμεσα σε αυτό και τα παιδιά λόγω των απελευθερωμένων αντιλήψεων που το χαρακτηρίζουν. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] όχι, δεν νομίζω. Τουλάχιστον, προς το παρόν. Πιστεύω, ότι... ε... δεν έχω, δεν έχω, ας πούμε, κάποια, α, που... που θέλω σώνει και καλά να κάνουν τα παιδιά μου. Δηλαδή, πιστεύω, ότι... δεν θα τα επηρεάσω... όσον αφορά τις αντιλήψεις μου, και δεν θα 'μαι... με παρωπίδες, και... κολλημένη, ας πούμε, στη θρησκεία ή κολλημένη σ' αυτό. Είμαι ανοιχτή, και το μίνι θα βάλει η Ελευθερία και θα βαφτεί και θα βγει έξω, και... δηλαδή, θέλω να πω, ότι... δεν είμαι προσκολλημένη.

9.2.13.2. Η ηλικία ως πηγή απουσίας χάσματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι δεν υφίσταται χάσμα ανάμεσα σε αυτό και τα παιδιά του, λόγω της μικρής διαφοράς ηλικίας που έχουν. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Προς το παρόν, πιστεύω, ότι ανάμεσα σε μένα και στα παιδιά μου, όχι, δεν υπάρχει χάσμα γενεών. Ε... εξάλλου, είναι πολύ μικρά τα παιδιά, για να διαπιστώσω, κάτι τέτοιο... πιστεύω, ότι όχι, δεν υπάρχει χάσμα γενεών, γιατί και την μεγάλη μου την κόρη την έκανα σε πολύ μικρή ηλικία. Δηλαδή, στα είκοσι πέντε μου χρόνια, την είχα αποκτήσει ήδη. Οπότε νομίζω, ότι γενικά δεν θα υπάρξει χάσμα γενεών. Ε... δηλαδή, έτσι αυτές οι... διαφορετικές αντιλήψεις και συμπεριφορές και αξίες.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το χάσμα γενεών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 83 πιο κάτω.

Πίνακας 83: Κατηγορίες που αφορούν το χάσμα γενεών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το χάσμα γενεών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι απελευθερωμένες αντιλήψεις ως πηγή απουσίας χάσματος	1	0	1
Η ηλικία ως πηγή απουσίας χάσματος	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα και τα δύο υποκείμενα θεωρούν, ότι ανάμεσα σε αυτές και τα παιδιά τους δεν υπάρχει χάσμα γενεών. Η Μαρία υποστηρίζει, ότι αυτό δεν συμβαίνει, διότι θεωρεί, ότι είναι ανοιχτόμυαλη και ότι συμβαδίζει με την γενικότερη νοοτροπία της εποχής και δεν θα επιβάλλει παράλογα πράγματα στα παιδιά της, ούτε θα τα περιορίζει υπερβολικά.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της πιστεύει, ότι δεν υπάρχει χάσμα γενεών ανάμεσα σε αυτήν και τα παιδιά της, αφενός μεν, γιατί αυτά τώρα είναι πολύ μικρά σε ηλικία και αφετέρου δε, υπογραμμίζει την μικρή διαφορά ηλικίας που έχει με τα παιδιά της, και ειδικά με την πρώτη της κόρη, αφού, όπως αναφέρει, την απέκτησε στα είκοσι πέντε της χρόνια. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η μικρή διαφορά ηλικίας θα εξαφανίσει μια ενδεχόμενη παρουσία του χάσματος.

9.2.14. Τι αρέσει και τι δεν αρέσει στο υποκείμενο αναφορικά με την οικογένειά του (Ερώτηση Νο14)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στην οικογένειά σου και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει στην δική τους οικογένειά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.14.1. Η ένωση ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ένα από τα βασικότερα στοιχεία που διαθέτει η οικογένειά του και αρέσκεται σε αυτό, είναι όταν παρευρίσκονται όλοι μαζί. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Μου αρέσει, όταν είμαστε όλοι μαζί, μα όταν λέμε όλοι μαζί, εννοώ το σύζυγο και όλα τα παιδιά.

9.2.14.2. Η απομάκρυνση ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, την δυσαρέσκειά του αναφορικά με την απομάκρυνση των μελών της οικογένειας από την εστία του σπιτιού τους, λόγω των επαγγελματικών υποχρεώσεων των γονέων. Συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Δεν μου αρέσει στην οικογένειά μου να είναι ο ένας στη γιαγιά, ο άλλος από 'δω, ο άλλος από 'κει, και να μην βλέπόμεστε. Αυτό. Δεν μου αρέσει, δηλαδή, το να 'ναι ο καθένας κι αλλού. Θέλω να 'μαστε όλοι μαζί.

9.2.14.3. Η μονιμότητα εργασίας ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την μονιμότητα της εργασίας της δικής του, αλλά και του συζύγου του, ως μία κατάσταση που του αρέσει ιδιαίτερα. Ακούστηκε, λοιπόν, το χαρακτηριστικό παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] στην οικογένειά μου, μου αρέσει που... και εγώ και ο σύζυγός μου είμαστε μόνιμοι υπάλληλοι, ε, δηλαδή, έχουμε κάποιον, ε... σταθερό μισθό, και δεν αγχωνόμαστε με όλα αυτά που βλέπουμε τριγύρω μας, τις τελευταίες μέρες ε, να... ψάχνουνε για δουλειά, να τους διώχνουν, ας πούμε, από τις δουλειές τους μετά από πέντε, δέκα, δεκαπέντε, ακόμα και είκοσι χρόνια

προϋπηρεσίας. Και να ψάχνουν οι άνθρωποι δουλειά και να έχουν μεγάλα παιδιά ή μικρά, και να μην έχουν ούτε καν να τα ταΐσουν.

9.2.14.4. Ο χρόνος με τα παιδιά ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ένα από τα θετικότερα πράγματα της οικογένειάς του τον χρόνο, ποιοτικό και ποσοτικό, που αφιερώνουν και οι δύο στα παιδιά τους. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] και οι δύο έτσι εργαζόμαστε λίγες ώρες, ε... και... μ' αποτέλεσμα ν' αφιερώνουμε πολύ χρόνο, και ο ένας στον άλλον, αλλά και ο ένας... και ο άλλος απέναντι στα παιδιά. Δηλαδή, εκτός από ποσοτικό χρόνο, έχουμε και ποιοτικό χρόνο μαζί με τα παιδιά μας.

9.2.14.5. Η σχέση πατέρα – κόρης ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την σχέση που έχει ο άντρας της με την κόρη της, ως το λόγο που αγαπάει τον ίδιο ακόμη περισσότερο. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

Ευαγγελία: [...] ο σύζυγός μου αγαπάει πάρα πολύ το... την μεγάλη μου την κόρη, την πρώτη μου. Την έχει ουσιαστικά σαν δικό του ε, βιολογικά παιδί, ε... και γι' αυτό το λόγο τον αγαπάω εγώ ακόμα περισσότερο.

9.2.14.6. Το δεύτερο παιδί ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την απόκτηση του δεύτερου παιδιού χάρισμα από το Θεό, αλλά και δώρο στο πρώτο παιδί της οικογένειας. Ακούστηκε χαρακτηριστικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] που είχα τη δυνατότητα και με κατέστησε ο Θεός ικανή ε... να χαρίσω μία αδερφή στην πρώτη μου την κόρη, έτσι ώστε, όταν εγώ θα φύγω ή ο πατέρας της από τη ζωή ε... να έχει μία... παρέα και μία ασφάλεια στην αδερφική... αγκαλιά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το τι αρέσει και τι δεν αρέσει στο υποκείμενο από την οικογένειά του παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 84 πιο κάτω.

Πίνακας 84: Κατηγορίες που αφορούν στο τι αρέσει και τι δεν αρέσει στο υποκείμενο από την οικογένειά του σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν στο τι αρέσει και τι όχι στο υποκείμενο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ένωση ως πηγή αρεσκείας	1	0	1
Η απομάκρυνση ως πηγή δυσαρέσκειας	1	0	1
Η μονιμότητα εργασίας ως πηγή αρεσκείας	0	1	1
Ο χρόνος με τα παιδιά ως πηγή αρεσκείας	0	1	1
Η σχέση πατέρα – κόρης ως πηγή αρεσκείας	0	1	1
Το δεύτερο παιδί ως πηγή αρεσκείας	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, στην Μαρία αρέσει ιδιαίτερα να βρίσκεται όλη η οικογένεια μαζί και να μοιράζονται δραστηριότητες και γενικά να κάνουν πράγματα όλοι μαζί. Αντιθέτως, δεν της αρέσει, όταν οι γονείς αναγκάζονται να βρίσκονται μακριά από τα παιδιά τους και από την οικογενειακή τους εστία πολλές ώρες.

Η Ευαγγελία από την άλλη, αρέσκεται στο ότι και εκείνη και ο σύζυγός της έχουν μία σταθερή δουλειά, ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνη, αφού η ανεργία στις μέρες μας είναι πολύ μεγάλη και πλήττεται από αυτήν μεγάλο ποσοστό νεαρών ατόμων και όχι μόνο. Το επάγγελμα που ασκούν η Ευαγγελία και ο σύζυγός της τους απασχολεί λίγες ώρες, οπότε έχουν πολύ χρόνο στη διάθεσή τους να μοιραστούν και μεταξύ τους, αλλά και να αφιερώσουν στα παιδιά τους. Χρόνο, όχι μόνο ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό. Ένα ακόμη στοιχείο που αρέσει ιδιαίτερα στην Ευαγγελία, είναι ότι ο σύζυγός της αγαπάει πολύ το πρώτο της παιδί, αν και δεν είναι δικό του βιολογικά, και δεν το

ξεχωρίζει από το παιδί που έχουν μαζί. Τέλος της Ευαγγελίας της αρέσει και φαίνεται ιδιαίτερα ευτυχισμένη με την απόκτηση του δεύτερου παιδιού της, καρπός του έρωτα με το σύζυγό της, αλλά και αδερφικό δώρο προς το πρώτο της παιδί.

9.2.15. Δυσκολίες και ανησυχίες των γονέων του υποκειμένου (Ερώτηση Νο15)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι δυσκολίες και ανησυχίες έχουν οι γονείς σου; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ποιες θεωρούν, ότι είναι οι δυσκολίες και οι ανησυχίες που αντιμετωπίζουν οι γονείς τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.15.1. Το συνταξιοδοτικό ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η σύνταξη της μητέρας είναι η μεγαλύτερη ανησυχία των γονιών του σήμερα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] όσον αφορά τώρα... ε, με το συνταξιοδοτικό της μαμάς μου. Δύσκολο, να βγάλει σύνταξη, κι αυτά.

9.2.15.2. Η υγεία ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η υγεία των παιδιών και των εγγονιών είναι η μεγαλύτερη ανησυχία των γονιών του σήμερα. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] ανησυχίες για τα εγγονάκια τους έχουνε, να 'ναι καλά στην υγεία τους, να μην τα πιάσει η γρίπη των χοίρων, ε... να 'μαστε ασφαλή, αυτά. Που πηγαίνουμε πάνω – κάτω, μην μας τύχει κανένα τροχαίο κι αυτά... ε... αυτές, δηλαδή, και για τ' αδέρφια μου, μην πάθουνε τίποτα στο δρόμο, τροχαίο, αυτά, να 'μαστε καλά στην υγεία, αυτό. Η ανησυχία τους είναι να 'μαστε καλά στην υγεία μας.

9.2.15.3. Τα υλικά αγαθά ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η μεγαλύτερη ανησυχία των γονιών του σε όλη τη διάρκεια της ανατροφής του, αλλά και σήμερα, είναι να μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά υλικά αγαθά. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ανησυχία των ε... γονιών μου... από τότε που ήμουνα μικρή, ήταν το να... μπορέσουνε... να μας προσφέρουν ε... σε οικονομικό επίπεδο.

9.2.15.4. Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ανατροφή των παιδιών αποκλειστικά από την μητέρα αποτέλεσε την μεγαλύτερη δυσκολία στην οικογένειά της. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] πάνω στην μητέρα μου, το να μεγαλώσει μόνη της τρία παιδιά. Το να... να τα βάλει στον ίδιο δρόμο, που λέμε, να μην επηρεαστούν από άλλους, να είναι κοντά στην οικογένεια, να τη στηρίζει, ε, όπως μπορούσε κι εκείνη... Όπως ήξερε, όπως είχε μάθει από τη δική της οικογένεια... γιατί μόνη της ουσιαστικά τα μεγάλωσε. Όλα τα προβλήματα, όλες οι ανησυχίες, όλο το άγχος ήτανε ε... ε, πάνω στο κεφάλι της.

9.2.15.5. Η συμπεριφορά της αδερφής ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συμπεριφορά της αδερφής της απέναντι στην μητέρα της αποτέλεσε ιδιαίτερη δυσκολία στην εύρυθμη λειτουργία της οικογένειάς της. Διατυπώθηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] η μητέρα μου, όσον αφορά την αδερφή μου, με όλη αυτή την ιστορία που είχα πει και προηγουμένως.

9.2.15.6. Η κακή σχέση των δύο αδερφών ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι γονείς του αντιμετώπισαν μεγάλη δυσκολία αναφορικά με την άσχημη σχέση που υφίσταται μεταξύ των δύο αδερφών. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] γιατί σίγουρα είναι μία δυσκολία για τους γονείς, ε... τα δύο παιδιά τους, τα δύο πρώτα παιδιά τους, οι δύο κόρες τους, να μην ε... μιλάνε. Ε... και να μην έχουνε καμία επαφή, ε... και τόσα χρόνια, να προσπαθεί, ας πούμε, η μεγαλύτερη να βγάλει το μάτι της ε... μικρότερης.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και τις ανησυχίες των γονέων του υποκειμένου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 85 πιο κάτω.

Πίνακας 85: Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και ανησυχίες των γονέων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και ανησυχίες των γονέων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το συνταξιοδοτικό ως πηγή ανησυχίας	1	0	1
Η υγεία ως πηγή ανησυχίας	1	0	1
Τα υλικά αγαθά ως πηγή ανησυχίας	0	1	1
Η ανατροφή των παιδιών ως πηγή δυσκολίας	0	1	1
Η συμπεριφορά της αδερφής ως πηγή δυσκολίας	0	1	1
Η κακή σχέση των δύο αδερφών ως πηγή δυσκολίας	0	1	1

Όπως συνειδητοποιούμε από τον παραπάνω πίνακα, αυτό που απασχολεί τους γονείς της Μαρίας είναι η σύνταξη της μαμάς της, αλλά και η υγεία των παιδιών και των εγγονιών τους. Από την άλλη, η Ευαγγελία τονίζει ότι αυτό που ανησυχούσε τους γονείς της, όταν ήταν μικρότερη ήταν να μπορέσουν να δώσουν στα παιδιά τους υλικά αγαθά. Η προτεραιότητά τους, δηλαδή, αναφορικά με την ανατροφή των παιδιών τους, ήταν η οικονομική βοήθεια. Να μπορέσουν να τα σπουδάσουν, να τους δώσουν ένα σπίτι, και γενικότερα, ό, τι είχε σχέση με τον οικονομικό τομέα. Παράλληλα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι μεγάλη ανησυχία των γονέων της αποτελούσε και αποτελεί η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της, με όλες αυτές τις εκρήξεις θυμού και επιθετικότητας που είχε, και ιδιαίτερα απέναντι στην μητέρα της. Τέλος, η άσχημη σχέση της ίδιας με την αδερφή της, απασχολεί ιδιαίτερα τους γονείς της, χωρίς ωστόσο, όπως έχει πει πολλές φορές η Ευαγγελία να κάνουν κάτι γι' αυτό.

9.2.16. Δυσκολίες και ανησυχίες των πεθερικών του υποκειμένου (Ερώτηση Νο16)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι δυσκολίες και ανησυχίες έχουν τα πεθερικά σου; Περιέγραψε μου αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις δυσκολίες και τις ανησυχίες που αντιμετωπίζουν τα πεθερικά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.16.1. Η έλλειψη σωματικών δυνάμεων ως πηγή δυσκολίας:

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι λιγιστές δυνάμεις του πεθερού του αναφορικά με την εργασία του, είναι μία δυσκολία που απασχολεί τα πεθερικά του ιδιαίτερα. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] ο πεθερός μου τώρα... στη δουλειά του ζορίζεται λίγο, γιατί... είναι και λίγο μεγάλος, και δεν έχει πάρε και βοηθό και... ζορίζεται στη δουλειά του.

9.2.16.2. Η σωματική ακεραιότητα των παιδιών ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η σωματική ακεραιότητα των παιδιών της είναι αυτό που απασχολεί την πεθερά της ιδιαίτερα. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Η πεθερά μου κι αυτή τώρα, ανησυχεί για τα εγγονάκια της, τις ώρες που τα αφήνω, μην πάθουνε τίποτα, μην βρει κάνα μπελά, μην κάμει κανένα παιδί με την κατσαρόλα, μην τραυματιστεί κανένα στο τζάμι, όλη την ώρα το μυαλό της το 'χει στα εγγονάκια της. Μην πάθουνε τίποτα αυτά και βρει τον μπελά της. Να, πολλές φορές μου το λέει. Ε, εγώ θέλω να στα φέρνω, να στα δίνω, καλά, και από κει και πέρα..

9.2.16.3. Οι γονείς ως πηγή ανησυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η υγεία των γονέων της πεθεράς της είναι αυτό που την ανησυχεί ιδιαίτερα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] Και λίγο ανησυχεί για τους γονείς της που είναι μεγάλοι και τρέμει, μήπως πεθάνουν από στιγμή, σε στιγμή.

9.2.16.4. Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι οικονομικές δυσκολίες των πεθερικών της είναι αυτό που τους απασχολεί ιδιαίτερα. Για παράδειγμα, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] οικονομικά οι άνθρωποι είναι σε αρκετά χαμηλό επίπεδο. Δηλαδή... ε, πολλές φορές δυσκολεύονται ακόμα και τα προς το ζην να αποκτήσουν.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις δυσκολίες και ανησυχίες των πεθερικών του υποκειμένου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 86 πιο κάτω.

Πίνακας 86: Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τις ανησυχίες των πεθερικών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις δυσκολίες και τις	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η έλλειψη σωματικών δυνάμεων ως πηγή δυσκολίας	1	0	1
Η σωματική ακεραιότητα των παιδιών ως πηγή ανησυχίας	1	0	1
Οι γονείς ως πηγή ανησυχίας	1	0	1
Η οικονομική δυσχέρεια ως πηγή δυσκολίας	0	1	1

Όπως γίνεται κατανοητό από τον παραπάνω πίνακα, αυτό που ανησυχεί τα πεθερικά της Μαρίας, και ιδιαίτερα την πεθερά της, είναι η σωματική ακεραιότητα των εγγονιών της, όταν η Μαρία εργάζεται, και είναι εκείνη υπεύθυνη γι' αυτά. Επιπλέον, αυτό που αναφέρει η Μαρία ως ανησυχία των πεθερικών της είναι η έννοια που έχει η πεθερά της για τους γονείς της, αφού αυτοί είναι μεγάλοι σε ηλικία, αλλά και το γεγονός, ότι ο πεθερός της, λόγω ηλικίας, δεν διαθέτει τη σωματική δύναμη, που θα ήθελε να έχει.

Από την άλλη πλευρά η Ευαγγελία αναφέρει ως δυσκολία των πεθερικών της, την άσχημη οικονομική τους κατάσταση, αφού δυσκολεύονται ακόμα και τα «προς το ζην» να αποκτήσουν.

9.2.17. Είσαι ευχαριστημένη από τη συμπεριφορά των γονέων σου και γιατί; Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στους γονείς σου και γιατί (Ερώτηση Νο17)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Είσαι ευχαριστημένη από τη συμπεριφορά των γονέων σου και γιατί; Τι σου αρέσει και τι δεν σου αρέσει στους γονείς σου και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν είναι ευχαριστημένες από τη συμπεριφορά των γονέων τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.17.1. Ο «σωστός δρόμος» ως πηγή ευχαρίστησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την σωστή κατεύθυνση στη ζωή και τις σωστές αρχές που του έχει μεταδώσει η οικογένειά του, ως κάτι που του αρέσει ιδιαίτερα. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Ναι, είμαι ευχαριστημένη. Ε... γιατί με μεγάλωσαν, με ανάθρεψαν, μου 'δωσαν καλούς δρόμους, το σωστό το δρόμο.

9.2.17.2. Το δέσιμο των γονέων ως πηγή ευχαρίστησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η στενή σχέση που έχουν οι γονείς της μεταξύ τους είναι κάτι που της αρέσει ιδιαίτερα. Χαρακτηριστικά:

Μαρία: [...] μου αρέσει που είναι δεμένοι, και η μαμά μου, και ο μπαμπάς μου είναι πολύ δεμένοι. Ό, τι πρόβλημα... βλέπονται καταρχήν πολλές ώρες την μέρα. Ό, τι πρόβλημα έχει η μαμά μου, το αντιμετωπίζει με τον μπαμπά μου. Και ο μπαμπάς μου με την μαμά μου. Δηλαδή, υπάρχει αυτό το δέσιμο.

9.2.17.3. Η αναβολή των γονέων ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αναβολή καταστάσεων και πραγμάτων που πρέπει να πραγματοποιηθούν εκ μέρους των γονέων της, είναι κάτι που τη δυσαρεστεί. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] δεν μου αρέσει στους γονείς μου, που... ας πούμε, τους λέω, βρε παιδιά, φτιάξτε την αποθήκη. Ω... βαριόμαστε ή δεν έχουμε χρήματα ή κάτι τέτοια. Δηλαδή, το σπίτι θέλει κάποιες επισκευές και αυτοί δεν τις κάνουν.

9.2.17.4. Η παρεμβατικότητα των γονέων ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η παρεμβατικότητα των γονέων της στα οικογενειακά της θέματα είναι κάτι που την ενοχλεί ιδιαίτερα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] δεν μου αρέσει καμιά φορά που... ε... επεμβαίνουν λίγο στα οικογενειακά μου. Μόνο σε μένα, βέβαια, όχι στο σύζυγο.

9.2.17.5. Η οικονομική στήριξη ως πηγή αρεσκείας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι της αρέσει στους γονείς της η οικονομική βοήθεια που της παρέχεται από εκείνους σε διάφορες περιόδους της ζωής της. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] είμαι ευχαριστημένη από... το... ότι... ε, ήταν πάντοτε δίπλα μου οικονομικά, δηλαδή, δεν στερήθηκα να σπουδάσω, ας πούμε, στο Βόλο, που ήταν μακριά από το σπίτι μου, ε... δεν στερήθηκα στο να μάθω αγγλικά ή ιταλικά. Ε... ας πούμε, ακόμα και τα έξοδα της βάφτισης της κόρης μου, τα πλήρωσαν εκείνοι, που ήμουν μόνη μου τότε. Ανέλαβαν τα μισά έξοδα του γάμου μου, τώρα ε... με το σύζυγό μου.

9.2.17.6. Η συναισθηματική και η ψυχική απουσία ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την έλλειψη συναισθηματικής και ψυχικής απουσίας των γονέων της ως αιτία

Ευαγγελία: [...] Στον τομέα που έχω παράπονο είναι ο συναισθηματικός και ο ψυχολογικός. Που δεν στάθηκαν, δηλαδή, ποτέ σαν γονείς μου δίπλα μου, να συζητήσουν μαζί μου, ε... να συζητήσουν, ας πούμε για τις φίλιες μου, για τις παρέες μου, για τους εκάστοτε φίλους μου, να μ' ενημερώσουν, να με συμβουλευθούν, παρά λέγαν, όταν έρθει η ώρα θα τα μάθεις, δεν θα τα μάθεις; Ε... Ας πούμε για την εγκυμοσύνη, για τις εκτρώσεις ή για την αντισύλληψη, που κάποτε είχα ρωτήσει την μητέρα μου, μου λέει, μου είχε πει, ότι κάποια στιγμή θα τα μάθεις, πρέπει να στα πω εγώ; Θα τα μάθεις, δεν θα τα μάθεις.

9.2.17.7. Η συμπεριφορά του πατέρα ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συμπεριφορά του πατέρα του αναφορικά με τη σχέση των δύο αδερφών αποτελεί εστία δυσφορίας για εκείνο. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] και επίσης, δεν μου άρεσε καθόλου η συμπεριφορά του πατέρα μου, αυτά που... ανέφερα και πριν, ε, σχετικά με την αδερφή μου και εμένα, που πάντοτε έτσι υπήρχε αυτή η σύγκριση και δεν μου άρεσε και εμένα με υποβίβαζε και ποτέ δεν μου 'λεγε μπράβο και δεν μου 'λεγε καλά λόγια. Όλο αυτό, δηλαδή, το πλαίσιο, δεν μου άρεσε καθόλου.

9.2.17.8. Το μεγάλωμα στο χωριό ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την έντονη δυσαρέσκεία του αναφορικά με την απομάκρυνσή του από τους κόλπους της οικογένειάς του και την μετάβασή του στο χωριό μέχρι την ηλικία των πέντε ετών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

Ευαγγελία: [...] δεν μου άρεσε που με έδωσαν στον παππού και στη γιαγιά να με μεγαλώσουν από μικρή. Και αφού με έδωσαν που με έδωσαν, ας με άφηναν εκεί. Τι με πήραν πεντέμισι χρονών, επειδή θα άρχιζα το σχολείο; Καμία σημασία δεν είχε για μένα. Δηλαδή, κι εκεί που βρισκόμουν είχε σχολείο να πάω. Ε... δηλαδή, με πειράζει που δεν... κατάλαβαν ότι αυτές τους οι κινήσεις εμένα θα με ζημιώσουνε ψυχικά και συναισθηματικά. Με πειράζει αυτό, γιατί έχω στο μυαλό μου, ότι είχαν την ιδέα ότι ήμουν ένα σακούλι από πατάτες, ας πούμε. Κάπως έτσι νιώθω, ότι... με αντιμετώπισαν. Χωρίς ψυχή και συναίσθημα. Εντάξει την αφήσαμε πέντε χρόνια να την μεγαλώσει η γιαγιά, ας την πάρουμε τώρα, ξέρω 'γω στην Αθήνα. Δηλαδή, δεν έκατσαν να σκεφτούν τη ζωή έκανα εγώ εκεί, ποιους ανθρώπους θεωρούσα δικούς μου και τι επιπτώσεις θα επέφερε, ας πούμε, στον εαυτό μου και στην ψυχή μου, η μετάβασή μου στην Αθήνα.

9.2.17.9. Η συμπεριφορά της αδερφής ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο νιώθει έντονη δυσαρέσκεια αναφορικά με την συμπεριφορά της αδερφής της και την αντίδραση των γονέων της σε αυτήν. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] με ενοχλεί, που δεν κοίταξαν, ας πούμε, να κάνουν κάτι, για να... ε... προσέξουν την αδερφή μου, ώστε να αλλάξει η συμπεριφορά που έχει, απέναντι προς όλους. Με πειράζει που... και μ' ενοχλεί πολύ που δέχτηκαν και δέχονται τα πάντα από την αδερφή μου. Δηλαδή, όσο πόνο και να τους δώσει, ε... δεν κάθονται να σκεφτούν, ας πούμε, μήπως το παιδί μας, όντως έχει πρόβλημα; Απλά λένε, ότι είναι νευρική. Δηλαδή, το ότι χτυπούσε την μητέρα μου τόσα χρόνια και όλους μέσα στην οικογένεια, ε... το αποδίδουν στην νευρικότητα. Το ότι έχει, τέτοια συμπεριφορά, ας πούμε, το αποδίδουν στη νευρικότητα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την ευχαρίστηση από τη συμπεριφορά των γονέων παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 87 πιο κάτω.

Πίνακας 87: Κατηγορίες που αφορούν την ευχαρίστηση από τη συμπεριφορά των γονέων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την ευχαρίστηση από τη συμπεριφορά των γονέων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο «σωστός δρόμος» ως πηγή ευχαρίστησης	1	0	1
Το δέσιμο των γονέων ως πηγή ευχαρίστησης	1	0	1
Η αναβολή των γονέων ως πηγή δυσαρέσκειας	1	0	1
Η παρεμβατικότητα των γονέων ως πηγή δυσαρέσκειας	1	0	1
Η οικονομική στήριξη ως πηγή αρεσκείας	0	1	1
Η συν/κή και ψυχική απουσία ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1
Η συμπεριφορά του πατέρα ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1
Το μέγλωμα στο χωριό ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1
Η συμπεριφορά της αδερφής ως πηγή δυσαρέσκειας	0	1	1

Όπως συμπεραίνουμε από τον παραπάνω πίνακα, της Μαρίας της αρέσει που οι γονείς της, της έδωσαν σωστές αρχές και την έβαλαν, όπως λέει, στο «σωστό δρόμο» ζωής, αλλά και το γεγονός, ότι οι γονείς της έχουν μία πολύ καλή σχέση μεταξύ τους και είναι πολύ δεμένοι. Αυτό που δεν της αρέσει από τους γονείς της είναι ότι πολλές φορές αναβάλλουν κάποια πράγματα που πρέπει να κάνουν – όπως για παράδειγμα, η επισκευή της αποθήκης του σπιτιού που διαμένουν, αλλά και το γεγονός, ότι μερικές φορές παρεμβαίνουν στην οικογένεια της Μαρίας και στα προσωπικά τους. Ωστόσο, ό, τι έχουν να πουν, το αναφέρουν στην Μαρία, και όχι το σύζυγό της.

Η Ευαγγελία από την άλλη, αρέσκεται στο γεγονός, ότι οι γονείς ήταν πάντα δίπλα της, τουλάχιστον οικονομικά, σε οτιδήποτε κι αν ήθελε να κάνει, όπως είναι η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι σπουδές στο Πανεπιστήμιο, η βάφτιση της κόρης της, αλλά και ο γάμος της. Σε αντίθεση με την συνεχή οικονομική παρουσία των γονέων της αναφέρει τη συνεχή συναισθηματική και ψυχική απουσία τους. Επιπλέον, αυτό που δεν της άρεσε καθόλου είναι η άσχημη συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, και ειδικότερα η σύγκριση που έκανε ανάμεσα σε αυτήν και την αδερφή της.

Ωστόσο, φαίνεται να ενοχλείται ιδιαίτερα από το γεγονός, ότι μεγάλωσε μακριά από την οικογένειά της, μαζί με τον παππού και τη γιαγιά. Δεν φαίνεται να ενοχλείται από αυτό καθαρά το γεγονός, όσο για τον τρόπο που την αντιμετώπισαν οι γονείς της, όταν έπρεπε να αρχίσει το σχολείο. Έτσι, όπως την έδωσαν, έτσι και την πήραν, χωρίς να αναλογιστούν, είτε πριν, είτε μετά, τις επιπτώσεις στην συναισθηματική και ψυχική της ισορροπία.

Τέλος, αυτό που δεν της άρεσε καθόλου είναι η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της προς όλα τα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα προς την μητέρα, αλλά και ο εφησυχασμός των γονέων της αναφορικά με αυτήν την επιθετική συμπεριφορά. Θεωρεί, ότι οι γονείς της δυσκολεύονται να αποδεχθούν την πραγματικότητα, να αποδεχθούν, ότι το παιδί τους αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα, και απλώς το αποδίδουν στη νευρικότητα που χαρακτηρίζει την αδερφή της ως άνθρωπο.

9.2.18. Παράπονα από τη συμπεριφορά των γονέων του υποκειμένου (Ερώτηση Νο18)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι παράπονα έχεις από τη συμπεριφορά των γονέων σου και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τα παράπονα που έχουν από τη συμπεριφορά των γονέων τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.18.1. Η απολυτότητα των γονέων ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ένα από τα μεγαλύτερα παράπονα που έχει από τους γονείς του είναι και το γεγονός, ότι δεν αλλάζουν εύκολα άποψη και υποστηρίζουν τις αρχικές τους πεποιθήσεις. Ειδικότερα, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Ε... ώρες – ώρες, έτσι που είναι απόλυτοι σε κάτι. Ας πούμε, αν θα μου πουν τη γνώμη τους, είναι απόλυτοι.

9.2.18.2. Η σύγκριση με την αδερφή ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί την σύγκριση που έκανε ο πατέρας του ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή του, ως ένα από τα βασικότερα παράπονα αναφορικά με τη συμπεριφορά του.

Ευαγγελία: [...] έχω παράπονο από τον πατέρα μου, ε, γιατί τόσα χρόνια, με... υποβίβαζε και δεν μ' ενθάρρυνε ποτέ... Και πάντοτε έβλεπε, ως ιδανική την αδερφή μου και την υπερύψωνε. Κι εγώ πάντοτε ήμουν το ζούμπερο και η σκράπα που θα... σφουγγάριζα σκάλες στην ζωή μου... δηλαδή, πάντοτε, πάντοτε, μ' ενοχλεί αυτό, γιατί... δεν... γιατί δεν έχω τη σχέση που θα έπρεπε να έχω με την αδερφή μου, ε, που σε φυσιολογικά πλαίσια έχουν όλα τα αδέρφια μεταξύ τους.

9.2.18.3. Οι τάσεις φυγής του πατέρα ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την δυσκολία του πατέρα στην αντιμετώπιση των οικογενειακών προβλημάτων και στην επιθυμία του να απομακρύνεται από το σπίτι κάθε φορά που αυτά έκαναν την εμφάνισή τους. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ένα παράπονο που έχω από τη συμπεριφορά του πατέρα μου, είναι, το ότι πάντοτε είχε τάσεις φυγής, δηλαδή... ερχόταν στο σπίτι, αντιμετώπιζε τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε, και έλεγε, ότι... εγώ θα φύγω και βγάλτε τα πέρα μόνες σας. Και ουσιαστικά όλο το βάρος έπεφτε στην μητέρα μου.

9.2.18.4. Η αντικατάσταση του πατέρα ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει το γεγονός της αντικατάστασης του ίδιου από την μητέρα του στη θέση του πατέρα του. Χαρακτηριστικά, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] στα μάτια της είχε... αντικαταστήσει τον ε... πατέρα μου... είχε αντικαταστήσει τον πατέρα μου με εμένα ε, και όλα τα προβλήματα τα συζητούσε μαζί μου, με αποτέλεσμα να μου κάνει ένα κεφάλι καζάνι, ας πούμε από μικρή, και με αποτέλεσμα να με επιφορτίζει με περισσότερες ευθύνες και υποχρεώσεις, αφού μου μίλαγε για τα προβλήματα τα οικονομικά, και τα προβλήματα των σπιτιών που έχτιζε ο πατέρας μου, το δικό μου, της αδερφής μου και του αδερφού μου, ε, για τα προβλήματα με την αδερφή μου, για τα προβλήματα της εφηβείας, ας πούμε, με τον αδερφό μου, ε, για τα προβλήματα του σογιού. Και δεν με άφησε έτσι να χαρώ τα χρόνια μου, ας πούμε, τα παιδικά, την εφηβεία και όλα τα υπόλοιπα.

9.2.18.5. Η συμπεριφορά της μητέρας ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συμπεριφορά της μητέρας του θα έπρεπε να είναι διαφορετική απέναντί του, σχετικά με την περίοδο της εγκυμοσύνης του, αλλά και σχετικά με τη σύγκριση που έκανε ο πατέρας ανάμεσα στις δύο αδερφές. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] θα 'ταν το παιδί μου στο νοσοκομείο ε... για τρεις μήνες κι εγώ, σαν μάνα, δεν θα πήγαινα, ας πούμε, να του... συμπαρασταθώ και να 'μαι δίπλα του. Όχι απλά να πήγαινα και να 'φευγα, αλλά πιστεύω, ότι τρεις μήνες, δεν θα κουνούσα ρούπι. Ούτε πιστεύω, ότι... αν, ας πούμε, μέσα στην οικογένειά μου, έβλεπα το σύζυγό μου να μειώνει και να υποβιβάζει και να αποθαρρύνει και να συγκρίνει την μία κόρη μου με την άλλη, όπως ο Θεός ε... ε... με κατέστησε τυχερή και μου έδωσε δύο παιδιά υγιή, δύο κόρες. Αν, δηλαδή, βλέπω, ότι μεθαύριο ο σύζυγός μου, κάνει αυτά που κάνει, που έκανε ο πατέρας μου... σ' εμένα, δεν νομίζω, ότι θα το δεχτώ έτσι, ε, παθητικά και δεν θ' αντιδράσω και δεν θα πω, τι κάνεις ρε, στο παιδί. Ή Ξέρω 'γω, συγκεντρώσου ή σταμάτα αυτό που κάνεις. Δεν νομίζω, ότι θα το άφηνα αυτό ποτέ να συμβεί στην οικογένειά μου, χωρίς να κάνω κάτι εγώ

[...] Το ότι η μητέρα μου, δηλαδή, πάντοτε μας έλεγε, ότι... στερήθηκα, ας πούμε, τον πατέρα σας, εξαιτίας σας, ε... γι' αυτό έγινε ναυτικός, για να έχετε εσείς, ότι δεν είχαμε εμείς»

9.2.18.6. Η αδιαλλαξία των γονέων ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως παράπονο της συμπεριφοράς των γονέων του την αδυναμία τους να προβούν σε συζήτηση και διάλογο, με αποτέλεσμα να αποξενώνονται μεταξύ τους. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] γενικά σαν οικογένεια, ας πούμε, επιζητούσαμε την ένταση και την υπερένταση, αλλά και κάθε φορά που τσακωνόμασταν ε... κρατούσε μούτρα, και οι δύο οι γονείς μου ε... και δεν μιλούσαν, μετά από πολλές μέρες. Και νομίζω, ότι αυτό το έχω κι εγώ μέχρι κάποιο σημείο. Δηλαδή, μπορεί να τσακωνόμασταν, ας πούμε, Παρασκευή και να ξαναμιλούσαμε μετά από μία βδομάδα. Ε, και χωρίς να υπάρχει συγκεκριμένος λόγος.

9.2.18.7. Η προβολή του εαυτού ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι οι γονείς προβάλλουν οτιδήποτε και αν έχουν προσφέρει σε αυτά και θεωρούν τους εαυτούς τους αποκλειστικά υπεύθυνους για την ευτυχία των παιδιών τους. με αυτή τη φιλοσοφία διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ο πατέρας μου πάντοτε είχε την κακιά συνήθεια ε, να μας χτυπάει, ας πούμε για κάτι, να μας το χτυπάει κάτι που μας έκανε. Δηλαδή, ότι... εγώ, ας πούμε, σας έδωσα λεφτά και πήρατε αυτοκίνητο, ε... ότι... πάντοτε μου έλεγε κι εκείνος και η μητέρα μου, ότι σ' αυτούς οφείλεται το ότι εγώ μονιμοποιήθηκα, ας πούμε, στη δουλειά μου, ως εκπαιδευτικός που είμαι. Γιατί, αυτοί με έστειλαν, ας πούμε, στο Βόλο να σπουδάσω, ε... επειδή είχαν την οικονομική δυνατότητα. Κι εγώ τελείωσα το Πανεπιστήμιο και έδωσα στον ΑΣΕΠ και διορίστηκα. Γιατί, αν αυτοί, λέει, δεν με στέλνανε στο Πανεπιστήμιο, εγώ δεν θα μπορούσα να δώσω στον ΑΣΕΠ, οπότε δεν θα διοριζόμουν. Οπότε το ότι διορίστηκα... είναι... ε... οφείλεται, δηλαδή, αποκλειστικά σ' εκείνους.

9.2.18.8. Η έλλειψη επαίνου ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ένα από τα βασικότερα λάθη στη συμπεριφορά των γονέων είναι και η απουσία της επιβράβευσης, των θετικών σχολίων σε οποιεσδήποτε ενέργειες των παιδιών τους. ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] ένα ακόμα παράπονο που έχω... ε... από τους ε... γονείς μου, ε... είναι το ότι ποτέ, έτσι δεν χάρηκαν με κάποια επιτυχία μας. Δηλαδή... άλλοι γονείς, ας πούμε... το πτυχίο στο Lower παίρνουνε, το... το Lower, ας πούμε, παίρνουνε στ' Αγγλικά τα παιδιά τους και κάνουνε ολόκληρα τραπέζια και πανηγύρια. Εμείς περάσαμε στο Πανεπιστήμιο και τα τρία τα παιδιά και... δεν έγινε τίποτα.

9.2.18.9. Η απραξία των γονέων ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την άρνηση των γονέων να αποδεχθούν την προβληματική υπόσταση του παιδιού τους. διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] Πάντοτε, ακόμα και ό, τι κι αν έκανε η αδερφή μου, την υποστήριζαν και δεν, δεν ψάχτηκαν ρε παιδί μου. Δηλαδή, πιστεύω, ότι όλη αυτή τη συμπεριφορά της μέσα στο σπίτι, την είδαν παθητικά. Δηλαδή, ότι 'ντάξει, αυτό μας έτυχε, τι να κάνουμε τώρα, θα το... ζήσουμε. Δηλαδή, θυμάμαι ο πατέρας μου χαρακτηριστικά που έλεγε, ότι... έχω πέντε δάκτυλα, ε... δεν μπορώ να κόψω το ένα, γιατί και τα πέντε τα αγαπάω το ίδιο. Ε... Γιατί θα με πονάει, άμα το κόψω, όπως με πονούνε και τα υπόλοιπα. Δηλαδή, ας πούμε, ότι δεν μπορεί να ακυρώσει, να μειώσει την αδερφή μου, επειδή έχει πρόβλημα, δεν θα το κόψει μαχαίρι το δάκτυλο, θα... μαχαίρι, ναι, το δάκτυλο, επειδή πονάει, αλλά θα το έχει μέσα στο σπίτι. 'Ντάξει, δεν του είπαμε να το κόψει μαχαίρι, απλά εγώ του έλεγα να την βοηθήσουμε με κάποιον τρόπο, και για την δική της τη ζωή, αλλά και για τους άλλους. Δηλαδή, σκεφτόταν να μην, ας πούμε, μην κάνει κάτι κακό στην αδερφή μου, ή να μην της δείξει, ότι έχει πρόβλημα, για να μην μειωθεί εκείνη και να μη νιώσει άσχημα. Αλλά, από την άλλη, δεν σκεφτόταν, ότι... αυτή η συμπεριφορά της επηρεάζει και τα άλλα τέσσερα δάκτυλα.

9.2.18.10. Οι ευθύνες ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει τις ευθύνες που της απέδιδαν οι γονείς της ως παράπονο αναφορικά με τη συμπεριφορά τους. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, πάντοτε, θυμάμαι που μου 'λεγαν, να προσέχεις την αδερφή σου. Δηλαδή, αυτή μπορεί να ήταν μεγαλύτερη, αλλά εμένα μου έλεγαν να την προσέχω, γιατί, λέει, εγώ ήμουν η πιο λογική, με το περισσότερο μυαλό, και θα έπρεπε να την προσέχω. Γι' αυτό και τώρα ο πατέρας μου ρίχνει βάρος στο ότι... εγώ δεν μιλάω με την αδερφή μου, και έχει φτάσει η σχέση μας στο σημείο που έχει φτάσει. Γιατί, λέει, ότι εγώ είμαι η πιο λογική και θα έπρεπε να κάνω πίσω. Αλλά δεν καταλαβαίνει, ότι το θέμα δεν είναι ποιος είναι ο πιο λογικός ή ποιος έχει περισσότερο μυαλό. Το θέμα και το πρόβλημα είναι πιο ουσιαστικό.

9.2.18.11. Η άγνοια των συγγενών ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί τους γονείς υπαίτιους για την απουσία επαφής με τους συγγενείς του πατέρα. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Από την άλλη, ο πατέρας μου δεν είχε καμία επαφή, δηλαδή δεν έχω γνωρίσει κανέναν και δεν πιστεύω, ότι είναι τυχαίο. Δεν έχω γνωρίσει κανέναν από τους ε... συγγενείς του. Ούτε αδέρφια, ούτε ξαδέρφια, ούτε τον παππού μου, κανέναν απολύτως. Πιστεύω, δηλαδή, ότι κι εκείνοι δεν είχαν βιώσει μία σωστή αδερφική σχέση, για να δώσουν σ' εμάς να καταλάβουμε, πόσο... πολύτιμη είναι η σχέση που πρέπει να έχουνε σωστή τα αδέρφια ανάμεσά τους.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την έκφραση παραπόνων από τη συμπεριφορά των γονέων παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 88 πιο κάτω.

Πίνακας 88: Κατηγορίες που αφορούν την έκφραση παραπόνων από τη συμπεριφορά των γονέων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα παράπονα από τη συμπεριφορά των γονέων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η απολυτοσύνη των γονέων ως πηγή παραπόνων	1	0	1
Η σύγκριση με την αδερφή ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Οι τάσεις φυγής του πατέρα ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η αντικατάσταση του πατέρα ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η συμπεριφορά της μητέρας ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η αδιαλλαξία των γονέων ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η προβολή του εαυτού ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η έλλειψη επαίνου ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η απραξία των γονέων ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Οι ευθύνες ως πηγή παραπόνων	0	1	1
Η άγνοια των συγγενών ως πηγή παραπόνων	0	1	1

Όπως συμπεραίνουμε από τον παραπάνω πίνακα το παράπονο της Μαρίας αναφορικά με τους γονείς της, είναι ότι οι τελευταίοι είναι απόλυτοι στις θέσεις τους και στην έκφραση των απόψεών τους. Σε αντίθεση με την Μαρία που εκφράζει μόνο ένα παράπονο, η Ευαγγελία απαριθμεί αρκετά. Ένα από αυτά είναι και η σύγκριση που έκανε ο πατέρας της ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της, η αποθάρρυνση και ο υποβιβασμός που την έκανε να νιώθει. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι αυτό, αν μη τι άλλο, είναι μία από τις αιτίες που εκείνη και η αδερφή της έχουν άσχημη και ανύπαρκτη πλέον σχέση. Επιπλέον, πάντοτε την ενοχλούσαν οι τάσεις φυγής του πατέρα της από το σπίτι, όταν είχε να αντιμετωπίσει προβλήματα. Πάντα, δηλαδή, στην απειλή ενός προβλήματος έφευγε από το σπίτι ή απειλούσε, ότι θα φύγει, αφήνοντας όλο το βάρος της λύσης του προβλήματος στην μητέρα της. Ακόμη, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι λόγω της μεγάλης σε χρονική διάρκεια απουσίας του πατέρα από το σπίτι, η μητέρα της είχε τοποθετήσει στη θέση του την ίδια της Ευαγγελία και συζητούσε μαζί της θέματα που κανονικά θα έπρεπε να συζητάει με το σύζυγό της, όπως για παράδειγμα τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας, την εφηβεία του αδερφού της, τη δύσκολη συμπεριφορά της αδερφής της, αλλά και τα προβλήματα με την ευρύτερη οικογένεια.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία αναφέρει ως παράπονο προς την μητέρα της το γεγονός, ότι όταν βρισκόταν στο νοσοκομείο, λόγω της δύσκολης εγκυμοσύνης της, η μητέρα της δεν ήταν κοντά της, να την εμψυχώσει. Ακόμη, αναφέρει, ότι η μητέρα της δεν έπαιρνε θέση στην άδικη συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, όταν ήταν μικρότερη και την συνέκρινε με την αδερφή της. Τέλος, ως παράπονο προς την μητέρα της, αναφέρει το γεγονός, ότι η τελευταία πάντα κατηγορούσε και έλεγε στα παιδιά της, ότι στερείται τον άντρα της εξαιτίας τους, γιατί, αν δεν υπήρχαν αυτά, δεν βρισκόταν μακριά της.

Παράλληλα με αυτό η Ευαγγελία αναφέρει, ότι μία ενδεχόμενη διαφορά τους, δεν λυνόταν με συζήτηση και διάλογο, αλλά με απομάκρυνση του ενός μέλους από το άλλο και με το να μην μιλάει ο ένας στον άλλον για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αυτή η κατάσταση δεν της άρεσε καθόλου και γι' αυτό αποτελεί και ένα από τα παράπονά της σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων της.

Επίσης, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι αυτό που δεν της άρεσε στους γονείς της είναι η προβολή του εαυτού τους και ιδιαίτερα του πατέρα της. Μπορεί να στήριζαν, δηλαδή, οικονομικά τα παιδιά τους σε ό, τι κι αν ήθελαν να κάνουν ή να μάθουν, αλλά μετά τους το «χτυπούσαν». Ακόμη η Ευαγγελία αναφέρει, ότι οι γονείς της και ειδικά ο πατέρας της δεν χρησιμοποιούσε ποτέ τον έπαινο, σε όποια επιτυχία κι αν είχε – ξένες γλώσσες, πτυχίο, διορισμός, κλπ. σε συνάρτηση με αυτά αναφέρει και την παθητική στάση που κρατούσαν οι γονείς της στο πρόβλημα με την αδερφή της. Ποτέ δεν έβγαζαν να μάθουν τους λόγους, αλλά το μόνο που τους ένοιαζε, και ειδικά τον πατέρα της, είναι να μην την στενοχωρήσουν ή να την ενοχλήσουν. Παραπονιέται, δηλαδή, η Ευαγγελία, γιατί δεν νοιάστηκαν για τα υπόλοιπα παιδιά τους και για το αν επηρεάζονται από όλη αυτήν την κατάσταση.

Ένα ακόμη παράπονο της Ευαγγελίας σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων της, είναι ότι πάντοτε θεωρούσαν εκείνη υπεύθυνη για όλα και ότι εκείνη έπρεπε να προσέχει την αδερφή της, αν και η τελευταία είναι μεγαλύτερη από την Ευαγγελία δεκαέξι μήνες. Κι αυτό, γιατί θεωρούσαν, ότι η Ευαγγελία είναι περισσότερο λογική από την αδερφή της. Και γι' αυτό τώρα που η σχέση τους έχει φτάσει σε αυτό το άσχημο σημείο, πιστεύουν, ότι φταίει η Ευαγγελία. Γιατί, κατά τη γνώμη τους, και όπως λέει η Ευαγγελία, επειδή είναι περισσότερο λογική, θα έπρεπε να τα συγχωρεί όλα.

Τέλος, καταλογίζει ευθύνες στους γονείς της και ειδικά στον πατέρα της, για το γεγονός, ότι από το σόι του πατέρα της δεν γνωρίζει κανέναν. Μόνο τη γιαγιά της την Μαρία, η οποία πέθανε, όταν η Ευαγγελία πήγαινε στην τρίτη δημοτικού.

9.2.19. Ποια σημαντικά πράγματα έχει μεταδώσει στο υποκείμενο η οικογένεια του (Ερώτηση Νο19)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι θεωρείς ως πιο σημαντικό από αυτά που σου έχει μεταδώσει η οικογένειά σου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το τι θεωρούν ως πιο σημαντικό στη ζωή τους από αυτά που τους έχει μεταδώσει η οικογένειά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.19.1. Η αγάπη ως το σημαντικότερο πράγμα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το συναίσθημα της αγάπης είναι το πιο σημαντικό, από αυτά που του έχει μεταδώσει η οικογένειά του. Αναφέρθηκε χαρακτηριστικά το εξής:

Μαρία: [...] Πιστεύω η αγάπη. Το να αγαπάω τον άλλον, και... να τον αγαπάω, έτσι, όπως είναι, χωρίς να ζητάω... ανταλλάγματα ή χωρίς να προσδοκώ κάτι.

9.2.19.2. Η στάση της μητέρας ως το σημαντικότερο πράγμα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως το σημαντικότερο πράγμα από αυτά που του έχει δώσει η οικογένειά του την παρουσία της μητέρας στο σπίτι και την φροντίδα των παιδιών αναφορικά με τις στοιχειώδεις ανάγκες τους (ύπνος, τροφή, υγεία). Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Το πιο σημαντικό... και νομίζω, ότι είναι ένα μόνο. Είναι αυτό που μου 'χει μεταδώσει η μητέρα μου. Ότι, δηλαδή, μία μάνα πρέπει να βρίσκεται κοντά στα παιδιά της... Όχι όμως και πάλι, όπως εκείνη. Δηλαδή συναισθηματικά και ψυχολογικά ήταν απύσχα συνέχεια, συνέχεια, αλλά έστω αυτό που έκανε το ότι... ε... κάθε μέρα, ας πούμε, ε... πρόσεχε να 'μαστε καθαρά στο σχολείο, να έχουμε φαί να φάμε. Γιατί σίγουρα έχω ακούσει πολλές περιπτώσεις, ότι υπάρχουν και χειρότερα.

9.2.19.3. Ανοπαρξία θετικών πραγμάτων ως πηγή μετάδοσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένειά του δεν αποτέλεσε πηγή μετάδοσης θετικών αξιών και μηνυμάτων ζωής. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] δυστυχώς, δεν ξέρω, αν μου έχει μεταδώσει πολλά θετικά η οικογένειά μου. Δεν νομίζω, δηλαδή, ότι μου έχουνε μεταδώσει πολλές αξίες και πολλά θετικά πράγματα. Όχι, δεν το νομίζω αυτό. Δεν μπορώ, δηλαδή να σκεφτώ, κάτι άλλο σημαντικό που μου έχουν μεταδώσει.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την μετάδοση των σημαντικότερων πραγμάτων από την οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 89 πιο κάτω.

Πίνακας 89: Κατηγορίες που αφορούν την μετάδοση σημαντικότερων πραγμάτων από την οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την μετάδοση σημαντικών πραγμάτων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη ως το σημαντικότερο πράγμα	1	0	1
Η στάση της μητέρας ως το σημαντικότερο πράγμα	0	1	1
Ανυπαρξία θετικών πραγμάτων ως πηγή μετάδοσης	0	1	1

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ως το καλύτερο πράγμα που της έχουν μεταδώσει οι γονείς της την αγάπη. Την αγάπη που δεν στηρίζεται σε ανταλλάγματα και υποσχέσεις, αλλά σε αισθήματα αληθινά και πραγματικά. Από την άλλη η Ευαγγελία μιλάει για ανυπαρξία θετικών πραγμάτων από την οικογένειά της. Πιστεύει, δηλαδή, ότι οι γονείς της δεν της έχουν μεταδώσει κάτι θετικό, παρά μόνο η παρουσία της μητέρας της δίπλα της και στα αδέρφια της, όταν μεγάλωναν. Παρουσία, όμως όχι συναισθηματική και ψυχική, απλά για να εξυπηρετήσει τις βιολογικές τους ανάγκες, όπως είναι ο ύπνος, η τροφή, τα καθαρά ρούχα.

9.2.20. Σχέση με οικογένεια – προσκόλληση ή ανεξαρτησία (Ερώτηση Νο20)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Είσαι προσκολλημένη στην οικογένειά σου ή πιο ανεξάρτητη», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν θεωρούν, ότι η σχέση με την οικογένειά τους χαρακτηρίζεται από προσκόλληση ή ανεξαρτησία. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.20.1. Η οικογένεια ως πηγή ανεξαρτησίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αίσθηση της ανεξαρτησίας είναι αυτή που χαρακτηρίζει τη σχέση της με την οικογένειά της και όχι η προσκόλληση. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] Ε... όχι, δεν είμαι τόσο προσκολλημένη, όχι. Είμαι... εν μέρει, δηλαδή, σε κάποια πράγματα θέλω τη γνώμη τους, αλλά δεν είμαι προσκολλημένη, όχι. ό, τι μου πει ο σύζυγος κάνω μετά. Δηλαδή... τα βρίσκω με το σύζυγο. Παίρνω την άποψη τους.

Ευαγγελία: [...] Ε... όχι, πιστεύω, ότι δεν είμαι καθόλου προσκολλημένη στην οικογένειά μου. Ε... γι' αυτό το λόγο έχω φύγει και μακριά.

Όπως συμπεραίνουμε και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι δεν είναι προσκολλημένες στην οικογένειά τους, αλλά ανεξάρτητες. Η Μαρία, βέβαια, συνδέει την ερώτηση, έχοντας στο μυαλό της την οικογένεια που έχει δημιουργήσει, ενώ η Ευαγγελία την οικογένεια καταγωγής της. Ίσως είναι και η μεγάλη επιθυμία της αυτή, αφού μόνο δυσάρεστες αναμνήσεις έχει από αυτό το οικογενειακό πλαίσιο της ζωής της.

9.2.21. Επιλογή διαφορετικής οικογένειας (Ερώτηση Νο21)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Αν είχες τη δυνατότητα να ανήκεις σε άλλη οικογένεια τι οικογένεια θα διάλεγες; Περιέγραψε αναλυτικά», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τη δυνατότητα που θα είχαν να ανήκουν σε άλλη οικογένεια. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.21.1. Η διαμονή στην ύπαιθρο ως πηγή επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προχωρεί στην επιλογή οικογένειας με κριτήριο τον τόπο διαμονής. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Θα διάλεγα μία άλλη οικογένεια, η οποία θα ζούσε στην ύπαιθρο... Και θα 'μασταν... όμορφα στην εξοχή, με την αυλή μας, τα δεντράκια μας, την... ε, να καλλιεργούσαμε κιόλας ντοματούλες, πατάτες, αγγουράκια, έτσι να, δικά μας πράγματα.

9.2.21.2. Η ολιγόωρη εργασία των γονέων ως πηγή επιλογής:

Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προχωρεί στην επιλογή οικογένειας με κριτήριο την εργασία των γονέων. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: «[...] θα είχε... ε... την μαμά να εργάζεται λίγες ώρες και τον μπαμπά, ε... μόνο πρωί, χωρίς κι απογεύματα. Δηλαδή, πρωινές δουλειές.

9.2.21.3. Ο ακούραστος σύζυγος ως πηγή επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προχωρεί στην επιλογή οικογένειας με κριτήριο την απουσία σωματικής, συναισθηματικής και ψυχικής κούρασης εκ μέρους του συζύγου. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] θα ήθελα ο σύζυγός μου να μην τα δίνει όλα. Δηλαδή, να μην τα δίνει όλα εκτός οικογένειας και να δίνει πιο πολλά στην οικογένεια. Από άποψη συναισθημάτων. Δηλαδή, ε... πολλές φορές είναι κατάκοπος από τη δουλειά του, και δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα στην οικογένεια, ούτε σωματικά, ούτε ψυχικά, ούτε συναισθηματικά. Αυτό δεν θα ήθελα... να γίνεται.

9.2.21.4. Η γκρίνια των παιδιών ως πηγή δυσαρέσκειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην επιλογή οικογένειας σημαντικό ρόλο θα έπαιζε και η συμπεριφορά των παιδιά μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] πιο... όχι τόσο γκρινιάρικα ή ναζιάρικα, ε... αλλά πιο έτσι, όμορφα, γα, γαλήνια, να συζητάνε πιο πολύ, και όχι να τσακόνονται με το παραμικρό και για ψιλοπράγματα.

9.2.21.5. Το επάγγελμα του πατέρα ως πηγή επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η επαγγελματική απασχόληση του πατέρα θα αποτελούσε γι' αυτό ένα βασικό κριτήριο επιλογής οικογένειας. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Θα διάλεγα μία οικογένεια, όπου ο πατέρας δεν θα ήταν ναυτικός. Το έχω ξαναπεί αυτό πριν, για να είναι δίπλα στα παιδιά του και για να απορροφάει τα προβλήματά τους σαν σφουγγάρι και για να βρίσκει λύσεις ε, σε αυτά τα προβλήματα, την στιγμή που παρουσιάζονται τα προβλήματα.

9.2.21.6. Το μέγλωμα των παιδιών ως πηγή επιλογής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το μέγλωμα των παιδιών αποκλειστικά μέσα στους κόλπους της οικογένειας από τους γονείς, αποτελεί βασικό κριτήριο, προκειμένου να επιλέξει κάποιος μία οικογένεια. Με αυτή τη φιλοσοφία έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Επίσης, θα διάλεγα γονείς που θα με μεγάλωναν μαζί με τα αδέρφια μου στο σπίτι. Και δεν θα με έδιναν στον παππού μου και στη γιαγιά μου, όταν ήμουν οχτώ μηνών και θα αποφάσιζαν να με πάρουν πάλι πίσω, πεντέμισι χρονών, όταν, δηλαδή, άρχισα το σχολείο.

9.2.21.7. Η προβολή των γονέων ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι γονείς οφείλουν να παρέχουν αγαθά στα παιδιά και να τα βοηθούν στη ζωή τους, χωρίς ποτέ να παραπονιούνται και να εκφράζουν τη δυσαρέσκεία τους γι' αυτό. Αυτό είναι και ένα κριτήριο επιλογής της οικογένειας αναφορικά με το υποκείμενο της έρευνας. Συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] θα ήθελα γονείς, που να μην μου χτυπάνε, ας πούμε, ακόμη κι αν είχαν την δυνατότητα, την οικονομική, κάποια πράγματα παραπάνω... Δεν θα ήθελα να μου το χτυπούσαν αυτό ε... ούτε να μου χτυπούσαν, ότι ο πατέρας σου ει... έγινε ναυτικός για σας και εξαιτίας σας, ας πούμε, τον στερήθηκα εγώ, όπως λέει, η μητέρα μου.

9.2.21.8. Η έλλειψη κοινωνικότητας ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η κοινωνικότητα των μελών της οικογένειας θα αποτελούσε για αυτό απαραίτητο κριτήριο επιλογής οικογένειας. Διεξοδικότερα:

Ευαγγελία: [...] θα ήθελα μία οικογένεια πολύ περισσότερο κοινωνική, ε... να έρχονται, ας πούμε, παρέες στο σπίτι... ε, να... κάνουμε έτσι συνέχεια παρέες, ε... να μάθω κι εγώ να έχω φίλες, να μάθω να μοιράζομαι σε μία φιλική σχέση, να δίνω και να μου δίνουν.

9.2.21.9. Η απραξία των γονέων ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι μέσα στην οικογένεια οι γονείς έχουν το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης αναφορικά με τις σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στα αδέρφια. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] θα ήθελα ο πατέρας μου... να φρόντιζε να έχω μία ουσιαστική και σωστή, ε... αδερφική σχέση. Και όχι τη σχέση που έχω εγώ τώρα με την αδερφή μου.

9.2.21.10. Η μονόπλευρη φροντίδα ως πηγή παραπόνων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως βασικό κριτήριο επιλογής οικογένειας την ουσιαστική και ολοκληρωτική φροντίδα των γονέων απέναντι σε όλα τα παιδιά. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] όχι, ας πούμε, να σκέφτεται μονομερώς, το ότι η αδερφή μου έχει πρόβλημα και δεν μπορεί να κόψει το δάχτυλό του, όπως είπα πριν, αλλά όμως αφήνει τα υπόλοιπα δάχτυλα να... επηρεάζονται.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την επιλογή διαφορετικής οικογένειας παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 90 πιο κάτω.

Πίνακας 90: Κατηγορίες που αφορούν την επιλογή διαφορετικής οικογένειας σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την επιλογή διαφορετικής οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η διαμονή στην ύπαιθρο	1	0	1
Η ολιγόωρη εργασία των γονέων	1	0	1
Ο ακούραστος σύζυγος	1	0	1
Η γκρίνια των παιδιών	1	0	1
Το επάγγελμα του πατέρα	0	1	1
Το μέγλωμα των παιδιών	0	1	1
Η προβολή των γονέων	0	1	1
Η έλλειψη κοινωνικότητας	0	1	1
Η απραξία των γονέων	0	1	1
Η μονόπλευρη φροντίδα	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία επισημαίνει, ότι αν είχε τη δυνατότητα να ανήκει σε άλλη οικογένεια θα επέλεγε καταρχήν διαφορετικό τόπο διαμονής. Όχι, δηλαδή, σε ένα διαμέρισμα, αλλά στην ύπαιθρο, κοντά στη φύση. Στη συνέχεια, θα ήθελε οι γονείς να ασχολούνται πολύ λίγες ώρες με την εργασία τους, και μόνο πρωί, ώστε να τους μένει πολύς χρόνος να ασχοληθούν με τα παιδιά τους. Επίσης, θα ήθελε ο σύζυγος να μην είναι τόσο πολύ παθιασμένος με τη δουλειά του και να μην αφιερώνει τόσο πολύ χρόνο σε αυτήν. Κι αυτό, γιατί, όταν επιστρέφει στο σπίτι, είναι πολύ καταβεβλημένος, σωματικά και συναισθηματικά και δεν μπορεί να ασχοληθεί με τα παιδιά του.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά, αν είχε τη δυνατότητα να ανήκει σε άλλη οικογένεια, θα επέλεγε το επάγγελμα του πατέρα να είναι διαφορετικό από αυτό του δικού της πατέρα, γιατί θεωρεί, ότι ήταν απών σε όλα τα σημαντικά γεγονότα της ζωής των παιδιών του. Ακόμη, αναφέρει, ότι θα ήθελε να έχει τη δυνατότητα να μεγαλώσει όλα τα παιδιά της μαζί, έτσι ώστε αυτά να βιώσουν και να μάθουν την έννοια της αδερφικής αγάπης. Παράλληλα, θα ήθελε, οι στην οικογένεια επιλογής της, να μην προβάλλουν τον εαυτό τους, όταν βοηθούν τα παιδιά. Να το κάνουν απλόχερα, χωρίς να περιμένουν ανταλλάγματα. Επιπλέον, αναφέρει, ότι θα ήθελε η οικογένειά της να είναι περισσότερο κοινωνική, να έχει περισσότερες γνωριμίες και φίλους και να μην είναι τόσο αποκομμένη, εξαιτίας του επαγγέλματος του πατέρα της οικογένειας. Επίσης, θα ήθελε, αν είχε το δικαίωμα επιλογής οικογένειας, να ανήκει σε μία οικογένεια που ο πατέρας έχει καλύτερη συμπεριφορά απέναντι στο παιδί του, αλλά και που θα έχει ως πρώτη έννοια του την δημιουργία υγιούς αδερφικής σχέσης, χωρίς συγκρίσεις και υποβιβασμούς. Τέλος, υπογραμμίζει, ότι η οικογένεια που θα επέλεγε, θα ήθελε να αναγνωρίζει και να λύνει άμεσα τα προβλήματα της. Να ενδιαφέρεται εξίσου για όλα τα μέλη που την απαρτίζουν, τόσο για τη συναισθηματική, όσο και για την ψυχική τους υγεία.

9.2.22. Οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των γονέων και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων του υποκειμένου (Ερώτηση Νο22)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι ρόλο έπαιξαν οι γονείς σου και οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών σου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο που πιστεύουν, ότι έπαιξαν οι γονείς τους στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.22.1. Οι γονείς ως πηγή προτύπου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι διαδικασίες ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των γονέων του διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της ανατροφής της. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] πολλές φορές, ε... παρατηρώ, ότι, ό, τι μου είχαν μάθει οι γονείς μου, τα λέω κι εγώ στα παιδιά μου. Δηλαδή, μου έλεγαν, ας πούμε, μην... ή μην κάνω έτσι για μικροπράγματα... το ίδιο λέω κι εγώ στα παιδιά μου... Ας πούμε, όταν με χτυπούσαν, ξέρω 'γω, στον ποπό, ε... το κάνω κι εγώ, όταν βλέπω, ότι, έ, έχει ξεφύγει πια.

9.2.22.2. Ο παππούς και η γιαγιά ως πηγή προτύπου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι οι παππούδες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ανατροφής και διαπαιδαγώγησης του. Σχετικά, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Ε... δυστυχώς... ε... στενοχωριέμαι, δηλαδή, που το λέω, αλλά πιστεύω, ότι οι γονείς μου... δεν έπαιξαν έτσι ιδιαίτερα θετικό ρόλο στην ανατροφή μου και στη διαπαιδαγώγησή μου. Ε... δηλαδή... ε... πιστεύω, ότι ουσιαστικά τα κατάλληλα εφόδια τα πήρα από τον παππού μου και τη γιαγιά μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο των γονέων στη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις των παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 91 πιο κάτω.

Πίνακας 91: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των γονέων στη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις των παιδιών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο των γονέων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Οι γονείς ως πηγή προτύπου	1	0	1
Ο παππούς και η γιαγιά ως πηγή προτύπου	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή των παιδιών και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών τους, είναι καταλυτικός, αφού αυτοί αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μαρία, ό, τι της έκανα ή της έλεγαν οι δικοί της γονείς, βλέπει τώρα να το επαναλαμβάνει η ίδια στα παιδιά της.

Εν αντιθέσει η Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι δικοί της γονείς δεν έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγησή της, αφού αυτόν τον ρόλο τον είχαν αναλάβει ο παππούς και η γιαγιά της, μεγαλώνοντάς την. Αυτούς, λοιπόν θεωρεί ως πρότυπα στη δική της ζωή.

9.2.23. Αυτονομία παιδιών (Ερώτηση Νο23)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Σε αγχώνει το γεγονός ότι τα παιδιά σου μεγαλώνουν και κάποια στιγμή θα πρέπει να αυτονομηθούν και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν αισθάνονται άγχος για το μέγαλωμα των παιδιών τους και την μελλοντική τους αυτονομία. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.23.1. Η αυτονομία ως πορεία της ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την αυτονομία ως απαραίτητο στοιχείο των διαδικασιών ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών από τους γονείς. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Όχι, δεν με αγχώνει καθόλου. Γιατί κι εγώ την ίδια γραμμή τράβηξα, και ο κάθε άνθρωπος, αυτή είναι η πορεία της ζωής του.

9.2.23.2. Η αυτονομία ως σκοπός της οικογένειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η αυτονομία των παιδιών αποτελεί σκοπό των γονέων στην ανατροφή των παιδιών. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Όχι, δεν με αγχώνει καθόλου το γεγονός, ότι τα παιδιά μου μεγαλώνουν και κάποια στιγμή θα πρέπει να αυτονομηθούν. Ε... γιατί... πιστεύω, ότι αυτός είναι ο ρόλος των γονέων. Ε... να κάνει αυτόνομα παιδιά και ευτυχισμένα.

Όπως συμπεραίνουμε από τον παραπάνω πίνακα και οι δύο μητέρες δεν αγχώνονται καθόλου με την προοπτική της αυτονομίας των παιδιών τους. Η Μαρία αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι «αυτή είναι η πορεία ζωής του ατόμου» και η Ευαγγελία από την πλευρά της, ότι «αυτός πρέπει να είναι ο σκοπός της οικογένειας». Να δημιουργεί, δηλαδή αυτόνομα, και κατά συνέπεια, ευτυχισμένα παιδιά.

9.1.24. Τα υποκείμενα σε δέκα χρόνια από σήμερα (Ερώτηση Νο24)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι τον εαυτό σου σε δέκα χρόνια από σήμερα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πώς φαντάζονται τον εαυτό τους σε δέκα χρόνια από σήμερα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.24.1. Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή άγχους: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το πέρασμα του χρόνου το γεμίζει με άγχος, επειδή πιστεύει, ότι χάνει τη φρεσκάδα και τη δύναμή του. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] με αγχώνει, με αγχώνει ο χρόνος, ναι. Με αγχώνει ο χρόνος. Θα 'θελα να 'χω τη φρεσκάδα... που έχω και τώρα και τη δύναμη.

9.2.24.2. Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή ενέργειας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει το πέρασμα των χρόνων ως αφορμή να ασχοληθεί με το εαυτό του και με δραστηριότητες που του αρέσουν και το γεμίζουν με ενέργεια. Ακούστηκε λοιπόν, το εξής:

Μαρία: [...] Στα σαράντα πιστεύω, θα 'μαι πιο... πιο ενεργητική. Ε... θα είμαι πιο... ενεργητική. Γιατί τα παιδιά μου θα 'χουνε μεγαλώσει και θα μπορώ κι εγώ να μην είμαι μ' ένα μωρό στην αγκαλιά ή μ' ένα παιδάκι απ' το χέρι, να μην μου πέσει, να μην μου χτυπήσει... Μπορεί να κάνω κι εγώ κάτι, καμιά δραστηριότητα, κάτι, να μάθω κι εγώ... οτιδήποτε. Απλά να μάθω.

9.2.24.3. Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή ενότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει το πέρασμα του χρόνου σαν μία ευκαιρία απόκτησης και άλλου παιδιού με τον σύζυγο και γενικότερα προσδίδει στο πέρασμα του χρόνου την ευτυχία και την αγάπη των μελών της οικογένειας. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] τον εαυτό μου... σε δέκα χρόνια από σήμερα, ε... τον φαντάζομαι μαζί με το Γιώργο... και τις, ε... δύο μας... τις κόρες. Ίσως ο Θεός μας στείλει και τρίτο παιδάκι ε, και θέλω να είμαστε ευτυχισμένοι και αγαπημένοι, όπως είμαστε σήμερα.

9.2.24.4. Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή σκέψης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιμετωπίζει το πέρασμα του χρόνου, ως αφορμή για σκέψη των γονέων του, αναφορικά με τα λάθη που έχουν κάνει στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] θέλω να φανταστώ, αλλά νομίζω, ότι είναι πλέον πολύ δύσκολο, ότι ίσως έτσι με προσεγγίσουν οι γονείς μου και τους προσεγγίσω κάπως διαφορετικά. Δηλαδή, ότι ίσως σκεφτούν κι εκείνοι από την πλευρά τους, αν έχουν κάνει λάθη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το πώς θα είναι ο εαυτός σε δέκα χρόνια, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 92 πιο κάτω.

Πίνακας 92: Κατηγορίες που αφορούν τον εαυτό σε δέκα χρόνια σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον εαυτό σε δέκα χρόνια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή άγχους	1	0	1
Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή ενέργειας	1	0	1
Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή ενότητας	0	1	1
Το πέρασμα του χρόνου ως πηγή σκέψης	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, την Μαρία το πέρασμα του χρόνου την γεμίζει άγχος, διότι πιστεύει, ότι θα χαθεί η ζωντάνια και η δύναμή της. Πιστεύει, όμως, ότι θα της απομένει περισσότερη ενέργεια, αφού τα τέσσερα παιδιά της θα έχουν πλέον μεγαλώσει και δεν θα χρειάζεται να ανησυχεί συνεχώς γι' αυτά και να τρέχει από πίσω τους.

Η Ευαγγελία από την άλλη θεωρεί, ότι σε δέκα χρόνια η οικογένειά της θα είναι ακόμη αγαπημένη και ενωμένη. Θεωρεί, επίσης, ότι αυτό το χρονικό διάστημα είναι απαραίτητο, προκειμένου οι γονείς της να αναλογιστούν, αν έχουν κάνει σε κάποιο σημείο λάθος, αναφορικά με το μέγεθος των παιδιών τους, και να προσεγγίσει ο ένας τον άλλον με διαφορετικό τρόπο.

9.2.25. Επαγγελματική αποκατάσταση και δημιουργία οικογένειας (Ερώτηση Νο25)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Η επαγγελματική αποκατάστασή σου είναι πιο σημαντική από τη δημιουργία οικογένειας και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την επαγγελματική τους αποκατάσταση και την δημιουργία οικογένειας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.25.1. Η δημιουργία οικογένειας ως πηγή προτεραιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την προτεραιότητα στη ζωή του της δημιουργίας οικογένειας και όχι της επαγγελματικής αποκατάστασης. Σχετικά, διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Όχι, όχι, δεν είναι πιο σημαντική. Πάντα έλεγα στον εαυτό μου, θέλω να δημιουργήσω οικογένεια και μετά το χρήμα.

Ευαγγελία: [...] Όχι, δεν είναι πιο σημαντική η, η επαγγελματική μου αποκατάσταση από τη δημιουργία οικογένειας.

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν την δημιουργία οικογένειας από την επαγγελματική αποκατάσταση. Θεωρούν, δηλαδή, ότι το να αποκτήσουν παιδιά είναι πολύ σημαντικότερο και ουσιαστικότερο από το να αποκατασταθούν επαγγελματικά.

9.2.26. Η οικογένεια του υποκειμένου στο μέλλον (Ερώτηση Νο26)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι την οικογένεια που θέλεις να δημιουργήσεις στο μέλλον; Θα διαφέρει από την οικογένεια στην οποία μεγάλωσες, και αν ναι, σε τι», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων, σχετικά με το πώς φαντάζονται την οικογένεια που θέλουν να δημιουργήσουν στο μέλλον και αν αυτή θα διαφέρει από την οικογένεια, στην οποία μεγάλωσαν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.26.1. Η ελευθερία αποφάσεων ως πηγή ομοιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως ομοιότητα μεταξύ της δικής του οικογένειας μελλοντικά και της οικογένειας των γονιών της, την ελευθερία επιλογών και αποφάσεων στη ζωή των παιδιών. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] όχι, πιστεύω, ότι δεν θα διαφέρει σε πολλά πράγματα. Ε... τα παιδιά θα τραβήξουν το δρόμο τους, έτσι όπως τον τράβηξα, κι εγώ και οι αδερφές μου. Όπως θέλουνε. Ε... ομοιότητα βλέπω σ' αυτό. Δηλαδή... οι γονείς μας δεν στάθηκαν εμπόδιο σ' αυτά... και στις επιλογές και στα γράμματα και σ' α, και στα... οικογενειακά.

9.2.26.2. Η οικονομική στενότητα ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως βασική διαφορά ανάμεσα στην οικογένεια που μεγάλωσε και την δική του οικογένεια, την μειωμένη δυνατότητα παροχής υλικών αγαθών στα παιδιά. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] Θα διαφέρει, στο ότι δεν δώσαμε πολλά στα παιδιά μας, από άποψη χρημάτων... και σπιτιών και οικοπέδων και δεν ξέρω κι εγώ, τι. Σ' αυτό θα διαφέρει.

9.2.26.3. Η οικονομική δυνατότητα ως πηγή ομοιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι επιθυμία του αποτελεί το να μπορέσει να προσφέρει σε οικονομικό επίπεδο στα παιδιά, ό, τι προσέφεραν στο ίδιο οι γονείς του. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] Δηλαδή, το μόνο θετικό και το μόνο καλό που θέλω να πάρω από τους γονείς μου, είναι να μπορώ κι εγώ στον οικονομικό τομέα να ανταπεξέλθω σε αυτά που θα θέλουν τα παιδιά μου. Όχι, στα υπερβολικά που θα θέλουν, αλλά σε αυτά που κρίνω ως γονέας, ότι... είναι σωστό να έχουν και να... θέλουν.

9.2.26.4. Η υποστηρικτική οικογένεια ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει τον υποστηρικτικό ρόλο που οφείλουν να έχουν οι γονείς απέναντι στα παιδιά εντός οικογενειακών πλαισίων. Χαρακτηριστικά αναφέρει το εξής:

Ευαγγελία: [...] θέλω να... να είμαι υποστηρικτική στα παιδιά μου, να μην τα συγκρίνω και να μην αποθαρρύνω κανένα από τα δύο. Να τα επιβραβεύω και τα δύο, να λέω μπράβο και στα δύο.

9.2.26.5. Το μέγλωμα των παιδιών ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την τεράστια σημασία που έχει για τα αδέρφια το κοινό τους μέγλωμα, η κοινή διαμονή τους μέσα στο σπίτι τα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Να τα μεγαλώσω και τα δύο, κι αν ο Θεός μου στείλει κι άλλο, ε, μαζί, σαν αδέρφια, ε... για να πονάει το ένα το άλλο.

9.2.26.6. Ο χρόνος ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει το γεγονός, ότι το ζευγάρι μέσα στο γάμο πρέπει να περνάει χρόνο μαζί, κάτι το οποίο δεν συνέβαινε στην οικογένεια των γονέων του. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] θέλω ο σύζυγός μου κι εγώ να 'μαστε συνέχεια μαζί. Δηλαδή, στην οικογένειά μας, δηλαδή, να περνάμε και ποιοτικό και ποσοτικό χρόνο μαζί.

9.2.26.7. Η συναισθηματική και ψυχική παρουσία ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί απαραίτητη την συναισθηματική και ψυχική εμπλοκή των γονέων στο μέγλωμα των παιδιών, κάτι το οποίο στερήθηκε το ίδιο από την οικογένειά του. Χαρακτηριστικό είναι το εξής απόσπασμα:

Ευαγγελία: [...] Θέλω να είμαι κοντά στα παιδιά μου, κι εγώ κι ο σύζυγός μου, συναισθηματικά και ψυχικά. Αυτό με νοιάζει, κυρίως. Να 'μαι δίπλα στις κόρες μου, να με νιώθουν σαν φίλη τους, να μπορούν να συζητήσουν τα πάντα μαζί τους. Όχι, βέβαια, σαν φίλη τους και να χάσουμε, ας πούμε, και κάποια όρια. Σαν μητέρα - φίλη τους.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τη δημιουργία οικογένειας στο μέλλον και τις ομοιότητες με την πατρική οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 93 πιο κάτω.

Πίνακας 93: Κατηγορίες που αφορούν τη δημιουργία οικογένειας στο μέλλον και ομοιότητες με την πατρική οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τη δημιουργία οικογένειας στο μέλλον	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ελευθερία αποφάσεων ως πηγή ομοιότητας	1	0	1
Η οικονομική στενότητα ως πηγή διαφοράς	1	0	1
Η οικονομική δυνατότητα ως πηγή ομοιότητας	0	1	1
Η υποστηρικτική οικογένεια ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Το μέγεθος των παιδιών ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Ο χρόνος ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Η συν/κή και ψυχική παρουσία ως πηγή διαφοράς	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι η δική της οικογένεια θα μοιάζει με την οικογένεια καταγωγής της στην ελευθερία αποφάσεων. Όπως, δηλαδή, η ίδια και οι αδερφές της, ήταν ελεύθερες και επέλεξαν να κάνουν, ό, τι ήθελαν στη ζωή τους, τον ίδιο δρόμο θα ακολουθήσει και η Μαρία για τα παιδιά της. Θα είναι ελεύθερα να πάρουν τις δικές τους αποφάσεις για το τι θέλουν να κάνουν στη ζωή τους. Η Μαρία ωστόσο αναφέρει, ότι στα δικά της παιδιά δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να τους παράσχει σπίτια και χρήματα που έδωσαν σε εκείνη οι γονείς της. Θα διαφέρει με λίγα λόγια από την οικογένεια καταγωγής της στην παροχή υλικών αγαθών προς τα παιδιά.

Η Ευαγγελία τώρα επιθυμεί να μπορέσει να βοηθήσει οικονομικά τα παιδιά της, όπως ακριβώς βοήθησαν οι γονείς της εκείνη. Είναι το μόνο σημείο, στο οποίο επιθυμεί να μοιάσει η δική της οικογένεια με την οικογένεια καταγωγής της. Η Ευαγγελία λοιπόν, αναφέρει, ότι, σε αντίθεση με τη δική της οικογένεια, θέλει να είναι ιδιαίτερα υποστηρικτική απέναντι στα παιδιά της. Να τα ενθαρρύνει και να τους δίνει δύναμη. Επιπλέον, θεωρεί, ότι το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να τα μεγαλώσει μαζί σαν αδέρφια, να γεύονται μαζί τις λύπες και τις χαρές, τα παιχνίδια και τους τσακωμούς. Ακόμη, τονίζει, για άλλη μια φορά, τη σημασία της συναισθηματικής και ψυχικής παρουσίας και των δύο γονέων δίπλα στα παιδιά τους. Και τέλος, υπογραμμίζει την σπουδαιότητα για το ζευγάρι του μοιράσματος ποιοτικού και ποσοτικού χρόνου μεταξύ τους. Το ζευγάρι μέσα στο γάμο οφείλει να θυμάται, ότι εκτός από γονείς είναι και αντρόγυνο με επιθυμίες και «θέλω».

9.2.27. Επιθυμητός αριθμός παιδιών (Ερώτηση Νο27)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πόσα ακόμη παιδιά θα ήθελες να κάνεις και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον αριθμό των παιδιών που επιθυμούν να αποκτήσουν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.27.1. Τα υπάρχοντα παιδιά ως πηγή ολοκλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί τον αριθμό των παιδιών που κατέχει ήδη ως ικανοποιητικό, χωρίς να αφήνει υπόνοιες για απόκτηση και άλλου μέλους στην οικογένεια μελλοντικά. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Ο Θεός να με συγχωρέσει, κανένα. Γιατί πλέον θεωρώ, ότι έχω... θα ολοκληρωθώ με το τέταρτο παιδάκι, δεν έχω κάποια ανάγκη να κάνω πέντε και έξι παιδιά.

9.2.27.2. Ο γιος ως πηγή ολοκλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η οικογένειά του θα ολοκληρωθεί με την απόκτηση ενός ακόμη παιδιού, ενός αγοριού, αφού η οικογένεια αποτελείται από δύο κόρες. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] επειδή ο σύζυγός μου επιμένει, ότι θέλει και τρίτο, ε... ίσως, ε... κάποια στιγμή, όταν μεγαλώσει και η... Δέσποινα και η μπέμπα, δηλαδή, μετά από δύο, τρία χρόνια, ίσως σκεφτώ να κάνω και ένα τρίτο, γιατί, για να είμαι ειλικρινής, θα ήθελα κι ένα αγόρι μέσα στην οικογένεια, ένα γιο, δηλαδή, και αφού το θέλει τόσο πολύ και ο σύζυγός μου... ε... ίσως το σκεφτώ, αλλά... μετά από δύο, τρία χρόνια.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον επιθυμητό αριθμό παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 94 πιο κάτω.

Πίνακας 94: Κατηγορίες που αφορούν τον επιθυμητό αριθμό παιδιών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον επιθυμητό αριθμό παιδιών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Τα υπάρχοντα παιδιά ως πηγή ολοκλήρωσης	1	0	1
Ο γιος ως πηγή ολοκλήρωσης	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η πρώτη μητέρα, η Μαρία, θεωρεί, ότι τα παιδιά που έχει ήδη – τέσσερα- είναι αρκετά και δεν θα ήθελε να αποκτήσει άλλο. Εν αντιθέσει, η Ευαγγελία υπογραμμίζει το γεγονός, ότι θα ήθελε ένα τρίτο παιδί, και ειδικότερα έναν γιο, αφού έχει ήδη δύο κόρες.

9.2.28. Ολοκλήρωση και μητρότητα (Ερώτηση Νο28)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πιστεύεις πως μια γυναίκα ολοκληρώνεται όταν κάνει παιδιά και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την μητρότητα και την γυναικεία ολοκλήρωση που απορρέει από αυτήν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.28.1. Η μητρότητα ως πηγή ολοκλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την ολοκλήρωση που νιώθει η μητέρα με την απόκτηση των παιδιών της. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] Ναι, πιστεύω η μητρότητα είναι το κάτι άλλο. Γιατί... σε γεμίζει, σε... βλέπεις, ότι απ' τη ζωή σου βγαίνει μια άλλη ζωή. Είναι ασύλληπτο, είναι πολύ... το συναίσθημα είναι πολύ μεγάλο.

Ευαγγελία: [...] πιστεύω, ότι μία γυναίκα, σίγουρα ολοκληρώνεται, όταν κάνει παιδιά, ε... γιατί... μέσα στα παιδιά... βλέπει τον εαυτό της, ε... κομμάτι του εαυτού της και του ανθρώπου που αγαπάει, ε... γιατί μέσα από το παιδί, ζει και βιώνει την μητρότητα και πιστεύω, ότι... η γυναίκα, όταν γίνεται μητέρα ανακαλύπτει μία... εντελώς διαφορετική πτυχή της... προσωπικότητάς της και της συμπεριφοράς της.

9.2.28.2. Η μητρότητα ως πηγή ωριμότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει τις εμπειρίες που αποκτά η γυναίκα μέσω της απόκτησης των παιδιών, αλλά και τη διαδικασία της ωριμότητας, στην οποία υπεισέρχεται. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] από προσωπική, ας πούμε εμπειρία, ε... όταν απέκτησα τη Δέσποινα, έγινα πολύ πιο ώριμη. Δηλαδή, ένιωθα αυτόματα, ότι ωρίμασα, ότι... δηλαδή, βλέπεις τα πράγματα από μία εντελώς διαφορετική οπτική γωνία. Από μία διαφορετική σκοπιά. Δηλαδή, είσαι πιο ευαίσθητη... ε, απέναντι στους κινδύνους, απέναντι στις ασθένειες, απέναντι γενικά στο μέλλον, απέναντι ακόμη και στο περιβάλλον. Γιατί σκέφτεσαι, ας πούμε, ότι έχεις ένα παιδί και σε πιο περιβάλλον θα μεγαλώσει. Γενικά πιστεύω, ότι διαφοροποιείται εντελώς η συμπεριφορά της γυναίκας, όταν κάνει παιδιά ε... και σίγουρα ολοκληρώνεται.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την μητρότητα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 95 πιο κάτω.

Πίνακας 95: Κατηγορίες που αφορούν την μητρότητα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την μητρότητα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η μητρότητα ως πηγή ολοκλήρωσης	1	1	2
Η μητρότητα ως πηγή ωριμότητας	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι η μητρότητα ολοκληρώνει τη γυναικεία φύση, αφού της χαρίζει απίστευτα συναισθήματα, αλλά και ένα παιδί, που είναι κομμάτι από τον εαυτό τον δικό της, αλλά και του ανθρώπου που αγαπάει. Η Ευαγγελία, επιπλέον, αναφέρει, ότι η μητρότητα ωριμάζει τη γυναίκα, αφού αλλάζει ο τρόπος σκέψης της και γενικότερα διαφοροποιείται η συμπεριφορά της, αφού η μητρότητα την ωθεί, στο να σκέφτεται με γνώμονα το κοινό καλό, και όχι το προσωπικό της συμφέρον.

9.2.29. Τα ιδανικά παιδιά (Ερώτηση Νο29)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Περιέγραψε μου τα ιδανικά παιδιά για σένα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τα ιδανικά παιδιά. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.29.1. Η ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως πηγή του ιδανικού παιδιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την συναισθηματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού ως απαραίτητη προϋπόθεση δημιουργίας του ιδανικού παιδιού. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] να είναι ολοκληρωμένες προσωπικότητες, και... συναισθηματικά και ψυχολογικά... να σκέφτεται, να... ονειρεύεται, να φαντάζεται, να πειραματίζεται. Αυτά θα ήθελα για ένα παιδί. Και να αισθάνεται. Πάνω απ' όλα. Να... να μην είναι ένα παιδί ψυχρό, απόλυτο, αυστηρό. Να είναι ένα παιδί, χαρούμενο, ένα παιδί... ε, ευαίσθητο, αλλά όχι υπερευαίσθησις, να καταλαβαίνει τον άλλον, να συμπονάει τον άλλον.

9.2.29.2. Οι ιδανικοί γονείς ως πηγή του ιδανικού παιδιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ύπαρξη του ιδανικού παιδιού προϋποθέτει την ύπαρξη των ιδανικών γονιών, προκειμένου να δημιουργηθεί το παιδί αυτό. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] Πιστεύω, ότι... για να είναι ένα παιδί ιδανικό, ε... πρέπει να το μεγαλώσουν ιδανικοί γονείς. Ε... δηλαδή, ιδανικοί γονείς για μένα, προκειμένου να δημιουργήσουν ιδανικά παιδιά, είναι οι γονείς που καταρχήν αγαπάνε τα παιδιά. Δείχνουνε, ότι τα αγαπάνε, για να μάθουν και τα παιδιά να αγαπάνε... επίσης, για μένα ιδανικοί γονείς είναι αυτοί που σέβονται τα παιδιά, αυτοί που τα ενθαρρύνουν και αυτοί που τα... ενισχύουν θετικά σε καθημερινή βάση, για να μάθουν τα παιδιά να έχουν αυτοεκτίμηση, για να αποκτήσουν δυνάμεις, για να μάθουν να πολεμούν ε... τα κακά, που

μπορεί να παρουσιαστούν στη ζωή τους... οι γονείς πρέπει να σέβονται τα παιδιά, για να δείξουν τι σημαίνει σεβασμός, ούτως ώστε τα παιδιά να σέβονται τους γονείς μεθαύριο.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα ιδανικά παιδιά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 96 πιο κάτω.

Πίνακας 96: Κατηγορίες που αφορούν τα ιδανικά παιδιά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα ιδανικά παιδιά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως πηγή του ιδανικού παιδιού	1	0	1
Οι ιδανικοί γονείς ως πηγή του ιδανικού παιδιού	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, για την Μαρία το ιδανικό παιδί, είναι αυτό που διαθέτει ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που χαρακτηρίζεται από μία ψυχική και συναισθηματική υπόσταση, που έχει την ικανότητα να σκέφτεται, να φαντάζεται, να πειραματίζεται, που κατανοεί, συμπονάει, είναι χαρούμενο. Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά κάνει λόγο, όχι για ιδανικό παιδί, αλλά για ιδανικούς γονείς. Θεωρεί, δηλαδή, ότι προκειμένου να υπάρξει το ιδανικό παιδί, πρέπει να υπάρχει ήδη ο ιδανικός γονέας. Αυτός που θα το αναθρέψει με αρχές και αξίες και θα του μεταδώσει αγάπη, σεβασμό, ενθάρρυνση, αυτοεκτίμηση, δύναμη, θετική ενίσχυση.

9.2.30. Δημιουργία οικογένειας και ιδανικός σύντροφος (Ερώτηση Νο30)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ο σύντροφος που έχεις είναι ο ιδανικός σύντροφος για σένα, όσον αφορά στη δημιουργία οικογένειας μαζί του; Περιέγραψε μου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον ιδανικό σύντροφο και τη δημιουργία οικογένειας μαζί του. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.30.1. Η αγάπη προς τα παιδιά ως πηγή του ιδανικού συντρόφου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την αγάπη του συζύγου προς τα παιδιά, ως απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να καταστεί ο ίδιος ιδανικός σύντροφος. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] ότι είναι ιδανικός με την έννοια ότι... ό, ό, ο, αγαπάει τα παιδιά, όπως το Θεό, δηλαδή, αυτό.

Ευαγγελία: [...] ο σύντροφος που έχω τώρα, ο σύζυγός μου, ε... πιστεύω, ότι είναι ο ιδανικός σύντροφος για εμένα, ε... Και αυτό το κατάλαβα, όταν είδα πόσο πολύ αγαπούσε το πρώτο μου παιδί, το οποίο, όπως έχω πει πολλές φορές δεν είναι δικό του βιολογικά, ε, κι αυτό που έχει σημασία για μένα, είναι, ότι με κάνει και το ξεχνάω αυτό το πράγμα. Δηλαδή, ξεχνάω, ότι δεν είναι βιολογικά δικό του παιδί, λόγω της μεγάλης αγάπης και υποστήριξης, που δείχνει απέναντι στη Δέσποινα, και του ότι από τότε που γεννήθηκε η μπέμπα μας δεν ξεχωρίζει καθόλου το ένα παιδί από το άλλο.

9.2.30.2. Ο πατέρας που αφιερώνει χρόνο ως πηγή του ιδανικού συντρόφου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί απαραίτητη την συναισθηματική και ψυχική παρουσία του πατέρα δίπλα στο παιδί. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] είναι ιδανικός ε, σύντροφος, γιατί, ε... ασχολείται με τα παιδιά, τους αφιερώνει, δηλαδή, ποιοτικό κυρίως χρόνο, όχι ποσοτικό. Είναι δίπλα τους συναισθηματικά και ψυχολογικά, είναι μέρος της ζωής τους. Δηλαδή, και θα παίξει με τη Δέσποινα και θα παίξει και με τις κούκλες της, και θα παίξει και επιτραπέζια και πάζλ, δηλαδή θα έχει αναμνήσεις μεθαύριο το παιδί μου στη ζωή του από τη φιγούρα την πατρική... και με το άλλο το παιδί μου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ιδανικό σύντροφο και τη δημιουργία οικογένειας μαζί του παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 97 πιο κάτω.

Πίνακας 97: Κατηγορίες που αφορούν τον ιδανικό σύντροφο και την δημιουργία οικογένειας μαζί του σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον ιδανικό σύντροφο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη προς τα παιδιά ως πηγή του ιδανικού συντρόφου	1	1	2
Ο πατέρας που αφιερώνει χρόνο ως πηγή του ιδανικού συντρόφου	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο σύζυγός τους είναι ιδανικός, αφού αγαπάει και προσέχει τα παιδιά τους και, όπως αναφέρει η Ευαγγελία, δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα στα παιδιά. Η Ευαγγελία επίσης, αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρείται ιδανικός, αφού αφιερώνει ποιοτικό χρόνο με τα παιδιά και είναι δίπλα τους, συναισθηματικά και ψυχικά.

9.2.31. Ο ιδανικός γάμος (Ερώτηση Νο31)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς φαντάζεσαι τον ιδανικό γάμο», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον ιδανικό γάμο. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.31.1. Ο γάμος ως πηγή αλληλοσυμπλήρωσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί τον ιδανικό γάμο ως αποτέλεσμα σωματικού, πνευματικού και συναισθηματικού ταιριάσματος. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] το ζευγάρι να είναι... ερωτευμένο, αγαπημένο, ε... και σωματικά και πνευματικά, και συναισθηματικά. Δηλαδή... να έχει βρει ο άλλος το συμπλήρωμά του.

9.2.31.2. Ο γάμος ως πηγή συναισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την σημασία των αληθινών συναισθημάτων, όπως είναι η αγάπη, ο σεβασμός, η κατανόηση και η ειλικρίνεια, ως προϋπόθεση του ιδανικού γάμου. Ακουστήκε, λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] τα συναισθήματα του ενός ως προς τον άλλον. Ε, να είναι αληθινά, ειλικρινή και όχι ψεύτικα. Γιατί, έτσι κι αλλιώς, το ψέμα θα φανεί. Δε, δε, δεν στεριώνει γάμος πιστεύω... με ψεύτικα συναισθήματα. Θα... θα νεκρωθεί, θα διαλυθεί. Και... ψυχικά. Οι δυο ψυχές να είναι... αληθινές, όχι προσποιητές.

Ευαγγελία: [...] δεν πιστεύω, ότι υπάρχει ιδανικό. Δηλαδή, ούτε ιδανικά παιδιά πιστεύω, ότι υπάρχουν, ούτε ιδανικός γάμος. Δηλαδή, πιστεύω, ότι η ανθρώπινη σχέση, επειδή είναι διαδραστική και επειδή πάντα ο ένας επηρεάζεται από τον άλλον, και επειδή γενικά ο ρυθμός της ζωής αλλάζει, οι άνθρωποι αλλάζουν, δηλαδή, οι ανάγκες οι δικές μου, ας πούμε, και σαν άνθρωπος και σαν γυναίκα, ήταν άλλες στην ηλικία των είκοσι, άλλες στην ηλικία των τριάντα, άλλες των σαράντα κ. ο. κ. Και

οι... και οι ανάγκες, ας πούμε, του άντρα μου, σίγουρα είναι διαφορετικές ανά δεκαετία, ανά πενταετία. Δηλαδή, πιστεύω, ότι οι ανάγκες αλλάζουν, ιδανικός γάμος δεν υπάρχει. Απλά αυτό που πρέπει να υπάρχει μέσα σε ένα γάμο είναι η αγάπη, ο σεβασμός, η κατανόηση και η ειλικρίνεια. Δηλαδή, όταν υπάρχουν αυτά, πιστεύω, ότι ακόμα και όταν ο, ο ρυθμός της ζωής αλλάζει, και όταν οι άνθρωποι αλλάζουν, και όταν οι καταστάσεις αλλάζουν. Δηλαδή σήμερα μπορεί να έχεις να φας, αύριο να μην έχεις, σήμερα μπορεί να έχεις ένα σπίτι, αύριο να μην έχεις, σήμερα μπορεί να σταθείς δίπλα σου, δίπλα στα παιδιά σου συναισθηματικά και ψυχικά, αλλά μεθαύριο, ας πούμε, που μπορεί να αντιμετωπίσεις ένα πένθος, ή ένα επαγγελματικό πρόβλημα, ε... ή οποιαδήποτε άλλη δυσκολία, να μην είσαι δίπλα στα παιδιά, συναισθηματικά ή και ψυχικά.

9.2.31.3. Ο γάμος ως πηγή επικοινωνίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση του ιδανικού γάμου την ύπαρξη επικοινωνίας ανάμεσα στο ζευγάρι. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] να μπορούν να τα βρίσκουνε, να έχουνε μία συζήτηση, ας πούμε, και να μπορούνε να... να καταλαβαίνει ο ένας τι λέει ο άλλος. Να... έχουνε, ας πούμε, αρκε, αρκετή γνώ, γνώση, ναι, εξυπνάδα, τελοςπάντων ή, ή αντίληψη, που να μπορεί ο ένας να βοηθάει τον άλλον. Σε κάποια προβλήματα δουλειάς ή.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον ιδανικό γάμο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 98 πιο κάτω.

Πίνακας 98: Κατηγορίες που αφορούν τον ιδανικό γάμο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον ιδανικό γάμο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο γάμος ως πηγή αλληλοσυμπλήρωσης	1	0	1
Ο γάμος ως πηγή συναισθημάτων	1	1	2
Ο γάμος ως πηγή επικοινωνίας	1	0	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο ιδανικός γάμος, πρέπει να στηρίζεται σε αληθινά αισθήματα, όπως είναι η αγάπη, ο σεβασμός, η κατανόηση, και η ειλικρίνεια, και όχι ψεύτικα ή προσποιητά. Επιπλέον, η Μαρία υπογραμμίζει το γεγονός, ότι μέσα από τον ιδανικό γάμο το ζευγάρι πρέπει να αλληλοσυμπληρώνεται, πνευματικά, συναισθηματικά και ψυχικά.

Τέλος, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι βασική προϋπόθεση του γάμου είναι η επικοινωνία που πρέπει να υπάρχει ανάμεσα στους δύο συντρόφους. Να μπορούν, δηλαδή, να συζητούν, να κάνουν διάλογο, να βοηθούν με τις σκέψεις τους και τα λόγια τους ο ένας τον άλλον, όταν το χρειάζεται.

9.2.32. Αγάπη προς ένα συγκεκριμένο πρόσωπο / -α (Ερώτηση Νο32)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Γιατί οι άνθρωποι τυχάνει να αγαπούν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή πρόσωπα (για ένα χρονικό τουλάχιστον διάστημα) και όχι ένα άλλο», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον λόγο που οι άνθρωποι ωθούνται στο να αγαπούν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.32.1. Η επιλογή ενός προσώπου ως πηγή κοινών ενδιαφερόντων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο βλέπει την αγάπη προς ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, ως αποτέλεσμα

κοινών ενδιαφερόντων και γενικότερα κοινής στάσης ζωής απέναντι στα πράγματα. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] έχουσε κοινά... ε... κοινά ενδιαφέροντα και κοινά συναισθήματα. Δηλαδή, ε, κάνω παρέα με κάποιον για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, γιατί... μ' ενδιαφέρουν τα πιστεύω του, μ' ενδιαφέρουν οι αντιλήψεις του, ε... τα βρίσκω, ε... τον συμπαθώ, τον εκτιμώ.

9.2.32.2. Η επιλογή ενός προσώπου ως πηγή ανάγκης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο χαρακτηρίζει την αγάπη προς ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, ως αποτέλεσμα αναγκαιότητας στη ζωή. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] αγαπούμε αυτό το συγκεκριμένο πρόσωπο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, γιατί, ίσως ταιριάζουν οι ανάγκες τους, εκείνα τα διαστήματα. Δηλαδή, μπορεί και οι δύο, ας πούμε, να είναι φοιτητές, και να έτυχε να είναι στην ίδια πόλη και απλά να λένε σ' αγαπώ, ας πούμε, ο ένας στον άλλο, για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, που είναι φοιτητές, για να περάσουν καλά, ας πούμε, και μετά, μόλις τελειώνουν το Πανεπιστήμιο τραβάει ο καθένας το δρόμο του.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το λόγο που οι άνθρωποι αγαπούν ένα υποκείμενο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 99 πιο κάτω.

Πίνακας 99: Κατηγορίες που αφορούν το λόγο που οι άνθρωποι αγαπούν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την αγάπη για συγκεκριμένο διάστημα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η επιλογή ενός προσώπου ως πηγή κοινών ενδιαφερόντων	1	0	1
Η επιλογή ενός προσώπου ως πηγή ανάγκης	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι οι άνθρωποι επιλέγουν να αγαπούν έναν άνθρωπο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, επειδή τυχαίνει να ταιριάζουν τα ενδιαφέροντά τους, τα συναισθήματά τους, οι αντιλήψεις τους, τα «πιστεύω» τους. Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι η ανάγκη είναι αυτή που ωθεί το άτομο να αγαπάει ένα πρόσωπο για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

9.2.33. Ο σύντροφός μου (Ερώτηση Νο33)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι άποψη έχεις για τον σύντροφό σου; Σε ποιο βαθμό ταιριάζετε», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το σύντροφό τους και το βαθμό, στον οποίο πιστεύουν, ότι ταιριάζουν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.33.1. Ο φιλήσυχος άνθρωπος ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ως στοιχείο αρεσκείας στο χαρακτήρα του συντρόφου του το γεγονός, ότι είναι φιλήσυχος και ότι απουσιάζει οποιαδήποτε μορφή επιθετικότητας ή βιαιότητας από την συμπεριφορά του. Αναφέρθηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Πιστεύω, ότι είναι άνθρωπος, έτσι φιλήσυχος, ε... ειρηνικός, δεν του αρέσουνε... δε, δεν θέλει να τα βάλει με κανέναν, ε, να λογομαχήσει... δεν του αρέσουν έτσι... και καμιά φορά, άμα πο κάτι ή εγώ, αυτός δεν θα μιλήσει. Δηλαδή... θα μου πει, ξέρω 'γω, εντάξει, ηρέμησε, αλλά ούτε θα

υψώσει χέρι, ούτε θα... με χτυπήσει, ούτε τίποτα. Δεν... δηλαδή, είναι άνθρωπος που δεν... έτσι, αρνάκι, προβατάκι του Θεού.

9.2.33.2. Τα συναισθήματα ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ως απαραίτητη προϋπόθεση δύο ατόμων να ταιριάζουν, την πίστη στα ίδια συναισθήματα, όπως είναι αυτό του σεβασμού, της αγάπης, της ειλικρίνειας και της συμπαράστασης. Έτσι, έχουμε το εξής:

Ευαγγελία: [...] και οι δύο πιστεύουμε πολύ στην αγάπη και στο σεβασμό, που πρέπει να έχουμε ο ένας απέναντι στον άλλον, και οι δύο είμαστε ειλικρινείς απέναντι στον άλλον και εμπιστευόμαστε πολύ ο ένας τον άλλον.

9.2.33.3. Η συναισθηματική και ψυχική στήριξη ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι είναι πολύ σημαντικό για το ζευγάρι να αντιμετωπίζει τα παιδιά με τον ίδιο τρόπο, όπως είναι αυτός της συναισθηματικής και ψυχικής παρουσίας του δίπλα στα παιδιά. Αναφέρθηκε χαρακτηριστικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] με τον σύντροφό μου, μάλλον ταιριάζουμε πάρα πολύ. Ε... Δηλαδή, και οι δύο δείχνουμε βαρύτητα ε... έτσι συναισθηματικά και ψυχικά απέναντι στα παιδιά μας. Ε, θέλουμε, δηλαδή, να είμαστε δίπλα τους.

9.2.33.4. Η κοινωνικότητα ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την ύπαρξη της κοινωνικότητας του συντρόφου του, την αναζήτηση φίλων και το μοίρασμα στιγμών μαζί τους. συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ο σύζυγός μου είναι πολύ πιο κοινωνικός και θέλει έτσι να κάνει παρέες και φίλους και να καλεί, ας πούμε, στο σπίτι και να... ε, περνάμε χρόνο με φίλους.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την άποψη για το σύντροφο και τον βαθμό που ταιριάζουν παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 100 πιο κάτω.

Πίνακας 100: Κατηγορίες που αφορούν την άποψη για το σύντροφο και τον βαθμό που ταιριάζουν σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την άποψη για τον σύντροφο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο φιλήσυχος άνθρωπος ως πηγή του χαρακτήρα	1	0	1
Τα συναισθήματα ως πηγή του χαρακτήρα	0	1	1
Η συν/κή και ψυχική στήριξη ως πηγή του χαρακτήρα	0	1	1
Η κοινωνικότητα ως πηγή του χαρακτήρα	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι ταιριάζει με το σύντροφό της, αφού ο τελευταίος είναι ιδιαίτερα φιλήσυχος και δεν αναστατώνεται, ούτε αντιδρά βίαια σε ό, τι κι αν του πει η Μαρία. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι ταιριάζουν, αφού και οι δύο πιστεύουν πολύ στα συναισθήματα της αγάπης και του σεβασμού, της ειλικρίνειας, αλλά και την εμπιστοσύνη. Το ότι ταιριάζουν ενισχύεται και από το γεγονός, ότι και οι δύο θεωρούν προτεραιότητα στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, την συναισθηματική και ψυχική παρουσία δίπλα τους.

Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρεται στην κοινωνικότητα του συντρόφου της, σαν ένα στοιχείο που τον χαρακτηρίζει.

9.2.34. Η άποψη του συντρόφου για το υποκείμενο (Ερώτηση Νο34)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι άποψη νομίζεις, ότι έχει ο σύντροφός σου για σένα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με την άποψη που πιστεύουν, ότι έχουν οι σύντροφοί τους για αυτές τις ίδιες. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.34.1. Η δράση ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως άποψη του συντρόφου του για το ίδιο, την διαρκή δραστηριότητά του, αποδίδοντας μάλιστα και μία ηρωική διάσταση στον εαυτό του. Έτσι, έχουμε το εξής:

Μαρία: [...] Δηλαδή, είμαι... άνθρωπος της δράσης. Αυτό, λίγο... ε, του, του αρέσει πιστεύω... και σκέφτεται για μένα, μάλλον. Ε, ότι δεν... δεν μένω σταθερή. Δεν μένω... στο ίδιο σημείο. Βασικά με θεωρεί λίγο ηρωίδα, θα έλεγα, με την έννοια, ότι... ντάξει, ε... πώς τα καταφέρνω, σχολείο, πετάω σκουπίδια, πάω... πάνω – κάτω τα παιδιά, φροντίζω το σπίτι.

9.2.34.2. Η νευρική ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως άποψη του συντρόφου του για το ίδιο, την νευρική, που το χαρακτηρίζει. Ακούστηκε, λοιπόν το παρακάτω:

Μαρία: [...] ότι νευριάζω, ότι φωνάζω τότε – τότε.

9.2.34.3. Η γκρίνια ως πηγή του χαρακτήρα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως άποψη του συντρόφου του για το ίδιο, την γκρίνια που το χαρακτηρίζει, λόγω των πολλών υποχρεώσεων και του περιορισμένου χρόνου που διαθέτει. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] Πάντως, αυτό που μου λέει συνέχεια, είναι, ότι είμαι λίγο γκρινιέρα, ότι γκρινιάζω. Ότι δεν προλαβαίνω, ας πούμε, να κάνω αυτό, δεν προλαβαίνω το ένα, δεν προλαβαίνω το άλλο. Εντάξει, η αλήθεια είναι, ότι πιέζομαι χρονικά, γιατί έχω να κάνω πολλά.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την άποψη του συντρόφου για το υποκείμενο παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 101 πιο κάτω.

Πίνακας 101: Κατηγορίες που αφορούν την άποψη του συντρόφου για το υποκείμενο σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την άποψη του συντρόφου για το υποκείμενο	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η δράση ως πηγή του χαρακτήρα	1	0	1
Η νευρική ως πηγή του χαρακτήρα	1	0	1
Η γκρίνια ως πηγή του χαρακτήρα	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρεί, ότι είναι πολύ δραστήρια, αφού έχει τη δύναμη να ανταπεξέλθει σε όλες τις υποχρεώσεις της, κι ας είναι αυτές πολλές. Επίσης, υπογραμμίζει, ότι ο σύζυγός της τη θεωρεί νευρική, και αυτό γιατί μερικές φορές δεν μπορεί να συγκρατήσει τα νεύρα της και φωνάζει. Από την άλλη πλευρά, η

Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρεί, ότι είναι γκρινιάρια, αφού συνεχώς παραπονιέται, ότι δεν της φτάνει ο χρόνος, για να διεκπεραιώσει όλες τις υποχρεώσεις της.

9.2.35. Σχέση και πίστη σε αυτήν (Ερώτηση Νο35)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Υπήρξες πιστή στις σχέσεις σου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν υπήρξαν πιστές στις σχέσεις τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.35.1. Η πίστη ως πηγή της σχέσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η πίστη σε ένα γάμο αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να λειτουργήσει αυτός ομαλά. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Ναι.

Ευαγγελία: [...] Ναι, υπήρξα πιστή σε όλες τις σχέσεις που έχω κάνει μέχρι τώρα. Όχι μόνο στην ε... σχέση του γάμου μου, αλλά και στις σχέσεις που είχα πριν. Ε... Για μένα αυτό είναι κάτι πολύ βασικό. Δηλαδή... είμαι απόλυτα μονογαμική... και η πίστη σε έναν γάμο και σε ένα σύντροφο, για μένα αυτό είναι απαραίτητη προϋπόθεση.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν την πίστη στη σχέση απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου αυτή να αντέξει και να καρποφορήσει.

9.2.36. Σημαντικότερος λόγος γάμου (Ερώτηση Νο36)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που παντρεύτηκες», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον σημαντικότερο λόγο, για τον οποίο παντρεύτηκαν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.36.1. Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί ως σημαντικότερο λόγο του γάμου του, την απόκτηση παιδιών μέσα στα πλαίσια αυτού. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] για να δημιουργήσω οικογένεια, για να κάνω παιδιά.

Ευαγγελία: [...] και να δώσω ένα κανονικό οικογενειακό πλαίσιο στο παιδί μου... ε... και να του... δώσω, επίσης, και αδερφάκια.

9.2.36.2. Ο γάμος ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως τον σημαντικότερο λόγο, για να παντρευτεί κάποιος, την ύπαρξη αληθινής αγάπης ανάμεσα στο ζευγάρι. Έτσι, έχουμε τα εξής παραδείγματα:

Μαρία: [...] τον αγάπησα το σύζυγο, δηλαδή... ήθελα να 'μαι μαζί του.

Ευαγγελία: [...] Τη δεύτερη φορά που παντρεύτηκα, ήταν γιατί πίστεψα σε αυτό τον άνθρωπο, είναι γιατί τον αγάπησα ε... και γιατί πίστεψα, ότι μαζί του έχω δικαίωμα ε... και... μία δεύτερη ευκαιρία, στο να δημιουργήσω οικογένεια.

9.2.36.3. Ο γάμος ως πηγή απόκτησης ονόματος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο γάμος πραγματοποιείται, προκειμένου να υπάρξει οικογένεια, η οποία με τη σειρά της, ως ένα οικοδόμημα κοινωνικό, διευκολύνει – νομικά κυρίως – την ανθρώπινη ύπαρξη, το παιδί, δηλαδή, που προέρχεται από το γάμο, αποδίδοντας του ένα όνομα και μία ταυτότητα. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ήταν για να μην ‘λεγαν το παιδί μου μπάσταρδο και εξώγαμο... και όλα τα υπόλοιπα κοσμητικά επίθετα, που δυστυχώς αποδίδει η κοινωνία μας στα παιδιά που δεν γεννιούνται, μέσα στα πλαίσια του... γάμου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον σημαντικότερο λόγο γάμου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 102 πιο κάτω.

Πίνακας 102: Κατηγορίες που αφορούν το σημαντικότερο λόγο γάμου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον σημαντικότερο λόγο γάμου	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο γάμος ως πηγή απόκτησης παιδιών	1	1	2
Ο γάμος ως πηγή αγάπης	1	1	2
Ο γάμος ως πηγή απόκτησης ονόματος	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και τα δύο υποκείμενα αναφέρουν, ότι ένας από τους βασικότερους λόγους που οδηγήθηκαν στο γάμο, είναι γιατί αγάπησαν ιδιαίτερα το πρόσωπο με το οποίο παντρεύτηκαν. Η Ευαγγελία μάλιστα, διαχωρίζει την πρώτη από τη δεύτερη φορά.

Επίσης, και οι δύο μητέρες αναφέρουν, ότι παντρεύτηκαν για να αποκτήσουν παιδί. Η Ευαγγελία, όμως προσθέτει και το γεγονός, ότι παντρεύτηκε, γιατί αφενός μεν ήθελε να ζήσει το πρώτο της παιδί σε ένα κανονικό οικογενειακό πλαίσιο – τουλάχιστον, ως προς τη δομή – αφετέρου δε, γιατί ήθελε να κάνει αδερφάκια στο πρώτο της παιδί. Στο τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει και το γεγονός, ότι τον πρώτο της γάμο τον πραγματοποίησε, προκειμένου να αποδοθεί στο πρώτο παιδί της, ένα όνομα, μία ταυτότητα.

9.2.37. Ο ρόλος της αγάπης στην καθημερινή ζωή του υποκειμένου (Ερώτηση Νο37)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι ρόλο παίζει η αγάπη στην καθημερινή σου ζωή», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ρόλο της αγάπης στην καθημερινότητά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.37.1. Η αγάπη ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την έννοια της αγάπης στη ζωή του ως ευτυχία και χαρά, που την εισπράττει από το σύζυγο και τα παιδιά. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Αν ξεκινήσω την μέρα μου και δεν αισθανθώ, ότι τα παιδιά μ’ αγαπάνε, ότι ο σύζυγος έφυγε χαρούμενος, ότι, ο... έτσι, λίγο είμαι... τα πρώτα πέντε λεπτά πάω στο σχολείο κάπως αμήχανη.

9.2.37.2. Η αγάπη ως πηγή δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται την έννοια της αγάπης ως εστία δύναμης στη ζωή του, ως πηγή αμοιβαίων συναισθημάτων. Πιο αναλυτικά:

Μαρία: [...] αν δεν αισθάνομαι, ότι παίρνω αγάπη, δεν μπορώ κι εγώ να δώσω αγάπη. Ε... θέλω να παίρνω αγάπη. Δηλαδή, μ' αρέσει να παίρνω, να γεμίζω τις μπαταρίες, για να μπορώ κι εγώ να την μοιράζομαι απλόχερα.

9.2.37.3. Η αγάπη ως πηγή ζωής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει, ότι η ύπαρξη της αγάπης στη ζωή του ανθρώπου κατέχει πολύ σημαντική θέση, αφού αποτελεί τη βάση για όλες τις δραστηριότητές του και απαραίτητη προϋπόθεση, για να είναι ευτυχισμένος σε όλους τους τομείς της ζωής του. Έχουμε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] πρέπει να αποτελεί τη βάση για όλες τις δραστηριότητές του. Δηλαδή, από την πρωί που θα ξυπνήσει, που θα ετοιμάσει τα παιδιά για το σχολείο, από αγάπη το κάνεις αυτό. Από αγάπη ετοιμάζεις το παιδί σου, από αγάπη το ντύνεις, από αγάπη του φτιάχνεις το γάλα. Από αγάπη γι' αυτό. Από αγάπη, για να' ναι γερό. Από αγάπη, για να περάσει καλά στο σχολείο. Ε... Πιστεύω, δηλαδή, ότι ό, τι και να κάνουμε στη ζωή μας, είτε στον επαγγελματικό μας τομέα, από αγάπη το κάνουμε. Δηλαδή, εάν στη ζωή μας κάνουμε τα πάντα από αγάπη, πιστεύω, ότι η ζωή μας θα' ναι πολύ καλύτερη. Δηλαδή, ακόμα και το μαγείρεμα στο σπίτι, από αγάπη το κάνεις. Από αγάπη για το σύζυγό σου και από αγάπη για τα παιδιά σου. Για να φάνε, ας πούμε, ένα ωραίο φαγητό. Ένα φαγητό φτιαγμένο από τα χεράκια σου... ε... Επίσης, το ότι κάνεις παιδιά με το σύζυγό σου, πάλι από αγάπη το κάνεις. Από αγάπη για εκείνον. Για να του δώσεις ένα ανεκτίμητο και πολύτιμο δώρο. Ένα παιδί, μία οικογένεια.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το ρόλο της αγάπης στην καθημερινή ζωή παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 103 πιο κάτω.

Πίνακας 103: Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της αγάπης στην καθημερινότητα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το ρόλο της αγάπης στην καθημερινότητα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη ως πηγή ευτυχίας	1	0	1
Η αγάπη ως πηγή δύναμης	1	0	1
Η αγάπη ως πηγή ζωής	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η αγάπη στην ζωή της Μαρίας κατέχει σημαντική θέση, αφού της χαρίζει ευτυχία και δύναμη. Της αρέσει να εισπράττει αγάπη, αλλά και η ίδια την μοιράζει απλόχερα. Και στη ζωή της Ευαγγελίας η αγάπη κατέχει πολύ σημαντική θέση, αφού αποτελεί την ίδια τη ζωή για το υποκείμενο, αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου ο άνθρωπος να ανταπεξέλθει σε όλες τις δραστηριότητές του. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η αγάπη αποτελεί γι' αυτήν την κινητήριο δύναμη στη ζωή της, αφού είναι ένα ανεκτίμητο και πολύτιμο δώρο, για όποιον την κατέχει.

9.2.38. Τρόπος βίωσης της αγάπης (Ερώτηση Νο38)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Είσαι ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνεις την αγάπη τώρα», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον τρόπο βίωσης της αγάπης στη ζωή τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.38.1. Η αγάπη ως πηγή ευχαρίστησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι εισπράττει την αγάπη στην καθημερινότητά του από την οικογένειά του στο μέγιστο βαθμό. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] Ναι, είμαι ευχαριστημένη. Ναι, μ' αγαπάει ο σύζυγος, θέλω να πιστεύω, και τα παιδιά.

Ευαγγελία: [...] Είμαι πολύ ευχαριστημένη από τον τρόπο που βιώνω την αγάπη τώρα... Τουλάχιστον, όπως την αγάπη από μέρους του συζύγου μου και από μέρους των παιδιών μου. Ε... Είμαι πολύ ευτυχισμένη, γιατί μέσα στην οικογένειά μου υπάρχει πολύ αγάπη.

9.2.38.2. Η αγάπη ως πηγή του παρελθόντος: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο δυσανασχετεί αναφορικά με την αγάπη εκ μέρους των γονέων του και τα συναισθήματα που δημιουργήθηκαν μέσα στο συγκεκριμένο οικογενειακό σχήμα. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] όπως βιώνω την αγάπη από τους γονείς μου, όχι δεν είμαι ευχαριστημένη. Δεν μπορώ να πω, ότι σε αυτό τον τομέα είμαι ευχαριστημένη, αλλά δεν ήμουν και ποτέ. Και προσπαθώ να έχω στο μυαλό μου, ότι οικογένειά μου είναι ο σύζυγός μου και τα παιδιά μου. Και ότι αυτή η οικογένεια αποτελεί... παρελθόν για μένα.

9.2.38.3. Η αγάπη ως πηγή αμοιβαίων αισθημάτων: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την αγάπη ως ένα αμοιβαίο συναίσθημα ανάμεσα στο ίδιο και στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Ευαγγελία: [...] Αγάπη, λοιπόν, παίρνω πολύ, και από το σύζυγό μου και από τα παιδιά μου. Ε... και γι' αυτό το λόγο τους δίνω κι εγώ άλλη τόση αγάπη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης της αγάπης παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 103 πιο κάτω.

Πίνακας 103: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης της αγάπης σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης της αγάπης	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η αγάπη ως πηγή ευχαρίστησης	1	0	1
Η αγάπη ως πηγή του παρελθόντος	0	1	1
Η αγάπη ως πηγή αμοιβαίων αισθημάτων	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, και οι δύο μητέρες είναι ευχαριστημένες από τον τρόπο που βιώνουν την αγάπη στη ζωή τους. Αναφέρονται συγκεκριμένα και οι δύο στην αγάπη που εισπράττουν από την οικογένειά τους, από το σύζυγο και τα παιδιά. Ωστόσο, η Ευαγγελία αναφέρεται και στην αγάπη που εισέπραττε στην οικογένεια καταγωγής της. Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι δεν είναι καθόλου ευχαριστημένη, και ότι αυτή η οικογένεια πλέον αποτελεί παρελθόν για εκείνη. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι ο λόγος που νιώθει ευχαριστημένη από την αγάπη που εισπράττει από τον σύζυγο και τα παιδιά της, είναι και το γεγονός, ότι κατά την ίδια, η αγάπη είναι ένα αμοιβαίο συναίσθημα. Για να δώσει αγάπη, πρέπει πρώτα να πάρεις. Και για να πάρεις αγάπη, πρέπει να δώσεις.

9.2.39. Ο άνθρωπος στη ζωή χωρίς αγάπη (Ερώτηση Νο39)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς αγάπη», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το αν μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς αγάπη. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.39.1. Η έλλειψη αγάπης ως πηγή θλίψης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο ερμηνεύει την απουσία της αγάπης στη ζωή του υποκειμένου ως πηγή εμφάνισης θλίψης και στενοχώριας, που δύναται να το οδηγήσει ακόμη και στο θάνατο. Διεξοδικότερα:

Μαρία: [...] Όχι. Γιατί θα 'ναι θλιμμένος, στενοχωρημένος, και από την πολύ στενοχώρια του, θα καταλήξει στο θάνατο... γιατί, αν ο άνθρωπος δεν νιώθει, ότι τον αγαπάνε, νιώθει ένα κενό, ένα τίποτα.

9.2.39.2. Η αγάπη ως πηγή κινητήριας δύναμης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η παρουσία της αγάπης στη ζωή του ατόμου, το γεμίζει με δύναμη και του δίνει υπομονή να ανταπεξέλθει στα προβλήματα, που του παρουσιάζονται στη ζωή του. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Η αγάπη πρέπει να είναι... ε... η κινητήρια δύναμη στη ζωή του. Δηλαδή, ό, τι και να κάνει, ε... να το κάνει από αγάπη. Να πηγαίνει στη δουλειά του και να ασχολείται με αυτήν από αγάπη, να μιλάει στο σύντροφό του, με αγάπη, να αντιμετωπίζει τα παιδιά του, με αγάπη. Δηλαδή, πιστεύω, ότι μπορείς να... αποφύγεις πολλά προβλήματα... ε... όταν η πρώτη σου προτεραιότητα και το πρώτο σου... ενδιαφέρον είναι η αγάπη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες, σχετικά με τη ζωή του ανθρώπου χωρίς αγάπη, παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 105 πιο κάτω.

Πίνακας 105: Κατηγορίες που αφορούν τη ζωή του ανθρώπου χωρίς αγάπη σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την απουσία της αγάπης στη ζωή	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η έλλειψη αγάπης ως πηγή θλίψης	1	0	1
Η αγάπη ως πηγή κινητήριας δύναμης	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία υποστηρίζει, ότι, όχι μόνο ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αγάπη, αλλά η έλλειψη αυτής μπορεί να τον οδηγήσει ακόμη και στο θάνατο, γιατί νιώθει θλιμμένος. Η Ευαγγελία από την άλλη υποστηρίζει, ότι η αγάπη είναι πολύ σημαντική στη ζωή του ατόμου, γι' αυτό και αποτελεί την κινητήρια δύναμή του, η οποία τον οπλίζει με υπομονή, προκειμένου να ανταπεξέλθει στις καθημερινές δυσκολίες της ζωής.

9.2.40. Αντίληψη και έκφραση της αγάπης προς τον σύντροφο και τα παιδιά (Ερώτηση Νο40)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πιστεύεις, ότι μπορεί να αλλάξει κανείς τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του προς τον σύντροφό του και τα παιδιά του; Γιατί ναι ή γιατί όχι; Αν ναι με ποιο τρόπο ή τρόπους μπορεί να αλλάξει», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τον τρόπο που μπορεί κάποιος να αλλάξει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του προς τον σύντροφό του και τα παιδιά του. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.40.1. Το παράδειγμα του συζύγου ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει την παραδειγματική συμπεριφορά του συζύγου, ως αφορμή αλλαγής του τρόπου αντίληψης και έκφρασης της αγάπης προς τον σύντροφο και τα παιδιά. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] να κάνει κάτι ο... ο σύντροφος, και ο άλλος να το σκεφτεί, να το υιοθετήσει και να προσπαθήσει μετά να το αντιγράψει. Με τον δικό του τρόπο μετά. Μόνο έτσι πιστεύω, ότι μπορεί να... αλλάξει... η αγάπη».

Ευαγγελία: [...] αντιλαμβάνεται και να εκφράζει σωστά την αγάπη του προς τη σύζυγό του ή τα παιδιά του, ε, πιστεύω, ότι αυτό μπορεί να αλλάξει. Ε... Φυσικά, οφείλεται στο πλαίσιο της οικογένειας, το οποίο έχει μεγαλώσει. Δηλαδή, αν ένας σύντροφος ή μία σύντροφος έχει μεγαλώσει σ' ένα πλαίσιο, το οποίο δεν του έχει δείξει να... δεν του, δεν το έχουν αγαπήσει ή δεν του έχουν δείξει να σέβεται ή δεν του έχουν δείξει να είναι ειλικρινής, τότε πώς αυτός μεθαύριο θα αγαπήσει τα παιδιά του και θα τα κατανοεί και θα τους δείξει σεβασμό κι εμπιστοσύνη και ειλικρίνεια; Με τη βοήθεια του συζύγου, μπορεί.

9.2.40.2. Ο ειδικός ως πηγή αλλαγής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η εμφάνιση του ειδικού είναι απαραίτητη, προκειμένου να αλλάξει κάποιος τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του προς το σύντροφό του και τα παιδιά του. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] Είναι πολύ δύσκολο. Τα πιστεύω και οι ιδέες μας, είναι πολύ καλά στεριωμένα μέσα μας, ε, πιστεύω, ότι για να... αλλάξει κάτι τέτοιο, μπορεί να αλλάξει, αλλά χρειάζεται τη βοήθεια ειδικού. Δηλαδή, κάποιου ψυχολόγου, ας πούμε. Ε... Δηλαδή, πιστεύω, ότι μ' αυτόν τον τρόπο κυρίως αλλάζει, γιατί, όπως είπα και πριν τα βιώματα και οι εμπειρίες από το παρελθόν μας και από την οικογένειά μας, είναι πολύ ζωντανά στην μνήμη μας και πολύ γερά εγκατεστημένα μέσα στο μυαλό μας.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο αλλαγής της αντίληψης και της έκφρασης της αγάπης προς τον σύζυγο και τα παιδιά παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 106 πιο κάτω.

Πίνακας 106: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο αλλαγής της αντίληψης και της έκφρασης της αγάπης προς το σύζυγο και τα παιδιά σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο αλλαγής	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Το παράδειγμα του συζύγου ως πηγή αλλαγής	1	1	2
Ο ειδικός ως πηγή αλλαγής	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι το παράδειγμα του συζύγου, μπορεί να κάνει τον άλλον να αλλάξει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του. Θα του δείξει, δηλαδή, το καλό παράδειγμα, αφού ο ίδιος θα αποτελέσει πρότυπο για εκείνον. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι πολύ χρήσιμη μπορεί να φανεί και η βοήθεια από κάποιον ειδικό. Κι αυτό, γιατί πιστεύει, ότι δεν αλλάζουν εύκολα τα βιώματα και οι εμπειρίες του ατόμου, οι οποίες διαμορφώνουν τον τρόπο σκέψης και έκφρασής του.

9.2.41. Το υποκείμενο ως γονέας (Ερώτηση Νο41)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Πώς θα ήσουν εσύ ως γονέας», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το πώς φαντάζονται τον εαυτό τους ως γονέα. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.41.1. Η ύπαρξη ορίων ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι ο γονέας οφείλει να βάλει όρια στο παιδί αναφορικά με την τιμωρία, την πειθαρχία και την επιβράβευση. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: [...] Προσπαθώ να... τα παιδιά μου να μεγαλώσουν, ε... προσπαθώ να μεγαλώσω τα παιδιά μου, όσο μπορώ καλύτερα, ε... μαθαί, προσπαθώ, όσο είμαι να... να τα πειθαρχώ, να τα τιμωρώ, όποτε χρειάζεται, να τα επιβραβεύω, όποτε χρειάζεται, χωρίς να κάνω υπερβολές.

9.2.41.2. Ο περιορισμός των υλικών αγαθών ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι στην ανατροφή των παιδιών είναι απαραίτητος ο περιορισμός των υλικών αγαθών που παρέχεται στα παιδιά. Χαρακτηριστικό είναι το εξής παράδειγμα:

Μαρία: [...] προσπαθώ, να, όσο μπορώ να... να υπάρχει μία ισορροπία στο σπίτι μου, και στα παιδιά μου. Ένα μέτρο. Κι όχι να χάσουμε το μέτρο και να θέλουμε... του 'πα τέλος, ε... του Αντώνη, και στον κοριτσιών. Τέλος, από μένα δεν θα πάρετε τίποτα, μόνο το Πρωτοχρονιάτικο. Αυτό είναι το δώρο. Τίποτα άλλο.

9.2.41.3. Η διαφορετικότητα ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει την συνολική παρουσία του γονέα κοντά στο παιδί του, και όχι μόνο στον οικονομικό τομέα. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] βασικά, ε... θέλω να είμαι... ένας γονέας διαφορετικός από τους δικούς μου. Δηλαδή, να μην ε... μ' ενδιαφέρει μόνο το οικονομικό κομμάτι στα παιδιά μου.

9.2.41.4. Η ψυχική και συναισθηματική παρουσία ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η συναισθηματική και η ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών κατά το μεγάλωμά τους, αποτελεί απαραίτητο χρέος του γονέα. Αναφορικά με αυτό, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Θέλω να τους εκφράζω την αγάπη μου, με το να είμαι δίπλα τους, συναισθηματικά και ψυχολογικά. Με το να με βλέπουν τα παιδιά μου, σαν το πιο δικό τους α... άτομο, σαν το πιο δικό τους ε... πρόσωπο. Με το να αισθάνονται οι κόρες μου μεθαύριο, ότι οποιοδήποτε πρόβλημα και να έχουν, θα έρθουν να το συζητήσουν με την μαμά και τον μπαμπά.

9.2.41.5. Η στενή αδερφική σχέση ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την ανάγκη δημιουργίας στενής σχέσης ανάμεσα στα αδέρφια με τη βοήθεια των γονέων. Ειδικότερα:

Ευαγγελία: [...] να μπορέσω να τα κάνω να οικοδομήσουν μεταξύ τους, μία πολύ στενή και αδερφική σχέση.

9.2.41.6. Τα συναισθήματα ως πηγή ανατροφής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει, ότι οι γονείς με την συμπεριφορά τους και το χαρακτήρα τους αποτελούν ζωντανό παράδειγμα για τα παιδιά τους. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Και να μάθουν να αγαπάνε και να σέβονται τον πατέρα τους και την μητέρα τους, όπως ακριβώς θα κάνουμε κι εγώ και ο Γιώργος. Δηλαδή, εμείς θα δείξουμε στα παιδιά πώς θα αγαπάνε ε, και θα σέβονται τους ε, γονείς τους. Όταν εμείς θα κάνουμε αυτό απέναντι στα παιδιά.

9.2.41.7. Η ψυχική και συναισθηματική υγεία του γονέα ως πηγή προϋπόθεσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προκειμένου τα παιδιά να στηριχθούν

συναισθηματικά και ψυχή, θα πρέπει οι γονείς πρωτίστως να είναι υγιείς προσωπικότητες. Για παράδειγμα, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] θέλω να είμαι καλά, ψυχολογικά και συναισθηματικά, εγώ, για να μπορώ να μεγαλώσω τα παιδιά μου συναισθηματικά και ψυχολογικά με γερές βάσεις.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον εαυτό ως γονέα παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 107 πιο κάτω.

Πίνακας 107: Κατηγορίες που αφορούν τον εαυτό ως γονέα σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον εαυτό ως γονέα	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ύπαρξη ορίων	1	0	1
Ο περιορισμός των υλικών αγαθών	1	0	1
Η διαφορετικότητα	0	1	1
Η συν/κή και ψυχική παρουσία	0	1	1
Η στενή αδερφική σχέση	0	1	1
Τα συναισθήματα	0	1	1
Η ψυχική και συν/κή υγεία	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία ως γονέας πιστεύει, ότι το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να θέτει όρια στη συμπεριφορά των παιδιών. Επίσης, θεωρεί, ότι τα υλικά αγαθά, πέρα των βασικών, δεν έχουν καμία θέση στη σωστή ανατροφή των παιδιών, διότι η ύπαρξη υπερβολικής ποσότητας, καταστρέφει την ισορροπία της οικογένειας.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά πιστεύει, ότι στην ανατροφή των παιδιών της θέλει να είναι ένας γονέας εντελώς αντίθετος από αυτόν που ήταν οι δικοί της, που βρίσκονταν, δηλαδή, κοντά στα παιδιά τους μόνο οικονομικά. Δίνει λοιπόν, ιδιαίτερη βαρύτητα στην συναισθηματική και ψυχική παρουσία του γονέα κοντά στο παιδί. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι αυτό που θέλει πολύ έντονα να καταφέρει ως γονέας, είναι να αναπτύξουν τα παιδιά της μεταξύ τους μία στενή αδερφική σχέση. Επιπλέον, θεωρεί, ότι οι γονείς αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά, γι' αυτό θα πρέπει να προσέχουν ιδιαίτερα τη συμπεριφορά τους. οφείλουν να δείχνουν στα παιδιά αγάπη και σεβασμό, προκειμένου να εισπράττουν τα ίδια από εκείνα. Τέλος, αναφέρει ως απαραίτητη προϋπόθεση όλων των παραπάνω, την ψυχική και συναισθηματική υγεία των γονέων. Προκειμένου να δημιουργήσουν υγιείς προσωπικότητες, πρέπει να είναι οι ίδιοι πάνω απ' όλα υγιείς.

9.2.42. Το καλύτερο πράγμα που μπορεί να κάνει ο γονέας για το παιδί (Ερώτηση Νο42)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ποιο νομίζεις, ότι είναι το καλύτερο πράγμα που οφείλεις να κάνεις για τα παιδιά σου και γιατί», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με το ποιο θεωρούν, ότι είναι το καλύτερο πράγμα που μπορούν να κάνουν για τα παιδιά τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.42.1 Η υγεία των παιδιών ως πηγή ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι προτεραιότητα στο ρόλο των γονέων αποτελεί η κατάσταση της υγείας των παιδιών τους. Χαρακτηριστικά ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] να τα εμβολιάζω, να τα πηγαίνω στον παιδίατρο, στον οδοντίατρο. Από άποψη υγείας, δηλαδή, οφείλω να... κοιτάζω την υγεία τους.

Ευαγγελία: [...] να είναι υγιή, δηλαδή, να προσέχω την υγεία τους, ε... να φροντίζω να είναι υγιή τα παιδιά μου, να τους κάνω τα εμβόλια, να τους κάνω τις εξετάσεις. Αν το παιδί μου αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα, ας πούμε, να το τρέξω αμέσως το γιατρό.

9.2.42.2. Η ευτυχία των παιδιών ως πηγή ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει την ευτυχία των παιδιών, ως προτεραιότητα στην ανατροφή του γονέα. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] οφείλω, επίσης, να... να τα κάνω χαρούμε, χαρούμενες προσωπικότητες, και όχι κατσούφικες. Δηλαδή, να 'ναι χαρούμενα παιδιά.

9.2.42.3. Η συναισθηματική και ψυχική βάση ως πηγή ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η ψυχική και η συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, οφείλει να κατέχει σημαντική θέση στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] να τους δώσω μία γερή, συναισθηματική ε, και ψυχική βάση στη ζωή τους. Δηλαδή, να τους κάνω ανθρώπους. Να τους μάθω να αγαπούν, να τους μάθω να σέβονται, να τους μάθω να κατανοούν, να τους μάθω να είναι ειλικρινείς, ε, να τους μάθω να έχουν αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση.

9.2.42.4. Η αδερφική σχέση ως πηγή ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αντιλαμβάνεται, ότι ένας από τους σημαντικότερους στόχους των γονέων στο μέγαλωμα των παιδιών είναι και η ανάπτυξη καλής σχέσης ανάμεσα στα αδέρφια. διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] Να τα μάθω, ότι η αδερφική σχέση ε, είναι από τα πιο σημαντικά πράγματα που μπορεί να έχουν στη ζωή τους, είναι το άλλο τους μισό. Είναι ο άνθρωπος, που θα έχουν δίπλα τους, όταν οι γονείς τους θα φύγουν από τη ζωή.

9.2.42.5. Η αυτονομία του παιδιού ως πηγή ευθύνης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι η δημιουργία ενός αυτόνομου παιδιού σε όλους τους τομείς της ζωής του, κατέχει σημαντική θέση στην ανατροφή των γονέων. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] ότι ένας γονιός οφείλει να κάνει το παιδί του αυτόνομο. Οφείλει δηλαδή να του παράσχει, όλα αυτά που ανέφερα πριν, αλλά... το παιδί, από κάποια ηλικία και μετά, από τη στιγμή, δηλαδή, που θα ενηλικιωθεί, να είναι αυτόνομο, να τραβήξει τη δική του γραμμή, να κάνει τις δικές του επιλογές στη ζωή του, κι ας πονέσει, χωρίς να έχει την επίδραση των δικών του των γονιών του. Να χαράξει τη δική του πορεία ζωής, χωρίς να επηρεάζεται από την οικογένειά του. Να έχει αυτονομία πλέον σε όλους τους ε, τομείς».

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με το καλύτερο πράγμα που μπορεί να κάνει ο γονέας για τα παιδιά του παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 108 πιο κάτω.

Πίνακας 108: Κατηγορίες που αφορούν το καλύτερο πράγμα που μπορεί να κάνει ο γονέας για τα παιδιά του σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν το καλύτερο πράγμα για τα παιδιά	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η υγεία των παιδιών ως πηγή ευθύνης	1	1	2
Η ευτυχία των παιδιών ως πηγή ευθύνης	1	0	1
Η συν/κή και ψυχική βάση ως πηγή ευθύνης	0	1	1
Η αδερφική σχέση ως πηγή ευθύνης	0	1	1
Η αυτονομία του παιδιού ως πηγή ευθύνης	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον πίνακα, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το καλύτερο πράγμα που οφείλει να κάνει ο γονέας για το παιδί, είναι να προσέχει την υγεία του. να το πηγαίνει, δηλαδή, τακτικά στο γιατρό και να μην αμελεί τα εμβόλιά του. ακόμη, για την Μαρία, ο γονέας είναι υπεύθυνος για την ευτυχία των παιδιών και οφείλει να δημιουργεί χαρούμενα παιδιά, χαρούμενες προσωπικότητες. Η Ευαγγελία από την πλευρά τα αναφέρει, ότι ο γονέας πρέπει να δημιουργήσει τις συνθήκες, έτσι ώστε το παιδί να αποκτήσει μία συναισθηματική και ψυχική βάση, αλλά και να χαρακτηρίζεται από αυτονομία σε όλους τους τομείς της ζωής. Τέλος υπογραμμίζει, ότι υποχρέωση των γονέων αποτελεί και το γεγονός να στηρίζουν την αδερφική σχέση μέσα στα οικογενειακά πλαίσια και να κάνουν τα παιδιά να αισθανθούν την αξία της.

9.2.43. Αντιλήψεις και πεποιθήσεις του υποκειμένου και του συντρόφου του, αναφορικά με το μέγλωμα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών (Ερώτηση Νο43)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Ο σύντροφός σου και εσύ έχετε τις ίδιες αντιλήψεις και πεποιθήσεις αναφορικά με το μέγλωμα και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις που έχουν οι ίδιες και ο σύντροφός τους αναφορικά με το μέγλωμα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.43.1. Ο συντηρητισμός του συζύγου ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο υπογραμμίζει ως βασική διαφορά ανάμεσα στο ίδιο και το σύζυγό του, αναφορικά με το μέγλωμα και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών, τις παραδοσιακές αρχές του συζύγου. Αναλυτικότερα, ειπώθηκε το εξής:

Μαρία: [...] Ο σύζυγος ίσως είναι κάπου απόλυτος, όταν του λέω, ξέρω 'γω, ότι... και η Ελευθερία θα βάλει τα μίνι και η Ελευθερία θα βαφτεί ή όταν τη βάρω και την πάω στο γάμο, λέει, πώς την έβαψες έτσι; Λέω, σιγά, λέω! Ή γιατί της έβαψα τα νυχάκια, ή... γιατί της έκανα τα μαλλιά έτσι... λέω, εμά, δεν... της βάζω αφρό, όχι κάθε μέρα. Είπα, μόνο σε γάμους και βαφτίσια.

9.2.43.2. Οι επιθυμίες των παιδιών ως πηγή ομοιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει ως ομοιότητα, ανάμεσα στο ζευγάρι και αναφορικά με το μέγλωμα των παιδιών, το σεβασμό στις επιθυμίες και τις δυνατότητες των παιδιών. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] μοιάζουμε στην έννοια, ότι κι αυτός, δεν θέλει να τα πιάσει τα παιδιά, το να μορφωθούν... να, να γίνουνε πανεπιστημιακοί. Προς Θεού. Μέχρι εκεί που φτάνουνε. Δεν θα κάνουμε υπερβολές και δεν θα τους δώσουμε τα πάντα. Γιατί δεν μπορούμε κιόλας να τους δώσουμε τα πάντα, αλλά... λέω, τώρα. Μέχρι εκεί που φτάνουνε, τις δυνάμεις τους, μέχρι εκεί που φτάνουνε.

9.2.43.3. Το άγχος ως πηγή διαφοράς: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως διαφορά ανάμεσα στο ίδιο και το σύζυγο στο μέγλωμα των παιδιών, το υπερβολικό άγχος, από το οποίο διακατέχεται το ίδιο. Χαρακτηριστικά, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Απλά, πιστεύω, ότι εγώ... ε... είμαι λίγο πιο... κοντά... στα παιδιά, από την άποψη, ότι... αγχώνομαι λίγο περισσότερο. Δηλαδή, θα βήξει, ας πούμε, το παιδί το βράδυ, αχ, γιατί έβηξε το παιδί, αχ, γιατί έκανε το παιδί, κάτσε να μετρήσω πόσες φορές έβηξε το παιδί να το πω αύριο στην παιδίατρο. Ενώ ο σύζυγός μου, ας πούμε, λέει, 'ντάξει, ρε Ιφιγένεια, ξέρω γω, μία ιωσούλα είναι, θα βήξει, θα πάρει το φάρμακό του, θα περάσει. Δεν χρειάζεται, ας πούμε, να αγχώνεσαι περισσότερο.

9.2.43.4. Ο διάλογος ως πηγή ομοιότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι και οι δύο μέσα στο ζευγάρι έχουν ως προτεραιότητα στο μέγλωμα των παιδιών τους

την ύπαρξη του διαλόγου και της συζήτησης, και όχι των συγκρούσεων και της βίας γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα:

Ευαγγελία: [...] γενικά πιστεύω, ότι έχουμε τις ίδιες αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Δηλαδή, και οι δύο, ας πούμε, απεχθανόμαστε το ξύλο. Και οι δύο είμαστε υπέρ της συζήτησης και του διαλόγου. Ε, βέβαια, ο σύζυγός μου είναι λίγο περισσότερο νευρικός, και φωνάζει λίγο παραπάνω από εμένα.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις αναφορικά με το μέγλωμα των παιδιών παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 109 πιο κάτω.

Πίνακας 109: Κατηγορίες που αφορούν τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις αναφορικά με το μέγλωμα των παιδιών σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας και τους συντρόφους τους.

Κατηγορίες που αφορούν αντιλήψεις για το μέγλωμα των παιδιών	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο συντηρητισμός του συζύγου ως πηγή διαφοράς	1	0	1
Οι επιθυμίες των παιδιών ως πηγή ομοιότητας	1	0	1
Το άγχος ως πηγή διαφοράς	0	1	1
Ο διάλογος ως πηγή ομοιότητας	0	1	1

Όπως συμπεραίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία θεωρεί, ότι ο σύζυγός της είναι περισσότερο συντηρητικός και απόλυτος από εκείνη στην ανατροφή των παιδιών τους. Η Μαρία αναφέρει επιπλέον, ότι και οι δύο μέσα στην οικογένεια πράττουν σύμφωνα με τις επιθυμίες των παιδιών. Θεωρούν, ότι ο σωστός τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών στηρίζεται στον σεβασμό στις επιθυμίες τους και τις επιλογές τους.

Από την άλλη, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι λιγότερο περισσότερο αγχώδης στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών από το σύζυγό της. Εντοπίζει, όμως ως ομοιότητα την ύπαρξη του διαλόγου και της συζήτησης, που θέλουν και οι δύο μέσα στο σπίτι. Απεχθάνονται και οι δύο τη βία και το ξύλο.

9.2.44. Συμβουλές προς τους νέους για το γάμο (Ερώτηση Νο44)

Αυτή η ενότητα βασίζεται στις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «Τι συμβουλές θα έδινες στους νέους σήμερα, όσον αφορά στο ζήτημα του γάμου», με την οποία προσπαθούμε να ανακαλύψουμε τις απόψεις των δύο μητέρων σχετικά με τις συμβουλές που θα έδιναν στους νέους σήμερα, εάν επρόκειτο να παντρευτούν. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων των υποκειμένων διακρίναμε τις πιο κάτω υποκατηγορίες:

9.2.44.1. Ο γάμος ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο δίνει, ως συμβουλή στους νεότερους το να παίρνουν γρήγορα την απόφαση αναφορικά με το γάμο, και όχι να ικανοποιούνται σε επιπόλαιες λύσεις, όπως είναι αυτή της συμβίωσης. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Πιστεύω, ότι... είναι ωραία να είναι αρραβωνιασμένοι, δηλαδή, να αρραβ, να... γνωρίζονται, να επισημοποιούν γρήγορα αυτό που έχουν στους γονείς τους, ε... και να προχωράνε γρήγορα στο γάμο. Δηλαδή, με την έννοια, ότι... δεν έχουμε τίποτα να κρύψουμε, τον αγαπά, με αγαπά, προχωράμε στο γάμο. Ναι, όχι το ότι... προφάσεις, θέλω να συζητώ, να δω, πώς είναι, αν ταιριάζουμε.

9.2.44.2. Η αποδοχή του εαυτού ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει, ως απαραίτητη προϋπόθεση, για να οδηγηθεί κάποιος στο γάμο, την αποδοχή πρώτα των ιδιαιτεροτήτων του εαυτού του. Έτσι, παρουσιάστηκε το εξής:

Μαρία: [...] θα συμβούλευα τους νέους, ότι κοίταξε να δεις, είσαι νο, είσαι... πώς να το πω; Είσαι άντρας; Ωραία, είσαι άντρας, θα παντρευτείς γυναίκα. Είσαι άντρας; Δεν θα παντρευτείς γυναίκα, για να βρίσκεσαι με τρεις άντρες στο κρεβάτι. Εντάξει; Δεν θα κάνεις τέτοια... τρελά; Δεν θα εξαπατήσεις τη γυναίκα, επειδή εσύ έχεις την ανωμαλία.

9.2.44.3. Η υπομονή ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο θεωρεί, ότι το ζευγάρι, που σκοπεύει να επισημοποιήσει τη σχέση του και να οδηγηθεί σε γάμο, πρέπει οπωσδήποτε να διαθέτει υπομονή, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Ειδικότερα:

Μαρία: [...] και επίσης, να κάνουν υπομονή στο γάμο τους. Δηλαδή, δεν θα είναι ο γάμος τους, όλο μια γαλήνη και μια ηρεμία, μια θάλασσα ήρεμη. Θα υπάρχουν και φουρτούνες, θα υπάρχουν και τρικυμίες, και... πρέπει να 'χουνε γερά νεύρα, για να τα καταφέρουνε. Δεν θα 'ναι ο γάμος... έτσι. Θα 'ναι... σκαμπανεβάσματα. Και πρέπει να 'ναι... να 'χουνε δυνάμεις... για να μπορέσουν να ανταπεξέ. Να 'χουνε υπομονή, να 'χουνε δύναμη, και να... σταθούν στα πόδια τους.

9.2.44.4. Η αγάπη ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο δίνει τη συμβουλή τα άτομα να οδηγούνται στο γάμο με γνώμονα την αγάπη. Έτσι, διατυπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] θα συμβούλευα τους νέους σήμερα, ε... πρώτον να ακούνε την καρδιά τους. Δηλαδή, να παντρεύονται τον άνθρωπο που αγαπούν και θέλουν εκείνοι, και να μην επηρεάζονται, ούτε από γονείς, ε, ούτε από επάγγελμα του ανθρώπου, ούτε από το αν ο άνθρωπος έχει προίκα ή όχι. Να κοιτάνε μόνο το τι τους λέει η καρδιά τους.

9.2.44.5. Τα συναισθηματικά και ψυχικά εφόδια ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως ανάγκη την παροχή από τους γονείς στα παιδιά συναισθηματικών και ψυχικών εφοδίων, παραμερίζοντας τα αντίστοιχα υλικά στα απολύτως αναγκαία. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] να... μην κοιτάνε να δώσουν στα παιδιά τους πολλά υλικά αγαθά, ε... μέχρι εκεί που φτάνει το χέρι τους, αλλά να κοιτάνε να τους δώσουν πολλά συναισθηματικά και ψυχικά αποθέματα.

9.2.44.6. Ο χρόνος με τα παιδιά ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο προβάλλει ως συμβουλή προς τους νέους την αφιέρωση - κυρίως ποιοτικού - χρόνου στα παιδιά και την απαραίτητη ενασχόληση τους με αυτά. Πιο αναλυτικά:

Ευαγγελία: [...] να περνάνε και οι δύο γονείς, ε... πολύ χρόνο ποιοτικό με τα παιδιά τους.

9.2.44.7. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων ως πηγή συμβουλής: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο τονίζει στους νεότερους την ανάγκη να επιλύουν τα προβλήματά και τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στη ζωή τους και να μην αφήνουν άλυτα τα προβλήματά τους, προκειμένου να μην φτάσουν ποτέ στο αδιέξοδο του διαζυγίου. Αναλυτικότερα:

Ευαγγελία: [...] να μην διαλύουν τις οικογένειές τους με το παραμικρό. Ούτε για μία εξωσυζυγική σχέση, ούτε για ένα παραπάνω καβγά, ε... ούτε για... ξέρω 'γω, οποιαδήποτε άλλη αφορμή. Να κοιτούν τα προβλήματα αυτά να τα αφήνουν έξω από την οικογένεια ή να τα συζητάνε μαζί με τη σύντροφο μέσα στην οικογένεια και να βρίσκουν λύσεις και να μην χωρίζουν με το μόνο - μόνο. Δηλαδή, να... προσπαθούν... όποια δυσκολία και αν παρουσιαστεί στη ζωή τους, να ανταπεξέλθουν

σε αυτή τη δυσκολία και να τη λύσουν, για το καλό της οικογένειάς τους. Για το καλό και του ζευγαριού, αλλά περισσότερο για το καλό των παιδιών.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τις συμβουλές προς τους νέους αναφορικά με το ζήτημα του γάμου παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 110 πιο κάτω.

Πίνακας 110: Κατηγορίες που αφορούν τις συμβουλές προς τους νέους αναφορικά με το ζήτημα του γάμου σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τις συμβουλές στους νέους	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο γάμος	1	0	1
Η αποδοχή του εαυτού	1	0	1
Η υπομονή	1	0	1
Η αγάπη	0	1	1
Τα συν/κά και ψυχικά εφόδια	0	1	1
Ο χρόνος με τα παιδιά	0	1	1
Η αντιμετώπιση των προβλημάτων	0	1	1

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία συμβουλεύει τους νέους να προχωρούν γρήγορα στο γάμο, κι αν επιλέξουν τη συγκατοίκηση, αυτό να γίνει για μικρό χρονικό διάστημα. Παράλληλα, θεωρεί ότι οι νέοι σήμερα πριν φτάσουν στο γάμο, θα πρέπει να είναι βέβαιοι για τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις και αυτές να ακολουθήσουν. Σε περίπτωση, δηλαδή, που είναι ομοφυλόφιλοι, να μην επιλέξουν να παντρευτούν με άτομο του αντίθετου φύλου, απλά και μόνο για να καλύψουν αυτήν την ομοφυλοφιλία τους. Αντιθέτως, να αποδεχθούν τον εαυτό τους, έτσι όπως ακριβώς είναι. Επιπλέον, η Μαρία συμβουλεύει τους νέους, ότι πρέπει να είναι οπλισμένοι με περίσσεια υπομονή. Κι αυτό γιατί, όπως κάθε φυσιολογική οικογένεια θα αντιμετωπίσουν προβλήματα στο πέρασμα του χρόνου. Όταν όμως διαθέτουν υπομονή, τότε μπορούν, σε συνδυασμό με την αγάπη, να ξεπεράσουν όλα τα εμπόδια.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία συμβουλεύει τους νέους ανθρώπους, να παντρεύονται, επειδή αγαπούν κάποιον και όχι, λόγω της οικονομικής του κατάστασης ή λόγω του επαγγέλματός του. Παράλληλα, συμβουλεύει τους νέους να δώσουν στα παιδιά τους, όσα μπορούν περισσότερα συναισθηματικά και ψυχικά αγαθά, και όχι πολλά οικονομικά προτερήματα. Να μην επιδιώκουν, δηλαδή, να εργάζονται πολλές ώρες επιζητώντας την απόκτηση πολλών υλικών αγαθών για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι. Τους συμβουλεύουν, όταν θα αποκτήσουν παιδιά να περνούν αρκετό χρόνο μαζί τους, όχι τόσο ποσοτικό, όσο ποιοτικό.

Τέλος, η Ευαγγελία συμβουλεύει τους νεότερους να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που τυχόν θα παρουσιαστούν με την πάροδο του χρόνου μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο με συζήτηση και διάλογο. Να μην τα αφήσουν να συσσωρευτούν και να μετατραπούν σε «αγκάθια» για το οικογενειακό τους σύστημα.

9.3. Αποτελέσματα σε σχέση με τα ιχνογραφήματα

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι κατηγορίες που διακρίναμε από την ανάλυση του ερευνητικού μας υλικού σχετικά με το πώς τα υποκείμενα κατανοούν τη δική τους οικογένεια, αναπαριστώντας ιχνογραφικά τα πρόσωπα που την αποτελούν με την μορφή ζώων.

9.3.1. Στο τρίτο κεφάλαιο της έρευνας η συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή, στην οποία κλήθηκαν τα υποκείμενα να εκφραστούν εικαστικά, ήταν η εξής: «Κάνε μία ζωγραφιά που να αναπαριστά την οικογένειά σου χρησιμοποιώντας διάφορα χρώματα με την μορφή ζώων». Οι κατηγορίες λοιπόν που σχηματίστηκαν ήταν οι παρακάτω:

9.3.1.1. Η οικογένεια ως πηγή προσωπικότητας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η Μαρία αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένεια, ως μία πηγή ξεχωριστών προσωπικοτήτων, προβάλλοντας τους διαφορετικούς χαρακτήρες των συζύγων, αλλά και εστιάζοντας στους διαφορετικούς χαρακτήρες των παιδιών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ακόλουθο:

Ιχνογράφημα 1. Η οικογένεια ως πηγή προσωπικότητας.

Στο ιχνογράφημα 1 παρατηρείται ζωγραφισμένη μία οικογένεια με τίτλο: «Τα κατοικίδια ζώα». Όπως γίνεται κατανοητό και από τον τίτλο του ιχνογραφήματος, τα μέλη της οικογένειας αναπαριστώνται με την μορφή κατοικίδιων ζώων, διαφορετικό για το κάθε μέλος, όπως είναι και διαφορετικοί οι χαρακτήρες, οι συμπεριφορές και οι προσωπικότητες γενικότερα μέσα στην οικογένεια. Οι διαφορετικοί χαρακτήρες ενισχύονται και από τη χρήση διαφορετικών χρωμάτων για την αναπαράσταση του κάθε μέλους από το υποκείμενο. Όπως χαρακτηριστικά λέει:

Μαρία: [...] Τελείως διαφορετικά. Πραγματικά, ναι. Τελείως διαφορετικά. Τρεις διαφορετικοί χαρακτήρες είναι. Ναι. Γι' αυτό, έτσι τα ζωγράφισα.

Τα μέλη λοιπόν της οικογένειας του συγκεκριμένου υποκειμένου πήραν τις εξής μορφές:

9.3.1.1.1. Ο πατέρας με την μορφή προβάτου: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον πατέρα του ως πρόβατο, λόγω της ηρεμίας που τον χαρακτηρίζει ως άνθρωπο. Ακούστηκε λοιπόν το εξής:

Μαρία: [...] Τον μπαμπά τον έκανα πρόβατο πιστεύω, επειδή είναι ήσυχος άνθρωπος, φιλήσυχος, δεν πειράζει κανέναν, σκύβει το κεφάλι... είναι, σαν το πρόβατο, δεν ... δεν αντιστέκεται, δηλαδή, και κάτι να του πούνε, δεν δίνει σημασία.

9.3.1.1.2. Ο εαυτός με την μορφή πουλιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του ως πουλί, λόγω των πολλών υποχρεώσεων που έχει σε συνάρτηση με τον περιορισμένο χρόνο που διαθέτει στη ζωή του. Ταυτόχρονα, παρομοιάζει τον εαυτό του με την μορφή πουλιού, επειδή είναι ονειροπόλα και δραστήρια, αλλά και επειδή, ως μητέρα, μερικές φορές, προκειμένου να επιβάλλει την πειθαρχία, υψώνει τη φωνή της. Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Μαρία: [...] Εγώ έγινα πουλάκι, γιατί, σαν το πουλάκι τρέχω απ' τον έναν στον άλλον, σαν την τρελή πάω πάνω κάτω... και τρέχω πάνω κάτω, πετώ. Και μ' αρέσει να πετάω στη ζωή μου. Δηλαδή, μ' αρέσει να ονειρεύομαι, να φεύγω από το ένα μέρος να πηγαίνω στο άλλο, δηλαδή, δεν μ' αρέσει να είμαι στάσιμη. Αυτό πιο πολύ, έτσι το πέταγμα. Ότι θέλω να μαθαίνω συνεχώς και να προχωράω. Και το πουλάκι, επειδή έχει και φωνή, σέρνει και καμιά φωνή πότε – πότε, αν και τα 'χω κόψει... πολύ καλά.

9.3.1.1.3. Ο γιος με την μορφή κουνελιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον γιο του ως κουνέλι, γιατί η δραστηριότητα και η ταχύτητα τον χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα σαν άνθρωπο, χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του κουνελιού. Επίσης, αρκετές φορές χαρακτηρίζεται από νευρικότητα και πηγαينوέρχεται, όπως ακριβώς το κουνέλι. Αναλυτικότερα:

Μαρία: [...] τον έκανα κουνελάκι, τώρα δεν ξέρω γιατί, έτσι μου βγήκε. Κουνελάκι, γιατί... του αρέσουν και πάρα πολύ τα ζώα. Τα κουνελάκια, έτσι οι κοτούλες, ε... είναι σαν το κουνελάκι. Τρέχει, ψάχνει, εξερευνεί, κάνει... πάνω κάτω πάει. Δεν κάθεται σ' έναν τόπο. Πάει, εξερευνεί, πάει πάνω κάτω. Τώρα πετούσε τα τσαίλια, μετά θα φύγει θα... κατεβεί το γκρεμό, έτσι προς τα κάτω, δε... δε σταματάει. Δηλαδή, πιο πολύ για τη γρηγοράδα του, κι αυτά.

9.3.1.1.4. Η πρώτη κόρη με την μορφή γάτας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά την κόρη του με την μορφή της γάτας, γιατί θέλει να προβάλλει την ναζιάρικη πλευρά του χαρακτήρα της, στοιχείο που χαρακτηρίζει και τη γάτα. Πιο συγκεκριμένα:

Μαρία: Την Ελευθερία την έκανα γατούλα, γιατί είναι ναζιάρα. Πολύ νάζι και κακό. Πολύ, πολύ, πολύ.

9.3.1.1.5. Η δεύτερη κόρη με την μορφή κουνελιού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά την κόρη του με την μορφή κουνελιού, γιατί θέλει να προβάλλει τη γρηγοράδα και την ταχύτητά της, και μερικές φορές και την απροσεξία της. Έτσι, λοιπόν ακούστηκε το εξής:

Μαρία: [...] και την μικρή μου κόρη την έκανα σαν τον Αντώνη, κουνελάκι, γιατί, κι αυτή, ε... τρέχει πάνω κάτω, και είναι λίγο απρόσεχτη.

Η Μαρία, αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένειά της με την μορφή κατοικίδιων ζώων. Θέλοντας να τονίσει την ηρεμία και την πραότητα του χαρακτήρα του συζύγου της τον αναπαριστά ιχνογραφικά με την μορφή προβάτου. Ακριβώς έτσι τον περιέγραψε και λεκτικά. Ένας πράος άνθρωπος, που δεν εκνευρίζεται, με ό, τι κι αν πει και με ό, τι κι αν κάνει η Μαρία. Αντιθέτως, η ίδια λόγω των πολλών υποχρεώσεων που έχει μέσα στους κόλπους της οικογένειας, που απορρέουν από τους ρόλους της μητέρας, της νοικοκυράς, της συζύγου, και της εργαζόμενης γυναίκας, αναπαριστάται με την μορφή πουλιού. Κι αυτό, γιατί προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει σε όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους παραπάνω ρόλους, πρέπει να πάρει την μορφή πουλιού και να πετάει, όπως ακριβώς κάνει και αυτό. Σε αυτό το σημείο πρέπει να φτάσει η γρηγοράδα της. Όμως καμιά φορά ξεφεύγει από τα πλαίσια της λογικής, και υψώνει τη φωνή της, όπως ακριβώς κάνει και το πουλί. Με τον ίδιο τρόπο η Μαρία μας περιέγραψε λεκτικά τον εαυτό της. Μία εργαζόμενη μητέρα με πολλές υποχρεώσεις και πολλαπλούς ρόλους ταυτόχρονα. Οι καθημερινοί της ρυθμοί είναι πολύ έντονοι και γρήγοροι, προκειμένου να ανταπεξέλθει σε όλα επιτυχώς. Ωστόσο, μας δήλωσε, ότι πολλές φορές, χάνει την ψυχραιμία της και φωνάζει. Συμβολίζει τις φωνές της με το τιτίβισμα του πουλιού.

Από την άλλη, το πρώτο της παιδί, το γιο της, αλλά και την δεύτερη κόρη της, τους αναπαριστά ιχνογραφικά με την μορφή κουνελιού. Και τα δύο παιδιά της, χαρακτηρίζονται από την ενεργητικότητα και την ταχύτητα, όπως ακριβώς κάνει κι ένα κουνελάκι, που τρέχει από 'δω, κι από

‘κει. Μόνο που η κόρη της είναι λίγο απρόσεκτη, και κατά συνέπεια παθαίνει συχνά μικροατυχήματα. Το δεύτερο παιδί της κατά σειρά γέννησης, αναπαριστάται ιχνογραφικά από μία γατούλα, γιατί είναι και αυτό ναζιάρικο, όπως ακριβώς και η γάτα. Έτσι ακριβώς χαρακτήρισε και τα παιδιά της λεκτικά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Μαρία: [...] Το χέρι μου πάει από αριστερά προς τα δεξιά, κι έκανα πρώτα, μπαμπάς κέντρο, την μαμά λίγο αριστερά, και μετά σκέφτηκα, ότι πρέπει να κάνω κι ένα παιδάκι, ας το κάνω από ‘δω, και μετά το άλλο, ωχ, από ‘δω, οπότε το άλλο, ας το βάλω πάνω.

Ας δούμε τώρα με ποιες μορφές ζώων επιλέγει το δεύτερο υποκείμενο της έρευνας μας, η Ευαγγελία, να αναπαραστήσει τα πρόσωπα της οικογένειάς της:

9.3.1.2. Η οικογένεια ως πηγή προστασίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η Ευαγγελία αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένεια, ως μία πηγή προστασίας, όπου το κάθε μέλος προστατεύει το άλλο και όλα μαζί προστατεύονται από τον πατέρα της οικογένειας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής:

Ιχνογράφημα 2. Η οικογένεια ως πηγή προστασίας.

Στο ιχνογράφημα 2 παρατηρείται ζωγραφισμένη μία οικογένεια με τίτλο: «Ο προστατευτικός μπαμπάς». Όπως γίνεται κατανοητό και από τον τίτλο του ιχνογραφήματος, αυτό που τονίζεται ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο ιχνογράφημα είναι η έννοια της προστασίας των μελών της οικογένειας από τους γονείς, και ιδιαίτερα από τον πατέρα.

Τα μέλη λοιπόν της οικογένειας του συγκεκριμένου υποκειμένου πήραν τις εξής μορφές:

9.3.1.2.1. Ο πατέρας με την μορφή λιονταριού: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η Ευαγγελία αναπαριστά ιχνογραφικά τον σύζυγο, ως λιοντάρι, γιατί θέλει να του αποδώσει δύναμη και ισχύ, αλλά και την ικανότητα του να προστατεύει τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, χαρακτηριστικά τα οποία αναδεικνύουν το λιοντάρι, και του χαρίζουν τον τίτλο του «βασιλιά των ζώων». Διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] ως προστατευτικός ε... μπαμπάς που λέει και ο τίτλος της ε... ζωγραφιάς τον έχω κάνει ένα μεγάλο λιοντάρι ε... που είναι έτσι δυναμικό και χαμογελαστό, πολύ παχουλό, με πολύ δύναμη και ισχύ και προστατεύει τα μέλη της οικογένειας του από οποιονδήποτε και τ' αγαπάει πολύ

και τα φροντίζει. Έχει λοιπόν μία πολύ μεγάλη αγκαλιά και μέσα σ' αυτήν την αγκαλιά ε... βρίσκεται η μαμά.

9.3.1.2.2. Ο εαυτός με την μορφή αρκουδάκι – κοάλα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η Ευαγγελία αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του ως αρκουδάκι κοάλα, θέλοντας να προβάλλει την ευαισθησία της μητέρας, εκτός από τη δύναμη – η οποία αναδεικνύεται μέσω της χρήσης του κόκκινου χρώματος. Διατυπώθηκαν λοιπόν τα ακόλουθα:

Ευαγγελία: [...] Η μαμά από την άλλη είναι και αυτή χαμογελαστή ε... και πάρα πολύ δυνατή, αλλά δεν είναι λιοντάρι, γιατί δεν είναι τόσο δυνατή, ο μπαμπάς ε, πρέπει να είναι ο πιο δυνατός, για να προστατεύει τα παιδιά. Ε... Η μαμά... είναι αρκουδάκι κοάλα, όπως και τα παιδιά, και τα δύο κοριτσάκια, είναι αρκουδά... αρκουδάκια κοάλα κι αυτά. Γιατί είναι δυνατά και αυτά και ισχυρά, αλλά είναι και ευαίσθητα. Κι εκτός από ευαίσθητα είναι και τρυφερά κι έχουν ανάγκη από αγάπη και από στοργή, από έναν προστατευτικό μπαμπά.

9.3.1.2.3. Τα παιδιά με την μορφή αρκουδάκια – κοάλα: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που η Ευαγγελία αναπαριστά ιχνογραφικά τα παιδιά της ως αρκουδάκι κοάλα, αφού θέλει να τους αποδώσει την ίδια μορφή με εκείνη, αλλά και την τρυφερότητα και ευαισθησία που χαρακτηρίζει την ηλικία τους – τεσσάρων ετών και έξι μηνών. Έτσι, ακούστηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] Η μαμά... είναι αρκουδάκι κοάλα, όπως και τα παιδιά, και τα δύο κοριτσάκια, είναι αρκουδά... αρκουδάκια κοάλα κι αυτά. Γιατί είναι δυνατά και αυτά και ισχυρά, αλλά είναι και ευαίσθητα. Κι εκτός από ευαίσθητα είναι και τρυφερά.

Το δεύτερο υποκείμενο, η Ευαγγελία, αναπαριστώντας ιχνογραφικά τα μέλη της οικογένειάς της με την μορφή ζώων, χρησιμοποιεί το κόκκινο χρώμα. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι και τα τέσσερα μέλη της οικογένειάς της είναι δυναμικά και δραστήρια, χαρακτηριστικά που απεικονίζονται μέσα από τη ζεστασιά που εκπέμπει το κόκκινο χρώμα, όπως η φλόγα της φωτιάς.

Έτσι λοιπόν ο σύζυγος ζωγραφίζεται πρώτος έχοντας μέσα στην τεράστια αγκαλιά του τη σύζυγο, η οποία με τη σειρά της έχει μέσα στην αγκαλιά της τα δύο της παιδιά που είναι πιασμένα χέρι – χέρι. Η μητέρα είναι δυνατή, αλλά όχι τόσο δυνατή, όσο ο πατέρας, για να τους προστατεύσει όλους και να τους παράσχει ηθική και συναισθηματική ενίσχυση. Θέλει για τα δικά της τα παιδιά, αυτό που έχει λείψει από την ίδια: την διαρκή παρουσία ενός δυνατού και προστατευτικού πατέρα μέσα στο σπίτι. τη συναισθηματική και ψυχική τους προστασία και ισορροπία.

Η Ευαγγελία αναπαριστά ιχνογραφικά, αυτό ακριβώς που εκφράζει και μέσα από τα λόγια της. Θέλει να τονίσει την προστασία όλων των μελών από έναν δυναμικό και δυνατό πατέρα. Μέσα όμως και στη δική της αγκαλιά βρίσκονται και τα δύο της παιδιά, τα οποία επιθυμεί να έχουν μία πολύ καλή αδερφική σχέση, και θα είναι ενωμένες και αγαπημένες σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Αυτό που της έλειψε, δηλαδή, από την δική της σχέση με την αδερφή της. Αυτό ακριβώς απεύχεται για τα δικά της παιδιά. Θέλει να έχουν πάντα κοντά τους η μία την άλλη, όταν οι γονείς τους φύγουν από τη ζωή. θεωρεί, ότι η όμορφη αδερφική σχέση και τα πλούσια συναισθήματα που απορρέουν από αυτήν, δεν αναπληρώνονται με τίποτα.

Η Ευαγγελία λοιπόν, στο συγκεκριμένο ιχνογράφημα απεικονίζει τις δύο μεγάλες επιθυμίες της και συνάμα τις δύο καταστάσεις στη ζωή της που την έχουν πονέσει περισσότερο. Αφενός μεν, την άσχημη σχέση με τον πατέρα της, και αφετέρου δε τη δύσκολη και καταστροφική σχέση με την αδερφή της. Αυτοί οι λόγοι την ωθούν, από την μία να αναπαριστά ιχνογραφικά τον σύζυγό της, ως λιοντάρι, ως έναν πατέρα γεμάτο ρώμη, γεμάτο προστατευτικότητα απέναντι στην ίδια και κυρίως απέναντι στα παιδιά τους. Από την άλλη αναπαριστά τα δύο παιδιά ευτυχισμένα με τα χέρια τους πιασμένα και εκφράζοντας την επιθυμία να είναι πάντοτε ενωμένα στη ζωή τους και αγαπημένα. Αυτό ακριβώς που δεν έζησε η Ευαγγελία με τη δική της αδερφή.

Στο ιχνογράφημα σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν τα υποκείμενα τον εαυτό τους μέσα στην οικογένειά τους, η Μαρία ζωγράφησε την εικόνα μίας καρδιάς, ενός χαμογελαστού προσώπου και

ενός καρβιού. Η καρδιά δηλώνει τον δυναμισμό της, το πάθος της για τη ζωή και την αγάπη της για την οικογένειά της. Το χαμογελαστό πρόσωπο δηλώνει την διάθεση της Μαρίας να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που παρουσιάζονται στην οικογένειά της. Και τέλος, το καράβι δηλώνει τα ταξίδια τα οποία θέλει να πραγματοποιήσει μαζί με την οικογένειά της, όπως ακριβώς έκανε και ο πατέρας της μαζί τους. ό, τι ακριβώς μας δήλωσε και στις συνεντεύξεις το απέδωσε και εικαστικά.

Η Ευαγγελία τώρα στην συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή απεικόνισε ολόκληρη την οικογένειά της, και όχι μόνο τον εαυτό της. Οι δύο σύζυγοι απεικονίζονται με κόκκινο χρώμα, γιατί κοιτούν μπροστά το μέλλον ευτυχισμένοι και γυρνούν την πλάτη σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετώπισαν στο παρελθόν. Τα δύο παιδιά κρατιούνται χέρι – χέρι. Τα δένει ένα αόρατο σκοινί, το οποίο το κρατούν και οι γονείς τους και με αυτό ενώνεται όλη η οικογένεια. Το σκοινί αυτό προστατεύει τα παιδιά από τα προβλήματα, γιατί αυτά το μόνο που έχουν να κοιτάζουν είναι η ευτυχία τους. Καμία άλλη έννοια δεν πρέπει να έχουν. Η Ευαγγελία λοιπόν, απεικονίζει τον εαυτό της ως γονέα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το ρόλο αυτό. Όπως, για παράδειγμα, είναι η προστασία της αδερφικής σχέσης – αυτό, δηλαδή, που επανειλημμένως έχει εκφραστεί από την Ευαγγελία ως παράπονο από τον πατέρα της. Επίσης, υποχρέωσή της είναι να επιλύει τα προβλήματα με το σύζυγό της σε ήρεμους τόνους, χωρίς να επιβαρύνουν με αυτά τα παιδιά. Όπως, δηλαδή, έκανε η μητέρα της με την ίδια. Μέσα λοιπόν από τον τρόπο βίωσης του εαυτού της στην οικογένεια η Ευαγγελία ουσιαστικά μας περιγράφει πώς βλέπει τον εαυτό της ως γονέα. Υπογραμμίζει λοιπόν, ότι πρώτη προτεραιότητά της είναι να προστατέψει τα παιδιά, να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Προστασία που δεν ένιωσε να λαμβάνει από τη δική της οικογένεια. Να τα διαπαιδαγωγήσει σωστά, να τα κάνει αυτόνομες και υγιείς προσωπικότητες. Και να μην απουσιάζει από τη ζωή των παιδιών της η συναισθηματική και ψυχική τους στήριξη. Όπως, δηλαδή, απουσίασε στη δική της ζωή. Επιπλέον, η ευτυχία των παιδιών αποτελεί για εκείνη βασικό σκοπό ζωής. Δεν θέλει συγκρίσεις ανάμεσα στα παιδιά της, υποτιμητικά και αποθαρρυντικά σχόλια. Τέλος αναφέρει, για άλλη μια φορά, πόσο σημαντική είναι για εκείνη η υγιής και στενή αδερφική σχέση. Η πολύτιμη αυτή σχέση που έλειψε τόσο πολύ στην ίδια. Αυτό λοιπόν αποτελεί βασική επιδίωξη δική της και του συζύγου της.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με την ιχνογραφική αναπαράσταση της οικογένειας με την μορφή ζώων παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 111 πιο κάτω.

Πίνακας 111: Κατηγορίες που αφορούν την ιχνογραφική αναπαράσταση της οικογένειας με μορφή ζώων σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν την οικογένεια με την μορφή ζώων	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η οικογένεια ως πηγή προσωπικότητων	1	0	1
Η οικογένεια ως πηγή προστασίας	0	1	1

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, η Μαρία, αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένειά της με την μορφή κατοικίδιων ζώων. Χρησιμοποιεί διαφορετικό ζώο, για την απεικόνιση του κάθε μέλους αφού θεωρεί, ότι οι οικογένεια αποτελείται από διαφορετικές προσωπικότητες, διαφορετικούς χαρακτήρες. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι η οικογένεια οφείλει να είναι προστατευτική απέναντι στα παιδιά. Να τα προφυλάσσει από κακουχίες που τυχόν θα αντιμετώπισουν στη ζωή τους. θεωρεί, ότι αυτός ο ρόλος ανήκει στον πατέρα και από αυτόν πρέπει να ασκηθεί. Επιπλέον, αναφέρει, ότι τα αδέρφια πρέπει να προστατεύονται το ένα από το άλλο και να υποστηρίζονται.

9.3.2. Ας δούμε τώρα την πρώτη σχεδιαστική εντολή της πέμπτης φάσης, «Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τον τρόπο που βιώνεις τον εαυτό σου μέσα στην οικογένειά σου», στην οποία κλήθηκαν τα δύο υποκείμενα να ανταποκριθούν ιχνογραφικά:

9.3.2.1. Το πρώτο υποκείμενο απέδωσε ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένεια ως εξής:

Ιχνογράφημα 3. Ο εαυτός μέσα στην οικογένεια

Το ιχνογράφημα 3 αντανακλά τον τρόπο με τον οποίο η Μαρία βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, με τίτλο: «Η ψυχή μου». Η «ψυχή» λοιπόν της Μαρίας «αποτελείται από την εικόνα μίας καρδιάς, την εικόνα ενός χαμογελαστού προσώπου και την εικόνα ενός καραβιού. Ας δούμε τώρα τις κατηγορίες που σχηματίστηκαν μέσα από τις παραπάνω εικόνες:

9.3.2.1.1. Ο εαυτός ως πηγή αγάπης για τη ζωή: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του, ως μία καρδιά, η οποία αναδεικνύει το πάθος που έχει για τη ζωή, τη λαχτάρα του να ζει την κάθε στιγμή της ζωής του, όσο μπορεί καλύτερα. Ειδικότερα, αναφέρεται:

Μαρία: [...] θέλω να πω μάλλον, ότι στην οικογένειά μου, βιώνω την αγάπη. Και... την, την κάνω κόκκινη, γιατί έχω και πάθος για ζωή... θέλω να αξιοποιώ το χρόνο μου, όσο μπορώ... περισσότερο και όσο μπορώ καλύτερα. Δηλαδή, ε... έχω πάθος για ζωή, για... αυτό, θέλω να ζω. Να αναπνέω, να υπάρχω, να... κάνω, ό, τι μπορώ.

9.3.2.1.2. Ο εαυτός ως πηγή αισιοδοξίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του, ως ένα πρόσωπο χαμογελαστό. Το πρόσωπο αυτό προβάλλει την αισιοδοξία με την οποία πρέπει να αντιμετωπίζονται στην οικογένεια τα διάφορα είδη προβλημάτων που ενδεχομένως θα παρουσιαστούν στη διάρκεια της πορείας της. Συγκεκριμένα ειπώθηκε από το υποκείμενο:

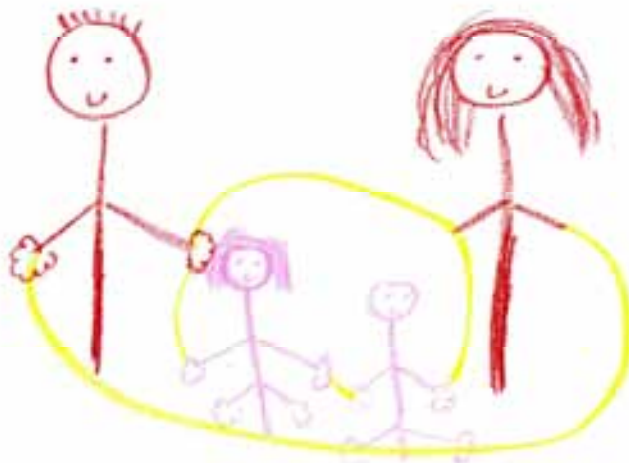
Μαρία: [...] θέλω να πιστεύω, ότι τα αντιμετωπίζω με το χαμόγελο και με την αισιοδοξία, γιατί είμαι και αισιόδοξος άνθρωπος. Δηλαδή, δε, δεν τα βλέπω κι όλα μαύρα. Ναι, μεν, μπορεί να τα βλέπω, εκείνη τη στιγμή μαύρα, αχ, Θεέ μου, τι θα κάνω, Θεέ μου, λύτρωσέ με, δεν μπορώ, δεν αντέχω, αλλά μετά θα επικρατήσει η λογική. Θα πω, ξέρεις κάτι; Ντάξει, ε, φουρτούνα ήτανε, πάει, πέρασε, για να

δούμε, τι μπορούμε να κάνουμε. Μπορούμε να κάνουμε κάτι; Δεν μπορούμε; Πάμε παρακάτω. Κάπως έτσι. Τα βλέπω, δηλαδή, τα βλέπω, κάπως αισιόδοξα και με το... με το γέλιο.

9.3.2.1.3. Ο εαυτός ως ταξίδι: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του, ως ένα καράβι, το οποίο υποδηλώνει τα ταξίδια που πραγματοποιεί και θέλει να συνεχίσει να κάνει με την οικογένειά της στο μέλλον. Χαρακτηριστικά ακούστηκε:

Μαρία: [...] και έκανα και ένα καραβάκι, που πλέει πάνω στη θάλασσα, κι αυτό είναι... ε, θέλω να πω, ότι... μ' αρέσουν οι εκδρομές, μ' αρέσουν τα ταξίδια, ε... και θα 'θελα η οικογένειά μου να... να, να, να πηγαίνει ταξίδια.

9.3.2.2. Το δεύτερο υποκείμενο απέδωσε ιχνογραφικά τον εαυτό του ως εξής:

Ιχνογράφημα 4. Ο εαυτός μέσα στην οικογένεια

Το ιχνογράφημα 4 αντανακλά τον τρόπο, με τον οποίο η Ευαγγελία αποδίδει ιχνογραφικά τον εαυτό μέσα στην οικογένειά του με τίτλο: «Ο ευτυχισμένος εαυτός». Οι δύο σύζυγοι απεικονίζονται με κόκκινο χρώμα, γιατί, όπως λέει, κοιτούν μπροστά το μέλλον ευτυχισμένοι και γυρνούν την πλάτη σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετώπισαν στο παρελθόν. Και να γίνει αυτό χρειάζεται δύναμη, χρειάζεται πάθος, όπως ακριβώς δηλώνεται με το κόκκινο χρώμα. Έπειτα, ανάμεσα τους, απεικονίζονται τα δύο παιδιά τους, με φούξια χρώμα, έντονο χρώμα και αυτό, και όπως λέει η Ευαγγελία, «είναι ένα έντονο χρώμα, που ταιριάζει στα παιδιά». Τα δύο παιδιά κρατιούνται χέρι – χέρι, αλλά κρατιούνται και με ένα αόρατο σκοινί, το οποίο το κρατούν και οι γονείς τους και με αυτό ενώνεται όλη η οικογένεια. Το σκοινί αυτό, όπως λέει η Ευαγγελία, προστατεύει τα παιδιά από τα προβλήματα, γιατί αυτά το μόνο που έχουν να κοιτάξουν είναι η ευτυχία τους. Καμία άλλη έννοια δεν πρέπει να έχουν. Ζητώντας από την Ευαγγελία να μας απεικονίσει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, εκείνη μας ζωγραφίζει όλη την οικογένειά της. Ας δούμε τώρα τις κατηγορίες που προκύπτουν:

9.3.2.2.1. Ο εαυτός ως πηγή προστασίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του ως προστάτη των παιδιών, μαζί με το σύζυγο, που έχει και αυτός το ρόλο του προστάτη. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Ευαγγελία: [...] Ο εαυτός μου λοιπόν, ε... μέσα στην οικογένεια, έχει το ρόλο του προστάτη, όπως και του πατέρα, άλλωστε, ε, και του να... δώσει στα παιδιά τα κατάλληλα εφόδια, ώστε να αυτονομηθούν, να τα προσέξουν τώρα και να τα προφυλάσσω από τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν και από τους κινδύνους της παιδικής ηλικίας.

9.3.2.2.2. Ο εαυτός ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του ως έναν άνθρωπο που απώτερος στόχος του είναι να κάνει ευτυχισμένα παιδιά, ευτυχισμένες προσωπικότητες. Ακούστηκε λοιπόν, το παρακάτω παράδειγμα:

Ευαγγελία: [...] και το μόνο που πρέπει να κάνουν τώρα σε αυτήν την ηλικία που είναι, ε, είναι να είναι ευτυχισμένα. Αυτό πρέπει να κάνει η μητέρα και ο πατέρας, να κάνει τα παιδιά ευτυχισμένα, και να μην τα επιφορτίζει με περισσότερα βάσανα και στενοχώριες, απ' ό... ε, πρέπει να έχουν.

9.3.2.2.3. Ο εαυτός ως πηγή δημιουργίας μιας υγιούς αδερφικής σχέσης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του ως έναν άνθρωπο, που οφείλει μαζί με το σύζυγο να δημιουργήσουν μία γερή και δυνατή αδερφική σχέση. διατυπώθηκε σχετικά το εξής:

Ευαγγελία: [...] να παίζουν ευτυχισμένα, να χτίσουν μία γερή αδερφική σχέση, και γι' αυτό θα παλέψει και η μαμά και ο μπαμπάς.

9.3.2.2.4. Ο εαυτός ως πηγή διαπαιδαγώγησης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον εαυτό του μέσα στην οικογένειά του ως έναν άνθρωπο, που οφείλει μαζί με το σύζυγο να δημιουργήσει υγιείς προσωπικότητες παιδιών, να κάνει αυτόνομα και δυνατά παιδιά, που διαθέτουν εφόδια αντιμετώπισης των δυσκολιών της ζωής. Έτσι, ειπώθηκε το εξής:

Ευαγγελία: [...] ώστε να αυτονομηθούν, να τα προσέξουν τώρα και να τα προφυλάσσω από τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν και από τους κινδύνους της παιδικής ηλικίας, αλλά παράλληλα να τους δώσω και τα κατάλληλα εφόδια, ώστε να... χτίσουν μία γερή και υγιή προσωπικότητα. Μία προσωπικότητα αυτονόμησης, ούτως ώστε μεθαύριο να είναι ικανά να ανταπεξέλθουν μόνα τους στις δυσκολίες της ζωής.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 112 πιο κάτω.

Πίνακας 112: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού στα πλαίσια της οικογένειας	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο εαυτός ως πηγή προστασίας	0	1	1
Ο εαυτός ως πηγή ευτυχίας	0	1	1
Ο εαυτός ως πηγή δημιουργίας μιας υγιούς αδερφικής σχέσης	0	1	1
Ο εαυτός ως πηγή διαπαιδαγώγησης	0	1	1
Ο εαυτός ως πηγή αγάπης για τη ζωή	1	0	1
Ο εαυτός ως πηγή αισιοδοξίας	1	0	1
Ο εαυτός ως ταξίδι	1	0	1

Στο ιχνογράφημα λοιπόν 4, το υποκείμενο, αν και του ζητείται να απεικονίσει τον εαυτό του, απεικονίζει ολόκληρη την οικογένεια και αναφέρει αυτά που οφείλει να κάνει ως γονέας. Ίσως αυτό να αποδεικνύει, το ότι έχει αφομοιωθεί ως προσωπικότητα από το πλαίσιο της οικογένειας της,

λόγω των πολλών υποχρεώσεων, σε τέτοιο βαθμό, που πλέον δεν ξεχωρίζει, ότι είναι αυτόνομη, ξεχωριστή προσωπικότητα. Μάλιστα, στο κεφάλαιο επτά αναφέρει η Ευαγγελία, ότι θα ήθελε να έχει περισσότερο χρόνο στη διάθεσή της για τον εαυτό της, για να κάνει πράγματα για εκείνον. Ζωγραφίζει τον εαυτό της με κόκκινο χρώμα – το ίδιο και το σύζυγο, γιατί, όπως λέει, κοιτούν μπροστά το μέλλον ευτυχισμένοι και γυρνούν την πλάτη σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετώπισαν στο παρελθόν. Και για να γίνει αυτό χρειάζεται δύναμη, χρειάζεται πάθος, όπως ακριβώς δηλώνεται με το κόκκινο χρώμα.

Μέσα λοιπόν από τον τρόπο βίωσης του εαυτού της στην οικογένεια η Ευαγγελία ουσιαστικά μας περιγράφει πώς βλέπει τον εαυτό της ως γονέα. Υπογραμμίζει λοιπόν, ότι πρώτη προτεραιότητά της είναι να προστατέψει τα παιδιά, να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Να τα διαπαιδαγωγήσει σωστά, να τα κάνει αυτόνομες και υγιείς προσωπικότητες. Επιπλέον, η ευτυχία των παιδιών αποτελεί για εκείνη βασικό σκοπό ζωής. Τέλος αναφέρει, για άλλη μια φορά, πόσο σημαντική είναι για εκείνη η υγιής και στενή αδερφική σχέση. Αυτό λοιπόν αποτελεί βασική επιδίωξη δική της και του συζύγου της.

9.3.3. Ας δούμε τώρα τη δεύτερη σχεδιαστική εντολή της πέμπτης φάσης, «*Κάνε μια ζωγραφιά που να αναπαριστά τα στάδια της ζωής σου (παρελθόν-παρόν-μέλλον), όσον αφορά τον οικογενειακό σου εαυτό*», στην οποία κλήθηκαν τα δύο υποκείμενα να ανταποκριθούν ιχνογραφικά.

9.3.3.1. Το πρώτο υποκείμενο, η Μαρία, απέδωσε ιχνογραφικά τα στάδια της ζωής του αναφορικά με τον οικογενειακό του εαυτό ως εξής:

Ιχνογράφημα 5. Τα στάδια της ζωής του οικογενειακού εαυτού ως πηγή αγάπης

Στο ιχνογράφημα 5 αντανακλώνται τα στάδια της ζωής της Μαρίας αναφορικά με τον οικογενειακό της εαυτό, με τίτλο: «Οι οικογένειές μου». Χώρισε λοιπόν τη σελίδα σε τρία μέρη και έφτιαξε τρεις οικογένειες, που αφορούν το παρόν, το μέλλον και το παρελθόν και στις οποίες αντικατοπτρίζεται ο οικογενειακός της εαυτός. Ας δούμε τώρα την κατηγορία που προκύπτει:

9.3.3.1.1. Ο οικογενειακός εαυτός ως πηγή αγάπης: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον οικογενειακό του εαυτό, αναφορικά με τα στάδια της ζωής του, ως εστία που αναβλύζει συναισθήματα και ιδιαίτερα αυτό της αγάπης. Δεν είναι μόνο τα λεγόμενα του υποκειμένου, αλλά και το γεγονός, ότι και στα τρία στάδια πρωταγωνιστεί μία κατακόκκινη καρδιά. Το υποκείμενο αναφέρει σχετικά:

Μαρία: [...] κι έχω βάλει... καρδούλα, τα πέντε άτομα της οικογένειάς μου... βιώνω τον εαυτό μου με... τέσσερα παιδιά, σε μία πολυμελή οικογένεια, και είμαστε χαμογελαστοί και χαρούμενοι, αγαπημένοι, κι έκανα καρδιά... στα παιδιά μου, τέσσερα. Και μετά έκανα τον εαυτό μου και το σύζυγο, ε... στο τρίτο στάδιο της ζωής μου, όπως φαντάζομαι, ότι θα είμαστε στο μέλλον, χωρίς παιδιά, και έκανα καρδούλες για πιθανά εγγονάκια.

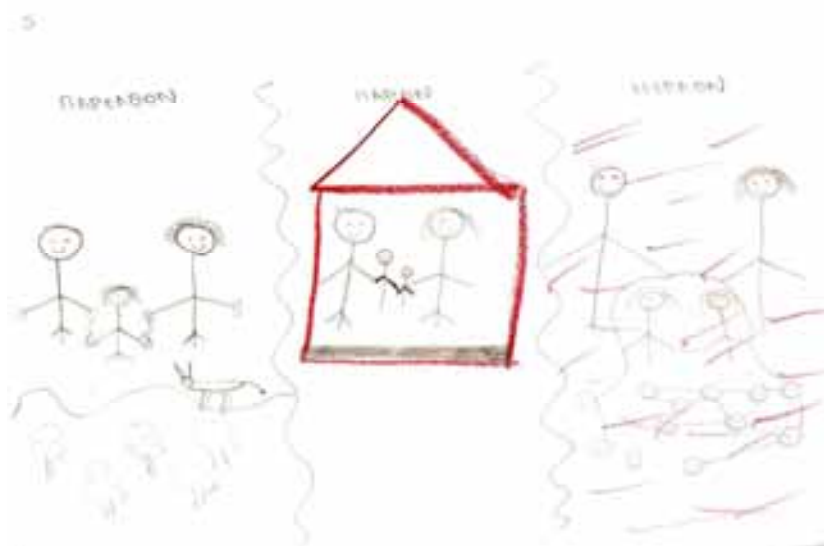
Αναφορικά τώρα με τα στάδια της ζωής τους, όσον αφορά τον οικογενειακό τους εαυτό, απεικονίζεται η Μαρία στην πατρική της οικογένεια, μέχρι τα είκοσι τρία της χρόνια και αναγράφει τον αριθμό πέντε για τα πέντε μέλη της οικογένειάς της, γιατί, όπως λέει, δεν θα την έφτανε ο κενός χώρος της σελίδας, για να τα απεικονίσει ιχνογραφικά. Δίπλα στον αριθμό πέντε ζωγραφίζει μία καρδούλα, η οποία φανερώνει την αγάπη της για την οικογένειά..

Στη συνέχεια, στο κέντρο της σελίδας, ζωγραφίζει την τωρινή της οικογένεια, την ίδια, το σύζυγό της, και αναγράφει πάλι έναν αριθμό, τον αριθμό τέσσερα, αναδεικνύοντας τα τέσσερα παιδιά της, συμπεριλαμβανοντας και αυτό που βρίσκεται μέσα στην κοιλιά της τώρα. Η καρδούλα βρίσκεται πάλι δίπλα στον αριθμό και απεικονίζει την αγάπη της για τα μέλη της οικογένειάς της. Τέλος, απεικονίζεται το τελευταίο στάδιο της οικογένειας, το μελλοντικό, ζωγραφίζοντας εκείνη και το σύζυγό της, με τέσσερις καρδιές. Η μεγάλη καρδιά βρίσκεται ανάμεσα στην Μαρία και το σύζυγο, και υποδηλώνει την αγάπη τους και οι τρεις μικρές καρδιές, υποδηλώνουν την αγάπη και των δύο για τα εγγόνια τους. Απεικονίζει ιχνογραφικά τα ίδια ακριβώς οικογενειακά στάδια που μας είχε αναφέρει και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης λεκτικά. Είπε συγκεκριμένα:

Μαρία: Έκανα εκεί... τέσσερις καρδούλες. Αυτή είναι η αγάπη ανάμεσα σε μένα και το σύζυγο, και αυτή είναι για τα εγγονάκια. Τρεις έκανα... και για τα εγγονάκια.

Χαρακτηριστικό, λοιπόν, είναι, ότι και τα τρία στάδια του οικογενειακού εαυτού της Μαρίας απεικονίζονται μαζί με μία κόκκινη καρδιά, η οποία υποδηλώνει την αγάπη του υποκειμένου προς όλα τα μέλη της οικογένειας, και στα τρία στάδια. Η Μαρία λοιπόν, έχει βιώσει, βιώνει, αλλά πιστεύει, ότι και θα βιώνει το συναίσθημα της αγάπης και μελλοντικά.

9.3.3.2. Ας δούμε τώρα το δεύτερο υποκείμενο, την Ευαγγελία, με ποιο τρόπο αποδίδει ιχνογραφικά τον οικογενειακό του εαυτό αναφορικά με τα στάδια της ζωής του:

Ιχνογράφημα 6. Τα στάδια της ζωής του οικογενειακού ως πηγή ευτυχίας

Στο ιχνογράφημα 6 αντανακλώνται τα στάδια της ζωής της Ευαγγελίας αναφορικά με τον οικογενειακό της εαυτό, με τίτλο: «Ευτυχισμένες οικογενειακές στιγμές». Χώρισε λοιπόν τη σελίδα σε τρία μέρη και έφτιαξε τρεις οικογένειες, που αφορούν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και στις οποίες αντικατοπτρίζεται ο οικογενειακός της εαυτός. Ας δούμε τώρα την κατηγορία που προκύπτει από αυτό τον διαχωρισμό:

9.3.3.2.1. Ο οικογενειακός εαυτός ως πηγή ευτυχίας: Αναφέρεται στις περιπτώσεις που το υποκείμενο αναπαριστά ιχνογραφικά τον οικογενειακό του εαυτό, αναφορικά με τα στάδια της ζωής του, ως εστία που αναβλύζει αγάπη προς τα υποκείμενα του κάθε σταδίου για τις στιγμές που πέρασε, περνάει και πιστεύει, ότι θα περάσει στο μέλλον μαζί τους. Ειπώθηκε σχετικά:

Ευαγγελία: [...] Ήταν τα καλύτερα χρόνια για μένα αυτά... του παρελθόντος μου... ήμουν ευτυχισμένη [...] Είμαστε μία ευτυχισμένη οικογένεια, μέσα σ' ένα κόκκινο, ζωντανό σπίτι... τα άτομα της οικογένειας είναι πάρα πολύ ευτυχισμένα και ατενίζουν αισιόδοξα το μέλλον τους [...] είμαστε πολύ ευτυχισμένοι και ο Γιώργος, κι εγώ και τα παιδιά μας και τα παιδιά τους, τα εγγόνια μας, δηλαδή.

Έτσι, λοιπόν, στο αριστερό μέρος της σελίδας, απεικονίζονται τα χρόνια που πέρασε η Ευαγγελία στο χωριό με τον παππού και τη γιαγιά της, από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Όπως μας τονίζει η ίδια, τα χρόνια εκείνα ήταν τα καλύτερα της ζωής της: «Ήταν τα καλύτερα χρόνια για μένα αυτά». Έχει ζωγραφίσει τον παππού και τη γιαγιά της και ανάμεσά τους εκείνη. Χαρακτηριστική επίσης, είναι και η απεικόνιση του γαϊδαράκου του παππού της, αλλά και τ' αμπέλια τους. Τονίζει με αυτόν τον τρόπο η Ευαγγελία τις ευχάριστες στιγμές που έζησε κοντά τους ως παιδί, όταν όλοι μαζί έπαιρναν το γαϊδαράκο και πήγαιναν στα αμπέλια να τρυγήσουν και γενικότερα σε αγροτικές δουλειές. Είναι όλα τα πρόσωπα χαρούμενα και χαμογελαστά.

Έπειτα, στο κέντρο της σελίδας, ζωγραφίζει τον οικογενειακό της εαυτό, αναφορικά με το παρόν. Απεικονίζει, δηλαδή, τον εαυτό της και το σύζυγό της, και ανάμεσά τους τα δύο τους παιδιά και όλοι μαζί είναι πιασμένοι χέρι – χέρι. Το σπίτι τους, όπως αναφέρει η Ευαγγελία, είναι κόκκινο, αφενός μεν, γιατί είναι ένα πολύ ζωντανό και χαρούμενο σπίτι, και αφετέρου, γιατί δεν απουσιάζουν οι εντάσεις και οι μικροσυγκρούσεις, αλλά πρυτανεύει η λογική και ο διάλογος και στο τέλος επιλύονται όλα τα προβλήματα βάσει της αγάπης που υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Όλα τα προβλήματα επιλύονται, γιατί το σπίτι έχει γερές βάσεις και αυτό, όπως δηλώνει και η ίδια: «η βάση του σπιτιού είναι πάρα πολύ γερή, ε, και αυτό το δηλώνει, το... παχύ μαύρο... ε... κάτω περίγραμμα του σπιτιού». Τα μέλη είναι ευτυχισμένα και ατενίζουν με αισιοδοξία το μέλλον.

Τέλος, στη δεξιά πλευρά της σελίδας, απεικονίζεται ο οικογενειακός εαυτός της Ευαγγελίας μελλοντικά. Ζωγράφισε λοιπόν, το σύζυγό της με τα παιδιά τους, αλλά και πολλές φατσούλες, που όπως λέει η ίδια, υποδηλώνουν τα εγγονάκια τους. Όλα τα μέλη της οικογένειας, γονείς, παιδιά και εγγόνια είναι πολύ ενωμένα και αγαπημένα, και αν και είναι αυτόνομες προσωπικότητες, δένονται μεταξύ τους με ένα αόρατο σκοινί, το οποίο τα προφυλάσσει από τα κακουχίες της ζωής, αλλά και τους υπενθυμίζει, ότι πάντα θα βρίσκεται ο ένας δίπλα στον άλλον.

Υπογραμμίζει, λοιπόν, η Ευαγγελία, το πόσο μεγάλη σημασία έχει για εκείνη να έχουν καλή σχέση και να είναι αγαπημένοι, γονείς, παιδιά, και εγγόνια. Κάτι το οποίο της έλειψε από τη δική της ευρύτερη οικογένεια, και από την πλευρά της μητέρας της, αλλά περισσότερο από την πλευρά του πατέρα της. Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί το γεγονός, ότι η Ευαγγελία δεν απεικονίζει ιχνογραφικά τον οικογενειακό της εαυτό, αναφορικά με τα χρόνια που πέρασε στην Αθήνα, μαζί με τους γονείς και τα αδέρφια της, από πεντέμισι ετών, μέχρι δεκαοχτώ ετών. Μάλλον οι αναμνήσεις της είναι ιδιαίτερα άσχημες (βλ. κεφάλαιο επτά) και γι' αυτό το λόγο αρνείται να τις απεικονίσει. Οι ιχνογραφικές της αναπαραστάσεις συμφωνούν με όσα μας είπε στη βιογραφική – αφηγηματική συνέντευξη.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τα στάδια ζωής του οικογενειακού εαυτού παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 113 πιο κάτω.

Πίνακας 113: Κατηγορίες που αφορούν τα στάδια ζωής του οικογενειακού εαυτού σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τα στάδια ζωής του οικογενειακού εαυτού	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Ο εαυτός ως πηγή αγάπης	1	0	1
Ο εαυτός ως πηγή ευτυχίας	0	1	1

9.4. Αποτελέσματα σε σχέση με το μεταφορικό έργο

Μελετώντας τις οικογενειακές σχέσεις των δύο ελληνίδων μητέρων και με άλλους τρόπους, μέσα από τη χρήση, αναλογιών, μεταφορών και εικόνων, διαπιστώνουμε, ότι οι δύο μητέρες βιώνουν τις οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στη δική τους οικογένεια, με τις έννοιες που περιγράψαμε παραπάνω. Η οδηγία του πρώτου μεταφορικού έργου, στο οποίο κλήθηκαν τα υποκείμενα να εκφραστούν λεκτικά, ήταν η εξής:

9.4.1. «*Ο τρόπος που βιώνω τον εαυτό μου μέσα στην οικογένειά μου είναι σαν ... (Ανάφερε τις εικόνες/μεταφορές/αναλογίες που σε εκφράζουν)*». Αυτά που ειπώθηκαν από τις δύο μητέρες, επιβεβαίωσαν, όλα όσα τα υποκείμενα έχουν πει στα προηγούμενα κεφάλαια της ανάλυσης, αλλά και έχουν αναπαραστήσει ιχνογραφικά. Συγκεκριμένα ακούστηκαν τα εξής:

Ευαγγελία: [...] Σαν προστάτης.

[...] Σαν δυναμίτης που τρέχει. Οφείλει να τα προλαβαίνει όλα.

[...] Σαν σούπερ – γυναίκα.

[...] Σαν ευτυχισμένος άνθρωπος, ευτυχισμένη μητέρα, ευτυχισμένη γυναίκα.

Μαρία: [...] Σαν ένα καράβι σε ήρεμη θάλασσα.

[...] Σαν ένα λιμάνι που αράζουν τα παιδιά μου.

[...] Σαν ένα τρεχούμενο νερό.

[...] Σαν ένας πύραυλος που εκτοξεύεται σε κλάσματα δευτερολέπτου.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 114 πιο κάτω.

Πίνακας 114: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Σαν προστάτης	0	1	1
Σαν δυναμίτης που τρέχει	0	1	1
Σαν σούπερ - γυναίκα	0	1	1
Σαν ευτυχισμένος άνθρωπος, ευτυχισμένη μητέρα, ευτυχισμένη γυναίκα	0	1	1
Σαν ένα καράβι σε ήρεμη θάλασσα	1	0	1
Σαν ένα λιμάνι που αράζουν τα παιδιά της	1	0	1
Σαν ένα τρεχούμενο νερό	1	0	1
Σαν ένας πύραυλος που εκτοξεύεται σε κλάσματα δευτερολέπτου	1	0	1

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η Ευαγγελία βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, ως προστάτη. Νιώθει, ότι πρέπει να προφυλάξει τα παιδιά της από τις κακουχίες της ζωής, να τους δώσει εφόδια, ώστε να μπορούν αργότερα να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε: *«πρέπει να προστατεύω τα παιδιά μου από τις κακουχίες και τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν τώρα που είναι μικρά, στην παιδική τους ηλικία».*

Επίσης, αναφέρει, ότι βιώνει τον εαυτό της, ως δυναμίτη, γιατί έχει πολλές ασχολίες και πρέπει να ανταπεξέλθει σε όλες. Πρέπει να έχει τη δύναμη της εξώθησης του δυναμίτη, αλλά και τη γρηγοράδα του. ακούστηκε το εξής: *«που τρέχει όλη την ώρα και οφείλει να τα προλαβαίνει όλα. Ε... που πρέπει να έχει δύναμη και να... ε, παρεμβαίνει γρήγορα... σε όλα».* Γιατί, επιπλέον, πρέπει να έχει μέσα στο σπίτι καταλυτική θέση, ώστε να προλαβαίνει τους καβγάδες και γενικότερα τις φασαρίες και να τις απομακρύνει.

Παράλληλα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι νιώθει σαν σούπερ – γυναίκα, γιατί έχει πολλούς ρόλους στη ζωή της: γυναίκα, μητέρα, σύζυγος, και ο χρόνος είναι λιγοστός, για να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά σε όλους. Είπε το εξής:

[...] Γιατί... ε... πρέπει να προλάβω και το... και το τι θέλω εγώ προσωπικά να κάνω στη ζωή μου, και το τι πρέπει να κάνω για τα παιδιά, και το τι πρέπει να κάνω για το σπίτι, αλλά και για το σύζυγό μου. Δηλαδή, να είμαι και γυναίκα και μητέρα, ε... και... το σπίτι, ξέρω 'γω να 'ναι καθαρό, τα ρούχα σιδερωμένα, να υπάρχει φαί έτοιμο, να... τα παιδιά να 'ναι εντάξει στο σχολείο, ο σύζυγος να είναι ικανοποιημένος σε όλους τους τομείς. Δηλαδή, νιώθω τον εαυτό μου, ότι όλη την ώρα δίνω και προσφέρω και δεν με φτάνει ο χρόνος να τα κάνω αυτά.

Τέλος, βιώνει τον εαυτό της, ως ευτυχισμένο άνθρωπο, μητέρα και γυναίκα, γιατί μπορεί να έχει πολλούς ρόλους στη ζωή της, και να τρέχει, για να τα προλάβει όλα, αλλά όταν τα καταφέρνει νιώθει ικανοποιημένη και ευτυχισμένη και ως άνθρωπος, και ως μητέρα, και ως γυναίκα. Διατυπώθηκε από το υποκείμενο το εξής: *«Αλλά παρόλο που ο χρόνος είναι λίγος, ε... όταν τα καταφέρνεις σ' αυτό, τότε σημαίνει, ότι είσαι ευτυχισμένος άνθρωπος, ευτυχισμένη μητέρα και ευτυχισμένη γυναίκα».*

Η Μαρία από την άλλη, το δεύτερο υποκείμενο της έρευνας, και σε αντίθεση με την Ευαγγελία, αισθάνεται τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, σαν να είναι σε καράβι μέσα σε ήρεμη θάλασσα, γιατί μέσα σε αυτήν αισθάνεται αγάπη, ηρεμία και θαλπωρή. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Έγραψα, ότι είμαι σαν ένα καράβι σε ήρεμη θάλασσα, γιατί... πραγματικά... μες την οικογένειά μου νιώθω ηρεμία, ησυχία, ζεστασιά, θαλπωρή. Και νιώθω πραγματικά, ότι... πλέω σε πελάγη ευτυχίας και πλέω σε ένα ήρεμο καράβι, που... έχει κάποιο προορισμό».*

Επιπλέον, νιώθει τον εαυτό της σαν ένα λιμάνι που αράζουν μέσα της τα παιδιά της, γιατί είναι δίπλα τους σε κάθε δυσκολία της ζωής τους, τα συμβουλεύει και είναι πρόθυμη να τα ακούσει οποιαδήποτε στιγμή. Ακούστηκε, το εξής από την ίδια:

[...] τα αγκαλιάζω τα παιδιά μου... προσπαθώ να 'μαι κοντά τους, ε... ό, τι έχουνε, γιατί κλαίνε, τι έχουν στο σχολείο, αυτά... προσπαθώ να τα εμψυχώσω, να τους μιλήσω, να τα... να τα συμβουλευσω, όπου μπορώ και ό, τι μπορώ.

Ακόμη, αισθάνεται σαν «ένα τρεχούμενο νερό», όπως λέει, αφού έχει πολλές υποχρεώσεις σε καθημερινή βάση, όπως ακριβώς μας αναφέρει και η Ευαγγελία, και προκειμένου να τις φέρει εις πέρας, τρέχει, όπως το νερό. Ειδικότερα, είπε το εξής: *«γιατί πιστεύω, ότι διαρκώς κινούμαι. Πάω πάνω – κάτω, σαν την τρελή, αυτό. Δεν σταματώ».*

Τέλος, η Μαρία βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, ως έναν «πύραυλο που εκτοξεύεται σε κλάσματα δευτερολέπτου», διότι, όταν νιώθει, ότι νευριάζει, ξεσπάει σε κλάσματα δευτερολέπτου, χωρίς να σκεφτεί σε ποιον απευθύνεται ή τις συνέπειες από αυτό. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«όταν... νευριάσω... αισθάνομαι πραγματικά, ότι θα εκραγώ... Ξέρεις, με την*

έννοια, ότι... αν δεν τα πω, θα σκάσω. Και εκτοξεύομαι. Δηλαδή, θέλω να πω, ότι... ε... δεν είμαι πάντα ήρεμη και γαλήνια, κι αυτά».

9.4.2. Επιπλέον, δόθηκε στα υποκείμενα και ένα δεύτερο μεταφορικό έργο με την εξής οδηγία: «*Γράψε, όσες μπορείς περισσότερες λέξεις, φράσεις, γνωμικά, μαντινάδες, στίχους κ.λπ. που να εκφράζουν τον τρόπο που βιώνεις τον εαυτό σου μέσα την οικογένειά σου*». Διατυπώθηκαν σχετικά τα εξής:

Ευαγγελία: [...] Η ζωή μου όλη, ο άντρας μου και τα παιδιά μου.
 [...] Ο χρόνος είναι χρήμα.
 [...] Αν δεν είχα κι εσάς,
 τι θα ήμουν στη γη;
 Μπορεί αλήτης να 'μωνα, να 'χα καταστραφεί!

Μαρία: [...] Άνετη.
 [...] Χαλαρή.
 [...] Για πράγματα που φτιάχνουνε, να μην στενοχωριέσαι.
 [...] Αισιόδοξη.
 [...] Δυναμική.

Οι αναφερόμενες πιο πάνω κατηγορίες σχετικά με τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια παρουσιάζονται στον συγκεντρωτικό πίνακα 115 πιο κάτω.

Πίνακας 115: Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τα υποκείμενα της έρευνας.

Κατηγορίες που αφορούν τον τρόπο βίωσης του εαυτού μέσα στην οικογένεια	Υποκείμενα		
	Μαρία	Ευαγγελία	Σύνολο ατόμων
Η ζωή μου όλη, ο άντρας μου και τα παιδιά μου	0	1	1
Ο χρόνος είναι χρήμα	0	1	1
Αν δεν είχα κι εσάς...	0	1	1
Άνετη	1	0	1
Χαλαρή	1	0	1
Για πράγματα που φτιάχνουνε, να μην στενοχωριέσαι	1	0	1
Αισιόδοξη	1	0	1
Δυναμική	1	0	1

Η Ευαγγελία λοιπόν, αναφέρει την φράση: «Η ζωή μου όλη ο άντρας μου και τα παιδιά μου», γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και από τα προηγούμενα κεφάλαια, ότι ισχύει. Η ίδια συγκεκριμένα αναφέρει: «για μένα, ο εαυτός μου για να είναι ευτυχισμένος μέσα στην ε... οικογένειά μου, ε... πρέπει να δίνω ευτυχία στα παιδιά μου και στον άντρα μου».

Στη συνέχεια αναφέρει, ότι «ο χρόνος είναι χρήμα», αφού νιώθει, ότι έχει πολλές υποχρεώσεις στην καθημερινότητά της, και ο χρόνος δεν αρκεί. Ακούστηκε το εξής: «Γιατί έτσι αισθάνομαι, ότι συνέχεια τρέχω μέσα στην οικογένεια, για να προλάβει ο εαυτός μου να κάνει, όλα αυτά που πρέπει να κάνει».

Στο τέλος, η Ευαγγελία, και προκειμένου να μας δείξει με μεταφορικό τρόπο, πώς βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, χρησιμοποιεί ένα στιχάκι:

[...] Αν δεν είχα κι εσάς, τι θα ήμουν στη γη, μπορεί αλήτης να 'μωνα να 'χα καταστραφεί.

Τονίζει με αυτόν το

ν τρόπο, όλα αυτά που μας έχει πει σε ολόκληρο το μέρος της ανάλυσης, την μεγάλη σημασία, δηλαδή, που έχει για την ίδια η οικογένειά της, ο σύζυγός της και τα παιδιά της. Χωρίς αυτούς, νιώθει, ότι θα γύρναγε χωρίς σκοπό στη ζωή της, νιώθει, ότι θα είχε καταστραφεί σαν άνθρωπος. Ιδιαίτερα με αυτό το στιχάκι, αναφέρεται στο σύζυγο της, ο οποίος της στάθηκε πολύ μετά τον χωρισμό της από τον πρώτο της γάμο, που κυριολεκτικά έφτασε στα όρια της κατάθλιψης. Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Γιατί... δεν μπορώ να φανταστώ τη ζωή μου, χωρίς τα παιδιά μου και τον άντρα μου ε... και ειδικά τον άντρα μου, γιατί... πιστεύω, ότι του οφείλω πολλά. Ειδικά μία συγκεκριμένη περίοδο πριν παντρευτούμε, όταν είχα χωρίσει από τον πρώτο μου... σύζυγο, τελospάντων. Δεν ξέρω καν, αν θέλω να τον λέω έτσι, μου είχε σταθεί πολύ, και του οφείλω πολλά, γιατί πιστεύω, ότι έφτασα οριακά, ασ πούμε, στην, ε... κατάθλιψη και τη γλύτωση εξαιτίας του.

Η Μαρία από την άλλη στην οικογένειά της, αισθάνεται άνετη και χαλαρή, γιατί νιώθει, ότι είναι ο εαυτός της, νιώθει, ότι δεν προσποιείται, νιώθει, ότι ξεκουράζεται μέσα στο σπίτι της. Χαρακτηριστικά, είπε το εξής:

[...] άνετη, στην οικογένειά μου, πραγματικά χαλαρώνω, νιώθω σαν το σπίτι μου. Ε... δεν κρύβω κάτι, ούτε στο σύζυγο, ούτε στα παιδιά. Είμαι αυτή, που είμαι. Δεν προσποιούμαι κάτι. Είμαι χαλαρή, πάλι το ίδιο. Δηλαδή, δεν... ξεκουράζομαι στο σπίτι μου, με τα παιδιά μου, με το σύζυγο.

Επιπροσθέτως, αναφέρει την φράση: «για πράγματα που φτιάχνουνε, να μην στενοχωριέσαι», με την οποία εννοεί, ότι ο άνθρωπος, όλα τα αντιμετωπίζει στη ζωή με χαμόγελο και αισιοδοξία, αλλιώς δεν μπορεί να ζήσει ευτυχισμένος. Είπε χαρακτηριστικά: «είμαι αισιόδοξη, δηλαδή, δεν είμαι άνθρωπος που... τα βάφω μαύρα. Ε... πιστεύω, ότι... αν δεν είμαστε αισιόδοξοι, δεν μπορούμε να... ζήσουμε, να... περνάμε καλά». Γι' αυτόν τον λόγο αισθάνεται και αισιόδοξα τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της. Γιατί, όποιο πρόβλημα και αν της παρουσιάζεται, το αντιμετωπίζει ευδιάθετα και αισιόδοξα.

Τέλος, η μητέρα αναφέρει, ότι αισθάνεται δυναμική μέσα στην οικογένειά της, θέλοντας να δώσει έμφαση στις σωματικές δυνάμεις, και όχι στην οικονομική δυνατότητα. Νιώθει, δηλαδή, ότι είναι κοντά στα παιδιά της, για να τα υποστηρίξει, όποτε την χρειαστούν. Διατυπώθηκε από το υποκείμενο σχετικά το εξής:

[...] αλλά δυναμική, πιστεύω, έχω δυνάμεις, να... ανταπεξέλθω στις απαιτήσεις των παιδιών μου. Αυτό. Μ' αυτήν την έννοια δυναμική. Δηλαδή, αντοχές... οικονομικές, μπα, δεν το βλέπω.

Οι πιο πάνω μεταφορές, αναλογίες, εικόνες και στίχοι των δύο μητέρων φαίνεται να συμπυκνώνουν τα βιώματα των δύο μητέρων μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς τους. κι αυτό, διότι λεκτικά, ιχνογραφικά και μεταφορικά εκφράζονται με τον ίδιο τρόπο. Η θέση αυτή ενισχύεται επιστημονικά από τις πρόσφατες έρευνες, πάνω στην εικονική και στην μεταφορική σκέψη και λόγο, οι οποίες μαρτυρούν, ότι η μεταφορά δεν είναι ένα γλωσσικό διακοσμητικό στοιχείο, αλλά αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τρόπους γνώσης, μία γνωστική ικανότητα του αντιλαμβανόμενου υποκειμένου, να προσεγγίζει και να κατανοεί καινούριες και άγνωστες πτυχές του κόσμου, με κατηγορίες ή όρους οικείων σε αυτό εμπειριών (Πουρκός & Κοντοπόδης, 2005, σ. 267).

9.5. Συμπεράσματα

9.5.1. Σε σχέση με τις συνεντεύξεις

Και οι δύο μητέρες, όταν σκέφτονται την δική τους οικογένεια, τους έρχονται στο μυαλό μικροεντάσεις, οι οποίες, όμως με τη δύναμη της αγάπης και της κατανόησης, απομακρύνονται πολύ

γρήγορα. Η Μαρία επίσης, όταν σκέφτεται την οικογένειά της, της έρχεται στο μυαλό η εικόνα ενός πελάγου, μίας ήρεμης και γαλήνιας θάλασσας. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν αποτελεί ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο το παιδί αναπτύσσεται και εξελίσσεται και περνάει διάφορες φάσεις της ζωής του, βρεφική, παιδική, εφηβική κλπ. Ακόμα, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν είναι μία ένωση, γι' αυτόν το λόγο θέλει όλα τα μέλη της οικογένειάς της να είναι ενωμένα και αγαπημένα. Είναι όμως και υποστήριξη για την Ευαγγελία, αφού, όπως λέει, οι γονείς οφείλουν να στηρίζουν τα παιδιά τους, σε ό, τι κι αν αυτά θέλουν να κάνουν, ενάντια πολλές φορές και στις πεποιθήσεις του κοινωνικού πλαισίου, στο οποίο ζουν. Για την Ευαγγελία, όμως η οικογένεια είναι και πηγή ευτυχίας, αφού αποτελείται από ευτυχισμένες στιγμές. Παράλληλα, είναι πηγή ονείρου, που περιέχει την ίδια και το σύζυγό της μελλοντικά, ευτυχισμένους, αγαπημένους και παισιωμένους από πολλά εγγόνια. Τέλος, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι οικογένεια για εκείνη είναι ένας στοργικός πατέρας, ο οποίος αγαπάει και υποστηρίζει τα παιδιά του και δένεται μαζί τους, όχι με δεσμούς αίματος, αλλά με δεσμούς αγάπης. Η Ευαγγελία στο συγκεκριμένο σημείο αναφέρεται στον σύζυγό της, ο οποίος μπορεί να μην είναι ο βιολογικός πατέρας του παιδιού της, αλλά την αγαπάει και τη στηρίζει σαν να ήταν δικό του βιολογικά παιδί. Εν αντιθέσει με τον βιολογικό πατέρα του παιδιού της, που είναι άφαντος στη ζωή τους.

Επιπλέον, η Μαρία αναφέρει, ότι παντρεύτηκε, γιατί ήθελε να δημιουργήσει οικογένεια, γιατί ήθελε να αποκτήσει παιδιά. Γιατί, όπως ισχυρίζεται και η Ευαγγελία, ακόμη και στις μέρες μας, δύσκολα η κοινωνία αποδέχεται μία γυναίκα που γίνεται μητέρα έξω από τα πλαίσια του γάμου, αλλά και ένα παιδί που δεν έχει γεννηθεί μέσα σε αυτόν. Αυτός ήταν και ο λόγος που αναγκάστηκε η τελευταία να πραγματοποιήσει τον πρώτο της γάμο, όπως μας έχει ήδη πει. Η Ευαγγελία, ωστόσο θεωρεί, ότι ένας γάμος πραγματοποιείται κι επειδή υπάρχει ανάμεσα στο ζευγάρι πολύ μεγάλη αγάπη, και θέλουν να βρίσκεται συνεχώς ο ένας δίπλα στον άλλον. Ωστόσο, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ένας από τους βασικούς λόγους που παντρεύτηκε για δεύτερη φορά είναι και το γεγονός, ότι το παιδί της είχε αποδεχθεί την νέα της σχέση – αν και ήταν μικρό ακόμα, περίπου ενός έτους. Το παιδί της ένιωθε όμορφα μέσα στην σχέση αυτή και όταν πρωτομίλησε, φώναξε τον σύντροφό της «μπαμπά». Ίσως, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η Ευαγγελία λειτούργησε περισσότερο σαν μητέρα, παρά σαν γυναίκα σε αυτή την απόφασή της.

Η Μαρία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στο συναισθηματικό και ψυχικό ρόλο της οικογένειας, αλλά και την συμπαράσταση και βοήθεια που απορρέει από αυτόν το ρόλο. Η Ευαγγελία από την πλευρά της τονίζει, ότι η οικογένεια για εκείνη αποτελεί την ίδια τη ζωή και θέλει τα παιδιά της και ο σύζυγός της να είναι γεροί και δυνατοί. Ωστόσο θεωρεί, ότι αντλεί δύναμη από την οικογένειά της, προκειμένου να ανταπεξέλθει επιτυχώς και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής της. Υπογραμμίζει, δηλαδή, τη σημασία του να νιώθει κάποιος καλά μέσα στα πλαίσια της οικογένειάς του, προκειμένου να νιώθει όμορφα και στους υπόλοιπους τομείς της ζωής του.

Η μοναδική έννοια της Μαρίας, όταν επρόκειτο να παντρευτεί, ήταν η εύρεση του συντρόφου. Δυσκολεύτηκε, στο να βρει ένα άτομο, προκειμένου να συνάψει σοβαρή σχέση μαζί του, ώστε να καταλήξει στο γάμο. Η αλήθεια βέβαια ήταν, ότι η Μαρία δεν μπορούσε να επισυνάψει σχέση, αφού της ήταν ρητά απαγορευμένο από τον πατέρα της. Η Ευαγγελία από την πλευρά της, στον πρώτο γάμο που τέλεσε θεώρησε ως μεγάλη δυσκολία την εγκυμοσύνη της, αφού η μητέρα του πρώην συζύγου της, θεωρούσε, ότι σκοπίμως έμεινε έγκυος, προκειμένου να «τυλίξει» το γιο της, για να την παντρευτεί. Μία αντίληψη που επικρατεί αρκετά στην ελληνική κοινωνία, αφού οι γυναίκες πολλές φορές κατηγορούνται, ότι με δόλο και πονηριά, προκαλώντας μία εγκυμοσύνη, προσπαθούν να πείσουν τον άντρα να τις παντρευτεί. Ωστόσο θεωρεί, ότι ο πρώτος της γάμος, αποτέλεσε δυσκολία για εκείνη, στο να ξαναπαντρευτεί, αφού της είχε αποδοθεί η «ταμπέλα» της χωρισμένης. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι ήταν επιφυλακτική στο να πραγματοποιήσει ένα δεύτερο γάμο, διότι δεν ήξερε, αν τα αισθήματα του συντρόφου της είναι ειλικρινή και αληθινά. Αν πραγματικά, δηλαδή, αγαπούσε το παιδί της και την ίδια, ή έπαιζε θέατρο και όλα θα άλλαζαν μετά το γάμο - όπως πολλές φορές γίνεται. Ευτυχώς, όμως με το πέρασμα του χρόνου οι ανησυχίες της διαψεύστηκαν και έτσι προχώρησε στην πραγματοποίησή του.

Μία βασική ανησυχία της Μαρίας είναι η εργασία της, η επαγγελματική της σταδιοδρομία, αφού εργάζεται με σύμβαση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος – είναι αναπληρώτρια στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, η Μαρία αντιμετωπίζει δυσκολίες στην οικογένειά της, αναφορικά με τον αριθμό των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, τώρα που η Μαρία έχει τρία παιδιά και περιμένει το τέταρτο, έχει περιοριστεί πολύ στις μετακινήσεις της, αφού, όταν θέλει να πάει κάπου πρέπει να πάρει και τα παιδιά της μαζί. Η δυσκολία αυτής της κατάστασης επιτείνεται από την ανύπαρκτη βοήθεια του συζύγου της. Ο ίδιος θεωρεί, ότι προτεραιότητα του ανθρώπου πρέπει να αποτελεί η εργασία και όχι η οικογένεια. Η Ευαγγελία από τη άλλη αναφέρει, ως βασική ανησυχία της στη ζωή, την πιθανή εμφάνιση του βιολογικού πατέρα της κόρης της στη ζωή της οικογένειάς της. Η Ευαγγελία μας έχει πει πως από τη στιγμή που χώρισε, ο πρώην σύζυγός της δεν έχει καμία επαφή με το παιδί. Φοβάται λοιπόν, πως η ξαφνική εμφάνισή του θα προκαλέσει αναστάτωση και αναταραχές στην ισορροπία της οικογένειάς της. Φοβάται επίσης, το ενδεχόμενο να επηρεαστεί από αυτήν την ξαφνική εμφάνιση η σχέση της κόρης της με τον τωρινό της σύζυγο. Επιπροσθέτως εκφράζει ανησυχία για την υγεία των παιδιών της, αφού θεωρεί, ότι οι ασθένειες πλέον δεν παρουσιάζονται μόνο σε μεγάλης ηλικίας άτομα. Εμφανίζονται ξαφνικά σε άτομα, είτε νεαρής, είτε μεγαλύτερης ηλικίας, και κανείς δεν γνωρίζει την έκβασή τους. Τέλος, αναφέρει την ανησυχία της σχετικά με το δάνειο που έχουν πάρει μαζί με το σύζυγό της, προκειμένου να φτιάξουν το σπίτι που μένουν τώρα. Ανησυχεί, δηλαδή, μήπως δεν μπορεί να ανταπεξέλθει οικονομικά σε αυτό μελλοντικά.

Η Μαρία πολλές φορές έχει διαμαρτυρηθεί, ότι η σχέση της με τον σύζυγό της χαρακτηρίζεται από έλλειψη χρόνου. Μάλιστα, πολλές φορές θέματα που τους απασχολούν, τα συζητούν μέσω της κινητής τηλεφωνίας. Ο σύζυγός της υποστηρίζει, ότι ως ιερέας, έχει πολλές υποχρεώσεις, γι' αυτό και η παρουσία του στο σπίτι είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Φεύγει νωρίς το πρωί και επιστρέφει αργά το βράδυ σε καθημερινή βάση. Επιπλέον, η Μαρία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της δεν την βοηθάει καθόλου με τα παιδιά, ούτε μέσα στο σπίτι (σε δουλειές του σπιτιού), ούτε έξω από αυτό (να πάει, για παράδειγμα, να πάρει τα παιδιά από το σχολείο). Αυτό είναι και ένα από τα μεγάλα της παράπονα, γιατί δεν προλαβαίνει να τακτοποιεί και τα τρία παιδιά, που πολύ σύντομα θα γίνουν τέσσερα. Τέλος, η Μαρία αναφέρει, ότι η σχέση της με τα παιδιά της είναι πολύ καλή, αφού αυτά την ηρεμούν κι εκείνη προσπαθεί να ικανοποιεί τις ανάγκες τους, χωρίς όμως να φτάνει σε υπερβολές.

Η άλλη μητέρα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η σχέση της με το σύζυγό της βασίζεται στην αγάπη και το σεβασμό, και αυτό την κάνει ιδιαίτερα χαρούμενη. Μπορεί να υπάρχουν μικρές εντάσεις στην οικογένεια, όπως παραδέχεται και η ίδια, αλλά με γνώμονα την κατανόηση και την αγάπη, όλα αποφεύγονται και ισορροπούνται. Προσθέτει, επίσης, ότι ο σύζυγός της δείχνει ιδιαίτερα μεγάλη κατανόηση μέσα στο πλαίσιο της οικογένειάς του, είτε παραμερίζοντας πολλές φορές τις παρές του, είτε κατανοώντας τις υποχρεώσεις και τις επιθυμίες της συζύγου του. Οι μικροσυγκρούσεις υπάρχουν, αλλά θεωρεί, ότι είναι υγιές μέσα σε φυσιολογικά πλαίσια να υπάρχουν κι αυτές.

Αναφορικά τώρα με τη σχέση της με τα παιδιά της, τονίζει, ότι τα λατρεύει και τα δύο το ίδιο – αν και το δεύτερο παιδί της το έκανε με έναν άνθρωπο που λατρεύει, ενώ το πρώτο ουσιαστικά την ανάγκασε να μείνει μόνη της από την περίοδο της εγκυμοσύνης. Επιπλέον, αναφέρει, ότι πολλές φορές διακατέχεται από τύψεις για το πρώτο παιδί της, γιατί δεν μπόρεσε, για πολλούς λόγους – που μας τους αναφέρει στο κεφάλαιο επτά – να του δώσει ένα κανονικό οικογενειακό περιβάλλον από την αρχή που ήρθε στον κόσμο. Τέλος, τονίζει, ότι νιώθει άγχος αναφορικά με τα παιδιά της και ειδικότερα για την σχέση που θα αναπτύξουν μεταξύ τους οι δύο αδερφές. Σκεπτόμενη τη δική της άσχημη σχέση με την αδερφή της, τρομάζει και μόνο στην ιδέα, η άσχημη αυτή σχέση να επαναληφτεί.

Η Μαρία αναφέρει, ότι απέκτησε παιδιά, γιατί τα ήθελε, γιατί της άρεσε η ιδέα. Η Ευαγγελία, αντιθέτως, αναφέρει, ότι το πρώτο της παιδί το απέκτησε απρογραμματίστα, απλώς έτυχε η εγκυμοσύνη, χωρίς να την επιδιώκει. Ωστόσο, το πρώτο πράγμα που σκέφτηκε γι' αυτό το παιδί, ήταν να το κρατήσει και να γεννηθεί καλά. Όμως, το δεύτερο παιδί της, το γέννησε μέσα στα πλαίσια του γάμου και ήταν ουσιαστικά η ολοκλήρωση της αγάπης της με τον σύζυγό της.

Και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι τα αδέρφια πρέπει να βοηθούνται μεταξύ τους και να υποστηρίζονται σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Η Ευαγγελία σημειώνει επιπλέον, ότι το ένα πρέπει να βοηθάει το άλλο και όλα μαζί την μητέρα και τον πατέρα. Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι τα αδέρφια θα πρέπει να στηρίζονται μεταξύ τους και να ενισχύει το ένα το άλλο συναισθηματικά και ηθικά σε ό, τι πρόβλημα παρουσιαστεί στη ζωή του. Σε καμία περίπτωση να μην υφίσταται η άσχημη σχέση που υπήρχε ανάμεσα στην ίδια και την αδερφή της.

Και τα δύο υποκείμενα αναφέρουν, ότι έχουν περάσει εντάσεις μέσα στην οικογένειά τους. Η Μαρία ξεχωρίζει και μας αναφέρει την ένταση που δημιουργήθηκε στο σπίτι της λόγω της εξωτερικής εμφάνισης του συζύγου της. Ήθελε, δηλαδή να αφήσει μακριά μαλλιά, ως κληρικός που είναι, ενώ η ίδια είχε αντίθετη άποψη. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε αιτία έντονων διαξιφισμών ανάμεσά τους. Παράλληλα, όταν ήθελαν να πραγματοποιήσουν μία αγορά αυτοκινήτου, η Μαρία ήθελε ένα μικρό αυτοκίνητο, ενώ ο σύζυγος αντίστοιχα ένα μεγάλο. Η μεγαλύτερη όμως κρίση που πέρασε η Μαρία με το σύζυγό της, είναι όταν η Μαρία εξέφρασε την επιθυμία της να εργαστεί και μάλιστα στο επάγγελμα που είχε σπουδάσει. Ο σύζυγός της ήταν τελείως αρνητικός, γιατί, όπως λέει η Μαρία, το μόνο που ήθελε από την ίδια ήταν «να του κάνει παιδιά» και να τα μεγαλώσει. Η Ευαγγελία από την άλλη αναφέρει, ότι η περίοδος της δεύτερης εγκυμοσύνης της ήταν ιδιαίτερα αγχωτική και κουραστική και για εκείνη, αλλά και για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της. Κι αυτό, γιατί είχε διάφορα προβλήματα που προέρχονταν από την εγκυμοσύνη, κι έπρεπε να παραμείνει για συχνά χρονικά διαστήματα στο κρεβάτι, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται οι συνθήκες μέσα στο σπίτι. Σε γενικές γραμμές, δεν έχει περάσει μεγάλες εντάσεις με τον δεύτερο σύζυγό της.

Η Μαρία φαντάζεται την οικογένειά της στο μέλλον αυτόνομη, αφού ο καθένας θα έχει «τραβήξει» τη δική του γραμμή στο χάρτη που λέγεται ζωή. Πιστεύει, ωστόσο, ότι οι γονείς πάντα θα ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους και θα αποτελούν την πρώτη έγνοια στη ζωή τους.

Η Ευαγγελία από την άλλη θέλει να πιστεύει, ότι όλα τα μέλη της οικογένειάς της θα είναι καλά στην υγεία τους μελλοντικά, αλλά και θα κάνουν πράγματα που θα τα γεμίζει ευτυχία. Δεν περιμένει από τα παιδιά της κάτι συγκεκριμένο. Το μόνο που επιθυμεί, είναι να είναι γερά και να κάνουν ό, τι επιλογές θέλουν στη ζωή τους, αρκεί αυτές να τα κάνουν ευτυχισμένα. Τέλος, εκφράζει την επιθυμία της μελλοντικά να αποκτήσει ένα ακόμη παιδί, και μάλιστα θα ήθελε πολύ να ήταν αγόρι, αφού έχει ήδη δύο κόρες. Η απόκτηση γιου αποτελεί και επιθυμία του συζύγου της.

Η Μαρία αναφορικά με τη δομή της οικογένειας την παλαιότερη εποχή μιλάει για την ευρύτερη έννοια της, και τη συνδέει με την συνύπαρξη ανθρώπων – μπαμπάς, μαμά, παιδιά, παππούς, γιαγιά - και ζώων. Η Ευαγγελία αντιθέτως υπογραμμίζει την πυρηνική μορφή της οικογένειας και μάλιστα κάνει λόγο για έναν και μοναδικό γάμο που τελούσαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης. Σε συνδυασμό με αυτό, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι το διαζύγιο τότε ήταν κάτι εντελώς απαγορευμένο και πολύ σπάνια οι άνθρωποι τότε κατέφευγαν σε αυτό.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες της οικογένειας στην παλαιότερη εποχή, η Μαρία κάνει λόγο για το δέσιμο των μελών της οικογένειας και την άριστη σχέση που είχαν μεταξύ τους. Μάλιστα αυτό το στοιχείο θεωρεί, ότι είναι κοινό και στη σημερινή εποχή. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι οι άνθρωποι παλαιότερα αντιμετώπιζαν το γάμο ως θεσμό, όπου είχε μεγάλη αξία για την απόκτηση των παιδιών.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία υπογραμμίζει την ψυχρότητα του πατέρα κατά την παλαιότερη εποχή, αλλά και την πολύωρη απουσία του μέσα από το σπίτι, λόγω εργασίας. Θεωρεί, δηλαδή, η Μαρία, ότι ο πατέρας παλαιότερα δεν εμπλεκόταν καθόλου στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών του, αφού ο μοναδικός σκοπός του ήταν να παρέχει υλικά αγαθά στην οικογένειά του. Η Μαρία από την άλλη υποστηρίζει, ότι η γυναίκα στην παλαιότερη εποχή ήταν άβουλη, χωρίς απόψεις και διεκδικήσεις και έκανε ό, τι της έλεγε ο σύζυγος. Επίσης, η Ευαγγελία αναφέρει, σε αντίθεση με την Μαρία (που υποστήριξε παραπάνω το δέσιμο της οικογένειας παλαιότερα), ότι παλαιότερα μέσα στην οικογένεια δεν μοιράζονταν πολλά μεταξύ τους και γενικότερα δεν υπήρχαν εύκολα συναισθηματικές εκδηλώσεις. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι άξιο αναφοράς το

γεγονός, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι οδηγούνταν στο γάμο αποκλειστικά από προξενιό, με γνώμονα, κυρίως οι άντρες, την προίκα της γυναίκας.

Η Μαρία, όσον αφορά στις συμπεριφορές κατά την παλαιότερη εποχή, θεωρεί, ότι το χαμηλό πνευματικό επίπεδο των γονέων, τους οδηγούσε στο να έχουν πολύ άσχημη συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά τους. Απόρροια της συμπεριφοράς αυτής ήταν η άσκηση βίας και επιθετικότητας στα παιδιά. Η Ευαγγελία από την άλλη τονίζει για άλλη μια φορά τη θέση της γυναίκας στην παλαιότερη εποχή. Η γυναίκα, δηλαδή, ήταν υποχρεωμένη από τον σύζυγο, θέλοντας και μη, να κάνει πολλά παιδιά και να τα αναθρέψει. Τις περισσότερες υποχωρήσεις μέσα στο σπίτι τις έκανε η γυναίκα. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο μοναδικός ρόλος της γυναίκας εκείνης της εποχής, ήταν αυτός της μητέρας. Ήταν υποχρεωμένη να βρίσκεται κοντά στα παιδιά της και να τα μεγαλώνει, να μην εργάζεται και κατά συνέπεια να μην αμείβεται. Από κανέναν, βέβαια, δεν αναγνωριζόταν η εργασία της μέσα στο σπίτι. Ακόμη, αναφέρεται η Ευαγγελία στα καταπιεσμένα συναισθήματα της γυναίκας εκείνη την εποχή, αφού όλες οι αποφάσεις μέσα στο σπίτι λαμβάνονταν αποκλειστικά από το σύζυγο. Παράλληλα με αυτές τις θέσεις για τη γυναίκα, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι ο άντρας παλαιότερα ήταν συνέχεια απών από το σπίτι, λόγω εργασίας, και ότι θεωρούνταν ο αφέντης του σπιτιού, ο οποίος λάμβανε αποκλειστικά τις αποφάσεις για την οικογένειά του.

Στις αντιλήψεις τώρα η Μαρία χαρακτηρίζει τον άντρα παλαιότερα ως «αφέντη», όπως και η Ευαγγελία παραπάνω. Η οικογένεια λοιπόν παλαιότερα ήταν παραδοσιακή, αυταρχική και συντηρητική, κατά την Μαρία, αφού όλες τις αποφάσεις της τις έπαιρνε ο πατέρας. Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι παλαιότερη η χρονική διάρκεια του γάμου ήταν μεγαλύτερη. Κι αυτό γιατί, έδιναν αξία στο γάμο και τον αντιμετώπιζαν ως θεσμό, με μεγάλη σοβαρότητα και υπευθυνότητα.

Η Μαρία τονίζει, ότι στη σημερινή εποχή η οικογένεια έχει πλέον πιο στενή έννοια. Περιορίζεται, δηλαδή στην πυρηνική της μορφή, όπου αποτελείται από τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Η Ευαγγελία αντιθέτως, κάνει λόγο για την συχνή εμφάνιση των διαζυγίων και κατ'επέκταση των επαναλαμβανόμενων γάμων. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η οικογένεια έχει ανοίξει τα σύνορά της, έχει διευρυνθεί.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι πλέον στις μέρες μας ο γάμος δεν αντιμετωπίζεται ως θεσμός, ως απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να αποκτηθούν παιδιά. Αναφέρεται μάλιστα και στην προσωπική της εμπειρία, κατά την οποία πρώτα γέννησε την κόρη της, κι έπειτα παντρεύτηκε τον πρώτο της σύζυγο. Αντιθέτως, η Μαρία θεωρεί, ότι αξία της οικογένειας σήμερα αποτελεί, όπως και παλαιότερα, το δέσιμο των μελών της και η ανάπτυξη συγκεκριμένων θετικών συναισθημάτων μέσα στους κόλπους της οικογένειας.

Όσον αφορά τώρα στα συναισθήματα, η Μαρία αναφέρει, ότι πλέον ο πατέρας στις μέρες μας ασχολείται ενεργά με την ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών του και δεν έχει ως αποκλειστική έγνοια του την παροχή μόνο υλικών αγαθών σε αυτά. Προσπαθεί και καταφέρνει να εργάζεται λιγότερες ώρες. Ή ακόμα και αν αυτό είναι δύσκολο, προσπαθεί σε καθημερινή βάση να αφιερώνει χρόνο στα παιδιά του. Ακόμη, η Μαρία αναφέρει, ότι η γυναίκα πλέον στην εποχή μας έχει λόγο και άποψη, αλλά και δικαίωμα στην αγορά εργασίας. Η Ευαγγελία με τη σειρά της μιλάει για το γάμο που βασίζεται στην αγάπη. Στις μέρες μας, δηλαδή οι άνθρωποι οδηγούνται στο γάμο από αγάπη, σε αντίθεση με την παλαιότερη εποχή, που παντρεύονταν από προξενιό.

Στις συμπεριφορές τώρα η Μαρία θεωρεί, ότι οι γονείς δεν είναι επιθετικοί και βίαιοι, όπως παλαιότερα, αλλά μερικές φορές χρησιμοποιούν το «ξύλο», αφού θεωρούν, ότι και αυτός είναι ένας τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά επισημαίνει τους πολλαπλούς ρόλους που έχει αναλάβει στην σημερινή εποχή η γυναίκα, η οποία είναι και μητέρα, και εργαζόμενη, και σύζυγος και νοικοκυρά. Τονίζει ιδιαίτερα την δύναμη και την πεποίθηση που εισπράττει η γυναίκα στη σημερινή εποχή από αυτούς τους ρόλους. Διεκδικεί, απαιτεί, παίρνει αποφάσεις για την οικογένειά της, αλλά και τα παιδιά της.

Αναφορικά με τις αντιλήψεις η Μαρία επισημαίνει, ότι η οικογένεια στις μέρες μας διακατέχεται από δημοκρατικότητα και όχι από αυταρχικότητα, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Οι αποφάσεις πλέον μέσα στην οικογένεια λαμβάνονται και από τους δύο γονείς, αλλά και τα παιδιά καθίστανται

υπεύθυνα για τις επιλογές τους, πάντοτε βέβαια αναλόγως την ηλικία τους. Η Ευαγγελία αναφορικά με τις αντιλήψεις στην σημερινή εποχή, υπογραμμίζει την αλλαγή της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του άντρα. Αυτό πιστεύει, ότι οφείλεται στο γεγονός, ότι ο άντρας πλέον είναι περισσότερο μορφωμένος, και ανοιχτόμυαλος. Παντρεύεται μία γυναίκα, επειδή την αγαπάει και όχι επειδή έχει προίκα ή δεν έχει προηγούμενες σεξουαλικές σχέσεις. Ωστόσο, αναφέρεται και στην μικρή χρονική διάρκεια που έχουν οι γάμοι σήμερα ως αποτέλεσμα των συσσωρευμένων προβλημάτων, που δεν έχουν αντιμετωπιστεί. Προβλήματα που δεν έχουν αντιμετωπιστεί με συζήτηση και διάλογο και οδηγούν στη ρήξη της σχέσης του ζευγαριού.

Η Μαρία αναφορικά τώρα με την δομή της δικής της οικογένειάς της, συγκριτικά με μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής, θεωρεί, ότι η δική της αποτελείται από την πυρηνική της μορφή, δηλαδή, τον μπαμπά, την μαμά και τα παιδιά. Άλλες οικογένειες της σημερινής εποχής αναφέρει, ότι είναι μονογονεϊκές, λείπει, δηλαδή, η μαμά ή συνηθέστερα ο μπαμπάς. Και η Ευαγγελία αναφέρεται στις οικογένειες που έχουν πυρηνική μορφή, σε αντίθεση με τη δική της που έχει χωρίσει, έχει ξαναπαντρευτεί και έχει αποκτήσει δύο παιδιά από δύο διαφορετικούς γάμους. Η Μαρία επιπλέον, αναφέρει ως διαφορά της δικής της οικογένειας με τις υπόλοιπες οικογένειες σήμερα τον αριθμό των παιδιών. Θεωρεί, δηλαδή, ότι οι οικογένειες αποκτούν σήμερα λιγότερα παιδιά, από ότι έχει κάνει η ίδια.

Αναφορικά τώρα με τις αξίες η Ευαγγελία αναφέρει ως διαφορά ανάμεσα στη δική της οικογένεια και μία άλλη οικογένεια της σημερινής εποχής, την αξία της αγάπης. Θεωρεί, δηλαδή, ότι ανάμεσα σε εκείνη και τον σύντροφό της, υπάρχει σε μεγάλο βαθμό το συναίσθημα αυτό, που στις μέρες μας πλέον, σπάνια το συναντάς. Σήμερα, αντιθέτως, αναφέρει, ότι τα ζευγάρια απλά συζούν μαζί, χωρίς να έχουν κοινή πορεία ζωής, κοινές πεποιθήσεις και αντιλήψεις. Χωρίς να μοιράζονται χρόνο και συναισθήματα. Μένουν μαζί, κάνοντας όμως ο καθένας τη δική του ζωή, απλώς για να τους βλέπουν τα παιδιά ότι είναι κάτω από την ίδια στέγη. Σε συνάρτηση με αυτό, η Ευαγγελία αναφέρεται στην αξία του σεβασμού που επικρατεί στην δική της οικογένεια, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες οικογένειες της σημερινής εποχής. Θεωρεί, δηλαδή, ότι η αξία του σεβασμού είναι ανύπαρκτη στις άλλες οικογένειες, αφού, σε πολλές από αυτές ασκείται επιθετικότητα και βία. Η Μαρία από την άλλη, αναφέρει, ότι η δική της οικογένειας δεν έχει αγάπη προς τα χρήματα, δεν θεωρεί, ότι τα χρήματα έχουν αξία τόσο μεγάλη, όπως ακριβώς πιστεύουν πολλές οικογένειες της σημερινής εποχής. Θεωρεί, ότι είναι ένα μέσο, το οποίο διευκολύνει κατά πολύ τη ζωή του ανθρώπου, αλλά δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Δεν θα σκεφτεί, όπως αναφέρει, ότι κάνουν οι υπόλοιποι γονείς, να φτιάξει σπίτια στα παιδιά της ή να τους κάνει ασφάλειες ζωής.

Αναφορικά τώρα με τα συναισθήματα, η Μαρία θεωρεί, ότι οι γονείς στις μέρες μας είναι ιδιαίτερα ψυχροί απέναντι στα παιδιά τους, λόγω του περιορισμένου χρόνου που διαθέτουν, για να ασχοληθούν μαζί τους. Οι ρυθμοί της σημερινής ζωής τους έχουν μετατρέψει σε «ρομποτάκια», με αποτέλεσμα να είναι βιαστικοί και να προσπαθούν να τα κάνουν όλα τάχιστα. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι, όπως η δική της οικογένεια, έτσι και οι περισσότερες από τις οικογένειες της σημερινής εποχής, έχουν δημιουργηθεί με βάση την αγάπη. Δηλαδή, εντοπίζει, ως ομοιότητα, ανάμεσα στη δική της οικογένεια και τις υπόλοιπες της κοινωνίας μας σήμερα, ότι οι περισσότεροι γάμοι πραγματοποιούνται από αγάπη, και όχι από συννοικέσιο. Εντοπίζει, όμως και ως διαφορά το γεγονός, ότι ο δικός της σύζυγος μπορεί να μην είναι ο βιολογικός πατέρας του παιδιού της, όμως το αγαπάει τόσο πολύ, που ξεχνά κανείς, ότι δεν είναι βιολογικά δικό του. Σε πολλές όμως από τις οικογένειες σήμερα ο πατέρας, αν και τα παιδιά είναι βιολογικά δικά του, δεν δείχνει τέτοια αγάπη και αφοσίωση σε αυτά, όπως ο σύντροφός της στην κόρη της.

Σε σχέση τώρα με τις συμπεριφορές η Μαρία αναφέρει το γεγονός, ότι μέσα στην οικογένειά της υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των μελών της, αφού η συζήτηση και ο διάλογος επικρατούν ανάμεσα σε εκείνη, το σύζυγο και τα παιδιά. Υπογραμμίζει, ότι η επικοινωνία είναι ανύπαρκτη σε πολλές από τις οικογένειες σήμερα, σε τέτοιο βαθμό, που δεν έχουν καν το χρόνο να μιλήσουν μεταξύ τους στην οικογένεια. Βέβαια, θα ήθελε αυτό να συμβαίνει σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Επιπλέον, αναφέρει, ότι οι οικογένειες σήμερα θέλουν τα παιδιά τους να φαίνονται καθώς πρέπει, και να μην κάνουν πράγματα παράλογα, που μπορεί να τους προσβάλλουν. Παραμερίζουν, δηλαδή, οι γονείς την

παιδικότητα της ηλικίας και ζητούν από τα παιδιά τους να φερθούν σαν ώριμοι ενήλικες. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις συμπεριφορές που επικρατούν στην οικογένεια της Μαρίας, η οποία να μεν θα δώσει στο παιδί αρχές και θα του επιβάλλει όρια και κανόνες, αλλά θα το αφήσει να ζήσει και την αθωότητα της ηλικίας του, κάνοντας σκανταλιές και αψηφώντας πολλές φορές τους κανόνες που του έχουν τεθεί. Η Ευαγγελία από την πλευρά της αναφορικά με τις συμπεριφορές θεωρεί, ότι μερικοί γονείς στις άλλες οικογένειες κοιτούν αποκλειστικά την προσωπική τους διασκέδαση, και γι' αυτό, πολύ συχνά, ο καθένας βγαίνει μόνος του, με τις δικές του παρέες, αδιαφορώντας για το σύντροφό του. Αυτή είναι μία συμπεριφορά που δεν την υιοθετεί καθόλου η Ευαγγελία, αλλά ούτε και ο σύζυγός της. Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι είναι πολύ συχνό στις υπόλοιπες οικογένειες το φαινόμενο της βίας του συζύγου, και προς τις γυναίκες και προς τα παιδιά. Ευτυχώς, όπως λέει η Ευαγγελία, αυτή είναι μία συμπεριφορά που απουσιάζει από τη δική της οικογένεια. Δεν υπήρχε, βέβαια περίπτωση, να αποδεχθεί κάτι τέτοιο, τόσο για την ίδια, όσο και για τα παιδιά της.

Τέλος, σε σχέση με τις αντιλήψεις, ακούγεται για άλλη μία φορά από την Ευαγγελία, ότι προτεραιότητα των γονέων σήμερα είναι να δώσουν υλικά αγαθά στο παιδί, όπως είναι το σπίτι, το αυτοκίνητο ή η μόρφωση. Προτιμούν κατ' επέκταση να δουλεύουν περισσότερες ώρες, για να είναι σε θέση να τους δώσουν όλα τα παραπάνω, με αποτέλεσμα να μην είναι δίπλα στα παιδιά τους στις ψυχικές και συναισθηματικές τους ανάγκες. Δίνουν μεγαλύτερη αξία στην εργασία, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει, ότι θα πρέπει να λείπουν πολλές ώρες από το σπίτι τους και τα παιδιά τους θα μεγαλώνουν με τον παππού και τη γιαγιά. Έχε ζήσει το ίδιο σκηνικό, και δεν θέλει για κανέναν λόγο να κάνει το ίδιο και στα παιδιά της. Αυτή όμως η αντίληψη στην οικογένεια της Ευαγγελίας έρχεται δεύτερη, αφού αυτό που την ενδιαφέρει κυρίως είναι η διαμόρφωση «σωστών» ανθρώπων, με αρχές και αξίες, και μετά όλα τα υπόλοιπα. Παράλληλα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι στις μέρες μας όλα είναι «ρευστά» και ιδέες και αξίες και αρχές. Μέσα σε αυτή τη γενικότερη ρευστότητα υπάγονται και οι απελευθερωμένες ιδέες των γονέων σήμερα, οι οποίοι είναι σε θέση να διαλύσουν την οικογένειά τους, επειδή θέλουν να ακολουθήσουν έναν μεγάλο έρωτα ή επειδή απλώς κουράστηκαν από τους γρήγορους ρυθμούς της ζωής και θέλουν να μείνουν μόνοι τους. Η Μαρία από τη πλευρά της τονίζει, ότι προτεραιότητα της οικογένειάς της δεν είναι η μόρφωση των παιδιών, όπως είναι στις υπόλοιπες οικογένειες που γνωρίζει. Αυτό που επιθυμεί η Μαρία είναι να ακολουθήσουν όποιο επάγγελμα επιθυμούν, αρκεί μέσω αυτού να αποκτήσουν την ευτυχία στη ζωή τους.

Και τα δύο υποκείμενα θεωρούν, ότι ανάμεσα σε αυτές και τα παιδιά τους δεν υπάρχει χάσμα γενεών. Η Μαρία υποστηρίζει, ότι αυτό δεν συμβαίνει, διότι θεωρεί, ότι είναι ανοιχτόμυαλη και ότι συμβαδίζει με την γενικότερη νοοτροπία της εποχής και δεν θα επιβάλλει παράλογα πράγματα στα παιδιά της, ούτε θα τα περιορίζει υπερβολικά. Η Ευαγγελία από την πλευρά της πιστεύει, ότι δεν υπάρχει χάσμα γενεών ανάμεσα σε αυτήν και τα παιδιά της, αφενός μεν, γιατί είναι πολύ μικρά σε ηλικία και αφετέρου δε, υπογραμμίζει την μικρή διαφορά ηλικίας που έχει με τα παιδιά της. Ειδικά με την πρώτη της κόρη, αφού, όπως αναφέρει, την απέκτησε στα είκοσι πέντε της χρόνια. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η μικρή διαφορά ηλικίας θα εξαφανίσει μια ενδεχόμενη παρουσία χάσματος.

Στην Μαρία αρέσει ιδιαίτερα να βρίσκεται όλη η οικογένεια μαζί και να μοιράζονται δραστηριότητες και γενικά να κάνουν πράγματα όλοι μαζί ως ομάδα. Αντιθέτως, δεν της αρέσει, όταν οι γονείς αναγκάζονται να βρίσκονται μακριά από τα παιδιά τους και από την οικογενειακή τους εστία για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η Ευαγγελία από την άλλη, αρέσκεται στο ότι και εκείνη και ο σύζυγός της έχουν μία σταθερή δουλειά, ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνη, αφού η ανεργία στις μέρες μας είναι πολύ μεγάλη και πλήττεται από αυτήν μεγάλο ποσοστό νεαρών ατόμων και όχι μόνο. Το επάγγελμα που ασκούν η Ευαγγελία και ο σύζυγός της τους απασχολεί λίγες ώρες, οπότε έχουν πολύ χρόνο στη διάθεσή τους να μοιραστούν και μεταξύ τους, αλλά και να αφιερώσουν στα παιδιά τους. Χρόνο, όχι μόνο ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό. Ένα ακόμη στοιχείο που αρέσει ιδιαίτερα στην Ευαγγελία, είναι ότι ο σύζυγός της αγαπάει πολύ το πρώτο της παιδί, αν και δεν είναι δικό του βιολογικά, και δεν το ξεχωρίζει από το παιδί που έχουν μαζί. Τέλος της Ευαγγελίας της αρέσει και φαίνεται ιδιαίτερα ευτυχισμένη με την απόκτηση του δεύτερου παιδιού της, καρπός του έρωτα με το σύζυγό της, αλλά και αδερφικό δώρο προς το πρώτο της παιδί. Θεωρεί απαραίτητο ένα μικρό παιδί να έχει αδέρφια, γιατί μαθαίνει πολλά από αυτήν τη σχέση.

Αυτό που απασχολεί τους γονείς της Μαρίας είναι η σύνταξη της μητέρας της, αλλά και η υγεία των παιδιών και των εγγονιών τους. Από την άλλη, η Ευαγγελία τονίζει ότι αυτό που ανησυχούσε τους γονείς της, ήταν να μπορέσουν να δώσουν στα παιδιά τους υλικά αγαθά. Η προτεραιότητά τους, δηλαδή, αναφορικά με την ανατροφή των παιδιών τους, ήταν η οικονομική βοήθεια. Να μπορέσουν να τα σπουδάσουν, να τους δώσουν ένα σπίτι, και γενικότερα, ό, τι είχε σχέση με τον οικονομικό τομέα. Παράλληλα, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι μεγάλη ανησυχία των γονέων της αποτελούσε και αποτελεί η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της, με όλες αυτές τις εκρήξεις θυμού και επιθετικότητας που είχε, και ιδιαίτερα απέναντι στην μητέρα της. Τέλος, η άσχημη σχέση της ίδιας με την αδερφή της, απασχολεί ιδιαίτερα τους γονείς της, χωρίς ωστόσο, όπως έχει πει πολλές φορές η Ευαγγελία να κάνουν κάτι γι' αυτό. Να λάβουν κάποια μέτρα και να πράξουν αναλόγως, ώστε να βελτιωθεί η σχέση των δύο αδερφών.

Αυτό που ανησυχεί τα πεθερικά της Μαρίας, και ιδιαίτερα την πεθερά της, είναι η σωματική ακεραιότητα των εγγονιών της, όταν η Μαρία εργάζεται, και είναι εκείνη υπεύθυνη γι' αυτά. Επιπλέον, αυτό που αναφέρει η Μαρία ως ανησυχία των πεθερικών της είναι η έννοια που έχει η πεθερά της για τους γονείς της, αφού οι τελευταίοι είναι μεγάλοι σε ηλικία. Τον πεθερό της επίσης, τον ανησυχεί, η έλλειψη σωματικής δύναμης που τον χαρακτηρίζει το τελευταίο χρονικό διάστημα. Από την άλλη πλευρά η Ευαγγελία αναφέρει ως δυσκολία των πεθερικών της, την άσχημη οικονομική τους κατάσταση, αφού δυσκολεύονται ακόμα και τα «προς το ζην» να αποκτήσουν.

Οι γονείς της Μαρίας της αρέσουν, γιατί θεωρεί, ότι της έδωσαν σωστές αρχές και την έβαλαν, όπως λέει, στο «σωστό δρόμο» ζωής. Επίσης, θεωρεί, ότι αποτέλεσαν, τόσο για την ίδια, όσο και για τις αδερφές της σωστό πρότυπο συζυγικής σχέσης, αφού μεταξύ τους είχαν μία πολύ καλή σχέση και ήταν πολύ δεμένοι. Αυτό που δεν της αρέσει από τους γονείς της είναι ότι πολλές φορές αναβάλλουν κάποια πράγματα που πρέπει να κάνουν – όπως για παράδειγμα, η επισκευή της αποθήκης του σπιτιού που διαμένουν, αλλά και το γεγονός, ότι μερικές φορές παρεμβαίνουν στην οικογένεια της Μαρίας και στα προσωπικά της. Ωστόσο, ό, τι έχουν να πουν, το αναφέρουν στην Μαρία, και όχι το σύζυγό της. Η Ευαγγελία από την άλλη, αρέσκεται στο γεγονός, ότι οι γονείς ήταν πάντα δίπλα της, τουλάχιστον οικονομικά, σε οτιδήποτε κι αν ήθελε να κάνει, όπως είναι η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι σπουδές στο Πανεπιστήμιο, η βάφτιση της κόρης της, αλλά και ο γάμος της. Σε αντίθεση με την συνεχή οικονομική παρουσία των γονέων της, αναφέρει τη συνεχή συναισθηματική και ψυχική απουσία τους. Επιπλέον, αυτό που δεν της άρεσε καθόλου είναι η άσχημη συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, και ειδικότερα η σύγκριση που έκανε ανάμεσα σε αυτήν και την αδερφή της.

Ωστόσο, φαίνεται να ενοχλείται ιδιαίτερα από το γεγονός, ότι μεγάλωσε μακριά από την οικογένειά της, μαζί με τον παππού και τη γιαγιά. Δεν φαίνεται να ενοχλείται από αυτό καθαρά το γεγονός, όσο για τον τρόπο που την αντιμετώπισαν οι γονείς της, όταν έπρεπε να αρχίσει το σχολείο. Έτσι, όπως την έδωσαν, έτσι και την πήραν πίσω, χωρίς να αναλογιστούν, είτε πριν, είτε μετά, τις επιπτώσεις στην συναισθηματική και ψυχική της ισορροπία.

Τέλος, αυτό που δεν της άρεσε καθόλου είναι η άσχημη συμπεριφορά της αδερφής της προς όλα τα μέλη της οικογένειας, και ιδιαίτερα προς την μητέρα, αλλά και ο εφησυχασμός των γονέων της αναφορικά με αυτήν την επιθετική συμπεριφορά. Θεωρεί, ότι οι γονείς της δυσκολεύονται να αποδεχθούν την πραγματικότητα, να αποδεχθούν, ότι το παιδί τους αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα, και απλώς το αποδίδουν στη νευρικότητα που χαρακτηρίζει την αδερφή της ως άνθρωπο. Νιώθει, ότι αυτή η άσχημη σχέση με κάποιο τρόπο συνδέει τους γονείς της, και ασυνείδητα δεν θέλουν να την αλλάξουν, διότι φοβούνται, ότι θα επηρεαστεί η δική τους σχέση.

Το παράπονο της Μαρίας αναφορικά με τους γονείς της, είναι ότι οι τελευταίοι είναι απόλυτοι στις θέσεις τους και στην έκφραση των απόψεών τους. Σε αντίθεση με την Μαρία που εκφράζει μόνο ένα παράπονο, η Ευαγγελία απαριθμεί αρκετά. Ένα από αυτά είναι και η σύγκριση που έκανε ο πατέρας της ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της, η αποθάρρυνση και ο υποβιβασμός που την έκανε να νιώθει. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι αυτό, αν μη τι άλλο, είναι μία από τις αιτίες που εκείνη και η αδερφή της έχουν άσχημη και ανύπαρκτη πλέον σχέση. Επιπλέον, πάντοτε την ενοχλούσαν οι τάσεις φυγής του πατέρα της από το σπίτι, όταν είχε να αντιμετωπίσει προβλήματα. Πάντα, δηλαδή,

στην απειλή ενός προβλήματος έφευγε από το σπίτι ή απειλούσε, ότι θα φύγει, αφήνοντας όλο το βάρος της λύσης του προβλήματος στην μητέρα της. Ακόμη, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι λόγω της μεγάλης σε χρονική διάρκεια απουσίας του πατέρα από το σπίτι, η μητέρα της είχε τοποθετήσει στη θέση του την ίδια την Ευαγγελία και συζητούσε μαζί της θέματα που κανονικά θα έπρεπε να συζητάει με το σύζυγό της, όπως για παράδειγμα τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας, την εφηβεία του αδερφού της, τη δύσκολη συμπεριφορά της αδερφής της, αλλά και τα προβλήματα με την ευρύτερη οικογένεια.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία αναφέρει ως παράπονο προς την μητέρα της το γεγονός, ότι όταν βρισκόταν στο νοσοκομείο, λόγω της δύσκολης εγκυμοσύνης της, η μητέρα της δεν ήταν κοντά της, να την εμψυχώσει, να της συμπαρασταθεί. Ακόμη, αναφέρει, ότι η μητέρα της δεν έπαιρνε θέση στην άδικη συμπεριφορά του πατέρα της απέναντί της, ούτε προσπαθούσε να την υπερασπιστεί. Την άφηνε να παραμένει παθητικός αποδέκτης, των όσων της έλεγε ο πατέρας της, αλλά και της σύγκρισης που έκανε ανάμεσα σε εκείνη και την αδερφή της. Τέλος, ως παράπονο προς την μητέρα της, αναφέρει το γεγονός, ότι η τελευταία πάντα κατηγορούσε και έλεγε στα παιδιά της, ότι στερείται τον άντρα της εξαιτίας τους, γιατί, αν δεν υπήρχαν αυτά, εκείνος δεν θα βρισκόταν μακριά της. Παράλληλα, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι μία ενδεχόμενη διαφορά τους, δεν λυνόταν με συζήτηση και διάλογο, αλλά με απομάκρυνση του ενός μέλους από το άλλο και με το να μην μιλάει ο ένας στον άλλον για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Θυμάται πολλές φορές να κάθονται στο τραπέζι να τρώνε και ο ένας να μην μιλάει στον άλλο για περισσότερο από δύο εβδομάδες. Αυτή η κατάσταση δεν της άρεσε καθόλου και γι' αυτό αποτελεί και ένα από τα παράπονά της σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων της.

Επίσης, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι αυτό που δεν της άρεσε στους γονείς της είναι η προβολή του εαυτού τους και ιδιαίτερα του πατέρα της. Μπορεί να στήριζαν, δηλαδή, οικονομικά τα παιδιά τους σε ό, τι κι αν ήθελαν να κάνουν ή να μάθουν, αλλά μετά τους το «χτυπούσαν». Ακόμη η Ευαγγελία αναφέρει, ότι οι γονείς της και ειδικά ο πατέρας της δεν χρησιμοποιούσε ποτέ τον έπαινο, σε όποια επιτυχία κι αν είχε – ξένες γλώσσες, πτυχίο, διορισμός, κλπ. Σε συνάρτηση με αυτά αναφέρει και την παθητική στάση που κρατούσαν οι γονείς της στο πρόβλημα με την αδερφή της. Ποτέ δεν έμαζαν να μάθουν τους λόγους, αλλά το μόνο που τους ένοιαζε, και ειδικά τον πατέρα της, είναι να μην την στενοχωρήσουν ή να την ενοχλήσουν. Παραπονιέται, δηλαδή, η Ευαγγελία, γιατί οι γονείς της δεν ενδιαφέρθηκαν τον για τον αντίκτυπο που είχε όλα αυτά τα χρόνια η συμπεριφορά του πρώτου τους παιδιού στα υπόλοιπα.

Ένα ακόμη παράπονο της Ευαγγελίας σχετικά με τη συμπεριφορά των γονέων της, είναι ότι πάντοτε θεωρούσαν εκείνη υπεύθυνη για όλα και ότι εκείνη έπρεπε να προσέχει την αδερφή της, αν και η τελευταία είναι μεγαλύτερη από την Ευαγγελία δεκαέξι μήνες. Κι αυτό, γιατί θεωρούσαν, ότι η Ευαγγελία είναι περισσότερο λογική από την αδερφή της. Και γι' αυτό τώρα που η σχέση τους έχει φτάσει σε αυτό το άσχημο σημείο, πιστεύουν, ότι φταίει η Ευαγγελία. Γιατί, κατά τη γνώμη τους, θα έπρεπε να πρωτανεύσει η λογική της Ευαγγελίας και να μιλάει με την αδερφή της. Τέλος, καταλογίζει ευθύνες στους γονείς της και ειδικά στον πατέρα της, για το γεγονός, ότι από το σόι του πατέρα της δεν γνωρίζει κανέναν. Μόνο τη γιαγιά της την Μαρία, η οποία πέθανε, όταν η Ευαγγελία πήγαινε στην τρίτη δημοτικού.

Σύμφωνα με όσα μας είπε η Μαρία θεωρεί, ως το καλύτερο πράγμα που της έχουν μεταδώσει οι γονείς της την αγάπη. Την αγάπη που δεν στηρίζεται σε ανταλλάγματα και υποσχέσεις, αλλά σε αισθήματα αληθινά και πραγματικά. Από την άλλη η Ευαγγελία μιλάει για ανυπαρξία θετικών πραγμάτων από την οικογένειά της. Πιστεύει, δηλαδή, ότι οι γονείς της δεν της έχουν μεταδώσει κάποιο θετικό στοιχείο. Μόνο την παρουσία της μητέρας της δίπλα σ' εκείνη και τα αδέρφια της, όταν μεγάλωναν, αναφέρει ως θετική. Παρουσία, όμως όχι συναισθηματική και ψυχική, απλά για εξυπηρέτηση των βιολογικών αναγκών των παιδιών, όπως είναι ο ύπνος, η τροφή, τα καθαρά ρούχα.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι δεν είναι προσκολλημένες στην οικογένειά τους, αλλά ανεξάρτητες. Η Μαρία, βέβαια, συνδέει την ερώτηση, έχοντας στο μυαλό της την οικογένεια που έχει δημιουργήσει, ενώ η Ευαγγελία την οικογένεια καταγωγής της.

Η Μαρία επίσης, επισημαίνει, ότι αν είχε τη δυνατότητα να ανήκει σε άλλη οικογένεια θα επέλεγε καταρχήν διαφορετικό τόπο διαμονής. Όχι, δηλαδή, σε ένα διαμέρισμα, αλλά στην ύπαιθρο, κοντά στη φύση. Στη συνέχεια, θα ήθελε οι γονείς να ασχολούνται πολύ λίγες ώρες με την εργασια τους, και μόνο πρωινές, ώστε να τους μένει πολύς χρόνος να ασχοληθούν με τα παιδιά τους. Επίσης, θα ήθελε ο σύζυγος να μην είναι τόσο πολύ παθιασμένος με τη δουλειά του και να μην αφιερώνει τόσο πολύ χρόνο σε αυτήν. Κι αυτό, γιατί, όταν επιστρέφει στο σπίτι, είναι πολύ καταβεβλημένος, σωματικά και συναισθηματικά και δεν μπορεί να ασχοληθεί με τα παιδιά του.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά, αν είχε τη δυνατότητα να ανήκει σε άλλη οικογένεια, θα επέλεγε το επάγγελμα του πατέρα να είναι διαφορετικό από αυτό του δικού της πατέρα. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι ήταν απών σε όλα τα σημαντικά γεγονότα της ζωής των παιδιών του. Ακόμη, αναφέρει, ότι θα ήθελε να είχε τη δυνατότητα να μεγαλώσει μαζί με την αδερφή της, έτσι ώστε να βιώσει και να μάθει την έννοια της αδερφικής αγάπης. Παράλληλα, θα ήθελε, οι γονείς, στην οικογένεια επιλογής της, να μην προβάλλουν τον εαυτό τους, όταν παρέχουν αρωγή στα παιδιά τους. Να το κάνουν απλόχερα, χωρίς να περιμένουν ανταλλάγματα. Επιπλέον, αναφέρει, ότι θα ήθελε η οικογένειά της να είναι περισσότερο κοινωνική, να έχει περισσότερες γνωριμίες και φίλους και να μην είναι τόσο αποκομμένη, εξαιτίας του επαγγέλματος του πατέρα της οικογένειας. Επίσης, θα ήθελε, αν είχε το δικαίωμα επιλογής οικογένειας, να ανήκει σε μία οικογένεια που ο πατέρας έχει καλύτερη συμπεριφορά απέναντι στο παιδί του, αλλά και που θα έχει ως πρώτη έννοια του την δημιουργία υγιούς αδερφικής σχέσης, χωρίς συγκρίσεις και υποβιβασμούς. Που θα σεβόταν την προσωπικότητα και τη ψυχοσύνθεσή της. Τέλος, υπογραμμίζει, ότι η οικογένεια που θα επέλεγε, θα ήθελε να αναγνωρίζει και να λύνει άμεσα τα προβλήματα της. Να ενδιαφέρεται εξίσου για όλα τα μέλη που την απαρτίζουν, τόσο για τη συναισθηματική, όσο και για την ψυχική τους υγεία. Να μην φοβάται να ζητήσει βοήθεια, όταν θα ένιωθε, ότι την είχε ανάγκη.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή των παιδιών και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών τους, είναι καταλυτικός, αφού αυτοί αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μαρία, ό, τι της έκαναν ή της έλεγαν οι δικοί της γονείς, συνειδητοποιεί τώρα να το επαναλαμβάνει και η ίδια στα παιδιά της. Εν αντιθέσει η Ευαγγελία θεωρεί, ότι οι δικοί της γονείς δεν έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγησή της, αφού αυτόν τον ρόλο τον είχαν αναλάβει ο παππούς και η γιαγιά της. Αυτούς, λοιπόν θεωρεί πρότυπα στη δική της ζωή.

Και οι δύο μητέρες δεν αγχώνονται καθόλου με την προοπτική της αυτονόμησης των παιδιών τους. Η Μαρία αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι *«αυτή είναι η πορεία ζωής του ατόμου»* και η Ευαγγελία από την πλευρά της, ότι *«αυτός πρέπει να είναι ο σκοπός της οικογένειας»*. Να δημιουργεί, δηλαδή αυτόνομα, και κατά συνέπεια, ευτυχημένα παιδιά.

Το πέρασμα του χρόνου την Μαρία τη γεμίζει άγχος, διότι πιστεύει, ότι θα χαθεί η ζωντάνια και η δύναμή της. Πιστεύει, όμως, ότι θα της απομένει περισσότερη ενέργεια, αφού τα τέσσερα παιδιά της θα έχουν πλέον μεγαλώσει και δεν θα χρειάζεται να ανησυχεί συνεχώς γι' αυτά και να βρίσκεται διαρκώς δίπλα τους. Η Ευαγγελία από την άλλη θεωρεί, ότι σε δέκα χρόνια η οικογένειά της θα είναι ακόμη αγαπημένη και ενωμένη. Θεωρεί, επίσης, ότι αυτό το χρονικό διάστημα είναι απαραίτητο, προκειμένου οι γονείς της να αναλογιστούν, αν έχουν σφάλει, αναφορικά με το μέγεθος των παιδιών τους, και να προσεγγίσει ο ένας τον άλλον με διαφορετικό τρόπο.

Και οι δύο μητέρες προτιμούν τη δημιουργία οικογένειας από την επαγγελματική αποκατάσταση. Θεωρούν, δηλαδή, ότι το να αποκτήσουν παιδιά είναι πολύ σημαντικότερο και ουσιαστικότερο από το να αποκατασταθούν επαγγελματικά. Η Μαρία τονίζει, ότι θα ήθελε η δική της οικογένεια να μοιάζει με την οικογένεια καταγωγής της στην ελευθερία αποφάσεων. Όπως, δηλαδή, η ίδια και οι αδερφές της, ήταν ελεύθερες και επέλεξαν να κάνουν, ό, τι ήθελαν στη ζωή τους, τον ίδιο δρόμο θα ακολουθήσει και η Μαρία για τα παιδιά της. Θα είναι ελεύθερα να πάρουν τις δικές τους αποφάσεις για το τι επιθυμούν να πράξουν στη δική τους ζωή. Η Μαρία ωστόσο είναι σίγουρη, ότι στα δικά της παιδιά δεν θα έχει την οικονομική δυνατότητα να τους παράσχει σπίτια και χρήματα που έδωσαν σε εκείνη οι γονείς της. Θα διαφέρει με λίγα λόγια από την οικογένεια καταγωγής της στην παροχή υλικών αγαθών προς τα παιδιά. Μόνο αυτή τη διαφορά αναφέρει.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία επιθυμεί να μπορέσει να βοηθήσει οικονομικά τα παιδιά της, όπως ακριβώς βοήθησαν οι γονείς της εκείνη. Είναι το μόνο σημείο, στο οποίο επιθυμεί να μοιάσει η δική της οικογένεια με την οικογένεια καταγωγής της. Κατά τα άλλα, υπογραμμίζει, ότι σε αντίθεση με τη δική της οικογένεια, θέλει να είναι ιδιαίτερα υποστηρικτική απέναντι στα παιδιά της. Να τα ενθαρρύνει και να τους δίνει δύναμη. Επιπλέον, θεωρεί, ότι το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να τα μεγαλώσει μαζί σαν αδέρφια, να γεύονται μαζί τις λύπες και τις χαρές, τα παιχνίδια και τους τσακωμούς. Ακόμη, τονίζει, για άλλη μια φορά, τη σημασία της συναισθηματικής και ψυχικής παρουσίας και των δύο γονέων δίπλα στα παιδιά τους. Και τέλος, υπογραμμίζει την σπουδαιότητα για το ζευγάρι του μοιράσματος ποιοτικού και ποσοτικού χρόνου μεταξύ τους. Το ζευγάρι μέσα στο γάμο οφείλει να θυμάται, ότι εκτός από γονείς είναι και αντρόγυνο με επιθυμίες και «θέλω».

Η Μαρία, θεωρεί, ότι δεν θα ήθελε να αποκτήσει άλλο παιδί. Εν αντιθέσει, η Ευαγγελία υπογραμμίζει το γεγονός, ότι θα ήθελε ένα τρίτο παιδί, και ειδικότερα έναν γιο, αφού έχει ήδη δύο κόρες.

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι η μητρότητα ολοκληρώνει τη γυναικεία φύση, αφού της χαρίζει απίστευτα συναισθήματα, αλλά και ένα παιδί, που είναι κομμάτι από τον εαυτό τον δικό της, αλλά και του ανθρώπου που αγαπάει. Η Ευαγγελία, επιπλέον, αναφέρει, ότι η μητρότητα ωριμάζει τη γυναίκα, αφού αλλάζει ο τρόπος σκέψης της και γενικότερα διαφοροποιείται η συμπεριφορά της. Κι αυτό, γιατί η μητρότητα την ωθεί, στο να σκέφτεται με γνώμονα το κοινό καλό, και όχι το προσωπικό της συμφέρον.

Για την Μαρία το ιδανικό παιδί, είναι αυτό που διαθέτει ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που χαρακτηρίζεται από μία ψυχική και συναισθηματική υπόσταση, που έχει την ικανότητα να σκέφτεται, να φαντάζεται, να πειραματίζεται, που κατανοεί, συμπονάει, είναι χαρούμενο. Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά κάνει λόγο, όχι για ιδανικό παιδί, αλλά για ιδανικούς γονείς. Θεωρεί, δηλαδή, ότι προκειμένου να υπάρξει το ιδανικό παιδί, πρέπει να υπάρχει ήδη ο ιδανικός γονέας. Αυτός που θα το αναθρέψει με αρχές και αξίες και θα του μεταδώσει αγάπη, σεβασμό, ενθάρρυνση, αυτοεκτίμηση, δύναμη, θετική ενίσχυση.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο σύζυγός τους είναι ιδανικός, αφού αγαπάει και προσέχει τα παιδιά τους. ειδικότερα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι ο σύζυγός της δεν κάνει διακρίσεις μεταξύ των παιδιών. Η Ευαγγελία επίσης, αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρείται ιδανικός, αφού αφιερώνει ποιοτικό χρόνο με τα παιδιά και είναι δίπλα τους, συναισθηματικά και ψυχικά.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο ιδανικός γάμος, πρέπει να στηρίζεται σε αληθινά αισθήματα, όπως είναι η αγάπη, ο σεβασμός, η κατανόηση, και η ειλικρίνεια, και όχι ψεύτικα ή προσποιητά. Επιπλέον, η Μαρία υπογραμμίζει το γεγονός, ότι μέσα από τον ιδανικό γάμο το ζευγάρι πρέπει να αλληλοσυμπληρώνεται, πνευματικά, συναισθηματικά και ψυχικά. Τέλος, η Ευαγγελία υποστηρίζει, ότι βασική προϋπόθεση του γάμου είναι η επικοινωνία που πρέπει να υπάρχει ανάμεσα στους δύο συντρόφους. Να μπορούν, δηλαδή, να συζητούν, να κάνουν διάλογο, να βοηθούν με τις σκέψεις τους και τα λόγια τους ο ένας τον άλλον, όταν αυτό καθίσταται αναγκαίο.

Η Μαρία έχει την άποψη, ότι οι άνθρωποι επιλέγουν να αγαπούν έναν άνθρωπο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, επειδή τυχαίνει να ταιριάζουν τα ενδιαφέροντά τους, τα συναισθήματά τους, οι αντιλήψεις τους, τα «πιστεύω» τους. Η Ευαγγελία από την άλλη, θεωρεί, ότι η ανάγκη είναι αυτή που ωθεί το άτομο να αγαπάει ένα πρόσωπο για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Επίσης, η Μαρία θεωρεί, ότι ταιριάζει με το σύντροφό της, αφού ο τελευταίος είναι ιδιαίτερα φιλήσυχος και δεν αναστατώνεται, ούτε αντιδρά βίαια σε ό, τι κι αν του πει η Μαρία. Ωστόσο, δεν της αρέσει που δεν αφιερώνει καθόλου χρόνο στην οικογένειά της. Η Ευαγγελία από την πλευρά της θεωρεί, ότι ταιριάζουν, αφού και οι δύο πιστεύουν πολύ στα συναισθήματα της αγάπης και του σεβασμού, της ειλικρίνειας, αλλά και την εμπιστοσύνης. Το ότι ταιριάζουν ενισχύεται και από το γεγονός, ότι και οι δύο θεωρούν προτεραιότητα στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, την συναισθηματική και ψυχική παρουσία δίπλα τους.

Τέλος, η Ευαγγελία αναφέρεται στην κοινωνικότητα του συντρόφου της, σαν ένα στοιχείο που τον χαρακτηρίζει. Η ίδια δεν είναι τόσο κοινωνική, όσο ο σύζυγός της.

Η Μαρία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρεί, ότι είναι πολύ δραστήρια, αφού έχει τη δύναμη να ανταπεξέλθει σε όλες τις υποχρεώσεις της. Επίσης, υπογραμμίζει, ότι ο σύζυγός της τη θεωρεί νευρική, και αυτό γιατί μερικές φορές δεν μπορεί να συγκρατήσει τα νεύρα της και φωνάζει. Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρεί, ότι είναι γκρινιάρια, αφού συνεχώς παραπονιέται, ότι δεν της φτάνει ο χρόνος, για να διεκπεραιώσει όλες τις υποχρεώσεις της.

Επιπλέον, και οι δύο μητέρες θεωρούν την πίστη στη σχέση απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου αυτή να αντέξει και να «ανθίσει».

Ακόμη, και τα δύο υποκείμενα αναφέρουν, ότι ένας από τους βασικότερους λόγους που οδηγήθηκαν στο γάμο, είναι γιατί αγάπησαν ιδιαίτερα το πρόσωπο με το οποίο παντρεύτηκαν. Η Ευαγγελία μάλιστα, διαχωρίζει τον πρώτο της γάμο από το δεύτερο. Επίσης, και οι δύο μητέρες αναφέρουν, ότι παντρεύτηκαν για να αποκτήσουν παιδί. Η Ευαγγελία, όμως προσθέτει και το γεγονός, ότι παντρεύτηκε, γιατί αφενός μεν ήθελε να ζήσει το πρώτο της παιδί σε ένα κανονικό οικογενειακό πλαίσιο – τουλάχιστον, ως προς τη δομή – αφετέρου δε, γιατί ήθελε να κάνει αδερφάκια στο πρώτο της παιδί. Στο τέλος, η Ευαγγελία αναφέρει και το γεγονός, ότι τον πρώτο της γάμο τον πραγματοποίησε, προκειμένου να αποδοθεί στο πρώτο παιδί της, ένα όνομα, μία ταυτότητα. Τέλος, για να μην χαρακτηρίζουν το παιδί της, ως παιδί εκτός γάμου.

Η αγάπη στην ζωή της Μαρίας κατέχει σημαντική θέση, αφού της χαρίζει ευτυχία και δύναμη. Της αρέσει να εισπράττει αγάπη, αλλά και η ίδια την μοιράζει απλόχερα. Και στη ζωή της Ευαγγελίας η αγάπη ξεχωρίζει, αφού αποτελεί την ίδια τη ζωή για το υποκείμενο, αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου ο άνθρωπος να ανταπεξέλθει σε όλες τις δραστηριότητές του. Η Ευαγγελία τονίζει, ότι η αγάπη αποτελεί γι' αυτήν την κινητήριο δύναμη στη ζωή της, αφού είναι ένα ανεκτίμητο και πολύτιμο δώρο, για όποιον την κατέχει, αλλά και για όποιον έχει τη δύναμη να την προσφέρει.

Και οι δύο μητέρες είναι ευχαριστημένες από τον τρόπο που βιώνουν την αγάπη στη ζωή τους. Αναφέρονται συγκεκριμένα και οι δύο στην αγάπη που εισπράττουν από την οικογένειά τους, από το σύζυγο και τα παιδιά. Ωστόσο, η Ευαγγελία αναφέρεται και στην αγάπη που εισέπραττε από την οικογένεια καταγωγής της. Αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι δεν είναι καθόλου ευχαριστημένη, και ότι αυτή η οικογένεια πλέον αποτελεί παρελθόν για εκείνη. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι ο λόγος που νιώθει ευχαριστημένη από την αγάπη που εισπράττει από τον σύζυγο και τα παιδιά της, είναι και το γεγονός, ότι κατά την ίδια, η αγάπη είναι ένα αμοιβαίο συναίσθημα. Για να δώσεις αγάπη, πρέπει πρώτα να πάρεις. Και για να πάρεις αγάπη, πρέπει να δώσεις.

Η Μαρία υποστηρίζει, ότι, όχι μόνο ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αγάπη, αλλά η έλλειψη αυτής μπορεί να τον οδηγήσει ακόμη και στο θάνατο. Κι αυτό, γιατί η μοναξιά τον οδηγεί στην απέραντη θλίψη. Η Ευαγγελία από την άλλη υποστηρίζει, ότι η αγάπη είναι πολύ σημαντική στη ζωή του ατόμου, γι' αυτό και αποτελεί την κινητήριο δύναμή του, η οποία τον οπλίζει με υπομονή, προκειμένου να ανταπεξέλθει στις καθημερινές δυσκολίες της ζωής.

Επιπροσθέτως, και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι το παράδειγμα του συζύγου, μπορεί να κάνει τον άλλον να αλλάξει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και εκφράζει την αγάπη του. Θα του δείξει, δηλαδή, το καλό παράδειγμα, αφού ο ίδιος θα αποτελέσει πρότυπο για εκείνον. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι πολύ χρήσιμη μπορεί να φανεί και η βοήθεια από κάποιον ειδικό. Κι αυτό, γιατί πιστεύει, ότι δεν αλλάζουν εύκολα τα βιώματα και οι εμπειρίες του ατόμου, οι οποίες διαμορφώνουν τον τρόπο σκέψης και έκφρασής του.

Η Μαρία, ως γονέας, πιστεύει, ότι το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να θέτει όρια στη συμπεριφορά των παιδιών. Επίσης, θεωρεί, ότι τα υλικά αγαθά, πέρα των βασικών, δεν έχουν καμία θέση στη σωστή ανατροφή των παιδιών, διότι η ύπαρξη υπερβολικής ποσότητας, καταστρέφει την ισορροπία της οικογένειας και την ποιότητα του χαρακτήρα των παιδιών.

Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά πιστεύει, ότι στην ανατροφή των παιδιών της θέλει να είναι ένας γονέας εντελώς αντίθετος από αυτόν που ήταν οι δικοί της. Οι δικοί της, δηλαδή, μας έχει πει αρκετές φορές, ότι βρίσκονταν, κοντά στα παιδιά τους μόνο οικονομικά. Δίνει λοιπόν, ιδιαίτερη βαρύτητα στην συναισθηματική και ψυχική παρουσία του γονέα κοντά στο παιδί. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι αυτό που θέλει πολύ έντονα να καταφέρει ως γονέας, είναι να αναπτύξουν τα

παιδιά της μεταξύ τους μία στενή αδερφική σχέση. Επιπλέον, θεωρεί, ότι οι γονείς αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά, γι' αυτό θα πρέπει να προσέχουν ιδιαίτερα τη συμπεριφορά τους. Οφείλουν να δείχνουν στα παιδιά αγάπη και σεβασμό, προκειμένου να εισπράττουν τα ίδια από εκείνα. Τέλος, αναφέρει ως απαραίτητη προϋπόθεση όλων των παραπάνω, την ψυχική και συναισθηματική υγεία των γονέων. Προκειμένου να δημιουργήσουν υγιείς προσωπικότητες, πρέπει να είναι οι ίδιοι πάνω απ' όλα υγιείς.

Ακόμη, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το καλύτερο πράγμα που οφείλει να κάνει ο γονέας για το παιδί, είναι να προσέχει την υγεία του. Να το πηγαίνει, δηλαδή, τακτικά στο γιατρό και να μην αμελεί τα εμβόλιά του. Ακόμη, για την Μαρία, ο γονέας είναι υπεύθυνος για την ευτυχία των παιδιών και οφείλει να δημιουργεί χαρούμενα παιδιά, χαρούμενες προσωπικότητες. Η Ευαγγελία από την πλευρά της αναφέρει, ότι ο γονέας πρέπει να δημιουργήσει τις συνθήκες, έτσι ώστε το παιδί να αποκτήσει μία συναισθηματική και ψυχική βάση, αλλά και να χαρακτηρίζεται από αυτονομία σε όλους τους τομείς της ζωής. Τέλος υπογραμμίζει, ότι υποχρέωση των γονέων αποτελεί και το γεγονός να στηρίζουν την αδερφική σχέση μέσα στα οικογενειακά πλαίσια και να κάνουν τα παιδιά να αισθανθούν την αξία της. Να τα φέρουν κοντά και να τα μάθουν το ένα να εκτιμάει, να υποστηρίζει, να σέβεται, και κυρίως να αγαπάει το άλλο.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ο σύζυγός της είναι περισσότερο συντηρητικός και απόλυτος από εκείνη στην ανατροφή των παιδιών τους. Η Μαρία αναφέρει επιπλέον, ότι και οι δύο μέσα στην οικογένεια πράττουν σύμφωνα με τις επιθυμίες των παιδιών. Θεωρούν, ότι ο σωστός τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών στηρίζεται στον σεβασμό στις επιθυμίες τους και τις επιλογές τους. Από την άλλη, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι περισσότερο αγχώδης στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών από το σύζυγό της. Εντοπίζει, όμως ως ομοιότητα την ύπαρξη του διαλόγου και της συζήτησης, που θέλουν και οι δύο μέσα στο σπίτι. Απεχθάνονται και οι δύο τη βία και το ξύλο.

Η Μαρία συμβουλεύει τους νέους να προχωρούν γρήγορα στο γάμο, κι αν επιλέξουν τη συγκατοίκηση, αυτό να γίνει για μικρό χρονικό διάστημα. Παράλληλα, θεωρεί ότι οι νέοι σήμερα πριν φτάσουν στο γάμο, θα πρέπει να είναι βέβαιοι για τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις. Σε περίπτωση, δηλαδή, που είναι ομοφυλόφιλοι, να μην επιλέξουν να παντρευτούν με άτομο του αντίθετου φύλου, απλά και μόνο για να καλύψουν αυτήν την ομοφυλοφιλία τους. Αντιθέτως, να αποδεχθούν τον εαυτό τους, έτσι όπως ακριβώς είναι. Επιπλέον, η Μαρία συμβουλεύει τους νέους, ότι πρέπει να είναι οπλισμένοι με περίσσεια υπομονή. Κι αυτό γιατί, όπως κάθε φυσιολογική οικογένεια θα αντιμετωπίσουν προβλήματα στο πέρασμα του χρόνου. Όταν όμως διαθέτουν υπομονή, τότε μπορούν, σε συνδυασμό με την αγάπη, να ξεπεράσουν όλα τα εμπόδια. Αντιθέτως, απεύχεται το διαζύγιο και το χωρισμό των ανθρώπων.

Από την άλλη πλευρά, η Ευαγγελία συμβουλεύει τους νέους ανθρώπους, να παντρεύονται, επειδή αγαπούν κάποιον και όχι, λόγω της οικονομικής του κατάστασης ή λόγω του επαγγέλματός του. Παράλληλα, συμβουλεύει τους νέους να δώσουν στα παιδιά τους, όσα μπορούν περισσότερα συναισθηματικά και ψυχικά αγαθά, και όχι πολλά οικονομικά προτερήματα. Να μην επιδιώκουν, δηλαδή, να εργάζονται πολλές ώρες επιζητώντας την απόκτηση πολλών υλικών αγαθών για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι. Τους συμβουλεύουν, όταν θα αποκτήσουν παιδιά να περνούν αρκετό χρόνο μαζί τους, όχι τόσο ποσοτικό, όσο ποιοτικό. Τέλος, η Ευαγγελία συμβουλεύει τους νεότερους να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που τυχόν θα παρουσιαστούν με την πάροδο του χρόνου μέσα στο οικογενειακό τους πλαίσιο με συζήτηση και διάλογο. Να μην τα αφήσουν να συσσωρευτούν και να μετατραπούν σε «αγκάθια» για το οικογενειακό τους σύστημα.

9.5.2. Σε σχέση με τα ιχνογραφήματα

Η Μαρία, αναπαριστά ιχνογραφικά την οικογένειά της με την μορφή κατοικίδιων ζώων. Θέλοντας να τονίσει την ηρεμία και την πραότητα του χαρακτήρα του συζύγου της τον αναπαριστά ιχνογραφικά με την μορφή προβάτου. Ακριβώς έτσι τον περιέγραψε και λεκτικά. Ένας πλάος άνθρωπος, που δεν εκνευρίζεται, με ό, τι κι αν πει και με ό, τι κι αν κάνει η Μαρία. Αντιθέτως, η ίδια λόγω των πολλών υποχρεώσεων που έχει μέσα στους κόλπους της οικογένειας, που απορρέουν από

τους ρόλους της μητέρας, της νοικοκυράς, της συζύγου, και της εργαζόμενης γυναίκας, αναπαριστάται με την μορφή πουλιού. Κι αυτό, γιατί προκειμένου να μπορέσει να ανταπεξέλθει σε όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους παραπάνω ρόλους, πρέπει να πάρει την μορφή πουλιού και να πετάει, όπως ακριβώς κάνει και αυτό. Σε αυτό το σημείο πρέπει να φτάσει η γρηγοράδα της. Όμως καμιά φορά ξεφεύγει από τα πλαίσια της λογικής, και υψώνει τη φωνή της, όπως ακριβώς κάνει και το πουλί. Με τον ίδιο τρόπο η Μαρία μας περιέγραψε λεκτικά τον εαυτό της. Μία εργαζόμενη μητέρα με πολλές υποχρεώσεις και πολλαπλούς ρόλους ταυτόχρονα. Οι καθημερινοί της ρυθμοί είναι πολύ έντονοι και γρήγοροι, προκειμένου να ανταπεξέλθει σε όλα επιτυχώς. Ωστόσο, μας δήλωσε, ότι πολλές φορές, χάνει την ψυχραιμία της και φωνάζει. Συμβολίζει τις φωνές της με το τιτίβισμα του πουλιού.

Από την άλλη, το πρώτο της παιδί, το γιο της, αλλά και την δεύτερη κόρη της, τους αναπαριστά ιχθυογραφικά με την μορφή κουνελιού. Και τα δύο παιδιά της, χαρακτηρίζονται από την ενεργητικότητα και την ταχύτητα, όπως ακριβώς κάνει κι ένα κουνελάκι, που τρέχει από 'δω, κι από 'κει. Μόνο που η κόρη της είναι λίγο απρόσεκτη, και κατά συνέπεια παθαίνει συχνά μικροατυχήματα. Το δεύτερο παιδί της κατά σειρά γέννησης, αναπαριστάται ιχθυογραφικά από μία γατούλα, γιατί είναι και αυτό ναζιάρικο, όπως ακριβώς και η γάτα. Έτσι ακριβώς χαρακτήρισε και τα παιδιά της λεκτικά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Το δεύτερο υποκείμενο, η Ευαγγελία, αναπαριστώντας ιχθυογραφικά τα μέλη της οικογένειάς της με την μορφή ζώων, χρησιμοποιεί το κόκκινο χρώμα. Κι αυτό, γιατί θεωρεί, ότι και τα τέσσερα μέλη της οικογένειάς της είναι δυναμικά και δραστήρια, χαρακτηριστικά που απεικονίζονται μέσα από τη ζεστασιά που εκπέμπει το κόκκινο χρώμα, όπως η φλόγα της φωτιάς. Έτσι λοιπόν ο σύζυγος ζωγραφίζεται πρώτος έχοντας μέσα στην τεράστια αγκαλιά του τη σύζυγο, η οποία με τη σειρά της έχει μέσα στην αγκαλιά της τα δύο της παιδιά που είναι πιασμένα χέρι – χέρι. Η μητέρα είναι δυνατή, αλλά όχι τόσο δυνατή, όσο ο πατέρας, για να τους προστατεύσει όλους και να τους παράσχει ηθική και συναισθηματική ενίσχυση. Θέλει για τα δικά της τα παιδιά, αυτό που έχει λείψει από την ίδια: την διαρκή παρουσία ενός δυνατού και προστατευτικού πατέρα μέσα στο σπίτι. τη συναισθηματική και ψυχική τους προστασία και ισορροπία.

Η Ευαγγελία αναπαριστά ιχθυογραφικά, αυτό ακριβώς που εκφράζει και μέσα από τα λόγια της. Θέλει να τονίσει την προστασία όλων των μελών από έναν δυναμικό και δυνατό πατέρα. Μέσα όμως και στη δική της αγκαλιά βρίσκονται και τα δύο της παιδιά, τα οποία επιθυμεί να έχουν μία πολύ καλή αδερφική σχέση, και θα είναι ενωμένες και αγαπημένες σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Αυτό που της έλειψε, δηλαδή, από την δική της σχέση με την αδερφή της. Αυτό ακριβώς απεύχεται για τα δικά της παιδιά. Θέλει να έχουν πάντα κοντά τους η μία την άλλη, όταν οι γονείς τους φύγουν από τη ζωή. θεωρεί, ότι η όμορφη αδερφική σχέση και τα πλούσια συναισθήματα που απορρέουν από αυτήν, δεν αναπληρώνονται με τίποτα.

Η Ευαγγελία λοιπόν, στο συγκεκριμένο ιχθυογράφημα απεικονίζει τις δύο μεγάλες επιθυμίες της και συνάμα τις δύο καταστάσεις στη ζωή της που την έχουν πονέσει περισσότερο. Αφενός μεν, την άσχημη σχέση με τον πατέρα της, και αφετέρου δε τη δύσκολη και καταστροφική σχέση με την αδερφή της. Αυτοί οι λόγοι την ωθούν, από την μία να αναπαριστά ιχθυογραφικά τον σύζυγό της, ως λιοντάρι, ως έναν πατέρα γεμάτο ρώμη, γεμάτο προστατευτικότητα απέναντι στην ίδια και κυρίως απέναντι στα παιδιά τους. Από την άλλη αναπαριστά τα δύο παιδιά ευτυχισμένα με τα χέρια τους πιασμένα και εκφράζοντας την επιθυμία να είναι πάντοτε ενωμένα στη ζωή τους και αγαπημένα. Αυτό ακριβώς που δεν έζησε η Ευαγγελία με τη δική της αδερφή.

Στο ιχθυογράφημα σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν τα υποκείμενα τον εαυτό τους μέσα στην οικογένειά τους, η Μαρία ζωγράφησε την εικόνα μίας καρδιάς, ενός χαμογελαστού προσώπου και ενός караβιού. Η καρδιά δηλώνει τον δυναμισμό της, το πάθος της για τη ζωή και την αγάπη της για την οικογένειά της. Το χαμογελαστό πρόσωπο δηλώνει την διάθεση της Μαρίας να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που παρουσιάζονται στην οικογένειά της. Και τέλος, το καράβι δηλώνει τα ταξίδια τα οποία θέλει να πραγματοποιήσει μαζί με την οικογένειά της, όπως ακριβώς έκανε και ο πατέρας της μαζί τους. ό, τι ακριβώς μας δήλωσε και στις συνεντεύξεις το απέδωσε και εικαστικά.

Η Ευαγγελία τώρα στην συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή απεικόνισε ολόκληρη την οικογένειά της, και όχι μόνο τον εαυτό της. Οι δύο σύζυγοι απεικονίζονται με κόκκινο χρώμα, γιατί κοιτούν μπροστά το μέλλον ευτυχισμένοι και γυρνούν την πλάτη σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετώπισαν στο παρελθόν. Τα δύο παιδιά κρατιούνται χέρι – χέρι. Τα δένει ένα αόρατο σκοινί, το οποίο το κρατούν και οι γονείς τους και με αυτό ενώνεται όλη η οικογένεια. Το σκοινί αυτό προστατεύει τα παιδιά από τα προβλήματα, γιατί αυτά το μόνο που έχουν να κοιτάζουν είναι η ευτυχία τους. Καμία άλλη έννοια δεν πρέπει να έχουν. Η Ευαγγελία λοιπόν, απεικονίζει τον εαυτό της ως γονέα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το ρόλο αυτό. Όπως, για παράδειγμα, είναι η προστασία της αδερφικής σχέσης – αυτό, δηλαδή, που επανειλημμένως έχει εκφραστεί από την Ευαγγελία ως παράπονο από τον πατέρα της. Επίσης, υποχρέωσή της είναι να επιλύει τα προβλήματα με το σύζυγό της σε ήρεμους τόνους, χωρίς να επιβαρύνουν με αυτά τα παιδιά. Όπως, δηλαδή, έκανε η μητέρα της με την ίδια. Μέσα λοιπόν από τον τρόπο βίωσης του εαυτού της στην οικογένεια η Ευαγγελία ουσιαστικά μας περιγράφει πώς βλέπει τον εαυτό της ως γονέα. Υπογραμμίζει λοιπόν, ότι πρώτη προτεραιότητά της είναι να προστατέψει τα παιδιά, να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Προστασία που δεν ένωσε να λαμβάνει από τη δική της οικογένεια. Να τα διαπαιδαγωγήσει σωστά, να τα κάνει αυτόνομες και υγιείς προσωπικότητες. Και να μην απουσιάζει από τη ζωή των παιδιών της η συναισθηματική και ψυχική τους στήριξη. Όπως, δηλαδή, απουσίασε στη δική της ζωή. Επιπλέον, η ευτυχία των παιδιών αποτελεί για εκείνη βασικό σκοπό ζωής. Δεν θέλει συγκρίσεις ανάμεσα στα παιδιά της, υποτιμητικά και αποθαρρυντικά σχόλια. Τέλος αναφέρει, για άλλη μια φορά, πόσο σημαντική είναι για εκείνη η υγιής και στενή αδερφική σχέση. Η πολύτιμη αυτή σχέση που έλειψε τόσο πολύ στην ίδια. Αυτό λοιπόν αποτελεί βασική επιδίωξη δική της και του συζύγου της.

Αναφορικά τώρα με τα στάδια της ζωής τους, όσον αφορά τον οικογενειακό τους εαυτό, απεικονίζεται η Μαρία στην πατρική της οικογένεια, μέχρι τα είκοσι τρία της χρόνια και αναγράφει τον αριθμό πέντε για τα πέντε μέλη της οικογένειάς της, γιατί, όπως λέει, δεν θα την έφτανε ο κενός χώρος της σελίδας, για να τα απεικονίσει ιχνογραφικά. Δίπλα στον αριθμό πέντε ζωγραφίζει μία καρδούλα, η οποία φανερώνει την αγάπη της για την οικογένεια..

Στη συνέχεια, στο κέντρο της σελίδας, ζωγραφίζει την τωρινή της οικογένεια, την ίδια, το σύζυγό της, και αναγράφει πάλι έναν αριθμό, τον αριθμό τέσσερα, αναδεικνύοντας τα τέσσερα παιδιά της, συμπεριλαμβάνοντας και αυτό που βρίσκεται μέσα στην κοιλιά της τώρα. Η καρδούλα βρίσκεται πάλι δίπλα στον αριθμό και απεικονίζει την αγάπη της για τα μέλη της οικογένειάς της. Τέλος, απεικονίζεται το τελευταίο στάδιο της οικογένειας, το μελλοντικό, ζωγραφίζοντας εκείνη και το σύζυγό της, με τέσσερις καρδιές. Η μεγάλη καρδιά βρίσκεται ανάμεσα στην Μαρία και το σύζυγο, και υποδηλώνει την αγάπη τους και οι τρεις μικρές καρδιές, υποδηλώνουν την αγάπη και των δύο για τα εγγόνια τους, απεικονίζει ιχνογραφικά τα ίδια ακριβώς οικογενειακά στάδια που μας είχε αναφέρει και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης λεκτικά.

Από την άλλη πλευρά η Ευαγγελία στη συγκεκριμένη σχεδιαστική εντολή απεικονίζει τα χρόνια που πέρασε στο χωριό με τον παππού και τη γιαγιά, από οχτώ μηνών μέχρι πεντέμισι ετών. Έχει ζωγραφίσει τον παππού και τη γιαγιά της και ανάμεσά τους εκείνη. Όλα τα πρόσωπα είναι χαρούμενα και χαμογελαστά. Έπειτα, στο κέντρο της σελίδας, ζωγραφίζει τον οικογενειακό της εαυτό, αναφορικά με το παρόν. Απεικονίζει, δηλαδή, τον εαυτό της και το σύζυγό της, και ανάμεσά τους τα δύο τους παιδιά και όλοι μαζί είναι πιασμένοι χέρι – χέρι.. Τα μέλη είναι ευτυχισμένα και ατενίζουν με αισιοδοξία το μέλλον.

Τέλος, στη δεξιά πλευρά της σελίδας, απεικονίζεται ο οικογενειακός εαυτός της Ευαγγελίας μελλοντικά. Ζωγράφισε λοιπόν, το σύζυγό της με τα παιδιά τους, αλλά και πολλές φατσούλες, που όπως λέει η ίδια, υποδηλώνουν τα εγγονάκια τους. Όλα τα μέλη της οικογένειας, γονείς, παιδιά και εγγόνια είναι πολύ ενωμένα και αγαπημένα, και αν και είναι αυτόνομες προσωπικότητες, δένονται μεταξύ τους με ένα αόρατο σκοινί, το οποίο τα προφυλάσσει από τα κακουχίες της ζωής, αλλά και τους υπενθυμίζει, ότι πάντα θα βρίσκεται ο ένας δίπλα στον άλλον. Αναφορικά με τα στάδια που μας είχε αναφέρει η Ευαγγελία, παρατηρούμε, ότι τώρα περιορίζεται μόνο σε τρία. Στην ιχνογραφική αναπαράσταση, δηλαδή, αναφορικά με τα στάδια του οικογενειακού της εαυτού, δεν

συμπεριλαμβάνει τα χρόνια της στην Αθήνα, αλλά και την περίοδο της ζωής της που ήταν μαζί με τον βιολογικό πατέρα του πρώτου της παιδιού. Εδώ αναφέρει τον εαυτό της ευτυχισμένο και υποθέτουμε, ότι έρχεται σε αντίθεση με τα δύο στάδια που παρέλειψε να προσθέσει. Υπογραμμίζει, λοιπόν, η Ευαγγελία, το πόσο μεγάλη σημασία έχει για εκείνη να έχουν καλή σχέση και να είναι αγαπημένοι, γονείς, παιδιά, και εγγόνια. Κάτι το οποίο της έλειψε από τη δική της ευρύτερη οικογένεια, και από την πλευρά της μητέρας της, αλλά περισσότερο από την πλευρά του πατέρα της.

9.5.3. Σε σχέση με το μεταφορικό έργο

Όστόσο, από τα δύο υποκείμενα ζητήθηκε να εκφραστούν λεκτικά και σε μεταφορικό επίπεδο, χρησιμοποιώντας αναλογίες, μεταφορές και εικόνες. Για άλλη μία φορά διαπιστώσαμε ότι η Ευαγγελία βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, ως προστάτη. Νιώθει, ότι πρέπει να προφυλάξει τα παιδιά της από τις κακουχίες της ζωής, να τους δώσει εφόδια, ώστε να μπορούν αργότερα να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Όπως ακριβώς μας είπε και μας απεικόνισε εικαστικά.

Χαρακτηρίζει τον εαυτό της, ως «δυναμίτη», γιατί έχει πολλές ασχολίες και πρέπει να ανταπεξέλθει σε όλες. Πρέπει να έχει τη δύναμη της εξώθησης του δυναμίτη, αλλά και τη γρηγοράδα του. Γιατί, επιπλέον, πρέπει να έχει μέσα στο σπίτι καταλυτική θέση, ώστε να προλαβαίνει τους καβγάδες και γενικότερα τις φασαρίες και να τις απομακρύνει.

Παράλληλα, αναφέρει, ότι νιώθει σαν σούπερ – γυναίκα, γιατί έχει πολλούς ρόλους στη ζωή της: γυναίκα, μητέρα, σύζυγος, και ο χρόνος είναι λιγοστός, για να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά σε όλους. Τους ίδιους πολλαπλούς ρόλους που μας ανέφερε και στην διάρκεια της βιογραφικής – αφηγηματικής συνέντευξης. Τέλος, βιώνει τον εαυτό της, ως ευτυχισμένο άνθρωπο, μητέρα και γυναίκα, γιατί μπορεί να έχει πολλούς ρόλους στη ζωή της, και να τρέχει, για να τα προλάβει όλα, αλλά όταν τα καταφέρνει νιώθει ικανοποιημένη και ευτυχισμένη και ως άνθρωπος, και ως μητέρα, και ως γυναίκα.

Η Μαρία από την άλλη, το δεύτερο υποκείμενο της έρευνας, σε αντίθεση με την Ευαγγελία, αισθάνεται τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, σαν να είναι σε καράβι μέσα σε ήρεμη θάλασσα, γιατί μέσα σε αυτήν αισθάνεται αγάπη, ηρεμία και θαλπωρή. Όπως ακριβώς μας είπε λεκτικά και μας ζωγράφισε τον εαυτό της ως καράβι σε ήρεμη θάλασσα. Επιπλέον, νιώθει τον εαυτό της σαν ένα λιμάνι που αράζουν μέσα της τα παιδιά της, γιατί είναι δίπλα τους σε κάθε δυσκολία της ζωής τους, τα συμβουλεύει και είναι πρόθυμη να τα ακούσει οποιαδήποτε στιγμή. Το ίδιο εκφράστηκε λεκτικά και εικαστικά. Αισθάνεται σαν «ένα τρεχούμενο νερό», όπως λέει, αφού έχει πολλές υποχρεώσεις σε καθημερινή βάση - όπως ακριβώς μας αναφέρει και η Ευαγγελία - και προκειμένου να τις φέρει εις πέρας, τρέχει, όπως το νερό. Όπως ακριβώς μας ανέφερε και λεκτικά. Επιπλέον, η Μαρία βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, ως έναν «πύραυλο που εκτοξεύεται σε κλάσματα δευτερολέπτου», διότι, όταν νιώθει, ότι νευριάζει, ξεσπάει σε κλάσματα δευτερολέπτου, χωρίς να σκεφτεί σε ποιον απευθύνεται ή τις συνέπειες από αυτό. Και λεκτικά το ίδιο ακριβώς μας ανέφερε. Ακόμη, η Μαρία στην οικογένειά της, αισθάνεται άνετη και χαλαρή, γιατί νιώθει, ότι είναι ο εαυτός της, νιώθει, ότι δεν προσποιείται, νιώθει, ότι ξεκουράζεται μέσα στο σπίτι της. Τέλος, η Μαρία αναφέρει, ότι αισθάνεται δυναμική μέσα στην οικογένειά της, θέλοντας να δώσει έμφαση στις σωματικές δυνάμεις, και όχι στην οικονομική δυνατότητα. Νιώθει, δηλαδή, ότι είναι κοντά στα παιδιά της, για να τα υποστηρίξει, όποτε την χρειαστούν, όπως μας είπε και λεκτικά.

Κατόπιν, είχαν τη δυνατότητα να γράψουν στίχους, μαντινάδες, φράσεις, παροιμίες, κλπ. προκειμένου να δηλώσουν τον τρόπο που αισθάνονται τον εαυτό τους μέσα στην οικογένειά τους. Η Ευαγγελία αρχικά εκφράζεται με μία φράση: «Η ζωή μου όλη ο άντρας μου και τα παιδιά μου, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και από όλα τα κεφάλαια της ανάλυσης. Προκειμένου να είναι καλά, πρέπει πρώτα να είναι καλά ο σύζυγος και τα παιδιά της. Στη συνέχεια εκφράζεται με τη φράση «ο χρόνος είναι χρήμα», αφού νιώθει, ότι έχει πολλές υποχρεώσεις στην καθημερινότητά της, και ο χρόνος δεν αρκεί.

Στο τέλος, η Ευαγγελία, και προκειμένου να μας δείξει με μεταφορικό τρόπο, πώς βιώνει τον εαυτό της μέσα στην οικογένειά της, χρησιμοποιεί ένα στιχάκι:

[...] Αν δεν είχα κι εσάς, τι θα ήμουν στη γη, μπορεί αλήτης να 'μουνα να 'χα καταστραφεί.

Τονίζει με αυτόν τον τρόπο, όλα αυτά που μας έχει πει σε ολόκληρο το μέρος της ανάλυσης, την μεγάλη σημασία, δηλαδή, που έχει για την ίδια η οικογένειά της, ο σύζυγός της και τα παιδιά της. Χωρίς αυτούς, νιώθει, ότι θα γύρναγε χωρίς σκοπό στη ζωή της, νιώθει, ότι θα είχε καταστραφεί σαν άνθρωπος. Ιδιαίτερα με αυτό το στιχάκι, αναφέρεται στο σύζυγο της, ο οποίος της στάθηκε πολύ μετά τον χωρισμό της από τον πρώτο της γάμο, που κυριολεκτικά έφτασε στα όρια της κατάθλιψης. Τα ίδια ακριβώς με τα παραπάνω μας είπε η Ευαγγελία κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Επιπροσθέτως, αναφέρει την φράση: *«για πράγματα που φτιάχνουνε, να μην στενοχωριέσαι»*, με την οποία εννοεί, ότι ο άνθρωπος, όλα τα αντιμετωπίζει στη ζωή με χαμόγελο και αισιοδοξία, αλλιώς δεν μπορεί να ζήσει ευτυχισμένος. Όπως μας ακριβώς μας ανέφερε και λεκτικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Σύνοψη Αποτελεσμάτων, Συζήτηση, Συμπεράσματα από την Ανάλυση των Δύο Μητέρων

10.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιώντας ως ερευνητικά εργαλεία το γενεόγραμμα, τη βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, την κλινική συνέντευξη, αλλά και το ιχνογραφικό και μεταφορικό έργο, θελήσαμε να μελετήσουμε την πορεία ζωής δύο Ελληνίδων μητέρων. Ειδικότερα, εστίασαμε στον τρόπο, με τον οποίο αντιλαμβάνονται και βιώνουν οι δύο Ελληνίδες μητέρες την οικογένεια γενικά, αλλά και στις προσωπικές οικογενειακές τους σχέσεις. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν πηγάζουν, τόσο από τις γλωσσικές (βιογραφικές-αφηγηματικές) και ιχνογραφικές τους αναπαραστάσεις, όσο και από τον μεταφορικό τους λόγο.

Από το πλούσιο ερευνητικό υλικό που συλλέξαμε κατά τη διάρκεια των πέντε φάσεων της έρευνάς μας, επιχειρήσαμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα, στην προσπάθεια να ανιχνεύσουμε κάποιες γενικότερες τάσεις, εστιάζοντας στον τρόπο που οι δύο μητέρες βιώνουν την οικογένεια.

10.2. Βασικά συμπεράσματα (ομοιότητες - διαφορές)

Συνοψίζοντας παραθέτουμε παρακάτω τα βασικά συμπεράσματα και ομοιότητες - διαφορές από την μελέτη των οικογενειακών σχέσεων των δύο Ελληνίδων μητέρων:

- Διαπιστώσεις σε σχέση με την οικογένεια

Η Μαρία συνδέει τη λέξη «οικογένεια» με συναισθήματα και διασκέδαση. Τονίζει, ότι η οικογένεια είναι αγάπη, στοργή, αλληλοκατανόηση, αλλά και παιχνίδι. Και η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η «οικογένεια» είναι συναισθήματα, όπως και η Μαρία, αφού ξεχωρίζει η αγάπη που υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της. Επίσης, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η «οικογένεια» είναι πρόσωπα, αφού κάποια συγκεκριμένα άτομα ανήκουν σε αυτήν. Τέλος, η Ευαγγελία θεωρεί, ότι η οικογένεια αποτελεί και πηγή απορρόφησης προβλημάτων, αφού έχει την ικανότητα να «απορροφά» τα προβλήματα που παρουσιάζονται μέσα στους κόλπους της. Και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια ως «σπίτι», την οριοθετούν, την τοποθετούν, δηλαδή, σε ένα σπίτι σε ένα χώρο κοινό, προκειμένου να υπάρξει κοινό πλαίσιο δράσης, όπως ταιριάζει σε μία οικογένεια. Επίσης, και οι δύο μητέρες ορίζουν την οικογένεια, ως «σχέσεις – δεσμοί». Θεωρούν, δηλαδή ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση οι δεσμοί και οι υγιείς σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, προκειμένου αυτή να ισορροπήσει και να εξελιχθεί ομαλά. Η αγάπη, η επικοινωνία, η αλληλοκατανόηση, η αλληλοβοήθεια και η αλληλοσυμπάρσταση, είναι μερικά απαραίτητα συστατικά της έννοιας της οικογένειας και για τις δύο μητέρες. Δεν νοείται οικογένεια χωρίς αυτά τα στοιχεία.

Ωστόσο, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι και ένα πεδίο στοχοθέτησης. Δηλαδή, μέσα στους κόλπους της τα μέλη της διαμορφώνουν συγκεκριμένα πλαίσια δράσης, θέτουν στόχους και παίρνουν αποφάσεις, όπως για παράδειγμα είναι και η απόκτηση παιδιών ή μη. Επιπλέον, η Μαρία θεωρεί, ότι η οικογένεια για κάποια άτομα αποτελεί και «σκοπό ζωής». Τέλος, η Μαρία ορίζει την

οικογένεια, ως «πηγή ευτυχίας», αφού αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, για να νιώθει τη ζωή της γεμάτη, πλήρη νοήματος. Δεν θεωρεί, ότι η εύρεση εργασίας ή η επαγγελματική σταδιοδρομία είναι στοιχεία περισσότερο σημαντικά στη ζωή ενός ατόμου απ' ότι η δημιουργία οικογένειας. Η Ευαγγελία αντιλαμβάνεται την οικογένεια ως σπίτι και θεωρεί, μάλιστα, ότι τα πρόσωπα αυτά, που μένουν μαζί, ενώνονται με αδιαμφισβήτητα δεσμά αίματος, αλλά και δεσμά αγάπης. Όσο τονίζει τα δεσμά αίματος, τόσο υπογραμμίζει και τα δεσμά αγάπης.

Και οι δύο μητέρες, όταν σκέφτονται την δική τους οικογένεια, τους έρχονται στο μυαλό μικροεντάσεις, οι οποίες, όμως με τη δύναμη της αγάπης και της κατανόησης, απομακρύνονται πολύ γρήγορα. Η Μαρία επίσης, όταν σκέφτεται την οικογένειά της, της έρχεται στο μυαλό η εικόνα ενός πελάγου, μίας ήρεμης και γαλήνιας θάλασσας. Επιπλέον, η Ευαγγελία αναφέρει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν αποτελεί ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο το παιδί αναπτύσσεται και εξελίσσεται και περνάει διάφορες φάσεις της ζωής του, βρεφική, παιδική, εφηβική κλπ. Ακόμα, η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι η οικογένεια γι' αυτήν είναι μία ένωση, γι' αυτόν το λόγο θέλει όλα τα μέλη της οικογένειάς της να είναι ενωμένα και αγαπημένα. Είναι όμως και υποστήριξη για την Ευαγγελία, αφού, όπως λέει, οι γονείς οφείλουν να στηρίζουν τα παιδιά τους, σε ό, τι κι αν αυτά θέλουν να κάνουν, ενάντια πολλές φορές και στις πεποιθήσεις του κοινωνικού πλαισίου, στο οποίο ζουν.

Επιπλέον, οι δύο μητέρες έχουν διαφορετική άποψη σχετικά με το ρόλο της οικογένειας. Η Μαρία λοιπόν θεωρεί, ότι η οικογένεια είναι πηγή αρμονίας και ρόλος της είναι να βοηθάει τα μέλη να αλληλοσυμπληρώνονται, να γίνεται ένα αλισβερίσι σημαντικών και θετικών συναισθημάτων και αρωγής, τόσο συναισθηματικής, όσο και ψυχικής. Επίσης, η «οικογένεια» για την Μαρία αποτελεί αφορμή αξιολόγησης του εαυτού. Η Ευαγγελία από την άλλη πλευρά παρομοιάζει την οικογένεια με «καταφύγιο». Θεωρεί, ότι η οικογένεια, αποτελείται από άτομα που το ένα αγαπάει το άλλο περισσότερο από καθετί άλλο και ρόλος της είναι να αλληλοβοηθούνται τα μέλη της, ώστε να αντιμετωπίζονται οι δυσκολίες που τους τυχαίνουν στη ζωή με τον καλύτερο τρόπο. Παράλληλα η Ευαγγελία υπογραμμίζει, ότι ένας από τους ρόλους της οικογένειας είναι και αυτός της ανάδυσης θετικών συναισθημάτων.

Στη συνέχεια, και οι δύο μητέρες θεωρούν ως βασική αιτία των διαφορών που εντοπίζονται στην οικογένεια τη σημερινή και στην οικογένεια του παρελθόντος την έλλειψη χρόνου. Οι γονείς θεωρούν, ότι βασική υποχρέωσή τους απέναντι στα παιδιά είναι να τους προσφέρουν υλικά αγαθά. Για να το πετύχουν αυτό δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι.

Και τα δύο υποκείμενα πιστεύουν, ότι ο θεσμός της οικογένειας περνάει κρίση στις μέρες μας, λόγω του σύγχρονου καταναλωτικού τρόπου ζωής, που οδηγεί στην πολύωρη απουσία των γονέων από το σπίτι και στην παρατεταμένη παραμονή των παιδιών στον παππού και τη γιαγιά ή στους παιδικούς σταθμούς. Ως αποτέλεσμα αυτής της κρίσης είναι και το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών, και κατά συνέπεια το συνηθέστατο πλέον φαινόμενο των διαζυγίων.

Επιπροσθέτως, η Ευαγγελία αντιμετωπίζει την εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας, ως αποτέλεσμα του σύγχρονου τρόπου ζωής των ανθρώπων στις μέρες μας, ενώ η Μαρία, ως μία προβληματική κατάσταση που επιφέρει στο άτομο συναισθηματικά κενά, αλλά και ως προσπάθεια εξυγίανσης του ατόμου και φυγής του από προβληματικές καταστάσεις.

Και οι δύο μητέρες τονίζουν την μεγάλη σημασία που έχει η δημιουργία οικογένειας στη ζωή τους συγκριτικά με την επαγγελματική αποκατάσταση.

Ακόμη, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι οι ευθύνες της οικογένειας απέναντι στα παιδιά και η «αποστολή» της γενικά δεν τελειώνει ποτέ.

Η Μαρία και η Ευαγγελία δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στο συναισθηματικό και ψυχικό ρόλο της οικογένειας, αλλά και την συμπαράσταση και βοήθεια που απορρέει από αυτόν το ρόλο.

Και για τις δύο μητέρες η έννοια της οικογένειας αποτελεί βασική αξία στη ζωή τους. και η Μαρία και η Ευαγγελία υποστηρίζουν, ότι αυτό που δίνει δύναμη κι ευτυχία στη ζωή τους είναι η οικογένειά τους. Επιπλέον, αναφέρουν, ότι νιώθουν ευτυχία, όταν ξέρουν, ότι τα μέλη της οικογένειάς τους είναι καλά στην υγεία τους, και όταν δίνουν και παίρνουν αγάπη μέσα στα πλαίσιά της.

- Διαπιστώσεις σε σχέση με το γάμο

Ο γάμος δεν αποτελεί αυτοσκοπό στη ζωή καμίας μητέρας. Η Ευαγγελία θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου πρέπει να είναι γενικά η αναζήτηση της ευτυχίας, όπου νομίζει εκείνος, ότι ενδέχεται να την βρει. Και η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι σκοπός στη ζωή του ανθρώπου είναι το να κάνει πράγματα που το ευχαριστούν, όπως για παράδειγμα είναι η φροντίδα του συνανθρώπου. Αυτό μπορεί να εκφραστεί, είτε με την μορφή του μοναχισμού, είτε με την αφιέρωση στο Θεό, είτε με την βοήθεια προς το συνάνθρωπο, όπως είναι οι «γιατροί χωρίς σύνορα».

Επιπροσθέτως, και οι δύο μητέρες συμφωνούν, στο ότι παλαιότερα οι άνθρωποι οδηγούνταν στο γάμο από προξενιά. Αντιθέτως σήμερα οδηγούνται κυρίως, επειδή ερωτεύονται.

Εν τούτοις, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι οι οικονομικές δυσκολίες της σημερινής εποχής αναγκάζουν το άτομο να αναβάλλει το γάμο.

Η Μαρία θεωρεί, ότι οι άνθρωποι σήμερα φτάνουν στο διαζύγιο για εγωιστικούς λόγους. Ενδιαφέρονται μόνο για την ατομική τους ευημερία. Η Ευαγγελία από την άλλη πιστεύει, ότι οι άνθρωποι παίρνουν διαζύγιο, γιατί δεν έχουν καθόλου ελεύθερο χρόνο να μοιραστούν και να περάσουν στιγμές μεταξύ τους. Επιπλέον, υποστηρίζει, ότι και ένας βασικός λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι χωρίζουν, είναι γιατί επιτρέπουν σε άλλα άτομα να παρεισφύουν στη σχέση τους και να την επηρεάζουν.

Επιπλέον, η Μαρία αναφέρει, ότι παντρεύτηκε, γιατί ήθελε να δημιουργήσει οικογένεια, γιατί ήθελε να αποκτήσει παιδιά. Γιατί, όπως ισχυρίζεται και η Ευαγγελία, ακόμη και στις μέρες μας, δύσκολα η κοινωνία αποδέχεται μία γυναίκα που γίνεται μητέρα έξω από τα πλαίσια του γάμου, αλλά και ένα παιδί που δεν έχει γεννηθεί μέσα σε αυτόν.

Η Μαρία αναφέρει, ότι η σχέση της μέσα στο γάμο χαρακτηρίζεται από έλλειψη χρόνου, αλλά η Ευαγγελία υπογραμμίζει την ύπαρξη κατανόησης στα πλαίσια του γάμου της, αλλά και μικροσυγκρούσεων.

Και οι δύο μητέρες είναι ευχαριστημένες από τον τρόπο που βιώνουν την αγάπη στη ζωή τους. Αναφέρονται συγκεκριμένα και οι δύο στην αγάπη που εισπράττουν από την οικογένειά τους, από το σύζυγο και τα παιδιά.

- Διαπιστώσεις σε σχέση με την γυναίκα - μητέρα

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι παλιότερα ο ρόλος της γυναίκας ήταν αποκλειστικά αυτός της νοικοκυράς, αλλά και της ανατροφής των παιδιών. Αντιθέτως, σήμερα, όπως τονίζουν και οι δύο μητέρες, η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία γενικότερα έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό. Η γυναίκα έχει αποκτήσει πολλούς ρόλους και αγωνίζεται να ανταπεξέλθει τόσο ως μητέρα και ως σύζυγος, μέσα στα πλαίσια του σπιτιού, όσο και ως γυναίκα και εργαζόμενη, εκτός οικογενειακού πλαισίου.

Συμφωνούν, επίσης, και τα δύο υποκείμενα στο γεγονός, ότι η γυναίκα σήμερα πρέπει να εργάζεται.

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι η μητρότητα ολοκληρώνει τη γυναικεία φύση, αφού της χαρίζει απίστευτα συναισθήματα, αλλά και ένα παιδί, που είναι κομμάτι από τον εαυτό τον δικό της, αλλά και του ανθρώπου που αγαπάει. Η Ευαγγελία, επιπλέον, αναφέρει, ότι η μητρότητα ωριμάζει τη γυναίκα, αφού αλλάζει ο τρόπος σκέψης της και γενικότερα διαφοροποιείται η συμπεριφορά της. Κι αυτό, γιατί η μητρότητα την ωθεί, στο να σκέφτεται με γνώμονα το κοινό καλό, και όχι το προσωπικό της συμφέρον.

Και οι δύο μητέρες υποστηρίζουν, ότι η μητρότητα ολοκληρώνει τη γυναικεία φύση, αφού της χαρίζει απίστευτα συναισθήματα, αλλά και ένα παιδί, που είναι κομμάτι από τον εαυτό τον δικό της, αλλά και του ανθρώπου που αγαπάει. Η μητρότητα ωριμάζει τη γυναίκα, αφού αλλάζει ο τρόπος σκέψης της και γενικότερα διαφοροποιείται η συμπεριφορά της. Κι αυτό, γιατί η μητρότητα την ωθεί, στο να σκέφτεται με γνώμονα το κοινό καλό, και όχι το προσωπικό της συμφέρον.

- **Διαπιστώσεις σε σχέση με τον άντρα - πατέρα**

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ρόλος του άντρα παλαιότερα ήταν να γεννά παιδιά, και μάλιστα πολλά, αλλά και να είναι υπεύθυνος για τις οικονομικές ανάγκες της οικογένειάς του. Σκοπός του ήταν η παροχή υλικών αγαθών στο σπίτι. Στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση των παιδιών δε συμμετείχε καθόλου, αφού υπεύθυνη σε αυτόν τον τομέα θεωρούσε την μητέρα τους. Σήμερα, όμως τα δεδομένα έχουν αλλάξει. Στη σημερινή εποχή, και οι δύο μητέρες πιστεύουν, ότι ο άντρας έχει εκσυγχρονιστεί, έχει ακολουθήσει τις κοινωνικές αλλαγές, που επιβάλλουν την ενεργό συμμετοχή του στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και την βοήθειά του στις οικιακές εργασίες του σπιτιού.

Και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο σύζυγός τους είναι ιδανικός, αφού αγαπάει και προσέχει τα παιδιά τους. Ειδικότερα, η Ευαγγελία τονίζει, ότι ο σύζυγός της δεν κάνει διακρίσεις μεταξύ των παιδιών. Η Ευαγγελία επίσης, αναφέρει, ότι ο σύζυγός της θεωρείται ιδανικός, αφού αφιερώνει ποιοτικό χρόνο με τα παιδιά και είναι δίπλα τους, συναισθηματικά και ψυχικά.

- **Διαπιστώσεις σε σχέση με τα παιδιά**

Η Ευαγγελία λοιπόν πιστεύει, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά από αγάπη, από την επιθυμία να δημιουργήσουν οικογένεια με έναν άνθρωπο, για τον οποίο έτρεφαν βαθιά συναισθήματα. Η Μαρία από την πλευρά της θεωρεί, ότι στην παλαιότερη εποχή οι άνθρωποι αποκτούσαν παιδιά, για να αποκτήσουν απογόνους, να συνεχιστεί η γενιά, να διαιωνιστεί το ανθρώπινο είδος. Ωστόσο και τα δύο υποκείμενα, θεωρούν, ότι σήμερα οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν προβλήματα στην απόκτηση παιδιών, λόγω των δύσκολων συνθηκών ζωής, αλλά και των άσχημων συνθηκών στη ζωή, όπως είναι το άγχος, το δυσμενές περιβάλλον, η διατροφή, η ακτινοβολία από τα κινητά.

Η Ευαγγελία από την πλευρά της υποστηρίζει, ότι ο ρόλος των παιδιών μέσα στην οικογένεια είναι να στηρίζουν τους γονείς, αλλά και τα αδέρφια μεταξύ τους να αλληλοϋποστηρίζονται. Και να υπάρχει αγάπη μεταξύ τους. Η Μαρία από την άλλη θεωρεί, ότι τα παιδιά υπάρχουν, για να επικοινωνούν και να παίζουν με τους γονείς, αλλά και για να ευχαριστούν τους γονείς και οι γονείς αυτά. Να υπάρχει, δηλαδή, μία αμοιβαία ανταλλαγή συναισθημάτων, η οποία δημιουργεί μία ισορροπία και μία αρμονία στην οικογένεια.

Επιπλέον, και τα δύο υποκείμενα υποστηρίζουν, ότι τα αδέρφια πρέπει να βοηθούνται μεταξύ τους και να υποστηρίζονται σε όλους τους τομείς της ζωής τους.

Ακόμη, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι ο ρόλος των γονέων στην ανατροφή των παιδιών και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεών τους, είναι καταλυτικός, αφού αυτοί αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά τους.

Και οι δύο μητέρες δεν αγχώνονται καθόλου με την προοπτική της αυτονομίας των παιδιών τους. Μάλιστα, θέτουν το θέμα της αυτονομίας, ως σκοπό της οικογένειας.

Ακόμη, και οι δύο μητέρες θεωρούν, ότι το καλύτερο πράγμα που οφείλει να κάνει ο γονέας για το παιδί, είναι να προσέχει την υγεία του. Παράλληλα, ο γονέας είναι υπεύθυνος για την ευτυχία των παιδιών και οφείλει να δημιουργεί χαρούμενα παιδιά, χαρούμενες προσωπικότητες. Η Ευαγγελία από την πλευρά της αναφέρει, ότι ο γονέας πρέπει να δημιουργήσει τις συνθήκες, έτσι ώστε το παιδί να αποκτήσει μία συναισθηματική και ψυχική βάση, αλλά και να χαρακτηρίζεται από αυτονομία σε όλους τους τομείς της ζωής. Τέλος υπογραμμίζει, ότι υποχρέωση των γονέων αποτελεί και το γεγονός να στηρίζουν την αδερφική σχέση μέσα στα οικογενειακά πλαίσια και να κάνουν τα παιδιά να αισθανθούν την αξία της.

Η Μαρία θεωρεί, ότι ο σύζυγός της είναι περισσότερο συντηρητικός και απόλυτος από εκείνη στην ανατροφή των παιδιών τους. Η Μαρία αναφέρει επιπλέον, ότι και οι δύο μέσα στην οικογένεια πράττουν σύμφωνα με τις επιθυμίες των παιδιών. Θεωρούν, ότι ο σωστός τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών στηρίζεται στον σεβασμό στις επιθυμίες τους και τις επιλογές τους. Από την άλλη, η

Ευαγγελία θεωρεί, ότι είναι περισσότερο αγχώδης στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών από το σύζυγό της.

Έτσι, λοιπόν, τα βασικά συμπεράσματα που αναδύθηκαν από τις παραπάνω διαπιστώσεις αλλά και από την ανάλυση του πλούσιου ερευνητικού μας υλικού, είναι τα εξής:

1. Η λέξη «οικογένεια» συνδέεται με συναισθήματα και διασκέδαση. Είναι αγάπη, στοργή, αλληλοκατανόηση, αλλά και παιχνίδι. Παιχνίδι που παίζουν όλα τα μέλη μαζί και περνούν ευχάριστα το χρόνο τους. Ξεχωρίζει η αγάπη που κυριαρχεί ανάμεσα στα μέλη της. Σε συνδυασμό με την αγάπη τονίζεται η σημασία της επικοινωνίας, αλλά και της έλλειψης συγκρούσεων. Η «οικογένεια» είναι δεσμός, αφού τα μέλη της είναι ενωμένα με γερά και δυνατά δεσμά, αλλά είναι και πρόσωπα, αφού κάποια συγκεκριμένα άτομα ανήκουν σε αυτήν. Τέλος, η οικογένεια αποτελεί πηγή απορρόφησης προβλημάτων, αφού έχει την ικανότητα να «απορροφά» τα προβλήματα που παρουσιάζονται μέσα στο σύστημά της. Η οικογένεια ορίζεται ως «σπίτι». Οριοθετείται, τοποθετείται, δηλαδή, σε ένα σπίτι σε ένα χώρο κοινό, προκειμένου να υπάρξει κοινό πλαίσιο δράσης. Επίσης, ορίζεται, ως «σχέσεις – δεσμοί». Οι δεσμοί και οι υγιείς σχέσεις μεταξύ των μελών του πλαισίου της οικογένειας, θεωρούνται απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου αυτή να ισορροπήσει και να εξελιχθεί ομαλά. Η αγάπη, η επικοινωνία, η αλληλοκατανόηση, η αλληλοβοήθεια και η αλληλοσυμπάρσταση, είναι μερικά απαραίτητα συστατικά της έννοιας της οικογένειας. Δεν νοείται οικογένεια χωρίς αυτά τα στοιχεία. Τονίζονται ιδιαίτερα τα υπάρχοντα δεσμά της αγάπης μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Τα μέλη της δεν ενώνονται μεταξύ τους μόνο από το ίδιο αίμα ή τους κοινούς προγόνους, αλλά και από τα δεσμά αγάπης. Οικογένεια λοιπόν, για εκείνη δεν αποτελούν μόνο, όσοι έχουν «κοινό αίμα», αλλά και τα άτομα που μένουν κάτω από την ίδια στέγη και αναπτύσσουν στενούς δεσμούς αγάπης μεταξύ τους, αλληλοκατανόησης, αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπάρστασης. Πολλές φορές θεωρείται, ότι τα δυνατά συναισθήματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ στη ψυχική και συναισθηματική ένωση των ατόμων, απ' ότι το ίδιο αίμα. Επιπλέον, η οικογένεια αποτελεί και πεδίο στοχοθέτησης, αφού μέσα στους κόλπους της διαμορφώνονται από τα μέλη της συγκεκριμένα πλαίσια δράσης, θέτονται στόχοι και λαμβάνονται αποφάσεις, όπως για παράδειγμα είναι η απόκτηση παιδιών ή μη. Τέλος, η οικογένεια ορίζεται, ως «πηγή ευτυχίας», αφού αυτή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση, για να είναι η ζωή πλήρη νοήματος. Δίνεται προτεραιότητα στη δημιουργία οικογένειας, και όχι στην επαγγελματική αποκατάστασή των ατόμων.
2. «Η μητέρα» εκλαμβάνεται, ως μία έννοια ιερή. Είναι το πιο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του ανθρώπου, αφού σηματοδοτεί την αγάπη, τη θαλπωρή, τη ζεστασιά. Συμβολίζεται με μία μεγάλη αγκαλιά, που βοηθά τον άνθρωπο να λησμονεί όλα τα προβλήματα. Είναι, ό, τι έχει αξία στη ζωή. Η «μητέρα» είναι κάτι το ιδανικό, το σεβαστό, το πιο αγαπημένο πρόσωπο στη ζωή όλων των ανθρώπων. Συμβολίζεται με το συναίσθημα στη ζωή. Είναι αυτή που δίνει πνοή στο παιδί της, αυτή που θυσιάζει την ίδια της τη ζωή, για να γεννήσει το παιδί της, αλλά και να το μεγαλώσει. Η μητέρα μπορεί να κάνει τα πάντα για το παιδί της, χωρίς δεύτερη σκέψη, και σε ό, τι κι αν της ζητηθεί.
3. Ο «πατέρας» κατέχει μία σημαντική θέση στη ζωή του παιδιού. Όχι, όμως το ίδιο με την μητέρα. Δεν τοποθετείται δίπλα της, αλλά πίσω της ακριβώς. Η συμβολή του είναι καθοριστική στην ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Είναι το στήριγμα και ο «οδηγός» στη ζωή του, ο άνθρωπος που θα δείξει στο παιδί τον τρόπο να ανταπεξέρχεται στις δυσκολίες της ζωής. Συμβολίζεται με τη δύναμη στη ζωή. Ο «πατέρας» είναι αληθινός, φιλικός, συμπονετικός και στοργικός και προστατευτικός. Η μακρόχρονη απουσία του από την οικογενειακή εστία δημιουργεί στο παιδί ανασφάλεια και άγχος.
4. «Αδέρφια» είναι τα άτομα που μπορεί να τα εμπιστευτεί κάποιος. Είναι ιδιαίτερα υποστηρικτικά μεταξύ τους στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Είναι η σχέση μέσα στην

οποία το άτομο κοινωνικοποιείται. Είναι τα πλέον αξιόπιστα άτομα μετά την μητέρα, στα οποία μπορεί να στηριχθεί κάποιος. Είναι τα πρόσωπα που συμπαραστέκονται και καταλαβαίνουν τον αδερφό, που αγαπάνε ανιδιοτελώς και χωρίς προϋποθέσεις. Είναι τα πρόσωπα, που διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην μεταξύ τους ανάπτυξη. Ωστόσο, είναι και άτομα, που δημιουργείται μαζί τους καταστροφική σχέση, με αρνητικές συναισθηματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις.

5. Η μητέρα σήμερα αναλαμβάνει πολλαπλούς ρόλους (μητέρα, εργαζόμενη, νοικοκυρά, σύντροφος, ερωμένη), αλλά και διακατέχεται από έντονο άγχος, προκειμένου να ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις απαιτήσεις των παραπάνω ρόλων. Επιθυμεί και έμμεσα απαιτεί, πλέον, από το σύζυγο να γίνει βοηθός. Αναζητά την μεγαλύτερη συμμετοχή του στις οικιακές δουλειές, αλλά και στο μέγιστο των παιδιών. Δεν αποδέχεται την προτεραιότητα της εργασίας, ως δικαιολογία εκ μέρους του συζύγου. Η απροθυμία του συζύγου να εκσυγχρονιστεί και να συμβαδίσει με τα δεδομένα της εποχής, πολλές φορές οδηγούν το ζευγάρι σε έντονες συγκρούσεις.
6. Εντοπίζεται μεγάλη διαφορά συγκριτικά με το θεσμό της οικογένειας παλαιότερα και σήμερα. Γίνεται εστίαση στις νέες μορφές οικογένειας. Τονίζεται ιδιαίτερα το φαινόμενο της μείωσης του αριθμού των αποκτηθέντων παιδιών στην οικογένεια, αλλά και οι νέες μορφές συμβίωσης (π.χ. ομοφυλοφιλικές). Υπογραμμίζεται το φαινόμενο της αντικατάστασης της πυρηνικής από την μονογονεϊκή οικογένεια. Επιπλέον, θίγεται το μεγάλο ποσοστό των ανασυσταμένων οικογενειών. Όλα αυτά προβάλλονται, ως αποτέλεσμα της πολύωρης απουσίας των γονέων από το σπίτι. Κι αυτό, γιατί προβάλλεται η επιθυμία τους να εργάζονται συνεχώς, ώστε να παρέχουν στα παιδιά τους, όλο και περισσότερα υλικά αγαθά. Ως αποτέλεσμα αυτού, σχολιάζεται η αποξένωση των μελών της οικογένειας, λόγω της πολύωρης παραμονής των παιδιών μακριά από τους γονείς. Αναφέρεται επίσης, το φαινόμενο πρώτα της απόκτησης του παιδιού και κατόπιν του γάμου. Θίγεται το θέμα της επιλογής που έχουν οι νέοι σήμερα, ανάμεσα σε θρησκευτικό και πολιτικό γάμο.
7. Θεωρείται, ότι η παροχή υλικών αγαθών, αποτελούσε τον αποκλειστικό σκοπό της παρουσίας του πατέρα μέσα στο σπίτι κατά την παλαιότερη εποχή. Σήμερα, αντιθέτως υποστηρίζεται η τάση αλλαγής του πατέρα και η προσπάθεια εκσυγχρονισμού του, σύμφωνα με τα νέα κοινωνικά δεδομένα. Προσπαθεί να λάβει μέρος στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και στις οικιακές δουλειές του σπιτιού. Ωστόσο, πολλές φορές χρησιμοποιείται ως πρόσχημα η εργασία του, προκειμένου να απουσιάζει από το σπίτι και να μην εμπλακεί με τα παραπάνω.
8. Η τεκνοποίηση και γενικότερα η ανατροφή των παιδιών θεωρείται ο βασικότερος ρόλος της γυναίκας την παλαιότερη εποχή. Αντιθέτως σήμερα, εκτός από την τεκνοποίηση αναφέρεται και ο ρόλος της εργαζόμενης γυναίκας. Της γυναίκας που προσφέρει στον οικονομικό τομέα της οικογένειας μαζί με το σύζυγο. Πολλές φορές μάλιστα συντηρεί την οικογένεια μόνη της, αφού εξαιτίας του μεγάλου ποσοστού ανεργίας που αντιμετωπίζει η κοινωνία μας, πολλοί άντρες – σύζυγοι δεν απασχολούνται. Δίνεται έμφαση στις αυξημένες καταναλωτικές ανάγκες της κοινωνίας, αλλά και τις αυξημένες απαιτήσεις των ίδιων των γονέων για την παροχή, όλο και περισσότερων υλικών αγαθών προς το παιδί.
9. Ο γάμος δεν προβάλλεται, ως σκοπός της ζωής του ατόμου. Αντιθέτως, τονίζεται η αναζήτηση της ευτυχίας στη ζωή του ατόμου, ό, τι μορφή κι αν έχει αυτή. Μάλιστα γίνεται αναφορά στη χαλάρωση των θεσμών της σημερινής εποχής, αφού πολλές φορές η απόκτηση του παιδιού προηγείται από την τέλεση του γάμου. Τονίζεται, ότι παλαιότερα οι άνθρωποι παντρεύονταν με κίνητρο την απόκτηση περιουσίας ή την επέκταση της ήδη υπάρχουσας, ενώ σήμερα οι άνθρωποι παντρεύονται κυρίως από τα αμοιβαία αισθήματα της αγάπης. Υποστηρίζεται ο γάμος από έρωτα χωρίς ωστόσο να αποκλείεται και ο γάμος από προξενιό.
10. Η στήριξη των γονέων, αλλά και η αλληλοϋποστήριξη ανάμεσα στα αδέρφια αποτελούν το ρόλο των παιδιών στη σημερινή οικογένεια. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη της αγάπης ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας. Ο ρόλος των παιδιών μέσα στα πλαίσια της οικογένειας εστιάζεται στην επικοινωνία και το παιχνίδι με τους γονείς, αλλά και την

- αμοιβαία ευχαρίστηση και ικανοποίηση που αντλείται από την παραπάνω σχέση. Τονίζεται η σημασία της αμοιβαίας ανταλλαγής θετικών συναισθημάτων, απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξης αρμονίας και ισορροπίας στην οικογένεια.
11. Υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα των γονέων στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των αντιλήψεων των παιδιών, μέσω της διαδικασίας ανατροφής και διαπαιδαγώγησής τους. θεωρούν, αφού αποτελούν πρότυπα μίμησης για τα παιδιά.
 12. Υπογραμμίζεται η κρίση του θεσμού της οικογένειας, λόγω του σύγχρονου καταναλωτικού τρόπου ζωής, που οδηγεί στην πολύωρη απουσία των γονέων από το σπίτι και στην παρατεταμένη φύλαξη των παιδιών από άλλα πρόσωπα (παιδικοί σταθμοί, παππούς – γιαγιά). Ως αποτέλεσμα αυτής της κρίσης είναι και το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών, αλλά και το συνηθέστατο πλέον φαινόμενο των διαζυγίων. Ωστόσο, σημαντική θεωρείται και η συναισθηματική και ψυχολογική αποξένωση μέσα στην οικογένεια.
 13. Η οικογένεια είναι πηγή αρμονίας και ο ρόλος της είναι να βοηθάει τα μέλη να αλληλοσυμπληρώνονται, να γίνεται ένα αλισβερίσι συναισθημάτων και αρωγής, τόσο συναισθηματικής, όσο και ψυχικής. Το κάθε μέλος της οικογένειας, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, αλλά και τις δυνατότητες και ικανότητες του, βοηθάει με τον δικό του τρόπο, όσο και όπως μπορεί. Ακόμη, η οικογένεια αποτελεί αφορμή αξιολόγησης του εαυτού, αφού μέσα στα πλαίσια αυτής διαμορφώνεται ο χαρακτήρας του ατόμου. Υιοθετούνται πρότυπα συμπεριφοράς και μαθαίνονται οι ρόλοι των φύλων. Αποτελεί το πλέον κατάλληλο πλαίσιο για την κοινωνικοποίηση του νέου ατόμου. Ωστόσο, αναφέρεται και ένας ακόμη ρόλος της οικογένειας, ο οποίος δεν είναι άλλος από το να παρέχει πολύτιμη αρωγή στα μέλη του για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της καθημερινότητας, αλλά και της προσωπικής ζωής. Καταδικάζεται η ανυπαρξία επικοινωνίας μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και γενικότερα η δημιουργία έντονων προβλημάτων, που δημιουργούν δυσλειτουργίες στα μέλη της. Υπογραμμίζεται η σημασία της οικογένειας για την ανάδυση θετικών συναισθημάτων, όπως είναι αυτό της αγάπης, της κατανόησης και της συμπαράστασης και απορρίπτεται οποιοδήποτε αρνητικό συναίσθημα, όπως είναι η ζήλια ή η κακία. Μόνο δυσλειτουργίες μπορούν να δημιουργήσουν τα παραπάνω στο σύστημα της οικογένειας με άσχημες συναισθηματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις στα μέλη του.
 14. Υποστηρίζεται, ότι ο άνθρωπος οδηγείται στο γάμο, γιατί επιθυμεί την απόκτηση παιδιών. Ωστόσο προβάλλεται και η εμφάνιση των ανασυσταμένων οικογενειών, ως αποτέλεσμα της μη αποδοχής των παιδιών εκτός γάμου. Τέλος τονίζεται, η σημασία της αγάπης και γενικότερα των όμορφων συναισθημάτων που απορρέουν από τη σχέση και οδηγούν το άτομο στην απόφαση του γάμου.
 15. Η απόκτηση των παιδιών κατέχει ιδιαίτερα σημαντική θέση στη ζωή των μητέρων. Τα παιδιά αποκτιούνται, είτε από επιθυμία, είτε από τυχαίο γεγονός (λόγω ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης). Ωστόσο επισημαίνεται και η απόκτηση ενός παιδιού, ως αποτέλεσμα της αγάπης της σχέσης, αλλά και ως «δώρο», ως συντροφιά στο πρώτο παιδί στην οικογένεια.
 16. Ο ρόλος της μητέρας στη σημερινή σύγχρονη ζωή προβάλλεται ως αγχώδης και πολύπλοκος. Η γυναίκα – μητέρα σήμερα έχει πολλούς ρόλους και κυριαρχείται από άγχος, όχι τόσο για την ποσότητα των ρόλων αυτών, όσο για το να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά σε όλους αυτούς. Αναφέρεται ο μοναδικός ρόλος της μητέρας την παλαιότερη εποχή, που ήταν η τεκνοποίηση και η ανατροφή του παιδιού. Η γυναίκα – μητέρα ωστόσο έχει εκσυγχρονιστεί και αποκτά καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.
 17. Ο άντρας – πατέρας δεν αποδέχεται εύκολα την εμπλοκή του με τις οικιακές εργασίες ή τη φροντίδα του παιδιού. Προτιμά να ετεροαπασχολείται ή να βρίσκεται συνεχώς στη δουλειά του ή να βοηθάει τη σύζυγο, όταν εκείνη δεν έχει χρόνο να ανταπεξέλθει σε όλα. Φαίνεται, ότι σε ένα βαθμό έχει εκσυγχρονιστεί, αλλά όχι με την ταχύτητα που μεταβάλλεται η κοινωνία.

18. Η ευτυχία βιώνεται ως είσπραξη αγάπης και σεβασμού από τα μέλη της οικογένειας. Παράλληλα, ευτυχία απορρέει από την υγεία του ατόμου, αλλά και από την επαγγελματική του αποκατάσταση.
19. Τα σημαντικότερα πρόσωπα στη ζωή είναι τα μέλη της οικογένειας. Αυτά μπορεί να προέρχονται, είτε από την οικογένεια καταγωγής, είτε από την οικογένεια που το άτομο έχει δημιουργήσει (σύζυγος και παιδιά).
20. Η ομορφότερη στιγμή στη ζωή μίας μητέρας σχετίζεται με τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζεται στη γέννηση του παιδιού ή ακόμα και στην εγκυμοσύνη.
21. Η ζωή της μητέρας νοηματοδοτείται από την οικογένεια και τα παιδιά της. Από την αμοιβαία εκδήλωση αγάπης. Ωστόσο, αναφέρεται και η ικανοποίηση που αντλείται από το επαγγελματικό πλαίσιο
22. Άγχος και ανησυχία στη ζωή προκαλείται από την άσχημη σχέση με τα μέλη της οικογένειας καταγωγής. Επιπλέον, ιδιαίτερο άγχος στη ζωή προκαλείται από την έννοια της διαπαιδαγώγησης των παιδιών της οικογένειας.
23. Ως σπουδαιότερο θέμα ζωής προβάλλεται ο αυτοσεβασμός του ανθρώπου στη ζωή, αλλά και η άσχημη σχέση με τα μέλη της οικογένειας καταγωγής, καθώς και οι αρνητικές συνέπειες στη ζωή του ατόμου.
24. Ο αυτοέλεγχος προβάλλεται ως απαραίτητο στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου, προκειμένου να νιώθει, ότι η ζωή του είναι πλήρη νοήματος. Σε συνάρτηση με το παραπάνω, αναφέρεται και ο ελεύθερος χρόνος που πρέπει το άτομο να έχει στη διάθεσή του, για να ασχοληθεί με τον εαυτό του.
25. Η έννοια της οικογένειας προβάλλεται ως βασική αξία στη ζωή, αφού μέσω αυτής τα παιδιά εξελίσσονται σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, σε υγιείς και δυναμικές οντότητες. Σε συνδυασμό με την έννοια της οικογένειας αναφέρεται και η αξία της αγάπης, ως προϋπόθεση, αλλά και αποτέλεσμα της δύναμης, της συγχώρεσης, της αντιμετώπισης των προβλημάτων, της κατανόησης, της βοήθειας προς το συνάνθρωπο. Τέλος αναφέρεται η έννοια της ασφάλειας, ως βασικότερη αξία στη ζωή του ατόμου.
26. Ο οικογενειακός εαυτός αναπαριστάται ως πηγή ευτυχίας, αλλά και αγάπης. Αναβλύζουν ποικίλα συναισθήματα, τα οποία επιδρούν θετικά στο άτομο. Όσα στάδια του οικογενειακού εαυτού δεν αναβιώνουν στο άτομο θετικά συναισθήματα σε λεκτικό επίπεδο, δεν αναφέρονται, ούτε ιχνογραφικά, ούτε μεταφορικά. Όσα στάδια του οικογενειακού εαυτού αναφέρονται λεκτικά, αναφέρονται με την ίδια έννοια και λεκτικά και μεταφορικά.

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα εργασία διαπιστώνει την εμφάνιση νέων οικογενειακών σχημάτων, ως χαρακτηριστικό της σύγχρονης νεωτερικής κοινωνίας. Προβάλλονται έντονα οι σημερινοί πολλαπλοί ρόλοι της γυναίκας και το άγχος που την διακατέχει, προκειμένου να ανταποκριθεί σε όλους επιτυχώς. Την σημερινή γυναίκα δεν τη φοβίζει η ανάληψη πολλών ταυτόχρονα ρόλων, αλλά ο βαθμός ανταπόκρισής τους σε αυτούς τους ρόλους. Τονίζεται η ανάγκη της μεγαλύτερης εμπλοκή του άντρα στον οικογενειακό και πατρικό ρόλο, ώστε να εμπλέκεται περισσότερο στη συναισθηματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού του, και όχι να αποτελεί μόνο τον παροχέα υλικών αγαθών στην οικογένεια. Επισημαίνεται ιδιαίτερα η σημασία της ρομαντικής αγάπης και τονίζεται η διαφορά με τη σύναψη σχέσεων από εξωτερικές επιταγές. Τονίζεται η επικοινωνία που πρέπει να υπάρχει σε όλες τις μορφές σχέσεις (συζυγική, γονεϊκή, αδερφική) μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Προβάλλεται η παιδοκεντρικότητα της σημερινής οικογένειας, καθώς και η επένδυση της στην εκπαίδευσή του παιδιού. Σε αυτό βοηθάει και το γεγονός της μείωσης των αποκτηθέντων παιδιών σε κάθε οικογένεια.

Φαίνεται, ότι όσο περισσότερα παραδοσιακά στοιχεία έχει η οικογένεια, τόσο περισσότερο ο άντρας είναι απών από την οικογενειακή ζωή και η γυναίκα έχει μεγαλύτερη ευθύνη ανατροφής των παιδιών. Ακόμη, και αν η εποχή μας έχει εκσυγχρονιστεί και έχει δεχθεί τις επιρροές της μετανεωτερικής εποχής, φαίνεται, ότι η γυναίκα προχωρά και συμβαδίζει με τις αλλαγές αυτές, ενώ ο άντρας επιθυμεί ο ρόλος του να περιέχει περισσότερα παραδοσιακά στοιχεία. Φαίνεται, ωστόσο,

ότι οι σημερινοί άντρες, είτε σύζυγοι, είτε πατεράδες, απομακρύνονται, έστω και με δυσκολία από άντρας να προχωρά, αλλά με μικρά και σταθερά βήματα.

10.3. Γενικά Συμπεράσματα

Συνειδητοποιούμε λοιπόν, ότι στην εποχή που ζούμε, την ύστερη νεωτερική, οι ρόλοι των αντρών και των γυναικών οφείλουν να προσδιορίζονται από τους ίδιους, απαλλαγμένοι από κατάλοιπα της παραδοσιακής εποχής. Οφείλουν να προσπαθήσουν όσο μπορούν να συμβαδίσουν με την μετανεωτερική εποχή, προκειμένου η επαφή τους και η σχέση τους να μη χάνει το νόημα της και να μην καταλήγει σε δυσλειτουργία στην οικογενειακή ζωή τους.

Είδαμε, ότι το συναισθηματικό και ψυχικό δέσιμο της οικογένειας, είναι αυτό που ενώνει τελικά την οικογένεια, και όχι το κοινό αίμα ή η ίδια στέγη. Η αμοιβαία ανταλλαγή όμορφων συναισθημάτων υπερέχει των δεσμών αίματος (Χουρδάκη, Μ., 1995· Τσαούσης, 1984· Μουσούρου, 2005· Milhoffer & Roggeler, 1991· Muncie, 2009· Toman, 1991· Τάνταρος, 2004· Στουφή, 2006· Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 1998β).

Φαίνεται, ότι η αυστηρή αγωγή και διαπαιδαγώγηση που υιοθετείται πολλές φορές από τους Έλληνες γονείς, με αποτέλεσμα να γίνονται αυταρχικοί και να μην δίνεται αυτονομία και ελευθερία στα παιδιά, έχει πολλές και αρνητικές συνέπειες στη ζωή του παιδιού (Τσαρδάκης, 1984).

Διαπιστώσαμε, ότι το χαρακτηριστικό στοιχείο της ελληνικής οικογένειας σήμερα είναι η παιδοκεντρικότητά της. Αναφέρθηκε ιδιαίτερα η στοργή των γονέων προς τα παιδιά, η προτεραιότητα που κατέχουν στη ζωή τους, αλλά και η επένδυση των σημερινών γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών της ελληνικής οικογένειας. Υποστηρίζουν μάλιστα, ότι ο γονέας σήμερα εργάζεται συνεχώς, για να επενδύει οικονομικά στην εκπαίδευση των παιδιών του, μειώνοντας όμως με αυτόν τον τρόπο τον χρόνο που περνά μαζί του (Μουσούρου, 2005· Κατάκη, 1990· Muncie & συνερ. 2008).

Τονίζεται ιδιαίτερα η επικοινωνία που πρέπει να διαπερνά όλες τις σχέσεις μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για την ομαλή λειτουργία της οικογένειας, αλλά και την υγιή ανάπτυξη των μελών της (Κατάκη, 1990· Bowen, 1998).

Παρατηρείται επίσης, ότι η γυναίκα αναμένει και προσδοκά από τον άντρα μεγαλύτερη ένταξη στον οικιακό χώρο και μεγαλύτερη εμπλοκή στον πατρικό ρόλο. Είδαμε, ότι ακόμη και όταν υπάρχει ανταπόκριση στους νέους αυτούς ρόλους του άντρα, η γυναίκα, λόγω των πολλαπλών υποχρεώσεών της αναμένει ακόμη μεγαλύτερη ανταπόκριση (Ναζίρη & Δραγώνα, 1995).

Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι ο αντρικός ρόλος δεν φαίνεται να έχει μεταβληθεί τόσο, όσο ο γυναικείος. Κι αυτό, γιατί οι άντρες δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στις καινούριες κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις με το άλλο φύλο (Μουσούρου, 2005).

Διαπιστώνεται ακόμη, ότι οι μόνες δουλειές, στις οποίες αφιερώνουν χρόνο οι άντρες είναι εκτός σπιτιού ή η πληρωμή λογαριασμών. Η γυναίκα είναι αυτή που αναλαμβάνει το κύριο βάρος των οικιακών εργασιών, ενώ οι στάσεις των αντρών απέναντι στη φροντίδα των παιδιών γίνεται προοδευτικότερη, αλλά διατηρούνται αρκετά παραδοσιακά πρότυπα στην καθημερινή οικογενειακή ζωή (ΚΕΘΙ, 2007· Μαράτου – Αλιμπράντη, 1995).

Παράλληλα φαίνεται, ότι ο άντρας ή δεν συμμετέχει καθόλου στις καθαρά «γυναικείες εργασίες» ή συμμετέχει, γιατί η γυναίκα δεν έχει το χρόνο να ασχοληθεί με κάποια πράγματα μέσα στο σπίτι ή ασχολείται με «αντρικές εργασίες» εκτός σπιτιού Daly (1993).

Η έρευνά μας έχει συνάφεια με την έρευνα της Μουσούρου, η οποία υποστηρίζει, ότι η γυναίκα είναι αυτή που αναλαμβάνει το κύριο βάρος των οικογενειακών εργασιών.

Είδαμε επίσης, ότι τα υποκείμενά της έρευνας αναφέρθηκαν σε μία σειρά μεταβολών, τις οποίες έχει υποστεί ο θεσμός της παραδοσιακής οικογένειας, όπως είναι η αύξηση των νέων οικογενειακών σχημάτων (αντικατάσταση της διευρυμένης οικογένειας από την πυρηνική, η αύξηση του αριθμού των διαζυγίων και κατά συνέπεια η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών, η αύξηση των ατόμων που συζούν ή που έχουν χωρίσει και έχουν ξαναπαντρευτεί· Ζαφείρης και συνερ. 1999·

Παπακωνσταντίνου, 2005· Γιώτσα, 2005· Μουσούρου, 1985, 20005· Θεοδωροπούλου, 2003· Πρεσβέλου, 2003· Χατζηχρήστου, 1998, 1999· Κογκίδου, 1995).

Επιπλέον, διαπιστώσαμε, ότι παρατηρείται σημαντική μείωση των γεννήσεων και κατά συνέπεια μείωση των μελών της οικογένειας (Πυργιωτάκης, 2000· Ζαφείρης και συνεργ. 1999· Πρεσβέλου, 2003).

Η έρευνα μας συμβαδίζει με την άποψη του Sayres, ο οποίος υπογραμμίζει, ότι μέσα στα πλαίσια της οικογένειας αναδύονται και εκφράζονται όλα τα ανθρώπινα συναισθήματα, θετικά και αρνητικά. Επιβεβαιώνουμε την παραπάνω άποψη, αφού στην παρούσα έρευνα ακούστηκε, ότι μέσα στα οικογενειακά πλαίσια μπορεί να υπάρχει αγάπη, κατανόηση, συμπάρασταση, αλλά και ζήλια και κακία (Sayres (2000).

Είδαμε επίσης, την μεγάλη σημασία που ασκεί η οικογένεια στην αγωγή του παιδιού και ιδιαίτερα στην μετάδοση των αξιών, αλλά και στη δημιουργία προτύπων για τα παιδιά που προβάλλονται μέσα από αυτήν (Μισέλ, 1993· Poggeler, 1991· Μουσούρου, 1989, 20005).

Διαπιστώσαμε, ότι η οικογένεια είναι άτομα που αποτελούνται από δεσμούς αίματος, ότι μένουν μαζί σε ένα χώρο και ότι έχουν κοινούς στόχους (Μπαμπινιώτης, 1998).

Φαίνεται επίσης, ότι βασικός σκοπός του γάμου και της δημιουργίας οικογένειας είναι η διατήρηση του ανθρώπινου είδους μέσω της αναπαραγωγής των μελών της κοινωνίας (Helmut, 1989· Τσαρδάκη, 1993· Μουσούρου, 2005).

Ωστόσο, η έρευνά μας δεν συνάδει με την άποψη των Μουσούρου, 2005 & Muncie, 2009, ότι προκειμένου να υπάρξει οικογένεια, πρέπει να υπάρχουν παιδιά. Κι αυτό, γιατί ακούστηκε, ότι η οικογένεια συνίσταται και χωρίς την ύπαρξη τέκνων. Δεν προβλήθηκε, δηλαδή, ως απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη παιδιών (Θεοδωροπούλου, 2003).

Είδαμε επίσης την αξία της κοινωνικοποίησης του παιδιού από την οικογένεια (Γκιζέλης, 1991· Milhoffer & Poggeler, 1991· Τάνταρος, 2004· Ackerman, 1958).

Τονίζεται επίσης, η υποχρέωση της οικογένειας για δημιουργία σεξουαλικών προτύπων και για την σεξουαλική ωρίμανση των παιδιών μέσω συζήτησης και διαλόγου – κυρίως από την πλευρά της μητέρας (Acherman, 1958).

Η έρευνά μας συμβαδίζει με την άποψη των Robert Le Vine, 1998, Φάρος & Κοφινάς, 1993, οι οποίοι υποστηρίζουν την υποχρέωση της οικογένειας για την υγεία και την ασφάλεια των παιδιών.

Προβλήθηκε ακόμη, η μεταβολή της αναπαραγωγικής λειτουργίας της οικογένειας, όπου επανέρχεται η διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού πατέρα (Μουσούρου, 2005).

Είδαμε, επίσης την υπεροχή του κοινωνικού πατέρα έναντι του βιολογικού, αφού ο κοινωνικός γονιός παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του παιδιού, αφού αναλαμβάνει τη φροντίδα του (Muncie & συνεργ. 2008).

Η έρευνα αυτή έχει συνάφεια με αυτήν της Μουσούρου, (2005), η οποία υποστηρίζει, ότι η ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών είναι της μητέρας, όσο και αν ο πατέρας συμμετέχει ενεργά στη φροντίδα του παιδιού.

Φαίνεται ακόμη, ότι στην σημερινή σύγχρονη κοινωνία οι γυναίκες μορφώνονται περισσότερο και είναι σταδιακά περισσότερο οικονομικά ενεργές, αλλά και ελέγχουν τη γονιμότητά τους (Μουσούρου (1993, β).

Επιπροσθέτως, είδαμε, ότι οι γυναίκες σήμερα προχωρούν στο γάμο με βάση την προσωπική τους επιλογή και καθοδηγούμενες από τα συναισθήματά τους. Έτσι, επισυνάπτουν μία σχέση ανθεκτική στο χρόνο, την οποία επιλέγουν και δεν τους επιβάλλεται. Η έρευνά με συνάδει με αυτήν του Giddens (1992).

Είδαμε επιπλέον, ότι οι νέοι σήμερα δεν αρνούνται τον γάμο, απλώς τον αναβάλλουν (Μουσούρου, 20005· Eurostat, 2008), κυρίως για οικονομικούς λόγους που εμπλέκονται με την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Ο θρησκευτικός γάμος φαίνεται να κυριαρχεί στις επιλογές των νέων, χωρίς ωστόσο να απουσιάζει από τη ζωή τους και ο πολιτικός (Κέζα, 2009).

Ωστόσο, διαπιστώσαμε, ότι στις μέρες μας το διαζύγιο δεν αποτελεί κοινωνικό στίγμα (Μουσούρου, 2005). Μάλιστα, υποστηρίχτηκε, ότι αποτελεί απόπειρα εξυγίανσης του

οικογενειακού συστήματος, αλλά και του ατόμου προσωπικά (από την άποψη της απομάκρυνσης των προβλημάτων).

Φαίνεται, ότι η αύξηση της συχνότητας των διαζυγίων συνδέεται με την επιθυμία των ατόμων για προσωπική ανάπτυξη, αλλά και με βάση την ικανοποίηση των συντρόφων από την συναισθηματική, την ερωτική και την κοινωνική τους ζωή (Τάνταρος, 2004).

Ακόμη, διαπιστώσαμε, ότι αυτό που απασχολεί και εν τέλει επιβαρύνει την ψυχική υγεία των γυναικών, δεν είναι η ανάληψη πολλαπλών ρόλων, αλλά ο βαθμός ικανοποίησης της γυναίκας από τους συγκεκριμένους ρόλους (Τσονίδη (1998).

Είδαμε, ότι η οικογένεια αποτελεί το σημαντικότερο πράγμα στη ζωή των υποκειμένων. Eurobarometer (39.0/1993).

Παρατηρήσαμε, ότι οι δύο μητέρες προέβαλλαν μέσα από τα ιχνογραφήματά τους βαθιά συναισθήματα για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τη δυναμική που αναπτύσσεται μέσα στο σπίτι (Hulse, 1952· Malchiodi, 2001).

Παρατηρείται, επιπλέον, ότι η απλή παρατήρηση του σχεδίου της οικογένειας μας επιτρέπει να γνωρίσουμε τα αισθήματα που τρέφει το παιδί για τους δικούς του, αλλά και τη θέση που τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στην οικογένεια (Porot, 1952· Γιώτσα, 2003· Χουρδάκη, 1999).

Τέλος, διαπιστώσαμε, ότι υπήρχε συνάφεια, όχι μόνο ανάμεσα στη βιογραφική – αφηγηματική συνέντευξη, κλινική συνέντευξη και ιχνογράφημα, αλλά και ανάμεσα σε αυτά και το μεταφορικό έργο που χρησιμοποιήθηκε στην εργασία μας. Οι δύο μητέρες, δηλαδή, όπως προέβαλλαν τα βιώματά τους από τα πλαίσια των οικογενειακών τους σχέσεων, λεκτικά και ιχνογραφικά, το ίδιο έκαναν και μεταφορικά (Πουρκός, 1997· Πουρκός & Κοντοπόδης, 2005).

10.4. Συζήτηση

Στα πλαίσια της ύστερης νεωτερικότητας που ζούμε λόγω της ρευστότητας δεν υπάρχουν πια μονοσήμαντες εκδοχές προσωπικής και οικογενειακής ζωής. Δεν μπορούμε να αρνηθούμε την ύπαρξη διαφορετικών πλαισίων, τα οποία αλληλοεπηρεάζονται (οικογενειακό, οικογένειας καταγωγής, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό). Το πλαίσιο «το κατασκευάζει το ίδιο το υποκείμενο, προκειμένου να συγγράψει τη δική του βιογραφία», όπως αναφέρει ο Giddens (1992). Όπως αναφέραμε, λόγω της ρευστότητας της σημερινής εποχής στην Ελλάδα εντοπίζονται αλλαγές στην οικογενειακή σύνθεση και οργάνωση. Η Ελλάδα φαίνεται να ακολουθεί τα νέα οικογενειακά σχήματα, αλλά με πολύ αργούς ρυθμούς. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η πτώση της γεννητικότητας (με ποσοστό από τα πιο υψηλά στην Ευρώπη των 15). Η ελληνική κοινωνία φαίνεται να διαθέτει μηχανισμούς που αντιστέκονται στην υιοθέτηση συμπεριφορών, σχετιζόμενες με πρωτόγνωρα πρότυπα οικογενειακής δομής και λειτουργίας και με εμφανή δείγματα αστάθειας και πειραματισμού. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι αυτή η αντίσταση στα ευρωπαϊκά πρότυπα αποδίδεται στις ελληνικές παραδόσεις και στην κεντρική θέση που κατέχει η οικογένεια στην ελληνική κοινωνία.

Το σίγουρο είναι ότι η οικογένεια δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί σαν να είναι απλώς ιδιωτικός χώρος ξεκομμένος από την δημόσια σφαίρα. Είναι ξεκάθαρο, ότι σε οποιαδήποτε μορφή τους οι οικογένειες διαμορφώνονται από ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά συστήματα των οποίων αποτελούν και μέρος. Από την πλευρά τους αυτά τα συστήματα αλληλοεπηρεάζονται, καθώς θέτουν περιορισμούς και σε μεγάλο βαθμό καθορίζουν, τι είναι πρακτικά δυνατό. Η ελληνική οικογένεια επιδεικνύει ιδιαίτερα εντυπωσιακή ανθεκτικότητα. Σε αυτήν οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η συνύπαρξη παραδοσιακών προτύπων οικογενειακής ζωής με μετασχηματισμούς νεωτερικού και μετανεωτερικού τύπου, καθώς και η δυσκολία της νομοθεσίας να παρακολουθήσει σύγχρονες εξελίξεις μορφών συμβίωσης (π.χ. οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις).

Ωστόσο, η παραπάνω κατάληξη αντιμετωπίζει δυσκολίες, γιατί οι πολιτισμικοί ορισμοί του καινούριου ρόλου του φύλου που αποδίδονται στον άντρα δεν είναι εύκολη. Η διαδικασία της αποδέσμευσής του από μία διαφορετική και μακρά παράδοση σε σχέση με το κοινωνικό φύλο δεν είναι εύκολη υπόθεση. Κι ακόμη περισσότερο στα πλαίσια της Ελλάδας – και πολύ περισσότερο

στην Κρήτη - που ο πατριαρχικός τύπος οικογένειας σε συνάρτηση με το θρησκευτικό στοιχείο, ήταν πολύ έντονα. Για την γυναίκα τα πράγματα είναι ευκολότερα, αφού η ίδια εκσυγχρονίζεται και αποκτά στην κοινωνία μας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης (συγκριτικά με το παρελθόν). Αναφορικά, όμως με τη θέση του άντρα, απαιτείται μεγαλύτερη διαφοροποίηση (κατά τη συστημική προσέγγιση), όχι μόνο από την μεριά του αλλά και από την μεριά των συστημάτων, με τα οποία συναλλάσσεται (οικογενειακό, πατρικής οικογένειας, κοινωνικό, πολιτικό). Εν τούτοις, προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η διαφοροποίηση, θεωρείται αναγκαία η επαρκής διαχείριση των συγκρούσεων που πηγάζουν από τις σχέσεις των φύλων, όπως οι τελευταίες διαμορφώνονται μέσα από τις πολλαπλές κοινωνικές επιρροές, αλλά και η απεμπλοκή των νέων αντρών από την οικογένεια καταγωγής τους (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Η αποδυνάμωση του πατρικού ρόλου στη σύγχρονη κοινωνία είναι γεγονός. Ωστόσο, η αποδυνάμωση αυτή οφείλεται στο γεγονός, ότι η θέση που κατέχει ο πατέρας στον καταμερισμό της εργασίας ανάλογα με το φύλο, δεν καθορίζεται με σαφήνεια. Η σύγχυση που δημιουργείται, είναι αποτέλεσμα της απουσίας του πατέρα από το οικιακό ή το οικογενειακό περιβάλλον. Κατά τη διαδικασία, της κοινωνικοποίησης του μαθαίνει να διαδραματίζει το ρόλο του σύμφωνα με τα παραδοσιακά στερεότυπα της ανδρικής συμπεριφοράς, ενώ συγχρόνως αποκτά θέση εξουσίας ή δύναμης μέσα και έξω από την οικογένεια, ώστε να ισχυροποιείται η απουσία του. Εστιάζουμε στο ρόλο του πατέρα, γιατί εκείνος, μαζί με την μητέρα, είναι υπεύθυνοι για τις σχέσεις που θα δημιουργηθούν στο δικό τους σύστημα (οικογενειακό). Το σύστημα αυτό επηρεάζεται και επηρεάζει με τη σειρά του και όλα τα υπόλοιπα συστήματα στη ζωή του ανθρώπου. Δανειζόμενοι τον όρο της «κυκλικότητας» των ανθρωπίνων σχέσεων από τη συστημική προσέγγιση, μπορούμε να αποδώσουμε καλύτερα τον επηρεασμό αυτό.

Έτσι, λοιπόν από τη μια, λοιπόν, αναζητάται η παρουσία του πατέρα στις ενδοοικογενειακές σχέσεις, από την άλλη, όμως, η οικογένεια δεν «προετοιμάζεται» να υποδεχθεί τον υπαρκτό πατέρα στους κόλπους της, γιατί η περιβάλλουσα κοινωνία ενθαρρύνει τον άνδρα - σύζυγο - πατέρα να επικοινωνεί περισσότερο με οικογενειακούς παράγοντες εκτός πλαισίου, απ' ότι με παράγοντες μέσα στα πλαίσια της οικογένειας.

Η διατύπωση των παραπάνω επισημάνσεων χρησιμοποιείται συχνά στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, η οποία αναγκάζει τον πατέρα να απομακρύνεται από το οικογενειακό περιβάλλον, ενώ η παραδοσιακή αντίληψη σχετικά με τον κεντρικό ρόλο και το κύρος του πατέρα στην οικογένεια διατηρείται, τουλάχιστον συμβολικά. Ο πατέρας – σύζυγος προβληματίζεται πολλές φορές να βρει τον αληθινό του εαυτό στις δαιδαλώδεις υποχρεώσεις και σχέσεις που τον κατακλύζουν κάθε μέρα ασφυκτικά. Από τη μια μεριά, πρέπει να είναι διαθέσιμος και ευπροσάρμοστος στον κόσμο της εργασίας, από την άλλη μεριά όμως πρέπει να ασκεί κυρίαρχο ρόλο στην οικογένεια, ακόμη και όταν δεν έχει τη διάθεση να εμφανίζεται εναρμονισμένος με συνθήκες που του έχουν ανατεθεί από μέσα στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνίας.

Γενικότερα, όπως έχουμε, ήδη πει επικρατούσε ο πατριαρχικός τύπος οικογένειας. Ιδιαίτερα σε κλειστές κοινωνίες, όπως Ελλάδα και ειδικότερα, η Κρήτη, η υπακοή στον πατέρα και ο απόλυτος σεβασμός θεωρούνταν αυτονόητος. Όμως από την νεωτερική περάσαμε στην ύστερη μετανεωτερική εποχή με όλες τις αλλαγές που επήλθαν στην κοινωνία. Ο άνθρωπος οφείλει να αναπροσαρμόσει τους ρόλους του. Η γυναίκα αποδεικνύεται, ότι το κάνει με μεγαλύτερη διάθεση και ικανοποίηση, ενώ ο άντρας φαίνεται να έχει απαγκιστρωθεί στον παραδοσιακό του ρόλο. Δεν φαίνεται να διακατέχεται από την ίδια διάθεση (Poggeler 1991, σ. 3414). Το πλαίσιο της κοινωνίας μεταβάλλεται, αλλά ο άντρας στην Κρήτη δεν αποδέχεται εύκολα αλλαγές στα ήδη καθιερωμένα, λόγω του πατριαρχικού τύπου οικογένειας που ίσχυε πάντοτε. Είδαμε, άλλωστε, ότι η οικογένεια είναι ένα υποσύστημα που επηρεάζεται από τις κοινωνικές διαμορφώσεις (Μαράτου – Αλιμπράντη 1995).

Η συστημική προσέγγιση υποστηρίζει, ότι οι ρόλοι διαμορφώνονται μέσα στην οικογένεια μεταξύ των μελών της. Το ένα μέλος επηρεάζει το άλλο και τίποτα δεν δρα αποκλειστικά μόνο του. Τα μέλη όμως επηρεάζονται και από το γενικότερο πλαίσιο στο οποίο ζουν, αλλά και από το πλαίσιο καταγωγής τους. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Μισέλ (1993, σ. 107) η οικογένεια μεταδίδει στα παιδιά

και τους νέους τις αξίες της κοινωνίας. Επίσης, τα παιδιά μαθαίνουν αυτές τις αξίες κυρίως μέσα από τους ρόλους που οι γονείς τους διαδραματίζουν στην οικογενειακή ομάδα και στην κοινωνία.

Οπότε, οι άντρες κρητικοί επηρεασμένοι από τις αρχές της παραδοσιακής οικογένειας και μεγαλωμένοι τόσα χρόνια με αυτές, είναι δύσκολο να αποδεχθούν τον νέο συμβατό με την εποχή τους ρόλο της γυναίκας. Δεν μπορούν να αποδεχθούν την μεγαλύτερη εμπλοκή τους με τις οικιακές εργασίες, και θέλουν πολλά παιδιά, κυρίως όμως ένα αγόρι, για να παραμείνει το όνομα «ζωντανό». Μέσα σε αυτό το πλαίσιο μπορούμε να κατανοήσουμε το σύζυγο της Μαρίας, που δεν εμπλέκεται με τις οικιακές εργασίες, αλλά και ούτε με την ανατροφή των παιδιών. Μεγαλωμένος μέσα στο απόλυτα παραδοσιακό πλαίσιο καταγωγής του, μειούμενος σε ρόλους από τον πατέρα του, είναι δύσκολο να εναρμονιστεί με τις αλλαγές της ύστερης μετανεωτερικότητας.

Και στην Ευαγγελία, όμως είδαμε, ότι ένας από τους λόγους που συγκρούεται συνήθως με το σύζυγό της είναι, γιατί ο τελευταίος είναι ιδιαίτερα κοινωνικός και αναζητά συνεχώς αυτή την επαφή. Η Ευαγγελία μεγαλωμένη σε ένα πλαίσιο κλειστό, με τον πατέρα να απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα, με μία οικογένεια καθόλου κοινωνική και με μητέρα χωρίς ιδιαίτερα κοινωνικές αναζητήσεις, είναι δύσκολο να αποδεχτεί μία τέτοια κατάσταση. Αντιθέτως, ο σύζυγός της, έχοντας μάθει να είναι ιδιαίτερα κοινωνικός, όπου η διασκέδαση και το φαγοπότη ήταν ιδιαίτερα συνηθισμένα στα πλαίσια της κρητικής φιλοξενίας, και έχοντας υιοθετήσει τη συνήθεια αυτή από το σύστημα της οικογένειας καταγωγής του, έχει μία διαφορετική αντίληψη σε αυτό το θέμα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο μπορούν επίσης να κατανοηθούν οι πολλαπλές πιέσεις, τις οποίες βιώνει η εργαζόμενη μητέρα, λόγω των πολλαπλών της ρόλων. Διότι μπορεί να μην συμπίπτουν οι προσδοκίες που έχει η ίδια και το περιβάλλον της από τους πολλαπλούς της ρόλους, γιατί οι ρόλοι αυτοί μπορεί να είναι ασαφείς για την ίδια ή και για το περιβάλλον, γιατί μπορεί να της δημιουργεί εξαιρετικές πιέσεις η ενδεχόμενη έλλειψη δυνατοτήτων ανταπόκρισής της στις απαιτήσεις ενός ή περισσότερων ή και όλων των ρόλων της. Μπορεί να δημιουργηθούν έντονες συγκρούσεις, καθώς οι σχέσεις μεταξύ προσώπων και ρόλων είναι δυνατόν να μην γίνονται αντιληπτές με τον ίδιο τρόπο από όλους. Μπορεί, δηλαδή, για παράδειγμα μέσα στο οικογενειακό σύστημα της οικογένειας ο σύζυγος της Ευαγγελίας να την βοηθάει στις οικιακές δουλειές. Η συγκεκριμένη ενέργεια, που είναι αποδεκτή από το δικό τους οικογενειακό σύστημα, μπορεί να μην γίνει αποδεκτή από το οικογενειακό σύστημα των πεθερικών της. Να ερμηνεύσουν, δηλαδή, το συγκεκριμένο ρόλο, ως αδυναμία ή ντροπή. Ωστόσο, οι έρευνες επιβεβαιώνουν ήδη, ότι οι ρόλοι των αντρών και των γυναικών επαναπροσδιορίζονται, αλληλοσυμπληρώνονται και παύουν να είναι άκαμπτη (Πρεσβέλου, 200).

Έτσι, λοιπόν υποστηρίζουμε, ότι στο σύγχρονο πλαίσιο οι παράγοντες που στο παρελθόν αποτελούσαν εγγύηση για την ομαλή ψυχοκοινωνική λειτουργία μετατρέπονται συχνά σε αίτια ενδοπροσωπικής και διαπροσωπικής σύγκρουσης. Για παράδειγμα παλαιότερα ήταν δεδομένη η μη απασχόληση των αντρών με τις οικιακές εργασίες, αλλά και η μη εμπλοκή τους στην ανατροφή των παιδιών. Ωστόσο, σήμερα η γυναίκα, με τους πολλαπλούς ρόλους που έχει αναλάβει στη ζωή της, φαίνεται να απαιτεί από τον άντρα, περισσότερα απ' ότι έχει μάθει ο ίδιος από το σύστημα της οικογένειας και της κοινωνίας του να δίνει. Οι άντρες όμως έχουν μάθει να δείχνουν αδιαφορία, γιατί έτσι έμαθαν από το σύστημα της οικογένειάς καταγωγής τους. Οι νέοι άνθρωποι, λοιπόν, οφείλουν να ξεχωρίσουν από την οικογένεια καταγωγής, να επιλέξουν σύντροφο και να δημιουργήσουν οικογένεια, σύμφωνα με τις προσωπικές τους ανάγκες και προτεραιότητες, ώστε μέσα από νέα λειτουργικά σχήματα και διαχειριζόμενοι ένα νέο πλέγμα σχέσεων, να επιτύχουν την προσωπική τους ευτυχία και ολοκλήρωση.

Ωστόσο, όπως επισημαίνεται από τον Giddens (2002) «δεν μπορούμε να αρνηθούμε, ότι η σύγχρονη οικογένεια βρίσκεται σε σταυροδρόμι, και είναι δύσκολο να πει κανείς με βεβαιότητα ποια θα είναι η μελλοντική εξέλιξη της», σε συνάρτηση πάντα με τις οικογενειακές σχέσεις των μελών της.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε, ότι οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα επηρέασαν θεσμούς και αξίες. Μεγάλες αλλαγές τόσο στο θεσμό, όσο και στη λειτουργία έχει υποστεί και το πλαίσιο της οικογένειας. Οι οικογένειες τοποθετούνται

μέσα σε συνεχώς μεταβαλλόμενα πλαίσια, οπότε είναι λογικό να επηρεάζονται. Οι ρόλοι των γονέων και των παιδιών αποκτούν περιεχόμενο από τα ίδια τα υποκείμενα, μέσα στο επικοινωνιακό πλαίσιο το οποίο ζουν. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαπιστώσαμε, ότι είναι ιδιαίτερη η ανθεκτικότητα της ελληνικής οικογένειας, αφού σε αυτό βοηθάει η συνύπαρξη παραδοσιακών προτύπων οικογενειακής ζωής με μετασχηματισμούς νεωτερικού και μετανεωτερικού τύπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΤΕΚΑΤΟ

Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Πολλά βιβλία αναφερόμενα στην μέθοδο των ποιοτικών ερευνών θίγουν το ζήτημα της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας αυτών των μεθόδων (Ιωσηφίδης, 2003). Η λογική αυτή ξεκίνησε από τον Thomas S. Kuhn (2004), ο οποίος ασκώντας κριτική στο Θετικισμό (μέσω του βιβλίου του: *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων*), τόνισε την ανάγκη νέων Επιστημονικών Παραδειγμάτων, πέραν του Θετικιστικού.

Έχει ειπωθεί, ότι η κοινωνική συμπεριφορά δεν μπορεί να «μετρηθεί» μέσα από ποσοτικές μετρήσεις και ότι με αυτόν τον τρόπο περιορίζεται η εμπειρία. Αυτό συμβαίνει, διότι η έρευνα καθοδηγείται σύμφωνα με ό,τι μπορεί να γίνει αντιληπτό από τις αισθήσεις και χρησιμοποιούνται μονάχα τυποποιημένα εργαλεία. Επιπλέον, η ποσοτική έρευνα αντιμετωπίζει τους ανθρώπους όπως τα φυσικά στοιχεία και όχι ως κοινωνικά και δρώντα πρόσωπα με επιθυμίες, αντιλήψεις και ενδιαφέροντα. Για την ποσοτική έρευνα, τα άτομα είναι επιστημονικά αντικείμενα και οι απόψεις τους δεν ενδιαφέρει να μελετηθούν εις βάθος. Τέλος, η τυποποίηση και η αποστασιοποίηση από το ερευνητικό αντικείμενο μετατρέπουν την κοινωνική πραγματικότητα σε ένα τεχνητό κόσμο και τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται τελικά να μην είναι καθόλου αντικειμενικά (Robson, 2007, σ. 26-28).

Άξιο αναφοράς είναι επίσης και το γεγονός, ότι στις ποσοτικές μεθόδους έρευνας ο ερευνητής – σε αντίθεση με τις ποιοτικές - είναι αντικειμενικός, αποστασιοποιημένος και αμερόληπτος παρατηρητής. Αντίθετα, στην ποιοτική έρευνα, δημιουργεί μια στενή σχέση με τα υποκείμενα αυτής, αλληλεπιδρά και μοιράζεται τα βιώματά τους μέσα από μια σχέση εμπιστοσύνης που αναπτύσσει μεταξύ τους. Τέλος, τονίζουμε, ότι άμεσος στόχος σε αυτές τις μεθόδους είναι η κατανόηση και η περιγραφή των φαινομένων και όχι η εξήγηση ή η γενίκευση (Στάλικας, 2005, σ. 183-184).

Στην ποιοτική, κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα η έννοια της ερευνητικής εγκυρότητας αναφέρεται στο βαθμό αντιστοίχισης των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας (Ιωσηφίδης, 2003, σ. 128). Αναφέρεται, δηλαδή, στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το πεδίο, καθώς και η ανάλυση και η ερμηνεία τους ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα. Οι έννοιες της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας αν και προέρχονται κυρίως από τις στατιστικές και ποσοτικές μεθόδους, είναι χρήσιμες και έχουν αξία και για τις ποιοτικές μεθόδους, αλλά ο χαρακτήρας τους διαφέρει σημαντικά από αυτόν που παίρνουν στις ποσοτικές μεθόδους (ό.π. σ. 128). Αυτό που ενδιαφέρει τώρα να εξετάσουμε είναι να δούμε το κατά πόσο οι παραπάνω έννοιες, αν και προερχόμενες από τον ποσοτικό χώρο έρευνας, έστω και προσαρμοσμένες, στην ποιοτική προσέγγιση, έχουν τη δύναμη να ασκήσουν μία ουσιαστική αξιολόγηση στην ποιοτική έρευνα (Ιωσηφίδης, 2003, σ.127· Πουρκός, 2010). Ή μήπως δεν έχουν τη δύναμη αυτή και είναι αναγκαία η αξιολόγηση της ποιοτικής έρευνας με βάση τις επιστημολογικές, οντολογικές και μεθοδολογικές της παραδοχές; (Πουρκός, 2010). Ας δούμε τι σημαίνουν όλα τα παραπάνω στη δική μας περίπτωση έρευνας.

Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιώντας το πλαίσιο της ποιοτικής μεθοδολογίας και στηριζόμενοι στις παραδοχές της διυποκειμενικής φύσης της γνώσης, προσπαθήσαμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι δύο μητέρες αντιλαμβάνονται, βιώνουν και αναπαριστούν τις

οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στο πλαίσιο, το οποίο ζουν. Με τη βοήθεια των ημιδομημένων κλινικών συνεντεύξεων, αλλά και τη χρήση των υπολοίπων μέσων (ιχνογραφικό και μεταφορικό έργο), προσπαθήσαμε, να δούμε αυτά τα ζητήματα από την σκοπιά των υποκειμένων, ερχόμενοι έτσι πιο κοντά στις δικές τους αλήθειες, στο δικό τους πλαίσιο αναφοράς. Το γεγονός αυτό θα ήταν αδύνατο να γίνει, αν χρησιμοποιούσαμε ποσοτικού τύπου έρευνες, αφού οι αλήθειες αυτές που παράχθηκαν δεν μπορούν να μετρηθούν και να αξιολογηθούν με τα εργαλεία των ποσοτικών προσεγγίσεων και μέσω αυτών να δούμε το κατά πόσο η έρευνά μας ήταν έγκυρη και αξιόπιστη. Δεν εννοούμε, βέβαια, πως οι ποιοτικές έρευνες δεν θα πρέπει να αξιολογούνται, αλλά αυτό που θέλουμε να τονίσουμε εδώ, είναι ότι λόγω της ιδιαιτερότητά τους, η αξιολόγηση αυτή ή οι περιορισμοί της έρευνας δεν θα πρέπει να συγχέονται με την έννοια της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας που χρησιμοποιείται από τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας.

Στη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική και όχι η ποσοτική μέθοδος, διότι πιστεύουμε, ότι τα κοινωνικά φαινόμενα δεν δύνανται να παρατηρηθούν, χωρίς να ληφθεί υπόψη ο εσωτερικός κόσμος των ανθρώπων, αλλά και οι προσωπικές ερμηνείες που οι ίδιοι δίνουν σε αυτόν, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσουν μαζί του. Θα ήταν αδύνατο λοιπόν για εμάς να ερευνήσουμε τις οικογενειακές σχέσεις των δύο μητέρων, στηριζόμενοι σε ποσοτικά δεδομένα όχι ως κοινωνικά και δρώντα πρόσωπα με επιθυμίες, αντιλήψεις και ενδιαφέροντα. Δεν αντιμετωπίσαμε τα υποκείμενα της έρευνάς μας, ως φυσικά στοιχεία, αλλά αναπτύξαμε μαζί τους σχέσεις εμπιστοσύνης, προκειμένου αυτά να μοιραστούν μαζί μας τα βιώματά τους και να τα γνωρίσουμε εις βάθος.

Στην παρούσα έρευνα, για να μπορέσουμε να εξετάσουμε σε κάποιο βαθμό την εγκυρότητά της κάναμε χρήση της μεθόδου της τριγωνοποίησης, όπου συλλέξαμε και αναλύσαμε ερευνητικό υλικό από τη χρήση τριών διαφορετικών μεθόδων συλλογής δεδομένων (όπως ήδη έχει ειπωθεί τα μέσα αυτά ήταν η συνέντευξη, το μεταφορικό έργο και το ιχνογραφικό έργο). Μεριμνήσαμε, λοιπόν να έχουμε δεδομένα από διαφορετικές πηγές, για να εξακριβώσουμε σε ποιο βαθμό έχουν συνάφεια αυτά που ανακαλύψαμε.

Χρειάζεται, ωστόσο να τονιστεί το γεγονός, πως το μικρό δείγμα της έρευνάς μας (οι δύο μητέρες), περιορίζει τα αποτελέσματά μας. Πιστεύουμε, όμως πως θα άξιζε να γίνουν νέες έρευνες, σχετικά με το θέμα μας, με μεγαλύτερο δείγμα αυτή τη φορά, ώστε να είναι δυνατή και η γενίκευση των αποτελεσμάτων.

Τέλος, στην έρευνά μας, δεν εξετάσαμε την αξιοπιστία των κατηγοριών που διακρίναμε από την ανάλυση του πλούσιου ερευνητικού υλικού που συγκεντρώσαμε, συνεργαζόμενοι με κάποιον άλλον έμπειρο κριτή ή αναλυτή. Σε κάποιο βαθμό βέβαια, ένα μεγάλο μέρος των κατηγοριών που διακρίναμε ήταν αποτέλεσμα συζήτησης σε βάθος με τον επόπτη της Διπλωματικής αυτής εργασίας, που σημαίνει, ότι εν μέρει μόνο έχει εξασφαλιστεί ένας βαθμός αξιοπιστίας.

Στο μέλλον θα άξιζε το ερευνητικό μας υλικό να αναλυθεί και από άλλους έμπειρους, στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας (ιδιαίτερα στη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου) κριτές, προκειμένου να εξασφαλιστεί ένας ικανοποιητικός βαθμός αξιοπιστίας για την έρευνά μας και να υπάρξει συνάφεια υψηλού βαθμού ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους αξιολογητές.

Ολοκληρώνοντας, θεωρούμε ότι, το συγκεκριμένο ερευνητικό έργο θα μπορούσε να συνεχιστεί, και να εμπλουτιστεί, μελετώντας σε ακόμα μεγαλύτερο βάθος τις σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο ανάμεσα στα μέλη του, επηρεαζόμενο από το ευρύτερο πλαίσιο, στο οποίο ανήκει (κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό). Επιπλέον, θα μπορούσαμε να πάρουμε συνεντεύξεις και γενικότερα να συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας και τα υπόλοιπα μέλη του οικογενειακού πλαισίου των δύο μητέρων, έτσι ώστε να αποκτήσουμε μία σφαιρική και πολύπλευρη άποψη για τις δικές τους αλήθειες. Έτσι, θα αποκτούσαμε δεδομένα από διαφορετικές πηγές, για να εξακριβώσουμε σε μεγαλύτερο ακόμα βαθμό, τη συνάφεια αυτών που ανακαλύφθηκαν.

Με αυτόν τον τρόπο, θα μας δινόταν η δυνατότητα να εξετάσουμε σε μεγαλύτερο βαθμό τις οικογενειακές σχέσεις, έτσι, όπως αναπτύσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της οικογένειας, τη θέση που αυτές κατέχουν στις διαδικασίες αγωγής και ανάπτυξης του παιδιού, αλλά και ο τρόπος με τον

οποίο συνεχώς μεταβάλλονται στα πλαίσια της ύστερης νεωτερικότητας, αλλά και των πολλών τρόπων σύλληψης και ερμηνείας της πραγματικότητας.

Επίλογος

Συνοψίζοντας, υποστηρίζουμε, ότι είναι απαραίτητο τη στιγμή που ο σύγχρονος κόσμος διεκδικεί την κατοχή της γνώσης και της αλήθειας, και μέσα στη δίνη όλων αυτών των ανατροπών και των αναδιαρθρώσεων, να μάθουν όλοι να αναγνωρίζουν το πόσο εξαιρετικά σημαντικός είναι ο ρόλος της μητέρας (Ρήγα, 2008, σ. 83). Κυριολεκτικά, αποτελεί μία από τις πολυτιμότερες προσφορές της γυναίκας στην ανθρώπινη κοινωνία, γιατί το να γίνεις μητέρα, όπως αναφέρει η Ο. Φαλάτσι στο βιβλίο της *Γράμμα σ' ένα παιδί που δεν γεννήθηκε ποτέ*, «δεν είναι επάγγελμα, δεν είναι ούτε καθήκον, είναι «δικαίωμα» ανάμεσα στα άλλα» (Ρήγα κ.ά., 1990).

Θα ήθελα να κλείσω την εργασία μου με έναν Λαϊκό Θρύλο, που υπάρχει σε πολλές χώρες και ο οποίος αναφέρεται στην Μητρότητα:

Η Καρδιά της Μάνας

*Ένα παιδί, μοναχοπαιδί, αγόρι,
Μιας μάγισσας αγάπησε την κόρη.*

*Δεν αγαπώ τα παιδιά του λέει εκείνη,
Μα, αν θέλεις να σου δώσω το φιλί μου,
Της μάνας σου να φέρνεις την Καρδιά
Να δώσω να τη φάει το σκυλί μου.*

*Τρέχει ο γιος, την μάνα του σκοτώνει
Και την καρδιά τραβάει και ξεριζώνει
Και τρέχει να την πάει, αλλά σκοντάφτει
Και πέφτει ο νιος κατάχαμα με δαύτη.*

*Κυλάει η καρδιά και το παιδί κυλάει,
Κι ακούει της μάνας τη φωνή να λέει,
Να μιλάει.*

*Μιλάει η μάνα στο παιδί και λέει:
Εχτύπησες αγόρι μου; και κλαίει.*

(Λαϊκός Θρύλος που υπάρχει σε πολλές χώρες).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Α. & Κωστούλα, Σ. (2005). Η επικοινωνία του σύγχρονου σχολείου με τους γονείς των μαθητών (γηγενών, αλλοδαπών και παλιννοστούντων). Αναγκαιότητα ή ουτοπία; Στο Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), *2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Διοίκηση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης*, (Άρτα, 2 – 4 Δεκεμβρίου 2005), (3), Πάτρα: Αχαϊκές Εκδόσεις.
- Αυγητίδου, Σ. (2006). Εθνογραφία και Αναστοχασμός στην Έρευνα. Στο Θ. Ιωσηφίδης & Μ. Σπυριδάκης (επιμ.), *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και Ανάλυση Δεδομένων* (σσ.33-49). Αθήνα: Κριτική.
- Γεώργας, Δ. (1998). Ψυχολογικές και οικολογικές διαστάσεις στη δομή και λειτουργία της οικογένειας. *Βασική Παιδοψυχιατρική*, 2, 101-143.
- Γιωσαφάτ, Μ. (1987). Ο κύκλος ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού. Στο Γ. Τσιάντης & Σ. Μανωλόπουλος (επιμ.), *Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής: Ανάπτυξη* (σσ. 91-122). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γιώτσα, Α. (2003). Αξίες και συναισθηματική εγγύτητα των μελών της ελληνικής οικογένειας. Στο Α. Β. Ρήγα & συνερ., (επιμ. Α. Β. Ρήγα), *Το κουτί της Πανδώρας. Οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα* (σσ. 232-245). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιώτσα, Α. (2005). Διαφορετικά σχήματα και υποσυστήματα στη ζωγραφική των παιδιών. Στο Α. Β. Ρήγα και συνερ., (επιμ.), *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια σήμερα* (σσ. 74-94). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκιζέλης, Γ., Κανταντζόγλου, Ρ., Τεπέρογλου, Α. & Φύλιας, Β. (1984). *Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής οικογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Γκιζέλης Γ. (1991). Οικογένεια, οικογένειας σύνθεση, στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, (σ. 3417).
- Δραγώνα, Θ. & Ναζίρη, Δ. (1995). *Οδεύοντας προς την πατρίδα: Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας*. Αθήνα: Εξάντας.
- Δρόσος, Ζ. (1985). *Παιδαγωγικά προβλήματα και γονείς: Η αγωγή του παιδιού στην οικογένεια*. Αθήνα: [Εταιρία Ελληνικών Εκδόσεων].
- Einzenberg, L. (1994). Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό συνέδριο ‘Το παιδί στον κόσμο του αύριο, η επόμενη γενιά’, Αθήνα, 2-5 Ιουνίου. Ζαφείρης, Α., Ζαφείρη, Ε., & Μουζακίτης, Χ. (1999). *Οικογενειακή θεραπεία. Θεωρία και πρακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζωγράφου, Α. (1997). *Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα*. Πάτρα: Τ.Ε.Ι. Πάτρας.
- Ηλιόπουλος, Δ. (1983). *Για να γνωρίσουμε και να διαπαιδαγωγήσουμε σωστά το παιδί, από την γέννηση, μέχρι την εφηβική του ηλικία: για γονείς και εκπαιδευτικούς*. Πάτρα: [χ. ε.], [χ. χ.].
- Θεοδωροπούλου, Ε. & Αποστολόπουλος, Κ. (2003). *Κοινωνιολογία της οικογένειας*. Εκδόσεις συγγραφέων.

- Ιγγλέση, Χρ. (1990). *Πρόσωπα γυναικών. Προσωπεία της συνείδησης. Συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Οδυσσεύς.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. & Σπυριδάκης, Μ. (2006). *Ποιοτική, κοινωνική έρευνα - Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Κακαβούλης, Α. (1990). *Συναισθηματική ανάπτυξη και αγωγή: ψυχοπαιδαγωγικά*. Αθήνα: [χ. ε.].
- Κατάκη, Χ. (1990). Η σύγχρονη οικογένεια στα πρόθυρα της μεταβιομηχανικής εποχής-μορφογενετικές αναθεωρήσεις και ανακατατάξεις. Στο Α. Καλαντζή – Αζίζι & Ν. Παρίτσης, (επιμ.), *Οικογένεια: Ψυχοκοινωνικές – ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις* (σσ.105-118). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κατάκη, Χ. (1996). *Το μωβ υγρό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κέζα, Λ. (2009). Δικαίωμα στον έρωτα. *Βήμα*, 14/2/2009.
- ΚΕΘΙ (2007). *Ο ρόλος των πατέρων στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής – προσωπικής ζωής*. Αθήνα: ΚΕΘΙ.
- Κοντιάδη, Ξ. (2001). *Μεταμορφώσεις του κοινωνικού κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κουνουγέρι – Μανωλεδάκη, Ε. (1998β). *Οικογενειακό δίκαιο*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Κυριακίδης, Π. (2000). *Η οικογενειακή σχέση*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Λυκιαρδοπούλου, Κ. (1985). *Ο ρόλος του αντρώγου στη σημερινή κοινωνία*. Αθήνα: Μέγας Σείριος.
- Μαράτου – Αλιμπράντη, Λ. (1995). *Η οικογένεια στην Αθήνα: οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Μαρκαντώνη Ι. & Ρήγα Α. (1991). *Οικογένεια, μητρότητα, αναδοχή: διεπιστημονική προσέγγιση*. Αθήνα: Μαυρομάτη.
- Μουδατσάκης, Δ. (1995). *Οικογένεια και παιδί*. Ηράκλειο: [χ. ε.].
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1985). *Οικογένεια και παιδί στην Αθήνα – Αποτελέσματα μιας εμπειρικής έρευνας*. Αθήνα: Εστία.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1989). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1993β). *Γυναίκα και εργασία. Δέκα ζητήματα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1999). Κρίση της οικογένειας και κρίση αξιών. *Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών*, 98-99, 5-19.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (2005). *Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο – από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Ξωχέλλη Π. (1984). *Το εκπαιδευτικό έργο ως κοινωνικός ρόλος*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. (1995). Η κρίση στην οικογένεια, ερμηνευτικές προσεγγίσεις. *Έκφραση*, τ. 7, Λαμία.
- Παπαδιώτη – Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και όρια. Συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδιώτη-Αθανασίου, Β. & Σοφτά-Nail, Λ. (2008). *Οικογενειακή-συστημική θεραπεία. Βασικές προσεγγίσεις, θεωρητικές θέσεις και πρακτική εφαρμογή* (4^η έκδ). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδόπουλος, Α. (2006). Περιπτωσιολογική Έρευνα: Μια Ερευνητική Στρατηγική για το Συνδυασμό Ποσοτικών και Ποιοτικών Μεθόδων. Στο Θ. Ιωσηφίδης & Μ. Σπυριδάκης (επιμ.),

- Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και Ανάλυση Δεδομένων* (σσ.231-257). Αθήνα: Κριτική.
- Παπακωνσταντίνου, Μ. (2005). Συνοπτική ιστορική αναδρομή του θεσμού της οικογένειας μέσα στο χρόνο. Στο Α. Β. Ρήγα και συνερ., (επιμ.) *Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια σήμερα* (σσ. 27-31). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πηγιάκη, Π. (1988). *Εθνογραφία: Η Μελέτη της Ανθρώπινης Διάστασης στην Κοινωνική και Παιδαγωγική Έρευνα*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Πουρκός, Μ. (1997). *Ο ρόλος του παισίου στην ανθρώπινη επικοινωνία, την εκπαίδευση και την κοινωνικοποιητική μάθηση. Η οικο-σωματική βιωματική προσέγγιση ως εναλλακτική πρόταση στο γνωστικισμό: Προς μια βιωματική, ευρετική και επικοινωνιακή ψυχοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πουρκός, Μ. & Κοντοπόδης, Μ. (2005). Πώς βιώνουν το χρόνο στο σχολείο οι μαθητές 16 ετών. *Ψυχολογία*, 12 (2), 249-275.
- Πουρκός, Μ. (2010). Η φαινομενολογική μέθοδος έρευνας: Από τη φιλοσοφική προοπτική στην επιστημονική ποιοτική έρευνα. Στο Μ. Πουρκός & Μ. Δαφέρμος (Επιμ.), *Ποιοτική έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα* (υπό έκδοση).
- Πρεσβέλου, Κ. (2003). Μετανεωτερική οικογένεια και οικογενειακά «μορφώματα». Στο Α. Β. Ρήγα και συνερ. (επιμ.), *Το κομμάτι της Πανδώρας. Η οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα* (σ. 17-30). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πυργιωτάκης, Ι. (1984). *Κοινωνιολογία της οικογένειας, εξελικτικοί μηχανισμοί και σημερινή κατάσταση*. Αθήνα: [χ. ε.].
- Πυργιωτάκης, Ι. (2000). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ρήγα, Α. Β., Κοκκινάκη, Θ. κ.ά. (1990). Μητρότητα – Μητρικό ένστικτο, ανακοίνωση στο *Ελληνογαλλικό Συμπόσιο Ψυχοσωματικής Γυναικολογίας – Μαιευτικής*. Αθήνα: Ελληνο-Γαλλικό Ινστιτούτο.
- Ρήγα, Α. Β. & συνερ. (2008). Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ελλήνων για το διαζύγιο. Στο Α. Β. Ρήγα και συνερ. (επιμ.), *Η οικογένεια στη Ελλάδα σήμερα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα* (239-258). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Στάλικας, Α. (2005). *Μέθοδοι Έρευνας στην Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Στουφή, Ε. (2006). Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή και δίκαιο συγγένειας», αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Πάντειο Παν/μιο Αθηνών.
- Τάνταρος, Σ. (2004). *Ανθρώπινη ανάπτυξη και οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (1984). *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ. (1995). *Η κοινωνία μας – Οργάνωση, λειτουργία, δυναμική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσαρδάκης, Δ. (1984). *Διαδικασίες κοινωνικοποίησης: Κοινωνικό-ψυχολογική ανάλυση της δομής της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Σκαρβαβίος.
- Τσαρδάκης, Δ. (2003). *Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Τσονίδης, Α. (1998). Πολλαπλοί ρόλοι και κατάθλιψη: Η επίδραση της ανάληψης πολλαπλών ρόλων στην εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων σε γυναίκες. Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη: Τμήμα ψυχολογίας ΑΠΘ.
- Φάρος, Φ. & Κοφινάς Σ. (1993). *Γονείς και παιδιά*. Αθήνα: Ακρίτας.

- Χατζηχρήστου, Χ. (1998). Διαζύγιο και μονογονικές οικογένειες στην Ελλάδα: Δημογραφική θεώρηση και μία πρόταση για την ανάπτυξη πολυεπίπεδης συμβουλευτικής παρέμβασης. *Βήμα Κοινωνικών Επιστημών*, 24, 143 – 165.
- Χατζηχρήστου, Χ. (1999). *Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά. Η προσαρμογή των παιδιών στη διπυρηνική οικογένεια και το σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χουρδάκη, Μ. (1982). *Οικογενειακή ψυχολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Χουρδάκη, Μ. (1995). *Ψυχολογία της οικογένειας – εξελικτική – σχολικής – εφηβείας, γ' έκδοση*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Χριστοδουλίδης, Α. (1981). *Εμείς και τα παιδιά μας*. Λευκωσία: [χ. ε.].

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

- Acherman, N. (1958). *The Psychodynamics of family life*. New York: Basic Books.
- Aponte, H. & Van Deusin, J. (1981). Structural family therapy. In A. S. Gurman & D. P. Kniskern (Eds), *Handbook of family therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Appel, K. (1931). Drawings by children as aids in personality studies. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1, 129-144.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4(1, Pt. 2).
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. In W. Damon (Ed.), *Child development today and tomorrow*. San Fransisco: Jossey – Bass.
- Berg, I. K. & de Shazer, S. (1993). Making numbers talk: A solution focused approach. In S. Friedman (Ed.) *The new language of change*. New York: Guilford Press.
- Bertalanffy, L., Von. (1968). *General Systems Theory: Foundation, development, applications*. Braziller: N. Y.
- Bowen, M. (1975). Family therapy after twenty years. In S. Arieti, D. Freedman & J. Dyrud (Eds), *American handbook of psychiatry, V: Treatment* (2nd edition). New York: Basic Books.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: J. Aronson.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32, 513-530.
- Bronfenbrenner, U. (1977). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Buckley, W. (1967). *Sociology and modern systems theory*. Englewood Cliffs, Prentice – Hall: N. J.
- Carr, A. (2000). *Family therapy. Concepts, process and practice*. John Wiley & Sons Ltd.
- Corman, L. (1985). *La test du dessin de la famille*. Paris: Press Universitaire de France. European Commission, 2003.
- Dallos, R. (1997). *Interacting stories, narratives, family beliefs, and therapy*. London: Karnac books.
- Daly, K. (1993). Reshaping fatherhood: Finding the models. *Journal of family issues*, 14/4, 510-530.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting styles as context: an intergrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- Denzin, N. (1978a). *The research act* (2nd ed.). New York: Mc Grawhill.

- Dunn, J. (1991). Young children's understanding of other people: evidence from observation within the family. In D. Frye & C. Moore (Eds), *Children's theories of mind* (pp. 97-114). Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eurobarometer (1993). *The Europeans and the family*. 39.0.
- Eurostat, (2008). News release, 32, International Women's Day.
- Garbarino, J. (1992). Children in danger: Coping with the consequences of community violence. *Protecting children*, 9 (1), 3-5 & 18.
- Georgas, J. (1991). Intrafamily acculturation of values in Greece. *Journal of Cross – Cultural Psychology*, 22 (4), 445-447.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. London: Polity Press.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (1991). *Family therapy. An overview* (3th edition). Pacific Grove: Brooks Cole.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2004). *Family therapy. An overview* (6th edition). Pacific Grove: Brooks Cole.
- Goolishian, H & Anderson, H. (1987). Language systems and therapy: An evolving idea. *Psychotherapy*, 24, 529-538.
- Hall, D. & Fagan, R. E. (1956). Definitions of systems. *Systems general*, 1, 18-28.
- Hamel, J. (1993). *Case Study Methods*. USA: Sage Publications.
- Hulse, W. (1952). Childhood conflict expressed through family drawings. *Journal of Projective Techniques*, 16, 66-79.
- Le Vine, R. A. (1988). Human parental care: Universal goals, cultural strategies, individual behavior. In R. A. Le Vine, P.M. Miller, & M.M. West (Eds.), *Parental behavior in diverse societies. New directions for child development*, No 40. San Francisco, CA: Jossey – Bass, Inc.
- McGoldrick, M., & Gerson, R. (1985). *Genograms in family assessment*. New York: Norton.
- Michel, A. (1993). *Sociologie de la famille et du mariage*.
- Miller, J. (1965β). Living systems theory: Basic Concepts. *Behavioral science*, 10, 3, 193-237.
- Mesarovic, M. D. (1970). *Theory of hierarchical multi – level systems*. New York: Academic Press.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Minuchin, S. & Nichols, M. P. (1993). *Family healing: Tales of hope and renewal from family therapy*. New York: Free Press.
- O' Hanlon, W. H. & Weiner – Davis, M. (1989). *In search of solutions: A new direction in psychotherapy*. New York: W. W. Norton.
- Oppenheim, D., Emde, R. N., & Warren, S. (1997). Children's narrative representations of mothers: their development and associations with child and mother adaptation. *Child development*, 68, 127-138.
- Pascal, R. (1960). *Design and truth in autobiography*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Plummer, K. (2000). *Τεκμήρια ζωής - Εισαγωγή στα προβλήματα και τη βιβλιογραφία μιας ανθρωπιστικής μεθόδου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Rappoport, R. (1989). Ideologies about family forms: towards diversity, in K. Boh et al. (eds.), *Changing patterns of European family life*. London: Routledge, 53-69.
- Rogers, C. & Sanford, R. (1989). Client centered psychotherapy. In H. Kaplan & B. Sadock (Eds), *Comprehensive textbook of psychiatry*. Baltimore: Williams & Wilkins.

- Satir, V., Banomen, S., Gerber, J., & Gomori, M. (1991). *The Satir Model*. CA: Science and behavior books.
- Sayres, W. (2000). Τι είναι τελικά η οικογένεια;. Στο Χ. Νόβα – Καλτσούνη (Επιμ.). *Κείμενα κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας* (σσ.131-140). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Silverman, D. (2000). *Doing Qualitative research. A practical handbook*. London: Sage.
- Skinner, S. (1986). *Family therapy: The treatment of natural systems*. N.Y: Routledge & Kegan Paul.
- Stake, E. R. (1995). *The Art of Case Study Research*. USA: Sage Publications.
- Stake, E. R. (2000), Case Studies. Στο Ν. Κ. Denzin & Υ. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (p. 435-454). USA: Sage Publications.
- Tizard, B., & Hughes, M. (1984). *Young children learning: talking and thinking at home and school*. London: Fontana.
- Watzlawick, P. (1967). *Pragmatics of human communication*. Norton & Company: N. Y.
- Yin, K. R. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. USA: Sage Publications.
- Znaniecki, F. (1934). *The Method of Sociology*. New York: Farrar Rhinehart.

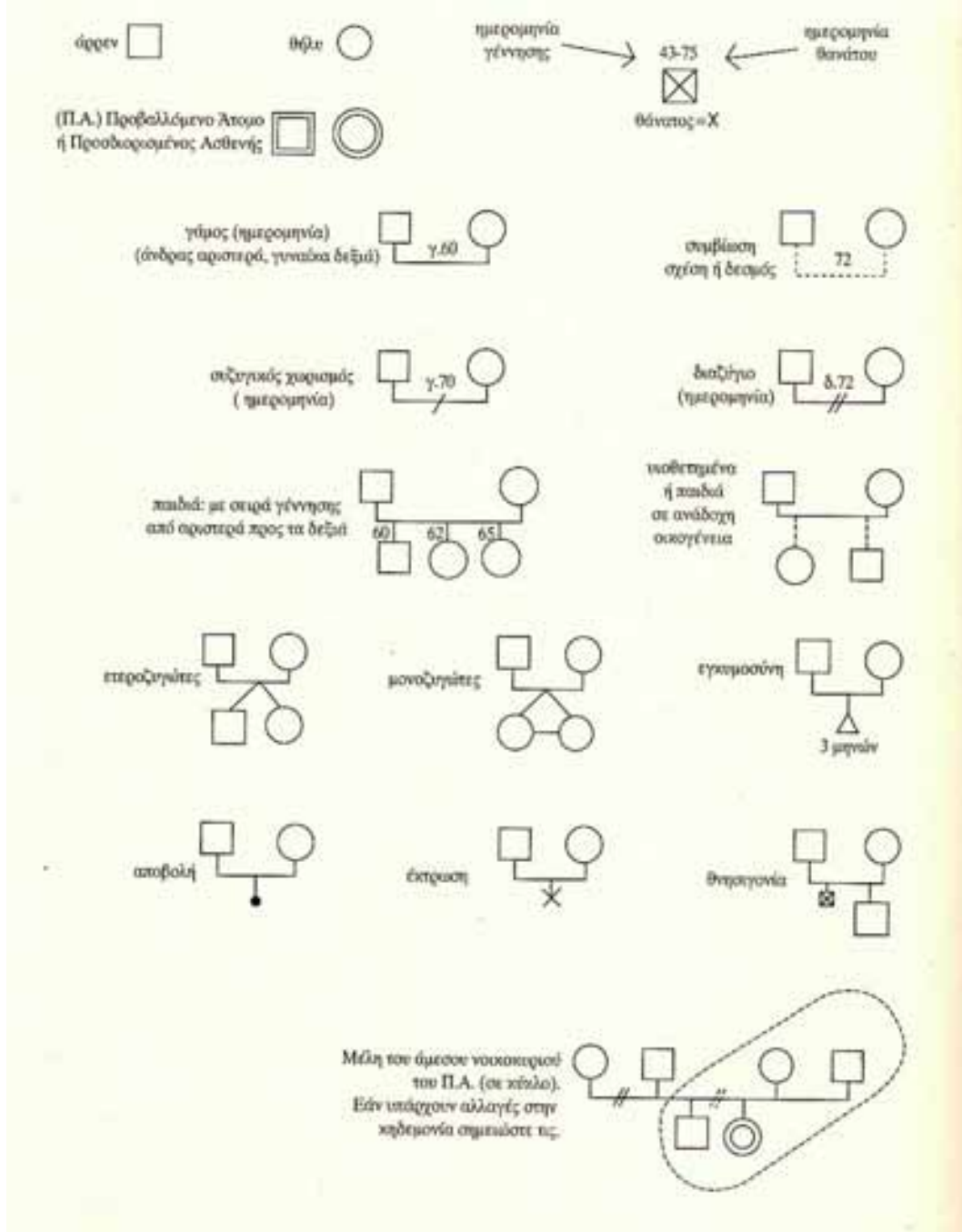
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία μεταφρασμένη στα ελληνικά

- Bell, J. (2001). *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας: Οδηγός για Φοιτητές και Υποψήφιους Διδάκτορες* (μτφρ., Α.-Β. Ρήγα). Αθήνα: Gutenberg.
- Bowen, M. (1998). *Τρίγωνα στην οικογένεια* (επιμ. Κ. Χαραλαμπίκη, μτφρ. Ε. Γκίκα & Μ. Λεβή) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Canitz, H. (1981). *Πατέρας: Ο νέος ρόλος του άντρα στην οικογένεια* (μτφρ., Α. Κουναλάκη). Αθήνα: Νότος
- Γκόλντρικ, Μ.Μ. & Γκέρσον, Γ. (1985). *Το γενεόγραμμα. Εργαλείο αξιολόγησης για την οικογένεια*. (μτφρ. Α. Νίκας & Κ. Νικολάου). Σειρά: Ανθρώπινα συστήματα. Αθήνα: Κέδρος.
- Clarke – Steward, A. (1988). *Το παιδί, όταν η μητέρα εργάζεται: ημερήσια φροντίδα, απασχόληση, παιδικοί σταθμοί*. Αθήνα: Κουτσούμπος.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας* (Χ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cole, M., & Cole, S. R. (2002α). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Η αρχή της ζωής: εγκυμοσύνη, τοκετός, βρεφική ηλικία* (τόμ. Α), (μτφρ. Μ.Σόλμαν, επίμ. Ζ. Μπαμπλέκου). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Cole, M., & Cole, S. R. (2002 β). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά την νηπιακή και μέση παιδική ηλικία* (τόμ. Β), (μτφρ. Μ.Σόλμαν, επίμ. Ζ. Μπαμπλέκου). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Gordon, T. (1994) *Ο αποτελεσματικός γονέας* (μτφρ. Β. Κοντογιώργος & Τ. Ορφανίδης). Αθήνα: Ευρωσπουδή.
- Helmut, F. (1989). *Κοινωνική ένταξη κι εκπαίδευση: μία εισαγωγή στην έρευνα της κοινωνικής ένταξης* (μτφρ. Γ. Κακαλέτρης) Αθήνα: Καστανιώτη.
- Herbert, M. (1996). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας* (τομ. Γ'), (επ. Ι. Παρασκευόπουλος). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kuhn, S. T. (2004), *Η Δομή των Επιστημονικών Επαναστάσεων* (επιμ. Β. Κάλφας, Γ. Γεωργακόπουλος & Β. Κάλφας, μτφρ.). Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.

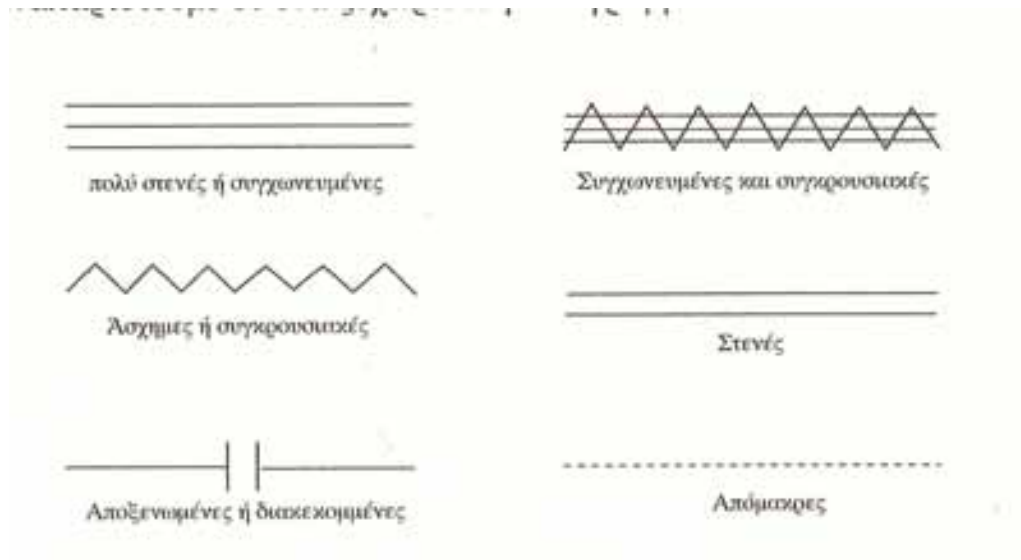
- Malchiodi, C. (2001). *Κατανοώντας τη ζωγραφική των παιδιών* (Επιμ. Ν. Αναγνωστοπούλου, μτφ. Χ. Ξενάκη, Λ. Παπαδοπούλου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (μτφ. Ε. Δημητριάδη, επιμ. Ν. Κυριαζή). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McGoldrick, M. (2002). *Ανοίγοντας τα παλιά σεντούκια* (μτφρ. Α. Ζώτος, επιμ. Σ. Ανδρεοπούλου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Milhoffer, P., Roggeler, F. (1991). «Οικογένεια και αγωγή», στο *Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, σ. 3412, 3414.
- Minuchin, S. (2000). *Οικογένειες και οικογενειακή θεραπεία* (επιμ. Φ. Αναγνωστόπουλος). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μισέλ, Α. (1981). *Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου* (μτφρ. – επιμ.: Λ. Μουσούρου) Αθήνα: Gutenberg.
- Muncie, J., Wetherell, M., Langan, M., Dallos, R. & Cochrane, A. (2009). *Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής* (μτφρ: Αυγήτα, Ε. & Τσονίδης, Α., επιμ: Θ. Δραγώνα). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ντράικωρς, Ρ. (1976). *Η πρόκληση να είμαστε γονείς* (μτφρ. Δ. Κωστελένος). Αθήνα: Γλάρος.
- Parke, R. (1987). *Ο πατέρας. Η συμβολή του στη διαμόρφωση του παιδιού*, (μτφρ. Α. Κελεσίδου) Αθήνα: Κουτσούμπος.
- Roggeler, F. (1991). «Οικογένεια και κοινωνία», στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, σ. 3414.
- Porot, M. (1952). *Le dessin de famille, Revue de Pediatrie*.
- Report from the Commission of the European Parliament, the council, the European and Social Committee and the Committee and the Committee of the Regions, Equality between women and men (2009). SEC (2009), 165.
- Riga, D. A. (1993), The Construction of Qualitative Method in Psychosocial Fieldwork: The Case Study. Στο J. S. Markantonis & A. D. Riga (Ed.), *Qualitative Analysis in Human Sciences: New Perspectives in Methodology* (pp. 215-242). Athens: Mavrommatis.
- Robson, C. (2007), *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: Ένα Μέσον για Κοινωνικούς Επιστήμονες και Επαγγελματίες Ερευνητές* (μτφρ. Β. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg.
- Satir, V. (1988). *Πλάθοντας ανθρώπους*. (επιμ. Α. Νίκας, μτφρ. Λ. Στυλιανούδη). Αθήνα: Κέδρος.
- Thomas, R. (1991). «Οικογένειας επιδράσεις στο παιδί», στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, σ. 3425.
- Thompson, P. (1978). *The voice of the past. Oral history*. Oxford: Oxford University Press. Ελληνική μετάφραση: Φωνές από το παρελθόν – Προφορική Ιστορία (μτφρ. Ρ.Β.Μπούσχοτεν & Ν. Ποταμιάνος, επιμ. Κ. Μπάδα & Ρ.Β. Μπούσχοτεν). Αθήνα: Πλέθρον (2002).
- Toman, W. (1991). «Οικογένεια, οικογενειακός αστερισμός», στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, τ. 6, σ. 3416.
- Vygotsky, L. S. (1988). *Σκέψη και γλώσσα* (μτφρ. Μ. Αντζελίνα) Αθήνα: Γνώση.
- Vygotsky, L. S. (1997). *Νους στην κοινωνία: Η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών* (μτφρ. Α. Μπίμπου & Σ. Βοσνιάδου, επιμ. Σ. Βοσνιάδου). Αθήνα: Gutenberg.
- Watzlawick, P. (1986). *Η γλώσσα της αλλαγής*. Αθήνα: Κέδρος.
- Wolff, w. (1942). Projective methods for personality analysis of expressive behavior in pre-school children. *Character and personality*, 10, 309-330.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Πρτ. 1: Τα σύμβολα του Γενογράμματος (Πηγή: McGoldrick, 1985, σ. 238)

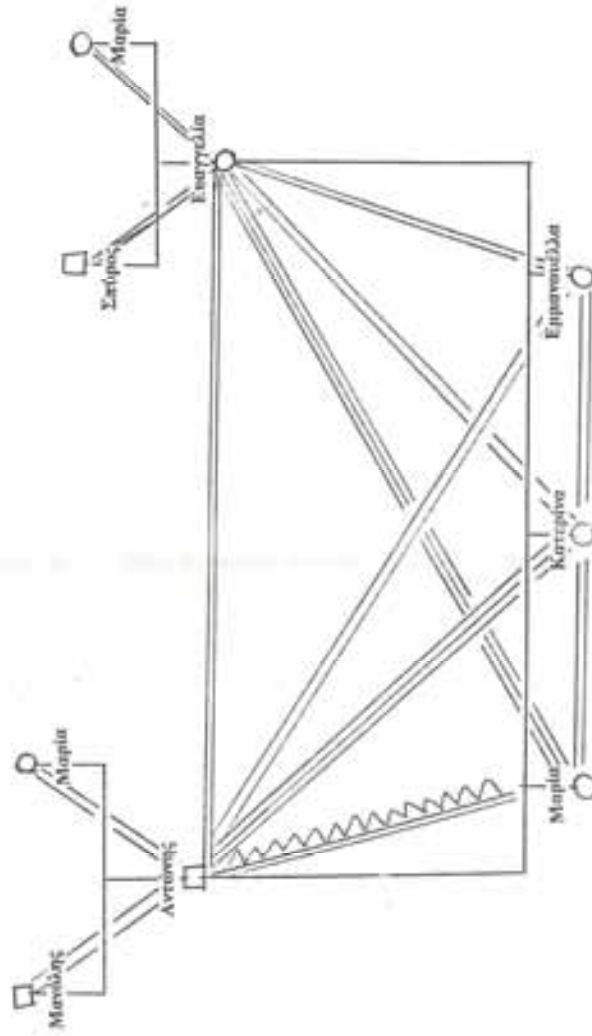
Πρτ. 2: Πρότυπα οικογενειακής αλληλόδρασης (Πηγή: McGoldrick, 1985, σ. 239)

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

B. Μισπία

Παράρτημα 4.

Α. Ευαγγελά

Παράρτημα 6.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

